DE VEREENIGING

DE

VEREENIGING:

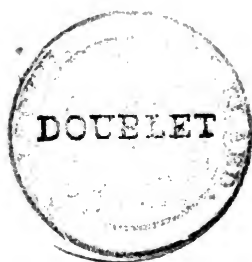
CHRISTELIJKE STEMMEN,

Hoofd-Redacteur:

O. G. HELDRING.

Zeventiende Deel.

TE AMSTERDAM, BIJ
H. HÖVEKER.
1863.

DOUBLET

REGISTER.

(ZEVENTIENDE DEEL).

OPSTELLEN.

MENGELINGEN.

BOEKBESCHOUWINGEN.

BUITENLANDSCHE BERIGTEN.

CORRESPONDENTIE EN BERIGTEN.

AANTEEKENINGEN UIT DE BIJBELLEZINGEN
VAN WIJLEN MR. I. DA COSTA,

DOOR

J. F. SCHIMSHEIMER.

GENESIS.

HET VIJFTIGSTE HOOFDSTUK:

Wij hebben in den aanvang van Genesis verscheidene sterfverhalen van de hand van Mozes, en ook nu weder aan het einde. Aan het einde van het vorig hoofdstuk zien wij Jacob, en aan het einde van dit hoofdstuk zien wij Jozef op hun sterfbed. Gelijk in het leven, zoo treedt in de Schrift de dood ons op allerlei wijzen gedurig te gemoet. Jacob en Jozef sterven echter niet, dan na alvorens hun testament te hebben gemaakt, een testament van zeer verschillenden inhoud, zoo als wij straks zullen zien, doch vrucht van een zelfde geloof. Isaak had ook vóór zijnen dood zijn testament gemaakt, en Jacob gesteld tot erfgenaam der belofte met uitsluiting van Ezau. Abraham had dit niet noodig te doen, want Isaak was zijn eeniggeborene uit de vrije vrouw en door God zelf tot *eenigen* erfgenaam gesteld, en als zoodanig gezegend. Jacob had echter *twaalf* zonen, onder welke zijn zegen, zijne erfenis verdeeld moest worden. Hoe magtig had God nu reeds dezen stamboom laten opwassen, en in hoofdtakken zich laten uitbreiden! Wij kennen de zegensprekingen der beide

aartsvaderen. Welk eene heerlijke taal, en dat in den mond van stokoude en stervende menschen! Brengt zij niet het bewijs van haren oorsprong mede? O voor hem, die ooren heeft om te hooren, zijn de woorden der Schrift in zich zelven genoegzame bewijzen, dat de heilige mannen Gods gesproken hebben niet uit eigene beweging, maar gedreven door den Heiligen Geest. — Welk een heerlijke zegen in het bijzonder van Jacob over Jozef! Ook in de heerlijkheid der zegening van Jacob is Jozef de tweede. Eerst Juda en dan Jozef, of Efraïm; zoo begon het hier, en zoo duurde het voort tot in geslachten. *Juda* was de eerste meer met betrekking tot het eigen geslacht, tot Israël; *Jozef* de eerste meer met betrekking tot de vreemden. Hij ontving dan ook den naam *Zafnath Paanéah* (redder der wereld), de wereld behoudende door brood, en was ook hiermede een schaduwbeeld van Hem, die de erfgenaam is van *alles*, die eenen naam ontving boven *alle* namen, en die ook bij zijne omwandeling op aarde, de duizenden spijzigde met gezegend brood, en zelf het gezegend Brood uit den hemel was, dat der wereld het leven geeft, Joh. 6:33.

JOZEFS DROEFHEID:

Toen viel Jozef op zijns vaders aangezigt, en hij weende over hem, en hij kuste hem. Ook hier zeggen wij weder: welk een Goddelijk Boek is toch de Bijbel! Hij stelt de menschen voor zoo als zij zijn, in alle hunne natuurlijke aandoeningen, en dat op zulk eene ongekunstelde wijze, dat het ons is, alsof wij Jozef zien doen, wat hij deed. Ja, ofschoon er ongeveer zes en dertig eeuwen tusschen hem en ons liggen, is echter zijne geschiedenis zoo versch, alsof zij eerst heden geschiedde. Of is er het minste onderscheid tusschen den mensch van dien tijd en van den onzen? Zou Jozef, heden levende, niet volmaakt hetzelfde gedaan hebben, wat hij toen gedaan heeft? Het is ook eene bijzonderheid, alleen der Schrift eigen, dat in haar het menschelijke én het Goddelijke altijd afzonderlijk, ofschoon vereenigd, wordt voorgesteld. Menschelijke schrijvers vermengen en verwarren niet zelden het Goddelijke en

menschelijke, de Schrift doet dit nooit, maar vereenigt beide zóó, dat ze van elkander niet te scheiden, maar te onderscheiden zijn. Ook hierin is het beschreven woord een voorbeeld van het vleesch geworden Woord.

Toen viel Josef op zijns vaders aangezigt, en hij weende over hem, en hij kuste hem. Hoe aandoenlijk, niet waar? Jozef, de onderkoning van Egypte, de wijze en groote man, is een kind aan het sterfbed van zijn vader. Hij is de eerste, die op zijns vaders aangezigt valt en het met zijne tranen besproeit en met zijne kussen bedekt. Ja hij kust dat doode aangezigt van den geliefden vader, want hij is nog hetzelfde lieve kind van hem, dat hij was, toen hij nog werkelijk een kind was en zijn vader nog leefde.

Hij weende. Tegenwoordig is men doorgaans van gevoelen, dat het eenen man niet wel staat, dat hij weent. Doch de Schrift keurt alle menschelijke aandoeningen goed, en wil dat zij haren vrijen loop hebben. Abraham beweende zijne doode. Ook David weende meermalen. Zelfs de Heere, staande aan het graf van Lazarus, weende, ofschoon Hij zoo aanstonds den gestorvene zou opwekken. Het moest blijken, dat Hij niet *zonder*, maar *uit* het gevoel onzer droefheid de blijdschap des levens voor ons en voor zich zelven deed voortkomen. — Zelfs de fabelachtige Grieksche helden worden voorgesteld als te weenen, en wel als dikwijls en luide te weenen. Ja de grootste mannen der oudheid schaamden zich het weenen niet. Ook hierin heeft de ongewijde oudheid, als menigmaal de zuivere natuur teruggevende, verwantschap met de Schrift.

Jozef was een regte weener. Toen hij verkocht werd, zal hij ook wel geweend hebben uit de benaauwdheid zijner ziel, toen hij zijne broederen om genade bad, maar zij niet hoorden. En wat zal hij niet geweend hebben in Egypte, hij een zeventienjarig jongeling, weggevoerd als eene koopwaar, verwijderd van het ouderlijk huis in een ver vreemd land, in dienstbaarheid, ja slavernij! En toen hij zijne broederen wederzag, weende hij wederom, en toen hij zich aan zijne broederen te kennen gaf, weende hij andermaal, en wel zoo

overluid, dat de Egyptenaren het hoorden. Geen bijbelheilige wordt zoo dikwijls weenende voorgesteld als Jozef. Zulk een gevoelig hart had hij bij al zijne hoogheid! Jozef weende, en hij schaamde zich zijne tranen niet, ook niet aan het hof, waar het weenen zoo ligt verleerd wordt. O men zorge toch voor alle dingen, dat het hart niet hard worde, maar teeder blijve in al de omstandigheden des levens! *Teeder*, niet *week*. Jozef toonde gestreng te kunnen zijn, maar toch was hij gevoelig en teeder. Jozef beheerschte zich, en ieder Christen moet zich beheerschen in zijn gevoel. Daarom hoe vurig hij naar zijn vader verlangde, hield hij zich gestreng, strafte hij Simeon, die de ergste was geweest, en liet alles zich ontwikkelen in den weg van diezelfde Voorzienigheid, die *zijn* lot tot hiertoe had ontwikkeld. Immers, wij merkten het vroeger op, hij had van zijnen God geleerd niet te haasten. Zeker moeten wij zeggen: welk een verwonderlijke weg was de weg van Jozef! Doch welk een weg heeft een iegelijk onzer? Van elkander verschillend, zeker, maar toch altijd hoogst gewigtig voor ons zelven. Daarom zullen wij allen, zoo velen wij geloofd hebben, in de eeuwigheid de stof onzer lofzangen ontleenen aan *de wegen des Heeren*.

JOZEFS VERZOEK AAN FARAO:

Mijn vader heeft mij doen zweren, zeggende: ZIE, IK STERF; IN MIJN GRAF, DAT IK MIJ IN HET LAND KANAAN GEGRAVEN HEB, DAAR ZULT GIJ MIJ BEGRAVEN. *Nu dan, laat mij toch optrekken, dat ik mijnen vader begrave.* Jacob wilde niet begraven zijn in de pyramiden of obelisken, die prachtige graven der Egyptische grooten. Hij wilde liggen als een Hebreër in het graf zijner vaderen. Daarom had Jozef terstond na den dood van Jacob, *zijne knechten, den medicijnmeesters, geboden, dat zij zijnen vader balsemen zouden.* ZIJNEN VADER. Het is ons liefelijk, ook hieruit te zien, dat Jozef *tot het laatste toe* geen Egyptenaar geworden, maar een ZOON VAN JACOB gebleven is. Deze titel was hem boven alles dierbaar. Neen, hij was niet in zijn hart verstijfd tot eene Egyptische mummie, maar nog dezelfde van hoo-

ger leven vervulde Israëliet en Hebreër, die hij was als kind en jongeling. Doch daarom mogt hij nog niet willekeurig beschikken over de begraving zijns vaders. De goedkeuring des konings werd hiertoe vereischt, en ook daarom was het noodzakelijk geweest, dat Jacob zijne begeerte om in Kanaän begraven te worden, niet had te kennen gegeven in een bloot verzoek, maar dat hij het Jozef had doen zweren. Hierdoor was Jozef onder de *volstrekte* verpligting gebragt, zijns vaders verlangen te vervullen, en kon hij zich bij den koning beroepen op zijnen eed, gelijk hij deed. Jozef zelf kon echter thans niet tot den koning gaan, want behalve dat het in het Oosten in het algemeen ongeoorloofd is, in rouw voor den koning te verschijnen, zoo bestond de rouw bij de oude, bijzonder bij de Aziatische volken, en allerbijzonderst bij de Hebreën, niet, gelijk bij ons, alleen in het veranderen van de kleur der kleeding, maar in het dragen van gescheurde en ontdane kleederen, en het zitten in zak en asch, hetgeen Jozef niet toeliet in de tegenwoordigheid des konings te verschijnen; ook niet toen de zeventig dagen des beweenens van Jacobs kinderen en der Egyptenaren voorbij waren; want zoo lang Jacob onbegraven was, bleef de rouw voortduren, ja moest de groote rouw nog beginnen. Daarom vraagde Jozef den dienaren van Farao, in de vriendelijkste bewoordingen (die ons bewijzen dat er tusschen hen geene wangunst of twist, maar liefde en vrede heerschte) om bij Farao zijne voorspraak te zijn, zijne belofte jegens zijn vader aan den vorst bekend te maken, en hem zijne toestemming te verzoeken.

DE ROUW DER EGYPTENAREN:

Toen nu de inwoners des lands, de Kanaänieten, dien rouw zagen op het plein van het doornbosch, zoo zeiden zij: Dit is een zware rouw der Egyptenaren! Daarom noemde men zijnen naam Abel-Misraïm, *die aan het veer der Jordaan is.* Zoo is dan een geheel volk in beweging, om den dooden Jacob eere toe te brengen! Ziet, wat God doen kan, als Hij iemand wil eeren. En wat kan de tijd niet al verandering te weeg

brengen! Hoe menigeen ziet zich in zijn leven dan eens uiterst versmaad, dan weder uiterst geëerd! Jacob had na een moeitevol leven, zeventien jaren van liefelijke rust in Egypte, en in zijnen dood was hij der Egyptenaren, die anders van veeherders eenen natuurlijken afkeer hadden, als één hunner grooten, ja als een vorst des lands, dien zij de grootste eer, die er te bewijzen was, bewezen. De ongewijde geschiedboeken getuigen, dat er ook reeds bij de Egyptenaren, gelijk bij de latere volken, een zware en minder zware, en ligte rouw was. Dit nu was de *zware* rouw der Egyptenaren, en wel gedurende zeven dagen. Zeven dagen duurt ook nog heden de zware rouw bij de Joden; het zijn de dagen der weeklagt. De Kanaänieten gaven van wege deze Egyptische rouwklagt over Jacob, de plaats, waar zij gehouden werd, den naam van *Abel-Misraïm* (Misraïm's, dat is: *Egypte's* rouw) die voortduren bleef tot in geslachten. Er moest in den weg der Voorzienigheid een historisch gedenkteeken opgerigt worden, waaruit bleek, dat al de grooten der Egyptenaren door dezen rouw mede getuigenis hadden gegeven van de weldaad, door het geslacht der Hebreërs aan hun land bewezen, tegen den tijd der verdrukking van dat zelfde geslacht door de Egyptenaren. Voorzeker, het is een treffende zamenloop van omstandigheden, dat de Egyptenaars *nu* moesten weenen over Jacob, en dat naderhand de kinderen van Jacob zouden moeten weenen over de Egyptenaren. Ja, eenmaal zouden die wagens en ruiters, die nu optrekken achter de lijkkist van Jacob, optrekken om zijne kinderen na te jagen, en, ware het mogelijk, te verdelgen; maar gelijk Israël thans *door* hen verheerlijkt werd, zoo zal hij dan ook *aan* hen verheerlijkt worden, en dat door denzelfden onveranderlijken Jehova.

Voorts moeten wij nog opmerken: hoe spoedig kwam geheel deze rouwstoet van Egypte in Kanaän! Vergelijk hiermede den langen omweg, dien de kinderen Israëls moesten maken, toen zij voor goed uit Egypte trokken. Dit komt, behalve van de tusscheninkomende zonde en hare straf, daarvan, dat het Gode niet enkel te doen is, ons ergens te brengen, maar dat ook de weg, langs

welken Hij er ons brengt, bij Hem in aanmerking komt en door Hem medegerekend wordt, en deze weg is zelden de kortste, maar meestal de langste, naar onze wijze van rekenen. Het werd toen een weg van *veertig* JAREN.

DE VREES VAN JOZEFS BROEDEREN:

Toen Jozefs broeders zagen, dat hun vader dood was, zoo seiden zij: MISSCHIEN ZAL ONS JOZEF HATEN, EN HIJ ZAL ONS GEWISSELIJK VERGELDEN AL HET KWAAD, DAT WIJ HEM AANGEDAAN HEBBEN. *Daarom ontboden zij aan Jozef, seggende: Uw vader heeft bevolen vóór sijnen dood, seggende: Zoo zult gij tot Jozef seggen:* EI, VERGEEF TOCH DE OVERTREDING UWER BROEDEREN, EN HUNNE ZONDEN; WANT ZIJ HEBBEN U KWAAD AANGEDAAN; MAAR NU, VERGEEF TOCH DE OVERTREDING DER DIENAREN VAN DEN GOD UWS VADERS. *En Josef weende, als zij tot hem spraken. Daarna kwamen ook zijne broeders en vielen voor hem neder, en seiden:* ZIE, WIJ ZIJN U TOT KNECHTEN. Jozefs broeders vreesden de bloedwraak, die in het Oosten zoo wreed is, en niet zelden geheele geslachten en stammen uitroeit. Zij kenden de volheid der liefde niet van een hart, dat God vreest en dat door God beweldadigd is, dat wonden had, maar die door God genezen zijn. Daarom stellen zij zich tot knechten. Eer zij echter zelf tot Jozef komen, zenden zij lieden van hunnentwege, om niet hun eigen verzoek, maar dat huns vaders aan Jozef over te brengen. Ziet, welk een omweg maakt de zonde noodzakelijk. Is het niet een omweg als de omzwerving der Israëlieten door de woestijn? Hoe aandoenlijk echter aan de andere zijde! Als uit het graf zijns vaders kwam diens beminde stem tot Jozef. En hoe verstandig leidt de Heilige Geest de gedachten en woorden! Jacob *gelastte* niet aan Jozef zijne broederen te vergeven, neen, de liefde laat zich niet bevelen, maar hij liet het hem op de teederste wijze verzoeken. Hij had enkel zijne overige zonen *bevolen* om zijn verzoek na zijn dood aan Jozef over te brengen. Deze lieten tot hem zeggen: „*Uw* vader," niet „*onze* vader," heeft bevolen: *Ei vergeef toch de overtreding uwer* BROEDEREN. Wat zij ook deden, zij

waren toch zijne BROEDERS. *Want zij hebben u kwaad aangedaan.* Zij pleitten om vergeving, vooreerst door schuldbelijdenis: zij waren verbroken van hart; en ten andere, omdat zij dienaren waren van den God huns vaders: *Vergeef toch de overtreding der dienaren van den God uws vaders.* Zij beleden hunne zonden en erkenden zich de dienaren des Heeren. Zij waren dus bekeerd, en medegeloovigen met Jozef.

JOZEFS LIEFDE:

En Jozef zeide tot hen: VREEST NIET, WANT BEN IK IN DE PLAATS VAN GOD? GIJLIEDEN WEL, GIJ HEBT KWAAD TEGEN MIJ GEDACHT, DOCH GOD HEEFT DAT TEN GOEDE GEDACHT, OPDAT HIJ DEED, GELIJK HET TE DEZEN DAGE IS, OM EEN GROOT VOLK IN HET LEVEN TE BEHOUDEN. NU DAN, VREEST NIET: IK ZAL U EN UWE KLEINE KINDEREN ONDERHOUDEN. *Zoo troostte hij hen, en sprak naar hun hart.* Welke woorden van liefde, van godsvrucht, van waarheid! Zulke toespraken leest men enkel in de Schrift. Hier komt het hart van Jozef eerst regt ten volle voor den dag. Hij belooft zijne broederen veel, maar hij kon het; het was hem geene opoffering; voor zijne liefde was niets meer te zwaar. O hij had hun reeds lang het kwaad, dat zij jegens hem bedreven, vergeven. Want men moet altijd terstond, in het eerste oogenblik, innerlijk en met het harte vergeven, alvorens zich onze tegenstanders voor ons verootmoedigen. Dit is koninklijk, Christelijk. Doch men kan deze vergeving eerst dan uitspreken, wanneer onze beleedigers zich voor God en ons verootmoedigen, en dán moet men aan hen in liefde vergoeden, wat de Goddelijke Voorzienigheid door hun kwaad tot ons heil heeft gewerkt. Want God heeft geen behagen in woorden alleen, maar ook in daden. Doch ook het woord is noodig. Dus dienen woorden en daden zamen te gaan. God *zegt* het, en Hij *doet* het. Zoo moet het ook bij ons zijn.

Jozef zag op God alleen, ook in het kwade, en wist door het geloof, dat Gods hand in alle deze dingen geweest was. Zoo zeide ook David tot de zonen van Seruja: *Laat Simeï vloeken, want de Heere toch heeft tot*

hem gezegd VLOEK DAVID! Ja *alle dingen moeten hen, die God liefhebben, en die naar zijn voornemen geroepen zijn, medewerken ten goede*, zelfs de zonden, die zij bedreven hebben. Niemand zondige daarop, maar wie gezondigd heeft, trooste zich daarmede; want Paulus zou zekerlijk de Apostel niet geweest zijn, die hij was, als hij vroeger geen Saulus was geweest. *Ben ik in de plaats van God?* zeide Jozef tot zijne broederen. Zou ik mij wreken? Gode is de wraak én de vergeving. Ons is de vergeving alleen. Ons vergiffenis schenken aan den naaste hangt onmiddelijk zamen met ons vergiffenis ontvangen van God, omdat niemand gevoel kan hebben, dat God hem vergeven heeft, dan als hij zelf vergeeft, en hoe volkomener iemand vergeeft, hoe volkomener gevoel hij verkrijgt van de vergeving Gods. Dit is nu eenmaal eene wet onzer natuur, dat men zelf niet wezenlijk kan genieten, wat men een ander niet gunt. Ook daarom geeft God ons gedurige gelegenheid, om onze vergevensgezindheid te oefenen. Wij kunnen niet verwachten dat alle menschen ons ontzien. In eene wereld van zondaren valt al wat voor! De een stoot u hier, de andere trapt u dáár, een derde dringt u elders. De naasten, die ons het liefste zijn, maken het ons dikwijls het lastigst. Doch omdat wij nu met elkander allen zondaren zijn, zullen wij daarom dengene, die ons stoot, een stoot terug geven? Dat doet de wereld, maar dat mogen wij niet doen. Wij moeten verdragen. Een Vader, die vergeeft, en kinderen, die niet vergeven, — welk eene huishouding zou dit zijn! De wereld spreekt van een vergeven, zonder te *vergeten*, maar God zegt: *Ik zal hunne zonden niet meer gedenken.* Ach, mogten wij dan over niets meer boos worden, mogten wij enkel goed zijn jegens onze naasten! Zeker is het zeer moeijelijk te vergeven, en misschien is het minder moeijelijk op den brandstapel, dan in het dagelijksche leven. Doch ook hier is Christus ons hoogste voorbeeld. Stefanus vergaf in het gezigt van den geopenden hemel, Christus in het gezigt van den gesloten hemel; Stefanus aan het einde zijner folteringen, Christus aan het begin er van. Jozef vergaf zijne broe-

deren, eer zij hem er om vroegen, Jezus voordat iemand Hem vroeg, ja toen zij nog bezig waren Hem te folteren en te dooden. Zoo gelijken alle de heiligen op Christus, maar niemand is met Christus te vergelijken. Hij is in alles eenig, in alles de onvergelijkbare. Al hebben de zijnen ook de Hem eigene kenmerken, zij hebben ze toch op eene andere wijze, welke *hen* aanduidt als de knechten, en *Jesus* als de Heere. Welk een hooge, plegtige toon ademt toch de uitroep des Heeren: *Vader vergeef het hun, want zij weten niet wat zij doen!* vergeleken met die van Stefanus: *Heer! reken hun deze zonde niet toe!* En nu is de bekeering van Saulus, hoewel van eeuwigheid naar Gods raadbesluit, nogtans middelijk en in den tijd de vrucht van het gebed van Stefanus. Doch de verhooring van het gebed des Heeren met betrekking tot het volk van Israël, waar is die? Zij moet in de volheid nog gegeven worden. Van dit gebed (het zij met eerbied gezegd) is de Vader de vervulling nog schuldig aan den Zoon.

Bij al de liefde, die Jozef zijne broederen betoont, blijft hij echter opregt en der waarheid getrouw, door het onregt zijner broederen niet te bemantelen, maar het bij zijn regten naam te noemen, en God alleen de eer te geven van al het goede, dat uit hun kwaad is voortgekomen. *Gijlieden wel*, zegt hij tot hen, *gij hebt kwaad tegen mij gedacht, doch God heeft dat ten goede gedacht, opdat Hij deed gelijk het te dezen dage is, om een groot volk in het leven te behouden.* O, men weet niet, hoeveel zegen er aan het lijden van Gods kinderen verbonden is, niet alleen voor hen zelven, maar ook tot in geslachten na hen. Laat ons daarom niet tegen het lijden opzien, maar zien op het einde des Heeren. Jozef zegt van zijne broederen, dat zij kwaad tegen *hem* gedacht hadden, maar hij spreekt niet van zich zelven, als hij zegt „dat God dit ten goede gedacht had." De welvaart van zijn eigen persoon alleen was bij Jozef te nietswaardig, om een doel voor God te zijn, neen, het was om *door hem* EEN GROOT VOLK IN HET LEVEN TE BEHOUDEN, en wij kunnen er nog bijvoegen: om tevens Israël tot een groot volk te ma-

ken. — Zoo moet dan de geloovige gelijk Jozef, gelijk Stefanus, gelijk de Heere, tegelijk leeuw en lam zijn. Hij moet aan de eene zijde alles, en aan de andere zijde niets toegeven. Hij moet lijden voor God en onkwetsbaar zijn aan de zijde der menschen; worstelen met God en menschen, en aan de andere zijde zich niet roeren noch bewegen. Doch hoe is dit mogelijk? Wie kan dat in den mensch werken? Daar is Gods almagt toe noodig. De bekeering werkt dit alles, en Gods almagt werkt de bekeering.

JOZEFS GELOOF:

En Jozef zeide tot zijne broederen: IK STERF, MAAR GOD ZAL U GEWISSELIJK BEZOEKEN, EN HIJ ZAL U DOEN OPTREKKEN UIT DIT LAND, IN HET LAND, HETWELK HIJ ABRAHAM, ISAAK EN JACOB GEZWOREN HEEFT. *En Jozef deed de zonen van Israël zweren, zeggende:* GOD ZAL U GEWISSELIJK BEZOEKEN, ZOO ZULT GIJ, MIJNE BEENDEREN VAN HIER OPVOEREN. *En Jozef stierf, honderd en tien jaren oud zijnde, en zij balsemden hem, en men leide hem in eene kist in Egypte.* Welk een beminnelijk oud man moet Jozef geweest zijn! Zoo rein als jongeling, als man, als grijsaard! Ja, welk een gezegende ouderdom moet de zijne geweest zijn! Doch wat alleruitnemendst is, is gewoonlijk ook kort. Ofschoon Jozef op één na de jongste van Jacobs zonen, en ook nog niet zeer oud was, overleefden hem zijne broederen. Evenwel, hij beleefde veel zegen. *Hij zag van Efraïm kinderen, tot in het derde gelid,* van Manasse kleinkinderen. Doch nu zou hij sterven. En gelijk zijn eerste woord in Egypte was geweest: *Zou ik sulk een kwaad doen en zondigen tegen* GOD; zijn tweede (behalve zijne woorden tot Farao): GOD *heeft mij voor uw aangesigt gezonden;* zijn derde: *Ben ik in de plaats van* GOD? Zoo is ook nu zijn laatste woord: GOD *sal u gewisselijk besoeken.* Jozef begon en eindigde met God, en maakte in het geloof beschikkingen, die hem kenmerken als een kind van God. Mogt ook nog een laatst woord getuigenis geven van *ons* geloof, en de plaats noemen, waar wij heen gaan!

Het was het grootste streven der Egyptenaren, soms gedurende geheel hun leven, om, gelijk wij reeds zeiden, in hunne prachtige praalgraven, in hunne grootsche pyramiden of obelisken begraven te worden, doch Jozef achtte al de heerlijkheid van Egypte als niets bij de vreeze Gods. Gelijk Jacob in het graf zijner vaderen wilde rusten, tot bewijs zijner eenheid met zijne vaderen in het geloof en in de hope der opstanding, zoo wilde Jozef dat zijne beenderen waren, waar zijn hart was — onder zijne broederen. Hij kon zich hebben laten begraven gelijk zijn vader: de toegang tot de spelonk van Machpela stond immers ook voor hem open? Doch de geloovige dient God in zijn leven en in zijnen dood, ja ná zijnen dood, met zijne ziel en met zijn ligchaam. En nu wilde Jozef door het geloof zijnen broederen zijn eigen ligchaam tot een onderpand geven van de zekerheid, dat God hen bezoeken en uitleiden zou, tot een onderpand dus van de getrouwheid Gods in de vervulling zijner beloften. Ja, zoo groot is zijne liefde tot zijne broederen en tot zijne en hunne kinderen, dat hij liever onbegraven blijven wil, dan niet mede te werken aan de opbouwing huns geloofs, en zoo groot is zijn geloof, dat hij niet eerder wil begraven worden, dan totdat zij hem met eigen hand zouden begraven bij hunne komst in het beloofde land. En zoo was zijn ligchaam een bondzegel voor Israël, gedurende hun verblijf in Egypte. Gelijk de Heere zeide, dat in het brood en de wijn zijnen discipelen de zigtbare teekenen van zijn ligchaam en bloed, en daarmede de onderpanden van de vergeving hunner zonden werden gegeven, zoo zeide ook Jozef in dit zijn testament: „Ik geef u mijn ligchaam ten onderpand, dat gij van hier zult gaan; beschouwt dit land dus niet als eene vaste woning, maar als een land der vreemdelingschap. Evenmin als *ik* hier wil blijven, moogt *gij* hier blijven." Hooger gezien, is het *God*, die gelijk toen door Jozef, ten allen tijde aan zijn volk onderpanden geeft van de waarheid zijner beloften en van de zekerheid der toekomstige vervulling. En Hij geeft ze in den weg des geloofs van zijne dienaren. En welk een geloof had nu Jozef! Ofschoon er een onverzekerd

geloof kan zijn, gelijk er eene vreezende liefde kan wezen, zoo drijft echter eene volmaakte liefde de *vrees*, en een volmaakt of althans sterk geloof de *onzekerheid* buiten. Het leven, de kracht des geloofs, ligt onbetwistbaar in zeker te zijn: in niet te twijfelen. *God zal u* GEWISSELIJK *bezoeken*, zeide Jozef. Och, konden wij ook maar meer *gewisselijk* gelooven, wat zouden wij rijker zijn, dan wij nu zijn! Ja, God is werkelijkheid en zekerheid. Hij zelf is eene erfenis, en wel de beste, die wij onze kinderen kunnen nalaten, en wij kunnen het, als wij gelooven! Doch ons geloof is over het geheel zwak. Het geloof der Oud-Testamentische heiligen was veel sterker in alles, maar bijzonder in betrekking tot zijn hoogste doel: de Messias, de Christus; want zij hadden Christus niet buiten zich in de historie, maar *in* zich, in de verwachting. Zij zelven waren en zagen in elkander de beelden van Christus. Nog eens, welk een sterk geloof van Jozef bij zijnen dood, van Abraham bij Isaaks offerande! In het Oude Testament is Christus het kind onder het moederlijke hart. In het Nieuwe Testament is Hij het kind op den moederlijken schoot. Even als men nu geen afbeeldsel kan maken van het nog ongeboren kind, zoo wisten de geloovigen onder het Oude Testament niet, gelijk wij dit weten, hoedanig het beeld van Christus was. Doch de moeder gevoelt het kind veel sterker *in* het ligchaam dan daar buiten. In welke heftige bewegingen kan het zich aan haar kennelijk maken! En toch, hoe innig gemeenzaam met het kind, zoo vele maanden lang, zij kent zijn aangezigt niet. Doch *sterk* is deze gemeenschap, want gedurende dat het kind in haar ligchaam is, ontvangt het wel het meeste van haar, want het leeft alsdan geheel van haar bloed.

Waar God het einde wil, daar geeft Hij ook de middelen. De kunst der balseming, eene geheel Egyptische kunst, werd dienstbaar gemaakt aan Jozefs geloof. Zijn ligchaam werd gebalsemd, en ook hierin had Jozef eene gelijkheid met zijn vader Jacob. Als eene Egyptische mummie werd Jozef in zijne familie bewaard, en daar de werken des geloofs nooit blijven buiten de bespot-

ting van de kinderen dezer wereld, zoo zullen de goddeloozen van dien tijd wel meermalen in de eeuwen der verdrukking van Israël gezegd hebben: „Waar blijft Jozef om zijne beenderen te halen?" Maar God komt op zijn tijd. En zoo rijk is God in zijne getrouwheid, dat een eigen achter-kleinzoon van Jozef uit Efraim, Jozua, als heirvoerder van Israël onder God, Jozefs beenderen in Kanaän begroef; zoodat het aandoenlijk slot van de in bezitneming van Kanaän, en van het Boek Jozua, de begravenis van Jozefs beenderen is. Nog meer. Is het lot niet in de hand Gods? Welnu, zij verdeelden het land Kanaän in twaalf deelen, en in het erfdeel van Jozef lag het stuk lands, dat Jacob van de kinderen Hemors had gekocht en dat hij Jozef tot een bijzonder eigendom gaf, en in dat zelfde stuk lands werd Jozef begraven, Jozua 24: 32. Welk eene blijvende naauwe gemeenschap van Jozef met zijn vader ook na hunnen dood! Zij zijn de eenigen van Jacobs huis in Egypte, wien eene plegtstatige begravenis ten deele viel. En nu wordt eene *eervolle* begravenis altijd in de Schrift hoog geacht, maar ook de eenvoudigste begravenis. De heiligen in de Schrift waren daarom zoo gesteld op de begraving, omdat zij een onderpand, ja overgang en aanvang der opstanding is. Het begraven is een zaaijen, en men zaait immers tot den oogst? Daarom wordt er ook in de Schrift zulk een groot gewigt gelegd op de begraving van Jezus. De *rijken* moesten Hem begraven. Zijne verheerlijking begon met zijne begravenis. Trouwens de heerlijkheid Gods neemt haar aanvangspunt altijd in den dood van het bestaande. Dit is na de zonde eene wet geworden in het koningrijk Gods. Alleen de naar de natuur doode of blinde oogen werden door Jezus op bovennatuurlijke wijze ziende gemaakt, en eerst als wij naar de natuur gestorven zijn, worden wij op Goddelijke wijze levend gemaakt. Daarom is er voor het geloof niet alleen *nog* hope uit den dood, maar veeleer *enkel* hope uit den dood, want het geloof heeft alleen te doen met dien God, *die de dooden levend maakt.* En zoo is er dan voor het geloof hope ook voor het volk Israëls, welks

beenderen verstrooid zijn aan den mond des grafs. *Want alzoo zegt de Heere Heere tot deze beenderen:* IK ZAL MIJNEN GEEST IN U GEVEN, EN GIJ ZULT LEVEN, EN IK ZAL U IN UW LAND ZETTEN, Ezech. 37: 14. Daarom zegt de in God geloovige met Jozef, tot de kinderen Israëls, ook in dit land hunner vreemdelingschap, en zeg ik ook tot hen als tot mijne *broederen* naar het vleesch: IK *sterf; maar* GOD *zal u gewisselijk bezoeken, en* HIJ *zal u doen optrekken uit dit land, in het land, hetwelk Hij Abraham Isaak en Jacob gezworen heeft.*

MIJNE REPLIEK AAN HET ANTWOORD

VAN Ds. VAN RHIJN

OP MIJNE BEDENKINGEN TEGEN SOMMIGE STELLINGEN VAN ZIJN OPSTEL:

„WAT IS DE BIJBEL?"

In de „Vereeniging" van Mei 1862.

Mijn hooggeachte en geleerde vriend van Rhijn heeft deze bedenkingen op eene heusche en liefderijke wijze, waarvoor ik hem mijn opregten dank betuig, beantwoord. Hij is begonnen met eenige voorloopige beschouwingen, die veel goeds, schoons en nuttigs bevatten, in het midden te brengen, en ik beaam volkomen al wat hij daar met juistheid en grondigheid beweert, maar die aanmerkingen beslaan nog al eene groote plaats in zijn betoog zonder in regtstreeksche betrekking tot onze twistrede te staan.

Ik stem geheel en al met hem in wanneer hij zich aldus verklaart: „De oude methode, om eerst de echt„heid, de geloofwaardigheid, ongeschondenheid, onfeil„baarheid der Heilige Schriften te bewijzen, scheen mij „een te lange en omslagtige, ja onmenschkundige om„weg; daarmede kon ik ook hoogstens het *verstand* ge„vangen nemen, maar het hart, het middenpunt en de „kern des menschen, had ik daarmede eigenlijk niet „gewonnen. Omgekeerd, had dat hart zijne diepste

„behoefte leeren gevoelen en erkennen, zijne innerlijke „tweespalt en gemis aan waren vrede; had die man „zijnen Heer en Verlosser gevonden — dan volgde al „de rest gemakkelijk van zelf." Blz. 703.

Hoe zou ik mij niet met die voordragt vereenigen: ik, die de wijze, waarop mijn onvergetelijke en welsprekende vriend *A. Vinet,* in zijne zalvingsvolle leerredenen de waarheid aan het verstand, hart en geweten zijner toehoorders plagt te brengen, voor de beste evangelische methode houd. Dat ik de zaak aldus beschouw, blijkt duidelijk uit de vertaling van het schoone opstel van Prof. *Dorner* „over de getuigenis van den Heiligen Geest" welke ik, als mijne zienswijze uitdrukkende, onlangs in „de Vereeniging" geplaatst heb. Nog meer, opzettelijk heb ik mijne meening daaromtrent uitgesproken in mijn *Voorberigt* voor de uitnemende verhandeling van dienzelfden Hoogleeraar „over de volmaakte heiligligheid van Jezus uit zijne werken bewezen." Om kort te gaan, ik beaam van ganscher harte den inhoud van den kernachtigen brief van Ds. *C. Lentz* aan Prof. *Loman;* ik deel de billijke ingenomenheid van broeder van Rhijn met die bezielde, geloovige en heldhaftige handhaving van de Evangelie-waarheid, dank hier openlijk den bekwamen en hooggeachten Schrijver voor zijne belangrijke Brochure, en hoop dat er eene goede vertaling van in het Nederduitsch zal in het licht komen.

Het komt mij voor, dat Ds. van Rhijn, in zijn antwoord op mijne bedenkingen, het eigenlijke en eenige geschilpunt tusschen ons heeft voorbij gezien en er behendig is over heen gesprongen, door zich in vele uitwijdingen te begeven die, hoe schoon, waar en behartigingswaardig, de zaak in kwestie zeer weinig of althans zeer zijdelings raken.

Het vraagstuk, waarover wij verschillen, lost zich op in deze twee eenvoudige en bepaalde stellingen.

1°. Kan men, door duidelijke, regtstreeksche en afdoende uitspraken van den Bijbel, bewijzen: dat men regt en vrijheid heeft, om eene bepaalde en stelselmatige onderscheiding tusschen „Gods Woord" en „H. Schrift" aan te nemen en te gebruiken; of bewijzen niet in te-

gendeel menigvuldige uitspraken van Jezus en zijne Apostelen, dat beide bovengenoemde uitdrukkingen volkomen eenzelvig en identiek zijn.

2°. Vindt men in den geheelen Bijbel een enkelen degelijken, voldoenden en stelligen bewijsgrond, om de bewering te staven: dat „Gods Woord" moet en kan gehouden worden als uitdrukkende de goddelijke en geestelijke kern, den religieusen inhoud van de Schrift, welke kern men er uithalen kan?

Ten opzigte van de eerste stelling heb ik eene lange reeks van citaten uit den Bijbel aangevoerd, waarin de volkomene eenzelvigheid van „Schrift" en „Gods Woord" onwederlegbaar geleerd en gehandhaafd wordt. Ds. van Rhijn heeft, in zijn antwoord, al die uitspraken, waarop het vooral aankwam, geheel onaangeroerd gelaten, zelfs geene poging gewaagd, om dezelve te ontzenuwen en krachteloos te maken, en heeft daardoor de afdoende kracht van mijn betoog stilzwijgend erkend. Dit was immers het bolwerk, dat hij, ware het in zijne magt, omverwerpen moest, de toren van Malakof zonder inneming van welken Sebastopol niet vallen kon, de gordiaansche knoop, dien hij ontwarren en losmaken moest. Maar welligt heeft hij mijne voorgedragene bewijsgronden door regtstreeksche tegenovergestelde bewijzen te niet gedaan. Laat ons zien. „Wanneer gij," dus luidt zijn antwoord, „in het Oude Testament telkens dat plegtige leest: *Het woord des Heeren geschiedde* „*tot* enz., kunt gij onmogelijk daarvoor in de plaats „stellen: *De Heilige Schrift geschiedde*, hetgeen gij „toch zoudt moeten doen wanneer „H. Schrift" en „„Woord Gods" uitdrukkingen waren van eene en de„zelfde beteekenis, wanneer zij, zoo als gij beweert „identiek" waren. Blz. 705.

Zonderling argument! Is het niet zonneklaar, dat dit „Woord des Heeren," hetwelk de profeet last had tot Israël te spreken, „H. Schrift" werd zoodra de ziener door Gods Geest gedreven werd om hetzelve in de blijvende rol zijner Godspraken te boek te stellen? Dit antwoord is niet ver gezocht, want Ds. van Rhijn heeft mij hetzelve aan de hand gegeven, wanneer hij zegt,

Blad. 713: „De *schrijvende* (apostel of profeet) of de „*sprekende* apostel zijn dezelfde, derhalve het *gesproken* en het *geschreven* Woord Gods zijn eenerlei."

Die gegronde en onwrikbare stelregel, door Ds. van Rhijn zoo kort en bondig uitgesproken, is redelijker wijze op al de H. Schrift toepasselijk en keert geheel en al tegen hem zijne volgende bedenking: „De Heiland zegt in de gelijkenis van den zaaijer: Het zaad „is het Woord Gods" (Luk. VIII: 11), of in het hooge„priesterlijk gebed: „Vader! zij hebben Uw Woord „bewaard" (Joh. XVII: 6), of tot de Jeruzalemsche „Joden: „Gij hebt des Vaders Woord niet in u blij„vende" (Joh. V: 38) enz., gij kunt onmogelijk daarvoor „stellen: „de H. Schrift," Bladz. 705.

De Heer is op het tooneel der wereld als de groote zaaijer der goddelijke waarheid, die de menschheid zou hernieuwen, opgetreden; Hij zelf, de eerste verkondiger der blijde boodschap, heeft het Evangelie in parabelen, gelijkenissen, zamenspraken, redenen enz. gepredikt, maar het betaamde aan zijne hoogverhevene waardigheid van Koning des hemelrijks niet, om zelf zijn onderwijs in schrift te geven. Met Hem en na Hem hebben de Apostelen en de zeventig Evangelisten het Evangelie van hunnen Heer gepredikt, en het spreekt van zelf en behoeft geène nadere aanwijzing, de mondelinge voordragt moest noodwendig de geschrevene voorafgaan. Maar dewijl het gepredikte Evangelie alligt zou te loor gegaan, of althans, vermengd met onreine bestanddeelen, onzuiver en verbasterd door de mondelinge overlevering tot de nakomelingschap zou gekomen zijn, hebben de Evangelisten en de Apostelen den last en de volmagt ontvangen, om de Evangelie-boeken en hunne brieven te schrijven, onder de leiding, bestiering en ingeving des H. Geestes. In die oorkonden hebben zij ons een authentiek verhaal van het leven des Heeren, van zijne parabelen, enz. nagelaten, en er de geschiedenis van de stichting en van den voortgang der Christelijke Kerk en hun eigen onderwijs en vermaningen aan de gemeenten in hunne apostolische brieven bijgevoegd. Die evangelische Schriften zijn de trouwe en

naauwkeurige wedergave en afdruk van de woorden des Heeren en van hunne eigene prediking; dus zijn hier ook het gesproken en het geschreven woord volkomen eenzelvig en identiek; want, om de woorden van Ds. van Rhijn te herhalen, de *schrijvende* apostel en de *sprekende* apostel zijn dezelfde. Ware het anders geweest, dan zou men moeten beweren: dat de Apostelen een ander Evangelie gepredikt hebben dan het door hen beschreven Evangelie; dat zij de redenen des Heeren vervalscht of gecorrigeerd en er toe of af gedaan hebben, en alzoo valsche getuigen en berigtgevers zijn geweest. Zulk eene onderstelling is ongerijmd, druischt aan tegen alle mogelijk denkbeeld van ingeving, zelfs wanneer deze tot den laagsten graad wordt teruggebragt, en zou het N. Testament als een onecht dokument brandmerken.

De tweede stelling, waarin ons geschilpunt zich oplost, is deze: Kan men zelfs door eene enkele duidelijke regtstreeksche uitspraak van den Bijbel aantoonen: dat „Gods Woord" beteekent de geestelijke kern, den religieusen inhoud der waarheid in de H. Schrift vervat, de levendmakende kern, welke wij er als het onfeilbaar woord des H. Geestes uit mogen en kunnen extraheren, en er van afscheiden, als pit en merg voor de bekeering en voeding der ziel?

Die geëischte uitspraak, volstrekt noodzakelijk om zijn gevoelen te staven, heeft Ds. van Rhijn in den geheelen Bijbel niet kunnen vinden, anders zou hij niet in gebreke gebleven zijn dezelve zegevierend in het midden te brengen, des te meer daar ik hem uitgedaagd had zulk een citaat voort te brengen. Beroofd van dit wapen, heeft hij getracht zijne stelling goed te maken door eene vergelijking, maar die, ongelukkiger wijze voor hem, juist het tegendeel bewijst van hetgeen hij bewijzen wilde en bewijzen moest. „Schrift" en „Gods Woord," voert hij mij tegen, „staan tot elkander als lig„chaam en ziel. Zoo min gij in den gezonden mensch „de ziel kunt scheiden van het ligchaam, tenzij gij hem „doodt, zoo min kunt gij Gods Woord scheiden van de „H. Schrift," 709.

Zeer juist en puntig gezegd! Maar, waarde vriend! hoe rijmt die vergelijking, welke de zaak meesterlijk uitdrukt, met uwe uitspraak: *van die schrift is Gods Woord de kern?* („Wat is de Bijbel?" Bladz. 432). Zoo gij de ziel, de geestelijke kern, het levensbeginsel des menschen niet van zijn ligchaam kunt scheiden, zonder den mensch te dooden, door welke kunstbewerking zult gij dan de kern, de religieuse quintessentie, het levensbeginsel van de Schrift kunnen extraheren en afscheiden, zonder dezelve te verminken, te verwringen, te vernietigen? Zij zijn immers, naar uwe eigene getuigenis, onafscheidbaar vereenigd, en op die onoplosbare vereenzelviging berust derzelver kracht en gezag; daarom zijn zij ook het scherp tweesnijdend zwaard des Geestes, het levend en levendmakend Woord Gods. Jezus vergelijkt zijn woord met het zaad des eeuwigen levens, maar beproef een bloem- of plantenzaad van deszelfs hulsel of omkleeding los te scheuren en het zaad is verdorven, heeft zijne levenskracht verloren, en zal niet meer ontkiemen. Indien Schrift en Gods Woord tot elkander staan als het ligchaam tot de ziel, wat beteekent dan deze uitspraak van uw opstel: „*Gods* „*Woord heet* „*alleenlijk*" *alles wat Gods Geest aan de* „*harten en conscientiën der menschen heeft geopenbaard.*" (Wat is Gods Woord? Bladz. 450.)

Is dat niet met woorden spelen, dezelve van hunnen natuurlijken en aangenomen zin berooven, om hen te doen zeggen wat zij volstrekt niet uitdrukken? Derhalve van het Woord Gods de kern der H. Schriften te willen maken is een bloot verzinsel, eene gewaagde gissing, die allen grond in den Bijbel mist en door het gezond verstand zelfs gewraakt wordt.

Tot verdere staving van zijn gevoelen beroept zich Ds. van Rhijn op de getuigenis van *G. C. Knap*, *L. Egeling* en vooral van Ds. *Ch. de la Saussaije*, en zegt mij ten opzigte van dezen laatsten: „Maar bedenkt gij „wel, wie *Scholten's* theologie in ons land het uitvoe- „rigst en het grondigst bestreden heeft? Dat is buiten „kijf onze vriend *Ch. de la Saussaije*, en ziet, juist „deze heeft krachtiger en luider dan ik het onderscheid

„tusschen de *H. Schrift* en „Gods Woord" uitgespro-„ken en doet het herhaaldelijk met mond en pen." (blz. 709). Dat weet ik, maar met al de achting en de broederlijke liefde, welke ik hem toedraag, is dit juist een van mijne grootste bezwaren, en van velen met mij, tegen zijne bijzondere rigting. Ik vraag u, (vergeef mij mijne onnoozelheid) hoe kan hij grondig en zegevierend de theologie van Scholten bestrijden, zoodra hij van dezelfde praemissen uitgaat, t. w. door, met den Leidschen Hoogleeraar, eene scherpe scheidslijn tusschen „Gods Woord" en „de H. Schrift" te trekken, „het Woord Gods" alleen of althans hoofdzakelijk tot de kern, de geestelijke waarheid, den religieusen inhoud der H. Schriften terug te brengen? Moet hij niet, uit dat beginsel logisch en consequent voortredenerende, tot dezelfde of tot even gevaarlijke resultaten komen? Prof. Scholten heeft hem ook, naar mijn inzien, met volle regt die inconsequentie verweten. Ik vertrouw dat zijn levendig geloof, zijne bezadigdheid en gemoedelijke ernst hem voor die noodlottige buitensporigheden zullen vrijwaren; maar zij vloeijen niet te min regtstreeks uit zijne aangenomene beginselen voort. Zien wij niet, helaas! in de altijd verder rukkende omdoolingen en afdwalingen der moderne theologie, tot welke afgronden de logische gevolgen van een valsch beginsel kunnen leiden.

Dit had ik juist geschreven, toen ik de treffende afscheidsrede van Ds. *Ch. de la Saussaije* aan de Waalsche gemeente te Leyden in handen kreeg, over de woorden: „Tot de wet en tot de getuigenis" Jes. VIII: 20ᵃ. En wat lees ik daar met blijde verrassing en groote ingenomenheid? Dat de vrome en geleerde man, uit de volheid van zijn hart sprekende, zijne theoretische onderscheiding tusschen Woord en Schrift laat varen, om de eenzelvigheid van beiden duidelijk en bondig uit te spreken. Men oordeele uit de volgende zinsneden:

„Le *prophète* de Dieu devient, si je puis ainsi dire, „*l'historiographe* de Dieu. La révélation devient écri-„ture: *la parole prononcée parole écrite*" blz. 11 [1]).

---

[1]) De *profeet* Gods wordt, als ik zoo spreken mag, de *historiograaf*

„*L' Ecriture* est là, *écriture sainte* au milieu d'un „monde profane, *parole de Dieu* au milieu des tâton„nements des hommes, qui cherchent Dieu sans savoir „où le trouver" blz. 12 [1]). *Toute l' Ecriture*, celle du nouveau comme celle de l' ancien Testament, *est divinement inspirée*, inspirée de l'Esprit saint de la prophetie, et par cela même utile, enz. (2 Tim. III: 16, 17) blz. 14 [2]).

Deze woorden van onzen vriend *Chantepie de la Saussaije*, die mijne bewering voldingend staven, zullen voorzeker weêrklank vinden in het hart van Ds. van Rhijn, en op dezelve kunnen wij broederlijk den vrede sluiten; want de laatste meening, zoo duidelijk, hartelijk en onbewimpeld door *Chantepie de la Saussaije* uitgesproken, zal ongetwijfeld zijne tegenwoordige meening uitdrukken. Daar mijn vriend niet minder dan ik met den schoonen brief van Ds. L. C. Lentz aan Prof. Loman ingenomen is, zal hij zich wel deze treffende verklaring van dien hooggeachten leeraar herinneren: „Der Herr selbst ist der alles durchdringende, leben„dig, kräftig, wirkzam machende Geist, der durch das „unverfälschte und unverkürzte *Wort* als *seinen Mund* „noch fortwährend redet," blz. 33 [3]). Niet minder treffend en roerend zijn de woorden van den godvruchtigen en ijverigen *Jamieson*, in zijne feestrede, bij gelegenheid van de viering zijner 25jarige Evangelische bediening: „Hold fast then," roept hij zijnen hoorders toe, „dear friends, the full inspiration of this blessed book:

---

van God. De Openbaring wordt Schrift: het *gesprokene* woord *geschreven* woord.

[1]) De *Schrift* is daar, de *heilige Schrift*, te midden van eene onheilige wereld, *Woord Gods*, te midden van de rondtastingen der menschen, die God zoeken, zonder te weten waar Hem te vinden.

[2]) *Al de Schrift*, zoowel die des nieuwen als die des ouden testaments, is *Goddelijk ingegeven*, ingegeven door den Heiligen Geest der profetie, en daardoor juist nuttig enz.

[3]) De Heer Zelf is de alles doordringende, levendig, krachtig, werkzaam makende Geest, die door het onvervalschte en onverkorte *Woord* als *Zijnen mond*, nog voortdurend spreekt.

Holy Bible! Book divine!
Precious treasure; thou are mine;
Mine to teach me whence I came,
Mine to show me what I am.

Hij voegt hier in eene noot bij: „I most fully believe, „that what is called *the plenary verbal* inspiration of „scripture, is the only true tenable doctrine" [1]).

Ik zou hier kunnen eindigen, maar om het hooge belang der zaak, niet tot onderwijzing van mijn vriend van Rhijn, maar tot stichting der lezers van de „Vereeniging," oordeel ik nuttig te bewijzen:

1. Dat al de uitstekendste kerkvaders de volle en woordelijke ingeving en het onfeilbaar gezag der H. Schriften eenstemmig geleerd hebben;

2. Dat de meeste en de voornaamste Hervormers dit gevoelen waren toegedaan; vooral dat dit het wapen van *Luther* is geweest, waardoor de Hervorming tot stand gekomen is;

3. Dat theologen en mannen van grooten naam in onze dagen die waarheid vasthouden, en met klem en bondige bewijzen verdedigen.

De eerste leeraars der Christelijke Kerk, onmiddelijke opvolgers der apostelen en hunne leerlingen, noemen de H. Schriften „het Woord Gods," „de stem Gods," „de Orakelen des hemels," „de Godspraken des H. Geestes," en kennen aan dezelve een onfeilbaar gezag toe. Clemens van Rome schrijft in zijn eersten brief aan de Corinthiërs: „Beschouwt de Schriften als de waarachtige woorden des H. Geestes. Gij weet dat er in dezelve niets verkeerds of verdichts geschreven is [2])."

---

[1]) Houdt dan, waarde vrienden! vast aan de volle ingeving van dit gezegend Boek.

Heilige Bijbel! Goddelijk Boek!
Kostbre schat! gij zijt de mijne;
De mijne, om mij te leeren van waar ik kwam,
De mijne om mij te toonen wat ik ben.

Ik geloof volkomen dat wat de *volledige*, *woordelijke* ingeving der Schrift wordt genaamd, de eenige ware, houdbare leerstelling is.

[2]) Clemens Rom. ad Cor. S. 45.

Justinus Martyr merkt in zijne eerste Apologie op: „Wanneer gij de uitspraken der profeten hoort of leest, „denkt dan dat zij niet door de geïnspireerde schrijvers „zelven zijn gesproken, maar *door het Goddelijk Woord „dat hen dreef* [1])."

In zijne zamenspraak met den Jood Trypho, spreekt hij hem aldus aan: „Indien men eenige plaats uit de Schrift aanhaalt, als schijnbaar strijdig met andere plaatsen, wees er dan ten volle van verzekerd, dat geene plaats der H. Schriften met eene andere plaats in strijd is; ik wil liever bekennen dat ik niet versta wat gezegd is" [2]). Irenaeus, leerling van Polycarpus, die zelf een vriend en medgezel van den apostel Johannes was geweest, roept uit: „Wat zwarigheid is er, daar al de Schriften geestelijk zijn, zoo er sommige dingen in voorkomen, welke wij door de genade Gods kunnen verklaren, en weder andere dingen, die voor God bewaard blijven, niet alleen in deze maar ook in de toekomende wereld, opdat God altijd de onderwijzer des menschen en de mensch altijd van God leerende zij" [3]).

Wederom zegt dezelfde Irenaeus: „De Schriften zijn volmaakt, want zij zijn *gesproken door het Woord en den Geest Gods*" [4]).

Athenagoras, uit de school van Alexandrië, drukt zich aldus uit: „De Geest Gods bewoog de monden der profeten als een muziekinstrument" [5]).

Clemens van Alexandrië beweert: „dat de H. Geest zijne meening in de woorden der Schriften gestempeld heeft [6]).

Origenes, de hooggeleerde en beroemde leerling van Clemens van Alexandrië, drukt zich zeer beslist en sterk over dit onderwerp uit. Sprekende van Bartimeus, die zijnen mantel weg wierp om Jezus te gemoet te gaan, (Mark. X: 50) laat hij deze aanmerking volgen:

---

[1]) Just. Mart. Apol. 1: 46.
[2]) Justinus M. Dialog contra Tryphon p. 77. 78. Lutet. 1551.
[3]) Iren. adv. Haer. 11: 47.
[4]) Haer. 11: 47.
[5]) Athenag. Legatio, 6. 9.
[6]) Clem. Alex. Frag. 1. 32.

„Zullen wij durven zeggen, dat deze kleine bijzonder-„heden te vergeefs in de Schrift zijn ingelascht? Mij „aangaande geloof ik niet, dat er een jota of tittel „van Goddelijke onderwijzing ijdel of overtollig zij" [1]).

In zijne tweede leerrede over Jeremia laat hij zich aldus uit: „De heilige boeken zijn door de volheid des „Geestes ingegeven, en er is niets in de profeten, of in „de Wet, of in het Evangelie, of in de apostelen, dat „niet uit de volheid der Goddelijke Majesteit geko-„men zij" [2]).

In zijne Philocalia drijft hij de zaak zoo verre, dat hij de ingeving aan iedere letter der Schriften wil toekennen, zeggende: „Daar de Goddelijke Voorzienigheid „aan het menschdom eene bovenmenschelijke wijsheid „in de Godspraken des heils door middel van den tekst „der H. Schriften gegeven heeft, onderstellen wij dat „zij, om zoo te spreken, *in iedere letter* sporen van „hare wijsheid heeft ingedrukt" [3]).

Die laatste uitspraak riekt ietwat naar de kabbala der Joodsche Rabbijnen, die in al de letters en letterteekenen der Schriften verborgenheden zochten. Wij voor ons zien veeleer de bovenmenschelijke wijsheid der Schrift tegenover de soms spitsvondige wijsheid der geleerdste kerkvaders, juist in de wijze hoe Jezus en zijne apostelen zich over de ingeving der Schriften uiten, door korte, zinrijke, algemeene en beide uitersten vermijdende aanwijzingen, eene verborgene inwerking van Gods Geest onbepaald latende, die al onze verklaringen te boven gaat. Deze aanmerking geldt evenzoo van de volgende woorden van Hieronymus, ofschoon de soms overdreven meening der kerkvaders in dat opzigt des te meer de getuigenis, welke wij aan hunne uitspraken ontleenen, staaft en verhoogt. In zijne commentarie op den 90sten Psalm zegt Hieronymus: „Ieder woord der Schriften is „eene verborgenheid. Deze woorden, welke door men-„schen van de wereld voor gemeen gehouden worden,

[1]) Orig. Comm. in Matt. p. 428.
[2]) Orig. Hom. 2 in Jerem.
[3]) Philocalia 11 p. 23.

„zijn vol verborgenheden; wij hebben dezen schat in „aarden vaten. De schat is de goddelijke gedachte, „welke wij in de meest gewone woorden hebben." [1])

Augustinus beschouwt de Schriften als op eenen troon geplaatst, van welken zij de menschen gebieden, zonder dat aan hen geoorloofd zij over dezelve te oordeelen.

Hij schrijft aan zijn vriend Hieronymus deze merkwaardige woorden: „Aan die boeken, welke nu kanoniek genoemd worden, heb ik geleerd zulk een hoogen eerbied toe te dragen, dat ik vastelijk geloof, *dat „geen van hunne Schrijvers ooit eenige dwaling in zijne „Schrift begaan heeft.* En zoo ik ergens in die boeken „iets bespeur, dat met de waarheid schijnt te strijden, „twijfel ik er niet aan, of het is eene fout van den Kopiïst, „of eene misvatting van den vertaler, of eene misgreep „van mijn eigen verstand. En ik denk niet, mijn broeder, dat gij een ander gevoelen aankleeft; noch kan „ik veronderstellen, dat gij zoudt wenschen, dat uwe eigene boeken gelezen wierden als de boeken der profeten en der apostelen, van wier schriften men zeer „verkeerd zou doen te betwijfelen, dat zij geheel vrij „van dwaling zijn [2]).

Eusebius verklaart „dat het eene groote laatdunkendheid en roekeloosheid zou zijn, te willen bewijzen, dat „de Schriften gedwaald hebben."

Dit was de leer, algemeen door de Christelijke Kerk aangenomen van de eerste tijden af aan tot op de Hervorming, en door de meeste en voornaamste Hervormers beleden en gehandhaafd. Zij noemden getuigenis *van den Heiligen Geest* de klaarblijkelijke getuigenis, welke het Woord Gods zich zelf in de conscientie en het hart der geloovigen geeft [3]). Zij noemden dit

[1]) Hieronymus, Comm. in Ps. XC.

[2]) August. Hieronymo Epist 82.

[3]) Ik kan bijna niet nalaten, de volgende schoone woorden van *A. Vinet*, die eenigermate met dat gevoelen der Hervormers overeenstemmen, na te schrijven: „l'Evangile est caché au fond de toute conscience, c'est à-dire cet Evangile intérieur, qui ne serait rien sans l'Evangile extérieur, mais sans lequel aussi l'Evangile extérieur ne serait rien. Il y a

Woord αυτόπιστος, om te zeggen, dat hetzelve zijne eigene zekerheid met zich bragt, zich zelf bewees. De Bijbel was hun geen dood boek, maar een levend boek, bezield door een levenden Geest, waardoor wij met den levenden God zamenspreken.

Op den eeuwig gedenkwaardigen dag van den 28sten April 1520, verwierp Luther, voor den Rijksdag te Worms geroepen om zich te verantwoorden, het gezag van den Paus en van de Kerkvergaderingen, en beriep zich alleen op de getuigenis der H. Schriften en op duidelijke en heldere bewijzen aan dezelve ontleend. Zij waren hem Gods Woord, de eenige onfeilbare kenbron, rigtsnoer en toetssteen van de waarheid en van de dienst van God. Door die rondborstige en heldhaftige belijdenis, waarop hij Gods hulp en zegen inriep, heeft de Hervorming gezegevierd, en God heeft het zegel van zijne goedkeuring er op gedrukt. Alzoo was de Schrift voor den grooten Hervormer, gelijk voor Jezus zijnen Heer en Meester, de Rots der waarheid, het eenig maar ook afdoend gezag in de zaak van de Godsdienst [1]).

Verlaten wij dien vasten grond, om aan de feilbare rede, de grillige kritiek, de wijsbegeerte en onze geliefkoosde meeningen dat gezag grootendeels toe te schrijven, dan verliezen wij onze eenige ware kracht, gelijk Simsom nadat Delila zijne hoofdharen had afgesneden;

„donc au dedans de nous, dans notre dernier fond, si nous voulons des„cendre jusque-là, quelque chose qui rend témoignage à l'Evangile, et „qui, incapable de l'annoncer à l'avance, est capable de le reconnaitre „lorsqu'il parait."

[1]) Ik breng gaarne hier mijne hartelijke hulde aan onzen onvergetelijken da Costa, door zijn schoon vers over *Luther* hier in herinnering te brengen:

Ja hij hoort
Als uit Gods eigen mond den Evangeliezegen:
Geloof! — De zaligheid is in geen *doen* gelegen
Van menschen. Ze is Gods werk. Geregtigheid en heil,
Voor schat noch wijsheid, voor geen boete of aflaat veil,
Is gave van zijn liefde aan zondaars. 't Eeuwig leven
(Geloof in Jezus en zijn zoendood!) is gegeven!
Dit Woord werd leven in zijn ziel, wordt in zijn mond
Een overwinnend zwaard — Hervorming, gij bestond!

wij bouwen op een stuifzand, de waarheid verdwijnt in de duizendvoudige schakeringen van een grenzenloos individualisme, en Rome met zijne krachtig georganiseerde hierarchie, zijne overleveringen en sluwe diplomatiek, verheft zich wederom op den puinhoop van een afvallig Protestantisme; zoo doende gelijken wij aan den krijgsman, die de schede van zijn degen behoudt, maar er het staal van heeft weggeworpen.

De bloem der menschheid, de geniale mannen, die tegelijk aan het uitspansel der wetenschap en des geloofs, als sterren van de eerste grootte hebben uitgeblonken, Kepler, Isaac Newton, Pascal, Haller, Milton, Boerhave, Lavater, Jung Stilling, Matthias Claudius en zoo vele anderen, hadden een onbepaalden eerbied voor Gods Woord en betoonden eene kinderlijke gehoorzaamheid jegens al deszelfs leeringen en voorschriften.

Ik weet dat Neander, Nitsch en Tholuck, anders geloovige, gemoedelijke en achtingswaardige mannen, zich vaak zeer los, ja soms met eene laakbare oneerbiedigheid over de ingeving en het gezag der Schriften uitlaten. Dat is eene doode vlieg van het oude en versleten rationalisme, die hier en daar in hunne geschriften insluipt, en er den goeden reuk van bederft. Daarentegen zijn er ook in onze dagen uitstekende theologanten, of kundige en vrome beoefenaars der godgeleerde wetenschap, die op dat punt met de kerkvaders en de meeste Hervormers eenstemmig denken. Het zal volstaan hier te melden: Gaussen, Merle d'Aubigné, Adolphe en Fréderic Monod, da Costa, Chalmers, Prof. Schenkel te Heidelberg, Prof. Ebrard, Prof. Dorner te Göttingen, Dr. Hoffman.

De verregaande ligtzinnigheid, oneerbiedigheid, de weinig gemoedelijke ernst, waarmede men vaak in ons land den Bijbel bejegent, en soms de H. Schrift als de schriften van Homerus, Horatius of Seneca behandelt, is een kanker, die aan de ingewanden van onze vreeselijk kranke kerk knaagt. Daarom roep ik met Ds. *Chantepie de la Saussaije* uit: „Tot de Wet en de „getuigenis! zoo zij niet spreken naar dit woord, het „zal zijn dat zij geen' dageraad zullen hebben" Jesaja

VIII: 20. Een opregte terugkeer tot de erkenning en eerbiediging van het goddelijk gezag der H. Schrift, gepaard gaande met eene vurig afgebedene uitstorting des H. Geestes over leeraars en volk, en de herstelde vrijheid der gemeente: ziet daar, naar mijne innige overtuiging, het eenig doeltreffend en krachtdadig geneesmiddel voor onze doodelijke wegkwijning. Hoe diep onze kerk ook gezonken zij, wanhoop ik niet, dat God ons uit die Egyptische slavernij zal verlossen. Wat de inspiratie zelve der Schrift aangaat, meen ik met Ds. Jamieson, dat de *volle woordelijke ingeving* de eenige houdbare leer is. Wij kunnen volstrekt geene gedachten hoegenaamd hebben, zonder dat de woorden, welke ze uitdrukken, tegelijk voor onzen geest zich voordoen.

Om deze oorzaak beteekent het Grieksche woord *Logos*, waarmede Johannes den eeuwigen Zoon Gods noemt, woord en rede. Een rede- en gedachteloos dier spreekt niet, kan niet spreken; de taal is het orgaan des geestes en van denzelven onafscheidbaar.

En toch neem ik met Gaussen, da Costa enz. geene mechanieke ingeving aan. Met de hoogste wijsheid leert de Bijbel alleen het feit der ingeving, maar geeft er geene theorie, geen uitsluitsel van; want het is eene geheimzinnige en verborgene werking van den Geest Gods op den geest des menschen, even onnaspeurlijk en onverklaarbaar als zijne werking in de wedergeboorte en zijne immanentie in de wereld. De nederbuigende liefde en wijsheid des H. Geestes schikt zich, in zijne mededeeling aan het hart en den geest des menschen, naar zijnen natuurlijken aanleg, zijne geaardheid, genie, vatbaarheid, inborst en bijzondere omstandigheden, zoodat hij anders spreekt en schrijft door den mond en de pen van Paulus, dan door den mond en pen van Johannes. Op dezelfde wijze werkt de H. Geest de wedergeboorte in iederen geloovige, zijn aanleg, inborst, vatbaarheid, bijzondere hartstogten en levensloop in aanmerking nemende, zoodat geene twee bekeeringen volkomen gelijk zijn, en altijd den stempel der individualiteit in hare uitingen en vruchten dragen, gelijk men op denzelfden boom geene twee volkomen gelijke

bladeren ziet, alhoewel zij uit denzelfden wortel voortkomen en met hetzelfde sap gevoed worden. Ik besluit met het schoone en zeer toepasselijke vers van broeder E. J. Veenendaal, Jz.

Houd vast aan 't Woord! Geen scherper zwaard,
Dan 't geen de Geest ons geeft;
Als één man ons er rond geschaard,
En wis! de vijand beeft.
Schiet' 't ongeloof zijn pijlen af,
Zend' *Rome* vrij haar ban;
Wij jagen beide heen als kaf,
Dat wegstuift uit de wan.
De vesting staat in 's Heeren kracht,
Hij zelf heeft haar gebouwd;
Hij zelf houdt over haar de wacht,
Nooit wordt haar val aanschouwd.
Komt strijders, komt! vernieuwt de keus,
De Heiland ging ons voor;
„Daar is geschreven" was zijn leus;
O, volgen wij dat spoor!

Breda,
16 Mei 1862.

L. G. JAMES.

HET CHRISTENDOM DAT DE WERELD OVERWINT [1]).

Er is geen breed betoog noodig, dat het onzen tijd aan geene vragen ontbreekt: Op welke wijze zal het ongeloof worden gebreideld? Hoe zal het levend Christendom worden bevorderd? Hoe zullen de klippen worden ontgaan, die óf tot dorre systematische dogmatiek leiden, òf tot die onbestemde godsdienstigheid, welke geen aanstoot geeft, en het Christendom van zijn heiligen ernst en magtigen invloed berooft.

Van mijne jeugd af hebben deze vragen gedurig mijn gemoed bezig gehouden, en beurtelings scheen zich dan het een en dan het ander middel daartegen aan te bevelen, totdat het God behaagde, mij in betrekking te brengen met een eenvoudig persoon, wiens levend bezielend Christendom in de hoogste mate mijne bewondering opwekte. Ik had van mijn leven vele vrome menschen gezien en gesproken, en God zij lof! er zijn duizenden in den lande, maar het eigenaardige, het eerste Christendom gelijkende in deze persoon, maakte in de hoogste mate mijne belangstelling gaande. Ik zag in een oogenblik verwezenlijkt, wat mij wel als een ideaal, maar nimmer zoo in zijne wezenlijkheid was voorgekomen.

Door eene veeljarige ondervinding geleid, was ik ech-

1) Deze brief, eerst tot een bijzonder doel geschreven, wordt thans eenigzins gewijzigd ook aan onze lezers medegedeeld. [DE RED.]

ter op mijne hoede; er kon opwinding plaats hebben, zelfzucht kon zich vermommen, nieuwheid van personeel kon eene frischheid van leven bewerken, die weldra weder ineen zinkt; maar neen — de feiten bestonden en groeiden op een innerlijk leven, dat al de frischheid der natuurlijkheid had, door geene vreemde hand gekneed of gefatsoeneerd was, maar opwelde uit de frissche bron van gedurige gemeenschap met God.

Zoo is dan het Christendom iets anders dan het kwijnende krachtelooze dat mij omgaf, en waarvan ik zelf te zeer ondervinding had. Zoo is het dan mogelijk: *Verblijdt u ten allen tijde, ja wederom zeg ik u: verblijdt u.* Zoo bestaat het dan nog: *Dit is onze vrijmoedigheid die wij voor God hebben, dat gelijk Christus was, ook wij zijn in deze wereld.* Het is nog aanwezig: *Is Christus voor ons gestorven, zoo zijn wij ook schuldig ons leven voor de broeders te stellen.* Inderdaad, de bewijzen bestonden; het is nog mogelijk, het bewandelen van denzelfden weg geeft nog dezelfde uitkomsten. Inderdaad, het Christendom bestaat niet in woorden, maar in kracht.

Het Christendom bestaat in de daarstelling en in de ontwikkeling van goddelijke krachten. Ziedaar een nieuw gezigtspunt voor mij geopend. Het Christendom bestaat *in de magt van te kunnen.* Niettegenstaande mijne vrome opvoeding, mijn omgang gedurende mijn leven onder vrome menschen, mijne bewegingen op het gebied van het Christelijk leven zelven, mijne ondervindingen van gebeds-verhooringen en nu en dan van het zalige van Gods gemeenschap; niettegenstaande ik als een erkend geloovige beschouwd werd, miste ik dien heiligen moed, die alles overwinnende magt des geloofs, ook over karaktergebreken en eigenaardige verdorvenheden. Ik gevoelde wel, dat hier de grootste kwaal, het eigenlijk bolwerk was, dat overwonnen moest worden, maar van waar de kracht? En nu komt de krachtelooze godsdienstigheid wel een kwalijk bijgebragte tekst te stade, die spreekt van strijd tusschen vleesch en geest, maar die misbruikt, een toestand bestendigt, welke het levend Christendom juist bestemd is te genezen. Ik vond in dien kwijnenden toestand tevens dien van de Christelijke

Kerk rondom mij, in iederen vorm en gedaante; overal krachteloosheid en onmagt, overal dezelfde klagt, overal gedurig afbreking van hetgeen vroeger als redmiddel was voorgesteld, overal een uitzien naar een beteren toestand, die velen meenden dat alleen door eene mildere bedeeling van Gods Geest kon worden verkregen. Thans was het anders bij mij geworden; wel bestonden nog immer dezelfde omstandigheden, maar voor mij was het geneesmiddel niet meer verborgen; en dezelfde waarheden, die mij met nieuwe kracht vervulden en in mij magt en moed verwekten, zag ik dat ook anderen tot blijde, waarlijk godvruchtige en nederige Christenen vormden. Maar nu ook betreurde ik diep, dat hetgeen ten allen tijde als het wezen der Christelijke Kerk is erkend — de levende gemeenschap met Christus — meer en meer op den achtergrond was geraakt, en daardoor die magteloosheid heerschende was geworden, die wel het kenmerk van onzen tijd uitmaakt.

Het Christendom bestaat in de magt van TE KUNNEN. Ik herhaal het. Dit was voor mij een nieuw bezielend oogpunt, waaruit mij licht en leven toestraalde, en ik met blijde hoop voor de toekomst vervuld werd. Ik heb het gevonden! riep Archimedes uit, toen hij met verbazing de uitkomsten van zijne wiskundige berekeningen aanschouwde: „*Geef mij een punt waar ik staan kan,*" zeide hij, „*en ik zal de wereld uit hare aspunten heffen!*"

Dit punt, te vergeefs door Archimedes gezocht, heeft de Christen gevonden, doch dan slechts wanneer hij gelooft. Voorwaar, de magt is onwederstaanbaar, die het zien op Christus, het geloof in Hem, schenkt; doch nu werd mij ook de bron ontdekt van de armoede aan levend geloof in onzen tijd. Een stelregel toch in het Koningrijk Gods wordt voorbijgezien, die onmisbaar moet worden gevolgd, zal men het doel verkrijgen; en deze is zonder twijfel het Woord van den Zaligmaker: *Zoo iemand wil deszelfs wil doen, die zal bekennen,* (komt tot de zelfbewustheid) *dat mijne leer uit God is.* Geen gewrocht zonder arbeid, geene kracht, geen licht, geen leven, tenzij de weg bewandeld wordt, door den Heer zelven voorgeschreven.

Het is het onderwijs des Heilands aan zijne jonge-

ren bij iedere gelegenheid. In Hem gelooven en magt te verkrijgen is ééne gedachte. Blinde leidslieden zouden zij zijn, wanneer zij van die magt geen gebruik konden maken, wanneer zij niet in staat waren hunne vijanden lief te hebben, niet te zegenen die hen vervloekten, niet te kunnen bidden voor hen die hun geweld aandeden. Dengenen die hen op de eene wang sloegen, moesten zij de andere kunnen toekeeren; die den mantel nam, ook den rok beschikbaar stellen. Wanneer deze eigenschappen ontbraken, was het leven Gods nog niet in hen aanwezig; zij waren dan onvruchtbare boomen en aan huizen gelijk, op een zandgrond gebouwd. Ziedaar welke discipelen Christus vormt, welke krachten Hij hun mededeelt. *Het geloof is waarheid en geen schijn.*

De strijd tegen de Roomsche Kerk heeft velen in de Protestantsche Kerk van de noodzakelijkheid van dezen stelregel des Heilands vervreemd; de vrees om toe te geven aan de verdienstelijkheid der goede werken heeft juist het ernstigste deel der Protestanten van dezen eenigen stelregel van den eenigen Meester verwijderd. „De mensch wordt door het geloof geregtvaardigd zonder de werken der wet," heeft bij velen eene averegtsche beteekenis verkregen, even als ware het geloof eene stoute vaststelling, dat Christus nu alles voor ons volbragt heeft, en wij nu niets meer hadden te doen. Maar wat is geloof — het zien op Christus — anders dan een uitgaan van magteloosheid tot kracht: wat anders dan de hoogste werkzaamheid des gemoeds? Hij die gelooft dat een geneesmiddel dienstig is voor zijne kwaal, rust niet voor het te hebben gebruikt. Hij die Jezus als zijn Heiland en Verlosser erkent, verzuimt niet om den weg tot vernieuwing zijner bedorvene natuur in te slaan, en den pijnlijken weg ter genezing te bewandelen, zonder welken hij het beeld des Zoons Gods niet kan deelachtig worden. De angstige bekommering, die een onbevredigd geweten noodwendig moet verwekken, kan door niets worden genezen dan door een geloovig aankleven aan Christus, en rustende op zijne kruisverdiensten, door een heilig voornemen en pogen des harten, om al zijne raadgevingen tot grondige genezing der gevallen natuur op te

volgen. Jammerlijk is dit verzuimd en de gevolgen zijn zigtbaar.

Poog eens een in de strikken van praktisch ongeloof verwarden mensch, die u van zijnen wensch gesproken heeft, om zekerheid te hebben omtrent zijn deel aan Christus, de noodzakelijkheid aan te toonen, om tot Christus te gaan en Hem geloovig tot zijn Verlosser aan te nemen; en voorts in opregtheid afstand te doen van hetgeen Christus verbiedt. Hij zal u aanzien met verwondering en u vragen, of dit dan niet het werk van den H. Geest is; dat dit immers niet in de magt van een mensch staat. — Ziedaar het rampzalig vermogen, dat de mensch heeft, om zoo doende de bron van heil en zaligheid voor zich en anderen te sluiten, den weg des heils om te keeren. Hoe deze jammerlijke ongestalte te genezen: door redeneren? Het baat niets, de bevooroordeelde zal u als ontbloot van de regte kennisse Gods, als een onbegenadigde aanzien, en zich van u keeren. Poog den modernen theoloog op de hooge noodzakelijkheid te wijzen van een Verlosser, in alles gelijk aan Hem, dien de Evangeliën ons hebben geopenbaard, Hij zal u medelijdend aanzien, als iemand, die nog door verouderde begrippen beheerscht wordt.

Maar laat daarentegen eens in al zijne volheid de raad des Zaligmakers worden opgevolgd; laat eens een Discipel gelijk zijn aan zijn meester, laat het vuur der heilige liefde gezien worden uit een belijder van Christus. Laat Christus eene gestalte in hem verkrijgen, — zoo waar als de belofte van Christus is en hare vervulling aanschouwd is in de Apostelen, zoo waar zal ook in onzen tijd de belofte des Heeren bij ieder in zijne mate worden aanschouwd: *dezelfde dingen die Ik doe, zult gij ook doen en gij zult grooter dingen doen dan deze.*

Zal een wereldling niet dien stillen vrede en heilige vreugde van den Christen bewonderen, die hij voor alle schatten der wereld niet verkrijgen kan. Zal het vooroordeel van den bekrompen denker niet wijken, indien Hij eindelijk bemerkt, dat ware regtzinnigheid slechts wortelt in heiligheid van hart en wandel? Zal hij niet tot vrijmoedigheid worden opgewekt om ook dien Christus te gebruiken tot al die einden, waartoe Hij van den

Vader gegeven is, en eindelijk ook tot dien heiligen evangelischen ernst komen, die te gelijk heilige blijdschap en bedachtzaamheid aankweekt? En de Tijdgeest? Hij moet tot nadenken komen, indien hij de resultaten aanschouwt, die alleen het levend Christendom kan te weeg brengen; „wiens leven een bliksem is, diens woorden zijn donderslagen," deze woorden van een godvruchtig man, drongen diep in het gemoed van Anna Maria Schuurman. Een der voornaamste woordvoerders van onzen tijd heeft onlangs verklaard, dat zijne jeugd werd aangegrepen en medegevoerd door de opwekking, die er om hem plaats greep; maar toen de opwekking verflaauwde bleef de driftige driftig, de gierige gierig, de hooghartige hooghartig, de vreesachtige vreesachtig — en dat volmaakt ter goeder trouw [1]).

Indien dit zoo is, welk eene aanklagt tegen het verflaauwend Christendom! Hoezeer is een levend vurig beslissend Christendom dan noodig tot genezing van den tijdgeest. Ook nu geldt het woord des Heeren aan zijne discipelen, toen zij van den Heiland verlangden, dat Hij de hongerige schare van zich zou laten gaan: GEEFT GIJ HUN TE ETEN. Ook nu zegt Hij: Geeft gij hun *mijne* liefde, die in uw hart is uitgestort door den H. Geest. Laat de belofte *door u* vervuld worden, dat de komst van den H. Geest de wereld tot ontdekking, tot overtuiging zou brengen van *zonde*. Het aanschouwen van eene heilige schaar van verlosten leidt tot de erkentenis en het gevoel, dat men deze heerlijkheid mist, *omdat men in Christus niet gelooft*. O! het kan wel niet anders! de mannen van de zich telkens weder in een nieuw gewaad vertoonende ongeloovige rigting, kunnen geen vrede hebben met een Bijbel, die hun verstand niet kan bevatten en waarop hun oordeel gedurig stuit; hoezeer is alles onzin voor hun kritisch oog en onwaarschijnlijk bijna ieder feit; en men zoude alles maar zoo goedschiks aannemen, wat tegen het gezonde menschenverstand aandruischt. Neen dit nooit!

Maar zie, men aanschouwt in zijne nabuurschap iets opmerkelijks, anders zijn de menschen tamelijk aan elk-

---

[1]) Dr. A. PIERSON, *Intimes*.

ander gelijk, men moge een weinig verschillen, door opvoeding of stand, maar anders is de mensch ook mensch ook in het Christendom zich zelven zoekende, en zich zelven behagende; en onder alle vormen van inrigtingen tot nut van anderen, is goed toegezien, wederom zelfzucht en nevenbedoeling zigtbaar. Maar zie, hier is een merkbaar verschil aanwezig. Hier zijn menschen, die waarlijk zonder nevenbedoeling liefhebben, die den ellendige, hoe ook zijn naam of belijdenis moge zijn, met liefde ontvangen, die beleedigingen verdragen, die heilige blijdschap en vrede des gemoeds op het gelaat dragen, menschen onuitputtelijk in welwillendheid, zich zelven vergetende, het goede zoekende van anderen, en dat wel uit de edelste beginselen; die menschen waren vroeger gierig, laatdunkend, eigenzinnig, hoogmoedig, zinnelijk, enz. dit is nu alles anders. Zij verklaren met God verzoend te zijn. Zij belijden door Jezus te zijn verlost, die zijn bloed voor hen heeft vergoten. Zij zeggen, dat zij hemelsche blijdschap genieten en met God in gemeenschap wandelen, en dit niet alleen; neen — bij deze menschen zijn ook wonderbare dingen aanwezig, het wonderbare van den Bijbel treedt ook bij hen in het leven. Heeft men tegen een spreken met God, in den Bijbel: maar ook deze menschen spreken met God op eene vertrouwelijke wijze en ontvangen antwoord; zij vragen om bepaalde zaken, en zij verklaren, dat die ontwijfelbaar geschonken zullen worden, en men kan niet ontkennen dat het geschiedt; wat meer is: het verborgene is hun soms niet onbekend, en zij dwingen door een onzigtbaar vermogen tot de erkentenis, dat het ongeloofelijke van de Bijbelsche wonderen in hunne personen als waarachtig moet worden erkend.

Lezer! is nu de Moderne Theoloog veranderd van hart en leven? Wij weten het niet: maar dit weten wij, dat zoo hij niet tot een duivel ontaart, hij zal moeten erkennen, dat ten minste de belijders van het levend Christendom de eenigen zijn, die het beeld van een onzelfzuchtig, een waar mensch vertoonen, dat te vergeefs ergens elders gezocht wordt?

Maar neen, wij gelooven aan de overwinning der waarheid.

Vele Moderne Theologen zijn een voortbrengsel van den tijdgeest, het ongelukkig stelsel des tijds, waardoor de studerende Jongelingschap verpligt is een aantal kundigheden te leeren, die hun oordeel wel scherpen, maar het organisme om God te kennen en met Hem in betrekking te komen, eerder belemmeren dan aankweeken. Zij meenen in waarheid, dat tot de kennisse Gods hunne wetenschappelijke kennis de sleutel moet aangeven; maar helaas! deze zijn in een onvernieuwd gemoed, nieuwe wapenen tegen de kennisse Gods geworden. Hoe dwaalt het onrustig oog en hart rond, hoe verlokken de zinnen het onstandvastig gemoed! en nu overgelaten aan het vijandig tegen God zich stellend verstand bewijkt ook de laatste overgeërfde overtuiging.

Wie kan redding aanbrengen in dezen duisteren toestand? — HET LEVEND CHRISTENDOM ALLEEN. Maar dan ook, men erkenne het, zonder den hoogen ernst van dit Christendom, geen leven, geen licht, geene kracht; van het oogenblik af dat die stelregel des Heilands gevolgd wordt, groeit dit leven, neemt het geloofsvermogen toe en groeit het aan tot groote magtsontwikkeling in het Godsrijk. — Maar ook van het oogenblik af, dat die stelregel weder wordt verzuimd, vermindert het geloofsleven, verdwijnt de geestelijke kracht en stort de ziel weder in magteloosheid en onvermogen.

In dien staat van onvermogen is de Christen eer een tegenstander dan een bevorderaar van het Christendom bij anders denkenden; alleen in eene gezonde, heilige, Gode gewijde gemoedsstemming kan de Christen vruchtbaar werken op anderen. Het is eene zeer noodlottige dwaling, dat het eerste, het hoogste einde der waarheid, tot eene bijgedachte is vernederd; men heeft het als eene der waarheden, en niet als eerste, als hoofdwaarheid beschouwd; juist in het oppervlakkige van de aanneming dezer waarheid, is de onbezielde en krachtelooze toestand des tijds te verklaren. In de erkenning dier waarheid ligt hare magt en onmagt. Is het de hoofdwaarheid, dan moet zij als de eerste, als de hoogste waarheid worden toegepast zal zij kracht uitoefenen en haar doel bereiken; wordt zij slechts door het geheugen omvat of zeer flaauwelijk beoefend, dan zal zij slechts weinig

bezielen, of krachteloos zijn. Wij hebben slechts om ons heen te zien, om daarvan te worden overtuigd. De strijd des tijds heeft opgewektheid te weeg gebragt, en om ons heen ontbreekt het niet aan belangstelling om over Godsdienstige onderwerpen te spreken, en daarvan veel in verblijdende toepassing te brengen. Gelukkig verschijnsel inderdaad! maar, daar het over het algemeen niet de vrucht is van innige gemeenschap met Christus, van vurigheid des Geestes, mist het zijne innigste levenskracht en bezwijkt onder den stroom van verzoekingen, die boezemzonden, wereldvrees en zelfzucht er tegenover stellen.

De diepe armoede van het grootste deel der Christenen aan geestelijke kracht en geloofsvermogen is openbaar en openbaart zich door klagt op klagt, zonder tot overtuiging te komen, dat zal men tot vreugde in God en frisschen geloofsmoed geraken, immer de stelregel des Heilands moet worden gevolgd: *Zoo iemand wil Gods wil doen, die alleen slechts tot de innerlijke bewustheid kan geraken, dat Christus leer uit God is.* En spreken wij nu van de magteloosheid der vromen van eene bekrompene rigting alleen? Neen, evenzeer is dit van toepassing op de meer schijnbaar geloovige rigting, de meer schijnbaar verlichte mannen des tijds; ook dezen lijden aan dezelfde magteloosheid, al wordt die ook onder eene meerdere opgewektheid verborgen gehouden. Vandaar dat er ook geene regt heilige, Godgewijde vreugde bestaat, en de ware vrede Gods, die alle verstand te boven gaat, wordt gemist. Het verlichte oordeel spreekt, maar niet de innerlijke aandrang des harten. Het verstand rigt de zaken in hare juiste orde; maar de vlam van heilige God- en menschenliefde is niet in die mate aanwezig, om andere harten te doen ontsteken met hetzelfde vuur, dat het eigen hart beheerscht. Christus heeft nog geen volkomen bezit van het hart, en daarom kan de Geest van Christus ook nog niet volkomen daarin heerschen; de zelfzucht voert nog immer den boventoon, en hoe verlicht ook het verstand moge zijn, de regte heiliging, het Gode gewijd zijn des harten ontbreekt.

Dit nu kan de volledige Openbaring Gods aan den

mensch niet zijn. Door de menschheid weder met de Godheid door Christus te vereenigen, bedoelde zij haar de Goddelijke natuur deelachtig te maken en den mensch te verlossen van de zelfzucht, waarin hij door de zonde was gevallen.

Het is toch minder te doen om de overeenstemming van gelijke gevoelens, meeningen of denkbeelden, maar om de herschepping onzer natuur en onzer eigenschappen in die van Christus. Groot zal het voordeel der Christelijke kerk, heerlijk hare overwinning zijn, indien dit doel wordt bereikt. Overwinnend moet zij werken, indien aller streven dit doel in de eerste plaats beoogt. Hetgeen bij enkele uitzonderingen hier en daar wordt gezien, zou dan bij velen plaats grijpen en eene magt vormen, die beslissend op de maatschappij kan inwerken en ongetwijfeld gezegende uitkomsten zal verkrijgen.

Voorts eene levende vurige gemeenschap met Christus ontwikkelt in den mensch het vermogen om God te kennen; deze kennis doet hem God beminnen en één Geest met Hem worden. Hierdoor wordt hij van zelve van de snoode beginselen der zelfzucht en daaruit voortvloeijende ongeregtigheden verlost, en kweekt eene menschenliefde uit de edelste beginselen aan. Het deelachtig worden van het leven uit Christus, doet een wandel als dien van Christus geboren worden, zoodat men niets wil dan Gods wil; en ook geen magtbetoon uitoefent, zoodat men geene christelijke werkzaamheid aangrijpt, dan op Goddelijke aanwijzing. Diep van beteekenis zijn de woorden des Heilands: *Mijne ure is nog niet gekomen*, en nu gevoelen wij hoezeer de ernstige bestraffing aan zijne moeder: *Vrouwe! wat heb Ik met u te doen?* een diepe grond had, daar zij Hem in zijn wachten op de wenken zijns Vaders zoude kunnen belemmeren en tot eene verzoeking kon worden. Vele Christelijke werkzaamheden, hoe goed ook gemeend, hebben geen gewenscht gevolg, daar zij dikwijls de vrucht van, hoe goed ook bedoeld, toch altijd menschelijke en niet van Goddelijke wilskracht zijn.

Deze dingen heb Ik tot u gesproken, zegt de Heer, *opdat* MIJNE *blijdschap in u blijve en* UWE *blijdschap vervuld worde.* Zal onze blijdschap, onze vreugde vol-

komen zijn, zal onze geest zich kunnen verheugen in Sabbathsvreugde dat is: zich kunnen verlustigen, gelijk God op den zevenden scheppingsdag over zijne werken, alzoo ook wij over hetgeen tot eere Gods wordt gearbeid, dan is het noodig, dat wij de woorden des Heilands gelooven en in beoefening brengen. Het wel gelukken van hetgeen de Christen wil, is afhankelijk van zijne gehoorzaamheid aan Gods wil, en bestaat dus in de verloochening van eigenwilligheid.

Niets verlost ons nu van eigenwilligheid dan eene vurige gemeenschap met Christus, waardoor eene gedurige vreugdevolle opoffering van ons zelven aan Hem wordt geboren, en waardoor tevens die heilzame willeloosheid wordt gewerkt, die noodzakelijk in ons moet zijn *zal God zijn werk door ons kunnen laten doen.*

Het goede, dat onze tijd heeft, is onmiskenbaar in de poging van veel goeds te willen, doch door het gemis van die heilige willeloosheid gaan onmetelijke krachten verloren, en wordt er moedeloosheid geboren waar niets dan vreugde en heilige moed kon zijn; dit is een gevolg van het gemis van het innige Christendom, dat immers toch volgens Rom. XII: 1—3 organisch werkt. Om te kennen de *goede*, DE WELBEHAGELIJKE, DE VOLMAAKTE wil van God, stelt de Apostel voorwaarden, welke niet kunnen voorbij worden gezien, of de kennis van den eersten trap zal ontbreken en nog minder zal de derde, de VOLMAAKTE wil van God ooit worden bereikt.

Laat hij niet voorafgaan: *Ik bidde u door de ontferming Gods, dat gij uwe ligchamen stelt tot eene levende, heilige, Godewelbehagelijke offerande, welke is uwe redelijke Godsdienst. En wordt deze wereld niet gelijkvormig, maar wordt veranderd door de vernieuwing uws gemoeds.*

Zoo is dan de trapswijze kennis van Gods wil afhankelijk van den graad der heiligheid, hier door den Christen verkregen.

Maar er is meer; de belofte des Heilands: wij zullen tot hem komen en woning bij hem maken en *wij zullen ons aan hem openbaren*, wordt aan een innig geloovig kind van God vervuld. Hetgeen voor een verstrooid en in vele onnoodige dingen zich wikkelend ge-

loovige eene onmogelijkheid is, dat is eene mogelijkheid geworden voor hem, die leeft in een heiligen wandel voor Gods aangezigt. *God kan zich aan ons openbaren!!* heerlijk voorregt voor alle geloovigen verkrijgbaar, doch door weinigen genoten, door gebrek aan ernst en aan het waken om een teeder geweten te bewaren. Het voorregt om met God in betrekking te komen, aan sommige heiligen in het Oude Verbond geschonken, is het deel van alle geloovigen. Maar kan dit voorregt genoten worden, indien de heilige wijding des harten ontbreekt, waardoor alleen de stemme Gods kan verstaan worden? Indien er geen aanknoopingspunt in de stemming des gemoeds van den geloovige is, om Gods stem te verstaan, hoe kan de Heer zich dan aan hem openbaren? Zal de menschelijke taal alleen verstaanbaar zijn voor hen, die het gehoor bezitten, zoo kan ook Gods stem slechts verstaanbaar, zijn voor het heilige, aan God gewijde gemoed.

Eindelijk, alleen voor den teederen heiligen ernst van een godvruchtig gemoed, ontsluit zich de verborgenheid der Schrift. Hetgeen het scherpzinnigst vernuft ontgaat, is het deel der heilige Godgewijde gezindheid des harten; dieptens, onpeilbaar, ontsluiten zich aan het oog en hart van den geloovige en een onoverzienbare schat van Godsgeheimen doet zich voor aan zijne vorschende blikken en vervult het gemoed met heilige vreugd.

Dit alles en hoeveel eindeloos meer is het deel van een vurig levend Christendom.

Het Goddelijke te willen en te kunnen is de eindbedoeling van de verlossende magt van Christus liefde, de kweekplaats van het eeuwige zalige in den mensch, is het vernieuwde Godgewijde gemoed; des Christens oog en hart betrekt zich tot dit middenpunt, zoodat alle waarheden daaruit hare levenssappen en doordringende kracht bekomen.

De verkeerde rigting des tijds (en van welken tijd niet) is, om oneindig veel waarheden om te halen en tot eene of andere hoofdgedachte te maken, doch juist op deze hoogste waarheid wordt minder gelet. Wel zal zij als waarheid erkend worden, doch niet als eerste noodzakelijke voorwaarde worden beschouwd, om over Goddelijke

dingen een regt oordeel te kunnen vellen. Het is de bezielende adem van Gods liefde in Christus, die de mensch tot alle dingen in staat stelt, doch deze liefde te gevoelen, de verkwikkende, levenwekkende en levengevende kracht te bezitten, dit wordt slechts verkregen door een aanhoudend, naauwlettend, zelfverloochenend nabijleven bij den Heer.

Dit vertoonen ons de levensbeschrijvingen van heilige innige zielen. Te veel worden wij bezig gehouden met levensbeschrijvingen van mannen, die eene schitterende rol in de wereld, ook in de Godsdienstige wereld hebben vervuld, en minder op die stille verborgen Godzaligen, die eigenlijk de regte helden Gods zijn geweest, gelet. Zoude ooit de Hervorming in de zestiende eeuw zijn ontstaan, indien ons niet de geschiedenis vermeldde, dat overal in den lande, stille zich van de wereld afzonderende mannen en vrouwen waren geweest, wier Godzaligheid inderdaad verkwikkend is om te vernemen. Eene gansche rei van scholen, van kweekplaatsen van reinheid en Godzaligheid, waren in de vijftiende eeuw aanwezig, die de stoffen bereidden en het vuur deden ontstaan, dat door de Hervormers aangeblazen, tot een wereldbrand is geworden. Ware men toen op dit voetspoor voortgegaan! doch na de worsteling der Reformatie volgt doodelijke verkwijning; verplaatsing van het leven van het hart naar het hoofd; en de gevolgen zijn zigtbaar.

Ziedaar de ellende des tijds; men verlangt de zegepraal van de waarheid des Christendoms, maar men vergeet dat waarheid *leven* is. Het is niet slechts te doen om de woorden van den Christen, het is om het leven te doen, dat door woord en wandel wordt uitgedrukt. Zoodra het Christendom het zelfverloochenende, God alleen zoekende, de wereld verlatende en wereld verachtende karakter ontbreekt, te vergeefs zal men verwachten om de zegepraal daarvan te aanschouwen. Bewijzen op bewijzen van de waarheid der Christelijke Godsdienst mogen worden op een gestapeld, slechts één bewijs werkt overwinnend, namelijk: HET LEVEND CHRISTENDOM, DAT DE MENSCH WEDER MET GOD VEREENIGT EN HEM TOT EEN VREDEMAKER IN HET GODSRIJK HEEFT GEVORMD.

BOEKAANKONDIGING.

Leerrede, uitgesproken in de tegenwoordigheid van Harrow-School, op den verjaardag der stichting, 6 *October* 1859, *door* Rev. Frederic W. Farrar m. a. *Een der Onderwijzers. Uit het Engelsch.* Leijden, A. W. Sythoff, 1860.

Dezer dagen is een Engelsche Roman in Hollandsch gewaad in het licht verschenen, die onder den nederigen naam van *Een schooljongen* eene schets van het leven van eenen schoolknaap in Engeland bevat, — ja, maar tevens in die schijnbaar geringe en onaanzienlijke schors het pit en merg van geheel een cursus van moraal — en niet alleen voor schooljongens! behelst. Het is een boek, dat men niet lezen kan, zonder geleerd, getroffen, gesticht te worden. Menschenkennis houdt de pen bij het omtrekken, — menschenliefde verspreidt haren warmen, koesterenden adem bij het bezielen der geschetste beelden. De slotsom is: Eere den genialen Schrijver, die een groot talent heiligde door het te besteden ten dienste der jeugdige menschheid, wier leermeester, wier vriend hij is!

Wie is die Schrijver?

Als ik u zijn naam *Frederic W. Farrar* gezegd heb, weet gij nog weinig. Maar indien gij hem niet in eene biographie, maar in eene soort van photographie, door hemzelven gemaakt, wilt leeren kennen, — lees dan de hierboven aangekondigde Toespraak. Daar vindt gij den

Onderwijzer, niet in eene wereld van fantasie, gelijk in den Eric, maar in zijne eigene teederlijk geliefde en als met vaderlijke innigheid gekoesterde Harrow-School. Daar hoort gij hem zijne jonge vrienden op den feestdag der school, die hun aller feest is, toespreken, opwekken, vermanen, waarschuwen op eene wijze, die het schoone feestuur van den edelen jongeling, die hem hoorde, te gelijk tot een liefelijk speeluur en een vruchtbaar leeruur moet hebben gemaakt. Vooral eigenaardig is des redenaars taal, om de belangrijke stichting als ware het te *illumineren*, in een licht van dankbare herinnering en heilige ingenomenheid te plaatsen, waardoor de liefde, die den Onderwijzer van de schoone Inrigting bezielt, in het hart van den leerling overgaat. Inderdaad, bij het tafereel, hier opgehangen, begrijpt men, hoe een Montalembert de openbare scholen, in Engeland, als die van Harrow, Eton en dergelijke meer, een schouwspel noemen kon, nog zeldzamer en indrukwekkender dan zelfs Engelands Parlement: hoe een Wellington, als grijsaard getuige van de jongensspelen aldaar, met herinnering aan de krachten, die hij zelf uit eene dergelijke opvoeding geput had, kon uitroepen: „Hier werd de slag van Waterloo gewonnen."

Gelukkig Engeland, dat zulke scholen bezitten mag; scholen, wier alles bezielenden geest gij leert kennen, wanneer gij den redenaar zijne discipelen hoort opwekken om te worden „een fatsoenlijk man en een Christen, een die Christus kiest tot Veldoverste en zijn pligt doet jegens de geheele wereld," als gij ze door hem hoort toeroepen: „Maakt iedere slaapstede tot een altaar, en bidt voor Harrow met innige liefde, dat het licht van Gods aanschijn in levende stroomen er zich over uitstorte!" Als wij daarbij aan Nederland denken....

Maar niet om eene klagt te uiten, werd de pen voor deze aankondiging ingedoopt. Veelmeer om de aandacht te vestigen op deze Toespraak, als een schoone schilderij van het schoolleven in Engeland, en tevens als een model voor hetgeen de school ook in Nederland met Gods hulp meer en meer worden moge!

De talentvolle vrouwenhand, die zich de moeite der

overbrenging getroostte, hebbe den lof van een goed werk op eene waardige wijze te hebben verrigt. Moge de welsprekende feest- en pleitrede in veler handen en harten komen! J. P. Hasebroek.

Anastasio, Christendom en empirisme. Teregtwijzing van Dr. A. Pierson, *naar aanleiding van zijn geschrift: „De oorsprong der moderne rigting."* Gr. 8°. (4 en 73 bl.) Utrecht, Kemink en Zoon. *f* 0,75.

OPEN BRIEF VAN Mr. OPZOOMER.

De tijd is daar, dat „het is moeijelijk geene satyre te schrijven" komt aan de zijde der bestrijders der moderne theologie. Waarom? Omdat bij de felle voorstrijders der moderne theologie het Don Quichottisme in zulk eene mate te voorschijn treedt, dat het waarlijk onmogelijk wordt om langer het lagchen te houden. Immers de fanatieke ernst, die de volle overtuiging uitspreekt: Gij dwazen hoort naar mij alleen, ik alléén weet dat de zeven molens zeven reuzen zijn — want *ik* geloof niet dan hetgeen *ik* ervaren heb, en *ik* heb nog nooit gezien, dat iets zonder iets beweging maakt, en dat iets zie ik niet! Gij spreekt van den wind. Ik zie hem niet. Ik weet ook niet van waar hij komt of waar hij heengaat. Nu dan. Hebt gij geduld genoeg voor de honderdste maal met dien zelfden fanatieken ernst deze argumentatie te hooren, lees dan de empirie der hedendaagsche wijsbegeerte! Maar lees ook daarbij dit eene stuk van Anastasio. Die moeite kunt gij toch wel eens doen. Het is ook u nuttig, dat de glimlach der satyre op uw aangezigt kome! Waarom? Reeds Lord Schaftesbury zegt: wat de Satyre niet verdragen kan is niet waard dat gij er bij stilstaat.

De empiristen zijn bijster boos en antwoorden met scheldwoorden.

Alle eeuwen door is het bekend, dat dan de strijd ten einde loopt. Dat zij het eens beproeven de heilige geschiedenissen, die men vermetel ontwondert met de satyre aan te tasten, zij zullen het ondervinden, dat

het hier heet: „ontbindt uwe schoenriemen, de plaats is heilig." Men zal het in het eigen hart ervaren, dat dit zonde is! tegen wien? tegen den Heiligen Geest!

Dit boekje van Anastasio is waard, dat gij er bij stil staat: lees het en herlees het. Gij zult zien, dat de strijd van onze zijde eerlijk en rein gestreden wordt.

Het volgen eener Christelijke Staatkunde in Britsch-Indië, *als de eenige die waarborgen van veiligheid oplevert. Redevoering, uitgesproken door den luit. kolonel* H. B. EDWARDES, *in de* 61ste *jaarlijksche vergadering van het Zending Gen. der Episc. Kerk. Naar het Engelsch. Met eene inleiding van* O. G. HELDRING. *Te* Amsterdam *bij* H. HÖVEKER. 1862. XVI en 59 blad. Kl. 8° prijs 50 cents.

Een hoogst belangrijk onderwerp, eene levensvraag ook voor onze koloniën, wordt hier door een bevoegd beoordeelaar grondig en duidelijk besproken. De overste *Edwardes* was deelgenoot in den vreeselijken strijd in Bengalen van 1857—59. Als ooggetuige, als zaakkundige, als Christen behandelt hij het stelsel der volstrekte neutraliteit in de staatkunde, dat het stelsel was der voormalige Engelsche O. Indische Compagnie. Hij toont overtuigend en met tastbare feiten aan, dat dit stelsel der oud-Romeinsche wereldwijsheid op de proef gebleken is, onhoudbaar, ja groote dwaasheid te zijn in Indië.

Niet het Christendom heeft dien geduchten militairen opstand verwekt, maar omgekeerd, juist het angstvallig weeren van het Christendom is gebleken daarvan de laatste grond en oorzaak te zijn geweest. Daardoor alleen kon het ons ongeloofelijk en belagchelijk schijnend dwaalbegrip bij de Cipoys (inlandsche soldaten) postvatten, dat door het afbijten van, met koe- en varkensvet besmeerde patronen, Hindo's en Mohammedanen kunstmatig tot Christenen zouden worden gemaakt. *Edwardes* toont onwedersprekelijk aan, dat juist de Christelijke Staatsmannen en helden, *Henry* en *John Lawrence*, *Mac Leod*, *Tucker*, *Montgomery* en *Havelock*, met behulp der Christelijke inboorlingen in

de beide andere armeecorpsen van Britsch-Indië, (die van Madras en Bombay) — in verband met hoogst opmerkelijke wegen en leidingen der Goddelijke Voorzienigheid, de behouders en redders der Engelsche heerschappij in Indië zijn geweest.

Ja inderdaad hoogst opmerkelijk. De God van hemel en van aarde heeft door feiten gesproken, en andermaal, gelijk zoo dikwijls, „de wijsheid der wijzen doen vergaan en het verstand der verstandigen te niet gemaakt."

Och, dat de Nederlandsche staatsmannen het ter harte nemen. Ook wij hebben uitgebreide koloniën; ook bij ons kan de gierigheid de (ware) wijsheid bedriegen; ook ten onzent vindt dat stelsel eener schijnbare volstrekte neutraliteit al te veel aanhangers. Dageraadsmannen mogen daarmede instemmen, opregte Christenen kunnen het niet. Maar deze zullen ook alle vleeschelijke middelen ter handhaving en uitbreiding des Christendoms verfoeijen. Evenmin zullen zij uit kleingeloovige vrees voor het Mohammedanisme den fanatieken, Christus hatenden Islam in de hand werken en ingewikkeld Christus en Christendom in Indië verloochenen.

'tIs hierop, dat Ds. Heldring in een inleidend woord met nadruk wijst. Opdat alzoo de toepassing van hetgeen *Edwardes*, ja de Heer zelf ten aanzien van Britsch-Indië geleerd heeft, niet worde voorbijgezien ten aanzien van *Neêrlandsch*-Indië.

Dat stelsel van volstrekte neutraliteit in godsdienstige zaken is voor den Indiaan eene ongerijmdheid. Geen hunner gelooft er aan of kan er aan gelooven. Hoor *Edwardes:* „Voor den inboorling is godsdienst eene „werkelijkheid; zij is met zijn geheele bestaan als het „ware vereenzelvigd; zijne dagelijksche handelingen zijn „kralen, aan dit snoer gehecht; zijne feesten, zijne vas„ten, zijne huiselijke aangelegenheden, alles staat in „betrekking tot zijne godsdienst, en zijne godsdienst tot „dit alles. Daarentegen kan hij zich geen denkbeeld „vormen van een Gouvernement zonder godsdienst; een „dusdanig ligchaam zonder ziel gaat zijn begrip te „boven. Hij verkeert in het denkbeeld, dat het Gou„vernement door eene godsdienstige overtuiging bezield

„is, en dat het Indisch Gouvernement niets beters verlangt, dan zooveel mogelijk bekeerlingen voor zijn geloof te winnen. Dáárom was voor de inboorlingen die „patroon eene wijze, eene verstandige uitvinding," enz.

De tegenwoordige scheiding van *kerk* en *staat*, waaraan ik mij onderwerp, als liggende in onze tijdsbedeeling, geeft maar al te veel voedsel aan dat stelsel van volstrekte neutraliteit. Dat beteekent hier niet en nergens, dat *godsdienst* en *staat* volstrekt gescheiden zijn, nog minder, dat eenige staat zonder godsdienst zou kunnen bestaan. En dan, wat hier in het Westen goed en oorbaar kan zijn, is het daarom in geenen deele ginds in het verre Oosten.

Het onderhavige boekske geeft over deze hoogst belangrijke zaken stof tot heilzaam nadenken. Daarbij is een zeer leerzaam aanhangsel gevoegd van *Henry Venn*, vol christelijke wijsheid. Aanwijzing namelijk en broederlijke raadgeving, hoe Christen-Zendelingen zich hebben te gedragen in zake van staatkundige vraagstukken. Terwijl als regel moet gelden, dat de Zendelingen zich van alle zuiver-staatkundige bemoeijingen zorgvuldig hebben te onthouden, wordt toch opgemerkt, dat er vele quaestiën voorkomen van gemengden staatkundigen en godsdienstigen aard, waarin de eeuwige beginselen van regt en menschelijkheid moeten gelden, en de zendelingen bevoegd zijn, om naar gelang der omstandigheden, hunne stem met gematigdheid te laten hooren, als in die der *slavernij*, *van het verband tusschen regering* en *Indische afgodendienst*, de *burgerlijke regten van bekeerde inboorlingen* enz., hetgeen met voorbeelden wordt opgehelderd. Hij besluit: — „Men zou van steen moeten zijn, om niet boos te worden over zulk eene anti-christelijke staatkunde. Maar de zaak wordt nog onbegrijpelijker, wanneer men altijd weder als regtsgrond voor zulke handelingen de „oude traditionele" staatkunde, de „neutraliteit" hoort aanhalen. Waarlijk, zelfs indien zulk een regtsgrond in waarheid bestond, zoo moest immers na zulke gebeurtenissen een gezond volk, eene gezonde regering geen oogenblik meer rust hebben, voordat een zoodanig tegen alle gezond ver-

stand strijdend en heilloos „regt" afgeschaft en vernietigd ware. Maar dit „regt" bestaat nergens dan in de hoofden der vijanden van het Evangelie, daar de regtsbeginselen, zoo als ze reeds lang door het Britsche Parlement zijn opgesteld, geheel anders spreken."

Nog eens, veel ja het meeste, dat hier gezegd wordt, is ook op onze koloniale toestanden, op onze Zendelingen van toepassing. Dat staatsmannen en Zendelingen en geheel onze Nederlandsche Christenheid er hun voordeel mede doen — opdat geene gruweltooneelen als in Bengalen en Borneo ons eerst de oogen doen opengaan, wanneer het te laat is!

L. J. van Rhijn.

BUITENLANDSCHE BERIGTEN.

RUSLAND. — *Statistiek der gemeenten van St. Petersburg.* — De Protestantsche kerk, die daar gelijk overal elders, in verscheidene genootschappen is gesplitst, telt er 44000 avondmaalgangers. De verschillende Hervormde gemeenten hebben niet elk een kerkgebouw; vele vergaderen in eene groote zaal van een of ander partikulier huis. — De godsdienstige beweging in Rusland openbaart zich op alle punten. Zoo bestonden er in 1858 in geheel het rijk slechts vier godsdienstige tijdschriften, thans telt men er twaalf.

SCHOTLAND. — *Vrije kerk te Dundee.* — De ouderlingen en leden der vrije kerk van Dundee hebben in eene openbare algemeene vergadering der kerk besloten eene som van 4000 pst. (*f* 48,000) te kollekteren, om vier nieuwe kapellen in de stad te bouwen, ten einde meer kracht aan hun evangeliearbeid bij te zetten en de reeds verkregen vruchten te versterken.

IERLAND. — *Vooruitgang van het Protestantisme.* — Hoe het Protestantisme onder de Roomsch-Katholieken van Ierland steeds vooruitgaat, blijkt vooral uit het verslag desaangaande omtrent het distrikt Galway gegeven, dat weleer een der minst toegankelijke was voor het Woord van God. De verslaggever in de openbare vergadering van het Zendeling-genootschap in Maart ll. zeide: in dit distrikt bestonden

slechts	2	Protest.	kerken	in 1841;	in 1861	waren	er				14
〃	2	〃	gemeenten	〃	〃	〃	〃	〃	〃		26
〃	2	〃	presbyteriën	〃	〃	〃	〃	〃	〃		10
〃	3	〃	predikanten	〃	〃	〃	〃	〃	〃		19
〃	1	〃	schoolgebouw	〃	〃	〃	〃	〃	〃		19
〃	1	〃	school	〃	〃	〃	〃	〃	〃		56

Ook in andere distrikten is de vooruitgang nagenoeg even groot. De bekeerde Ieren hebben ook een brief aan de Spaan-

sche gevangenen geschreven, die door 1737 personen, allen gewezen Roomsch-Katholieken, onderteekend was.

GROOT-BRITTANJE. — *Ongeordende predikers.* — Behalve reeds genoemde namen, zooals van Radcliffe en Weaver, zijn er nog andere Christenen ijverig bezig met de verkondiging van het evangelie. Kapitein Trotter en de heer Blackwood hebben te Londen eene zaal geopend voor partikuliere godsdienstoefeningen. Nog anderen zijn in de dienst des Heeren met ijver werkzaam, zooals Ord te Manchester, een arbeider van Londen, Alexandre geheeten, en een arme bekeerde tuinman in het genootschap Kent. Deze zijn de werktuigen in 's Heeren hand geweest om vele zielen uit den slaap der onverschilligheid wakker te schudden. In de provinciën neemt de belangstelling in de godsdienstige zaken merkbaar toe. Brownlow North predikt voor de studenten van de hoogeschool van Edinburg, op hun verzoek, en maakt diepen indruk.

— *Vereeniging voor haveloozen-scholen.* — De Vereeniging heeft voor niet minder dan 27,000 kinderen te zorgen, die door 354 onderwijzers zoo des avonds als over dag worden onderwezen. In hare gestichten voor verlaten kinderen heeft zij er 700 opgenomen. In vele dezer scholen hebben in het vorige jaar belangrijke opwekkingen plaats gegrepen, vooral in het gesticht voor verlatene jongens in Great Queen street, Lincoln's Inn Fields.

— *Nachtelijke godsdienstige bijeenkomsten.* — De vrienden van dit werk hebben den 5den Mei ll. voor de tweede maal eene jaarlijksche vergadering gehouden. Uit het toen uitgebragte verslag blijkt, dat van den aanvang van dit werk, dat is van af de maand Februarij des jaars 1860, er in Londen 25 bijeenkomsten hebben plaats gehad, die door 6000 gevallen vrouwen zijn bijgewoond, van welke 442 door Gods barmhartigheid uit het zondige leven zijn gered. Dergelijke bijeenkomsten zijn er ook gehouden te Liverpool, te Manchester, te Ramsgate, te Cardiff, te Glasgow, te Edinburg en te Dublin, die niet minder aanmoedigend zijn geweest. Daarin zijn omstreeks 600 vrouwen in het geweten gegrepen van welke de meeste gered zijn.

— *Godsdienstige Genootschappen.* — De meeste der godsdienstige genootschappen, die de evangelisatie beoogen en te Londen hun hoofdzetel hebben, hielden hunne jaarfeesten in deze stad van 24 April tot 29 Mei ll. In dien tijd hebben er meer dan 80 vergaderingen plaats gehad, die meer of min talrijk bezocht zijn geweest. Veertig van deze genootschappen hebben in het laatste jaar omstreeks 1 millioen p. st., of ruim 11½ millioen gulden ontvangen, onder welke het Britsch en Buitenlandsch Bijbelgenootschap ruim 1 millioen en het Epis-

kopaalsch Zendelinggenootschap omtrent 2 millioen gulden. Onder de ontvangsten komen voor de zendingzaak 785,290 p. st.; daarvan voor de Uitwendige zending 606,470; voor de Inwendige 179,820; voor de traktaatverspreiding, ruim 28,000 p. st.; en voor het godsdienstig onderwijs 60,166 p. st. Hierbij zijn niet gerekend vijftig andere genootschappen, noch ook die der vrije kerk van Schotland en hare vertakkingen, noch die der Independente kerken.

— *Christelijke liefdadigheid.* — Vele onzer lezers kennen waarschijnlijk het werkje: *de erfgenamen van Redclyffe.* De schrijfster van dit Engelsche werkje en van eenige andere, die in Engeland grooten opgang maken, is eene dame, Miss Yonge geheeten. Minder bekend is het, welk gebruik zij van de opbrengst dezer geschriften maakt. Zoo heeft zij een goed deel van de opbrengst van genoemd werkje toegewijd aan de bevrachting van een zendingschip dat ter beschikking is van den Anglikaanschen bisschop van Nieuw-Zeeland, en van de opbrengst van een ander boek heeft zij *f* 24,000 besteed tot de stichting van een zendelings-instituut te Aukland, hoofdstad van Nieuw-Zeeland.

FRANKRIJK. — *Giften uit Nederland voor de Evangelisatie.* — De permanente Commissie van het Centraal-Genootschap ter Evangelisatie bedankt de Nederlandsche Christenen voor de verleende hulp. Door geldnood gedrongen, zond het Ds. GrandPierre om, even als in 1853, eene kollektereis te doen. Het Comitté berigt daarvan o. a.: „In veertien dagen (van 27 Jan. tot 12 Febr.) heeft hij Rotterdam, Leiden, Haarlem, den Haag, Amsterdam en Utrecht bezocht. In al deze steden, vooral in de drie laatste is hij op de meest broederlijke, hartelijke en gastvrije wijze ontvangen. Zijne prediking en verslagen zijn met belangstelling aangehoord, en ten blijke van deelneming voor het werk, welks belangen hij voorstaat, had hij talrijke inschrijvingen ontvangen. De kollekte van 1853 had 14,000 frs. opgeleverd, die van 1862 is tot 17,000 frs. geklommen."

— *Godsdienstige Genootschappen.* — Van 27 April tot 6 Mei hebben de Fransche Godsdienstige Genootschappen te Parijs hunne jaarfeesten gehouden. Behalve bidstonden en predikanten-vergaderingen hebben veertien genootschappen of instellingen hunne jaarverslagen uitgebragt. De aanzienlijkste daarvan zijn voorzeker het *Fransch en Buitenlandsch Bijbel-Genootschap* dat het laatste jaar 91,807 Bijbels en Nieuwe Testamenten heeft verspreid, en 79,327 exemplaren laten drukken, bij eene geldelijke ontvangst van bijna 76,370 frs.; het *Traktaat-Genootschap* dat 514,471 traktaatjes en godsdienstige

boeken heeft verspreid en ruim 107,000 frs. heeft ontvangen; het *Evangelisch Genootschap*, dat met zijne 64 agenten het Evangelie verbreidt, en 156,990 frs. heeft ontvangen; het *Zendeling-Genootschap*, dat in Afrika en China arbeidt en ook voornemens is aan den Senegal zich te vestigen en 161,348 frs. heeft ontvangen; *het Protestantsch Centraal Genootschap ter Evangelisatie*, dat dit jaar 140,852 frs. heeft ontvangen en in 124 verschillende plaatsen arbeidt; de *Diakonessen-inrigting*, welke 28 diakonessen telt, en zeer gezegend werkt, en in het laatste jaar meer dan 84,000 frs. heeft ontvangen. De meeste dier Genootschappen ontwikkelen dermate, dat de uitgaven de inkomsten verre hebben overtroffen, ofschoon deze laatste bij vorige jaren vergeleken niet zijn verminderd.

ZWITSERLAND. — *De diakonessen van Saint-Loup in het Kanton de Vaud.* — Uit het 19de verslag blijkt, dat 9 nieuwe zusters in 1861 zijn in dienst getreden, en de inrigting thans in het geheel 41 diakonessen bezit, die op 20 posten arbeiden. Zij heeft verleden jaar 21,000 frs. ontvangen.

Men telt tegenwoordig in het geheel 27 Protestantsche Diakonessen-Inrigtingen, en het aantal diakonessen bedraagt omtrent 800. Hoewel dit in vergelijking der behoefte een nog maar klein getal is, mag het toch groot geheeten worden, als men bedenkt dat eerst vóór 25 jaren de eerste inrigting van dien aard is tot stand gebragt.

— *De Protestantsche Gemeente te Freiburg.* — Deze gemeente, die eerst in 1836 is gesticht, is dermate toegenomen, dat zij bij de laatste telling uit 4111 leden bestond, zoodat het kerkgebouw te klein geworden is en maatregelen genomen worden om eene grooter te bouwen.

— *Bazelsche Zendeling-Genootschap.* — Uit het Zendelingshuis te Bazel zijn sedert deszelfs stichting in 1816 uitgegaan 373 Predikers of Zendelingen, die allen den Heer in onderscheidene landen der aarde gediend hebben of nog dienen. Van deze 373 arbeiders zijn 77 geweest of zijn nog in dienst van het Engelsche Episkopaalsche Zendeling-Genootschap, 18 in die van het Bremer Zendeling-Genootschap, 4 in die van het Nederlandsche; 125 hebben gearbeid of arbeiden nog in de dienst van het Bazelsche Zendeling-Genootschap; en 18 in dienst van nog andere Genootschappen. Eindelijk, 73 prediken het Evangelie aan de Duitsche kolonisten die in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika of in Brazilië verspreid zijn, 29 aan de talrijke Duitsche kolonisten in Rusland, en 29 staan op onderscheidene posten van evangelisatie of onderwijs in het midden der onderscheidene Christen kerken.

ITALIË. — *Evangelisatie door het Italiaansche Comitté van Genève.* — Dit Comitté heeft in 1861 en de eerste maanden van 1862 door den bijstand van het Godsdienstig Traktaat-Genootschap van Londen meer kunnen uitgeven dan te voren. Behalve den druk en herdruk van vele traktaatjes heeft het er twee van de Sanctis over het vagevuur en de mis, elk à 5000 exemplaren, het licht doen zien; daarenboven 1000 exemplaren van eene verkorte Italiaansche vertaling van Leightons Commentarie op den 1sten brief van Petrus. Gedurende 1861 heeft het elf kolporteurs in dienst gehad: het heeft in denzelfden tijd verkocht 799 Bijbels, 1937 Nieuwe Testamenten, 348 Evangeliën van Lukas en de Handelingen; 419 boekwerken boven den prijs van 25 cents; 12,257 traktaatjes beneden 25 cents; 2,306 exemplaren van den almanak Amico di Casa voor 1861, en 36,334 van denzelfden almanak voor 1862. Het Comitté blijft in de evangelisatie ondersteunen het werk te Genua, waar de Sanctis en Mazarella te zamen het woord verkondigen. De Gemeente te Genua bloeit; het werk gaat vooruit te Spezia, te Graglia, te Biella, vooral te Milaan, alwaar de kleine gemeente thans meer dan 80 avondmaalgangers telt, als ook te Bologne en te Florence, waar de Italiaansche gemeente reeds 470 ten avondmaal geregtigde leden heeft. De scholen die te Florence door den heer Feretti zijn gesticht, worden door vele kinderen bezocht. Die welke mevrouw de Sanctis te Turyn heeft gesticht, bloeijen onder de bekwame leiding van mevrouw Rosetti. Die van Milaan en van Genua leveren goede verwachting op. Er is sprake er ook eene te Bologne te vestigen.

Onderwijs. — Men berekent dat in Lombardije 30 à 40 personen van de 100 kunnen lezen; in Piëmont is het van 20 tot 30; in Toskanen van 10 tot 20; maar in de omstreken van Rome, tien mijlen in de rondte, vindt men er zelfs niet 1 op de 100 die lezen kan. Uit een rapport van den Inspekteur-Generaal der scholen blijkt dat de provincie Napels 1845 gemeenten heeft van welke 846 geene scholen en ook geen middel hoegenaamd tot onderwijs hebben. De bevolking dier provincie beloopt op 6¼ millioen zielen, van welke slechts 67,430 eenig onderwijs ontvangen. Dus wordt er 1 kind op de 1000 onderwezen. Melden wij hierbij dat de graaf van Cavour bij zijne vaderlandslievende daden nog deze gevoegd heeft van een groot deel zijner fortuin aan de scholen van Italië te vermaken.

ROME. — *Statistiek.* — Volgens de jongste opgaaf bestaat de bevolking in Rome aldus:

48,000 kardinalen, prelaten, priesters, abten, monniken, kerkelijke personen die bezoldigd worden.

10 000 religieusen.

1,000 bedelaars, die een patent der eerste klasse betalen om hun bedrijf op de trappen van de St. Pieterskerk te mogen uitoefenen.

5,000 bedelaars, die een patent der tweede klasse hebben, om dat te mogen doen aan de deuren der andere kerken, voor de schouwburgen, in de straten en op de openbare pleinen:

2,000 vrouwen, die bestaan door voor model te dienen voor de schilders en beeldhouwers, of te bedelen als zij niet langs bovengenoemden weg brood vinden.

4,000 soldaten uit allerlei landen.

30,000 dienstboden.

20,000 Israëliten.

50,000 Romeinen, burgers, die noch aan de administratie noch aan het gouvernement deel hebben, en waarvan de meeste op weg zijn van armoede te lijden.

PRUISSEN. — *De echtscheiding.* — De ergernis, welke Duitschland gaf door de gemakkelijkheid en uiterste ligtzinnigheid in zake van echtscheiding, wordt van jaar tot jaar minder. Aangezien, in Pruissen, vele predikanten weigerden een tweede huwelijk in te zegenen, wanneer de reden van echtscheiding niet schriftuurlijk was, hebben de konsistoriën de beslissing daarvan aan zich getrokken. Deze zijn zelve niet gemakkelijk en de publieke opinie ondersteunt hen. De statistiek der vier laatste jaren geeft *tweeduizend* echtscheidingen minder op, dan die der vier voorgaande.

— *Budget voor de eerediensten.* — Hoewel Pruissen slechts 7 millioen Roomsch-Katholieken telt, draagt de staatskas voor de kosten hunner eeredienst jaarlijks bij, de aanzienlijke som van *ƒ* 1,325,000; terwijl zij slechts eene som van *ƒ* 725,000 voor de Protestanten bijdraagt, wier aantal bijna 11 millioen beloopt.

RIJN-PRUISSEN. — *De direkteur van het weeshuis te Elberfeld in zijne eer hersteld.* — Onze lezers weten de geschiedenis der opwekking in het weeshuis te Elberfeld; alsmede dat de gemeenteraad den direkteur en twee ondermeesters, benevens den geneesheer hun ontslag had gegeven. Eenige regeringspersonen waren zelfs zoo ver gegaan om die arme kinderen met de zweep tot rede te willen brengen. Deze jeugdige Christenen zijn evenwel standvastig en getrouw in hunne nieuwe behoeften aan geestelijk leven gebleven. Ook hebben wij berigt dat de direkteur Klug, nadat het provinciaal bestuur het vonnis van het plaatselijke had bekrachtigd, zich op het opperste geregtshof te Berlijn heeft beroepen. Dit nu heeft na een zorgvuldig onderzoek en rijp beraad het vonnis der

beide geregtshoven vernietigd, en verklaard dat de heer Klug in zijn volle regt was met al wat hij gedaan heeft, en in zijn post moest hersteld worden; en dat zoo het bestuur van Elberfeld mogt weigeren dit bevel op te volgen, het gehouden was den heer Klug eene jaarlijksche schadevergoeding te geven van 400 thalers, zijnde dit het bedrag van zijn inkomen als direkteur [1]).

DUITSCHLAND. — *Protestantsche regeringen die mede-Christenen vervolgen.* — Vierregeringen van het Protestantsch Duitschland maken van hare magt gebruik om menschen te vervolgen die zich veroorloven God te dienen volgens hun geweten en niet naar de godsdienstvormen door den Staat aangenomen. Zij zijn Brunswijk, Mecklenburg-Strelitz, Saksen en Hanover.

— *Methodistische gemeente van Bremen.* — Deze gemeente bezit een boekhandelshuis dat enkel het doel van evangelisatie beoogt, door de uitgave van goed geschreven Christelijke werken. Gedurende het jaar 1861 alleen heeft het 18,010 exemplaren van onderscheidene werken voor volwassenen, alle van vrij grooten omvang, het licht doen zien; 16,590 brochures, 11,168 kinderwerkjes, 1,532 verzamelingen van portretten van godvruchtige mannen, elk van 16 exemplaren, en 24,986 bijbelsche gravuren. Alles is zoo laag van prijs gesteld als maar mogelijk is; waardoor de afzet groot geweest is en winst heeft opgeleverd. Dit zelfde huis geeft ook twee godsdienstige bladen uit: „de Evangelist" en „de Vriend der kinderen, met platen," die beide goeden aftrek hebben.

— *Gustaaf-Adolf-Genootschap.* — De jaarlijksche algemeene vergadering van dit genootschap zal dit jaar van den 26sten tot den 28sten Augustus te Neurenburg plaats hebben. De inwoners van deze belangrijke Beijersche stad bereiden zich om al de Duitsche en vreemde gasten, die hen alsdan met een bezoek willen vereeren, op eene waardige wijze te ontvangen.

OOSTENRIJK. — *Evangelische instellingen te Weenen.* — Sinds twee of drie jaren heeft de verlevendigde ijver der Evangelische, zoo Luthersche als Hervormde Christenen van Weenen aanleiding gegeven tot het oprigten van nieuwe liefdadige instellingen en godsdienstige genootschappen. Deze zijn 1°. *De Vereeniging voor weeskinderen.* Na den slag van Solferino boden de Roomsche weeshuizen en kloosters aan, om de weezen

---

[1]) Bij den uitgever zijn nog exemplaren te bekomen van het *Verhaal eener geestelijke opwekking die onder de weeskinderen in het stadsweeshuis te Elberfeld heeft plaats gegrepen.* Prijs 5 Cents; 25 exemplaren *f* 1.— 100 exemplaren *f* 3.—.

der gesneuvelde Oostenrijksche Protestantsche soldaten gratis op te nemen, op eenige voorwaarde, dat deze kinderen Roomsch wierden. Dit wekte verontwaardiging; zelfs de militaire overheid vroeg aan het konsistorie van Weenen of het niet eene of andere Protestantsche inrigting kon aanwijzen voor de weezen. Te vergeefs. Het Diakonessenhuis te Kaiserswerth nam ze nu op. Tegen het einde van 1859 kwam er een Comitté, uit Lutherschen en Hervormden bestaande, tot stand, dat in 1860 de gevraagde autorisatie van het gouvernement bekwam, en door geheel het rijk geldelijke hulp en deelneming vroeg. Van alle kanten kwam de hulp. Weenen alleen bragt bij de ƒ 10,000 bijeen, en de Vereeniging voor weeskinderen stichtte onderscheidene weeshuizen. — 2°. *De Evangelische Vrouwen-Vereeniging*, welke van denzelfden tijd dagteekent, telt reeds 370 leden en stelt zich ten doel in Weenen en de omstreken liefdadige gestichten voor behoeftigen en kranken op te rigten; zij wil ook arme kraamvrouwen en verlaten meisjes verzorgen, en aan behoeftigen werk verschaffen. — 3°. *De Evangelische Vereeniging voor de begrafenissen*, sedert 1859 bestaande, voorziet in al de kosten voor de begrafenis van behoeftige Protestanten. De deelhebbers betalen eene kleine maandelijksche bijdrage. Het aantal leden beloopt reeds ongeveer 4000. Nevens deze nieuwe instellingen hebben de oude die reeds bestonden, nieuwe uitbreiding gekregen. Zoo hebben de beide Protestantsche geloofsbelijdenissen in Weenen een schoolgebouw opgerigt, dat twee lokalen bevat voor verschillende klassen, voorts teeken- en muziekzalen, nevens woningen voor de onderwijzers. De Protestanten van Weenen hebben daarvoor dadelijk ongeveer ƒ 120,000 ingeschreven; de gemeenteraad, hoewel enkel uit Roomsch-Katholieken bestaande, heeft er ƒ 50,000 en de keizer zelf er het terrein voor geschonken. — Sints 1858 hebben de Protestanten in de hoofdstad een afzonderlijk kerkhof, waar zij eene kleine kapel hebben opgerigt. Voor den grond hebben zij omtrent ƒ 5000 moeten betalen.

EGYPTE. — *De Bijbel en zijne verspreiding.* — In bijna al de steden van Egypte ontmoet men Christen-Kopten. De Kopten, de ware en eenige afstammelingen van de oude bewoners dezes lands, zijn tot een klein getal versmolten. De Christen-Kopten hebben hunne bijzondere kerkgebouwen, alsmede hunne bisschoppen en een patriarch of opperbisschop, die te Kaïro woont. Bijna al de Kopten kunnen lezen en schrijven; in hunne godsdienstige zamenkomsten worden geregeld gedeelten van den Bijbel voorgelezen. In eenige steden beloopt hun aantal vele duizenden. Zij koopen gaarne de Heilige Schrift: een Bijbelkolporteur heeft maar op de eerste de beste openbare plaats uit te stallen, en hij is zeker, koopers te

trekken. In het Nijldal, is het werk der Bijbelverspreiding eerst sints eenige maanden begonnen.

SYRIË. — *De diakonessen-inrigtingen.* — De onderscheidene diakonessen-inrigtingen, door het diakonessenhuis te Kaiserswerth opgerigt, vermenigvuldigen in het Oosten en doen er goede diensten, welke meer en meer door allen worden gewaardeerd; ook stellen de inboorlingen steeds meer vertrouwen in de diakonessen. Het *weeshuis* te Beyroeth had den 31 December ll. sedert deszelfs stichting opgenomen en verzorgd 291 kinderen, van welke 99 Grieken, 41 Roomsch-Katholieken, 128 Maronieten en 23 Protestanten waren. In het *Hospitaal te Sidon* hebben gedurende het laatst verloopen jaar 660 kranken verpleging gevonden, t. w.: 407 Grieken, 94 Roomsch-Katholieken, 92 Maronieten, 32 Protestanten en 35 Mohamedanen. Van deze zijn er 19 gestorven. Ook de andere inrigtingen der diakonessen in het Oosten verkeeren in bloeijenden staat.

— *Uitbreiding van het Evangelie.* — De evangelieprediking is thans op den weg van vooruitgang in Syrië. De geregelde godsdienstige zamenkomsten te Beyroeth, Sidon, Abeih, Suk el Ghurb, Deir-Mimas, El Khigam en elders worden hoe langer hoe meer bezocht. Twaalf proselieten zijn in het laatste jaar aangenomen. De burgeroorlog van 1860 die duizenden uit de steden en dorpen heeft verjaagd, heeft hen in naauwere aanraking gebragt met de Evangelische Christenen, die hun de ware Godsdienst hebben leeren hoogschatten. Sedert is ook in den Libanon de regeringsvorm veranderd, en deze verandering noopt hen te eerder het denkbeeld te plaatsen om van godsdienst te veranderen, waar vroeger bij de onveranderlijkheid in de zeden en gewoonten der Syriërs niet aan te denken viel. Daar zij bevonden hebben dat de heiligen beelden hen niet tegen elken vijand hebben kunnen beschermen, hebben zij deze met eigen hand vernield. Onder hen heerschen niet meer zulke talrijke en onoverkomelijke vooroordeelen tegen den naam van Protestantisme en Evangelisch als vroeger. Traktaatverspreiding is er gemakkelijk geworden. Scholen worden er bij menigten opgerigt. In vele plaatsen heeft het Evangelie na den moord allengs belangrijke veroveringen gemaakt. Te Homs inzonderheid vereenigen zich sints eenige maanden een veertigtal jongelieden des nachts om het Woord van God te bestuderen. De alhier zes jaren lang door den Eerw. Wilson, Amerikaansch Zendeling, verspreide exemplaren van Gods Woord en van stichtelijke geschriften dragen thans vruchten. Deze is tijdens den moord naar Amerika teruggekeerd, en de jongelingen vragen nu om een Zendeling. Dergelijke berigten komen ook van Damaskus en Tri-

poli. De inlandsche Protestanten van Beyroeth hebben onlangs een Zendelinggenootschap opgerigt, onder den naam van „*Evangelisch Genootschap van Beyroeth.*" Onder de inschrijvers werden vele arme weduwen van Damaskus en Hasbeya gevonden, die tijdens de moordtooneelen naar Beyroeth gevlugt zijn, en thans de volle waarde van het Evangelie hebben leeren kennen. — Te Kana, een dorp beoosten Tyrus, hebben zich korteling 200 personen voor Protestanten verklaard; te Tibneen 61; te Merj Riyim, Belad Bshara en elders nog anderen, zoo Grieken als Maronieten. Er zijn inlandsche zendingsvereenigingen tot stand gebragt te Sidon, Deir-Mimas, Kana, Alma enz. In drie dorpen digt bij Damaskus vraagt men dringend om Evangeliesch onderrigt. De waarheid is ook doorgedrongen in de distrikten van den Libanon, die tot hiertoe ontoegankelijk waren. De Drusen zelve geven eenige hoop; immers van oudsher waren zij tegen de vestiging van scholen onder hen, en thans rigten zij er eene op te Abeih.

CHINA. — *Evangeliearbeid in Peking.* — Onderwijl de Engelsche konsul voorzigtigheidshalve de Engelschen ver van de hoofdstad heeft weten te houden, zijn de Franschen niet zoo terughoudend gebleven en hebben hunne Roomsch-Katholieke zendelingen de gelegenheid waargenomen, zoodat er behalve een groote kathedraal reeds vier kleine Roomsche kerken in Peking gebouwd zijn, terwijl nog niet een enkele Evangelische zendeling de hoofdstad heeft betreden. Intusschen heeft Dr. Lockhart, een met het Londensche Zendelinggenootschap in betrekking staande geneesheer, niet kunnen nalaten daarheen te gaan en een hospitaal in September des vorigen jaars te openen. Dit is de eerste aanvang van evangelisch zendingswerk in China's hoofdstad.

NOORD-AMERIKA — *Christelijke hoofdofficieren.* — Het leger der Noordelijke bondsstaten heeft, gelijk men weet, een groot aantal generalen en hoofdofficieren, die, volgende het voorbeeld van hun generaal-en-chef Mac Clellan, niet schamen zich Christenen te noemen en in de uitoefening van hunne ambtsbediening zich als Christenen te betoonen. Het schijnt dat de marine in dit opzigt niet minder bevoorregt is als het veldleger. Vele der admiralen of kommodoren, die er de belangrijkste kommandementen hebben, zijn ook vrome mannen. Men gewaagt onder anderen van den kommodore Dupont, wiens naam misschien een Franschen oorsprong verraadt, van den kommodore Mac Kean, die, zegt zeker dagblad, wel bekend is, doordien hij van het schip de Niagara, waarop hij bevel voerde een waar Bethel of huis Gods heeft gemaakt, en van den

kommodore Foote, die zich onlangs heeft onderscheiden door schitterende heldendaden ter zee. Niet lang is het geleden (zoo verhaalt men van dezen laatste), dat in de presbyteriaansche kerk van eene stad in het Westen, werwaarts hij zich begeven had om de godsdienstoefening bij te wonen, het uur van aanvang sloeg, zonder dat men den predikant die de dienst moest verrigten, zag verschijnen. De gemeente die talrijk was opgekomen, begon ongeduldig te worden. Een ouderling der gemeente, wien men verzocht den leeraar te vervangen, die ongetwijfeld door eenig onvoorzien beletsel was tegengehouden, weigerde het te doen; waarop de kommodore, door ijver aangedreven, den predikstoel beklom, een hoofdstuk uit den Bijbel voorlas, een innig gebed deed en de vergadering eene korte, maar voortreffelijke toespraak hield over de woorden: »Uw hart worde niet ontroerd. Gijlieden gelooft in God, gelooft ook in Mij." De geheele vergadering was levendig getroffen door den ernst, het vuur en de innige godsvrucht waarmede deze onvoorbereide prediker sprak.

— *Veldpredikers in het Noord-Amerikaansche leger.* — De secretaris van oorlog der noordelijke Staten heeft bij de kamers der vertegenwoordigers eene lijst ingeleverd van 472 dienstdoende veldpredikers. Zij worden aldus naar de verschillende belijdenissen verdeeld: 124 Methodisten; 118 oude en nieuwe Presbyterianen; 67 Kongregationalisten; 66 Episkopalen; 43 Baptisten; 23 Unitarissen; 22 Roomsch Katholieken; 9 anderen; te zamen 472.

ZUID-AMERIKA. — *Staat der Zending.* — Men berekent, dat er in de laatste jaren 25000 Bijbels in *Peru* zijn verkocht. Niet lang geleden zette een agent van het Britsch en Buitenlandsch Bijbelgenootschap er meer dan 7000 in eenige weken af. Het aantal Evangelische zendelingen die tegenwoordig in Zuid-Amerika werkzaam zijn, bedraagt 57. Zij zijn uitgezonden door de Episkopalen van Engeland en de Vereenigde Staten, de Kongregationalisten, de Presbyterianen, de Baptisten, de Methodisten en de Lutherschen. Slechts 9 van hen zijn gevestigd op de westkust.

AUSTRALIË. — *Vanwaar de vooruitgang in Australië.* — Een Fransch Roomsch tijdschrift schrijft het volgende: »De voorspoed van Australië komt noch van zijne goudmijnen, die soms wel in tien jaren 2,332 millioenen hebben opgeleverd, noch van zijn wol, hoewel het aantal schapen sedert 1788 van 29 tot 10 millioen koppen is gestegen, noch van zijne rijke

grondvoortbrengselen, die onberekenbaar zijn in een land ontzaggelijk groot en allerwege vruchtbaar, noch van die snelle kolonisatie welke jaarlijks alleen in de haven van Melbourne 4000 schepen aanvoert. Al deze bronnen van rijkdom hebben alleen waarde tengevolge van dien geest van onderneming en die zucht naar vooruitgang welke de Engelsche en Amerikaansche kolonisten bezielen en onderscheiden. — In Australië is even als in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, als in Kanada, de volksleuze: zelf-opvoeding, zelf-kontrôle, zelfbeheer. De grondslag van dit systeem is de algemeene volksopvoeding, die, des vereischt, gratis en verpligtend gemaakt is. — Na de school, komen de middelen ter verdere ontwikkeling: familiedagbladen, gemeentelijke en partikuliere bibliotheken, kursussen ten nutte van volwassenen, letterkundige, wetenschappelijke en landhuishoudkundige genootschappen. Deze opklimmende opvoeding moet de massaas hervormen en ieder individu bekwaam maken om eene kontrôle uit te oefenen op zijne daden, de gemeentelijke belangen te begrijpen, en een oordeelkundig kiezer en een geleerd en ijverig lid van den gemeenteraad te worden. Bijna in iedere plaats vindt men een dagblad en op de meeste landhoeven eene kleine bibliotheek. Sidney, Melbourne, Adelaïde, Hobarttown op het Van-Diemenseiland, Auckland op Nieuw-Zeeland, hebben akademiën, letterkundige maatschappijen, bijbelgenootschappen, die hunnen invloed over al de eilanden van den grooten oceaan uitoefenen. In al de onderhoorige eilanden van het Australische Oostland, heeft het onderwijs onder inboorlingen verbazende vorderingen gemaakt; tegenwoordig zijn de lagere scholen op die verafgelegen eilanden in vrij wat beteren staat dan op die der Middellandsche zee. De *Sandwichs-eilanden* hebben 4 boekdrukkerijen, 3 kollegiën, 31 modelscholen, en 344 lagere scholen welke *f* 100,000 kosten en door 12,000 leerlingen worden bezocht. In de kleine stad Honoloe verschijnt een dagblad sedert 1833; het werd ondersteund door 3000 abonnés, en toen reeds hadden 46,000 inboorlingen op eene totale bevolking van 70,000 leeren lezen. Op *Nieuw-Zeeland* zijn er boeken in de maori-taal ten bedrage van 20,000 exemplaren verkocht te midden eener bevolking van 150,000 zielen die in twintig jaren tijds door eenige Australische zendelingen geheel veranderd waren. Te *Samoa*, een der *Schippers-eilanden*, heeft eene normaalschool voor volwassenen die in 1844 is gesticht, tot hiertoe 263 inlandsche onderwijzers opgeleverd, die zich over de omliggende eilanden verspreid hebben. Zij telt tegenwoordig 70 kweekelingen en van welke er 50 zijn gehuwd. Al deze kandidaten voorzien in hun eigen onderhoud, door na de schooluren, hunne banaan-

velden te bebouwen of als timmerlieden smeden enz. te werken. Overal op de eilanden van de Zuidzee hebben de inlanders hunne steenen moordbijlen begraven, hunne afgoden voor boeken verruild en steden op Europesche wijze gebouwd, van welke velen eene belangrijke toekomst beloven."

TAHITI. — *De Protestantsche gemeenten.* — Deze belangwekkende gemeenten blijken getrouw te volharden in de belijdenis der waarheid en in den wandel der godzaligheid. Het aantal harer leden is, sedert de vestiging van het protectoraat en de aankomst aldaar van Roomsch-Katholieke zendelingen met een derde vermeerderd. Het bestaat tegenwoordig uit omtrent 2400. Op uitnoodiging hunner inlandsche leeraren, hebben acht der gemeenten zich met blijdschap vereenigd met de Christenen die in alle oorden der wereld de eerste week van dit jaar aan bidstonden hebben gewijd, en daarvan veel zegen getrokken. Onmiddelijk daarna hebben zeven jongelieden, allen goed ontwikkeld en ernstig gezind, verzocht om te worden opgenomen in het instituut van Tahaa, ter opleiding van inlandsche predikanten of onderwijzers.

HERVEY-EILANDEN. — *Geestelijke opwekking.* — Op de Hervey-eilanden heeft voor eenige maanden eene geestelijke opwekking plaats gegrepen. Meer dan 700 menschen hebben daarvan de vruchten geplukt, die voortdurend in een nieuw leven wandelen.

26 Junij 1862. T. M. LOOMAN.

ONTVANGST VAN GELDEN.

VEREENIGING VOOR CHRISTELIJK NATIONAAL SCHOOLONDERWIJS.

(*Vervolg*).

Giften in ééns.

J. B. van Woudenberg.	Utrecht.	*f* 2.—
Jonkvr. M. C. F. Poelman.	"	" 5.—
Gravinne van Limburg Stirum, geb. Quarles de Quarles.	"	" 10.—
N. N.	's Gravenhage.	" 100.—
Jonkvr. M. D. Clifford.	"	" 60.—
Kinderen der Breischool No. 5 van de Vereen. ter Verbr. der Waarheid.	Amsterdam.	" 3.40
A. Mousma.	Franeker.	" 5.—
Vereen. van Uit- en Inw. Zending.	Genemuiden.	" 5.—
Mej. A. de Bruijn.	Enkhuizen.	" 5.—
K. Bruijn.	"	" 1.—
H. ter Schuur	"	" 0.50
S. P. Groot	Andijk.	" 3.—
Jan Mantel.	"	" 2.50
. Smit.	"	" 1.—

J. van de Braber	Andijk.	ƒ	0.50
K. Pik	〃	〃	0.50
P. Oudt	Wervershoof.	〃	5.—
G. de Vries	〃	〃	1.—
G. Griffioen	Baambrugge.	〃	3.—
C. van Rooijen	Nederhorst den Berg.	〃	5.—
Hervormde Gemeente	Oostereind.	〃	10.—
Eenige vrienden	Noordeloos.	〃	12.—

Jaarlijksche Giften.

M. W. D. Middelhoven.	Amsterdam.	〃	3.—
Mej. G. Sombroek.	〃	〃	1.—
〃 J. Luijdjens.	〃	〃	0.50
H. S. van Gunst	Steenwijk.	〃	1.—
Keppel Hesselink	Utrecht.	〃	1.—
Mev. de Wed. E. Modderman.	〃	〃	2.50
A. S. Correljé	〃	〃	1.—
C. Steketee Az., V. D. M.	Andijk.	〃	1.50
J. W. Faust.	〃	〃	2.—
D. Rol	〃	〃	1.—
D. Visser.	〃	〃	3.—
S. van Halm	Hoorn.	〃	3.—
J. Nieuwenbos.	〃	〃	1.—
W. Buijs.	Baambrugge. *vermeerderd met*	〃	5.—
J. Schuters.	Nederhorst den Berg.	〃	1.50
H. Boom.	〃	〃	1.—
H. Stam	Kockengen.	〃	1.—
Mej. de Wed. T. Staal, Proosdy. . .	Baambrugge.	〃	2.—
J. Looij.	〃	〃	2.—
C. Lamme	Wilnis.	〃	2.—
D. Korver Tz.	〃	〃	2.50
D. Korver Az.	〃	〃	2.50
G. Verburg.	〃	〃	3.—
J. Vis.	〃	〃	1.—
W. Korver.	Vinkeveen.	〃	1.—
Klaas Korver	〃	〃	1.—
W. A. van Beusekom, V. D. M. . . .	〃	〃	1.—
J. Fokker	〃	〃	1.—
J. T. van Dijl	Oudhuizen.	〃	2.—
J. Korver Az.	〃	〃	2.—
J. H. Verzijl.	Breukelen.	〃	3.—
W. Eikelenboom.	〃	〃	2.—
K. Hoogenhout	Abcoude.	〃	2.—

Jaarlijksche Giften à ƒ 5.

A. van den Broeke.	Amsterd.
B. Warnaars.	Avereest.
A. R. Rendertsma.	Achlum.
G. van der Vlugt.	Alkemade.
P. Kooiman Wz.	Andijk.
G. Kooiman.	〃
D. Prins Pz.	〃
Jacob Mantel.	〃
P. Prins.	Andijk.
M. Kistemaker.	ƒ
C. P. Groot.	〃
W. Tensen.	〃
D. J. Brouwer.	〃
Jacob Pietermans Groot.	〃
P. J. Brouwer.	〃
J. Balké.	Baambrugge.

J. J. Heineke.	Baambrugge.
G. van der Wilt.	Breukelen.
J. van der Bijl.	〃
Anthonie Stam.	〃
J. P. Bruijn.	Enkhuizen.
D. Basjes.	〃
G. Bruijn.	〃
D. R. Bokma.	Franeker.
G. G. Postma.	Hallum.
C. Kuijper.	Enkhuizen.
K. K. Kooiman.	〃
N. N.	Hoorn.
K. Schurink.	Steenwijk.
A. Baron Schimmelpenninck van der Oije.	Utrecht.
W. H. J Baron van Heemstra.	〃
A. W. v. Beeck Calkoen.	〃
M. Vermooten.	〃
Jonkv. J. P. Ram.	〃
J. A. ten Geuzendam.	〃
Jkh. W. H. de Beaufort.	Utrecht.
G. Barger V.D.M.	〃
J. Cramer V.D.M.	Oude-Wetering.
R. Los.	〃
F. H. Bos.	Purmerend.
K. Roest.	Leymuiden.
N. Mensink.	Nigtevecht.
A. G. de Waal V.D.M.	O.-Loosdrecht.
J. Pos.	〃
J. Boom.	〃
B. van Barneveld.	Wilnis.
T. Korver.	〃
A. Oussoren.	Vinkeveen.
L. Staal.	〃
W. L. van Soest.	〃
G. Broere.	〃
H. Sloesarwij.	Kockengen.
Wijtze de Haan.	Leeuwarden.
Joost Meijer.	Vreeland.

Amsterdam,
24 Junij 1862.

P. VAN EIK.
Bestuurder-Penningm.

ONTVANGEN VOOR HET COMITÉ VAN EVANGELISATIE TE BRUSSEL.

1862.	*Sedert de laatste opgaaf:*				
Febr.	De Heer D. J. Molijn te Rotterdam.	ƒ	25.—	Fr.	52.91
	Ds. C. J. Bryce van Ds. Guldenarm te Oosthem	〃	17.75	〃	37.55
	Ds. C. J. Bryce van den Heer J. Nieuwland.	〃	5.48	〃	11.58
	Baron de Gaadt.			〃	100.—
	Van Ds. J. A. Stoop van Nijmegen:				
	Waalsche kerk	〃	67.34		
	Holl. kerk.	〃	27.67	〃	261.50
	Luth. kerk	〃	15.—		
	Menn. kerk	〃	13.55		
Maart.	De Heer Pluijm van Utrecht.	〃	1.—	〃	2.11
	Van een werkman uit Mechelen . . .			〃	0.40
	Van Dr. Spörlein te Antwerpen van de Gust. Ad. Vereen. voor de scholen			〃	363.60
April.	De Heer Newlandt van Mettman. . .			〃	20.—
	Collecte van den Heer Borcharen . .	〃	200.—	〃	423.28
	Van den Heer C. C. van den Bossche, door Ds. Nonhebel te Wemelinge.	〃	10.—	〃	21.16
	Gecollecteerd door den Heer Pieterszen te Sluis			〃	171.25
	te Oostburg.			〃	55.50
	〃 Aardenburg			〃	54.06
	〃 Wissekerke			〃	94.90
	〃 Vlissingen			〃	86.77

	te Goes		Fr. 111.—
	〃 Middelburg		〃 140.51
	Collecte van den Hr. J.C. van Borcharen.	〃 700.—	〃 1481.48
Mei.	Anonyme, Marc 14: 8.		〃 5.—
	Collecte van den Heer van Borcharen.	〃 535.80	〃 1134.10
	Freule Comtesse Ern. van Rechteren.		〃 20.—
	D. T. S.	〃 200.—	〃 423.28
	Van een werkman uit Mechelen . . .		〃 0.40
	Collecte te Ostende.		〃 437.—
	Door den Hr. Peterson ontv. te Luik. .		〃 10.—
	Ds. van der Meulen van Neede . . .	〃 10.—	〃 21.16
	Door Ds. Wagener ontvangen te Mechelen		〃 25.—
	Collecte te Brussel		〃 200.—
Junij.	D. W. B. te F.		〃 6.50
	De Hoog Ed. Geb. Heer Baron van Boetzelaer van Dubbeldam		〃 250.—

Bij de opgave der ontvangene liefdegiften voor het Comité van Evangelisatie, brengen wij onzen dank voor de voortdurende welwillende liefde, waarmede men ons in ons moeijelijk werk te gemoet komt. Geliefde Broeders! wij mogen niet stilstaan, en daarom blijven wij rekenen op de ondersteuning van allen, die de verspreiding der waarheid liefhebben in het naburig België.

Met blijdschap kunnen wij het volgende mededeelen: Over het algemeen is er vooruitgang. In *Bergen*, in Henegouwen, wordt de zaal, waar de gemeente bijeen komt, te klein. In Ostende wordt de kracht der waarheid meer en meer gevoeld, en er is stille, maar zekere vooruitgang. Te Seraing heeft onze Evangelist, de Heer Peterson, eene gelegenheid geopend voor de vele verstrooide Protestanten, vooral Duitschers, om hun het Evangelie te prediken en de kinderen te onderwijzen. Pinkster Zondag heeft hij de eerste prediking onder hen gehouden; bij die prediking waren er 25 bijeen, doch bij de tweede godsdienstoefening des Maandags reeds 50. Een twintigtal kinderen zullen het onderwijs bijwonen; tot nu toe was er niets voor deze menschen, meestal bergwerkers en fabriekarbeiders, gedaan; behoeft het gezegd te worden, dat de onkunde er, alsook de zedeloosheid groot is, en het meer dan tijd wordt, dat onze Kerk zich deze verstrooide schapen aantrekt? Hebben wij daar dus weder een nieuw en ruim arbeidsveld, onze behoeften zijn daardoor ook vermeerderd. Maar immer mogen wij vertrouwen, dat de Heer de harten zal neigen, en ons het noodige zal doen vinden. De behoeften voor onze scholen zijn zeer groot; vooral dragen wij die van La Bouverie, Paturage en Rongy, welke laatste de oudste Protestantsche school uit België is, aan de liefde der broeders op. Op de kerk van La Bouverie rust nog eene schuld van ruim 5000 francs, te zwaar om door de gemeente te worden gedragen; zouden wij niemand kunnen vinden, die een gedeelte dier schuld ter liefde van den Heer op zich nam?

Vooral verzoeken wij dringend aan de onderscheidene Gustaaf-Adolf-Vereenigingen in Holland: wilt, geliefde broeders! bij de verdeeling uwer gelden voor ons werk iets afzonderen. Wij wijzen u, vragende om uwe broederliefde, op de behoeften onzer scholen,

op de schuld van La Bouverie, op het aangevangen werk te Seraing. Komt, broeders! helpt ons!

De Redactie der Vereeniging en de Heer T. M. Looman willen zich gaarne met uwe liefdegaven belasten en ze ons doen geworden. Men leze 1 Kron. 29. *De Agent Secretaris van het Comité:*
Brussel, 14 Junij 1862. A. v. d. W. Pieterszen,
97ª rue haute.

NORMAALSCHOOL TE NIJMEGEN.

Sedert hare laatste opgave zijn door de Directie de navolgende gelden met dankzegging ontvangen.

Van Mejufvr. Dubly te Nijmegen.	*f* 2.50
〃 Ds. J. A. Ruijs te Putten.	〃 6.—
Door den Heer A. Vos, van de Vereeniging te Genemuiden voor Uit- en Inwendige Zending.	〃 5.—
Door den Heer C. Schout Veldhuys te Sluis:	
Van den Heer J. B. Bekaar	〃 2.50
〃 〃 〃 F. J. Jansen	〃 2.50
〃 〃 〃 Joh. Baden	〃 1.—
〃 〃 〃 C. Schout Veldhuijs	〃 2.—
Over 1862.	
Van den Heer J. B. Bekaar	〃 2.50
〃 〃 〃 F. J. Janzen	〃 2.50
〃 〃 〃 C. Schout Veldhuijs	〃 2.—
Door Ds. J. Cramer te Oude-Wetering:	
Van de Zendings-Vereeniging aldaar	〃 15.—
〃 Mej. P. Voute te Steenbeek.	〃 1.—
	f 44.50

Nijmegen, *Namens de Directie:*
24 Junij 1862. J. A. Stoop.

De Directie der Bijzondere School in 't Nijkerker-Veen heeft het genoegen te berigten, dat in Mei j.l. als naar gewoonte de jaarlijksche uitloting heeft plaats gehad van een aandeel in de negotiatie ten behoeve van het schoolgebouw en de onderwijzerswoning, en dat alzoo No. 26 uitgeloot is.

Bij vernieuwing wordt deze instelling aan de Christelijke belangstelling en liefde dringend aanbevolen.

Namens de Directie:
H. van der Flier.

Ondergeteekende berigt in dank ontvangen te hebben van de Vereeniging „Genemuiden en omstreken" voor Uit- en Inwendige Zending: de somma van *f* 7.50 ten behoeve van het Belgisch Evangelisch Genootschap. *Namens het Comité van Correspondentie:*
Amsterdam, L. Granpré Molière,
23 Junij 1862. *Penningm.*

Voor het Asyl Steenbeek ingekomen van de Vereeniging In- en Uitwendige Zending te Genemuiden	*f* 5.—
Van Mej. B. Kwast te Slochteren	〃 2.50

IETS OVER DE CHRISTELIJKE APOLOGETIEK.

Vele achtingswaardige en Christelijk gezinde mannen in onze dagen meenen ter goeder trouw, de theologie bijna uitsluitend op de uitspraken van het geweten en op de overeenstemming van het Evangelie, met de verhevenste aspiratiën en de innige verlangens en behoeften van het menschelijk hart te moeten grondvesten. Uit kracht van deze al te eenzijdige beschouwingswijze plaatsen zij de objectieve waarheid der H. Schriften, welke daarvan geheel onafhankelijk is, in de schaduw; zij drukken niet genoeg op de feitelijke grondvesting van het Christendom, die op eene menschelijke wijze en zonder de ligchamelijke opstanding van Christus geheel onverklaarbaar is. Kortom, zij hechten weinig waarde aan het apologetisch betoog, dat de oude theologanten ontleenden aan de wonderen van Christus, aan de talooze profetiën, in zijn goddelijken en menschelijken persoon vervuld en aan het geheel bovennatuurlijk karakter van de verlossing, als eene herscheppende daad Gods, welke even als het wonder der schepping, door het geloof moet aangenomen worden en zich door geene logische bewijsvoering laat betoogen. Deze al meer en meer toenemende meening komt ons zeer eenzijdig en gevaarlijk voor, als leidende tot een grenzenloos individualisme, hetwelk den bodem aan de op zich zelve staande absolute waarheid inslaat. Het is, naar ons vast gegrond inzigt, alleen in de harmonische vereeni-

ging en ineensmelting van het inwendig en uitwendig bewijs van de goddelijkheid van het Christendom, dat de proefhoudende apologetiek gelegen is.

Aan eene Recensie, door den Heer *B. Possy*, van het uitstekend werk van den Heer *E. de Pressensé: Histoire des trois premiers siècles de l'Eglise Chrétienne*, voorkomende in de *Archives du Christianisme* van 10 Junij dezes jaars, ontleenen wij het volgende, in onze dagen vooral zeer behartigingswaardige.

Na regt te hebben doen wedervaren aan de uitstekende wijze, waarop de Heer *de Pressensé* uit de goudmijn der apologiën van de kerkvaders lang vergetene schatten heeft weten op te delven, nog in onze dagen van groote waarde, nu het Christendom door magtige vijanden bestreden wordt, wederlegt hij eene dwaling van den beroemden schrijver aldus:

Als men onzen auteur wil gelooven, bestaat er slechts ééne wettige methode, om de waarheid des Christendoms te bewijzen, t. w. die, welke daarin bestaat om de overeenstemming aan te toonen, welke er gevonden wordt tusschen de ingeschapene waarheid, die in het menschelijk hart ligt, met de waarheid der openbaring. De uitwendige bewijzen zouden geene andere waarde hebben, dan alleen in zoo verre zij ons den historischen grondslag der bewijsvoering aan de hand geven. „Alle zekerheid," zoo lezen wij blz. 230, „berust ten laatste op eene overeenstemming der ziel of van den geest met de orde van waarheid, welke wij ons moeten eigen maken (*assimileren*). Zoo lang die overeenstemming niet daar is, kan er ja blinde onderwerping, gedwongene toestemming bestaan; maar er bestaat geene overtuiging, het bewijs is niet geleverd;" en verder op blz. 245: „Eene overtuiging, welke enkel het gevolg zou zijn van de waarbevinding van zeker aantal wonderwerken, zou verkregen zijn niet door het geloof, maar door het gezigt. Men zou dan niet meer behooren te spreken van eene tot hoogere orde behoorende klaarblijkelijkheid, en wij zouden de zedelijke aanschouwing (*intuïtie*) kunnen ontberen. Het zou niet meer zijn met een nieuw oog

en een nieuw hart, dat wij de godsdienstige waarheid zouden vatten; het zou zijn met onze zintuigen en ons verstand, dat is met de mindere organen der kennis. Wij zouden uit het gebied van het onzienlijke terugvallen in dat van het zigtbare, en men zou de bepaling, welke *Clemens* van het geloof gaf, *een gezigt van den Geest door den Geest*, niet langer kunnen behouden. Wij kunnen het niet genoegzaam herhalen: eene geloofsmeening, uitsluitend op wonderen gebouwd, is niet godsdienstig meer, en heeft geene meerdere zedelijke waardij, dan die welke zich op loutere redenering grondt; men kan zelfs zeggen, dat de eerste van eene lagere orde is, want indien het inzigt des verstands nog geenszins de *intuïtie* is der ziel, is het er toch minder ver van verwijderd dan het gezigt des zintuigs, tot hetwelk het wonder alleen spreekt."

Het heeft mij altijd toegeschenen, dat er in zoodanige redenering zekere verwarring schuilt. Wat toch is het voorwerp der *apologetiek?* Bestaat het daarin, om het geloof of de overtuiging te weeg te brengen? Dit toch is het, wat men eerst en vooraf zoude dienen te bepalen. Het geloof verwekken! Dat is iets, wat God alleen vermag door zijnen Heiligen Geest, en Hij doet zulks met, zonder of in weêrwil van alle bewijzen, hoedanige ook. Het meerendeel derzulken, die thans gelooven, gelijk dat der geloovigen van vroegere tijden, zijn tot het geloof gebragt geworden zonder behulp der apologetiek, zonder zelfs te weten dat er iets in de wereld bestond, dat dien naam draagt. Het geloof blijft dus hier geheel en al buiten. Welke ook de methode zij, aan welke wij de voorkeur geven, nooit zal het geloof uit onze bewijsvoeringen voortkomen; het wacht onze gevolgtrekkingen (*deductiën*) niet af, om intrek te nemen in de ziel; het gaat dezelve voor, ja bestaat in weêrwil van al de tegenwerpingen en zwarigheden, welke de strekking hebben om het te vernietigen. Maar komt het geloof regtstreeks van God, daalt het van den hemel in de ziel, het komt daar gewoonlijk door menschelijke middelen; en deze middelen, die zijn het, welke de apologetiek oplevert. Zij is het, die den weg baant, de

struikelblokken uit den weg ruimt, de vooroordeelen wegneemt; zij is het ook, die de gemoederen voorbereidt, tot het geloof neigt. Zij neemt den mensch bij de hand; zij gaat hem opzoeken daar waar hij zich bevindt; zij helpt hem den afstand over te stappen, die hem van de waarheid scheidt; zij geleidt hem tred voor tred en voert hem tot den drempel des heiligdoms; maar daar eenmaal aangeland, is hare taak voleindigd. Het is Gode alleen, aan zijnen Geest voorbehouden de deur te openen, en den mensch in aanraking met, in regtstreeksche betrekking tot de waarheid te brengen.

Tot het geloof geleiden, zonder in staat te zijn het ooit uit zich zelve voort te brengen, ziedaar dan het voorwerp der apologetiek. Nu bestaan er daartoe twee wegen, twee methoden! het inwendig en het uitwendig bewijs. Het inwendig bewijs bestaat daarin, om den mensch vlak tegenover de waarheid te plaatsen, een beroep te doen op de geheime verwantschap, welke er tusschen hem en haar bestaat, en aldus van zijnen kant eene krachtige bevestiging uit te lokken, gegrond op de onwedersprekelijkste van alle zekerheden, de zekerheid des gewetens. Het uitwendig bewijs daarentegen bewijst de waarheid, in plaats van die te vertoonen; in stede van deszelfs drangredenen ter overtuiging uit het voorwerp zelf des geloofs te putten, ontleent het die aan de feiten, aan omstandigheden, welke met hetzelve gepaard gaan of er zich mede verbinden, en die op eene authentieke wijze de tegenwoordigheid of de tusschenkomst van den God der waarheid bewijzen. De eerste dezer methoden is die der Alexandrijnsche school, welke hare inleiding aan *Justinus Martyr* dankte, welke *Clemens* met glans volgde, en welke haren meest volledigen en tevens meest doorluchtigen vertegenwoordiger vond in *Origenes*. De Heer *de Pressensé* komt er rond voor uit: die methode is ook de zijne, en hij heeft dit, men moet het wel zeggen, gemeens met de overgroote meerderheid der theologanten onzer dagen. Wij gelooven inderdaad, dat het de koninklijke weg der waarheid is; dat, voor den geloovige vooral, geenerlei bewijs opweegt tegen dat der eigene ervaring, dat hij die Jezus Chris-

tus bezit, die in Hem de bevrediging van den honger en den dorst zijner ziele gevonden heeft, de hoogste zekerheid van de waarheid, en bijgevolg van de goddelijkheid des Christendoms bezit, welke het immer mogelijk is te bezitten.

Tot daartoe zijn wij het met den Heer *de Pressensé* eens; wij houden op dit te zijn daar, waar hij het uitwendig bewijs, als niet bewijzende, ter zijde stelt. Wij voor ons meenen dat zoowel de eene methode als de andere gewettigd is, dat zoowel regtens als daadwerkelijk het uitwendig bewijs even goed tot het geloof leidt als het inwendig of zedelijk bewijs. Wij gelooven zelfs, dat het uit het *polemisch* oogpunt beschouwd, er zekerder toe geleidt. Inderdaad, bij de laatstgemelde methode kan de overtuiging enkel voortvloeijen uit de regtstreeksche bevatting der waarheid, door den zin voor het ware en goddelijke, die in ons is. Maar indien dit inwendig oog ziek en beneveld is — en het is dit, gelijk wij weten — hoe zal het dan de waarheid bevatten? Het kan zulks niet dan op voorwaarde van eerst genezen, verlicht te zijn geworden, dat wil zeggen op voorwaarde van eerst den invloed des geloofs te hebben ondergaan, onder welken het juist de vraag is het te brengen. Dat er eene diepe overeenkomstigheid (*analogie*) tusschen de ziel en de waarheid bestaat, dit loochenen wij geenszins; alleenlijk moet men ons wel toestemmen, dat die niet *compleet*, *absoluut* is; immers, wat zou er anders worden van den zondenval, van de zonde? Laat ons menschen onderstellen, in wie geene zonde woont, dan zal het voorzeker voldoende wezen hun de waarheid slechts te toonen, om die hen te doen aantrekken, even als de magneet het ijzer aantrekt, en om er hen aan gehecht te doen blijven. Maar de menschen zijn zondige wezens; hunne zedelijke vermogens zijn verzwakt; vandaar dat de waarheid, wel verre van hen altijd aan te trekken, hen zeer dikwijls afstoot. Indien het voldoende ware geweest, dat de waarheid zich op aarde vertoonde, om overtuiging te weeg te brengen, zou Jezus Christus, die de waarheid zelve is, enkel overtuigde menschen rondom zich hebben moeten aantreffen. Wat beteekenen

al onze apologiën, met het leven van den Zone Gods vergeleken? En toch, de Joden hebben Hem verworpen. Waarom? Omdat, zoo men aan den eenen kant mag stellen, dat de menschelijke ziel van nature Christelijk is, men aan den anderen kant met evenveel regt mag aannemen, dat zij van nature tegen-Christelijk kan zijn; of met andere woorden, omdat, zoo er punten zijn, door welke het Christendom ons aantrekt en overmeestert, er daarentegen ook weder andere zijn, door welke het ons kwetst en afstoot. Ik weet niet of de abt *Cognat*, van wien de Heer *de Pressensé* in eene noot spreekt, de gedachte van *Clemens* regt heeft wedergegeven, wanneer hij beweert, dat de groote Alexandrijnsche leeraar enkel eene wezenlijke overeenstemming tusschen de ziel en het Christendom erkent voor die waarheden, welke den natuurlijken loop der dingen niet te boven gaan; maar ik voor mij ben ten volle overtuigd, dat deze overeenstemming niet verder gaat, dat er eene geheele zijde van het Christendom is, en wel eene zijde, welke deszelfs ware wezen uitmaakt, die het doet zijn wat het is, en welke Paulus „de dwaasheid des kruises" noemt, voor welke onze ziel, in haren natuurstaat, voor het minst even veel weêrzin als sympathie gevoelt. Indien het anders ware, zou het Christendom niet meer eene dwaasheid zijn in het oog van velen. Datgene wat u, Christen! schoon, bewonderenswaardig, goddelijk toeschijnt, komt aan eenen ongeloovige valsch, ongerijmd, gansch onwaardig voor. Wie zal tusschen die beiden beslissen? Gij en hij zijn zedelijk, of wilt gij liever, godsdienstig, niet op dezelfde wijze geconstitueerd. Uw inwendig oog en het zijne zijn niet eenzelvig (*identiek*). Hoe zoudt gij dan de dingen op dezelfde wijze inzien? Zult gij zeggen, dat zijn oog verduisterd is en het uwe helderziende? Heel goed; maar eene bewering is nog geen bewijs. De geheele apologetiek te willen gronden op de overeenstemming tusschen de ingeslapene waarheid, welke in 's menschen hart ligt, met de waarheid der openbaring, is dus in werkelijkheid de zaak des Christendoms afbreuk doen, terwijl men meent die te bevorderen.

Door aldus te spreken, willen wij geenszins het volstrekt gezag van de uitspraak der zedelijke bewustheid ontkennen; wij zeggen enkel en alleen, dat deze uitspraak eene geheel andere zal zijn, al naar gelang dat de bewustheid, die ze uitspreekt, Christelijk zal zijn of niet. Om den ongeloovige te overtuigen, moet gij met hem van gemeenschappelijke gegevens uitgaan; en de gegevens van zijn geweten zijn geenszins in alles dezelfde als die van het uwe. Hij heeft enkel het oog zijner ziel om te zien; gij hebt bovendien het oog van den Heiligen Geest, die alleen de geestelijke dingen leert en onderscheidt (1 Cor. 2: 13). De overeenstemmingen, welke gij waarneemt tusschen de begeerten, de verzuchtingen uwer ziel en het Evangelie, ontsnappen hem; gij kunt wel verzekeren dat die bestaan, hij ontkent zulks, en wel met hetzelfde regt, waarmede gij ze bevestigt, dat is door het gezag des gewetens. Hoe zal men dan het middel vinden om in hem de geloofs-overtuiging te weeg te brengen? De slotsom is dus, wanneer men de zaak meer van nabij beziet, dat het zedelijk bewijs, hetwelk werkelijk het krachtigste van alle bewijzen is voor den geloovige, onmagtig is, om bij den ongeloovige overtuiging te verwekken.

Maar, kan men vragen, wat beteekent eene overtuiging, die op een wonder berust? Welke betrekking kan er bestaan tusschen zulk eene overtuiging en de innerlijke overtuiging der waarheid? En, dit gevraagd hebbende, meent men geregtigd te zijn om het uitwendig bewijs te verwerpen, of althans om aan hetzelve eene ondergeschikte plaats, bij wijze van *subsidiair* bewijs aan te wijzen, en niets meer.

Dat zoodanige overtuiging geenszins het geloof is, dit stemmen wij volmondig toe. Het geloof, wij hebben het reeds gezegd, maar men kan het niet genoeg herhalen, komt evenmin voort uit het uitwendig, als uit het inwendig bewijs, ieder op zich zelf; het is een feit *sui generis*, geheel onafhankelijk van elke apologetische methode, welke dan ook. Daar ligt de vraag niet. Er is geene sprake van het geloof, maar van overtuiging, van zekerheid; de vraag is om een mensch, die niet

gelooft, zoo ver te brengen, dat hij toestemme dat er ook voor hem goede redenen bestaan om te gelooven; het komt er op aan zijne vooroordeelen weg te nemen, de struikelblokken uit den weg te ruimen, die den weg tot het geloof voor hem onbegaanbaar maken; het komt er op aan hem te bewijzen dat het Christendom waar is, dat het van God afkomstig is, dat hetzelve regt heeft op zijne volledige aanneming, op zijn volste betrouwen. Welnu, ik beweer, dat het uitwendig bewijs geschikt is om zulks te doen, even goed als het inwendig bewijs. Ongetwijfeld is hetzelve niet voldoende, om eene betrekking tusschen de ziel en Jezus Christus voort te brengen, maar dit vermag het inwendig bewijs even min. Wijs mij aan, dat de Christelijke openbaring tegelijk hart en verstand voldoet, ik zal overtuigd kunnen zijn; maar deze overtuiging is nog geenszins noodzakelijk voor het geloof. Het is geheel iets anders den mond gesloten, of het hart geopend te hebben. Er is niets dat belet, dat ik, hoe overtuigd ook, vreemd blijf aan Jezus Christus. In dat geval zal mijne geloofsmeening niet meer en niet minder godsdienstig of Christelijk zijn, dan of zij gegrond ware op wonderen of op redenering. Wat aan dezelve eene zedelijke waarde geeft, is de overgang van loutere geloofsmeening tot waarachtig geloof.

Wat de verhouding betreft, welke men zegt niet te kunnen begrijpen, tusschen een uitwendig feit en eene innige overtuiging der waarheid, mij dunkt dat toch niets eenvoudiger is dan dit. Indien er eenig instinctmatig geloof in het hart van den mensch bestaat, zal het wel dit zijn, dat God de waarheid is. Zoodra zich dus eenige leer aan mij voordoet, vergezeld gaande van omstandigheden, die op eene ontwijfelbare wijze bevestigen, dat zij uit God is, en niet uit de menschen, dan zal ik ook innerlijk overtuigd zijn van de waarheid dier leer; de titels welke haar aan mijn geloofsvertrouwen aanbevelen, zullen mij even voldoende toeschijnen, alsof hare verwantschap met de behoeften en verzuchtingen mijner zedelijke natuur mij klaarlijk bewezen ware geworden. Ik voeg er zelfs bij, dat mijne zekerheid in het eerste geval grooter zal zijn dan in het tweede.

Waarom? Omdat het historisch bewijs, op hetwelk de wonderwerken berusten, meer afdoende is dan het zedelijk betoog. Het is, dit geef ik toe, minder regtstreeksch, meer ingewikkeld en dus minder populair, maar het is meer betoogend; het bewijst, terwijl het andere niet bewijst. Immers feiten, tot eene godsdienstige of zedelijke orde behoorende, zijn vatbaar voor verschillende opvattingen, al naar gelang van de zielsgesteldheden dergenen, die geroepen worden er over te oordeelen; en dit is het geval niet met zigt- en tastbare feiten. Het gebied der geschiedenis blijft hetzelfde voor den ongeloovige en den geloovige; en gemeenschappelijke gegevens tot uitgangspunt hebbende, kunnen zij ligter tot gemeenschappelijke eindbesluiten komen. Daartoe wordt alleen vereischt met juistheid te redeneren, en uit de *praemissen* de noodwendige gevolgen te trekken, volgens de voorschriften der *logica*, welke voor allen dezelfde zijn; want er bestaat geene tweederlei logica, gelijk er wel degelijk een tweederlei geweten bestaat, t. w. een Christelijk, en een dat niet Christelijk is. Met het historisch bewijs kunt gij dus den ongeloovige overtuigen, hem zedelijk nopen te erkennen dat het Evangelie uit God is, en indien het Evangelie uit God is, onderwerpt hij zich niet — ondersteld dat hij zich onderwerpe — aan een uitwendig gezag, aan een gezag van mindere orde, maar aan het hoogste zedelijke gezag, aan hetwelk men zich ooit kan onderwerpen. Met het inwendig bewijs zal er u, na het overschrijden van zekere grenzen, die weldra overgetrokken zullen zijn, geen ander argument voor de waarheid van het Christelijk geloof overblijven dan uwe pure en simpele bevestiging.

Er is meer. Het inwendig bewijs, alleen ingeroepen, alleen voor regtmatig verklaard, zou het onvermijdelijk gevolg hebben, ons tot het *rationalisme* te brengen. Immers eenmaal vastgesteld hebbende, dat er geen ander bewijs voor de waarheid en goddelijkheid des Christendoms bestaat dan de gepastheid van deszelfs leeringen voor de godsdienstige behoeften onzer natuur, zult gij wel geneigd zijn alle feiten en alle dogmen, die u zullen toeschijnen dit kenmerk te dragen, voor god-

delijk te erkennen; maar wat zult gij aanvangen met de andere, welke u niet zullen toeschijnen dit kenmerk te vertoonen? Natuurlijk zal u niet anders overblijven dan die te verwerpen. Aldus zullen uit den bijbel en uit het Christendom een voor een alle feiten en alle dogmen verdwijnen, welke de vatbaarheid van uwe godsdienstige mate te boven gaan. Deze mijne gevolgtrekkingen hebben helaas! uit de hedendaagsche geschiedenis eene al te sprekende bevestiging ontvangen, dan dat het noodig zou zijn daar langer bij stil te staan.

Laat ons hier eenen man doen spreken, wiens scherpziende blik en persoonlijke ervaring hem welligt meer regt hebben gegeven dan aan iemand anders, om ons te onderrigten aangaande de gevaren van eene heden ten dage zoo hoog geroemde methode. Ik bedoel den heer *Scherer*. Deze zegt, van *Vinet* en zijne methode gewagende (welke, gelijk ieder weet, dezelfde is als die van den Heer *de Pressensé*) het volgende:

„De apologetische bewijsvoering van den schrijver is „bevonden geworden een tweesnijdend zwaard te zijn. „Van het oogenblik af, dat de godsdienstige waarheid „geregtvaardigd werd door hare overeenstemming met „de godsdienstige behoeften der ziel, moest men natuur„lijk tot de slotsom komen: dat in de godsdienst datgene „alleen waar is, wat godsdienstig is; dat alleen datgene „godsdienstig is wat aan heilige begeerten beantwoordt. „Indien de godsdienst geene andere reden van bestaan „meer heeft dan in het zedelijk en godsdienstig gevoel, „dan ziet men niet regt meer in, welk belang men verder „aan den bovennatuurlijken oorsprong der godsdiensten „kan hechten. Het komt er dan bitter weinig op aan, „of eene waarheid natuurlijk of geopenbaard zij, of zij „voortvloeije uit de diepten van het menschelijk geweten, „dan of zij uit den geopenden hemel zij nedergedaald; „dan is zij waar omdat zij weldadig is; en zij is wel„dadig, omdat zij waar is in zich zelve, *intrinsiek*, ge„heel onafhankelijk van de bron, waaruit zij is voortge„vloeid. Aldus geleidde de methode van *Vinet* regtstreeks, „door eene noodlottige helling, tot het rationalisme."

Ik weet wel, dat de Heer *de Pressensé* tegen eene

dergelijke *conclusie* opkomt. Hij zegt ergens zelf, dat al roept het instinct van het hart de waarheid in, het die daarom nog niet schept, evenmin als de honger het brood voortbrengt dat denzelven stilt, of de dorst het water dat hem lescht. Maar dat is hier de vraag niet. Het komt er op aan, om te weten of de bovennatuurlijke oorsprong des Christendoms voor ons van belang is of niet. Wat ons betreft, die in het bovennatuurlijke den waarborg zelven van de waarheid zien, is hetzelve van het allerhoogste belang; en ook de Heer *de Pressensé* gaat niet zoo ver van te beweren, dat het Christendom geene bovennatuurlijke godsdienst is. Zelfs ligt dit ook nog geenszins opgesloten in de bovenstaande redenering van den Heer *Scherer*. Maar wat daar wel degelijk in opgesloten ligt is dit: dat het ten slotte voor ons op hetzelfde uitkomt of het Christendom van den Hemel afkomstig is of niet, en dat dus de strijdvraag, rakende het bovennatuurlijke, slechts onbeduidend zoude wezen: een gevoelen, hetwelk wij allergevaarlijkst achten, en waaruit vele grove afdwalingen onzer dagen mede haren oorsprong ontleenen.

Breda,
24 Junij 1862.

L. G. JAMES.

KORT WEDERANTWOORD OP DE REPLIEK

VAN Ds. JAMES,

IN ZAKE MIJN OPSTEL:

„WAT IS DE BIJBEL?"

Het is zeer moeijelijk en eenigzins pijnlijk, in eene teedere kwestie door vrienden en broeders te worden misverstaan, en zich na herhaalde verklaring tegen een grijzen, hooggeachten strijdgenoot te moeten verdedigen. Ik zou daarom thans liever geheel zwijgen, en het oordeel aan den Heer en de consciëntie der Broederen overlaten; maar daar het naar de opvatting van Ds. James den schijn heeft, als huldigde ik eene gevaarlijke dwaling, gevoel ik mij én in het belang der waarheid én in dat van den stand, dien ik bekleed, verpligt, om op zijne repliek eene dupliek te laten volgen. Als aangevallene heb ik daarenboven hierop een regt. Ik zal zoo kort mogelijk trachten te zijn.

Het verschil tusschen ons, die in de groote hoofdzaak overeenstemmen, wil ik liefst als *misverstand* beschouwen. Mijne gronden daarvoor zijn:

1°. Ds. James trekt uit mijne eigene woorden eene gevolgtrekking, die er niet noodzakelijk in ligt, en waartegen ik mij uitdrukkelijk had gewaarborgd.

2°. Ds. James haalt schrijvers aan tegen mij, op welke ik mij juist beroepen had en nog beroep.

1°. Ik had gezegd: „de *schrijvende* apostel of de *sprekende* apostel zijn mij dezelfden;" en zegt niet Paulus: „wie is Paulus, wie Apollos, anders dan dienaren, door welken gij geloofd hebt?" en: „hetzij Paulus, hetzij Apollos, hetzij Cephas, zij zijn allen uwe, zoo gij namelijk van Christus zijt." Dit is het groote punt, waar het op aankomt, het Christus eigen zijn, de unio mystica (mystische vereeniging) met Hem, naar wien wij ons noemen." Wanneer men iemands woorden aanhaalt met aanhalingsteekens er bij, is het billijk en voorzigtig zulks ook letterlijk te doen. Ter goeder trouw heeft Ds. J. er meer, d. i. zijne conclusie bijgevoegd, alsof ik mede geschreven hadde: „derhalve het *gesproken* en het *geschreven* Woord Gods zijn eenerlei." Doch ook dat bijvoegsel neem ik gaarne over: zij zijn eenerlei. Echter dat „*derhalve*" stelt de zaak in een verkeerd licht. Ik had namelijk uit de aangehaalde woorden kennelijk eene andere conclusie bedoeld, zoo als het verband aanwijst. Er was bij mij sprake geweest van de menschelijke vermiddeling en de menschelijke zijde der van God ingegeven Schrift. Dus volgde uit het voorgaande stilzwijgend: Zoo zijn die heilige apostelen mij de echte getuigen van Christus, zij zijn de dragers van het goddelijk woord aan de menschheid, niet de Christus zelf en niet het goddelijk woord zelf. De kandelaar, die het licht draagt, is immers niet eenzelvig (identiek) met het licht? Uit het geheele redebeleid van Ds. J. moet volgen, dat deze beide (kandelaar en licht) wel identiek zijn.

Evenzoo handelt Ds. J. uit misverstand met andere redenen en voorbeelden, die ik bijbragt. Om mijne meening en bedoeling regt duidelijk te maken, heb ik vermeld, langs wat weg ik innerlijk daartoe gekomen ben; dit vat mijn geachte tegenstander op als eene uitwijding, hij noemt ze „schoon en waar en behartingswaardig," maar voegt er bij, dat zij de zaak in kwestie zeer weinig of althans zeer zijdelings raakt; zelfs bezigt hij het woord van „behendig er overheen springen," een term, die aan zulke advocaten doet denken, welke het maar om het winnen van een proces is te doen.

Niet alzoo mijn Broeder! Ik ben mij volstrekt geene zoodanige behendigheid bewust, en zou er mij in eene discussie ten behoeve der heilige waarheid diep over schamen. Gij noemt de door u aangevoerde bewijsplaatsen uw Malakofstoren en bolwerk, dat u onoverwinnelijk toeschijnt. Maar geheel mijn betoog strekt, om deze uwe teksten te stellen in het ware licht. Opzettelijk heb ik er bij stilgestaan bl. 706, en eene bladzijde gebezigd, om u te herinneren, dat zij voor een gedeelte niet bewijzen, wat gij er mede bewijzen wilt, en er voor een ander deel, daar zij dit schijnen te doen, aan eene zeer gebruikelijke spraakmanier moet worden gedacht, volgens welke het *inhoudende* vaak voor den *inhoud* wordt gebezigd en omgekeerd, dat ik met voorbeelden zocht te staven. Voorst, om in uw belegeringsbeeld te blijven, ik meende uw Malakofstoren zóó aan alle kanten te hebben ondermijnd, dat hij van zelfs moest instorten, en dus het stormloopen, wapengekletter en bloedvergieten kon worden bespaard.

Ik heb niet gesproken van het uithalen der religieuse kern van de H. Schrift in rationalistischen zin, waartegen gij te velde trekt; maar integendeel tegen zoodanige operatie gewaarschuwd. Ik geef u toe, wat gij schrijft: „beproef een bloem- of plantenzaad van deszelfs hulsel of omkleeding los te scheuren en het zaad is verdorven, heeft zijne levenskracht verloren, en zal niet meer ontkiemen." Maar geef nu ook mij toe, dat het ons in onzen hof tot aankweeking van bloem of plant, toch eigenlijk alleen om het *zaad* te doen is en niet om het tijdelijk beschuttende hulsel. Of zaait gij uw bloemenzaad tegelijk met dat hulsel?... Gij ziet, ik volg uw voorbeeld en keer uwe eigene vergelijking tegen u zelven.

Uit alles is mij duidelijk, dat Ds. J. alleen bevreesd is voor eene verkeerde (rationalistische) scheiding van *H. Schrift* en *Gods Woord*. In deze zijne regtmatige vrees wordt zijn oog, zoo ik mij niet bedrieg, eenigzins bevangen, en ziet hij voorbij, dat ik mij daartegen uitdrukkelijk heb verweerd. Ook schijnt hem te ontgaan eene tegenovergestelde klip, waartegen ik meen niet minder te moeten waarschuwen. Met mijne zorgvuldig

omschrevene onderscheiding van *Gods Woord* en *H. Schrift* zoek ik tegen te gaan het koude, wettische, bloot verstandelijke, onheilige, Christus-doodende lettergezag, om het ware, ethische, goddelijk gezag dier Schrift te meer te doen uitkomen. Het is mogelijk, dat ik daarbij soms in uitdrukking met Prof. Scholten overeenkwam; maar mag dan het spreekwoord niet gelden: wanneer twee verschillende personen hetzelfde doen, is het niet hetzelfde? Er is eene valsche en er is eene ware onderscheiding van *H. Schrift* en *Gods Woord*. „Die wel onderscheidt, die wel leert." Ds. J. vindt het „zeer juist en puntig gezegd:" „*Schrift* en *Gods Woord* staan tot elkander als ligchaam en ziel. Zoo min gij in den gezonden mensch de ziel kunt scheiden van het ligchaam, tenzij gij hem doodt, zoo min kunt gij *Gods Woord* scheiden van de *H. Schrift*." Maar waarom mag dan ook niet gelden, wat er volgt? „Omgekeerd, gelijk het nuttig en soms noodzakelijk is, om de *ziel* en het *ligchaam*, die te zamen den éénen mensch uitmaken te onderscheiden, zoo heeft het ook zijn nut en belang, om de gemeente op het onderscheid van *H. Schrift* en *Gods Woord* opmerkzaam te maken; wat waar is, moet gezegd en erkend worden."

Een allertreffendst bewijs van dit nut en belang ontleen ik uit de geschiedenis van den dag. Wij allen betreuren den jammerlijken burgeroorlog in Noord-Amerika. De slavenkwestie is daarvan de grond. Maar in het Zuiden, zoowel als in het Noorden beroepen partijen zich daarbij op de H. Schrift. Wat meer zegt: „op het gebied der letter zegevieren de voorstanders der slavernij." Zoo zegt de Eerw. Fisch na zijne oculaire inspectie. Zie het tijdschrift van de Nederlandsche maatschappij tot afschaffing der slavernij. Julij-nummer N°. 11 1862. In het belangrijk artikel van den Heer Singendonck, bl. 68.

Daarom schijnt mij ook het stelsel der *letterlijke* of *woordelijke ingeving* der H. Schrift, dat aan Ds. J. met anderen „de eenige houdbare leer" toeschijnt, zeer bedenkelijk, als aanleiding gevende tot geestelooze letterknechterij, en niet te vereenigen met de schier nooit

woordelijke, maar bijna altoos *zakelijke* aanhalingen uit het Oude Testament door den Heer en zijne apostelen. Ds. J. zegt ook, dat „de Evangelisten en Apostelen den last en de volmagt ontvangen hebben, om de Evangelie-boeken en hunne brieven te schrijven" het zou hem zeer zwaar vallen om dien last aan te toonen. Lukas zegt integendeel: „Nademaal velen het doen, heeft het ook mij goed gedacht." Nergens vermelding van last om te schrijven, dan in de Openbaring van Johannes aan de zeven Aziatische gemeenten. Wat den grooten Luther betreft, dien gij aanhaalt, vergeet niet, Broeder! dat deze zich op zijn hoogste en heiligste levenspunt in de rijkszaal te Worms, ter allerlaatste instantie op zijn *geweten* beroepen heeft. Luther staat waarlijk aan *mijne*, niet aan *uwe* zijde.

Het wordt tijd, dat ik tot N⁰. 2 overga. Ik zeg Ds. J. haalt schrijvers aan tegen mij, op welke ik mij juist beroepen had en nog beroep. Ik noem er, om mij tot weinigen te bepalen, nu maar twee: Prof. *Ebrard* en Ds. *Ch. de la Saussaije*. De eerste zegt in zijne „Christliche Dogmatik" B. 1. bl. 36 vv. letterlijk het volgende:

Die modernen Theologen, auch die einer glaübigen Richtung angehörigen, legen viel Gewicht auf die Unterscheidung der *H. Schrift* vom *Worte Gottes*. Die alte Dogmatik kennt diese Unterscheidung als Distinktion noch nicht, wiewohl natürlich bei den Dogmatikern wie in der Bibel selbst der Begriff *Schrift* mit den Begriff *Wort Gottes* nicht schlechthin zusammenfällt. Die Schrift ist das geschriebene Buch, das Wort Gottes der darin enthaltene Inhalt, und so ist es ganz richtig zu sagen: die Schrift *enthält* das Wort Gottes, und es ist auch richtig, dass nicht jeder einzelne Buchstabe in der Schrift Wort Gottes ist. (Volgt aanwijzing, dat G. Voetius in dien zin heeft geschreven.) — In diesem Sinne also ist eine Unterscheidung zwischen den Wort Gottes und einzelnen aus dem Zusammenhang entnommenen in der Schrift stehenden Wörtern und Sätzen freilich ganz am Platze. u./.m. [1]).

[1]) De nieuwere Godgeleerden, ook die van geloovige rigting, leggen

Eindelijk Ds. *de la Saussaije*. Gij beweert, dat deze door ons beiden hooggeachte broeder van zijne u gevaarlijk schijnend theoretische onderscheiding tusschen *Woord Gods* en *H. Schrift* is teruggekeerd, en de algeheele eenzelvigheid van beiden even als gij heeft aangenomen. Ik heb onzen vriend daarover niet gesproken. Maar ik vermoed, dat gij hem niet volkomen hebt verstaan. Wat ons betreft, door verschillende gedachteleidingen, door de verschillende zijden der dwaling, waartegen wij reageren, is tusschen ons, die broeders zijn, een klein misverstand, dat echter door de gemeente en vooral door niet welgezinden alligt verkeerdelijk zou worden uitgelegd. Zoo is het tijd, dat anderen tusschen beiden komen. Terwijl ik U dank, waarde Broeder! voor het goede, dat gij mij geschreven hebt en voor uwe vertaling van *Dorner's* belangrijke stukken, beroep ik mij op denzelfden ambtgenoot, waarop gij U beroept, en verzoek ik openlijk Ds. *Ch. de la Saussaije*, dat hij de goedheid hebbe, om in het belang der waarheid, zijn gevoelen over het punt in geschil tusschen ons te openbaren in dit tijdschrift. Gij hebt gepleit tegen mij een- en andermaal, thans laat ons handelen naar het voorschrift 1 Kor. 6: 5. „Is er dan onder U geen die wijs is, ook niet één, die zou kunnen oordeelen tusschen zijne broeders?"

---

veel gewigt op de onderscheiding der *H. Schrift* van het *Woord Gods*. De oude dogmatiek kent dit onderscheid nog niet, ofschoon natuurlijk bij de dogmatische schrijvers, gelijk in den Bijbel zelven het begrip *Schrift* met het begrip *Woord Gods* niet geheel overeenstemt. De Schrift is het geschreven boek, het Woord Gods de daarin bevatte inhoud, en zoo is het volkomen juist te zeggen: de Schrift *bevat* het Woord Gods, en het is ook juist, dat niet iedere enkele letter in de Schrift Woord Gods is.— In dezen zin alzoo is het maken van onderscheid tusschen Woord Gods en enkele uit den zamenhang gerukte in de Schrift staande woorden en volzinnen, voorzeker volkomen geregtvaardigd.

L. J. van Rhijn.

BOEKAANKONDIGING.

De Vereeniging voor Christelijk-Nationaal Schoolonderwijs in naam van kerk en vaderland aanprijsenswaard. Door G. J. Vinke, Pred. te Amsterdam.

Waren er in ons land slechts honderd Predikanten, die met zoo veel ernst, trouw en ijver de zaak van het Christelijk-Nationaal onderwijs ter harte namen, gelijk Ds. Vinke zulks in deze redevoering doet, wij twijfelen geen oogenblik of de goede zaak ging met eene kracht voort, die elks verwachting ver te boven ging. Wij verwachten ook alleen van de Christelijke natie wat wet of gebod nooit geven kan. Wij zien tot onze groote vreugde overal geloof ontwaken. De krachtigste bewijzen dat de zaak der school op het hart des volks drukt, zijn de altijd wederkeerende cijfers in onze Vereeniging. Wij verheugen ons daarover. Wij danken Ds. Vinke voor zijne redevoering. Wanneer zal eindelijk het woord Kanselwelsprekenheid eens eindigen, en zal men doorgaans zulke overtuigende taal op onze kansels hooren.

Wij danken ook den Heer Groen van Prinsterer voor zijne uitmuntende *bijdragen.* Er rust een zegen op dezen arbeid, die als een mosterdzaad zich ontwikkelde en eerlang een boom staat te worden. Wij hebben de overtuiging, dat het Christendom steeds eene vreugde heeft in eenen stillen zachten voortgang, en niet in een plotselijk worden. Het is een zuurdeesem dat allengskens verzuurt. Zoo is het ook hier.

Wij laten hier het slot der redevoering van Ds. Vinke volgen.

M. H.H.! Ik meen genoeg gezegd te hebben om de zaak der Vereeniging u aan te bevelen. Ik heb U de ongenoegzaamheid van het onderwijs op de gemengde school, zoo als dat, naar de eerlijke uitlegging en toepassing van de wet, moet gegeven worden, voor kinderen van eene Christennatie, voor nakomelingen van hen, die goed en bloed offerden in den roemrijken tachtigjarigen worstelstrijd, aangetoond, en te gelijk hoe, zonder uw krachtdadig hulpbetoon, duizenden te vergeefs naar Christelijk-nationaal onderwijs uitzien. Ik heb u doen gevoelen, hoe in het ontbrekende, noch alleen door huisselijke godsdienst, noch door catechisatie of eigenlijk gezegd godsdienst-onderwijs wordt voorzien. Onverantwoordelijk heb ik het genoemd bedaard, lijdelijk, werkeloos af te wachten wat de Nederduitsche Hervormde kerk als zoodanig ZAL doen om kerkgemeentelijke scholen op te rigten. Ik heb getracht de vele en velerlei bezwaren tegen onze Vereeniging telkens weder ingebragt, te ontzenuwen en weg te nemen, en U aangewezen hoe die Vereeniging niet (in den zin waarin men dit woord te dikwerf opvat) *antirevolutionair* maar *nationaal*, geene *partij* maar eene *volkssaak*, niet met bekrompenheid *confessioneel* maar *Evangelisch* wil wezen. En waarom zou dan iemand uwer ons zijne medewerking nog langer onthouden? Of houdt gij niet meer met mij vast, zelfs niet aan de twee groote hoofdbeginselen der Protestantsche Kerk: *Gods woord in de Schrift* de onbedriegelijke regel van geloof en leven; en „*des zondaars regtvaardiging uit het geloof alleen?*" Voor u heb ik dan geheel te vergeefs gesproken. Gij natuurlijk hebt vrede met een onderwijs, waarin overal het *ware* Christendom, t. w. dat Christendom waarbij de naam van CHRISTUS niet behoeft beleden te worden, zich verraadt. Gij zegt: wij kunnen althans volstaan met Zondag- en bijbelscholen. Wij zullen de verordeningen der Synode te gemoet zien! Of ducht gij nog een eenzijdig, bekrompen dogmatisch onderwijs? Maar dan is het te eer noodig dat gij op ons inwerkt, ons

niet aan ons zelven overlaat, en ons, bovenal zoovele kinderen, niet in al de afgrijsselijkheden en het verderf van onze rigting laat inloopen. Immers DIT mag ik van u allerminst Christen-ouders! veronderstellen, dat *de heilige zaak selve*, Christelijk-nationaal onderwijs, u onverschillig laat! Vaders! Moeders! het geldt hier niet maar het *tijdelijk*, neen! het *eeuwig* belang uwer lieve kinderen. Goed is het dat gij ze doet onderwijzen in alles, wat hen eenmaal tot sieraden der maatschappij, tot nuttige staatsburgers kan maken. Maar het is toch van hooger aanbelang, dat zij reeds vroeg worden geleid tot JEZUS CHRISTUS, die ze bestemde voor beter en heerlijker leven, dan het leven in deze wereld der verschijnselen. Hervormden! gij hebt, bij den Doop, plegtig en met eede voor God en zijne gemeente beloofd uwe kinderen in de leer van het alleen-zaligend Evangelie te onderwijzen of te doen en te helpen onderwijzen. Ja! allereerst en voor alles vraag ik U, doet gij dat *selve*, als geloovige huisvaders en huismoeders? Maar dan ook, ziet gij toe waar uwe kinderen ter school gaan, hoe zij onderwezen worden, en of geheel hun onderrigt en hunne opleiding doortrokken wordt van den geest des Christendoms?

God beware u voor verzuim van deze uwe eerste, heiligste verpligting! Gij toont daarin uwe liefde voor uwe kinderen, dat gij hun een tijdelijk erfgoed tracht na te laten; en wanneer gij er u dan niet over bekommert of zij de eenige, onverderfelijke erfenis deelachtig worden, wat zouden wij anders oordeelen, dan dat gij er voor U zelve geen prijs op stelt? Gij maakt gebruik van uw ouderlijk regt om voor uwe kinderen leermeesters en vrienden, misschien later een beroep in de maatschappij te kiezen, en acht gij het der moeite niet waard, voor hen te kiezen, wiens zij zijn zullen, der wereld of des Heeren?!

Maar neen! dat mogen, dat kunnen wij van U niet veronderstellen! O! laat dan het zaad des Christelijken geloofs gestrooid worden, eerst door uwe, straks ook door des onderwijzers hand, in de harten uwer kinderen. Eene plant zal daar gekweekt worden voor het paradijs

Gods. Mot en roest verteren aardsche schatten, maar deze erfenis is veilig, want het hart is de schatkamer, waar geen dief kan doorbreken. Edele Christen-vrouwen, die door het Evangelie onzer belijdenis uwe eer en uwen rang u ziet gewaarborgd, Moeders! aanmerkt gij bovenal uwe eerste, uwe heerlijke roeping! Hebt gij zelven den Heer gevonden, gij zult dan ook uwe kinderen, die gij onder het hart hebt gedragen, van lieverlede en drup voor drup voeden met de melk der waarheid, en gedurig ze opdragen aan hunnen hemelschen Vriend! Vaders en moeders! voedt ze op, ja! maar doet ze ook opvoeden voor Hem, die ook voor kinderen zijn bloedprijs betaald heeft, die kinderen de handen opgelegd, die kinderen aan zijn hart gedrukt, kinderen het Koningrijk der hemelen toegezegd heeft.

Maar komt dan ook tot ons en helpt, zoo daar eenige liefde is tot de broederen, tot den naaste, helpt ons in het daarstellen van gelegenheid tot Christelijke opvoeding voor zoovelen als er tot nog toe te vergeefs naar uitzagen. — Christenen! Protestanten van Nederland! laat het niet van u heeten: „Zij voeden hunne kinderen op en laten ze opvoeden zonder Bijbel, zonder CHRISTUS, omdat zij het geld liever hebben!" Logenstraft de oordeelvellingen reeds in het buitenland over ons dierbaar Vaderland uitgesproken: „*Holland is gevallen!* En hoe roemrijker volkshistorie, hoe treuriger verval. Om de weinige Jodenkinderen moet nu schier geheel de Christenjeugd het godsdienstig onderwijs buiten de school zoeken, en de grootste zege heeft de Roomschgezinde partij behaald. En wederom: „Spreek mij niet van dat volk, 't is een uitgedoofd volk, 't is geen volk meer!"

Maar neen! 't is geen uitgedoofd volk, 't is nog een *volk*, een *Christenvolk?* Wanneer eerlang, wanneer meer en meer, het spel met woorden *Christelijke* deugd en „Christelijke opleiding, die ook aan den Jood behaagt," een einde zal genomen hebben; wanneer op de keus zal worden aangedrongen, òf het Nederlandsche volk met een schoolwezen zonder Bijbel, zonder CHRISTUS, zonder volkshistorie, òf ware en werkdadige belangstelling in de Christelijk-nationale opleiding der Pro-

testantsche jeugd, God van den hemel zal het ons doen zien; het verkrachten van het volksgeweten, het reconstrueeren en verminken van onze volkshistorie, is in Nederland eene onmogelijkheid.

Zoo zij het! Amen.

De Redactie neemt de vrijheid hier alléén op te merken, dat zij de woorden tegen de ethisch irenische rigting gesproken, alzoo meent op te moeten vatten, dat zij de meest welsprekende opwekking in zich bevatten, om zich tot een geheel te vereenigen. De ethisch irenische rigting zij ditmaal irenisch ethisch, en beginne er mede den ijverigen spreker toe te roepen: wanneer het er op aan komt om het geroosterd gerstenbrood in het leger der Midianieten te wentelen, zult gij ons onder de trouwste vinden!

HET ASYL STEENBEEK.

Wederom was er eene vergadering op Steenbeek, om de algemeene belangen te bespreken van den strijd, die de Commissiën en Correspondenten met het Bestuur van het Asyl strijden tegen de zonde der ontucht, die zich zoo vreesselijk in dezen tijd openbaart. Het verheugde ons allen, dat onder andere gasten, bijzonder de drie groote steden Amsterdam, Rotterdam en 's Gravenhage goed vertegenwoordigd waren, met dewelke wij vele jaren reeds te zamen werkten, en die ons bijzonder uit de toestanden der hoofdsteden menige bijzonderheid konden mededeelen, die der vergadering van groote beteekenis werden, en wel bijzonder om haar op te wekken minder dan ooit stil te staan, meer dan ooit op te waken, om den strijd te strijden tegen eene zonde, onder welke wij allen bezwijken, zoo wij den moed niet hebben, haar onbezweken den oorlog aan te doen, en niet te rusten, totdat zij beteugeld, niet meer zoo vrij zich beweegt, om hare slagtoffers ten verderve te slepen, als zij dat tot nog toe steeds klimmend, gedaan heeft.

Is dan de navolgende mededeeling van het besprokene op Steenbeek soms wat hard voor overfijne ooren, is zij wat streng voor het geweten, dat de meeste rust vindt in het ignoreren, de trouw die ons betaamt, eischt dat wij niet zwijgen, maar menig masker wegrukken en de donkere toestanden der maatschappij naar waarheid teekenen, opdat ook anderen opwaken, om met ons te strijden. Aan een afgrond in te slapen is toch ontzettend.

Het was der vergadering hoogst aangenaam te vernemen, dat uit een zeer naauwkeurig opgemaakt register, uit de stamboeken van Steenbeek, waarin van ieder der 467 ons toebetrouwden, een naauwkeurig levensberigt is opgeteekend, bleek, dat het Asyl bepaald voor het drie zevende gedeelte der ons toevertrouwden van bijzonder nut geweest is. Daargelaten de innerlijke zegen, spreken wij thans slechts van de uiterlijke betrekking des maatschappelijken levens, den overgang tot dien toestand, die wederom is eene herstelling op onderscheidene wijze in het gewone leven.

Het gemiddelde jaar van den leeftijd der ons toevertrouwden is ruim drieëntwintig jaren. Met zekeren weemoed zien wij op dit jaar, want het roept ons toe, daar toch de deur van het Asyl voor elken ouderdom open staat, *dat zij er niet meer zijn*, die op hoogeren leeftijd tot ons zouden kunnen vlugten, of dat de zonde zoo vreesselijk over deze heerscht, dat zij niet meer gered willen worden; het is dus óf de dood die deze schepselen vroeg ten grave sleept, óf de wegsterving van alle neiging tot betere dingen, die hen aan de zonde blijft kluisteren. Ligchamelijk en geestelijk dood, zinken zij vroegtijdig ten grave.

Een groot gedeelte van onzen tijd werd toegewijd aan de beschouwing van de ontzettende wijze, hoe de minderjarigen ten verderve geleid worden. Een der medeleden der vergadering deelde ons de navolgende tabel mede uit een Londensch verslag, getiteld: *The eigth annual Report of the Society for the rescue of young women and children ending*

31 Maart 1861. Van de 473,

1	van zeven	jaar
4	„ tien	„
1	„ elf	„
11	„ twaalf	„
11	„ dertien	„
36	„ veertien	„
64	transportere	

64	per transport.		
64	„	vijftien	jaar
78	„	zestien	„
81	„	zeventien	„
60	„	achttien	„
41	„	negentien	„
40	„	twintig	„
12	„	eenentwintig	„
33	„	over de eenentwintig	„
473			

Hiermede stemde overeen wat de ervaring in ons land van dezelfde verwoesting in ons midden te kennen geeft.

De minderjarige dus. — O, sta hier een oogenblik stil! Deze zijn het, waarop in dezen tijd het oog meest gevestigd is van den wellusteling. Hem is het bekend, dat hij daar zijn boos opzet het veiligste, het ligtste bereiken zal. De arme jonge dochter! Zoo zij het zestiende tot het achttiende jaar voorbij is, wordt het moeijelijker haar te overwinnen, te verleiden.

En ziet nu, want zwijgen mogen wij niet, dat heirleger van zulke onnoozelen, juist in die straten het meest ronddwalen, waar alles hare zinnen streelt, waar zij door tooi en pracht, lekkernij of drank zoo ligt vervoerd kunnen worden. Wat stroom is dat, die zoo snel voortgaat ten verderve! Denkt gij dat het ons verwondert, dat de bordeelen leeg staan, nu de straten onzer hoofdsteden veranderen in bordeelen? Neen, de wet is streng tegen de huizen der ontucht, maar wijd en zacht tegen de straten en wegen des verderfs, waar de onnoozele, die nog lagchende met hare speelgenooten voortwandelt, reeds de prooi wordt, die de wellusteling zich heeft uitgekipt, om haar tot den val te brengen.

Livretten worden er gegeven voor weinig geld of gratis aan deze kinderen, om vrijelijk daar rond te wandelen? Voor geld! o ja! of gratis! maar met welk doel? opdat de maatschappij zeker wete, dat deze schepsels onderzocht zijn en vrij van aanstekelijke ziekten. Hoe ontzettend! Alzoo de wet en de zonde is tot een geworden! Wat treurige

zaak! — Wij zwijgen van dát onderzoek. Moet niet de laatste vonk van schaamte uitgedoofd worden, bij zulk een onderzoek. Lees slechts de reglementen onzer steden en gij zult zien, dat men schrikkelijk streng kan zijn. O ja, waar het geldt de straf der zonde, het oordeel Gods te ontkomen, daar is men onvermoeid bedachtzaam om het kwaad tegen te gaan. Men zegt ons buiten weten, buiten den wil der ouders vindt dit onderzoek dikwerf plaats. Wel zeker! wat hebben ouders ook nog over hunne kinderen te zeggen? Het is in ons land immers alles vrijheid geworden, persoonlijke vrijheid, tot de uiterste grens. En het kind, de minderjarige dochter gaat haren weg waar zij wil. De straten, die de voorportalen tot de huizen der ontucht geworden zijn, zijn gepatenteerd door de vrijheid, en de livretten of dagbriefjes geven veiligheid aan een iegelijk, die de zonde der ontucht wil bedrijven, dat zijne gezondheid schadeloos zal blijven.

Wij staan er bij stil. — Neen, de politie heeft geene magt over deze getalen van minderjarigen. Zij kan ze niet weren. Zij kan ze niet naar huis toebrengen. Zij mag dat niet doen. De persoonlijke vrijheid is onschendbaar bij de wet en daarom moet dat wicht daar, dat nog niet weet wat gevaren haar dreigen, ongestoord voortgaan op haren weg. Zijn dan die verdervers der jeugd ook vrij van de vreesselijke syphilis; zal dat kind dat dien pestadem inademde, zal het ter middernachtelijke ure naar huis snellen, om daar hare jongere broërtjes en zusjes te omhelzen en deze peststof reeds vroeg in te enten? Ach de wet is niet daar om te redden, zij is dáár om hier of daar eenig kwaad een weinig te stuiten, en vaak zoo dat er een grooter onheil geboren worde!

Er bestaat in ons land eene gelukkige misvatting over de wetgeving op de minderjarigen. Alsof die wet van veel beteekenis ware. — Gelukkig noemen wij ze, in zoo ver als daardoor nog de vrees staande gehouden wordt bij bedervers der jeugd, dat zij in straffen zullen vervallen, zoodra hunne wandaden ontdekt worden. Men ziet daaruit, hoe ook de geringste bepaling in eene wet,

zoo zij een moreel karakter bezit, eene groote beteekenis hebben kan. Wij prijzen ons nog gelukkig, dat in onze wet iets over het verwoesten der jeugd, althans over het werk maken van het verwoesten der jeugd bestaat. Wij verheugen ons, dat de regtbanken met zoo veel stiptheid telken reize deze wet toepassen. Het is nog het eenigste, maar ook het laatste wat wij bezitten, om aan te toonen, dat er in onze wetgeving toch nog een streven gevonden wordt, om de moraliteit der natie op dit punt, zoo ver zij niet met de persoonlijke vrijheid in strijd komt, te willen handhaven. Maar de emancipatie der kinderen neemt in evenredigheid met hare vroege rijpheid met den dag toe. Is het dus te verwonderen, dat zij elke te strenge toepassing der wet eerlang met voeten zullen vertrappen? Staat niet de politie zelve tot dit Artikel der wet in de schromelijkste tegenspraak? Zij moet volgens de wet elk werk maken van het verderf der minderjarigen met kracht tegengaan, en zij geeft livretten of politiekaartjes aan minderjarigen, waarbij zij de zonde permitteert. Zonderlinge tweestrijd. Het is wederom een van die toestanden, waarover de duivelen lagchen en de engelen Gods weenen, want om het minderjarige kind niet over te geven tot eene prooi des verderfs, moest al dat volkje des avonds van de baan geweerd worden, maar om het sanitaire beginsel te handhaven, wordt de minderjarige een livret gegeven, waarbij zij alle zonde vrijelijk kan uitoefenen. En om die zaak ten toppunt te voeren, moet de medische politie wederom gehandhaafd worden, in eene alle schaamte verdoovend, neen, vermoordend onderzoek naar de gezondheid. Nogtans verbiedt de wet werk te maken van het verderven der minderjarigen! Wij kunnen ons begrijpen hoe verlegen onze Politie met zich zelve staat, van de eene zijde eene onmagt en van de andere zijde eene overmagt uitoefenende, waarvan wij niet dan schade voor de goede zeden kunnen verwachten.

Het eerste Artikel van de Verordening van de 's Gravenhaagsche Gezondheids-Politie luidt aldus: „Alle vrouwen, die, hetzij op zich zelve, hetzij geza-

„menlijk bij anderen, hetzij *in het openbaar* (N.B.) „hetzij in eigene woning of in die van anderen, daartoe „al of niet met name bestemd, van de prostitutie haar „beroep maken, of zich daaraan overgeven, zijn pu„blieke vrouwen." Waarom is hier terstond niet bijgevoegd alle meerderjarige vrouwen; en het woord „hetzij in het openbaar" waarom staat dat daar zoo zinrijk, waarom liet men dit niet weg en luidde Artikel twee niet terstond:

„Alle openbaarheid der prostitutie is, als der moraliteit schadelijk, bij de wet verboden."

Nu is door deze uitlating en deze bijvoeging de straat geworden het rendez-vous-huis der opkomende jeugd, voor het oog der politie, en wel tot verbreking der wet, die straf eischt over allen, die werk maken van het verderven der minderjarigen. Want dat geschiedt nu publiek!

Er werd breedvoerig over de sanitaire politie gehandeld. Vooral werd er opgemerkt, dat hare basis niet zedelijk, slechts sanitair was. Dat zij de prostitutie constateerde, dat echter in het oog des volks steeds is legitimeren. Immers toch, wie zal bij het volk ooit anders denken kunnen, dan dat de wet legitimeert alle zonde der ontucht, zoo bij meerderjarigen als minderjarigen, omdat het medische onderzoek, waaraan allen onderworpen zijn, bepaald dient tot vrijer en onschadelijker uitoefening der zonde. Schrikkelijke misvatting! Mag de wet ooit aanleiding geven tot zulke dwalingen, mag de wet ze constateren? Het doel der sanitaire politie is goed en doet goed, als voorkomende de vreesselijke symptomen der syphillis; maar doet kwaad als schijnbaar in dienst staande van de prostitutie zelve, en ten deele door haar bezoldigd om gezonde sujetten te leveren.

De sanitaire politie moest hare grenzen hebben, vooral omdat de wet eischt, dat al die zich aan het bederven van minderjarigen schuldig maken, strafbaar zijn. De sanitaire en regterlijke beginsels moesten zich met de politie op dit punt vereenigen, om althans dit tot de hoofdzaak in alle prostitutie te stellen, dat de minderjarigen, zoo ver dit der wet mogelijk is, buiten het bereik der zonde gesteld werden.

De gepatenteerde prostitutie blijft tot nog toe buiten het gebied der minderjarigen; men vindt deze niet in onze slechte huizen; maar wat baat dat, wanneer de openbare prostitutie, zooveel te minder bezwaard, juist de minderjarige in het gebied der zonde overtrekt. Zelfs de Napoleontische wetgeving duldde dat niet, hoeveel te minder moest onze wetgeving dat langer verdragen.

Ons oog werd in deze vergadering voornamelijk gevestigd op de noodzakelijkheid, om de openbare prostitutie te beperken binnen de grenzen, die de wijdsten en de uitersten in eenen Christelijken staat mogen zijn, althans in een Christelijk land. Dit doel achtte men bereikbaar, ook naar de beginselen der staatshuishoudkunde, die den staat geheel van geloofsbelijdenis en bepaalde moraal afsluiten. Volgens deze is het beginsel der wetgeving staatsbelang, en zelfsbehoud van den Staat. Ook het openbaar onderwijs is uit dit oogpunt ingerigt, als middel tot volksontwikkeling, bloei en welvaart, vooral tot voorkoming van misdaden.

Ook de medische politie rust op deze basis. Zelfs de wet op de publieke eerbaarheid, zoo zij niet in tegenspraak met zich zelve de openbare prostitutie erkende, zoude tot een bewijs kunnen dienen, dat de wetgever deze wil handhaven. Maar meer dan dit; waarom worden alle onnatuurlijke zonden bestraft, wanneer de wetgever het gebied der zedelijkheid zoude willen uitsluiten buiten zijnen kring.

Naar datzelfde beginsel zoude de staat kunnen zorgen:

Dat geene opwekking tot prostitutie op straat plaats greep.

Dat minderjarigen, die zich daaraan overgaven, wanneer de ouders verklaarden dit niet te kunnen beletten, werden gestraft, in plaats van nu politie en ouders te tarten, omdat die magteloos zijn tegenover hen. Hierdoor zoude het kwaad tot hoogeren leeftijd beperkt worden, terwijl het nu van jaar tot jaar afdaalt en eerlang de jeugd algemeen zal verwoesten. Het ware zeer te wenschen dat hierover gedacht werd.

Nog werd er over de syphilytische gasthuizen gesproken. Het is doorgaans niet geoorloofd, daarin een

voet te zetten. Het is misschien ook beter. Geene pen zoude in staat zijn te beschrijven, wat zielenbederf daar plaats vindt om het ligchaam te behouden. Helaas, wat is dat te zamen wonen daar ontzettend! Wat zijn die toestanden verschrikkelijk. God dank, ook al weder niet zonder uitzondering! Ook daar moest de geestelijke zijnen weg vinden. Ook daar moest de reddende menschenvriend vrijelijk kunnen rondgaan. Zijn er geene vrouwen in den lande, die daarheen hare schreden zouden willen rigten? Zoo ergens is daar redding te brengen.

Nog steeds betreurde onze vergadering, dat de wetgever de wet op de 18jarige dienstmeisjes zoo blijft staande houden. Wij stippen dit slechts even aan. Bij al de ellende waaraan de minderjarige jonge dochter onderworpen is, is dit nog eene last, die haar boven den jongeling drukt, die zwaar is, dat zij zoo veel moet betalen om te kunnen dienen, terwijl hij vrij heengaat. Want deze wet, die de dienende geldt, treft slechts één jongeling tegen honderd jonge dochters. Zelfs de wet der belasting verhindert haar, eerlijk haar brood te verdienen.

Verder liet zich de klagte hooren over de vroege rijpheid onzer jeugd. Algemeene oorzaken werden er van opgenoemd. De schadelijke invloeden van allerlei lectuur, vooral romantische, uit den vreemde op onzen bodem overgeplant. Het algeheel gebrek aan ernstige, Godsdienstige, Christelijke opvoeding op onze scholen. De ontbrekende Bijbel in allerlei wijzen met zijne diep ingrijpende heilige roepstem tot bekeering en geloof. — Maar het meest van alle de zonde, die in het geheim gepleegd wordt, waarvan wij den naam niet noemen zullen; deze zoo ontzettend heerschende, voert zoo spoedig het kind tot een zekeren trap van grijsheid, veroudering, verdierlijking en verslapping, dat wij niet genoeg daartegen waarschuwen kunnen. Wijd verspreid is zij in steden en dorpen, maar God dank! zij wordt gekend en bestreden.

Zoo ver onze vergadering. Wij herinnerden ons, met welk een ijver in vroegere jaren deze zaak reeds in ons midden besproken werd. Hoe voortreffelijk, onze mede-

bestuurder, Mr. J. J. L. van der Brugghen, hierover een concept-reglement, bij wijze van een adres aan de Kamers heeft opgesteld. Het is gelijk zoo veel wat deze voortreffelijke staatsman op dit gebied wrocht, miskend, verworpen, maar wij hebben de overtuiging, dat het eenmaal in zijne waarde zal gekend worden. Mogt het dan niet te laat zijn! De stroom der zonde snelt voort; dag aan dag zien wij, hoe zij nieuwe beddingen breekt. Wij hebben innig medelijden met het vrouwelijk geslacht. Wij zien nog zoo weinig mededoogen bij de vrouwelijke kunne, om met reddende liefde aan onze zijde te staan. Gij vrouwen! ontwaakt dan, redt met ons wat nog te redden is, en waakt en strijdt er tegen, dat niet al zoodanige toestanden onze straten beheerschen, die zelf u en elke eerbare vrouw van daar moeten weren. Is dan de persoonlijke vrijheid oorzaak van zulke schandalen geworden, dan is zij voor u eene slavernij geworden. Staat niet stil, strijdt niet om mede te strijden! — Gij ziet toch, dat stille Steenbeek daar is ook eene magt geworden, en op die plaats worden gewigtige dingen besproken. Help ons in onzen strijd. Help mij, zoude ik zeggen durven, opdat de moed mij niet ontzinke, den strijd steeds ernstiger, heiliger, trouwer op te nemen.

O. G. Heldring.

BUITENLANDSCHE BERIGTEN.

IERLAND. — *Vooruitgang van het Protestantisme.* — Wat meer dan iets anders bewijst dat het Protestantisme in Ierland veld wint, is dat de priesters zich door den drang der omstandigheden genoodzaakt zien om het gebied der Protestantsche zendelingen te betreden. Zulk een verlangen om den Bijbel te bezitten en te lezen heeft zich door de prediking van laatstgenoemden meester gemaakt van het volk, dat er op dit oogenblik eene vrij hevige twisting is ontstaan tusschen de priesters en hunne gemeenteleden over het regt van ieder mensch om den Bijbel te lezen; en de Roomsche geestelijkheid heeft, om het gevaar te ontgaan van eene menigte harer partij te verliezen, toegegeven en zelfs in een klooster een depôt Bijbels ten verkoope gevestigd. Deze nieuwigheid is des te merkwaardiger, doordien zij wel eene geheel andere uitwerking kon hebben, dan men er van verwacht. Daarenboven schrijft men uit Dublin: „Het meest verlichte en onafhankelijke gedeelte der Roomsche leeken is tot de innige overtuiging gekomen, dat het aanmatigend en heerschend gedrag van de meeste geestelijken niet langer geduld kan worden. En deze overtuiging wint elken dag veld. Ook is er een nieuwe tak van het Protestantsche verbond in Ierland tot stand gekomen."

ENGELAND. — *Het magdalenen-gesticht.* — Onder de magdalenen-gestichten of asylen voor gevallene vrouwelijke personen mag wel het Londensche gesticht van dezen naam den eersten rang innemen. In het vorige jaar zijn daarin 706 meisjes opgenomen. Van de vroeger opgenomene hebben 208

goede betrekkingen en goede huizen verkregen, 85 werden aan hare bloedverwanten teruggegeven en 104 zijn gehuwd.

FRANKRIJK. — *Protestantsch ziekenhuis.* — Te Parijs bestaat sedert 1845 een door een Genevees opgerigt klein ziekenhuis voor Protestanten, dat onder het bestuur der Diakonessen in de rue Reuilly staat. Het is de eenige plaats waar zij bij ligchamelijke hulp, ook geestelijke leiding ontvangen. Het is van al de inrigtingen die onder het beheer der diakonessen staan, die welke het meeste kost, namelijk 3 frs. per dag voor iederen zieke, dat jaarlijks eene som uitmaakt van 25000 frs.

— *Eene eervolle onderscheiding.* — In de openbare zitting van 3 Julij l.l. heeft de *Académie française* een prijs van 3000 frs. toegekend aan Ds. de Pressensé voor het tweede gedeelte van zijne schoone „*Geschiedenis der eerste eeuwen van het Christendom.*"

DUITSCHLAND. — *Evangelische eeredienst in Salzburg.* — De gemeenteraad van Salzburg heeft aan de Protestanten het gebruik afgestaan van eene zaal in het stadhuis tot uitoefening hunner godsdienst. Den 5en Mei l.l. is er het evangelie voor de eerste maal in dit lokaal verkondigd. De Protestantsche gemeente dezer stad bevindt zich overigens in een voorspoedigen staat en telt vele en magtige beschermers. In den aanstaanden herfst zal zij haren eigen herder en leeraar bezitten en hare hoop van weldra een kerkgebouw te kunnen oprigten, schijnt op goede gronden te rusten. Het Protestantisme behaalt dus eenen wezenlijken triomf in deze stad, die, voor honderd en dertig jaren, diegenen harer inwoners heeft verdreven welke aan de waarheden van het evangelie vasthielden.

ITALIË. — *Priesters die in den Bijbel lezen.* — Een Christen die persoonlijk den godsdienstigen toestand van Italië kent, verhaalde onlangs (zoo lezen wij in *den Evangelist* dat in zekere stad van dit land tachtig priesters gevonden worden, die alle dagen in het geheim bij elkander komen om den Bijbel te lezen, elkander te vermanen en te bemoedigen.

SPANJE. — *Evangelieprediking.* — Wij hebben (schrijft *de*

Archives) voor eenigen tijd geleden, van vreemdelingen, die uit Spanje terug waren gekomen, bemoedigende berigten aangaande den vooruitgang van het werk des Heeren ontvangen. Het neemt dagelijks toe, hoewel onze vrienden aan het vuur eener vervolging blootstaan, wier geweld alleen door hunnen ijver en standvastigheid wordt overtroffen. Het evangelie vindt zijne aanhangers onder de lagere klassen van de maatschappij, en dáár altijd wordt de meeste opoffering en heldenmoed gevonden. Wij hebben verbaasd gestaan bij het vernemen van het getal reeds bekende Christenen in vele steden van zuidelijk Spanje. Voorzigtigheidshalve geven wij geene cijfers aan; onze lezers vergenoegen zich te weten, dat wanneer de dageraad der godsdienstvrijheid in Spanje zal opgaan, er op vele plaatsen geheel georganiseerde gemeenten zullen te voorschijn treden, die nu nog nimmer anders bijeen komen dan bij groepjes van vier of vijf personen, beschermd door een ander die de toegangen bewaakt. Deze vrienden, die niet allen den Bijbel bezitten, en wien men groote vreugde bereidt, wanneer men hun een traktaatje of gezang kan doen toekomen, doen ons aan de eerste christentijden denken, door de wijze waarop zij hunne boeken vermenigvuldigen: zij schrijven zelve daarvan groote gedeelten af. Deze broeders volharden en vermenigvuldigen, hoewel zonder herders, zonder kolporteurs, zonder uitwendigen leidsman, dewijl de meeste hunner leidslieden in de gevangenis worden gehouden. Het aantal van deze bedroeg 40, toen de bovenbedoelde vreemde broeders in Spanje waren. Destijds was het getuigenis van Matamoros steeds zeer gezegend. En zijn voorbeeld en gedrag hadden zulk eenen invloed, dat men hem van de eene gevangenis naar de andere vervoerde, uit oorzaak van de veroveringen, die hij op zijne gevangenbewaarders maakte. Houden wij moed voor Spanje! — Voor drie eeuwen waren het de hoogere klassen der maatschappij, die het evangelie omhelsden en de Hervorming ging er meer uit vrees voor de brandstapels, dan door de brandstapels zelve te niet; tegenwoordig begint het werk in plaats van uit de hoogte, uit de laagte af. Dit is een goed verschijnsel: immers Melanchton zeide: „De kleinen in het koningrijk der hemelen zijn niet ten onder te brengen. Zij zijn de reuzen in den strijd."

ZWITSERLAND. — *Evangelisch Genootschap te Genève.* — Dit genootschap heeft in Junij zijn jaarfeest gehouden. In het afgeloopen jaar zijn 12 studenten in de theologische en 2 in de voorbereidende school opgenomen. Het aantal beurzen is ingekort. In het geheel heeft het 43 studenten in dit jaar gehad: 3 hebben hunne studiën voltooid, 2 zijn er overleden, één is moeten vertrekken om aan de conscriptie te voldoen, en nog één is zijne studie elders gaan voortzetten. De ontvangsten hebben bedragen frs. 150,640.65; de uitgaven frs. 147,200.70; het batig saldo is gebezigd in mindering van het bestaande tekort des vorigen jaars, dat nu nog frs. 5,561.95 bedraagt. Het Genootschap heeft in dienst gehad: in Frankrijk 12 herders en leeraars, 21 onderwijzers en onderwijzeressen, 8 evangelisten, 20 kolporteurs; en te Genève, 4 evangelisten.

HINDOSTAN. — *Inlandsche evangelisten in Benares.* — Op mannen, als de navolgende, rust de hoop voor Hindostan. Zij zijn op onderscheidene tijden in het net van het evangelie gevangen, en ook op onderscheidene wijzen tot visschers der menschen geworden. De oude Triloki was eens een rijk goedbezitter bij Benares; de nu zalige Bowley heeft hem in 1826 tot het geloof in Christus gebragt. De brahmin Thakur en de kweekeling der Schotsche school Timotheüs zijn mede door dezen gedoopt. De pandit Nehemia kwam door ijverig onderzoek der Heilige Schrift tot de kennis der waarheid, vergezelde den gedoopten Dalip Sing naar Europa en werd in Londen een zendeling-kweekeling. Hier werd hij door twijfelingen omtrent de waarheid van het Cristendom verontrust, en keerde inwendig geschokt naar Hindostan terug, alwaar hij door Gods genade van zijne twijfelingen verlost werd. Hij schrijft nu de geleerde werken over de Hindosche filozofiën en geloofsleeren, waardoor bereids eenige der uitstekendste mannen tot het Christendom zijn overgegaan. De brahmin Samuël werd door den zendeling Sandberg in 1848 bekeerd, en arbeidt als katecheet, gelijk ook Therach; terwijl Salomo reeds in 1859 tot predikant geordend is en de gemeente in Tschunar bedient. Het is geene schande voor de zendelingen, wanneer men naar waarheid belijdt, dat mannen, als deze, met hunne prediking meer uitrigten, dan de Europesche zendelingen. — Deze zijn daarvan zelve zoodanig over-

tuigd, dat zij met alle magt inlandsche leeraars zoeken op te leiden. Aan den zendeling Leupolt zijn te dien einde door eene dame *f* 24000 geschonken, om in Benares seminariën op te rigten. God heeft hem ook nieuwe jonge krachten toegezonden, uit welke met Zijne hulp bekwame helpers gevormd kunnen worden, namelijk door de bekeering van zekeren Ramaya, die als hoofd van eene monnikenorde lang tegen afgodsdienst en kasten-onderscheid ijverde, omtrent 5000 aanhangers verzamelde, en nu niet alleen zelf geloovig is geworden, maar ook zijne bekwaamste leerlingen tot zich trekt.

CHINA. — *Proef van de hartveranderende magt van het evangelie.* — Dat het evangelie ook den aan de aarde zoo vastgeketenden Chinees vermag te bekeeren, blijkt uit het navolgende. Een ellendig opiumrooker hoorde het Woord Gods in de kerk van Dr. Legge te Hongkong. Hij werd getroffen en nam het besluit om van zijne rampzalige neiging afstand te doen. Om hem te beter te kunnen nagaan, verbond men hem aan de dienst der kapel, en eerst na 18 maanden, als wanneer men van de opregtheid zijner bekeering verzekerd was, werd hij gedoopt. Toen werd hij herder. God zegende hem in dat werk, en eenigen tijd daarna (December 1861) bragt hij eene gift voor de zending, de som van *f* 240, om eene gelofte te vervullen, die hij, toen hij in de dienst der kapel zijnde, gedaan had, terwijl hij tegen zijne diepe ingewortelde neiging worstelde. Herhaalde malen had hij reeds bijdragen gebragt van 12 en 24 gulden, als blijk van zijne dankbaarheid jegens den Heer. „Dit geld behoort niet mij, maar den Heer," zeide hij.

FORMOSA. — *Poging tot Evangeliearbeid.* — De eerwaarde W. Burns, een Schotsch Presbyteriaansch zendeling, is eenige maanden geleden naar Formosa gegaan, om zich in de stad Tamschui, die voor den handel geopend is, als bode van het Evangelie te vestigen.

JAPAN. — *Zendingarbeid.* — Een Duitsch geneesheer, Dr. Schmidt, in dienst van een Amerikaansch Zendelinggenootschap,

die in Nagasaki werkzaam is geweest, berigt dat zijn hospitaal goed bezocht werd; maar dat het Evangelie nog weinig of geen ingang in Japan vindt.

WEST-AFRIKA. — *Bewijzen van vooruitgang van het Christendom.* — Van den Senegal tot den Gaboon telt men 102 christelijke gemeenten, die te zamen meer dan 1500 leden tellen, en 200 scholen waarin 16000 kinderen eene Christelijke opvoeding ontvangen. Voor 20 zeer uiteenloopende talen zijn even zoovele vertalingen van den Bijbel noodig; en deze zijn met gezangboeken en andere godsdienstige werken gedrukt.

SIERRA-LEONE. — *De zendingposten tot zelfstandige gemeenten geworden.* — De zendingposten in de kolonie Sierra-Leone hebben zich van het Engelsch Episkopaalsch Zendelinggenootschap losgemaakt om op zich zelve te staan als gekonstitueerde gemeenten. Al de inlandsche leeraars zullen voortaan door de gemeenten zelve onderhouden worden. Den 1 November 1861 heeft deze belangrijke gebeurtenis plaats gehad. Zoo heeft dan het Episkopaalsch Zendelinggenootschap de blijdschap een zijner oudste zendingsakkers eene plaats als kerk te zien innemen naast de andere kerken der Christenheid. Welk eene liefelijke belooning na 57 jaren van zwaren arbeid!

GOUDKUST. — *Inlandsch prediker.* — Den 14 Junij ll. is David Asantee, een inboorling van vorstelijk bloed van de Goudkust, wiens broeder Wilhelm in de maand Februarij in het zendingshuis te Bazel zalig ontslapen is, door het Zendelinggenootschap aldaar geordend om het Evangelie aan zijn volk te gaan prediken. In zijne geschiedenis is dit vooral merkwaardig hoe God hem van lieverlede de persoonlijke en wezentlijke ondervinding heeft gegeven van de kracht des gebeds, eene ondervinding die gelijken tred hield met de kennis van zonde en genade. David is vertrokken in gezelschap met den zendeling Mader, die na twaalf jaren arbeidens in Afrika en Europa zijne krachten is komen versterken.

NOORD-AMERIKA. — *Vader Chiniquy.* — Blijkens officieele

mededeeling in de *Archives du Christianisme*, is de bekende Roomsche pater Chiniquy in Illinois door het presbyterium van Kaukakee voorloopig in zijne herderlijke bediening geschorst, daar hij gedagvaard zijnde om zich ten opzigte van tegen hem ingebragte beschuldigingen van zekere misdaden te verantwoorden, niet is verschenen. Reeds is het gebleken dat hij zich aan opligting heeft schuldig gemaakt.

28 Julij 1862. T. M. Looman.

CORRESPONDENTIE EN BERIGTEN.

NEDERDUITSCHE JONGELINGSVEREENIGING TE BRUSSEL.

Geëerde Landgenooten!

Namen wij in het voorgaande jaar de vrijheid, om u door middel van één onzer Nederlandsche tijdschriften, bekend te maken met het bestaan, den aard en het doel eener in Brussel opgerigte Nederduitsche Jongelings-Vereeniging, om voor haar uwe belangstelling op te wekken en uwe ondersteuning te verzoeken; tot hare meerdere bevestiging en duurzame instandhouding, mogen wij het met dankbaarheid erkennen dat die poging niet geheel en al te vergeefs geweest is, dat wij op dat eerste schrijven vele blijken van belangstelling, ja werkelijk ook eenige geldelijke ondersteuning hebben bekomen; toch moeten wij tevens erkennen dat die ondersteuning gering was en ons doel op verre na nog niet bereikt is. Misschien ligt daarvan de schuld gedeeltelijk aan ons zelven, omdat wij ons betoog hebben verzocht te plaatsen in slechts één tijdschrift, dat wel door zeer velen gelezen wordt, maar toch niet door allen. Onbekendheid bij velen onzer Landgenooten met deze in Brussel zoo hoogst noodzakelijke en nuttige inrigting, is dus wel als eene groote reden daarvan te beschouwen, overtuigd als wij zijn, door de daarvan bestaande blijken, dat het Nederlandsche hart zich immer gedrongen gevoelt, om al wat ten goede leidt te ondersteunen en te helpen, zij het ook op vreemden bodem. 't Is daarom dat wij andermaal de vrijheid nemen om uwe aandacht op deze

Vereeniging te vestigen, alsnog voor diegenen welke niet in de gelegenheid waren ons vroeger geschrift te lezen, het doel derzelve kortelijk ontvouwende; terwijl wij ons tevens verpligt achten om voor hen, die ons op ons eerste schrijven reeds hunne welwillende ondersteuning schonken, er een enkel woord bij te voegen over de wijze waarop zij werkt, en hare ontwikkeling.

Het hoofddoel der Vereeniging is, de bevordering van het geestelijk en maatschappelijk welzijn van Jongelieden, maar vooral van de zoodanigen, die uit Nederland tot voortzetting hunner studiën of meerdere volmaking in die vakken en bedrijven waarin zij éénmaal hun bestaan moeten vinden, Belgiëns hoofdstad tijdelijk bezoeken, hetwelk u zal blijken uit den inhoud van art. 1. Afd. A. van ons Reglement, luidende: »De Nederduitsche Jongelingsvereeniging gevestigd te Brussel, heeft ten doel de Godsdienstige en Verstandelijke ontwikkeling bij de Jongelingschap aan te kweeken, en tevens haar gelegenheid te geven tot uitspanningen bestaanbaar met hare roeping als Christen." — Voorwaar veel omvattend! maar in Brussel moet dit zoo zijn, niets méér, maar ook niets minder — de ondervinding van nu bijna drie jaren heeft er ons het goede van doen inzien. Wij achten het overbodig in dit betoog over het Brusselsche leven uit te wijden; velen uwer zullen dit ook gewisselijk in al zijne bijzonderheden kennen; maar wij achten het onzen duren pligt u te wijzen op de Nederlandsche jongelingen, op uwe zonen en pupillen, die gedurende langer of korter tijd, tot voortzetting van hun vak, zich in dat leven bevinden, er zich in bewegen en in mede leven, — dat leven, die doolhof van enkel vermaken en genietingen, — die draaikolk van geoorloofde en ongeoorloofde uitspanningen, — genietingen en uitspanningen, waarvan sommige in Holland weinig of niet bekend zijn, of slechts te verkrijgen door het verteren van veel geld — hier met milde hand uitgestrooid, gedeeltelijk voor niet, gedeeltelijk voor zeer weinig geld. Verbeeld u nu uwen zoon of pupil te midden van dat leven, wanneer hij na volbragt dagwerk des avonds zijne kamer betreedt, niet om daar den avond door te brengen, slechts om er zijne boeken of gereedschappen neder te leggen of van kleederen te verwisselen en haar daarna terstond weder

te verlaten, om er niet weder te komen dan om door de nachtelijke rust de ligchaamskrachten te herstellen. Dit zal u niet vreemd voorkomen, hoe ook de Hollandsche jongeling gewoon is den avond door te brengen in den kring zijner familie, zijne vrienden bij zich te hebben of die te gaan bezoeken, — niemand wacht hem op zijne kamer, geen familie: hij is immers in den vreemde, hij is immers alléén, en de duurte der kamers is oorzaak dat die van enkelen niet zeer uitlokkend zijn; meestal is er onder den kamerhuur geen vuur of licht begrepen, zij moeten dit dus afzonderlijk betalen, en hoe zouden zij dan vrienden kunnen ontvangen of die gaan bezoeken? — Zijn zijne vrienden landgenooten, die verkeeren meestal in hetzelfde geval; heeft hij soms Brusselsche vrienden, die zullen hem, in den regel, nimmer in hun huis opwachten, die wachten hem reeds lang in een of ander estaminet of bierhuis. De zoo gezellige Hollandsche huiselijkheid bestaat in België zoo schaarsch, vooral in Brussel bestaat die niet; en de meeste jongelingen, ook met de beste grondbeginselen, worden dikwijls huns ondanks door het Brusselsche leven medegesleept. En zoudt gij het ook in uwe zonen of pupillen wraken, wanneer zij, van hun werk gekomen, hunne kamer weder terstond verlaten om zich een weinig te ontspannen? Gewis niet; voor weinig centen kan men toch een goed glas bier drinken in eene of andere wel verlichte en verwarmde zaal; dáár vinden zij immers hunne vrienden, hunne pas gemaakte kennissen, — maar wat is één glas bier om eenen geheelen avond in één en dezelfde estaminet te blijven zitten, de vertering is toch zoo goedkoop en in Brussel is zulk een talloos tal van bier- en koffijhuizen van allerlei aard. Maar hoe ligt gaat zóó het geoorloofde, het matige gebruik over in misbruik! — allerwege muzijk en vrolijkheid, overal goedkoope concerten en bals, en zooveel verschillende theaters — er is nog zooveel dat zij nooit gezien hebben, zooveel dat zij nooit gehoord hebben, en welke jongeling is altijd krachtig genoeg om de hem van alle kanten aanlokkende verleiding te wederstaan — wie heeft er altijd wijsheid genoeg om tusschen geoorloofd gebruik en het misbruik de juiste lijn te trekken — hoe ligt, hoe dikwijls ontstaat niet uit het misbruik van het geoorloofde, het gebruik van het ongeoorloofde! Genot, waaraan

hij in Holland niet dacht, of welks verkrijging dáár het bedrag van zijn zakgeld te boven gaat, kan hij hier voor weinig geld smaken; slechts behoeft hij zeer weinig méér te verteren dan in een gewoon bierhuis...... Helaas! zoo menig jong mensch uit deftige familie, zoo menig jong mensch door zijnen Schepper met uitmuntende begaafdheden, ja veel belovend genie voorzien, door welker ontwikkeling hij éénmaal een sieraad der maatschappij kon worden, vergeet in dien doolhof van genietingen zijnen Schepper, vergeet zijne ontvangene ouderlijke lessen en vermaningen, verwaarloost zijne nog niet geheel ontwikkelde talenten en gaat in dien draaikolk van vermaak en genot te gronde en voor altijd verloren. Helaas! zoovele vaders en voogden beklagen zich den dag, waarop zij hunne zonen of pupillen naar Brussel lieten vertrekken — zoo menige gegronde verwachting werd teleurgesteld; en toch.... het maatschappelijke leven in Nederland wil het zoo: uwe zonen en pupillen moeten, zoo al niet ook in Parijs, ten minste in Brussel geleerd en gewerkt hebben, willen zij in hun vak later eenigen naam verwerven, — in hunnen zwaksten, meest prikkelbaren en tevens schoonsten levenstijd, moeten zij voor hun later maatschappelijk welzijn zulk gevaar trotseren, en groot is te allen tijde het getal Nederlandsche jonge lieden, die zich tijdelijk in Brussel ophouden. Zoo wij ze slechts allen kenden, zoo zij slechts aan onze roepstem gehoor gaven: want gelukkig mogen wij de Nederduitsche Jongelings-Vereeniging als één der middelen in Gods hand noemen en aanprijzen, om eeniger mate over uwe kinderen te waken en ze zoo mogelijk voor afdwaling of val te behoeden. Volgens het hiervoren omschreven doel zult ge zulks gereedelijk erkennen. En nu willen wij nog kortelijk aantoonen, hoe zij daartoe werkt en zich ontwikkelt, opdat ook die weldoende Nederlanders, welke aan ons eerste schrijven reeds gehoor gaven, zouden kunnen zien waarvoor hunne gaven dienden en hoe die werden aangewend.

Het ligt in den aard der zaak, dat eene Nederduitsche Jongelings-Vereeniging te Brussel veel verschilt van de Jongelings-Vereenigingen in Nederland. Ook al is het hoofddoel één en hetzelfde, de andere omstandigheden waarin zij geplaatst is, de andere invloeden die op haar werken, maken ook eene andere wijze van werken, de aanwending van andere

middelen noodzakelijk om tot dat doel te geraken: 1°. omdat onze Vereeniging bestaat, bijna geheel alléén uit elkander dikwijls afwisselende leden, waarvan sommigen slechts drie maanden of een half jaar en slechts enkelen een jaar of langer in Brussel blijven, zoodat binnen den tijd van één jaar gewoonlijk bijna het geheele personeel veranderd is; en 2°. omdat de leden, als hier in den vreemde verkeerende, na afloop van hunne dagelijksche bezigheden in onze Vereeniging een *te huis* moeten kunnen vinden. Daarom moet ons lokaal alle avonden geopend zijn; daarom moet er elken avond iets zijn wat de leden bezig houdt; daarom eindelijk moet de godsdienstige en verstandelijke ontwikkeling hand aan hand gaan met geoorloofde vermaken en uitspanningen. Want niet elke jongeling kan zich *elken avond* alléén bezig houden met Bijbelbespreking of psalmen of gezangen zingen, terwijl hem van buiten allerlei vrolijkheid, allerlei pleizier tegenlacht; en dan, moeten wij den jongeling dien wij terughouden uit dien doolhof van met kwistige hand verspreide vermaken, niet iets in ruiling wedergeven? moet hij in onze vereeniging niet iets vinden wat hem lokt, wat hem boeit? Gewis zal men ons dit toestemmen; daarom ook luidt art. 1 der afd. D. van ons reglement: »De werkzaamheden der Vereeniging zullen bestaan in bijbelstudie en verder in teeken- en toonkunstige, taal- en letterkundige oefeningen. — Alle vermaken zullen door de Vereeniging worden aangenomen, die in den geest zijn van art. 1 der afd. A." (hiervoor vermeld). Deze werkzaamheden en uitspanningen zijn aldus voor elke week verdeeld: Behandeling van godsdienstige, zedekundige of wetenschappelijke onderwerpen, declamatorische oefeningen, Hoogduitsche bijbelstudie, Fransche les, Hollandsche bijbelstudie, zangles of uitvoering van zangstukken, en eindelijk schaak- en damspel. De Hollandsche bijbelbespreking des Donderdags en de behandeling van verschillende onderwerpen des Zondags avonds, gaan geregeld het geheele jaar door; de andere werkzaamheden regelen zich of naar het jaargetijde of naar het aantal deelnemers; terwijl de Hoogduitsche bijbelstudie is ingesteld voor de Duitsche leden onzer Vereeniging, die sedert de ontbinding der Duitsche Vereeniging in de onze zijn opgenomen. — Voorts wordt er gedurende het winter-halfjaar om de veertien dagen

eene zoogenaamde openbare vergadering gehouden, waarop verschillende onderwerpen worden verhandeld, dichtstukken gereciteerd enz. opgeluisterd door muzijk, door de welwillendheid der elêves van het conservatoire, welke leden onzer Vereeniging zijn en op welken avond alsdan vele buitengewone leden en begunstigers alsmede bezoekers tegenwoordig zijn; en eindelijk op de tweede Paasch- en Pinksterdagen, den Hemelvaartsdag en vele andere (Roomsch-Katholieke) feestdagen, wanneer de werkplaatsen gesloten zijn en de meeste leden niet kunnen werken, worden er gemeenschappelijke wandelingen in de omstreken van Brussel gedaan enz. enz. Ten slotte moeten wij nog vermelden, dat de leden in ons lokaal bier kunnen verkrijgen, even als in een estaminet, dat er schrijfbehoeften aanwezig zijn en verschillende lectuur, bestaande in onderscheidene dag- en weekbladen en tijdschriften, benevens eene bibliotheek; de eersten voor zoo verre de kas der Vereeniging toelaat ze te bekostigen, de laatste voor zoo verre zij van tijd tot tijd door goedgunstige gevers met verschillende werken verrijkt wordt. — Ziedaar, geëerde Landgenooten! wat onze Vereeniging haren leden aanbiedt; ziedaar de wijze waarop zij werkt. Wat er ook gedaan wordt, in alles blinkt het godsdienstig en zedelijk element door; alles moet zooveel mogelijk geschieden ter eere van den grooten Schepper.

En nu de ontwikkeling — maar hoe kan eene vereeniging, welk bestaat uit zoo afwisselende leden tot eigenlijke ontwikkeling komen? En toch, individuele ontwikkeling wordt er zeker verkregen. Slechts behoeven we u eenige woorden te vermelden door jonge lieden welke ons verlieten, om of naar Parijs of elders te vertrekken, of naar het vaderland terug te keeren, tot afscheid ons toegesproken. De een verklaarde dat hij in de Vereeniging werkelijk een tehuis had gevonden; een ander, dat hij eerst in ons midden had leeren bidden; een derde, vroeger bloode om te spreken, verklaarde dat hij bij ons de vrijmoedigheid had verkregen om in het publiek te durven spreken, en vele dergelijke. Bij allen kwamen de ons toegesprokene afscheidswoorden daarin overeen, dat zij zich gedrongen gevoelden, de Vereeniging te danken voor de broederlijke liefde die zij in ons midden hadden ondervonden. Ook is het reeds meermalen voorge-

komen, dat er bij een en ander onzer leden, door het deelnemen aan onze verschillende werkzaamheden een sluimerend talent werd ontdekt, of een ontwaakt talent werd aangekweekt, om later misschien dat lid tot sieraad te verstrekken of vruchten af te werpen. Ook wat den invloed onzer Vereeniging betreft op den geldelijken toestand der leden, mogen wij niet onvermeld laten hoe gunstig zij werkt: de afleiding die zij den leden geeft, belet niet zelden het vervallen in bovenmatige verteringen; zelfs volgens de verklaring van een onzer mededeelen, dat hij gedurende een half jaar, dat hij lid der Vereeniging was, ruim vijftig francs minder zakgeld noodig had gehad, dan in een gelijk tijdbestek, toen hij nog geen lid was.

Kan dan onze Vereeniging al niet op groote ontwikkeling wijzen als *zedelijk ligchaam* wegens de gedurige afwisseling harer leden — bij die leden *individueel* is toch eenige ontwikkeling niet te miskennen. Zwak en gering moge zij nog zijn, maar toch mogt met Gods hulp door hare bemiddeling in het voorgaande jaar eene som van bijna vierduizend francs worden bijeengebragt voor de noodlijdende landgenooten door den watersnood. Al heeft zij niet zoo vele uiterlijkheden als de meeste Brusselsche societeiten, al geschieden hare wandelingen en uitstapjes niet al jubelende langs de straten en wegen, toch durven wij het zeggen met gerustheid, dat haar nederig bestaan te midden van Belgiëns immer luidruchtige hoofdstad, te midden van Brussel, der Nederlandsche natie tot eer verstrekt. Daarvan durven wij zoo vele geachte Nederlanders, die ons gedurende den tijd van ons bestaan met een bezoek vereerden, tot getuigen nemen. Mag zij zich nog niet beroemen tot nu toe aan het haar voorgestelde doel in allen deele te kunnen beantwoorden, zeker is het meer te wijten aan gebrek aan middelen, dan wel aan goeden wil. — Gebrek aan middelen, geëerde Landgenooten! is het, dat ons nog drukt. Elk lid betaalt slechts ééne franc per maand, en meestal telt onze Vereeniging niet eens een genoegzaam getal leden, om met hunne maandelijksche contributie ééne maand kamerhuur (40 francs) te betalen; van waar dan de kosten goed gemaakt, tot instandhouding van het godsdienstig en zedelijk element, de Fransche lessen, de zang en muziek enz., zoo wij niet de sympathie genoten van bijna al onze hier gevestigde Land-

genooten en van zoo menigen edelen menschenvriend met hen? En zij toch hebben onze Vereeniging het minste noodig: zoo zij zonen hebben, kunnen zij die zelven even goed en beter nagaan; hunne zonen toch hebben hun *te huis* bij hen; maar voor u, geëerde Landgenooten! voor u *in het moederland* is het dat onze Vereeniging bestaat, voor uwe zonen of pupillen. Ligt hebt ge er reeds aan gedacht, uwen zoon binnen weinige dagen voor zijn vak naar Brussel te zenden; misschien hebt ge er reeds een zoon of pupil, van wien ge veel verwacht bij zijne terugkomst, of ligt is er wel in eene der familiën waarmede gij omgang hebt, een zoon gereed om naar Brussel te vertrekken, — wij vragen het u dringend om hunnentwil, zendt ze tot ons, laten zij zich bij ons aansluiten; wel vinden zij bij ons het ouderlijke huis niet, maar toch vinden zij er een te huis te midden hunner landgenooten; zij hooren er hunne taal spreken, hunne liederen zingen; zij zullen in ons midden wel zijn en er met Gods hulp een wapen vinden om zich tegen de verleiding staande te houden, om zich voor afdwaling en val te behoeden. Ook tot u, Roomsch-Katholieke landgenooten! zenden wij onze roepstem; meent niet, al schijnt het u toe uit al het voorgaande, dat wij uitgaan alleen van een Protestantsch beginsel; meent niet dat wij proselieten willen maken, omdat de Bijbel ons ten grondslag strekt in al onze verrigtingen. O neen! tijdelijk en eeuwig welzijn is het wat wij willen bevorderen. Onze leus, de woorden van den grooten koning David: »Waarmede zal de jongeling zijn pad zuiver houden?" en het onmiddelijk daarop gegeven antwoord: »Als hij dat houdt naar uw woord." Die leus is niet alleen voor Protestanten, die leus is ook voor u, Roomsch-Katholieken! Ook uwe zonen en pupillen kunnen te midden der verleiding van Belgiëns hoofdstad, of waar zij zich ook bevinden, hun pad zuiver houden, als zij dat rigten naar des Heeren Woord; en zouden wij, die in alles Christenzin aankweeken, die ons alle vermaken veroorlooven, welke met onze roeping als Christen bestaanbaar zijn, en ons van alles onthouden wat daarmede niet bestaanbaar is, zouden wij den naam van Christenen waardig zijn, zoo wij uwe zonen en pupillen uitsloten en aan hen zelven overlieten? Gewis niet. Ook ons reglement geeft aanleiding om onze Vereeniging voor allen

open te stellen. Art. 2 der afd. A. luidt: »Bij het aannemen van Leden zal de Vereeniging geen kerkgenootschap in aanmerking nemen, ten einde de deelneming zoo ruim mogelijk te maken."

Nu dan, geëerde Landgenooten! tot welke religie gij ook moogt behooren, of wie gij ook zijn moogt, zoo gij uwe zonen of pupillen tijdelijk naar Brussel zendt, laten zij zich ook bij ons aanmelden; en keurt ge het door ons nu sedert bijna drie jaren aangevangen werk goed, wilt gij er aan medewerken? doet dat; laat u niet onbetuigd. Zoo gaarne zouden wij tot bereiking van ons doel, onze Vereeniging op hechtere grondslagen vestigen — tot hare duurzame instandhouding een fonds oprigten, maar daartoe is zooveel noodig; en de hulp uit het Vaderland, hoe dankbaar wij ook terugblikken op reeds zoovele edelmoedige ondersteuners, is tot nog toe zoo gering. Zondert dan iets af voor de goede zaak, want velen uwer zullen bijdragen tot het behouden en bewaren hunner eigene zonen voor de maatschappij. De Heere opene daartoe uwe harten.

Brussel, Junij 1862.

P. W. Sebes, *President.*
J. van Cantfort, *Secretaris.*

Alle verdere inlichtingen zijn te bekomen en alle giften worden aangenomen:

te Amsterdam bij den Heer T. M. Looman, » Franeker » » » Bokma, onderwijzer en » 's Gravenhage » » » Gebs. Jacobs, in ameublementen, Hofstraat. Adres der Vereeniging bij den Heer A. G. van Deth, 27 Marché aux poulets, Brussel.	allen persoonlijk met de Vereeniging goed bekend.

BRIEF VAN DEN ZENDELING SCHRÖDER.

Taboekan 4 Januarij 1862.

Waarde Dominé!

Gaarne zoude ik dezen keer weder eens op een brief van u willen antwoorden, maar niet zoo gelukkig geweest zijnde eenig schrijven van u te ontvangen, zoo kan ik wel niet antwoorden, maar wil daarom mijn schrijven aan u niet langer uitstellen, daar er reeds eenige maanden sedert mijnen laatsten brief aan u verloopen zijn, (ik bedoel het antwoord

aangaande de oprigting van het seminarie en de mededeeling over mijne werkzaamheden). Ik hoop, dat deze brieven u geworden zijn, en wensch dat ze u en allen welke ze lezen, rijke stof tot dankbaarheid gegeven hebben. Ook thans zal uw hart niet verschrikken en geen kwaad vreezen, want de Heere is nog met ons; zijn stok en zijn staf vertroosten ons.

Vooreerst kan ik u met een dankbaar en verheugd hart mededeelen, dat wij, mijne lieve vrouw, zoontje en ik, nog steeds welvarende zijn, en geestelijk en ligchamelijk ondervinden dat de Heer gedachten des vredes over ons heeft, en zijne zegenende hand over ons uitgestrekt is, waardoor wij ons te meer over onze onwaardigheid en gebrek aan liefde schamen. Meer en meer begint zich de werking der verkondiging van het Evangelie in de harten onzer Sangirezen te openbaren en scheidt zij de kinderen des Satans van de kinderen Gods, zoodat zich ook in onze harten hoe langs hoe meer vrees en blijdschap, droefheid en vreugde afwisselen. Vijf nieuwe ledematen zijn sedert tot de jeugdige gemeente alhier bijgekomen, zoodat dezelve thans uit tien ledematen bestaat. Onder die vijf nieuwen behoort ook de jongeling, van wien ik in mijnen laatsten brief gewaagde; hij is getrouw gebleven en heeft het lidmaatschap der gemeente der heiligen op aarde verworven. Ach! dat hij en zijne medegenooten getrouw bleven ten einde toe, opdat zij de kroon des eeuwigen levens mogten verwerven! De aanneming vond plaats op den eersten Kersdag des voormiddags, en de viering van het heilig Avondmaal op den avond van dien Feestdag. Gelijk de eerste keer gevoelden wij ook nu de nabijheid van onzen Heer en Verlosser. Zijn Geest blijve met en bij ons en de nieuwe broeders en zusters die Hij ons schonk. O het is toch thans geheel iets anders dan vroeger, thans nu wij eenige zielen om ons hebben die ons begrijpen en met ons hetzelfde gevoelen. Dat geeft blijdschap aan het harte en maakt onzen arbeid gemakkelijker. Dat dit dan ook eene groote genade en gunstbetoon van den Heere voor ons is, die wij waarderen, behoef ik u wel niet te melden, daar u van vroeger weet hoe magtig onze tegenpartijders op Sangij en elders zijn. Hoe veel nood en zorg ons nu ook immer nog de listige vijand der waarheid en des vredes maakt (want hij rust niet en wil wraak oefenen over dezen buit, dien wij met de wapenen des

vredes mogten behalen), zoo geloof ik thans toch vaster dan ooit dat hij hoe langer hoe meer van zijne magt en boozen invloed op Sangij zal verliezen — en triomfeer ik reeds, nu luider dan vroeger met Luther zingende: „Und wenn die Welt voll Teufel wär u. s. w." Tot meerdere bevestiging ook van uw geloof daaraan, diene nog de volgende gebeurtenis, die onder mijnen arbeid voorviel en die ik u ten dien einde hier mededeel.

Onlangs werd mij door een der meer Christelijk gezinde hoofden uit een mijner buiten-negereijen medegedeeld, dat er in de negerij *Saluran* weldra weder de viering van een groot Heidensch feest zou plaats hebben, en verzocht hetzelfde hoofd mij tevens, om toch zoo mogelijk de viering daarvan te willen tegengaan. Nu wist ik wel, dat ik zulks daadzakelijk en uit persoonlijke magt noch verbieden, noch verhinderen kon, want van gouvernementswege werd sedert 1860 het plegen van afgoderij en houden van afgods-feesten op *Sangij* aan den Radja van *Sijauw* schriftelijk veroorloofd, en door de *Sangirezen* zelfs als bevolen beschouwd; ik bad dus ook in deze omstandigheid den Heere om met wijsheid en verstand te kunnen handelen en doen wat ik verpligt was; ik schreef vervolgens aan den schoolmeester dier negerij, en verzocht hem naar die zaak goed te willen informeren, en zoo mogelijk de namen aller personen te willen opschrijven, die aan het afgodsfeest zouden deel nemen, maar vooral de priesteressen te leeren kennen, ten einde ik altbans te weten kon komen, of er ook gedoopte Christenen onder waren; voorts gaf ik den meester te kennen dat ik, zoodra het feest afgeloopen zou zijn, zelf naar hunne negerij zou komen om de scholen te inspecteren, kerk te houden en mij de naamlijst der afgodsdienaren te laten overhandigen.

Voordat het feest afliep en ik de reis derwaarts kon aanvaarden nam ik echter al kennis van de goede uitwerking, die dit schrijven gehad had; wel hoorde ik dat er ook van andere negerijen en plaatsen personen naar het feest opgetrokken waren, maar vernam ook dat hetzelve niet zoo luisterrijk als gewoonlijk geweest was, omdat de priesteressen bevreesd waren geworden door mijn schrijven aan den meester.

De dag mijner reize brak aan; des morgens vertrok ik van hier en kwam 's avonds te *Saturan* aan. Den volgenden dag

inspecteerde ik des voormiddags de school, tegen den avond was er kerk. Gedurende al dien tijd onthield ik mij opzettelijk van de minste vraag betreffende het afgods-feest, en nam mij ook voor daarnaar niet te vragen dan eerst op den volgenden morgen, kort voor mijn vertrek naar huis. Toen wij echter des avonds te huis gekomen waren, stelden de eerste hoofden uit de negerij en de meester onverwacht drie vrouwen aan mij voor. Ik herkende in die vrouwen dadelijk drie priesteressen, en wist nu wat er gebeuren zou. Innig bad ik om Gods zegen bij dit onderhoud. De beide negerhoofden stonden nu op, gaven mij te kennen, dat deze drie vrouwen de priesteressen van het Heidensche feest van onlangs en bij de gewoonlijke feesten waren en op hun bevel alhier verschenen, mij verzoekende haar aangaande die zaak in of buiten verband met het Christendom te willen onderhouden en onderwijzen, want dat zij (de hoofden) wenschten, dat de afgoderij en Heidensche feesten niet langer in hunne negerij gehouden werden. Nadat ik hun hierop had te kennen gegeven, dat ik zulks gaarne en met genoegen wilde doen, liet ik de vrouwen nader voor mij komen in den heldersten schijn der lamp, die boven mijn hoofd hing, ten einde ik haar en zij mij goed in de oogen konden zien. Daarop vroeg ik haar, hoe lang zij reeds priesteressen van den Satan waren, en of zij willens waren dit gedurende haar geheele leven te blijven? Zij deelden mij nu onder anderen mede, dat zij die betrekking van hare moeders geërfd hadden en sedert uit vrees voor den booze dezelve nog niet hadden kunnen nederleggen; waarna ik haar op het gevaarlijke en goddelooze van die betrekking opmerkzaam maakte, haar voorts onder vele woorden, zoo als de geest mij dezelve ingaf, het evangelie verkondigde, en dan in den naam van den eenigen en waarachtigen God en Christus, vroeg: of zij van nu af den Satan op die wijze nog langer wilden dienen en hem meer blijven vreezen dan de toorn van God en de hel, waarin zij zeker geworpen zouden worden, indien zij zich niet bekeerden? Hierop antwoordden zij: „dat zij zich reeds eerder voorgenomen hadden geene afgoderij meer te plegen, maar uit vrees voor den duivel zulks nog niet hadden kunnen volvoeren, en ook in den naam van Allah (ware God) van nu af hare priesteresschap en satandienst zeker zouden opgeven, indien ik slechts den booze uit hare harten ver-

drijven en in den naam van den God der Christenen den zegen des hemels over haar wilde uitspreken, opdat de Satan geene magt meer over haar mogt hebben." Ik hernam hierop dat: „ik in den naam van God en den Verlosser der wereld, die over den vorst der duisternis te gebieden heeft, wel zou willen beproeven aan hare bede te voldoen, en dat de booze haar in den vervolge ook niet zou kunnen schaden, wanneer hare belofte van harte gemeend en hare bekeering opregt was en zij zich zelven maar niet weer dienstbaar aan den booze stelden, daar het haar in het laatste geval zeker slechter zou gaan dan vroeger, maar dat ik indien ik aan hare bede zou voldoen, dan ook een uiterlijk bewijs van haar moest ontvangen dat hare beloften en voornemen opregt en van harte gemeend waren, en opdat ik dit mogt kunnen zien, zouden zij mij de gereedschappen die zij bij hare afgods-dienst gebruikten overhandigen." Ook dit beloofden zij te zullen doen en wilden nog denzelfden avond in den duister naar het afgodshuis gaan om ze te halen; ik zeide echter dat zulks niet noodig was, indien zij het slechts den volgenden morgen deden. Nu echter verzochten zij mij nogmaals, en ook de hoofden en de meester, dat ik den Satan toch ook mogt willen gebieden haar niet te schaden, en om haar in den naam van God te zegenen. Dientengevolge overlegde ik in den geest en besloot onder een geloovig en biddend opzien tot God, dat op den volgenden morgen de kerk nog eens geopend zou worden, en deze de plaats zou wezen waar God haar zegenen en den booze de magt over beiden haar ziel en ligchaam ontnemen zou.

Toen ik des morgens opstond waren de gereedschappen reeds gebragt. De kerk werd geopend en de gemeente vergaderde; na gezang en gebed hield ik eene korte aanspraak, wijzende op hetgeen de oorzaak en het doel onzer bijeenkomst was. Voorts liet ik de drie vrouwen voor mij nederknielen — dit deden zij voorzeker voor de eerste maal voor den waarachtigen God en Christus — en ik bad tot God, hoe en wat, dat zult gij wel kunnen denken — bezwoer geloovig en biddende den booze en zegende haar in naam van den Drieëenigen God tot dienaressen van Hem. Was ik vroeger reeds een vijand van den Satan en hij van mij, nu zijn wij het zeker; maar ik vrees niet, Christus is grooter en sterker dan hij. Of nu alle Christenen in Nederland en elders, denken en gelooven als ik,

en in dit geval eveneens gehandeld zouden hebben, weet ik niet, maar dit wil ik aan allen zeggen: had ik aan het verlangen dezer dienaressen van den duivel niet voldaan, dan waren zij uit onnoozele vrees voor hem, openbare dienaressen van hem gebleven, en om in dergelijke gevallen, waar het op het zoeken van het heil der onsterfelijke zielen en de eer van Christus aankomt juist te kunnen oordeelen, moet men ook noodzakelijk een *zendeling* onder de *Heidenen* zijn. Ik deel u dit mede, om u te doen zien, dat wij met den booze en de werken der duisternis te doen en te strijden hebben, in welken strijd de Heere ons echter ter zijde staat, en dat wij in zijnen naam en kracht ook op *Sangij* zullen zegevieren en daarentegen de booze hoe langer hoe meer zijn invloed zal verliezen. Wil de Satan niet alle Sangirezen uitleveren, hij zal dan toch eenigen, al zijn het dan ook maar weinigen, moeten geven tot loon van Christus lijden en dood, en ook dat is wel waard dat wij er om strijden.

Ik schreef u onlangs, dat er in de Missie, zoo wel in de *Menahasse* als op Sangij groote behoefte gevoeld wordt aan eene nieuwe vermeerderde uitgave van het alhier gebruikelijke Maleische gezangboek. Nu heb ik gehoord, dat door den Heer Roskot op Ambon, in die behoefte is voorzien; het Rotterdamsche Zendeling-Genootschap heeft het boekske laten drukken, en het ook voor gebruik in de *Menahasse* bestemd; ik ken het echter nog niet, maar vertrouwende dat hetzelve deugdelijk is, wensch ik grootelijks daarvan voorloopig eenige honderd exemplaren te bezitten, daar het gebrek aan gezangboeken alhier groot is.

Onlangs ontving ik tot mijne groote blijdschap een brief van Mevrouw Capadose uit 's Gravenhage, waarin HEd. mij meldde, dat er op mijn verzoek door de Utrechtsche Hulpvereeniging te 's Gravenhage reeds vier kistjes met schoolbehoeften en timmergereedschappen aan mijn adres verzonden waren. Reikhalzend heb ik naar de aankomst daarvan uitgezien, en het doet mij waarlijk genoegen u en die hooggeachte zusters thans te kunnen mededeelen, dat dezelve nu door Br. Steller van Menado herwaarts en op ons eiland aangebragt zijn; maar daar dezelve nog niet in mijn bezit en geopend zijn, zoo weet ik niet of er zich onder die schoolbehoeften ook reeds van die nieuwe Gezangboeken bevinden. Dit zult gij

echter gemakkelijk te weten kunnen komen, en in geval er geene bij zijn, dan verzoek ik aan de geliefde zusters van voorschrevene Vereeniging, hartelijk en dringend mij toch zeer spoedig eenige honderd exemplaren te willen toezenden. Doch dit is nog niet genoeg; ik heb van die hooggeachte Dames, die reeds zooveel voor den Heere Jezus over hadden, nog meer te bedelen. Daar wij onlangs bij de viering van het Heilig Avondmaal weder wegens de noodige en behoorlijke gereedschappen in verlegenheid waren, maakte mijne lieve vrouw mij opmerkzaam, dat ik dezelve reeds voor lang van de zusters in Holland had moeten vragen; „want" (zeide zij) „indien dezelve u timmermansgereedschappen hebben gezonden, zullen zij u toch ook wel gaarne avondmaalsgereedschappen willen zenden." Dit werd van stonde aan bij mij tot waarheid, en het is dus, dat ik al dadelijk hierbij aan onze geachte zusters in Christus nog vraag om een stel avondmaalsgereedschappen voor mijne gemeente. Ik verzoek dit dringend, niet voor mij maar voor de gemeente des Heeren, die de schatten der aarde niet bezit, om zich daarmede ook die des hemels te kunnen verwerven, en die hierin ook een nieuw bewijs der zusterlijke liefde in Christus zal zien, aan wien zij zich heeft overgegeven; en daarom wend ik mij in haren naam tot u geliefde zusters! in denzelfden Christus. Wilt, geliefden in den Heere, dan ook nog mijnen hartelijken dank ontvangen voor de mij toegezondene gaven. Wat zal het eene blijdschap zijn als wij ze openen.

En nu, waarde Dominé! heb ik u voor ditmaal niets bijzonders meer te schrijven, dan dat wij eenen nieuwen Resident hebben, die het Christendom vijandig is; dezelve heeft de gezamenlijke zendelingen in de Menahasse bij het gouvernement verklaagd, en naar ik gehoord heb op hunne verwijdering aangedrongen. Het bijzondere echter daaromtrent zal Br. Steller u wel reeds medegedeeld hebben, die onlangs naar Menado geweest is, alwaar hij door den Resident ook niet vriendelijk ontvangen of welwillend aangehoord werd. Of ZHEd. Gestr. nu ook op onze verwijdering van Sangij en Talaut zal aandringen, weet ik niet zeker; het kon wel mogelijk zijn. God echter zal het voorzien, en zich over de arme Sangirezen en Talauterezen ontfermen. Ook hoop ik dat de Christenen en Besturen van de verschillende Zendeling-Genootschappen

in Holland er niet eveneens over zullen denken als de Heer Resident *Bosch* van Menado, en niet in de meening en maatregelen van ZHEd. Gestr. zullen deelen. Wij ontvangen immer nog geene Christelijke Stemmen. Wil toch zorgen, dat wij eindelijk een exemplaar onvangen. Wat nu van de verhooging van ons traktement en aldus van de verandering of voorziening in onze levensbehoeften zal worden, weet ik niet.

Wie ondersteunt ons op Sangij? O! dat het toch spoedig mogt geschieden! God helpe ons! Dikwijls bidden wij daarom. Als wij nooit betere spijs of voedsel zullen mogen genieten, dan zullen wij het zeker niet te lang volhouden. Mogt men dit toch eens goed overwegen! — En nu de hartelijke groete aan UWEw. en aan alle Christelijke vrienden bij en rondom u.

In liefde en trouw uw zendeling,
.... SCHRÖDER.

Door het Utrechtsche Zendeling-Genootschap, daartoe vooral in staat gesteld van onderscheidene vrienden, is reeds voor eenige maanden eene som van *f* 2400 ten behoeve van onze vrienden op Sangij en Talaut disponibel gesteld, waarvan de wissels dezer dagen zijn ingekomen. Het zal den lezer met ons verblijden. De zending op Sangij en Talaut is die der Regering en wel eene verpligte, omdat de inwoners nog Christenen zijn uit de tijden der Oost-Indische Compagnie. Wij vertrouwen dat de Regering het begonnen werk niet zal staken.

ONTVANGST VAN GELDEN.

REKENING EN VERANTWOORDING VAN HET HULP-GENOOTSCHAP *TROUW IN 'T KLEINE* TE WASSENAAR 1861/62.

Ontvangst.

Saldo des vorigen jaars	*f* 3.26[5]
Collecte bij de bidstonden	〃 62.55
Pinkster-collecte	〃 184.54[5]
Nagekomen giften	〃 75.—
Contributiën	〃 35.75
Verkochte boeken	〃 1.75
	f 362.86

Uitgaaf.

Aan lectuur van tijdschriften en boeken.	*f* 69.16
Verlies op gouden munt	" 0.90
Vracht en kleine uitgaven	" 2.25
Halve reiskosten der vijf Utrechtsche zendelingen van Utrecht tot Wassenaar	" 16.20
	f 88.51
Ontvangst	" 362.86
Blijft te verdeelen	*f* 274.35

Deze som door Bestuurders verdeeld als volgt:

Utrechtsche Zendings-Vereeniging	*f* 100.—
Nederlandsch Zendeling-Genootschap (oud R.)	" 50.—
Nederlandsche Zendings-Vereeniging (Nieuw R.).	" 50.—
Nederlandsch Bijbel-Genootschap	" 10.—
Comitté der Evangelisch Gereformeerde Kerk in België.	" 12.50
Comitté der vrije Evang. Gereformeerde Kerk aldaar. . .	" 12.50
Genootschap ter bevordering van het godsdienstig onderwijs der kleurlingen in Suriname	" 12.50
Parijsche Zendeling-Genootschap	" 12.50
Vereeniging ter bevordering van Christelijk Nationaal Schoolonderwijs	" 12.50
	f 272.50
Blijft in kas	*f* 1.85

NB. Om de gaven niet al te zeer te versnipperen, is bepaald, dat bij de eerste gelegenheid zal worden gedacht aan de *Gustaaf-Adolf-Vereeniging*. Andere Christelijke vereenigingen en werkzaamheden behoefden geen bewijs onzer sympathie, want dat bewijs werd reeds langs anderen weg uit onze gemeente gegeven.

Wassenaar,
28 Junij 1862.

Was geteekend:
C. Elling,
Thesaurier en Secretaris.

Bijzondere School in het Nijkerker-Veen.

Sedert hare laatste opgave zijn door de directie de navolgende gelden met hartelijke dankzegging ontvangen:

Van	N. N.	's Gravenhage	*f* 10,—
"	V. P.	Arnhem	" 6,—
"	R.	Utrecht	" 5,—
"	L. K.	Rotterdam	" 10,—
"	V. L. v. O.	Nijkerk	" 10,—
			f 41,—

Bij voortduring wordt deze hoogst nuttige inrigting aan de belangstelling der Christelijke liefde aanbevolen.

Nijkerk,
12 Julij 1862.

Namens de Directie:
H. van der Flier.

Ontvangen voor het Java-Comitté:

ONTVANGEN GOEDEREN:

Voor AUGUSTE OTTOW-LETZ op *Nieuw-Guinea:*

Speelgoed voor de kleine Papoes van kinderen te *Haarlem*.
dito van Br. J. J. 'T HART te *Maassluis*.
dito tot aankoop *f* 1.98 „Rom. 12, 13a."
Goederen van Zusters te *Harlingen*.
Speelgoed en keukengereedschap van M. S.
dito en diversen van de Naaischool der Vereeniging, van Jufvr. BOSS te *Haarlem*.

Kralen, mede uit *Haarlem* en stuiters van een jongetje van 7 jaar.

Veel dank aan de gevers en geefsters, vooral aan de lieve kinderen onder hen. J. C. GROENEWEGEN.

INGEKOMEN GIFTEN.

Met dankzegging aan de vriendelijke gevers ontvangen:

Gecollecteerd op de Bijbellezing	*f*	1,—
Van A. BLOOT voor A. en B. BLOOT	„	5,44[5]
„ het Hulp-Comitté te *Makkum*	„	58,95
„ Mej. VAN AMERONGEN *Java*-busje	„	2,80
„ B. door Br. LOOMAN	„	1,—
„ Br. DEN OUDEN gecollecteerd in de Vereeniging	„	2,30
„ Ds. RUIJS te *Putten*	„	6,—
„ Br. LOOMAN gecollectd. op de fabrijk van den Hr. V. KEMPEN (Abusivelijk vroeger niet opgegeven).	„	10,—
Gecollecteerd op de openbare Vergadering	„	16,87
Van den Hr. H. A. BULTMAN HZ., bepaald voor Br. BETZ	„	10,—
Door Zuster F. H. A. aan bijeengebragte centen	„	15,25
Door eene huismoeder opgespaarde halve centen, met opwekking aan alle huismoeders om dit voorbeeld te volgen	„	—,64[5]
Van J. van T.	„	10,—
„ Br. LOOMAN op zijne Catechisatiën	„	5,83[5]
„ Ds. J. H. GULDENARM een deel der Collecte te *Oosthem c. a.*	„	28.—
„ K. voor de Christelijke Ambachtschool	„	3,—
„ J. VAN SCHOENSEN te *Wissekerke*	„	10,—
„ de Commissie ter bevorder. van Chr. Prot. belangen te *Neede*	„	3,—
„ het Hulp-Comitté der Zendingzaak onder alle Heidenen te *Deventer*	„	15,—
„ de Wed. R. door Br. LOOMAN	„	5,—
„ (de kleine) BETZY uit haar busje, door idem	„	3,—
	f	213,09[5]

De Heer onze Heiland hebbe een genadig welgevallen in de gevers en de gaven, en zegene de laatsten tot uitbreiding van zijn dierbaar Koningrijk.

Voor het Java-Comitté:

Amst. 10 Julij 1862. J. H. VAN DER LINDEN,
Penningmeester.

EENE ONUITGEGEVEN LEERREDE

VAN

ALEXANDER VINET *).

Medegedeeld door Mr. J. A. SINGENDONCK.

HET VERBORGEN LEVEN.

Homiletische verklaring van Coll. III: 1—4.

Indien gij dan met Christus opgewekt zijt, zoo zoekt de dingen die boven zijn, waar Christus is zittende aan de regterhand Gods. Bedenkt de dingen die boven zijn, niet die op de aarde zijn, want gij zijt gestorven, en uw leven is met Christus verborgen in God. Wanneer nu Christus zal geopenbaard zijn, die ons leven is, dan zult ook gij met Hem geopenbaard worden in heerlijkheid.

De dwaling van hen, die de met Christus geestelijk gestorvene en opgestane geloovigen weder tot de eerste beginselen der wereld wilden terugbrengen, was door Paulus in de laatste woorden van het voorgaande Hoofdstuk aangeduid en bestreden. Hij had slechts enkele dezer beginselen der wereld alleen in verband met eene bijzondere aanleiding vermeld; het was dan ook niet tot *alle*, maar tot *eenige* beginselen der wereld, dat de valsche leeraars de Colossensen wilden terugbrengen.

*) Waarvan de hoofdinhoud door zijne leerlingen is opgeteekend.

Maar de gedachte van Paulus breidt zich snel uit, en omvat het meer verhevene en algemeene. Had de apostel straks slechts van eenige beginselen der wereld gesproken, nu behandelt hij de hartstogten, de begeerten, in een woord, alles waarnaar het vleesch uitgaat. Hij maakt geen onderscheid tusschen de inzettingen der valsche leeraars, en wat men gewoon is wereldsgezindheid te heeten; in den grond is het dezelfde zaak. Zelfs tracht hij dezen overgang niet te regtvaardigen of te verklaren, maar, uitgaande van de volkomen overeenstemming van al wat wereldsch is met de eerste beginselen der wereld, waarvan hij gesproken had, roept hij verder uit: Indien gij dan met Christus opgewekt zijt (gelijk gij behoort te zijn), zoo zoekt hetgeen boven is en niet wat op de aarde is; bedenkt de dingen die boven zijn, waar Christus is gezeten aan de regterhand Gods; zoekt niet langer de dingen die beneden zijn, zoo als de inzettingen, waarvan wij gesproken hebben; niet alleen deze, maar al wat van de wereld is, is voorbijgegaan. Want indien men met Christus opgewekt is, zoekt men niet langer wat op de aarde is, want men is gestorven. *Indien gij met Christus opgewekt zijt, zoo zijt gij gestorven.* Het afsterven aan de wereld is niet de oorzaak, maar het natuurlijk gevolg van het leven in God. Indien gij met Christus opgewekt zijt, zoo zijt gij gestorven, uw leven is niet meer op de aarde, het is dáár waar Christus is. Hier doet zich eene aaneenschakeling van veranderingen en herscheppingen voor, die het Christendom alleen medebrengt, en daarom ook alleen kan verklaren. Zij zijn als het ware eene gedurige afwisseling van dood en opstanding, van opstanding en dood. Alleerst de geestelijke dood: *Gij waart gestorven in uwe zonden en misdaden, maar Christus heeft u opgewekt,* en u daardoor eenen nieuwen dood doen ondergaan, den dood aan de wereld. Deze twee feiten beantwoorden aan elkander, gelijk de beeldtenis van den stempel aan den indruk van het metaal. De opstanding is de stempel, die den indruk, de holte, d. i. den dood te weeg brengt; want ons leven kan niet overal zijn; als het in den hemel is, dan is

het niet op de aarde. — Het leven in Christus doet ons der wereld afsterven. Indien gij opgewekt zijt, zoo zijt gij gestorven; d. i. uw leven is niet meer hier beneden; het is dáár waar Christus is, die zelf uw leven is. En Christus is niet meer hier beneden, Hij heeft ons leven met zich in den hemel gevoerd. Het is evenwel niet te ontkennen dat wij, in zekeren zin, hier beneden leven door een leven van noodzakelijkheid; ons ligchaam en een goed deel onzer betrekkingen zijn hier beneden, maar het beste deel van ons zelven is elders. Leven wij niet dáár waar ons hart is? waarheen onze wenschen uitgaan? De gevangene leeft nergens minder dan in zijnen kerker. Zegt gij niet van degenen, die gij hartstogtelijk lief hebt: „Hij of zij heeft mijn leven medegenomen." Als iemand onverschillig is voor hetgeen hem omringt, dan zegt men dat zijn hart elders is. Het ware leven is het leven des harten. *Uit het hart zijn de uitgangen des levens.* Dit is geen beeld, maar juist het kenmerkend onderscheid tusschen ziel en ligchaam. De ziel kent noch plaats, noch ruimte, zij is door geene der voorwaarden van het leven des ligchaams gebonden; zij leeft waar zij liefheeft: hare liefde is hare plaats. Zij kan zich wel is waar bij de aardsche dingen bepalen, maar niets belet haar elders te wonen, en zoo als de Apostel zegt, haren wandel, haar burgerschap in den hemel te hebben.

Alzoo leeft de Christen in eigenlijken zin niet hier beneden. Maar wij moeten elkander wél verstaan over de beteekenis der woorden: *boven* en *beneden*, *aarde* en *hemel*. Aarde en hemel zijn geene *plaatsen* of *tijden:* het zijn beginselen, die hunnen naam ontleenen aan de plaats en den tijd, waarin zij zich volkomen verwezenlijken. Wie zich van de aarde losmaakt onttrekt zich derhalve niet aan alle werkzaamheid, maar onttrekt zijn hart aan de aarde en de aardsche dingen, aan het beginsel dat hier beneden en in den tijd wordt verwezenlijkt; en wie zich aan den hemel hecht, neemt het beginsel in zich op, dat in den hemel zal verwezenlijkt worden. Waar de ziel haar beginsel, hare liefde verandert, verandert zij ook hare plaats. Wanneer wij

onze maatschappelijke pligten vervullen, ons met de dingen der aarde bezig houden, de kunst beoefenen, en dit alles doen met het oog op God, dan doen wij geene aardsche maar hemelsche dingen, dan leven wij in den hemel. En dat niet alleen, maar de Christen hecht zich aan de plaats en aan den tijd, waarin het ware beginsel verwezenlijkt wordt, en onttrekt zich aan de plaats en aan den tijd, waarin het valsche beginsel zich verwezenlijkt.

Men moet zich hier evenwel voor eene valsche vergeestelijking wachten, en zich niet uit zelfzucht aan de aarde onttrekken, terwijl onze begeerten eigenlijk nog naar haar uitgaan. Die verkeerde verachting der aarde is geen waar Christendom. Er is integendeel veel meer Christendom gelegen in eene regte aanvaarding van het leven. En het is merkwaardig dat hij, die het minst aan het leven hecht, dit toch nog het meeste weet te waarderen, want hij veracht wat daarin verachtelijk is, en waardeert alleen datgene wat te waarderen is, terwijl de kinderen der wereld zich juist aan de minder edele zijden van het leven hechten. De aarde en het aardsche leven, onze ouders, onze broeders enz. zijn allen dingen, die men behoort lief te hebben, maar in God, die ze ons gegeven heeft.

Het is dan in dien zin, dat de Christen in de wereld te gelijk leeft en niet leeft. Maar hij, die zich van het beginsel der wereld losgemaakt en aan het beginsel des hemels vastgehecht heeft, hij leeft eigenlijk niet in de schatting van den natuurlijken mensch. Het leven van zoodanig eenen is voor de wereld *verborgen*, want voor het oog der wereld dat niet in alles verkeerd ziet, is het leven niet het onwillekeurig en lijdelijk bestaan, dat men gewoon is alzoo te noemen; het leven is in de ziel, dus in de liefde, in de genegenheid, — en tot dus ver heeft de wereld gelijk. Maar daar zij alleen de zigtbare en vergankelijke dingen waardeert, is het natuurlijk dat hij, die zich niet aan deze zigtbare en vergankelijke dingen hecht, voor het oog der wereld niet leeft, want de wereld begrijpt geen ander leven dan het hare. Indien het hoogere leven het lagere kan be-

grijpen, zoo is het tegenovergestelde niet waar, het lagere leven kan het hoogere niet begrijpen.

En toch is niet alles donker in den Christen; zijns ondanks gaat er licht van hem uit. Hij is onbekend en toch gekend.

Het is onmogelijk een Christen te zien leven, zonder te zeggen: „Ziedaar iets bijzonders." Zijn leven is niet geheel verborgen; het getuigt dat hij Christen is.

Maar omdat men dit leven niet begrijpt, wordt het geloochend, want het ligt in de natuur des menschen, wiens oog verduisterd is, te loochenen wat hij niet begrijpt. De natuurlijke mensch ziet daar wel iets, maar dat iets is voor hem geen leven. En toch leeft de Christen; hij deelt in al de belangen des levens; hij is geen kluizenaar, geen monnik, hij is een volledig mensch, meer volledig dan iemand anders. Hij heeft alles wat de anderen als menschen en niet als zondaars hebben; maar als Christen heeft hij meer; terwijl hij het aardsche leven leeft, begrijpt hij het hemelsche. Nu mogen zij, die de wereld liefhebben, datgene nog als tot het wezen der menschheid behoorende, beschouwen, wat dit niet is, te weten de zonde; maar zij doen dit ten onregte; deze dwaling kan niets te kort doen aan hetgeen wij gezegd hebben. Want de zonde verminkt den mensch; in plaats van hem te verrijken verarmt zij hem. Het Christendom vermeerdert den mensch, en het geloof neemt de zonde weg. Als mensch deelt derhalve de Christen in den arbeid en de beweging des aardschen levens; hij stelt er belang in, deze aarde behoort aan zijnen God, deze zamenleving is het werk van zijnen God; de menschen zijn zijne broeders. Maar wat in deze dingen voor de meesten doel is, wordt voor hem slechts een middel om naar een hooger doel te streven, en daarom wordt hij ook niettegenstaande zijne ijverige en opregte werkzaamheid niet begrepen. Die de wereld liefheeft, wil niet alleen, dat men zich met de dingen der wereld bezig houde, maar dat men er zijn hart aan hechte, en terwijl hij zelf zijn hart stelt in de dingen die beneden zijn, kan hij den Christen niet begrijpen, die door niets verstoord, door niets verwonderd

wordt; hij begrijpt niet hoe zooveel gezelligheid en werkzaamheid kan gepaard gaan met zooveel nederigheid, met zulk eene liefdevolle onderwerping, waarvan de benaming alleen voor de wereld aanstootelijk is. Hij heet lafheid wat eigenlijk eene daad van grooten moed is. „Die man," zegt men, „heeft geen bloed in de aderen." Aldus werpen deze dingen als het ware eenen sluijer, een lijkkleed over dien mensch, en men zegt: „hij is dood."

Men begint zich te vergissen, men eindigt met te verachten; het verborgen leven wordt eerst miskend, dan gelasterd. Wat wij ook doen mogen om vrede met alle menschen te hebben, wij zullen nooit volkomen in vrede met hen zijn, zoo lang wij niet op gelijken voet met hen verkeeren, zoo lang wij niet denken en zijn gelijk zij. Er zijn menschen, wien niets zoo zeer verstoort, dan te zien dat men niet juist zoo als zij denkt en gevoelt. Onafhankelijkheid is in hunne oogen eene verregaande onbeschaamdheid, en zij vergeven die nooit. Men zegt dikwijls: „Leven en laten leven," maar men past dezen regel op zich zelven toe, en betracht dien niet ten aanzien van anderen. En de zoo natuurlijke verachting der dingen, die men niet begrijpt, slaat zoo ligt in haat over.

Zoo is de Christen als een doode in de wereld; men gelooft hem dood, en heeft voor hem denzelfden afkeer als voor een lijk.

De Christen heeft hiervan altoos het bewustzijn, althans hij gevoelt dit in eenige oogenblikken; hij neemt dien toestand aan, maar hij kan geen vrede hebben met het leven, dat anderen leiden; hij betreurt, dat het ware leven hun onbekend is. God geve dat hij er nooit in beruste! Maar wat hem persoonlijk aangaat, wil hij wel voor dood doorgaan. Hoeveel redenen heeft hij niet, om daarin toe te stemmen en zich dit te getroosten?

1. In den grond leeft hij, God weet dat hij leeft, God ziet dat hij leeft, en dat is hem genoeg; daarmede moet hij zich tevreden stellen. Ware hem dat niet genoeg, hij zou geen Christen zijn. Hij is gelukkig in zijne blijdschap, dat God hem met een blik vol liefde

en teederheid gadeslaat. De kleine liefelijke bloempjes, die in de woestijn of op de hooge bergspitsen tusschen ontoegankelijke rotsen ontluiken en bloeijen, zullen hunne kelkjes weder sluiten, zonder dat eenig menschelijk oog die aanschouwd heeft. Wij roepen zelfzuchtig uit: waartoe bloeijen zij? Waartoe die kleuren, die geuren? Niemand ziet ze toch! Maar God ziet ze, en dat is genoeg. Zóó is het leven des Christens: zijne ziel is dikwijls als eene bloem, bloeijende in de woestijn waar niemand doortrekt, eene treurige en verlaten woestijn, maar waar het licht zuiver is, en de bloem niet minder liefelijk. In de zoo sombere en grootsche midden-eeuwen hebben onbekende werklieden hun leven gewijd aan het oprigten van statige kerkgebouwen; sommigen hebben met levensgevaar op bijna ontoegankelijke plaatsen het schoonste beeldhouwwerk uitgehouwen, het zijn wonderen van kunst en geduld, die men alleen kan aanschouwen door tot boven op de zuilen te klimmmen. Waartoe dit alles? Het was hun genoeg, dat God hun werk zag, en dat door alle eeuwen heen een gedurig loflied tot Hem opsteeg uit den boezem der steenen. Alzoo is het ook met het Christelijk leven gesteld, dat zoo groot en tegelijk zoo teeder is. God weet dat de Christen leeft.

2. En hoe groot is de vergoeding? De verborgenheid neemt de grootheid niet weg. Alles is groot in den Christen. Een groot werk is voor hem en in hem geschied. Is het niet genoeg voor den Christen, dat de Eeuwige Zoon zijn leven voor hem op het kruis gegeven heeft, en dat God zijnen Geest overvloedig in hem uitstort. Hij is dus een man, wiens voorregten onbekend zijn, een vermomd koning, of een vertrouweling des konings, verhuld door een bedelaarsgewaad, maar die juist door deze verborgenheid zijn inwendigen gloed meer schitterende gevoelt. Die gloed flikkert en verlicht te meer, naarmate hij van dieper duisternis is omgeven. En niet alleen wat God in den Christen doet is groot, maar wat de Christen zelf in de kracht Gods doet, is groot.

Wat is grooter dan zijne hartstogten te beteugelen? dan te zwijgen voor ondergane beleedigingen? dan zich

te onderwerpen en den vinger op den mond te leggen. En zoo zijn al de bijzondere deelen van het Christelijk leven verborgen en groot. En wat het grootste is, is het verborgenste, het is het wezen, het leven zelf. — Zoo heeft de Christen een rijken troost, als zijn leven miskend is, hij geniet reeds te midden van deze duisternis eene heerlijke vergoeding.

3. Maar de Christen zal openbaar worden als Christus verschijnen zal. En wanneer Christus zal geopenbaard zijn, die uw leven is, dan zult gij ook met Hem geopenbaard worden in heerlijkheid. Maar wanneer en waar zal Christus verschijnen? Zal het hier beneden zijn, of alleen hierboven? Zal er een tijd komen, waarin Jezus van de wereld gezien, van allen erkend zal worden, en het licht des Evangelies voor allen helder zal zijn als de zon? Of zal het alleen daar boven in den hemel zijn? Wij beslissen het niet.

Maar hoe het ook zij, Hij zal eens verschijnen; ja eens zal Hij volkomen geopenbaard worden, en alle knie zal zich buigen voor Hem, en alle tong belijden, dat Hij is de Heer, tot heerlijkheid Gods des Vaders; en Hij zal niet verschijnen zonder dat wij met Hem verschijnen. Paulus stelt deze verwachting voor als eene oorzaak van vreugde voor den Christen, hoewel hij het niet duidelijk uitspreekt.

Een oogenblik nadenken doet ons begrijpen, dat indien de Christen niet kan verlangen openbaar te worden zonder Jezus Christus, hij juist daarom ook verlangen moet eens met Jezus Christus geopenbaard te worden. De menschelijke natuur heeft toch ook hare regten, en is het niet eene vertroosting voor hem, die zijn gansche leven door miskend en gelasterd is geweest, te weten, dat hij eens in het openbaar erkend zal worden. En is deze openbaring van den Christen niet een deel van de openbaring van Jezus Christus? Is zijne verschijning ook niet die zijner uitverkorenen? Zijn de Christenen niet de leden, waarvan Christus het Hoofd is! En moeten de Christenen niet verlangen naar den dag waarin zij openbaar zullen worden, opdat van hun licht, dat toch slechts ontleend is, de kroon- en stralenglans van

hun Verlosser gevormd worde. Al is het licht van al die arme Christenen ook niet schitterender dan het bleeke schijnsel van den melkweg, het zal toch schijnen. En hebben wij niet zoovele uitspraken der Heilige Schrift, die ons uitnoodigen ons te verheugen in de hoop van eens met Christus te verschijnen: *Een iegelijk dan die Mij belijden zal voor de menschen, dien zal Ik ook belijden voor mijnen Vader, die in de hemelen is* (Matth. X: 32). *De regtvaardigen zullen blinken gelijk de zon in het koningrijk des Vaders* (Matth. XIII: 43). *De leeraars nu zullen blinken als de glans des uitspansels, en die er velen regtvaardigen gelijk de sterren altoos en eeuwiglijk.* Niet hun glans, maar het licht dat van Jezus Christus uitgaat, zal door hen van den eenen wereldbol tot den anderen schitteren. En gelijk *de morgensterren samen vrolijk zongen* bij de eerste schepping, zoo zullen bij de tweede schepping, bij de volmaaktste openbaring Gods, de morgensterren, de uitverkorenen, de verheerlijkten lof zingen tot eere des Lams.

Wij zien dus dat, indien wij met Christus opgewekt zijn, wij moeten zoeken de dingen die boven zijn, niet die op de aarde zijn, of om dezelfde zaak met andere woorden uit te drukken: dat, indien wij het ware leven leven, ons leven verborgen is. Maar hier doen zich twee vragen voor. Indien wij van de aardsche dingen vervuld zijn, zijn wij dan opgewekt? Zijn wij dan der wereld gestorven? Neen. En nog mag men wel toezien, waar die aardsche dingen zijn. Zij zijn niet altijd dáár, waar wij het denken; vele dingen, die wij voor hemelsche dingen houden, zijn niet dan aardsch. Wij hebben gezegd, dat God geene scheiding tusschen dit leven en het volgende maakt; men kan dus de hemelsche dingen ook in die der aarde vinden, maar zoo kan men ook de aardsche dingen in de hemelsche vinden. Men kan zich op aardsche wijze bezig houden met de dingen, die naar den hemel genoemd worden. Er is in de maatschappij als het ware een werktuigelijk zamenstel van de dingen des hemels, eene soort van staatkunde des Christelijken levens, die een aanhangsel is van de

vestiging der godsdienst op de aarde, en toch niet de godsdienst zelve is, maar daarvoor dikwijls gehouden wordt.

Om dan ons zelven regt bij deze vraag te onderzoeken, moeten wij niet alleen het oog vestigen op de dingen, die klaarblijkelijk aardsch zijn, als de eerzucht, de liefde tot het geld, maar wij moeten dieper doordringen, tot op den bodem gaan, en ons zelven afvragen: Leeft ons hart hier beneden of in den hemel?

Voorts zijn wij waarlijk Christenen, zoo wij niet toestaan dat ons leven verborgen, ja zelfs miskend zij? Neen. Dan zijn wij niet gestorven. Natuurlijk, zal de Christen nooit smaad of verdrukking gaan opzoeken. Hij is licht, en wil dus niet, dat zijn licht uitgebluscht worde. Maar toch zoo wij niet gestorven zijn, dan zijn wij niet opgewekt. En zoo wij niet waken, zoeken wij zoo ligt nog te schitteren te midden van onze ingetogenheid en van onze stilte, zoeken wij nog onze eer in de smaadheid, en het openbare leven in het verborgene. De natuurlijke mensch heeft zoovele uitvlugten. Men plaatst zich te midden van het *Christelijk* leven, men heeft alleen *Christelijke* betrekkingen, en alleen *Christelijke* werkzaamheden; men zoekt zijne eer, al is het dan niet in de wereld in het algemeen, ten minste in de *Christelijke* wereld, in zijne kerk, in zijnen kring, in zijn dorp. En in dien engen kring kan men ook, onder den naam van verborgen leven, een zeer schitterend leven leiden voor de oogen van twee, drie, vier, tien of honderd menschen.

Deze twee toetssteenen: Leeft ons hart hier beneden of in den hemel? Hebben wij het verborgen leven lief? deze twee toetssteenen, zoo wij ze regt diep opvatten en gebruiken, zijn onfeilbaar. Ieder Christen moet zich daarbij beproeven. Zoo het dan waar is, dat men niet met Christus is gestorven en opgewekt, als men de aardsche dingen zoekt, hoe staat het met ons?

Hoe staat het met u? Daar wij Jezus Christus belijden, wat zijn wij dan indien die twee kenmerken ons ontbreken? Wat zijn wij, zoo wij het vleesch niet gekruisigd hebben, en den Geest van Christus niet bezit-

ten? Die Jezus Christus toebehooren, hebben zij het vleesch niet gekruisigd? Hebben zij niet den Geest van Christus? Indien wij het vleesch niet gekruisigd hebben, indien wij den Geest van Jezus Christus niet hebben, zijn wij dan de zijnen? *Onderzoekt u zelven of gij in het geloof zijt.* Zoo luidt de ernstige vermaning van Paulus aan de Corinthiërs. Het geloof is niet eene zoo eenvoudige en gemakkelijk zaak; het geloof is de overgave van den geheelen mensch aan Jezus Christus; door het geloof hecht de mensch zich *geheel* aan Jezus Christus vast. Indien wij er weêrzin tegen hebben de wereld vaarwel te zeggen, indien wij tot elken prijs willen verschijnen *zonder* Jezus Christus, dan zijn wij niet in het geloof. Laat ons dan ons zelven beproeven!

GEWETENSDWANG

(ten gevolge van de wet op het lager onderwijs).

Onlangs is in de Tweede Kamer der Staten-generaal, vooral door den heer *van Nispen van Sevenaer*, er op gewezen, dat, door het geven van kosteloos onderwijs dáár, waar de kosten van het onderwijs uit belasting, door al de ingezetenen te dragen, gevonden moeten worden, *der vrijheid van onderwijs* te kort wordt gedaan.

De woorden van dien afgevaardigde en de daardoor veroorzaakte woordenwisseling met ZEx. den Minister van Binnenlandsche zaken, hebben zonder twijfel de voorstanders eener eerlijke uitvoering der schoolwet verheugd, en de hoop op wettelijkheid en regtvaardigheid, ook van H. H. schoolopzieners en inspecteurs, vermeerderd.

Wij zouden echter den herhaalden aandrang, om de bovenvermelde zaak tot een punt van ernstig onderzoek te maken, nog sterker gevonden hebben, indien aangewezen was, dat

1°. de vrijheid van onderwijs verkort wordt, niet alleen door *geheel*, maar ook door *gedeeltelijk* uit de belasting in de kosten van het openbaar onderwijs te voorzien;

2°. niet zoozeer de vrijheid van *onderwijs*, als wel voornamelijk die des *gewetens* door zoodanige bekostiging van het onderwijs wordt verkort;

3°. gewetensdwang in strijd is met het beginsel en de bedoeling der wet zelve; — dien ten gevolge: op welke wijze dan ook, moest het wezen, door wetsherziening, bepaald moet worden: „Elke gemeente voorziet in de kosten van haar lager onderwijs (voor zoo verre die niet komen ten koste

van anderen of op andere wijze gevonden worden) UIT DE SCHOOLGELDEN DER SCHOOLGAANDE KINDEREN. (Zie Art. 31 der wet op het lager onderwijs).

Eenige toelichting dezer drie punten schijnt niet overbodig.

1. De vrijheid van onderwijs wordt verkort door niet alleen *geheel*, maar ook door *gedeeltelijk* uit de belasting in de kosten van het openbaar onderwijs te voorzien.

Verkorting toch der vrijheid ontstaat daar, waar men in haar gebruik wordt belemmerd. In beginsel is het hetzelfde, of men geheel, dan wel gedeeltelijk aan banden is gelegd. De mensch, wien de vrijheid is vergund, kan dán eerst overeenkomstig zijn eigen zedelijk beginsel handelen, wanneer hij van de verpligting is ontslagen, om iets te doen of na te laten, dat daartegen strijdt. Beteekent dan vrijheid van onderwijs dit, dat ieder een onderwijs kan daarstellen, als hij het heilzaamst acht, zoo is het duidelijk, dat hij door de opbrengst, stel van vijf gulden, ook belemmerd wordt, al moest hij anders ten gevolge van *kosteloos* onderwijs het dubbele dier som betalen, voor iets dat in zijne oogen verderfelijk is. In de gemeente A. b. v. wordt het onderwijs geheel bekostigd uit de belastingen; 50 burgers, die voor hunne kinderen een geheel ander onderwijs begeeren, dragen daartoe bij *f* 500. In de gemeente B. echter brengt een even groot getal van gelijkgezinde ingezetenen slechts de helft dier som op, omdat het gemeentebestuur ook schoolgeld heft. Wordt nu aan de vrijheid van onderwijs dezer laatsten in beginsel niet even goed te kort gedaan als aan die der eersten? Waren zij toch niet verpligt, die *f* 250 te betalen, zoo zouden zij welligt veel eerder overgaan tot de oprigting eener school naar eigen goedvinden. Nu zij echter gehouden zijn, hunne bijdragen te leveren tot het onderhoud der gemeenteschool, kunnen zij daardoor teruggehouden worden in de uitvoering van hun wensch. En dat dit *werkelijk* op vele plaatsen het geval is, behoeft waarlijk geen betoog. — Alzoo bestaat de vrijheid van onderwijs geenszins overal, maar wordt *verkort*.

2. Niet zoozeer de vrijheid van *onderwijs*, als wel

voornamelijk die *des gewetens*, wordt door zoodanige bekostiging van het onderwijs (geheel of gedeeltelijk uit de belastingen) verkort.

Het is overbekend, dat vele duizenden in den lande, om *gemoedsbeswaren*, de wet van 1857 afkeuren, als hoogst verderfelijk van aard en strekking voor het Nederlandsche kind, als toekomstig burger en lid der Christelijke Kerk. Zoo de talrijke adressen van vroegere dagen de gehechtheid der natie aan het Woord van God, als rigtsnoer des levens ook voor het kind, als bron der waarheid ook voor eene deugdelijke opvoeding nog niet genoegzaam bewezen hadden, — zoo zou het, tot staving daarvan, voldoende wezen, te wijzen op de talrijke leden en begunstigers der Vereeniging voor Christelijk-Nationaal Schoolonderwijs, en op den onlangs aan Zijne Majesteit den Koning aangeboden Staten-Bijbel, uit de giften van ten minste 50000 personen aangekocht en versierd. Al die duizenden willen, niet ten gevolge van partijzucht of eigen-belangzucht, maar tengevolge hunner heilige overtuiging, een geheel ander onderwijs, dan er, volgens de wet, van Staatswege gegeven kan en mag worden. Wat geschiedt er dus, indien de zoodanigen verpligt zijn, hunne, bovendien soms zuur verdiende penningen op te brengen tot de daarstelling en instandhouding van een onderwijs, dat zij met hart en ziel als anti-nationaal, onchristelijk, goddeloos verfoeijen? Van een onderwijs, dat zij in geenen deele voor hun kroost begeeren, en dat zij niet mogen gebruiken dan ten koste van hunne heiligste overtuiging? Of zoudt ge meenen, dat de vrijheid des gewetens dan eerst belemmerd wordt, wanneer het zich genoodzaakt ziet op eene andere wijze „Godsdienst te houden" dan het meent te moeten doen? Neen, elke verpligting, die, van buiten opgelegd, door het geweten wordt veroordeeld, is schending van zijne regten, is — gewetens*dwang*. Er is voorwaar! menige huisvader, die al zuchtende en slechts noode het aanslag-biljet der gemeentebelasting betaalt, bij de gedachte: „Zooveel percenten tot vermeerdering der goddeloosheid, tot verval van mijn vaderland." Tot nog toe is zulk eene gedachte geene daad, zulk een weêrzin

niet tot weêrstand geworden; maar de tijd is misschien niet verre meer verwijderd, dat sommige gemeentebesturen op eene onaangename wijze de onregtvaardigheid hunner handelwijze gevoelen. En het is gewisselijk goed, althans voor de revolutionaire rigting, dat de voorstanders van het Nationaal-Christelijk onderwijs niet behooren tot de toongevers der dagbladen. Anders....

En deze gewetensdwang wordt nog verergerd, wanneer de voorstanders van het Nationaal-Christelijk Schoolonderwijs tweederlei soort van scholen te onderhouden hebben: de onchristelijke openbare, en de Christelijke bijzondere school. Zij hebben geene moeite gespaard; zware geldelijke opofferingen getroosten zij zich; bespotting en beschimping, soms hunner eigene leeraars en overheden, verdragen zij geduldig, ter wille van Christus en hun geweten, ten einde hunne kinderen een onderwijs te laten geven, dat zij voor hun maatschappelijk en eeuwig geluk onmisbaar achten. Daar staat dan eindelijk het schoolgebouw; de onderwijzer is gekomen; alles is in orde. Zij eischen acht gulden schoolgeld per jaar voor het kind der vermogende ouders. Maar naauw is dit bekend, of zij vernemen: „Ook het gemeentebestuur heeft in plaats van *f* 12 het hoogste schoolgeld tot op *f* 8 verminderd." — Op hunne school is gelegenheid tot het aanleeren der nieuwe talen. Vier weken daarna staat er eene annonce in de nieuwsbladen, dat het gemeentebestuur iemand verlangt tot het onderwijzen der nieuwe talen, salaris *f* 500 per jaar. — Hun schoolgebouw is zeer doelmatig ingerigt. Het trekt veler aandacht. In de raadsvergadering wordt besloten tot den bouw van een beter schoollocaal. Een jaar daarna ontvangen zij hun aanslagbiljet der belasting.... De gemeentebelasting is *vermeerderd.* En hunne school? — Jaar aan jaar is er te kort; de leerlingen vermeerderen niet; natuurlijk: *Het kost den ouderen te veel.*

Wie zulk eene handelwijze billijk noemt, hij doe het: maar wij betwisten hem gezond verstand. Wie zulk eene handelwijze geen dwang des gewetens noemt, hij doe het: maar wij betwisten hem ten volle het bezit van zelfkennis.

De Minister van Binnenlandsche zaken heeft in de bovenvermelde discussie gezegd: „Ik vind het even natuurlijk als dat men, — zoo ik ongelijke zaken met elkander vergelijken mag — gebruik makende van een weg, tol betale." Volkomen juist. Maar laat mij ter opheldering een ander beeld gebruiken.

Er is voor allen één weg geopend. Sommigen echter meenen, dat die weg ten verderve leidt. Daarom kunnen zij er geen gebruik van maken. Het wordt hun vergund een anderen aan te leggen naar hun goedvinden en op hunne eigen kosten. Maar nu komt de sterke arm, die den eersten weg liet maken, en noodzaakt diegenen, welke er niet op willen wandelen, om behulpzaam te wezen in het onderhoud, in de versiering, in de uitstekende verbetering van dien weg, zoo zelfs, dat hun eigen weg er zeer veel schade van heeft en slechts weinigen telt, die er op reizen; en dit — met verkrachting hunner heiligste overtuiging. Is dat regt, is dat billijk, is dat gewetensvrijheid?

Bij de behandeling van Art. 3 der wet op het lager onderwijs werd de vraag gedaan: „Kan van overheidswege aan eene bijzondere school subsidie worden verleend?" En bij de overweging dezer vraag verklaarden eenige leden zich bepaald tegen het subsidiëren van bijzondere scholen, als eene ONBILLIJKHEID, zoowel jegens de *ingezetenen*, welke voor hunne kinderen van die bijzondere school GEEN GENOT kunnen hebben en tot het subsidie toch hun aandeel in de algemeene lasten der gemeente of provincie bijdragen, als.... Was deze reden volkomen geldig, waarom wordt zij dan ook niet toegepast op die ingezetenen, welke van de openbare school geen genot kunnen hebben voor hunne kinderen? Waarom hen niet ontheven van de onbillijkheid, om in de gemeentekas te offeren voor het openbaar onderwijs? — Of hebben deze minder regt? — Jus suum *Cuique*. Wat voor den een onbillijk is; is het ook niet voor den ander?

3. Gewetensdwang is in strijd met het beginsel en de bedoeling der wet zelve.

Het *beginsel* der wet is: eerbiediging van ieders gods-

dienstige begrippen (Art. 194 der grondwet); het staat uitgedrukt aan het hoofd der wet. Wij zagen, dat door zoodanige bekostiging van het openbaar onderwijs de gewetensvrijheid van vele duizenden aan banden werd gelegd. Dit is geene eerbiediging, maar verachting van godsdienstige begrippen. Want daartoe behoort in de allereerste plaats: „het begrip van gewetensvrijheid". Dit maakt zulk een onafscheidelijk deel van alle godsdienstige overtuigingen der Protestanten (en ook der Roomschen?) uit, dat het zelfs als de grondslag, de onmisbare grondslag van de godsdienst beschouwd moet worden. Waar de ingezetenen meenen, dat zij om Gods wil en het heil hunner kinderen het openbaar onderwijs niet mogen goedkeuren, daar worden zij in hun godsdienstig leven belemmerd door de verpligting, om zulk een onderwijs met hunne penningen te ondersteunen. Want zoowel zulk een misbruik van hun tijdelijk vermogen is ongodsdienstigheid, als openbare onzedelijkheid. Al wat met hunne overtuiging strijdt, is pligtverzaking, mitsdien ongeregtigheid. — Wanneer desniettemin de overheid ze noodzaakt, eerbiedigt zij dan hunne godsdienstige begrippen?

Gewetensdwang strijdt ook met de *bedoeling* der wet. Bij haar ontwerpen en bediscussiëren had men de vrijheid van onderwijs, de vrijheid des gewetens op het oog. Christelijke bijzondere scholen werden toegestaan bij de wet en niet langer afhankelijk gesteld van de willekeur van plaatselijke en gewestelijke overheden. Daardoor werden de gemoedsbezwaren der voorstanders van het Chr. Nat. schoolonderwijs van overheids wege erkend, vrijheid des gewetens in het onderwijs der jeugd geproclameerd. Dit dus bedoelt ook de wet.

Hoe nu, indien zij zelve deze bedoeling vergat, niet in alles gedacht en hare verwerkelijking veelvuldig belemmert! — En — gelijk uit het bovenstaande volgt, — dit is het geval, wijl zij bepaald heeft, Art. 33: „Ter tegemoetkoming in deze kosten (van het lager onderwijs), kan eene bijdrage voor ieder schoolgaand kind geheven worden."

Bij de behandeling van deze bepaling werd als *billijk*

erkend, dat de ouders en voogden in de eerste plaats de kosten van het gemeente-onderwijs helpen dragen; eerst daarna, zeide men, kan het in aanmerking komen, ook de overige ingezetenen te dezer zake te belasten. — Waarom slechts in *de eerste plaats?* waarom niet: ouders en voogden dragen *alleen* de kosten van het gemeente-onderwijs? — Dáárom niet — zoo luidt het antwoord, — omdat de vergoeding dan al te hoog zou opgevoerd worden. En om welke redenen was men daarvoor bevreesd? Waartoe moest dit vermeden worden? — Dan zou, wanneer uit de opbrengst der schoolgelden al de kosten van het gemeente-onderwijs bestreden en deze alzoo zéér hoog opgevoerd moesten worden, — dan zou, daar gelaten de omstandigheid, dat *vele openbare scholen ledig blijven* en *de bijzondere bloeijen* zouden, zoodanige hooge eisch strijden met het op den voorgrond geplaatste beginsel, dat alle ingezetenen er belang bij hebben, dat aan de kinderen in de gemeente *goed* onderwijs wordt gegeven, en dat zij bij gevolg daartoe ook, zoo noodig, moeten bijdragen!

Voorzeker, alle ingezetenen hebben belang bij *goed* onderwijs. Maar wat de wetgever *goed* noemt, noemen velen hunner *slecht.* Nu kan de regering wel zeggen: ja, maar toch het *is* goed, en daarom moet ieder des noods bijdragen; duizenden betwijfelen en loochenen het, weerspreken haar in haar gezigt en zeggen: „Het is *niet* goed." Daarom meenen zij, bij zulk een slecht onderwijs geen *belang* te hebben; daarom is in hun oog elke belasting daartoe zéér lastig, zéér drukkend; daarom is naar hun gevoelen dit op den voorgrond geplaatste beginsel der wet een *sofisme,* en in strijd met het grondwettig beginsel der wet: vrijheid van onderwijs, vrijheid van geweten. De staat heeft de mondigheid der burgers, — ten minste als zij eene bepaalde belasting opbrengen — erkend, om zijne afgevaardigden ter hoogste raadszaal des lands te kiezen, alzoo om over het nadeelige en voordeelige, slechte en goede, onbruikbare en deugdelijke in het bestuur en de inrigting van den staat te oordeelen. Maar door de bewering: het openbaar onderwijs is *goed,* door den dwang, om daartoe

bij te dragen, handelt men, als waren al die duizenden, die zulk onderwijs verfoeijen, *kinderen*, wier oordeel niets beteekent en wier tegenspraak met een eenvoudig: *het is goed, wat ik zeg*, beantwoord moet worden. — Ook nog eene andere reden verbood de regering te bepalen, dat (tenzij het volgens Art. 31 uit andere uitkomsten gevonden wierd) alleen de ouders en voogden de kosten van het gemeente-onderwijs zouden dragen, namelijk deze: „Anders zouden vele openbare scholen ledig blijven en de bijzondere zouden bloeijen." Derhalve, ook de Christelijke bijzondere scholen, bij de wet vergund, ten gevolge der erkenning van gemoedsbezwaren, bij eerbiediging van ieders godsdienstige begrippen, mogen niet bloeijen, zij moeten kwijnen, kon het zijn, *ver*kwijnen. Waarom alzoo met de eene hand verhinderd, wat men met de andere bevorderen wilde? Waarom gehandeld alsof de Spaansche regering tot Manuel Matamoros zeide: „Vrij moogt ge, vrij moet ge wezen; maar toch uwe gezondheid mag nooit bloeijend wezen; daarom moet ge levenslang verkeeren in onderaardsche gangen."

De Christelijke bijzondere school mag niet bloeijen. Het ga hoe het ga. Zij moet kwijnen. Wáárom? Dáárom, omdat het overeenkomt met de bedoeling der wet? In geenen deele; ook niet met deze, om overal het onderwijs te bevorderen. Bij het onderzoek toch van Art. 37 (dat de vereischten tot het geven van bijzonder schoolonderwijs of van huisonderwijs vermeldt) kwam het uit, dat men zich vrij algemeen verklaarde tegen den wensch van sommigen, om van den bijzonderen onderwijzer minder kundigheden te vragen. Zeer duidelijk ligt aan deze verklaring dit denkbeeld ten grondslag: „Ook het Christelijk bijzonder onderwijs moet zoo goed mogelijk zijn." Bij Art. 37 mogt dus weêr, wat bij Art. 31 en 33 niet mogt; toen mogt het bloeijen; eenige uren vroeger moest het kwijnen. — Welk eene dwaasheid! Moet dan à tout prix de staatsschool een schitterend privilegie hebben? Moet dan coute qu'il coute op het bordje der Gemeentescholen geschreven kunnen worden: *Hier alléén onderwijst men de jeugd goed?*

Begrijpt men dan niet, dan door deze verdrukking der Christelijke scholen vele kinderen benadeeld worden? Of meent iemand, dat de ouders, die Christelijk gezind zijn, hunne kinderen van kwijnende bijzondere scholen naar bloeijende openbare zullen zenden? Helaas! wat kent men dan nog weinig de kracht der overtuiging. — Voorzeker, door zulk eene onderdrukking benadeelt men, wat men ook bevorderen wil: het onderwijs der jeugd.

En ook dit laatste, is het geene onderdrukking, die gewetensdwang wordt, zoodra men maar gevoelt: Dit doet de staat uit voorliefde tot zijn eigen onderwijs, om zedelijk te dwingen, wat hij wettelijk toestaan moest: vrijheid om mijne kinderen zoo goed mogelijk te onderwijzen naar mijn eigen goedvinden?

Komt dan gewetensdwang overeen met het beginsel en de bedoeling der wet?

En wat nu dient er te geschieden?

Eenvoudig moet er hoe dan ook deze bepaling gemaakt worden: NIET UIT DE BELASTING, maar uit de SCHOOLGELDEN DER SCHOOLGAANDE KINDEREN voorziet elke gemeente in de kosten van het lager onderwijs, voor zooverre die niet komen ten laste van anderen of op andere wijze gevonden worden. Zie Art. 31 en 33 der wet.

„Wanneer het van mij afhangt eene school in te rigten, dan zal degeen, die van de school gebruik wil maken, in zoover hij in staat is om te betalen, zijne bijdrage tot de kosten moeten leveren."

Deze woorden van den heer Minister van Binnenlandsche zaken, wij hopen, dat hij ze gedachtig blijve en dat naar het beginsel, daarin uitgesproken, de wet herzien worde, op de boven behandelde punten.

„Al wat gij wilt dat de menschen u zullen doen, doet gij hun ook alzoo." Dit woord van den Heiland zij meer en meer ons formeel beginsel!

Lezer, is het ook het uwe?

Zoo ja, dan zij ook uwe stem tegen elken gewetensdwang en voor de boven voorgestelde wetsverandering.

Oostermeer,
Julij 1862.

G. J. VOS, ADRIAANSZ, *v. d. m.*

EENE WEEK IN HET WUPPERDAL.

Het Wupperdal zal velen onzer lezers niet onbekend zijn. Het is inderdaad een schoon dal; dat bergachtige met groen beplante en met huizen doorweven geheel, geeft zulke verrassende, telkens op eene andere wijze gevarieerde schoone vergezigten, dat men onwillekeurig moet uitroepen: ziedaar ook nog een paradijs Gods op aarde, zoo er slechts geene zonde ware! Voegt men hierbij de bedrijvigheid en het welvaren, dat daar tot eene aanmerkelijke hoogte is gestegen en nog steeds klimmende blijft, de orde en vredelievendheid zijner inwoners, de gelukkige huisgezinnen, waar twist en oneenigheid tot de zeldzaamheden behooren, dan kan men het Wupperdal wel onder de gelukkigste plaatsen der aarde rekenen. Maar boven alles is het Wupperdal ons dierbaar geworden door de werkzaamheden betrekkelijk de uitbreiding van het koningrijk Gods.

Er heerscht onder de verschillende geloofsbelijdenissen van Gereformeerden, Lutherschen en Geünieerden een geest van vereeniging met betrekking tot de groote zaak der zending, die hun alle bijzondere denkbeelden doet vergeten, om op één punt zich te vereenigen: *de uitbreiding van het koningrijk Gods op aarde.*

Doch zij zijn het niet alleen eens in de hoofdbedoeling, maar ook in de beginselen, die tot dit hoofddoel leiden. Het Wupperdal geeft in zijne opzieners ook nog eene vereeniging te aanschouwen, die ons de kracht verklaart, waarmede zij kunnen arbeiden en de groote uitkomsten verkrijgen, die dit betrekkelijk kleine volk door Gods goede hand over hen mogt daarstellen.

Zij zijn het eens in de waarheden van het levend geloof als een gewrocht van den Heiligen Geest, verworven door den Heer JEZUS CHRISTUS door zijne zelfofferande. Zij zijn het eens, dat de mensch door de zonde van God is afgevallen, en dat het de duivel is, de menschenmoorder van den beginne, die hen tot dien afval heeft verleid. Zij zijn het eens in de belijdenis, dat het Jezus is, die van vóór de grondlegging der wereld het op zich genomen heeft, om den mensch van de heerschappij des Satans te verlossen en hem weder tot God te brengen. Zij zijn het eens, dat in den naam van Jezus zich alle knie moet buigen, en er geen andere naam onder den hemel gegeven is, door welken wij moeten zalig worden. Men weet daar onder de talrijke schare van leeraren van verschillende confessiën niets van die schroomvalligheid, die de valsche schaamte over betwiste punten liever doet zwijgen. Men hoort daar met vrolijken moed de groote gedachten vernieuwen, die de blijdschap der eerste Christenen waren, en de sterkte van het levend Christendom van alle eeuwen. Geene voorzigtige omschrijving van waarheden, ter voorkoming van ergernis bij andersdenkenden, wordt daar gevonden, men gelooft, en daarom spreekt men, en geloof geeft geloof en stort een heiligen moed en zekerheid der dingen die men gelooft, in de ziel.

Waar zulk eene eenheid van hoofdbeginselen aanwezig is, daar kan ware verdraagzaamheid bestaan, die bijzondere gedachten laat rusten, om zich in één hoofddenkbeeld — de erkende en door alle geloofd wordende zaligheid tot anderen te brengen, — te vereenigen en alzoo gezamenlijk te arbeiden tot verwezenlijking van één groot doel.

Het Wupperdal zoude zijne jaarlijksche feesten vieren van 10—17 Augustus, en deze feesten betroffen alle het groote doel: *de uitbreiding van Gods koningrijk.*

Het Feest-Comité had een programma aan verschillende corporatiën en personen gezonden, en hen uitgenoodigd tot deelneming aan de *Feestweek.* Eene zoodanige uitnoodiging gewerd onder anderen het *Java-Comité*, en dit vermeende van zijne belangstelling blijken te

moeten geven door een paar broeders af te vaardigen, ter bijwoning dezer feesten.

De onuitwischbare indruk, dien deze feestweek op hun gemoed heeft gemaakt, zal moeijelijk in zijn geheel mede te deelen zijn; doch aan de instelling van David gedachtig, dat den thuis blijvenden een deel van den buit toekomt, dien men heeft verkregen, zullen zij, wat zij van dien buit hebben overgehouden, gaarne gelijkelijk deelen, en een zooveel mogelijk geregeld verslag mededeelen van hetgeen zij gezien en gehoord hebben.

Het was Dingsdag 12 Augustus, dat wij te Elberfeld kwamen; reeds was de feestweek begonnen. Zondag 10 Augustus was er des morgens in de nabijheid van Elberfeld te Sonnborn eene godsdienstoefening gehouden, die in betrekking stond met het *Rijnsch Westphaalsch Jongelings-Verbond*, en werd het feest zelf des namiddags in het Vereenigings-huis te *Elberfeld* gehouden, nadat er eene algemeene vergadering daags te voren aldaar had plaats gehad.

Maandagmiddag was er te Elberfeld in de eerste Gereformeerde kerk jaarfeest van het *Bergsche Bijbelgenootschap* gevierd, waar als feestredenaars de predikant Grashof van *Suchtelen* en de Deken Lijnkes van *Spijer* waren opgetreden. Daarna was er eene vrije vergadering in het Vereenigings-huis te *Elberfeld* gehouden.

Het Vereenigings-huis te *Elberfeld* is een zeer groot lokaal, waar men zonder bepaalden regel van sprekers zich onderling tot vrije uiting van gedachten over Christelijke onderwerpen vereenigt.

Evenzoo was er des Dingsdagmiddags in de eerste *Luthersche kerk* te Elberfeld het jaarfeest gehouden van *de Evangelische maatschappij* voor Duitschland, waar de kapellaan conradij van *Wiesbaden*, de predikant pfitzner van *Breslau* en de predikant damköhler uit *Petershagen* als feestredenaars waren opgetreden.

Toen wij te Barmen aankwamen, trof ons het vergrootte zendelings-gebouw, dat thans een nieuwen vleugel aanbood, aan het oorspronkelijk gebouw gelijk. Onmiddelijk werd ons logies aangewezen, waar wij met de grootste hartelijkheid werden verwelkomd.

Des Woensdags in den vroegen morgenstond werden wij aangenaam verrast door een schoon morgenlied, dat door de huisgenooten gezongen, door zijne eigenaardige welluidendheid ons liefelijk in de ooren klonk. Wij waagden het ons te begeven naar de plaats des gezangs. Het was feest; de vader des huizes werd bij de vermeerdering zijner jaren verwelkomd door zijne waardige echtgenoot en bloeijende kinderen. Gaarne voegden wij ons bij de feestvierende schaar, en was ons het gezang liefelijk geweest, niet minder de huiselijke Godsdienstoefening, waarin hier de moeder des huizes als eene ware priesteres, des morgens en des avonds met waardigheid voorging. Wij aanschouwden op nieuw hoeveel de huisgodsdienst en een Christelijk leven tot veredeling van kinderen en dienstboden vermag; die ongedwongen blijmoedige kalmte, die het geheel bezielde, die stille godsvrucht, welke als een levenwekkende adem allen weldadig aandeed, bevestigde op nieuw de waarheid van Gods Woord: *het Christendom bestaat niet in woorden, maar in kracht.*

Heden Woensdag 15 Augustus, werd er in de kerk te *Unter Barmen* Jaarfeest gevierd van het *Rijnsche Zendelinggenootschap.* De predikant BLUMHARD uit *Bad Boll* zoude optreden. Groote scharen van feestgangers doorliepen de straten van *Barmen* en traden het ruime kerkgebouw binnen. Een groot vierkant nieuw gebouw gaf ons aanleiding om onmiddellijk den schoonen smaak van den bouwmeester te erkennen, die het geheel eenvoudig en doelmatig had ingerigt, waardoor ook de verst verwijderde den spreker kon aanschouwen. Eene ruime galerij gaf gewis voor 800 toehoorders gelegenheid den spreker te zien en te hooren; men kan daarnaar de ruimte van het geheel opmaken. Ten half tien ure trad de spreker op. Men kent ook in ons land den waardigen BLUMHARD, den man, dien God de genade verleent om nog heden te bewijzen, dat de gaven der gezondmaking op den eersten Christen Pinksterdag aan de gemeente verleend, niet zijn vernietigd, en alzoo deze en andere gaven blijven bestaan en voortleven en zich openbaren waar het noodig is, indien er slechts geloof en godzaligheid

genoeg bestaat, dat deze gaven zich kunnen ontwikkelen. Hij nam uit Jes. 40: 26—31, den dagtekst der Broedergemeente, aanleiding tot de ontwikkeling zijner gedachten. Wij worden, alzoo sprak hij, op de sterren gewezen, gelijk God aan ABRAHAM deed, als een teeken van de onveranderlijkheid van zijn verbond. Dit is voor het zendingswerk eene behoefte; alles wat zich op dit gebied beweegt, is onvast, onzeker en aan teleurstelling onderhevig, en daardoor wordt men moede, men vraagt dan: zoude het wel de tijd zijn, zoude men niet beter doen eene andere gelegenheid af te wachten? Waarom naar *Borneo* de zendelingen gezonden, alwaar onze zending verwoest is. 1800 jaren lang is het Evangelie gepredikt en nog zoo weinig vrucht. Wanneer deze klagten ons zouden ontroeren, dan worden wij op de sterren gewezen; deze troost, voor 3000 jaren ons gegeven, moet voor ons niet verloren zijn. Het Godsrijk zal komen, al gaat het langzaam. Laat het donker zijn, de nacht zal ons het sterrenheir ontdekken, dat alsdan eerst zigtbaar wordt; men ziet ze niet bij dag. Naar boven het oog in den nacht; die zelfde sterren staan dáár nog altijd en geven nog immer haar licht. Is de belofte aan ABRAHAM onvervuld gebleven, toen de Heer hem naar de sterren wees?

Alles schijnt dikwijls in verwarring en door elkander te loopen; men roept menigmaal uit, gelijk wij lezen in den tekst: *Mijn weg is voor den Heer verborgen en mijn regt gaat van mijnen God voorbij!* Onze tekst wijst ons echter op de sterren, en dan gaat het licht op in de duisternis, en men kan alles hopen en alles gelooven, als men zijne oogen opheft en aanschouwt alles wat de Heer geschapen heeft.

Maar er is meer, waarop men het oog heeft te houden. God stelt de sterren in hare loopbaan en zij gehoorzamen zijn wil; doch dit is anders bij de menschen. Eene nieuwe schepping uit zijne hand daar te stellen, kan niet zoo moeijelijk zijn, dan de van zijn oorsprong verbasterde mensch tot zijn beeld en gelijkenis weder terug te brengen. Het is niet door het magtwoord van zijn wil, maar door de organische werking van zijn

Geest, door redelijke overtuiging. Het is niet te verkrijgen door het woord: Gij dief, word eerlijk; gij onkuische, word rein; gij aardsch-gezinde, word hemelschgezind. Neen het gaat door den langzamen weg der genezing, van trapsgewijze ontwikkeling der volken. Hier kan bij geene jaren, maar bij eeuwen worden gerekend.

In zes dagen wordt de wereld geschapen, maar het is eerst na 4000 jaren dat Christus in het vleesch verschijnt. Wij begrijpen Gods grootheid niet; God *wacht!* de vader *wacht* op de terugkomst van den verloren zoon. Eindelijk zal hij komen, en hij is gekomen, door ervaring geleerd. God laat den mensch zijn weg gaan, en nogtans werkt God, doch onzigtbaar. Hij werkt, doch zoo, dat de genade vruchtbaar en doelmatig zal kunnen werken, dat de mensch tot zich zelven komt en de genade begeerlijk wordt in zijn oog. Immer schijnt het, dat God ons vergeet. Zie slechts den tekst. Israël klaagt en ook wij klagen; onze eigene ervaring openbaart dezelfde klagten. Zeggen wij niet dikwijls: De Heer schijnt ons te vergeten. Zij zijn gewis ook heden onder ons, die dit in stilte klagen. Neen mijn broeder, gij zijt niet vergeten; God denkt aan u, maar hebt gij het niet opgemerkt, dat ondanks uwe benaauwdheid en smarten het u toch goed gaat? dat zijne genade u sterkt en schraagt? Onvermogen wordt men gewaar op het zendingsgebied, licht wenscht men te ontvangen om te kunnen werken, en ziet men heeft zoo weinig licht en men heeft zoo weinig kracht; hoe wordt men verschrikt door gedurige teleurstellingen en verkeerde uitkomsten; men ontdekt, dat men hier met meer voorzigtigheid had moeten handelen en elders geheel verkeerd heeft gezien. Doch wees niet versaagd ondanks dit alles, zie op het prophetisch woord van onzen tekst, zie opwaarts, zie op de wonderkracht van onzen Heer, het zal gewisselijk goed gaan, ook door tegenspoed. Wat is er geschied in de laatste 60 à 70 jaren? Gij weet het, welke kleine beginselen op het gebied der zending het begin dezer eeuw konde tellen. Slechts de Broedergemeente had in het begin der 18e eeuw, de zending in *Groenland* en op de kusten van *Labrador* begonnen; wat door haar niet ge-

daan werd, bleef ongedaan; noch in *Indië*, noch in *China* eenige zending. Wie van de zending sprak, werd als een dwaas bespot; nergens ondersteuning, nergens eenige belangstelling. Hoe moeijelijk was het, de Christenen tot de bewustheid te brengen om de Heidenen met CHRISTUS bekend te maken. De zending was een voorwerp van bespotting overal, en nu tellen wij 1862, en wat is er thans, ondanks al die klagten van moeijelijkheden en ellenden zonder tal, die onoverkomelijk schenen, geschied? Zie eens naar *Australië;* op enkele plaatsen na, en eenige ontoegankelijke eilanden, heeft het Christendom daar de overhand: 2/3 is bekeerd. Overal heeft het Christendom getriumfeerd, in weerwil van alle klagten over tegenstand en moeijelijkheden. De Negers in *West-Afrika* organiseren zich reeds zelven en rigten hunne Bijbel- en Zendelinggenootschappen op. In *Burmah*, in *Hindostan*, onder de 400 millioen *Chinesen* is de naam van CHRISTUS bekend. In *Namaqualand* worden door de Christenen uit de Heidenen scholen gesticht, de zendelingbladen worden aldaar gelezen en zendelingfeesten gehouden Niettegenstaande al onze klagten, wordt *Afrika* door het Evangelie omsingeld en de geheele wereld door, overal is de naam van CHRISTUS, althans bij naam, bekend. Dit is in den tijd van 70 jaren geschied, ondanks alle klagten. Niemand die den naam van mensch draagt, of hij heeft reeds den naam van CHRISTUS althans gehoord.

Het heeft mij verrast, dat er geen land meer bestaat; of men heeft het genoemd, om aldaar den Christenvaan te planten.

God werkt en werkt door onze bezwaren en te midden onzer bezwaren. Te *Borneo* en *Sumatra* voorzeker is onze zending niet zonder bezwaren; doch is het niet opmerkelijk, dat toen de kopsnellers twee zendelingen onder de *Battas* hebben gedood, de Heidenen het dorp hebben uitgemoord, omdat men zulke goede menschen (gelijk zij de zendelingen noemden) van het leven had beroofd.

De Hollandsche regering moge het Christendom op *Java* niet begunstigen, God werkt desniettemin; 3- à

4000 Javanen belijden den naam van onzen Heer. Gaat voort, mijne Broeders! God zegene uwen moed; die op den Heer hopen, ontvangen nieuwe kracht, als adelaars zullen zij verjongd worden, Hij geeft den moeden kracht en vermenigvuldigt de sterkte dien, die geene krachten heeft. Ziet op de beloften des Heeren, en gij zult nieuwe kracht bekomen. Heerlijk zal Hij het op Hem hopend geduld beloonen, de overwinning zal u geworden; eer zal hemel en aarde vergaan, eer een der beloften des Almagtigen zal feilen."

Daarna trad de zendeling-directeur Dr. FABRI op.

„Wij vieren feest, — zeide hij — wij aanschouwen de landen en volken der wereld, en zijn overtuigd dat zij het eigendom des Heeren zijn, wij verkwikken ons aan de bemoedigende woorden van onzen waarden Br. BLUMHARD, over hetgeen de Heer in de laatste 50, 60, 70 jaren heeft gedaan, en roepen uit: Groot is onze God!

Doch welk een beeld treedt ons aan de andere zijde tegen. Ontzaggelijke magt, die zich tegen ons stelt in het beeld der halve maan. Het is Mohamed, — reeds als van weinig beteekenis gerekend, — die zich in dreigende houding tegenover ons plaatst. Overal triumfeert hij, overal dringt hij door.

Daar zien wij de nieuwe wereld in beroering; wie had voor twee jaren zulk eene woede kunnen vermoeden, dat met de wreedheid des tijgers de eene broeder den anderen het staal in den boezem steekt. In *China* niets dan geweld en in zijne grondslagen geschokt. *Borneo* in opstand. *Hindostan* met moeite bedwongen. Alles en overal onrust en bedenkelijk de toekomst. Het is wel altijd strijd op de wereld geweest, maar nimmer zoo algemeen als heden.

Wat wil ik hiermede zeggen? Ik wil hierop opmerkzaam maken als eene zaak, die met de zending in een onmiddelijk verband staat. Is de wereld in eene magtige beweging; ook de zendingsgeest en de zendingsijver ontwikkelt zich op eene wonderbare wijze.

Het Bazelsche genootschap breidt zich uit. Hermansburg, reeds zoo zeer vergroot, heeft den moed een nieuw gebouw daar te stellen voor de zending.

Noorwegen sticht een nieuw zendingshuis. In Zweden wordt een zendelinggenootschap opgerigt. Finland en Esthland stichten zendelinghuizen. In Holland ontwikkelt zich het zendelingwezen, zoodat er thans vijf genootschappen zijn. Overal is er eene wonderbare werking onder de volken zigtbaar, een magtige aandrift op te merken om het koningrijk Gods uit te breiden. Vooral is dit zigtbaar in de toeneming der bijdragen, die tot dit doel worden afgezonderd. Wie moet hierin niet Gods vinger erkennen? Het roept ons toe: gaat voort, gaat voort in geduld en lijdzaamheid, God zal de overwinning schenken. Met hoeveel moeite en bezwaren heeft de Rijnsche zending moeten worstelen; welk eene smart trof ons voor drie jaren; de tuchtroede was over ons gekomen en werd niet te snel weggenomen; de geheime smarten en worstelingen zijn alleen in de vertrouwdste kringen bekend; verborgen kruisen zijn ook in de zendingszaak te dragen. Doch toen het scheen dat het te zwaar zou worden om te doorstaan, toen het scheen dat alles ten gronde zoude gaan, toen vertwijfeling nabij was, toen verscheen de Heer met zijn: *Ziet hier ben Ik; Ik ben de Getrouwe!* Was de verzoeking zwaar, Hij gaf bij de verzoeking ook de uitkomst. Gods naam zij geloofd! Hoe veranderden alles. De grootste vijanden zijn vrienden geworden; wij mogten van alle zijden hulp ontvangen, en nu ziet, wij zijn aan het bouwen van ons zendingshuis. Gij aanschouwt de ruimte, zij wordt verdubbeld. Gij verheugt u met ons, want onze God heeft het gedaan. Hij heeft ons gezegend. Ik heb gezegd, en ik herhaal het: het is mij een wonder! vóór 1860 zulke ontzaggelijke zwarigheden van allerlei aard; en nu, wat aanschouwen nu onze oogen? wat heeft onze trouwe God gedaan? Ik verheug mij echter met beving, niet omdat ik op nieuw met zorg worde aangevallen, maar omdat ik de gedachte niet van mij kan weren: Wat baat het ons, een groot gebouw te bezitten, indien het innerlijke leven ontbreekt! Wee onzer, indien het kapitaal van geloof niet vermeerdert.

In het midden onzer bouwing heeft ons de Heer rij-

kelijke gaven doen toekomen; er ontbreken ons nog wel eenige gelden, doch wij hopen op den Heer. Voor eenigen tijd ging een Petersburger koopman naar het eiland *Madera* ter herstelling zijner gezondheid. Hij was zonder levende kennis van het Evangelie. Zijne vrouw had menigmaal om zijne bekeering gebeden; te *Madera* werd dit gebed verhoord. Zij lezen aldaar de zendelingsberigten van het Rijnsch genootschap; de man zegt: Wij kunnen hieraan toch ook wel iets doen, en maakt het genootschap in zijn testament een legaat van 10,000 roebels. Deze gelden zullen ons weldra geworden; deze en dergelijke bewijzen van Gods goede hand over ons verblijden het hart."

Voorts wees de spreker op de groote behoefte aan arbeiders, aan jongelingen, die zich geheel en al overgeven aan de dienst des Heeren; doch ook daarin mag men zich verblijden; ook daarin zegende de Heer op eene bijzondere wijze. Het was hem echter niet geoorloofd hier in bijzonderheden te treden; zeer verzocht hij de voorbede voor hen.

Voorts wees hij op den strijd te *Borneo;* nog waren vier zendelingen te *Banjermassing*, uitziende wat de Heer verder te doen gaf. Zij waren met moed bezield, dat de Heer de verwoeste plaatsen weder zoude geven te herbouwen. — Van *Sumatra* gunstige berigten; de zending onder de *Batta's* beloofde veel goeds; wat het werken onder den *Neger* en *Chinees* bemoeijelijkt, vindt men niet onder de *Batta's*. Het is een volk, dat hooren wil. Het is een volk van redenaars; twee malen in de week zijn er raadsvergaderingen, waar men twee uren wordt aangehoord, met het geduld, zoo als spreker zeide, van een Wupperdaler. De broeders ondervinden daar eene gunstige opname. Voorzeker ook daar zijn eigenaardige moeijelijkheden te overwinnen. De Nederlandsche regering aldaar, en de willekeur der residenten geven dikwijls groote belemmeringen; nogtans de Heer heeft gewerkt.

Onlangs, zeide hij, ontving ik een brief uit den Haag, waarin onze hulp wordt begeerd, niet alleen onder de *Batta's*, maar op meer eilanden in den Indischen Archipel.

Naauwelijks hebben wij onze zending aldaar begonnen, of ziet ook daar een grootere werkkring geopend.

Uit de Kaaplanden gunstige berigten; de gemeenten beschamen ons door hare gaven; er zijn weinig gemeenten in Europa, die zooveel doen. Voorts deelde spreker verdere berigten mede over de droogte en ziekten, waarmede de gemeenten bezocht werden. Nogtans de Heer had de gemeenten ruimte gegeven door den dood van Jonker *Afrikaner*, die hun zooveel leed had berokkend. In *Rehoboth* is een begin gemaakt om 12 nationaal helpers op te leiden. Men wilde aldaar eene kerk bouwen, en een Hulp-zendinggenootschap stichten.

Alzoo, ging hij verder voort, betoont zich de Heer, de Getrouwe te zijn. Hij zal verder met ons zijn. Hij zal ons kracht schenken, om de magt des Satans te wederstaan. Laat ons bidden om getrouwheid, om kracht, om vurig van geest te zijn; God zal met ons zijn. Amen.

Alzoo eindigde deze belangrijke zamenkomst, die drie uren had geduurd en door de groote menigte met de hoogste opmerkzaamheid was aangehoord. Wij spoedden ons naar de vriendelijke woning, welke ons door de gastvrijheid was bereid. Het was een belangrijk gezigt, die afzonderlijke groepen in onafzienbare rijen elkander opvolgende, van zoovele achtbare mannen uit verschillende deelen van Duitschland aldaar vergaderd. Wij hadden echter weinig tijd, om de gelegenheid tot kennismaking met dezen en genen aan te knoopen of te vernieuwen, want ten 3 ure werden wij in hetzelfde kerkgebouw terug verwacht, waar eene algemeene Zendelings-Conferentie zoude plaats hebben, en gelegenheid zoude worden gegeven om verschillende aanspraken van zendelingen en feestgasten te vernemen.

Wij spoedden ons op den aangewezen tijd daarheen; de vergadering werd geleid door Dr. FABRI. Na gebed en gezang werd het woord gegeven aan Dr. TAUBE, die aanving met ons bekend te maken het overlijden van den Generaal Superintendent WIESMANN, die juist op dezen oogenblik begraven werd; hij zou gaarne aan

zijnen grafkuil te Leipzig staan, doch wilde dit met ons in den geest doen. De overledene was een groot man, wiens verlies treffend was en diep zoude worden gevoeld. Hij was eene warme vriend der zending, en ook het Rijnsche Genootschap verliest veel aan hem.

Dr. FABRI kenschetste den overledene als een man van veel talent, en herinnerde nog hoe voor een jaar geleden ZEw. mede aan deze plaats zoo veel in betrekking tot het Zendingswerk gesproken had. Hierna werd Br. BEIJER, zendeling van *Borneo*, het woord gegeven. Br. BEIJER duidde aan, hoe in den vriend den zending in het algemeen, en in ieder zendeling in het bijzonder CHRISTUS eene gestalte moet verkregen hebben, zullen wij in waarheid daaraan kunnen en willen arbeiden.

Hij vergeleek de zending op *Borneo* bij een kind, dat moeijelijk leert gaan en spreken; het gaat zeer langzaam voort; de eigenaardige moeijelijkheden liggen in het volkskarakter, dat zeer flegmathiek is. Het gebrek is dus organisch; wanneer men met veel moeite den *Dajakker* onder zijn bereik heeft gekregen, en met hem veel heeft gesproken over de dingen van Gods Koningrijk, dan antwoordt hij zeer bedaard: „*dat is ons gebruik niet*," en als men eindelijk hem het nuttige van soortgelijke gebruiken heeft voorgesteld, dan zegt hij: „*wij hebben zulks niet noodig*." In den beginne kon men zelf geen *Dajakker* bekomen, om den zendeling ten dienste te staan, totdat eindelijk van Gouvernementswege gelast werd, om den zendeling de noodige hulp te verleenen, en de kinderen naar school te zenden. Van dien tijd af, dat men met de kinderen begonnen is, heeft de zaak eene gunstiger wending genomen, ja zoo zelfs, dat er hier en daar lieve bloeijende gemeenten ontstonden; doch kort daarop is de moord aan de zendelingen gepleegd, en nu ligt menschelijker wijs die arbeid weder geheel in duigen; waarom dat? zouden wij vragen. De Heer weet het alleen en zal te zijner tijd ons antwoorden.

Dr. FABRI dankte den spreker, en geloofde dat het werk op *Borneo* wederom zal aanvangen, doch op 's Heeren tijd. Hij noodigde nu den zendeling CROW van *China* uit, die ons sprak van den tegenstand van dat

werk in *China*, maar ook van eenige kleine gemeenten, die daar aanvankelijk zijn gesticht, en waarvoor hij ons opriep het aangezigt des Heeren te zoeken.

Thans trad de Amerikaansche Zendeling MÜHLHAUSER uit Milwaukee in Amerika op, die na eenen arbeid van 25 jaren aldaar, heden in ons midden daarvan feest wenscht te vieren. Genoemde Br. sprak met eene roerende stem over den toestand van de Duitsche Broeders in Amerika; hij zeide „gekomen te zijn van het land waar zooveel goeds, maar ook zooveel kwaads is; daar is behoefte aan predikers, daar zijn zeer vele gemeenten, die letterlijk verhongeren, dewijl er niemand is die hun het brood des levens toereikt. Mormonen en allerlei andere sekten slepen daar velen mede, en bij gebrek aan gezond voedsel worden zij met draf gevoed. Hij legt het alles op de conscientie, en bidt, en dringt ons, om vooral Amerika te gedenken met gaven en gebeden."

Dr. FABRI dankte genoemde spreker, en verzocht den zendeling VON BODELSCHWING, uit Parijs, een woord te spreken, die (zoover hoorbaar) ons van de Evangelisatie aldaar, vooral onder de kinderen, zeer treffende proeven gaf, en ons den vooruitgang dier zending ten duidelijkste blijken deed.

Deze VON BODELSCHWING, de zoon van een Pruisischen Minister, is op de volgende wijze tot het zendingswerk overgegaan. Zijn vader, die vele goederen had, zond hem ten tijde des oogstes uit, om aan zijn werkvolk en landlieden bevel te geven, den oogst zoo spoedig mogelijk in te halen, daar hij zeer vreesde voor ongunstig weder. Nadat hij naar het bevel zijns vaders overal is rondgereisd, en zijne bevelen heeft uitgedeeld, komt hij in de stad terug, en bezoekt eene zendingsvergadering. Daar hoort hij den spreker uitroepen: „*De oogst is wel groot, maar de arbeiders zijn weinig; bidt den Heer des oogstes, dat Hij arbeiders in zijnen oogst uitstooten.*" Dat woord treft zijne ziel, en had hij zoo even om den oogst zijns vaders zich bekommerd, thans nog veel meer om den oogst des Heeren. Van toen aan was zijn besluit genomen zich als arbeider in Gods Koningrijk aan te sluiten, en nu werkt hij onder de Duitschers in *Parijs*.

Dr. FABRI dankte spreker, en zeide over *Parijs* naar

België te gaan, en Br. ZIGELER uit te noodigen eenige woorden te spreken.

Genoemde Br. bragt de groete over van de Broeders in België, en bedankte zeer voor de belangstelling, welke ook die arbeid in het Wupperdal ondervindt. Hij eindigde met eenige trekken uit het leven, om ons eenigzins meer met België en de Roomsche bevolking bekend te maken.

Dr. FABRI noodigde thans Ds. WITTEVEEN uit Ermelo uit een woord te spreken. Genoemde spreker verhaalde een en ander van zijnen arbeid; ook eene school en schoolmeester had hun de Heer gegeven. Voorts sprak hij over den grooten zegen, dien ZEw. op zijnen arbeid mogt ondervinden; over het naauw verband tusschen Holland en Duitschland, en eindigde met des Heeren besten zegen over de Rijnsche zending af te smeeken.

Dr. FABRI noodigde vervolgens Ds. BARGER van Utrecht uit, die de groete overbragt van de Utrechtsche Zendingsvereeniging. Is die Vereeniging nog jong, en kunnen wij daarom nog geene groote dingen verwachten, ZEw. mogt ons toch berigten, dat de drie eerste zendelingen reeds waren ingezegend tot het heilige werk, en gereed stonden om naar Nieuw-Guinea te vertrekken. Overigens gevoelde spreker wat het was, als Hollander onder Duitsche broeders te staan, die voor *onse* Koloniën zooveel hadden opgeofferd. De moord op Borneo kon getuigen wat Holland aan den Duitschen zendeling schuldig is. Na de zaak der zending in het algemeen, en die van het Rijnsche Genootschap in het bijzonder de zegen des Heeren aanbevolen te hebben, eindigde de spreker. Dr. FABRI dankte voor dat hartelijke woord, en verzocht Ds. BLUMHART de vergadering met dankzegging te eindigen.

Donderdag 14 Augustus vergaderden wij weder in dezelfde kerk te Unter-Barmen, om onder voorzitterschap van den Predikant KREBS van *Rheyd*, eene openlijke Pastoral Conferentie bij te wonen. Na eene inleiding van den President, trad de deken KEERL van *Leutershausen* op, om een opgegeven thema te bespreken over het Bijbelsch begrip van heerlijkheid, naar zijne dogmatische en praktische bedoeling.

Van dit thema was een breedvoerig programma uit-

gegeven, welks diepzinnige inhoud reeds deed vermoeden, dat hier geen gewoon onderwerp zou worden behandeld, of dat het slechts oppervlakkig zoude worden beschouwd. Eenige denkbeelden willen wij hier laten volgen.

Het behandelde onderwerp werd volgens de Schrift opzettelijk onderzocht en liep over de heerlijkheid van het Goddelijk Wezen. — Hoe het onzigtbare zich in het zigtbare afdrukte. — De mensch is het zigtbaar afduksel van Gods Wezen. — De dingen der aar e hebben hunnen hemelschen oorsprong en vloeijen daaruit voort. — Alles wordt in zijne oorspronkelijke heerlijkheid hersteld, als het zigtbare naar het onzigtbare wordt gevormd. — Iedere persoonlijkheid ontdekt zich uit zijn eigen wezen en hoedanigheid. — JEZUS wordt de Heer der heerlijkheid genoemd, omdat Hij zijne heerlijkheid mededeelt. — God heeft zich in CHRISTUS geopenbaard. — God werkt door CHRISTUS, en deze werking is heerlijkheid. — God deelt zich mede door den Zoon. — CHRISTUS werkt uit de volheid zijns Vaders. — CHRISTUS spreekt in de Openbaring van JOHANNES van de openbaring, die God Hem gegeven heeft. — De mensch werkt uit de volheid van CHRISTUS genade, en dit is zijne heerlijkheid; daarom is iedere goede daad niet te vergeefs, en een beker koud water, uit liefde gegeven, eene daad, die uit de eeuwige bron zijn oorsprong heeft. — CHRISTUS werkt organisch, wachtende op den wil zijns Vaders; niet uit noodzakelijkheid geboren, maar uit heilige blijde zelfswillendheid. — Gods heerlijkheid, het laatste doel van CHRISTUS. Efez. 3: 21. — De Zoon, als eenswezens met den Vader, is het zigtbaar beeld der onzigtbare Godheid; — de volheid Gods woont in Hem ligchamelijk; — God openbaart zich in CHRISTUS, reeds van den oorsprong der wereld af. — De schepping wordt uit zich zelve erkend. Leven van leven. — God wordt de Vader der lichten genoemd. Vader der geesten. — De geesten Gods voor den troon; zij werken organisch; — alles heeft zijn middenpunt, en werkt uit zijn oorsprong. — Het aardsche Jeruzalem een voorbeeld van het hemelsche. — De tempel, zijne voor-

hoven, de tente der zamenkomst hebben hunne diepe beteekenis en zijn schaduwen van hemelsche dingen. — God, aan geene plaats verbonden, overal en boven alles. — De mensch ontvangt kennis aan deze dingen door ernstig onderzoek. — CHRISTUS leidt in de waarheid, doch organisch; geen deel aan deze dingen, dan door gebed en gemeenschap met CHRISTUS, zullen wij zijne heerlijkheid kunnen deelachtig worden. — Geene heerlijkheid de onze, dan door gemeenschap met den oorsprong der heerlijkheid.—TAULERUS, de groote grondlegger der Reformatie, op deze waarheid in de eerste plaats gewezen. — CHRISTUS hooger dan de hemelen, en door de hemelen doorgegaan. — De hemel der hemelen, het middenpunt. — Het Lam staat in het midden van den troon. Die overwinnen, deelen in de heerlijkheid van CHRISTUS en zullen met Hem regeren in eeuwigheid.

Verscheidene sprekers traden op, om hunne instemming met het gesprokene en het praktisch nut daarvan te bewijzen. Dr. FABRI deed opmerken, welke uitnemende gevolgen eene gedurige betrachting van deze dingen voor de geloovigen zoude hebben en hoe zij zich daardoor zouden verheffen boven het alledaagsche en de afmatting der zienlijke dingen; en had de spreker opgemerkt, dat het woord heerlijkheid 142 maal in het Nieuwe Testament wordt gevonden, hij kon hierbij voegen, dat hij had nagegaan, dat de woorden daaruit afgeleid, 205 maal aldaar worden aangetroffen.

Er waren ook anderen, die eenige bedenkingen hadden tegen sommige stellingen, door den spreker voorgedragen, welke echter allen op eene waardige wijze door spreker werden wederlegd. Bovendien: het voorgedragene was slechts een deel van het geheel, dat hij in zijne portefeuille bezat; hij had slechts enkele wenken kunnen mededeelen; het geheel was aanmerkelijk uitgebreider. Op voorstel van den President, die den eerwaarden spreker bedankte voor zijn diep grondig stuk, zal het later in druk worden uitgegeven.

De Vergadering ten 8½ ure aangevangen, eindigde ten 1 ure; met gespannen opmerkzaamheid was dit diepzinnig onderzoek aangehoord, en vervuld met diepe

gedachten, die daardoor waren opgewekt, ging een ieder weder naar huis, om ten 3 ure weder bijeen te komen in het Döppersche lokaal te *Barmen.*

Na het middagmaal haastten wij ons om te gaan naar bovengenoemd lokaal. Hier werden wij echter verrast door een ons ongewoon tafereel. Men stelle zich voor een zeer ruim lokaal, eene muziekzaal, met eene breede verhooging van achteren. De zaal was voorzien van lange tafels en banken, waarop stapels gesneden brood en boter en kannen met koffij waren geplaatst. De dames met eenige handwerken bezig, hadden zich meerendeels ontdaan van overtollige kleedingstukken. Het lokaal was op een platten heuvel, en gaf gelegenheid om, indien men niet in het gebouw zelf plaats kon bekomen, daar buiten zich nog neder te zetten. Daarvan werd dan ook weldra een ruim gebruik gemaakt, want hoe groot het gebouw ook was, de ontzaggelijke toevloed was te groot; zoodat het weldra door eene menigte tafels en banken was omringd. Wij waren zoo gelukkig nog eene plaats te vinden op de verhooging, en daardoor genoten wij een schoon gezigt over de ontelbare menigte.

De Voorzitter, de heer predikant THUMMEL, van *Unter-Barmen*, opende de Vergadering met een der broederen te verzoeken een gebed te doen, en deed vervolgens met zijne geweldige stentorstem ons het doel kennen der zamenkomst. Het was een Feest der Vrijheid. Niet echter eene vrijheid, die de wereld wil, en die de wereld belooft; deze is eene vrijheid des vleesches. Vervloekt zij deze vrijheid, geene gemeenschap daarmede. Zij komt uit de hel, en is niets dan eene jammerlijke slavernij. — CHRISTUS is de eenige Vrijmaker; zijne dienst is de ware vrijheid, en deze wenschen wij dat hier worde begeerd. Nadat hij gelegenheid had gegeven tot het gebruik der spijze, welke met een kop koffij werd genuttigd, en een geestelijk lied was gezongen, trad de eerw. BLUMHART op, die zijne verbazing te kennen gaf over de ontzaggelijke menigte, die in en om het gebouw zich had verzameld. Mogt hij het kunnen gelooven, dat zij allen in waarheid

God zochten. „O, gij allen! riep hij uit, die JEZUS nog niet hebt leeren kennen als uw Zaligmaker, gaat tot den grooten Vrijmaker, vlugt tot Hem, opdat gij waarlijk vrij moogt zijn."

Daarna trad de Eerw. VON BODELSCHWING op, reeds vermeld als de zoon van den Minister van dien naam, en die zich aan de Duitsche missie onder de arme Duitschers in *Parijs* had toegewijd. Deze man van aanzienlijke geboorte deed met kinderlijke eenvoudigheid verslag van zijnen arbeid aldaar, en den zegen dien hij aldaar genoot. Hij vestigde de aandacht der vergadering op de noodzakelijkheid, om een vast punt te bezitten, een huis ter openbare bijeenkomst der verstrooide Duitschers in het groote Parijs.

Dr. THUMMEL deed opmerken, dat geen Wupperdaler zoo arm is of hij heeft een steenen huis, de Eerw. VON BODELSCHWING heeft slechts een planken huis. Hij stelde voor om onmiddelijk te kollekteren. De Eerw. VON BODELSCHWING weigerde zijn planken huis te verlaten, en wilde de gekòllekteerde gelden in ontvangst nemen ten behoeve van het Kerkgebouw.

Eene kollkete had er vervolgens plaats, die drie borden met zilver geld opleverde. De eerw. VON BODELSCHWING verlangde dat een der broederen hem in het geldtellen behulpzaam zou zijn.

Eene arme vrouw drong door de menigte, en gaf aan den Voorzitter 15 Thaler, om daarmede een slaaf los te koopen.

De Heer BORCHARD, predikant uit *Amerika* trad op. Hij schetste den toestand der Indianen in *Amerika*. Verschrikkelijk is de natuurmensch zonder CHRISTUS en zijn heil; vooral is de toestand der vrouw betreurenswaardig; zij moet alles doen en mag niet eten, dan wanneer de man voor haar iets overlaat. De Indiaan wordt steeds meer en meer achter de *Missisippi* verdreven. Treurig is de toestand der slavernij, die op sommige plaatsen in *Amerika* heerschende is. Eene slavenmarkt is eene afschuwelijke zaak; op tafels tentoongesteld, worden menschen als vee behandeld en onbeschaamd onderzocht, of zij bruikbaar zijn, even gelijk men paarden onderzoekt.

O, de toestand der slavernij is verschrikkelijk! Indien eene moeder haar kind lezen zou durven leeren, zoude zij worden opgehangen.

Amerika — het land der vrijheid en der slavernij. Ik beef voor *Amerika!* riep hij uit; geen LINCOLN, geen PALMERSTON weet het, wat de toekomst zal zijn. God weet het alleen. Bidt voor *Amerika.* De Duitschers hebben zich het eerst het lot der slaven aangetrokken; vooral heeft Graaf ZINZENDORF zich ontfermd over de Negers in *West-Indië.* Zijn arbeid is gezegend geweest. Aandoenlijk was voor spreker het gezigt geweest van eene schare Christenen uit de negers. Tranen vloeiden hem uit de oogen, toen hij deze menschen aanschouwde, en hun lied hoorde: *Ach*, JEZUS! *wend u tot ons*, *ens.*

Een zwarten prediker hoorde hij spreken, en de vraag doen aan zijn volk: Zijt gij bereid voor den hemel? Hij sloeg daarbij op zijn hart en zeide: JEZUS klopt, *sult gij Hem opendoen?*

En nu sprak de eerw. BORCHARD de vergadering aan: *Mijne vrienden, zijt gij bereid voor den hemel?* gedenkt aan den zwarten prediker. JEZUS *klopt aan de deur van uw hart. Geeft u onvoorwaardelijk aan Hem over.*

Thans, na gedurig afgewisseld gezang, trad de heer ZIGELER op, van *Antwerpen.*

Hij deelde eenige bijzonderheden mede van het ongeloof en bijgeloof der Belgen en het grof materalisme, waartoe men vervalt zonder een levenden CHRISTUS te bezitten. Voorts van het misbruik, dat de Roomsche kerk soms maakt, om over de gewetens der menschen te heerschen; de zegeningen, die de Heer aanvankelijk op hunnen arbeid had geschonken; hoe de Heer hunne schuld van 30,000 tot op 10,000 francs had verminderd, en eindigde met de mededeeling van eene gebedsverhooring, ook ter redding van een huisdier. Hoeveel te meer, zeide hij, zal de Heer ons hooren, indien het niet om de redding van een dier, maar om een mensch te doen is.

Voorts werd broeder MIDDELHOVEN, afgevaardigde van de Gereformeerde Zendings-Vereeniging te *Amsterdam*, uitgenoodigd om een woord te spreken.

Een kort woord zal het zijn, zeide hij; mijne komst

was slechts om te zien, om te hooren en te kunnen mededeelen, om verwakkerd en verwarmd te worden; en nu, mijne reis is niet te vergeefs geweest; ik heb veel gezien en gehoord. Gaarne zoude ik ook iets uit ons land mededeelen, hoe ook daar de Heer zich niet onbetuigd heeft gelaten. Ik zoude kunnen verhalen van eene vereeniging met hare zondagscholen en huisbezoekers, om het Evangelie te verkondigen; van 2000 kinderen, die daaraan deel nemen, waarvan sommige evangeliepredikers in hunne huizen bij hunne ouders zijn geworden. Van eene bibliotheek, waar 50,000 boeken in een jaar gratis ter lezing zijn verstrekt; van kinder-zendelinggenootschappen, die gewis hunne groeten zouden wenschen overgebragt te zien. Ik heb in het *Wupperdal Holland* bijna vergeten. Ik heb gevonden, dat dezelfde toestanden van het Christelijk geloofsleven hier zijn als bij ons; dezelfde klagten met hetzelfde zoeken naar zekerheid der zaligheid.

Aandoenlijk was mij de raadgeving van een waardig leeraar, dien ik aanhoorde; zij was ook op *Holland* toepasselijk; dezelfde overtuiging die hier bestaat, bestaat ook bij ons, dezelfde strijd als bij ons.

Zegen over het Rijnsche Zendeling-genootschap! Ook bij ons ontwaakt de zendingsgeest; nog wel wat verbrokkeld, doch dit kan nu nog wel niet anders; het verwijderde zal wel te zamen vloeijen, zoo wij slechts geduld hebben. Wij kunnen toch te zamen werken; wij verblijden ons over ulieden, gelijk zich een kind over zijne moeder verblijdt; de Rijnsche zending heeft ons opgewekt; de beeldtenissen uwer zendelingen, die op *Borneo* vermoord zijn, versieren onze wanden; zij roepen ons toe: Zie daar wat vreemden in uwe koloniën hebben gedaan, hetgeen door u had behooren te geschieden.

Wij rekenen verder op uwe hulp; God zegene verder uwen arbeid; Hij vermeerdere de wegen, de gelden, den oogst der zielen en vervulle ulieden met zijnen Heiligen Geest.

De vergadering werd ten 7 ure gesloten. Ten 8 ure waren wij uitgenoodigd ten huize van een der Medebestuurders van het Zendelinggenootschap, alwaar het

geheele bestuur, mitsgaders een aantal leeraren, zendelingen en anderen vergaderden. Eene ruime zaal noodigde de gasten uit tot eenen broederlijken maaltijd, waar gulheid en de belangrijkste gesprekken de spijzen kruidden, afgewisseld door het zingen van geestelijke liederen, waarvan Duitschland zulk een schoonen schat bezit. De gastheer deelde eenige bijzonderheden mede uit een belangrijken brief van *Algiers;* 4 kisten met boeken en traktaten in verschillende talen, voor de missie in Algiers gezonden, waren aldaar wel ontvangen, er was groote blijdschap over dezen welkomen schat, waarvan zulk een nuttig gebruik werd gemaakt.

Voorts werd het onderwerp van Dr. KEERL, over de heerlijkheid, nogmaals besproken en verder toegelicht.

Zeer veel deelneming werd er betoond in het lot der gevangenen in *Spanje*, en de vraag werd opgeworpen, op welke wijze de Christen in een land, waar geene vervolging aanwezig was, kan gezegd worden deel te hebben in het lijden der broederen. Er werd gezegd, dat daarin kon deelgenomen worden, door hen in de gebeden te gedenken en hunne zaak op het hart te dragen. Anderen geloofden, dat bij innige godzaligheid het leed der broeders zeer diep kan worden gevoeld, gelijk MOZES veertig dagen voor Gods aangezigt worstelende was voor Israël, en PAULUS wel wenschte verbannen te zijn van CHRISTUS om zijner broederen wille.

Er werd over het gevangen zijn om den naam van CHRISTUS gesproken, en nu werd de zendeling MÜHLHAUSER van *Amerika* uitgenoodigd, iets van zijne vroegere gevangenschap in *Oostenrijk* mede te deelen. Hij deed dit met groote bescheidenheid, en voegde daarbij eene merkwaardige bijzonderheid. Toen hij aldaar voor 30 jaren het Evangelie had gepredikt, werden er 40 personen, die met hem vergaderd waren geweest, insgelijks gevangen genomen, doch weldra ontslagen. Het was in deze gevangenis, dat de Heer zich kennelijk had geopenbaard een Hoorder en een Verhoorder des gebeds te zijn. Eens uit een venster van zijne gevangenis ziende, zag hij een der veertig hoorders, bij wien hij vroeger had gelogeerd, die hem toewenkte en bekend maakte dat zijne vrouw

zwaar ziek en haar einde nabij was. Daardoor was hij diep getroffen, hij wist dat zij met betrekking tot hare zaligheid geene duidelijkheid voor haar gemoed had. Hij mogt twee dagen in vasten en bidden doorbrengen, smeekende den Heer, dat zij óf tot volle vergewissing en overgave des harten mogt komen vóór dat zij stierf, óf dat de Heer haar leven mogt verlengen, opdat zij tijd had hare roeping en verkiezing vast te maken. Zich afgemat nederleggende, omscheen hem snellijk een heerlijk licht, en werd hem tevens eene heilige blijdschap in het gemoed gestort. Zijn gebed was verhoord, hij wist nu dat de Heer zijnen Engel gezonden had om hem te verblijden; er bestond geen twijfel meer: God had hem zijne bede geschonken. Later heeft hij de van dat oogenblik af herstelde vrouw ontmoet.

Vrijdag 15 Augustus, werd in de kerk te *Wupperfeld* jaarfeest gehouden van het genootschap voor de Protestantsche Duitschers in *Noord-Amerika*, dat tevens zijn 25jarig bestaan vierde.

Als eerste redenaar trad op de leeraar BORCHARD uit *Amerika*. Wederom was het kerkgebouw zeer vol. Spreker leidde zijne hoorders door de ontzaggelijke wegen van *Noord-Amerika* naar de boven-Missisippi; hij schetste de moeitevolle togten naar den staat *Ohio*. Hij deed opmerken, hoe de Duitsche natie voor een groot deel *Noord-Amerika* bevolkt, en daarop een grooten invloed uitoefent.

De Duitschers zijn arbeidzaam en vlijtig, en vermeerderen zeer het nationaal vermogen. Het zijn voornamelijk de Duitschers, die de landen bruikbaar maken en allerlei handwerken doen bloeijen; doch het zijn ook de Duitschers, die het vaderland verlaten hebbende, daarmede de vaderlandsche zeden en deugden hebben vaarwel gezegd; 2/3 van hen leven in ruw ongeloof voort, en maken het den evangeliedienaar ten hoogste moeijelijk. Men zoude zich gelukkiger onder de Hottentotten gevoelen, dan onder de booze spotternijen van dit ongelukkige van God vervreemde volk.

Het ongeloof der Amerikanen verschilt in zooverre van dat der Duitschers, dat de Amerikaan ten minste zijne

vrouw en kinderen hunnen weg laat gaan; niet alzoo de Duitsche ongeloovige landverhuizer: deze verbiedt vrouw en kinderen ten eenenmale zich met godsdienstige onderwerpen bezig te houden, en dwingt tot ongeloof.

De ongeloovige dagblad-pers doet wat zij kan, om dezen onzaligen geest verder onder het volk aan te blazen en het meer en meer te verpesten. Onder deze Duitsche nederzettingen is de arbeid hoogst noodig, maar hoogst moeijelijk. God moet zijn dienaar sterken met vrolijken moed en geloof, om geen smaad en vervolging te achten, en voort te gaan op zijn moeijelijk pad; en dan moge Satan zijne woede tegen hem stellen, het geloof overwint. Hij vermeldde daarvan een treffend voorbeeld in de volharding, den moed en het heerlijk sterfbed van zijn voorganger. Hoe moeijelijk de weg moge zijn, God werkt, en spreekt dikwijls tot het hart door het heimwee, waardoor wel eens het hemelsch heimwee wordt opgewekt. Er zijn Duitsche theologanten, die de in het vaderland weggeworpene bijbels weder opzoeken. De gemeenten moeten uit het volk worden bijeen gezocht. Door scholen en bibliotheken moet op het volk worden gewerkt, en God geeft zijn zegen. Hier en daar is het gelukt, nieuwe gemeenten te vestigen. Zendt leeraars! riep hij uit, naar *Amerika*; indien men kleeding en voeding heeft, dan̄ heeft men genoeg; geene betere school tot oefening voor jonge theologanten, dan *Amerika*. — De Roomsche kerk ontwikkelt zich in de laatste jaren op eene schrikbarende wijze; zij haakt naar landbezit en koopt alles op naam van den Bisschop van het district. Langzaam maar zeker is haar voortgang, en zij centraliseert alles meer en meer onder haar invloed.

De Duitsche Zending onder de Amerikanen, vooral in het Missisippidal, is noodzakelijk, zal niet de Duitsche landverhuizer voor de Evangelische kerk verloren zijn. *Rome* gaat voort, en gaat steeds verder voort, en zal weldra alles onder haren bedwelmenden invloed beheerschen. Zullen wij het toelaten, zullen wij haar het arbeidsveld maar inruimen?

Men moge zeggen: waarom gaat men naar *Amerika?* wij hebben deze vragen niet te doen. Wij zijn geroepen

om zielen te redden van het eeuwig verderf. *Amerika* moet bevolkt worden, dat wil de Heer, en *Duitschland* is het volk, dat daartoe zijne kinderen leent. Doch wij kunnen dien stroom volgen, en onzen broederen leeraars zenden, om in hunnen nood te voorzien. De Duitsche gemeenten, die bestaan, doen veel om in den steeds aanwassenden nood der broederen te gemoet te komen. Geene Engelsche of andere leeraars, maar Duitsche mannen, godvruchtig en geleerd, zijn daar noodig om het ongeloof te wederstaan.

Na hem trad de eerw. MÜHLHAUSER op, de oudste zendeling van het genootschap, voor 25 jaren bij de stichting van het genootschap uitgezonden. Aandoenlijk was de optrede van dezen hoogst merkwaardigen man. Reeds wisten wij uit zijn leven merkwaardige bijzonderheden, door hem den vorigen avond medegedeeld. Thans zag men dezen patriarchalen man, — gelijk eens PETER de kluizenaar de wereld ter kruisvaart naar *Palestina* opriep, — dezen grijzen dienaar van CHRISTUS in een beteren zin zijn volk oproepen tot een geestelijken strijd voor *Amerika.* Zeer aangedaan betrad hij het spreekgestoelte, ook eens voor 25 jaar beklommen, toen bij den aanvang van zijn arbeid, en nu na een 25jarigen strijd. Gaarne had hij dezen dag in het verborgen met zijn God gevierd; doch hij wilde de uitnoodiging niet van zich wijzen, en nu mogt hij ons dan ook oproepen om den Heer groot te maken voor zijne genade, door de zending naar *Amerika.* Maar was er veel gedaan, de nood was te overgroot, dan dat hij niet moest uitroepen: „O, Duitschland! ontferm u over uwe kinderen! O, laat hen niet in het ongeloof terugzinken! Geef hen niet over aan iedere sekte, die zich van hen wil meester maken; och ik bid u om Gods wille, ontferm u, ontferm u! o, mijn volk over uwe kinderen!" Vervolgens schetste hij in eenige bijzonderheden, wat de Heer gedurende 25 jaren door zijne dienst en die van andere broederen had gedaan. Hoe zij beginnen moesten hunne gemeente bij enkele personen op te zoeken en te vergaderen, de kinderen op scholen te krijgen, en hier en daar stations te vestigen. „In *Wisconsin* was het eindelijk gelukt 60

gemeenten te stichten, welke zich onder eene Synode hadden vereenigd. In *Wisconsin* is het werk der zending in volle bedrijvigheid; men werkt met de leeraren, die men bezit, met ongeloofelijken ijver ook door scholen, door eene bibliotheek en door reizende predikers. Duizenden zijn door het Woord des levens gewonnen. God zij geloofd voor zijne genade, voor hetgeen Hij heeft gedaan. Schatten van genade zijn reeds voor *Duitschland* verworven; maar er is meer te doen. Het is weinig bij de ontzaggelijke behoefte. Niet alleen het ongeloof, maar wangeloof en sektarische bestanddeelen verleiden het volk. In *Wisconsin* zwerven allerlei verleidende geesten, die de gewetens der menschen gevangen nemen rond. Sektarische regtzinnigheidsijver, die alles uitsluit wat niet geheel met eigene rigting overeenkomt. Daar vooral waar eenige Godsdienstige elementen zijn, worden de menschen door deze treurige geestesrigting medegesleept en in verwarring gebragt, en niet weinigen worden van alle godsvrucht verstoken en in de goddeloosheid teruggeworpen.

Honderden Methodistische en Albrecht-predikers vormen gemeenten van Duitschers, die in het onbestemde ginds en weder worden gedreven. Waarom laten wij het toe? waarom zenden wij hun geene leeraars? Moeten wij onze kinderen van honger laten sterven? O, mijn volk! ontferm u over uwe kinderen! Neem een nieuw en vast besluit, om uit uwen rijken schat uwe kinderen in *Amerika* mede te deelen. Ik verlang dertien arbeiders met mij te nemen. Goede, wetenschappelijke, geloovige mannen moet ik hebben voor *Wisconsin*. De oude MULHÄUSER verlangt dertien predikers; ik heb er nog maar zes, ik moet er ten minste dertien hebben. Of moet dan alles maar weder in het Heidendom terugzinken, of aan den sekte-geest worden overgegeven? En dan reizende predikers, hoe groote behoefte is daar niet aan, en ik kan er geen een medebrengen! O, dat mijne oogen beken van tranen waren, dat ik konde weenen van wege de ellende mijns volks. En waartoe is het noodig? gij zijt immers rijk genoeg; waarom zegt gij niet: ik neem een leeraar voor mijne rekening; en een

ander: Ik geef 1000 thalers; en weder een ander: Ik geef 200; dit doet men in *Amerika*, waarom ook niet in *Duitschland?* Wij hebben een Seminarie noodig, hoog noodig. Geeft er ons geld voor. Ik spreek immers niet voor mij zelven, maar het is voor u en uwe kinderen. Gij bezit overvloedig van alles wat *Amerika* mist; wat zoudt gij ondervinden, indien gij het missen moest? O bedenkt, dat men in *Amerika* biddende is, dat dit feest gezegend moge worden ter vervulling dezer zoo dringende behoefte. Neen, wij willen de weldaden, reeds geschonken, niet vergeten; maar de nood blijft groot, ontzettend groot, en daarom smeek ik u om uwer zaligheid wille, ontfermt u over *Amerika*."

Na vervolgens de toehoorders, ook uit andere landen, te hebben opgewekt, om zijne klagten ook daar mede te deelen, opdat er een groot algemeen ontwaken mogt plaats hebben, om de zending met verdubbelden ernst voort te zetten, en na het heerlijk loon te hebben geschetst, dat de ijverige dienst des Heeren ten gevolge heeft, eindigde hij zijne zeer aangrijpende en het gemoed schokkende rede.

Zaturdag 16 Augustus een bezoek gebragt aan het Zendelinghuis. Ons werd weldra de geestesrigting duidelijk, waardoor het geheel werd bestuurd; wij vonden wat wij vermoedden, wat wij wenschten. Het was de overtuiging, het levend besef dat, zal de Christen vruchtbaar op anderen werken, hij zich zelven tot eene levende offerande, Gode welbehagelijk, heeft te stellen — genezing van zich zelven vooraf, zal die bij anderen aangebragt kunnen worden. — Zelfkennis, menschenkennis, Godskennis is alleen daar mogelijk, waar eene levende gemeenschap met CHRISTUS bestaat. Wij gevoelden, dat waar deze geestesrigting bestaat en aangekweekt wordt, de Geest des Heeren bezielend werkt, en als een reinigend en heiligend zuurdeeg alles doortrekken moet.

Des namiddags wandelden wij naar eene plaats, *Zonneschijn* geheeten, van waar men een schoon uitzigt geniet. De vriendelijke gastheer van onzen medeafgevaardigde geleidde ons. Van hem vernamen wij vele bijzonderheden omtrent de toenemende welvaart van

het Wupperdal, die ons duidelijk bleek uit de menigte nieuwe en groote fabriekgebouwen, welke overal worden opgerigt. Hoezeer vonden wij bevestigd, dat uiterlijk welvaren met godsdienst en goede zeden hand aan hand gaan. In het Wupperdal behoort het nog tot den goeden toon, dat men behoort godsdienstig te zijn. Voorzeker heeft de zegepraal der waarheid ook eene keerzijde, namelijk die der berusting in den vorm en een gewendworden aan godsdienstige gewoonten; nogtans, wij herhalen het, wij achten het Wupperdal eene der gezegendste plaatsen der aarde te zijn.

Zondag 17 Augustus zoude des namiddags in de kerk te *Gemarke* het jaarfeest worden gevierd van het Rijnsch Westfaalsch Pastoraal hulpgenootschap. De heer JOSEPHSON van *Engelskirchen* en den heer THUMMEL uit *Unter Barmen* zouden als feestredenaars optreden.

De heer JOSEPHSON sprak naar aanleiding van Jes. 58: 10—12, en de heer THUMMEL naar Mich. 4: 6—8. Zij schetsten beide de hooge noodzakelijkheid, om de hier en daar verstrooide geloofsgenooten te verzamelen en hun geestelijke hulp te doen geworden. Zonder deze noodzakelijke hulp waren thans reeds een aantal gemeenten verdwenen, en óf aan het ongeloof, óf aan de Roomsche kerk ten prooi geworden. In de Rijn-provinciën waren op deze wijze 42 en in Westfalen 35 gemeenten gesticht. Zij werken eerst op enkelen, om daarna gemeenten te vormen, en later door de Gustaaf-Adolf-Vereeniging geholpen, kerken en pastorijen te stichten. Tot heden was hun arbeid meer verdedigend en behoudend, dan aanvallend en propagerend geweest. Thans gevoelde men ook de verpligting, om het levend Christendom dáár te brengen, waar het nog wordt tegengestaan. In bijzonderheden werd aangetoond, welken zegen deze arbeid reeds had gehad, en wat hij verder beloofde; gaande weg breidt hij zich uit. Zoo werd het genootschap ook aangezocht, om te *Sünderwick*, *Kreits*, *Borken*, in de nabijheid der Hollandsche grenzen, eene gemeente te stichten; driehonderd menschen, allen Evangelischen, waren aldaar zonder eenig opzigt. „Wat zullen wij doen? vroeg spreker. Onmiddellijk aan de

Hollandsche grenzen gelegen, kunnen zij zich tot de Nederlandsche Synode wenden, en zullen aldaar wel worden aangenomen. Maar zullen wij hen aan *Holland* geven, waar de Bijbel van de scholen wordt geweerd? Neen, nooit!"

Alzoo eindigde ook deze zeer belangrijke feestviering en daarmede de Wupperdaler feestweek.

De laatste woorden van den spreker lieten echter op ons een pijnlijken indruk achter; een woord van wantrouwen omtrent ons dierbaar vaderland in den vreemde te vernemen, dit smartte ons zeer.

Staats-scholen, wij maakten dit aan sommigen begrijpelijk, zijn niet al de scholen van *Nederland,* maar scholen van een staat, die geene heerschende godsdienst erkent. Ook in *Pruissen* wordt dit begeerd, en is dit spoedig te wachten. Indien een godsdienstlooze staat scholen sticht, dan kan dit onderwijs wel niet anders, dan alleen over onderwerpen gaan, waarmede de godsdienst in geene betrekking staat. Het moet immers duidelijk zijn, dat dergelijke staats-scholen geene opvoeding kunnen geven in Christelijke beginselen, en daarin dus op eene andere wijze moet worden voorzien. Het is daarom niet de haat der regering tegen den Bijbel, maar de consequentie van een beginsel, dat noodwendig het gevolg moet zijn van eene staatsregeling zonder godsdienstbelijdenis. De Nederlandsche Christen ontwake dus en geve zijnen kinderen scholen, waar het Evangelie het beginsel en den grondtoon van uitmaakt. De *Bijzondere scholen*, door particulieren opgerigt, zijn slechts provisioneel; iedere gemeente hebbe hare Christelijke school, die haar de regering NIET GEVEN KAN.

Ruimschoots hadden wij gelegenheid den treurigen invloed op te merken, welken al te gedienstige en onvoorzigtige monden en pennen over Nederlandsche toestanden op den nabuur hadden uitgeoefend. Te zeer miskend wordt ons land en volk door verkeerde en overdreven bezwarende berigten. Wij zijn dankbaar voor het goede, dat wij in het *Wupperdal* hebben aanschouwd, en hebben ons verheugd in de eenheid der beginselen van de leeraars aldaar — o, dat deze eenheid ook in

Nederland algemeen werd aanschouwd! — doch wij mogen niet vergeten, dat *Nederland* in eene crisis verkeert, waarin *Duitschland* vroeger verkeerde. En wie verheugt zich niet, die een schoon gebouw begeert, in de steeds aangegroeide massa van bouwstoffen, al zijn deze nog niet georganiseerd tot een groot en schoon geheel? De magt der aangroeijende bouwstoffen voor het koningrijk Gods onder ons, voorspelt ons iets groots voor *Nederland.* Nog heeft het levend Christendom niet alleen een hardnekkigen strijd te voeren tegen het Liberalisme, maar ook tegen een vastgeworteld begrip, dat de Geest des Heeren slechts door een vastgesteld kanaal op de gemeente kan werken; nog moet het worstelen tegen een Farizeeuwsch beklag en een zondenzien in anderen, dat niet erkennen wil, dat de strijd niet zoozeer gerigt is tegen de uitkomsten, als wel tegen de beginselen van het bederf, die digter bij zijn dan men vermoedt; Gods magt is echter grooter dan al die beletselen, en zal de overwinning schenken.

Ieder man doe zijn pligt, was het woord van een held. Niet minder is dit het woord van onzen hemelschen Bevelhebber. God heeft het goede over *Nederland* gesproken; dit waarborgen ons de menigvuldige bewijzen van geestelijke ontwakingen en ontwikkelingen; alles moet daartoe dienen; niet het minst eene wetenschap, die, wanneer zij tot de grenzen van haar gebied is genaderd, welligt zelve de ledigheid zal erkennen van alles wat niet uit God is. Dat wij slechts op God hopen en van Hem alles wachten! Geen haat en wrevel verspreid tegen rigtingen, welligt het eerst door ons zelve verwekt; maar het onze toegebragt ter vermeerdering van licht, leven en liefde, waardoor alleen de duisternis en zonde verdwijnt, en Gods koningrijk kan worden gebouwd!

BUITENLANDSCHE BERIGTEN.

ENGELAND, — *Evangelisatie in de stad Manchester.* — Uit het 25[e] jaarlijksche verslag van het Manchester stads-zendelinggenootschap blijkt, dat het 100 zendelingen of evangelisten in dienst heeft, die, hoewel door vrouwelijke zendelingen en bijbellezers ondersteund wordende, niet voldoende zijn voor de behoefte. In het afgeloopen jaar heeft het voor zijne werkzaamheden ontvangen 7260 £ st. (*f* 87,120). De evangelisten brengen bezoeken in de huizen, vooral aan zieken en stervenden, verspreiden traktaatjes en lezen de Heilige Schrift voor, en trachten de kinderen op week- en zondagscholen te plaatsen.

— *De Bijbel en de wereld-tentoonstelling.* — De koninklijke kommissarissen hebben het Bijbelgenootschap eene kleine ruimte van zeven vierkante voeten afgestaan, om den Bijbel in verschillende talen ten toon te stellen. Men heeft bij het tentoonstellings-gebouw een depôt moeten vestigen voor den verkoop der Heilige Schrift in de nationale en andere talen; ook zijn er kolporteuren met dit werk bezig. — Nog heeft het Bijbelgenootschap 1600 exemplaren van de Heilige Schrift in de hôtels geplaatst. — Ook het stads-zendelinggenootschap heeft een zeker aantal zendelingen en kolporteurs voor de bezoekers der tentoonstelling in dienst, die verscheidene talen spreken; zelfs zijn er twee vrouwen onder, die de Fransche en Duitsche talen magtig zijn.

— *Evangelisch Verbond.* — Sir Culling Eardley heeft, om redenen van gezondheid, zijn ontslag genomen als president van den Britschen tak van het Evangelisch Verbond. De

vrienden van dit Verbond zullen dit berigt zeker met leedwezen vernemen, en den Heer bidden, dat Hij dien trouwen en ijverigen vriend en voorstander van elk Christelijk werk nog lang voor zijne Kerk gelieve te sparen.

— *Droefheid en vertroosting.* — Sedert den dood van prins Albert is eene der voornaamste bronnen van troost voor koningin Victoria de lezing geweest van eene reeks overdenkingen over den dood en de eeuwigheid, die de prins onder zijne geliefkoosdste schrijvers had opgeteekend. De koningin heeft er eene verzameling van gemaakt, welke opzettelijk gedrukt is om onder de personen, die zij met hare genegenheid vereert, te worden rondgedeeld. De eerste van deze overdenkingen, die tot titel heeft: »Moet men een vroegtijdigen dood vreezen of begeeren?" doet reeds genoegzaam den aard dezer uitgave kennen.

FRANKRIJK. — *De Hervormde Kerk.* — De Hervormde Kerk kan nog maar niet van de regering hare synode verkrijgen, de nationale synode, waarop vele der orthodoxe leden als op hun algemeen geneesmiddel zien. De heer de Coninck leverde hieromtrent een petitie in bij den senaat; doch deze, niets vindende in de wet aangaande dit hoogste gezag in de oude Protestantsche kerk, verwierp de petitie.

— *De Protestantsche liberale Vereeniging.* — De Protestantsche liberale (of liever latitudinariaansche) Vereeniging heeft in het geheele jaar 25000 frs. ontvangen en 11000 uitgegeven, hoofdzakelijk voor de verkiezingen. Van de zes antwoorden, ingezonden op de uitgeschrevene prijsvraag over theologie en godsdienst, was aan geen de prijs van 500 frs. waardig gekeurd, zoodat de vraag nog open blijft.

— *Een treffend getuigenis voor het Evangelie.* — Zou men verwachten in de *Figaro*, een ligtzinnig blad, dat te Parijs uitkomt, eene verdediging van het evangelie en eene hulde aan Christus toegebragt te vinden? In eene recensie van de »Ellendigen" van V. Hugo, door den heer d'Atterive geschreven, leest men de volgende zinsnede: »Ik veroorloof mij den dichter te zeggen, dat er een schoon boek bestaat, dat bij de »Ellendigen" niet ten achteren staat in medelijden met al wat op deze aarde lijdt en vertwijfelt; dit boek is *het Evangelie.* De menschelijke wijsheid mag vrij

hare bijdrage leveren; de wetten op de verhandelingen over wijsbegeerte opeenstapelen; Confucius aan Lycurgus, Solon aan Numa, Sokrates aan Voltaire verbinden; Mohamed naast Luther plaatsen, het wetboek van Justinianus tegenover dat van het burgerlijk wetboek; de organisateurs van 1688 naast de konstitueerenden van 1789 doen nederzitten; de encyclopedisten aan de economisten verbinden; en deze aan de utopisten; Saint-Simon, Fourier, Owen aanhalen, Proudhon zelfs niet uitgesloten; — uit de millioenen bekende boeken zal zij geene goddelijke en menschelijke oplossing van het sociale vraagstuk trekken, dat bij de moraal halen kan van eenige gelijkenissen, zoo als die door een Regtvaardige opgesteld en verhaald zijn voor een uit grove zondaren en vrouwen van slecht levensgedrag bestaand gehoor. Het evangelie doet niemand proces aan; het zegt niet tot de maatschappij met den hoogmoed van het empirisme: »*Ik zal u genezen*," maar: »*ik zal u vrijkoopen*, indien gij het wilt en indien gij nederig van harte zijt." Dit is minder beloven en meer geven; het neemt den waterdruppel op, die na den val modder geworden is; het geeft hem zijne eerste vloeibaarheid weder in de smeltkroes des geloofs, en zegt met een onuitsprekelijken glimlach: »Hoop en gij zult weêr een parel worden in eene betere wereld dan deze." — Wat ook nog aan deze bekentenis moge ontbreken, het is toch merkwaardig, dat de leer van de vrijkooping of de verlossing door Jezus Christus door het lezen van het Nieuwe Testament in kringen doordringt en onder schrijvers, die men geacht zou hebben ten eenenmale buiten deszelfs invloed te staan.

— *Protestantsch Stuiver-Genootschap.* — Dit genootschap heeft voor de 31ste maal eene uitdeeling kunnen doen, en wel ditmaal van 8000 frs., aan 32 verschillende genootschappen en inrigtingen. De grootste som, van 800 frs. ontvingen 3 genootschappen, t. w. het Evangelisch genootschap, het Protestantsch Centraal-genootschap van evangelisatie en het Genootschap voor lager onderwijs.

ZWITSERLAND. — *Modern ongeloof.* — Nergens heeft het modern ongeloof een stoutmoediger houding aangenomen dan in Zurich. Zijn hoofdorgaan is het tijdschrift, die Zeitstimmen, dat de uiterste stellingen der ongeloovige school ver-

dedigt. Er verheft zich eene krachtige reaktie, en er ontwikkelt zich veel evangelisch leven onder het volk. Het belangrijke stuk, door Prof. Riggenbach op de conferentie te Genève gelezen, heeft veler aandacht getrokken en veel goed gedaan. Hij zelf was eenmaal behoorende tot deze school, zoodat hij den grondslag en de aanlokkelijkheden van dit stelsel goed kan beoordeelen, als ook de wijze en de kracht van deszelfs aanvallen op het Christendom.

PIËMONT. — *Smartelijk verlies voor de Waldenzen.* — De generaal Beckwith, sedert eene reeks van jaren bekend als ijverig voorstander van de Waldenzen, is den 19en Julij in den ouderdom van 73 jaren te La Tour overleden. De Waldenzische gemeenten hebben de meeste hunner schoollokalen aan hem te danken; ook heeft hij zeer veel toegebragt tot den bouw van de prachtige kerk te Turijn. De generaal Beckwith, een opregt, bij allen geacht Christen, hielp overigens aan elk werk, dat de uitbreiding van het Godsrijk ten doel had.

ITALIË. — *Wesleyaansche zending.* — De Wesleyanen hebben een zendingspost te Parma gevestigd, eene oude Roomsche kerk gekocht, en signor del Mondo voor hun zendeling aangenomen. De werkslieden komen bij menigten om naar hem te hooren. Een korrespondent van de »Patriota" schrijft aangaande deze beweging: »Aanstaanden Zondag zal de Italiaansche Evangelische Kerk in Borgo delle Rane geopend worden, en te tien ure zal er het evangelie worden gepredikt. Wij berigten dit niet met het doel om proselieten te maken, want het is onze overtuiging dat niemend de godsdienst zijner vaderen moet verlaten, maar om allen, die er door de priesters eenen kwaden indruk van hebben gekregen, uit te noodigen om zelve te komen hooren." Hij voegt er bij: »Een zeker priester, die in de onmiddellijke nabijheid van de Evangelische kerk woonde, de woorden van Johannes, die boven de deur geschilderd staan: »De waarheid zal u vrij maken," niet kunnende verdragen, heeft zijn domicilium gaan verlaten en op een afstand gaan wonen, schoon zijn inkomen vooruit wordt betaald. Het zou goed zijn, indien al de priesters, die de burgerlijke en godsdienstige vrijheid tegenstaan, zijn voorbeeld volgden."

— *Evangelische Kerk te Napels.* — Den 21^en^ Junij 1862 zijn al de leden van het Evangelisch Italiaansch genootschap te Napels bijeengekomen, en hebben voor de kerk en de school eene geloofsbelijdenis aangenomen, die in acht artikelen bijna al de waarheden der Hervorming bevat, waarmede zij dus in de hoofdpunten overeenkomen. De Sanctis en Mazarella hebben die zelfde belijdenis voor zich en hunne gemeenten mede aangenomen.

— *Nieuwe vervolging.* — Den 11^en^ Julij verscheen voor het koninklijk geregtshof te Lucca Giovacchino Gregori, student van de Theologische school der Waldenzische kerk van Florence, en Pasquale del Bono, koopman in boeken, beschuldigd van aanranding van de godsdienst van den Staat, door middel van verspreide of verkochte boeken. De advokaat Puccioni was de verdediger van Gregori, en de advokaat Pellegrini die van del Bono. Erkennende, overeenkomstig de konklusiën van het openbaar ministerie, dat de beschuldigden werkelijk de Toskaansche wet naar de letter hadden overtreden, hebben beiden zoo duidelijk doen uitkomen, de eerste vooral, de gevolgen van den nieuwen staat van zaken in Italië, met zoo veel welsprekendheid de beginselen van godsdienstvrijheid uiteengezet, en op de jury zulk een krachtig en plegtig beroep gedaan, dat van de twaalf gezworenen negen tegen drie Gregori en del Bono niet-schuldig verklaard hebben, en zelfs vrij van allen blaam, omdat zij door het verspreiden van godsdienstige traktaatjes de Evangelische waarheid hebben helpen verbreiden.

— *Evangelieprediking door een advokaat.* — De advokaat Vincenzo de Albarella van Afflito, die tot het evangelie bekeerd is, heeft in het begin van den laatsten winter iederen dingsdag en zaturdag geregeld lezingen gaan houden. Hij noodigt daar iedereen bij uit: katholieken en ongeloovigen, christenen en filozofen, en verzoekt hen hunne twijfelingen omtrent de leer die hij voordraagt uit te spreken. Zijn gehoor is spoedig van 40 tot 240 personen geklommen, en de zaal is te klein geworden. Negen maanden lang heeft hij het evangelie van Johannes verklaard, en de gewigtigste leerstukken van het Christendom behandeld. Eenige priesters hebben den handschoen willen opnemen en van het terrein des evangelies willen afgaan; maar tot de hoofdzaak weêr

teruggevoerd, hebben zij hunne onwetendheid moeten erkennen.

— *Laatste woorden van Cavour.* — De »Temps" deelt een zeer belangrijk verslag mede van de laatste dagen van den graaf de Cavour, geschreven door zijne nicht, mevr. Alfieri. Zie hier de laatste woorden door den stervende den 6en Junij 1861 gesproken, nadat hij door pater Jacques het laatst bediend was: »*Frate, frate! libera chiesa in libero stato!*" (Broeder, broeder! de vrije Kerk in den vrijen Staat!) Deze woorden, door zulk een man in zulke omstandigheden gesproken, verdienen bewaard te blijven.

ELBA. — *Evangelieprediking.* — De heer Marchand, voormalig kweekeling van de Theologische school te Genève, arbeidt sints eenige maanden met veel zegen als evangelist op dit eiland. Twee posten, Porto Ferrajo en Rio, gaan gezegend vooruit. Een 15 tal avondmaalgangers maken de kern uit van den eersten, terwijl een 40tal verklaarde evangelischen en eene pas gestichte school den tweeden tot het hoofdmiddenpunt maken van het Protestantisme op dit eiland. De bewoners van dit eiland onderscheiden zich van de Italianen door hunne opregtheid en sterk sprekende godsdienstige behoeften. Niet noodig te zeggen, dat de Roomsche geestelijkheid woedend is.

ALGERYË. — *Verspreiding van het evangelie.* — Een Bijbelkolporteur doortrekt de uitgestrekte streken van het oostelijke gedeelte van Algeryë tot aan de grenzen van Tunis. De Heilige Schrift wordt met zekere belangstelling gekocht, niet alleen door de Fransche, Italiaansche en Spaansche kolonisten, maar ook door de Arabieren en de Joden. In eenige steden zijn er om niet Nieuwe Testamenten aan de soldaten afgegeven, die naar Cochin-China vertrokken, en deze hebben ze met groote dankbaarheid aangenomen. Ook heeft men eene gratis-uitdeeling van Nieuwe Testamenten gedaan aan de soldaten, die uit Oran naar Mexiko zijn gegaan.

WEST-AFRIKA. — *Zendingswerkzaamheden.* — De zending in Jorriba-land heeft voortdurend veel te lijden van den oorlog tusschen de Jorriba- en Egba-negers; de zendelingen

zijn echter op hunne posten gebleven; ook Abbeokoeta is bezet gebleven; Mohamedaansche en Heidensche priesters zijn ijverig in de weer om de opperhoofden tegen de zendelingen op te stoken, — Met de Niger-zending gaat het, in spijt van al de bemoeijingen van Crowther niet vooruit; er is nu nog maar één post aan den mond van de Nun over, Akassa geheeten, die door een geordenden Neger bezet, maar nog pas in zijne allereerste ontwikkeling is. — Twee broeders van het Noordduitsche zendelinggenootschap waren in Keta onlangs bijna het slagtoffer geweest van de dweepziekte eens fetischpriesters, die hen in hunne woning overviel en hun zware wonden toebragt; een woedende volkshoop rigtte daarop erge verwoestingen in den tuin der zendelingen aan.

Zuid-Afrika. — *Zendingswerkzaamheden.* — De Rijnsche zending in de landen der Walvischbaai hoopt zich vrijer te kunnen ontwikkelen, nu het Oorlam-opperhoofd Jonker Afrikaner gestorven is. — De zending onder de Matabelen, bijzonder aan de Zambezi, heeft zich staande gehouden en de oude koning Selkats behandelt de door Moffat naar Nyat gezonden Londensche zendelingen steeds vriendelijk; onder de Matabelen zelve schijnt de deelneming voor het evangelie toe te nemen; doch van doopen is nog geen sprake. — Ook de Hermansburger zendelingen onder de Bakwains zetten hun arbeid voort; deze staan echter op zich zelve en niet meer onder de leiding van Ds. Harms. — De Berlijnsche zendelingen hebben meer oostelijk eene goede ontvangst onder den oostelijken Beetsjoeanen-stam der Pelis gevonden. — De Hermansburger zendelingen hebben in Zoeloe een nieuwen post aangelegd. De superintendent Hardeland spreekt van de mogelijkheid van terugkeer naar Europa, omdat hij lijdende is.

Midden-Afrika. — *Bezoek van Livingstone bij het meer Nyassa.* — Dr. Livingstone schrijft: »Het grootste kwaad daar wij aan de rivier Shire en het meer Nyassa hebben tegen op te komen, is de slavenhandel. Volgens onzen konsul te Zanzibar gaan daar jaarlijks 19,000 slaven het grenskantoor voorbij en de meeste hunner komen van bovengenoemde rivier en het gemelde meer. Deze handel verwoest al de betere gezindheden van hen in wier midden bij bloeit. Wij werden nim-

mer bestolen in Afrika, totdat wij binnen die streken kwamen, waar slavenhandel bestaat, halverwege het meer; noch met doodelijke wapens aangevallen, voordat wij onder de slavenjagers waren. Laatst zeilden wij omtrent 200 mijlen langs de westkust van de Nyassa, en niettegenstaande het jaarlijksche droogworden aan de oostkust, zagen wij nimmer zulk eene vruchtbare bevolking als langs deze kust woonde. Zij waren over het algemeen zeer heusch. Geen geld werd ons afgeperst, noch inkomende regten gevorderd. Allen waren ijverig bezig visch te vangen, met netten, haken, hengels, toortsen of vergif. Slaven werden dikwerf ten verkoop aangeboden. Het meer is meer dan 200 mijlen lang, van 20 tot 50 breed en zeer diep. Het is omgeven van zeer hooge en schoone bergen — de hooglanden aan hunne voeten schijnen allen gezond en geschikt voor zendelingen om er zich te vestigen. Dit gebied van het meer Nyassa en de rivier Shire, is 400 mijlen lang, en is maar een klein gedeelte van dit vasteland, dat hoe meer wij het zullen leeren kennen, des te belangrijker worden zal; ja, en des te dringender roept het de belangstelling in van allen die Christus' Evangelie bezitten en waarderen. — Wij hopen spoedig een stoomboot over de watervallen te brengen, en bij voorbaat iets tegen den slavenhandel te kunnen doen en den weg te bereiden voor de dienaren van den Koning des vredes."

MADAGASKAR. — *Verblijdende berigten van den zendeling Ellis.* — Van den zendeling Ellis en de zendelingen van het Londensche zendelinggenootschap die op Madagaskar zijn aangekomen, zijn de verblijdendste berigten ontvangen. Zij worden overal door scharen van inlandsche Christenen met vreugde ontvangen, en worden ook door den koning en het gouvernement hoogelijk geëerd. De koning heeft elf huizen in de hoofdstad ter beschikking gesteld voor de Christelijke eeredienst. De Roomsche zendelingen worden zeer koel ontvangen; niettemin vreezen sommigen dat Radama zich aan den paus zal overgeven. Vele nieuwe en roerende feiten komen er aangaande het lijden en de volharding der bekeerden aan het licht.

EGYPTE. — *Bijbelverspreiding.* — Een Amerikaan, de heer Lausing, die zich met de Evangelieprediking onder de Kopten van Opper-Egypte (eene oude afgevallen Christen-gemeente) bezig houdt, is door hen met welwillendheid ontvangen, en heeft 8000 Nieuwe Testamenten onder hen geplaatst. Overal waar hij aankondigde dat hij het evangelie wilde verkondigen, schaarde zich een talrijk gehoor om hem heen. Van dorp tot dorp werd hij gevolgd door eene schare, gretig om het woord der zaligheid te hooren. Onder zijne hoorders bevonden zich priesters, die zeer verlangend naar onderrigt waren.

HET OOSTEN. — *Zendingarbeid onder de Muzelmannen.* — Het Zendelinggenootschap ten behoeve der Muzelmannen heeft zijnen arbeid begonnen onder de Arabieren in Syrië en te Kaïro in Egypte. Velen in Egypte zijn, zegt men, bereid het Islamisme te verzaken en het Christendom te omhelzen, maar zij worden teruggehouden door de vrees van de vervolging, en men doet moeite het Egyptische gouvernement te bewegen om het keizerlijk hatti-humayoem uit te vaardigen. De tegenwoordige onderkoning heeft de meest liberale gezindheden aan den dag gelegd, waarvoor hij den dank te Londen van menigen invloedrijken vriend der verdraagzaamheid heeft ontvangen, en hij zal, ongetwijfeld, alles doen wat in zijne magt is om iedere belemmering uit den weg te ruimen.

SYRIË. — *Bevestiging van het Protestantisme in de Armenische Kerken.* — De Armenische Evangelische kerken beginnen nu met rassche schreden op zich zelve te kunnen staan, hetwelk een nieuw bewijs van haar inwendig leven is. De kerken van Aintab, Marash en Urfa hebben besloten niet alleen hare leeraars en scholen zelve te onderhouden, maar ook te voorzien in de evangelisatie van de steden en dorpen die in hare naaste omgeving gevonden worden. Deze kerken, die zelve nog maar zoo kort geleden zijn gesticht, zijn dus lichten geworden voor de omstreken. Velen der Armenische priesters zijn woedend geworden over de vorderingen die de zendelingen maken, en hunne agenten worden meerdere malen aangerand dan vroeger. In een dorp, nabij Nikomedia is onlangs een kolporteur door het gemeen bijna

doodgeslagen. De schuldigen werden gevat, maar hij zelf heeft maar luttele schadevergoeding ontvangen.

— *Eene nieuwe Protestantsche kerk.* — Op den Libanon is een nieuw Protestantsch kerkje geopend, te Hegan, nabij het voor twee jaren verwoeste Hasbeija, en ten deele voor de overgeblevenen der oude gemeente van Hasbeija bestemd. Men telt thans 20 Protestantsche scholen op den Libanon; er moesten daar 100 zijn. De verstrooide gemeenten verzamelen zich allengs en nemen toe, maar langzaam. De Protestanten zullen voortaan ook afgevaardigden in den staatsraad van den pacha zenden; het zal hun moeijelijk vallen, er zich door heen te werken en zich te doen gelden.

HINDOSTAN. — *Evangelieprediking.* — Terwijl men in de Oostelijke provinciën van Noord-Hindostan, over weinig vooruitgang en gebrek aan deelneming van de zijde der Engelschen klaagt, waardoor het sedert de opstand slechter is geworden, is het juist tegenovergesteld in de noordwestelijke provinciën, waar het sedert de opstand beter gaat. Onder de Santals, een oorspronkelijk volk dat benoorden de Khols woont, heeft het Engelsch Kerkelijk Zendelinggenootschap eene eerste poging tot prediking van het Evangelie laten doen. Merkwaardig is het dat men hier eene *Hindoezending* aantreft, welke in geheel het land veel sympathie vindt, en de Engelsche zendelingen bereiden zich op een heftigen tegenstand van de zijde der door de braminen tot de afgoderij bekeerde Heidenen voor. De oude boom van het braminendom, dien men lang reeds dood achtte, schijnt te herleven. Het verwondere niemand! Hoe meer wij het eind naderen, des te meer moeten wij op het weder opvlammen van oude schijnbaar uitgebrande kraters van den afgrond verdacht zijn. Het wederontwaken van het Islamisme, de Maori-beweging in Nieuw-Zeeland, de Boedhistische zendingen in noordwestelijk Azië en die der Braminen onder de oorspronkelijke bewoners van Hindostan, die hen eeuwen lang getrotseerd hebben, en nu met hen sympathiseren — is één en hetzelfde verschijnsel, dat de Christenwereld allerwege toeroept: »Ontwaakt gij die slaapt!" — Zuid-Hindostan blijft het meest gezegend van dit schiereiland. Vooral gaat de zendings-

arbeid goed te Tinevelly, Travancore, Calcutta, Bombay, en inzonderheid te Madras.

BENGALEN. — *De zendeling, beschermer van den inlander.* — De zendeling James Long, van het Engelsch Episkopaalsch Zendelinggenootschap, die sints 20 jaren het evangelie onder de inboorlingen van Bengalen predikt, is tot eene boete van *f* 1200 en gevangenisstraf van eene maand veroordeeld, omdat hij getracht heeft de publieke opinie in Engeland en Hindostan te verlichten aangaande den ellendigen toestand der indigo-kweekers, die het slagtoffer zijn van de onverzadelijke begeerlijkheid en onregtvaardige handelwijze der planters. Deze, over die aanwijzingen vertoornd, hebben hem een proces aangedaan, dat voor de jury van Calcutta in bijzijn van eene groote schare is bepleit. De debatten hebben vier dagen geduurd onder presidium van Mordaunt Wells, die op grond van eene oude in onbruik geraakte Engelsche wet, den beschuldigde de vergunning heeft ontzegd, om zich van de tegen hem ingebragte onwaardige beschuldigingen te regtvaardigen. Deze regter is zelfs zoo ver gegaan, van zelf den zendeling zwaar te beschuldigen, en om zoo te zeggen den gezworenen het vonnis voor te schrijven, dat zij moesten uitspreken. Deze schandelijke zaak heeft de verbitterdheid der Hindoes tegen hunne onderdrukkers vermeerderd, maar zij heeft de zaak der zending goed gedaan, door den inlanders het bewijs te geven dat zij in de zendelingen ijverige en moedige beschermers van hunne regten hebben. Zij beschouwen thans den heer Long als een martelaar voor hen, en zij hebben op zich genomen de boete te betalen, waartoe hij veroordeeld is.

SIAM. — *Baptisten-zending.* — In Siam hebben de Baptisten sints 27 jaren eene zending. Zij hebben het Nieuwe Testament in de volkstaal overgezet, en onderscheidene schoolboeken bewerkt. Hunne gemeente telt ongeveer 40 gedoopten, van welke echter de helft Chinezen zijn. Amerikaansche (Bostonner) zendelingen en Presbyterianen hebben daar mede pogingen in het werk gesteld, en ook reeds eenige eerstelingen uit de Siamezen gewonnen.

CHINA. — *Arbeid van den zendeling-geneesheer Lockhart.* —

Dr. Lockhart, van het Londensche Zendelinggenootschap, schrijft met warmte over den vooruitgang van zijn werk in Peking. Velen stroomen naar hem toe om geneeskundige hulp. Ook de heer Edkins arbeidt met vrucht te Tientsin en heeft reeds verscheidene bekeerlingen gedoopt; velen vragen naar onderrigt. Verscheidene Mongolen komen te Peking, en de toegang tot hen is niet moeijelijk.

— *Dr. Macgowans gevoelen over de Taiping-beweging.* — Macgowan, die weleer goede verwachting van de Taipings voor de uitbreiding van het Christendom had, maar nu mede van overtuiging is veranderd, schrijft o. a.: »Het was eenmaal onze hoop dat de Taiping-beweging bestemd was om een direkt middel te zijn ter evangelisering van China. Hierin mogen wij teleurgesteld zijn. Het zij zoo; toch kan men er niet aan twijfelen dat zij een indirekten invloed ten goede heeft. Indirekt heeft zij veel toegebragt om het land te openen voor de zending en den koophandel; om te vernederen den trots van het hoogmoedigste volk, en van het meest uitsluitende regerend stamhuis in de wereld; en om het vertrouwen der natie in hare heidensche bijgeloovigheden te schokken. De Voorzienigheid heeft deze wondervolle beweging niet toegelaten te ontstaan en zoo ver te gaan, zonder een of ander groot doel. Dat doel moge door ons niet vooruit aangewezen kunnen worden; maar ik ben er ten volle van overtuigd, dat wij het later zullen kunnen doen."

NOORD-AMERIKA. — *Godsdienstige genootschappen.* — De godsdienstige genootschappen hebben in de maand Mei hunne jaarfeesten gehouden. In de omstandigheden, waarin zich dit land bevindt, had men te regt kunnen verwachten, dat hunne inkomsten aanzienlijk minder zouden geweest zijn dan vroeger. Dit is toch niet zoo; slechts twee genootschappen, het Bijbel- en Traktaat-genootschap, hebben veel minder ontvangen; maar juist deze werden vroeger door de Zuidelijke Staten ondersteund. Eenige van de andere genootschappen hebben zelfs hunnen werkkring uitgebreid. Het Matigheidsgenootschap verheugt zich in het besluit van het Kongres, waarbij elk officier, die in staat van dronkenschap wordt gevonden, onmiddellijk gedegradeerd wordt. — Dat der Zondagscholen meldt met blijdschap het getuigenis van eenige

voorname officieren, dat de beste, ijverigste en gehoorzaamste soldaten die zijn, welke de Zondagscholen hebben bezocht. Het telt meer dan 400,000 onderwijzers en onderwijzeressen, en onder hen personen, die in de wetenschappen, in de letteren en aan de balie de hoogste rangen bekleeden. — Tot hiertoe hadden het groote Traktaatgenootschap en dat van Boston geen traktaatjes durven uitgeven over de slavernij; maar dit jaar hebben beide het ijs gebroken en zijn zij begonnen eene reeks traktaatjes uit te geven, hetzij onmiddellijk tot de slaven gerigt, of die de zaak der slavernij behandelen.

— *De grondslag van de Confederatie der Zuidelijke Staten.* — Voor eenige maanden drukte de vice-president der geconfedereerden zich aldus uit: » Hoewel laat, is onze nieuwe konstitutie tot eene beslissing gekomen omtrent al de schokkende vraagstukken die met onze partikuliere inrigtingen in verband stonden.... *De slavernij is de onmiddellijke oorzaak geweest van de laatste breuk en van de tegenwoordige omwenteling.* Het heerschend denkbeeld door Jefferson en de meeste staatsmannen van zijn tijd was, dat de slavernij van het Afrikaansche ras eene schending was van de regten der natuur. Maar deze begrippen waren in den grond valsch. Ons nieuwe gouvernement is op juist tegenovergestelde begrippen gegrondvest. Deszelfs grondslagen rusten op deze groote waarheid, dat de neger niet de gelijke is van den blanke, dat de slavernij zijn natuurlijke en morele toestand is. — Ons gouvernement is het eerste in de geschiedenis der wereld, dat op deze physieke, filozofische en morele waarheid rust: de neger, uit zijne natuur en ten gevolge van de vervloeking van Cham, is geschikt voor de stelling die hij in ons stelsel inneemt.... De slavernij, welke de stichters van de oude unie *zouden hebben willen verwerpen*, wordt *de voornaamste grondsteen* van ons nieuwe gebouw." — Behoeft men nu nog te vragen of de instandhouding der slavernij wel het doel is, waarmede het Zuiden het Noorden heeft aangevallen?

SURINAME. — *Prediking in het boschland.* — Eene zeer verblijdende tijding is ons uit Suriname geworden. De Hernhutter broeders Drexler en Weisz hebben uit eigen beweging eene bezoekreis van 24 dagen in het gevaarlijke boschland ondernomen, en Koffijkamp en Gansee en nog verder op Goejaba

(tegenover het oude Bambey, waar de negergemeente van 1786 tot 1813 haren hoofdzetel had) bezocht, om de geloovigen te versterken en den heilbegeerigen het evangelie te prediken. Hoewel de meesten nog afgodendienaars in Goejaba zijn, is toch de opperpriester Sesoe gedoopt; en zijn afgodstempel, de grootste van alle, staat verlaten. Nadat zij den 20en Maart de kerk hadden ingewijd, die Gottlieb van Gansee tijdens zijn verblijf aldaar had laten bouwen (zij is 30 voet lang en 20 breed), werden den 23sten de twee grootste voormalige afgodsdienaars, bovengenoemde Sesoe en Brandon, in tegenwoordigheid van 150 personen, als eerstelingen van Goejaba door den doop in de Christelijke gemeente ingelijfd.

PATAGONIË. — *Zendingspogingen.* — Het Zendelinggenootschap voor Patagonië of het zuidelijkste deel van Amerika heeft, nadat de eerste maal zijne zendelingen op de Falklands-eilanden verhongerd, de tweede maal door de wilden vermoord waren, toch met goeden moed voortgewerkt. Thans heeft het op de Falklands-eilanden een hoofdpost, die een zendelingschip tot zijne beschikking heeft, en van waar uit ook het Vuurland bezocht wordt. Buitendien zijn op Sandy-point in Patagonië twee zendelingen gestationneerd, en een onder de Araukanen in Zuid-Chili.

NIEUWE-HEBRIDEN. — *Verdrijving van zendelingen op Tanna.* De agenten van het Londensch Zendelinggenootschap zijn van Tanna verdreven, het grootste eiland der Nieuwe-Hebriden. In 1842 vestigden zich daar twee zendelingen, maar moesten na een kort verblijf het eiland verlaten. Later zetteden er zich inlandsche evangelisten van naburige eilanden neder, en poogden er het evangelie onder deze menschenetende bevolking te planten. Een hunner werd gedood, maar de onderneming daarom niet opgegeven; en gedurende de tien volgende jaren arbeidde men niet geheel vruchteloos. In 1858 ontscheepten er 3 Europesche zendelingen op nieuw, en predikten er tot op het laatst van het vorige jaar, toen de inboorlingen van Erromanga, de moordenaren van den zendeling Gordon, zich naar Tanna begaven, om de wilde bewoners van dit eiland aan te hitsen ook hunne zendelingen te vermoorden.

De zamenzwering won weldra de geheele Heidensche bevolking; de Christelijke bevolking, hoewel veel kleiner in getal, besloot echter de zendelingen te verdedigen. Een orkaan, die het grootste gedeelte van den oogst vernielde, maar wat den zendelingen behoorde niet deerde, werd het voorwendsel tot wraakneming: men viel ze aan; deze verschansten zich en verdedigden zich vele dagen, redden zich vervolgens door de vlugt in een naburig woud, waarna zij zich in een klein handelsvaartuig scheepten, dat op hunne noodseinen te hulp was gekomen. De eerw. J. G. Paton, Matheson en diens echtgenoote werden naar Aniteum overgebragt, vanwaar zij de eilanden in den omtrek van Tanna gaan evangeliseren, totdat de Heer hun weêr de deuren van dit eiland openen zal.

FIDSJI-EILANDEN. — *Arbeid der Wesleyanen.* — De Wesleyanen hebben op deze eilandengroep 344 kapellen in gebruik, behalve 250 andere predikplaatsen zonder kerkgebouw; 211 katecheten en hulppredikers staan de zendelingen ter zijde, van welke velen geordend zijn. Behalve deze zijn er 400 inlandsche Bijbellezers. Men rekent dat over het geheel 67,000 inlanders geregeld hunne godsdienstoefeningen bijwonen, van welke 11,251 ten avondmaal geregtigde leden zijn; de scholen worden door 31,566 scholieren bezocht. Op alle eilanden, die door de zendelingen bezet zijn, gaat het werk des Heeren vooruit.

27 Augustus 1862. T. M. LOOMAN.

CORRESPONDENTIE EN BERIGTEN.

EEN WOORD BIJ DE AANSTAANDE AFSCHAFFING DER SLAVERNIJ IN SURINAME *op* 1 *Julij* 1863.

Het Dames Comité te Amsterdam ter bevordering van de Evangelie-verkondiging en de Afschaffing der Slavernij in Suriname, kan niet nalaten zijne innige blijdschap te betuigen, dat het God behaagd heeft om het hart der Regering van Nederland alzoo te leiden, dat het onlangs besloten heeft, om weldra de smet der Slavernij af te wisschen van het wapenschild en de kroon van Nederland en Oranje.

Het Comité ziet in deze zoo lang begeerde daad eene liefelijke voldoening zijner pogingen, eene verhooring ook zijner gebeden in menigen openbaren bidstond gedaan, en eindelijk eene innig verlangde oplossing van een voornaam gedeelte zijner werkzaamheden, namelijk het *vrijkoopen van slaven.*

Dankbaar voor de daarbij ondervondene hulp en ondersteuning, acht het Comité het niet ongepast, om thans een berigt uit te brengen aangaande hetgeen in de 7 jaren zijner werkzaamheden werd verrigt, en wat het verder wenscht te kunnen doen.

In het jaar 1855 werd het Comité opgerigt, en stelde zich ten doel het vrijkoopen van slaven, vrouwen en kinderen, alsmede de geldelijke ondersteuning van de zendelingen der Hernhuttersche Broedergemeente, die met zooveel zegen reeds jaren lang te Suriname werkzaam waren.

Ter erlanging van hulp en gelden daartoe, werden voor

en na duizende Circulaires en opwekkingen verspreid, driemaal een bidstond of openbare vergadering gehouden, waarin de Predikanten Ds. Barger, Ds. Sesbrugger, de Heer Esser en Dr. de Breuk welwillend voorgingen; driemaal vonden verlotingen van dames handwerken plaats, en sints 4 jaren werd geregeld uitgegeven het Jaarboekje »*Christelijke Weldadigheid*," onder redactie van de ondergeteekende; alsmede in onderscheidene Tijdschriften en Dagbladen gedurig berigten en opwekkingen tot belangstelling in de slaven geplaatst.

Dank zij de nooit volprezen trouw en zegen Gods, dat een en ander veler harten heeft getroffen en milde handen bewogen; zoodat de zuivere ontvangst gedurende die 7 jaren heeft bedragen de aanzienlijke som van *f* 12.000.

Daarvan werd verstrekt tot het vrijkoopen van slaven, vrouwen en kinderen *f* 7.000.

Tot bevordering van de Evangelie-verkondiging aan het Hernhuttersche Zendelinggenootschrp in geld of goederen *f* 3.000.—

Door het eerste werden omstreeks 50 personen vrijgekocht, [1]) waaronder meerder gezinnen van man, vrouw en kinderen. Zulks heeft echter vele gelden gekost, en is daartoe door de slaven zelven van hunne spaarpenningen bijgedragen *f* 2340, terwijl later door de vrijgekochten vrijwillig is teruggeven de somma van *f* 3267, daar deze gelden hun steeds bij wijze van voorschot werden verleend. Nog onlangs verkreeg het Comité eene naauwkeurige afrekening uit Suriname, meldende dat in 1861 waren vrijgekocht 11 personen.

Van de gelden voor de zendingszaak, alsmede de voor- en nagezondene 4 kisten met kleederen, ten behoeve van behoeftige negers, werd door de zendelingen gaarne gebruik gemaakt en schriftelijk de innigste betuigingen van de aandoenlijkste dankerkentenis der beweldadigden gemeld, zoo als onlangs met deze woorden: »De Heere zegene de goede gevers in Europa, die zoo mildelijk hunne arme broeders en zusters in verre landen gedenken."

Mag alzoo het Comité zich van harte verblijden over hetgeen zijne zeer nederige en zwakke pogingen in het afgeloo-

---

[1]) Voor dezen is volgens naauwkeurige berekening uitbetaald *f* 10.071.

pen tijdperk mogten verrigten; en ziet het daarin geenszins eenige eigene verdienste, maar alleen de onverdiende genade en trouw des Heeren, die gezegd heeft: »wat gij den *minsten* Mijner broederen hebt gedaan, dat hebt gij aan Mij gedaan;" en »ziet *Ik* ben met u al de dagen tot aan de voleinding der wereld," Hem zij daarvoor alle lof, eer en prijs, en aan allen die het Comité zoo liefderijk hebben ondersteund door milde gaven of werkzame hulpe, zij de innigste *dank* toegebragt. De Heer vergelde zulks aan hunne harten, ook door bevrijding van alle slavernij der zonde en des vleesches, en door het volle genot eener ware Evangelie-verkondiging ook in Nederland. Thans acht het Comité zich verpligt, om met het oog op de aanstaande Emancipatie, met te meer ijver de Zendingszaak en het bestaan van kerken en scholen te ondersteunen. Bestaat er somwijlen vrees voor eene verkeerde uitwerking der vrijheid, welnu, welk beter middel daartegen aan te wenden, dan de verspreiding des Evangelies, en daaruit de slaven bekend te maken met de goddelijke voorschriften van de vruchten des geloofs nl. dankbaarheid, vergevensgezindheid, liefde, orde en werkzaamheid. Dat dan daartoe alle weldenkende en inzonderheid geloovige Christenen in Nederland de handen in een slaan, dat veler gebeden opwaarts rijzen, en dat milde gaven ook aan het Comité toevloeijen, tot opbouw of ondersteuning van kerken en scholen. Veel is reeds te Suriname gedaan, maar nog veel meer is er te doen, zoo de middelen het toelieten. Welnu dan, op nieuw geijverd, ook door dit kleine dames Comité. Zoude het daarvan eene laakbare aanmatiging zijn, wanneer het den wensch uitte, om aldaar eene school, o mogt het zijn ook ééne kerk! (op eene plaats alwaar zulks het meest benoodigd is) te doen verrijzen, die het opschrift droeg: »*Door het Amsterdamsche Dames Comité?*"

O niet tot ijdele zelfverheffing, maar als een gedenkteeken van Goddelijken zegen op geringe krachten, en alzoo ook tot aanmoediging van soortgelijke gevallen en versterking van veler geloof en liefde zoude het Comité zulks zeer gaarne zien. Het correspondeert persoonlijk met de hoofdleden der zendingszaak te Suriname, en kan alzoo iederen bijzonderen wensch uiten, en ieder antwoord en inlichting bekomen, en uitvoering van redelijke wenschen erlangen.

Christenen in Nederland, en gij die aan het Comité weleer gaven van *f*100, van *f*200, *f*300, *f*400, of ook kleinere tot vrijkoopen deedt toekomen; o! thans nogmaals een mild offer gebragt. Het geldt nu meer het zielenheil voor verdrukten, doch weldra te bevrijden slaven, en om onder Gods zegen zoo veel in ons is te zorgen, dat die vrijheid ten zegen worde, en niet ontaarde in losbandigheid, noch in meer verlies dan winste onzer Nederlandsche Kolonie Suriname.

Mogten in vroegere jaren de volgende heeren en dames ons verblijden, door hunne hulp, wij vertrouwen dat zij zulks thans bij vernieuwing wel zullen willen doen, ook zonder dat wij dit bij het schrijven dezer Circulaire vooraf een ieder afzonderlijk hebben gevraagd, als:

Te *Rotterdam* de dames A. C. ten Oever en C. Schwellengrebel en de Heer Boekh. W. Wenk.

Te *'s Hage* Ds. Huidekoper en Mevrouw Capadose.

Te *Arnhem* Jonkvrouwe Mollerus.

Te *Utrecht* Mejufvrouw Zegers en Mevrouw Fruitier de Talma.

Te *Appeldoorn* de Heer H. G. Hartman Jr.

Te *Wageningen* de Heer Haspels.

Te *Ermelo* Ds. Witteveen.

Te *Fijnaart* Ds. Koningsbergen.

Te *Goes* Mejufvrouw Saaimans Vader.

Te *Oosterzee* (Vriesland) de Heer Akkerman.

Te *Zwolle* Mevrouwe Baronnesse Pruimers en Ds. Van Rijn.

Te *Wassenaar* Ds. Van Rhijn.

Te *Leiden* Mejufvrouw Van den Es.

Te *Delft* Mejufvrouw De Clerc.

Te *Maassluis* Mejufvrouw A. F. Vaillant.

Te *Heusden* Mejufvrouw W. J. van Ravensteijn.

Te *Zaandam* Mejufvrouw Kramer, en elders waar nog bekende of onbekende vrienden der slaven zich mogen bevinden. Ook de geachte Predikanten, die contribuerende leden van ons Comité zijn, vertrouwen wij, dat bij voorkomende gelegenheid zich niet zullen willen onttrekken, om het zij een woord tot aanbeveling te spreken, of eene gave voor ons te ontvangen. Deze zijn Ds. H. Kerkhoff, G. Sesbrugger, L. C. Lentz, J. C. van Marken, J. P. Hasebroek, Ph. R. Hugenholtz Pz. Blaauw, Mackay en van der Goot, allen te Amsterdam.

En thans eindigen wij met de bede, dat de Heer ook deze aanvraag rijkelijk zegene, ter verheerlijking van Zijnen Naam en tot zegen van 40.000 medemenschen, die op 1 Julij 1863 een voor hen nieuw leven van vrijheid zullen ingaan.

Elke bijdrage tot het voorschreven doel zal in dank worden ontvangen, en vermeld worden in welk blad of tijdschrift de gever mogt verlangen.

Namens het Comité,
A. A. BERGENDAHL, *Presidente.*

Amsterdam 8 Augustus 1862.
N. Z. Voorburgwal L. 506.

Onder het afdrukken dezes wordt door Ds. Heldring en de Zendings-Vereeniging te Leijden onze hulp ingeroepen voor een jongeling, die zich weldra naar *Suriname* begeeft, om onder de slaven te Evangeliseren. Gaarne roepen wij te zijnen gunste veler belangstelling in, en zijn bereid bijdragen ten behoeve zijner uitrusting derwaarts te ontvangen.

OPROEPING

TOT EENE WERKDADIGE DEELNEMING AAN EENE VOORGENOMENE BROEDERLIJKE WERKZAAMHEID VOOR HET GODSRIJK IN BOHEMEN EN MORAVIË.

Deze oproeping wenscht den blik der leden en vrienden onzer broedergemeente op Bohemen en Moravië te vestigen.

Eens bloeide in die landen eene levende Evangelische kerk; zij is echter door het vuur en het zwaard tot op eenige weinige, onder harden druk verkwijnende gemeenten na, weder vernietigd.

Nu hebben wij het in den laatsten tijd mogen beleven, dat de voor 200 jaren met ijzeren grendelen geslotene deur des Evangelies, door de van de keizerlijk Oostenrijksche regering met ernst gebaande godsdienstvrijheid weder is geopend. Tegelijk is daar in vele harten een verlangen naar Evangelische waarheid en vrijheid van den Roomschen gewetensdwang ontwaakt, dat, zoo het niet door het levens-

woord van het kruis wordt voldaan, zoo ligt in een Protestantisme zonder innerlijke waarde of kracht ontaardt.

De Evangelische kerk aan den Rijn bemerkte weldra deze nieuw geopende deur, en hoorde het geroep naar het levensbrood; zij sloeg dan ook met ijver de hand aan het werk, om door de geopende deur in het zoo lang geslotene land met de banier des kruises binnen te dringen. Konde toen onze broedergemeente terugblijven? Zijn niet die landen het vaderland der vaderen? En die gezegende Boheemsche Evangelische kerk van den voortijd, was het niet grootendeels onze oude eerwaardige Broederkerk, uit wier afgehouwene stam de barmhartige God onze vernieuwde Broederkerk zoo verwonderlijk weder deed ontspruiten en opgroeijen. Toen de deur des Evangelies zich achter den laatsten bisschop der oude Broederkerk, Amos Comenius, sloot, en hij het land der vaderen met den weemoedigen Jeremias uitroep verliet: »Breng ons Heer weder tot U; vernieuw onze dagen als van ouds;" dacht hij daarbij zeker aan zijne verlatene en verwoeste Broedergemeente in die landen, en daarom mogen wij, hoewel de Heer op wonderbare wijze de gevlugte kinderen dezes volks in andere landen eene nieuwe haardstede en altaren gegeven heeft, eerst daarin eene volkomene vervulling van dit onder ons zoo dikwijls herhaalde profetische gebed zien, als ook deze geboortelanden der vaderen het dierbare waarde Evangelie in deszelfs vollen genadeglans, zooals de ouden het eens aanschouwden, zal worden wedergegeven. Daartoe nu met al ons vermogen, zooveel de Heer het vergunt mede te werken, ligt uitsluitend op den weg onzer Broedergemeente, en als, zoo God het wil, het geschikte tijdperk daartoe ware gekomen, zouden wij daarmede slechts eene oude schuld eenigzins beginnen af te doen.

Dit heeft de, in dit jaar te Hernhut vergaderde Synode van het Duitsche deel onzer Broedervereeniging uitgesproken, en daarop besloten, de vereeniging der oudsten het begin eener broederlijke werkzaamheid in Boheme en Moraviё aan te bevelen.

Dewijl echter dit ons toevertrouwde groote werk onder Christenen en Heidenen, de ons hiervoor toevloeijende geldmiddelen verre overtreft, zoo meent de Synode de verkrijging der geldmiddelen voor deze nieuwe werkzaamheid alleen

aan de vrije liefde te moeten overlaten, in het vertrouwen dat juist voor deze aangelegenheid eene bijzondere deelneming kan worden verwacht.

Tot dien einde hebben zich de ondergeteekende broederen bereid verklaard, de zorg voor de bijeenbrenging der middelen over te nemen, en openbaren daarom aan onze broeders en zusters in Christus Jezus een dringend verzoek, om zeer rijkelijke gaven of jaarlijksche bijdragen.

Wij zullen de vrucht van dezen bijstand der liefde den broederen der Oudste Vereeniging ter hand stellen, aan wie dan vervolgens de benoeming van eenen geschikter broeder voor dit werk, zoowel als de verdere leiding van hetzelve wordt overgelaten. De Heer zijner Kerk echter, wiens zaak en eer alleen wordt bedoeld, zal zijne trouwe dienaren ook hierin als met zijne oogen geleiden.

Zoo geeft dan, mededeelgenooten der rijke genade in Christus, geeft rijkelijk, zoo veel de Heer zelf u gebiedt te geven; vergeet echter door het geven niet datgene wat nog veel gewigtiger is, namelijk het vertrouwend gebed voor dit op Jezus gewaagde en als aan zijne voeten gelegde plan.

U groeten uwe in Christus vereenigde broederen:

H. SWIN REICHEL,
GUSTAV MULLER,
THEOPHILUS REICHEL,
TH. WUNDERLING.

Hernhut, den 6den Julij 1862.

PS. Eene onderteekeningslijst tot het bovenvermelde doel zal door de op dezelve nader te benoemene broederen in omloop worden gebragt; men wordt verzocht hun de bijdragen wel te willen toezenden.

Het geheele bedrag der inzamelingen zullen de onderscheidene verzamelaars wel de goedheid hebben aan Broeder H. L. Reichel in Hernhut, die de post van Kassier heeft op zich genomen, te doen toekomen, zoowel als hem de geteekende jaarlijksche bijdragen te melden en ter zijner tijd in te zenden.

GELIEFDE MEDE-CHRISTENEN IN NEDERLAND!

De Vereeniging tot behoud van boetvaardige gevallene vrouwen te Rotterdam, heeft een verzoek aan u.

Wij zien onzen werkkring bij voortduring uitbreiden, en vinden geene vrijheid die op eenigerlei wijze te beperken, al is het dat een blik op onze inkomsten daartoe schijnt te raden; hoe zouden wij het ook kunnen, bij zoo menigen zegen, dien wij op onzen arbeid reeds mogten ervaren. Wel ontbrak het ons, in onze omgeving, niet aan bewijzen van sommiger belangstelling, betoond ook in buitengewone geldelijke bijdragen, maar onze behoeften zijn groot en dagelijks toenemende, ook ten gevolge eener ruimere toepassing onzer roeping. Wij vragen namelijk aan de gevallene, die in de plaats onzer woning onze hulp inroept, niet: *waar zijt gij geboren?* maar alleen: *wilt gij gered worden?* Dat hierdoor het aantal der door ons aangenomenen zeer vermeerdert en in die verhouding ook onze uitgaven toenemen, laat zich ligtelijk nagaan. Wij zien zelfs dit jaar een belangrijk te kort in onze kas te gemoet.

Maar zult gij daarom onze handelwijze onbedacht noemen, en het beter achten, dat onze werkzaamheden naar onze tegenwoordige inkomsten alleen geregeld worden? Wij gelooven het niet; wij vertrouwen, dat gij met ons instemt, als wij betuigen, dat wij daarbij ook rekenden op de kracht des gebeds en den steun der Christelijke liefde.

Welnu, beiden vragen wij aan u; beschaamt onze hope niet. Laat ons bidden, dat Gods Koningrijk kome, ook in de harten der gevallenen, en helpt ons door uwe gave, om in dit werk der liefde te volharden.

Ons ontbreken *f* 2000, om op den ingeslagen weg voort te gaan. Ondersteunt ons in dit werk des geloofs, De Heer verhoede, dat wij in zijnen naam te vergeefs zouden gevraagd hebben.

De Vereeniging voornoemd:

Rotterdam,
13 Augustus 1862.

J. VOORHOEVE H. Cz. *Voorz.*
H. J. R. G. THEESING.
M. COHEN STUART.
W. G. HERKLOTS.
J. A. C. VOORHOEVE, *Penningm.*
G. P. KRUIFF.
L. J. LUYKS.
J. C. BURKENS.
C. WIJT, *Secretaris.*

AFSCHEIDSGROET VAN DE ZENDELINGEN NAAR DE SOENDANEZEN.

Voor *Brouwershaven*, aan boord van de „Wilhelmina Johanna," kapt. Anderson.

14 Augustus 1862.

Aan alle Broeders en Zusters in onzen Heer, die ons op onze reis hebben verkwikt, en door hunne liefde tot den Heer en de Zending de onze hebben aangevuurd.

Broeders en zusters! uwe wenschen voor ons, die gij hebt uitgesproken, maar bovenal uwe gebeden voor ons en onze zending, die ons hebben opgedragen en zullen opdragen aan de trouwe zorg van onzen Vader in Jezus Christus, nemen eene ruime plaats in onder al de herinneringen en verwachtingen, welke onze ziel bezig houden. Wij roepen u nog een afscheidswoord toe, op het oogenblik, nu reeds daar in de verte de zee voor ons ligt. Wij zijn gemoedigd in Hem, die de Vorst des levens en onze getrouwe Hoogepriester is, en bidden u toe, dat gij bij al den arbeid uws geloofs, bovenal bij hetgeen gij voor en in de zending doet, vast moogt staan in Jezus Christus, die door den Vader gegeven is als den hoeksteen van het Godsgebouw. De inwoning des Heiligen Geestes bekrachtige u tot alle goed werk.

Broeders en zusters! hebt de zending en ook onze Vereeniging lief, en dit zult gij, wanneer gij den Heer lief hebt, die zich voor ons heeft overgegeven, opdat Hij voor eigenlievende en baatzuchtige schepsels de bron der liefde worden zou.

De Heer zegene u; vaartwel! De genade des Heeren Jezus Christus zij met uwen geest. Amen.

G. J. Grashuis.
C. Albers.
D. J. van der Linden.

Zendelingen der Nederlandsche Zendelings-Vereeniging.

Reeds twee dagen daarna is de Wilhelmina Johanna van Brouwershaven naar *Batavia* in zee gezeild.

LA BOUVERIE, 20 Julij 1862.

Geliefde Geloofsgenooten!

De nog jonge en zoo bloeijende gemeente van LA BOUVERIE (*Henegouwen*), verkeert door eene schuld van 6000 frs., welke op haar kerkgebouw rust, in een zeer moeijelijken toestand.

De gemeente bestaat uit niet vele rijken en edelen, en moet de rente dezer som tegen 5 pCt. jaarlijks opbrengen; daarbij in het onderhoud der armen en in de behoeften van de eeredienst voorzien.

De eigendommen van eenige gemeenteleden zijn met deze schuld belast; dit kan, dit mag zoo niet blijven; daartoe wendt ook de Kerkeraad alle mogelijke middelen aan, om deze schuld af te lossen.

Daarom komen wij ook met vertrouwen tot u, *geliefde Geloofsgenooten in Nederland!* die altijd zooveel belang gesteld hebt in den bloei onzer gemeente. Onthoudt ons ook nu uwe hulp, uwen raad, uwe liefdegaven niet.

Zekerlijk bevinden zich in Nederland bereidwillige handen, die de gaven willen in ontvangst nemen. Ds. E. VENT te *Brussel* en de *Secretaris van het Synodaal Comité*, de Heer A. v. D. W. PIETERSZEN (Hoogstraat, 97[a], *Brussel*), stellen zich gaarne bereid tot het ontvangen der giften en het geven van de noodige inlichtingen.

In naam van den Kerkeraad:
get. Ds. CALCOEN, *Pres.*

Dit beroep op uwe Christelijke liefde, om mede een steen aan te dragen tot dezen tempel, zal, naar wij vertrouwen, niet vruchteloos zijn.

De Heer neige veler harten, om ook in dezen nood van onze Belgische broeders te helpen voorzien.

Lienden (nabij Tiel), 25 Aug. 1862.
J. E. VAN TOORENENBERGEN, *Corr.*

Ook hebben zich nog bereid verklaard tot de ontvangst der giften, de navolgende Heeren.

G. J. VINKE, *Theol. Doct. en Pred. te Amsterdam.*
P. D. SCHOUW SANTVOORT, *Theol. Doct. en Pred. te Arnhem.*
P. A. VAN TOORENENBERGEN, *Pred. te Barneveld.*
J. H. GUNNING, *Pred. te 's Gravenhage.*
ALB. VAN TOORENENBERGEN, *Pred. te Groningen.*
J. W. FELIX, *Pred. te Nieuwe Tonge.*
J. J. VAN OOSTERZEE, *Theol. Doct. en Pred. te Rotterdam.*
J. J. VAN TOORENENBERGEN, *Pred. te Vlissingen.*

ONTVANGST VAN GELDEN.

VEREENIGING VOOR CHRISTELIJK NATIONAAL SCHOOLONDERWIJS.

(*Vervolg*).

Giften in ééns.

N. N.	Dragten.	ƒ 2.50
J. van Selfhout	Bennekom.	" 2.—
M. van Veldhuizen	"	" 0.50
E. Joosten	Ede.	" 2.50
C. Meijer	Baambrugge.	" 1.—
F. Poel	Leegkerk.	" 2.—
J. W. Koolman	Ferwerd.	" 1.—
Mej. J. M. Schevichaven	Amsterdam.	" 40.—
Mev. de Douairière van der Oudermeulen	's Hage.	" 100.—
Mev. J. M. A. Ketjen, Haarsma	Doesborgh.	" 10.—
J. A. Stuten	"	" 10.—
Van een vriend	Midwolda.	" 50.—
Hulpgenootschap: "Trouw in het kleine".	Wassenaar.	" 12.37½
A. Meijer	Bieselinge.	" 5.—
A. Nortier	Goes.	" 5.—
J. Timmer	Breukelerveen.	" 2.—
J. Verburg	Oud Loosdrecht.	" 1.—
S. C. Stortenbeek	Jutphaas.	" 5.—
L. J. la Fèbre	"	" 1.—
G. van Setten	Doorn.	" 2.50
E. B. Gunning, V. D. M	Over Langbroek.	" 2.—

Jaarlijksche Giften.

E. A. J. Sluiters	Amsterdam.	ƒ 2.50
Mej. J. M. Schevichaven	"	" 10.—
W. van Dolder	Veenendaal.	" 1.—
W. Eerdbeek	Bennekom.	" 1.—
H. van Manen	"	" 1.—
W. van der Meiden	"	" 1.—
A. van Roekel Jzn.	"	" 1.—
N. N.	Ede.	" 3.—
Mej. A. Balké	Baambrugge.	" 2.50
W. van den Berg	Westbroek.	" 2.—
B. van den Berg	"	" 1.50
J. Verkerk	"	" 0.50
C. van Barneveld	"	" 3.—
H. Verkerk	"	" 1.50
M. Heemsbergen	"	" 1.50
J. van Oostveen	"	" 2.50

J. van Ettekoven.	Tienhoven.	f 2.—
M. H. de Jonge	Ferwerd.	〃 1.—
L. F. Lion	Garnweerd.	〃 3.—
F. Mulder	Leegkerk.	〃 0.30
K. C. de Boer.	〃	〃 0.50
O. J. van Zanten.	〃	〃 2.50
J. T. de Boer.	Aduard.	〃 0.50
D. Noordhof.	〃	〃 1.—
A. J. Smit.	〃	〃 1.—
B. Dijkhuizen	〃	〃 0.50
H. H. Haan.	〃	〃 0.50
C. J. van der Oudermeulen	's Hage.	〃 10.—
A. W. de Wit Boers	Langbroek.	〃 10.—
Mej. J. Wessels.	Doorn.	〃 2.—
H. L. Odé.	〃	〃 3.—
B. Kneppers.	Neder Langbroek.	〃 6.—
J. G. de Koff.	〃	〃 1.—
W. Schaap.	〃	〃 1.—

Jaarlijksche Giften à f 5.

Ledeboer, V. D. M.	Eibergen.
J. J. A. Ploos van Amstel, V. D. M.	Otterloo.
L. Schouten, V.D.M.	Veenen-(daal.
D. N. Gerwig.	Klomp.
C. Grootendorst.	Westbroek.
J. W. ten Have.	Tienhoven.
J. Mooij.	〃
Jonkvr. J. M. A. de la Bassecour Caan.	's Hage.
Mev. de Douairière van der Oudermeulen.	〃
P. v. d. Brugge.	Waddingsveen.
H. van den Dool.	Zevenhoven.
du Puij.	's Hage.
J. M. Mulder.	Neuzen.
J. A. Stuten.	Doesborgh.
J. W. Langeler.	〃
C. G. de Moen, V.D.M.	〃
G. F. Callenbach.	Nijkerk.
K. Klijn.	Breukelerveen.
T. van Barneveld.	Westbroek.
Mev. Wed. D. Wit-mondt.	Maarssen.
Q. N.	〃
P. van den Berg.	Jutphaas.
J. F. van den Berg Jr.	〃
P. M. van Leeuwen	〃
J. P. de Keizer.	〃
A. Verburg.	〃
W. de Groot.	〃
P. J. R. Laan, V.D.M.	Hoenderlo.
J. Kwindt.	Sterkenburg.
P. van Woudenberg.	〃
G. N. van Leersum.	〃
R. van Soest.	〃
C. van Maurik.	Doorn.
H. van Soest.	Neder Langbroek.
P. Querngester.	〃

Amsterdam,
24 Augustus 1862.

P. VAN EIK.
Bestuurder-Penningm.

HOE KAN DE MODERNE THEOLOGIE MET VRUCHT WORDEN BESTREDEN?

Moderne Theologie. Ziedaar een woord, dat op de tong zweeft van een ieder die zich op godsdienstig terrein beweegt. En geen wonder; immers niet alleen bij de Godgeleerden van beroep zijn de denkbeelden der Moderne Theologie een voorwerp van bespreking, maar zij zijn ook tot de Gemeente zelve doorgedrongen, en bewegen de gemoederen dergenen, die gewoon zijn over godsdienstige onderwerpen na te denken. Het is daarom dan ook niet ontijdig, een vlugtig onderzoek in te stellen omtrent de vraag: van waar het nieuw verschijnsel in de Christelijke Kerk, dat haar met den ondergang bedreigt? Wat wil de Moderne Theologie? Het is moeijelijk, — reeds is dit opgemerkt, — om haar in bijzonderheden te omschrijven, daar ieder Modern Theoloog wederom zijne bijzondere meeningen heeft, die hem van anderen onderscheiden. In één opzigt echter komen zij allen overeen, namelijk: dat zij geen gezag toekennen aan hetgeen boven het begrip van 's menschen geest en zijne ervaringen en waarnemingen gaat, en daarom elke afwijking van de wetten der natuur als ongerijmd verwerpen. Vandaar hunne stoute ontkenning der wonderen, in de Heilige Schriften vermeld, gelijk dan ook die hoogst oneerbiedige behandeling der Heilige Schrift zelve, welke geene andere waarde voor hen schijnt te hebben, dan elk ander geloofwaardig geschrift der oudheid, waaruit dan datgene wordt gekozen, wat men geheel individueel tot een nuttig gebruik meent te kunnen aanwenden.

Desniettemin meent echter de Moderne Theologie nog op den naam van Christelijk aanspraak te kunnen ma-

ken. „Immers," zoo zegt zij, „wij verwerpen geenszins den persoon van CHRISTUS! integendeel, wij wenschen zijne hoogst eenige verschijning van al het bijkomende te zuiveren, dat de vorm des tijds en het stof der eeuwen daarop heeft geworpen. Wij wenschen den geest des Christendoms meer te doen uitkomen; elke belemmering, aan zijne geestelijke ontwikkeling in den weg gelegd, wenschen wij te doen verdwijnen, en daardoor die groote gedachte te verwezenlijken, welke CHRISTUS heeft bedoeld, door alle menschen vrij te maken van de banden van een tijdelijk Godsbegrip, dat, thans verouderd, plaats heeft gemaakt voor de vrije ontwikkeling van den menschelijken geest, waardoor al die denkbeelden als onhoudbaar zijn verklaard.

Bij de ontwikkeling van dergelijke denkbeelden is het geen wonder, dat schrik en ontsteltenis zich in de Christelijke Kerk doet gevoelen. Men grijpt naar wapenen, om tegenstand te bieden aan dien stouten geest van onbeschaamde wegwerping van hetgeen men eeuwen lang als onbetwijfeld vast staande had gerekend; doch tot voortgaande verbazing wordt men gewaar, dat het kwaad niet bij enkele verwaande geesten wordt gevonden, maar dat het overal om zich heengrijpt, en voortwerkt en voortwerken zal, en er alzoo een ontzettende afval ook in ons land wordt voorbereid.

Hoe is zij ontstaan? vragen wij. Deze vraag is bij eenig nadenken niet moeijelijk te beantwoorden; eigenlijk is zij niet nieuw, maar bestond reeds toen het Christendom naauwelijks was geopenbaard. Wij weten hoe reeds de Apostelen hunne stemmen verhieven tegen de beginselen van verschillende dwalingen, die in hunnen tijd werden gezien. De Christelijke Kerk heeft geen tijdperk beleefd, waarin zij niet onophoudelijke aanvallen te verduren heeft gehad, maar zij heeft allen overwonnen; en de Christelijke Kerk is met te meer glans te voorschijn getreden, op nieuw verrijkt met ongekende schatten, die haar door dien worstelstrijd ten deel vielen. Wij gaan dan ook met vertrouwen de volgende tijden te gemoet, wetende dat de Koning zijner Kerk leeft en regeert, en elke worsteling dier Kerk haar moet medewerken ten goede.

Alleen dat deze geloovige beschouwing geene doode, geene werkelooze zij. Heeft de Heer der Gemeente gezegd, dat er verzoekingen zouden komen, zoo ontzettend, dat, zoo het mogelijk ware, ook de uitverkorenen verleid zouden worden, dan is ieder oordeel, over de Gemeente gekomen, eene nieuwe roepstem van den Heer der Gemeente, die dan ook tot haar zegt: „Gedenk dan, waarvan gij uitgevallen zijt, en bekeer u, en doe de eerste werken; en zoo niet, Ik zal u haastelijk bijkomen, en zal uwen kandelaar van zijne plaats weren, indien gij u niet bekeert." Openb. II: 5.

Het is den geneeskundigen eigen, om bij het zich openbaren eener kwaal naar de oorzaken te zoeken, waardoor die is ontstaan; hetzelfde behooren ook wij te doen, en weldra ontdekken wij alsdan, dat de waarschuwing aan de Gemeente te Efeze op ons van toepassing, en een ernstig terugkeeren tot den Heer der Gemeente allernoodzakelijkst is. Het levende licht van Christus gemeenschap, zijn Geest (de kandelaar), dreigt de Heer weg te nemen. Ziedaar het oordeel des tijds, dat reeds aanvankelijk is in vervulling gekomen, en dat alleen door een opregt terugkeeren tot den Heer is te ontgaan. Het is gedurig noodig, dat wij de geschiedenis der Kerk raadplegen. Zij ontdekt ons telkens de oorzaken van haren val, maar leert ons tevens de middelen kennen, waardoor het God behaagde haar weder op te rigten. Het kan ook ons tot een gids verstrekken, om ons aan te wijzen, welke middelen ook wij hebben aan te grijpen om met goed gevolg den geest des tijds te bestrijden.

Beschouwen wij de eerste eeuwen van het Christendom, dan kan het niemand verwonderen, dat na de zegepraal over het Heidensche Rome, voor hetzelve een tijdvak moest komen van vermenging der wereld met de gemeente des Heeren. De godzaligheid, plaats gemaakt hebbende voor den vorm, zoo moest het Christendom wel verkwijnen, en greep de valsche profeet eene wereldsch gewordene Christenheid aan, als eene gemakkelijk te verkrijgen prooi en plantte de halve maan waar het kruis gestaan had. De ontwaakte Christenheid

begon een worstelstrijd met den overmoedigen vijand, en mogten er ook honderd duizenden vallen in den strijd, om het verloren Palestina terug te bekomen, de worsteling der natiën kon het Heilige Land wel niet weder in bezit doen komen, maar er had eene heilzame terugwerking in de harten der volken plaats, waardoor in het verborgene het geestelijk leven werd gekweekt, en het levend Christendom voor vernietiging werd bewaard.

De middeneeuwen mogen de ijzeren eeuwen worden genoemd; het is maar al te zeer duidelijk, dat het levend Christendom als waarheid erkend, en in mannen als Bernard van Clairvaux en anderen gekweekt, geërbiedigd en ontzien werd. Het is zoo, bij gemis van het Woord des Heeren was er veel duisternis en bijgeloof; doch wij mogen het niet ontkennen, godsvrucht en heiligheid des levens werd op velerlei wijze voortgeplant en bevorderd, al ware het dikwijls onder een verwerpelijken vorm; en toen deze vorm het goede zaad zocht te verstikken, wie erkende niet de zorg des Heeren, die alom uitnemende getuigen, der waarheid verwekte, en een Tauler, Ruijsbroek, Geert Groote, Florentius Radewijn, Thomas à Kempis en zoo veel andere, meestal Nederlandsche mannen, met een heiligen ijver aangordde, zoodat zij het innerlijke levende geloof en de gemeenschap met God aankweekten en bij strenge ontzegging van de wereldsche begeerlijkheden, eene godzaligheid verkregen en eene diepte van Goddelijke gedachten openbaarden, die te vergeefs in onze dagen te zoeken zijn.

Te weinig wordt de hooge godsvrucht erkend, welke vele dier voor-reformatorische mannen als een onvervreemdbaar eigendom bezaten, en die bij de ontdekking der boekdrukkunst eene toekomst bereidde, welke bij den mannelijken tegenstand der Hervorming tegen den geest des tijds in gistingvolle dagen voor eene nieuwe orde der dingen plaats maakte. De Hervorming beleed openlijk waarheden, die ten alle tijde door de Godvruchtigen — hiervan getuigen hunne schriften — werden geloofd. Het was niets nieuws, het ware onveranderlijke waarheden, geworteld in ieder gemoed, dat in

Christus gelooft; en als zoodanig was het slechts een openbaar worden van het leven, van hetgeen stille godsvrucht in het verborgen had aangekweekt. Te weinig wordt op dit feit gelet. Indien er van de Kerkhervorming gesproken wordt, dan keeren zich onze gedachten onmiddelijk naar de zestiende eeuw, en een onmatig gewigt wordt er alsdan op de namen van eenige uitnemende personen gelegd, zonder echter daarbij genoegzaam in aanmerking te nemen, dat deze mannen slechts de aanleiding ontvingen tot het openbaar worden van hetgeen door de ongeveinsde godsvrucht van de *vrienden Gods* en de *broederen des gemeenzamen levens* en anderen vooraf was bewerkt.

Zoo wij met regt aan de tijden der Reformatie een groot gewigt hechten, dan behooren wij die tijden vroeger te plaatsen dan doorgaans geschiedt, en wel om de oorzaken op te sporen, die zulke helden, welke de geest des tijds toen beheerschte, te voorschijn riepen. Wij wenschen dit te doen, omdat daarin de hoop eener betere toekomst ligt verborgen en het antwoord op de vraag: *Hoe kan de Moderne Theologie met vrucht worden bestreden?*

Door het feit van de aanplakking der stellingen van Luther aan de Domkerk te Wittenberg wordt doorgaans het jaar 1517 als het begin der Kerkhervorming aangewezen, en is alles wat daar achter ligt slechts zeer onvolkomen bekend. Wel herdenkt men gaarne Johannes Huss, Hieronymus van Praag en andere gevierde namen, en ook wel eenige stille vromen in den lande, maar men beschouwt dan toch laatstgenoemden van niet veel beteekenis en invloed, zoodat de zestiende eeuw doorgaans wordt beschouwd als een nieuwe dageraad, als eene worsteling van stikdonkere duisternis tot licht, en in onze verbeelding wordt datgene, wat vóór dien tijd ligt als nacht, en wat daarna geschiedde als de dag begroet. En voorwaar, wie zal den zegen ontkennen, die de openbaring van leven en ontwikkeling der zestiende eeuw te weeg bragt; doch daar de eigenlijke kweekplaats van dit ontwikkelde leven in onze beschouwing te zeer op den achtergrond staat, hebben wij

geene ware bewustheid hoezeer de immer voortwerkende, hervormende, altijd vernieuwende beginselen van het levend Christendom der vorige eeuwen de eigenlijke grondslag van de Reformatie der zestiende eeuw zijn geweest. Door de Hervorming der zestiende eeuw van dien grondslag los te rukken, gelijk reeds onmiddelijk werd gedaan en in volgende eeuwen meer en meer is geschied, heeft men de innigste levenskracht ontkend, waaruit de Hervorming *moest* ontstaan, even zeker als de duisternis moet wijken voor het aanbrekende licht.

Verworvene schatten echter kunnen worden misbruikt en door verkeerde aanwending verloren gaan. Dit is de geschiedenis der Reformatie geweest, evenzeer als de geschiedenis der Christelijke kerk reeds in de eerste eeuw. Of heeft zich niet reeds bij de eerste Christenen naast de vrijheid der kinderen Gods de valsche vrijheid geplaatst, en heeft niet de ijdele filosophie zich gaarne willen kleeden in het gewaad der vrijmaking van verouderde Joodsche denkbeelden? Bovendien heeft de hoogachting voor personen ook niet in de Christelijke gemeente eene verwerpelijke menschendienst in het leven geroepen, zoodat PETRUS, PAULUS en APOLLOS leuzen werden, waardoor zich Christenen van elkander onderscheidden?

Evenzoo de tijden der Reformatie; het eeuwig levend bezielend Christendom, dat dan eens verborgen, dan weder openlijk te voorschijn trad, werd vooral aanmerkelijk aangekweekt door *de Vrienden Gods* in de twaalfde en dertiende, en nog meer stelselmatig uitgebreid door de *Broederen des gemeenen levens* in de veertiende en vijftiende eeuw.

Het altijd vernieuwende, reinigende, hervormde zuurdeeg des Evangelies tastte toen minder den vorm, maar zoo veel te meer het wezen der kerk aan, en doordrong haar met zijn levenwekkenden invloed en kracht. Het was die mannen om de innerlijke vrijmaking van de magt der zonde en der zinnelijkheid te doen, en daartoe ontzagen zij geen middel hoe doodend ook voor eigen genot en gemak. Men bezigde daartoe het meest gelukkige middel, namelijk de *navolging van* CHRISTUS *door den Geest*

van Christus. Een gezet onderzoek naar het leven en de bedoelingen der *voor-reformatorische mannen*, zal ons ware geloovigen, regte helden Gods doen kennen, welke het offer niet te zwaar vonden ter bekoming van den parel van groote waarde; zij zagen niet op tegen den prijs om alles te verkoopen wat zij hadden, ten einde dien te verkrijgen. En zij verkregen dien, want zij werden den beelde des Zoons Gods gelijkvormig, en ervaarden de hooge Goddelijke vreugde, die ten allen tijde de innerlijke vrijmaking van de magt der zonde vergezelt. Waar nu de mensch innerlijk vrij is, daar moet hij dit uitspreken en tegen de slavernij der zonde en menschelijke inzettingen getuigen, en ziet! de worsteling der tegen elkander strijdende magten begint, wordt voortgezet, en eindigt met de zegepraal der waarheid.

Maar zal die zegepraal blijvend zijn, dan moeten de oogen geopend blijven voor het blijvend gevaar van eenen volleerden gevaarlijken tegenstander, die duizendvoudig het terrein van den strijd kan verplaatsen, en de heerlijkste zegepraal in een droevigen nederlaag kan doen veranderen.

De zestiende eeuw met zijne woelingen niet alleen op kerkelijk, maar ook op staatkundig terrein, en veelal te zamen geweven, riep een aantal denkbeelden in het leven en deed een stroom van meeningen ontstaan, die weldra verschillende afdeelingen van belijders van Christus vormde. Het bestrijden van elkander om dikwijls zeer ondergeschikte meeningen, werd weldra als eene hooge noodzakelijkheid gerekend, en ging helaas! voor Christelijken heldenmoed door; doode regtzinnigheid of verstands-godsdienst nam de plaats der Hervorming in.

Alzoo verwijderden zich de kinderen der Hervorming meer en meer van hunnen oorsprong, van het levend, vernieuwend element der ware Reformatie. Wij weten hoe in de zeventiende en achttiende eeuw uitnemende mannen tegen deze geestdoodende letterdienst hebben geijverd; men heeft slechts Arnd, Spener, Franke, Zinzendorf, Tersteegen in Duitschland, Labadie, de Brakels, Lodensteijn in Nederland te noemen, die zich met ernst tegen menschelijke meeningen

hebben gesteld, en de hooge noodzakelijkheid van een heiligen ernst en geloovigen wandel voor Gods aangezigt hebben aangetoond.

Maar te vergeefs! hoezeer duizenden naar de stemme Gods hoorden en de levende gemeenschap met CHRISTUS bleven zoeken, de massa verviel meer en meer in geesteloosheid en ongodsdienstigheid, en de achttiende eeuw met zijn ongeloof en versterving is daar, om luide te verkondigen, dat de Hervorming haar oorsprong heeft vergeten, namelijk het eeuwig Evangelie, wiens levendwekkende adem de groote dagen der Reformatie had doen ontstaan. De negentiende eeuw begon met hare onverschilligheid voor alle waarheid, en teerde hier en daar nog op de overblijfselen van vroege betere beginselen, toen het den Heere behaagde, om na de ontbinding van het juk van NAPOLEON, ook een geest des levens te schenken, die overal een vragen naar waarheid en een wegwerpen van de vroegere onverschilligheid deed geboren worden.

Wij zijn thans in het midden dezer worsteling, waarin wij ook de Moderne Theologie moeten begrijpen, wel als een storend en hoogst te vreezen element, maar dat uit den aard der zaak wel moest geboren worden, en het is alleen door dit in al zijne diepte te erkennen, dat dit element weder kan worden weggenomen.

Immers waartoe gaf de Hervorming der zestiende eeuw ondanks zich zelve aanleiding, en wat nam men weldra als eene algemeen erkende waarheid aan? Was het niet, dat aan het verstand des menschen regten werden toegekend, welke niet in overeenstemming waren met den waren toestand en de behoeften van zijn hart? Men mogt al de verdorvenheid van den mensch als een leerstelsel erkennen en verdedigen, de rigting des tijds, met of zonder die erkenning, bezigde het dikwijls onvernieuwd oordeel tot het naspeuren der diepste Godsgeheimen en verborgenheden des geloofs, zonder eerst gekomen te zijn tot de gehoorzaamheid des geloofs. Dit was eene losmaking van het BIJBELSCH, en daardoor ook van het VOOR-REFORMATORISCH BEGINSEL en een plaats maken voor de godsdienst des verstands.

Het *Bijbelsch beginsel* berust op één denbeeld, en dat is: dat de gevallen mensch slechts Goddelijke dingen door Goddelijke openbaring kan ontvangen en genieten, en de hoogste wijsheid van den mensch daarin bestaat, om die middelen te gebruiken, welke hem in staat stellen om weder met God in gemeenschap te komen, en daardoor Goddelijke dingen te verstaan, Gods wil te kennen, en dien te betrachten. Daardoor alleen komt hij weder tot het vrije, Gode welbehagelijke gebruik van het edelst vermogen zijner ziel, dat zich anders weder van zijn oorsprong zal verwijderen, ook dan zelfs, als hij meent God te dienen. De mensch, door ongehoorzaamheid van God verwijderd, moet, zal hij zich weder met God kunnen vereenigen, gehoorzaamheid leeren, en de weg daartoe is weder: *op God te vertrouwen*, is *het geloof*.

De eerste wereld heeft ons in afzigtelijke trekken geleerd, welken weg het van God losgemaakte verstand neemt; zelfzucht en zinnelijkheid namen het gevangen, en stortten de eerste menschheid in een poel van jammer en goddeloosheid.

Het is door geloof en gehoorzaamheid, dat de mensch weder met God wordt vereenigd; dit leert ons de Schrift in de geschiedenis van ABRAHAM; daardoor wordt hij een vriend Gods genaamd, en tot een vader der geloovigen gesteld. Weder in God vertrouwen te stellen, in Hem te gelooven, ziedaar het kanaal, waardoor de Godheid weder met den gevallen mensch in betrekking wordt gebragt, en Hij hem tot zich zal opheffen. God kan zich daardoor weder aan den mensch openbaren en aan zich gelijkvormig maken.

Denzelfden weg des geloofs bewandelden ook ISAAC en JACOB. Maar hij, die zich met God in verbinding wil stellen, verloochene zijn eigen wil, zijne eigene wijsheid, en leere wachten en hopen op God. Hij gehoorzame slechts! Treurige levensweg van hem, die niet wachten kan, maar eigenwijsheid volgt, en zich eigenmagtig in het bezit wil stellen ook van het door God beloofde. Dit is de moeitevolle loopbaan van den laatstgenoemden aartsvader.

Gezegend is de loopbaan van hem, die gelooft en gehoorzaamt, die zich door God laat geven, wat Hij beloofd heeft; dit leert ons de geschiedenis van JOZEF. Maar God zal zich ook aan een geheel groot geworden volk openbaren, en daartoe kiest Hij een man, die na tachtigjarigen strijd met zich zelven en de omstandigheden, in het geloof is geoefend, en daardoor gehoorzaamheid geleerd heeft. Willen wij nagaan, tot welk een hoogen graad van ontwikkeling het geloof van MOZES was geklommen, en bijna tot aanschouwen was genaderd, dan is het getuigenis des Heeren zelven, Num. XII: 8 daartoe genoegzaam; en de vrucht daarvan was niet alleen zijn ootmoed, maar ook zijne liefde, waardoor hij voor zijn volk in de bresse staan, en alzoo een middelaar voor zijn volk zijn kon.

Ook de openbaring Gods aan een geheel volk spreekt niet zoozeer tot het verstand, maar tot den wil, en eischt geloof en gehoorzaamheid, om door gehoorzaamheid te komen tot vertrouwen, en daardoor tot ervaring van Goddelijke, bovenzinnelijke dingen, waarin des menschen geluk bestaat.

Men ziet het aan al de Mozaïsche instellingen; het onderhouden der zedelijke wet Gods, als de uitdrukking van Gods wil gehoorzaamd zijnde, heeft de uitnemendste gevolgen, en het verstand al gehoorzamende, erkent het billijke daarvan. Maar vooral in de onderhouding van offeranden en tempeldienst en velerlei instellingen, daarmede in verband staande, wordt gehoorzaamheid geëischt; en is de inmenging van eigen oordeel en eigen wil ongeoorloofd. Het niet nemen van het door God aangeduide vuur op het altaar, door NADAB en ABIHU, wordt met den dood gestraft; en eene poging van MICHA, in het boek der Rigteren vermeld, om God te dienen op eene niet door Hem omschrevene wijze, heeft hem zelven verwoest, en eenen geheelen stam in Israël tot afgoderij geleid.

Zoo bestaat dan de wijsheid des menschen in de gehoorzaamheid aan Gods wil, ook dan, wanneer hij dien niet begrijpt. Doch er is mogelijkheid dat hij dien begrijpt; maar alleen in het gehoorzamen. De aan

God gehoorzame Israëliet kwam tot de bewustheid van de waarheid, en de waarheid maakte hem vrij. Hij onderzocht de verborgenheden Gods in zijnen tempel en hij vond, en vond steeds meer, en naarmate zijn vertrouwen op God groeide, ging er meer licht op over de diepe beteekenissen van Gods instellingen, en werden deze weldra zijne bepeinzingen dag en nacht. Heilige vreugde doorstroomde het hart van den godvruchtigen Israëliet, wanneer hij de wonderen der wet aanschouwde, die te meer hare eeuwige beteekenissen ontvouwde, naarmate hij die kinderlijk geloovig mogt omvatten; en die vreugde klom niet alleen tot de heiligste ontboezemingen van Gods lof en heerlijkheid, maar ook tot die ontzagwekkende vergezigten en openbaringen van de dagen der toekomst. Doch alweder niet door het welwikkend, berekenend oordeel van het menschelijk verstand, maar door de ontboeijing en vrijmaking van zijn verstand en wil, om te kunnen zien en te begrijpen de Goddelijke dingen, en kracht te ontvangen om Gods wil met een volkomen en gewillig hart te kunnen doen.

Hetgeen onder beelden was aangeduid, zoude persoonlijk verschijnen. De levenwekkende adem Gods, door zigtbare dingen afgeschaduwd, zoude zich in het vleesch zigtbaar vertoonen. De geheimen Gods zouden in vollen luister worden ontvouwd, en in al hunne diepe beteekenis worden onthuld.

Doch wederom niet voor het verduisterd menschelijk verstand; het Licht verscheen wel voor een ieder die het aanschouwde, maar de duisternis begreep het licht niet; het kon dit ook niet. Niet door het kanaal van het menschelijk oordeel kon de Zone Gods de menschheid verlossen, maar door de ontdekking van zijn gemis, door de vrijmaking van zijn wil, door de genezing van zijn hart. Het leven (CHRISTUS) is het licht der menschen, en het is door de begeerte, het zoeken naar dit leven, dat het verstand vatbaar wordt om Goddelijke, bovennatuurlijke dingen te begrijpen, en zich daarin te verlustigen. Het is dan ook tot eenvoudigen, tot vermoeiden en belasten, dat Hij spreekt. Het zijn ellendigen naar ziel en ligchaam, het zijn hulpbehoeftigen, die tot

Hem de toevlugt nemen, en indien Nicodemus Hem met welwillendheid wil bejegenen, en door den weg van redelijke overtuiging tot de bewustheid wil komen, dat Hij de Messias is, wordt hem aangewezen, dat zonder vernieuwing van hart en wil, Gods Koningrijk noch kan begrepen worden, noch men daarin kan gaan. Hij wordt op de geschiedenis van de koperen slang in de woestijn gewezen, om tot erkentenis te komen van hetgeen de eigenlijke roeping van den Messias zou zijn.

En zoo zoude het zijn met de apostelen en hunne zending: niet door den weg van het verstand en menschelijke overreding zouden zij bekwaamheden verkrijgen, om ware Godsgezanten te zijn, maar door den weg van zelfkennis, door de ontdekking van de grenzelooze armoede van een van God afgevallen wezen, om te komen tot de volle ontdekking van eeuwige Goddelijke krachten, afgeschaduwd door Goddelijke instellingen, en verleend door de komst van den Zone Gods in het vleesch.

De volle ontdekking van het eeuwig voornemen Gods, om door gemeenschap met Christus ons weder met Hem te vereenigen, en als zoodanig weder der Goddelijke natuur deelachtig te worden, ziedaar de innerlijke ontwikkeling van het Goddelijk leven in den mensch.

Niet door den weg van verstandelijke beschouwing, maar door den weg van ontdekking van gemis, door het openbaren van Goddelijke geheimenissen, waardoor dit gemis niet alleen weggenomen wordt, maar alle eigenschappen der ziel worden aangedaan, vernieuwd, geheiligd en tot haar oorspronkelijk doel teruggebragt.

De mensch in zijn gevallen toestand verliest zijn verstand niet, maar bezigt het onwettig, omdat hij niet anders kan; zijn oordeel is naardat hij zelf is, en al is het dat hij vele zaken betamelijk oordeelt, hij heeft geene kracht om het betamelijke, Gode waardig te vervullen, daar de hefboom van zijne zedelijkheid immer weder uit zelfzucht en zelfbehoud voortvloeit.

Wij zien de menschen veertig eeuwen zich zelven afmatten in het zoeken en tasten naar den onbekenden God, dien een ieder zich schept naar zijn eigen oordeel, zoodat allen ons bewijzen, dat niet het verstand des men-

schen, maar Gods ontferming den weg des levens moet aanwijzen, zoo de mensch hem immer zal ontdekken.

Juist om het verstand terug te brengen tot zijne oorspronkelijke bedoeling en werking, is vernieuwing, wederbaring, terugkeeren tot God noodig; alleen een geestelijk mensch komt tot het wettig gebruik van het verstand. Welke uitnemende eigenschappen der ziel iemand ook moge bezitten, dit organisme mist zijne doeltreffende werking, indien het niet weder tot God is teruggekeerd, en vernieuwende, heiligende genade door zijn Geest ontvangt.

Het is om de ontkluistering van het menschelijk oordeel te bekomen; het is om het menschelijk verstand van zijne boeijen te ontslaan, dat God tusschen beiden komt, en den weg van geloof en gehoorzaamheid aanwijst, om weder het genot van het edelst vermogen der ziel terug te ontvangen. Alles lost zich op in de hoogste harmonie voor hem, die in God gelooft; alles ontgrendelt zich voor zijnen weder aan God onderworpen wil; alles opent zich voor zijn door hemelsch licht omstraald geestelijk oog. Zoo is de tempel Gods terug op aarde; God woont in den mensch, en de schoonste orde wordt in dit pronkstuk van Gods schepping weder hersteld.

Alsdan is het doel der verlossing bereikt; de zegepraal van den geest over het vleesch is teruggekeerd, en de zinnelijke natuur eerbiedigt, zonder dwang, gewilliglijk en volkomen haren wettigen heer. Het verstand, vroeger door de zonde beneveld, verschalkt door den wil, misleid door den schijn, ontvangt in gemeenschap met de oorspronkelijke wijsheid gekomen, een geestelijken smaak, een Goddelijk vermogen, om nu, tot zijn oorsprong teruggekeerd, zijne eigene baan te vinden, waar het steeds opklimmende een grenzenloos verschiet van waarnemingen ontmoet, die tegelijk verbazen door de oneindigheid van haar gebied en van blijdschap verrukt doen staan over hare zekerheid, schoonheid en veiligheid. Zoo wordt de mensch weder een werktuig Gods, tot zijne eer werkzaam, bezield met heiligen ijver en de edelste beginselen om zijne medezondaren te dienen; God lief te hebben boven alles en zijne naasten als zich zelven wordt waarheid; de tabernakel Gods is bij, is in den mensch.

Zoo is dan het *Bijbelsch beginsel* — de weg van geloof en gehoorzaamheid — de toeleiding om te komen tot het volle gebruik van het verstand; niet omgekeerd; evenzeer was dit het *voor-reformatorisch beginsel.*

De geestelijke opwekking, die de 16de eeuw voorafging, openbaarde zich in een zoeken naar Gods gemeenschap, in een ijverig onderzoek der Schriften, in eene strenge afzondering van de wereld en wereldsche dingen, in een heiligen wandel voor Gods aangezigt.

Indien wij vernemen, dat LUTHER een onder stof begraven Bijbel te *Erfurt* vindt, dan zouden wij vermoeden, dat Gods Woord onbekend was; dit moge onder vele kloosterlingen waar zijn, niet alzoo bij duizenden, die wel degelijk de Schriften onderzochten, vooral bij de *Vrienden Gods* in de dagen van TAULERUS, en nog meer bij de *Broederen des gemeensamen levens;* dezen onderzochten de Schrift vlijtig, en onderwezen daarin op velerlei wijzen het volk.

Hun beginsel was dat van Gods Woord: kennis van Gods wil te bekomen en Hem te gehoorzamen; dit was hunne wijsheid, en hiermede konden nu ook nuttige kundigheden worden vereenigd; doch zij waren zeer op hunne hoede, dat deze niet het leven Gods, de wijsheid die uit God is overvleugelde en onvruchtbaar maakte; hun heilige ernst en levende Godzaligheid was een levenszout voor de kerk, en bereidde een breed akkerveld voor de dagen der Reformatie.

Na den tijd der Reformatie is het onmiskenbaar, dat het *Bijbelsch* en *voor-reformatorisch beginsel* is verlaten, en daardoor de Protestantsche kerk eene andere rigting heeft gekregen, die haar noodwendig in hare grondslagen moest schokken. Hierop is vooral te letten. Het denkbeeld, dat hetgeen de kerk in haar begin was geschonken, niet meer bestond en men daardoor in die behoeften op eene andere wijze moest voorzien, gaf aanleiding tot een valsch beginsel, dat meer en meer toegepast, eindigen moest met de openbaring Gods in overeenstemming te brengen met de eischen van het menschenverstand, en eindelijk dit daaraan te onderwerpen; — waar het zoo ver gekomen is, daar

moet de dood wel volgen, en overal zijne doodelijke uitwerkselen doen gevoelen.

Maar waar God het licht van zijne genade heeft geschonken, daar is het niet gemakkelijk uit te dooven; God werkt door zijn Geest in de Gemeente, en kan Hij niet organisch gelijkmatig in het geheele zamenstel zijn invloed doen gelden, Hij zal dit dan doen fragmentarisch in enkele harten; waar het ligchaam verbrokkeld is daar leeft het onvolkomen voort in de deelen; het moet zich dan openbaren in een verouderden of eigen gekozen vorm. De gemeente Gods zal wel blijven voortleven, doch geeft, met zoo veel andere bestanddeelen vermengd, geen begrip van een heilig, organisch werkend geheel, hetgeen zij kon zijn volgens de groote beloften haar geschonken.

Indien de gemeente Gods geene stad op een berg is, geen licht en levendgevend vermogen meer bezit, dan kan zij aan hare bedoeling om op de wereld te werken niet meer beantwoorden. De pilaar, de vastigheid der waarheid wordt niet meer gezien, de handwijzer ontbreekt, die naar de hemelstad heenwijst. Indien de gemeente Gods, die de commentarie op de Schrift en hare levende uitlegging kan genoemd worden, zwijgt, of tegenstrijdige belemmerende aanwijzingen geeft, hoe kan er dan geloof in de onfeilbaarheid van haar aanwezen, van haar zijn bestaan? Willens of onwillens moet nu eenmaal de weg des geloofs door ieder mensch betreden worden, sedert hij van God, de Bron der onfeilbaarheid, is afgevallen. Hij moet nu eenmaal zijn vertrouwen schenken aan eenig voorwerp of denkbeeld, al zoude hij dit ook duizendmaal veranderen, indien hij ontdekt dat zijn vertrouwen aan een verwerpelijk voorwerp of eene onhoudbare gedachte is geschonken. Ongelukkig gevoelt zich de mensch, die in niets meer kan gelooven.

Deze diep gevoelde behoefte, dit aanknoopingspunt ter opheffing van den mensch uit zijn gevallen staat, is de hefboom, aan de Christelijke Kerk gegeven, ter verlossing der wereld. Zij moet hare roeping begrijpen niet door het koele verstand, niet door haar een zamenstel van waarheden aan te bieden, maar door den adem der liefde moet zij op de wereld werken. Alzoo is de

optreding van den Zone Gods geweest, alzoo ook die van zijne gezanten, en zij overwonnen de wereld. Wanneer deze beginselen ontbreken of overdekt worden door zelfzucht, bekrompenheid en wereldzin, door gemak, stelselzucht en wereldwijsheid, dan hebben zij geen kracht meer, en de Christen laat de wereld in het duistere, omtrent de plaats, waar dan die Christus te vinden is, en die discipelen van Christus zijn, welke met wondergenade zijn bedeeld, en die de wereld van gedaante zouden doen veranderen.

De mensch is een denkend wezen, en hij spoort de beginselen der dingen na. Is het wonder, dat, indien hij gemeend heeft edelgesteenten te vinden, en hij ontdekt dat het er wel naar gelijkt, maar slechts glas is, hij wantrouwend wordt? Is het wonder, dat, indien hij wanstaltige giftige uitwassen in eene geprezene plant vindt, hij afkeerig zijn hoofd afwendt?

Dit is de treurige geschiedenis van ieder tijdvak der Kerk, telkens wanneer men van het eenig beginsel van leven en genade afwijkende is. Wonderen van genade, niet alleen van onzigtbaren, maar ook van zigtbaren aard zijn aan de geloovigen, aan de Kerk geschonken, maar zij kan er geen gebruik van maken, bij gemis van Gode gelijkvormigheid. De Christelijke Kerk heeft de onfeilbare beloften van teekenen en wonderen, die volgen zullen; maar zij zullen niet worden aanschouwd, en er kan geen gebruik van worden gemaakt bij het gemis van heiligen ernst en innige gemeenschap met God. Slechts heilige harten kunnen het heilige omvatten en gebruiken, en slechts het aan God gewijde gemoed kan van Goddelijke dingen spreken en van Goddelijke gewaarwordingen getuigen. Indien het Christendom verkoelt of gelijkvormig wordt aan de wereld, dan daalt het van lieverlede tot den gevallen toestand terug, zonder God en dus zonder levende ervaring van zijne openbaring. Lang kan dan het Christendom zijn slepend leven voortzetten, indien de Bijbel de kenbron blijft der waarheid, en de uitspraken des Bijbels verbindend worden verklaard. Lang kan er een schijn van leven bestaan, indien de leer des Bijbels

op de eene of andere wijze geformuleerd in eere wordt gehouden; daar de leer der waarheid niet de waarheid zelve, maar slechts de omschrijving van de waarheid is, zoo kan ook dit de Gemeente Gods niet weder opheffen uit haren gevallen toestand, te minder indien de Gemeente in eene heillooze misvatting geraakt, dat zij gered zál worden door eene juiste formulering, handhaving en inscherping van door anderen betwist wordende geloofswaarheden.

Niets kan de Gemeente uit haren dagelijks betreurd wordenden toestand opheffen, dan het terugkeeren tot de bron en oorzaak van haar bestaan, tot God zelf! En hiermede komen wij tot de beantwoording der vraag: *„Hoe zal de Moderne Theologie met vrucht worden bestreden?"*

Slechts voor het licht wijkt de duisternis; geen surrogaat echter voor het oorspronkelijk licht, geen redeneringen tegenover redeneringen; dit is zich te verplaatsen op vijandelijk terrein; tegenover het verstand des menschen worde de overwinnende magt van het levende Christendom gesteld, hierin ligt het bewijs van hare waarheid. Het Christendom is eene openbaring Gods tot Goddelijke doeleinden en ontwikkeling van Goddelijke krachten, alle bijkomstige, menschelijke oogmerken verzwakken en ontluisteren het. Wat het Christendom onderstelt bij ieder die het aanneemt, bewijst ons de doop en het avondmaal.

De doop wijst ons op een begraven zijn met CHRISTUS voor deze zigtbare wereld, om slechts voor de onzigtbare te leven; het avondmaal is eene voortdurende gemeenschap met Hem, om *Christen*, dat is *gezalfde* te zijn. Iedere afwijking, met dit doel in strijd, vernietigt de beteekenis. Een Christen te zijn, en tevens eer en aanzien te zoeken; een Christen te zijn, en tevens een gemakkelijk en zelfzuchtig leven te leiden; een Christen te zijn en tevens aardschgezind en wrevelig, hooghartig en stelselzuchtig te zijn; dit is het Christendom in zijn hartader aan te tasten, en de Geest, die een Stedehouder van CHRISTUS is in de Gemeente, uit te blusschen. Waar de Christen niet meer aan CHRISTUS

gelijkt, zijn alle pogingen te vergeefs, om het oorspronkelijk Christendom in eere te houden, is de juiste formulering van de leer der waarheid ijdel. Zijn Geest alleen is het vurig cordon om zijne Gemeente, waardoor het onaantastbaar voor den beloerenden vijand wordt gemaakt. Waar dit ontbreekt zijn alle betoogen te vergeefs, is het scherpst vernuft ontwapend, dat CHRISTUS Kerk wil verdedigen.

Wanneer de Christen niet meer aan zijn Heer en zijne gemeenschap genoeg heeft, maar daarbij nog vele andere dingen noodig acht voor zijne reis door dit leven; wanneer hij in zijn hart nog andere wenschen koestert, die naar deze wereld zich uitstrekken, dan heeft het verstand der omgevenden reeds dit Christendom gewogen en te ligt bevonden. Het heeft de juiste waarde van zijne gebeden en lofzangen erkend, en hoe groot ook zijn aanzien moge zijn in de Christelijke wereld, de juiste maat van zijn Christendom is gemeten; de CHRISTUS, dien hij belijdt, is een naam hoog geroemd, maar evenmin voor hem als voor dengene, dien hij bestrijdt, de waarachtige God en het eeuwige leven!

Neen, het Christendom moet eene wonderkracht zijn, die den gevallen mensch zelven in den diepsten grond van zijn wezen heeft veranderd, zal hij invloed op anderen kunnen uitoefenen. Geene redenering, geen verstands-Christendom heeft eenen beslissenden invloed op hen, die ons omgeven. De dwaling des tijds ligt in de diepte der afwijking van het beginsel des Christendoms, door de belijders zelven. De verdediging van een principe zonder dat dit principe in het leven treedt, is eene openbare erkenning van zijne onhoudbaarheid, is eene verduidelijking van de onmagt van het principe zelf. Indien de belijdenis des monds niet meer de omschrijving is van een levend, werkend beginsel des gemoeds, eene verduidelijking van het feit, waarom men zóó en niet anders handelt, dan wordt de belijdenis, hoe uitnemend ook, een onbezield iets zonder beteekenis of invloed.

Het is noodig voor den tijdgeest, die zich meer en meer van de openbaring Gods losmaakt, en zich een

Christus formeert naar eigen inzigten, dat hij den levenden Christus in zijne discipelen weder aanschouwt.

De Moderne Theologie is daarom zulk eene veelvermogende, gevaarlijke dwaling, omdat zij eene behoefte wil vervullen, die de verwatering van het levend Christendom heeft doen ontstaan; de Moderne Theologie wil de gaping herstellen, die het belijdend maar onbezield Christendom haar heeft gelaten. Zij wil eene geestelijke hervorming, omdat zij zooveel koelheid en ongeestelijkheid bij de belijders van het Historisch Christendom heeft ontdekt. Dit moeten wij erkennen en met schaamte belijden; wij kunnen hare poging echter niet toelaten; haar Christus is niet de ware Christus, maar een gewrocht van menschen. Doch hoe zullen wij den tijdgeest van zijnen idealen Christus verlossen, tenzij hij eerst tot bewustheid komt van den eenigen waren Christus. Dit nu is de roeping van het levend Christendom. Indien het terugkeert tot de *Bijbelsche*, tot de *voor-reformatorische beginselen*, die blijkens de Geschiedenis ten allen tijde overwinnend op de wereld hebben gewerkt, dan zal het gewisselijk gelukken, doch ook alleen daardoor. Matth. V: 3—16 staat immer onveranderlijk daar, door Christus zelven aangewezen als de grondtrekken van zijn Rijk en de centraalkracht der overwinning op de wereld. Men kan vermeenen betere wapenen tegen den overmoedigen vijand te kunnen aanwenden, men zal beschaamd worden gemaakt. De wettige door Christus aangewezen weg is de eenige weg tot zegepraal. De in ongeregtigheid verzonken toestand van het wereldsch Christendom in onzen tijd moet ieder geloovige doen opwaken, om meer voor zich zelven te komen tot de levende bewustheid van zijne gemeenschap met den levenden Christus. Het Christendom zonder vervolging neigt tot verslapping, wordt dikwijls smakeloos, geurloos en zonder bezielende kracht op anderen. De innigheid en teederheid des gemoeds maakt plaats voor eene verstandelijke vaststelling der zaken die men gelooft, maar dit is geen vurig van geest zijn, dit is geen wandel in den hemel, dit is geen gewapend zijn met helm en schild en zwaard des Gees-

tes, dit is geen bidden zonder ophouden. O bij het koele Christendom der verstandelijke aanneming hebben geen wonderen plaats, is er geen spreken met God, gaat alles koel en verstandelijk zijn werk, maar het is dan ook krachteloos op zijne omgeving en vertoont geen levenden wonderdoenden CHRISTUS meer, die alle magt heeft in hemel en op aarde. Weldra moet dan ook de wereld in de duisternis des ongeloofs verzinken, en zal zij in grove omtrekken naar buiten vertoonen, wat de Christen inwendig is geworden: *een licht onder de korenmaat, een smakeloos geworden zout!* Zoo de Christen is, zoo zal de wereld om hem zijn, want hij is het licht der wereld.

Lezer! begeeren wij de Moderne Theologie met vrucht te bestrijden, dat dan het *Bijbelsch*, het *voor-reformatorisch beginsel* het onze zij; dat wij ons op nieuw de woorden van CHRISTUS herinneren: *Die mijn discipel wil zijn, verloochene zich zelven, neme zijn kruis op en volge Mij;* met een nieuwen ernst CHRISTUS gezocht en zijne gemeenschap vurig begeerd. Zijn leven kan ons niet geheel en al doordringen, zijn beeld in ons niet worden hersteld, of het zal zijn wonder-vermogen uitoefenen op onze omgeving; zooveel invloed de waarheid op ons zelve heeft, zooveel verbreiden wij haar en planten wij het geloof in de waarheid, die wij belijden, in het hart van anderen. Dit moet wel zoo zijn, omdat de waarheid is als de liefde, die eerst moet worden aanschouwd en genoten, zal zij overwinnend werken op het gemoed; zal zij worden erkend en beleden.

Dat wij CHRISTUS liefhebben, dan hebben wij de waarheid lief en zullen wij de zegepraal der waarheid aanschouwen, want Hij heeft gezegd: *Indien gij in Mij blijft en Mijne woorden in u blijven*, ZOO WAT GIJ WILT ZULT GIJ BEGEEREN, EN HET ZAL GESCHIEDEN!

HENRY WARD BEECHER.

Een Noord-Amerikaansch spreekwoord zegt: „In Newyork heeft men drie soorten van menschen — goede, slechte en Beecher's." Onder de leden der familie, die op zulk eene eigenaardige wijze aangeduid wordt, behoort nevens de welbekende schrijfster van de Negerhut, ook haar broeder, de beroemde predikant der Congregationalisten Henry Ward Beecher. Deze is ontegenzeggelijk de door het volk meest geliefde predikant in de Vereenigde Staten. Zijne kerk te Brooklijn, eene bloeijende nabij Newyork gelegen stad, die in het jaar 1800 slechts 3000 inwoners had, en er thans ongeveer 200,000 telt, is gewoonlijk een uur vóór de godsdienstoefening geheel en al gevuld, hoewel zij 3000 toehoorders kan bevatten.

De groote aantrekkingskracht, die zijne wijze van prediken uitoefent, is toe te schrijven aan de volheid en kracht zijner verbeelding; aan de versche levendige wijze waarop hij iederen tekst van eene nieuwe zijde weet te beschouwen; aan de gave, om met een scherpen blik de diepte der ziel te doorgronden, en met eene kracht van redenering de harten te bewegen en te verheffen; aan de stoutmoedigheid, waarmede hij, zonder te vreezen, dat hij de grenzen te buiten gaat, zaken uit het gewone leven en gebeurtenissen van den dag in het licht van Gods woord plaatst; maar bovenal aan de kracht zijner eigene overtuiging aangaande de heerlijkheid en de onwederstaanbare zegepraal, die het Christendom behaalt. Zijne predikatiën munten uit door

eene geheel al ongewone oorspronkelijkheid, diepte van gedachte en grootschheid van beschouwing. Wel gebeurt het niet zelden, dat de juiste maat overschreden wordt, en paradoxen, die somtijds in strijd komen met hoofdwaarheden der Christelijke leer, zonder bedenking uitgesproken worden, — maar wat bij menig ander predikant aanstoot zou geven, dat doet aan de werking van zijne prediking volstrekt geen nadeel. Als men slechts een weinig wacht, zal men ongetwijfeld weldra de tegenovergestelde paradox hooren, die, al is zij ook niet gemakkelijk met de vroegere te vereenigen, toch den prediker van de verdenking vrij waart, als zoude hij een dwaalleeraar zijn. Men zou Beecher een type kunnen noemen van zijn eveneens aan schijnbaar onvereenigbare tegenstellingen zoozeer rijke volk, welks eigenaardigheden hij in eene verhooge mate in zich vereenigt, zoodat zijne toehoorders — en daarin ligt wel de diepste grond van zijnen buitengewonen invloed — gevoelen, dat zij een echten Amerikaan voor zich hebben, die de kunst verstaat, om alles wat er in hen omgaat en hen vervult, op eene uitnemende wijze te vertoonen en uit te spreken.

Het is voor ons van het hoogste belang zulk een persoon te leeren kennen. Daartoe wordt eene overvloedige gelegenheid aangeboden in drie door hem uitgegevene werken. Het eerste, getiteld: *De somer in de ziel*, bestaat uit eene reeks van opstellen, welke Beecher in tijdschriften, voornamelijk in den *New-York Independent* geschreven heeft. De beide andere, getiteld, *Gedachten des levens* en *koninklijke waarheden* behelzen eene menigte korte of lange uittreksels uit Beecher's preeken en avondoverdenkingen, door een van zijne aanhangers opgeschreven en nu in het licht gebragt. Voor het grootste gedeelte zijn deze vroeger niet opgeschreven geworden. „Want," zoo wordt in de voorrede gezegd, „de beste gedachten van den heer Beecher zijn gewoonlijk niet die, welke hij op papier gebragt heeft; maar veeleer die, welke hij door den indruk van het oogenblik ontving, en in het geheugen zijner toehoorders gegrift zijn." Wij hebben daarin alzoo de volko-

mene uitstorting van Beecher's welsprekendheid, zonder dat deze door latere fouten en door overwerken een gedeelte der oorspronkelijkheid verloren heeft. Het gebruik dezer verzameling wordt niet weinig bemoeijelijkt, doordat de uitgever zich niet de moeite gegeven heeft, om de vele honderden afzonderlijke gedachten op de eene of andere wijze te groeperen, en alzoo de overeenstemmende bij elkander te voegen. Zij zijn nu zonder de minste orde achter elkander gebragt, en slechts een alphabetisch register stelt ons eenigzins in staat ze in die verwarring terug te vinden. Het verdriet, dat de lezer over die gebrekkige uitwendige inrigting ondervindt, duurt echter niet lang. Zoodra hij slechts begonnen is de verzameling in te zien, vergeet hij al het andere en staat hij verbaasd over den vloed van grootsche en diep aangrijpende denkbeelden, over het zeldzaam verband van innigheid en magt des geestes, van krachtige verhevenheid van gedachten en scherpzinnige opmerkzaamheid op de teederste bewegingen des harten. Wij willen beproeven onzen lezers iets uit dezen rijken schat mede te deelen.

De grond, waarop Beecher's welsprekendheid rust, is het onomstootelijk geloof in de goddelijkheid der Heilige Schrift. Geene wetenschappelijke bewijzen, maar de ervaring van het hart is voor hem de zekere waarborg voor dat geloof. De Schrift in haar geheel, evenzeer als de afzonderlijke gedeelten, vervullen hem met eene diepe bewondering. Wij halen als proeve eene plaats aan, die tevens geschikt is, om een voorbeeld te geven van de hooge vlugt zijner verbeelding en van de schilderachtige schoonheid zijner taal. Er wordt aldaar gesproken over Psalm 23. Daarvan zegt hij het volgende:

„Psalm 23 is de nachtegaal onder de Psalmen. Hij is klein, zijne vederen zijn niet opgesmukt, hij komt op eene schuwe wijze uit de verborgenheid zingende te voorschijn, maar hij heeft den dampkring der wereld vervuld met eene blijdschap, grooter dan dat het hart ze bevatten kan. Gezegend zij de dag, waarop deze Psalm gezongen werd.

Wat zoudt gij zeggen, wanneer God een reiziger uit-

zond, die de gansche wereld doortrok en zulk een wonderlijk gezang aanhief, dat allen die het hoorden, daardoor hunnen kommer zagen verdwijnen? Wanneer deze zingende engel door alle landen toog en in de taal van ieder volk door de toonen zijns lieds, die met Goddelijke kracht uit zijnen boezem stroomden, elke smart wist te stillen? Ziet, zulk een engel is deze Psalm. God heeft hem uitgezonden, om te spreken in elke taal der aarde. Hij heeft meer zorg en smart gelenigd dan al de wijsgeeren der wereld. Hij heeft meer booze gedachten, meer sombere twijfelingen, meer knagende zorgen in hare holen teruggedrongen, dan er zand aan den oever der zee is. Hij heeft de edele schare van armen getroost. Hij heeft het heirleger der bedroefden troost toegezongen. Hij heeft balsem uitgestort in het hart der kranken, der weduwen door smart verteerd, der weezen in hunne eenzaamheid. Stervende krijgslieden viel het gemakkelijker den geest te geven, wanneer zij dezen Psalm hoorden; hij heeft doodsbleeke aangezigten gekleurd met de schemering der hoop; hij heeft den gevangene in zijne cel bezocht, zijne banden verbroken, en hem, even als de engel dit Petrus deed, in zijne verbeelding uit zijnen kerker geleid, en hem tot in zijne woning teruggebragt. Hij heeft den stervenden slaaf meer vrij gemaakt dan zijn heer. Hij heeft de achtergeblevenen getroost, die niet treurden, omdat de overledene van hen was weggegaan, maar omdat zij nog niet met hem konden heengaan. En nog is zijn werk niet voleindigd. Zingend zal hij gaan tot uwe kinderen en tot mijne kinderen, en tot de kinderen van alle geslachten en van alle tijden. En zijne vleugelen zal hij niet uitbreiden, voordat de laatste pelgrim der aarde gered en de tijd afgeloopen is. Dan zal hij terugvliegen naar het harte Gods, waaruit hij nederdaalde, en zal hij voortklinken in het koor van al de klanken der hemelsche blijdschap, die voor eeuwig zamenvloeijen in de harmonie des hemels."

De gave, om met beknopte, aanschouwelijke en aangrijpende beelden zijne toehoorders eene schildering te geven, tot zelfs van de kleinste bijzonderheden, kan

men overal bij Beecher opmerken. Hij kan niet in het afgebrokene denken; voor iedere voorstelling stroomen hem uit zijne zeldzaam zoo rijke ervaring en overdenking gelijkenissen toe, die dikwijls buitengewoon treffend zijn, zelfs dan wanneer het niet te ontkennen is, dat door den zoo grooten overvloed, waarmede het eene beeld het andere verdringt, de eenheid niet zelden verstoord wordt. Met eene bijzondere voorliefde schildert Beecher de heerlijkheid Gods, die hem overal uit de natuur en uit het menschelijk leven als uit een spiegel tegenstraalt. „Alles — zoo zegt hij zelf daarover — beeldt God af, doch ieder ding spreekt van Hem slechts in afgebrokene en onvolkomene bewoordingen. Hoog boven dat alles troont Hij zelf, verhevener dan de bergen, magtiger dan de stormen, liefelijker dan de bloemen, edeler dan vorsten, trouwer dan ouders, meer liefhebbende dan geliefden. Zijn voet rust op de onderste plaatsen der aarde, maar zijn hoofd steekt boven alle heerlijkheid uit, en overal is Hij de hoogste."

Onder de eigenschappen Gods is het vooral zijne barmhartigheid, die hij in verrukking verheerlijkt. In een zijner opstellen, getiteld *Gods Pity*, wordt de rijkdom dier barmhartigheid voorgesteld.

„De barmhartigheid Gods vloeit niet drupsgewijze als uit eene gouden schaal. Zij is niet gelijk aan de ruischende beek, die van de donkere hellingen van den Sinaï afstroomt. Zij reikt zoo hoog als de gewelven des hemels. Zij is zoo onbegrensd als de lucht. Hij, die in staat zou zijn, al de gouden zonnestralen bijeen te zamelen, die thans op onzen ganschen aardkorst nedervallen, in ieder stil uur nedervallen; en alle, die over den oceaan uitgestort zijn en in elke golf weêrkaatst worden; en alle, die in de ijswoestijn van het Noorden fonkelen; al de zonnestralen, die op Europa, op het oneindige Azië en het gloeijende Afrika schijnen; — hij die in staat zou zijn, dien onmetelijken stroom van zonlicht bijeen te zamelen, die in schitterende pracht op de etherzee gewiegeld wordt, die over de bergen vonkelt en de dalen vervult, die tallooze stralen naar iedere verborgene plaats zendt, die iedere bloem over-

stroomt, iederen grashalm toestraalt, in statigen ootmoed ook over de geringste dingen licht — op steen en zand en hout, op den spinneweb, het nest der zwaluw, de rotsopening, waarin de jonge vossen spelen — die op het venster der gevangenis rust, in de tranen van den slaaf teruggekaatst wordt, het kleed der weduwe vergult, de daken en vensters der stad in vonkelenden gloed doet stralen en in overvloedige volheid de aarde op- en nedergaat, overal en onvermoeid schijnende van den dag der eerste schepping af, onveranderd en onophoudelijk — hij die in staat zou zijn dien oneindigen, onbegrensden en onmetelijken schat van zonlicht bijeen te zamelen en te meten — zou een begrip van de hoogte en diepte der eeuwige heerlijkheid van Gods barmhartigheid bekomen. Want het licht en de bron des lichts, de zon, zijn de beelden, die God zelf gebruikt, om daarmede de volheid en oneindigheid zijner genade af te malen." Beecher beijvert zich vooral, om de barmhartigheid als werkelijk en levend voor te stellen. Eens vergelijkt hij haar met de liefde des menschen en zegt:

„Aardsche liefde is eene rivier, die kort en spaarzamelijk van water voorzien is. Zij vloeit slechts in het voorjaar en is in den zomer droog. De overgang uit eenzame woestijnen zonder boomen en lentedosch tot de groene weiden en bloemrijke tuinen is zeer gering, vergeleken bij den overgang uit de woestijn der liefde dezer wereld tot den tuin Gods, waar eene keerkringsvolheid van overstroomende liefde eeuwig bloeit en tiert.

In een der schoonste opstellen, getiteld *the fullness of God,* waarin de volheid der Goddelijke heerlijkheid wordt geschilderd, neemt Beecher den tekst Efez. 3: 20 tot grondslag: „Die magtig is meer dan overvloediglijk te doen, boven al wat wij bidden of denken." Hij zegt daarin:

„Welk eene vlugt moet de geest des apostels genomen hebben, hoe groot moet de Goddelijke gedachte zijne verrukte ziel hebben vervuld toen hij deze woorden bij elkander voegde, en het eene gulden woord aan het andere gulden woord verbond, alsof hij door die tot eene keten zaamverbondene woorden datgene wilde uit-

drukken, waartoe geen afzonderlijk woord in staat was! Boven al wat wij bidden of denken! — Wat kan een mensch niet veel bidden of denken! Wanneer hij met het gevoel van schuld is belast; wanneer hij op een noodlottig keerpunt zijns levens een uur van bange versaagdheid doorbrengt; wanneer de schrik zijne ziel beroert gelijk de storm de Galilesche zee. — Wat kan een mensch dan niet bidden? Of wanneer liefde de ziel ontgloeit en het leven met wellust vervult, wanneer de beekjes der bergen in het voorjaar met waterstroomen gevuld worden, wanneer de hoop des daags zijne zon en des nachts zijne maan is — in de wonderlijk verhevene uren, waarin de mensch niet meer aan ruimte en tijd gebonden schijnt te zijn, maar zich omhoog verheft, even alsof de ziel het ligchaam vergeten had, en hare vlugt neemt door de verre reeks der verbeelding — wat denkt de mensch dan niet in zulke oogenblikken! Alle boeken zij flaauw en dor vergeleken bij het groote en ongeschreven boek, waarin de zielestrijd en de verrukte vlugt des harten vervat is. De gebeden der bannelingen, der martelaren, der zendelingen, der Waldensen, der Covenanters, der moeders voor hare verloren zonen, wanneer zij met een vloed van tranen en met eene zielesmart, waarvoor de taal geene uitdrukking heeft, de ontferming Gods afsmeeken — wanneer een engel deze gebeden nam en ze uit den hemel weder op de aarde bragt — welk eene liturgie zou dat zijn! Waar is een epos, dat vergeleken kan worden met die *ongeschrevene* woorden, waarmede de overvloeijende harten zich uitstorten in het oor Gods? Of zelfs met de *niet uitgesprokene* woorden, die niet tot de lippen komen, maar in onuitsprekelijke verzuchtingen tot den hemel opstijgen! Woorden zijn slechts de banierdragers van het groote heir der gedachten, dat ongezien voorttrekt. Woorden zijn niet in staat om de gedachten en gewaarwordingen ook zelfs in hunne geringste verheffing te volgen, veel minder dan nog die, welke zich als met vleugelen tot God verheffen! Doch hoe wonderbaar diep en groot de gedachten en verzuchtingen der ziel ook zijn, toch heeft de apostel nog eene hoogere mate

voor de rijke volheid der Goddelijke heerlijkheid, wanneer hij zegt: Die magtig is meer dan overvloediglijk te doen boven al wat wij bidden of denken."

Onvermoeid en in welsprekende woorden wijst Beecher daarop, dat de grootheid der genade en heerlijkheid van dien God, die de wereld vervult, in hare gansche volheid in Christus verschenen is. Maar alles is voor hem daaraan gelegen, dat Christus werkelijk en wezenlijk als God erkend wordt. „Neemt de Godheid van Christus uit den Bijbel weg — roept hij zijnen hoorders toe — en hij wordt een hoop puin." Een bewijs voor de Godheid van Christus zoekt Beecher gaarne in de uitdrukkingen, waarin Hij zijne Goddelijke majesteit zoo eenvoudig en toch zoo krachtig te kennen geeft. Zoo bij voorbeeld in die uitdrukking: „Ik ben het licht der wereld," en in die andere: „Die dorst, die kome tot Mij en drinke!" — Welk mensch, zegt hij, zou het wagen, ook in betrekking tot de dingen der natuur te zeggen: Wie kennis begeert, die kome tot mij. Noch Humboldt, noch Liebig, noch Agassiz zouden zoo vermetel zijn, dit woord uit te spreken, zelfs niet op het gebied, waarop zij het meest bekend zijn, hoeveel minder van den ganschen omvang der wetenschap. En Christus deed meer; Hij roept de ziel tot zich, de ziel met al haren nood, hare diepte der vertwijfeling, hare smart, — zoo diep als de smart der moeder ter middernacht, wanneer haar kind haar door den dood is ontrukt — met haar onbegrensd verlangen, haar smachten naar liefde, naar vrede, naar blijdschap, dat in niets anders dan in het harte Gods bevrediging vinden kan. Hij roept hun toe en zegt: Die dorst heeft die kome tot Mij en drinke! Hij plaatst zich tegenover elke behoefte, die in 's menschen hart zich verheft, iederen honger, die zijnen geest vervult, ieder verlangen, dat zijne verbeelding zich vormt, en zegt: Die tot Mij komt, zal geenszins hongeren, en die in Mij gelooft, zal nimmermeer dorsten." Omdat nu Jezus God, geheel en al de ware God is, daarom moet de mensch zich ook onverdeeld aan Hem overgeven.

„Nergens in den Bijbel," zoo gaat Beecher voort,

„wordt gezegd: Geeft Christus wat Hem toekomt, maar laat nog iets over voor God, wanneer gij eenmaal in den hemel komt. Integendeel, wij worden vermaand, wij worden gedrongen, wij worden bestormd, op iedere bladzijde des Bijbels, gelijk het aardrijk door de zomerzon, om in allerlei gewassen uit te spruiten, in hooge en in nederige, en ze allen in het hart van Jezus te leggen. Een wijnstok, die zijne duizend ranken om een traliewerk windt, wordt in zijn inwendig leven verstoord, wanneer zij door eene ruwe hand geweldddadig worden afgerukt. De ziel nu heeft meer ranken dan een opklimmende wijnstok, en wanneer deze allen zich om den Heer Jezus als haar Goddelijken steun gewonden hebben, hoeveel te meer moet zij dan niet sterven, wanneer zij tot de verschrikkelijke gedachte ontwaakt, dat Hij slechts een schepsel is, en dat zij alzoo voor altijd van Hem losgescheurd is."

Deze gedachte brengt den redenaar op zulk eene krachtige wijze in beweging, dat hij dit diep aangrijpende gebed uitspreekt: „O Heere Jezus! mijne ziel roept uit haren diepsten grond, dat Gij God zijt. In U vind ik rust en bevrediging. Uw hart opent zich voor mij, even als de zomer den zeeman, uit hoog noordelijke streken komende, in zijnen zuidelijken gloed opneemt. Al de gedachten en gewaarwordingen, die in mijne ziel opkomen, vlugten tot U, tot hun wezenlijk huis, even als de vogelen tot hun nest. En uwe schatten zijn oneindig. Als de moeder haar kind moede werd en het van hare borst afnam, waaruit voor dat kind het leven vloeit; als de vriend, die naar liefde smacht, tot den geliefde zeide: Het is genoeg, ik ben u moede — als de ziel, die vroeger eenzame woestijnen kende, en eindelijk in het rijk des gezangs en der bloemen gekomen is, de duisternis en de eenzaamheid terug wenschte — zelfs dan, o Heer! zou ik U niet moede worden. Maar waar een drupje van liefde in mijn harte vloeit, daar zou ik het laten toenemen, totdat het eene oneindige zee werd; waar ik thans mijn aanbiddend oog tot U wend, daar zou ik mijn blik zoo lang op U vestigen, totdat mijn aangezigt schitterde, gelijk de hemel schit-

tert, wanneer in den nacht de sterren daarin blinken; ik zou mij geheel en al U toewijden, U, mijn Koning en mijn God!" Het is opmerkelijk, dat in een gebed, dat zoo diep is en zoozeer uit de diep bewogene ziel voortkomt, de kracht der beeldspraak even stoutmoedig te voorschijn treedt als in zijne overige rede; een duidelijk bewijs, dat de gedachten van den prediker van zelven en ongezocht zich in dien vorm kleeden.

INDRUKKEN OP EENE REIS NAAR LONDEN VAN O. G. HELDRING.

Ook ik zoude naar Londen reizen. — Er is in het Nederlandsche karakter een eigendommelijke trots of jaloezij tegenover het Engelsche, die ons niet ligt ontzinkt; ik geloof, het gaat den Engelschman ook zoo; de sympathiën tusschen de twee natiën zijn veel meer dan wij oppervlakkig denken; maar trots en jaloezij zijn magtige struikelblokken, om elken weg tot erkenning van elkanders waarde te verhinderen. Zoo dikwijls, als ik den Engelschman zag werken, groote dingen uitvoeren, vooral op Christelijk terrein, zoo dikwijls bekroop mij een innerlijk gevoel van jaloezij, terwijl ik toch de overtuiging had: de Nederlander kan hetzelfde, indien hij slechts wil. — Maar het is zonderling, dat, daar het toch zeker is dat een volk slechts dan groote dingen doen kan, wanneer hetzelve het bewustzijn heeft: „wij hebben die magt," ons voor dezen tijd dit bewustzijn evenzeer ontzonken is, als het den Engelschen eigendommelijk is. Trouwens, het besef van het gemis van die magt is thans bij ons aan het ontwaken, en deze toestand is zeker beter dan de droom van het bezit, onderwijl de zaak zelve ontbreekt. — Zoo veel is zeker, dat Nederland den tijd voorbij gewandeld is, waarin het zich beroemde op allerlei grootheden, die in den eigenlijken zin des woords nulliteiten waren. De overtuiging van het gemis van alle grootheid is dan ook met veel smart gekocht, want de zelfsroem moge ontzaggelijk geweest

zijn in de dagen, die ons vooruit gingen, de zelfskritiek is vinnig, vaak boosaardig, waarmede ook het ware en goede in onzen tijd wordt aangetast. Nu, het maakt ten minste bescheiden.

Mijn hart was vervuld van de gedachte, iets in Engeland te zullen zien in mijn vak, in het gestichtsleven der Filantropie, waardoor ik beter zoude kunnen beoordeelen, of wij op een goeden weg waren. Ik kende reeds lang Duitschland, ik kende Nederland; bij mij was het eene belangrijke vraag: Wat geeft Engeland in dat gebied? Die vraag met een praktisch oog beantwoord te zien, ziedaar mijne hoogste begeerte. Maar daartoe moest ik het volk rondom de gestichten leeren kennen, de Filantropie, de Kerk, het land in oogenschouw nemen, ik moest veel zien. — Mijn tijd was kort. Ik heb geene brieven van aanbeveling medegenomen. Ik begeerde ze niet. Mij dacht, alles wat ik zag zoude luide genoeg spreken. Het was ook alzoo. Dat dan de lezer hier ook niets anders verwachte, dan hetgene luide genoeg tot mij sprak om mij te doen zeggen: Zoo is het. Ik heb geene aanteekeningen gehouden; slechts hier en daar een verslag aangenomen als men het mij gaf. Nogtans is het mij, alsof de drie weken, die ik in Engeland doorbragt, voor mij een lang tijdperk geweest zijn. Het waren overal de lichtpartijen en slagschaduwen, die een diepen indruk op mij hebben gemaakt. Ik volg de brieven, door mij geschreven, als leiddraad, en zal daaraan mijne opmerkingen aansluiten. Ik doe dat te meer, omdat menigeen die met mij reisde, (want velen bezochten in dit jaar Londen) ook zich herinneren zal wat hij zag, en mogelijk ook in ons Nederlandsch hart ontwaken zal eene overtuiging, dat in ons land waarlijk veel is, dat wij met niemand zouden willen ruilen.

Ik koos niet de zoo algemeen in achting staande Batavier, om de eenvoudige reden, dat hij zijne terugreis van Londen op Zondag gezet heeft. De andere stoombooten varen driemaal in de week heen en terug. Waarom moest reeds terstond bij de reis naar Engeland het onderscheid in de viering van den Zondag zoo

in het oog vallend zijn? Waarom, terwijl men in Engeland den dag des Heeren zoo algemeen waarneemt, kiest de Batavier juist den Sabbath tot afvaart van Londen? — Wij getuigen er tegen, en menigeen, die een retourbillet neemt, zal het met ons doen.

Of hebt gij den zegen Gods niet noodig op uwe reis? Gewis in alles. Onbewogen lag de zee daar voor ons, als een effen waterspiegel. Geen windje woei er. Het moge majestueus zijn in een storm te varen, maar de reiziger, door zeeziekte aangetast, heeft er zoo weinig aan; ons was het goed eene stille zee te bevaren, voor de ontzaggelijke drukte die er volgen zoude. Wat is die vaart tusschen de eilanden snel afgelegd! Wat snelt men onze kusten spoedig voorbij, en men ziet slechts aan de snel opeenvolgende teekenen van den loods, dat men tusschen de zandbanken doorvaart. Dien loods wil ik kennen, dacht ik; hij stond daar zoo rustig stil, ik had hem willen zien in storm en onweder; mij dunkt dat gelaat zoude niet veranderen. Toen hij zijne taak volbragt had, zette ik mij bij hem neder. Hij verhaalde mij zooveel van zijn dorp Charlois, van zijn predikant Pantekoek, van dien uitmuntenden leeraar, van zijn vertrek, en wat men al verwachtte van den nieuwen predikant. Hij verhaalde mij van zijn huis, van zijne kinderen; ach! ook van zijnen vader, die nog als matroos rondzwalkte. „Hij had het beter kunnen hebben," zeide hij weemoedig.

Ook hij ging des Zondags in de Hollandsche Kerk te Londen. Dat verheugde mij. De zin voor godsdienst is in Nederland en Engeland wel even groot, maar wij vergeten zoo ligt, dat de viering van den Sabbath eene volkszaak behoort te zijn, gehandhaafd door de regering.

Onder de vele Duitschers was er een Oostenrijker, die zich gaarne aan ons aansloot. Hij behoorde tot het vak der civiele genie. Wat hij ons van zijn land mededeelde, hij was Protestant, uit Brunswijk afkomstig, was ons hoogst belangrijk. De tijd van den doodslaap is voorbij. De onderdrukking der geesten wijkt, er komt overal in Oostenrijk een ontwaken.

Onze reis ging liefelijk om, in veelvuldige mededee-

lingen. Ook zijn hart klopte warm voor het nieuwe vaderland, dat zijn deel geworden was; het zoude zeker in de rij der volken van beteekenis worden, als eenmaal de geest der vrijheid zich ook daar ging ontwikkelen. Wat is die weg lang en moeijelijk, van despotisme tot constitutionele monarchie. Hoe moet alles doorgestreden worden, tot het laatste toe, wat in overdrijving naar de eene of andere zijde de schaal doet overslaan, totdat het een geordende weg wordt. Wij snelden het meest vrije land te gemoet: Engeland. Zoude het voor ons een ideaal zijn? Wij twijfelden daaraan. Een ieder land heeft zijn eigendommelijk karakter, dat zich ook ontwikkelt in zijnen regeringsvorm.

De zon ging onder, toen wij de Engelsche kust naderden. Haar ondergang op zee is prachtig. Lange uren te voren voeren wij zonder dat er een schip aan den horizon te zien was. Nu zagen wij ze bij getalen. De nacht daalde. Het waren de laatste stralen der zon, die hen beschenen. Spoedig volgde de vuurtoren, die ons zeide, dat wij de Theems naderden. Het was nacht geworden. Onze oogen sloten zich. Toen wij ontwaakten, waren wij in Londen.

Daar stonden wij in de wereldstad, terstond omringd door een tal bedriegers, die den vreemdeling op duizenderlei wijzen misleiden. Mijn koffer vloog op de schouders van een hardlooper reeds vooruit; en met moeite kon ik het bijhouden. Gelukkig was mijn geleidsman den weg kundig. Maar hij zelf was bij zijne intrede in Londen op zoodanig eene wijze in een huis gekomen, waar hij zich gelukkig rekende, met betaling van een tiental schillingen zonder iets genoten te hebben, ontkomen te zijn. Er stond een billet aangeplakt, waarin de reizigers werden gewaarschuwd, zich te hoeden voor lieden, die hun toeroepen: „de stoomboot is reeds vertrokken; maar zoo gij wilt betalen, zullen wij u er met een schuitje op brengen;" dan varen zij hem heen en weder, totdat zij hem eindelijk na veel gevaar aan de nog liggende stoomboot tegen goede betaling afzetten. Overal staan er waarschuwingen tegen het zakkenrollen: „geeft acht op uwe zakken." Tot in de museums toe. Men

ziet reeds terstond dat de hoog geprezene vrijheid van Engeland, waartoe alles wat elders vlugt, zeer welkom is, ook hare keerzijde heeft. Het heeft toch iets onaangenaams, als men in eene stad komt, van alle zijde gewaarschuwd te worden: „wacht u hier voor de dieven." Als *Sterne* in zijn *Tristram* zoo geestig de dienstmaagd schetst, die bij het vernemen van den dood van den jongen heer des huizes terstond de garderobe harer mevrouw in hare verbeelding voor zich trok, — maar daar zij toevallig in den beginne een groen kleed zag, bleef alles groen voor hare oogen, en zij kon niet op het chapitre van zwart komen, — loopt men alzoo ook gevaar om Londen bij de intrede uit zulk een gezigtspunt zwart, in plaats van wit aan te zien. Trouwens ik heb er geen last van gehad.

Weinige oogenblikken later zaten wij op een omnibus. Van die hoogte af ziet men met stille rust op al die bewegingen daar beneden. Ik heb bijna niet anders dan op de omnibus Londen doorgereden, maar het gaf mij een bijzonder genoegen, dat volk van die hoogte af te zien. De rust in het midden der onrust, de kalmte bij zoo veel leven, de zekerheid, waarmede alles geschiedt is zoo in het oog vallend, dat men ten laatste mede gesleept wordt, en zich nergens gemakkelijker gevoelt, dan in die stad, waar men bij de eerste intrede meent zich nimmer te zullen redden. Dat „al right" klinkt liefelijk in het oor. Wie ziet niet gaarne dat het alles geregeld is? Zal het eenmaal het laatste woord der aarde zijn, dan moet er zeker nog veel geschieden! Mij was het gedurig een aangenaam woord op mijne reize.

Ik verlangde vurig mijn vriend Overbeck te zien. Waar was hij? Natuurlijk in het museum bij de Syrische handschriften der Edesseensche school. Eerlang zoude hij Londen verlaten, om te Oxford hoogleeraar te worden; de laatste weken bragt hij meest in het museum door, om zich die schatten nog toe te eigenen, die hem onontbeerlijk waren, om dat werk uit te geven, waaraan hij nu gearbeid heeft gedurende al de jaren, dat hij in Londen was.

Ten vijf ure werd de bibliotheek geopend; tot dien

tijd had hij het regt daar te zitten; dan volgde het publiek. Wij doorwandelden, daar wij vroeger kwamen, het Britsch museum, en wachtten hem op dien tijd aan den ingang van de bibliotheek.

Wat is dat museum groot! Wat al takken van wetenschap omvat het op de schitterendste wijze. Toen ik nog oudheidkundige was, hoe zoude ik mij toen verheugd hebben in al die voorwerpen daar, die mij aan zoo menigen vonst herinnerden. Want alles wat ik ooit vond, zag ik daar weder. Van de vuursteenen pijlspits tot de ruwe urnen uit de hand gevormd. Van de metalen wapentuigen tot de lampjes van terra sigillata en tranenfleschjes. Maar wat volk der aarde is hier niet vertegenwoordigd in zijne oudste geschiedenis. De Ninivitische voorwerpen trokken mijne belangstelling het meest. Deze zelfde voorwerpen zag ook Jona de profeet in zijne omwandeling door de onbegrensde stad. Zal ook Londen eenmaal alzoo van de aarde verdwijnen?

Wat al schatten der oudheid zijn hier ten toon gesteld, maar alle slechts de laatste overblijfsels, overgebleven uit het oordeel dat over die volken ging, ziet men daar. Die ze oprigtten, dachten zich een monument voor de eeuwigheid te hebben verworven; maar zij zijn vergeten! Slechts uit de puinhoopen der ruïnes zijn deze resten opgedolven, en kunnen slechts dienen om ons toe te roepen: alles wat in het Woord Gods is opgeteekend over de volken, is vervuld. Wie doorwandelt deze zalen niet met een heiligen eerbied voor dat Woord, dat alleen als getuige bleef tegenover zooveel verwoesting; en ach! terwijl deze steenen zoo luide roepen, is er een geslacht van menschen bezig, dit boek der oorkonden van Gods regtvaardigheid tot eene ruïne te slopen.

Het Egyptische gebied is het rijkste. Het Grieksche het liefelijkste. Maar wie noemt het alles? Een en andermaal kwamen wij er terug als ons een uur overbleef. Nooit genoeg kon ik mij bij den diepen indruk bepalen, die deze oudheden op mij maakten.

Alles toch bevat dit museum in zich. Naauwelijks hadden wij de zalen der oudheden verlaten, of wij tra-

den het museum binnen van alle voorwereldsche dieren. Wat al giganteske verschijningen, wat al vreeselijke gedierten bewoonden de aarde, voor zij hare tegenwoordige wording bereikte. Alleen den mensch vond men niet onder deze gedierten. Mij viel bijzonder in het oog eene rij ossenkoppen, aan den wand in de hoogte geplaatst, met ongemeen denkende Fisionomiën; was het misschien nog de satyre, die op mijne lippen speelde, bij de gedachte aan de geleerde wereld, die, wijzer dan het Woord Gods, thans hare slopende wijsheid te luchten hangt, die mij tot de vraag bragt: zijn dat misschien de Filosophen der voorwereld geweest? Diep peinzend zien die ossenkoppen naar beneden. In die voorwereld zullen ook wel even als thans moderne theologen geweest zijn. Waarom niet twijfelende aan alles?

De mammouth staat daar zoo vol van woeste kracht. Hij is omringd door eene menigte water en landdieren die ons zeggen: „de tijd, waarin deze leefden, gaat het tohú vabohú (het woeste en ledige) der Heilige Schrift ver vooruit. Maar de tijd komt, dat ook deze aarde zal vergaan, en dan, wat zal er anders volgen dan eene nieuwe aarde en een nieuwe hemel, waar alleen de reinen van hart God zullen zien."

Wij kwamen in de zalen, waar de nog op aarde aanwezige dieren, geheel zoo als zij zijn, in sierlijke orde te zamen geplaatst, ons de hoogste verscheidenheid der schepping aantoonen. Midden onder deze allen staat er een aap, de menschenvijand bij uitnemendheid. Het is een zeldzaam exemplaar. De aarde ziet zulke dieren liever in de voorwereld. Ik zag hem en dacht: hoe zinrijk ook de redevoering van Spurgeon over dezen aap moge geweest zijn, toch was het de tegenpartij, die nog geestiger stuk schreef over Spurgeon, „dit apengeslacht zijne vijandschap tegen den mensch latende verdedigen."

Het gansche schepsel zucht met opgeheven hoofde verwachtende de openbaring Gods. Van daar die strijd, die woede. Maar van daar ook midden onder al die bewegingen de stille hoop eenmaal te zullen overwinnen. Het zal eenmaal anders zijn dan nu. Wie herinnert zich niet gaarne, als hij door deze natuurwereld wan-

delt, de woorden van Bettina uit de brieven van een kind aan Göthe, B. 1. p. 38. „Als ik eenzaam des „nachts in de natuur sta, dan is het mij alsof zij een „geest ware, die mij om verlossing aanroept. Dikwijls heb „ik het gevoel gehad alsof de natuur mij jammerend wee„moedig om iets vroeg, zoodat het mij tot diep in het hart „pijn deed, niet te verstaan wat zij eigenlijk begeerde."

Het antwoord dat het Woord Gods hierop geeft is: het schepsel is aan de ijdelheid onderworpen, niet uit zich zelven, maar om diens wil die het aan de ijdelheid onderworpen heeft, op hoop dat ook het schepsel zelf zal vrij gemaakt worden van de dienstbaarheid der verderfenis tot de vrijheid der heerlijkheid der kinderen Gods.

Dr. Overbeck voerde ons nog in eene bijzondere zaal, waar men moet aankloppen om binnen gelaten te worden; hier bewaart men de wereldberoemde vaas of urne, die, toen zij verkocht werd, door een waanzinnige, bij dien verkoop aanwezig, met helsche woede werd aangegrepen en verbrijzeld. Zij is voortreffelijk hersteld. De diepe weemoed, de hooge blijdschap, die er op de gezigten ligt der groepen, heeft iets treffends.

Men zegt het is de geschiedenis van Alceste, die zich aan den dood overgaf om haren echtgenoot te redden; Hercules voerde haar echter terug uit de diepten van het doodenrijk.

Hoe heerlijk is die liefde van Alceste, hoe treffend is de gedachte dat zij terug mogt keeren uit het rijk der schimmen. Het is zinrijk; deze Portlandsche vaas uit den bloeitijd der romeinsche kust, het verhevenste stuk roept ons toe: de mensch gaat naar zijn eeuwig huis, maar de liefde, de hoop, het geloof, zij blijven. Er is Eén die daar zegt: Mij zijn de sleutels van dood en helle gegeven. Daar is niemand die sluit, daar is niemand die opent dan Hij alléén!

INDRUKKEN OP EENE REIS NAAR LONDEN.

II.

DE EVANGELICAL ALLIANCE.

Zeer aangenaam was het mij te vernemen, dat een aantal leden der Evangelical Alliance begrepen hadden, den tijd der tentoonstelling niet zwijgend voorbij te moeten laten gaan. Integendeel, de getuigenis der gemeenschap des geloofs en der verkondiging van het Evangelie op eene groote schaal te moeten afleggen. Men had er aanzienlijke sommen gelds toe verzameld uit onderscheidene landen. Vooral uit Duitschland en Frankrijk de voortreffelijkste Predikanten uitgenoodigd, om in Londen te komen prediken; ook een aantal Evangelisten aangesteld, die, gedurende den tijd der bezoekende vreemdelingen, de stad doorwandelen, en een ernstig Christelijk woord zouden spreken tot degene, die zij als uitlanders herkenden.

Des morgens voor elf uur verzamelden zich deze allen, en zooveel Christelijke vreemdelingen als er lust toe hadden, in een gebouw, Freemasons hall genaamd, bijzonderlijk daartoe afgehuurd en wel voor den prijs van 100 p. St. maandelijks. Het lag in het midden der stad. Er waren vele groote en kleine vertrekken, zeer geschikt tot dit doel. Men vond daar den heer Taijlor, een aanzienlijken Engelschman, en een Engelsch Reverend, die de leiding van het geheel op zich namen. Een der Duitsche stads-missionarissen introduceerde mij daar. In eene zaal lagen uit ieder land couranten. Nederland alleen was vergeten. Ik ontveins niet, dat mij dit smartte. Men zag daar de belangrijkste mannen uit onderscheidene gewesten der aarde. Ik ben er nooit een morgen

geweest, dat ik niet dezen of genen vond, met wien ik gaarne kennis maakte. De heer Taijlor gaf een iegelijk gaarne de adressen, die hij begeerde om deze of gene inrigting te bezoeken. Het is door hem en door den heer Schmettau, Secretaris der Alliance, dat ik de uitnemendste aanbevelingen ontving, waardoor het mij eene ligte zaak werd, de Azylen van onderscheiden aard in Londen te leeren kennen.

Tegen elf uur ging men in eene bijzondere zaal. Dan verhaalden de stads-missionarissen van hunne omwandeling in de laatste dagen. Telkens een ander. Ik heb daar veel gehoord, veel geleerd. Het was vaak ontzettend te hooren, hoe de geest des ongeloofs de bezoekende vreemdelingen vervulde; soms ook, hoe open het hart was voor vriendelijke toespraak. Ik twijfel niet, of ook menigeen zal daar gehoord hebben woorden des eeuwigen levens, die hem onvergetelijk blijven. De Spanjaarden vooral kochten bijna altijd een Bijbel. Traktaatjes in alle talen werden om niet gegeven.

Daarna volgde er eene voorlezing van een tekst of psalm met eene korte toespraak. Meermalen werd het mij opgedragen. Ik deed het in het Duitsch. De meesten verstonden die taal. Men eindigde met een gebed in het Duitsch, Fransch, en Engelsch. Zelden duurde deze te zamenkomst langer dan drie kwartier. De gebeden waren kort. Het was hier dat ik leerde wat het gebed in Engeland is, wat het vermag, hoe alles daarop rust, en daardoor gezegend wordt.

Dit middelpunt was ons eene gedurige vereeniging, wij kwamen daar gaarne, om alsdan met elkander de plannen van den dag te beramen. Soms gingen onderscheidene vrienden te zamen. Soms spraken wij af elkander hier of daar weder te ontmoeten.

Het liefelijkste van alles was zeker de kleine kapel naast het groote gebouw der Tentoonstelling opgerigt, waar het Evangelie aan alle volken verkondigd werd. Ieder vond daar een Nieuw Testament in de taal zijns lands. Het werd er gratis uitgedeeld. Steeds werd er gesproken over het een of ander Christelijk Thema. Het lag daar zoo zinrijk. Het had eene groote betee-

kenis. Men zwijgt niet in Londen van den troost des Heiligen Evangelies. — De naam van Christus staat daar als de eerste en de hoogste, want alle knieën dergenen die in hemel en op aarde zijn, zullen zich voor Hem buigen.

Mijne reis naar Londen ontving door deze vereeniging een geheel eigendommelijk karakter. Ik kwam in aanraking met mannen, die mij in alles inlichting gaven. Het is zoo geheel onderscheiden uit welk gezigtspunt men het woelige leven eener wereldstad beschouwt. Het is niet goed, dat het alles zoo chaotisch voor ons ligt.

Het karakter dezer vergaderingen had toch vooral dit motto: zwijg niet, neen, spreek vrijelijk van hetgeen u het dierbaarst is, en tracht ook anderen voor het Evangelie te winnen. De bediening der verzoening is immers den mensch gegeven. Ook is er in het gebed iets treffends, en opbouwends tot de gemeenschap der heiligen. Wie weet niet welke beloften er gedaan zijn dengenen die daar bidt.

Ik ontving door mijn bezoek in de zalen der vereeniging gedurig uitnoodigingen en toegangsbilletten tot onderscheidene zamenkomsten. Ook dat heb ik aan mijne wandelingen derwaarts te danken. Eindelijk wie zal ooit de verhooring des gemeenschappelijken gebeds ontkennen? Voorwaar niemand! Hier toch werd het woord vervuld: waar twee of drie in mijnen naam vereenigd zijn, daar zal Ik in hun midden zijn. Vriendelijker aanvang van een dag, waar alles ons als op een stroom opneemt en voortsleept, kunnen wij ons niet voorstellen. Maar alzoo zij dan ook gedurig het gebed en de vrije verkondiging des Evangelies ook in ons midden ons eene heilige zaak. Die spaarzaam zaait zal spaarzaam oogsten, die rijkelijk zaait zal rijkelijk oogsten. Een man des gebeds te zijn zal steeds een eernaam, een sieraad en kroon zijn. O. G. HELDRING.

HET NIEUWE BELASTINGSTELSEL.

Wie las niet met bijzondere belangstelling het nieuwe belastingstelsel van onzen Minister van financiën. De ontheffing der belasting op de brandstoffen en dienstboden; wie zoude dat niet toejuichen? Er is voorzeker veel goeds in.

Eene zaak slechts gaf mij een treurigen indruk bij zoo veel instemming. Dit namelijk, dat men nog steeds verzuimt den arbeider zijn billijk loon te geven. Met weinige uitzonderingen zijn alle bezoldigingen in ons land te gering. Van hier dat de verdiensten met de levensbehoeften in geene evenredigheid staan. Immers toch zoo men een onderzoek deed bij andere volken, men zoude in Nederland in alles den minsten loon vinden op den arbeid. Dit geeft eene treurige verarming. De eerste levensbehoeften zijn veelzins alle tot het dubbele gerezen, vooral voor den stedeling. Maar ieder ambtenaar deelt in dienzelfden toestand. Wie dacht er aan, de bezoldigingen in evenredigheid tot de uitgaven te brengen. Door dit geheel belastingstelsel zweeft de gedachte, bezuiniging op alle uitgaven te brengen. De belastingen mogen slechts verhuizen, niet afgeschaft worden, vooral niet vermeerderd worden, ook dan niet als alles ons toeroept: dit is eene schreeuwende behoefte. Van de koninklijke inkomsten af tot die van den minsten beambte toe is de Nederlandsche natie in hare bezoldigingen karig ge-

weest. Bedacht men hoe het bezuinigen op alles een pijnlijk gevoel aan alles geeft, men zoude anders handelen. Hoe grenzeloozer men het uitstrekt, hoe meer ellende men veroorzaakt. Het ideaal te bereiken, de inkomsten der koloniën niet noodig te hebben, is oorzaak, dat men in niets een gelijken tred met andere volken houden kan. En waarom gebruikt men de inkomsten niet als zij er zijn; verdwijnen zij, dan is er wel weder een anderen weg te vinden. Als alle kunsten en wetenschappen, alle uitgaven eene billijke verhooging vorderen, is de triomf treurig, elke post tot minder uitgaven gebragt te hebben. Naar onze gedachte ware het eene heerlijker zegepraal geweest, zoo de minister overtuigend had bewezen, dat de bezoldigingen van dien aard waren, dat allen eene onontbeerlijke verhooging moesten ondergaan, opdat een iegelijk ambtenaar met een goed geweten voor zijn huisgezin zoude kunnen zorgen.

Maar elke arbeider op het land, elke handwerker in de steden wordt te gering beloond. Slechts bij uitzondering ziet men hier en daar eenige welvaart. Waar leeft hij dan van? Hij lijdt, hij lijdt armoede. Of gij geeft het hem langs andere wegen.

Waar eene volksarmoede ontstaat ten gevolge van het geringe loon op den arbeid, moet de Staat de eerste zijn, om arbeid en loon in eene evenredigheid tot de eerste levensbehoeften te brengen.

De opheffing der belasting op het brood gaf den arbeider zeker tien procent vermindering van uitgaven, dat gelijk staat met verhooging van loon. De wegname van den accijns op de brandstoffen brengt wederom eenige procenten bij tot verhooging van zijne inkomsten. Wij verheugen ons daarover. Nogtans zagen wij met smart het bier op nieuw belast met 500,000. Dit is eene treurige zaak; waarom den eenigen goeden volksdrank steeds terug te zetten! Wij twijfelen niet of alle genootschappen tegen de jenever zullen zich daartegen met kracht verzetten.

Alles rust nog, in dit stelsel, te zeer op de gedachte: „de millioenen, die Indië ons aanbrengt, zijn onzeker."

Maar wat is zeker? Hoe spoedig kan er een oorlog volgen! Thans nu er millioenen jaarlijks overschieten, ware het te wenschen, dat men even zoo zeer aan het budget van den minsten Ambtenaar dacht, als aan het Staats budget.

Ons tijdschrift is niet aan Staathuishoudkunde toegewijd. Wij vragen naar deze dingen slechts uit het meest praktisch standpunt: loon en arbeid; volkswelvaart en volkszedelijkheid.

O. G. Heldring.

EEN VOORBEELD TER NAVOLGING.

Onlangs lag er op de tafel der vergadering van het Utrechtsche Zendeling-Genootschap een granaten slot en collier, door eene Friesche jonkvrouw gegeven in een bedestond te IJlst voor het zendingswerk. Eene maand later lag er op die zelfde tafel een brief uit Indië van een hoog geacht zendeling-leeraar, over het eiland Sawoe in de nabijheid van het eiland Timor. Hoe onontbeerlijk noodig aldaar een zendeling ware onder de 30,000 inwoners, hoe alles daartoe roept, hoe alles er toe voorbereid is, hoe men van Timor uit elke hulp zoude bieden. De Secretaris van het Zendeling-Genootschap aldaar, die dezen brief mede teekende, heette le Bruin. Zijn naam verwekte menige treffende herinnering aan de dagen, waarin zijn vader met zoo veel trouw, ijver en liefde arbeidde.

Maar naauwelijks heeft het Utrechtsche Zendeling-Genootschap drie zendelingen uitgezonden, of de roepstem van eene andere zijde is daar: komt, helpt ons! Hoe zouden wij dat durven ondernemen?

Ik vond in die gift van dat sieraad van die jonkvrouw en in die roepstem over Sawoe wel eene groote overeenstemming. Mij dacht er is zoo menig goud of zilver ornement of sieraad in onze woningen; wanneer nu het voorbeeld der IJlster jonkvrouw navolging vond, en een iegelijk gaf van het zijne iets, voorwaar de arme Sawoenees zoude niet lang zonder zendeling blijven. Ik heb het op mij genomen, geheel uit mij zelven, om dit woord te schrijven. De voortreffelijke koningin van

Pruissen, echtgenoote van den vorigen koning, gaf eens tot den opbouw van Protestantsche kerken, door de Gustaaf-Adolf-Vereeniging, een kostelijk snoer paarlen. De eerste vrouwen uit Duitschland zijn gevolgd. Het heeft groote schatten opgebragt. Hier is eene nederige Friesche jonkvrouw de eerste geweest. Wie zal de laatste zijn?

O. G. Heldring.

BUITENLANDSCHE BERIGTEN.

ENGELAND. — *Vrucht der inwendige zending te Manchester.* — De inwendige zending te Manchester heeft reeds merkwaardige vruchten opgeleverd. Deze stad is tot hiertoe een der brandpunten geweest van het Socialisme en het ongeloof in Engeland. Welnu, zegt een der agenten in zijn laatste rapport, het aantal wezenlijke Socialisten, die zich in mijn district bevinden, is zeer klein geworden, maar hunne lasteringen tegen den Bijbel en de godsdienst zijn evenwel nog zeer verspreid. — Een ander maakt de opmerking, dat toen hij tot den arbeid inging, de geest des volks op eene verontrustende wijze van het ongeloof doortrokken was; over het algemeen had men geen eerbied hoegenaamd voor goddelijk of menschelijk gezag; de Socialisten spraken van niets anders dan van de godsdienst te vernietigen, de rangen omver te werpen, enz. De Bijbel was een zamenraapsel van leugens; maar de zaken zijn zeer veranderd. Het ongeloof, dat vroeger zoo goed georganiseerd was om zijn vernielend werk ten uitvoer te brengen, is in verwarring geraakt. De zaal der wetenschap, een prachtig gebouw, dat men met het oog op de bevordering van het Socialisme had opgerigt, is nu eene openbare bibliotheek. Twee groote zalen zijn door hare ongeloovige huurders verlaten en worden nu voor de evangelisatie gebezigd. Van de vroeger zoozeer verspreide ongeloovige litteratuur vindt men naauwelijks eenig spoor meer in de huizen, en nog minder in de handen des volks. Zij heeft plaats gemaakt voor velerlei nuttige geschriften. Het onthaal, waarmede de arbeidenden klasse de zendelingen, trak-

taatjes en godsdienstige boeken ontvangen, de inkoop van vele duizende exemplaren der Heilige Schrift in den loop van het jaar, — dit alles duidt eene wezenlijke en verblijdende verandering aan.

— *De Spaansche Bijbel.* — Het genootschap ter verspreiding van Christelijke kennis zal eerlang eene nieuwe herziene en verbeterde uitgave het licht doen zien van den Spaanschen Bijbel van Cipriano de Valera. Deze vertaling is, na zorgvuldig met de Hebreeuwsche en Grieksche teksten vergeleken te zijn, herlezen door den eerw. Lorenzo Lucena, professor in de Spaansche letterkunde te Oxford, die zich bovendien met het nazien der drukproeven heeft belast. — De Bijbel van Valera is, zoo als de auteur het in de voorrede zegt: slechts eene herziening van de vertaling van Juan Parez en van Casseodore de Reyna, die in Bazel in 1569 het licht zag. Het Nieuwe Testament van Valera werd eerst te Londen in 1569 bij Richard Field (Recardo del Campo) uitgegeven. De geheele Bijbel in 1602 te Amsterdam gedrukt en die de tweede uitgave wordt geheeten, is inderdaad de eerste en eenige, die tot op verleden jaar verscheen, toen hij door het Britsch en Buitenlandsch Bijbelgenootschap herdrukt is.

Ierland. — *De nieuwe primaat.* — De Eerw. P. Bereford, bisschop van Clogher, is beroepen tot den post van primaat van Ierland, in de plaats van wijlen den aartsbisschop van Armagh. De nieuwe prelaat is 62 jaren oud. Hij is de tweede zoon van den gewezen bisschop van Kilmore. Hij is een der bekwaamste Iersche geestelijken.

Frankrijk. — *De Propaganda fide.* — Dit genootschap, dat zijn zetel te Lyon heeft, en ten doel heeft om de Roomsche leer in de Heidensche landen en in de Protestantsche streken te prediken, heeft zijn jaarverslag uitgegeven. Het Comité heeft voor dit werk ontvangen frs. 4,700,277. Daartoe hebben bijgedragen: Frankrijk 3,074,223 frs.; Italië 445,112 frs.; België 276,878 frs; Duitschland 261,760 frs.; Groot-Brittanje 224,688 frs.; de Nederlanden 82,248 frs.; Zwitserland 51,596 frs.; Portugal 26,238 frs.; het Oosten 21,144 frs.; Spanje 19,266 frs.; Rusland en Polen 1,803

frs.; de andere noordelijke landen 433 frs.; Azië 19,914 frs.; Afrika 29,503 frs.; Noord-Amerika 146,578 frs.; Zuid-Amerika 15,090 frs.; Australië 3,768 frs. — Ziedaar wat de geheele Roomsch Katholieke wereld voor de verbreiding van haar geloof over heeft. Eén enkel Protestantsch Genootschap, het Engelsche Bijbelgenootschap, heeft alleen bijna zooveel ontvangen.

— *Nieuwe Protestantsche kerk te Parijs.* — Men is bezig een nieuw kerkgebouw ten gebruike der Hervormde Gemeente te Parijs in het quartier de la Madelaine op te rigten, dat 1000 à 1200 personen zal kunnen bevatten, met twee scholen, eene voor jongens en éénе voor meisjes. Deze kerk is sedert de verdeeling der Hervormde Gemeente te Parijs in kerspellen onmisbaar geworden. Het verdient opmerking, dat dit *de eerste maal* is dat de stad Parijs eene kerk ten gebruike der Hervormde Gemeente laat bouwen, daar al de andere kerkgebouwen voormalige Roomsche waren. De kerkeraad heeft hierin een nieuw bewijs gehad van de welwillendheid van den prefekt der Seine en den gemeenteraad van Parijs.

— *Protestantsche statistiek.* — Sints 1807 is het aantal Protestantsche leeraars en herders meer dan verdubbeld, wijl het van 451 tot 1058 is geklommen. De vergelijking voor Parijs alleen levert eene nog gunstiger uitkomst op. In het begin dezer eeuw bezaten de Hervormde en Luthersche gemeenten aldaar slechts 6 predikanten, 3 godsdienstige vergaderplaatsen en 3 godsdienstoefeningen elken Zondag. Thans telt men in Parijs 48 leeraaren van onderscheidene godsdienstige belijdenissen, 31 plaatsen ter godsdienstoefening en 83 predikatiën elke week (49 in het Fransch, 12 in het Hoogduitsch en 22 in het Engelsch), waarvan 59 des Zondags en 24 op andere dagen des avonds, zonder de bidstonden en bijbeloefeningen te tellen, die wel op 50 in het geheel kunnen gerekend worden.

— *De werken van Calvijn.* — Men kondigt een nieuw letterkundig monument aan, dat opgerigt zal worden ter eere van den grooten en onsterfelijken hervormer Calvijn. Drie geleerde professoren Reuss, Baum en Cuntz hebben eene nieuwe en komplete uitgave ondernomen van al de Fransche en Latijnsche werken van Calvijn. Zij geven tevens al de brieven van Calvijn en de voornaamste van die aan hen zijn gerigt, in het licht.

— *Heropening van de kerk te Fouquerre.* — Dit kerkgebouw, dat 9 jaren gesloten is gebleven, is eindelijk, terwijl de gegeloovigen verzoekschriften op verzoekschriften hebben ingediend, op last van de regering weder geopend. De 1e Junij l.l. is er weêr voor het eerst dienst in gedaan.

Zwitserland. — *Dood van Mej. Trudel.* — De beroemde jufvrouw Dorothea Trudel te Mænnedorf, die de kranken door het gebed genas, is op Zaturdag 6 September aan eene zenuwkoorts overleden; zij had alle geneeskundige hulp geweigerd. Hare inrigting zal voortaan worden bestuurd door den heer Samuel Zeller van Aargau, die dezelfde gaven bezit als de overledene. Behalve de directrice zijn nog drie andere personen binnen tien dagen tijds aan de zenuwziekte bezweken. Van wege deze plotselinge sterfgevallen heeft de gemeenteraad bepaald, dat er zoo lang deze ziekte heerschte niemand in dit gesticht mag worden opgenomen, en dat zij die niet tot het gesticht behooren er de bidstonden niet mogen komen bijwonen. In het dorp Mænnedorf zijn nog twee andere personen aan de zenuwkoorts overleden en vele lijden er aan.

— *Grieksch-Russische kerk te Genève.* — Er is sprake van eene Russische kerk in Genève te bouwen. De synode der Grieksche kerk van Rusland heeft daartoe aanvraag gedaan bij den keizer, die de benoodigde magtiging daarvoor heeft verleend. De Raad van State te Genève, die wel geneigd is om dit plan te ondersteunen, heeft het noodige terrein voor dezen aanbouw afgestaan.

— *Prediking van den heer Radcliffe.* — Deze Evangelist zet met ijver zijn werk in Fransch-Zwitserland voort. Uit Genève is hij naar het kanton de Vaud gegaan, waarvan hij een gedeelte heeft bezocht. Ten gevolge van verschillende uitnoodigingen hem gedaan, en de medewerking van een groot aantal vrienden van het Godsrijk, heeft de heer Radcliffe zich herhaalde malen kunnen laten hooren in onderscheidene plaatsen, zoo als te Nyon, Rolle, Lausanne, Vevey enz. In deze zamenkomsten, die meestal in de open lucht zijn gehouden, wordt het warme woord van dien prediker, dat gemakkelijk en vloeijend door den heer Henri Monod wordt ver-

taald, gewoonlijk met aandacht, altijd met stilte door meer of min groote scharen aangehoord.

OOSTENRIJK. — *De evangelische Gemeenten te Salzburg en Bregenz.* — De berigten van de evangelische Gemeente te Salzburg zijn verblijdend. De Roomsche bevolking is den Protestanten zeer genegen, in spijt van de predikatiën en listen der Jezuïten tegen hen. De Gemeente telt reeds 300 zielen, en is bereid zich geldelijke opofferingen te getroosten, om een herder en leeraar te bezitten. Twee predikanten (Schmidag uit Weenen en Urbauer van Ling) hebben er eene maand lang gepredikt, en zijn er allerhartelijkst ontvangen. — Te Bregenz, op den regteroever van het meer Konstantz, is den 17den Augustus de eerste steen gelegd van eene evangelische kerk, die in deze stad zal gebouwd worden. Deze zoo eenvoudige plegtigheid heeft vele toeschouwers gelokt.

SPANJE. — *De Bijbel en de geestelijkheid.* — Terwijl Matamoros en zijne vrienden smartelijk in de sombere kerkers van Spanje lijden, verspreidt zich de geest, die hen bezielt door de Spaansche bevolking, en schijnt haar met denzelfden moed te vervullen, die ons in deze trouwe belijders zoo sticht. Onlangs bood een kolporteur in eene badplaats in het zuidwesten van Frankrijk, zijne boeken aan de wandelaars aan. Hij nadert een vreemdeling, die bij eenige dames zit. »De Bijbel! verkoopt gij dien?" riep hij met vuur uit: »Hebt gij hem in het Spaansch?" — »Neen, mijnheer!" — »Nu dan neem ik toch dezen; ik zal hem in Spanje laten zien; zij zullen mij wel als Matamoros behandelen, maar dat doet er niet toe." — »Kent gij de geschiedenis van Matamoros, mijnheer!" — »Of ik haar ken! schoon men hem bij ons in de gevangenis werpt, dat belet niet dat zij, die de waarheid kennen, in het geheim werken, en de priesters weten het wel. Zij beven van angst, dat er in ons land vrijheid van geweten gegeven worde." De kolporteur heeft te vergeefs gepoogd dien vriend der waarheid weder te zien. Dit korte gesprek geeft vrij wat licht, en doet vele verwachtingen oprijzen.

ITALIË — *Vooruitgang van de Evangelieprediking.* — Zie

hier eenige korte aanteekeningen des betreffende. De verspreiding van den Bijbel gaat onverminderd in Italië voort en draagt hare vruchten. In een klein dorp bij Florence neemt het getal Evangelische Christenen elke maand toe. In vele aanzienlijke boerderijen van Toskane lezen de arbeiders met ijver de Heilige Schrift. De partikuliere godsdienstige bijeenkomsten, die des avonds te Florence en in andere steden worden gehouden, vermenigvuldigen. Nieuwe Evangeliesatie-posten zijn onlangs ook gesticht te Arezzo, te Sienna, te Lucca. De nieuwe zaal der Waldensische Gemeente te Modena kan den toeloop niet meer bevatten. Te Parma heeft een Wesleyaansche zendeling, de heer Pigotte, eene oude Roomsche kapel gekocht, waar hij reeds geregeld godsdienstoefening houdt; hij heeft ook een depôt van godsdienstige boeken geopend. Te Milaan is eene school van middelbaar onderwijs voor aanzienlijke jongelieden opgerigt. De posten der Waldensen bloeijen. Overal worden de voorstanders van het Evangelie sterker in getal, zoo als te Turyn, Genua, Livorno. Te Florence bloeit de theologische school en kan men eenigen tijd aan de evangelisatie wijden. In deze stad spreekt men er reeds van, eene kerk te openen en aan de Evangelische Christenen een afzonderlijk kerkhof te geven. Te Palermo hebben, door den onvermoeiden ijver van den heer G. Appia, een dertigtal personen het avondmaal gevierd, en alles geeft hoop, dat iederen dag nieuwe veroveringen door het Evangelie zullen behaald worden.

— *Een Protestantsch Kersspel te Rome.* — De Amerikaansche Episkopalen hebben thans een predikant te Rome. De algemeene Conventie van Amerika heeft in deze hoofdstad het Kerspel Grace Church (kerk der genade) georganiseerd. Het zal geplaatst worden onder de onderhoorigheden van den bisschop-president. De eerw. Clement Butler, theologische Dr. voormalig rector van de Drie-eenigheids-kerk te Washington, is tot deszelfs herder benoemd.

CHINA. — *De zendeling Martig.* — Drie jaren van verblijf in China waren voor den zendeling Martig ook drie jaren van lijden geweest. Zijn terugkeer was bepaald, maar het schip dat hem moest naar Europa overbrengen, vertrok

voor het bepaalde oogenblik, en Martig was genoodzaakt te blijven. Weldra vernam men echter, dat hij eene dubbele ramp was ontgaan. Het schip was tegen een klip verbrijzeld; de menschen waren op een ander schip overgenomen, maar ook dit leed schipbreuk. Hierop is de heer Martig naar Lilong gegaan. Tegen alle verwachting herstelde zich zijne gezondheid, en tegenwoordig volbrengt hij met blijdschap zijne taak als zendeling, God dankende voor zijne wonderbare wegen.

Britsch-Indië. — *Godsdienstige statistiek.* — Men telt tegenwoordig in Britsch-Indië 1170 zendelingen en katechiseermeesters en evangelisten. De scholen bevatten ongeveer 75,000 leerlingen, en het aantal bekeerde Hindoes beloopt 125,000. Dit laatste cijfer is, in vergelijking tot het groote aantal der bevolking, zeer klein. De zendelingen worden echter niet mismoedig en arbeiden moedig aan het werk der evangelieprediking, dat vooral in dit land zoo moeijelijk gaat. De Hindoes toch zijn bijgeloovig en slim tevens, en geven in hunne redetwisten met de zendelingen blijk van veel bekwaamheid en slimheid.

Vereenigde Staten. — *De veldpredikers in het leger der Noordelijken.* — Men houdt zich op eene wezenlijk merkwaardige wijze bezig met alles wat strekken kan tot eene zedelijke, verstandelijke en godsdienstige ontwikkeling der soldaten: bijeenkomsten, predikatiën, uitdeeling van godsdienstige of leerrijke boekwerken enz. Het aantal der tegenwoordig in dienst zijnde aalmoezeniers van verschillende belijdenissen in het noordelijke leger is zeer groot. Volgens eene nota, door den sekretaris van oorlog aan de kamer der vertegenwoordigers gezonden, bedraagt dit thans 472, van welke 124 Methodisten, 118 Presbyterianen, 67 Congregationalisten, 66 Episkopalen, 43 Baptisten, 23 Unitarianen, 22 Katholieken, enz.

— *Plotselinge dood van Dr. White.* — Dr. White, predikant bij de Episkopaalsche Kerk in Jowa, is den 27 October des vorigen jaars plotseling overleden. Een der bloedverwanten heeft hem 's avonds te tien ure dood gevonden. Men denkt, dat hij naast zijn bed zijn gewoon avondgebed verrigt had, en de dood hem toen verrast heeft. Hij had

dien avond doorgebragt met eene preek te schrijven, en de inkt was naauwelijks op het papier gedroogd, toen de hand verstijfde, die deze woorden had nedergeschreven: »Het geloof stelt den dood in zijn ware daglicht voor. Het doet zien, dat het de dooden en de stervenden zijn, die in deze wereld zijn gekerkerd; en dat de levenden diegenen zijn, welke de grenzen hebben overschreden, over welke geen reiziger weder terug komt. De Christen! Het geloof verzekert hem, dat de dood hem tot het leven geleidt, en hij roept met een vreugdekreet uit: »Ik leef! Ik ben verlost uit het gezelschap der dooden! Deze is mijn geboortedag! Tot hiertoe heb ik nog niet geleefd! Thans leef ik!""

VEREENIGDE STATEN. — *Amerikaansch Bijbelgenootschap.* — Het Amerikaansch Bijbelgenootschap heeft onlangs een groot verlies geleden door den dood van zijn secretaris Dr. Brigham. Hij was sedert 1826 in deszelfs dienst en het Genootschap is zijn bloei grootendeels aan hem verschuldigd.

EGYPTE. — *Zendingarbeid der Amerikanen.* — Sedert 7 à 8 jaren doen de Amerikaansche zendelingen een nederig maar degelijk werk, waarop kennelijk de zegen des Heeren rust. Drie hunner, de eerwaarde Lansing, Euring en Barnett, arbeiden in Kaïro, met de hulp van twee Amerikaansche onderwijzeressen, de jufvrouwen Dale en Hart. Twee andere zendelingen, de eerwaarden Hogg en Watson bezetten met eenige onderwijzeressen Alexandrië. De scholen zijn een hunner voornaamste middelen. Die van Kaïro tellen meer dan 200 leerlingen, die van Alexandrië 150; buiten deze bestaan er te Benisouef en te Osiat met 50 en 30 leerlingen. In de evangelisatie en in de scholen worden 18 inlandsche helpers gebezigd. Bijna al deze agenten behooren tot de Kopthen, die, zoo als men weet, de ware vertegenwoordigers zijn van het oude Egyptische volk.

CORRESPONDENTIE EN BERIGTEN.

EEN WOORD OVER DE VEREENIGING TER VERBREIDING DER WAARHEID.

(*Afdeeling Teekenschool*).

De Vereeniging ter Verbreiding der Waarheid werd meermalen, maar ook eens door een der achtingwaardigste leeraren, vergeleken bij een grooten vruchtdragenden boom met verscheidene takken. Dit beeld zal zeker door hen, die deze Vereeniging en al hare werkzaamheden kennen, niet ongepast geacht worden. Zal een boom, zullen zijne takken echter in bloeijenden en vruchtdragenden staat blijven, dan moet hij voortdurend bemest en verzorgd worden. Dit is, in figuurlijken zin, ook waar bij voornoemde vereeniging, en daarom vraagt zij in de eerste plaats uw gebed, en in de tweede plaats uwe gaven. Onbekend echter maakt onbemind, dit woord is, geloof ik, ook van toepassing op een der takken dier vereeniging, namelijk den tak der brei- naai- en teekenscholen. Om hieraan eenigzins te gemoet te komen, heeft het bestuur van dezen tak mij, aangezien ik reeds sedert eenige jaren met de directie der teekenschool ben belast geworden, de taak opgedragen, een woord te rigten tot de lezers der Vereeniging van Christelijke Stemmen. Mogt het den Heere behagen, dit woord zoo te zegenen, dat gij, lieve lezers! waarvan ik weet dat velen niet zonder belangstelling de werkzaamheden der Vereeniging ter Verbreiding der Waarheid gadeslaan, u opgewekt gevoeldet, om laatstgenoemden tak door uw gebed en door uwe gaven te ondersteunen, zoo zouden wij ons verligt gevoelen, en gij u

kunnen verblijden, want »de Heer heeft den blijmoedigen gever lief."

Voor ruim acht jaren geleden, werd er groote behoefte gevoeld om iets te doen voor *jongens*, (voor meisjes toch waren reeds, en met vrucht, brei- en naaischolen opgerigt), om hen na school- of werktijd nuttig bezig te houden; maar bovenal ook om hen met het Woord des levens bekend te maken. Ten dien einde werd er eene school zoo voor hand- als bouwkundig teekenen opgerigt, waar de leerlingen, behalve in beide vakken, twee maal per week een uur voor den aanvang der teekenlessen, die steeds met gebed worden begonnen en geëindigd, onderwijs uit Gods Woord ontvangen. Dat deze zaak niet overbodig kan beschouwd worden, bleek al dadelijk uit het vrij aanzienlijk getal jongelingen dat zich aanmeldde. Jaarlijks groeide dit getal aan, maar ook jaarlijks de daaraan eigenaardige moeijelijkheden en zorgen. Behalve dat eenigen tijd na de oprigting de onderwijzer in de bouwkunde, die door drukke bezigheden dit werk der liefde niet langer kon verrigten, door een anderen moest vervangen, en later mij ook een adsistent in het vak van handteekenen moest toegevoegd worden, welke beiden ten koste der kas kwamen, was de localiteit allengs te klein geworden. Hierin werd echter door den Heer op verrassende wijze voorzien; onze bouwkundige onderwijzer bood ons provisioneel een groot gedeelte zijner werkplaats belangeloos aan. Natuurlijk waren hieraan nog gewigtige geldelijke bezwaren verbonden, en mogen wij deze ook al gedeeltelijk te boven zijn gekomen, zoo blijven nog groote zorgen ons drukken; want ofschoon de leerlingen, die allen onderwijs in het handteekenen ontvangen, ƒ 2, en een kleiner getal dat daarenboven nog onderwijs in het bouwkundig teekenen ontvangt, ƒ 3 per cursus contribueren, welke contributie niet eens voldoende is om de onkosten voor teekenbehoeften, die mede onder het onderwijs begrepen zijn, te dekken, zoo komen er elk jaar nog belangrijke uitgaven ten laste der algemeene kas der Vereeniging. Dit jaar althans is er, ondanks de aanzienlijke gift groot ƒ 50 van een geëerden bezoeker der teekenschool, benevens nog enkele kleinere giften, welke allen in dank ontvangen zijn, nog weder een te kort van ƒ 165, welke som echter niet groot te noemen is, wanneer men in

aanmerking neemt, dat gedurende den afgeloopen cursus ruim 80 leerlingen onderwijs ontvingen, die allen met Gods Woord bekend gemaakt werden; dat Woord, dat naar 's Heeren eigene belofte niet *ledig* zal wederkeeren. En moge het bijbelsch onderwijs bij eenigen nog weerstand ontmoeten, dit is toch niet bij allen het geval, en enkele vruchten zouden wij hiervan kunnen aanwijzen.

Lieve lezers! wij staan gereed, om onder biddend opzien tot God ons werk, na eene vacantie der zomermaanden, weder aan te vangen, en moge dit ons, om de vele andere beroepsbezigheden, dikwijls moeijelijk vallen, wij doen het niet zuchtende, maar met een volvaardig gemoed. Daarom gij, die den Heere lief hebt, ondersteunt ons door uw gebed en verblijdt ons met uwe gaven. Ook in dezen is het waar wat de Heere gesproken heeft: »Zoo wat gij aan den minsten dezer kleinen gedaan hebt, hebt gij Mij gedaan." Deze school is een schoon en ruim arbeidsveld om zielen te winnen voor Koning Jezus; daarom gij, die met aardsche goederen meer bedeeld zijt, helpt ons. Gaarne zal de Penningmeester Br. van der Bom, depôthouder van het Britsch Bijbelgenootschap, uwe bijdragen, hetzij jaarlijksche of andere in dank ontvangen. De Heer, wiens het goud en het zilver is, neige hiertoe uwe harten.

C. N. L.

OPENING DER BEWAARSCHOOL TE LOENEN.

De dag van heden was voor vele ouders en kinderen in deze gemeente een ware feestdag. Nadat den vorigen avond het nieuwe lokaal der Vereeniging ter Verbreiding der Waarheid voor de avondbijbellezingen door den heer Daubanton, als President, was ingewijd, werd heden morgen de Bewaarschool plegtig geopend. Ruim 80 voor Bewaar- en Naaischool ingeschrevene kinderen waren reeds ten 9 ure met hunne ouders aanwezig, en namen plaats in het nette en bij uitnemendheid doelmatig ingerigte lokaal. De president opende het feest met een hartelijk woord van WELKOM, en gaf in een kort overzigt de geschiedenis dezer jeugdige inrigting, waaruit op nieuw bleek, dat de Heer niet beschaamd doet uitkomen degenen, wier hope op Hem gevestigd is. Spreker

betuigde vervolgens zijne hartelijke blijdschap met dank tot den Heer, dat Hij hun werk zoo bijzonder had gelieven te zegenen, daar toch zoowel localiteit als het aantal kinderen aller gedachten was te boven gegaan. Na het zingen van Ps. 118: 1, 2 en het lezen van een gedeelte van Gods Woord, noodigde de President een der Broeders uit, de belangen dezer inrigting, ouders en kinderen den Heer in de gebeden op te dragen. Hierop werd aan eene der onderwijzeressen gelegenheid gegeven zich eenige oogenblikken met de kinderen bezig te houden, die daaraan op de haar eigenaardige liefelijke wijze en tot groot genoegen van allen, voldeed. Naar aanleiding van dat werk, rigtte de president op nieuw het woord tot de ouders, en vermaande hen toch toe te zien dat het onderwijs, hetwelk den kinderen in de school door Gods genade zou worden gegeven, te huis niet verloren ging. Nadat de onderwijzeresse, met de leiding der bewaarschool belast, zich in korte bewoordingen in de vriendschap van ouders, kinderen en het bestuur had aanbevolen, werden de kinderen naar de open speelplaats geleid, alwaar hun een onthaal stond te wachten, bestaande in chocolade en krentebroodjes. Dat het kleine volkje zich hier regt t'huis gevoelde, laat zich gemakkelijk begrijpen; vreugde en blijdschap stonden op aller gelaat te lezen, en aan vele ouders kon men bemerken, dat hun hart niet ongevoelig was voor het bijzondere voorregt, de gemeente van Loenen te beurt gevallen. Ruim een uur tijds hield men zich alzoo met de kinderen vrolijk bezig, totdat zij eindelijk onder geleide hunner ouders weder de school verlieten en verheugd naar hunne woningen terugkeerden. — Vele aanwezige vrienden verzamelden zich nogmaals in het schoolvertrek, waar hartelijke toespraken, gebeden en dankzeggingen elkander opvolgden; algemeen mogt men ondervinden, dat de Heer dien morgen zich niet onbetuigd had gelaten. Met het zingen van Ps. 133: 1, 3 werd het feest besloten, dat door vele vrienden, zoo uit Amsterdam als van elders, met groot genoegen was bijgewoond.

Schrijver dezes neemt deze gelegenheid te baat de geestelijke en finantiële belangen der Vereeniging aan de vrienden des Heeren op te dragen. De lasten, die op dit gebouw rusten, bedragen p. m. *f* 3200!

Wij vestigen de aandacht der Christenen op deze nuttige

inrigting, die voor de kinderen zóóveel goeds belooft, en berigten tevens, dat liefdegaven tot aankoop van het Locaal gaarne zullen worden aangenomen door:

H. Höveker, *Boekhandelaar* te *Amsterdam*.
H. de Hoogh, " "
A. Tober, *Penningmeester* der Vereeniging ter Verbreiding der Waarheid te *Loenen* en
F. Daubanton Jr., *Westerstraat* 597 te *Amsterdam*.

Amsterdam, 25 Sept. 1862. H.

De Leden der Maatschappij ter bevordering van de afschaffing der Slavernij, worden door het Hoofdbestuur uitgenoodigd tot het bijwonen eener buitengewone algemeene openbare vergadering, op Woensdag den 15den October 1862, des morgens ten 11 ure, in het Locaal op den Fluweelen Burgwal te 's Gravenhage, ten einde eene beslissing te nemen, omtrent een voorstel van het Hoofdbestuur, tot ontbinding der Maatschappij.

Namens het Hoofdbestuur
E. van Bijlandt.

Ik ontving van eene hoog geachte hand den navolgenden brief:

Verleden jaar in Genève zijnde, vernam ik met veel belangstelling hetgeen aldaar voor de Evangelisatie in Italië wordt ondernomen. Voornamelijk werd de noodzakelijkheid der oprigting van scholen, door evangelisch geloovige onderwijzers of onderwijzeressen geleid, op den voorgrond gesteld, dewijl daaraan de behoefte gevoeld wordt aan elke plaats, waar zich eene evangelische gemeente vormt. De dames van Genève hadden aanstonds de oprigting en instandhouding eener school (école primaire) voor hare rekening genomen, en mij werd gevraagd, of het niet mogelijk zoude zijn, ook in Holland genoeg belangstelling en bijdragen te vinden, tot het voor Hollandsche rekening nemen eener zoodanige school.

Daarna ontving ik door een lid van het ter bevordering dezer zaak in Genève opgerigte Comité, de mededeeling, dat er in Pisa bereids eene kleine evangelische gemeente geleid

werd door den heer Tecchi, een Italiaan, die reeds voor verscheidene jaren de Roomsch Katholieke kerk verlaten had, en zich sedert met veel trouw en ijver aan de evangelisatie zijner landgenooten toewijdde. Op dringend verzoek van verscheidene ouders zijner kleine gemeente, had hij met behulp zijner echtgenoote het eerste onderwijs van een twaalftal kinderen op zich genomen, gedurende enkele vrije morgenuren; hetgeen hem echter bij zijne vele werkzaamheden bezwaarlijk moest vallen. Hij schreef dit voorjaar, dat de behoefte aan eene welgeordende evangelische school zich in Pisa sterk deed gevoelen, daar ouders, die de Roomsche kerk verlaten hebben, hunne kinderen niet gaarne onder den Roomsch Katholieken invloed der bestaande scholen laten.

Deze school te Pisa nu, werd bijzonder aan de Hollandsche belangstelling aanbevolen.

De beraamde kosten zijn: *f* 500 voor de eerste inrigting van een te huren lokaal, aankoop van benoodigdheden, enz. Verder ongeveer *f* 1000 jaarlijks, tot onderhoud; namelijk voor huur van het lokaal, voor honorarium der onderwijzeresse, betaling eener werkster, enz.

Mijn verzoek aan u was, dat deze zaak in de Vereeniging mogt worden bekend gemaakt, met eene dringende bede van uwentwege, om medewerking van allen, die belang stellen in de uitbreiding van het Rijk van onzen Verlosser. Want hoewel ik mij toen reeds aan verscheidene bekenden in verschillende plaatsen gewend had, met verzoek om in hunne omgeving de belangstelling in deze zaak op te wekken, en gelden op te zamelen — begreep ik, dat tot bereiking van mijn doel, meer algemeene bekendheid door middel van genoemd maandwerk, zeer dienstig zijn zoude. Gaarne zoude ik ook verder door middel der Vereeniging de belangstellenden op de hoogte der aangelegenheden van de school van Pisa houden.

Jonkh. Mr. J. W. van Loon, Heerengracht te Amsterdam, heeft zich welwillend belast met de ontvangst van giften. — Ik voeg hierbij eene opgaaf der reeds bij mij ingekomene giften.

Giften in eens.

Door Jonkv. Gravin van Rechteren, gecollecteerd in den Haag . . . . *f* 520.—

Van Mevr. W. te Amsterdam	ƒ	20.—
„ den Heer O. „	„	20.—
„ Freule v. H. te Zwolle	„	2.50

Jaarlijksche bijdragen.

Van Jonkv. C. H. v. V.	ƒ	3.—
„ „ J. H. v. V.	„	3.50
„ „ H. S. te Zwolle	„	5.—
„ „ C. S. „	„	2.—
„ Mevr. Baron. V. v. S. te Zwolle	„	5.—
„ „ v. N. v. E. „	„	10.—
„ „ v. H. te Zwolle	„	3.—
„ „ P. „	„	2.50
„ Mej. N. te Zwolle	„	3.—

Zoo ver deze mededeeling. Er ruste een zegen op. Pisa door zoo menig Nederlander bezocht, ontvange ook van ons die gave, die zoo onontbeerlijk noodig is, om het heilig Evangelie te leeren kennen. Italië houdt ons zoo zeer bezig. Zal de duisternis daar wijken?

De morgen is gekomen, maar het blijft nog nacht.

O. G. HELDRING.

ONTVANGST VAN GELDEN.

VEREENIGING VOOR CHRISTELIJK NATIONAAL SCHOOLONDERWIJS.

(*Vervolg*).

Giften in éens.

N. N.	Maasland.	ƒ	3.—
A. Dekkers, V. D. M. uit zijne Catechisatie-Bus	Sluis,	„	20.—
Vereeniging van voorstanders van Christelijk Nationaal Schoolonderwijs	Amsterdam.	„	16.—
Diversen	Westerlee.	„	10.40
C. de Haaij	Oude Wetering.	„	1.—
P. Blanken Karens	„	„	2.50
J. van Eijk	Hoorn.	„	2.50
M. Kolkman	„	„	1.—
Mej. A. van Loenen	„	„	1.—
„ N. N.	Edam.	„	5.—
D. S. Goede	Landsmeer.	„	5.—

Douairière J. E. Hartsen — van de Poll.	Amsterdam.	*f* 10.—
H. H. IJnzonides V. D. M.	Welsrijp,	
van zijne Catechisanten		〃 10.—
Mev. IJ. H. Visser, Wed. Tromp . . .	Woudsend.	〃 5.—
D. van Oppedijk.	〃	〃 5.—
H. Kroesbergen	Bennekom.	〃 1.—
Wed. J. Adams	〃	〃 1.—
J. Boonzaaijer	Rhenen.	〃 1.—
Wed. Keijman	〃	〃 1.—
J. G. Klinkenberg.	Elst bij Amerongen.	〃 1.—
Hattink, V. D. M.	Rhenen.	〃 1.—
N. N.	〃	〃 1.—
N. N.	Amerongen.	〃 1.—
J. van Ree.	Leersum.	〃 1.—
L. H. van Asch van Wijk.	Wijk bij Duurstede.	〃 5.—
D. T. Allan.	〃	〃 5.—
Mej. E. J. Hasebroek.	〃	〃 2.50
J. J. Eerensbergen	〃	〃 2.—
Jak. Kroon.	〃	〃 1.—
H. J. Tijsseling	Neder Langbroek.	〃 1.—
D. van Donselaar	〃	〃 0.25
D. M. A. van Holst	Rhenen.	〃 2.50

Jaarlijksche Giften.

F. van der Oudermeulen	Amsterdam.	*f* 100.—
W. Bonda.	Oude Wetering.	〃 1.—
D. Prosman.	〃	〃 1.—
F. Nagel	Beemster.	〃 1.—
S. Rem	Wormer.	〃 2.—
W. Woud.	〃	〃 1.—
P. van Leeuwen	Aalsmeer.	〃 1.—
K. Neuteboom	Hoorn.	〃 1.—
H. Portmans	〃	〃 2.50
T. van Essen.	Edam.	〃 2.50
T. Buijs	〃	〃 1.—
P. Pool	〃	〃 2.—
J. Op 't Land	〃	〃 1.—
J. Jz. de Boer	〃	〃 2.—
J. Veenstra Sr.	Broekerhaven.	〃 1.—
J. Veenstra	〃	〃 1.—
A. Rooker	Bovenkarspel.	〃 2.50
W. Swier	〃	〃 2.—
G. Rooker	〃	〃 1.—
A. Bakker	Hoogkarspel.	〃 2.—
J. Stap	Deventer.	〃 1.—

Freules van Breugel	Utrecht.	f	3.—
Mejonkvr. Théoda Schuijt	Utrecht.	"	3.—
Mej. A. H. Swellengrebel	Utrecht.	"	2.50
Mev. Schugt — Alewijn	Utrecht.	"	2.50
Mej. B. Ridder	Utrecht.	"	2.50
Jonkvr. A. Witsen Elias	Utrecht.	"	2.—
Mej. H. L. Fievez	Utrecht.	"	1.50
" N. N.	Utrecht.	"	1.50
" N. N.	Utrecht.	"	1.50
Mejonkvr. M. Schuijt	Utrecht.	"	1.50
Mej. de Wed. G. Hendrikz	Utrecht.	"	1.—
" E. L. H. Roijaards	Utrecht.	"	1.—
" J. E. Pluijm	Wijk bij Duurstede.	"	1.—
W. J. van Beeck Calkoen	Utrecht.	"	10.—
H. L. Gerth	Leersum.	"	10.—
B. van Selfhout	Bennekom.	"	2.—
D. Sandbrink	Rhenen.	"	2.50

Jaarlijksche Giften à f 5.

A. Boer. Maassluis.
A. Vlasveld. Leijmuiden.
W. F. K. Verhoeff. O. Wetering.
J. Koert. Nieuwe Wetering.
J. W. Weststeijn. "
B. Bosman. Hoorn.
P. Versloot. Amstelveen.
H. van Bladeren. "
P. Cramer. Purmer.
C. Brouwer. Andijk.
K. Kooker. "
Mej. Wed. J. P. Brouwer. "
Douair. J. E. Hartsen, van de Poll. Amsterdam.
Mej. W. Riesz. Utrecht.
Mev. H. S. van Dielen Alewijn. "

Jonkv. Th. Baronesse Taets v. Amerongen. Utrecht.
Mej. C. M. Jalles. Utrecht.
Jonkv. M. Baronesse Taets v. Amerongen. Utrecht.
Mej. C. W. J. Swellengrebel. Utrecht.
Jonkvr. A. Craeijvanger. Utrecht.
Jan T. de Jong. Hommerts.
G. B. v. Woudenberg. Leersum.
C. J. R. Kroon. Wijk bij Duur(stede.
G. de Bruijn. Over Langbroek.
P. Stoltenkamp. Neder Lang(broek.

Amsterdam, 24 September 1862.

P. VAN EIK.
Bestuurder-Penningm.

NORMAALSCHOOL TE NIJMEGEN.

Sedert hare laatste opgave zijn door de Directie de navolgende gelden met dankzegging ontvangen.

De Directie heeft in de laatste twee maanden geene opgave gedaan. Daartoe heeft de omstandigheid aanleiding gegeven, dat de Ondergeteekende gedurende dien tijd herhaalde malen heeft afwezig

moeten zijn. Uit hoofde daarvan zou men misschien verwachten, dat zij bij deze gelegenheid vele opgaven had te doen; doch helaas! dat kan zij niet. Wel is haar in dien tijd, behalve eene gift van ƒ100 uit 's Hage, eene gift groot ƒ300 uit Utrecht toegekend van E. L., waarvoor zij ten hoogste dankbaar is, en die haar uit groote geldelijke ongelegenheid heeft gered, doch hetgeen haar in dien tijd is geworden is zoo verre van toereikende te zijn, dat zij zonder hulp niet in staat is, om hare betalingen geregeld voort te zetten. Hare kas is meer dan ledig op dit oogenblik. Komt haar dan ook nu even als bij andere gelegenheden te hulp; zij kan die niet ontberen, en vraagt u die in het belang der jeugd, die gij in Christelijke scholen wenscht te zien opgeleid. Nog altijd gaat zij voort om aan de belangen van dezelve te arbeiden. Maakt het haar mogelijk om — hetgeen op zich zelve dikwijls moeijelijk is — te kunnen doen zonder met geldelijke zorgen te kampen te hebben. Die drukken soms zwaar.

Door den Heer W. Tuin uit Alkmaar:		
Van den Heer E. L. Koster	ƒ	2.50
〃 〃 〃 M. W. Honkoop	〃	2.50
〃 〃 〃 H. Sparenberg	〃	2.50
〃 〃 〃 J. Schrieke	〃	2.60
〃 〃 〃 J. J. Schrieke	〃	2.60
〃 〃 〃 G. Bekker	〃	2.50
〃 〃 〃 W. Tuin	〃	2.50
〃 Ds. Fijnvandraat te Zwartsluis	〃	5.—
Door Ds. Nonhebel uit Middelburg:		
〃 ZWE	〃	2.—
〃 Jonkheer A. P. van Doorn	〃	5.—
〃 〃 W. C. M. de Jonghe van Ellemeet	〃	5.—
〃 den Heer J. A. Tevel	〃	2.60
〃 〃 〃 L. Tevel	〃	2.60
〃 Ds. Snouck Hurgronje	〃	10.—
〃 den Heer J. Bastiaanse	〃	2.60
〃 〃 〃 J. Beest	〃	1.—
〃 〃 〃 G. J. Papegaai	〃	2.50
〃 Jonkh. L. Gevaerts te 's Hage	〃	100.—
〃 〃 O. M. Bergh van Heemstede	〃	5.—
〃 Mev. Elias van de Poll te Loosdrecht	〃	10.—
〃 de Stuiversvereeniging te Baarn, onder directie van Ds. Smits	〃	40.—
Van E. L., postmerk Utrecht, een bankbillet	〃	300.—
〃 Ds. van der Flier te Bunschoten	〃	2.50
〃 〃 Talma te Angeren	〃	2.50
	ƒ	516.—

Nijmegen, 25 Sept. 1862.

Namens de Directie: J. A. Stoop.

Ontvangen ten behoeve van Christen-werklieden:

Van Jonkheer L. R. G. . . . . ƒ200.—

's Hage, 23 Sept. 1862. A. Mackay.

PRAKTISCHE VERKLARING

VAN HET

EERSTE HOOFDDEEL VAN JOHANNES EERSTEN BRIEF.

Deze apostolische brief is geen algemeene zendbrief tot al de Christenen van dien tijd gerigt, ofschoon hij doorgaans als zoodanig beschouwd wordt, noch een zendbrief aan de gemeente van eene aanzienlijke stad geschreven, gelijk de meeste Paulinische brieven, noch eindelijk een gemeenzame epistel aan een hoog vereerd en werkzaam lid eener bijzondere gemeente, zoo als de brief aan Philemon, dat voortreffelijk en sierlijk model van briefstijl. De eerste brief van Johannes is veeleer, naar ons inzien, een rondgaande zendbrief, bestemd om aan zijn Evangelie den weg te banen en hetzelve tot inleiding te strekken. De apostel stelde zich hier voor, vooraf een kort begrip daarvan aan zijne lezers mede te deelen, en hun den sleutel van hetzelve in de hand te geven in eene vlugtige schets van deszelfs hoofdeigenaardigheden en bijzondere kenmerken. Maar hij had nog een hooger en gewigtiger doel voor oogen; hij verlangde namelijk aan al de discipelen van Jezus eenen zekeren toetssteen toe te reiken, om voor hun geweten te kunnen beslissen, van hoedanig gehalte hun Christendom was; hun de juiste weegschaal te verschaffen, waarmede zij hunne zielen konden wegen, ten einde zich te vergewissen of zij eene ware, levende, zaligmakende

gemeenschap hadden met God, die licht is, en met Jezus, zijnen Zoon, wiens bloed van alle zonden reinigt. Van daar de algemeene gestalte van dezen brief, die geen opschrift draagt, met geen gewonen apostolischen zegenwensch begint, en met geen eigenlijk besluit eindigt, maar overal de kenmerken draagt van eene godsdienstige verhandeling. In dit beknopt en zaakrijk betoog ademt ons overal de geest tegen van den discipel, dien Jezus liefhad; overal erkennen wij den stijl en de spreekwijzen, eigen aan den bezielden schrijver van ons vierde Evangelie, en vernemen in vele van zijne uitspraken den welluidenden naklank van de laatste redenen des Heeren tot zijne apostelen. Reeds de aanvang van zijn zendbrief beantwoordt volkomen aan het verheven voorwoord van zijn Evangelie.

Johannes, die Efesus, de toenmalige moederkerk van de Aziatische gemeenten, tot zijne gewone verblijfplaats gekozen had, en als de Nestor der apostelen den schier honderdjarigen leeftijd bereikte, stelde zich bovenal ten doel bij het schrijven van zijn Evangelie, de dwalingen van Cerinthus, die de Godheid van den Heer Jezus loochende, en tevens de holle, afgetrokkene, hersenschimmige bespiegelingen der Gnostieken te bestrijden. Deze, ofschoon in hunne meeningen zeer van elkander verschillende geestdrijvers, waanden „de mannen der wetenschap" te zijn, waaraan zij hun naam ontleend hadden, en gaven in het algemeen voor, den oorsprong, de afstamming en rangordeningen der hemelsche geesten, welke zij æonen noemden, te kunnen naspeuren en beschrijven. Daar zij den Zoon Gods voor den eersten en magtigsten æoon hielden, noemt hem Johannes, bij wijze van tegenstelling, den *Logos*, dat is: de goddelijke rede, het ongeschapene en scheppende Woord, den hoogsten openbaarder en verklaarder der Godheid, het licht en leven der menschen, en bovenal het *eeuwige leven*, dat bij den Vader was, hetwelk zich in het vleesch heeft geopenbaard door onze menschelijke natuur aan te nemen. Langs dien weg is de eeniggeboren Zoon, die in den schoot des Vaders was, (Joh. 1: 18) onze bloedverwant geworden, om ons van de straf

en heerschappij der zonde en van het geweld des doods te verlossen.

Johannes vangt zijnen brief aan met deze treffende woorden, welke ons de eerste regels van zijn Evangelie bijna letterlijk wedergeven: „Hetgeen van den beginne was, hetgeen wij gehoord hebben, hetgeen wij met onze oogen gezien hebben, hetgeen wij aanschouwd hebben, en onze handen getast hebben van *het Woord des levens;* (want *het leven* is geopenbaard, en wij hebben het gezien, en wij getuigen en verkondigen ulieden *het eeuwige leven, hetwelk bij den Vader was, en ons is geopenbaard*). Hetgeen wij dus gezien en gehoord hebben, dat verkondigen wij u." (vs. 1, 2, 3). Waartoe die nadrukkelijke, opeengestapelde en herhaalde bevestigingen? Het was als wilde de apostel zeggen: wij leeren en verkondigen ulieden geene kunstig verdichte fabelen, of fantastische visioenen, door onzen geest uitgedacht, zoo als de in de lucht gebouwde inbeeldingen der gnostische dweepers; maar wij betuigen en verkondigen ulieden een werkelijk, geschiedkundig, tastbaar, boven alles gewigtig feit, waarvan wij de volle zekerheid door al onze ligchamelijke waarnemingszintuigen erlangd hebben: namelijk dat de eeuwige Zone Gods zich in het vleesch, tot onze zaligheid, heeft geopenbaard. Welnu, deze alles te boven gaande gebeurtenis is tevens de hoeksteen, de steunpilaar en de kroon van het gebouw des Christendoms. Voorwaar, het Evangelie is niet enkel en alleen een leerstelsel over God, zijne volmaaktheden, zijne voornemens, zijne voorzienigheid, zijne betrekkingen tot de menschen, en de betrekkingen der menschen tot Hem. Ongetwijfeld heeft ons het Evangelie heldere inzigten aangaande deze gewigtige waarheden van de godsdienst gegeven; evenwel daarin bestaat zijn hoofdkenmerk niet. Het Evangelie is evenmin de zamenstelling van eene zedekunde, verhevener en vollediger dan die, welke Mozes en de profeten geleeraard, of de uitnemendste wijsgeeren der oudheid ons overgeleverd hebben. Zonder bedenken berust de Christelijke zedekunde op een breederen en vasteren grondslag, heeft zij eene meer geestelijke strekking,

een verhevener doel, staaft en bekrachtigt zij al onze pligten door een hooger gezag en beveelt ze door veel nieuwe drangredenen aan. Toch is dit de kenschetsende eigenaardigheid van het Christendom niet, en drukt het zegel van deszelfs onnabootsbare oorspronkelijkheid niet uit. Maar even als zijn naam zelf het aanduidt, is het Evangelie bovenal de aankondiging van eene blijde boodschap, uit den hemel tot ons gekomen, de openbaring en bekendmaking van eene herscheppende daad Gods, welke daad zich beligchaamd en eene ruime en hoogstgewigtige plaats in de geschiedenis der menschheid heeft ingenomen, haar eene krachtige impulsie gegeven, eene nieuwe loopbaan aangewezen en de godsdienstige, zedelijke en staatkundige gedaante der wereld veranderd heeft. Het is eene nieuwe zon, die aan onzen gezigteinder is opgerezen, stroomen van licht en leven over ons verduisterd en verbasterd geslacht heeft uitgestort, en een nieuw tijdperk van heil, geluk en heerlijkheid voor het menschdom heeft ingevoerd, en hetzelve met den doop des Heiligen Geestes en met het harten en zinnen louterende vuur van de liefde Gods gedoopt, en tot het eeuwige leven geroepen heeft. Het Christendom is geene schepping van het menschelijk vernuft, evenmin als Christus louter de blinkendste star is in het gestarnte van de uitstekendste leeraars der menschheid, een Confucius, een Mohamed, een Socrates, in de hoogste magt, die al de wijzen der wereld door eenen onverdoofbaren straalkrans overschaduwd heeft. God heeft zich niet op eene idealistische wijze in de menschheid beligchaamd, door zijn glansrijk licht schuins op den weêrschijn van eene toenemende beschaving te doen vallen. Onbetwistbaar is het, dat het licht, hetwelk Christus op al de vakken der kennis geworpen heeft, den loop der menschheid versneld en de vorderingen in kunsten en wetenschappen krachtig bevorderd heeft. Geen onbevooroordeeld mensch zal het ontkennen, die bedenkt, dat die vorderingen zelve en de schoonste en nuttigste ontdekkingen der nieuwere tijden, juist in de landen en bij de volken, met de weldaad van het Evangelie begunstigd, hebben plaats ge-

had. Maar het werk van Christus tot deze menschelijke verhoudingen te willen terugbrengen en verkleinen, is niets anders dan hetzelve schaamteloos te loochenen, dan uit het portaal der Christelijke Kerk den titel van hare Goddelijke afkomst met eene baldadige hand uit te schrappen, en uit het juweelkistje, ons door den hemel in de plaats van de alle kwalen bevattende doos van Pandora gegeven, de oneindig kostbare diamanten, die den rijkdom en het sieraad van onze onsterfelijke zielen uitmaken, behendig weg te stelen, om ons in de plaats daarvan korrels van gepolijst en blinkend glas in de hand te stoppen. Welke snooder diefstal zou men aan ons kunnen plegen!

Neen, het zij verre! Maar gelijk eene nieuwe en schitterende komeet, die voor de eerste maal in ons zonnestelsel verschijnt, is Christus over ons tranendal en onze doodsvallei, uit de hooge hemelen, als de Zon der geregtigheid, opgegaan, die onder hare vleugelen licht, genezing en leven voor onze zielen heeft aangebragt. Hij is uit den schoot van den Vader der lichten op onze aarde nedergedaald, om den vloek der zonde voor al degenen die in Hem gelooven en gelooven zullen, te torschen, dien weg te nemen, en in de plaats daarvan ons een eeuwigen zegen te schenken. O wonder van Goddelijke liefde en gadelooze ontferming! Hij heeft ons bloed en vleesch aangenomen, is onze broeder in smarten en dood geworden, een lid van ons menschelijk geslacht om, ter vervanging van Adam, ons tweede Hoofd, geestelijke Vader, Koning en Verlosser te worden. Dat wonder van liefde heeft de barmhartige God tot redding van onze verlorene zielen uitgedacht. Zondaar! bekeer u, verwerp zulk eene groote zaligheid niet, maar val op uwe knieën, dank en aanbid! Gelijk de daad van de schepping der wereld, zoo is de verschijning van Christus op onze aarde een feit eenig in zijne soort, bovennatuurlijk en zonder wederga in de geschiedenis van het heelal. Had Johannes slechts eene figuurlijke verschijning Gods in de wereld, bestaande in de toenemende en voortgaande ontwikkeling van het genie der menschheid bedoeld, dan kon hij onmogelijk

met zoo veel nadruk gezegd hebben: dat „het Woord, dat in den beginne bij God was, en alle dingen gemaakt had, vleesch geworden was en onder ons, als in eenen tabernakel, gewoond had, om ons te doen aanschouwen (als de verwezenlijking van den weêrschijn der schechina boven de arke des verbonds) de heerlijkheid des eeniggeborenen van den Vader, vol van genade en waarheid." (Joh. 1: 1, 2, 3, 14).

Dit ontzaggelijk feit van Gods verschijning, openbaring en inwoning in de menschelijke natuur is eerst aan de zinnen der ooggetuigen, welke er de tijdgenooten van waren, voorgesteld, voordat hetzelve het voorwerp des geloofs konde worden van degenen, die het niet gezien hadden, noch in de gelegenheid zouden zijn het te zien. Alzoo verklaarde het de Heer zelf aan Thomas, zeggende: „Gij hebt geloofd omdat gij mij gezien hebt; zalig, die niet zullen gezien hebben en nogtans zullen geloofd hebben." (Joh. 21: 29). Dit feit is gestaafd geworden door al de middelen van empirische waarneming, die ons ten dienste staan, door de getuigenis van de oogen, de ooren en het tastend gevoel, diezelfde zintuigen, welke God ons gegeven heeft, om ons te vergewissen van het bestaan der ligchamen of voorwerpen, die buiten ons zijn, en eene plaats in de ruimte innemen. Deze tast- en zigt- en hoorbare staving is vervolgens bevestigd geworden door de waarneming met nadenken gepaard, welke de geest en de woorden van de met verstand begaafde wezens op ons hart, verbeelding en rede verwekken. De Apostelen hebben, als de door God aangestelde ooggetuigen van den Zoon des menschen, zijne welsprekende stem gehoord, en zijn door de wijsheid en kracht zijner redenen aangedaan en diep getroffen geweest; zij hebben met den Heer gemeenzaam verkeerd als discipelen, die aan de lippen van hunnen geliefkoosden Meester hingen; zij hebben Hem gehoord: met Goddelijke magt de winden, de onstuimige zee en de woelende stormen gebiedende, het gehoor aan dooven, het gezigt aan blinden en het leven aan dooden wedergevende. Zij hebben zijne hoogwaardige heerlijkheid op den heiligen berg aanschouwd, zijne

angstkreten in Gethsémané opgevangen, het treurig schouwspel van zijn lijden en zijne kruisiging bijgewoond, en na zijne opstanding Hem wederom gezien, gehoord, getast, Hem eindelijk op de wolken ten hemel varende aangestaard.

Nadat de Heer, uit den doode opgestaan, zich zelven levend aan de apostelen, die Hij uitverkoren had, vertoond had met vele gewisse kenteekenen, zijnde van hen gezien en sprekende van de dingen, die het koningrijk Gods aangaan, en zij de kracht des Heiligen Geestes ontvangen hadden (Hand. 1: 3, 8), hebben zij, als zijne gevolmagtigde getuigen, aan de wereld verkondigd wat zij gezien, gehoord en gekend hadden van het Woord des levens. Maar naderhand hebben zij, om op hunne mondelinge getuigenis den blijvenden stempel van echtheid te drukken, dezelve, als eene notariële akte, in de gedenkboeken van het Nieuwe Testament schriftelijk nedergelegd; zoo doende is de geschiedkundige zekerheid der officiëele dokumenten, waarop ons geloof berust en gegrondvest is, gevrijwaard van de veranderingen en vervalschingen, waaraan alle mondelinge overlevering onvermijdelijk is blootgesteld. Onze Evangelische getuigen hebben, om zoo te spreken, een gelegaliseerd proces-verbaal van de handelingen en woorden des Heeren opgemaakt, en ons hetzelve ter eeuwige gedachtenis nagelaten. De Evangeliën, de Handelingen en de Brieven der apostelen, van den oorsprong des Christendoms af alom in de openbare godsdienstige vergaderingen der Christenen getrouw en woordelijk voorgelezen, in veelvuldige handschriften verspreid, weldra in de Syrische, Kophtische en Latijnsche talen overgebragt, in de menigvuldige schriften der kerkvaders gedurig aangehaald en verklaard, hebben voor zich een historisch gezag en eenen graad van echtheid, oneindig ver boven al de menschelijke geschriften, welke als de meest gestaafde en boven alle verdenking verheven, beschouwd en aangenomen zijn. Johannes maakt ons in het begin van zijnen brief op deze eigenaardigheid opmerkzaam: *En deze dingen schrijven wij u, opdat uwe blijdschap vervuld zij* (vs. 4), en gij niet meer

kinderen zoudt zijn, die als de vloed bewogen en omgevoerd worden met allen wind der leer, door de bedriegerij der menschen, door hunne arglistigheid, om listig tot dwaling te brengen (Efez. 4: 14), als hebbende voor uwe oogen en in uwe handen het geschreven en eeuwig Evangelie van onzen Heer Jezus Christus.

En nu welk is het groote doel van deze openbaring Gods in het vleesch geweest? Waarom is dit wonderdadige feit als eene nieuwe drijfveêr in het raderwerk der menschelijke geschiedenis ingetreden? Kortom, waarom is de menschwording van den Zone Gods noodzakelijk en onmisbaar voor onze zaligheid geweest? De apostel antwoordt op deze gewigtige vraag, zeggende: „Opdat ook gij met ons (apostelen en getuigen des Heeren) gemeenschap zoudt hebben, en deze onze gemeenschap ook zij met den Vader, en met zijnen Zoon Jezus Christus (vs. 3)."

Door zijnen opstand tegen God en zijnen diepen val heeft de mensch den naauwen band, die hem vereenigde met God, het brandpunt van licht en leven, de bronader van heiligheid en zaligheid, verbroken. Hij is verduisterd in zijn verstand geworden aangaande de dingen van God en het eeuwige leven, en verduisterd in zijn hart door de verbastering zijner gezindheden. Dood door zijne zonden voor het leven Gods, voortaan de heerlijkheid dervende van de beeldtenis van zijn Schepper, verkocht onder de dienstbaarheid der verderfenis, heeft hij verbeurd en mist hij den vrede van God, de blijdschap des Heiligen Geestes en de ware gelukzaligheid.

Hij is als eene dwalende star, welke uit haren loopkring uitgeschoten, van haar omwentelings-middelpunt afgedreven en alzoo van haar licht beroofd is. Hij is een verloren kind geworden, verbannen uit het vaderhuis, zwervende in eene dorre woestenij, aan honger en dorst lijdende. Hij is eene rank gelijk geworden, losgescheurd van den wijnstok, waaruit zij haar voedend en vruchtbaarmakend sap trok. Zijne ziel, door de zonde van God gescheiden, gelijkt aan eene arme weduwe, troosteloos geworden door het verlies van den echtgenoot, die hare vreugde en geluk uitmaakte. Wie zal

eene veilige brug slaan over den onpeilbaren afgrond, welke de zonde tusschen den heiligen God en den zondigen mensch gedolven heeft? Wie die verlorene en rampzalige ziel aan den bundel des levens weder verbinden? Wie dien onttroonden koning uit zijn vervallen staat opheffen en hem zijnen eerdiadeem teruggeven? Wie het licht des hemels aan zijne oogen, het leven aan zijn hart en de hoop aan zijne ziel wederschenken? Hoort gij hemelen! en neem ter oore, gij aarde! De almagtige God, rijk in ontferming, heeft dit wonder gewrocht, waarover de engelen verbaasd staan. Alzoo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij zijnen eeniggeboren' Zoon, den deelgenoot van zijne natuur, volmaaktheden en heerlijkheid, gegeven heeft, opdat een iegelijk, die in Hem gelooft, niet verderve, maar het eeuwige leven hebbe. Die Zoon van zijn welbehagen heeft de woonstede van de hemelsche gelukzaligheid verlaten, is van zijnen troon, omstuwd door de serafijnen, afgestegen, de Zoon des menschen geworden om onze zonden in zijn ligchaam op het hout te dragen. Hij, de Heer, is dienstknecht geworden, Hij, die aan niemand gehoorzaamheid verschuldigd was, is gehoorzaam geworden tot den dood, ja den dood des kruises. De schuldeischer is de schuldenaar geworden, om al onze schulden met zijn dierbaar bloed te betalen. Eeuwig zij God geprezen voor deze onwaardeerbare gave, die al de gaven van genade en van heerlijkheid bevat!

Door ons alzoo met de hoogwaardige Majesteit te verzoenen, is Hij de Middelaar geworden, die de zalige gemeenschap tusschen God en onze ziel, welke de zonde verbroken had, hersteld heeft. Het is aan de flaauwe sporen van de beeldtenis Gods, die in de menschelijke natuur zijn overgebleven, aan ons geweten, hart en verstand, dat Hij de gouden draden van het geheimzinnig snoer, dat ons met God vereenigt, vast knoopt.

Deze gemeenschap, welke door het geloof in Christus den Zaligmaker hersteld wordt, openbaart zich door drie onderscheidene kenmerken. 1°. Is het eene gemeenschap van verzoening tusschen den boetvaardigen zondaar en God den Vader van den Heer Jezus Christus.

2°. Eene heiligende gemeenschap met den Vader der lichten, waardoor een nieuw leven, nieuwe gezindheden en krachten in de geloovige ziel worden uitgestort. Eindelijk 3°. eene liefdevolle en zaligmakende gemeenschap, welke voor het wedergeboren hart eene onuitputtelijke bron van vrede, vreugde en hoop opent, en aan het kind van God de eerstelingen van het eeuwige leven doet smaken.

1°. De zonde door den dood des Verlossers nu verzoend en uitgedelgd, de strenge eischen der wet volkomen voldaan en de toegang tot den troon der genade opengesteld zijnde, vindt de berouwhebbende zondaar, die naar de stem Gods in het Evangelie hoort en zich nederig en boetvaardig tot Hem wendt, in Hem een liefdevollen en ontfermenden Vader, die hem met opene armen ontvangt. Dat dit ondankbaar en wederstrevig kind alle vrees late varen en met kinderlijk vertrouwen nadere! het vlammend zwaard des wrekenden cherubs, dat hem den weg tot den boom des levens versperde, is in de schede teruggetrokken; de bliksemen van Sinaï hebben plaats gemaakt voor de blinkende star van Betlehem en het lied der engelen: „Vrede op aarde, in de menschen een welbehagen;" de hemelsche duif biedt hem den olijftak des vredes aan, en het Evangelie roept hem toe: „Er is vergeving bij God, opdat Hij gevreesd worde."

Verloren zoon! al te lang van het vaderlijk huis verbannen, stervende van honger, bezwijkende onder den last van uwe zonden en jammeren, laat varen de hoede van die onreine zwijnen, wier verachtelijk voedsel gij benijddet; haast u! uw vader, die u ondanks al uwe schandelijke afdwalingen niet konde vergeten, wacht u op om u genade te bewijzen; ziet gij hem niet van verre u te gemoet treden; nog meer dan gij, verlangt hij u in zijne armen te vatten, u aan zijn hart te drukken en u den kus der verzoening te geven. In plaats van uwe verscheurde lompen wil hij u met het galakleed versieren, den gouden ring van het vernieuwde verbond aan den vinger steken, en in de plaats van het brood der tranen en der benaauwdheid u het gemeste kalf opdisschen en uwe ziel met de spijze, die

tot in het eeuwige leven blijft, verzadigen. De engelen in den hemel en de heiligen op de aarde, over uw gelukkigen terugkeer verblijd, zullen verrukt uitroepen: „Hij was dood en is weder levend geworden, hij was verloren en hij is gevonden." En gij, nu dubbel zoon, nadat gij begenadigd zijt, zult met verheuging roepen: „Abba, Vader!" voortaan zal ik altijd nabij u zijn, mij al te gelukkig achten, zoo ik u maar dienen mag als de minste uwer dienstknechten; voortaan zal ik geen anderen wil dan den uwen hebben, geen grooter vermaak dan u te eeren.

2°. Ja, God dienen, zijnen wil in alles te doen, ziedaar de vurige wensch, de opregte begeerte van den zondaar, die met God door het geloof in Christus verzoend is. Te veel heeft hij geleden ver van het huis zijns vaders, te bitter hebben hem de vruchten der zonde gesmaakt, te lang heeft hij de zware keten der ondeugd gesleept en de scherpe prikkels van het naberouw gevoeld, om zich weder op dien akeligen weg des verderfs te begeven. Nu heeft hij met schande en schade geleerd, dat die in zijn eigen vleesch zaait, reeds hier op aarde uit het vleesch verderfenis maait en de wrange vruchten zijner zonden plukt, en ervaren dat de goddeloozen zijn als eene voortgedrevene zee, die niet rusten kan, en dat zij geenen vrede hebben. Voortaan is zijn opregt voornemen en vurig verlangen den verloren tijd van zijn vorig leven uit te koopen, het kwaad dat hij bedreven heeft, zoo veel mogelijk goed te maken, en door zijn voorbeeld, zijne vermaningen en gebeden dezulken tot het pad der geregtigheid terug te brengen, welke hij er van afgekeerd heeft. Ach! kon hij maar zoo zeer God verheerlijken als hij Hem onteerd heeft, het onreine spoor van zijne booze werken door Gode welbehagelijke daden uitwisschen, en voor iedere lastering, ijdel vloeken of God onteerend woord, duizende gebeden en dankzeggingen ten hemel opzenden! Neêrgebogen, gelijk Paulus, aan de voeten van zijn Heiland, roept hij door de aandrift en met de beslistheid van de teederste liefde en de levendigste dankbaarheid uit: „Heer! wat wilt Gij, dat ik doen zal?" Gij hebt mij door eene

smartelijke ervaring geleerd, dat de zonde de moeder is van verdriet, onrust en wanhoop, en dat de heiligheid de eenige bron, ja het wezen zelf van het geluk is.

3°. Dit is ook het derde kenmerk der gemeenschap met God van den met God verzoenden zondaar: hij lescht nu den brandenden dorst van zijn hart aan de springende fontein van eene heerlijke vreugde, van dien vrede met God, die alle verstand te boven gaat, en zegt met David: „De Heer is mijn herder, mij zal niets ontbreken. Hij doet mij nederliggen in grazige weiden; Hij voert mij zachtkens aan zeer stille wateren. Hij verkwikt mijne ziel; Hij leidt mij in het spoor der geregtigheid, om zijns naams wil. Al ging ik ook in een dal der schaduwe des doods, ik zoude geen kwaad vreezen, want Gij zijt met mij; Uw stok en Uw staf vertroosten mij. Gij rigt de tafel toe voor mijn aangezigt, tegenover mijne tegenpartijders; Gij maakt mijn hoofd vet met olie, mijn beker is overvloeijende." Hij heeft God lief omdat God hem eerst liefgehad, hem gezocht en zalig gemaakt heeft toen hij nog ver van Hem was; Hij is zich bewust, dat God zijne liefde in hem door den Heiligen Geest heeft uitgestort, en bevindt dat de volmaakte liefde de vrees buiten drijft. Hij verheugt zich in Jezus Christus zijnen Zaligmaker met eene onuitsprekelijke en heerlijke vreugde, en die blijdschap maakt zijne sterkte in den strijd des levens en onder het lijden dezes tegenwoordigen tijds uit. Hij vindt in God zijn hoogste goed, zijnen troost in het leven, zijne toevlugt in het uur des doods. Soms loopt hij in de vlugt van zijne gedachten en op de vleugelen der hoop, het zalig tijdstip vooruit, waarin de liefde Gods zijn gansch wezen zal doordringen, waarin hij, voor zoo verre althans als de vatbaarheid van een eindig schepsel het toelaat, Gode gelijk zal zijn, omdat hij Hem zien zal niet meer midden door eenen sluijer en in eenen duisteren spiegel en eene flaauwe weërkaatsing, maar van aangezigt tot aangezigt. Nu en dan, verdiept in zalige gemeenschap met God zijnen Zaligmaker, proeft hij de eerstelingen van die heerlijke vreugde en zegt met Asaph:

Gij zult mij leiden door uw raad,
O God! mijn heil, mijn toeverlaat!
En mij, hiertoe door U bereid,
Opnemen in uw heerlijkheid!

Wien heb ik nevens U omhoog?
Wat zou mijn hart, wat zou mijn oog
Op aarde nevens U toch lusten?
Niets is er, daar ik in kan rusten,
Bezwijkt dan ooit, in bitt're smart,
Of bangen nood, mijn vleesch en hart,
Zoo zult Gij zijn voor mijn gemoed;
Mijn rots, mijn deel, mijn eeuwig goed!

Vervolgens leert ons Johannes, dat drie dingen onmisbaar vereischt worden om tot deze gemeenschap met God te komen, er in te blijven en te volharden. Levendige kennis en diepe overtuiging van onze zonden, opregte belijdenis van dezelve voor God, en eindelijk heiliging van ons levensgedrag.

De ontkenning, de vergoêlijking en verschooning van de zonde is de grootste hinderpaal tegen het herstel van de gemeenschap met God. Inderdaad sluit de meer of minder bepaalde ontkenning der zonde tevens de ontkenning in van 's menschen val, van de heiligheid en regtvaardigheid Gods, van de noodzakelijkheid der verlossing; ja zij maakt van het kruis van Christus, dat middelpunt, die spil van het geheele Evangelie, een nutteloze ballast. Dit bewimpelen van de zwaarte en snoodheid der zonde komt voort uit den hoogmoed des menschen, die weigert zijne ellende te erkennen, zich voor God te verootmoedigen en genade van zijnen oppersten Regter te vragen; het is volharding in den opstand tegen God, en wordt, ten uiterste gedreven, de zonde tegen den Heiligen Geest, wiens werk bij uitnemendheid is den mensch van zonde en oordeel te overtuigen, al zijne ingebeelde hoogten neder te slaan, om hem boetvaardig en smeekend aan den voet van Christus kruis te doen nedervallen. Was het niet de eerste zorg Gods, na de ongehoorzaamheid van den stamvader onzes geslachts, hem tot de erkenning en belijdenis van zijne zonde te brengen, door dit tot zijn geweten sprekend woord: „Adam waar zijt gij?" Wat hebt

gij gedaan? Is het niet de het hart doorvlijmende overtuiging van zonde, die het gebed van den tollenaar tot een zaligmakend gebed verhief, terwijl het gebed des Farizeërs niets dan eene ijdele praalbetooning van eigene geregtigheid was? Bestaat niet het wezen van de onberouwelijke bekeering tot zaligheid in de droefheid naar God, ontspringende uit het besef van de verfoeijelijkheid en snoodheid der zonde? Het was immers die droefheid naar God, door eenen lichtstraal van Jezus oog verwekt, die het hart van Petrus deed smelten als was, zijne oogen in eene fontein van tranen veranderde, en daardoor eenen afgrond tusschen het berouw van Simon Jonas zoon en de wanhoop van Judas delfde. Het was die verbrijzeling des harten, welke den berouwhebbenden David deed uitroepen: „Tegen U ô God, U alleen, heb ik gezondigd, en gedaan dat kwaad is in uwe oogen." Het was die verslagenheid des harten, welke de Joodsche bekeerlingen, op het Pinksterfeest, aan Petrus en de overige apostelen deed vragen: „Wat zullen wij doen, mannen broeders?"

Johannes, wiens levensgedrag rein was van grove uiterlijke ongeregtigheden, (hoe zou hij anders de discipel geweest zijn, dien Jezus liefhad?) drukt met klem op de noodzakelijkheid van de erkenning der zonde. „Indien wij zeggen, dat wij geene zonde hebben, zoo verleiden wij ons zelven en de waarheid is in ons niet." Wij bedriegen ons zelven en paaijen ons geweten door het blijkbaarste feit van ons bestaan te loochenen, sluiten willens de oogen voor het licht der waarheid, en de leugen, welke doorgaans geen ander doel heeft dan de zonde te bedekken, voert heerschappij in onze harten. Wat meer is: „Indien wij zeggen, dat wij niet gezondigd hebben," door onze fouten te vergoêlijken, onze zonden te verkleinen, er slechts zwakheden en onvolkomenheden, die de onvermijdelijke gevolgen van onze begrensde natuur zijn, in te willen zien, of door stout te beweren, dat God te goed en te regtvaardig is om dezelve met eene eeuwige verdoemenis te straffen, „maken wij Hem tot eenen leugenaar, en zijn Woord is niet in ons;" want het Woord Gods heeft in zijne stel-

ligste verklaringen, in de wetten die Hij gegeven heeft, in zijne bedreigingen, in de geheele zinnebeeldige eeredienst van den tabernakel, derzelver slagt- en zoenoffers en veelvuldige reinigingen, zoowel als in zijn geschiedkundig gedeelte, geen ander doel dan om ons van de algemeene en volslagene bedorvenheid van het menschelijk geslacht te overtuigen, en voor onze oogen den getrouwen spiegel op te hangen, waarin wij ons aangezigt, het wanstaltige gelaat van het kind der ongehoorzaamheid en des toorns, moeten aanschouwen en erkennen. Is het niet deze kenmerkende trek van heiligheid der Schriften, hare doorgaande strekking om de werken der duisternis te openbaren, alle zonde hoegenaamd te brandmerken en te veroordeelen, waardoor zij zoo scherp onderscheiden zijn van de meeste menschelijke geschriften, waarin veelal de zonde verbloemd, vermomd, ja zelfs verheerlijkt wordt? Is het niet deze bedekking van, of bepaalde lofrede op de zonde, welke den stempel van valschheid op de meeste geschiedkundige verhalen drukt, welke de betooverende aantrekkelijkheid van die zinnelijke poëzij uitmaakt, wier streven is om de driften te streelen en de ondeugd aanminnelijk voor te stellen, waardoor men ook uit de meeste hedendaagsche Fransche romans een doodelijk vergif inzuigt, dat door merg en been dringt, waarbij het ongerijmde, het monsterachtige en het schandaal hart en verbeelding verpest? Het Woord Gods, de strenge oordeeler der gedachten en overleggingen des harten, rukt ons al de maskers der huichelarij af, schandvlekt alle zonden, geene uitgezonderd, toont aan den mensch zijne zedelijke mismaaktheid, ten einde hem te dringen om zich op de borst te slaan en uit te roepen: „O God! wees mij zondaar genadig!"

Zonderlinge vond der arglistigheid van het menschelijk hart: deze ontkenning en loochening van de zonde doet zich soms onder den schoonen schijn van het hoogste spiritualisme voor. Men beweert en beeldt zich in, dat men, na zijne bekeering, tot eenen staat van volmaakte heiligheid gekomen is; men waant zich boven alle verzoekingen verheven; men heeft niets meer met

de zonde te doen, en roemt dat zijn hart geheel los is van de liefde tot de wereld. Men heeft derhalve het bloed van Jezus niet meer noodig, men bidt niet meer: „Heer! verlos mij van het kwade!" Men dankt alleen.

Geestelijke fantasmagorie! ijdele droom van een verborgen hoogmoed, geblankette heiligheid, die zich zelve gewoonlijk straft door te eindigen in de grofste uitspattingen van het vleesch. Het is in tegendeel de innige, levende en aanhoudende overtuiging van zonde, die in ons een gebroken en verslagen hart onderhoudt, ons tot waakzaamheid en gebed opwekt, en het ons tot eene behoefte maakt, om onze zonden dagelijks te belijden, en tot onzen hemelschen Vader te zeggen: „Vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onzen schuldenaren." „Indien wij alzoo onze zonde belijden," besluit Johannes, „Hij is getrouw en regtvaardig, dat Hij ons de zonde vergeve, en ons reinige van alle ongeregtigheid." God is getrouw en waarachtig om de belofte van vergeving, welke Hij ons gedaan heeft, wanneer wij onze zonden met een opregt en boetvaardig hart voor Hem belijden, gestand te doen, en Hij is regtvaardig om niet voor de tweede maal van ons de straf te eischen, welke Jezus in onze plaats heeft ondergaan, toen Hij aan het kruis zijn dierbaar bloed heeft uitgestort, om ons van alle ongeregtigheid te reinigen. Ziedaar ons brandoffer-altaar, voor hetwelk wij dagelijks het offer van het onbesmet Lam, eens op het kruis volbragt, door het geloof Gode moeten voordragen. Ziedaar ons geestelijk Bethesda, waarin wij onze kranke en onreine ziel dagelijks moeten afwasschen en wit maken. Daar ligt de fontein, door God zelven tegen de zonde en tegen de onreinheid geopend, wier wateren oneindig heilzamer zijn dan al de minerale wateren der wereld, om ons van de melaatschheid der zonde te reinigen, van onze harts-krankheden te genezen en ons versche zielskrachten te schenken. Het is eene van de voornaamste werkzaamheden van het geloof, ons gedurig de heilverdiensten van Christus lijden toe te eigenen, en ons geweten te reinigen van doode werken, door de besprenging van het bloed, dat betere dingen spreekt

dan het bloed van Abel. Eindelijk leert ons de apostel, dat eene waarachtige gemeenschap met God eene bron is van heiliging. „Indien wij zeggen dat wij gemeenschap hebben met God, die licht is, t. w. de onbevlekte Heilige, en wij in de duisternis, d. i. de duistere wegen der ongeregtigheid, wandelen, zoo liegen wij, en spreken de waarheid niet." Wij beweren en bevestigen iets, dat tegenstrijdig en onmogelijk is, daar licht en duisternis elkander noodwendig uitsluiten. Deze heiliging bestaat hoofdzakelijk hierin, dat wij, aangaande onze vorige wandeling, den ouden mensch, die verdorven wordt door de begeerlijkheden der verleiding, als een onrein en wegwerpelijk kleed afleggen; dat wij vernieuwd worden in den geest onzes gemoeds, en den nieuwen mensch, die naar God geschapen is in ware regtvaardigheid en heiligheid, als een rein en wit kleed aandoen (Efez. 4: 22—24). Deze heiligmaking is nimmer volmaakt hier op aarde, maar moet de strekking hebben om het te worden, en behoort tot dat einde in haar beginsel waar en wezenlijk te zijn. Zij is niet volstrekt en volledig, maar partiëel en betrekkelijk. Wij kunnen erkennen, of wij dezelve deelachtig zijn geworden, door ons tegenwoordig gedrag met onze vorige wandeling te vergelijken. Degene die vóór zijne bekeering stal, steelt nu niet meer; de dronkaard is matig geworden; de onkuische heeft zijne ontuchtige levenswijze verlaten; de vloeker is een bidder geworden; de oploopende en toornige mensch beijvert zich om een zachtmoedigen en stillen geest te verkrijgen. Aldus heeft Johannes hier een krachtig protest aangeteekend tegen alle misbruik, dat men van de genade Gods zou willen maken, tegen alle antinomiaansche rigting, waardoor men, onder het voorgeven dat wij in Christus geheiligd en geregtvaardigd zijn, voorwendt, dat het vleesch onverbeterlijk en de zonde onvermijdbaar is. Maar worden wij niet vermaand om het vleesch met deszelfs begeerlijkheden te kruisigen, om in nieuwigheid des levens te wandelen? Staat het niet als met een diamanten stift in Gods Woord geschreven, dat *zonder de heiligmaking niemand den Heer zien zal* (Hebr. 12: 14), dat is niet

zalig kan worden? Zoo onmogelijk als het is, onder den glans van eene zomerzon te wandelen, zonder door dezelve verlicht, verwarmd en als met eene nieuwe kracht bezield te worden, even zoo onmogelijk is het met God te wandelen, en in eene gedurige gemeenschap te leven met Hem, die het licht en de volmaakte heiligheid is, zonder daardoor geheiligd en naar zijn beeld herschapen te worden. Zegt niet Paulus: „Wij allen, die met ongedekten aangezigte de heerlijkheid des Heeren als in eenen spiegel aanschouwen, worden naar hetzelfde beeld in gedaante veranderd, van heerlijkheid tot heerlijkheid, als van des Heeren Geest." (2 Kor. 3: 18). Is het niet een algemeen spreekwoord: Zeg mij met wien gij omgaat, en ik zal u zeggen wie gij zijt?

Deze gemeenschap met God, welke hierin bestaat, dat wij een zelfde geest met Hem zijn, onzen wil onder zijnen wil buigen, Hem over ons hart en leven laten heerschen, wordt vermeerderd en versterkt door al de godsdienstige handelingen, vooral door het geloovig gebed, maar bereikt haar hoogste toppunt in het heilig avondmaal, waar, door de gemeenschap met het ligchaam en het bloed des Heeren, de zielen der kinderen Gods met eene geestelijke spijs gevoed en gelaafd, en door nieuwe banden met den Heer des levens vereenigd worden.

Onderzoeken wij ons naauw en ernstig, om ons te verzekeren: of wij met den Vader en met zijnen Zoon Jezus Christus die gemeenschap hebben, waarvan Johannes ons de hoofdkenmerken, werkzaamheden en zalige gevolgen met zoo veel juistheid in zijn eersten brief beschreven heeft. Daaraan is ons alles gelegen, want buiten die gemeenschap kunnen wij onmogelijk zalig worden; en wij kunnen niet een van hare kenmerkende vereischten missen zonder ze al te gader te missen, want zij maken een onafscheidbaar geheel uit. Kennen wij dus die droefheid naar God, die de onberouwelijke bekeering tot zaligheid werkt? Zijn wij diep en innig overtuigd, dat wij buiten Jezus Christus moeten verloren gaan, dat Hij alleen onze zonden kan wegnemen, en ons met God verzoenen? Belijden wij, althans nu en

dan, onze zonden aan God met een gebroken en verslagen hart? Zoeken wij niet allerlei listige vonden, om onze misdaden te verbloemen, te vergoêlijken en te bedekken? Laten wij geene achterdeur open, waardoor de eigene geregtigheid weder als een dief insluipt? Of wanneer wij vast staan in de geloofsovertuiging, dat wij in Christus zijn aangenomen, geregtvaardigd en geheiligd, maken wij van de genade Gods geen misbruik om eenige troetelzonde te koesteren? Strijden wij tegen alle booze en verkeerde lusten zonder onderscheid? Jagen wij met ijver, moed en volharding de heiligmaking na, bedenkende met vrees en beving, dat zonder de heiligmaking niemand den Heer zien zal?

Zoo wij ons volkomen bewust zijn van ons aandeel aan Christus verlossing, van de echtheid van ons geloof in, en van onze liefde tot Hem, en wij in den vrede Gods, de blijdschap in Hem, en onze walging aan de wereldsche losbandigheden het onderpand mogen bezitten van de hemelsche zaligheid, laat ons dan nuchter en matig in alles leven, pal en onwankelbaar blijven staan in den grooten strijd van onze dagen voor het geloof, dat eenmaal den heiligen is overgeleverd, daar wij de volle verzekering hebben, dat wij meer dan overwinnaars zullen zijn door Hem, die ons met eene eeuwige liefde liefgehad heeft; en wanneer wij op aarde zijnen raad zullen uitgediend hebben, zal Hij ons in zijne heerlijkheid opnemen.

L. G. James.

HENRY WARD BEECHER.

(*Vervolg en slot van* blz. 230).

De rede van Beecher verliest ook niets aan schoonheid en kracht, wanneer zij van de beschouwing der Goddelijke dingen op het gebied van het menschelijk leven afdaalt. Veeleer wordt zij juist hier het boeijendst en aangrijpendst. Beecher heeft eene zeer naauwkeurige kennis van het menschelijk hart, en hij verstaat de kunst om het tot in zijne verborgenste schuilhoeken na te gaan, zijne droggronden in duigen te werpen en den ernst van den eisch Gods in zijne volkomene wettigheid daar tegenover te stellen.

Daarbij is hij zeer ver verwijderd van een duister rigorisme (strenge zedeleer) en duistere ascese. Even als licht en zonneschijn zijne meest geliefkoosde en hoogste beelden zijn, zoo moet ook het leven des Christens bestraald worden met het licht van hemelsche blijdschap, en helder schitteren in den zonneschijn der Goddelijke barmhartigheid. De vermaning des Heeren: „Zoo iemand achter Mij wil komen, die verloochene zich zelven, en neme zijn kruis op, en volge Mij!" is voor hem slechts eene zijde der godsdienst, die geene genoegzame voorstelling van haar innigste wezen geeft. Op de krachtigste wijze bestrijdt Beecher die kluizenaars beschouwing van het Christendom, alsof gepaste vrolijkheid en opgeruimdheid, geestigheid en scherts alleen den onbekeerden betaamde, en alsof het eene

verpligting ware, dat zoodra iemand tot het geloof komt, hij voortdurend nedergedrukt moet worden door de schrikverwekkende gedachte aan de zware verantwoordelijkheid, die op hem rust. „Neen — zoo roept hij uit — God heeft uwe gansche ziel noodig. Als Hij geene ster aan het uitspansel noodig had, dan zou er ook geene ster aan den hemel staan. Waar ergens in de wereld eene bloem bloeit, daar heeft God ze noodig. Waar een boom op de aarde staat, daar heeft God hem noodig. En welk een trek, welk een aanleg ooit der menschelijke ziel moge ingeplant zijn — geestigheid, verbeelding enz. — God heeft dezen aanleg noodig. Er kan daarvan misbruik gemaakt, het kan verkeerd aangewend worden. Maar ik beweer, dat hij een volkomen man is, die al deze stralende, vreugde ademende en vreugde verspreidende trekken zijner natuur ontwikkeld en gevormd heeft. Het is eene smaadheid, wanneer men die trekken aan de vijanden des kruises overlaat, en ze van het Christendom uitsluit." Beecher oppert de vraag, waarom zulk een blijmoedig Christendom tegenwoordig zoo zeldzaam is, — (hij heeft daarbij vooral zijne streng Puriteinsche landslieden op het oog) — waarom wij niet vrolijker bloeijen en tieren onder den zonneschijn der Goddelijke liefde, die ons toestraalt. De reden daarvan ligt volgens hem hierin, dat wij niet, even als de eerste Christenen, ons leven geheel en onverdeeld Gode toewijden. „Wij brengen Hem — zegt hij — onze Zondagen, onze ochtend- en avondgebeden, ons gevoel van godsvrucht en boete, onze uren van smart en onze tranen; wij gaan tot Hem in angst en nood en vrees; wij roepen Hem aan, wanneer alles om ons heen duister is; maar in ons beroep, in onze uitspanningen, in ons maatschappelijk en burgerlijk leven wordt Hij buitengesloten. Onze schitterendste en aangenaamste, onze drukke en nuttige uren behouden wij voor ons en onze vrienden."

De beide volgende plaatsen, die wij uit vele dergelijke uitkiezen, geven eene proeve van de fijnheid van psychologische beschouwing en schildering. In de eerste plaats wordt een meermalen voorkomend beeld, de ver-

gelijking der ziel met een gebouw, op de volgende wijze behandeld: „De ziel — zegt Beecher — heeft vele vertrekken met een heerlijk uitzigt, en uit wier vensters men over de rivier des doods de lichte stad aan den anderen oever zien kan. Maar hoe dikwijls staan die vertrekken ledig, terwijl slechts de geringere bewoond worden, wier vensters op de aarde uitzien. Daar is het vertrek der aanbidding. De zoldering is met engelen versierd, en smaakvol beeldhouwwerk prijkt op de wanden. Maar de engelen zijn met spinneweb-ben bedekt, en het schoone beeldhouwwerk is bestoven. De mensch woont niet in dit vertrek! Van het vertrek des gewetens is het slot zoo verroest, dat de deur niet opengaat. Het vertrek der hoop heeft slechts één venster met het uitzigt naar beneden. In de vertrekken des geloofs en der godsvrucht is het koud en ledig. Al deze vertrekken zijn in de meeste woningen der ziel gesloten! Alleen in de onderste vertrekken is het levendig; uit het eene klinkt een juichen en drinken; uit het andere een zuchten en klagen over teleurgestelde verwachtingen; uit een ander het stenen van onbevredigde eerzucht; uit een ander strijd en twist, en in een ander wederom woont slaperigheid en stompheid. Ach de meeste menschen wonen in deze ellendige vertrekken; zij klimmen nooit tot de hoogere op, waarin zij met God en zijne engelen zouden kunnen verkeeren. Christus is gekomen, om het huis van den grond af tot den top van het dak met de heerlijkheid Gods te verlichten. Hij staat aan de deur. Doet men Hem open, zoo komt Hij in, en vervult het huis met orde en schoonheid en eene stem des gezangs en een wonderbaren geur van zijn gewaad, ontleend aan iedere bloem, die in den hof des hemels groeit. Wie wil Hem de deur open doen?"

Bijzonder aangrijpend is de volgende plaats:

„Een ieder meent, dat niemand heeft ondervonden, datgene wat hij beleefd heeft. Geene blijdschap was ooit zoo groot als onze blijdschap, geen kommer als onze kommer. Bijna worden wij knorrig, wanneer de smart van een ander met de onze vergeleken wordt. De ziel is jaloersch op hare ondervindingen; zij wil

haren hoogmoed niet vernederd zien door de gedachte, dat hare ervaringen van een gewonen, algemeenen aard zijn. Wij weten dat de wereld in hare ellende zucht en steent, en eeuwen lang gezucht en gesteend heeft; en toch maken wij ons zelven diets, dat de verzuchtingen, die rondom ons tot ons oor doordringen, zeer onderscheiden zijn van onze eigene verzuchtingen. De smart van anderen schijnt ons toe te zijn als regenwolken, die zich in de verte ontlasten, en wier donder slechts met een zwak geluid tot ons komt. Maar de eigen nood is als een onweder, dat over ons hoofd losbarst, en zijn donderslag op eene krachtige wijze juist op ons nederzendt.

En toch zijn er sedert 6000 jaren menschenharten geweest, die eveneens geschapen zijn als de onze. Dezelfde planeten gaan nog boven onze aarde op en onder, die eenmaal op de vlakten van Sinear nederzagen en op den Egyptischen Nijl; en dezelfde smarten keeren in iederen leeftijd terug. Al de ellende, die door krankheid veroorzaakt wordt; al de wonden, die ooit door teleurgestelde liefde, door verijdelde eerzucht, door mislukte verwachting geslagen werden, worden nog heden geslagen. Geen traan wordt heden uit het vochtig oog geperst, die niet door dezelfde oorzaak van tijd tot tijd en altijd wederom op nieuw in eene lange reeks geweend werd, sedert het uur, toen het eerste menschenpaar uit het paradijs werd verdreven, en zijne nakomelingen aan eene wereld vol kommer en lijden prijs gegeven werden. Het hoofd leert wel nieuwe dingen, maar het hart heeft ten allen tijde dezelfde ervaringen. Ons leven is slechts een nieuwe vorm van het leven, dat de menschen van den beginne af hebben doorleefd.

Als de matroos voor de eerste maal naar zee gaat, om te zien wat het woeden van den storm beteekent, en welke groeven hij maakt, dan gevoelt hij in iedere bevende zenuw, dat er vroeger nooit zulk een storm geweest is. Nooit — zoo denkt hij in den angst zijner ziel — schuimde de afgrond zoo hoog op, als thans. Maar de wolken lagchen en de winden weten, dat zij vroeger tien duizende malen zulke onervarene stumperts

schrik hebben aangejaagd. Ja, lang voordat het eerste schip zich op den oceaan waagde, hebben de stormen hem bevaren. En nooit heeft hun schrik aanjagend spel opgehouden, sedert eene kiel over de gevaarvolle diepte zeilde.

En niet alleen zijn deze ervaringen van geslacht tot geslacht als een erfstuk overgeleverd geworden, maar ook de wijze, waarop de nood door de menschen gedragen wordt, is ten allen tijde dezelfde geweest. Menigeen is daardoor op de oppervlakte der zee rondgedreven, gelijk kurk door de golven heen en weder geworpen wordt. Menigeen is eensklaps in de diepte gezonken, gelijk gestrande schepen zinken. Menigeen heeft zich in stoïcijnschen moed gehuld. Menigeen is het gevaar ontloopen. Menigeen heeft den nood getrotseerd en hem tot den strijd uitgedaagd. Menigeen heeft hem verdragen, gelijk de boom den bijlslag verdraagt, totdat het nieuwe hout over de oude wonde heengroeit. Eenige weinigen hebben in alle eeuwen de Goddelijke kunst verstaan, om ellende en nood als eene met bewonderenswaardige voedingskracht vervulde spijze te beschouwen, als een onfeilbaar gewaad, dat hen met kracht bekleedt, als eene geheimzinnige blijdschap. Zij hebben met blijmoedige harten verdragen, in hunne zwakheid geroemd, en hunne hoofden met een heilig voorgevoel omhoog gehouden, wanneer de tijden donker en moeijelijk waren, en het licht voor hunne oogen uitging. In het geloof zagen zij uitnemender goederen, dan die, welke door den versaagden blik van het aardsche oog aanschouwd worden."

In één woord zamengevat kan men zeggen, dat hetgeen Beecher predikt, is het levende, werkelijk levende Christendom; wat hij steeds en altijd wederom op nieuw bestrijdt en in alle schuilhoeken opzoekt, vervolgt en nederslaat is het doode Christendom. In het oog van hem, bij wien elke ader en elke zenuw van leven tintelt, is een ieder, die uitwendig alle leerstukken belijdt, maar inwendig dood of half dood is, zoo erbarmelijk, dat zijn ijver jegens hen hem dikwijls de gepaste grenzen doet te buiten gaan. Zijn toorn wordt echter dub-

bel groot, wanneer hij met dezulken te doen heeft, die zich niet vergenoegen met zelven dood te zijn, maar nog zelven aan de deur des grafs zittende, den Christenen, die naar leven zoeken, de tanden laten zien. Die toorn bereikt den hoogsten trap, als hij zich tot de geestelijken wendt, die in eene doode gemeente in doode orthodoxie hun genoegen vinden. Hij gebruikt alsdan het op den kansel altijd aanstootelijke beeld van een „vuil, stinkend moeras, waarin de geestelijke kwakt als een eenzame kikvorsch." Ja hij laat zich tot de bewering verleiden, dat het „dogma niets meer is dan het vel van eene opgestopte waarheid." Zoo hoog staat een persoonlijk levend Christendom bij hem aangeschreven, dat een kerkgenootschap, welks leden volkomen overeenstemmen in geloof en in inzigten, hem reeds als verdacht voorkomt. Hij vreest, dat zij ligtelijk gelijk kunnen zijn aan een verstorven boom, die, hoe men hem ook besnoeit, niet in beweging komt. „Eene levende kerk daarentegen, is gelijk aan een woud in de keerkringsgewesten, waarin eenige stammen opschieten, zoo als de mahonieboom, andere zich uitbreiden, zoo als de wijnstok, andere op den grond liggen, zoodat zij ieder op zich zelven de algemeene wet der groeikracht op eene bijzondere wijze ten toon spreiden, en allen gezamenlijk tot de schoonheid en de pracht van het woud bijdragen."

De ijver, waarmede Beecher er op aandringt, dat het Christendom van eene volkomene ernstige zijde opgevat wordt, is oorzaak, dat zijne prediking zulk een diep ethisch karakter heeft. Dat hij niet gezind is om zijne toehoorders te verschoonen, blijkt uit de volgende toespraak: „Er zitten," roept hij hun toe, „in deze gemeente 200 menschen voor mij, die hunne Zondagen volstoppen met hetgeen zij godsdienst noemen, en dan des Maandags heengaan en hunne broeders bij de keel grijpen." Hij rigt daarmede de pijlen zijner rede op den grooten hoofdvijand, die de godsdienst in Amerika in den weg staat, namelijk het jagen naar gewin. Hij wordt niet moede altijd wederom er op te wijzen, hoe onnut de aardsche rijkdom is vergeleken bij de hemelsche goederen.

Wij zouden een gewigtig gedeelte van Beecher's manier van prediken voorbijgaan, indien wij niet gedachtig waren aan zijne neiging, om staatkundige en maatschappelijke kwestiën op den kansel te behandelen. Vooral die noodlottige kwestie, welke zoo veel onnoemelijke onheilen over Amerika gebragt heeft, wordt dikwijls door hem behandeld, wanneer hij de gansche kracht zijner welsprekendheid tegen de slavernij aanwendt. „Welk eene vrucht," zoo roept hij uit, „kan de boom des Evangelies afwerpen tot genezing der Heidenen, wanneer men het goed vindt om 3 millioen menschen daarvan onkundig te laten? Die boom is vervloekt tot in zijne wortelen, en verdord tot in al zijne takken." En wederom: „Het is goed een ruim hart te hebben, dat de gansche wereld en het menschelijk geslacht met welwillende deelneming omvat. Maar het medelijden in de verte, dat slechts een voorwendsel is, om in het vaderland wreed te kunnen zijn, is eene verachtelijke leugen des gevoels. Duizenden schreeuwen over de zaamgeperste voeten in China, en hebben geen medelijden met de zaamgeperste zielen in Amerika. Velen, die op het hoogst ontroerd worden, wanneer zij vernemen, dat eene zekere godsdienst de moeders dringt hare kinderen in den Ganges te werpen, zien volstrekt geene reden om ontevreden te worden daarover, dat door den slavenhandel de zwarte moeders in Amerika van hare kinderen beroofd worden. En toch is dit een ontzettender gruwel dan ooit in het slijk van den Ganges of den Nijl geboren werd. Een Christelijk volk, dat jaloersch is op zijne wetten, maar meedoogenloos voor zijne naasten, trotsch op zijne instellingen, maar vol van verachting jegens de armen en zwakken, die door deze instellingen verdrukt worden, is een volk van gedoopte ongeloovigen. Christus stierf niet voor wetten en regeringsvormen, maar voor menschen, en zij, die menschen verbrijzelen, om volken op te bouwen, kunnen er staat op maken, dat God ze met den straal zijns bliksems en met den schrik zijns donders treffen zal."

Deze voorspelling is spoediger en op vreesselijker wijze vervuld geworden, dan de voorspeller het vermoed

zal hebben; de stroomen bloeds, in den broeder moordenden strijd gestort, getuigen daarvan. Thans moet een diepe weemoed ons vervullen, wanneer wij nog zoo kort geleden Beecher op de onmogelijkheid hoorden wijzen, dat het zuiden zich ooit van het noorden zou kunnen scheiden. „Eene verbreking der Unie!" — zoo roept hij in eene op 12 Mei 1859 voor het Traktaatgenootschap te Boston gehoudene rede uit, — eerder zou men kunnen vreezen, dat het vaste land uit elkander spatten zou, dewijl de rivieren hare wateren daarover doen vloeijen, en de rustelooze oceaan de stranden bespoelt, dan dat onze unie verbroken zou worden, dewijl mannen onderling den strijd der meenigen beslechten en in vrije bespreking alle belangen aan de uitspraak des verstands onderwerpen." Voorwaar dit hoogmoedig vertrouwen op de instellingen van zijn eigen land heeft zich zwaar gewroken! Doch wanneer nu de schrik des oorlogs losbreekt en wel vreesselijker, dan men het ooit vermoed had, geeft Beecher zijn standpunt niet op. Hij is overtuigd, dat het eene goede zaak geldt, en dat geen offer te groot kan zijn, om haar te doen zegevieren.

„Ik zou," zoo roept hij van den kansel zijne hoorders toe, „voor niets ter wereld zoozeer van steen willen zijn, dat ik niet zou kunnen weenen met de weenenden, en mede zou kunnen gevoelen met hen, die overtuigd zijn, dat de oorlog een verschrikkelijk onheil, en dat de strijd onder broeders de verschrikkelijkste der verschrikkingen is. Ik weet dat dit zoo is. Twintig jaren lang hebben de gezanten Gods ons verkondigd, dat deze dingen komen zouden, wanneer het kwaad, dat noodwendig daartoe leiden moest, niet afgeschaft werd. En toen wij geneigd waren, onze hand van den pligt af te trekken, en met de ongeregtigheid een verbond te maken, toen hebben zij ons vooruit gezegd, dat het onheil onvermijdelijk naderde en op eene zee van ellende en eene diepte van jammer zou uitloopen. Wij wilden niet naar hunne waarschuwing hooren. En nu hunne voorspellingen vervuld zijn, laat ons nu niet op nieuw mistasten, en ons gevoel tot maatstaf onzer beoordee-

ling nemen. Hebben wij onze kinderen meer lief dan God, zoo zijn wij niet waardig Christus na te volgen. Hebben wij een leven zonder roem liever dan een roemrijk leven, zoo zijn wij niet waardig Christus na te volgen. Zien wij slechts op de oppervlakte van den oorlog en letten wij slechts op de uitwendige verschrikking, zoodat wij niet tot op den zedelijken grond doorzien en erkennen waarin de zedelijke roem en de zedelijke triumf der door ons bevochten zaak bestaat, zoo zijn wij niet waardig onzen Heer na te volgen."

Dat onwankelbaar vertrouwen in de zegepraal der goede zaak wordt ook door de berigten eener groote nederlaag niet aan het wankelen gebragt. Het is veeleer eene soort van juichkreet, waarmede Beecher zijne ontstelde hoorders bemoedigt. „Nederlagen," zoo zegt hij, „geven den knooken de hardheid van keisteenen; nederlagen maken de mannen onbedwingbaar; door nederlagen worden die helden gevormd, welke wij thans zien optreden. Laat u niet verschrikken door nederlagen. Nooit zijt gij de zegepraal zoozeer nabij, dan wanneer gij in eene goede zaak geslagen zijt. Destijds hadden zij Christus in hunne magt, toen zij Hem kusten; maar die kus, zoo ellendig op Judas lippen, schitterde op het aangezigt van Christus als een juweel. Ja, destijds hadden zij Hem, toen zij Hem ter middernacht voor den Joodschen raad sleepten; maar voor Hem was het een zegetogt. Toen zij Hem naar Golgotha leidden, hadden zij Hem. En toen zij Hem met hamerslagen aan het kruis hechtten en Hij kermend voortging en onder onnoemelijke smarten stierf, en de hemel duister werd, toen was hunne zegepraal voleindigd, en daarmede ook hunne eeuwige nederlaag; want niet voordat Hij gestorven was, kon Hij leven, en wij in Hem. De doodslag was het, die Hem de magt gaf En zoo is het met alles, dat iets heeft van den aard van Christus, met iedere waarheid, met iedere heilige zaak. Slaat ze te gronde, zoo gij kunt en wilt, met slagen zoo als die, welke Milton's engel vreesde, hare wonden zullen zich sluiten door de inwonende, genezende, he-

melsche kracht, en zij zal zich met grootere magt dan vroeger opheffen."

Hoe men ook over den Amerikaanschen oorlog moge oordeelen, men zal deze vastheid van overtuiging omtrent de zegepraal der goede zaak moeten billijken, maar ook tevens begrijpen, dat daar, waar de gemoederen met zulke gedachten vervuld zijn, het ook tot het uiterste komen moet, voordat men zich tot het sluiten van vrede laat bewegen. En de gebeurtenissen hebben bewezen, dat die Amerikanen, die door velen werden beschouwd als gansch en al verzonken in de dienst der aardsche belangen, eene gewilligheid tot het brengen van offers, eene beslistheid en eenen moed bewezen hebben, zoo als men die niet gewoonlijk aantreft.

Doch niet alleen deze groote kwestie van den dag wordt door Beecher in zijne prediking behandeld. Hij spreekt ook gaarne over de openbare aangelegenheden. Vooral toont hij dikwijls een hevige voorstander te zijn van vrijzinnige staatsvormen. Hij viert met de gansche volheid zijner welsprekendheid de verdienste, die het Presbyterianisme en Congregationalisme in den strijd voor de vrijheid verworven hebben; hij spreekt met hooge ingenomenheid over den zegen van eene onbepaalde vrijheid van drukpers, welke hij vergelijkt met de winden, die in eene met eene besmettelijke ziekte bezochte streek de lucht reinigen; hij houdt het voor een zeer bedenkelijk teeken, wanneer bij een volk de jeugd geen geestdrift voor de vrijheid gevoelt. „Wij verwachten," zegt hij, „van oude menschen, dat zij conservatief gezind zijn, maar wanneer dit het geval is bij jonge mannen onder een volk, dan luidt de doodsklok over het land."

Het is inderdaad opmerkelijk, dat terwijl in Europa op vele kansels de vrije bewegingen van het volksleven op grond van de Heilige Schrift levendig bestreden worden, de predikers aan gene zijde van den oceaan met dezelfde Schrift en met dezelfde zelfbewustheid daarvoor in de bresse springen. En hier zoowel als daar, zijn het geloovige mannen, die tot hoogsten grondslag hunner prediking hebben, om niet menschelijke mee-

ningen, maar het eeuwige woord des levenden Gods in hunne gemeenten te verkondigen. Misschien kan er geen meer doorslaand bewijs bestaan, dat zij beide op eene schromelijke wijze zich zelven misleiden, dan wanneer zij meenen, dat Gods woord zich beslissend uitdrukt omtrent de vormen van het staatkundig leven, en wanneer zij tegenspreken, dat de staatkundige beschouwingen, voor welke zij opkomen, niet aan Gods woord, maar aan hunne eigene denkwijzen ontleend zijn, en dat zij die slechts ten onregte in de Heilige Schrift terugvinden. Ook in Amerika ontbreekt het niet aan dezulken, die tegenspreken, dat de staatkundige hartstogten van den dag in den stillen vrede van het huis Gods doordringen. Het is niet onbelangrijk te vernemen, hoe Beecher zijne handelwijze, en daarmede tevens de handelwijze van alle staatkundige predikers tracht te regtvaardigen.

„Wanneer een predikant," zoo laat hij zich hooren, „het Evangelie verkondigt in betrekking tot de verbetering der maatschappij; wanneer hij het in betrekking brengt tot de kwestiën van oorlog, slavernij, woeker en nationaal verkeer, dan schrikken de menschen terug, en zeggen: Het Evangelie heeft de roeping om zielen te redden, en gij verlaat uw gebied, wanneer gij over die uitwendige dingen predikt. Voorzeker is dit in de eerste plaats de roeping van het Evangelie, maar de meening, dat zijn eenige doel zou zijn dat der reddingsboot, die tot het van masten beroofde schip op de stormachtige zee uitgezonden wordt, om het scheepsvolk te redden, is niet juist. Veeleer heeft het ten taak, zoowel het schip als het scheepsvolk te redden. Het Evangelie wil het oude schip in de haven brengen, weder optuigen, met nieuwe bemanning uitzenden, zeilree maken en beveiligen voor stranden. Of om van het beeld af te stappen: Het Evangelie van onzen Heer Jezus Christus heeft nevens zijne bijzondere taak aan ieder afzonderlijk geslacht, ook eene taak ten opzigte van den toestand der op elkander volgende geslachten, van de vroegste tijden af tot op den aanvang van het duizendjarig rijk. Het Evangelie heeft iets grooters op het oog

dan de redding der afzonderlijke zielen van geslacht tot geslacht, het wil de redding der gansche wereld. En terwijl het de afzonderlijke personen tracht te overtuigen en tot bekeering te brengen, en ze geestelijk opbouwt, zoo als het in hunnen toestand mogelijk is, streeft het er naar, om het toekomstig karakter der wereld te verbeteren. Het wil niet alleen de afzonderlijke personen zalig maken, maar het geslacht, en wel zoo, dat ieder opvolgend geslacht edeler en beter wordt, totdat ten laatste de wereld gelijkt op de voor den Bruidegom versierde bruid, welke God, de hemelsche Bruidegom, tot het bruids-altaar leiden kan. Wel is de redding van ieder afzonderlijk geslacht een werk, het bloed en den dood onzes Verlossers waardig; maar dat de menschheid in haar geheel bevrijd en bekwaam gemaakt wordt, om te midden van de baren en stormen des tijds te staan, — is een veel hooger en roemrijker doel. En dat is tevens het ideaal, dat de Schrift ontwerpt."

Hoe welsprekend deze verdediging ook zij, zoo gelooven wij toch, dat daarin het punt in kwestie voorbijgeloopen is. Wij betwijfelen geenszins, dat het Evangelie het leven der volken, ja de gansche wereld moet en zal doordringen; maar de vraag is hier: of de Zondagspredikatie uitsluitend ingerigt moet zijn om dit doel te bereiken. Van een behandelen der staatkunde op den kansel vinden wij in het Nieuwe Testament geen voorbeeld, noch eene aanmaning daartoe. De apostelen bepalen zich er bij, om de zielen onder het kruis te plaatsen, en laten het met een volkomen vertrouwen aan de voortwerkende kracht des Evangelies over, om zoodra het de harten van vele afzonderlijke personen getroffen zal hebben, zijnen omkeerenden invloed op de vormen van het maatschappelijk en staatsleven uit te oefenen. Alle staatkundige partijen in gelijke mate op hare verantwoordelijkheid te wijzen en haar geweten te scherpen, ziedaar het regt en de pligt des predikers. Maar zoodra de gerucht makende kwestiën van den dag en het rumoer der politieke hartstogten een toegang vergund wordt tot die gewijde plaat-

sen, waar het hart zich uit het gewoel der aardsche dingen in de vreedzame hoogten der toekomende wereld moet verheffen, dan kan het niet anders of toenemende verbittering moet daarvan het onvermijdelijk gevolg zijn.

Wij zullen niet voortgaan met meer proeven mede te deelen. Uit het reeds aangevoerde blijkt genoegzaam, dat Henry Ward Beecher inderdaad een redenaar van den eersten rang genoemd mag worden. Wij dienen daarbij in het oog te houden, dat hij in Amerika spreekt, waar het misschien meer dan ergens elders noodig is tegenover de ongelukkige drooge en langwijlige manier van prediken iets anders te stellen, al is het dan ook, dat dit soms wat al te ver gaat. Hoe het ook zij, enkele uitdrukkingen, die ons misschien aanstoot zouden geven, kunnen ons de blijdschap toch niet benemen, dat de Heer ook in onze dagen onder alle volken zulke krachtige getuigen verwekt, die Hem met „nieuwe tongen" prijzen.

INDRUKKEN OP EENE REIS NAAR LONDEN.

III.

LONDEN.

Ook ik ben in Londen. Wat dat zeggen wil, begrijpt slechts hij, die eenigzins te huis is in alle de vraagstukken, die ieder dag in die wereldstad opkomen en beantwoord worden. Zoo dikwijls toch wij onze couranten in handen nemen, is het steeds het Artikel Londen dat u boeit. Maar Londen, stad der steden, waarbij zal men u vergelijken, als alleen bij dat Ninivé der Oudheid? Ook gij hebt een omvang, die, hoe groot ook, telken jare nog door eene stad van 70,000 zielen vergroot wordt. Uren en uren vliegt men in omnibussen voort en vindt het einde niet. Begint men daar waar uwe doks aanvangen en gij Greenwich reeds omarmt, om te eindigen daar waar de Kewgarden zich aan u aansluiten, en volgde men slechts de hoofdstraten, ook nog zoude de Profeet spreken van drie dagreizen. Maar Ninivé, met zijne grasvelden en bouwgronden, of lusthoven tusschen vier rivieren gelegen, en Londen met zijne Parks hebben dat gemeen: niet in de hoogte klimmend zes, zeven verdiepingen hoog te bouwen, maar wijd uit elkander te willen wonen. Het heeft iets eigenaardigs, wanneer wij, in een der schoonste Romans van Mevr. Nathusius de familiën beschreven vinden, die allen in één huis woonden in Berlijn, van de rijkste tot de armste. Zoo

is het niet in Londen. Men ziet terstond in Londen, dat ieder gaarne een eigen huis bewoont, zoo mogelijk met een bloemtuintje er voor. Die straten hebben iets gezelligs. Maar het zijn alle de nieuwe gedeelten van Londen. Wil men Londen kennen — dan naar de City. Hoe naderbij de groote bruggen, hoe ontzettender het gewemel van menschen. Soms zijn het straten, die men in vollen draf op- en afrijdt, langer dan een uur, en twee rijen wagens snellen elkander tegen, zoo aan elkander gesloten, dat men naauwelijks door eene toevallige opening tusschen de raderen van het eene en het hoofd van het paard van het andere zich doordringen kan. Op de bruggen en in de nabijheid is het dikwijls vier rijen, twee voor de stapvoets rijdende wagens en twee voor de in draf voortsnellende. Het is ongemeen belangrijk, uit de hoogte van een omnibus te zien, hoe tot de kleinste Gigs met de geestige ponies, gemend door dames, hondenwagens met lagchende jongens, ezelskarren elkander weten te ontwijken en altijd zoo die massas omnibussen ontkomen. Men vraagt zich telken reize: Kent dan ieder hier de kunst van paardenmennen in de hoogste volmaaktheid? Zestien honderd omnibussen snellen van 's morgens acht tot 's avonds elf, alzoo zestien uren lang, dat is honderd per minuut, de Oxfordstraat op en af. Daarbij zijn de trottoirs steeds gevuld met wandelaars.

Onafgebroken snelt men op deze wijze voort, en weet niet hoe, wanneer een oogenblik eenig oponthoud komt, er eene ontwarring zal plaats vinden. Doch de Politieman weet altijd raad; één woord, één wenk en alle rijtuigen staan stil, en alle voetgangers volgen op het „keep moving." Onder die duizenden vindt men eerst regt wat het is eene groote stad te bewonen. Hoe vinden zij allen brood? Wij zouden den reiziger aanraden een morgen toe te wijden aan de beschouwing van de visch-, groenten-, fruit- en veemarkt. Ik geloof dat het iets eigenaardigs heeft voor ieder vreemdeling, zulke massas bij elkander gebragt en door de eigenaardige inrigting den koop en verkoop gemakkelijk gemaakt te zien. Op de vischmarkt ziet men schier alle visschen,

schildpadden en kreeften der zee en rivieren te zamen. Ik heb nooit zulke kwantiteiten te zamen gezien. Schildpadden van honderde ponden zwaarte. Die markt begint met den dageraad, maar die onafzienbare reeksen van zalmen, kabeljaauwen en allerlei kleinere visschen, die honderde vischkarren, om ze weg te voeren, die massas ijs, om den visch onbedorven te bewaren, het was alles zoo rijk als nieuw. Zoo ook de groenten- en fruitmarkt, vooral de laatste; want de eerste beteekent niet veel in Engeland. Het mogt dan zijn de vreemde theesalade, die ik in die dagen vond, of de Rhabarberplant, zoo weelderig om Londen groeijende. Zij waren mij nieuw. Maar het fruit is kostelijker dan ergens. Frankrijk, België, Portugal leveren het beste. Zulke peren kent Holland nog niet, althans nog zeer schaarsch. Maar Londen, waar men de ananas en kokosnoot bij massas laat komen uit West-Indië, de fijnste tafelappelen uit Noord-Amerika, weet ook den ruwen voorraad van Nederland te waarderen. Men kan het alles gebruiken.

De veemarkt met zijne vierentwintig poorten, met al die menigte van vee, ik had den tijd niet om er anders dan in het voorbijgaan notitie van te nemen. Ik geloof echter dat Nederland daar tusschen de 25 en 30 millioenen gulden jaarlijks opbeurt, misschien meer, zeker niet minder.

Boven op eene omnibus of op eene stoomboot op de Theems, dat zijn de twee plaatsen waar de vreemdeling veel te zien heeft. Nog drukker dan op de straten is het drijven op de Theems. Boven de Londenbrug ziet men honderden van stoombooten, meest het verdek zwart van menschen. Overal eene aanlegplaats, alle tien minuten eene stoomboot op- of afwaarts; en dan die massas kleine en groote schepen. Hoe snelt men daar voort; hoe anders is het hier dan op die omnibussen. Op eene stoomboot reist men met honderd, twee honderd medereizigers, in en op de omnibus met twintig tot dertig. Maar altijd nieuw gezelschap; nooit ééne kennis. Altijd stille rust bij zooveel onrust. Het is in de wereldstad onmogelijk anders dan rustig stil zijn

gang te gaan; hoe weinig beteekent men daar! Wat baat het bezorgd te zijn! Allen zijn immers zoo kalm?

Met de stoomboot voeren wij van de Londenbrug de Theems eens op en eens af. Maar daar beneden is het de wereldhandel. Het is altijd, bij elk nieuw dok een mastbosch van schepen, nooit te tellen. En dan al die menigte van stoombooten en schepen, die naar alle werelddeelen afreizen, of van daar opkomen. Het was mij ook daar weder zoo vreemd; zoo vol van gedachten stond ik daar, en wie gaf mij eenig antwoord op dat groote raadsel: wat drijft toch alle deze honderd duizenden zoo naar die eene plaats?

Meermalen voeren wij van de Londenbrug naar omhoog tot Westminster of verder; eens voeren wij de Theems op zoo ver zij bevaarbaar was voor stoombooten. Het was een prachtige morgen. De zon verlichtte de oevers met de heerlijkste licht- en schaduwpartijen. Aan die Theems te wonen moet liefelijk zijn. Het wordt hoe langer hoe rustiger. Het eerste begin van die heerlijke Engelsche Parks vertoont zich hier. Zij zijn wel het onnavolgbaarste wat er gevonden wordt. Zulk een schoon gras vindt men nergens. Ik geloof, dat de grond zoo hard wordt door al het rollen, zoodat ten laatsten ook de mol moet wijken en zijn zetel elders vestigen.

Wij wandelden voorbij de Kew-garden de Theems op, die als een kleine stroom aan onze zijde zich kronkelde; soms in kleine schuiten, soms te voet togen nog andere wandelaars met ons voort. Zoo als men ons zeide, zoude er daar ergens in de parken een groot Cricketspel zijn. Ik heb dat spel dikwijls toegezien. Ieder Engelschman is enthusiast voor dat spel. Men zeide mij, dat er een afzonderlijk Cricket-journaal bestond. Ook dat men wedijverde wie het winnen zoude. Zelfs waren er elf naar Australië gereisd, om daar te kampen om de eer. Zegevierend waren zij teruggekeerd.

De Engelsche gymnastiek rust veelal op het Cricketspel en het boksen. Ieder volk heeft zoo iets. Wij hebben des winters het schaatsenrijden, het zwemmen, en het schuitje varen in den zomer. De Duitscher heeft zijne Thurnübungen. Zij hebben het in Engeland willen

invoeren. Er waren groote Thurnfeesten in Londen in de dagen dat wij er ons verblijf hielden. Maar zij beteekenden niet veel. De ernst der Engelschen bij hun spel heeft iets eigenaardigs. De Duitschers hebben eene opgewondenheid, die juist het tegenovergestelde is van de Engelschen. En toch spreekt men niet ligt een Engelschman, wiens oog niet vonkelt, als men op het edele Cricketspel komt. Men deelt zich in twee partijen, en plaatst eenige stokken op een afstand van 25 schreden. Een is er die den bal opwerpt; hij staat bij de benedenste drie stokjes; een wacht hem met eenen breeden slager in zijne hand, en zoekt hem terug te slaan tegen de drie paaltjes of elders heen, waar hij eenen post onbezet vindt. De kunst bestaat dan voor de tegenpartij in het vangen van dien bal, of het spoedig terugbrengen van den bal bij den opwerper, opdat niet de balslager eenige malen heen en weder wandele van de eerste tot de tweede paaltjes. Zooveel zag ik er van. Dit spel wordt in de vrije lucht in een der parken gespeeld. Jong en oud deelt er in. Een geweldig handgeklap volgde er als er een goede slag geschiedde.

De geheele afwezigheid van herbergen geeft reeds een gunstigen indruk over dit spel. Het bleek ras, dat het gespeeld werd als een spel der eere, niet als een spel dat tot winst of tot gebruik van sterken drank aanleiding geeft. De bekende Huber van Wernigerode, in zijne brieven over de sociale toestanden, woonde een wedstrijd bij tusschen de advokaten van Lincoln en de fabriekarbeiders van Belmont, waarin de laatsten zegevierden tot algemeene vreugde. Het eenige wat men bij die gelegenheid gebruikte, was: a cup of tea, (een kom thee). In de nabijheid stond eene tent, waar in reusachtige trekpotten de thee gezet werd. De thee was kostelijk. Ook de Sandwiches, het brood, dat men konde verkrijgen. Ik zag ook niets anders dan dat. Waarom is bij ons alle spel aan het herbergsleven verbonden? Waarom niet gelijk door geheel Engeland in de vrije natuur, geheel afgezonderd van alle invloeden die schadelijk zijn. Steeds stond ik een oogenblik stil bij

het Cricketspel. Ik vind het door geheel Engeland. Gelukkig volk, dat in zijne spelen nog zoo onschuldig blijft.

Verder en verder ging de wandeling, langs de Theems naar Richmond. — Onder de brug stonden de hengelaars, geduldig hun hengel uitwerpende. Het was een schilderachtig gezigt. Trouwens zoo vindt men het langs de Theems ieder oogenblik.

Snel voerde ons de spoortrein naar Windsor. Wij kwamen Eton voorbij. Dat ruwe oude Windsor, zoo veel eeuwen oud, had voor mij niet veel liefelijks. Duizendmaal liefelijker waren mij de Kew-garden. Ik kan mij begrijpen dat Hare Majesteit daar liever woont. Alles is daar bevallig, hier stijf.

Eene groep zag ik in de kapel van Windsor met groote belangstelling. Het was een graf monument. De dalende zon bescheen die groep door gekleurde glazen, en verlichtte ze op de prachtigste wijze; een engel zweefde tusschen twee geopende gordijnen met een kind omhoog. Twee engelen bogen hunne hoofden op die grafzerk. Zoo zal het eenmaal zijn. De engelen toch zijn de overbrengers in het rijk van God.

Op het graf van Prins Albert had de koningin nog dien morgen een bloemenkrans gebragt.

Onze avondwandeling door de Kew-garden behoorde tot de liefelijkste, die ik in Engeland gedaan heb. — Daar vonden wij de stoomboot weder, en kwamen in den avondstond bij Westminster Abdey aan. — Wij zochten een eethuis, om wat te gebruiken. Wij moesten vele straten door, waar het ons niet paste òf stil te houden òf in een hôtel in te gaan. — Het was alsof alles ons toeriep: Hier is voor u geen te huis! — Wij snelden de theatres voorbij. Het schijnt daar wel het toppunt van loszinnigheid. Wij ontworstelden ons ook aan deze streek. Eindelijk kwamen wij in stillere streken. Daar rustten wij, om dan met de laatste omnibus naar onze woning, ver boven in Upper Holloway, waar de hemel elke nacht zoo blaauw was, ons nachtkwartier te vinden.

Wat ik dien avond zag, was oorzaak dat ik het volgende stuk schreef.

INDRUKKEN OP EENE REIS NAAR LONDEN.

IV.

DE VRIJHEID IN ENGELAND.

Jaren geleden bezocht ik de twee belangrijke steden Hamburg en Bremen. Ik had gelegenheid om in beide steden de volkstoestanden naauwkeurig na te gaan. Maar het onderscheid tusschen beide was zoo groot, dat ik nooit anders kon, dan Hamburgs toestanden veroordeelen, die van Bremen als allezins navolgingswaardig toejuichen. De zonde treedt in Hamburg overal te voorschijn. In Bremen wordt hare uiterlijke verschijning niet gedoogd. Gaat men nu voort en vraagt men: welke zijn hiervan de gevolgen, dan staat men ontroerd stil, even zoozeer over de beginselen, waaruit die losbandigheid ontstaat, als over de gevolgen. De toestanden in Hamburg ontstaan uit het vrijheids-beginsel. Een iegelijk doet wat hij wil. Het schijnt oppervlakkig het beste. De mensch gebruike of misbruike zijne vrijheid naar zijne keuze. Maar het is niet alzoo dat bij den mensch de spreuke geldt: „den reinen is alles rein;" want wie is rein? Ik zag in Hamburg zulke toestanden in het openbaar, dat ik het niet waag ze mede te deelen, omdat de mededeeling zelve mij reeds gevaarlijk zoude voorkomen. Nu vraag ik: is dat voor kinderen, jongelingen, mannen, vrouwen, alles even onschuldig? — „Leidt ons niet in verzoeking!" zoo luidt de bede. Maar is dat niet de verzoeking ten

toppunt voeren? Is het niet natuurlijk, dat de schaamte en de schande der zonde eerlang wegwijken? Wie heeft de magt over zijne fantasie alzoo, dat deze schouwtooneelen der zonde er niet met onweêrstaanbare kracht zich inprenten, en van lieverlede heerschende worden. Wie zinkt niet allengskens weg tot deze toomelooze toestanden, om verdorven te worden met al deze verdorvenen. In Bremen heerschten nog eene magt van goede zeden. Nergens trad de zonde teugelloos, onbeschaamd op. Geen slecht huis, dat eenigzins in het oog viel, werd er gedoogd. Ook niet in de afgelegenste buurten. Het was daar eene uiterlijke reinheid en eenvoudigheid van zeden. Men behoefde niet met den Psalmist uit te roepen:

Het trotsch gedrag des boozen doet
Mij spreken in 't beklemd gemoed:
„Gods vrees is uit zijn oogen:"
Wijl hij zoo lang zich zelven vleit,
Tot God zijn ongeregtigheid
Niet langer kan gedoogen.
Bedrog en onregt spreekt zijn mond;
't Verstand laat na, den waren grond
Van 't weldoen op te merken.
Des nachts is 't kwaad zijn overleg;
Hij stelt zich op een boozen weg,
En schuwt geen snoode werken.

Men zag de kerken gevuld, de predikanten geëerd, den Zondag in ernst en stilte gevierd. Dat alles was in Hamburg anders; daar vond men ledige kerken, verachting van godsdienst, en de Zondag tot eene verwoesting gesteld. — Zoo groot is de toestand des verderfs in Hamburg, dat men bijna tot de overtuiging komt, het is er op aangelegd om de laatste stappen te doen, en te zeggen — de zonde moet nog op den troon geplaatst worden, en dan is de volkomene vrijheid daar.

Is het in Engeland beter? Wij betwijfelen het. Ook daar heerscht die zelfde vrijheid. Ik heb het ontweken, mijne voeten te zetten op de plaatsen, waar de zonde in al hare openbaarheid te voorschijn treedt. Ik vond het onnoodig, mijne verbeelding te stoffeeren met zulke

tooneelen. Ja zelfs schadelijk. Maar hetgeen ik gehoord heb van de toestanden van Londen, door mannen der Christelijke Filantrophie, door reizigers die met dit doel „de toestanden van Londen wilden leeren kennen," en die plaatsen bezochten, dat doet mij zeggen: „Hetgeen ik in Hamburg aanschouwde, terwijl ik bij dag langs den gewonen weg ging, vindt men in Londen terug, althans des avonds, en als de nacht hare duisternis uitbreidt."

Is dat waar, dat een Staat, uit het beginsel van vrijheid, de zondige toestanden, die een pestadem over alles uitbreiden, moet toestaan, dan mag ook een Staat geene kwarantainen leggen over schepen, die de gele koorts, of welke pestziekte ook, medebrengen. Ik heb de overtuiging, dat zulke toestanden, die eene verschrikkelijke beginselloosheid verraden, uitloopen op zelfsvernietiging, en dat de gevolgen van zulke vrijheden, de verwoesting, ja! den ondergang ook van het nog overblijvende goede medeslepen.

Menigeen zal met eene zekere huivering ook deze woorden lezen, omdat er gesproken wordt van de openbare zonde der ontucht; menigeen zal eene „Almanak-Magdalena" wegsluiten, omdat er een verslag van het Asyl-Steenbeek in voorkomt; maar naar Londen, Weenen, Hamburg en Parijs reist gij met uwe zonen en dochteren, en wilt niet de oogen sluiten voor duizendmaal erger tooneelen der onzedelijkheid, terwijl gij terugdeinst voor de voorzigtigste waarschuwingen tegen de zonde der ontucht.

Ik verkreeg in Londen hoe langer hoe meer de overtuiging, dat de Engelsche beginselen in de hoogste mate inkonsekwent zijn. Waarom handhaaft men den Sabbath zoo streng, in het verhinderen van allerlei volksvermaken, en vergunt ongestoord, dat die straten wemelen, althans in sommige streken, van allerlei ontuchtig volk, dat den voorbijganger althans 's avonds staande houdt, aangrijpt en bijna niet loslaat? Is dat geene aanranding van de persoonlijke vrijheid? Waarom sloopt men de hoogten in het Hydepark om den Garibaldi-strijd te voorkomen, en laat de Gin-en-Brandy-

huizen, omringd met prachtige tuinen, in zulk eene mate zich ontwikkelen, dat men er van verbaasd staat. Ach! hoe weinig beteekent daar de eenzame wandelaar, die op een houten bord met groote letters de spreuk een iegelijk voor oogen houdt: — Weet dat gij om al deze dingen zult komen in het oordeel Gods — of de vriendelijke bode, die eenige honderde uitnoodigingskaartjes verspreidt, om te middernacht te verschijnen in eene zaal, waar een déjeuner deze schepselen wacht! Wat baat dat alles daar, waar de menigte der uiterlijk bevalligste jonkvrouwen bidt en smeekt om een halven kroon om brandewijn te drinken, en zich met eene ongekende woede door den zwijmeldrank verdierlijkt? Ik zoude duizende vragen kunnen doen; maar ik ga deze dingen voorbij met de vaste overtuiging, dat de Staat pligten heeft omtrent het onzedelijk gebied en de verwoestingen daaruit ontstaan, even zoo zeer als omtrent al hetgeen, wat tot die rubriek gebragt kan worden, waarbij de Staat of het volk schade lijdt. — Engeland met zijne vrijheid roept ons luide toe: „Die vrijheid te begeeren is wegwerping van alle vrijheid." De hoogste vrijheid bestaat daarin, dat een ieder, zonder schade voor ligchaam of ziel, zijnen weg kan gaan. Dat kan men in Londen niet. De openbare onzedelijkheid geniet vrijheden, die elke ware vrijheid vernietigen. Het is hier geworden, gelijk zoo dikwijls: „De vrijheid van alle tucht heeft de tuchtelooze vrijheid op den troon geholpen." Zij regeert. Het is dus juist het omgekeerde van hetgeen men verwachtte. Trouwens zoo gaat het steeds. De godsdienstlooze school, die alle godsdienst bant, brengt geene vrijheid met zich mede tot godsdienst, maar plaatst op den troon de niet-godsdienst als beginsel. Deze alleen kan op dat terrein voortwoekeren, zoo als de woekerplant, in Duitschland zoo zeer bekend, die in den kortsten tijd alles inneemt, en elk goed zaad verbant. — De kerk, die de leer der vrijheid tuchteloos handhaaft, neemt allengskens tot haar beginsel die leer, die het meest tuchteloos, alle vastheid der leer verbant.

Wij komen tot die overtuiging, door den mensch te

beschouwen zoo als hij is, niet zoo als hij wezen moet. Zondig en verdorven is hij, of, zoo als de Heilige Schrift het uitdrukt, „in zonden ontvangen en geboren," want hij is uit vleesch geboren, terstond vleeschelijk gezind. Zoo zinkt hij, wien de tucht ontbreekt, in tuchteloosheid weg, verzinkt waar de godsdienst wijkt van de scholen tot godsdienstloosheid, want dit is zijn karakter; en voortgaande wordt verduistering en verharding zijn deel. Maar waar de ontucht in de volle vrijheid woedt, zich verbindt aan allerlei genietingen, waar dans, spel, muzijk, drank te zamen werken, met de lusten der wellust, daar houdt elke vrijheid op, om ten eenen male weg te zinken in de slavernij der zonde, om verkocht te worden tot het kwade.

Zoo zijn de toestanden in Londen, die wij met weemoed aanschouwden.

Zullen wij de straten en pleinen onzer groote steden ook alzoo aan zulke toestanden overgeven? Dat zij verre. Waar het reeds geschied is, keere men nog terug. Waar deze toestanden ontstaan, beperke men die vrijheid, die elke andere vrijheid vernietigt. Of zult gij toestaan, dat, om deze verfoeijelijke schepselen de vrijheid te verleenen, gij elke eerbare dochter van de straat behoort te weeren?

Wij weten het niet. Maar het komt ons hoe langer hoe meer voor, dat men met zulk eene vrijheid de heerschappij der zonde begeert ten toppunt te voeren.

Wat doet de Christen in Londen hiertegen? Het is veel, ontzaggelijk veel. Waar de goede zeden niet meer heerschen, waar zij hare magt verloren hebben, daar is het onmogelijk, met de wet de toestanden te verbeteren. Berlijn is niet meer gered geworden met de plotselijke vernietiging van alle slechte huizen. Zij kwamen onder eene andere gedaante wederom te voorschijn. Deze kankerachtige uitwassen groeijen alleen dáár, waar het volk, zelf verkankerd, ze dulden moet, omdat het niet meer waard is. Waar nog goede zeden heerschen worden zij natuurlijk uitgeworpen. Een Amerikaansch Hoogleeraar zeide mij eens, dat in die streken van Jowa, waar hij woonde, noch kroeg, noch ander

slecht huis zich konde staande houden, maar op eene eigenaardige wijze, zoodra zij haar verderfelijk karakter openbaarden, vernietigd werden. Alsdan kwamen de vrouwen te zamen in de kerk, allen gesluijerd en met eene bijl gewapend. Eene van haar deed het gebed, en daarna togen zij op naar het slechte huis, sloegen alles in stukken en trokken dan weder terug naar de kerk, waarna ieder hare eigene woning zocht. Eens had hij de vernietiging van een bordeel op deze wijze bijgewoond. Verre van daar, dat wij de ruwe wijze zouden goedkeuren, die den Jowaïten nog eigendommelijk is, zoo blijven wij echter stilstaan, bij datgene wat goede zeden vermogen. Dit is onbegrijpelijk, meer dan ooit in eenig menschelijk verstand is opgekomen.

In de toestanden die Londen, Hamburg, Rotterdam, Amsterdam kenmerken, is de barmhartige, ontfermende liefde voor als nog de eenige getuigenis, die tegen deze toestanden optreedt. Een andere weg was er nog niet mogelijk. Wat er in Londen in dezen geschiedt, heb ik uitvoerig opgeteekend in het verslag van het Asyl Steenbeek in de Magdalena, dat wel spoedig in aller handen zal zijn.

O. G. Heldring.

EEN VOORBEELD TER NAVOLGING.

Onlangs lag er op de tafel der vergadering van het Utrechtsche Zendeling-Genootschap een granaten slot en collier, door eene Friesche jonkvrouw gegeven in een bedestond te IJlst voor het zendingswerk. Eene maand later lag er op diezelfde tafel een brief uit Indië van een hoog geacht zendeling-leeraar, over het eiland Sawoe in de nabijheid van het eiland Timor. Hoe onontbeerlijk noodig aldaar een zendeling ware onder de 30,000 inwoners, hoe alles daartoe roept, hoe alles er toe voorbereid is, hoe men van Timor uit elke hulp zoude bieden. De Secretaris van het Zendeling-Genootschap aldaar, die dezen brief mede teekende, heette le Bruin. Zijn naam verwekte menige treffende herinnering aan de dagen, waarin zijn vader met zoo veel trouw, ijver en liefde arbeidde.

Maar naauwelijks heeft het Utrechtsche Zendeling-Genootschap drie zendelingen uitgezonden, of de roepstem van eene andere zijde is daar: komt, helpt ons! Hoe zouden wij dat durven ondernemen?

Ik vond in die gift van dat sieraad van die jonkvrouw en in die roepstem over Sawoe wel eene groote overeenstemming. Mij dacht er is zoo menig goud of zilver ornement of sieraad in onze woningen; wanneer nu het voorbeeld der IJlster jonkvrouw navolging vond, en een iegelijk gaf van het zijne iets, voorwaar de arme Soewanees zoude niet lang zonder zendeling blijven. Ik heb het op mij genomen, geheel uit mij zelven, om dit woord te schrijven. De voortreffelijke koningin van

Pruissen, echtgenoote van den vorigen koning, gaf eens tot den opbouw van Protestantsche kerken, door de Gustaaf-Adolf-Vereeniging, een kostelijk snoer paarlen. De eerste vrouwen uit Duitschland zijn gevolgd. Het heeft groote schatten opgebragt. Hier is eene nederige Friesche jonkvrouw de eerste geweest. Wie zal de laatste zijn? O. G. HELDRING.

Wij plaatsen dit voorbeeld ter navolging nogmaals. Reeds is er naar Timor over Sawoe geschreven. Tegen Maart aanstaande verwacht men tijding. Zijn die berigten het goede woord bevestigend, dat de aanbeveling in zich hield, en ontbreekt het niet aan middelen, dan is de stille hoop bij ons, dat deze eerste gave dit eiland tot een grooten zegen verstrekken zal.

Ingekomen een verzoek om 500 afdrukken van deze roepstem ter verspreiding. Voorts een gouden ring met de symbolen van geloof, hoop en liefde; twee zilveren doosjes, een zilveren naaldenkoker, Handboek der Bijbelverklaring, 6 Deelen, voor den toekomstigen zendeling. H.

DE HERVORMDE GEMEENTE TE VOERDE.

De navolgende geschiedenis werd toegezonden ter plaatsing in de Vereeniging. Ik geloof, dat zij zeer waard is gelezen en behartigd te worden.

De Hervormde Gemeente Voerde bestaat sedert het einde der 16de eeuw, en werd door den eigenaar der Vrij-Heerlijkheid Voerde, den vrijheer van Sijberg, als haren patroon gesticht. Sedert de 18de eeuw wordt dezelve door de koningen van Pruissen met 100 thalers uit Staatsmiddelen ondersteund, en was tot het jaar 1845 in het bezit eener eigene kerk, predikantswoning en predikant.

Toen in het jaar 1845 de laatste predikant overleed, lieten de patroon, en het koninklijk Consistorie, uit aanmerking van het geringe inkomen van 234 thalers, de plaats onvervuld.

In 1847 kocht de Katholieke graaf Salm-Hoogstraten het riddergoed Voerde, en werd patroon van onze kerk. Hij bestreed ons bestaan als Hervormde Kerk, wilde een Katholiek geestelijke aanstellen, en weigerde aan onzen hulp-predikant (Consulent, tijdelijk waarnemend predikant, pharz verweser) de kerkelijke inkomsten.

Dien ten gevolge moesten wij van 1852 tot 1855 een moeijelijk proces beginnen, hetwelk door den graaf met aanstrenging van alle krachten en groote kosten, door alle drie instantiën werd doorgezet, waardoor echter met Gods hulp de zekere existentie onzer kerk bewezen werd.

De vijandige houding van den Katholieken patroon noodzaakte ons echter, eene overeenkomst over de aflossing der patronaatsregten met den graaf te sluiten, dewelke door het koninklijk ministerie bekrachtigd werd.

Gedurende het proces brandde echter den 16den Junij 1854 plotseling de kerk en predikantswoning af, zonder dat de patroon de assurantie vernieuwd had.

De sedert 1845 door den hulppredikant slechts om de 14 dagen gehoudene godsdienstoefening moest na dien tijd in de school worden gehouden. De Hervormde echtgenoote van den graaf ging tot het Katholicisme over; de Hervormde pachters moesten voor Katholieke de boerderijen ontruimen, en door deze middelen vermindert het getal leden der Hervormde gemeente jaarlijks, zoodat er nu te Voerde, waar in 1847 nog geen enkel Katholiek woonde, van de 784 zielen reeds 95 tot het Katholicisme behooren.

Tegenover zulke middelen gelooven wij verpligt te zijn al onze krachten in te spannen, om datgene te behouden, waarvoor onze voorouders goed en bloed met vreugde ten offer bragten, en onzen geloofsgenooten om hulp te smeeken.

In de jaren 1858 en 1859 hebben wij uit eigen middelen de kerk herbouwd, en verzamelen sedert van onze middelen, en de leden onzer gemeente, die voor het grootste gedeelte behoeftig zijn, jaarlijks 500 thalers, tot vergrooting van het predikantsfonds, hetgeen thans reeds tot 375 thalers rente gestegen is. In vijf jaren tijds hopen wij dus met de hulp van onzen getrouwen God een predikants-inkomen van 500 thalers jaarlijks bijeen te hebben.

Om een eigen herder te kunnen beroepen, ontbreekt ons dan nog de predikants-woning, die in de plaats van de afgebrande herbouwd moet worden, en 2500 thalers zal kosten.

Deze som moeten wij bij vrienden en geloofsgenooten van onze zaak zoeken te verzamelen, daar het Kerkelijk Bestuur ons de toestemming tot het houden eener openlijke collecte onthouden heeft, onder het verwijzen naar meer behoeftige gemeenten; van de andere zijde

echter de mogelijkheid bestreed, dat wij onze vroegere zelfstandigheid zouden kunnen herkrijgen, en ons in de Vereenigde Hervormd-Luthersche gemeente van het in onze nabijheid gelegene Gotteswijkerham zocht in te lijven.

De Hervormde Gemeente Voerde, eene der oudsten aan den Rijn, sedert 16 jaren zonder eigen herder, heeft tot nu toe, niettegenstaande alle aanvechtingen hare existentie bewaard, haar Nederlandsch-Hervormd geloof op prijs gesteld; zij mag niet te niet gaan, kan hare zelfstandigheid niet ten offer brengen. Arm en in moeijelijke omstandigheden, rigt zij ook nu vertrouwend den blik naar Holland, op de sedert lang beproefde geloofsgenooten, van waar reeds vroeger hulp is gekomen, en smeekt door haren ouderling, den Burgemeester van der Mark, die in Februarij zijne collecte wenscht te beginnen, om eene vrijwillige bijdrage van Christelijke deelneming tot den spoedigen herbouw der predikants-woning en de eigene zelfstandigheid.

Voerde bij *Wesel*, 30 December 1861.

De Kerkeraad:

(was get.) van den Bruck, *Hulpprediker.*
J. D. Neukäter.
H. Pottman.
H. Neukäter.
Julius aus'm Weerth.
C. Schneider.
van der Mark, *Burgemeester.*

Nadere inlichtingen dienaangaande zijn steeds bereids te geven: Ds. Creutzberg te Zeist en de Hoofd-Redacteur der Vereeniging.

BUITENLANDSCHE BERIGTEN.

RUSLAND. — *De Grieksche kerk.* — Het bestuur der kerk is in Rusland toevertrouwd aan een ligchaam dat de Heilige Synode wordt geheeten, waarvan de oorsprong tot op Peter den Groote in 1721 opklimt. Tot op het einde der 16e eeuw stond Rusland wat het kerkelijke aangaat onder den patriarch van Konstantinopel. De Heilige Synode werd eerst te Moskou gevestigd, maar later naar St. Petersburg verplaatst. Ook bestond zij eerst uit 12 leden, maar dit getal is later vergroot. De bisschoppen die er toe behooren, verlaten op de beurt hunne provincie om er zitting te nemen. Drie leden zijn vast; het zijn de metropolitanen van St. Petersburg, van Kiew en van Moskou. De bisschoppen hebben zitting onder voorzitting van een der metropolitanen, in tegenwoordigheid van een prokureur des keizers, die belast is met al wat de kerkelijke kanselarij aangaat. Deze prokureur is vaak een militair beambte. Deze kerkelijke senaat is belast met al wat de administratie der kerk betreft, en bekleedt al de functiën die vroeger tot den patriarch behoorden. Maar al hare akten zijn eerst na goedkeuring van den keizer geldig. In ieder provinciaal bestuur bestaat nog een konsistorie onder de inspiratie van de Synode geplaatst en belast om haar in lokale zaken te vervangen. Het zijn deze konsistoriën die belast zijn met de registers van den burgerlijken stand en de politie der gemeenten, om over de eeredienst en het gedrag van de leden der geestelijkheid te waken, en eindelijk de kerkelijke zaken te beoordeelen. Zij zijn om zoo te zeggen, zoo vele vikariaten van de Synode.

ZWEDEN. — *De zondagviering en de pleiziertreinen.* — Bij de klagten die de Engelsche dagbladen aanheffen over de wijze waarop de zondag in Zweden wordt gevierd, vinden wij toch een koninklijk besluit vermeld, waarbij de pleiziertreinen op de spoorwegen op zondag en godsdienstige feestdagen worden verboden.

PRUISSEN. — *Eene belangrijke ontdekking.* — Een boekhandelaar van Breslau, de heer Skutsch, heeft eene verzameling spreuken ontdekt en aangekocht, die door Luthers hand zelven geschreven zijn. Zij bevat 500 spreuken en leefregelen en beslaat 33 bladz. in 8°., en schijnt nog nimmer gedrukt te zijn geweest. Of de spreuken van Luther zelven zijn, of wel uit andere schrijvers bijeen verzameld, dit wordt er niet bij vermeld.

BELGIË. — *Het Evangelisch Genootschap.* — Den 18en Augustus l.l. is de jaarlijksche zitting van de Synode der Evang. Belgische zendingkerk geopend. Daaraan hebben 35 werkelijke en 5 honoraire leden deel genomen, dat veel is voor eene kerk die nog maar weinige jaren aanwezens telt. De Synode heeft vier dagen geduurd. Het aantal harer gemeenten en posten bedraagt tegenwoordig 19. Het werk gaat wel is waar slechts langzaam vooruit, maar het is toch degelijk; het arbeidsveld breidt zich van jaar tot jaar uit, en vereischt vermeerdering van arbeiders. De eerw. Panchaud heeft zijn ontslag genomen als predikant bij de vereenigde kerk te Brussel, en is naar Lausanne teruggekeerd, waar familie-aangelegenheden hem riepen.

SPANJE. — *Een historisch dokument.* — Onlangs heeft men in de bibliotheek van Madrid een belangrijk dokument betreffende het protestantisme in dit land uit den tijd der Hervorming gevonden. Het is ontdekt in een handschrift in folio, zonder titel, door don Toribio del Campillo, die het terstond aan den heer J. M. Guardia, een der redakteuren van de Revue de l'Instruction publique, heeft gezonden. Dit stuk is uitgegeven in het no. van 4 Sept. van dit tijdschrift, dat te Parijs het licht ziet. Hoewel het geen naam-

teekening draagt, schijnt het te zijn van een ooggetuige, misschien wel van een der uitvoerders van de bloedige daad die het beschrijft. Het handelt over de auto-da-fé, die den 21 Mei 1559 te Valladolid plaats had, dat afgrijselijk treurspel, waar prinses Johanna, zuster van Filips II, don Carlos, zijn zoon, nog kind zijnde, en de heeren van het hof bij tegenwoordig waren, en dat de bloedige executiën opende, waardoor het protestantismus in Spanje bij zijne geboorte werd gesmoord.

— *Veroordeeling om des geloofs wille.* — Volgens de dagbladen luidt het vonnis door het geregtshof van Grenada uitgesproken, aldus: Jose Alhama Teva veroordeeld tot 9 en Manuel Matamoros tot 8 jaren gevangenisstraf, met verbod van te onderwijzen, uitsluiting van alle publieke waardigheid, en betaling door ieder der veroordeelden van een vierde der kosten. De boeken en papieren zijn verbeurd verklaard. — De andere beschuldigden zijn vrijgesproken. De twee veroordeelden hebben geappelleerd op het hof van Malaga. Bidden wij God dat hun eindelijk regt gedaan en zij geheel vrijgesproken worden!

ZWITSERLAND. — *Een asyl voor boetvaardige gevallenen te Genève.* — Den 15[dn] October l.l. heeft men te Genève een asyl voor boetvaardige gevallen vrouwen en meisjes geopend. Eene brochure van Ds. Borel, getiteld: »In den afgrond," bewijst onwedersprekelijk de noodzakelijkheid van een asyl, waarin de ongelukkige slagtoffers der onkuischheid stoffelijke en geestelijke hulp vinden, welke zij behoeven om daarna eerlijk haar brood te kunnen verdienen.

— *Het Bazelsche Zendelinggenootschap.* — In de laatste maanden heeft dit Genootschap gewigtige dingen zien gebeuren. Eene aardbeving heeft een gedeelte van de zendingsgebouwen te Ussue in Afrika vernield; eenige broeders wonen onder den blooten hemel, en nieuwe geldelijke offers zullen onvermijdelijk zijn; ware het alleen maar voor de gezondheid der zendelingen. Te zelfder tijd heeft de Afrikaansche zending twee zendelingzusters en twee kinderen verloren; daarenboven heeft een broeder dit Genootschap verlaten om zich bij een Amerikaansch aan te sluiten. — Vier broeders, van welke één een Hindoe is en twee oudzendelingen

zijn, zijn naar Hindostan vertrokken en 18 nieuwe kweekelingen in het zendingshuis opgenomen. — Eene buitengewone beweging heeft er in China (te Tschang Loch, in het distrikt Canton) plaats gegrepen, ten gevolge van den arbeid van een der katechizeermeesters. De zendeling Winnes heeft zich derwaarts begeven, en is er zoodanig ontvangen dat hij godsdienstig onderwijs moest geven, den geestelijken staat der katechizanten onderzoeken en eindelijk 100 personen kon doopen.

Dit Genootschap, dat nu 47 jaren heeft bestaan, heeft in het laatste jaar de aanzienlijke som ontvangen van 675.767 frs.; terwijl de uitgaven tot 712.115 frs. waren geklommen. Het Zendingshuis telt thans 85 leerlingen, onder welke 7 Armeniërs zijn; in de laatste weken hadden zich 64 nieuwe kandidaten aangemeld.

Brazilië is een nieuw arbeidsveld voor het Genootschap geworden. De dringende aanvragen van den Zwitserschen konsul en de welwillende aanbiedingen van het Braziliaansche gouvernement hebben het bestuur genoopt, vele Leeraars, Evangelisten en Zendelingen daar heen te zenden, om er het evangelie onder de talrijke Duitsche kolonisten van dat rijk te verkondigen.

Afrika telt 6 posten, die door 24 zendelingen, 15 zendelingzusters, 25 inlandsche katechizeermeesters en onderwijzers en 5 inlandsche onderwijzeressen bediend worden. In het seminarie van Akropong zijn 37 kweekelingen, die voor katechizeermeesters worden opgeleid en in de onderscheidene scholen van het Genootschap 522 leerlingen. De Afrikaansche aan het zendelinggenootschap verbonden gemeenten tellen 656 leden, 90 katechizanten en in alles 910 personen die meer of min regtstreeks onder den invloed van de zendelingen staan.

In *Hindostan* telt het genootschap 15 posten, die bediend worden door 49 Europeesche zendelingen, 27 zendelingzusters, 55 inlandsche katecheten of onderwijzers, 6 onderwijzeressen en 43 nog Heidensche onderwijzers. De twee katecheten-seminariën tellen 36 kweekelingen, en de onderscheidene scholen vereenigen 2591 kinderen. De kerk aldaar telt 2857 leden met 140 katechizanten, en in alles 5011 personen, die onder de verpleging zijn van de zendelingen.

In *China* heeft het Genootschap 3 posten, waar 2 zendelingen arbeiden, die door 4 inlanders worden geholpen. Te Lilong telt het 26 kweekelingen en, op de 3 posten 120 ten avondmaal geregtigde leden, 233 katechizanten en 397 andere personen, die door de zendelingen verpleegd worden.

In de *Vereenigde Staten* heeft het 66 arbeiders, die bezig zijn het Evangelie aan de vele Duitsche kolonisten te verkondigen.

Daarenboven telt het zendingshuis, de twee kinderhuizen daaronder begrepen, in de stad Bazel zelve, meer dan 200 personen. De onderscheidene posten in het buitenland worden bediend door 150 Europesche zendelingen, die meer dan 60 kinderen hebben, zoodat er in het geheel meer dan 400 personen zijn, die de groote zendingsfamilie van Bazel uitmaken. Hierbij moet men nog ruim 400 Negers en Hindoes voegen, die mede in dienst staan van het Genootschap.

Sedert de oprigting zijn in het zendingshuis 400 zendelingen opgeleid, die het Evangelie in alle landen gebragt hebben.

— *De vrije Evangelische Kerk te Genève.* — Deze bestaat uit 700 leden en 1500 avondmaal-vierenden. Achthonderd personen, die eigentlijk tot de nationale kerk behooren, genieten het regt om in de vrije kerk ten avondmaal te komen, zonder er werkelijk leden van te zijn. Deze laatste kerk is het voorwerp van zeer merkbare zegeningen geweest sedert de conferentiën van het Evangelisch Verbond. Deze toch hebben eene heilzame opwekking bij vele zielen ten gevolge gehad. Er is een nieuw leven ontstaan, verdubbeling van ijver en meer eenheid.

— *Verslag door bisschop Gobat.* — Zondag 28 September l.l. heeft bisschop Gobat voor een aanzienlijk gehoor in de nieuwe kerk over de Evangelisatie in Palestina, Assyrië en Abyssinië gesproken. De gevoelens zijn zeer veranderd te Jeruzalem; 16 jaren geleden hoorde bijna niemand den naam van Jezus uitspreken, zonder dat Hij vervloekt werd; tegenwoordig wordt Jezus algemeen beschouwd als een man die onregtvaardig ter dood is gebragt. Er zijn verscheidene Evangelische gemeenten in Palestina gesticht; te Jeruzalem is een weeshuis, dat 25 kinderen telt, wier ouders in den laatsten moord zijn omgekomen. Abyssinië is mede een belangrijk veld ter Evangelisatie. De Bijbel wordt er ruim verspreid.

ITALIË. — *Evangeliearbeid in Napels.* — De godsdienstige conferentiën van den heer Albarella hebben te Napels goed gewerkt. Vele van de werklieden welke ze hebben bijgewoond, hebben zich ten getale van honderd tot eene Evangelische Vereeniging gevormd, en houden zich naar hun vermogen bezig met de waarheid rondom zich te verbreiden. Zij geleiden hunne vrouwen en dochters naar eene naaivereeniging; alwaar deze, onder het maken van kleederen voor de armen, naar de voorlezing luisteren van mevrouw Barra, hare presidente, of van eene andere tot het evangelie bekeerde dame. Onlangs sprak een oud priester, die de conferentiën had bijgewoond: »Ik ben te oud om een ander beroep dan dat van priester waar te nemen. Het kost mij, wel is waar, veel, de mis te doen, zonder er aan te gelooven, maar ik moet een gedeelte van mijne familie onderhouden. Ik wil echter volstrekt niet, dat de mijnen dezen verkeerden weg gaan, en ik breng u mijne twee nichten, die reeds uwe naai- en bidvereenigingen bezoeken, opdat gij ze tot »evangelischen" opleidt." De twee meisjes sprongen van vreugde op, toen zij zich aan de zoo even genoemde Vereeniging mogten aansluiten. — Later hoorde de heer Mazarella een oud kapucijn, die eene conferentie had bijgewoond, uitroepen: »welk eene schoone zaak! welk een goed werk! Deze zijn de ware Christenen!" Jammer dat de heer Mazarella, die in de provincie tot magistraat is benoemd, de stad Napels gaat verlaten. Men hoopt evenwel dat het door hem ondernomen werk, dat zoo gezegend vooruit gaat, bij zijn vertrek niet zal lijden. Het wordt door ijverige en bekwame mannen ondersteund, zooals de heer Cresi, een bekeerd Jezuït, en de heer Perez, die met zijne bekwaamheden der zaak van het evangelie goede diensten bewijst. Hij heeft onder anderen lessen in de sterrekunde uit een Christelijk oogpunt gegeven, die zeer veel nut hebben gedaan. De leden der Vereeniging, ten deele uit voormalige lazzaroni bestaande, zijn overigens vol vuur en ijver voor de zaak des Heeren.

ELBA. — *Evangelie-arbeid.* — De eerw. heer E. Marchand heeft een derden Evangelischen post op Elba mogen vestigen en wel te Longone, een fraai stadje, twee uren gaans van Rio verwijderd. Wel telt deze nog maar weinig leden, maar

zij leggen veel begeerte naar Evangelisch onderrigt aan den dag. Een man van 72 jaren, die reizen doet ter bevordering van het Godsrijk, is op dezen post reeds van groot nut geweest. De post te Porto-Ferrajo wordt bediend door den heer Peccenini. Te Rio arbeidt de eerw. Marchand zelf. De aldaar in Julij met 11 leerlingen onder de leiding van een gewezen Roomsche thans geloovige onderwijzeres geopende school telt reeds 22 kinderen. De vergaderplaats is te klein geworden; de zeevarenden zijn begonnen met eene kollekte onder elkander te doen voor een ruimer kerkgebouw, die 700 francs heeft opgebragt. Een jeugdig Christen van Rio gaat naar Piëmont om te studeren en voor leeraar te worden opgeleid.

GRIEKENLAND. — *Kerkelijke Synode.* — De instelling van de Kerkelijke Synode van St. Petersburg heeft in Griekenland navolging gevonden. Toen, na de omwenteling, die Turkijë dit zoo belangrijke gedeelte van zijn gebied in Europa benam, deze nieuwe staat tot een onafhankelijk koningrijk was verheven, werd de administratie van de Grieksche kerk den patriarch van Konstantinopel ontnomen, en men stelde eene besturende Heilige Synode in, waarvan de organisatie van 1833 dagteekent. Dit kerkelijk ligchaam bestaat uit een president, vier bisschoppen, een sekretaris, een koninklijken kommissaris en eenige leden. Zij is in kerkelijke zaken met oppermagt bekleed; terwijl de koning slechts het regt heeft om de benoeming van bisschoppen te sanctionneren en hun het investituur te geven.

SYRIË. — *Voortgang van het Evangelie.* — In vele gedeelten van Syrië wint het Evangelie merkbaar veld. Men spreekt van 200 bekeeringen die te Kana en van 61 die te Tibneer moeten hebben plaats gehad. In vele dorpen, zooals Merj-Riyim, Belad en Bshara zijn vereenigde Grieken en Maroniten leden der Protestantsche kerk geworden. Drie kleine dorpen in den omtrek van Damaskus vragen om zendelingen. Het licht des Evangelies verspreidt zich ook in vele deelen van den Libanon.

THIBET. — *De zending der Broedergemeente.* — De zen

ding der Broedergemeente aan het westelijk Himalaya-gebergte te Kyelang in Klein-Thibet gaat vooruit; maar aan de vorming eener gemeente kan nog niet worden gedacht. De arbeid van de zendelingen die zich aldaar bevinden, bestaat hoofdzakelijk in vertaalwerk, scholen, ook breischolen voor de Thibetaansche meisjes, predikingen, en boekverspreiding in den omtrek. De boeddhisten, ook hunne priesters, de lama's, gedragen zich niet bepaaldelijk vijandig tegen de zendelingen, maar zijn stomp en onverschillig, zoodra hun het woord Gods wordt verkondigd: men wil geen tittel of jota van de voorvaderlijke zeden afwijken.

JAMAÏKA. — *Vruchten der opwekking.* — Uit Jamaïka, van waar wij sinds twee jaren zooveel van opwekking in de gemeenten der kleurlingen vernomen hebben, melden de zendelingen der Broedergemeente, dat de vruchten van dezen genadetijd in hunne 13 groote gemeenten wel te bemerken zijn, en dat ook nu nog nieuwe opwekkingen plaats grijpen. Maar juist van die, wier opwekking met stuiptrekkingen, krampen en andere uiterlijke gebaren gepaard gingen, is een groot gedeelte later weder in de vorige onverschilligheid en wereldsgezindheid terug gevallen. Daarentegen zijn vooral dezulken getrouw en volstandig gebleven, wier verandering meer ongemerkt en stil had plaats gehad.

NIEUW-GUINEA. — *Zendingsarbeid.* — Op Nieuw-Guinea hebben de Gosznersche zendelingen, in weerwil van 7jarigen trouwen arbeid, nog niets uitgerigt. Nog geen enkele Papoe is bekeerd of ook maar wakker geschud en begeerig om te luisteren. Wel hebben de Papoes de zendelingen gaarne bij zich, maar omdat zij bij hongersnood en ziekte allerlei weldaden van de zendelingen ontvangen; zij zijn echter maar niet te bewegen om ten gevalle van hunne weldoeners van het bouwen van een afgodstempel af te zien. Zelfs de verwoestende pokziekte, welke de zendelingen hun als eene straf van God voor hun hardnekkig vasthouden aan de afgoderij aanwijzen, is niet in staat geweest hun andere gedachten in te boezemen.

28 Oct. 1862. T. M. LOOMAN.

CORRESPONDENTIE EN BERIGTEN.

Aan de Leden en Begunstigers van de Vereeniging tot Verbreiding der Waarheid *en verdere Geloofsgenooten!*

Genoemde Vereeniging, welke ontstaan is in het woelige jaar 1848, heeft door des Heeren zegen en Uwe bijdragen zich tot heden kunnen staande houden.

De Bibliotheek, in Maart 1849 geopend, blijft steeds ruim bezocht. Zeker zijn er sedert genoemd jaar 70,000 boeken, die den weg der waarheid verkondigen, zoo als die in Christus Jezus is, regtstreeks of in boeijende verhalen meer zijdelings onder onze stadgenooten verspreid geworden, en wij hebben hope van niet zonder vrucht.

Ook heeft men sedert 1851 Zondagscholen opgerigt; en ofschoon in genoemd jaar de eerste ontstond, mogt men zich een jaar later in vijf goed bezochte scholen verheugen, terwijl dit getal sedert tot twaalf geklommen is, welke door ongeveer 400 kinderen bezocht worden.

En hoewel men nu onze Vereeniging, door de gunst en zegen Gods, bloeijende mag noemen, zoo hebben wij toch groote behoefte, eene behoefte die reeds lang bestaat, en dat wel:

Aan een eigen lokaal.

Ons lokaal voor de Bibliotheek kan des winters niet verwarmd worden. De afhalers van boeken hebben eene slechte plaats in een gang, waar het bij guur weder zeer koud is, en wat het meeste is, er is geene plaats meer in de kast, zoodat men nu reeds tot op den grond de toevlugt heeft moeten nemen om de boeken te plaatsen.

En niet alleen voor de Bibliotheek, maar ook voor de Zondagscholen is een ruim lokaal behoefte, om er ten minste de kinderen te verplaatsen uit onze kleinste en bedomptste vertrekken, waar kinderen en voorganger het soms zeer kwaad hebben, daar de meeste van onze meergenoemde twaalf lokaaltjes slechts woonvertrekken van de arbeidende klasse zijn. Ook met het oog daarop is een geschikt lokaal groote behoefte.

Nu rijst de vraag: wat noemt men een geschikt lokaal? Men gevoelt dat dit geheel van de deelneming zal afhangen. Mag die deelneming, onder Gods zegen, ruim zijn, dan stellen wij ons voor, om ook in eene meer algemeene Christelijke behoefte te voorzien, om namelijk zoodanig pand te koopen, waaraan een geschikt lokaal verbonden is tot het houden van Bidstonden, lezingen en andere Christelijke vergaderingen.

Maar hoe dat alles te bekomen? Daar hebben wij al vele malen over gesproken met elkander en met den Heer. Hoort onze voorstellen en laat dezelve, om Jezus wil, genade in Uwe oogen vinden en helpt ons.

Ons verlangen was een kapitaal bijeen te brengen in aandeelen van HONDERD GULDEN, rentende 3 pCt., en waarvan wij jaarlijks een, twee à drie nommers zouden uitloten, naar gelang van den staat der kas. Over het geld van inschrijving zou dan eerst beschikt worden, als men een geschikt lokaal zou gekocht hebben.

Het moge vreemd klinken gelden te vragen voor hetgeen nog gekocht moet worden, en toch heeft de ondervinding ons geleerd, dat zulks hoog noodig is; want menig geschikt pand werd verkocht, waaraan wij niet konden denken om te koopen, omdat de tijd tusschen den verkoop en het verkrijgen van de noodige gelden op billijke voorwaarden altijd te kort is bevonden. Het te koopen pand zou staan ten name van genoemde Vereeniging, daar het Z. M. den Koning behaagd heeft, op onze aanvrage, in het begin dezes jaars, haar tot regtspersoon te verklaren.

Nevens deze bieden wij UEd. het hierbijgaand Inschrijvings-Biljet aan. Nogmaals, de Heer neige uw hart tot ruime deelneming in een werk, dat wij vertrouwen een werk des Heeren te zijn. Dat onze stad voor Amsterdam, Haarlem,

Leiden, Alkmaar en Dordrecht in deze niet moge achterstaan. En wij, die onzen tijd en krachten tot verbreiding der Waarheid zoeken aan te wenden, bidden UEd. nogmaals, helpt ons ook met Uwe gebeden en Uwe gaven; en geve de Heer op het werk, Uwe en onze personen eenen grooten zegen des Heiligen Geestes.

's Gravenhage, October 1862.

Het Bestuur:

A. J. VAN DER HEIJDEN. J. TUIJN.
A. P. LOOFF. J. J. VELLEKOOP.
J. P. REESER. H. DE ZWAAN.
L. W. SILLEVIS. J. DE ZWAAN, Jz.

Gedemptegracht, 77.

EVANGELISATIE IN NOORD-HOLLAND.

Daar de Heere in Enkhuizen, Hoorn en omstreken meer en meer honger geeft naar de waarheid, die van boven is, wendt zich de Vereeniging ter Verbreiding der Waarheid aldaar tot de vrienden en vriendinnen des Heeren, met het volgende verzoek. Kan zij met blijdschap vermelden, door eenige geldelijke bijdragen van enkele Christenen in staat te zijn geweest, op meer dan éénе plaats in Noord-Holland te evangeliseren, daarmede te kunnen voortgaan is haar wensch en bede. Er is reeds groote behoefte aan geldelijke ondersteuning om te kunnen blijven bestaan, hoeveel te meer dus, als zij het ingeslagen spoor verder wenscht te betreden. Aan Christelijke Bijzondere Scholen, waarvan zij er met Gods hulp reeds ééne te Enkhuizen heeft opgerigt, is in deze provincie eene groote behoefte. Evenzoo is dit het geval met Christelijke lectuur voor het volk. Zouden er nu niet onder de vrienden gevonden worden, die daartoe gaarne ook het hunne willen bijdragen? Onze wensch is in Noord-Holland op zoovele plaatsen mogelijk populaire Bijbellezingen te houden, Bijzondere Scholen op te rigten en Christelijke geschriften ter lezing te geven. Daardoor alleen kan men een zegen verwachten voor land en volk. Overtuigd van uwe

liefde, ook voor Noord-Holland, doen wij daarop een beroep, met de bede, dat de Heere u zegene.

Namens het Bestuur:

Enkhuizen, J. KWAST Jz.
September 1862. *Secretaris.*

UTRECHTSCHE ZENDINGS-VEREENIGING.

Gelijk ten vorigen jare roept het Bestuur der Utrechtsche Zendings-vereeniging godvreezende en bekwame jongelieden, die het Evangelie aan de Heidenen wenschen te brengen, op, om zich vóór 10 December e. k., onder het adres van den Heer K. F. CREUTZBERG, Secretaris der Vereeniging, schriftelijk aan te melden.

Slechts zij zullen tot het onderzoek worden toegelaten, die eene goede gezondheid genieten en vrij zijn van hinderlijke ligchaamsgebreken; die belijdenis des geloofs hebben afgelegd; die den ouderdom van 25 jaren nog niet hebben bereikt; die goede getuigenis hebben omtrent aanleg, karakter en opregte belangstelling in de zaak van de uitbreiding van het rijk des Heeren. Men verlangt in den aanstaanden zendeling opregt geloof in en vurige liefde tot den Heere Jezus, wien hij voor zich zelven moet aangenomen hebben als zijn Heer en zijn God; eene besliste overgave des harten aan dien Heer, en eene levendige begeerte om de blijde boodschap van des zondaars verzoening met God, om de verdiensten van Christus, te brengen aan hen, die Hem niet kennen. — Verdere vereischten zijn: grondige kennis der Bijbelsche Geschiedenis en van de leer des geloofs, vooral met toepassing op eigen hart en leven; vlug en duidelijk kunnen lezen, en eene leesbare hand schrijven; de hoofdregels van het rekenen, met insluiting der gewone en tiendeelige breuken en des regels van drieën; bekendheid met de gronden der Nederduitsche taal, eenige kennis van de Algemeene geschiedenis, en der aardrijkskunde, vooral ten opzigte van het Heilige Land, het Vaderland en zijne overzeesche bezittingen; aanleg tot het leeren van talen, en om hunne verkregene kennis eenvoudig en duidelijk aan anderen te kunnen mededeelen.

De *Evangelische Vereeniging* voor *Zeeland*, haar Colporteur en Evangelist wegens zijne benoeming als Catechiseermeester in eene der steden van Zuid-Holland eervol uit hare dienst ontslagen hebbende, wenscht, ten einde hem te vervangen, wederom een geschikt persoon als zoodanig aan te stellen. Hij, die daarvoor in aanmerking verlangt te komen, adressere zich met franco brieven bij den Secretaris van bovengenoemde Vereeniging te Middelburg, Wijk F. No. 96, bij wien inlichtingen te bekomen zijn.

ONTVANGST VAN GELDEN.

NORMAALSCHOOL TE NIJMEGEN.

Sedert hare laatste opgave zijn door de Directie de navolgende gelden met dankzegging ontvangen.

Contributiën uit Utrecht	ƒ 230.—
Stuiversvereeniging aldaar	" 41.60
Van Mr. A. G. Baron de Geer	" 100.—
Bovengenoemde sommen alle door tusschenkomst van Mr. R. A. Falck.	
Van den Heer Visser te Heerjansdam	" 25.—
" den jongen Heer Jer. Siblesz te Staphorst, uit een busje	" 2.50
Door Jonkvrouw van der Velden te 's Gravenhage:	
Stuiversvereeniging aldaar	" 145.60
Aan giften enz.	" 20.63½
Door den Heer J. Voorhoeve te Rotterdam:	
Gewone jaarlijksche contributiën	" 172.50
Van de Stuiversvereeniging aldaar, onder directie van den Heer R. T. Rozenstok	" 139.88
Van eene Stuiversvereeniging, onder directie van den Heer G. C. Voorhoeve aldaar	" 28.60
	ƒ 906.31½

Door deze hulp zijn wij in staat gesteld, om het ontstane deficit te dekken, en ten deele in de behoeften van de maand November te kunnen voorzien; doch met aandrang blijven wij aan allen, die belang in Christelijk onderwijs stellen, de belangen der school aanbevelen. Zij heeft zulks dringend noodig. Van af de maand November zullen nog twee kweekelingen voor rekening der Vereeniging voor Christelijk Nationaal onderwijs op de school opgenomen worden, om voor het vak van onderwijs te worden opgeleid. Daartoe is in de afgeloopen maand een vergelijkend examen

gehouden, waarvoor 23 zich hebben aangemeld; twintig zijn verschenen, en wel dezen zijn gekozen: E. Raams uit Arnhem en J. van Rossum uit Bunschoten. — Aan lust voor het onderwijzersvak ontbreekt het alzoo niet. Werden er slechts meerdere gelden gevonden, er zoude dan weldra in de behoefte der bijzondere scholen voorzien zijn. — Daartoe wekke dan ook de Heer de harten van velen op.

Nijmegen, 25 Oct. 1862.

Namens de Directie: J. A. Stoop.

Ontvangen door het Synodaal Comité.

1862.		
Junij.	Collecte te Brussel	fr. 319.50
	WelEw. Pred. Mense te Voorthuijzen ƒ20	" 42.32
	" " Pradez van Luik	" 10.—
Julij.	Collecte de Heer van Borcharen ƒ200	" 423.28
	De WelEw. Heer L. J. van Rhijn, Pred. te Wassenaar, van het Gen. Trouw in 't kleine ƒ12.37[5]	" 26.17
	Collecte de Heer van Borcharen ƒ200	" 423.28
	" te Luik	" 40.—
Aug.	Collecte de Heer van Borcharen ƒ150	" 317.46
	Ontvangen uit Antwerpen	" 300.—
	Collecte de Heer van Borcharen ƒ444.48	" 940.70
	Van de Waalsche Gemeenten ƒ726.36	" 1537.27
	Den WelEw. Heer J. H. Gunning te 's Hage ƒ20	" 42.32
	Den WelEw. Heer J. M. Bolderman, pred. te Bunnick, van eenige vrienden ƒ7.42[5]	" 15.70
	Onbekend voor de kerk van La Bouverie	" 20.—
	" van Rotterdam ƒ25	" 52.91

A. v. d. W. Pietersszen,
Secretaris.

Met dank ontvangen voor het Parijsche Zendelinggenootschap:

Julij.	Mevr. v. P. geb. v. L.	ƒ25.—
	N. N.	" 6.43
	Hulpvereeniging "Trouw in 't kleine" te Wassenaar.	" 12.50
	N. N.	" 40.—
Aug.	N. N.	" 50.—
Oct.	Van Jhr. El. v. S.	" 10.—
	Binnen- en Buitenl. Hulp-Zendeling-genootschap	" 25.—

Groen van Prinsterer.

Het Dames-Comité ter bevordering van de Evangelie-verkondiging en de Afschaffing der slavernij in Suriname, heeft ten behoeve van kerk en scholen door de Hernhuttersche zendelingen in Suriname met opregte erkentelijkheid ontvangen: Uit 's Hage van Graaf E. v. B. ƒ12; van Generaal D. L. S. jaarlijks ƒ10; van eene bejaarde dame, door Mevr. M. C. C. Moll, voor eens ƒ100; van eene jonge jufvrouw ƒ1.23^{5}. Uit Velp van T. v. d. B. en S. G. ƒ25; onbekend ƒ10; van Ds. B. ƒ2.50; Jufvr. de Monnik te Polsbroek ƒ2.50; N. N. te Nijmegen ƒ3.21^{5}.

Tot eenig Christelijk doel, van W. B. ƒ1.23^{5}; voor de martelaars in Spanje, van N. N. ƒ5.

Innigen dank zij den milden gevers toegebragt; moge 's Heeren zegen op hen en op hunne gaven rijkelijk rusten. Immers zoo ooit dan zal bij de aanstaande vrijwording der slaven het bestaan van kerken en scholen dringend noodig zijn. Dat de ontvangene gaven veler navolging vinden! Circulaires in honderde uitvoerige bijzonderheden zijn op aanvrage terstond verkrijgbaar. Met hartelijke aanbeveling tot eene belangstellende lezing en milde beantwoording daaraan:

Namens het Comité:
A. A. BERGENDAHL,
Presidente.

Amsterdam,
N. Z. Voorburgwal, L. 506.

TER NAGEDACHTENIS

VAN

Mr. C. M. VAN DER KEMP,

in leven Raadsheer in het Prov. Gerechtshof van Zuid-Holland,

DOOR

Mr. H. J. KOENEN.

Onder de bruikbaarste bouwstoffen, die tot de geschiedenis van een of ander tijdvak kunnen geleverd worden, behooren, behalve de gedenkschriften van belangwekkende personen, door hen zelve beschreven, vooral ook de levensberichten, na hun verscheiden door vrienden aan hunne nagedachtenis gewijd. Reeds de groote Baco van Verulam, die voor zoo vele wetenschappen nieuwe banen heeft afgeteekend, vestigde hierop de algemeene aandacht ([1]). Vooral wanneer de nagedachtenis van een merkwaardig man, niet slechts voor vergetelheid bewaard, maar vooral voor miskenning moet worden gevrijwaard, dient hierop te worden gelet; en de zorg daarvoor heeft mij meer dan eens de pen in de hand gegeven, om eenige bladzijden aan de nagedachtenis eens overleden vriends te wijden. Ik deed het, niet lang geleden, om zoo mogelijk tot de juiste waardering van mijn onvergetelijken vriend da Costa iets bij te dragen; ik wensch het ook thans te doen ten aanzien van den onlangs overleden Mr. C. M. van der Kemp; terwijl beider optreden en strijdvoering mij vaak aan de

woorden van Luther heeft doen denken: „Wien een zaak recht ernst is, die kan niet altijd zachtkens te werk gaan, en men vergrijpt zich wel zoo sterk aan zijne roeping met al te veel zoetvoerigheid als door al te vurigen ijver."

Carel Maria van der Kemp werd geboren te 's Gravenhage den 18den Junij 1799. Zijn oud-overgrootvader was de algemeen geachte predikant van dien naam te Dirksland op het eind der zeventiende eeuw, wiens werk over den Heidelbergschen catechismus een der in Nederland meest algemeen verspreide boekwerken geweest is, zoodat in 1779 de negentiende uitgaaf aan zijnen kleinzoon, Didericus van der Kemp (die als hoogleeraar te Leiden de symbolische Schriften der Nederlandsche Hervormde kerk met kracht en klem tegen de aanvallen van den engelschen vrijdenker Goodricke gehandhaafd heeft) (²) opgedragen heeft kunnen worden. Zijn vader, Johannes Cornelius van der Kemp, in 1790 te Leiden *more majorum* met de kap gepromoveerd, was Advocaat-generaal bij het Hoog gerechtshof te 's Gravenhage, en geruimen tijd algemeen geacht volksvertegenwoordiger in de Tweede Kamer der Staten-generaal, tot op het jaar van zijn afsterven in 1823. Zijne moeder was eene achtenswaardige en godvreezende vrouw uit de oude en aanzienlijke familie De Lille, van welke een der voorvaderen tot de verbondene Edelen heeft behoord, en waarvan later vele leden als aanhangers van het Huis van Oranje den Staat te land en ter zee gediend hebben (³). De waardige vrouw overleed ten jare 1840 in de vaste en herhaalde malen betuigde hope der eeuwige zaligheid. Alle de familie-overleveringen van C. M. van der Kemp wezen dus terug op wakkeren en geleerden voorstand van de Oud-gereformeerde kerk en de rechten en vrijheden des volks, in verband tot veeljarige betrekkingen op het doorluchtige Huis van Oranje-Nassau. Even als de oudste zoon van den beroemden staatsman G. K. van Hogendorp, was ook hij door zijnen vader aan de leiding van Van Assen ter voorbereiding voor

het Akademisch onderwijs toevertrouwd geweest. Aan de Akademie zelve was hij geen leerling van dezen, maar genoot het onderwijs van Kemper, Smallenburg en Tydeman. Dan, toen reeds openbaarde zich bij den jongen Carel Maria een zeer zelfstandig karakter; nog op kinderlijken leeftijd wars van onrecht, en gedurende zijn verblijf aan de Akademie meer geneigd om zich onvermoeid aan de studie te wijden, dan aan de vermaken en gastmalen zijner tijdgenooten aan de hoogeschool deel te nemen; vooral door zijne leeraars zeer gewaardeerd, ofschoon nu en dan voor het verdedigen van eene paradoxe stelling niet terugdeinzende. De voordrachten van Bilderdijk over de geschiedenis des vaderlands woonde hij niet bij, ofschoon hij zulks gaarne zoude gedaan hebben; maar met ijver volgde hij (in 1817 en 1818) de voorlezingen des hoogleeraars J. W. te Water over de Kerkelijke geschiedenis der Vereenigde Nederlanden. Bij zijne promotie was zijne richting reeds duidelijk te onderscheiden, daar hij bij die gelegenheid het monarchale gevoelen omtrent het verheven zijn van den Souverein boven het oordeel zijner onderdanen verdedigde; maar ten aanzien van Jakoba van Beiëren een gevoelen van dat van Bilderdijk aanmerkelijk afwijkende voorstond; en, ten aanzien der erfrechten van Willem I van Oranje, na de vermoording van dien vorst door Balthazar Gerardts, de meening van zijn vriend D. van Hogendorp, in diens merkwaardige inaugureele Dissertatie ontwikkeld, rond en ruiterlijk tegensprak. Ook verdedigde hij bij die gelegenheid het aloud gebruik van het Latijn, als de taal der geleerden, tegen de overhand nemende beziging der landstaal, vooral aan de Duitsche Universiteiten. Het stelsel, dat hij voorts in zijn akademisch proefschrift ten aanzien van de wet der XII Tafelen bij de Romeinen ontwikkelde, was schrander uitgedacht en hem geheel oorspronkelijk eigen. Hij heeft het later nog in het Nederduitsch overgebracht en tegen gemaakte bedenkingen verdedigd in de *Bijdragen tot Regtsgeleerdheid en Wetgeving* van de toenmalige Amsterdamsche hoogleeraren Den Tex en Van Hall.

Na zijne promotie zette Van der Kemp zich te 's Gravenhage neder en leide zich ijverig toe op de rechtspraktijk. Hij moet in dien tijd, ofschoon uiterlijk niet ongodsdienstig, innerlijk nu en dan aan bedenkingen des ongeloofs hebben toegegeven ([4]); en het schijnt wel, dat, of de strijd door da Costa sedert 1823 tegen den geest der eeuw gevoerd, of het bekende Adres van den geachten predikant D. Molenaar „Aan alle mijne Hervormde geloofsgenooten" hem meer bepaald tot het onderzoek der Heilige Schrift en tot het behartigen van de belangen der Hervormde kerk en harer leer gebracht heeft. Dat *Adres* verscheen ten jare 1827 in het licht, en vond zulk een voorbeeldeloozen weerklank bij het volk, dat binnen zeer korten tijd de 9de druk werd uitverkocht. Men zal zich herinneren, dat daarin de Oud-gereformeerde beginselen tegen de veldwinnende onverschilligheid ten aanzien van de gezonde leer werd tentoongesteld, en daartegen gewaarschuwd. Dit vestigde de aandacht van Van der Kemp op de eenigen tijd vroeger door Da Costa geschrevene stukjes ter verdediging van het karakter van Prins Maurits, en het kort daarna uitgegeven geschrift van den Remonstrantschen predikant A. Stolker, waarin beweerd werd, dat Maurits, ofschoon in het staatkundige tegenstander van Barnevelt, ten aanzien der godsdienstvrage omtrent vrijen wil of vrije genade, onkundig en onverschillig geweest was. Zulk een beweerde stuitte Van der Kemp tegen de borst, en hij vond zich genoopt, daartegen in een afzonderlijk werkje protest aan te teekenen. „Een ieder (schreef hij in het voorbericht) die eenige roeping gevoelt, is verplicht om, zooveel in hem is, de aangerande waarheid voor te staan en te handhaven. Doet hij het niet, hij ligt onder het vermoeden van den tegensprekers der waarheid toe te stemmen; en hiervoor beware mij God!" Er is geen twijfel aan, of een eerlijke zucht om de aangevochtene waarheid te handhaven, heeft hem bij dit zijn eerste polemische geschrift bezield, ofschoon het aan den anderen kant niet te ontkennen valt, dat hij in het verdedigen van het zedelijk gedrag van Maurits,

die te dezen aanzien, gelijk men weet, niet onberispelijk was, te ver is gegaan ([5]). Later heeft Van der Kemp in zijn groote werk over het leven van Maurits dit geheele onderwerp met zooveel onpartijdige waarheidsliefde nader onderzocht en uitééngezet, dat wijlen mijn achtenswaardige vriend Mr. M. C. van Hall, een groot bewonderaar van Brederode en Barnevelt, hem deswege ondubbelzinnig den grootsten lof heeft toegekend ([6]).

Dat tegenschrift tegen Stolker werd beslissend en gewichtig voor de verdere loopbaan van Van der Kemp. De schrandere en wijsgeerige predikant van Oude Tonge, Jacobus Johannes Le Roy, die destijds reeds een 54jarigen leeftijd bereikt had en alzoo den voormaligen toestand van Kerk en Staat nog had gekend, werd door dit geschrift oplettend op den jeugdigen Haagschen advocaat, en deed hem opmerken, hoe in het groote en veel omvattende geschiedwerk van Ypey en Dermout, *Geschiedenis der Nederlandsche Hervormde Kerk*, waarvan nu onlangs (in 1827) het vierde of laatste deel was in het licht verschenen, soortgelijke beschouwingen — voor de remonstrantsche partij in Kerk en Staat allergunstigst, voor de oud-gereformeerde Kerk zeer nadeelig — werden gevonden, en dat dit werk bestemd scheen om op de algemeene denkwijze hier te lande een beslissenden invloed te oefenen. Hij gaf hem dus in bedenking, of eene wederlegging van dat groote werk niet als nog veel gewichtiger te beschouwen ware dan die van een bloot beweerde omtrent een der karaktertrekken van Prins Maurits, zoo als Stolker die had voorgesteld. Ook eenige Rotterdamsche vrienden van Le Roy, waaronder de achtenswaardige nog in veler gezegende herinnering levende verstandige en godvruchtige Christenleeraar Van den Ham en anderen waren, oordeelden eene bondige tegenspraak allerwenschelijkst. Wat hebben wij van dit oordeel te denken?

Het uitgebreide werk over de gschiedenis onzer vaderlandsche kerk bezit zonder twijfel wezentlijke verdiensten. De drie eerste deelen, welke door bevoegde beoordeelaars aan de werkzame pen van den doorgeleerden Ypey worden toegeschreven ([7]), getuigen van

eene alleruitgebreidste bronnenstudie en eene zeer merkwaardige gave van combineren en redigeren. Maar het werk lijdt, even als de meeste andere geschriften van Ypey, aan zeer groote omslachtigheid; het bevat allerlei bijzonderhedeu die tot de geschiedenis der Kerk niets of weinig afdoen, en gaat daarentegen het innerlijke geloofsleven der gemeente van Jezus Christus meestal onopgemerkt voorbij. Ten einde eene algemeene vereeniging der Protestanten zoo veel mogelijk voor te bereiden, worden de tegenpartijen en bestrijders der Oudgereformeerde Kerk in een allergunstigst licht gesteld: daarentegen op de rechtzinnige en ijvervolle verdedigers harer leer en instellingen menige onverdiende blaam geworpen, en hun streven met de grootste strengheid veroordeeld. De lezer, die alzoo in deze Kerkgeschiedenis de levende gemeente des Heeren in onze van ouds met zulk een rijken Evangeliezegen beweldadigde en begenadigde gewesten zoekt, zal zich doorgaans teloorgesteld zien. Hij zal de belofte van den grooten Koning der Kerk: „Ziet, Ik ben met u alle de dagen tot de voleinding der wereld" althans in dat gedeelte van den wijngaard des Heeren niet bewaarheid vinden. Hij zal, in stede van het voedzaam graan, doorgaans slechts onkruid, doornen en distelen aantreffen. Welken waren Christen kan zulk eene geschiedenis bevredigen ([8])?

Daarenboven moest het onzen Van der Kemp, die door geheel zijnen aanleg zich een geestverwant gevoelde van de wakkere godgeleerden der zeventiede eeuw, — mannen, wellicht nog nimmer in hunne ware grootheid en edelen heldenmoed gekend en gewaardeerd, wier mannelijke en tevens teedere godsvrucht het bezielend beginsel van hunnen strijd voor de waarheid was, — geweldig hinderen, die groote strijders der heldentijden van het Protestantismus te zien voorgesteld als vasthecht aan een bekrompen standpunt van dogmatisch vooroordeel, terwijl men den roem van veel hoogere verlichting bewaarde voor degenen, die òf hadden berust in — òf medegewerkt tot eenen toestand van onverschilligheid en het prijsgeven der oude vastigheden, zoo als men die sedert eenigen tijd meer en meer zag

te voorschijn treden. Dit konden mannen als een Van der Kemp, Le Roy, Van den Ham niet dulden. Eene geheel andere voorstelling moest worden beproefd; eene voorstelling, waarin de groote leeraars der Gereformeerde Kerk naar hunne eigene beginselen, die der Geneefsche Kerkhervorming, zouden worden voorgesteld en geschat; en terwijl een Le Roy, op een afgelegen plek van Zuid-Holland gevestigd, daartoe noch de gelegenheid noch de hulpmiddelen bezat, kwam het hem hoogstwenschelijk voor, dat de wakkere verdediger van Prins Maurits tegen Stolker daartoe zijne welversnedene en onvermoeibare pen mocht gebruiken (9).

Aan deze taak heeft Van der Kemp in de jaren van 1828 tot 1833 (met uitzondering slechts van den tijd, toen hij onder de vrijwilligers, die aan den kortstondigen veldtocht in België deel namen, als foerier diende), ja in zekeren zin tot zijnen dood toe, bijna al zijn beschikbaren tijd toegewijd; en ofschoon ik in het minst niet wil verdedigen den scherpen en bitteren toon, die op vele plaatsen zijnen arbeid ontsiert, ik acht dat hij over het geheel een zeer nuttig en verdienstelijk werk heeft verricht. Het gevoel dat hem vervulde, was dat van eenen zoon, die zijne moeder in openbaren geschrifte ziet verongelijkt, hare aanranders geroemd en gelauwerd, hare verdedigers verguisd, hare nagedachtenis bezwalkt, en zij van de kroon beroofd, die zij eens aan de voeten van Jezus Christus, haren eeuwigen Heer en Koning, in dankbare aanbidding zoude hebben nedergeworpen. Zou men bij de felheid zijner verontwaardiging niet wel eens mogen denken aan het schoone woord van Calvijn: „Een hond blaft wel wanneer men zijnen heer aangrijpt; en ik zoude mijnen mond niet openen, wanneer Godes waarheid wordt aangetast?"

Het is zeker, dat de verdediging en voorstand der Gereformeerde Kerk zich bij Van der Kemp vooral openbaarde in het handhaven van de eer der Synode van Dordrecht; daarbij moet ééne opmerking niet worden uit het oog verloren, die men wel eens veronachtzaamt.

Onder de gemeenten uit de Geneefsche Kerkhervor-

ming geboren, heeft altijd een streven geheerscht naar eene Catholiciteit, die haar alle door den band van de eenigheid des geestes mocht verbinden. Zoo heeft onder anderen de Fransche Synode te Tonneins in 1614, en later de *Assemblée mixte*, welke uit die Synode ontstond, op het ondubbelzinnigste den wensch uitgedrukt, om alle Hervormden tot één verbond te vereenigen. De Koning van Groot-Brittanje zou dringend worden uitgenoodigd eene oecumenische Synode van alle Gereformeerden bijeen te roepen; en als de meest geschikte plaats werd hem Zeeland voorgeslagen. Indien de Gouvernementen der landen, waar zich nationale Gereformeerde kerken gevestigd hadden, die vereeniging tot één groot geestelijk lichaam niet uit wereldsche Staatkunde (wier zinspreuk altijd was: Verdeel en heersch!) hadden tegengewerkt, de Synode van 1618 had zulk eene algemeen-Gereformeerde vergadering kunnen worden, in welke de Gereformeerde Christenheid haar orgaan zou erkend hebben, op hare banier de vrije genade Gods als haar materiëele beginsel schrijvende, gelijk de Saxische of Duitsche Hervorming de rechtvaardiging door het geloof als haar grondbeginsel erkende ([10]). Dat edelaardige streven heeft op het gedwongen terug blijven der Fransche leeraren en hoogleeraren schipbreuk geleden; maar alle echte en ware Gereformeerden hebben die grootsche eenheid noode gemist, waarnaar zij, als naar een verheven ideaal, immer gereikhalsd hadden. Van daar dan ook dat Van der Kemp aan de verdediging der Synode van 1618 tegen eene voorstelling die hij niet stilzwijgend kon gedoogen, nog zijne jongste krachten in de laatste jaren zijns levens heeft toegewijd.

Door het mannelijk en met open vizier in de kampplaats treden voor de „Eere der Nederlandsche Hervormde Kerk," had Van der Kemp eenigermate het ambt van „advocaat der Vaderlandsche Kerk" aanvaard. Was het wonder, dat men op hem het oog vestigde, toen aan de Gereformeerde Afgescheidenen door de Regering, op grond der Napoleontische strafwet, het recht van vrije godsdienstoefening werd onthouden of

betwist? Die vervolging van vele meestal eenvoudige menschen om huns geloofs wille is een donkere vlek op de regering van Willem I, en niet ten onrechte is zij door een' onpartijdigen geschiedschrijver „eene geloofsvervolging der Spaansche tyrannij niet onwaardig" genoemd ([11]). Niemand zou thans den moed hebben, die onverdedigbare maatregelen in bescherming te nemen. Anders was het in 1834, toen niemand schier de handelingen der regering, gelijk zij verdienden, opentlijk durfde brandmerken. Eere zij den christelijken moed van eenen Groen van Prinsterer, die voor de gekrenkte vrijheid van geweten in het strijdperk trad. Een Referendaris bij het Ministerie van Justitie schreef een lijvig requisitoir tegen den man, die de vermetelheid had gehad die maatregelen der Regering af te keuren. Het was wenschelijk, dat dit geschrift, hetwelk van laatdunkendheid niet is vrij te spreken, in het openbaar weêrsproken wierd: en Le Roy, zelf afstammeling van Refugiés, die onder de dragonnaden van Lodewijk XIV gezucht hadden, was niet de laatste, om daartoe onzen Van der Kemp aan te moedigen. Deze deed het dan ook met ernst, maar met gematigdheid: hij, die tegen theologanten, die de kerkleer aantastten, zonder verschooning was opgetreden, was tegenover de Regering wel vrijmoedig, maar niet minder bescheiden: het een en het ander uit beginsel, zoo als zijne briefwisseling zou kunnen getuigen. Immers in de professoren en predikanten erkende hij blootelijk zijne medeleden: in de Regering zijne Overheid. Van daar het verschil in toon tusschen zijne oppositie tegen het Gouvernement en zijne bestrijding van de *Gedachten* der Groninger school ten jare 1835, toen zij de gehoudenheid der predikanten aan de leer hunner Kerk „als op eene ongeoorloofde belofte berustende" volstrektelijk ontkende. evenwel was de beschuldiging tegen de leeraars te algemeen, te onbepaald, en maakte zij geen behoorlijk onderscheid tusschen hen, die de leer hunner Kerk ondermijnden of weêrspraken, en degenen die enkel daarin feilden, dat zij geene of geene opentlijke verdediging durfden voeren. De schrijver van deze regelen, die

zijnen vriend, toen hij nog leefde, deze onbewimpelde aanmerking nimmer onthield, heeft geene reden, om die thans na zijn afsterven met stilzwijgen voorbij te gaan.

In het najaar van 1836 deed Van der Kemp een reistochtje naar Oude Tonge ter persoonlijke kennismaking met den predikant Le Roy, die de gemeente aldaar diende als leeraar en herder. Eene zeer aanschouwelijke beschrijving van zijn wedervaren op dezen uitstap deed hij mij een weinig later geworden, waaruit mij duidelijk bleek, dat hij, ofschoon veel nut van zijne jarenlange briefwisseling met Le Roy getrokken hebbende, hem toch zeer vrijmoedig wist te beoordeelen, en niets minder dan onvoorwaardelijk onder zijnen invloed stond. Wellicht zelfs is hij sedert dien tijd meer zelfstandig geworden, en heeft hij den leeraar, dien hij steeds bleef beminnen, achten en weldoen, minder onbepaald in de beoordeeling van kerkelijke personen en toestanden gevolgd. Le Roy schijnt een man te zijn geweest, dien men gunstiger uit zijne brieven en geschriften dan uit zijn persoonlijken omgang leerde kennen.

In het jaar 1840 overleed Van der Kemps vrome moeder, en dit afsterven eener vrouwe, waaraan hij teeder gehecht was, maakte eene gaping, die hem de behoefte aan eene met haar eenstemmige wederhelft dubbel voelbaar deed worden. In het begin des volgenden jaars schreef hij mij: „Ik kan niet nalaten u een voor mij allerheuglijkst nieuws mede te deelen, waarvan gij den inhoud in 't algemeen kunt lezen in Spr. 18: 22; 19: 14 en 31: 30." De schat, dien hij gevonden had, was de waardige vrouwe, die haar teeder beminden echtvriend thans met grievenden rouw, maar met christelijke gelatenheid beweent. Op zijn huiselijk leven had deze verblijdende gebeurtenis grooten invloed, maar trok hem toch van zijne geliefkoosde studiën niet af, waarin de kundige en beschaafde echtvriendin een oprecht aandeel nam, alleenlijk afgewisseld door zorgvolle bemoeienissen voor behoeftigen en ongelukkigen. Het groote geschiedwerk, waaraan hij sints jaren arbeidde, de levensgeschiedenis van Maurits van Nassau, werd dan

ook ijverig voortgezet, en wel met zoodanig gevolg, dat het in de jaren 1843 en 1844 in vier lijvige deelen in het licht verscheen. Aan dezen arbeid, dien een allezins bevoegd beoordeelaar en die in beginselen zeer sterk van Van der Kemp verschilde, te recht „eene doorwrochte monographie" noemde ([12]), heeft hij groote zorg en moeite besteed. Maurits toch was de eenige der vijf Nassausche Makkabeërs, van wien eene eigene biographie ontbrak. Van der Kemp vervulde die gaping, en ofschoon hij niet alle bouwstoffen heeft kunnen gebruiken, die daarvoor dienstig konden geacht worden, het werk verdient eene eervolle plaats in de nieuwere historische letterkunde onzes vaderlands. Zijne onpartijdige waarheidsliefde betoonde hij al aanstonds, door in zijne voorrede het geschrift van Stolker, waartegen hij vroeger zoo ijverig was te velde getrokken, nevens dat van Da Costa als eene belangrijke bijdrage tot zijn onderwerp te vermelden, en door ook aan Oldenbarnevelt, waar het slechts met zijne beginselen kon stroken, geene verdiende eere te onthouden. De veelomvattende nasporingen, die Van der Kemp te dezen aanzien had te werk gesteld, werden door bevoegde geschiedvorschers zoodanig op prijs gesteld, dat bij voorbeeld het Historische genootschap te Utrecht met hem in briefwisseling trad, zoo vaak men over iets, met de levensgeschiedenis van Maurits in verband staande, inlichtingen wenschte te bekomen ([13]).

Eenigen tijd na de voltooijing van dit uitgebreide geschiedwerk, vatte Van der Kemp een rechtsgeleerden arbeid op, die hem onverdeelden bijval verworven heeft, en die heeft doen zien, welk een invloed hij op het publiek had kunnen hebben en hoezeer hij gewaardeerd zou zijn geworden, indien hij had kunnen besluiten om minder tegen den stroom van den tijdgeest op te roeien. Hij was in 1838 tot suppleant-kantonregter benoemd; eene betrekking, in welke hij door langdurige ongesteldheid van den kantonrechter zich eene werkzame bezigheid zag aangewezen, die hij dan ook met naauwgezette trouw heeft waargenomen. Deze werkkring gaf hem aanleiding tot het bewerken van zijn voor-

treffelijke werk, dat in 1847 in het licht verscheen, onder den titel van *Ontwikkeling van het recht betrekkelijk de kantongerechten*, hetwelk dadelijk zulk een aftrek vond, dat er spoedig gebrek aan exemplaren van ontstond. Het werd niet alleen bij de kantonrechters, hunne plaatsvervangers en griffiers met gretigheid ontvangen, maar oogstte ook den lof in van wetenschappelijke rechtsgeleerden, wier oordeel mocht gerekend worden gezag te hebben. De hoogleeraar van Assen onder anderen stelde grooten prijs op zijn ouden leerling en bepaaldelijk op dit zijn werk. Het is helder, beknopt en desniettemin zeer volledig, vrij van alle ijdel vertoon van geleerdheid, en de vrucht van zelfstandig en scherpzinnig oordeel. Een tiental jaren later vond de schrijver zich door de sterke navraag genoopt, om eene omgewerkte en veel vermeerderde uitgave in het licht te zenden. In 1852 werd hij dan ook tot genoegen van velen tot werkelijk kantonregter benoemd; en op welke wijze hij zich van deze gewichtige ambtsbetrekking heeft gekweten, kan niet juister worden uitgedrukt, dan in een dagbladartikel, waarin zijne benoeming tot lid van het Provinciale gerechtshof op het einde van 1858 (nadat eene zware ziekte, die hem dreigde weg te nemen, algemeene bezorgdheid en leedgevoel had opgewekt) van harte werd toegejuicht: „In de zoo gewichtige betrekking van kantonrechter hier ter stede (las men toen in een 's Gravenhaagsch dagblad) heeft hij zich niet alleen doen kennen als een ervaren rechtsgeleerde, maar wat meer is, als een kalm, onpartijdig, gemoedelijk en braaf mensch en rechter, die, zonder te onderscheiden tusschen maatschappelijken stand en kerkleer, steeds getoond heeft, van het gewicht van zijne roeping doordrongen te zijn. De vonnissen, gedurende zijne rechterlijke loopbaan bij het kantongerecht alhier geslagen, leveren het bewijs op, dat noch noodelooze gestrengheid, noch zucht tot veroordeeling of vervolging hem bezielden. De politieverordening, welke zoo vele nieuwe overtredingen in het leven heeft geroepen, heeft hij met menschenkennis gehandhaafd, en in de meeste

gevallen slechts het minimum toegepast. En hoe dikwerf hij zelfs sommige draconische bepalingen onzer wetgeving met weêrzin toegepast heeft, blijkt onder anderen daaruit, dat hij niet heeft geschroomd, om bij het uitspreken van de verbeurdverklaring, als uitvloeisel eener politie-overtreding, van voorwerpen, welke tot uitoefening van een beroep dienden, en welke hij met het oog op die verordening als rechter moest toepassen, met den naam van „zedelijken moord" te bestempelen."

Het was dan ook met algemeene toejuiching, dat de benoeming van Van der Kemp tot raadsheer in het Provinciaal gerechtshof werd begroet, en elk bevoegd beoordeelaar achtte hem eene plaats waardig in dat collegie, dat tot de best zamengestelde van ons geheele rijk behoort, en waarin mannen zitting hebben, schitterende door hunne rechts- en menschenkennis, en die de vereischten in zich vereenigen, welke den kundigen, onpartijdigen en gemoedelijken rechter kenmerken ([14]).

Tot dit algemeen als eervol en gewenscht beschouwde standpunt gekomen, gunde zich Van der Kemp toch nog geen ruste in het beoefenen zijner onverflaauwde studiën ten behoeve van wetenschap en kerk. De ijverige en werkzame predikant O. G. Heldring had in het jaar 1847, als orgaan van eenen christelijken broederkring, die tweemaal in het jaar te Amsterdam bijeenkwam, de redactie van het maandschrift *De Vereeniging* aanvaard. Onder de werkzame medearbeiders vond men eerlang onzen Van der Kemp. Reeds eenige jaren vroeger, in 1842, had hij zich met een zestal gelijkgezinde vrienden ter zake van de handhaving der gezonde leer tot de Algemeene Synode der Hervormde Kerk, een jaar later tot geheel de Hervormde gemeente in Nederland gewend. Nu werkte hij (18 Aug. 1848) mede tot de „Verklaring van beginselen" ter zake der schroomelijke verwarring door het verzuim der handhaving van kerkleer en tucht in de Nederlandsche Hervormde Kerk ontstaan, en gaf daarvan met een twaalftal medebroederen aan den Haagschen kerkeraad kennis, in een krachtvol en ernstig adres van den 2den Oct. deszelfden jaars. Want levendig was hij

en zijne medeonderteekenaren doordrongen van de overtuiging „dat men met het harte gelooft ter rechtvaardigheid en met den mond belijdt ter zaligheid." In genoemd tijdschrift gaf hem nog eenmaal zijne oude ingenomenheid met de Synode van 1618 en 1619 een uitvoerig betoog in de pen, ten bewijze harer hooge voortreffelijkheid; en leverde hij ook achtervolgens menigvuldige proeven van zijne studiën over Bijbelvertaling en Bijbelverklaring, tot hij ten slotte nog eenmaal in de laatste maanden vóór zijnen dood de eer der Dordsche Synode handhaafde tegen de Geschiedenis dier Synode door den Heer Glasius, die hem voorkwam aan de waarheid en de eere der Kerkvergadering grootelijks te kort te doen; maar terwijl men ook hier wederom aan zijne standvastigheid in den voorstand van de eere der Vaderlandsche Kerk mocht hulde doen, vond menigeen stof tot leedgevoel over de felheid van den toon en de wijze waarop hij die verdediging voerde. Toch behoort men niet uit het oog te verliezen, dat zijne historische geschriften geene bloote gewrochten van geleerde nasporingen, maar pleidooien waren ten behoeve eener Kerk, die hij als eene moeder eerde en liefhad; niet slechts schriften, maar *daden*, waardoor hij tot de Kerkgeschiedenis van onzen tijd behoort; een strijd, gevoerd in den geest eener vroeger en krachtiger eeuw. De overtuiging toch stond bij hem vast, dat men, door den staf te breken over de Synode van 1618 en 1619, tevens den geest en het streven van geheel de Nederlandsche Hervormde Kerk in haren krachtvollen bloeitijd veroordeelde, en de getuigenis weersprak, door haar in die eeuw aan de zaligmakende heilsleere van Gods Woord afgelegd. Trouwens hij omhelsde in overeenstemming met de uitkomsten der geloovige wetenschap, de leer in de belijdenisschriften der Gereformeerde Kerk uitgedrukt; ofschoon een zelfstandig onderzoek hem op twee punten zwarigheid had doen vinden, om zich met het gevoelen dier godgeleerden van de zeventiende eeuw, waarmede hij anders zooveel zamenstemming gevoelde, onvoorwaardelijk te vereenigen. Hij vond namelijk het anabaptistische gevoelen omtrent den be-

jaardendoop, en dat aangaande den zieleslaap tusschen den dood en den dag des oordeels, aannemelijker dan de Gereformeerde overtuiging in Antw. 57 en 74 van den Heidelbergschen Catechismus uitgesproken ([15]). Op die beide punten had de geachte leeraar van Oude Tonge Van der Kemp niet van de geldigheid der Hervormde leere kunnen overtuigen, ofschoon deze zich vast voorgenomen had, zijne bijzondere zienswijze niet in het openbaar te verkondigen, om geene ergernis te geven, of eenvoudige gemoederen te verwarren.

In het staatkundige is Van der Kemp, hoe veel wisselingen van openbare meening hij ook beleefde, niet van de reeds bij zijne promotie verdedigde monarchale beginselen afgeweken. „Ik houd het (schreef hij mij in 1833) bijna voor zeker, dat Karel X bij zijne bekende ordonnantiën in die omstandigheden verkeerd heeft, dat hij van het Charter *moest* afwijken; want dat hij van het Charter afgeweken is en die ordonnantiën met Art. 14 van het Charter geenzins zijn goed te maken, houd ik voor genoegzaam bewezen. Wanneer de Staten-generaal *op eene kwaadwillige wijze* (gelijk wij toch bijna gezien hebben vóór de Belgische Revolutie) aan den Koning de geldmiddelen weigeren, dan meen ik, dat de Koning *verplicht* is, op eigen gezag belastingen uit te schrijven, zonder de Staten-generaal. En in de questie of een rechter mag onderzoeken, of de Koning bij een louter besluit zekere verordeningen mocht maken, of dat hij daartoe eene wet benoodigd had, geloof ik, dat den rechter zulk onderzoek niet vrij staat, en hij het besluit moet toepassen, om het even of de Constitutie (al of niet) eene wet vordert. Ik houd het voor Gods wil, dat men zich nimmer tegen zijnen vorst verzette, ten zij in het éénige geval van verregaande dwingelandij, als wanneer men zich juist om Gods wil (die geen onrecht gedoogt) tegen die dwingelandij verklaren moet. Deze verplichting komt alleen in den uitersten nood te pas; wanneer zij bestaat is *a priori* niet te bepalen; maar dat onze voorouders tegen Spanje in dien nood verkeerd hebben, zal wel zeker zijn."

Dat Van der Kemp, doordrongen van deze monar-

chale beginselen, vele veranderingen, ten jare 1848 in de Grondwet gebracht, geenzins kon toejuichen, laat zich gereedelijk begrijpen. Maar terwijl velen daartegen in stilte mompelden, onderscheidde hij zich, door onbewimpeld en ruiterlijk voor zijn gevoelen uit te komen, gelijk hij trouwens nimmer nameloos voor het publiek optrad. „De reden van mijn schrijven (zoo liet hij zich reeds in den aanvang zijns werks uit) is een gevoel van verplichting om, terwijl ik meen, eenige nieuwe denkbeelden te kunnen voortbrengen die goed zijn en nut mogen doen, mij aan den drang mijner overtuiging niet te onttrekken. En de geest van mijn betoog is de anti-revolutionaire richting, gegrond in Gods Woord en wil. Ik wensch als geloovig Christen te schrijven, die verzekerd is, dat er buiten Gods Woord geene wijsheid bestaat." — Van der Kemp beweerde, dat er in de Grondwet nergens met duidelijke woorden werd aangewezen, waar 's Lands souvereiniteit berustte; maar dat er bepalingen in voorkwamen, die van het monarchale beginsel uitgaan, terwijl andere daarentegen de volkssouvereiniteit onderstellen. „Wij beweren (zeide hij) dat zij zich beide in de Grondwet hebben vereenigd, 't zij bij loutere woorden en spreekwijzen, 't zij bij onderlinge toegeving, geheel willekeurig, zonder hooger beginsel; dat zij daar nevens elkander in oogenschijnlijke vriendschap staan, doch niet kunnen nalaten zich tegen elkander in vijandschap te stellen, zoodra zij leven betoonen en zich naar de hedendaagsche leus van vooruitgang in beweging zetten."

Het is hier natuurlijk de plaats niet, om deze beschouwing aan eene naauwkeurige kritiek te onderwerpen. Alleenlijk doe ik hier wederom de zelfstandigheid van Van der Kemp opmerken, die te dezer zake een gevoelen op den voorgrond stelde, dat wel in beginsel met dat zijner vrienden Groen van Prinsterer en Da Costa overeenstemde, maar toch in de toepassing, in het afbakenen van het persoonlijke standpunt, nog al eenigzins daarvan verschilde.

In het taalkundige was het vooral het vraagstuk der spelling, dat zijne aandacht bijzonder had getrokken.

Hij heeft dienaangaande „Bedenkingen over sommige punten der algemeen aangenomene spelling" voor het *Taalkundig Magazijn* van De Jager geleverd, waarin hij meestal, ofschoon gansch niet uitsluitend, de schrijfwijze van Bilderdijk volgde, als welke zijns inziens op goede gronden berustte. Onder zijne nagelatene papieren is nog veel daartoe behoorende voorhanden; in zonderheid eene vergelijkende beschouwing der Spraakleer van Bilderdijk met de beoordeeling daarvan door Kinker. Hij was ook op dit terrein onafhankelijk van gevoelen; maar van de sedert Bilderdijks dood opgekomene historische School van taalkennis, die een nieuw inzicht in de ontwikkeling der taal opende, schijnt hij weinig kennis te hebben genomen.

Met afgetrokkene wijsgeerige beschouwingen heeft Van der Kemp weinig ingenomenheid getoond, ofschoon Le Roy hem zeer dikwijls bij dat onderwerp bepaalde. Hij wist dan in de briefwisseling dikwijls zeer scherpzinnige bedenkingen te opperen, om te doen opmerken, hoe op dat terrein niet zelden eene doodeenvoudige redenering van het gezond verstand door eene geijkte philosophische terminologie meer omslachtig en minder duidelijk gemaakt werd, dan zij in hare alledaagsche eenvoudigheid zoude geklonken hebben; tot niet geringe ergernis van zijnen wijsgeerigen vriend. Ook hierin bleef Van der Kemp, ofschoon Le Roy tot op zekere hoogte volgende, getrouw aan hetgeen hij in eene der Aanteekeningen van zijn akademisch proefschrift had beweerd. Hij oordeelde, dat de duistere en afgetrokkene begrippen der Critische wijsbegeerte bij de levende en heldere leer des Evangeliums naauwelijks verdienden in aanmerking te komen ([16]).

Van zijne groote schranderheid in het maken van combinatiën, om duistere onderwerpen op te helderen, heeft Van der Kemp bij onderscheidene gelegenheden afdoende blijken gegeven. Ik behoef slechts te herinneren aan zijne ontraadseling van een onleesbaar cijferschrift, voorkomende in een brief van Willem I, dien zijn vriend, de voortreffelijke bearbeider en uitgever der *Archives de la Maison d' Orange-Nassau* niet had

kunnen lezen, en die Van der Kemp in den *Alg. Konst- en Letterbode* openbaar maakte. In het eenigen tijd daarna uitgekomen deel der *Archives* deed de Heer Groen opentlijk hulde aan de scherpzinnigheid van den gelukkigen uitlegger van het cijferschrift, met de woorden: „On est redevable de ce déchifrement à la sagacité de mon ami Mr. C. M. Van der Kemp, avantageusement connu par plusieurs écrits sur l'Histoire ecclésiastique et la langue de notre pays."

Niettegenstaande deze buitengemeene scherpzinnigheid, die nu en dan wel eens aan spitsvondigheid scheen te grenzen, en niet zelden met een zekere zucht tot tegenspraak tegen de gevoelens ook zijner bijzonderste vrienden en geestverwanten scheen gepaard te gaan, had hij een eenvoudig en kinderlijk gemoed. Vandaar dat hij zoo gaarne met kinderen omging en kinderlijk met hen speelde, hetgeen het kenmerk pleegt te wezen van aansprakelooze goedhartigheid en oprechtheid. Van een enkelen oogenblik verkeer met hem bleef de herinnering hun jaren lang, ja meestal gedurende geheel hun leven, bij. Indien hij zelf het voorrecht had mogen genieten, kinderen te bezitten, zou hij zonder twijfel een geliefd en liefhebbend vader zijn geweest. Ook voor menschen van den eenvoudigen burgerstand was hij buitengemeen welwillend, en doorgaans eerder bereid om van hen berispingen en waarschuwingen te ontvangen, dan van de wijzen en geleerden der wereld ([17]). Aan staatszucht was hij vreemd, zoodat hij eenige jaren vóór zijnen dood voor het ledemaatschap der Provinciale Staten van Zuid-Holland bedankte, daar hij meende, dat die betrekking lichtelijk door iemand anders beter dan door hem zoude waargenomen worden. Aan vriendelijke gezelligheid en gastvrijheid ontbrak het hem echter geenzins, ofschoon hij groote vergaderingen en gezelschappen schuwde, daar hem deze, bij een gebrek, dat hem jaren lang kwelde — een hinderlijk suizen in het hoofd — eer lastig dan aangenaam voorkwamen ([18]). Wat eindelijk zijne al te hevige, soms bittere polemiek aangaat, verdient opmerking, dat hem nooit eenige hatelijkheid in den omgang ontviel omtrent hen die hij het felste bestreden

had. Wie hem het meest van nabij gekend hebben, zijn in het getuigenis daaromtrent eenparig.

Indien het mij mocht gelukt zijn, den merkwaardigen man, die in het jongstverloopen najaar (den 17den Sept.) op het onverwachtst zijnen betrekkingen en vrienden ontviel, met eenige waarheid en juistheid te schetsen, dan zal, zoo ik vermeen, het ongunstig gevoelen, dat men van den schrijver als harden en hooghartigen kampvechter voor steile en uitsluitende leerbegrippen kan hebben opgevat, voor een milder en billijker oordeel plaats maken; en mogelijk zal deze voorstelling ook wel iets kunnen bijdragen, om vele van die geharnaste krijgers, die op het veld der godsdienstgeschillen van vorige eeuwen de eenmaal erkende geloofswaarheden met mond en pen, niet zonder hevigheid, tegen allerlei aanranding verdedigden (want Van der Kemp was van velen uit hen een levend tegenbeeld) in een meer behagelijk, vooral met den grond van hun achtenswaardig karakter meer overeenkomstig licht, te doen voorkomen.

AANTEEKENINGEN.

(1) „Lives, if they are well written, propounding to themselves a person to represent, in whom actions both greater and smaller, public and private, have a commixture, must of necessity contain a more true, native and lively representation (than general History)." BACON, *On the advancement of learning*, p. 93, 94. — Ook de waardige Spangenberg, een der grootste lichten der Broedergemeente, heeft vaak den wensch geuit, dat elk lid dier gemeente, of zelf zijn leven mocht opteekenen, of iemand zijner vrienden daartoe in staat stellen. Zie *Spangenbergs Leben*, *von* JEREMIAS RISLER. Barby, 1794. Vorr. In Engeland voorzien mannen van historische beteekenis, bij het beschikken over hun vermogen, tevens in het bekendmaken hunner levensgeschiedenis, en benoemen de personen, die hun daartoe de geschiktste voorkomen. De groote Sir Rob. Peel droeg soortgelijken last op aan den Heer Goulburn en Sir James Graham. — Indien voor dergelijke Levensberichten de vertrouwelijke briefwisseling met bijzondere vrienden de beste bouwstoffen oplevert, een getal van ongeveer 280 brieven, met Van der Kemp gewisseld, heeft mij in de gelegenheid gesteld met zijne voornaamste levensbijzonderheden genoegzaam bekend te worden.

(2) Opmerkelijk is deze strijd van den Leidschen Prof. Van der Kemp tegen Goodricke, dewijl die zoo veel overeenkomst heeft met den strijd van zijnen kleinzoon tegen de Groningsche Godgeleerden. De plaats van Is. Watts vóór *De gronden der goede hope voor Neerlands Herv. Kerke*, door D. VAN DER KEMP (Leid. 1770), klinkt bijna profetisch met

opzicht tot de hedendaagsche toestanden: „Alle Christenen in ééne en dezelfde kerk te dringen, wier begrippen en gevoelens langs verscheiden wegen uitloopen, en hen te zamen in een uitwendigen vorm van genootschap te vereenigen, met harten, zoozeer verdeeld, is de weg om hunne verschillen te doen toenemen, om hun vuur feller te doen ontbranden, en hunnen toorn tot eenen hoogen trap op te voeren, tot dat zij tegen elkander dol worden, en de Kerk in den grond helpen. Het is alsof men Simsons vossen bij de staarten met brandende fakkels tusschen beiden zamenkoppelde, terwijl hunne hoofden recht van elkander afgekeerd staan, en ze dan allen binnen eene sterke heining in één veld insloot; daar zij onvermijdelijk tegen elkander knorren en woeden, en ginds en herwaarts loopende, hun vuur en razernij verspreiden zullen, totdat zij het geheele veld afgebrand en eenen gewenschten oogst vernield hebben."

(³) Het oudste bekende lid van dit geslacht was Philip, Graaf de Lille, tweede zoon uit een adelijk geslacht in Languedoc, geleefd hebbende omstreeks het midden der XV^de^ eeuw. Het familiewapen bestond uit een zilveren leeuw met gouden kroon, staande in groene biezen, met roode tong en een bos groene biezen in den klaauw; alles op een veld van sabel. Het wapen is gedekt met een gesloten helm, waarop een gouden kroon, uit welker midden rijst een zilveren klaauw, voerende een bos groene biezen: aan de ééne zijde van dezen klaauw een uitgespreide zilveren en aan de andere zijde een uitgespreide zwarte vleugel: beide rijzende uit de kroon. Het wapen wordt gehouden door twee zilveren leeuwen als tenants.

(⁴) „Geen theologant zijnde (dus schreef hij in 1830) en nog geene groote vorderingen gemaakt hebbende in de beoefening van Gods heilig Woord, waarvoor zeker niemand onverschilliger zijn kan, dan ik slechts weinige jaren geleden geweest ben, toen ik de vrijgeesterij, zoo niet opentlijk en uiterlijk, dan toch inwendig en van harte tot de verste gevolgtrekkingen dreef, zoo wil ik volmondig erkennen, dat het meer dan mogelijk is, dat ik in de voorstelling sommiger leerstukken gedwaald, en de waarheid die meestal in het midden ligt, verlaten hebbe." — Voorr. van het Eerste Deel tegen YPEY en DERMOUT, bl. VI. Dat Van der Kemp hetgeen hem toen nog in beoefening en kennis van Gods Woord mocht ontbreken,

eerlang met grooten ijver heeft ingehaald, getuigen zijne talrijke handschriften, waaronder is eene uitvoerige vergelijking van de vertaling en verklaring der Staten-Overzetting en van den Bijbel van Van der Palm, van het begin tot het einde.

(5) Het laat zich begrijpen, dat dit werkje van Van der Kemp groote ergernis wekte, vooral bij hen, die (gelijk de Hoogleeraar Tijdeman ergens geestig aanmerkt): „eene eendracht en onzijdigheid predikten, strekkende om, zoo als men ze ons sedert 1814, en vooral toen Bilderdijk, Da Costa, Van der Kemp, enz. begonden te schrijven voorhield; — van Oranje geen goed, en van deszelfs tegenstanders geen kwaad te zeggen." (Zie BILDERDIJKS *Gesch. des Vaderl.* Dl. X. bl. 344.) Er verschenen in de *Vaderlandsche Letteroefeningen* van 1829 en 1830 twee Brieven van den Heer Stolker tegen; en aan afkeurende beoordeelingen ontbrak het niet. Ongelukkig raakte Van der Kemp in twistgeschrijf, ook tegen den Hoogl. Tijdeman, over het gezag van een gedeelte eens dagboeks van Furmerius (een tijdgenoot van Maurits,) door Wiselius aan den Hoogl. ter plaatsing in de *Mnemosyne* afgestaan.

(6) Zie 's mans Werk over *Brederode*, bl. 216; 'tgeen hij in mondelinge gesprekken met mij, meermalen herhaalde. Over het geheele vraagstuk omtrent de bedrijven van Maurits en Barnevelt is nieuw licht verspreid door de uitmuntende Inleiding van GROEN VAN PRINSTERER vóór het IIIde deel zijner *Archives*, 2de Serie.

(7) „Wij ontdekken (zegt een kundig schrijver in de *Bijdragen tot de beoefening der Godgeleerde Wetenschappen*, Dl. VIII. bl. 855) in den stijl van de opdracht, den deftigen stijl van den welsprekenden Dermout; maar in het werk zelve den stijl van den Heer Ypey, die zich buitendien in de Aanteekeningen duidelijk genoeg als schrijver leert kennen, daar hij zich beroept op *onze* beknopte *Gesch. der Nederl. Tale; ons* vervolg op de kerkelijke Geschiedenis van Hamelsveld, *onze* Leerrede over de Kerkhervorming, enz." — Het vierde deel wordt op goede gronden aan Dermout toegeschreven in het *Archief voor Kerk. Geschiedenis*, Dl. VI. bl. 205.

(8) Een bevoegd beoordeelaar in Duitschland schreef te recht omtrent het werk van Y. en D.: „Aus dem Spiegel, den uns obige Kirchengeschichte von der reformirten Kirche Hollands vorhält, tritt uns ein widriges, feindseliges Zerrbild

entgegen, eine zweihundertjährige Herrschaft von Zank, Hass und unchristlicher Verfolgung, als die einzige Frucht des Evangelii — eine andere wird uns wenigstens nicht gezeigt, — und wäre das das wahre Bild Hollands, so könnten wir uns nicht freuen, dass das Evangelium in diesem Lande geherrscht; wir müssten es für ein ohnmächtiges, kraftloses (dummes) Salz halten, das auch nicht einmal einen Theil der Masse vor Fäulniss hätte bewahren können, und zu nichts nütze wäre, als zum Wegwerfen." —

Wij kunnen ons derhalve geheel met het gevoelen van den voortreffelijken uitgever der *Archives de la Maison d' Orange-Nassau* vereenigen, wanneer hij omtrent het werk van Ypey en Dermout het volgende oordeel uitspreekt: „Il nous semble évident, que l' Eglise réformée des Pays-Bas, fidèle à son origine, fidèle à l' ensemble des vérités qui la caractérisent, ne pourroit ratifier la mission d' historiographes, que M. M. Ypey et Dermout se sont attribuée, et nous devons avouer en outre, que les progrès de la science depuis l' impulsion donnée par Kluit, n' ont été mis à profit par eux ni durant l' époque si particulièrement importante de Leycester, ni dans celle de Guillaume I. Les rapports de celui-ci avec l' église sont même défigurés. La franchise est ici d' autant plus impérieusement prescrite, que plusieurs écrivains, venus plus tard, ont suivi à l' égard de M. Van der Kemp, (dont l' ouvrage, quoiqu' on aimerait à y effacer un bon nombre d' expressions trop acerbes, a sans contredit de grands mérites) une tactique, qui, pour être assez commune, n' en est pas moins digne de mépris." — Tome I. 2de Edit. p. 35.

(9) Dezen scherpzinnigen en ijvervollen leeraar en Christen-wijsgeer is tot dus verre geene welverdiende hulde (slechts vindt men eene zeer beknopte Necrologie in de *Boekzaal* van 1850) geworden. Door uitvoerige aanteekeningen van Van der Kemp daartoe in staat gesteld, wil ik in een volgend maandnummer van dit tijdschrift trachten eene schets van het leven en de werkzaamheden dezes mans te geven, die ook in de geschiedenis van de Critische wijsbegeerte hier te lande, tegenover Paulus Van Hemert en Joh. Kinker, eene niet onbelangrijke plaats vervuld heeft, aangezien hij aan die wijsbegeerte eene eigenaardig richting heeft weten te geven.

(10) Het XVIde Artikel dier Synode luidde als volgt:

„Aiant été représenté, que plusieurs personnes très-notables, dedans et dehors ce roïaume, cherchent des moiens, par lesquels toutes les églises orthodoxes de France, d'Angleterre, d'Allemagne, des Païs-Bas, de Suisse, de Genève et autres, puissent commodément et en toute sureté faire tenir une assemblée générale de tous les députés, qui y seroient envoiés de leur part, pour établir une parfaite uniformité de doctrine et une forte union entre elles, ce qui peut d'autant mieux réussir, que le roi de la Grande Brétagne s'y trouve desposé: il a été résolu, que ceux qui y travaillent, en seront remerciés de la part de cette Compagnie, et priés de continuer; et que ce pendant toutes les provinces communiqueront ce dessein à ceux qui sont capables de faire réussir de telles choses, afin qu'ils préparent cette matière pour l'examiner de plus près tous ensemble avec ceux qui seront députés au prochain Synode national." — *La France Protestante.* Pièces justificatives, p. 293, 294. De beroemde en uitstekende Pierre Dumoulin schreef mede een allerbelangrijksten brief hierover aan den Ridder Dudley Carleton, voorkomende in diens *Négociations*, Tom. II. p. 390—392. Reeds Calvijn had in eenen brief aan Cranmer (te vinden in *Das Leben Calvins von* P. HENRY, Bd. III. S. 38) het denkbeeld van een oecumenisch-protestantsch Concilie uitgesproken, ten einde eene algemeene gemeenschap der leden van Christus ligchaam tot stand te brengen. Ja, zulk een band heeft zelfs nog in onzen tijd onzen schranderen en geleerden Broes voor den geest gezweefd, in zijn merkwaardig Werk: *De Engelsche Hervormde Kerk, benevens haren invloed op onze Nederlandsche.* In onze dagen zijn dergelijke algemeene Kerkvergaderingen, maar in vrijen vorm, eindelijk tot stand gekomen in den Duitschen *Kirchentag* en in de Vergaderingen der *Evangelical Alliance*, waarover men zie het belangrijke Werkje van L. BONNET, *De éénheid des geestes door den band des vredes. Brieven over de Evangelische Alliantie.* Amst. 1847.

(11) Mr. J. VAN LENNEP, in zijn *Brief aan Mr. D. Donker Curtius*, bl. 10. De onpartijdige pen der Geschiedenis zal zonder twijfel met eere vermelden den naam van den edelen Luzac, als van den eersten die zijne onafhankelijke stem in de Tweede Kamer der Staten Generaal verhief tegen de onverantwoordelijke maatregelen der Regering ten opzichte der

Afgescheidenen. Ik heb deze voor Luzac zoo eervolle herinnering te vergeefs gezocht in het anders zoo belangwekkende Levensbericht door den tot het schrijven dier Necrologie zoo bevoegden vriend van Luzac, Prof. Vreede. Ik kan mij niet onthouden, hier eershalve het vrijsprekende vonnis der Amsterdamsche rechtbank van eersten aanleg, Kamer van Correctioneele Appellen, te vermelden; o. a. te vinden in: H. P. SCHOLTE, *Verdediging van Conscientie- en godsdienstvrijheid.* Twee Pleitredenen, uitgesproken te Utrecht en Amsterdam. 's Gravenhage 1836, bl. 53—62, onderteekend door de rechters J. Brand van Cabau, A. Backer Jr., V. Nieuhoff, W. J. C. van Hasselt, van Herzeele, en W. J. de Bordes (Commies Griffier).

([12]) De Hoogleeraar G. W. Vreede in zijne *Aanteekeningen* naar aanleiding van Onuitgegevene stukken op het werk van Mr. M. C. van der Kemp, *Maurits van Nassau*, Dl. III. Utrecht 1844. Eene beoordeeling in de *Vaderlandsche Letteroefeningen*, niet vrij van personaliteiten, maar met zaakkennis geschreven, wordt aan den overleden geleerde Ab Utrecht Dresselhuis toegekend. De beoordeeling in den *Letterbode* (eigentlijk meer een verslag) was van den schrijver van dit levensbericht (1 Nov. 1844). Na de afwerking van den *Maurits* heeft Van der Kemp begonnen een soortgelijk Werk over *Frederik Hendrik* te bearbeiden, dat echter onvoltooid gebleven is.

([13]) Deze opmerking geldt vooral den uitersten wil van Prins Maurits, een hoogst belangrijk stuk, hetwelk aan Van der Kemp, toen hij het vierde deel van zijnen *Maurits* in het licht gaf, nog niet bekend was. Zie de *Kronijk* van het *Hist. Genootschap*, Xden Jaargang, 1854. bl. 16—34. Ook aan onze begaafde en achtenswaardige Novellen-schrijfster, Mevrouw Bosboom Toussaint, leverde Van der Kemp met de meeste bereidvaardigheid overvloedige bouwstoffen over het tijdvak van Leycester.

([14]) In dit aanzienlijke rechterlijke Collegie volgde Van der Kemp, na verloop van eenige jaren, zijn hooggeschatten schoonbroeder, Mr. D. Grave van Hogendorp (den bijzonderen Vriend van Da Costa) op, wiens oudste zoon Dirk bij Van der Kemp bijzonder geliefd was; een jongeling, van wien voor Kerk en Maatschappij de schoonste verwachtingen

gekoesterd werden, toen hij zijnen betrekkingen en vrienden tot aller innigst leedwezen in den onverwelkten levensbloei ontijdig ontviel. In de plechtige installatie van Mr. W. F. G. L. François, den opvolger van Van der Kemp (zitting van Vrijdag 31 Oct. 1862), werd door den Voorzitter Mr. J. A. Philipse eene edele hulde gebracht aan het karakter en de verdiensten van den overledene. „Sedert 3 Dec. 1858 raadsheer in het gerechtshof, mochten wij, Mijne Heeren, in den gedurigen omgang met hem, den geachten man nog meer van nabij leeren kennen en waarderen; en wij betreuren dan ook hartelijk het verlies van dezen onzen zóó waardigen ambtgenoot, die door zijnen Christelijken zin, door zijne eenvoudigheid en bedaardheid, door zijne oprechtheid, rondborstigheid, braafheid, vastheid van karakter, en door zijnen vriendschappelijken omgang onzer aller hoogachting had verworven, en die eindelijk door zijne rechtskennis en veeljarige ondervinding heeft eere gedaan aan de zóó gewichtige betrekking, tot welker vervulling hij nu laatstelijk is geroepen geweest." — Zie *Weekblad van het Regt* van 6 Nov. 1862.

(15) Het denkbeeld van eenen zieleslaap tusschen den dood en de opstanding des lichaams, door de Wederdoopers gedreven, vindt men wederlegd door CALVIJN (*Operum* Tom. VIII. p. 335 ss. onder den titel: *Psychopannychia; quo refellitur eorum error, qui putant animas post mortem dormire usque ad ultimum judicium* (ook te Parijs in 1534 afzonderlijk in het Fransch uitgegeven). Men zie ook daarover in het breede handelende G. DE BRES, *De Wortel, den oorspronck ende het fondament van de leere der Wederdooperen*, 1570, fol. 375—388.

(16) „Una tantum philosophia est, quæ vera præcipiat, scilicet philosophia religionis christianæ: a quâ Kantii philosophia recedens, uti et hoc nomine maxime rejicienda sit, ita etiam improbanda est, quod dogmata sua adeo obscure proposuerit, ut admodum difficile intelligi possent." *Adnotationes ad Specimen juridicum*, p. 74.

(17) Men zie, ten blijke daarvan, met hoe bescheidene nederigheid hij eene aanmerking in het tijdschrift *de Reformatie* omtrent zijn inwendig gemoedsbestaan voor God gemaakt, in het voorbericht voor het tweede stukje zijner *Beoordeeling van het geschil over de maatregelen tegen de Afgescheidenen*, toestemt en dankbaar aanneemt, bl. III.

([18]) Aan de hier vermelde reden moet het ook grootendeels worden toegeschreven, dat hij er een onoverkomelijken weêrzin tegen had, om lid van geleerde genootschappen of maatschappijen te worden. In het jaar 1829 of 1830 stond er in een periodiek blad (ik meen den *Bijenkorf*) te lezen, dat Mr. C. M. van der Kemp was voorgedragen geworden tot lid van de Leidsche Maatsch. van Ned. Lett., maar dat Prof. S. en T. zich tegen die voordracht verzet hadden, omdat hij het woord *recht* niet met eene *g* wilde schrijven, en ook niet wilde toestaan, dat Prins Maurits eenen Vrieschen afgevaardigde ter Staten-Generaal een klap gegeven had." Dit zag zonder twijfel op zijn ietwat scherp schrijven tegen S. over de spelling (in de *Letteroefeningen*), en op den lettertwist met T. over Furmerius (in den *Recensent*). — Wat daar ook van moge geweest zijn, Van der Kemp was op zulk eene benoeming niet naijverig. „Onlangs meldde mij Prof. Van Assen (schreef hij mij den 6den Febr. 1844), dat hij zich verwonderde, dat ik nog geen lid van *Letterkunde* enz. enz. was. Ik heb hem teruggeschreven, dat ik hem ten ernstigste verzocht, mij daartoe niet voor te stellen, en zoo anderen mij mochten voorstellen, zulks met kracht tegen te gaan. Immers men moet dan lezingen houden, geleerdheid præsteren, en daar houd ik niet van. — Ik schrijf u dit à governo, omdat ik ten gevolge van het schrijven van V. A. vrees, dat het soms te pas zou kunnen komen, dat gij mijne gevoelens ten dezen kendet." En eenigen tijd later: „Ik wenschte alle onaangenaamheid om voor eene gedane benoeming te bedanken, voor te komen, en verzoek U dus nogmaals ten ernstigste alle pogingen voor mij na te laten en tegen te houden. Het gemis van publiek als geleerde geijkt te worden, zal mij waarlijk niet doen treuren. Ik wensch stilletjes mijn eigen gang te gaan, en behoef door eenig lidmaatschap niet aangezet te worden in hetgeen ik bij de hand neme."

Alleenlijk van de *New-York Historical Society*, welke hem weldra na de uitgave van zijn werk tegen Ypey en Dermout tot buitenlandsch lid benoemde, was hij een volijverig Correspondent. Hetgeen aan Van der Kemp in zijn eigen vaderland tot blaam werd aangerekend, het verzet tegen de heerschende beschouwingen der Vaderlandsche Kerkgeschiedenis, was hem daar tot groote aanbeveling. De hoogachting voor

de eer en leer der Dordsche Vaderen is in *The Collegiate reformed Dutch Church* aldaar zoowel als onder de Nederlandsche geloofsgenooten in het Afrikaansche Kaapland, nog zeer levendig. Het was vooral de Eerw. en geleerde New-Yorksche Predikant Th. de Witt DD. die in levendige briefwisseling stond met Van der Kemp, en wiens nasporingen omtrent de geschiedenis der Nederlandsche Hervormde Kerk hem in staat stelden tot het uitgeven eener belangrijke kerkelijke Redevoering: *A Discourse delivered in the North Reformed Dutch Church in the City of New-York, on the last Sabbath, in August* 1856. *Published bij order of the Consistory of the Collegiate Dutch Church. With an Appendix.* New-York, 1857.

„The work of Y. en D. (schreef deze kundige man omtrent de *Geschiedenis* dier beide geleerden:) is valuable on account of the great amount of information which it embodies, but is most dangerous on account of their disaffection to the truths of their own standards, which is everywhere apparent, and the artful and studied manner in which they seek to place in a disadvantageous light the best advocates and defenders of the peculiar doctrines of their Church, and to palliate and exalt those, who have been instrumental in corrupting those doctrines. You have conferred an obligation upon the friends of the Reformation and its doctrines by your valuable work."

UITGEGEVEN GESCHRIFTEN

VAN

Mr. C. M. VAN DER KEMP.

Specimen Juridicum inaugurale de Juris Romani principiis circa jura personarum et successionum ex XII Tabulis. L. B. 1822.

Hij had eerst willen schrijven ter beantwoording der vraag: *Quatenus Romani in Jure suo observarunt consensum illum, quem unus quisque civitatem iniens, dedisse vedetur?*

Eene nieuwe beschouwing van het Recht der XII Tafelen met betrekking tot de rechten van personen en erfopvolging.

In de *Bijdragen tot Regtsgeleerdheid en Wetgeving*. Dl. IX. 4de Stuk. bl. 409.

Iets over de algemeen aangenomene Nederlandsche Spelling.

In de *Vaderlandsche Letteroefeningen* van 1827 en 1828, in twee achtervolgende Maandnummers. Ter verdediging van des Schrijvers denkbeelden werd later in het Mengelw. van 1829 opgenomen: „Nog iets over de algemeen aangenomen Nederd. Spelling tegen den Hoogl. Siegenbeek," bl. 398 vv. en 426 vv.

Het gedrag van Prins Maurits van Oranje omtrent de Remonstranten, verdedigd tegen de aanmerkingen van Adr. Stolker. 's Grav. 1828.

Hierover had tusschen den Hoogl. Tijdeman en C. M. Van der Kemp in de *Mnemosyne* en den *Recensent ook der Recensenten* een vrij hevige letterstrijd plaats.

De Eere der Nederlandsche Hervormde Kerk gehandhaafd tegen Ypey en Dermout, *Geschiedenis der Nederlandsche Hervormde Kerk*, Rotterdam, 1830–1833.

In het Voorbericht van het Derde Deel vermeldt Van der

Kemp twee beoordeelingen der vorige deelen: ééne in de *Vaderlandsche Letteroefeningen*, en eene andere in het *Letterkundig Magazijn*, „dat reeds lang wegens deszelfs goeden Nederlandschen godsdienstigen geest bekend was."

Rechtsgeding over eene benoeming tot den post van Diaken.

In de *Bijdragen van en voor Gereformeerde Christenen*, van J. J. E. F. Schröter. Dl. I. bl. 61—76.

Dit is bijna het eenige wat door Van der Kemp nameloos is uitgegeven. — Hij was in de zaak als Advocaat geraadpleegd.

Iets over het toenemen van den zelfmoord in onze dagen, ter verdediging van de Nederl. Herv. Kerkleer en beantwoording van hetgeen daaromtrent voorkomt in de *Vaderlandsche Letteroefeningen* van October 1852. Amst. 1832.

De namelooze schrijver in de *Letteroefeningen* had de toeneming van den zelfmoord aan de wederoprakeling der Predestinatieleer toegeschreven.

De Beschuldiging tegen de leeraars der Hervormde Kerk, dat zij hunnen eed breken door af te wijken van de leer hunner Kerk, die zij beloofd hebben te zullen houden, gestaafd. Rott. 1814.

Tegen de *Gedachten over de Beschuldiging* enz. van den Hoogl. P. Hofstede de Groot. Gron. 1834.

Over het grondwettig recht om zich van het bestaande Hervormde Kerkgenootschap af te scheiden en een nieuw Kerkgenootschap op te richten.

In de *Bijdragen* van den Tex en Van Hall, Dl. IX. 1ste Stuk, bl. 46 vv.

Bij wijze van Aanteekeningen maakt de mede-redacteur J. van Hall bedenkingen tegen eenige stellingen van Van der Kemp.

Bedenkingen over sommige punten der algemeen aangenomene Spelling.

In de Jagers *Taalkundig Magazijn*, Dl. II. bl. 81—112.

Ontcijfering van eenen brief, voorkomende in de *Archives de la Maison d' Orange-Nassau.*

In den *Alg. Konst- en Letterb.* voor 1836. Dl. I. bl. 311—313.

Beoordeeling van het geschil over de maatregelen tegen de Afgescheidenen. Rott. 1837, 1838. 2 Stukken.

Tegen het werk van den Heer Van Appeltere, *Het Staatsrecht in Nederland.* 's Grav. 1836.

Over de verhooren van Oldenbarnevelt, uitgegeven door M. Siegenbeek. Leid. 1840.

In den *Alg. K. en Letterb.* voor 1840, bl. 413 vv.

Maurits van Nassau, Prins van Oranje, in zijn leven, waardigheden en verdiensten. Rott. 1843, 1844. 4 deelen.

Bevreemdend is het, dat van dit doorwrochte werk geene aankondiging in Nijhoffs *Bijdragen*, anders zoo volledig en naauwkeurig, voorkomt.

Bericht aangaande de Handelingen van het Klassikaal Bestuur van Leiden en het Provinciaal Kerkbestuur van Zuid-Holland omtrent den Kerkeraad der Hervormde Gemeente te Bodegraven. Rott. 1845.

Ook ten aanzien van deze destijds zeer geruchtmakende zaak was het rechtsgeleerd Advies van Van der Kemp ingewonnen.

Ontwikkeling van het Recht betrekkelijk de Kantongerechten. Rott. 1847.

Van dit werk verscheen eene zeer grondige en gunstige beoordeeling door den Heer Mr. P. G. ten Zeldam Ganswijk in de *Themis* van 1847. Dl. VIII. bl. 408—432.

De tweede veel vermeerderde en verbeterde uitgave des werks kwam tien jaren later in 1857 in het licht, en werd wederom zeer grondig door denzelfden rechtsgeleerde beoordeeld, in de 2de Serie van de *Themis*, Dl. IV. bl. 82—115.

De twist tusschen de Leidsche Regering en den Nederlandschen Herv. Kerkeraad. Amst. 1849.

Naar aanleiding der *Stukken, het Huiszittenhuis betreffende*. Uitgegeven op last van den Raad der Stad Leyden door de daartoe benoemde Raads-Commissie. Leyd. 1849.

Vluchtige aanmerkingen op het Gerevideerd Algemeen Reglement voor het Bestuur der Nederl. Herv. Kerk in het Koningrijk der Nederlanden. Amst. 1849.

De onbestaanbaarheid der Grondwet van 1848 en de noodzakelijkheid harer verandering. Rott. 1850.

Men verg. hierover den *Nederlander* van 7 Oct. 1850.

Beoordeeling van: *Het beeld van Dirk Raphaelsz. Kamphuyzen in de lijst van zijn tijd door* Chonia.

In de *Boekzaal* van 1853. Dl. I.

Beoordeeling van: *Paschier de Fijne, naar zijn leven en schriften*. Uit nog ongedrukte stukken door J. van Vloten. 's Hertogenb. 1853. *Boekzaal* van 1854. Dl. I.

Beoordeeling van: *Het Leven en de Werken van J. D. Janssens door* C. W. Pape. *Boekzaal* van 1856. Dl. I.

Beoordeeling van: *Caspar Jansz. Coolhaas, de voorlooper van Arminius en der Remonstranten, door* H. C. Rogge. Amst. 1856.

Boekzaal van 1856. Dl. II.

Beoordeeling van: *Bunsen en Stahl. Tot regt verstand van den kerkelijken strijd dezer dagen.*

Boekzaal van 1857. Dl. I.

Tijdrekening van het tijdvak, loopende van Israëls uittocht uit Egypte tot den aanvang van den tempelbouw.

Boekzaal van 1858. Dl. II.

Waarom stichten de meeste predikingen zoo weinig nut?

In de *Vereeniging*. Dl. I.

Allerlei. In het Bijblad der *Vereeniging* van 1847.

Bedenkingen over de Evangelieverkondiging onder de Joden.

De *Vereeniging*. Dl. I.

(De Heeren Dr. A. Capadose en J. F. Schimsheimer hebben hiertegen in hetzelfde Tijdschrift bedenkingen doen plaatsen).

Schets ten betooge der hooge voortreffelijkheid der Dordsche Synode, ook nog in den tegenwoordigen tijd.

De Vereeniging, Dl. IV.

(ook afzonderlijk uitgegeven).

Teruggenomen oordeel over de Afschaffings-vereeniging.

De Vereeniging, Dl. IV.

Eene nieuwe beschouwing van Matth. I: 18—25.

De Vereeniging, Dl. V.

Eenige bedenkingen op de 75 stellingen van Dr. I. J. Doedes.

De Vereeniging, Dl. VI.

Iets over „den Discipel aan den Hoogepriester bekend." Joh. XVIII: 15, 16.

De Vereeniging, Dl. VIII.

Eenige punten van Bijbelvertaling en Bijbelverklaring.

De Vereeniging, Dl. XII en XIII.

Geschiedenis der Nationale Synode in 1618 en 1619, gehouden te Dordrecht, tegen de Beschrijving van B. Glasius. Rott. 1860. 2 Stukken.

Mag er, bij verwisseling van eenen voogd, een nieuwe toeziende voogd benoemd worden, of blijft de onder den vorigen voogd benoemde toeziende voogd zijne bediening voortzetten?

Weekblad van het Regt van 1845, No. 660.

Over de onschendbaarheid der Wetten.

Weekblad van het Regt voor 1848. No. 928.

Iets over Staat en Kerk.

Weekblad van het Regt, 1853.

Iets omtrent de Wees- en Momboirkamers.

Weekblad van het Regt, 1856.

Iets over het Christelijke in de Wet op het lager Onderwijs.

In het *Maandschrift voor Christelijke Opvoeding en Onderwijs*, 1858. (Hierbij behoort ook: Nog iets over de Christelijkheid der Nederlandsche Natie, zoo op zich zelve als in verband met het openbaar onderwijs.

In *de Vereeniging*, Dl. X.

IS DAAR NU NIETS AAN TE DOEN?

WelEerwaarde Heer!

Is daar nu niets aan te doen? Zoo vroeg ik aan een vriend, toen eene weenende moeder mij een verhuisbiljet toonde, door eene koppelaarster aan haar dochter bezorgd, om te Rotterdam in een der holen van ongeregtigheid besteed te worden. Tijdig werd dit boos oogmerk belet, maar de eer en onschuld van twee bloeijende kinderen, de een van 17, en de andere van 21 jaar, was reeds verloren. Monsters in menschelijke gedaante hadden hun doel al te wel bereikt *).

Ongelukkige moeder, die handenwringend haar ongeluk beweende! Ongelukkige meisjes, die zich naauwelijks bewust zijn in welk een verschrikkelijken toestand zij zich bevinden. Onbekommerd en zorgeloos waren zij eene gemakkelijke prooi van schaamtelooze booswichten geworden, door schoone beloften bedrogen en geholpen door de reeds genoemde koppelaarster, hebben zij hare eer en mogelijk hare gezondheid voor altijd verloren!

---

*) De twee meisjes, van welke ik schrijf, zijn gered; zij zijn thans in het doorgangshuis. Zij waren daarvoor reeds aangenomen, maar door de koppelaarster weder verleid, en zouden nog der moeder ontstolen zijn, had ik het niet tijdig ontdekt.

Is daar nu niets aan te doen, WelEerwaarde Heer! dat er straffeloos zulke goddeloosheden geschieden, ofschoon men de huizen weet aan te wijzen, waar deze schanddaden worden gepleegd? Ik begrijp niet hoe het met de wetten van eene Christen-natie kan mogelijk zijn, dat er huizen van ontucht geduld worden, daar de Goddelijke wetten de hoererij zoo nadrukkelijk verbieden. Volgens Lev. 21, moest eene hoererende priester-dochter worden verbrand.

Maar dat er bovendien uiterlijk zeer fatsoenlijke huizen mogen bestaan, waar de onschuld straffeloos mag worden vermoord, en waar men gelegenheid geeft, om de onnadenkende jeugd tot het rampzaligste verderf te brengen: waarlijk, zoo daar niets aan te doen is, moet ik zeggen, dan zijn wij tot de uitersten van vertwijfeling en wanhoop gekomen. Zal de politie den hongerige, die steelt, gevangen nemen; zal zij den toornige, die zijn naasten mishandelt, straffen; maar zal zij daarentegen de oneindig zwaardere misdaad, van met overleg de jeugd te misleiden, straffeloos toezien? zal het haar niet aangaan, dat jeugdige menschen tijdelijk en eeuwig worden bedorven? zal de snoodste boosheid ongestoord mogen voortgaan? Ik vraag u, WelEerwaarde Heer! is daar nu niets aan te doen?

De gewoonte moge verstomping te weeg brengen en de algemeenheid van het kwaad zoo groot zijn, dat het niet te stuiten schijnt, dit is echter geen reden om de boosheid maar te laten voortgaan en de ondeugd straffeloos hare prooi met gerustheid te laten wegsleuren; juist deze schrikkelijke straffeloosheid, deze ontzettende bespotting van Goddelijke en menschelijke regten, moet zij ons niet doen ontwaken, en een angstkreet uitlokken tegen zulk een onverklaarbaar magteloozen toestand, die zielen moordend en ligchaam doodend om ons heengrijpt, en de maatschappij met algeheele verwoesting bedreigt. Zullen wij het langer dulden, dat zulk eene schaamtelooze overtreding van Goddelijke instellingen onder ons plaats grijpt? Immers, als men het kwaad niet onder de oogen durft zien, dan zal het zich veilig achten en ongestoord voortwoeden; maar met den ernst

der Goddelijke Wet gewapend, is het een heilige pligt, voor de onschuld onzer kinderen, die door de schrikkelijke onkuischheid zoo schaamteloos wordt beleedigd, als een eenig man te strijden.

Ontzettend is de toestand van het naam-Christendom onder ons. Hij, die den Open Brief van Ds. Adama van Scheltema heeft gelezen, zal met hem ontwaken uit eene dommeling en slaperigheid, waarin wij al te lang hebben verkeerd. Alles om ons heen gaat ten verderve: dronkenschap en onkuischheid grijpt in het verborgen en in het openbaar om zich heen, en de maatschappij gaat hopeloos te grond, indien er geen ernstig begin wordt gemaakt om deze ongeregtigheid tegen te gaan met al die kracht, die het belang der zaak vordert.

Het zal UEerw. zeker verheugen, op een gebied dat hieraan grenst, een medestrijder gevonden te hebben. Ds. Adama van Scheltema heeft met zulk een ernst den oorlog aan alle geestrijke dranken verklaard, dat het niet kan missen, of Nederland moet over deze zaak zijn oordeel vellen. Hij heeft het onmogelijk gemaakt dat men er niet over spreken zal. Welnu, het komt u toe, om als oud krijgsman tegen de onkuischheid nieuwe middelen te beramen, en al wat edel is in Nederland, te hulp te roepen, om tegen een nog erger, nog meer te vreezen vijand, die in de donkerheid wandelt, en meer dan ooit de Nederlandsche jeugd verwoest, te strijden. Gij zult niet alleen staan, waarde Heer! gij zult medestrijders vinden. Toon het aan, met die eigenaardige talenten, door God u verleend: dat bij het gemis van ware godsdienst in de huizen en harten, de zinnelijkheid door niets wordt gebreideld, en verwoesting en jammer alom bij de vermagerde en ontzenuwde jeugd wordt aanschouwd.

Maar is reeds de geprikkelde zinnelijkheid der ongodsdienstige jeugd zulk een overmagtig vijand, dat dan geen bordeelen, bedekt of openbaar, nog daarenboven worden toegelaten, om den door niets te regtvaardigen wellust te hulp te komen, om schande en jammer te bevorderen. Geene gewoonte, hoe ingeworteld ook, wettigt de misdaad van te mogen zondigen, noch

behoort eenigen invloed op de beoordeeling van een Christen te hebben, die dezelfde wet als Israël heeft, duizendvoudig in zijne beteekenis door CHRISTUS verdubbeld! De Christen mag van zijne regering vragen de handhaving van Christelijke zeden. De regering moge het zelve weten, of zij geroepen is, om de wetten Gods en de stemmen van achtbare mannen te verwerpen: het zoude een oordeel zijn; maar zij zal het niet doen, indien de invloedrijkste leden der maatschappij haar slechts ondersteunden. En dit zullen zij doen, indien de natie slechts weet wat er geschiedt. De ondeugd verbergt zich, en alleen de ingewijden in de holen der ontucht zijn met de uitgebreidheid van deze werken der ongeregtigheid bekend. Ook ik wist niets van de ongehoorde boosheid van schaamtelooze koppelaars, totdat eene voor immer ongelukkige moeder mij er mede bekend maakte. In de Enge Kapelsteeg bij de Kalverstraat, en waar niet al, is een fatsoenlijk uitziend huis, waar hare kinderen zijn bedorven geworden, daar is het, waar men eerst leert met de zonde te spelen. Zij wordt daar in het beminnelijkste daglicht voorgesteld.

„Foei! wie zou naar dat Asyl Steenbeek gaan? — zegt de koppelaarster, — „daar wordt men eene hoer, „gelijk zij allen zijn; dadelijk wordt uw haar afgesneden en gij moet in het land werken. Ik zal u in „een fijn huis te Rotterdam bezorgen, waar niets dan „fatsoenlijke heeren komen, en dan kunt gij ook voor „uwe moeder nog zorgen." Zij zeide tot de moeder, die het reeds voor Rotterdam gereed liggende verhuisbiljet terug haalde: „Het is jammer dat gij ze naar „Steenbeek zendt, daar worden ze ongelukkig; waar ik „ze bezorg, daar komen niet dan fatsoenlijke menschen. „Gij moest eens weten wie hier al zoo komen, het zijn „van onze eerste lui van de Heeren- en Keizersgrachten. „Hoor naar mijn goeden raad; mijn raad dient tot niets „anders dan tot geluk van uwe kinderen!" Zoo sprak dat wijf.

Deze schaamtelooze taal, in het kleed van de meest mogelijke hartelijkheid gehuld, klonk als eene vervloeking voor het gebroken moederhart; maar zij moest

wel doel treffen voor de reeds gevallenen, voor haar, die verder geene toekomst hebben dan het loon van den wellust te ontvangen in een of ander bordeel!

WelEerw. Heer! gij deelt in het lijden des tijds, en daarom vraag ik UEerw. nogmaals: Wat is er aan te doen?

Meer dan ooit is het tijd, dat wij een *Voor-Reformatorischen* strijd voeren; die strijd van heiligen ernst en hartgrondige bekeering, waaruit de Reformatie der 16de eeuw wel moest geboren worden, gelijk de duisternis wijkt voor het licht. Meer dan ooit is het noodig, dat den kinderen der Reformatie herinnerd wordt, dat zij de kerkhervorming verschuldigd zijn aan dien heiligen ijver van godvruchtige mannen, gelijk een Thomas à Kempis en zoo vele anderen in de 14de en 15de eeuw, die op eene algeheele verloochening van de wereld en wereldsche genietingen, op volkomene overgave van hart en wandel, tot eene heilige, Gode welbehagelijke offerande aandrongen. Noch de mannentaal van Luther, noch de ijver van Calvijn zoude veel hebben gebaat, hadden hunne woorden geene bereide harten gevonden, door den heiligen ernst, strenge zeden en innige godsvrucht van duizenden, meest Nederlandsche mannen en vrouwen verwekt, die alom in het verborgen en in het openbaar het volk tot boete en bekeering vermaanden.

Laat dezelfde strijd gevoerd worden tegen gemak, genot en weelde; dan is er een eerlijke strijd geopend tegen zonde en zinnelijkheid, die in de begeerlijkheid van het zondige vleesch haar voedsel vindt. Laat de bijl aan den wortel worden gelegd, men zal spoedig zien, dat de geheele maatschappij verkankerd is door gewoonten en zeden, die zich van lieverlede meester weten te maken van alle kracht, die nog in ons is overgebleven, en ons als een uitgeteerd skelet aan den dood overgeven.

Indien er toch geene mannelijke tegenstand tegen de slavernij der menschelijke gewoonten ontstaat, knevelen en vermoorden zij ons, en maken ons slaven, ofschoon wij meenen vrij te zijn.

Hoe zeer zijn wij reeds vastgeketend door menschelijke bepalingen; hoe zeer heeft de zonde de overhand

over het Christendom; hoe magteloos redeneren wij tegenover de hemelhooge bergen van menschelijke onmogelijkheden! even alsof de magt van JEZUS wil en bevel geene alles overmeesterende kracht bezit om deze bergen van zwarigheden te overwinnen; even alsof, indien wij den moed hebben zijne discipelen te zijn, ons niet alles mogelijk zou zijn! Waarom mag het tot de Herodessen van onzen tijd niet gezegd worden: Het is eene schande en de regering onwaardig om hoerhuizen, zoo gepatenteerd als zij zijn, te laten bestaan, en wat meer is, de ontucht op de straten te dulden. Zij mag de duizendvoudige verleidingen tot de zonde niet ongestraft laten.

Was het de roeping van Israël dat het een heilig volk zoude zijn, eene stad op een berg, een licht voor alle natiën der wereld, en zijn zij verworpen, omdat aan die roeping niet is beantwoord: zoude het denkbaar zijn, dat eene natie duurzaam zal bestaan, indien zij met duizende beloften van den Geest des Heeren gewapend, eenvoudig maar rusteloos de goddeloosheid laat voortgaan?

De Regering *moet* in het geweten worden gegrepen, dat zij van Gods wege geroepen is om wetten te stellen tegen Godtergende zonden. Tot heden nog bestaan wij uit Christenen en Joden, *nu*, beider overtuiging verbiedt de zonde van hoererij, en geene Regering heeft de magt om zich boven de overtuiging der natie te stellen, die wetens of onwetens belijdt, dat er een heilig God is die onveranderlijk is in zijn wezen en een afschuw heeft van onreinheid. Wie is vermetel genoeg om zijne meening tegenover die van den Almagtige te plaatsen? Dat de natie zoo verdoofd en ontzenuwd is geworden, dat zij het onbestaanbare met hare eigene overtuiging niet eens meer gewaar wordt, niet eens meer beseft, dat ze MOZES en CHRISTUS in het aangezigt slaat, met hare verontschuldiging van de afschuwelijkste van alle zonde, dit is te meer het oogenblik voor ons om met JOSIA het wetboek te ontrollen, Reformatie te eischen en de gewetens wakker te schudden, opdat er ontwaking kome.

De Almagtige verandert niet, en zal geen een zijner

eischen verminderen of wijzigen naar den geest der Eeuw. Het is dus tijd dat gij in den geest van Mozes de eere Gods handhaaft en duizende Levieten zullen met u zijn. Laat het zwaard des Geestes scherp zijn; spaar noch vriend noch broeder, en God zal u zegenen met de kroon van een eeuwig priesterschap! *).

Ik vrage ten laatste nog eens, maar zeker niet te vergeefs: *Is daar nu niets aan te doen?*

Amsterdam.
15 Nov. 1862.

WelEdele Heer!

Mijn antwoord is kort. Want juist wat gij deedt, is hetgene wat er geschieden moet. Is er geene diepe, heilige verontwaardiging over zulke toestanden, er is ook geen herstel mogelijk. De dwazen zeggen: de stem des volks is de stem Gods; maar als niet de stemme Gods die des volks wordt, is er geene redding mogelijk.

Gij spraakt als een man des volks uit het midden des volks, uwe stem zal gehoord worden meer dan gij weet. Het is de diepe verontwaardiging des oogenbliks, die uit u spreekt.

Maar die verontwaardiging moest overal spreken. Dringt zij niet door in de huizen onzer rijken en armen, het is te vergeefs, dat wij strijden. Nationale zonden kunnen slechts bestreden worden door nationale verontwaardiging. Die is er niet, en dat is God geklaagd.

Gij zijt de eerste die uwe stem verheft. Ontwaakt het gevoel van regt en pligt niet meer bij het lijden eener arme moeder, zoo schandelijk van hare dochters beroofd, — bij de ellende harer kinderen — op het gezigt van duizenden die op dezelfde wijze vervoerd worden? — Ontwaakt het niet meer? Ach! dan helpt noch wet noch verbod. Honend, spottend, verachtend gaat de jongelingschap naar de vrouwen, die de ligchamen en zielen verkoopen der jeugdige maagden; zij weten voor geld is alles te verkrijgen. Is mij niet eene geschie-

*) Num. XXV: 18.

denis bekend geworden van een man, die het oog op een zedig dienstmeisje had laten vallen en haar wilde verwoesten.

Binnen een jaar zal zij de uwe wezen sprak dat wijf, die hij die last opdroeg. Zij zond haar vriendinnen toe, die haar van schrede tot schrede op ligte wegen moesten brengen. Met de wijsheid en slimheid eens duivels overlegt zij alles. Zij spaart geen geld, geen moeite, geen overleg. Eindelijk roept zij den ellendeling juichend toe: gij hebt overwonnen.

Hij had overwonnen. De duivelen lachten mede.

Het is een tijd die ontzettend is. — Wij mogen niet rusten, niet stil staan. Een ieder doe het zijne en niemand ontzie zich de schreeuwendste feiten op te noemen.

Wat is noodiger dan dat?

De bodemlooze afgrond gaapt onder onze voeten, en wij zouden zwijgen? Het verderf dringt alom door en wij zouden stil zitten?

Ik juiche ten hoogsten toe wat Ds. Adama van Schelema deed; als de mannen der kerk zwijgen, de openlijke predikers van bekeering en geloof, wie zal dan spreken?

Maar Goddank! men zwijgt niet meer; uw woord drong diep in mijn hart. Hij die het u gaf, geve het duizenden.

O. G. Heldring.

BETHEL.

Het is met een gevoel van diepe erkentenis, dat wij ons neêrzetten, om ons eerste wedervaren omtrent deze inrigting mede te deelen. Met een getal boven zestienjarigen in eene kleine woning getrokken, zagen wij spoedig het getal toenemen en de behoefte aan eene ruimere woning ontstaan. Maar voor deze boven zestienjarigen eenige sympathie op te wekken, scheen veel bezwaar in zich te hebben. Toch waren er eenige kloeke harten, die deze bezwaren op zij zetten en de vraag waagden, om ook dit gesticht te helpen oprigten. De vraag vond weêrklank, en ook voor deze ongelukkigen verrees een dak. Dank dus aan hen, wier milde hand zich opende; mogten zij allen zich nog eens in persoon komen overtuigen, hoe vrolijk dat dak zich in de Geldersche lucht omhoog heft, en op de vruchtbare stille Betuwe neêrziet. Voor hen echter, wie de reis herwaarts wat ongelegen mogt komen, laten wij hier gaarne eene beschrijving volgen, opdat zij in den geest mogten kunnen zien tot wat soort van gebouw hunne welwillende mildheid ook het hunne bijbragt.

Tusschen de beide gestichten, Steenbeek voor de gevallene vrouwen, en Talitha voor de havelooze kinderen, lag een klein stukje grond, dat zich eenigzins verheft boven de wei- en moesgronden, er om heen; dit stukje grond werd gekocht, en daarop den bouw ontworpen voor het huis der minderjarigen. De eisch nu voor deze

inrigting is, om met zoo weinig mogelijk helpend personeel de zaak te drijven, en met weinig oogen veel te kunnen overzien. Diegenen onzer lezers, wier welwillende verbeelding ons dus volgt, zullen kunnen beoordeelen, of dit doel werd bereikt. Als men de voordeur intreedt komt men in een gang; in dezen gang bevindt zich regts de keuken, en links de leerkamer, waar achter eene drooge waschkamer. Deze vertrekken loopen allen uit in eene ruime overdekte plaats, waar alle huiswerk verrigt wordt, zoo als droog en nat schuren, lampen schoonmaken, enz.; aan het eind van dit vertrek is een trap, waarmede men naar de naaikamer gaat; staat men nu op het portaal, dat boven aan dezen trap voor de naaikamer is, dan overziet men bijna met een oogopslag geheel het arbeidende personeel beneden, en hoort tegelijk wat in de naaikamer gebeurt. De naaikamer is een ruim hoog vertrek, dat met alle deuren uitkomt in de vertrekken door het toeziende personeel bewoond. Het toeziende personeel heeft dus de verpleegden altijd onder het oog of onder het gehoor. Boven deze tweede verdieping nu, (de eerste of kelder-verdieping is die, waar de wasch- en keuken-arbeid wordt verrigt) volgt de derde, waar de slaapplaatsen zijn voor de verpleegden, terwijl ook de vierde verdieping tot dat einde zoo voor verpleegden als voor helpende personen is ingerigt. Dit alles nu is van vele vensters voorzien, die van rondom over het landschap heen zien, en met een oogopslag kan men de geheele uitgestrektheid van de Greb tot Oosterbeek, langs Doorwerth tot Arnhem en van Arnhem tot Nijmegen doorloopen.

Zoo veel van het uitwendige; nu iets van het inwendige. Alvorens tot deze zaak over te gaan, werd er natuurlijk over geraadpleegd en gesproken. Dit gaf eene zonderlinge strijdige gewaarwording; de aanvragen tot opname waren zoo menigvuldig, en bewezen de behoefte zoo dringend, maar sprak men er over, zelfs met het meest menschlievende welwillend gestemde hart, dan......?

Het eene gelaat betrok, het andere vertoonde een twijfelenden glimlach, een derde haalde de schouders

op, en de totale som van alle deze bezwarende teekenen kwam hierop neêr; dat men zestien jaren het meest hopelooze tijdperk achtte, als zijnde voor opvoeding te laat, en voor berouw te vroeg. Er is geen tegenspreken aan, dat dit beweren eene waarheid bevat, maar toch behoort het tot die waarheden, die voor de menschelijke rede volkomen waar zijnde, uit een hooger oogpunt beschouwd, toch veel van hare vastheid verliest. Misschien is dit wat onduidelijk gesproken, welligt kan het volgende dit ophelderen. Het is bij voorbeeld eene redenering, die zeer gezond en algemeen toegestemd is, dat de zorg voor eigen gezin en eigen zaken, vóór moet gaan; die het anders zou beweren, zou wanorde en zorgeloosheid aanprijzen, en toch treft men somtijds voorbeelden aan, van een voorbij zien van eigen voordeel en eigen zaken, waarbij men zich zelf moet toefluisteren: het is zeker, dat een God, die de barmhartigen zalig spreekt, deze wanorde door een verborgen zegen zal herstellen.

Het getal, dat ons nu sints bijna twee jaren werd toegezonden, is omstreeks vijftig, waaronder zeven ontslagene gevangenen. Daarvan gingen verscheidene in diensten, sommigen keerden tot de familie terug, en het grootste getal bevindt zich nog onder ons. Omtrent elk in bijzonderheden te treden, daarvoor achten wij het te vroeg, het goede, dat wij zouden kunnen opgeven, is nog te wankelend, het kwade nog te weinig bewezen. Wij zullen daarom ditmaal liever een algemeen overzigt geven van den aard van dezen arbeid, en hopen hen, wier belangstelling en gebed ons zoo voelbaar steunt, door een getrouw verslag een duidelijk en waar inzien te geven in deze zaak.

Er zullen misschien onder onze lezers niet vele zijn, wier bestemming het medebrengt, in aanraking te komen, met wat men noemt de verwaarloosden, de hopeloozen uit de maatschappij. Men moet zich evenwel daar geen te al te donker denkbeeld van vormen, want er is hier ook al veel in, dat erger schijnt dan het inderdaad is, en het komt er vooral in deze op aan, den vorm van het wezen te onderscheiden. Als men in deze omge-

ving rond ziet, en men denkt daarbij aan hetgeen men in het maatschappelijk leven onder andere vormen ontmoet, dan zal men moeten toestemmen, dat het wezen der zaak dikwijls niet zoo veel verschilt. In hoe menig huisgezin toch ontmoet men niet dikwijls eene boven zestienjarige, waarvan men met eene bange zucht vraagt: „Wat zal daar nog eens van groeijen?" Twee jaren later ontmoet gij het voorwerp dier zorgelijke vraag, en uw hart was gerust; van dat ongeschikte onbestemde schepseltje was eene aangename ordelijke huisgenoote ontwikkeld. Zie dit is de menschelijke kans, die ook onze boven zestienjarigen deelen, gegrepen in dat onbestemde tijdperk, onttrokken aan eene omgeving, waar goede raad en goed voorgaan ontbrak, komt het bewustzijn van wezenlijk belang, het begrijpen der ware toekomst, vaak op eene gemakkelijke wijze tot klaarheid, die in den dwarrel van het maatschappelijk leven zoo ligt onder den mist der zonde geheel duister zou zijn gebleven. Wat echter onze boven zestienjarige bij die uit het maatschappelijk leven voor heeft, is dat men hier met het Evangelie in de hand, niet rust bij de daad, maar rusteloos naar de drijfveeren blijft zoeken; menige ongeschikte en onbestemde werd maar voor *een tijd* eene aangename en ordelijke huisgenoot; de moeders doorgaans, hoogst verblijd over eenig teeken van beterschap, schroomden of verzuimden niet zelden, naar den wortel dier schoone bloesems te vragen, die ten gevolge van gebrek aan het ware voedsel, kort na het huwelijk of de eerste teleurstelling, verwelkten. Waar men echter door de genade Gods tot de overtuiging kwam, dat er nog een hooger doel bestaat, dan alleen voor deze maatschappij ordelijke leden te vormen, daar is men op zijne hoede tegen zulke ijdele bloesems, en wijst op dien eenigen stam, waarop alle rank geënt moet worden, en maakt dat weifelende zich zelf bedriegende hart bekend met Hem, die gezegd heeft: „alle rank die in Mij geen vrucht draagt neemt Hij weg."

Men zoude onze personen in twee soorten kunnen verdeelen: verwaarloosde door wanorde, verwaarloosde door armoede. Pijnlijk maar dubbel belangrijk wordt

vooral deze eerste soort als men ze beschouwt als een staal van hetgeen onze tegenwoordige maatschappij oplevert. Onze arme maatschappij kenmerkt zich dan in deze hare jeugdige voortbrengselen helaas als altijd vooruit gaande in schijn, toenemende in inwendig verval. Geen treuriger gezigt toch dan de dus genaamde juffertjes; daar staat ze voor u in haar vervallen opschik, met hare versmoeselde verlepte sieraden, zonder een enkel woord u eene gansche geschiedenis verhalende van zoo veel uiterlijke en innerlijke ellende, dat het hart er van breekt. Doorgaans, slagtoffers van de dwaasheid der ouders, werden zij opgevoed in eene soort van weelde, die haar niet kon volgen; op het meest gevaarlijke tijdstip van het leven kwam de tijd, dat zij de wereld in moesten. Arme schepseltjes! als de vogel het ouderlijke nest verlaat, zijn de pluimen en vleugelen hem gewassen, en hebben de ouden hem geleerd, hoe die te gebruiken en waar het noodige voedsel te vinden. Maar deze ongelukkigen hebben dat niet; nimmer hebben zij de handen leeren gebruiken; zij hebben niets dan een ijdel ligtzinnig onnadenkend hoofd en bedroefd hart. Maar zij, die dit laatste hebben, zijn nog de ongelukkigste niet, de meesten hebben, in stede van een bedroefd hart, eene verwilderde verbeelding, en dat is erger. Sommigen hebben nu en dan een roman gelezen, die goed, dat is te zeggen, met een huwelijk eindigde, of hoorden wel eens het spreekwoord: „dat de fortuin de wereld nog niet uit is." Op deze in het verschiet zwevende fortuin is nu al de aandacht gevestigd, de goedkoope opschik zal helpen om dit te bereiken. Vervuld van dezen droom gaan zij in eene dienst; neen, dit woord mag niet meer gebruikt worden, het is onfatsoenlijk; in eene betrekking; op straat wordt ze gegroet voor eene dame, maar de bittere disharmonie, hierdoor veroorzaakt in haar geheel bestaan, wordt overstemd door de sirene stem der verbeelding, „dat het nog eens anders zal worden;" maar het wordt niet anders, de goedkoope opschik verflenst, het kleine salaris kan deze kosten niet bijhouden, kleine oneerlijkheden, onzedelijk verkregen geschenken volgen.......

Deze zijn de overdenkingen, die door het hoofd gaan, terwijl men den eersten blik op zulk een schipbreukeling onzer maatschappij vestigt. Dat arme ontreddende vaartuig! met hoe veel moeite laat het zijne gescheurde vlaggen en wimpels los! En toch het moet zoo zijn, er moet iets reins en eenvoudigs voor in de plaats, hoe moeijelijk dit ook zij; het allermoeijelijkste moet nog volgen, namelijk die treurige verwarde fantasie te ontwarren, voor de woorden: genot, gemak, fortuin en goed geluk, die van arbeid, inspanning, stilheid en vrede te leeren uitspreken, en voor de verflensde tooisels der dwaasheid en der schande, het gestilde gemoed uit eigen vrije keuze te leeren vragen:

„O! geef mij 't kleed, voor 't lijf der ziele,
Zoo dun en klaar, als kristallijn,
Doorvloeid van d'eeuwgen zonneschijn
Voor deze schoonheid wil ik knielen!"

Veel minder moeijelijk bij de ontvangst zijn de verwaarloosden door armoede; doodarm en niet zelden hoogst onrein komen ze tot u. Er is een zeker genot in, een menschelijk wezen zoo verarmd en verkommerd te reinigen en te verplegen. De meesten hunner voelen zich in die oogenblikken zoo gelukkig; „ze hadden zooveel geleden, deze van een onbarmhartigen vader, gene van eene liefdelooze stiefmoeder, maar nu, hoe goed hebben zij het nu!" en een stroom van dankbetuigingen vloeit u met de schoonste belofte toe.

Maar het duurt niet lang, of men bemerkt, dat dit treurige verleden, die doorleefde armoê, meer verwoesting heeft aangerigt dan door reiniging en verpleging te herstellen is. De gebogene houding en over elkaâr geslagen armen spreken van lange tijden in moedelooze traagheid doorgebragt. Zachtjes aan trekt men daartegen op, maar niet zelden ontdekt men dan op dat zoo vriendelijke dankbare gelaat wrevel en onwil; honger en koude te ontkomen begeerde men wel, maar deze vijanden door eigen krachtsinspanning te leeren bestrijden, dit is te zwaar! Maar dit is nog niet alles, dat kort geleden nog zoo arme in lompe gekleedde schepseltje heeft spoedig hare lompen vergeten, en toont al ras

in de keuze van de helderste muts en het best gestreken jak, hoe keurig haar oog werd, en heeft klagten en aanmerkingen, die u een glimlach afpersen en met verwondering vervullen.

Bij eenig nadenken wijt men dit evenwel het arme schepseltje niet, wijl het alleen een gevolg is dier verkeerd geplaatste barmhartigheid, die nog maar al te veel bestaat Er wordt in deze dagen veel in barmhartige liefde welgedaan, maar nog al te veel weggegeven in opwellingen van medelijden. Verwonderlijk is het, het gevolg daarvan op te merken, en te zien, hoe de liefelijke verhouding, waarin het Christendom de armen en rijken met elkander plaatst, langzamerhand overgaat in die van een belastinggaarder tegenover een dienstpligtige. Dat er in het ontvangen ooit iets vernederends kan zijn, daarvan hebben ze in de verste verte geen denkbeeld. „Zij zijn arm en ongelukkig, de rijken hebben het gekregen om het hun te geven." Dit is bij meest allen de onbewuste grond van al haar denken. Vandaar ook bij haar geene zorg voor de toekomst, geene vraag noch naar kracht van boven, noch naar de kracht van eigen handen. Zonder inspanning of veerkracht leven ze daarheen, inderdaad niet anders dan het leven van een parasiet.

Gelukkig dat wij weten, dat geduld kracht is, en dat wij een evangelie hebben dat ons leerde in eigen schuldgevoel elken dag nieuw geduld te vinden voor anderen. Ootmoed tegenover onzen grooten schuldheer, ziehier onze eenigste kracht, het eind van alles wat er ooit in het eigen hart moet omgaan, en ook voor haar, het begin waar elke hoop zich aanhechten moet. Maar hoe dit op te wekken? Hoe dezen onoverzienbaren berg van zelfregtvaardiging te slechten, zoo als die huist in die harten, en als een polyp zich slingert en kronkelt door de edelste deelen van het inwendig leven, van de meest verfijnde zelfsvereering tot het grove ondoordachte woord: „dat heb ik niet gedaan," dat altijd op de lippen klaar ligt! Hoe hen het onverbreekbare verband te doen begrijpen, dat er is tusschen het diepst geroerd uitgesproken: „o God! wees mij arme zondaar gena-

dig," en het erkennen van het kleinste karaktergebrek. Ach, altijd zichzelven vrijspreken, altijd uit alle zaken zich redden, altijd uit elke verwikkeling als de zegevierende onschuld te voorschijn treden, daarheen heeft zich al de scherpzinnigheid gewend, en hoe lang is de weg, dien zij moeten afleggen, eer ze geleerd en overtuigd zullen zijn, hoe noodlottig zulke overwinningen voor het consuentieleven zijn, en hoe de ziel inderdaad op die wijze van zegepraal tot zegepraal tot haren onherroepelijken neerlaag komt.

Maar dit te leeren, dat kan alleen de Geest Gods. Gezegend is deze werkkring, om te zien hoe het werk Gods en het werken der menschen zamen gaat. Zoo men het waagt in eigen kracht een voet op dezen weg te zetten, hoe plotseling verdwijnt die kracht; het baat u niet; het scherpzinnigste verstand, de uitnemendste bekwaamheden, het is alles niets, daar is maar ééne magt, die zich meten kan met den wil des menschen, dat is de Almagt der genade. Kwam het immer in u op, u op gave van verstand of hart te verheffen, de dagelijksche overtuiging, hoe luttel zij vermoge, zou dien trots spoedig verbreken, om in een stil voortdurend gebed over te gaan en alleen te vragen naar den Heer en zijne sterkte

En zoo heeft men nu onze resultaten. Die ze weinig van beteekenis noemt, heeft welligt, uit een zeker gezigtspunt beschouwd, gelijk. Maar als het bij elke zaak geldt, dat het er op aankomt uit welk gezigtspunt men ze ziet, dan voorzeker zal het niet het minste zijn bij deze. Bij alles toch, dat met de menschelijke ziel in verband staat, kan nimmer sprake wezen van een bepaald afgedaan zijn; als dit het moeijelijke van onzen arbeid uitmaakt, het maakt er tegelijk de kracht van uit. Bij alle stoffelijke zaken, hoe ingewikkeld ook, kan men zeggen: „wij zullen dit en dat beproeven om het teregt te brengen, en als dit niet helpt, zullen wij dat doen, en vervolgens wat anders, en als zoo alle middelen zijn uitgeput, dan zegt men: „nu is het afgedaan en opgegeven." Maar bij onzen arbeid is dat zoo niet, want het is altijd eene onsterfelijke ziel, die nog in hare

diepste schuilhoeken een vonk van zijn hoogeren aanleg verbergen kan, die het scherpste menschenoog niet bespeurt, en hoe bang het soms kan zijn bij deze gedachte in die oogenblikken, als wij meenen te moeten eindigen, toch is het na alles ook weer een troost, als wij er de hoop voor de eeuwigheid aan vasthechten. En het is uit dit oogpunt, dat men allen arbeid aan menschelijke zielen moet blijven beschouwen. Wij moeten, wij mogen niet vragen naar resultaten, die zoo bij getalen zijn aan te wijzen. Ik geloof, dat het de hoogere bedoeling van den Heer is, ons die te weigeren; dat het in den aard van het Christendom ligt, om met gebogen hoofd te overwinnen, even als de Heer, die het hoofd buigende en den geest gevende, alles volbragt en alles overwon, juist toen volgens de wereld alles verloren scheen. Dat deze strijd zoo moeijelijk is, wat is het anders dan het bewijs, dat ze de ware is, dan de strijd tusschen licht en duisternis, tusschen Christus en Belial, die immers, sints de schepping, hemel en aarde in beweging zet. Hoe meer moeite dus hoe meer kracht. Alle harten, die deze overtuiging deelen, zullen ons daarom ook getrouw blijven in hunne belangstelling, bovenal in hunne gebeden, en daarom zullen wij getroost en blijmoedig voortgaan, het oog alleen gerigt, niet op de resultaten, maar op onzen Heer en op die wolke van getuigen rondom Hem, waarvan immers de meesten als slagtoffers op aarde zijn gevallen, om hierboven als overwinnaars te worden gekroond.

Bethel, 12 Nov. 1862.

BOEKAANKONDIGING.

BETHEL.

Weer werd de lange reeks van jaarboekjes met eene vermeerderd. Als het van te voren als een raadsel was opgegeven, om nog weer eene nieuwe en noodige soort van lectuur aan te kondigen, zou het misschien veel vruchteloos peinzen hebben gekost daar een antwoord op te vinden. Maar nu wij den titel lazen, moesten wij zeggen: het is toch iets waar inderdaad behoefte aan is. „Een ligte Christelijke lectuur dat evenwel geen traktaatje is. Traktaatjes zijn goed, velen zijn zelfs zeer goed en mooi, maar zij zweven doorgaans in hunne strekking te hoog. Niet dat er niet vele populair zelfs zeer populair geschreven zijn, maar zij zijn doorgaans te veel regtstreeks of tot bekeerden, of tot zondaars gerigt. Nu is het wel ontegenzeggelijk waar, dat men altijd zeker tot een van beide behoort, maar het is ook even ontegenzeggelijk waar, dat verre weg het grootste gedeelte der menschen niet weet tot de eene soort te behooren, en niet begeert, onder de andere gerangschikt te worden. Eene groote menigte leeft evenwel in een toestand, dat iets omtrent het betere leven hun niet onwelkom is, als het maar niet onder zekere vormen tot hen komt. Ten tijde van Lodewijk XIV werden de bijbels, in tonnen gekuipt, Frankrijk binnen gesmokkeld. In onze gezegende dagen is dat in ons gezegend Holland niet noodig! Binnen de grenzen van het land is

de bijbel wel; maar hem binnen de grenzen van het hart te krijgen dat is erger.

Elk pogen daartoe is natuurlijk eene goede zaak. Er komt voor den Christen een tijd, dat hij onderwezen door zijnen Heer, niets meer behoeft of verlangt dan wat dit onderwijs verder voltooit. De verbeelding heeft geen prikkel of afleiding meer noodig, het verstand door Goddelijk licht bestraald, slaat de blikken of op den arbeid of om zich heen, en waar hij heen ziet hij ziet overal harmonie, in de natuur, in de geschiedenis; alle wanorde verbergt eene hoogere orde, hij ziet overal de door Christus met God verzoende wereld. De bloem die in den wind hare geuren verspreidt, spreekt dat even goed uit, als de onaanzienlijkste distel; de verwoesting van den oorlog even goed als de vrede, de door de zonde verwoeste mensch even goed als de liefelijkste vromen. Dat is de blik, die het Christendom geeft. Maar eer men deze hoogte heeft bereikt, zijn er behoeften, die nog niet door het hoogste voldaan kunnen worden, en voor deze periode zuiver onschadelijke afleiding te geven is eene groote zaak.

Gemakkelijk is ze evenwel niet, vele vrome pennen, hebben in deze laatste jaren dit beproefd; getuige de stroom van Christelijke romans, waar de wereld van overvloeit, hoe uitnemend, hoe innig liefelijk zijn vele daarvan niet geschreven, met hoe veel kieschheid heeft men daarin niet getracht de parel van het geestelijk leven, door het goud der beminnelijkste omschrijving begeerlijk te maken. Toch werd er welligt door den beste van die allen, niet veel meer bereikt, dan een meer verfijnd zelfbedrog te bevorderen, dan eene vermeerderde verwarring in dat gedeelte van ons bestaan, waar alle verwarring en verwikkeling zich wel schijnt op een te hopen; in de fantasie met betrekking tot het geestelijk en zinnelijk genieten.

Heeft nu deze Almanak deze klippen vermeden, en gegeven wat nog ontbreekt? Dit volkomen bevestigend te beantwoorden zou wat veel zijn. Maar men kan hem beschouwen, als eene schets of ontwerp, waarop men kan voortgaan. Er zijn geene Novellen in, geene prikkels

voor de verbeelding, ook geene vervelende stichtelijkheden. Er is veel in, uit en voor het huiselijk leven, dat brandpunt waar alles van uitgaat. Het spreekt over de alle daagsche verhoudingen van den mensch, waaruit diepe Christelijke ervaring spreekt.

Het hart, dat de pen heeft bestuurd, heeft zelf de proef van het Christendom genomen, en heeft het versterkend en genezend bevonden; dat toont het in de gezondheid en opgewektheid van den toon, waarop het spreekt. Naar wij gelooven is dit de beste, de meest met de waardigheid van het Christendom overeenkomstige wijze, waarop men het toegang moet doen vinden. Het woord van Claudius, „het Christendom kan er niet bij winnen, dat de menschen het aannemen; maar de menschen winnen er bij" moet niet vergeten worden. Er is eene wijze van het Christendom aan te prijzen, die soms pijnlijk is om te aanschouwen. Als men door het geloofsoog den luisterrijken en zekeren voortgang van het rijk van den gekruisten Koning gadeslaat, en men hoort en ziet dan vaak op welk eene onhandige en erbarmelijke wijze men tracht onderdanen voor Hem te winnen; dan klopt het hart soms van verontwaardiging. Laat toch al wat door Hem verwaardigd wordt om zijn rijk te mogen dienen, zoo gezond mogelijk zijn. Laat het zoo veel mogelijk getuigen van die nieuwe levenskracht, van die frissche gave, die bewijzen, dat het geen ijdel woord was, eens door Hem gesproken: „ziet Ik maak alle dingen nieuw." Het moet frisch zijn, al wat uit Christelijke pennen en Christelijke lippen vloeit, en bewijzen dragen, dagelijks gedrenkt te zijn door dat levende water, dat bij den troon des Eeuwigen ontspringt.

Wij hopen van harte, dat de toon in dit boekje aangeslagen, zal worden begrepen en opgevangen, en er door menige bekwame hand verder uit zal worden voortgespeeld. Overal, waar het Christelijk oog rondziet, vindt het rijke stof van behandeling, op eene eigenaardige wijze. Al wat uit de wereld is, draait in een cirkel, maar het hart, dat eindelijk op zijn oorspronkelijk rustpunt neêrzonk, en zijn God weêr vond, dat hervond ook zijne geregelde beweging vooruit.

De gedachten worden niet oud maar vermenigvuldigen zich, en nemen toe in kracht, diepte en helderheid. Geen wonder, het heeft ook den aanvang gemaakt van een eeuwigen arbeid, van een eeuwigen gedachten loop. Alles wordt lichter en duidelijker, en hij gevoelt het, dat hij met elken dag het oogenblik nadert, dat hij de huishouding Gods geheel zal doorschouwen.

Om dit groote doel, maar ook om het meer ondergeschikte te bevorderen, wenschen wij dit boekje veel uitbreiding. Vele jeugdige maar toch reeds verflenschte harten, ware het mogelijk, de frischheid terug te geven, daartoe werd Bethel gesticht. Maar de zielen die moeten worden opgerigt, wonen nog in ligchamen die gevoed en gekleed moeten worden, en hiertoe zal ook de opbrengst van dit boekje moeten dienen. Vinde het dan vele harten, die het zich willen aanschaffen, en in een volgend jaar vele pennen, die het door hunne bijdragen willen verrijken.

BUITENLANDSCHE BERIGTEN.

ENGELAND. — *Een genootschap ter bevordering van volksletterkunde.* — Behalve het Godsdienstig traktaatgenootschap bestaat er te Londen eene Vereeniging welke ten doel heeft om te verspreiden, vooral onder de werkende klasse, niet eigenlijk gezegd godsdienstige geschriften, want dat is het werk van het Traktaatgenootschap; maar eenvoudige, populaire werken die onder den invloed van het Christelijke geloof zijn geschreven of althans deszelfs geest ademen. Verleden jaar heeft dit Genootschap onderzocht en als geschikt geoordeeld om in zijne verzameling te worden opgenomen 1152 werken, en wel 178 meer dan in het vorige jaar. Sedert deszelfs oprigting, in 1857, heeft het 700 openbare volksbibliotheken opgerigt, die met elkander omtrent 70,000 boekdeelen tellen, en eene aanzienlijke waarde hebben. Het heeft daarenboven aan onderwijzers 20,000 boekdeelen gegeven ten einde die als belooningen uit te reiken en op zijn minst een half millioen tijdschriften en dagbladen in omloop gebragt. Een groot aantal van deze laatste zijn verzonden naar de regimenten van het Engelsche leger in de Indiën, in Kanada, in China, enz.

— *Een ongeloovige Bisschop.* — De Episkopale kerk heeft op dit oogenblik in haar midden eene groote ergernis. Een harer koloniale bisschoppen Dr. Colenso, bisschop van Natal in Zuid-Afrika, heeft onlangs een werk in het licht gegeven, waarin hij beweert de onwaarheid van de meeste, zoo niet van al de verhalen die in de vijf boeken van Mozes vervat zijn, te bewijzen. Dit werk overtreft, zegt men, al de aanvallen van de beruchte schrijvers der *Essays and*

Reviews, en men begrijpt niet hoe iemand, na dit te hebben geschreven, zich nog een Christen kan noemen. Wat zal er uit de vreemde stelling voortvloeijen, waarin zulk een werk Dr. Colenso geplaatst heeft? Krachtens het beginsel van volstrekte vrijheid, die men in de kerk wilde invoeren, zouden de partijgangers van de nieuwe theologie er niets dan iets zeer eenvoudigs in zien, zoo de bisschop op zijn post bleef, en het eenige verwijt dat zij hem zouden doen, is dat hij te openhartig is geweest in de uiteenzetting zijner denkbeelden. Maar de zoo magtige publieke opinie in Engeland, eischt iets dat meer strookt met de wetten der gezonde rede, om niets meer te zeggen. Slechts weet men niet welken weg de kerkelijke autoriteiten in deze zaak zullen kunnen inslaan. Het denkbeeld van een bisschop die ongeloovig wordt, stond den opstellers der anglikaansche kerktucht zoo weinig voor den geest, dat in zulk een geval geene voorziening is gemaakt. »Wij hopen," zegt een godsdienstig (independent) blad, des betreffende, »dat de bisschop Colenso deze moeijelijkheid zal uit den weg ruimen, door zijn ontslag te nemen. Wanneer de begrippen van een parlementslid ophouden in harmonie te zijn met die zijner committenten, dan legt hij zijn mandaat neder; de bisschop is vrij om, zoo hem zulks behaagt, geen Christen te zijn; maar hij kan toch waarlijk niet minder doen dan een man van de wereld die eerlijk wil blijven." — Trouwens reeds voor eenige jaren had de bisschop Colenso reeds het bewijs geleverd van maar weinig degelijk oordeel te bezitten, door de beginselen van het Christendom in overeenstemming te willen brengen met de praktijk der veelwijverij, ten minste ten behoeve der negers van Zuid-Afrika.

— Zending onder Israël. — Wij lezen daaromtrent in de *Semaine religieuse* het volgende, door dit blad uit Engelsche bladen opgemaakt: »Dit werk gaat overal vooruit. Het *Engelsch Episkopale genootschap*, dat daaraan werkt, deelt jaarlijks onder de Joden van de hoofdstad 5,000 Bijbels, en meer dan 2,000 Nieuwe Testamenten, en bovendien meer dan 10,000 losse gedeelten der Heilige Schrift, benevens ten minste 50,000 godsdienstige werken en traktaatjes uit. De kapel, waar de dienst voor de volwassen proselieten in

gehouden wordt, telt altijd 40 of 50 hoorders. Van Mei 1861 tot Mei 1862 hebben 23 volwassen Israëliten en 9 kinderen den Christelijken doop ontvangen; sedert de oprigting van het genootschap, in het geheel 913 personen. De twee opvoedingshuizen voor jeugdige Israëliten hebben ieder een 50tal leerlingen. De *vrije Schotsche kerk* is ook ijverig bezig in dit werk; als ook verscheidene andere kerken en evangeliserende genootschappen op het vasteland. Ook gewaagt men algemeen, op bijna alle posten, van een wezentlijken vooruitgang. Te Amsterdam, in het bijzonder, worden de zondag-godsdienstoefeningen zeer druk bezocht, alsmede de zondagschool, bepaaldelijk voor Joodsche kinderen. (Minder juist; de godsdienstoefeningen worden wel druk bezocht, doch niet door Israëliten, maar door Christenen; en de zondagschool is ook niet bepaaldelijk voor Joden kinderen; deze worden ook hier wel het allerminst gevonden.) Sedert ongeveer een jaar bedraagt het aantal der Joden, die tot het evangelie bekeerd zijn en den doop hebben ontvangen in deze hoofdstad van Nederland, als ook te Koningsbergen, Dantzig, Berlijn, Posen, Breslau, Frankfort a/d Main, Mulhouse, Marseille, Turijn, Napels, Jassy, Bucharest, Konstantinopel, Smyrna, Jeruzalem, Kaïro, Konstantine, enz., in het geheel een honderdtal. Voegen wij hier nog bij, dat de school te Pesth 184 Joodsche leerlingen telt, en die te Konstantinopel op zijn minst 150."

Bidweek. — De gemeenten en de Christenen van alle landen en van alle kerkgenootschappen worden uitgenoodigd de week van 4 tot 12 Januarij aanstaande tot bijzondere gebeden af te zonderen.

FRANKRIJK. — *Schoolonderwijs.* — In Frankrijk worden tegenwoordig 5,390,000 kinderen geteld, die in de schooljaren vallen. Van dit getal gaan 1,940,000 in het geheel niet ter schole, terwijl de helft der overige 3,450,000 kinderen, slechts gedurende vier maanden van het jaar de school bezoekt.

PRUISSEN. — *Gebeden van den overleden koning.* — De vrome laatst overleden koning Friederich Wilhelm IV van

Pruissen heeft op onderscheidene tijden zijns levens gebeden vervaardigd, welke in zijne nalatenschap en wel in zijn handbijbel gevonden zijn. De koningin-weduwe heeft deze gebeden verzameld en als handschrift laten drukken.

— *Vrouwen-logement te Berlijn.* — Deze inrigting heeft van 1 October 1861 tot October 1862 aan 523 meisjes een veilig verblijf verschaft, die er alle min of meer lang zijn gehuisvest, en met handenarbeid 1875 thaler hebben verdiend, dat is 870 meer dan in het vorige jaar. Voormalige verpleegden hebben op zon- en feestdagen in het logement 2050 bezoeken gebragt.

— *Inwendige Zending te Breslau.* — Wichern en Fliedner hebben in 1847 in Breslau, de hoofdstad van Pruissisch Silezië eene inwendige zending opgerigt, allereerst wel ten behoeve van kranken, maar die sedert 1860 ook aan de armen groote diensten heeft bewezen, vooral door hun het evangelie te brengen, door vele kolporteurs en evangelisten, welke laatsten vier malen in de week bijbellezingen houden, die goed worden bezocht. De zondagscholen tellen 250 kinderen. De kolporteurs hebben voor 140 thaler aan godsdienstige boeken verkocht. Er bestaat ook eene godsdienstige bibliotheek, waarvan goed gebruik wordt gemaakt. — Nog andere Christelijke vereenigingen zijn in deze stad met ijver en zegen werkzaam.

OOSTENRIJK. — *Eene veelbeteekenende gift.* — De keizerin van Oostenrijk heeft eene gift van 100 florijnen aan het Evangelisch weeshuis van Hermanstadt in Zevenbergen geschonken. Eene princes uit het huis van Oostenrijk onder de begunstigers van eene Protestantsche inrigting is voorzeker een van die teekenen des tijds, welke wij niet onopgemerkt mogen laten voorbijgaan.

— *Het Protestantisme in Bohemen en Moravië.* — De evangelische kerken in deze omstreken, welke weleer door de vervolging zoo wreedelijk gedund werden, en die de Roomsche geestelijkheid tot op de laatste tijden is blijven onderdrukken, hebben het aan de laatste meer liberale maatregelen van het Oostenrijksche gouvernement te danken, dat zij hebben kunnen adem halen, zich organiseren en een nieuw leven hernemen. Herhaaldelijk vernam men dan ook sedert

dien tijd, dat zij zich uitbreiden en dat sinds eenige jaren een groot aantal personen de Roomsche kerk verlaten heeft, om zich bij haar aan te sluiten. Uit Bohemen schrijft men dat die beweging blijft doorgaan, dat de magt der priesters blijkbaar afneemt, vooral in dit land, en dat indien de geest der onverschilligheid niet zoo zeer heerschte, er nog meer zouden gewonnen worden. Om dit kwaad te keer te gaan, is er in het Wupperdal in Rijn-Pruissen een Christelijk genootschap opgerigt, dat enkel ten doel heeft, om godsdienstige geschriften op te stellen, te drukken en die in Bohemen en Moravië te laten verspreiden. Nog zal men met belangstelling vernemen, dat de Moravische Broeders, hunne roemrijke afkomst gedachtig, zich de evangelisatie van deze beide landen hebben aantrokken, en dat hunne in de lente van dit jaar vergaderde Synode te Hernhut, bij eene dringende circulaire de conferentiën der ouderlingen heeft uitgenoodigd, om ten behoeve van dit werk zooveel mogelijk bijzondere kollekten te houden.

SPANJE. — *De veroordeelden om het Evangelie.* — Men leest in de *Clamor publico* van Madrid, van 28 October: »Onze korrespondent van Grenada berigt ons, dat Matamoros, na tot de koningin eene roerende en eerbiedige memorie te hebben gerigt, zich beroepen heeft op het opperste geregtshof, om door hetzelve te worden beschermd in de uitoefening der regten, welke de wet hem toekent. De fiskaal heeft van zijne zijde *à minimâ* geappelleerd, om de uitgesproken straf te doen verzwaren. Wij onthouden ons van onze gevoelens uit te spreken, aangaande de verdienste of onverdienste van deze beide appèls: want wij weten bij ondervinding, dat indien wij het stilzwijgen niet bewaarden, het blad, waarin wij deze regels schrijven, niet onder de oogen van het publiek zoude komen. Maar wij koesteren de hoop, dat wanneer het parlement zal vergaderd zijn, er leden gevonden zullen worden, die de zaak ter sprake zullen brengen." Het appel van den fiskaal is niet alleen tegen het vonnis, dat Matamoros en Alhama tot acht en negen jaren galeistraf veroordeelt, maar ook tegen dat, waarbij de andere beschuldigden zijn vrij gesproken; zoodat deze ongelukkigen, die meenden, dat zij den anderen dag zouden ontslagen wor-

den, en wier familiën zich reeds bereidden om hen te ontvangen, zich weêr in hunne akelige kerkers en in de angsten van eene nieuwe procedure geworpen zien, met, naar den mensch gesproken, de zekerheid van ten laatste te worden veroordeeld. — God ontferme zich hunner, maar ook over hunne vervolgers, die nog meer te beklagen zijn dan zij en voor een hooger regtbank zullen moeten verschijnen.

ZWITSERLAND. — *Theologische school te Genève.* — De met October weder aangevangen lessen in deze school worden dit jaar gegeven door de voormalige professoren: Binder, exegese en kritiek van het N. T.; Merle d' Aubigné, historische en praktische theologie; Pilet, homiletische oefeningen; terwijl twee nieuwe professoren zijn benoemd van welke de heer Tissot, die voor dit jaar tevens de plaats van prof. Laharpe vervult, de archeologie van het O. T., de prolegomenen van de Hebreeuwsche studiën en de exegese van den profeet Jeremia, en de heer Pronier, als plaatsvervanger van Prof. Gaussen, de encyclopedie en de dogmatiek zal onderwijzen. Er bestaat eene liefelijke harmonie met de nationale kerk, welke o. a. ook daaruit blijkt dat de professoren Binder en Tissot beide tot de nationale kerk behooren. Vele studenten hebben zich dit jaar voor de voorbereidende en theologische school aangegeven; deze waren, als naar gewoonte, uit onderscheidene landen; vier uit Genève, drie uit België, drie uit Kanada en de Vereenigde-Staten, anderen uit Frankrijk, Italië en Engeland. De meeste kandidaten zijn toegelaten.— Uit ervaring kan ik mededeelen dat er een voortreffelijke geest onder de studenten heerscht.

ITALIË. — *Ds. Appia te Napels.* — Ds. George Appia van de Waldenzische kerk, die te Palermo zijn dienstwerk verrigtte, is naar Napels beroepen, alwaar hij reeds vele predikatiën en conferentiën heeft gehouden, welke God blijkbaar gezegend heeft. Een der meest bemoedigende trekken van het werk te Napels is dat men er naar de louter stichtelijke redevoeringen met even groote belangstelling luistert als naar die welke de leerstellige geschilpunten behandelen, en dat de bidstonden er even druk bezocht worden als de conferentiën.

— *Tijdschrift van een gewezen Jezuït.* — De gewezen Jezuït Perez is te Napels een tijdschrift begonnen uit te geven onder den titel van *La Civilta evangelicà*, dat, naar men zegt, met zeer veel talent en vooral met het oog op de volksklasse geredigeerd wordt. Het is eene aangename mengeling van artikelen van theologie, controverse, en praktikale godsvrucht, doorweven van anekdoten die zeer geschikt zijn om de nieuwsgierigheid te prikkelen. Ook deelt het met belangstelling, maar zonder sektegeest, naar men zegt, de evangelische werkzaamheden mede, die in Italië verrigt worden.

— *Vervolgingen te Lucca en te Milaan.* — In weerwil van de waarborgen, door de wetten des lands en de over het algemeen welwillende gezindheid der bevolking, aan de vrijheid van godsdienst gegeven, ondervinden de Protestanten van Italië toch nog vaak de uitwerkselen der Roomsche dweepzucht. Niet lang geleden, toen die van Lucca, na eene nieuwe kapel te hebben ingerigt tot vervanging van de oude, welke te klein was geworden, zich gereed maakten om die in te wijden, kwam er eene bende kwaadwilligen op het gebouw toestormen en sloeg de glazen in. Door de bescherming vanwege de regering, heeft de inwijding evenwel kunnen plaats vinden, maar voorzigtigheidshalve heeft zij de gemeente verzocht, om voor het oogenblik nog niet in het lokaal zaâm te komen. — Te Milaan hadden de predikatiën van een fanatiek priester, in de kerk, waar hij die hield, eenige Protestanten aangelokt, die zelve wilden oordeelen over de waarde van de aanvallen op hun geloof, toen op eens eene stem uit het midden der hoorders opging, dat men de »ketters vernielen moest," waarop de menigte, door een anderen priester aangehitst, zich op deze Protestanten wierp, of op die zij er voor hielden, waaruit een ergerlijk tooneel ontstand, waarin vele geloofsgenooten zeer mishandeld werden: alleen de tusschenkomst van de in tijds gewaarschuwde policie, kon een einde aan dit tumult maken. Men zegt, dat het geregt de zaak in handen heeft genomen.

— *De wereldlijke magt van den paus en de Italiaansche geestelijkheid.* — De Italiaansche dagbladen hebben een brief van de Italiaansche geestelijkheid medegedeeld, waarbij de

paus verzocht wordt van de wereldlijke magt af te zien. Deze brief is geteekend door 8943 kerkelijke personen, en wordt gevolgd door eenige opmerkingen van pater Passaglia over het aantal en het zedelijke gezag vande onderteekenaars. Hieruit blijkt toch wel, welk eene beweging er onder de lagere geestelijkheid van Italië heerscht.

HINDOSTAN. — *Algemeen voorkomen van het zendingswerk.* — De onderscheidene agenten die in Hindostan op het zendingveld arbeiden, geven eenparig getuigenis dat het zendingwerk er in vollen bloei is. Het evangelie wordt er tegenwoordig aan bijna al de stammen van dit groote land verkondigd. Het Woord Gods heeft er duizenden die het lezen. In alle klassen van afgodendienaars hebben bekeeringen plaats gehad. De Christelijke gemeenten zijn talrijk in leden. De zendelingscholen winnen overal inlandsche kweekelingen. De tooneelen der afgoderij zijn minder afschuwelijk, hare bandelooze feesten minder schreeuwend afgrijselijk, dan weleer. De broederlijke liefde welke de inlandsche Christenen elkander betoonen, en de diensten welke zij elkander bewijzen, maken overal het schoonste kontrast uit met de onverschilligheid en de eigenbaat, het karakter van den Hindoe, hem van nature zoo eigen. Zij dragen ook algemeen mildelijk bij tot ondersteuning van godsdienstige of liefdadige instellingen. Iets anders, mede der aandacht en vermelding waardig, is dat velen der Hindoesche ouders vroeger meenden den zendelingen eene zeer groote dienst te doen door hunne kinderen bij hen ter schole te zenden; terwijl zij tegenwoordig de waardij van het onderwijs beginnen te begrijpen en gaarne betalen om in dat voorregt te mogen deelen. Engeland bezit in Hindostan meer dan 150 millioen onderdanen. Verleden jaar heeft het er 15 zendelingen heengezonden. Het geheele aantal geordende zendelingen van allerlei kerkgenootschappen, die er thans het Evangelie aan de Hindoes prediken, bedraagt allerminst genomen 450, en dat der bekeerde inlanders omtrent 125,000.

BIRMA. — *Verblijdende berigten.* — De jongste berigten uit Birma zijn zeer verblijdend. Het volk toont zich meer geneigd dan vroeger om de waarheid te ontvangen, en eene

opwekking te Rangoen op een Amerikaansch schip begonnen, schijnt eenen zeer gelukkigen invloed te hebben gehad op de Christelijke gemeente, die in deze stad wordt gevonden. Gedurende achttien maanden hebben de zendelingen vertegenwoordigers van vijftien verschillende stammen kunnen doopen.

WEST-AFRIKA. — *Vraag om Zendelingen van de kust van Guinéa.* — Op den Bazeler zendingpost te Christiansborg in West-Afrika, wordt onder de leiding der zendelingen het schrijnwerk, sloten- en wagenmaken, en ook de handel met goed gevolg gedreven; en het streven, om door industriële ondernemingen land en volk op te heffen, lacht den kooplieden en regeringspersonen aan gindsche kusten zeer toe. Hieraan is het dan ook wel toe te schrijven dat de Hollandsche gouverneur in d'Elmina op de Goudkust reeds voor meer dan een jaar bij het Bazelsche zendelinggenootschap om zendelingen voor zijne kolonie heeft aangevraagd, en het comitté, niet ongenegen om aan dat verzoek te voldoen, heeft aan den gouverneur in dien geest geantwoord, maar gemeend niet dan op zekere vastgestelde voorwaarden en bepalingen te beginnen. Hierop echter is tot nog toe geen antwoord ingekomen. De inspector Josenhans die mij dit in de vorige maand mededeelde, gaf mij tevens zijne verwondering te kennen, dat nog geen van de *Nederlandsche* zendelingsvereenigingen er bedacht op was geworden om hare zendelingen naar deze *Nederlandsche* kolonie te zenden.

ZUID-AFRIKA. — *De zending en de Boeren.* — De zendingsondernemingen der Herrmannsburger en Berlijnsche genootschappen in de Boerenrepubliek achter de kolonie Natal in Zuid-Afrika, schijnen wel door geene vijandschap der Boeren tegen de Duitsche zendelingen in het minste te worden verhinderd, maar toch op andere wijze bemoeijelijkt te worden, naardien de Boeren meer en meer tot het inzigt komen, dat zij slechts daardoor meester worden van de bevolking der Zwarten, wanneer zij nergens groote scharen van Zoeloekaffers of Beetsjoeanen bij elkander laten, maar ze in zeer kleine partijen door het geheele land en midden tusschen de landhoeven der Boeren verdeelen. Dientengevolge zou de zendeling niet meer in staat zijn aan geheele stammen tegelijk

het Evangelie te prediken en gemeenten van Zwarten om zich heen te vergaderen. Met de geestelijke krachten in de republiek ziet het er nog treurig uit. Predikanten, die tegelijk zich de zwarte Heidenen aantrekken, worden in den staat der Boeren nog niet gevonden.

— *Dood van Mevrouw Livingstone.* — Men heeft de treurige tijding ontvangen van den dood van mevrouw Livingstone, de ijverige echtgenoot van Dr. Livingstone; zij had in den loop van het vorige jaar Europa verlaten, om zich bij haren echtgenoot te voegen. Drie maanden was zij bij hem geweest, toen zij te Shupana aan de koorts bezweek. Zij laat vijf kinderen na: van welke de jongste slechts vier jaren telt; zij zijn in Schotland. Mevrouw Livingstone was de dochter van den ouden zendeling Robert Moffat. Volgens de laatste berigten was Dr. Livingstone op reis naar Mozambique en Johanna. Nagenoeg op denzelfden tijd van het overlijden van mevrouw Livingstone, verloor de zendeling Moffat een zoon te Moselekatse, terwijl een tweede gevaarlijk krank was geworden.

NOORD-AMERIKA. — *Zending onder de Indianen.* — In Kansas is voor rekening van het gouvernement een schoollokaal gebouwd, dat tevens tot kapel zal dienen, en een huis voor de zendelingen zal mede worden opgerigt. De eerst onlangs onder de Indianen van Kansas aangevangen zending schijnt vooruit te gaan. De bijeenkomsten worden goed bezocht, en onder de Indianen-stammen van Sax en Fox gaat eene nieuwe deur voor het Evangelie open.

— *Bidstonden in Fulton-street te New-York.* — De Christenen, welke aan deze in de godsdienstige wereld zoo beroemd geworden vergaderingen deelnemen, hebben den 23sten September ll. het vijfde jaarfeest hunner instelling gevierd. Meer dan duizend personen hebben dien dag de bidstonden bijgewoond, die, in weerwil van de politieke beroeringen en het krijgsrumoer, niet opgehouden hebben alle dagen honderden van Christenen te trekken. Vele sprekers hebben deze gelegenheid te baat genomen, om de talrijke zegeningen te doen uitkomen, waarmede God op de smeekingen zijner kinderen sints vijf jaren geantwoord heeft, en hebben vele

nieuwe voorbeelden aangehaald, in betrekking tot de tegenwoordige omstandigheden van het land. »Nooit," schrijft een ooggetuige, »was de vergadering meer ernstig en aandachtig, waren de gebeden meer vurig, en de indrukken meer blijkbaar heilzaam, dan in deze plegtige zamenkomst aan den voet van den troon der genade."

— *Het Christendom onder de Indianen.* — Het laatste verslag van de Amerikaansche zendingen berigt dat drie Indiaansche stammen, de Chirokezen, de Chactas en de Tuscaroras, tegenwoordig Christen natiën zijn. De zedelijke verandering die door den invloed van het Evangelie heeft plaats gegrepen, heeft niet alleen de sterfte onder hen verminderd, waardoor deze stammen spoedig zouden hebben moeten uitsterven, maar een in het oog loopenden aanwas der bevolking veroorzaakt.

De groote Raad voor Buitenlandsche zendingen. — Van 7 tot 10 October heeft de groote Raad of het Comitté voor Buitenlandsche zendingen zijn 52e jaarfeest te Springfields in Massachusets gevierd, waarbij 89 werkelijke en 460 honoraire leden, benevens zeer vele vrienden tegenwoordig waren. Meer dan 4000 vreemdelingen waren ter feestviering opgekomen. Zoodat men in eenige kerkgebouwen slaapplaatsen moest maken. Het jaar begon met een tekort van ruim ƒ66,000, dat bij eene ontvangst van ruim ƒ800,000 en eene uitgave van ruim ƒ40,000 minder, in een voor die Staten zoo moeijelijk jaar tot op ƒ24,000 is verminderd. Het Genootschap onderhoudt 20 onderscheidene zendingen over de vijf werelddeelen verspreid, met 110 posten, 144 geordende leeraren, 1075 verschillende agenten, 173 gemeenten en 8500 leerlingen in de scholen. Het heeft in het laatste jaar 10,229,200 bladzijden van onderscheidene godsdienstige werken doen drukken.

28 Nov. 1862. T. M. LOOMAN.

CORRESPONDENTIE EN BERIGTEN.

AAN DE CHRISTENEN IN NEDERLAND.

Munster Kerkhof F 221,
Utrecht, 15 November 1862.

Geliefde Broeders en Zusters in den Heer!

Ik heb eene taak op mij genomen, die ik niet zonder schroom ten uitvoer breng: namens de Nederduitsch-Gerformeerde gemeente van St. Stephens in de Kaapstad kom ik bij u aankloppen, om uwe liefdegaven ter delging eener zware schuld, die op haar rust.

In het jaar 1838 werd de gemeente door den zelfverloochenenden ijver van mijnen voorganger Ds. G. W. Stegmann verzameld uit de ten dien jare vrijgelaten slaven, die voor het grootste gedeelte de lijfeigenen waren geweest der *Hollandsche* familiën aan de Kaap; op den dag der Emancipatie (1 Dec. 1838) werden zij door Ds. Stegmann toegesproken naar aanleiding van de woorden: „Indien dan de Zoon u zal vrijgemaakt hebben, zoo zult gij waarlijk vrij zijn," met dat gevolg, dat zij de schemering van Mecca's halve maan vaarwel zeiden, om zich te verheugen in het licht van de Zonne der geregtigheid. Van dien dag af vergaderden zij zich geregeld in het schoolgebouw op elken dag des Heeren, en door de trouwe en onvermoeide zorg van hunnen waardigen voorganger werd er ook eene avondschool voor volwassenen geopend. Eene aanzienlijke schare, waaronder vele ouden van dagen, worden aldaar geregeld tweemaal des weeks onderwezen. Spoedig gevoelde men behoefte aan een eigen kerkgebouw, waar de gewone godsdienstoefeningen vrij en ongehinderd zouden kunnen gehouden worden, en waar tevens gelegenheid tot een schoollokaal voor het onderwijs der jeugd mogt wezen. Het oude theater der Kaapstad, een vrij ruim gebouw, werd nu *eerst* gehuurd, *daarna* aangekocht; door vriendelijke hulp en medewerking van eenige Christelijke vrienden werd een groot gedeelte van den koopprijs afbetaald; echter blijft er eene schuld van vijf en twintig duizend gulden (*ƒ* 25,000) op de gemeente drukken.

De schouwburg, vroeger het tooneel van allerlei werelddienst en

ligtzinnigheid, werd nu tot een eenvoudig, doch geschikt kerk- en schoolgebouw ingerigt. Dezelfde zaal, waar vroeger slechts ijdele en ligtzinnige liederen, den mammon der wereld gewijd, werden vernomen, weêrklinkt nu dagelijks van het Gode geheiligd Psalm- en lofgezang. Ruim 150 kinderen ontvangen dagelijks geregeld en grondig onderwijs. De avondschool voor volwassenen wordt door omtrent 100 personen bezocht; het is op deze wijze, naar wij biddend vertrouwen, dat het werk der Evangelisatie zich onder de huisgezinnen der kleurlingen uitbreidt; meermalen hebben wij immers zelven mogen waarnemen, hoe, door de eenvoudige liederen en versjes, door de kinderen op de school geleerd, ook de ouders tot ernstig nadenken werden gebragt, en de vraag: »Wat moet *ik* doen om zalig te worden?" ook bij hen ten levensvrage werd. Vruchteloos en ongezegend is, Gode zij dank, de arbeid in de gemeente van St. Stephens niet gebleven; ware het ons vergund de stemmen der gezaligden van uit den hemel hier op aarde te vernemen, gewis menigeen zou kunnen getuigen, hoe zij binnen de eenvoudige muren van dit kerkgebouw, Christus den Heer hebben leeren kennen en liefhebben, en vrede vonden voor hunne zielen! St. Stephens heeft, onder Gods kennelijken zegen, zijne zendelingen en onderwijzers over verscheidene gedeelten der Kaapkolonie mogen uitzenden, terwijl velen der eenvoudige lieden, die aldaar tot kennis des Heeren werden gebragt, het licht van Gods genade tot de verduisterde harten hunner nog Mahomedaansche bloedverwanten en vrienden hebben mogen brengen.

De gemeente van St. Stephens, die uit ruim (2000) twee duizend zielen, meest allen kleurlingen en tot den dienstbaren en geringeren stand behoorende, bestaat, is echter niet bij magte om de zoo zware schuld, ruim *f* 25,000, die nog steeds op het Kerkgebouw blijft rusten, af te doen; van daar dat het werk der evangelisatie en het onderwijs der jeugd, zoowel als der volwassenen, zeer belemmerd wordt. Levensmiddelen zijn in de laatste jaren in de Kaapkolonie zeer in prijs gestegen, zoodat de meesten in de gemeente, die van hunnen handenarbeid moeten bestaan, slechts ter naauwernood in staat zijn, om in de allerdringendste behoeften hunner huisgezinnen te voorzien. Van dezen zwaren drukkenden last wenscht de gemeente ontslagen te zijn, om meer vrij en onbelemmerd aan de uitbreiding van Gods koningrijk in haar midden en ook naar buiten te kunnen arbeiden. Hiertoe roept zij met ernstigen drang de hulp van meer bevoorregte zustergemeenten in.

Geliefde broeders en zusters in onzen Heer Jezus Christus! onzen gemeenschappelijken Heiland en Koning, zoudt gij niet iets van het vele u door den Heer der gemeente geschonken, willen afzonderen, om in den nood uwer arme broeders en zusters in

het verre Afrika te voorzien? Blijft niet de band, die de Kaap aan het oude, haar steeds dierbare moederland verbindt, hecht en teeder? Toen voor ruim twee jaren de stem der ellende bij gelegenheid van den zwaren watersnood, waarmede Nederland werd bezocht, ook aan de Kaap werd vernomen, werden terstond harten en beurzen aldaar geopend en ruime bijdragen werden *uit de Kaapkolonie* naar Nederland tot onderstand der noodlijdenden verzonden. De Heer, die dáár de harten opende, ontsluite nu ook genadiglijk de uwe! Hij geve het u in het harte, om mild en blijmoedig van het uwe aan uwe verarmde zustergemeente in de Kaapstad mede te deelen. Die zich des armen ontfermt leent den Heere! „Wat gij aan de minsten mijner broederen gedaan hebt, dat hebt gij aan Mij gedaan," zegt de Heer. Onze dierbare Heer en Zaligmaker, Jezus Christus, de groote Koning zijner vrijgekochte kerk, spreke zelf tot uwe harten, en bepleite de zaak der gemeente, door Hem zelven uit de diepste duisternis des Heidendoms tot het heerlijk licht des evangelies getrokken.

Met heil en zegenbede

Uw Dienaar en Broeder in Christus Jezus:
H. E. Faure, *Predikant bij de St. Stephensgemeente te Kaapstad.*

De navolgende personen zullen zich volgaarne belasten met de ontvangst der voor dit doel afgezonderde liefdegaven.

Amsterdam,	Ds. J. P. HASEBROEK.
„	De Heer J. L. GREGORY PIERSON.
Arnhem.	Dr. SCHOUW SANTVOORT.
„	De Heer H. v. d. BROEK.
Apeldoorn,	Ds. de GRAAF.
Utrecht,	Ds. GILDEMEESTER.
„	Dr. H. E. FAURE.
Rotterdam,	Dr. J. J. van OOSTERZEE.
„	De Heer H. C. VOORHOEVE.
's Gravenhage,	Ds. J. H. GUNNING, Jr.
Hemmen,	Ds. O. G. HELDRING.

De ondergeteekende, met Dr. H. E. Faure sedert jaren bekend, beveelt gaarne op zijn verzoek bovenstaand liefdewerk in de liefderijke aandacht zijner Broederen in de bediening en der vaderlandsche gemeenten aan.

Utrecht, 13 Nov. 1862. N. Beets.

Het *Dagblad van Zuid-Holland en 's Gravenhage* bevat de volgende mededeeling:

„Na de ontbinding van de *Nederlandsche Maatschappij ter bevordering van de afschaffing der Slavernij*, is op den 15 October jl. aan de ondergeteekenden opgedragen te onderzoeken, naar hetgeen verder zou behooren te worden gedaan in het belang van de vrijverklaarde slaven in de kolonie Suriname.

„Na herhaald overleg zijn wij tot het besluit gekomen dat, behoudens hetgeen voor deze hoogt belangrijke zaak later zou kunnen blijken nuttig en aanbevelingswaardig te zijn, er op dit oogenblik niets beters te doen en geen grooter dienst zoowel aan de neger-bevolking als aan de kolonie Suriname te bewijzen is, dan het bevorderen eener zooveel mogelijk algemeene en krachtige geldelijke ondersteuning van den arbeid der Moravische zending in die kolonie. Wij achten het beste middel, om tot zoodanige ondersteuning mede te werken, gelegen te zijn in de aanvaarding van het lidmaatschap der Maatschappij, die reeds sedert 32 jaren ter bevordering van het godsdienstig onderwijs onder de slaven en verdere Heidensche bevolking aldaar werkzaam is, en voorts in het verleenen van giften en geldelijke bijdragen tot dat einde aan de Moravische broedergemeente te Zeist. Wij zijn van oordeel geweest, dat eene opwekking daartoe niet moest uitgaan van ons, maar van het hoofdbestuur der ontbonden Maatschappij, wier doel thans bereikt is, en van het hoofdbestuur der voortdurend bestaande Maatschappij. Beide deze hoofdbesturen hebben gaarne gevolg gegeven aan de uitnoodiging, die hun van onzentwege daartoe gedaan is. Wij meenen hiermede ons te hebben gekweten van de ons opgedragen taak, en verklaren diensvolgens onze kommissie thans als ontbonden te beschouwen.

„'s Gravenhage, 8 Nov. 1862. (get.) G. Groen van Prinsterer, D. van de Wijnpersse, J. A. Singendonck, K. T. van Lynden, J. D. W Pape."

Wij voegen hierbij een Bijblad gratis. In de hoop dat dit u treffen zal. Het is een diep bedroevend teeken der zwakheid, der ziekelijkheid van het Christelijke volksleven als men zulke stukken ter zijde legt. Helaas men is zoo ligt tevreden over zich zelven, wanneer men door het inzien van eenige ascetische schriften in eene sentimenteele stemming gebragt wordt. Dat heet dan Christendom. Het eigenlijke lezen, evenzeer als het doeltreffende handelen, heeft men te zeer verleerd. Wij verzoeken u daarom dit gratis bijblad naast het bijblad van den Heraut, inhoudende de redevoering, gehouden in de Tweede Kamer, stipt te lezen; mogelijk komt gij er dan toe om tot u zelven te zeggen: dat is andere

taal; mannentaal en mannenkracht betaamt ons. Het wordt tijd dat het gewemel van stichtelijke lectuur plaats make voor hooger studie. Of gij u duizendvoudig laat voorlezen en voorprediken wat de weg is, en gij bewandelt dien toch niet, wat baat het u?

Doch zoo gij het goede wilt, strijdt dan met een volkomen hart. Want neutraal te zijn tegen het Evangelie, is een zeepbel te zijn, met wat schitterende kleuren, waarin het gansch heelal zich des noods afspiegelt, meer niet! Zijt dat niet, zijt veeleer vijandig! Dan weten wij wat wij aan u hebben. Merkwaardig worden wij thans geroepen vóór of tegen het Evangelie te zijn. In onze Kamer wordt een strijd gestreden, die nu consequent doorgevoerd en van alle zijden ondersteund, eene kracht den zwakken bij zal zetten, zóó als nooit. Neen niet den zwakken. Zij zinken toch weg. Maar dengenen, die het eerlijk met het Evangelie in school, in Kerk, in Staat het meest in het eigen hart meenen. Zij zullen opwaken.

O. G. Heldring.

ONTVANGST VAN GELDEN.

VEREENIGING VOOR CHRISTELIJK NATIONAAL SCHOOLONDERWIJS.

(*Vervolg*).

Giften in ééns.

Mr. H. J. Koenen	Amsterdam.	*f* 25.—
Dames N. N.	〃	〃 20.—
N. N.	's Hage.	〃 50.—
W. Koopmann V. D. M. (*Gecollecteerd te Cortgene*	Barendrecht.	〃 5.66[5]
J. Schut	Barneveld.	〃 10.—
Mej. de Wed. de Feijfer	〃	〃 5.—
J. Heineman	〃	〃 3.—
Mev. Brutel de la Rivière	〃	〃 1.—
N. N.	〃	〃 1.—
J. Heiners.	Scherpenzeel.	〃 1.—
P. Nieuwpoort	Bobeldijk.	〃 2.—
D. de Boer	Heer Hugo Waard.	〃 2.50
J. van Amstel	Alkmaar.	〃 1.—
W. Tuin.	〃	〃 1.—
C. A. van der Plas	Egmond aan Zee.	〃 2.—
W. Weststeijn	Nieuwe Wetering.	〃 5.—

H. Tom	Rijswijk.	*f*	1.—
D. Brat	Broek in Waterland.	„	5.—
J. C. de Vijver V. D. M. qq.	Veenendaal.	„	10.50
Mej. N. N.	Sneek.	„	2.50
W. J. Visser	Heeg.	„	7.50
A. Guldenarm	„	„	5.—
Y. Visser	„	„	2.50
M. Bichon van IJsselmonde	Rotterdam.	„	80.—
Mej. van der Linden	Utrecht.	„	1.—
A. van der Pol	„	„	1.—
C. Kwint	„	„	1.—
D. Dallinga	Nieuwolda.	„	5.—
A. E. Kingma V. D. M.	Reitsum.	„	5.—
N. N.	„	„	2.50
N. N.	Rotterdam.	„	5.19[5]
N. N.	Kethel.	„	1.—
G. van Allen	Nijkerk.	„	2.—
Mej. de Wed. van Es	„	„	5.—
A. Jurling	„	„	3.—
Johs. van Ramshorst	„	„	2.50
C. Prins Gz.	„	„	1.—
A. van Ramshorst	„	„	2.—
Schussler	„	„	5.—
H. van der Goot Jz.	„	„	5.—
H. van Ramshorst Az.	„	„	5.—
N. N.	„	„	1.—
N. N.	„	„	2.50
W. J. Berends	Harderwijk.	„	10.—
W. J. Berends qq van de kinderen op de zondagschool	„	„	10.—
J. Roos	„	„	2.50
Mej. de Wed. J. J. Berends	„	„	5.—
Vereeniging van voorstanders van Christ. Nat. schoolonderwijs	Amsterdam.	„	16.—
D. den Baars	Veur.	„	3.—
J. van Eenenburg	Loosduinen.	„	0.50
J. W. Dona	's Hage.	„	2.50
P. van der Tak	„	„	1.—
L. J. Wijsman	„	„	2.50
J. H. Unger	„	„	2.50
Nieuwkerk	„	„	2.50
J. van Maurel	Monster.	„	1.—
W. Steenks	Naaldwijk.	„	1.—
L. B. Gevaerts	's Hage.	„	200.—
J. van Alphen	Brielle.	„	2.—

J. van Alphen	Hellevoetsluis.	ƒ 2.—
N. N.	"	" 0.25

Jaarlijksche Giften.

H. van Poelgeest	Amstelveen.	ƒ 2.50
H. Veldhuizen	Bennekom.	" 0.50
P. Schut	Rhenen.	" 2.—
J. H. Baars	"	" 1.—
J. van Es	"	" 1.—
F. Kersbergen	Wijk bij Duurstede.	" 2.50
Mej. G. Hessink	"	" 1.—
" de Wed. G. van Waveren	"	" 1.—
S. W. Kelderman	"	" 1.—
G. J. Schott	"	" 1.—
G. van Waveren	"	" 1.—
Mej. de Wed. Engels	"	" 1.—
E. Schouten	"	" 1.—
Mej. Sterke Schoonewill	Scherpenzeel.	" 3.—
Jacob Homoet	"	" 1.50
A. Frederikse	"	" 1.—
M. van Mill	"	" 1.—
C. Woerdeman	"	" 1.—
J. A. Rademaker	Barneveld.	" 2.—
H. Romeijn	"	" 1.—
P. Kater Kzn.	Monnickendam.	" 1.—
H. Kool	"	" 2.—
G. Weel	Purmerend.	" 1.—
F. Landsman	"	" 2.—
Mej. G. van Vliet, van der Wilk	Roelofs-Arendsveen.	" 2.50
L. W. Sillevis	's Hage.	" 2.—
R. F. Jacobs	"	" 2.—
J. Jacobsen	"	" 2.50
Mej. A. Ruijtenburg	"	" 1.—
J. Groen	"	" 1.50
D. H. Dijkstra	Heeg.	" 2.—
O. O. de Jong	Ypecolsga.	" 1.—
S. H. Tjalma	Woudsend.	" 0.50
Mej. de Wed. J. G. Aukes, Kramer	"	" 1.—
" Jeltje H. Tromp	"	" 1.—
" K. E. de Boer	"	" 1.—
" Fokeltje S. Douma	"	" 1.—
H. Huisman	"	" 1.—
S. A. Douma	"	" 1.—
S. R. Troelstra	"	" 1.—

Mej. Trijntje Aukes	Woudsend.	*f* 2.—
A. M. Visser	"	" 2.50
H. O. van der Schuit.	"	" 3.—
J. P. van Hilten	Baambrugge.	" 1.—
Mev. C. A. A. L. Baronesse de Geer, van Asch van Wijk	Utrecht.	" 3.—
P. O. N. van de Poll	"	" 2.50
H. O. J. Veen	Edam.	" 6.—
Mev. Douairière van der Heim, van der Heim	's Hage.	" 10.—
J. Boeder Pzn.	Andijk.	" 6.—
W. F. H. Baron van Wassenaar van den Briellard	Barneveld.	" 15.—
J. P. H. van der Sleyden.	Lisse.	" 10.—
C. L. Jurling	Nijkerk.	" 2.50
C. F. Schöttelndreier.	"	" 1.—
Mej. C. M. Ophorst	"	" 2.—
H. van Ramshorst Hz.	"	" 3.—
A. Prins Gz.	"	" 1.50
N. N.	"	" 2.—
C. Kamphorst.	"	" 2.—
J. ten Ham.	"	" 2.50
C. van Esveld.	"	" 1.—
J. Koster V. D. M.	Harderwijk.	" 1.—
Dr. J. J. van Loenen	"	" 2.50
R. Bollee	"	" 1.25
P. C. Vincent.	"	" 1.—
G. Visch.	"	" 1.—
W. Bloemendal	"	" 2.—
H. W. Eigeman V. D. M.	Hierden.	" 1.50
A. H. Berends	Harderwijk.	" 1.—
P. Corver Bz.	"	" 0.50
J. Koopsen	"	" 0.50
Jonkh. Mr. Elout van Soeterwoude (*vermeerderd met*)	's Hage.	" 20.—
S. J. H. van Hengel.	"	" 1.50
C. J. van Heel Dz.	"	" 1.50
J. de Zwaan H. Lz.	"	" 1.50
P. Sillevis	"	" 3.—
Mej. de Wed. S. van den Berg . .	Voorburg.	" 3.—
J. W. H. Lennekert	Loosduinen.	" 1.—
J. van den Beukel	Monster.	" 2.—
J. E. van der Trappen.	Naaldwijk.	" 6.—
Mej. de Wed. J. Hofland	"	" 2.50
" " " J. Noordervlied . . .	"	" 1.50

H. J. de Groot	Naaldwijk.	ƒ 1.—
Meijboom	Wassenaar.	„ 2.50
A. M. de Lamaar	„	„ 1.50

Jaarlijksche Giften à ƒ 5.

P. Domisse.	Vlissingen.
J. C. Verhoeff V.D.M.	Utrecht.
G. van Dorssen.	„
E. B. Gunning. V.D.M.	Over-langbroek.
F. H. van Herson.	Voorschoten.
G. de Vries.	Hoorn.
A. van Toorenenbergen V.D.M.	Groningen.
J. van Omme.	Ede.
A. Mol.	Leersum.
G. B. van den Berg.	Wijk bij Duurstede.
J. F. la Chambre.	„
J. Ebenger.	„
Baron d' Aumale van Hardenbroek van Hardenbroek.	Driebergen.
P. de Beaufort.	Utrecht.
N. van Brummelen.	Neder-Langbroek.
M. Hanneman.	Amsterdam.
G. Huijbers.	„
Johs. Hilman.	„
Mr. L. Oldenhuis Gratama.	Assen.
G. v. d. Vlugt.	Oude Wetering.
J. H. Westenburgen.	Hoorn.
J. van 't Riet.	Amstelveen.
H. de Zwaan.	's Hage.
Chr. Jongel.-Vereen.	„
A. Vrolik.	„
D. Jansen.	„
J. A. Appel.	„
G. Snoek Henkemans.	„
Versteeg. M. D.	Scherpenzeel.
M. Wipperman.	„
G. H. Lamers V.D.M.	„
F. den Uijl.	„
W. Kramer.	Scherpenzeel.
Mej. Wed. J. v. Raalten.	„
G. Steenbeek.	„
W. Menze V.D.M.	Voorthuijzen.
A. Romijn.	Barneveld.
M. ten Ham.	„
L. Schatens.	Amsterdam.
Mev. C. S. van Ewijck, van Leeuwen.	Bunnik.
H. Eskes.	Sneek.
J. J. Knap V.D.M.	Woudsend.
J. A. Tromp.	„
W J. Gijsen.	„
S. L. Oppedijk.	„
M. H. Tromp.	„
A. W. Pot.	„
J. J. de Jong.	„
A. H. Tromp.	„
J. A. Pot.	„
W. W. Pot.	„
Jochem S. Douma.	„
Mej. Antje W. Pot.	„
Mev. Wed. A. S. Tromp.	„
P. L. Nauta.	Ypecolsga.
Buurd K. Okma.	„
D. A. Douma.	Smallebrugge.
P. A. Osinga.	Indijk.
L. W. de Boer.	„
J. A. Visser Senr.	Heeg.
J. Visser Jr.	„
D. P. Oppedijk.	Hommerts.
W. S. de Vries.	Korte Zwaag.
M. Hiemstra.	Klooster Lidlum.
Meindersma.	Oosterbierum.
B. D. Landt.	St. Anna Parochie.
J. F. van de Wint.	Schinkeschans.
Jonkv. A. C. v. d. Haer.	Utrecht.
A. A.	„
Jonkv. M. F. C. de Geer.	„

Jonkvr. J. G. de Geer.	Utrecht.
Jonkh. Mr. W. van Teylingen van Kamerik.	"
Mev. M. Cock Blomhoff, van de Poll.	"
M. P. Alewijn.	"
Dr. C. C. J. de Ridder.	"
J. H. W. König.	Rotterdam.
W. A. Vrolijk.	"
Joh. Astro.	Nijkerk.
C. C. Callenbach Jr.	"
A. van der Pol.	"
K. van den Beek.	"
F. van der Bunt.	"
G. Ophorst.	"
A. J. Molenaar, V. D. M.	Harderwijk.
J. Wedding.	"
W. J. Berends.	"
C. Snel.	"
N. N.	"
D. Karssen.	"
H. J. Foppen.	"
Z. Zegers.	"
H. van den Beek.	"
G. W. Visscher.	Harderwijk.
P. Deetman V.D.M.	"
Jongelings-Vereen.	"
D. Berends.	"
J. en R. Jongeneel.	"
Jonkh. Mr. W. Six.	's Hage.
D. T. Huët. Em. Pr.	"
R. Veldman V.D.M.	"
T. G. Keijzer.	"
C. M. van Vliet.	"
Mej. C. G. S. Flok.	"
W. Ligthelm.	Voorburg.
J. D. d. B. Legner.	Loosduinen.
R. Baron Collot d' Escury.	"
J. van Dijk.	Naaldwijk.
J. F. Byleveld.	Wassenaar.
J. Versteeg.	"
H. B. Burgersdijk.	"
H. D. de Vries C. S.	Harlingen.
van Loenen V.D.M.	Ee bij Dokkum.
L. Koetsier.	Zegwaart.
Mr. P. A. Tenckinck.	Amsterd.

Amsterdam,
22 November 1862.

P. VAN EIK,
Bestuurder-Penningm.

SCHOOL TE NIJKERKER-VEEN.

Voor deze liefdadige Inrigting zijn door de Directie sedert hare laatste opgave de navolgende gelden met hartelijke dankzegging ontvangen:

Van Ds. G. v. d. F. te Oosterwolde	*f* 10.—
" eenige vrienden te Amersfoort	" 28.94
Door en van J. te B.	" 13.50
Van P. te Arnhem	" 5.94
" C. te R.	" 5.—
" J. L. te R.	" 5.—
" V. d. M. te Amsterdam	" 10.—
" de R. te V.	" 7.—
" N. N. door T. te Utrecht	" 2.50
" d' A. te H.	" 10.—
	f 97.88

Het bestuur blijft deze inrigting voortdurend in de biddende belangstelling en liefde der Christenen aanbevelen.

Namens de Directie:

Nijkerk, Nov. 1862. H. VAN DER FLIER.

NORMAALSCHOOL TE NIJMEGEN.

Niettegenstaande de Directie in hare laatste opgave de ontvangst van vele gelden mogt vermelden, was zij echter genoodzaakt die opgave vergezeld te doen gaan van de verklaring: dat daarmede wel het verleden kon gedekt worden, doch dat daardoor voor de eerst volgende betalingen nog niet geholpen was. Daaruit nam zij aanleiding om de belangen der school nog eenmaal dringend aan te bevelen, en deze aanbeveling is Gode zij dank! niet te vergeefs geweest. — Weinige dagen nadat zij dit had geschreven, ontving zij uit Rotterdam een aangeteekenden brief van N. N., inhoudende een bankbillet groot *duizend* gulden, met verzoek om daarvan, op die wijze, als zulks geschied is, melding te maken in de Haarlemmer courant. Dat die gift haar ten hoogste welkom was, en zij zich gedrongen gevoelt, om aan den onbekenden gever, even als aan de hieronder daarenboven vermelde vrienden haren opregten dank te betuigen, behoeft zij wel niet te verklaren; doch openlijk wil zij het vermelden, dat de hulp, die zij op deze wijze in de afgeloopen maand ontving, haar moed gegeven heeft om haren weg met vreugde te vervolgen, om alles te willen doen wat zij ter bevordering van het Christelijk onderwijs in dezen lande vermag te doen, en bij vernieuwing haar de overtuiging geschonken heeft, dat zij op de genadige ondersteuning des Heeren en de belangstelling harer broeders en zusters in Jezus Christus rekenen mag, rekenen kan.

Sedert hare laatste opgave zijn door de Directie de navolgende gelden met dankzegging ontvangen.

Van N. N., postmerk Rotterdam, een bankbillet. . . .	*f*	1000.—
Door Jonkheer C. A. H. Mollerus te Arnhem:		
Aan gewone contributiën	„	65.—
Van de Stuiversvereeniging aldaar.	„	77.65
„ N. N. uit 's Hage	„	6.18
„ Ds. Zijnen te Zwijndrecht.	„	15.—
„ den Heer P. Kruijff te Rotterdam, een muntbillet.	„	50.—
	f	1213.83

Nijmegen, 25 Nov. 1862.

Namens de Directie:
J. A. STOOP.

Ontvangen bij de Nederlandsche Zendings-Vereeniging.

Uit Ommen, door M. Goldschmidt, van de 1 cents-Vereen. ƒ 5.—

Rotterdam, J. F. Köhler.
10 November 1862. *Thesaurier*.

EEN WOORD BIJ HET NIEUWE JAAR.

Wederom is er een jaar vervlogen, en nog omringen ons dezelfde goedertierenheden Gods. Nog leven wij gezegend, gelijk geen volk op aarde. God dank! ook de strijd blijft voortleven. Die strijd is gelegen in den moeijelijken weg, dien eene Christelijke Staatskerk te doorworstelen heeft, wanneer zij Christelijke volkskerk zal worden. In dagen, waarin het den Christen niet geoorloofd was ten getale van meer dan twintig te zamen te komen, of hij werd in de gevangenis geworpen of in boete geslagen, werd dit Tijdschrift opgerigt. Het was toen een tijdvak van zwijgend lijden geworden. Geen wonder ook. Omstreeks 50,000 voortreffelijke leden hadden onze kerk verlaten, en waren tot de Afscheiding overgegaan. Maar er waren nog wel dubbeltallen in de kerk overgebleven, niemand wist hoeveel, die der belijdenis getrouw, de erve der Vaderen niet begeerden aan sloopers prijs en buit te geven.

Deze mannen zijn in die dagen te zamen gekomen, en hebben hunne Christelijke stemmen in het Tijdschrift de Vereeniging laten hooren. Wat zij gezamenlijk deden, is opgeteekend in de notulen der vergadering in dit Tijdschrift opgenomen.

Hoe ieder afzonderlijk gezind was, blijkt uit de stukken, die de meesten hunner in dit Tijdschrift plaatsten. Ik was slechts Hoofdredakteur van dat Tijdschrift. Ik heb

nooit geweigerd de stem van een dezer Christelijke vrienden op te nemen. Ook daar niet, waar zij elkander bestreden. Het Tijdschrift kon nooit anders geven dan de gedachten van Christelijke vrienden, die in den tijd des overgangs van de Christelijke Staatskerk tot de Christelijke volkskerk, onderscheidene inzigten over dezelfde zaak hadden. In tijden van overgang is het niet mogelijk eenheid te verwachten als bij zeer kleine getalen. Van daar dat zich ook sommigen meer sectarisch afscheidden, zoo als de Kohlbruggianen, de Baptisten en Darbisten. De meesten wilden den strijd in de kerk doorvoeren. Ook deze scheidden zich weder in twee gedeelten. Sommigen wilden de herstelling der aloude belijdenisschriften en daarop de kerk gefondeerd, anderen wenschten slechts de groote waarheden van deze kerk te behouden, en zoo mogelijk eene nieuwe belijdenis. Velen kwamen er, die zich aan de eene of andere rigting niet aansloten, maar de waarheid beschouwden als in het bezit dergenen, die in Christelijk leven de geheiligde kennis verkregen hadden. Die drie stemmen zijn er steeds geweest, en hebben zich in de Vereeniging doen hooren. Wij houden het voor vast, dat de eersten en de laatsten zich zullen vereenigen. Omdat de laatsten niets zoo trouw erkennen dan de hooge waardij van de objective Hervormde belijdenis. De eersten erkennen ook hoe langer hoe meer, dat niet het „*wij weten*" der Nicodemussen van onzen tijd, maar de wedergeboorte, de vernieuwing die van boven is, alleen de magt verleent het koningrijk Gods te zien. De tweeden, die het te doen is om waarheden, zoo zij uit de waarheid zijn, volgen van zelven.

De Christelijke Stemmen hebben zich gedurende alle deze jaren doen hooren. Nooit is er gezocht naar eene kunstmatige eenheid. Nooit is er een stuk ter zijde gelegd, zoo er plaats was, al was het in strijd met de meeningen van anderen, zoo het slechts een waardig getuigenis in zich bevatte van het geloof desgenen, die ons bekend was als een onzer Christelijke vrienden. Niemand was volkomen tevreden met de Vereeniging, en toch hield hij zich staande en overleefde al zijne

concurrenten. Waarom? Hij gaf weder wat in onzen tijd alleen te geven is: de steeds zich ontwikkelende gedachtenleiding van velen. Het is nog de tijd niet dat er meer gedaan kan worden. Eerst als de overtuiging ontwaakt, dat de Provinciale kerkbesturen eene opperheerschappij in onze kerk voeren, die der Synode alleen toekomt, eerst dan is de tijd daar, dat er in de Synode kan beslist worden over den weg, dien de kerk te volgen heeft. Of wilt gij afscheiding, welnu, doe gij dat en drijf ons niet die dat niet willen, nooit gewild hebben. Er is eene voortreffelijke gemeente, die zich afgescheiden heeft, sluit u aan haar aan. Wij niet! Wij achten ons geroepen in de kerk zelve den strijd door te strijden. Niet anders dan door getuigenis en belijdenis.

Voor mij, als Hoofdredakteur, betaamt het mij te erkennen dat, ofschoon met mijn geheel hart tot de ethisch-irenische rigting behoorende, ik geen oogenblik weifel de belijdenisschriften der Hervormde kerk te onderteekenen. Van het verlaten der vaste grondslagen onzer kerk, dateert ook de val van onze kerk, maar het terugkeeren is niet anders mogelijk dan door zedelijke overtuiging. Slechts waar de ootmoed terugkeert, keert ook het geloof weder. Teruggekeerd tot de aloude overtuiging, zullen wij de geschiedkundige lijn onzer kerk niet verbreken.

Wij begeeren ook geene belijdenis. Wij verlangen onze toekomst niet op een zandgrond te vestigen. Wij hebben het Farizeeuwsch quia en Sadduceeuwsch quatenus lang begraven; want wij erkennen, dat alle Christendom rust op de woorden tot Nicodemus gesproken, dat is op het bij ons aanwezig zijn van eene gewetensovertuiging, van een zedelijk geloof.

Dat wij in het laatste jaar de Vereeniging met nieuwe belangstelling zagen ontvangen, was ons tot groote vreugde. Hier en daar verlaat ons een voortreffelijk medearbeider. Met onzen getrouwen medestrijder *van der Kemp* waren wij het volkomen eens, dat het den Christen betaamt zijnen Heere te volgen in zachtmoedigheid en liefde, maar nooit ten koste der waarheid. Ieder die den voortref-

feltjken man gekend heeft, weet hoe hij eenig bescheiden, bijzonder liefderijk, nooit eene spreuk meer in het hart droeg dan deze: „Leer van Mij dat Ik zachtmoedigben en nederig van harte." Maar waar de waarheid verguisd, in het aangezigt geslagen wordt, daar te zwijgen, is noch het karakter van een man, noch dat van een Christen te handhaven. Achtte van der Kemp zich geroepen de waarheid te handhaven tegen hare vijanden, dan was hij onder de strijders nimmer de laatste. Gold het de waarheid in liefde te betrachten, dan was hij steeds onder de eerste dergenen, die de liefde het hoogste stelden. Zoo kenden wij hem. Hij was ons allen dierbaar. Zijne standvastigheid en humaniteit waren zoo duurzaam, als zij behooren tot de edelste eigenschappen, die de Geest Gods in het hart des Christens nederlegt.

Maar zoo ontzonk ons ook de trouwe vriend en medearbeider Ds. Laan. Wie onzer zag niet gaarne dien vrijmoedigen en trouwhartigen man, zoo standvastig in zijne geloofsovertuiging, zoo getrouw in hare belijdenis in het midden onzer vriendenkringen. Rijk in ervaringen, en begaafd met het ware zout van den Christelijken humor, waren zijne woorden steeds zijne jeugdige vrienden zoo welkom. Hij is heengegaan in vrede. „Vijfentachtig jaren heb ik mijnen Heer gediend," zeide hij tot een zijner vrienden. Wij weten dat hij een getrouw dienaar was. Van zijne stervende hand is het volgende stuk nog geschreven, even vast en helder als steeds. Wij hadden hem lief. Hij is opgeroepen om de volle waarheid te aanschouwen van *hetgeen in geen hoek geschied is.*

Het nieuwe jaar brenge een rijken zegen mede over ons allen. Hij voere ons krachtig door tot de overwinning. De Christelijke volkskerk bloeije eenmaal heerlijker nog dan de Christelijke nationale kerk.

O. G. Heldring.

·VERHANDELING

over Handelingen XXVI: 26c.

Want dit is in geenen hoek geschied.

(TEN BEHOEVE VAN HEN, DIE EENIGE LEIDING NOODIG HEBBEN TEGEN DE ZOOGENAAMDE MODERNE GODGELEERDHEID EN ANDERE DWALINGEN VAN ONZEN TIJD).

De eigenlijke beteekenis dezer spreekwijze is voor elk verstaanbaar. Moet zij echter nog worden opgehelderd, wij vinden de opheldering in het gezegde van Jezus tot den Hoogepriester: *Ik heb vrij uitgesproken tot de wereld; Ik heb altijd geleerd in de synagogen en den tempel, waar de Joden van alle plaatsen te zamen komen, en in het verborgen heb Ik niet gesproken* *). Hetgeen in eenen hoek gezegd of gedaan is, kan wel waar zijn, waarom niet? Maar het heeft die algemeene bekendheid, die blijkbaarheid tot overtuiging niet als hetgeen elk en een iegelijk heeft gezien en gehoord, en waarvoor men vele mondelijke en schriftelijke getuigenissen kan aanvoeren. Hoe verlegen kan de regter zijn wegens de misdaad, in het geheim alleen of met weinigen gepleegd, dewijl hij moeijelijk geloofbare getuigen kan vinden, terwijl hetgeen in het openbaar is geschied, gemakkelijk wordt ontdekt. Dit woord werd weleer gesproken door den gevangen Apostel Paulus te *Cesarea*, tot den Joodschen koning Agrippa, bij gelegenheid dat hij zich voor hem verantwoordde, op be-

*) Joh. 18: 20.

vel van den *Romeinschen* landvoogd Porcius Festus. En wat was het, waarvan hij beweerde, dat het in geenen hoek was geschied? Het was *vooreerst* zijne veranderde denkwijze en gedrag omtrent de Christelijke Godsdienst, ten gevolge van eene hemelsche verschijning, hem op den weg naar *Damaskus* overgekomen. Dit was in geen hoek geschied, maar had een verbazend gerucht gemaakt. Want daar hij afgezonden was met eenige manschappen naar die stad, om de Christenen aldaar te vervolgen en gevangen te nemen, werd hij in het bijzijn van zijne medehelpers door een' zijne oogen verblindenden lichtstraal getroffen, die hem *drie* dagen lang blind maakte, en de anderen van schrik deed nedervallen, terwijl hij eene stem hoorde: *Saul, Saul! wat vervolgt gij Mij?* door welke hij geheel van gevoelen was veranderd, en kort daarna Christus als den Zoon van God had gepredikt, ja nu jaren lang voor de zaak van Christus wijd en zijd had gereisd en met gevaar zijns levens geijverd. Het konde zijn dat Festus, die onlangs uit *Rome* was gekomen, daarvan minder wist, maar de Apostel maakte zich sterk, dat dit althans voor Agrippa niet verborgen was gebleven, omdat het niet in eenen hoek was voorgevallen, maar algemeen den Joden bekend geworden, ja zelfs hen had bewogen om hem gevangen te nemen en ter dood toe te vervolgen, hetwelk de Joodsche natie nog niet durft tegenspreken. *Ten andere*, dat de geheele Christelijke Godsdienst reeds vroeger had bestaan en in zeer korten tijd uitbreiding bekomen tot in *Damaskus* toe, want dat er anders aldaar en elders geene Christenen zouden zijn geweest, die hij op last van den Joodschen raad had kunnen vervolgen, en dat deze Godsdienst haren grond en aanvang had gehad, kort vóór zijne bekeering, in de redenen en wonderdaden van *Jesus van Nazareth*, en bovenal in zijn bitter lijden en sterven aan het kruis, alsmede in zijne opstanding uit den dood. Dit laatste was ook in geenen hoek geschied, maar op het Paaschfeest der Joden, op den berg *Golgotha*, in tegenwoordigheid van *duizende* aanschouwers, ook van hen, die al lasterende in hun onverstand Hem

nog zijne wonderdaden verweten, ten blijk dat zij die niet konden ontkennen. Toen waren er ook ontzettende dingen tot zijne eer gebeurd, eene buitengewone drieurige zonsverduistering, eene aardbeving, die de rotsen deed van een rijten, den voorhang des tempels scheurde en de graven opende, dingen die wegens de akeligheid niet toen nog konden zijn vergeten, maar den koning Agrippa bekend waren.

Wel is waar de opstanding van Christus uit den dood had zoo vele aanschouwers niet gehad, dewijl zij in den vroegen morgenstond, slechts in het bijzijn der wachters, die bij het graf de wacht hielden, was voorgevallen. Evenwel werd zij ruchtbaar genoeg door het verhaal dezer krijgslieden aan de Overpriesters, dat er een Engel uit de lucht was nedergedaald in bliksemende gedaante en sneeuwwitte kleeding, die den steen had afgewenteld en het graf geopend, terwijl zij van schrik eerst op den grond waren geworpen en daarna de vlugt hadden genomen. Dit verhaal was door de Overpriesters in het geheel niet kwalijk opgenomen, noch voor verdicht gehouden. De wachters werden niet bestraft noch gestraft als waren zij lafhartig of ontrouw geweest, maar zelfs met geld beloond, mits zij overal liegende wilden verhalen, dat zij geslapen hadden en gisten, dat het lijk gedurende hunnen slaap door Jezus vrienden gestolen was; welke ongerijmde vertelling de verstandige koning Agrippa niet zoude aannemen, zeker is het dan, zoowel voor den Jood als voor den Christen, dat van dien stond af het graf ledig is geweest behalve van de windselen, met welke men Jezus na zijnen dood had omwonden, en dat de wacht, noch door den Raad, noch door den Landvoogd Pilatus, wegens hare vertelling in eenige moeijelijkheid is gekomen, en men de zaak heeft laten rusten, zonder verder onderzoek te doen, terwijl Jezus, om met Lukas te spreken *), *nadat Hij geleden had, zich selven levende heeft vertoond aan zijne leerlingen en vrienden, met vele gewisse kenteekenen veertig dagen lang, zijnde van hen gezien en sprekende van de dingen, die het*

*) Hand. 1: 2, 3.

Koningrijk Gods aangaan, tot op den dag, op welken Hij is opgenomen en ten hemel gevaren. Daarvan hebben ook zijne gezanten of *Apostelen* geen geheim gemaakt, maar, zoodra zij door zijnen beloofden Geest de vrijmoedigheid hadden verkregen, op den *eersten Christen Pinksterdag,* in den *Jeruzalemschen* tempel, alles gelijk het was voorgevallen, aan duizende *Israëlieten* uit alle oorden der wereld gekomen, verkondigd onder ongehoorde wonderteekenen, in spijt hunner vijanden en met zulk eene kracht, dat omtrent *drieduizend* menschen dermate werden getroffen, dat zij vol berouw in plaats van zich te hebben laten ophitsen om Jezus ten kruisdood te begeeren, hun woord aannamen en zich tot de erkentenis en dienst van Hem lieten doopen *).

Kan men nu zeggen, dat dit alles in eenen hoek is geschied? Wat moet er dan gebeuren om aan eene zaak alle ruchtbaarheid te geven? Het is waar, volgens de taal van ongeloovigen, had de Heiland, na zijne opstanding, in triomf tot den Joodschen raad moeten komen, zeggende: „*Ziet daar ben ik nu, dien gij gekruisigd hebt en in wien gij niet hebt willen gelooven: Wilt gij u nog niet buigen, dan zal ik u oogenblikkelijk met mijne magt verpletteren.*" Hij zoude dit ook waarschijnlijk hebben gedaan, bijaldien zijn Koningrijk van deze wereld ware geweest, en Hij konde tevreden zijn met eene geveinsde onderwerping, door slaafsche vrees te weeg gebragt, zonder eenige liefde en hartelijk berouw, ja met heimelijken afkeer van den Overwinnaar, voor wien men door onmagt moet bukken.

Daarenboven de Heer Jezus was niet in de wereld gekomen noch opgestaan om menschen te verderven, maar om te behouden †), en de Overpriesters hadden, bijaldien zij eerlijk en niet verhard waren geweest, genoeg aan de boodschap der wachters in verband met zijne voorspelling, om met tranen van berouw zich tot Hem te bekeeren. Meent ook niet, dat het ongeloof van onze dagen daardoor zich zoude laten overtuigen. Neen het zoude zeggen, dat Christus zijn Rijk met bloedvergieten of met behulp van de grooten der aarde had

*) Hand. 11 : 37—47. †) Luk. 9 : 56.

gesticht, en daarom onze Zaligmaker niet konde wezen. Zoo is dan ook in dezen waarachtig, hetgeen Paulus zegt: *het dwaze Gods is wijzer dan de wijsheid der menschen* *).

Wanneer wij verder gaan dan Paulus thans tot Agrippa sprak, en gedenken aan hetgeen eeuwen te voren is gebeurd, ter voorbereiding van de komst van den Heer Jezus op de aarde, van de schepping des menschen af, niets daarvan is in eenen hoek geschied, maar alles heeft, zoo veel de tijdelijke Godsbedeeling toeliet, wijd en zijd gerucht gemaakt. Immers is de zondvloed, door welken bijna het geheele menschdom is uitgeroeid, niet in eenen hoek geschied, maar bij alle volken nog in gedachtenis; zelfs de *Chinezen* weten daarvan, en de versteende visschen op de bergen doen nog zijne gevolgen bespeuren. Heidensche schrijvers en Godsdiensten wisten in oude tijden reeds van Abraham, Jozef en Mozes, ja dat deze laatste de *Israëlieten* uit *Egypte* heeft uitgeleid, en hun wetten gegeven onderscheiden van die der andere volken. De inneming van *Kanaän* door Jozua en de verdrijving van deszelfs oude bewoners zijn zoo ruchtbaar geweest, dat men in *Egypte* op eene der *piramiden* daarvan nog kan lezen.

Aldaar en in het verwoeste *Nineve* leest men nog van Rehabeam, den koning van *Juda* door Sisak den *Egyptischen* monarch overwonnen, en van Omri den koning van *Israël*. Welk mensch van eenige kunde kan ook betwijfelen, dat er een Nebucadnezar koning van Babel is geweest, die het Joodsche land verwoest, *Jeruzalem* en deszelfs tempel verbrand, en het *Israëlitische* volk naar *Babel* heeft weggevoerd, terwijl hun land *seventig* jaren lang onbewoond is gebleven, en toen op nieuws door hen bevolkt, met vergunning van den Heidenschen koning Cyrus of Kores, en deszelfs opgevolgde vorsten van het *Persiaansche* Rijk? Welk een krankzinnig en toch zeer slim verdichter zoude in latere tijden de voorzeggingen van Jesaja, die meer dan *honderd en vijftig*, van Jeremia die *seventig* jaren vroeger leefden, en daarbij nog zijne *Klaagliederen* zoo

*) 1 Cor. 1: 25.

uitvoerig, teeder en aandoenlijk uit de uitkomst hebben opgemaakt; ja ook nog vele andere voorzeggingen als van Ezechiël, Daniël, Amos, Zefanja enz. zoo hebben verdicht alleen uit genoegen van te bedriegen, en aan de *Joodsche* natie die in handen hebben kunnen geven, zonder door haar ontdekt te worden als valsch nieuws? Moet hier de ongeloovige niet bijster bijgeloovig worden, om zulk eene ongerijmdheid voor waarheid aan te nemen?

Maar nu nog de voorspellingen van David, Jesaja en andere Profeten omtrent den *Messias* als Gode en des menschen Zoon, uit eene maagd geboren, aan het bitterst lijden onderworpen, door zijn eigen volk gedood, onder de rijken begraven en uit den dood opgewekt, door de geschiedenis van Jezus als letterlijk vervuld voorgesteld. Moet men niet in de rampzalige kunst van alles weg te verklaren het ver gebragt hebben, en dit alleen, omdat men noch voorzegging noch vervulling gelooven wil? En is dit rondborstig en eerlijk gehandeld? Dat de lezers oordeelen!

Ik wil er nog een en ander bijvoegen, dat de eerlijkheid en geloofwaardigheid der heilige schrijvers, en daardoor de waarheid van hun verhaal en hunne leer nog al sterker bevestigt. Zij waren bij hunne tijdgenooten algemeen bekend voor eerlijke, onpartijdige en vrome lieden, en geven daarvan alle blijken in hunne geschriften. Denkt aan de heerlijke uitboezemingen van David en volgende Profeten, aan de tot godzaligheid dringende leeringen der Apostelen, zoodat er geene aanleiding is om hen van bedrog en logentaal te verdenken. Zij hadden daartoe ook geen het minste belang, niet alleen omdat zij geene eer of voordeel van menschen bedoelden, maar ook omdat zij dan eene verkeerde rekening zouden hebben gemaakt; want reeds onder het *Oude Testament* werden zij doorgaans vervolgd en zelfs somtijds vermoord, omdat de menschen hunne lessen en bestraffingen niet wilden verdragen *), en wat was het lot van de Apostelen anders dan ge-

*) Wie denkt hier niet aan de bekende spreuk der Heidenen: *obsequium parit amicos, veritas odium?*

haat, verjaagd, gegeeseld te worden, in gevangenissen te kwijnen en eindelijk den marteldood te ondergaan, zoodat Paulus alle regt had om te schrijven: *Bijaldien wij alleen voor dit leven op Christus zijn hopende, soo zijn wij de ellendigsten van alle menschen* *). Waar vindt men ook schrijvers gelijk aan hen, zoo gul om hunne eigene zwakheden en gebreken en die hunner vrienden, zelfs de zware zonde van eenen David en Petrus onbewimpeld en zonder verschooning te verhalen, terwijl zij de misdaden van goddeloozen niet breeder uitmeten dan noodig is, en derzelver *goede* zijden, gelijk de kortstondige vernedering van Achab niet verzwijgen? Ja hij die de waarheid hulde wil doen zal moeten erkennen, dat er buiten den Bijbel geene schrijvers zijn gevonden, die met hen kunnen wedijveren in kortheid, volledigheid, onpartijdigheid en ware gemoedelijkheid. Zoudt gij het ook mogelijk achten, om zulken Persoon, als Jezus Christus naar het berigt der Evangelisten is geweest, wanneer Hij niet had bestaan, te verzinnen? Ik denk neen, omdat de verdichter zelf wel meer dan een mensch had moeten zijn, om zulk eene vlekkelooze wijsheid gepaard met heiligheid zich voor te stellen, en dit karakter in alle omstandigheden en beproevingen vol te houden, als daartoe vereischt werd. Eenmaal riep de bekende Rousseau in verrukking deswegens uit: *soo verdicht men niet*, hoewel hij later deze overtuiging wist te onderdrukken om een Apostel des ongeloofs te worden. Is het dan niet een getrouw woord en alle aanneming waardig, dat de Profeten en Apostelen hebben geschreven en verkondigd?

Maar laat ons nu nog een oog vestigen op dingen, die er al in de wereld zijn gebeurd, na de hemelvaart van Christus tot in onze dagen toe. Deze zullen ons niet minder overtuigen, dat de Heilige Schrift geene kunstig verdichte fabel is, maar wij alle zekerheid hebben van hetgeen wij in haar lazen, zoowel ten aanzien der geschiedenis als met betrekking tot de leer, die zij verkondigt. Wij zien *vooreerst* de Christelijke Godsdienst aanstonds gesticht te *Jeruzalem* en in het Joodsche

*) 1 Kor. 15: 19.

land, onder *duizende* menschen, die men alleen voor krankzinnig moet houden, bijaldien zij, zonder ondervinding van kort verleden gebeurtenissen, die op hun gemoed invloed hadden, eene leer hebben aangenomen, strijdig met hunne opvoeding en vooroordeelen, in spijt van alle tegenwerking en vervolging der regering. Eene leer, die hun niet dan zelfverloochening, onrust en zelfs doodsgevaar konde aanbrengen, juist het tegendeel van de invoering der *Mohamedaansche* Godsdienst, die door dwang van wapenen en invloed der aanzienlijken heeft plaats gehad, en daarenboven eene leer verkondigde, juist geschikt voor de zinnelijkheid, wraakzucht, hoogmoed en aardsgezindheid der *Arabieren.* Wij zien ook bij de eerste Christenen geene kortstondige opgewondenheid, die veel gerucht maakt, maar spoedig of allengs verdwijnt, maar eene volharding en gedurigen aanwas, zoodat, reeds bij het leven der Apostelen, niet alleen in *Judea* en *Samaria*, maar ook in de verwijderde landen van *Syrië*, *Klein-Azië*, *Griekenland* en *Italië*, vele duizende buitenlandsche Joden en nog meerdere Heidenen de Christelijke geschiedenis en leer geloovig hebben aangenomen, ja daarvoor allerlei verdrukkingen en den marteldood, vooral onder den keizer Nero, liever uitstonden dan haar te verloochenen of te verlaten. Nogmaals zien wij, *veertig* jaren na Christus hemelvaart, de stad en tempel van *Jeruzalem* juist volgens de voorzegging, kort voor zijnen dood uitgesproken, niet alleen belegerd en uitgehongerd, maar ook met eene slagting van meer dan een *millioen* menschen uitgemoord, ja geheel *Judea* verwoest en ontvolkt, terwijl de overgeblevenen allengs verstrooid zijn onder de natiën, tot in verre landstreken toe, in welke verstrooijing zij nu *achttien* eeuwen hebben geleefd als een afgezonderd volk, zonder tot in onze dagen zich in hun vaderland te kunnen herstellen. Wij kunnen dit laatste nog dagelijks met onze oogen aanschouwen. De Israëliet wil wel niet toestemmen, dat dit is gebeurd tot straf van zijne verwerping van Jezus als den *Messias*, maar moet evenwel erkennen, dat dit alles is geschied niet lang na Jezus voorspelling, en dat de el-

lende der verwoesting zoo groot is geweest, dat er voor of na geene dergelijke is voorgevallen, en dat de Heidensche veldheer Titus Vespasianus, nadat hij eindelijk *Jeruzalem* had overwonnen, uitriep: Wat heeft dit volk toch misdreven, dat de Goden op hetzelve zoo vergramd zijn geweest, met het dermate te straffen!

Ik zoude nog meer kunnen verhalen van de rampen, die de *Israëlieten* in volgende eeuwen hebben moeten ondervinden. Maar, om tot de Christelijke Godsdienst weder te keeren, deze heeft na den dood der Apostelen, *tweehonderd en vijftig* jaren lang, de verschrikkelijkste vervolgingen der Heidensche keizers en hunne onderbevelhebbers moeten verduren, maar, in plaats van dat zij daardoor werd uitgeroeid, verspreidde zij zich wijd en zijd, in Europa, Azië en Afrika, totdat het Heidendom het voor haar moest opgeven, omdat de standvastigheid der Bloedgetuigen, die meestal juichende onder de grootste smarten stierven, dikwijls de toeschouwers uitlokte, om zich aanstonds als Christenen aan te geven om ook zoo vrolijk te sterven.

Moet iemand van eenig gevoel niet uitroepen, dat zulk eene zaak alleen uit God en niet uit de menschen is?

Op de Apostelen zijn voortreffelijke leeraars gevolgd, gewoonlijk Kerkvaders geheeten, die niet alleen tot hunne tijdgenooten hebben gepredikt, maar ook voor hen geschreven, en van welke sommigen den marteldood zijn gestorven, wier leerredenen en geschriften wij nog bezitten. Onder dezelven ontbreekt het niet aan leerlingen van den Apostel Johannes, die zeer oud is geworden, die de Evangeliën en Apostolische Brieven bij name kenden, uit dezelve aanhaalden, en als hunne nalatenschap vereerden, ja benevens het *Oude Testament*, aan hunne gemeenten voorlazen, gelijk men uit hunne boeken kan bewijzen, die in de kasten der geleerden vele planken vullen. Is het dan wel te dulden, dat men desniettegenstaande de ongeleerden, die de Grieksche en Latijnsche talen niet verstaan, en daarom die boeken niet kunnen raadplegen, in den waan tracht te brengen, dat niet de ons bekende Evangelisten en Apostelen, maar zij de Evangeliën en Brieven van hun-

nen naam verdicht of opgesierd hebben, hetwelk zich zelven wederlegt, dewijl hun Grieksch en stijl geheel van het Jodengrieksch van het *Nieuwe Testament* verschilt, en het daarenboven bespottelijk is, dat zij voor dit werk des duivels het moordschavot zouden hebben durven bestijgen.

Komen wij nu tot latere tijden, tot de eeuw van Konstantinus en vervolgens, wij vinden wel twist en tweedragt over de leer des Bijbels, maar tevens dat daarbij de geloofwaardigheid van denzelven altijd wordt ondersteld. Men zocht wel de Heilige Schriften verschillend te verklaren, maar liet toch derzelver woorden voor waarheid gelden. In de middeneeuwen schreven de kloosterlingen ontelbaar dikwijls den Bijbel af, maar met de meeste zorg, om geen enkel woord of letter te veranderen. Zelfs bij de invoering van leeringen en gebruiken, die stellig tegen de Heilige Schrift waren aangekant of uit haar niet te bewijzen, laschte men nooit iets in, noch liet nimmer iets uit, maar men was tevreden, met den grond daartoe te zoeken in de overleveringen der Vaderen en de Pausselijke Besluiten, die men benevens dezelve moest eerbiedigen. Dit is in den tijd der Kerkhervorming het allermeest gebleken, wanneer zij, die zich voor de geleerdste *Roomschgezinden* uitgaven, het tegen Luther, Zwinglius en dergelijken met bewijzen uit den Bijbel niet konden uithouden. Iets, dat de zorg van God voor Zijn Woord wel doet blijken, dewijl de menschen toen bedriegelijk genoeg waren, om die heiligschennis te ondernemen, maar het waarschijnlijk nalieten, omdat zij de *Heilige Schrift*, als voor hen te hoog, te weinig lazen, noch trachtten te verstaan, om hunne menschenvonden te behouden.

Ik meen genoeg, en zelfs meer dan genoeg te hebben aangevoerd, ten bewijze van de geschiedkundige waarheid des Bijbels, en geloof zelfs niet, dat men voor den inhoud van andere geloofwaardige historiën zulk een aantal van bewijzen, het eene duchtiger dan het andere, zoude kunnen voortbrengen. Is het nu evenwel te betwijfelen, omdat wij toen nog niet waren geboren

en onze oogen het niet hebben aanschouwd, dan moeten wij al wat vóór ons is gebeurd, als onzeker verwerpen, en hebben op de *Akademiën* geene *Professoren* in de Geschiedenis en Oudheid meer noodig, maar alleen eenen Hoogleeraar in de *Wijsbegeerte*, om voor ons uit te rekenen, wat er al of niet kan gebeuren, en die in twist met de gevoelens van andere Wijsgeeren, wel alleen gelijk zal hebben.

Of moet alleen de Bijbel betwijfeld worden, omtrent zijn inhoud en alles wat onze Christelijke Godsdienst betreft? Maar heeft die Godsdienst dan zooveel kwaads gesticht, dat men op elke bladzijde achterdocht moet hebben, of men ook bedrogen wordt, in welk geval men ook ligt iets zal aantreffen, dat in schijn, al was het door de onkunde der lezers, hem tot mistrouwen aanleiding geeft. Ik' weet wel, dat verdorvene menschen onder de leuze van het Christendom, kwaad, somtijds groot kwaad gedaan hebben, maar nooit degenen, die zich aan het Woord van God hielden en zich daardoor lieten leiden. Is er ergens eene betere Godsdienst te vinden, eene die opregtelijk in beoefening gebragt, de maatschappij en het vaderland zoozeer in orde houdt, in de huisgezinnen zooveel vrede en welvaren sticht, onder rampen zooveel onderwerping en vertroosting geeft, zoozeer de vrees des doods verbant en gemoedigd leert sterven? Men wijze haar dan aan! Inderdaad, men had bij de twijfelziekte nog alle reden om wel *honderdmalen* weder te onderzoeken, of zulk eene schoone Godsdienst nog waar konde zijn, dan haar ligtvaardig en onverschillig aan een kant te zetten. Of zoude dit verzuim ook de waarheid bewijzen van de leer der Heilige Schrift, dat de mensch door den zondenval zijne liefde tot God en deszelfs dienst heeft verloren, en geheel zinnelijk, alleen voor het tegenwoordig genot der wereld wil leven, zonder zich over de toekomst te bekommeren, en het den Bijbel kwalijk neemt, dat deze hem daarin stoort, door op zijn geweten te werken? Ik denk er alzoo over, en of dit nu hoogmoed is, om boven anderen wijs en geleerd te willen wezen, of lust tot een vrij en losbandig leven, of beiden ten oorsprong heeft,

het is voor God en het geweten van gelijke soort en de weg tot een tijdelijk en eeuwig verderf, waarvoor de Heer in Zijn Woord ons wil bewaren. Ik geloof daarbij, dat men over de waarheid van den Bijbel niet regt zal oordeelen, of men moet een zedelijk mensch zijn geworden, wien het niet om de eer of den smaak der menschen te doen is, maar alleen om de waarheid en Gods wil te kennen.

Maar nu merkt men aan: *Dit is wel, maar er staan sooveel wonderen in den Bijbel, van welke de wetenschap van onsen tijd segt, dat zij onmogelijk zijn, en daarom niet geloofd kunnen worden.* Vraagt men aan die wetenschap nader, wat zij door die ongeloofelijke dingen verstaat, dan antwoordt zij, bijaldien zij opregt is: *dat alles, hetwelk men uit het gewoon of selfs buitengewoon beloop der wereld niet kan verklaren,* bij voorbeeld dat God met eene hoorbare stem tot de menschen zou spreken; dat Hij toekomstige dingen zoude ingeven of vertoonen, om hun bekend te maken, hetgeen Hij voornemens is te beschikken; dat een mensch in staat zoude zijn, al is het ook met Goddelijke hulp, te verrigten, hetgeen elk verstandig mensch weet, dat geene behendigheid of natuurkracht kan voortbrengen, het regenen van het *manna* uit den hemel, het spijzigen en verzadigen met weinige brooden en visschen, zoodat het overschot grooter is dan de voorraad vóór de spijziging was, het opwekken van dooden, en dergelijke even groote dingen, welke de Heilige Schrift niet alleen vermeldt als geschied, maar zelfs zoo in verband brengt met hare geschiedenis, Godsdienst en leeringen, dat zij een geraamte zoude worden, wanneer men deze dingen er uitligtte.

Bij deze tegenwerping willen wij nader stilstaan, ons bepalende tot de mogelijkheid, noodzakelijkheid en hooge nuttigheid dezer wonderen, in verband met hare leerstukken tot des menschen hoogste geluk.

Ik moet echter *allereerst* aan de wetenschap vragen, of zij gelooft aan eenen God onderscheiden van het heelal, Schepper, Onderhouder van al wat bestaat, die, ofschoon onzigtbaar voor het oog en ondoorgrondelijk

voor het verstand, dit alles uit niets heeft voortgebragt met eenen wenk van zijnen wil, een God die, gelijk Mozes zegt, *eer de bergen waren geboren en de aarde was voortgebragt, van eeuwigheid God was, is en blijft, in Wiens oogen duizend jaren zijn als een dag* *), *die alomtegenwoordig den hemel en de aarde vervult* †), *die kan doen al wat Hem behaagt* §), *bij Wien alle dingen mogelijk zijn* **), Wiens wonderbaar bestaan, zelfs buiten de openbaring van zijn Woord, aan alle redelijke bewoners der wereld kenbaar is uit alle zijne werken ††) *en die zich niet onbetuigd heeft gelaten van ouds aan de Heidenen, hun goeddoende van den hemel, hun vruchtbare tijden gevende, vervullende hunne harten met spijze en vrolijkheid* §§), eindelijk een God die, omdat zijne wijsheid de bepaling van de werking zijner schepselen aan zekere regels heeft onderworpen, die wij natuurwetten noemen, en alleen door gewone en gedurige ondervinding kennen, zelf daaraan niet kan gebonden zijn, maar de vrijheid behoudt van zich van dezelven te bedienen of zonder dezelve te handelen; derhalve even gemakkelijk *bovennatuurlijk* als *natuurlijk* kan voortbrengen, even gelijk de Bijbel overal het Opperwezen voorstelt. Erkent en gelooft de wetenschap in opregtheid aan zulken God, dan is er met haar te redeneren; en dan kan men haar van dwaling overtuigen, maar staat zij dit niet toe en dringt zij zich op, dat dit niet vast staat, maar dat de wereld er wel zonder zulken God kan wezen, zich zelven onderhouden en besturen, of volgens Spinoza, dat nog meer in de mode is, dat het heelal wijd en zijd met iets Goddelijks wel vervuld is, maar tevens dermate, dat het met hetzelve zonder begin heeft bestaan, en bijaldien het heelal konde worden vernietigd, ook dat Goddelijke geheel zoude worden uitgedelgd, zoodat er in zulk een geval noch God noch schepsel zoude overblijven. Vindt men deze wartaal wijsheid, offert men aan haar alle geschiedenis, oudheid en de ondervinding van alle eeuwen op, dan

*) Ps. 90: 2, 4. †) Jer. 23: 23, 29. §) Ps. 115: 3.
**) Matth. 19: 26. ††) Ps. 19: 1—7. §§) Hand. 14: 15—17.

oordeel ik het tijdverkwisting mij met zulk eene wetenschap in te laten, dewijl zij geheel buiten het Christendom, ja zelfs buiten het bijna eenparig geloof der geheele menschheid staat, en wil liever om hare bekeering bidden, dan met haar redetwisten *).

Maar bijaldien iemand in opregtheid aan eenen God gelooft, die alle magt bezit, van niets afhankelijk is dan van zijnen eigen wil en het heelal uit niets heeft voortgebragt, dan kan hij onmogelijk beweren, dat Deze aan de zoogenoemde natuurwetten, door Hem zelven ingevoerd, verder en langer in zijne magt kan gebonden zijn, dan Hij zelf verkiest, dewijl de eene stelling anders de andere zoude vernietigen. Daarenboven worden bij een wonder de natuurwetten niet langer verstoord of gewijzigd, dan zijne wijsheid goedvindt, wanneer Hij iets wil daarstellen, dat Hij op eene natuurlijke wijze niet zoo doelmatig kan beschikken, en in zijn plan noodzakelijk is. Immers behoort de schepping van Adam en Eva, ja van alle de *eerste* dieren en planten, zoo als de Bijbel haar verhaalt, tot de door de wetenschap afgekeurde wonderen, maar dat zij ons dan gelieve te onderrigten, hoe deze anders in de wereld zijn gekomen, zeker niet door voortteling, want zij waren de eersten. Lezen en erkennen wij niet, dat de menschen naar Gods beeld geschapen zijn, en neemt men het dan aan zijne goedertierenheid kwalijk, dat Hij de eerste menschen, door hoorbare stemmen, van het oogmerk van hun aanzijn en hunnen pligt heeft willen onderwijzen? Of is Hij, die den mensch het spraakvermogen verleent, niet magtig om in de lucht een hoorbaar geluid te verwekken, om menschelijk met menschen te spreken en hun zijnen wil bekend te maken? Ik erken gaarne met Salomo, derhalve met den Bijbel zelven, dat in de veelheid der droomen ijdelheden

*) Het redekundig gevolg uit het *zienlijke*, *stoffelijke*, *veranderlijke*, tot het *onzienlijke*, *geestelijke*, *onveranderlijke*, derhalve van het schepsel tot den eeuwigen Schepper getrokken, is bij mij zoo onomstootelijk als dat de *drie* hoeken eens *driehoeks* te zamen gelijk aan *twee regten* zijn. Maar het schijnt, dat men in de Godgeleerdheid geene *Logica* meer heeft, noch laat gelden.

zijn *), maar kan het geene ongerijmdheid vinden, dat de Heer nu en dan in den slaap dezen en genen, door treffende beelden of gezegden, het toekomende of verborgene heeft ontdekt, zoo helder, krachtig en veromstandigd, dat de droomer overtuigd en verzekerd werd, dat het eene openbaring Gods was, die op des Heeren tijd vervulling zoude ontvangen. Wat nu de eigenlijke wonderen aanbelangt, deze zouden hunne bewijskracht voor het menschdom hebben verloren, bijaldien zij zich niet grootelijks hadden verheven boven hetgeen bedriegers door berekening, handigheid en natuurkennis konden verrigten, en zij waren bijzonder nuttig en doelmatig in de tijden, toen het veelgodendom met zijne gruwelen het menschdom had overstroomd, om de eenheid, alomtegenwoordigheid en heiligheid van den eeuwigen Schepper te bewijzen.

Zouden de gewone gang der voorzienigheid en der natuur daartoe wel genoegzaam zijn geweest? Wie zoude Mozes voor eenen gezant van den waren God hebben erkend, bijaldien hij geene andere werken had kunnen doen dan de toovenaars van *Egypte?* Immers niemand van de *Israëlieten* en allerminst van Pharao en zijne dienaars? Meent gij, dat de doortogt door de Roode Zee, de slagting van *Egyptes* eerstgeborenen, het omkomen van Pharao en zijn heir, het *veertigjarig* wonderverblijf in de woestijn en het innemen van *Kanaän* niet eeuwen lang voor *Israël* en de omliggende en verder gelegen volken hoogst nuttig zijn geweest om hen te leeren, dat er met den God van Abraham, Izak en Jacob niet te spotten was? Ja moest niet de *Messias*, reeds in het *Paradijs* beloofd, en door de Godvruchtigen van alle voorgaande eeuwen verwacht, om Wiens wil en tot Wiens voorbereiding eigenlijk alle de voorzeggingen en wonderen des Ouden Testaments, alsmede de buitengewone wonderlijke lotgevallen der Joodsche natie hebben plaats gehad, bij zijne komst in de wereld, bij zijn prediken en in zijn sterven de grootste wonderman van allen zijn? Hij was toch Gods eigen Zoon met de ware menschheid ver-

*) Pred. 5: 6.

eenigd, die eerst diep vernederd, daarna mateloos verhoogd moest worden, om zondaren en ook ons eeuwig zalig te maken. Moest Hij niet in eenen stal worden geboren, in eene krib nedergelegd, zonder gedaante of heerlijkheid, als de zoon van eene burgerdochter opgevoed, en later te *Nazareth* in het nederig beroep zijns pleegvaders werkzaam zijn; maar moest dit niet worden opgewogen door zijne geboorte uit eene maagd, door den engelenzang in *Efrata* en hetgeen er verder tot zijne opluistering is geschied, om hem als de Zoon van God en eenigen Zaligmaker bekend te doen worden? Toen Hij dertig jaren oud zijnde openlijk begon te prediken, werd Hij als de zoon des timmermans, niettegenstaande zijne verhevene leer en wonderen, genoeg versmaad, en zouden de Joden Hem niet nog meer hebben verworpen, bijaldien Hij geene wonderen had kunnen verrigten? En toen Hij van zich zelven zulke hooge dingen begon te vermelden, dat Hij de Heer van den sabbat was, om op denzelven werken te doen, die het werk der Godheid evenaarden, dat Hij aan God gelijk was, en als een met God, zijnen Vader ook Goddelijke eer moest ontvangen; ja dat Hij in den jongsten dag de graven zoude openen en alle de dooden verwekken *), welk een mensch zoude aan zulke woorden eenig geloof kunnen, mogen of durven geven, bijaldien Hij niet meer had kunnen doen dan door een goochelspel anderen bedriegen, bij toeval eene verouderde kwaal genezen, of op zijne bloote verzekering had willen aangenomen worden? Zelfs de aloude Propheten deden in de kracht van God hunnen Zender, tot staving hunner zending, onbetwistbare wonderen, en zoude de eigen Zoon van God, die tevens de Zoon des menschen was, en uitwendig niet meer geleek dan aan eenen gewonen mensch, of wilt gij liever aan eenen buitengewonen rijkbegaafden, vromen en ernstigen Leeraar, geene dingen doen om te bewijzen, dat zijne wonderspreukige taal, in den eigenlijken zin opgevat, niets minder dan zuivere waarheid behelsde, en wel zulke dingen, die God nimmer aan eenen volksverleider of

*) Joh. 5: 17—29.

dweeper konde hebben toevertrouwd, bij voorbeeld met een woord sprekens kranken in een oogenblik gezond te maken, zelfs al waren zij ettelijke uren van zijne menschheid verwijderd, dooden op te wekken, *duizende* menschen met weinige brooden en visschen te voeden, zoodat het overschot meer was dan de voorraad was geweest, (een wonder, welks mogelijkheid alleen te verklaren is uit de scheppende almagt, die weleer het heelal uit niets te voorschijn bragt, en dus het brood en den visch in de hand onder het breken deed aangroeijen, zoo dikwijls zij dit wilde en noodig achtte). Elk konde daaruit zien dat, hoe ongeloofbaar de zaak anders zoude wezen, zij toch waarheid moest zijn, en daarenboven eene voor het menschdom hoogst noodzakelijke waarheid, want dat buiten dit de Godheid er nooit zulk een gewigt aan zoude hechten om de gewone werking der natuur te storen. En wat eindelijk, toen die Wonderman, die zee en winden durfde bevelen Hem gehoorzaam te zijn, zoodat er aanstonds groote stilte op volgde, en die Lazarus uit het graf riep, tegen aller verwachting en tot aller ergernis of bespotting, zijne vorige wondermagt scheen te verloochenen, door zich weerloos in handen zijner vijanden over te geven, zich door hen te laten veroordeelen, beschimpen, met vuisten slaan, geeselen, kruisigen en dooden? Moest men toen niet betwijfelen hetgeen men te voren zoo dikwijls met volle overtuiging had gezien en bijgewoond, of was het voor de eer van Jezus en het eeuwig belang der vrienden niet hoogst noodig, dat andere wonderen bij zijnen dood die van zijn leven vervingen, Hij glorierijk opstond uit het graf, voor de oogen zijner Apostelen ten hemel voer en hen in staat stelde om te prediken, *dat er geen andere naam onder den hemel en aan de menschen is gegeven, door welken zij kunnen en moeten salig worden dan de naam van Jesus* *), ja om deze prediking met teekenen en wonderen te bevestigen?

Inderdaad al deze wonderen zijn in geenen hoek geschied. Eenigen mogen alleen door Jezus discipelen

*) Hand. 4: 12.

waargenomen zijn, gelijk zijne wandeling op de zee en het bestraffen der winden, alsmede sommige genezingen, maar het meerendeel en bijna dagelijksche was in tegenwoordigheid van velen, zoowel van achterdochtigen als bijgeloovigen, van vrienden als van vijanden geschied, zonder eene andere voorbereiding en toestel, dan van zijn almagtig bevel. Denkt slechts aan de *vijfduizend* en *vierduizend* door Hem gespijzigd *), aan de genezing van den blindgeborene †), en de opwekking van den dooden Lazarus, geregtelijk behandeld in den Hem bitter hatenden Joodschen Raad, die zelf in verlegenheid was, zeggende: *wat zullen wij toch doen, want deze mensch doet vele teekenen* §)? Ik moet er nog bijvoegen, dat Hij deze wonderen deed met zulk eene waardigheid, godsvrucht en eenmaal met beroep op God zijnen Vader **), dat elk die aan zijne leer gelooft, moet zeggen: Hij moest, Hij konde niet anders spreken en handelen als Zoon van God, en men moet kiezen: Hij is of de Zoon van God, of Hij is geen voorbeeldig Leeraar maar het verachtelijkste schepsel, dat immer de aarde betrad. Maar nu zegt men: *Wij gelooven ook niets van deze bewering, het is alles onwaar en verdicht hetgeen Hem in den mond wordt gelegd en van zijne wonderen wordt getuigd.* Waarom gaat men niet nog verder met te zeggen: *er heeft nooit een Jezus bestaan. Hij heeft nooit geleefd, is niet gekruisigd noch gestorven, noch opgestaan, er zijn geene Apostelen van Hem geweest?* Dit ware nog gemakkelijker, maar dit heeft het groot ongemak, dat dan de berigten der Evangelisten en *Brieven der Apostelen*, met het Beeld van *Diana*, uit den hemel moeten zijn gevallen en dat niemand eenige uitlegging kan geven, hoe er zoo vele *millioenen* van Christenen op de aarde zijn, die zijn aanwezen als hun oorsprong niet betwijfelen.

Inderdaad hier wringt eigenlijk de schoen, en toen men reeds in mijne jonge dagen, ook in de Hervormde kerk begon te twijfelen, of Christus wel de Zoon van God, de Schuldverzoener onzer zonden was, of God

*) Matth. 14: 15—23; 15: 32—38. †) Joh. 9: 1 enz.
§) Joh. 11: 47. **) Joh. 11: 41, 42.

zulk een offer wel begeerde en konde vorderen, of de *Drieëenheid* Gods wel bestond, en men Jezus slechts den Profeet of den wijze van *Nazareth* verkoos te noemen, verwachtte en voorspelde ik, dat het eindigen zoude met Hem voor eenen sluwen bedrieger te houden, al zijne wonderen te loochenen, en zelfs het bestaan der eeuwige Godheid aan te tasten, want wanneer men zich toegeeft in de misdaad, gaat het, naar de ondervinding, altijd van kwaad tot erger, en holt men op den zondenweg voort, zoolang het den Heer in zijne langmoedigheid behaagt, den zondaar te sparen.

Inderdaad wanneer Christus niet de Zoon van God, mijn Schuldverzoener, mijn Heer en Heiland is, stel ik ook geen het minste belang in zijne wonderen, het is mij niet te doen om de wonderen, maar om hetgeen die wonderen aanduiden en bewijzen. Ik kan ook zeer wel begrijpen, dat men, met ongeloof aan zijne Messiaansche en Goddelijke waardigheid, ook zijne wonderen ontkent, en met eenen Socrates, of mogelijk iets hooger tevreden is. Maar aan eene *Roman* van Christus, die geene waarheid ten grondslag heeft, en die mij opgehangen wordt omdat een vroom onontwikkeld mensch toch iets voor zijn hart moet hebben, wil ik volstrekt niet gelooven, want deze kan mij niet baten, maar wel den huichelaar, die mij haar voorpredikt, diep doen verachten.

Het is intusschen een oordeel Gods, *dat het licht in de wereld is gekomen, en dat de menschen de duisternis liever hebben gehad dan het licht, omdat hunne werken boos waren* *), en het is te betreuren, dat er bij velen, hetzij zij geleerd of ongeleerd willen heeten, geene behoefte bestaat voor zulken Zaligmaker, als ons door de *Evangeliën* en de Brieven der Apostelen in Christus wordt voorgesteld. Sommigen loochenen zelfs, dat er zonde bestaat, niettegenstaande zij in hunne zamenkomsten onophoudelijk spreken van de gebreken hunner medemenschen, op den Koning en zijne ambtenaren gedurig allerlei aanmerkingen maken, en in het wereldsch beloop de gruwelijkste misdaden erkennen, van welke alleen zij moeten meenen vrij te zijn. An-

*) Joh. 3 : 19.

deren zijn met hunne deugden, als tegen hunne zwakheden en gebreken opwegende, zeer ligt tevreden. Wederom anderen leven op aarde alsof zij op haar altijd zouden blijven, zorgeloos onder hunne bezigheden en genietingen, of in eene dagelijksche wanhoop onder het lijden, dat zij moeten verduren, terwijl een Zaligmaker, die in de wereld kwam om hen van de zonde te verlossen, hun weinig waardig is, of mogelijk nog in hun sterfuur door nood wordt aangeroepen, wanneer zij, die Hem hun leven lang verwaarloosd hebben, de vreeselijkste angsten zullen ondervinden. De leer van des menschen schuld en ellende steunt dermate op de ondervinding van alle tijden en plaatsen, als de dood, die er het gevolg en de straf van is, en men kan evenmin de zonde en haren algemeenen invloed als den dood wegredeneren, zonder zich aan de algemeene wederspraak bloot te geven. Geene strafoefeningen kunnen haar ten onder brengen. Zelfs Heidenen hebben haar erkend en er over geklaagd *), en de Bijbel leert haar in al zijne boeken bijna op elke bladzijde. Zal men nu tot een getrouw en tevens een gerust geweten geraken, wij moeten dit niet verbloemen, maar gul van ons zelven erkennen, en aan den Bijbel gelooven, want alleen deze biedt ons de genade aan van een vergevend God, en verbindt daarmede de genade der reiniging, de rust van ons geweten en de Goddelijke verzekering, dat wij, hoe schuldig en onrein wij ook zijn, echter eeuwig zalig zullen worden. Daartoe werd de Heere Christus in het *Oude Testament* beloofd, en kwam Hij in de volheid des tijds in de wereld; daartoe werd Hij uit eene maagd geboren; daartoe predikte, leed en stierf Hij aan het kruis en stond op uit den dood. Hij moest daartoe de Zoon van God en tevens de Zoon des menschen zijn. Dat Hij zoo hoog van zich zelven sprak en het door zijne wonderen bewees, was niet om zijne tijdgenooten te verbazen of te verschrikken, nog minder om door de menschen geprezen of gehuldigd te wor-

*) Men denke aan het bekende: *nitimur in vetitum, auspicamur semperque negata* dat is: *wij trachten altijd naar het verbodene en hebben lust tot hetgeen ons wordt geweigerd.*

den, want Hij had deze eer voor zich zelven niet noodig, leerde ons ook door zijn gedrag nederigheid, en zeide eenmaal: *bijaldien ik mij zelven eer, zoo is mijne eer niets, mijn Vader is het die mij eert* *). Maar waarom deed Hij het dan, niettegenstaande het alom ergernis, strijd en tegenspraak verwekte? Omdat Hij wist, dat de mensch geenen grooteren vijand heeft dan zich zelven, en Hij hem met zich zelven en met God wilde verzoenen. Hij riep daarom: *komt herwaarts tot mij allen, die vermoeid en belast zijt, en ik zal u rust geven* †); *Hij droeg daarom hunne zonden op het hout* §), *en stond op om hen te bekeeren van de duisternis tot het licht en van de magt des satans tot God, opdat zij vergeving der zonden zouden ontvangen en een erfdeel onder de geheiligden door het geloof in Hem* **); Hij gevoelde door zijne liefde tot zondaren behoefte om hen te redden, en de bedroefde over zijne zonden, de door zijn geweten beschuldigde gevoelt weder behoefte aan zulken dierbaren Middelaar die, hoe hoog verheven als Gods Zoon, naar hem onwaardige omziet. Van daar ook dat Jezus eenmaal tot de *Phariseën* zeide: *de tollenaars en hoeren gaan u voor in het Koningrijk van God* ††), niet omdat die menschen beter waren in hun gedrag, want hun leven was allerschandelijkst, ook niet omdat Jezus hun gedrag zijdelings verschoonde, want daartoe was Hij te heilig, maar omdat zij door hun geweten overtuigd van hunne ongeregtigheid, in hunne magteloosheid hulp tot bekeering bij Hem zochten, terwijl de *Phariseën* door de verbeelding van hunne heiligheid, zich zelven genoeg waren, zoodat zij den zondaarsvriend verwierpen.

Zij, die gelijk Agrippa niet ten volle in den Heer Jezus gelooven, schoon zij overtuigd kunnen zijn, dat zijne geschiedenis in geenen hoek is geschied, zouden, zoodra zij regt gevoel mogten verkrijgen van de groote schuld en overmagt hunner zonden, en van de dierbaarheid van den Heer Jezus en zijne verworvene ge-

*) Joh. 8: 54. †) Matth. 11: 28. §) 1 Petr. 2: 24.
**) Hand. 26: 18. ††) Matth. 21: 31.

nade, al was alles in eenen hoek geschied, dat hoekje opzoeken om Hem daar te vinden.

Spreekt gij lang met eenen *Israëliet* over de waarheid der Christelijke godsdienst, gij zult hem niet gewinnen, of van hem eenen naam-Christen maken. Maar zoodra zijn hart geroerd wordt door het gevoel, dat de wet van Mozes in al hare deelen door hem is geschonden, en hem deswegens vervloekt, maar dat de Messias hem door zijne Propheten wordt afgeschilderd als het zondendragend offerlam, dat voor hem heeft geboet, en nu zijne krachtige voorspraak is bij God, tot vergeving zijner schuld, hoe gemakkelijk gelooft hij dan aan het *Nieuw Verbond*, neemt den Heer Jezus Christus aan, die voor hem is gekruisigd en gestorven, en wordt een Heilandlievend Christen! Er moet een ontvangbaar hart in ons wezen zal Christus in hetzelve komen wonen. De mensch verkrijgt dit alleen door de wedergeboorte, en zonder haar kan niemand in het Koningrijk van God ingaan *). Door haar verliest de mensch zijnen aangeboren hoogmoed en zondige eigenliefde, wordt hij nederig als een kind, en begint de dingen van het Woord Gods, die voor de in eigene oogen wijzen en verstandigen verborgen zijn †) te gelooven, en met dezelven tot zijnen troost en zaligheid werkzaam te zijn.

Niemand zegge: o dit is maar inbeelding en een bedriegelijke troost! Zulk eene bewering zoude aangenomen kunnen worden, wanneer het de troost van eenen enkelen ware, wanneer het geene duurzame verandering ten goede veroorzaakte, en bijaldien de grond der zaak in een hoek had plaats gehad, en niet verstandelijk historisch konde worden bewezen; maar mij dunkt, dat ik in deze verhandeling al vrij wat voor het verstand overtuigende redenen heb bijgebragt ter bevestiging van de waarheid der Heilige Schrit en van hare leerstukken, terwijl deskundigen weten, dat er nog veel konde worden bijgevoegd, hetwelk ik om niet al te uitvoerig te worden ben voorbijgegaan. Het is waar, dat er wijzen en verstandigen in hunne eigene oogen zijn, te ge-

*) Joh. 3: 5. †) Matth. 11: 25.

leerd om te gelooven; maar, in eigen oog en bij hoogmoedige lieden voor verstandig door te gaan, verschilt nog hemelsbreed van inderdaad verstandig te wezen. Alle hoogmoed benevelt den lust tot verder onderzoek, want wanneer men alles meent te weten, behoeft men niet meer te leeren, en welk een twist bestaat er tusschen die geleerden, zoodat men, het Woord Gods verwerpende, niet zoude weten, bij welke wijsgeerige school men zich moest voegen. Noemt men het ware en beoefenende Christendom dweeperij, het is toch opmerkelijk, dat het in alle tijden en landen, onder alle volken en talen, eene en dezelfde gemoedelijke uitwerking op de harten heeft gemaakt. Daarenboven wanneer de Christelijke godsdienst waar is, en de Zoon van God inderdaad de levende Zoon van God is, dan kan het gevolg geen ander zijn dan dat Hij dit zal betoonen aan het gemoed van elk, die Hem eert en vreest, al laat Hij ook degenen, die Hem niets te vragen hebben, maar veeleer zich zijner schamen om voor eenen tijd de genieting der zonden te hebben *), ledig zonder dat zij zijne nabijheid en zijnen invloed bemerken.

Eindelijk al stond Ja en Neen hier ten volle gelijk, het is en blijft, dewijl elk mensch eenmaal moet sterven, het vermetelste waagstuk voor den ongeloovigen wereldling, waarin de eene partij nooit iets dan een schijngeluk kan verliezen om alles te gewinnen, terwijl de andere zich voor eene ontzettende eeuwigheid ongelukkig maakt.

Het verbazend verschil in dezen van Ja en Neen deed den Apostel Paulus schrijven: *Wij dan wetende den schrik des Heeren, bewegen de menschen tot het geloof* †), en gevangen zijnde aan den koning Agrippa en zijne verdere hoorders toewenschen, dat zij allen mogten worden als hij, uitgenomen ten aanzien zijner banden §), en hoewel ik geen Paulus ben, noch mij aanmatig hem gelijk te zijn, kan ik u, lezer verzekeren, dat ik met het geloof van Paulus, dag en nacht zoo gelukkig ben als een nadenkend man van *vijfentachtig* en bijna een half jaren, wien de dood nabij is en ik

*) Hebr. 11: 25. †) 2 Kor. 5: 11. §) Hand. 26: 29.

hem op des Heeren tijd inwacht, kan wezen. En het is het hoofddoel van dit mijn schrijven in het geheel niet, om iemand te overbluffen of te vernederen, maar om mijne lezers tot hetzelfde geluk op te leiden en te vermanen, om dit bij den Heer te zoeken, te meer dewijl de meesten hunner mijnen gezegenden ouderdom niet zullen bereiken, maar niet minder dan ik elk oogenblik naar de eeuwigheid kunnen worden opgeroepen, en daarom noodig hebben, zich het woord ten nutte te maken: *Zoo gij Gods stem dan heden hoort, gelooft zijn heil en troostrijk woord, verhardt u niet, maar laat u leiden* *).

*) Ps. 95: 4.

Utrecht,
October 1862.

P. J. Laan,
Emer. Pred. van Amersfoort.

INDRUKKEN OP EENE REIS NAAR LONDEN.

V.

HET KRISTALLEN PALEIS.

Gij zult, dunkt mij, wel glimlagchen, mij in het glazen paleis te zien, mij amuserende met dat giganteske kinderspeelgoed. Het heeft dan ook twee doeleinden: het eene is de groote kinderen wat te amuseren, het tweede hen wat te leeren. Het spelende leeren is door de Engelschen in dezen onzen reusachtigen tijd vrij reusachtig opgenomen. Het is alsof wij tot den tijd der Cyclopen, maar voorzeker der beschaafde Cyclopen gekomen zijn. Maar toch is het wel aardig. Ik kan niet ontveinzen, ik heb er mij vrij goed geamuseerd. Edoch, altijd was er iets in mij dat mij toeriep: „gij behoort toch eigenlijk niet hier, voor u is het leven reeds iets anders geworden!"

Verbeeld u die dwaze tegenstelling, die terstond in het oog springt: een paleis, zoo als gij het u uit Aladdins tooverlamp alleen kondet voorstellen. Want het is inderdaad ideaal mooi, en dat paleis, dat u terstond betoovert, vol van de verhevenste kunstschatten, wat ziet gij er vóór? Blondin op een koord dansend, en in een kinderkruiwagentje zijn kindje kruijende. Het is haast om hardop te lagchen. En dat nog wel voor het geheele saizoen. Zoodat, zoo lang de wereldtentoonstelling duurt, de wereldkoordendanser op het koord zal dansen, om alle lieden der wereld kostelijk te amuseren.

Ik was blijde, dat ik niets dan het hangend koord van die halsbrekende kunsten behoefde te zien. Ik houd er niet van zulke kunsten te zien. Zij hebben slechts als karikaturen van een verheven beginsel eenige beteekenis. Dit namelijk: de mensch deinst slechts terug voor het onmogelijke en al te ligte. Maar is het slechts mogelijk, hoe zwaar ook, gij zult het hem zien beproeven. Maar dit daargelaten. Het is op zijn tijd ook niet kwaad een Blondin of Liotard tot het uiterste eene enkele ligchaamskracht te zien drijven, want het bewijst ons ook al voor hoe vele ontwikkeling iedere spierkracht van het menschelijk ligchaam geschikt is. Maar dit kon toch ook wel op minder duizelende hoogte; dit kon toch ook wel zonder het schreijend kind in den kruiwagen. Kortom, het behoorde nu eenmaal tot het giganteske kinderspel er den Niagarakoordendanser bij te hebben. Maar in welk eene kurieuse tegenstelling staan daar die ontzettende Ninivietische statuën, met hunne statige troniën zoo van aangezigt tot aangezigt met Blondin. Zij zijn daar gezeten alsof zij de onbeweeglijkheid zelven waren. Wat zitten zij uit hunne hoogte, want zij bereiken door hunne grootte bijna de volle hoogte van het paleis, dien springer daar voor hen aan te turen, alsof zij ons wilden toeroepen: wat al willen toch die westerlingen van ons maken: wij en Blondin! Hoe is het mogelijk? Wij, in één adem moeten wij hier met den luchtspringer ten toon gesteld worden?

Maar het is alles mooi. Het Hollandsche woord *mooi* is hier niet uit te putten. Alles is „mooi." Verbeeldt u voor dat paleis springende fonteinen van zoo groot een karakter, dat gij waarlijk zeggen moet: zij zijn dat glazen paleis volkomen waardig. Zij spelen ook in de zonnestralen allerliefst. Maar het koddigste is, dat een klein eind verder, uw oog over eene hoogte een getal kinderwagentjes ziet, waarin een aantal groote menschen zitten, die zich met de hoogste inspanning oefenen, zich zelven voort te rijden. Drieraderige kruiwagentjes staan er onder een afdak aan een ketting opgesloten, opdat ze niet van zelf zouden wegloopen,

daar zet zich de een of ander van de Gentlemans, want dat zijn ze allen, en holt nu voor het paleis in het zweet van zijn aangezigt voort. Het is amusant om te zien. Het is alsof allen u toeroepen: ach! dat ik nog een jongen ware. Men wordt hier ook zoo kinderlijk, zoo kinderachtig.

Maar laat ons naar binnen gaan.

Wat al pracht! Neen waarlijk, het oudheidkundig Britsch museum geeft ons de beelden, alle geschonden, verdorven, zoodat er niet weinig kunstzin toe behoort, om zich in het volmaakte te verdiepen, dat er eenmaal in aanwezig was. Maar hier ziet gij alles uit gips of portland cement, in de volmaaktheid verrijzen, zoo als het eenmaal in de gewelven stond, waar deze beelden hunne plaats hadden. Dat er ook de kleuren niet bij gespaard waren, bleek mij nog tot op den huidigen dag, want ik kan mij althans de Assyrisch Ninevitisch Babylonische oudheden niet voorstellen, of terstond neemt de Engelsche hoofdkleur het rood, er zoo de overhand, dat het mij is alsof ik louter roodrokken zag. Maar dat kan aan mijne verbeelding liggen. Deze, eenmaal in eene kleur verward, raakt er zoo ligt niet uit. Maar het had toch iets zonderlings, al die groepen daar in eens volmaakt voor zich te zien staan; en dat met al de inschriften en bijzaken, zoodat gij u verbeelden kunt in de plaats zelve te zijn. Zoo wandelt gij uit Egypte naar Syrië, naar Pompeji, Rome en Athene, en vooral ook naar de Alhambra.

Vindt gij dat nu zoo dwaas? zoo vraagt gij mijn lezer. Gij zet daarbij een zeer ernstig gezigt op. Gij roept mij toe: „is dit nu niet de kortste, de beste weg, om ons volk bekend te maken met de schoonste kunstgewrochten der oudheid? Worden zij niet onder velerlei genot gevoerd tot den klassieken tijd van alle volken der aarde? Is het niet alsof alle onderwijs als verwezenlijkt, zigtbaar voor de oogen is daargesteld? Zij kunnen het zien en tasten. Zij kunnen de edelste modellen afteekenen. Wat meer is, hun smaak wordt door het ideaal, dat voor hunne oogen zweeft, zóó gekuischt, verheven en opgewekt, dat er waarlijk niets doeltref-

fender konde bedacht worden, dan zulk een kristallen paleis met zulke prachtige voorwerpen van kunst."

Maar stil, daar gaat de Turksche trom. Het concert begint. De menigte spoedt zich voort, om ook dat genot voor niet bij al het andere te genieten. Een uur lang werden er allerlei galoppaden, marschen en walsen afgeroffeld, want waarlijk het is niet anders, de Turksche trom moet het doen, met eene niet weinig schelle trompet; hoe zou anders het gebom gevuld worden? Wij snelden voort, om ons op eene andere wijze te amuseren. Wij gingen dineren. Maar de getrouwe lezer met al zijne tegenwerpingen luisterde geduldig toe, naar de oorverdoovende en oorontstemmende muzijk.

Nu, wij dineerden. Het is toch veel waard, dat hier ook alles te verkrijgen is. Voor hoe weinig geld een ganschen dag genot. Muzijk, koordendansen, Nineve, Babylon, het schreeuwende kind van Blondin op het koord in een kruiwagentje, allen in spanning daarom heen, de Turksche trom er nog bij, watervallen, fonteinen, kinderwagentjes voor volwassenen en een goed stuk rosbief en een fiksche pudding met een glas ale en porter en nog daarenboven zooveel, alles voor eene halve kroon.

Maar daar komt de getrouwe lezer ook aan; hij zal ook dineren.

„Zijt gij niet opgetogen van de muzijk?" zeide ik.

— „Maar men heeft het nu eenmaal betaald en moet het alles maar medenemen."

— „Juist zoo, hoe meer hoe liever, het is er nu toch mede als met dit sneeuwwitte brood: hoe onverteerbaar komt mij dat brood daar voor; er schijnt wel krijt in te zijn; ik heb het nu eenmaal betaald, en ik zal het ook maar opeten."

De getrouwe lezer zwijgt.

— „Ook staan daar vier fleschjes met olie, azijn en wat al niet, en zout, peper, en mosterd, dat ik ook al betaald heb, ik zal het ook maar nemen."

De getrouwe lezer zwijgt.

Het was nu aan mij om te spreken, en ik ging dus voort: „Ik zoude waarlijk bang worden voor eene indigestie!"

De getrouwe lezer sprak:

— „Hoe voor eene indigestie? in uwe hersenen."

— „Wel zeker. Dit is in mijne oogen de ergste van alle indigestiën, want zij maakt den mensch te gelijk suf en pedant. Hij weet niets en meent alles te weten. Hij spreekt over Nineve en Babylon, Blondin, de Alhambra, de Turksche trom, deze twee hooren bij elkander, Herculanum en Pompeji, en wat al niet in eenen adem; vooral niet te vergeten den Mammouth uit de voorwereld, want hij heeft het alles gezien en genoten. Hij heeft daarbij een six pence boekje gekocht. Hij heeft het bestudeerd. Hij weet alles. Wie weet er voortaan meer dan hij. Welk een vooruitgang, dat glazen paleis is toch eene wereld van wetenschap, het kolossaalste kinderspeelgoed wat er bestaat, en tegelijker tijd de verhevenste leerschool

— „Maar," zegt de getrouwe lezer, „die idealen daar, al die kostelijke beelden; wat edelheid van smaak verwekken zij!"

— „Gij meent al die naakte Vénussen en Apollo's? Nu waarlijk, als dat geene speculatie is geweest op de ruwste zinnelijkheid der menschen, deze overal zoo overvloedig te plaatsen, dan weet ik het niet. Mij althans komt het voor, niet de minst schadelijke zijde te zijn van dat kristallen paleis."

— „Voor u blijft er waarlijk niet veel goeds over."

— „O ja, kom ga met mij mede. Ik zal u de non van Harnberg wijzen. Zie eens welk een heerlijk kunststuk van middeneeuwsche kracht, reinheid, waarheid en verhevenheid. Het weegt op tegen alle de kunstwerken hier te zien. Welk eene heilige eenvoudigheid, welk eene oneindige smart in hare geheele houding, gewaad en gevouwen handen! Welk eene edele schoonheid dringt er hier door, overtreffende door iets hemelsch, al het zinnelijke wat wij hier aanschouwen.

Ja! bij zulk een beeld is het, dat wij diep in het hart het heilige lied inprenten:

„Stabat mater doloros
„Juxta crucem lastry most.

— „Gij hebt regt. Eilieve, spreek voort en zwijg niet. Ik ben opgetogen over hetgeen ik zie. Nooit had ik gedacht zoo iets hier te zien."

— „O! ik heb ook wel smaak en gevoel, maar ik ben wat gezond verstandachtig uitgevallen."

Ik kan het reine en onreine, ik kan het verhevene en het belagchelijke, ik kan den ernst en het spel niet tegelijk in mijn geest en in mijn hart opnemen. Ik heb voor beide tijd noodig. Ik word ook niet gaarne in het eene door het andere gestoord. Ik geniet gaarne rein, stil, eenvoudig. Dus gaat gij met mij mede, mijn lezer, dan willen wij nu nog eene wandeling maken door het park."

— „Gaarne. Ga gij slechts voort met uwe satyres."

— „Neen! In Gods schepping is alles harmonie. Daar zijn wij beter."

Dat park is lief daar rondom het paleis. Wat al terrassen, wat al prachtige bloemen, wat al sierlijke bloembedden! Alles was gehuld in de schaduwen van een zacht dalenden avond.

Ik heb zelden ergens met meer genoegen gezeten dan hier bij de onderscheidene groepen, die ons dien avond daar omringden.

Het was een der schoonste September-avonden. Het park, zoo rijk en schoon, vol van geurige bloemen en heerlijk geboomte, lag daar in de schaduwen der neigende avondzon. De meeste wandelaars verdwenen allengskens. In de verte hoorde men slechts nog de buksenschutters zich oefenen in het schieten op het wit — terwijl de onvermoeide Cricketspelers zich stilzwijgend met allen ijver toelegden op het zoo hoog geëerde spel. Van tijd tot tijd hoorde men van alle zijden een levendig handgeklap, dan was er een meesterlijke slag geslagen. — Dan zaten allen weder stil, wachtende op een volgenden gelukkigen slag. Hoe dat spel zich met het Engelsche karakter idealiseert, is mij nog niet duidelijk. Het is het nationale spel. Het is alles iets grootsch. Ik herhaal het, wat den Duitscher de Gymnastic, den Nederlander de schaats of schaak is, dat is den Engelschman het Cricketspel en de wedrennen. —

Ieder volk blijft gaarne bij zijn spel. — Abraham begeerde van den buit, op Kedar Laomer gemaakt, geen draad noch schoenriem, maar hij kende het karakter zijner medestrijders en zeide daarom alleen: „Aner, Eskol en Mamre, die met mij getogen zijn, laat die hun deel hebben."

Het zal nog de vraag zijn, als wij onze Aners, Eskols en Mamre's alles ontnemen, waaraan zij behoefte hebben, of het beter met hen zal zijn. Wijs is hij, die voor elke behoefte weet met wijsheid te zorgen, alzoo dat men gaarne het mindere voor het betere opgeeft. Onze jongelingsvereenigingen, hoe dikwijls bedenken zij niet den Abrahamitischen regel waar te nemen bij de Aners, Eskols en Mamres in hun midden. Het betaamt ons niet, pligten aan anderen op te leggen, die ons later tot een lust en leven geworden zijn, zoo lang zij er nog geene vreugde in hebben. Hoe menigmaal wordt het kind in zijne kinderlijke wegen en gangen gestoord door ouders die vergeten hebben, zelven kinderen geweest te zijn? De strenge eischen zijn vaak oorzaak, dat het kind in tegenstelling van dien, zich op ver keerde wegen begeeft!

Mijn getrouwe lezer werd ongeduldig toen ik dit zeide.

— „Straks," zeide hij, „waart gij tegen het spel en nu verdedigt gij het; hoe moet ik dat verstaan?"

— „Och neen! Ik heb niet tegen het spel, ik heb slechts tegen de indigestie gesproken. Begrijp mij toch goed. Spel of ernst, alle indigestive kost is schadelijk."

Maar kom, laat ons nu nog de dieren der voorwereld gaan bewonderen.

Een rots-eiland ligt er in het park. Het is geheel uit de voorwereld, beplant met varenkruiden en allerlei vreemde gewassen. Daar ziet gij al de kolossale dieren weder, die uit de steengroeven opgedolven zijn, alsof zij nog leefden. Het zijn ontzettende groepen. Allen levensgroot. Ik heb de namen niet onthouden van al die mammouths en krokodilvormige dieren. Het moet eene reusachtige wereld geweest zijn, toen deze dieren hier rondzwierven. De laatste zonnestralen verlichtten nog die groepen. Wij gingen zwijgend rond. Hier en

daar voer nog een klein gezelschap, met een schuitje, tusschen die voorwereldsche groepen door. Het werd allengskens zoo stil, zoo slaperig. Het was avondschemering. Ik weet niet wat al gedachten mij vervulden.

De getrouwe lezer ging ook langen tijd zwijgend aan mijne zijde.

„Zeg mij," zeide hij, „als men al deze dingen ziet, kan men dan nog in de Bijbelsche geschiedenis gelooven?"

Toen zag ik hem aan en zeide met diepen ernst: „Vriendlief! twijfelt gij er nog aan, dat gij niet aan indigestie lijdt?

Toen ging hij heen! Spoedig zat ik op den spoorwagen. Naast mij zat een colporteur; hij gaf mij zwijgend een kaartje. Ik las bij het flaauwe lamplicht de woorden: „Ik ben de eerste en de laatste! De Alpha en Omega! O, alle gij dorstigen! komt tot de wateren, en gij, die geen geld hebt, komt, koopt en eet, ja komt, koopt zonder geld en zonder prijs wijn en melk. Waarom weegt gij lieden geld uit voor hetgeen *geen brood* is, en uwen arbeid voor hetgeen *niet verzadigen* kan?"

Dit trof mij. — Altijd is de roepstemme Gods daar. Overal. Het meest in mijn hart!

VERPLIGTE KOEPOKINENTING.

Dat het gezond verstand in het staathuishoudkundig maandwerk de *Economist*, op den voorgrond treedt, blijkt ons uit twee uitmuntend geschreven stukjes over *de verpligte Koepokinenting*, in de nommers van October en November 1862. Hoezeer wij voor de Koepokinenting zijn, [dit behoeven wij waarlijk niet te zeggen], zoo stuit ons hoe langer hoe meer alle schooltirannij tegen de borst. Dat wil met andere woorden zeggen, alle zijdelingsche middelen om aan het onderwijs van staatswege gegeven, voorregten te schenken, die kennelijk ten nadeele zijn van hen, die uit Christenpligt zich niet kunnen vereenigen met het staatkundig schoolbeginsel. Wij vragen niets meer dan regt en vrijheid, om in eene eerlijke concurrentie te toonen wat wij begeeren, wat wij kunnen.

Hoe vele kinderen worden van onze scholen gebannen, die de staatsscholen niet kunnen bezoeken, omdat de ouders het eene gewetenszaak achten, hunne kinderen te laten opvoeden onder een schoolonderwijs, dat Christelijke deugden zal leeren, en Christus zelven noch in zijnen dood, noch in zijne opstanding mag volgen. Verre van daaraan te gemoet te komen, staat daar eene andere wet en zegt: Gij moet eerst uwe kinderen laten inenten, eer uwe kinderen ook de Christelijke school mogen bezoeken.

Arme ouders! zijt gij misschien ook nog daarenboven, bij wijze van belasting, gedwongen voor een schoolon-

derwijs te betalen, dat gij in strijd vindt met uwe geloofs- en gewetensovertuiging, zoo zijt gij om eene andere reden, wederom in strijd met uw geweten, gebannen uit de Christelijke school.

Wij laten hier twee bijdragen volgen.

Het eerste is van den Oeconomist, het slot der eerste toespraak.

Het tweede is de redevoering van den heer Is. Capadose, gehouden op den Kirchentag te Brandenburg. Wij vragen of men in het Binnenland *anders*, in het Buitenland *beter* konde spreken?

Men kan daarenboven de inconsequentie niet ontgaan, dat men aan een niet ingeënt kind de school ontzegt, maar het toch toelaat op straat, in de kerk en *alle andere* zamenkomsten.

Het is duidelijk, dat voor de genoemde beperking geen zuiver beginsel tot grondslag ligt, maar dat men het verbieden der school aan niet-ingeënte kinderen, als middel heeft gebruikt om de koepokinënting te bevorderen. Het doel, hoe goed ook, heiligt het middel niet, wanneer dat, gelijk hier, òf gewetensdwang, òf ontbreken van onderwijs ten gevolge heeft.

Wenschelijk ware het zeker, dat alle ouders hunne kinderen lieten inenten. Het hehoeft wel geen betoog, dat de voorbeschiktheid tot het uitbreken, en de hevigheid eener pokken-epidemie daardoor zeer belangrijk vermindert. Doch het nadeel treft noodzakelijk hen, wier natuurlijke verzorgers den voorbehoedenden maatregel verzuimden. Niet dan bij uitzondering, ondervinden de goed ingeënten daarvan eenig nadeel. En voor dit laatste heeft de Staat te zorgen, niet voor hetgeen voordeelig zoude zijn voor elk individu. Consequent zoude het *dan* zijn, even als in Beijeren, de inenting voor *elk* kind verpligtend te maken, maar — dan ook eenen geheelen codex voor hygiène.

Is het meermalen genoemd verbod, uit het oogpunt van regt en van noodzakelijkheid, voor de volks-gezondheid niet wel te verdedigen, het is ook, men vergeve het woord, niet politiek. Men heeft door het verbod

van schoolgaan, de koepokinenting tot een geloofsartikel, tot een schibboleth verheven. En de menschelijke aard is nu eenmaal zoo, dat de zucht tot verzet, juist door een verbod te meer levendig wordt. De geschiedenis der martelaren en der afgescheidenen heeft dit overvloedig geleerd.

Maar het is niet te ontkennen, al eerbiedigt men de godsdienstige meening van velen, dat ook op dezen altaar veel onheilig vuur brandt; bij name dat der traagheid, of der ziekelijke weekheid. Voor niet weinigen is het godsdienstig argument slechts een bedeksel daarvan, en het lijdt geen twijfel, dat voor vele ouders het verbod een noodige prikkel is, bij het geheel ontbreken waarvan, de koepokinenting nog veel meer uitgesteld en verwaarloosd zoude worden. Welligt ware dit echter door een eenvoudig, minder aanstootelijk middel te voorkomen, indien namelijk: bij de wettelijke regeling van dit onderwerp, het verbod om niet-ingeënte kinderen (of die de natuurlijke pokken niet hebben gehad) op de scholen of fabrieken te doen gaan, als onregtmatig en onnoodig, kon worden opgeheven; terwijl men dan, hetzij een bewijs van inenting, hetzij, van de ouders of voogden der niet-ingeënte kinderen, eene schriftelijke verklaring zou kunnen vorderen, dat zij de koepokinenting bij hunne kinderen, om voor hen voldoende redenen, niet verlangen.

Redevoering van den Heer IS. CAPADOSE *op den kirchentag te Brandenburg.*

GELIEFDE BROEDERS!

Ik breng u eene dubbele groete uit het land, dat eenmaal voor alle Christelijke volken en landen een voorbeeld ter navolging, doch thans helaas veeleer tot waarschuwing is. Het ziet er in Holland zeer treurig, maar toch niet hopeloos uit. Er bestaat nog wel een Christelijke kern onder het volk, maar de zich voortdurend meer uitbreidende ziekte der zelfzucht heeft ook onze krachten verlamd, en het in de geschiedenis der wereld zoozeer beroemde worstelvolk van Nederland schijnt ontzenuwd, even als een Simson met geschoren haarlokken

op den schoot van Delia neder te liggen. Het komt mij voor dat zelfzucht de voorname kwaal van onzen tijd is. In het staatkundige openbaart zij zich in gebrek aan gehoorzaamheid; iedereen wil gebieder en heerscher zijn; in het maatschappelijke vindt men zelfs geene goede trouw meer; iedereen zoekt slechts geld en rijkdom, en de zoozeer geroemde concurrentie dwingt de menschen bijna om hunne koopwaren te vervalschen. Evenzoo in het godsdienstige; men wil geenen God, dan alleen zulk een, die zich niet over ons bekommert, en een ieder zijnen eigen weg laat gaan, of een, die niet boven ons is, maar zonder ons eigen ik niet volmaakt zou zijn. Eene schoone zinspreuk is door uw overleden held Dr. J. Stahl geplaatst tegenover den hoogmoed der 19[de] eeuw: *Autoriteit niet majoriteit.* Ja er is eene autoriteit, geene despotische of tirannieke, zoo als de zelfzuchtigen onzen God afschilderen, maar een God die de zichzelven overgevende liefde is. Daarom moeten de kinderen Gods de liefde tot den naaste stellen tegenover de zelfzucht van de kinderen der wereld. Dat is juist het doel der inwendige zending. Dat is ook het doel der Ned. Evang. Protest. Vereeniging, wier hartelijke groete ik de eer heb u over te brengen. Hoe zeer de nood der kerk de werkzaamheid der leeken noodzakelijk heeft gemaakt; hoezeer zonder de prediking onzer eigene zendelingen in menige uitgebreide streek van ons vaderland zelfs geen zuiver Evangelie meer gehoord wordt, is door mijn geliefden vader op vroegere Kirchentagen u medegedeeld. Onze vereeniging gaat vooruit, maar langzaam; doch zij gaat vooruit. Zeventien Evangelisten en colporteurs hebben in het laatste jaar Gods woord in Holland verkondigd, en alzoo eenige leemten aangevuld, door het ongeloof in onze kerk veroorzaakt. Zij hebben met de hulpe Gods veel zegen gesticht. Hadde ik meer tijd ter mijner beschikking, ik zou u eenige voorbeelden aanhalen, ten bewijze, dat onze Vereeniging niet leidt tot separatismus, zoo als menigeen vreest, maar heilrijke vruchten draagt voor de kerk. Thans echter haast ik mij om te komen tot het onderwerp, dat ons heden meer bijzonder bezig houdt, na-

melijk de volksschool; om u de eerste groete over te brengen van eene in het vorige jaar opgerigte Vereeniging, die zich onze jeugd aantrekt, onze kinderen, aan wie het woord Gods onthouden wordt; want de bijbel wordt niet meer op de volksschool geduld. 300,000 kinderen worden op staatsscholen opgevoed, zonder dat hun de eenige naam genoemd wordt, die gegeven is om zalig te worden. Men is verdraagzaam jegens Roomschen, jegens ongeloovigen, jegens Joden, maar onzen Zaligmaker Jezus Christus verdraagt men niet. Meent gij, dat ik overdrijf? In de wet komt wel een artikel voor, waarin van eene opvoeding tot Christelijke deugden gesproken wordt, maar dit artikel werd eerst aangenomen na eene verklaring, waaraan zelfs de Israëlieten hunne toestemming gaven. Een voorbeeld moge bewijzen hoe weinig beteekenend het woord Christelijk hier is. Een hoogleeraar in de godgeleerdheid van de Groninger school, alzoo vrij van alle verdenking van pietisme, hield als schoolopziener eene redevoering bij gelegenheid van het openen eener nieuwe school. Daarin verdedigde hij niet het in de staatsschool verboden godsdienstig onderwijs, maar alleen de Bijbelsche geschiedenis, en beval den onderwijzers om op hooge feestdagen den kinderen de geboorte, opstanding en hemelvaart des Heeren Jezus te verhalen, daarover opstellen te laten maken en daarop betrekking hebbende liederen te laten zingen. „Gedraagt u met eerbied tegenover de Israëlieten" voegde hij er bij, gebiedt hun niets van dit alles, doch beschouwt hen als eene zeer kleine minderheid, die zich naar de overgroote meerderheid schikken moet. Van Christus te zwijgen of over Hem als een gewoon mensch te spreken, zou voor u Christenen kwetsend zijn." Een rabbijn leverde eene klagt in over deze redevoering en de schoolopziener kreeg zijn ontslag. Hoewel dit ontslag van een man, die sedert 28 jaren een der ijverigste medeleden der schoolcommissie was, een sterken indruk maakte, zoo was er toch bijna niemand, die het niet billijkte en die niet moest toestemmen, dat de schoolopziener de wet overtreden had. — Verbeeldt u nu zulk eene school, waar van onzen Heer Jezus niet

anders kan gesproken worden dan van eenen zekeren Joodschen rabbi, die eene secte gesticht heeft.

Teregt schreef onlangs een onderwijzer: „Wij Christenen mogen den naam onzes Heeren Jezus Christus niet zoo noemen, als het ons bij de wet geoorloofd is, want ook hier geldt het gebod: Gij zult den naam des Heeren uws Gods niet misbruiken, en het is beter van Hem te zwijgen dan zijn naam uit te spreken zonder liefde en eerbied, vooral tegenover kinderen, die zoo ligt den indruk, in hunne jeugd ontvangen, levenslang behouden." — Wat er bij zulk een onderwijs wordt van de geschiedenis, waaruit de groote kern en het keerpunt, het centrum der wereldgeschiedenis getrokken wordt, begrijpt iedereen. Hoe zal onze jeugd gevormd worden, wanneer men haar het beeld, waarnaar zij moet worden gevormd, onthoudt? En denkt daarbij aan de geschiedenis van ons vaderland. Hoe zal de onderwijzer van den held Willem van Oranje, den grooten Zwijger spreken? Voor de Roomschen is hij een oproermaker en ketter, die door Filips van Spanje teregt in den ban gedaan werd; voor de Protestanten is hij echter de vader des vaderlands, de trouwe en dappere verdediger der vrijheid van geweten. Hoe zal de onderwijzer zich hier redden? Al de hoofdpersonen worden op gelijke lijn geplaatst; òf de schitterendste tijdvakken van onze geschiedenis worden verzwegen, òf Willem van Oranje, de geloovige staatsman, en hertog Alva, de bloeddorstige beulsknecht, treden in kleurlooze halfheid en moderne laauwheid te zamen op. Ja zelfs de Zaligmaker der wereld wordt in éénen adem met de valsche profeten genoemd, zonder dat een zacht lispelen der stem eenige voorliefde voor den Zaligmaker durft verraden. Er mag geen onderscheid worden gehoord, wanneer een Joodsche of een Christelijke onderwijzer den naam van Jezus, of een Roomsche of Protestant den naam van Luther uitspreekt. Van zulke scholen is moeijelijk eene ware voorstelling der geschiedenis te verwachten, want er wordt den kinderen een geheel valsch beeld voorgeschilderd. Is er hier nog wel eenige twijfel mogelijk, dat deze leerwijze door den vader der leugen uitgedacht is? De kennis

maakt opgeblazen, maar de liefde sticht, heeft Paulus gezegd, wat zal er dan van de jeugd worden, als haar alleen wetenschap zonder de geopenbaarde liefde voorgehouden wordt.

Ziedaar den nood van Holland. En wat doet nu de kerk? vraagt misschien menigeen. De kerk als organische eenheid doet niets, volstrekt niets. God dank! er zijn gemeenten, er zijn predikanten, die begrepen hebben, dat eene opvoeding tot Christelijke deugden geene vruchten dragen kan zonder het voorbeeld en de kracht van Hem, die gezegd heeft: zonder Mij kunt gij niets doen. Dezen hebben op eigene kosten kerkelijke scholen opgerigt. Daarentegen zijn er echter andere gemeenten, die reeds kerkelijke scholen hadden, in welke de kinderen der bedeelden uit de kas der diaconie gratis onderwezen werden, en die thans meenen, dat nu de staatsschool zoo goed geworden is, men de kosten der kerkelijke school wel besparen, men „die zalf voor 300 penningen verkoopen en het geld den armen geven kan." Zij hebben hunne kerkelijke scholen opgeheven. Waar de regering den Bijbel van de school weert; waar de kerk zoo weinig ijver en trouw betoont, daar is het noodig, dat het Christelijk overblijfsel van ons volk krachtig de handen aan het werk slaat. Met nog hartelijker dank dan het tegenwoordige, zal het toekomstige geslacht den dierbaren naam noemen van den trouwen staatsman, volksvriend en Christen, die na eenen vijfjarigen onvermoeiden, doch helaas vergeefschen strijd tegen onchristelijke ontwerpen van schoolwetten, met eene kleine, doch den Heer getrouwe schare de Vereeniging tot bevordering van Christelijk nationaal onderwijs oprigtte, in wier naam ik de eer heb hier het woord te voeren. Velen uwer weten reeds, dat ik bedoel onzen Groen van Prinsterer, dien men den Stahl van Holland heeft genoemd, wiens gansche leven een optreden was tegen de revolutionnaire magt des ongeloofs, onder de hoog opgehevene banier: *Gods woord houdt stand in eeuwigheid.* De wapenen dier Vereeniging zijn van geestelijken en stoffelijken aard. In de eerste plaats wordt het Christelijk bewustzijn van het volk zooveel mogelijk

wakker geschud, de onmogelijkheid der opvoeding zonder godsdienstigen grondslag, de allen Christelijken en nationalen zin verstikkende werking der schoolwet bij monde en geschrifte aangetoond en bewezen, en in tijdschriften en in vereenigingen op de meest mogelijke populaire wijze gewezen op het dreigende gevaar voor den Christelijken vrijheidszin van ons volk en op de dringende behoefte aan vrije Christelijke scholen. Maar ook stoffelijke hulp verleent deze vereeniging, daar zij gelden bijeenbrengt, en daarmede zoowel alle plaatselijke pogingen tot het oprigten van Christelijke scholen, als ook het opleiden van Christelijke onderwijzers bevordert.

Groote moeijelijkheden heeft deze vereeniging te overwinnen, niet alleen van de zijde van ongeloof in Staat en Kerk, van de zijde der zoozeer gevaarlijke onverschilligheid en laauwheid onzer dagen, maar ook finantieele bezwaren. Wij moeten concurreren met de regering, die slechts belastingen heeft te heffen (ook van hen, die van dit onderwijs geen gebruik maken) om scholen op te rigten, en op vele plaatsen zelfs kosteloos onderwijs aanbiedt, terwijl onze vereeniging slechts door vrijwillige giften onderhouden wordt, en alzoo haar levenssap trekken moet uit de liefdadigheid. — Maar die vóór ons zijn, zijn meerder dan die tegen ons zijn. De 300 mannen van Gideon versloegen het leger der Midianieten.

Geen aardsche magt, die helpen kan,
Zij gaat wel ras verloren;
Voor ons strijdt toch de regte man
Dien God zelf heeft verkoren.

En daarom hebben wij den moed, om ook met Luther te zeggen: „De zege moet ons blijven."

Wij beleven een tijd van zware beproeving, doch niet zonder hoop, niet zonder zegen. Toch wenschten wij, zooveel in ons is, u lieve Duitsche broeders zulke beproevingen te besparen. Wij kennen uit eigene smartelijke ondervinding de gevaren, die u bedreigen, en daarom heeft de vereeniging tot bevordering van Chris-

telijk nationaal onderwijs mij afgevaardigd, om u de verzekering te geven van de warme deelneming, die uw aanstaande stijd bij ons vindt, om u te herinneren de gevaren toch niet gering te achten, maar met de gansche Christelijke wapenrusting, met al den heldenmoed van een Duitsch mannenhart te staan en staande te blijven op de rots, waarop de kerk is gebouwd.

Houdt wat gij hebt, opdat niemand uwe kroon neme.

Wij zullen u in onze gebeden gedenken, gedenkt ook ons. Zoo zij het.

Is. Capadose.

BUITENLANDSCHE BERIGTEN.

Engeland. — *Een nieuw Zendingschip.* — In de maand November l.l. is een nieuw zendingschip, »het kruis van het zuiden" genaamd, uit Blackwall in zee gestoken. Het gaat allereerst naar den Sunda-archipel, en is bestemd om dat westelijke gedeelte van Oceanië te evangeliseren, hetwelk door Maleijers bewoond wordt.

— *Bijbelkolportage en evangelisch huisbezoek door vrouwen.* — In 1857 werd door mevr. Ranyard in Londen eene Vereeniging gesticht, om door middel van vrouwen den Bijbel te kolporteren en evangelische bezoeken te brengen in de allerellendigste woningen. Aangaande het doel, het werk zelf en zijne vruchten heeft zij reeds drie belangrijke boeken uitgegeven (*Ragged Homes and how to mend them? — The Missing link — Lifework*), die haar voor dit werk reeds belangrijke sommen hebben opgeleverd. Deze inrigting telt thans te Londen 170 Bible women (Bijbel-vrouwen, of Bijbelverkoopsters) en een bijna even groot aantal opzigtsters. Sinds vijf jaren hebben de arme, bijna geheel verzonken moeders in de bezochte wijken door opsparing van den eenen penning na den anderen meer dan 11,000 p. st. (ruim *ƒ* 130,000) opgegaard, om zich daarvoor kleederen en bedden aan te schaffen. In 1861 hebben de Bijbelverkoopsters meer Bijbels verkocht dan in vorige jaren, waarin die ongelukkigen nu of zelve lezen, of waaruit zij hooren voorlezen. — Deze nuttige inrigting vindt reeds in andere steden van Engeland en Schotland navolging.

— *Het Christelijk gedrag der noodlijdenden in Lancashire.* —

Twee millioen menschen zijn daar door gebrek aan katoen werkeloos en broodeloos geworden. Zij lijden geduldig en blijven kalm. Zelf Roomsche dagbladschrijvers in Frankrijk staan over dit gedrag verbaasd, en schrijven het alleen aan hunne godsvrucht toe. Een hunner zegt o. a.: »Wel is waar zijn de sekten onder hen talrijk; maar allen zijn warme Christelijke sekten. »*Sedert de crisis*," zeide onlangs een commissaris van policie tot een Fransch reiziger: »*zijn de herbergen gesloten en de kerken vol.*" Daaruit blijkt, dat er meer zoo denken, als een der ongelukkigen zeide: »Dit zijn tijden, die men niet vergeten zal, zij geven stof tot overdenking; en wij zullen er nut uit trekken."''

— *Evangelieprediking.* — De evangelieprediking in de schouwburgen en de nachtelijke bijeenkomsten, die gedurende den zomer opgeheven waren, zijn met denzelfden ijver als in vorige winters hervat; en men heeft alle reden te hopen dat de reeds verkregen goede uitkomsten nog meer zullen toenemen. Verleden jaar hebben er in zes of zeven van deze plaatsen, die eertijds alleen tot wereldsche verstrooijingen gebezigd werden, 119 diensten plaats gehad, die naar men berekent, door ten minste 300,000 personen zijn bijgewoond; men heeft er althans 315,000 exemplaren moeten uitdeelen van de gezangen die er gezongen werden. Dezen winter worden zulke vergaderingen in negen verschillende lokalen gehouden.

— *De Bijbel op de wereldtentoonstelling.* — Iedereen weet dat er een Bijbeldepôt bij het tentoonstellingsgebouw van 9 Junij tot 1 November is open geweest. Men heeft er den Bijbel in zeven verschillende talen uitgedeeld, en men schat op circa 130,000 het aantal Bijbels, Nieuwe Testamenten en verschillende deelen der Heilige Schrift, die op deze wijze in de handen der Engelsche of vreemde bezoekers zijn overgegaan. Meer dan 3 millioen kaarten of bladen met Bijbelteksten zijn daarenboven weggegeven. De uitstalling ter uitdeeling van Hebreeuwsche Bijbels is door vele Israelieten bezocht; zij werd gehouden door een bekeerden Jood, Steenberg geheeten, die te Londen zendeling onder zijne vroegere geloofsgenooten is. De kosten daarvoor hebben omtrent *ƒ* 36,000 beloopen, en zijn ten laste gebleven van een zeer klein getal weldoeners.

Frankrijk. — *Predikatiën van Radcliffe.* — Vier der merkwaardigste predikatiën van Radcliffe te Parijs zijn door het traktaatgenootschap gedrukt. Binnen de vijf maanden zijn daarvan 150,000 exemplaren verkocht.

— *Aonio Paleario: eene studie over de Hervorming in Italië.* — De beroemde auteur, uitgever van Kalvijns brieven, Jules Bonnet, heeft onlangs een werk uitgegeven, dat iedereen zal willen lezen en wel mag lezen: het leven van den ook bij ons welbekenden Paleario. Opmerkelijk is het, dat dit werk bij Roomsche uitgevers, gebroeders Michel Levy, het licht ziet. Het spreekt van zelf dat het ook bij Protestantsche boekhandelaren in Frankrijk te verkrijgen is.

— *Anglikaansche eeredienst te Calais.* — Den 3den November l.l. is eene nieuw gebouwde kerk ten behoeve van de vele Engelschen, die te Calais wonen, plegtig ingewijd door den Eerw. R. Burgess, rector van Chelsea, die daartoe door den bisschop van Londen was afgevaardigd. Het Fransche gouvernement heeft magtiging verleend om er de dienst naar den ritus der Anglikaansche kerk in de Engelsche en Fransche taal te vieren.

Zwitserland. — *Vereering der nagedachtenis van een hervormer.* — De stad Orbe, de geboorteplaats van den beroemden hervormer Viret, heeft besloten een gedenkteeken op te rigten ter eere van dezen vromen medearbeider van Farel en Kalvijn. Men is ijverig bezig om dat plan te verwezentlijken en om daartoe het zijne bij te dragen bezocht de eerw. Gabarel, die reeds zoo gunstig bekend is o. a. door zijne Geschiedenis van de kerk van Genève, de voornaamste steden van het Canton de Vaud, en houdt er lezingen over de zending en het karakter van Viret.

Duitschland. — *Jongelings-vereenigingen.* — De oorsprong dezer vereenigingen klimt op tot 1824 en is te danken aan den predikant Döring van Elberfeld. Hij werd in zijn werk gesteund door Ds. van Dürselen in Romsdorf, die in 1847 een orgaan voor de Jongelings-vereenigingen gesticht heeft, getiteld: »Der Jünglings-bote." Destijds waren er in Rijn-Pruissen 8 Jongelings-vereenigingen. In 1850 telde men er 35, en tegenwoordig zijn er in deze provincie, Westfalen er

onder gerekend, meer dan 100, die den West-Pruisischen Jongelingsbond uitmaken. De Oost-Pruisische bond vereenigt 58 vereenigingen, die te zamen 1800 leden tellen, wier middenpunt te Berlijn is. Silezië bezit 7 Jongelings-vereenigingen. Het geheele aantal Jongelings-vereenigingen in Duitschland bedraagt tegenwoordig 312.

PRUISSEN. — *Het Bijbelgenootschap.* — Onlangs vierde het te Berlijn zijn 48 jarig bestaan, en meldde dat het in dien tijd bij de 2¼ millioen Bijbels en Nieuwe Testamenten had verspreid. In het laatste jaar was dit alleen 66,459 Bijbels en meer dan 19,000 Nieuwe Testamenten.

WURTEMBERG. — *Dood van Dr. Barth.* — Dr. Barth, de stichter en Secretaris van het Calwerverein, is den 12en November 1862 in den ouderdom van 63 jaren overleden. Deze uitstekende Christen heeft door zijne geschriften aan Duitschland en elders diensten bewezen, die hem aller achting en liefde hebben verworven, en eenige zijner geschriften, vooral die voor de jeugd, hebben eene populariteit verkregen, welke zelden aan schijnbaar meer belangrijke werken ten deel valt. Zijne Bijbelsche geschiedenissen hebben 157 uitgaven in meer dan 50 verschillende talen in Europa, Azië, Amerika en tot op de eilanden der Zuidzee beleefd, en daarvan zijn elfmaal honderdduizend exemplaren verspreid. Zijne Geschiedenis der Christelijke kerk is ook in een 20tal talen vertaald. Vele zijner werken zijn ook in het Hollandsch overgebragt, o. a. zijn Handboek der Bijbelverklaring door steller dezes. Vooral door zijne interessante verhalen, altijd doortrokken van den echt Christelijken geest, werkte hij op het volk en vooral ook op de jeugd. Hij redigeerde verscheidene maandbladen voor de zending, en heeft niet weinig bijgedragen tot verspreiding van dien zendingsijver in Duitschland en vooral in Wurtemberg, welke een der karaktertrekken van het godsdienstig leven in die streken uitmaakt. Niettegenstaande zijne zedigheid hadden verscheidene gouvernementen, zelfs dat van Oostenrijk, hem eervolle onderscheidingen gegeven. Hij is gestorven zoo als hij geleefd had, als geloovig, godvruchtig en blijmoedig Christen. Op zijn verlangen is zijn stoffelijk overschot begraven op het kerkhof

te Möttlingen, een dorp nabij Calw, waar hij eenige jaren als predikant gestaan had.

Italië. — *Evangelisatie.* — De prediking van het Evangelie telt te Milaan meer hoorders dan in eenige andere stad van Italië. Drie bekwame evangelisten zijn daar aan het werk. Lagomarsino van Genua en Tealdo van Bologna prediken beurtelings niet alleen des Zondags, maar ook alle dagen in de week in twee lokalen, waarvan het eene 250, het andere 450 personen bevat. Wel zijn het geene leeraren, maar zij bezitten eene volle kennis van de Christelijke waarheid en zijn waarlijk welsprekend. De lokalen zijn te klein om de scharen te bevatten. Zij houden zich niet met twistredenen op. Aan de deur van deze lokalen verkoopt men Bijbels en godsdienstige boeken bij menigten. De godsdienstoefeningen die de heer Turin, predikant van de Waldenzische kerk, leidt, worden mede zeer goed bezocht. — Te Brescia zet de heer Pugno, evangelist van de Waldenzische kerk, zijn werk met vrucht voort. — Te Intra aan het meer Maggiore hebben de Wesleyanen onlangs eene avondschool en een depôt van boeken opgerigt. — Te Parma wordt ook een Wesleyaansch Evangelist, Belmondo, zeer goed ontvangen. De voormalige Roomsche kerk waarin de evangelische eeredienst gedurende den zomer is gehouden, bevatte telkens een 200tal hoorders. — De eerw. Salamon, Waldenzisch leeraar, preekt te Modena, als ook te Reggio en te Bologna, voor talrijke hoorders. — Vier zendelingen verkondigen het Evangelie bijzonder aan de Joden, die zeer talrijk zijn in Italië, vooral in Modena, waar er niet minder zijn dan 2000. — Giannini, een eenvoudig Evangelist, arbeidt in de Marken, vooral te Pesaro en te Fano, en Pompeï Rossi, een voormalig priester, te Bologna.

— *De kleine Mortara.* — Men leest in de *Presse*: »Onze lezers hebben ongetwijfeld den kleinen Mortara niet vergeten, die na zijn doop in het klooster van Sint-Petrus-in-de-banden werd opgesloten; men verzekert dat men hem in de lagere orde heeft opgenomen."

— *Eene Evangelische Gemeente te Napels*: — Het Italiaansch Evangelisch Genootschap van Napels heeft zich definitief tot eene kerk gekonstitueerd. De zorg om deze kerk te orga-

niseren is toevertrouwd aan de heeren Appia, Cresi en Peccenini. De eerste, lid van de Waldenzische kerk, een man van groote talenten en veel ijver, zal deze gemeente aan de kerken van het noorden van Italië verbinden. Cresi is mede gunstig bekend: hij is in het werk getreden dat te San Tommaso d' Aquino plaats heeft en predikt met Appia; zijne kennis van het land en de menschen komt daarbij zeer te stade. Peccenini is een bekeerd voormalig priester, die eerst eenigen tijd in de theologische school der Waldenzische kerk te Florence heeft doorgebragt; hij is een nederig, bedaard en geleerd man. De godsdienstoefeningen worden voortdurend goed bezocht, en ook de lessen voor de katechizanten. De vier scholen bloeijen. Van deze telt eene reeds 100 leerlingen; en eene andere heeft betalende leerlingen, waaruit blijkt dat de Napolitanen meer en meer het Evangelie worden toegedaan en er prijs op stellen, dat hunne kinderen daarbij worden opgevoed.

— *De Sint-Pieterspenning*. — De »Correspondentie van Rome" berigt dat de Sint-Pieterspenning in drie jaren tijds, van November 1859 tot in October 1862, in de pauselijke schatkist heeft doen vloeijen de som van 5,150,000 Romeinsche kroonen (*f* 13,220,000). — Deze cijfers zijn, op zich zelven beschouwd, aanzienlijk; maar indien het waar is, zoo als men onophoudelijk er op snoeft, dat het pausdom in de wereld tweehonderd millioen aanhangers heeft, verliest dit bewijs van gehechtheid aan den pauselijken stoel wel iets van zijne waarde: immers vertegenwoordigt het dan maar 6½ cent per hoofd in drie jaren tijds!

SPANJE. — *Protestantsche gemeenten*. — De eerw. Ruët heeft tijdens de tentoonstelling te Londen het Evangelie in het Spaansch aan zijne landgenooten verkondigt. In redevoeringen die hij voor Engelschen hield om hunne belangstelling voor de Evangelie-verkondiging in Spanje op te wekken, deelde hij mede dat er niet minder dan vijftien heimelijk georganiseerde protestantsche gemeenten in Spanje bestaan.

TURKIJË. — *Officiele Statistiek der Christenen en Christelijke scholen*. — »De Ster van het Oosten", een tijdschrift dat te

Konstantinopel wordt uitgegeven, geeft de volgende opgaven, welke uit de kanselarij van het ministerie van Openbaar onderwijs van Turkijë afkomstig zijn.

Te *Konstantinopel en in de omstreken* zijn 144 scholen, 472 professors en onderwijzers, en 16,217 leerlingen van beiderlei sekse, welke onderwijs ontvangen in algemeene en gewijde geschiedenis, wijsbegeerte, taalkunde, mythologie, aardrijks–, reken–, meet–, natuurkunde, theologie, schoonschrijven; Grieksche, Fransche, Turksche en Latijnsche talen.

In *Rumelië en de eilanden van den Archipel* zijn 692 scholen, met 1747 onderwijzers en 87,231 leerlingen van beiderlei sekse, welke onderwijs ontvangen in de Grieksche en Bulgaarsche talen, en in eenige scholen in de reken–, meet–, aardrijkskunde, geschiedenis, schoonschrijven en in de Fransche en Hoogduitsche talen.

In *Natolië en Arabië* zijn 726 scholen, met 908 onderwijzers en 34,959 leerlingen van beiderlei sekse, die onderwijs ontvangen in het Evangelie en de Psalmen, de Arabische, Turksche, Chaldeeuwsche, Syrische, Grieksche en Armenische talen, geschiedenis, aardrijkskunde, muzijk en handwerken.

In het geheel 1562 scholen, 3122 professoren en onderwijzers, en 138.387 leerlingen van beide seksen. — Te Konstantinopel en voorsteden zelve zijn 127 scholen van welke 77 Grieksche met 6477 leerlingen, 37 Armenische met 6528 leerlingen, 5 Protestantsche met 82 leerlingen en 8 R. K. scholen met 509 leerlingen.

De Christelijke bevolking wordt aldus verdeeld: in Europeesch Turkijë 11,370,000 orthodoxen (Griekschen) en 330,000 Protestanten, en in Aziatisch Turkijë 2,360,000 Armeniërs en 990,000 Roomsch-Katholieken.

SYRIË. — *Nieuwe uitvinding.* — De heer Ferrette, zendeling in Syrië, heeft een nieuw stelsel voor den Arabischen letterdruk uitgevonden, waardoor een derde van de kosten uitgewonnen, en het Arabisch daarenboven met eene verrassende gemakkelijkheid gedrukt wordt. Dit stelsel is aan het oordeel van eenige groote orientalisten onderworpen, en door dezen goedgekeurd. Aan deze ontdekking wordt groot gewigt gehecht.

Palestina. — *Protestantsche kerk te Nazareth.* — In Engeland is eene inschrijving geopend voor eene op te rigten kerk te Nazareth. Het zendingswerk werd er in 1850 aangevangen. Men telt daar en in den naasten omtrek meer dan 150 Protestanten en 3 scholen. De geloovigen van Nazareth hebben, hoewel zij zeer arm zijn, eene vrij aanzienlijke som aangeboden. In de dorpen Jafa, Reneh, Kama Torau en Shefa-Amar telt men omtrent 250 Protestanten, welke met die van Nazareth te zamen 400 voor Galilea uitmaken. Een zendeling, twee katechizeermeesters en drie onderwijzers zijn belast met in hunne geestelijke behoeften te voorzien.

Birma. — *Zendingspost te Chota-Nagpore.* — Deze post die in 1850 is gesticht, heeft van jaar tot jaar in belangrijkheid gewonnen. De vooruitgang was wel langzaam maar degelijk. Van 1850 tot 31 December 1861 werden er 2750 bekeerd. Gedurende het eerste half jaar van 1862 heeft de arbeid der zendelingen nog meer vrucht gedragen, want in dien tijd zijn er omtrent 700 bekeerd. Het avondmaal dat elke maand gevierd wordt, heeft telkens 100 à 120 deelnemers. De zendelingen hebben, blijkens een brief van 22 Julij 1862 een nieuwen post gesticht te Hazaoïbagh en eenen inlandschen leeraar voor de Christenen van Chota-Nagpore benoemd.

Ceylon. — *Dood van den oudsten zendeling.* — De zendeling Gogerly, waarschijnlijk de oudste der tegenwoordig arbeidende Protestantsche zendelingen, is op Ceylon in den ouderdom van 70 jaren overleden. Hij had 44 jaren op dit eiland gearbeid, zonder ooit misschien een oogenblik zijn arbeidsveld te verlaten, dan om een klein bezoek op het eiland Mauritius te brengen. Hij was een uitstekend taalgeleerde en bezat eene grondige kennis van het Boeddhismus. Hij stond in de dienst van de Wesleyaansche zending en heeft altijd met zijne kollega's van de andere kerkgenootschappen in de beste verstandhouding geleefd.

China. — *Overzigt van de Protestantsche zending.* — De eerw.^e^ Wells Williams, die sedert 20 jaren als Amerikaansch

zendeling in China arbeidt, gaf onlangs den staat der Chinesche zending als volgt op. Voor 30 jaren telde men er slechts 3 zendelingen: den Engelsche Morison, den Amerikaan Bridgman en den Duitscher Gutzlaff. Tegenwoordig zijn er te Canton 18 Zendelingen (hij noemt alleen de geordende agenten), die in meer dan 10 kapellen prediken voor een gemiddeld honderdtal van 10,000 elke week. Daarenboven zijn er 2 hospitalen, 5 scholen, en gedurige evangeliesatietogten waardoor vele zielen bereikt worden. Bij Canton zijn nog 2 kleine posten, die van Fuschau en van Schanking. — Swatau bezit 4 zendelingen, die eene meisjesschool geopend hebben. — Amoy wordt bearbeid door 12 zendelingen, die ook eenige andere nabijgelegen posten bedienen, welke alle kerken en scholen bezitten. Fuhchau bezit ook 12 zendelingen, Ningpo 13, Shanghai 15, Hankau, Tangchau, Tientsin en Tchefou een 12tal. Te Peking is een protestantsch hospitaal opgerigt. Op Hongkong zijn 1 Engelsche zendeling en 8 Duitsche. Derhalve in het geheel een 100tal geordende zendelingen, waarbij men de zendelingvrouwen moet voegen en een aanzienlijk aantal inlandsche arbeiders. Dit groote aantal Evangelieboden is echter helaas zeer verminderd ten gevolge der in de laatste maanden door de cholera aangerigte verwoestingen. Men schat op bijna een derde het aantal dergenen die door deze ziekte zijn weggemaaid.

ALGERIJE. — *Vooruitgang van het Protestantisme.* — Men schrijft uit Algerijë: »De evangelisatie in ons schoone land gaat meer en meer vooruit. Reeds doorloopt de »carrossa el schitan" (rijtuig van den satan, zoo als de Arabieren de locomotief noemen) de vlakte van Metidja en maakt dat de leeraars vrij wat gemakkelijker de dorpen kunnen bezoeken die tusschen den Sahel en den Atlas liggen. In al de provinciën vermenigvuldigen zich de wegen en de diligences, en maken onze togten korter en minder bezwaarlijk. Te Tlemcen en te Cherchell, zijn predikanten benoemd; te Douera is eene Protestantsche school gebouwd; te Algiers eene zondagschool ingerigt; in de voorsteden van deze hoofdstad zijn lokalen ter godsdienstoefening geopend; en in dezelfde stad denkt men eene bewaarschool oprigten; te Jigelli en in de

dorpen Nechmeya en Penthièvre zijn nette bedehuizen gesticht; en binnen een jaar zijn de drie departementen van Soekharras tot Tlemcen door een Bijbelkolporteur doorloopen. Overal nemen de vergaderingen toe; de vrije scholen zullen wel gemeentescholen worden, en bijna iedere evangelische gemeente krijgt eene kleine bibliotheek. De Algerijnsche tijdschriften gewagen om strijd van de in het oog loopende meerdere voortreffelijkheid in het stoffelijke, verstandelijke en zedelijke der Protestantsche koloniën boven die der Latijnen. De inlanders zelve weten dat hun regt op onderwijs verkondigd en verdedigd zijn door de »beni-kétab" (zonen des Boeks). Een zendeling heeft in een enkele provincie 1330 Hebreeuwsche Bijbels onder de Arabische Israeliten verspreid, en vertaalt het evangelie van Mattheus in het plat Arabisch. Tot hiertoe is de Bijbel het eenige in het Arabisch gedrukte boek gebleven, waarin de regters, de geneesheeren, de administrateurs zich met de geschreven taal der inboorlingen kunnen gemeenzaam maken. — De uit Constantine naar Mexiko vertrokken Zouaven hebben met dankbaarheid 600 Fransche en nog vele andere Spaansche Nieuwe Testamenten voor de ongelukkige Mexikanen ontvangen. De mariniers van het te Algiers vereenigde revolutie-eskader, benevens de soldaten van het kamp van Coleah hebben de Evangeliën, alsmede traktaatjes en Bijbelsche almanakken ontvangen. Het tot in Mexiko en in Cochinchina door onze Algerijnsche troepen gebragte zaad kan niet anders dan onder Gods zegen eenige goede vruchten voortbrengen."

MADAGASCAR. — *Het herlevend Christendom.* — Volgens de laatste brieven van den zendeling Ellis, schat men het aantal bekende Christenen op dit eiland op *zevenduizend.* Zij oefenen op hunne landgenooten een zeer heilzamen en steeds meer merkbaren invloed uit. Waar zij op dit oogenblik het meest behoefte aan hebben, zijn kerkgebouwen. De zendeling Ellis heeft op godsdienstige zamenkomsten van 800 tot 1500 personen bijeen gezien. In de onderstelling, dat den Madagassischen Christenen altijd de gedachtenis hunner martelaren dierbaar moest zijn, heeft de eerw. Ellis van koning Radama II verzocht en verkregen, dat er kerkgebouwen opgerigt worden op de plaatsen zelve waar de martelaren voor het

evangelisch geloof ter dood zijn gebragt. Engeland heeft besloten een Anglikaansch bisdom op dit eiland op te rigten.

ZUID-AFRIKA. — *Zending onder de Matabeles.* — Een laatste brief van den heer Moffat geeft weêr nieuwe hoop ten aanzien van de onlangs onder de Matabeles aangevangen zending. De zendelingen hebben het voornemen om hunne poging tot vestiging onder de Makololo's benoorden de rivier Zambeze te hervatten, in spijt van het droevig lot dat de heer Price en diens echtgenoot hebben ondergaan, die er als slagtoffers van de koorts gevallen zijn. Zij stellen zich thans voor, de Zambeze over te steken bij den waterval van Victoria, en dan meer noordwaarts te trekken, totdat zij na drie dagreizen de bergachtige streek zullen bereikt hebben, alwaar zij een gezond klimaat hopen te zullen vinden.

VEREENIGDE-STATEN. — *Zondagviering. Proclamatie van den President.* — De president Lincoln heeft de volgende merkwaardige proclamatie uitgevaardigd: „Gouvernementshuis, Washington, 16 Nov. 1862. De president, opperbevelhebber van het leger te land en ter zee, verlangt en beveelt dat de officieren, soldaten en het zeevolk, in dienst van de Vereenigde Staten, den rustdag op voegzame wijze in acht zullen nemen. Het belang, voor menschen en beesten, van de door God ingestelde rust op elken zevenden dag, — de geheiligde regten der christelijke soldaten en matrozen, — de eerbied aan beste gevoelens eener Christennatie verschuldigd, — de aan den wil van God verschuldigde gehoorzaamheid, — eischen dat de werkzaamheden op den zondag in het leger en op de vloot binnen de palen van volstrekte noodzakelijkheid beperkt blijven. De tucht en de zedelijkheid onzer nationale krachten mogen niet lijden, noch de zaak die wij verdedigen in gevaar gebragt worden door de ontheiliging van den dag en den naam des Allerhoogsten. In dezen tijd van openbare ramp neem ik de woorden over door Washington in 1776 uitgesproken: „Iedereen kan genoeg te doen vinden voor de dienst van zijn God en zijn land, zonder zich aan ondeugd en onzedelijkheid over te geven." — De eerste algemeene order door den vader dezes lands na de *onafhankelijkheidsverklaring* gegeven, openbaart den geest waarin onze in-

stellingen werden opgerigt en waarin zij verdedigd en gehandhaafd worden: „De generaal hoopt en maakt er staat op dat elk officier en soldaat zich beijveren zal om te leven en te handelen zoo als het aan een christensoldaat betaamt, die de kostelijkste en dierbaarste regten en voorregten van zijn vaderland verdedigt." Abraham Lincoln."

NOORD-AMERIKA. — *Het unitarisme.* — Men leest in de *New-York Observer* van 6 Nov.: Drie kerkgebouwen behoorende aan de Unitarissen zijn in de laatste weken aan de Roomsch-Katholieken overgegaan. Een dezer te Boston is door de corporatie van het kollegie van Harvard aan de Roomschen voor 35,000 dollars verkocht." — „Dit," voegt er een Fransch Protestantsch blad zeer waar en teregt bij, „moet ons noch verwonderen, noch bedroeven. Het Roomsch-Katholicisme is nog eene godsdienst, in weerwil van zijne overleveringen en bloot menschelijke instellingen; het Unitarisme, wat het ook doe of wil, is niets meer dan eene wijsgeerige school, die naauwelijks den naam van godsdienstige wijsbegeerte verdient. Als de Fransche Protestanten, na van Hendrik IV het edikt van Nantes te hebben verkregen, het Socinianisme hadden aangenomen, of iets gelijkends aan de negative begrippen van de nieuwe liberale partij, Lodewijk XIV zou dit edikt niet hebben behoeven te herroepen: het Protestantisme zou zich van zelf geworpen of verloren hebben in de Roomsche Kerk of in de encyclopedistische school der achttiende eeuw. De Unitarissen behouden alleen den schijn van leven door onder de verdedigers van het evangelisch geloof vermengd te blijven. Staan zij alleen, zooals in de Vereenigde Staten, dan gaan zij."

URUGUAY. — *De Waldenzische kolonie.* — De kolonie der Piëmontesche Waldenzen te Rosario, in de Republiek Uruguay gevestigd, is in zeer bloeijenden staat. In 1858 bestond zij uit 45 gezinnen; tegenwoordig telt zij er 67, te zamen 354 personen uitmakende. De gezondheid van het klimaat is daar buitengemeen: in den loop dezer laatste drie jaren hebben er maar 3 sterfgevallen plaats gehad tegen 32 geboorten. De grond is er zoo vruchtbaar en de bevolking zoo nijver, dat vele kolonisten reeds genoeg hebben kunnen over-

houden om de waarde hunner hoeven aan het Spaansche Comité van kolonisatie te kunnen afbetalen. De Waldenzen hebben van lieverlede de achting en het vertrouwen van het volk des lands gewonnen, door hunne liefde voor den arbeid, hunne matigheid en den eenvoud hunner zeden. Deze kolonie is haren voorspoed grootelijks verschuldigd aan den eerw. H. Snow Pendleton, weleer Engelsch kapelaan te Montevideo. Door zijne bemoeijingen zijn de kolonisten in hunne onderneming milddadig ondersteund, en zijn hun een leeraar en een onderwijzer uit la Tour gezonden. Deze onderwijzer is onlangs tot den post van alcadi, of eerste regeringspersoon van het district, geroepen.

Braziliё. — *Een evangelisatiewerk.* — Gelijk wij berigt hebben, bestaat er thans in Braziliё vrijheid van godsdienst, waarvan vele Protestantsche gemeenten dadelijk gebruik hebben gemaakt om zich te organiseren. De eerw. J. C. Fletcher uit Noord-Amerika, die vroeger in dit land heeft gearbeid en zich gunstig heeft bekend gemaakt door zijn werk: „Braziliё en de Brazilianen," is daar weêr heengegaan met eene nieuwe zending. Onder bescherming van de Amerikaansche Vereeniging voor de Zondagscholen gaat hij trachten in Braziliё een uitgebreid stelsel van volksonderwijs en opvoeding te vestigen, gegrondvest op dezelfde beginselen als die der zondagscholen in de Vereenigde Staten, en hij heeft een duizendtal exemplaren van eene verzameling van teksten medegenomen, die opzettelijk daarvoor in de Portugesche taal is opgesteld. Deze onderneming schijnt bijval te zullen vinden. Vele Amerikaansche en Engelsche kooplieden in Braziliё gevestigd, hebben daadwerkelijken bijstand toegezegd, en men heeft alle reden te hopen dat het gouvernement het op geenerlei wijze belemmeren zal. De stoombootmaatschappij die van Nieuw York op Braziliё vaart, heeft den eerw. Fletcher, uit aanmerking van het doel dezer reis, vrijen overtogt toegestaan.

Australiё. — *Statistiek der Wesleyaansche Zending.* — Het Wesleyaansche Zendelinggenootschap heeft in Australiё 572 kerkgebouwen en kapellen, 311 andere plaatsen waar gepredikt wordt, 78 zendelingen en hulpzendelingen, 249 katechizeermeesters, 1544 onderwijzers, 1015 zondagschool-

onderwijzers, 1377 lokaalpredikers, 1118 hulponderwijzers, 22043 gemeenteleden en 5455 kandidaten ter aanneming, 215 zondagscholen die door 11031 leerlingen worden bezocht en 961 dagscholen waarin 40,000 kinderen onderwezen worden.

24 Dec. 1862. T. M. Looman.

CORRESPONDENTIE EN BERIGTEN.

OPLEIDING-SCHOOL TE UTRECHT.

Met Februarij 1863 zal er gelegenheid zijn tot het opnemen van jongelingen op de *Opleiding-school*, toegevoegd aan de Hervormde Tusschen-school op den Springweg te Utrecht.

Het doel der school is: voorbereidende opleiding tot onderwijzer, catechizeermeester of zendeling, binnen of buiten 's lands. Het onderwijs wordt gegeven in bijbelkennis, geloofsleer der Hervormde kerk, geschiedenis en aardrijkskunde, beginselen der wis- en natuurkunde, en in de gronden der Nederduitsche, Fransche, Hoogduitsche en Engelsche talen, waarbij gevoegd wordt onderwijs in de toonkunst en in eenig nuttig handwerk, en wordt voorts aan elken leerling gelegenheid gegeven tot praktische oefening in het lager school-onderwijs; het onderwijs wordt kosteloos gegeven. De bestuurders behouden zich de vrije bevoegdheid tot toelating of ontslag voor.

Zij, die de toelating van een kweekeling verlangen, gelieven zich om nadere inlichtingen te wenden tot den heer H. J. van Lummel, hoofdonderwijzer aan den Springweg te Utrecht.

Utrecht, 1 Dec. 1862.

Het Dames-Comité te Amsterdam, ter bevordering van de Evangelie-verkondiging en de Afschaffing der Slavernij in Suriname, heeft in hartelijken dank ontvangen van V. J. B. uit Amersfoort *f* 14,85; uit Zwolle, door Mejufvrouw C. B. S. *f* 20; door Mejufvrouw Saaimans Vader, verzameld te Goes *f* 37,10; door Mejufvrouw Tromp van wege de Zendings-Vereeniging te Harlingen, eene mand met kleederen.

Alles ter ondersteuning der Evangelie-verkondiging en behoeftige Negers na de Emancipatie. Tevens door Mevrouw Capadose, te 's Hage berigt ontvangen van onderscheidene vereerende inschrijvingen tot bijdragen op de circulaire van 8 Augustus (den dag waarop de wet tot vrijverklaring der slaven door Z. M. den Koning werd onderteekend!) — Het Comité blijft de behartiging dezer circulaire en de milde ondersteuning zijner aanvragen, zooaangaande de *zendingzaak*, *de scholen* en de tegemoetkoming aan *noodlijdende* Negers, ook daartoe, zending van kleederen, van harte aanbevelen.

Geve Hij, wiens laatste plegtige woord op aarde luidde: »Verkondigt het Evangelie door de geheele wereld, dat vele Christenen daartoe krachtdadig medewerken!"

Amsterdam, A. A. BERGENDAHL.
20 November 1862. *Presidente.*

Het volgend schrijven uit Alexandrië ontvangen hebbende, deel ik gaarne in zijn geheel mede.

Tevens berigt ik, dat dezer dagen naar Syrië voor het weeshuis verzonden zijn 2 groote kisten met kleederen, waarvan een door Mevrouw Herklotz te Rotterdam.

A. A. BERGENDAHL.

ZEER GEËERDE DAME!

Door uwe goedheid kwam in September eene kist hier aan voor het Diakonessen-Hospitaal, welker goede ontvangst ik u melden kan.

Te gelijk verzoek ik u mijnen innigsten dank aan te nemen voor de liefde en vriendschap, waarmede UE. en velen met u ons hospitaal bedacht hebben. Zulke gaven der liefde zijn altijd weder eene nieuwe versterking voor ons geloof.

Het zal nu weldra 5 jaren zijn, dat ik met nog 3 zusters hier aankwam, om naar den wensch van den heer Doctor Fliedner een hospitaal hier op te rigten; hoewel het ons in den eersten tijd dikwijls moeijelijk viel, zoo liet het ons toch de Heer gelukken; wij mogten tot heden bijna 900 zieken van allen natiën opnemen en verplegen.

In den herfst van 1860 hadden wij ook een aantal Hollanders te verplegen. Van het oorlogschip »Zeeland" kregen wij 15 man, die aan Dyssenterie leden. De lieden waren zeer geschikt en toen zij heen gingen, vertrokken zij zeer

dankbaar. Helaas! de Dyssenterie vorderde ook offers; er stierven eenigen daaraan, jonge lieden van 19 jaren, dat deed mij zeer leed! Wij hebben ook te gelijk eene kliniek voor arme kranken, drie dagen in de week kunnen zij bij den dokter komen, waar hij hun medicijnen voorschrijft, en als het noodig is, operatiën doet; er komen daar wel eenige honderden, Arabieren, Grieken, Italianen, Turken, Duitsche en Spaansche Joden van alle natiën; het is goed dat de arts, welke een Duitscher is, vele talen spreekt, zij krijgen natuurlijk alle medicijnen voor niet, welke eene zuster hun bereidt en toedient.

De levensmiddelen in Alexandrië zijn duur, de bevolking is groot; in plaats van te dalen, stijgen de prijzen ieder jaar nog hooger; wij zijn daarom dubbel verheugd en hebben den Heer zeer te danken, dat Hij Christelijke vrienden in Europa gewillig en bereid maakt, om ons op eenen zoo verren afstand de hand te reiken.

Vrouwen en kinderen hebben wij zelden te verplegen, daarom zijn wij voor dezen nu toereikend van ondergoed voorzien.

Wij hebben voornamelijk vele matrozen, meest Engelschen, weinig Duitschers en Italiaansche matrozen.

Het Engelsche, Amerikaansche en Pruissische consulaat zenden ons hunne kranken toe; het Oostenrijksche zal ze ons ook weldra zenden, als wij meer plaats hebben, want tot heden bewonen wij een gehuurd huis; wij hopen echter dat de Heer ons in staat zal stellen een huis te koopen, en tot hospitaal in te rigten. Van den heer predikant Fliedner heb ik vernomen, dat er voor ons hospitaal in Holland eene schoone som is verzameld geworden.

Dat ook het Hollandsche consulaat zijne kranken ons mogt zenden, is sedert lang mijn wensch.

UEd. heeft ons zeer rijkelijk gezonden: hemden, handdoeken, beddenlakens, en kousen kunnen wij altijd zeer goed gebruiken. Dat UEd. ook de zusters in Syrië en Beirut, voor de vervolgde Christenen en haar weeshuis met schoon goed rijkelijk begiftigd hebt, hoorde ik onlangs van eene zuster. Wij wenschen u des Heeren rijksten zegen.

De Bijbels hebben wij hier in het huis in allerlei talen; als een zieke in staat is te lezen, wordt hem de Bijbel in

zijne landtaal gebragt. Men heeft hier gelegenheid den Bijbel in alle talen te koopen. Ik heb ze in het Hollandsch, Hoogduitsch, Grieksch, Fransch, Engelsch, Italiaansch, Zweedsch, Noorweegsch, Armenisch, Hebreeuwsch en Arabisch. — Wij hebben ook in verscheidene talen traktaten.

Nogmaals zeg ik u den innigsten dank voor uwe goedheid, en wensch u des Heeren genade en vrede.

Uwe dankbaar toegenegenste:

Alexandrië, 9 October 1862. (*get*). FELICITAS VON BALDINGER, *Directrice van het Diakonessen-Hospitaal.*

ONTVANGST VAN GELDEN.

VEREENIGING VOOR CHRISTELIJK NATIONAAL SCHOOLONDERWIJS.

(*Vervolg*).

Giften in ééns.

Van een dienstmeisje	Zaandam.	ƒ 3.—
S. W. Cnossen	Hommerts.	„ 1.—
B. B.	„	„ 3.—
Collecte op eene Vrouwen-Vergadering	„	„ 3.98
H. Geudeker	Wassenaar.	„ 10.—
T. Geldmaker	„	„ 1.—
J. Wassenaar	„	„ 2.—
Vermeulen	„	„ 1.—
N. N.	„	„ 5.—
G. W. van Dokkum	Voorschoten.	„ 2.50
Yperlaan	„	„ 2.—
J. Takken	„	„ 1.—
Jonkh. E. W. van Weede	's Hage.	„ 25.—
P. G. Alting Siberg	„	„ 25.—
J. H. S.	Harderwijk.	„ 2.50
R. Kuipers	„	„ 2.—
G. van de Pol	Nijkerk.	„ 2.50
N.N.	Nunspeet.	„ 2.—
D. van 't Hul	„	„ 1.—
J. van 't Hul	„	„ 1.—
Roelof de Beste	„	„ 1.—
R. Drost	„	„ 1.—
B. van Bronkhorst	„	„ 1.—
H. van 't Hul	„	„ 1.—
D. Lokhorst	„	„ 1.—

C. van 't Klaphek	Putten.	f 5.—
A. van Hell Jr.	"	" 5.—
A. van den Beitel	"	" 3.—
G. van Dam.	"	" 2.50
A. van Duinen	"	" 3.—
D. van het Net.	"	" 3.—
E. van Hell.	"	" 3.—
W. Arendse.	"	" 2.—
G. Evers.	"	" 2.—
Een vriendenkring	Amsterdam.	" 9.50

Jaarlijksche Giften.

J. D. Piersma, (vermeerderd met)	Hommerts.	f 5.—
D. P. Oppedijk, idem	"	" 5.—
G. H. Doorenveld	"	" 1.—
S. van Koningsveld.	"	" 1.—
W. J. Jouvenaar	's Hage.	" 2.50
J. P. G. Westhoff	"	" 2.—
P. G. Alting Siberg	"	" 10.—
Jonkvr. van Doorn.	Wassenaar.	" 10.—
C. H. Baron van Pallandt	"	" 25.—
J. Gesink	Voorschoten.	" 1.50
A. de Hads	"	" 1.—
Mej. W. Hooff	Voorburg.	" 2.—
Jonkh. E. W. van Weede.	's Hage.	" 10.—
F. Boers	Monster.	" 2.—
G. Brouwer	Hierden.	" 3.—
J. L. Hop	"	" 3.—
J. Hop Ez.	"	" 3.—
H. Mostert	"	" 3.—
Jufvr. Gijsbertje Wouters	"	" 2.—
H. Lubberts	Doesborgh.	" 2.—
Y. K. Kropff	Nunspeet.	" 2.50
A. van Batavia	"	" 1.—
R. Boonestroo.	"	" 1.—
R. van 't Hul.	"	" 1.—
A. den Besten.	"	" 1.—
J. den Herder.	"	" 1.—
G. J. van Gortel	"	" 1.—
J. van Gortel	"	" 1.—
B. van Dijk	"	" 1.—
H. Boonestroo	"	" 1.—
K. van der Brake	"	" 1.—
J. H. v. d. Roest.	"	" 1.—
F. Martinius	"	" 1.—

T. Waijenberg	Nunspeet.	f 1.—
Wed. Kras	〃	〃 2.—
Jufvr. Gerritje den Beste	〃	〃 0.50
E. Lokhorst	〃	〃 0.50
H. Boonestroo Jr.	〃	〃 0.50
Wed. Oosterling	〃	〃 0.50
G. Drost	〃	〃 0.50
T. G. van Dlangembeer	Putten.	〃 3.—
W. van Heeg	〃	〃 3.—
H. van Boeijen	〃	〃 2.—
H. van de Veen	〃	〃 2.—
J. van Drie	〃	〃 2.—
J. Ceelen	〃	〃 2.—
H. Schipper	〃	〃 2.—
J. van Elten	〃	〃 2.—
B. Brouwer	〃	〃 2.—
G. Mulder	〃	〃 1.—
G. van Duinen	〃	〃 1.—
K. Kreulen, V. D. M.	〃	〃 1.—
A. Koopman	〃	〃 1.—
T. Verzeveldt	Amsterdam.	〃 2.—

Jaarlijksche Giften à f 5.

David Wijnbeek.	Leiden.
H. Gerritsen.	〃
T. van 't Hooft.	〃
J. W. Piersma.	Hommerts.
K. H. Tiersma.	〃
T. H. van den Ende.	〃
E. W. Visser.	〃
L. S. Cnossen.	〃
A. P. Hettinga.	〃
M. M. Vos.	〃
L. J. Cramer.	〃
W. T. de Jong.	〃
G. J. van Dijk.	〃
J. H. Nauta.	Jutrijp.
Y. R. Veldhuis.	〃
J. C. F. Rudolphi.	〃
M. J. Vos.	〃
T. H. Huitema.	〃
R. L. Rudolphi.	〃
J. S. Leenstra.	〃
Mej. T. Oppedijk.	Woudsend.
S. S. van der Velde.	Heeg.
Mr. L. Graaf van Heiden Reinestein.	Assen.
J. P. Sperna Weiland.	Schoonhoven.
A. Couvée Az. V. D. M.	Doesborgh.
D. J. B. Nijenhuis.	〃
M. Wassink.	〃
B. de Goede.	〃
H. Boese.	〃
G. Wijerts Az.	〃
A. Wilterdink.	〃
J. H. Rutgers.	〃
L. Rutgers.	〃
H. J. Akkerman.	Oosterzee.
W. Visser. Kz.	〃
J. Verwey.	Wassenaar.
C. Mansvelt.	〃
Mev. F. van der Goes, van Pallandt.	Loosduinen.
G. Hermans.	Voorschoten.
H. J. C. Crot.	〃

J. W. Pauw. Voorschoten.
Mej. Wed. C. C. Bac. "
A. van der Kwast. "
P. van Trigt. Naaldwijk.
A. Pijnacker Hordijk. "
F. M. L. v. d. Trappen. "
M. Vrijenhoek. "
Mej. J. en C. C. Jansen. Loosduinen.
J. van Alkemade. "
Jonkh. E. W. J. Six tot Oterleek. 's Hage.
G. van Duinen. Nijkerk.
A. F. Simons V.D.M. Ermelo.
H. Brouwer. Hierden.
W. van den Bijtel, V. D. M. Nunspeet.
D. J. Helderman. "
Johs. Brouwer. "
M. Vos. "
G. Loumen. Nunspeet.
A. van Engelen. "
L. van Hell. Putten.
Wed. J. van Hell. "
A. van Hell. "
D. Pansier. "
G. Staal. "
A. Staal. "
J. Staal. "
B. Staalé. "
J. Zegers. "
G. Huisman. "
G. van der Zande. "
D. Roetersen. "
K. Bast. "
W. van Duijnen. "
W. van Meerveld. "
H. van Hal. "
Bessel van de Veen. "
G. Koopman. "

Amsterdam,
24 December 1862.

P. VAN EIK,
Bestuurder-Penningm.

NORMAALSCHOOL TE NIJMEGEN.

Sedert hare laatste opgave zijn door de Directie de navolgende gelden met dankzegging ontvangen.

Door Ds. A. A. Looijen te Wissenkerke.

Van den Heer L. Verburg te Cortgene	*f* 5.—
" " " v. d. Loeff te Wissenkerke	" 5.—
Door den Heer W. Tuin te Alkmaar.	
Van eenige vrienden aldaar	" 4.50
Door Ds. Trip van Zoudlandt.	
Van B. te A.	" 10.—
" Jonkheer L. Gevaerts te 's Hage	" 100.—
" N. N. te Zuidhorn	" 2.50
Stuiversvereeniging te Dordrecht	" 31.—
Daarenboven heeft zij op heden berigt ontvangen, dat de vereeniging voor Christelijk Nationaal onderwijs haar ook voor dit jaar eene gift van *f* 500 heeft toegedacht, en stelt zulks zeer op prijs.	
	f 158.—

Nijmegen,
22 Dec. 1862.

Namens de Directie:
J. A. STOOP.

Sints de laatste opgaaf is door het Synodaal Comité van Evangelisatie het volgende nog ontvangen:

Oct.	Ingezameld van eene Christelijke dame.		fr. 75.—
	Uit Antwerpen.		" 75.—
	Collecte van den Heer Borcharen ƒ200		" 423.28
	De Heer Boeking van Mons.		" 15.—
	Collecte te Cuesmes.		" 29.—
	Van den Heer Luijks, van eenige vrienden te Rotterdam ƒ70		" 148.14
	Ds. C. J. Bryce te IJlst ƒ27.18.		" 57.52
Nov.	Borcharen Collecte ƒ180		" 380.95
	Sylvanus voor La Bouverie		" 21.16
	id. voor het Comité		" 21.16
	id. voor de Jongelings-vereeniging.		" 10.58
	van Borcharen Collecte.		" 654.26
	Ds. Wagener van Mevr. Ramacher.		" 2.—
	Van een wees		" 0.50
	Uit Brussel.		" 30.—
	Ds. Lefort uit Genève, van het genootschap ten voordeele der verstrooide Protestanten		" 200.—
	Van Ds. Gunning uit den Haag voor de kerk van La Bouverie		
	Van B. een coupon, groot	ƒ 4.95	
	" een handwerksman	" 0.25	
	" S. H.	" 5.—	
	" K.	" 2.50	
	" M. v. O.	" 10.—	
	" H. O. v. Dijk.	" 5.—	
	" een onbekende 1 coupon.	" 1.48^{5}	
	" diversen	" 6.50	
	" Mr. P. L. te S.	" 5.—	
	" zijne Catechisanten	" 5.—	
		ƒ45.68^{5}	" 96.66
Nov. 29.	Giften in Brussel		" 10.—
30.	De Heer W. Bokma te Franeker, 1 coupon.		" 4.50

De Heere doe zijne milde hand over ons open.

Brussel, 19 Dec. 1862. *Agent Secretaris van het Comité:*

A. V. D. W. PIETERSZEN.

ASYL STEENBEEK.

Ontvangen van N. N. *f* 120 na lezing van het verslag. — Alzoo voor twee verlorenen ieder *f* 60. Ik ontveins niet, dat deze gave mij diep getroffen heeft. Waarom? Als men in het geloof is voortgegaan en gered heeft, wachtende op de hulpe die van boven is, dan is zulk eene gave een antwoord van Hem, die ons geloof zoo gaarne versterkt. Mij was het, dat nog *f* 20 van een onbekende werd ter hand gesteld tot onderscheidene doeleinden. Ik zal dit dan als het derde gedeelte beschouwen van de gevraagde *f* 60 in het verslag van de Magdalena voor eene persoon. Gij vraagt misschien: hoe velen zijn er thans op Steenbeek, voor wie de som van *f* 60 nog ontbreekt? Het antwoord is: nu nog tien.

O. G. Heldring.

TER NAGEDACHTENIS

VAN

JACOBUS JOHANNES LE ROY,

DOOR

Mr. H. J. KOENEN.

Meermalen, gedurende het twaalftal jaren, dat sedert den dood des waardigen leeraars Le Roy verloopen is, heb ik mij zelven het verwijt gedaan, dat door mij verzuimd is geworden, iets tot 's mans nagedachtenis te schrijven. Hij had sedert het najaar van 1833 met mij eene tamelijk wel onderhoudene briefwisseling gevoerd over de voornaamste verschijnselen op godgeleerd, kerkelijk en wijsgeerig gebied, gedurende dat zeventienjarig inderdaad merkwaardig tijdvak aan het licht gekomen. Aan die briefwisseling met een denkend hoofd, wiens bloeitijd nog gedeeltelijk in het laatste tiental jaren der achttiende eeuw gevallen was, had ik inderdaad onmiskenbare verplichtingen, en dus ware een woord ter nagedachtenis een tol van dankbaar aandenken geweest. Toch had ik, wegens gebrek aan bouwstoffen, de niet onbehagelijke taak nog altoos ter zijde gesteld, tot mij de bescheiden en geschriften, uit de nalatenschap van mijn geachten vriend Van der Kemp mij verstrekt, in de gelegenheid stelden, om op het onwillekeurig verzuim terug te komen en de bestaande gaping aan te vullen; waardoor over een thans reeds

op geruimen afstand van ons gelegen tijdvak wellicht ook nog eenig licht kan worden geworpen: des te noodiger, daar betreffende dezen merkwaardigen man, voor zoo verre mij bewust is, in geene algemeene historische of biographische werken eenig bescheid is te bekomen.

Jacobus Johannes Le Roy, uit voorouderen geboren die de onverdraagzaamheid der Fransche Bourbons in ons gastvrije vaderland ontvlucht waren (1), behoorde tot die leeraars, welke, even als een Klinkenberg, Schotsman, Engels, Van den Ham, en vele anderen in het eerste vierdedeel der tegenwoordige eeuw de in ons land overhand nemende onverschilligheid in het leerstellige met zorg en droefheid hadden zien opkomen en toenemen; eene gezindheid, waaraan het oprichten van het Genootschap ter verdediging van de Christelijke godsdienst, zijn oorsprong te danken had. Hij behoorde tot de breede rij van die mannen, die hunne eerste indrukken van eene vrome moeder ontvingen; indrukken, die later door de kennis en den omgang met den godvruchtigen Vader Jorissen te 's Gravenhage bevestigd of verlevendigd werden. Wegens zijne vroegtijdige vorderingen en kundigheden werd hij aan de akademie te Leiden in het Staten-collegie opgenomen, en oefende zich, behalven in de Godgeleerdheid, ook onder den geleerden D. van de Wijnpersse in de logica en metaphysica, en voorts in het natuurrecht, alsmede in de natuur- en sterrekunde. Na zijne studiën te Leiden volbracht te hebben, trad hij in 1794 in de Evangeliebediening. „Opgevoed (zoo schreef hij eenige jaren na zijne kennismaking met den Heer Van der Kemp, aan dezen) „opgevoed in een beschaafden kring en onderwezen door ouders, meesters en leeraren, die, hoezeer van alle onrechtzinnigheid verwijderd, echter redelijke begrippen van de godsdienst voedden, voor mij zelven zelfs zeer sterk ingenomen met de leer der predestinatie, zoodat ik bij mijn proponents-examen vrijwillig Rom. IX: 19, 20 tot proeftekst nam, — — had ik toch niet het minste denkbeeld, om daardoor de Evangelieprediking omtrent de algenoegzaamheid van Jezus dood te beperken, of

iemand, die daarvan oprechtelijk tot zijn heil wilde gebruik maken, door moedbenemende gedachten af te schrikken en het gemoed op pijnigende proeven omtrent hunne verkiezing te stellen." In dit laatste licht was hem de leer en praktijk der Moravische Broeders, die den persoon van Christus tot grond en middelpunt hunner geheele godsdienstleer leiden, (een beginsel dat hij in zijne ten jare 1818 uitgekomene Verhandeling *Christus alles en in allen*, op treffende wijze in het licht gesteld heeft) uitnemend gewichtig en dierbaar; en maakte deze den gewonen grond uit zijner Evangelieprediking, eerst te St. Anthonie-polder, daarna te Sprang, eindelijk in 1813, en van toen af tot zijnen dood toe, te Oude Tonge op het eiland Overflakkee. Indien Le Roy meer uiterlijke gaven voor den predikstoel had gehad, hij zou, uit aanmerking van zijn schrander vernuft en zijne gemoedelijke vroomheid, voor een uitgebreideren werkkring meer dan eens zijn in aanmerking gekomen; „doch hij was daartoe minder geschikt door zijn volslagen gebrek aan uitwendige kanselwelsprekendheid, daar zijne stem niet welluidend klonk, en hij ontzaglijk schielijk sprak, zijne woorden als met drift uit den mond stootende ([2])." Zoo werd dan als van zelve de aandacht van Le Roy, nevens de praktische behoeften zijner landgemeente, op het uitgebreider veld der godgeleerde, eerlang ook der wijsgeerige wetenschap gevestigd; en zoo hij naar een andere min onaanzienlijke standplaats immer verlangd heeft, het is enkel geweest om een gereederen toegang te hebben tot die middelpunten van wetenschappelijk leven, waar onder anderen de openbare boekerijen en geleerde verzamelaars van bouwstoffen voor godgeleerdheid, geschiedenis en wijsbegeerte gevonden werden.

Toen Le Roy zijne Evangeliebediening aanvaardde, was de Fransche revolutie het meest schrikwekkende tijdvak harer ontwikkeling ingetreden. Het is genoeg bekend, hoe de toen plaatsgrijpende groote wereldgebeurtenissen de aandacht der ware Christenen op de vervulling der profetiën in dat eeuwig gedenkwaardige tijdsgewricht vestigden. De zoo bekende *Siegesgeschichte*

der Christlichen Kirche van den waarlijk vromen en genialen Jung Stilling, was daarvan een der merkwaardigste verschijnselen ([3]). Ook bij Le Roy maakten deze beschouwingen een diepen indruk. „Deze nieuwe uitzichten (schreef hij in 1806) waren mij bijzonder welkom, toen ik ze aanwon, wanneer, onder het schrikbewind van Robespierre de tijd van vreeselijke gebeurtenissen scheen zwanger te gaan, en eene nadere ontwikkeling en beslissing van het lot der volken te voorspellen; en zij bleven mij ook in het vervolg zeer gewichtig, nadat meer gematigde gevoelens hadden veld gewonnen; en dit blijven zij nog steeds, daar het verband tusschen alle de gebeurtenissen op de wereld iets groots, iets buitengewoons, iets dat van de menschen nog nooit zoo is beleefd, bestendig, ja tot op dit oogenblik bleef aankondigen ([4])."

In deze stemming schreef Le Roy zijn eerste godgeleerde geschrift, zijne *Verklaring van den eigentlijken sin der profetische gezigten in de Openbaring van Johannes.* Haarl. 1806; een eersten grond, waarop de profetische en apokalyptische werken, die hij sedert 1836 heeft in het licht gegeven, voortgebouwd zijn. Zijne beschouwingen hadden eene merkwaardige overeenkomst met die van andere godgeleerden, omstreeks denzelfden tijd in Engeland, Frankrijk en Duitschland openbaar geworden, en welke alle in meerdere of mindere mate hun eersten oorsprong hadden in de uitlegging en berekeningen van Bengel, later door Jung Stilling overgenomen en nader toegepast ([5]).

Inmiddels had Regenbogen zijne Verhandeling *Over de vereeniging der verschillende christengemeenschappen* uitgegeven, en de bekende Paulus Van Hemert zijne *Lectuur aan het ontbijt en de theetafel* in het licht gezonden, waarin hij goed vond, den godvruchtigen en achtenswaardigen Hieronymus Van Alphen op onverantwoordelijke wijze te verguizen; en door dit een en ander was de aandacht ook van Le Roy bijzonder op de teekenen des tijds op het godsdienstig en wijsgeerig gebied gevestigd geworden. Hij bestudeerde de Critische wijsbegeerte uit hare bronnen, en

kwam, na menig nachtelijk uur in stille overdenking te hebben doorgebracht, daaromtrent tot eene welgevestigde overtuiging. „Ik voor mij (schreef hij later aan Van der Kemp) ik dank God voor het inzicht, dat Hij mij in deze wijsbegeerte heeft gegeven, en merk dit bijzonder aan als eene leiding van Zijne Voorzienigheid. Ik ben er niet dan schoorvoetende toe gekomen, nadat ik alle wijsbegeerte den zak gegeven had en verwisseld voor de eenvoudige kennis van Christus onzen Heer; en het is er zoo verre van daan, dat ik het Christendom zou goedkeuren, omdat het met het Kantianisme overeenstemt, dat ik omgekeerd alleen daarom een welgevallen in het welbegrepen Kantianisme gevonden heb, dewijl het bijzonder ter verdediging van het Christendom dienen kon; met één woord, ik ben eer Christen dan Kantiaan geweest." En eenige jaren later schreef hij aan dienzelfden vriend: „Is het bederf van de godsdienst uit het misbruik der wijsbegeerte voortgekomen, de grondige herstelling van dezelve, voor zoo ver zij door menschelijke middelen zal worden uitgewerkt, moet van een recht gebruik der wijsbegeerte, dat is, een recht gebruik van het menschelijk verstand, uitgaan. Dat te kennen en te bereiken, is het hoofddoel van alle ware wijsbegeerte. Op dat terrein moet men elkander ontmoeten. Buiten hetzelve doet men slagen in de lucht en verklaart ieder den Bijbel naar zijn genoegen, of naar eene valsche, eigen verzonnen en zoogenaamde subjective wijsbegeerte, dat is, in den grond, naar eigen zin en willekeur." En nog bij eene andere gelegenheid: „Ik geloof dat het een groot gebrek is van onzen tijd, en eene oorzaak van veel twist, dat slechts sommige gaven geacht, en andere, vooral in het wijsgeerig vak, te veel achteraan gesteld worden. — Ik bedoel hierbij de zoogenaamde Literatoren, die met verachting der wijsbegeerte alles in de godsdienst, ja misschien ook de godsdienst, bedorven hebben. Ik zeg al eens dikwerf: de schoolmeesters regeren thans de wereld, en ik bedoel daarmede vooral de hoogere schoolmeesters, die alles door de Literatoren doen willen en met verachting op

de wijsbegeerte neêrzien; maar daardoor missen zij ook den rechten teugel, en maken door hunne literatuur en eigene hersenschimmen van den Bijbel wat zij willen, schoon men de wijsbegeerte van het tegenwoordig bederf de schuld geeft. Doch dat is eene oppervlakkige wijsbegeerte, welke die Literatoren op hunne eigene hand hebben; eene zoogenaamde populaire wijsbegeerte, welke niet diep doordacht is (6)."

In dien geest schreef Le Roy dan ook zijn eerste wijsgeerige geschrift, zijne Verhandeling *Over het menschelijk kenvermogen;* waarin hij, na eerst de perken van ons redevermogen te hebben aangewezen en die vergeleken met onze praktische behoefte, de noodzakelijkheid eener Goddelijke openbaring aantoonde, en tevens kortelijk trachtte tot het besluit omtrent de wezentlijkheid dier Goddelijke openbaring, welke in den Bijbel vervat is, op te leiden (7).

In eene weinige jaren later geschrevene Verhandeling *Over de zuivere zedelijkheid, als den wezenlijken grondslag van het ware Christendom*, ging hij voort met aan te toonen, dat de inhoud des Christendoms en der Goddelijke openbaring des Bijbels in het algemeen met de vorderingen onzer practische rede in alle opzichten overeenstemt, en dat de zuivere zedelijkheid, zoo als ons die door de beoefenende rede (het geweten) wordt voorgeschreven, den wezentlijken grondslag van het ware Christendom uitmaakt. Hij trachtte dus (om de zaak met andere woorden uit te drukken,) te betoogen, dat terwijl des menschen verstand niet volstaat om de dingen des Geestes te bevatten, de eisch des gewetens voor den zoekenden mensch als een tuchtmeester tot Christus dient te worden gebezigd (8).

Vandaar, dat Le Roy dan ook eenige jaren later in 1827 tegen den hoogleeraar Kinker, die in zijne bestrijding van Bilderdijk de leer der zedelijke vrijheid van den mensch tegenover Kant had in twijfel getrokken, die leer met nadruk als een onmisbaar bestanddeel der Critische wijsbegeerte zocht te handhaven. Vollediger en meer ontwikkeld zette hij nog in hetzelfde jaar (1827) deze zijne beginselen uitéén in zijn werk: *De mensch*

beschouwd in zijnen aanleg als een denkend, zedelijk en daarbij gevoelig wezen; waarin hij dus, in eene meerendeels aan de Critische wijsbegeerte ontleende terminologie, in den mensch die drie krachten, de rede, het geweten en het gevoel, als de psychologische gronden of beginselen van alle overtuiging aanwees (⁹).

Dan terwijl het aan den éénen kant Le Roy te doen was om de ongenoegzaamheid van ons redevermogen in de dingen des Geestes naar aanleiding van de Critische wijsbegeerte in het licht te stellen, was het te gelijk zijn streven van de andere zijde, om het gevaar, dat zijne tijdgenooten van de zijde van het idealisme (zijns inziens) dreigde, af te wenden, en dit deed hem aan het stelsel van Kant eene richting geven, die er naar mijn gevoelen oorspronkelijk niet aan eigen was. Onder de schaar der toenmalige Kantianen werd Paulus Van Hemert de Dictator des legers, Kinker zijn Magister equitum of Generaal-Luitenant geheeten. Doctor Deiman werd de legerarts en Le Roy de veldprediker genoemd. Doch deze, met de schranderheid hem eigen, bespeurde al ras, dat Kinker geen zuivere Kantiaan was, maar al meer en meer naar het Fichtiaansche idealisme overhelde; terwijl Van Hemert in den meer praktischen werkkring van secretaris der Maatschappij van Weldadigheid op het ontginnen van andere velden dan die der bespiegeling bedacht werd. Kant was in zoo verre geen idealist, dat hij toestemde, dat er zekere dingen zijn, die door ons worden waargenomen, waaromtrent hij voorts beweert, dat de uitgebreidheid en vorm, in één woord alle physische eigenschappen, alleen in onze waarneming bestaan, maar niet tot hun wezen behooren. Le Roy gaf aan dat Kantiaansche beginsel eene nog meer contra-idealistische richting, door te beweren, dat Kants beschouwing van ruimte en tijd niet medebracht, dat hij plaats en voortduring aan de dingen op zich zelve ontzeide; ja hij meende, dat onze beschouwing der dingen, ofschoon niets bewijzende ten aanzien van den aard der voorwerpen op zich zelve, daartoe echter in eene soortgelijke verhouding staat als de letters in de algebra tot onbekende getallen, zoodat men met die letters even

veilig rekenen kan alsof de getallen zelve bekend waren. Ik heb altoos beweerd, dat dit eene wijziging was van het Kantianisme, en hij sprak dit niet volstrekt tegen, maar hield de zaak zelve met volle overtuiging vast. Inmiddels verliet Kinker allengs het Kantianisme voor de leer van Fichte, en Le Roy bleef dus al meer en meer tegenover zijne vroegere bondgenooten met den achtenswaardigen Schröder te Utrecht als de twee voornaamste vertegenwoordigers van de richting van den Koningsbergschen wijsgeer over. Hij heeft echter na het uitgeven van zijn laatste wijsgeerige geschrift *De wijsbegeerte naar haren vorm en inhoud*, in 1841, over dit onderwerp weinig meer voor het publiek geschreven.

Bij de viering van het Hervormingsfeest in 1817 heeft Le Roy, even als een goed getal van godgeleerden in Duitschland, meer en meer de richting beginnen te volgen, die aan de godgeleerdheid van de Hervormers der zestiende eeuw eene uitnemende waarde toekent ([10]). Zijn viertal leerredenen bij die gelegenheid in 1818 uitgegeven, dragen daarvan de kennelijkste sporen. Ook voor hem waren de XCV thesen van Claus Harms niet te vergeefs afgekondigd geworden. Deze bewees daarin de gewichtige beteekenis der symbolische belijdenisschriften voor de kerkgemeenschappen uit de Hervorming der zestiende eeuw geboren; maar toonde, in het vooruitzicht, een toekomstigen toestand der Christenheid als met den vinger aan, waarin eene rijkere uitstorting van Gods Geest den waren Christen aan Gods Woord zou doen genoeg hebben.

In zijn een jaar later uitgegeven geschrift *Christus alles en in allen* toonde Le Roy, dat de verheerlijking van Christus het hoogste doel der Schrift is, en dit derhalve ook van de kerk moet wezen; waartoe de leer der eeuwige Godheid van den Zoon en die van de schuldverzoening in Zijn bloed een onontbeerlijk, ja het allervoornaamste bestanddeel is.

In de ten jare 1818 in het licht verschenen *Twee Verhandelingen over den waren aard van het onderwijs des Bijbels, en over de noodzakelijkheid van de verlichting des Heiligen Geestes* werd nader betoogd

hetgeen Le Roy reeds in zijne Hervormingsleerredenen had uitgesproken; en dat op eene wijze, die bij geloovige godgeleerden in Duitschland den grootsten bijval vond. De kundige en ijvervolle stichter van het Diakonessenhuis te Kaiserswerth schreef daaromtrent in zijne *Collectenreise:* „J. J. le Roy hat mehrere geistreiche, von einem lebendigen Glauben und tiefer Schrift-kenntniss zeugende Abhandlungen geschrieben, u. a. *Twee Verhandelingen*, enz." (11).

Eindelijk verscheen in 1829 en 1830 het theologische Hoofdwerk van Le Roy, *De Goddelijke openbaring des Bijbels, volgens haar eenvoudigen zin en inhoud beschouwd en overwogen. Een leesboek ter bevestiging in het geloof der oud-Christelijke waarheid.* Reeds in de voorrede verklaart hij zich onbewimpeld tegen de mythische verklaring der Heilige Schriften. „Ik houd mij (schrijft hij daar) aan de alleroudste wijze om slechts eenvoudig den duidelijken zin des Bijbels te volgen, en dan zonder uitbeding aan te nemen alles, wat dezelve ons duidelijk te verstaan geeft, met vermijding en somtijds ook wel met opzettelijke bestrijding van alle zoogenaamde mythische of mythologische, ja van alle niet recht eenvoudige Bijbeluitlegging, waarbij het duidelijk doorstraalt, dat men niet gaarne alles gelooft wat ons de Bijbel eenvoudig zegt en leert; houdende mij, hetzij het mij in den eersten opslag met mijne rede schijnt overeen te stemmen of niet, strengelijk vast aan hetgene zich daarin klaarlijk aan mij opdringt de ware meening des schrijvers geweest te zijn, en zoo ook door de eerste lezers noodzakelijk verstaan te wezen." — Allerhartelijkst is de opdracht, waarin de schrijver zegt, op het voetspoor van den liefdevollen Johannes, die steeds op de liefde aandringt, te willen zorgen, dat zijne kinderen en gemeenten steeds blijven in de eenvoudige goddelijke waarheid, welke onze vaderen in den Bijbel gevonden hebben; dat zijn werk juist daartoe geschikt is, nu de nevelen te verdrijven, welke in onzen tijd van alle zijden door den bedriegelijken leugengeest over deze waarheid en den zoo eenvoudigen Bijbelzin verspreid worden. Hij dringt op het eenvoudige lezen en verstaan

des Bijbels aan, zonder zich te bekreunen aan zoodanige beperkingen, welke men, alleen naar de opvattingen van bijzondere personen, aan de gemeenschappelijk beledene waarheid zou trachten toe te voegen. Hij moedigt hen aan, om zich stipt te houden aan alles wat in den Bijbel van God geopenbaard is, en daarin duidelijk en woordelijk, zelfs voor den eenvoudige, die slechts eene getrouwe overzetting van den Bijbel bezit, te lezen staat, en zich niet te laten misleiden door die bedriegelijke voorgevens, waarmede men in onzen tijd in de weer is, om onder den schijn van eene verdergevorderde Schriftverklaring datgene uit den Bijbel weg te redeneren, hetgeen er duidelijk in staat, en ook door onze vaderen er in gelezen is. Eindelijk betuigt hij, dat er ook thans vele verleiders in de wereld zijn uitgegaan, die de groote waarheden des Christendoms verloochenen en verminken, als: 's menschen onvermogen ten goede, het verzoenend offer van Jezus Christus, Zijne ware Godheid, de krachtige werking en invloed van den Heiligen Geest. Tegen de zoodanigen waarschuwt hij op het ernstigste. Den inhoud van het uitgebreide werk in het breede te ontvouwen zou hier ter plaatse te ver doen uitweiden. Het sluit zich aan soortgelijke werken van Ewald (met wien de schrijver veel overeenstemming gevoelde), van Cramer Von Baumgarten (*De geopenbaarde Godsdienstleer des Bijbels*), en vooral aan het nog meer algemeen verspreide werk van Egeling, *De weg der zaligheid naar het beloop des Bijbels*, op waardige wijze aan, en zal door allen die niet enkel op het allernieuwste en laatst in het licht gekomene jacht maken, steeds in eere gehouden worden. Merkwaardig is vooral de overeenkomst in grondbeschouwingen en richting met het voortreffelijke werk van onzen Van Oosterzee, *Christologie van het Oude en Nieuwe Testament.*

Le Roy heeft ook een zeer levendig aandeel genomen aan de kerkelijke geschillen, die ter gelegenheid van het aanzoek der later zich afgescheiden hebbende Gereformeerde predikanten en gemeenteleden aan de Synode, om de leer van de symbolische schriften der Neder-

landsche Hervormde Kerk te handhaven, hebben plaats gehad. Dit behoeft inderdaad niet te bevreemden, daar het eerste aanzoek tot die handhaving, welke onder de leus: „Herstelling der oude Gereformeerde leer of afscheiding" tot de algemeene Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk in 1834 kwam, vooral ook werd uitgelokt door een werkje van den Predikant Magnet (tot bestrijding der kerkelijke verzoeningsleer) waartegen Le Roy eenigen tijd vroeger een geschrift had uitgegeven, en door een werkje van een anderen predikant, Brouwer, in Ariaanschen geest geschreven, dat ook door Le Roy openbaar was afgekeurd. Vandaar in 1835 het adres van Le Roy aan de Synode, waarin hij den aard en de bestemming van de symbolische geschriften naar Gereformeerde beginselen in het breede ontwikkelde, en de Synode ten gevolge daarvan verzocht: „aan den éénen kant zorg te dragen, dat de eenheid des geloofs en het daaromtrent eenstemmig gegeven woord niet straffeloos geschonden wierde, en dat zóó in de eerste plaats de verbindende kracht van het formulier van onderteekening voor aankomende leeraren ondubbelzinnig erkend en tegen afwijkingen mocht gehandhaafd worden, — en zoo ook tevens aan den anderen kant aan allen, die wenschten getrouw te zijn in hunnen plicht, met verbreking van alle knellende banden, de noodige macht, volgens de instelling van Christus en de grondwet van onze kerk, gelaten wierde, om volgens de inspraak van hun geweten dat kerkelijk opzicht uit te oefenen, hetwelk meer dan alle uitgedachte middelen die zuiverheid van zeden in eene Christelijke gemeente bevordert en bewaart, welke het groote doel is (vertrouw ik), waarnaar wij allen streven, en van welker bevordering of verwaarloozing wij eenmaal rekenschap aan onzen grooten Zender geven zullen ([12])."

De Synode antwoordde: „dat zij de overtuiging van den adressant eerbiedigde, en gaarne hulde deed aan zijne goede bedoelingen; maar dat zij evenwel, na rijpe deliberatie, geoordeeld had, aan het in bewust adres vervatte verzoek om nadere verklaring van het onderteekeningsformulier, niet te moeten voldoen, en

wel, omdat der Synode geene genoegzame redenen tot het geven der verzochte nadere verklaring waren voorgekomen; dat zij ook geene verklaring welke aan het verlangen van onderscheidene adressanten, die zich tot haar hadden vervoegd, eenparig voldoen zou of aan de uitgedrukte bedoelingen genoegzaam beantwoordt, wist te ontwerpen: terwijl zij zich zelve onbevoegd achtte om eenige alteratie, explicatie of wijziging van het vastgestelde formulier te bepalen, en van dergelijke bepaling daarenboven zoo voor de waarheid als voor de rust en den vrede der Nederlandsche Hervormde kerk hoogst ongunstige gevolgen zoude voorzien."

Le Roy was van de stellige overtuiging, dat het vereenigd bestaan der presbyteriaansch ingerichte Nederlandsche Hervormde kerk tot noodwendigen grondslag had eene gemeenschappelijke belijdenis, zoodat waar aan deze door het Bestuur der kerk werd vaarwel gezegd, de verbondene gemeenten elk hare autonomie en zelfstandig bestaan naar de beginselen van het Independentenstelsel herkreeg; hij achtte zich dus voortaan ook niet langer gehouden aan de synodale reglementen, waaraan hij zich niet verder onderwierp, dan met zijne overtuiging en die van zijnen kerkeraad overeenkwam.

Van de scheiding uit eene kerk, waarvan de besturen hunne eigentlijke roeping zóó weinig begrepen, zou Le Roy eigentlijk minder afkeerig geweest zijn, dan hij bedenkingen had tegen den geest en de stemming van hen, die de afscheiding bewerkt hadden, en in welke hij meerendeels die steile en bekrompene denkwijze meende te kunnen herkennen, tegen welke hij in zijne en andere plattelandsgemeenten vaak zorg- en moeitevol te kampen gehad had, en in welke hij even zoo min een Farizeeuwschen zuurdeesem kon voorbijzien, als hij den zuurdeesem der Sadduceën bij de rationaliserende richting in de kerk miskende ([13]).

Gedurende deze kerkelijke geschillen voerde Le Roy nog een tweeden hiervan geheel verschillenden strijd tegen de Roomschgezinde aanvallen. De Heer Le Sage ten Broek had in de *Catholijke Nederlandsche Stemmen* eenige brieven geplaatst, in den geest zoo als hij reeds

vroeger soortgelijke brieven aan Bilderdijk en da Costa gericht had en in het openbaar uitgegeven, waarin hij welmeenende Protestanten uitnoodigde, om met hem in eenen openbaren redetwist te treden. Le Roy verklaarde dien strijd te willen voeren over de beweerde onfeilbaarheid der Roomsch Catholijke Kerk, en toonde daarbij uitvoerig: „hoe alleen, òf eene onfeilbare goddelijke geschrevene getuigenis uit den eersten tijd des Christendoms, door Gods onmiddelijke gezanten nagelaten, moest worden vertoond, waarin met ronde en klare, voor iederen eenvoudige verstaanbare woorden werd gezegd, dat God de kerk van Rome als de band van eenheid voor alle kerken had verkozen, haar en haren bisschop, of zoo men wil, de geheele kerk, met haar en haren bisschop in verband van eenheid staande, die gave der onfeilbaarheid ten allen tijde had medegedeeld, dus ieder geloovige verplicht zou zijn, in hare uitspraken te berusten — òf anders de opvolgers van den H. Petrus zich even als deze apostel zelf als Gods onfeilbare afgezanten door wonderen betoonen moesten." Het laat zich begrijpen, dat deze bewijzen niet werden geleverd, maar de strijd op een ander terrein overgebracht.

Even als da Costa, toen hem zijne hooggespannen verwachtingen aangaande den regeringstijd van Koning Willem II ontvielen, met dubbelen ijver en liefde de studie der profetiën en de verkondiging der toekomst van den Zoon des Menschen bezig hield, zoo boeiden ook de profetische schriften des Bijbels den geest van le Roy met onweerstaanbare kracht, toen zijne welgemeende pogingen om vrede en waarheid in de Hervormde kerk te doen herleven, op het gebrek aan medewerking der kerkbesturen schipbreuk leden. Trouwens de geschiedenis van alle ware Christenen in tijden van verval en vervolging geeft ontelbare blijken van de gadelooze vertroosting, bemoediging en versterking, welke de studie der profetiën in zoodanige tijden verschaft, en welke op eene zoo aandoenlijke en hartaangrijpende wijze worden uitgedrukt in het antwoord van den Heidelbergschen Catechismus op de vraag: „Welken troost

geeft u de wederkomst van Christus om te oordeelen de levenden en de dooden?" Tegenover den spot, dien de ongeloovige wereld met „apokalyptische berekeningen en chiliastische droomen" drijft, zou men een boekdeel kunnen schrijven over dien onuitsprekelijken troost, dien de profetische Schrift en de verwachting der Parusie des Heeren in alle tijden aan ware en heilbegeerige Christenen als een balsem der vertroosting heeft ingestort,' en zonder welken „de hitte des daags en de koude des nachts" voor de Kerkbruid van Christus te zwaar en te bang zoude gevallen zijn. In die verwachting waren de dichter da Costa en de Critische wijsgeer Le Roy eenstemmig met den Jezuiet Lacunza, met den Britschen Episkopaler en den Amerikaanschen Puritein, hoe men dan ook over eene chiliastische of anti-chiliastische opvatting in enkele bijzonderheden verschillen moge ([14]). Nog met éénen voet in het graf was Le Roy er op bedacht, de ongeloovige behandeling der Apokalypse door Züllig te wederleggen.

Nadat eenigen tijd vóór zijnen dood aan onzen Le Roy zijne trouwe huisvrouw ontvallen was, ontsliep ook haar echtgenoot zacht en kalm, in den ouderdom van bijna 79 jaren, den 17den Nov. 1850, nadat hij nog den vorigen rustdag naar zijnen vurigen wensch het Evangelium des vredes verkondigd had. De liefde zijner gemeente gaf zich bij zijne begrafenis, die door vele tranen der dankbaarheid gewijd werd, op de aandoenlijkste wijze lucht. De kerkeraad deed voor het hooggeschatte echtpaar een nieuwen grafkelder metselen, bedekt met eene zerk, waarop een toepasselijk inschrift werd uitgehouwen, en de lijkbaar werd door eene talrijke diepbewogene schare gevolgd, waaronder men onderscheidene Roomschgezinden en Israëlieten opmerkte. Den zondag daarop bestond de tekst, waarover tot de gemeente gepredikt werd, uit de woorden van het boek der *Klaagliederen*: „De kroone onzes hoofds is afgevallen."

AANTEEKENINGEN.

---

(1) De naam van Roy of Le Roy is zeer verspreid in Frankrijk. Men vond familiën van dien naam in Bourgogne, in Berry, in Saintonge en elders. In de zeventiende eeuw vatte zekere Guillaume Le Roy partij voor de Jansenisten, en schreef een aantal werken tot hunne verdediging. De overgrootvader van den Predikant van Oude-Tonge, Jean Le Roy, geboortig van Rouaan en Luitenant in koninklijk-fransche dienst, gehuwd met eene koopmansdochter van Bordeaux met name Leboeuf, welke beiden op het einde der zeventiende eeuw na de herroeping van het Edict van Nantes om hunne gereformeerde belijdenis uit Frankrijk waren gevlucht met achterlating van al het hunne, vestigde zich te 's Gravenhage.

(2) De uitdrukkingen in den tekst omtrent het min gunstig preektalent van Le Roy, zijn die van Mr. C. M. Van der Kemp, die op een uitstapje naar Overflakkee, waarvan hij mij eene uitvoerige beschrijving gaf, den herder en leeraar van Oude Tonge bezocht en hoorde prediken.

(3) Men zie wijlen den beroemden godgeleerde Olshausen te Erlangen in zijn merkwaardig opstel: *Das Jahr* 1836 *oder die Zukunft des Herrn*, in de *Christoterpe* van 1836, S. 87—113: „Seit der berühmte Johann Albrecht Bengel seine Berechnung des Jahres der Wiederkunft Christi bekannt machte, und seit Jung Stilling sich für die Richtigkeit dieser Bengelschen Berechnung erklärte, seit ferner mit dem Jahre 1789 unerhörte Ereignisse die Welt bewegten, fand dieser Glaube in den Herzen sehr vieler Menschen statt, die Erfahrungen der Gnade Gottes an ihren Herzen gemacht hatten, denen der

verachtete Christus noch theuer war, und die gerecht und gottselig in dieser sündetrunkenen Welt leben wollten."

(4) Men zie over dit een en ander het belangrijke geschrift van den uitnemenden Christenwijsgeer H. van Alphen, *Predikt het Evangelium allen Creaturen.* 's Grav. 1801. bl. 243—248; waarmede men uit den laatsten tijd vergelijke: *Prüfung der apokalyptischen Zeitrechnung mit näherer Berücksichtigung der Termine und Deutung der Bilder aus der* „Erklärten Offenbarung" *des Prälaten Dr.* J. A. Bengel. Stuttg. 1840.

(5) Ik heb voor een aantal jaren in de *Nederlandsche Stemmen voor Godsdienst–, Staat–, Geschied– en Letterkunde*, Dl. IV. bl. 101—109 een *Historisch Overzicht van de Studie der Profetiën in Groot-Brittanje* gegeven; hetwelk men desverkiezende met het in den tekst gezegde vergelijken kan. En voorts J. L. Overdorp, *Verhandeling over de Profetiën des Ouden Verbonds*, Amst. 1838. 3 deelen; die Dl. I. bl. 167 vv. en bl. 207 vv. in het breede over de werken van Le Roy aangaande de profetiën des O. T. handelt.

(6) Het schijnt dat Le Roy hier het oog op Wijttenbach en zijn geschrift tegen de Critische wijsbegeerte gehad heeft. Men denke ook aan de *Epistolæ Sodalium Socraticorum Philomathiæ.* L. B. 1815.

(7) Volgens Le Roy blijkt dus de rede alleen te bestaan in een meer afgetrokken gebruik van die begrippen en grondstellingen, welke ons het eenvoudig verstand doet kennen, maar niet in een boven het eenvoudig verstand verheven vermogen, hetwelk eene nieuwe bron van kennis zoude openen, of nieuwe aan het eenvoudig verstand onbekende grondbeginselen bekend maken. Indien zij als zoodanig wordt aangemerkt, wordt zij volgens Le Roy eene bron van dwaling, zoodat aan alle Bovennatuurkunde, als wetenschap beschouwd, op die wijze op eens en voor altijd een einde gemaakt wordt. Zie dit zeer juist aangewezen in eene welgeschrevene beoordeeling, geplaatst in de *Alg. Vaderl. Letteroefeningen* voor 1822, bl. 313—318.

(8) Le Roy zou, dunkt mij, geweest zijn tegen *La Conscience-autorité*, gelijk de graaf de Gasparin, *Les perspectives du temps présent*, p. 84, 85 het noemt. „Ah! gardons-nous de retrancher l'Autorité, cette idée fondamentale! Et c' est la

retrancher que de la transporter en nous. La Conscience-autorité, qu'on nous invente, n' est plus la conscience. Sous son nom, soyons en sûrs, les passions, les préventions, le coeur mauvais, viendront formuler des verdicts sur les matières, que nous aurons violemment soumises à notre juridiction. Ceux qui nous conseillent, de ne pas accepter l' Evangile en bloc, se rendent-ils toujours compte de la transformation, qu'ils font subir à l' Evangile? J'aime à croire que non. Le fait est, qu'une religion à ce point subjective n' est plus une religion. Il ne s' agit plus à se soumettre aux choses que Dieu revèle et que Dieu commande, il s' agit d' accepter l' une après l' autre les vérités et les doctrines, qui ont obtenu notre assentiment. Dès-lors la loi est en nous, l' homme est souverain: „Vous serez comme des dieux!" — „La Révélation ne demeure debout qu' à la condition de rester un tout. Qu'on la mette en pièces, on ne retrouvera bientôt plus un atôme de l' être vivant."

Reeds Claus Harms heeft over de roeping des gewetens in de Christenheid twee treffende Thesen, de 17de en de 18de:

17. „Wanneer het geweten ophoudt te lezen en zelf begint te schrijven, dan zal dit even zoo verschillend uitvallen als de handschriften der menschen. Iemand noeme mij eene zonde op, welke van elk eenen voor zonde gehouden wordt!"

18. „Houdt het geweten op een dienaar van Gods gericht over de zonde te zijn, dan zal het God niet eens als gerechtsbode laten blijven. — Het denkbeeld van goddelijke straffen zal dan geheel en al verdwijnen."

Zie *XCV Stellingen van Claus Harms.* Uit het Hoogduitsch vertaald door G. H. VAN SENDEN. Gron. 1818.

(9) Dit geheele onderwerp is voortreffelijk behandeld in het werk van Matter *Morale ou Philosophie des moeurs:* „Avec ce mot de conscience on explique tout, on justifie tout de nos jours, et la conscience sert à cacher la faiblesse des convictions, comme la fausseté des situations." Mij dunkt, dat door Le Roy echter (om met Claus Harms te spreken) niet het *schrijvende*, maar het *lezende* geweten bedoeld wordt. In de Heidenwereld heeft gewis het geweten eene andere meer algemeene beteekenis, omdat daar geen geschreven Woord bestond. Rom. II: 14, 15.

(10) Deze overtuiging was niet uitsluitend eigen aan de

zoogenaamde Rechtzinnigen. Zelfs Winer merkt ergens aan, „dat de Exegese der Hervormers over het algemeen volkomen juist was."

([11]) Over dit werkje zeide een Evangelisch godgeleerde in een Duitsch tijdschrift, onder den titel: *Eine interessante Erscheinung in der theologischen Literatur in Holland:* „Das Werk ist in ächtem evangelischen Geiste geschrieben und zeichnet sich durch Eigenthümlichkeit der Ansicht aus, welche auf eine auffallende Weise mit derjenigen übereinstimmt, die in der allerneuesten Zeit von manchen selbstständig forschenden gläubigen Theologen Deutschlands angenommen worden-ist."

„Die zweite Abh. schärft eine Wahrheit ein, welche besonders in Holland sehr ins Dunkele gestellt ist. — Vor dem Geheimnissvollen scheut sich nämlich der moderate Supranaturalismus, und so wurde denn die Lehre vom heiligen Geist jene Basis des ächten und des falschen Mysticismus in der Holländischen Theologie besonders in den Hintergrund gestellt."

([12]) *Adres aan de Hoog Eerw. Alg. Synode der Nederl. Herv. Kerk, aangeboden door* J. J. Le Roy, *benevens het antwoord van voornoemde Synode.* Rott. 1835.

([13]) Niet onbelangrijk zoude het wezen, eene vergelijkende beschouwing te geven van de onderscheidene afscheidingen, die zich in onzen leeftijd in Genève, in Frankrijk, in Schotland, in Pruissen, in ons Vaderland hebben geopenbaard. De Nederlandsche, die onder de banier der *Canones* van de Dordrechtsche Synode en der in de *Post-Acta* dier Synode als tijdelijke maatregel beslotene afschaffing van eenige toen in zwang gaande Remonstrantsche kerkliederen, tot stand kwam, verschilt dus zeer veel van de Zwitsersche, die zich juist kenmerkte door de invoering van nieuwe en versche geestelijke liederen, met ter zijde stelling der Rijmpsalmen; en voorts door het streven om eene gemeente van wedergeborenen, zoo als de Labadie ze wilde tot stand te brengen. Indien een wijs en rijkbegaafd man, een Nederlandsche Chalmers, zich met vastheid en mildheid aan het hoofd had geplaatst, zou waarschijnlijk de grootste helft der Nederlandsche Gereformeerden zich tot eene *Vrije Kerk* hebben vereenigd, even als dit in Schotland geschied is. Eene afgescheidene kerk moet niet *dwingen* en *drijven* dat men zich bij haar voege, maar liever de kenbare vruchten des Geestes in haar

levend geloof en liefde betoonen. Men leze over de Zwitsersche Afscheidingen het voortreffelijke Werk van den Vrijheer VON DER GOLTZ, *Die reformirte Kirche Genfs im* 19ten *Jahrhundert*. Basel u. Genf 1862.

Dat intusschen Le Roy, de afstammeling der in Frankrijk om des geloofswille vervolgden, een afkeer had van de vervolgingen en verdrukkingen der Afgescheidene Gereformeerden, behoeft naauwelijks vermeld te worden. Hij heeft dit in zijn Werkje tegen de Heeren Frets en Van Appeltere onbewimpeld aan den dag gelegd. Le Roy verlangde, dat door Mr. C. M. van der Kemp van deze vervolgingen en de protesten daartegen uit onderscheidene landen van Europa en Amerika openbaar geworden, eene breedvoerige geschiedenis, tot waarschuwing van den nazaat, mocht worden geschreven, vooral wegens den misbruikten naam van den beroemden Gieseler in het namelooze geschrift: *Die Unruhen in der Niederländischen Kirche*. Hamb. 1840.

(14) De Chiliastische en anti-chiliastische richting behoeft onder de belijders van het geloof aan de Parusie geene onoverkomelijke klove uit te maken, wanneer men slechts in het oog houdt, dat het Koninkrijk van Christus en de oordeelsdag (naar de oostersche en schriftuurlijke voorstelling van het Rechterambt als een hoofdkarakter der koninklijke waardigheid) zich natuurlijk vereenzelvigen, gelijk dit in een afzonderlijk Art. in de *Nederlandsche Stemmen*, Dl. IV. bl. 258, 259 door den schrijver van dit Levensbericht is aangewezen. Ook over dit onderwerp bevat het Werk van den Vrijheer Von der Goltz de belangrijkste opmerkingen en beschouwingen.

UITGEGEVEN GESCHRIFTEN

VAN

J. J. LE ROY.

I. *Godgeleerdheid.*

1. Proeve eener verklaring van de Openbaring van Johannes. Haarl. 1806.
2. Viertal Leerredenen bij gelegenheid van het derde eeuwfeest der Kerkhervorming. Dord. 1818.
3. Twee Verhandelingen over den waren aard van het Onderwijs des Bijbels, en over de noodzakelijkheid van de verlichting des Heiligen Geestes. Dord. 1819.
4. Christus alles en in allen. Dord. 1820.
5. De ware leer der verzoening, volgens het echte leerbegrip van onze Herv. belijdenis, niet strijdig met de leer van Gods oorspronkelijke, genadige menschenliefde. Rott. 1827.

   (Tegen een geschrift van den WelEerw. Heer S. Magnet.)
6. De goddelijke Openbaring des Bijbels, volgens haren eenvoudigen zin en inhoud beschouwd en overwogen. Een leesboek ter bevestiging in het geloof der oud-Christelijke waarheid. Rott. 1829, 1830. 2 deelen 8vo.
7. De geest en strekking van de leer der Herv. Kerk in Nederland, volgens hare formulieren van eenigheid en liturgische Schriften. Amst. 1834.

   (In verband hiermede stond des schrijvers: Broederlijke Teregtwijzing aan den schrijver van een werkje, getiteld: *De Prædestinatieleer der Dordsche Vaderen.* Amst. 1834.)
8. De eigentlijke zin der Profetische gezichten in de Openbaring van Johannes, benevens eene nadere toelichting van het nachtgezicht van Daniël omtrent de vier dieren. Amst. 1836.

9. Zestal Brieven omtrent de onfeilbaarheid van den Paus en van de Kerk van Rome. Rott. 1837.
10. De Prijsverhandeling van den Heer Van de Willigen over het eigentlijke wezen des Christendoms, getoetst. Rott. 1838.
11. Beschouwing der Voorzeggingen des O. en N. T., betreffende het toekomstige, in overeenstemming met elkander en met de Openbaring van Johannes. Amst. 1846.
12. Over het regt gebruik des Bijbels, bijzonder van het Profetisch Woord in den tegenwoordigen tijd, en over het waar verband tusschen het O. en N. T. Amst. 1847.
13. Prijsverhandeling over de leer der H. S. omtrent den grond van het gezag der Overheid.
(Bekroond van wege het Stolpiaansch legaat, en in het licht gegeven te Leid. 1834 in 4°.)

II. *Wijsbegeerte.*

1. Het menschelijk kenvermogen in deszelfs waren aard en omvang omschreven volgens de beginselen van Kant, ter nasporing van den aard en de uitgestrektheid van het vermogen der menschelijke Rede, en ten bewijze van de noodzakelijkheid eener hoogere Openbaring. Dordr. 1821.
2. De zuivere zedelijkheid, de wezenlijke grondslag van het ware Christendom. Dordr. 1822.
3. De regte en gezonde zin der hoofd-grondstellingen van de Critische wijsbegeerte, aangewezen, opgehelderd en nader ontwikkeld. Utr. 1824.
4. De Mensch, beschouwd in zijnen aanleg als een denkend, zedelijk en gevoelig wezen. Delft 1827.
5. Bescheidene bedenkingen aan den Hoogleeraar J. Kinker briefswijze voorgesteld, wegens eene in zijne Brieven over het Natuurregt voorgedragene nadere wijziging der Critische wijsbegeerte. Delft 1827.
6. Prijsverhandeling over het beginsel der genoegzame Rede, als den grondslag der natuurlijke godgeleerdheid. Leid. 1838.
(Bekroond en uitgegeven van wege het Stolpiaansch Legaat.)
7. Beknopte Geschiedenis der wijsbegeerte sedert de vroegste tijden tot op den tegenwoordigen. Uit het H. D. van Kannegiesser; met bijvoegselen en aanmerkingen. Rott. 1838.
8. De Wijsbegeerte naar haren vorm en inhoud. Gron. 1841.
9. De verzoening des menschen met zich zelven door de wijsbegeerte, naar aanleiding der inaugureele Redevoering van den Hoogl. Opzoomer. Tiel 1847.
10. Gedachten omtrent het wenschelijke eener eenigzins gewijzigde ontwikkeling der apologetische wetenschap in onze dagen, bij gelegenheid van het lezen der Proeve van Dr. J. J. van Oosterzee.
Wetensch. Jaarboeken voor Theologie, Dl. IV.

III. *Gelegenheidsgeschriften.*

1. Een woord voor onzen tijd. Dordr. 1823.
2. Is dan de Christelijke Opwekking aan de Nederlanders van den WelEerw. Heer A. S. Thelwall in het geheel niet waardig te behartigen? En zoo ja, hoe zal het best geschieden? Beantwoord in eene ernstige overweging van de *Ernstige Toespraak* van Th. Rott. 1825.
   (Men vergelijke hierover BILDERDIJKS *Brieven*, Dl. IV. bl. 219.)
3. Een woord voor Vrede en Waarheid aan mijne Protestantsche, bijzonder Hervormde Medechristenen in Nederland. Rott. 1829.
4. Een woord ter behartiging bij de tegenwoordige twisten en verdeeldheden in de Herv. Kerk in Nederland. Rott. 1833.
5. Wat zal en moet er noodwendig gebeuren, wanneer de formulieren van eenigheid van onze Herv. Kerk in Nederland worden afgeschaft? Rott. 1834.
6. Is er dan in het geheel geen middel, om de oneenigheden, die de Herv. Kerk van Nederland dreigen te beroeren, met algemeen genoegen te doen ophouden? Rott. 1834.
7. Adres aan de Hoog-Eerw. Alg. Synode der Nederl. Herv. Kerk, benevens het antwoord der voornoemde Synode. Rott. 1835.
8. Aan al mijne Herv. Landgenooten ter verdediging van mijn in het verleden jaar ingeleverd Adres. Rott. 1836.
9. Vrijmoedig woord over de Geschriften van de Heeren Frets en Van Appeltere betrekkelijk dat van den Heer Groen van Prinsterer, wegens de maatregelen der Regering tegen de Afgescheidenen. Rott. 1837.
10. Het hooge aanbelang van het behoud en herstel der zuivere Hervormde kerk op de grondslagen van hare oorspronkelijke belijdenis en kerkinrigting. 's Grav. 1841.
    (Hierbij behoort een stukje, getiteld: Bedenkingen ten aanzien van het bij de laatste Synodale Vergadering uitgebragt Rapport, ter zake van het Adres van Ds. Morrees. 's Grav. 1841.)

IV. *Opstellen in de* Vereeniging.

1. De leer van den Apostel Paulus omtrent de verscheidenheid der gaven, die God aan Zijne Gemeente schenkt, volgens 1 Cor. XII: 7—11.
   Deel I. bl. 193, 257.
2. De belangrijkheid voor de regte beoefening des Christendoms van het leerstuk der Goddelijke voorbeschikking volgens de oorspronkelijke leer der Herv. Kerk.
   Deel I. bl. 737. II. 77 vv.

3. Iets over de tegenwoordige afwijkingen van de eenvoudigheid die in Christus is, naar aanleiding van 2 Cor. XI: 3.
4. Iets over den woordenstrijd, welke zich schijnt te mengen in de tegenwoordige godsdiensttwisten.

Dl. IV. bl. 1, 61 vv.

5. Wat heeft men te denken van de meening, dat genoegzaam alle Christenen sedert onheugelijke tijden ongedoopt zijn gebleven, en dat dus de doop bijna geheel uit de Christenkerk is verdwenen?

Dl. IV. bl. 505 vv.

(Hierbij behoort een Brief aan O. G. Heldring van L. ten Cate Coster, Pred. te Zwolle, betrekkelijk dit Stuk, Dl. V. bl. 205; en het Antwoord van Ds. H. Dl. V. bl. 351.)

6. Waarin bestaat de regte verkondiging van Christus?
(Na des Auteurs dood geplaatst.)

Dl. V. bl. 415, 547 vv.

NOG EENE STEM TEGEN DEN GEVAARLIJKSTEN VOLKSKANKER ONZER DAGEN.

De mannelijke stem van diepe verontwaardiging, die in het December-nummer der Vereeniging, onder het opschrift: „Is daar niets aan te doen?" het harte lucht gaf, waarop Ds. Heldring schreef: „die verontwaardiging moest overal spreken," die stem over de schromelijk heerschende ontucht ten onzent, niet het minst bij „de fatsoenlijke Heeren, onze eerste luî," zoo als die koppelaarster zeide; die stem heeft weerklank gevonden in mijne conscientie. Ik voeg *mijne* stem daarbij. Toen ik in het vorig jaar een artikel schreef: „zijn wij Nederlanders eene godsdienstige natie?" heb ik ook op die zonde met nadruk gewezen. Thans doe ik het andermaal. Sints lang ben ik diep overtuigd, dat geen kwaad zoo verwoestend werkt, zoo zeer den inwendigen mensch aansteekt en hem onvatbaar maakt voor ons heilig en heiligend geloof, dus zoo zeer het ongeloof bevordert en allerlei namenlooze ellende brouwt, als de onkuischheid in elken vorm. Ook de Bijbel wijst daarop met vlammende letters. „Alle onkuischheid is van God vervloekt," zegt onze voortreffelijke Heidelb. Katechismus bij de verklaring van het 7de gebod, en de gasthuizen, de krankzinnigen-gestichten, om nu niets anders te noemen, openbaren dien vloek van den heiligen God op ontzettende wijs. In die zonde ligt een hoofdgrond des afkeers van Christus en Christendom, ook een hoofdgrond van het valsch orthodoxisme en de onheilige dageraadstheorie, over welk een en ander wij ons in onze dagen met den blik op land en volk zoo zeer bekommeren.

Daar mijne stem echter weinig beteekenis heeft, ge-

voel ik mij gedrongen, om eene andere, honderdmaal krachtiger stem te laten hooren bij mijne geliefde landgenooten. Ik meen die van Dr. Wichern, den stichter van het Rauhe Haus bij Hamburg, den Duitschen Christelijken volksman, den apostel der innere Mission (inwendige zending). Hoort Nederlanders! wat onlangs openlijk op den Kerkedag te Brandenburg ten aanhoore van Duitschland's edelste Christenheid door dezen ervarenen en menschkundigen man gesproken werd. Hij handelde over des Christens pligt tot strijden tegen het *toenemend ongeloof*, en zeide toen onder anderen, woordelijk vertaald, het volgende: — — „Mijne Broeders! de diep innerlijke zedelijkheid der ziel is de verpleegster des geloofs en de schoot, waarin het uit Gods Geest door het woord gewerkte geloof kiemt, opwast, rijpt. Waar de waarheid is, daar wordt des Heeren stem gehoord. Waar zij heerscht, daar snelt de mensch, al wist hij ook nog niets van den Heer, diens Goddelijk licht te gemoet. De zedelijkheid der waarheid, die in haar diepsten grond kuischheid is, en het trachten naar haar, is de voorhof en de dorpel des heiligdoms. Ja Gods waarheid zelve is te gelijk in haar wezen eene zedelijke magt, is juist, omdat zij als licht te gelijk deze magt is en nieuwe menschen schept, de volmaakte waarheid. Maar het tegendeel, het verzonken zijn in het onzedelijk, ongoddelijk bestaan der zonde, is de schoot, die al dat in hem uitgestorte antichristelijke wezen voldraagt, en de zoogster, die met hare giftige melk het groot zoogt. Met name is er ééne zonde, waarvan de mond anders liever zwijgt — eene nachtschaduw des doods, die over ons volk zich uitbreidt, een duistere bronwel, die door geheel het volksleven sijpelt of in breede bedding stroomt, ruischend en bruischend te gelijk, nu eens met bedriegelijke tooverbloemen der vreugde zijne oevers versierend, dan weder in den geopenden afgrond des verderfs aftrekkend — en die zonde is *de onkuischheid*. De ontucht is het wel degelijk, waarop het antichristendom bouwt en rekent. De ontucht is de bondgenoot, de moeder en het kind te gelijk der leugen en des ongeloofs; in haar wordt de vruchtbaarste ontvan-

kelijkheid vóór, en de rijkste en snelste vatbaarheid van al datgene, wat tegen het Christendom wordt gesproken en gedaan, van zelfs gegeven. In die zonde en hare nawerkingen vindt dit alles eenen levendigen advocaat. De ontucht is de onverbiddelijkste moordenaar van het geweten, dat zoo het eens dood is, het antichristendom niet meer tegenwerken *kan.*

Tallooze verschijnselen van onzen tijd laten zich uit dit geheime bondgenootschap verklaren en ten deele alleen dáároit. De ledige kerken hangen er meer meê zamen dan men in den regel meent. Stemmingen en leeringen, sympathiën en antipathiën, bewegingen en stilstanden, die anders als onopgeloste raadsels voor ons blijven staan, verkrijgen uit het inzien hiervan haren zamenhang en oplossing. Wat trekt de scharen des volks naar de onzedelijke voorstellingen der slechte schouwburgen; wat vult de danszalen der groote en kleine steden, wat de openbare en geheime plaatsen, waar de begeerlijkheid hare schandfeesten viert? Wat drijft naar buiten uit den vrede der huiselijkheid en verstoort en verwoest het geluk der gezinnen? Wat is de prikkel en de worm, die uit den nood en uit de oververzadiging den toorn baart en den schrik, die dreigend staat achter de gestalten van onzen tijd? Wat is de diepste grond der vervreemding van de vreeze Gods en van de heiligdommen des Evangeliums? Wat verlamt den voortgang van alle kerkelijke en echt-christelijke pogingen? Wat opent aan de antichristelijke bewegingen als in storm, deuren en wegen? Welke magt neemt in en colporteert voor de slechte dagbladpers, met name ook voor haar ergste deel, de lokaalpers? Wat lokt den zin der menigte naar die onreine feuilletons, die vuile anekdoten en advertentiën? Wat knaagt aan de tucht in alle vertakkingen van het openbare leven? Van waar het gif aan de wapens, waarmede de ernstige kampstrijden des levens worden gestreden?... De *ontucht* is het, die doodvijandin der waarheid, die ongeschikt maakt om te *gelooven*, omdat zij het tegenbeeld en de karikatuur der liefde is, en die, omdat slechts liefde leven en omdat God de liefde is, tegen-

goddelijk zijn moet, en, hield God niet beschuttend zijne barmhartige hand over alles, het volk in dood en zelfmoord moest nederwaarts rukken. Dit een en ander staat met den hier geteekenden antichristelijken geest, met de daarvoor werkende propaganda en met zijne geheime bondgenootschappen in veel erger zamenhang dan velen geneigd zullen zijn te erkennen. Het is ontwijfelbaar, hier staan op het spel de fondamenten van het Christelijk leven; — ja ware het mogelijk, dat zij konde worden vernietigd, hier geldt het zijn of niet te zijn van de kerke Gods zelve."

Tot zoo verre Dr. Wichern hierover. Ook wat hij verder sprak is hoogst behartigingswaardig; maar om de aandacht thans van het bewuste punt niet af te leiden, zij dit uittreksel voor heden genoeg. Op denzelfden Kerkedag iets later werd door de specialen conferentie over de Magdalenenzaak door den Berlijnschen predikant Gösche verslag gedaan, en de twee eerste punten, waarin dit berigt werd te zamengetrokken luidden: „*a*. Daar de zonde der onkuischheid op schrikbarende wijze toeneemt, heeft de kerk de heilige verpligting, om het openbare geweten over deze zonde te scherpen en voortaan tot bewaring en wederoprigting harer leden ijveriger te werken. *b*. Het is daarom aan elke kerkelijke gemeente gedurig op het hart te binden, om inzonderheid door de kerkeraden openbare ergernissen krachtig tegen te gaan, de jeugd te behoeden en de gevallenen op te zoeken." — O ouders, opvoeders, leeraars, invloedrijke mannen en vrouwen! dat onze oogen op dit punt geopend zijn en onze harten biddend waakzaam. Zij ieder onzer voor zich zelven diep overtuigd, om het daarna anderen in te prenten: dat „de ontucht de doodvijandin is der waarheid en ongeschikt maakt om te gelooven," dat alle onkuischheid van God is vervloekt, en, op Eli's wijze door de vingeren gezien, Gods vloek over land en volk aftrekt.

L. J. van Rhijn.

Zoo spreekt Dr. Wichern, zoo Ds. van Rhijn. Ik was niet op dien Kirchentag. Maar ik zie nu dat eindelijk

ook voor Duitschland de tijd gekomen is, om van die zonde te spreken, waarvan zoo als Wichern te regt zegt: de mond liever zwijgt — ik moet er bijvoegen veel te lang gezwegen heeft.

In een stillen vriendenkring mogt Wichern en vele zijner voortreffelijke vrienden tegen deze zonde getuigd hebben; — maar waar men hem zag, men zag hem nooit daar, waar op den Kirchentag over de Magdalena zaak gesproken werd. Slechts eenmaal toen ik verhinderd werd te komen sprak hij. Die tijd blijkt nu voorbij te zijn. Wij verblijden ons, dat nu eindelijk die hooge deftige eerbaarheid in een diepen toon van smart en verontwaardiging overgegaan is. Het werd waarlijk wel tijd. Dit zwijgen is in mijne oogen, dat zwijgen waarvan de Heer zegt: zoo deze zwegen, de steenen zouden haast roepen. Daarbij is Wichern voor Duitschland, en zoo als blijkt uit de woorden van onzen vriend van Rhijn, ook voor ons land, want waarom zoude hij hem anders den Apostel der innere mission genoemd hebben, eene autoriteit. Zwijgt hij dan zwijgen velen met hem. Spreekt hij, dan ontwaakt bij anderen ook de moed om te spreken. Een iegelijk bedenke toch dat ten dage des oordeels, niet slechts een ieder woord ten kwade zijne veroordeeling zal vinden, maar dat de grootste smart wel zal moeten zijn als de waarheid, die toch een is met de reinheid en de kuischheid, tegen u zal optreden en zeggen: toen ik daar verlegen stond van alle zijde gehoond bespot, en u zoo vriendelijk uitnoodigde een woord voor mij te spreken, toen stondt gij bij mij en liet mij staan. Gij zweegt! Gij deed den mond niet open!

Welk eene aanklagte tegen u, die niet anders zeggen kunt dan dat eene woord: ik zweeg ook liever.

Neen het is geen tijd meer om te zwijgen. Alles dwingt ons te spreken. Zeg het vrij uwe zonen en dochteren dat verheven woord van Wichern, dat alleen opweegt tegen vele jaren zwijgen: dat waarheid, reinheid en kuischheid één zijn. — Dat zij in dat hart te zamen wonen, en de ware kuischheid ook de reinheid des harten is, waardoor het alleen mogelijk is God te zien. Wijd strekt zich des menschen verbeelding uit. Zij omvat

alle dingen, schept of herroept de beelden, die zij gaarne om zich heen plaatst; maar hoe ontzettend is het voor den verdorven mensch, zich gedoemd te moeten zien door eene verbeelding, die van niets dan onkuische beelden omtooverd is. Zoo is het met de verbeelding, als zij onkuisch wordt. Zij is eene magt des kwaads geworden, omdat zij in onze dagen de heerschappij voert over de groote menigte des volks. Ik reis meest derde klasse, maar sta soms verbaasd in vele gesprekken niet anders te hooren dan dubbelzinnigheden, die van dien aard zijn, dat de gansche ziel niet slechts er van vervuld moet zijn, maar wat meer is, jaren er zich op geoefend hebben, om zulk eene vaardigheid en hebbelijkheid in dit kwaad te bezitten.

Ik geloof, de Nederlander is in dat gebied op een hoogst gevaarlijken weg gekomen. Het schijnt mij toe, dat het kwaad zich vermeerderende voortplant. De vraag naar onze scholen, Gymnasiën, Academiën, Universiteiten kan niet gunstig beantwoord worden. Doch ik ben geen vriend van globale oordeelvellingen. Daar is steeds veel dooling in. Onze vriend van Rhijn heeft waarlijk niet te veel gezegd toen hij het stukje schreef: *zijn wij Nederlanders eene Godsdienstige natie?* maar de gansche weg Gods is een weg tot een persoonlijk oordeel over ieder individu; daarom geef ik ook hier het antwoord: Wij zijn ééne, wij zijn gééne onkuische natie. Wijd strekt zich van de eene zijde het kwaad der onkuischheid uit, het zweeft over de oppervlakte en ligt diep verholen in het verborgen. Het openbaart zich naar alle zijden. Hetgeen Wichern zoo juist zeide van dien omvang, van die verborgene diepte, deze strekt zich over alles uit wat het volk zoo zeer tot zich trekt. In ons volk — een huisselijk volk, hindert mij gedurig het meest de onreine toon in de gesprekken; — maar ik weet nog niet of de uitzonderingen hier niet zoovelen zijn, dat zij nog regel kunnen geacht worden. Dit is de andere zijde. Tegen deze gesprekken kunnen de predikanten het meest getuigen. Maar hoe als zij de Academiën zelf verlaten hebben en deze de leer-

scholen waren van zulke schuldige en zondige gesprekken? Hoe als de verbeelding daar gansch bezoedeld en verdorven is?

Onze tijd is zwaar te behandelen, maar er is ontwaken, er is terugkeer! Het ijs is nu gebroken. Wij hopen dat het spreken pligt, het zwijgen in dezen zonde mag worden.

O. G. Heldring.

ER MOET IETS, ER MOET VEEL AAN GEDAAN WORDEN.

„Het begin eens krakeels is gelijk een, die het water opening geeft; daarom verlaat den twist, eer hij zich vermengt," zegt de wijze Salomo (Spr. 17: 14). Deze les, in hare natuurlijke opvatting te weinig betracht, wordt nimmer gereeder behartigd, dan daar waar het den twist geldt tegen de zonde en de ongeregtigheid. Wat zal het baten tegen de zonde te getuigen, vooral als die zoo algemeen is, en men ze als een *noodzakelijk kwaad*, en bijna algemeen zóó beschouwt? Wie zal ons hooren? Maken wij de zaak daardoor niet veel erger? Zouden we niet beter doen, er maar geene notitie van te nemen? Loopt onze eer er geen gevaar bij? Deze en dergelijke zijn eenige van de honderde bedenkingen, die men hoort, wanneer men inzonderheid het wijd om zich heen grijpend kwaad der ontucht wil bestrijden. Te lang heeft de Christenheid dit kwaad oogluikend toegelaten; te lang heeft men slechts enkelen zich laten beijveren om dit kwaad te bestrijden; te weinig nog is het in al zijne vertakkingen en stil maar zeker werkende verwoestingen bekend; te zeer heeft men gemeend, door valsche schaamte gedreven, die zonde niet te moeten noemen, of met open vizier te bestrijden. Men hebbe den moed haar onder de oogen te zien, haar te noemen, haar in hare veelzijdige ontwikkeling op te sporen, haar openlijk in al hare boosaardigheid en verderfelijkheid aan het daglicht te bren-

gen (want uit haren aard schuwt bovenal zij het licht), de conscientiën tegen haar te doen ontwaken. En niet eenige, neen maar honderde en duizende stemmen moeten zich tegen haar verheffen. Wij weten het, ook hier zal het wel weêr zijn: „Wat willen die aâmechtige Joden?" Maar staan wij in den geest van hem, die aan het hoofd stond dergenen, tot wie deze schampere smaadwoorden werden gerigt, wij zeggen met hem: „God van den hemel ZAL het ons doen gelukken; en wij zijne knechten zullen ons opmaken en bouwen."

Daarenboven is het niet des Christens *roeping* om te getuigen? — te getuigen tegen de leugen en de ongeregtigheid, — te getuigen voor de waarheid en de geregtigheid? De wereld heeft den Heer gesmaad, het zij den discipel genoeg, dat hij worde *gelijk* zijn Meester. Zij heeft Hem genoemd een vriend van tollenaren en zondaren; zeker niet omdat Hij hunne zonden goedkeurde, maar omdat Hij kwam om hunne zonden te bestrijden en hen van de heerschappij der zonde te verlossen. Was het aan de eene zijde eene lasterlijke aantijging, als maakte Hij met de zoodanigen gemeene zaak; van een anderen kant lag er eene diepe waarheid in: immers Hij kwam om *zondaren* te roepen tot bekeering en hen te behouden. Overigens staan ons hier de schriftuurplaatsen voor den geest: „Heb geene gemeenschap met de onvruchtbare werken der duisternis; maar bestraf ze ook veeleer." „Die den naam van Christus noemt, sta af van ongeregtigheid." „Haat ook den rok die van het vleesch bevlekt is." Dringend worden de broederen uitgenoodigd deze woorden wel te overwegen.

In mijn geweten gevoel ik mij gedrongen, ook mijne stem, zij ze ook zwak, bij die der broederen te voegen, welke reeds gevraagd hebben: „Is daar nu niets aan te doen?" en op die vraag hebben geantwoord. Reeds vroeger deed ik het in de Magdalena; door Gods genade mag ik het nog dikwerf in mijne bijbellezingen en katechizatiën doen; ik doe het ook thans, in de hoop meerderen uit te lokken, opdat er een algemeene kreet van verontwaardiging opga, en de handen ineen geslagen worden, ten einde al het mogelijke aan te wenden, om op de regte en Godverheer-

lijkende wijze de zonde van ontucht te bestrijden, die, we mogen het niet verhelen, op schrikbarende wijze is toegenomen, hier oogluikend wordt geduld, elders wordt beschermd, dáár zelfs wetens of onwetens wordt bevorderd.

Vertoont de zonde in het algemeen zich volgens Paulus in de twee gestalten van goddeloosheid en ongeregtigheid, waarvan de eerste meer de verwijdering van God en dien ten gevolge de afgoderij in hare verschillende vormen, de andere de misdrijven tegen zijn geopenbaarden wil uitdrukt, en wordt door de zonde de kennis der waarheid verhinderd en belemmerd (Rom. 1: 18, 19), dan moet het onze aandacht treffen, dat, terwijl hare straf van God de overgegevenheid aan de zonde zelve is, in het afgrijselijk tafereel hetwelk de apostel daarvan (vs. 24—32) ophangt, de zonden van ontucht, die vooral met de afgoderij naauw verbonden zijn, bovenaan staan. Zoo was en is het bij den Heiden in zijne grove afgoderij; zoo is het bij den naam-Christen in diens verfijnde afgoderij; zoo bij den menschvergoder in zijne zelfverheerlijking: want aanbidt de mensch het schepsel in plaats van den Schepper; vereert hij slechts de kracht en de heerlijkheid der scheppingsmagt van God in diens werken, zoo vergoodt hij ook noodwendig de vleeschelijke driften zelve en wel bij voorkeur het voorttelingsvermogen in de natuur als de grootste kracht van allen. Zoo wordt hij tot schandelijke ontucht verleid, die, wijl het oog zich nimmer zat ziet, steeds nieuwe wijzen van bevrediging verzint. Het verwondert ons derhalve niet, dat eenerzijds de Heere Jezus, als Hij noemt wat uit het hart des menschen voortkomt, in de eerste plaats vermeldt „kwade gedachten, overspelen, hoererijen," (Mark. 7: 21, 22), en dat van eene andere zijde de apostelen, bij het waarschuwen tegen de zonden, telken male van hoererij en ontucht gewagen, en die mede voorop zetten (1 Kor. 5: 11. 6: 10. Efz. 5: 5. 1 Tim. 1: 10. Hebr. 12: 16. 13: 4. Openb. 21: 8 en 22: 15). Maar geen wonder dan ook, dat deze gruwelijke zonde van ontucht bij den beschaafde zoowel als bij den onbeschaafde gevonden, gepleegd, geduld wordt; ja dat zij

zelfs haren zetel heeft bij zulken, die niet ten eenenmale ongodsdienstig zouden kunnen geheeten worden. Eene godsdienstleer toch die den mensch niet in zijne verlorenheid van nature en doodsschuld voor God nederlegt, die niet de noodzakelijkheid der wedergeboorte uit God verkondigt, en het ware leven in geestelijke gemeenschap met Christus predikt, moge vrij tegen zedeloosheid getuigen, haar veroordeelen; de magt om van haar los te maken heeft zij niet. Tegen wil en dank voert zij er stelselmatig heen. Doode regtzinnigheid is almede geen geneesmiddel; de ondervinding helaas leert het, dat ook zij magteloos is om in deze redding aan te brengen. Hoe zou zij, die hoogmoed kweekt, tot waren ootmoed en godzaligheid, tot een nederigen, reinen wandel voor God kunnen voeren?

„De waarheid zal u vrij maken," sprak de mond der waarheid. Maar hoe dan vrijgemaakt, indien men de waarheid nog zoekt, haar niet gevonden heeft, van haar niet gevonden is? De zonde der ontucht is eene vreeselijke slavernij. Geene redding van haar dan door Christus. Daarom moet Hij in al zijne volheid gepredikt worden; moeten de menschen tot Hem, DE WAARHEID en HET LEVEN gebragt worden, en zij die Hem belijden het door woord en daad voor het oog van iedereen betoonen, dat er geene gemeenschap bestaat tusschen het licht en de duisternis, wandelen in reinheid en eerbaarheid, en met alle magt verkondigen en doen zien, dat de geloovige duur gekocht is en dus naar ligchaam en ziel den Heere toebehoort, en dat zijn ligchaam *een tempel* des Heiligen Geestes is, dat God in hem woont.

Voorwaar, daar is veel schijn-Christendom, weinig wezen; veel schijn-leven, weinig waar leven; veel schijn-vroomheid, weinig ware godzaligheid. Het is een heerlijk voorregt, dat van het Evangelie, zoo als de priester Zacharias, vervuld van den Heiligen Geest, het uitdrukte: „dat God gedachtig was aan zijn heilig verbond, aan den eed, dien Hij Abraham onzen Vader gezworen heeft, om ons te geven, dat wij, *verlost zijnde uit de hand onzer vijanden, Hem zouden dienen zonder vreeze* IN HEILIGHEID EN GEREGTIGHEID VOOR HEM

AL DE DAGEN ONZES LEVENS." Deze waarheid moet den volke, groot en klein, aanzienlijk en gering, weder worden ingeprent, en de godvruchtigen moeten haar meer dan ooit in het leven openbaren, waartoe zij den Heer wel in het vurig en aanhoudend gebed mogen aanloopen.

Men vange daarmede aan in het huis. Dat worde en zij een tempel, waarin *alle* huisgenooten God dienen. Men ga zijnen kinderen voor in heiligen wandel en godzaligheid. Men waarschuwe hen voor de zonde en hare gevolgen. Men verwijdere *alles* wat tot ligtzinnigheid en wulpschheid kan aanlokken; de hoogere stand ga daarin voor. Om onder meer *iets* te noemen: men dulde geene zedelooze prenten; men veroorlove zijnen zonen niet, hunne kamers te versieren met zekere portretten en plaatjes, die groote kunstwaarde mogen bezitten, maar onvermijdelijk het zedelijk gevoel beleedigen of onkuische gedachten opwekken, zoo niet hun aanwezen misschien alreede van erger bedorvenheid blijk geeft, dan men vermoedt en wil aannemen. De blikken, die daarop geslagen worden, zeggen den opmerkzamen betrachter, ach, zoo veel! Men predike in het huis aan kinderen en dienstboden de waarheid zoo als die in Christus is. Men wachte zich voor alle dubbelzinnige, verdachte uitdrukkingen. Men were al die verderfelijke romanlectuur, die de zinnen streelen, de dierlijke lusten prikkelen; ja, ik voor mij geloof, dat de zoogenaamde stichtelijke romans in onze dagen reeds kwaad genoeg hebben gedaan en tot veel schadelijke lectuur hebben aanleiding gegeven. Men prente toch zijnen kinderen een diepen afkeer in voor elke ontucht, en houde hun, vooral den meer ontwikkelden — en vele zijn reeds zoo vroeg, te vroeg, rijp! — het schoone woord van Jozef gedurig en telkens voor: „Zou ik zulk een groot kwaad doen en zondigen tegen God!" Wat men door kuischheid niet durft aanroeren of meent niet te moeten noemen, bevordert men zoo ligtelijk bij zulke jongelieden, die er reeds meer van kennen, dan zij wel weten dat vader of moeder in hen vermoedt: want er is velerlei onkuischheid. „Een jongeling, die geheel rein is,

dat is wel eene zeldzaamheid," zoo drukte zich onlangs nog een jongeling tot mij uit, met wien ik naar aanleiding eener katechizaticles over dit onderwerp sprak. Wat moet er van het opkomend geslacht worden, als wij ouden van leeftijd, die de gevaren kennen, hen niet te hulp komen? Ach, dat de leeraren en meesters met de ouders hierin toch te hulp komen; maar dan ook op den Bijbelschen grond, die 's menschen algeheele verdorvenheid, maar ook zijne schuld; zijne totale onmagt ten goede in zich zelven, maar ook de kracht die daar is in Christus voor allen die door een levend geloof aan Hem verbonden zijn, leert.

Men vergoêlijke toch de zonde niet; we zijn geroepen er tegen te getuigen. De natie ontwake uit haren slaap; zij worde gewaar hoe zij door die pest geheel en al, hetzij regtstreeks hetzij zijdelings, besmet is. Haar daarop aandachtig te maken is vóór alle dingen pligt. Komt er algemeene overtuiging van schuld, wordt allerwege het oog geopend voor het bestaand gevaar, voor de verwoesting die steeds toeneemt, dan zal er eene meer algemeene verootmoediging geboren worden, een roepen tot God: „Heere! behoed ons: wij vergaan!" een vragen: „Wat zullen wij doen?"

Dan zal de hoererij gebrandmerkt worden; men zal zich voor haar beginnen te schamen, wanneer zij in de publieke opinie eene schande, eene misdaad, een onteerende gruwel is. Hare voorstanders zullen zich terugtrekken, en niet opentlijk, zoo als nu maar al te veel geschiedt, optreden. En zij die de maagdelijke eer belagen of kwetsen, zullen *algemeen* verfoeid worden. Dan zal men niet maar alleen den steler en den heler verafschuwen, maar ook den hoereerder en den koppelaar, de hoer en de koppelaarster. Anders zullen wij in onze groote steden weldra zien wat mij in Parijs zoo ontzettend trof: bij alle openbare waterbakken drie- vierderlei affiches aankondigende personen en middelen om van geheime ziekten genezen te worden, en op menig huis een bord, met het opschrift: „maison d' accouchement secret, autorisée, met den prijs daarbij voor een bekend getal dagen, en eene afbeelding, die duidelijk doet zien, dat

hoererij geene zonde meer geacht wordt, waar de mensch enkel voor zijn dierlijk genot leeft.

Misschien acht men dat het te onkiesch is, deze dingen hier zoo te vermelden. Waar men genoodzaakt is, dikwijls onkiesche zaken en woorden langs de publieke straten te vernemen, zonder dat men er zich tegen kan of mag verzetten; daar dunkt mij mogen wij er uit den prang des harten onder verootmoedigend en biddend opzien tot God, met schuldbelijdenis en smeeking om redding, zoo kiesch mogelijk, wel over spreken. Wees zóó kiesch, dat gij voor het onkiesche de oogen sluit, en uit kieschheid de onkuischheid laat voortgaan, — houd u verzekerd, zij zal eerlang zich in het minste niet meer ontzien om er zich over te verblijden, en des te onzinniger voortgaan, omdat zij zich niet meer voor de fatsoenlijke wereld behoeft te schamen, die het immers niet ziet of niet wil zien.

Waarom publieke vrouwen op de straten toegelaten? Waarom, indien men meent ze niet geheel te kunnen verwijderen en verbieden, worden alle bordeelen, al zijn zij nog zoo fatsoenlijke huizen, zoo het heet, niet naar eene afgelegene wijk der stad verwezen? Als men ze als een *noodzakelijk kwaad* beschouwt, dan handele de regering toch met hen als *noodzakelijk* KWAAD, en neme den schijn niet op zich, van ze te beschermen, als NOODZAKELIJK *kwaad*. Ik beschuldig de regering niet: ik wensch alleen dat de afkeer der natie van bordeelen en publieke vrouwen zoo sterk worde, dat zij zich gedrongen, ja genoodzaakt zal gevoelen, om ze, zoo al niet te weren, althans vooreerst eene afzonderlijke wijkplaats aan te wijzen. En kan zulks nog niet, omdat er geene wet op is, dat zij dan gedwongen worde, om daarvoor eene wet in het leven te roepen. Men wenscht der burgeren welvaart te bevorderen: de regering beijvert zich; zij doet wat zij kan; de welgezinden in stad en dorp zullen dit gereedelijk en met dankbaarheid erkennen; maar dat zij dan ook regt beseffe, dat waar onzedelijkheid hand over hand toeneemt, geen welvaart mogelijk is. „Geregtigheid verhoogt een volk; maar de zonde is eene schandvlek der natiën” (Spr. 14: 34).

Weet gij wel, ouders! — niet slechts waar uwe zonen en dochteren heengaan of bij wie, — maar welke wegen zij bewandelen? Houdt ge daar wel acht op? Waarschuwt gij ze wel voor de verleidingen, die uwe zonen, bloeijende jongelingen, uw lust, uwe hoop en vreugde, langs de openbare straten in onze groote steden te gemoet loopen, al zoeken zij die zelfs niet! Maar gij weet het immers, als ge niet moedwillig de oogen sluit, dat zij soms op klaarlichten dag, vooral echter des avonds, worden aangelokt door die ongelukkige zwerfsters, die ronddolen en niet rusten voordat zij hare prooi hebben gevangen? Zouden zulke wezens, indien ook al niet geheel geweerd, toch niet door eene waakzame politie in haar schandelijk bedrijf kunnen te keer gegaan worden? Is niet deze en gene jongeling door list of geweld in de klaauwen des ondiers gevallen en verontreinigd, die, eenmaal gevallen zijnde, uit valsche schaamte zijnen val niet durfde bekennen, en nu de eerste stap geschied is, maar al te ligt op den weg der zonde voortholt en anderen zelfs daarin mede sleept? De verleidde wordt verleider op zijne beurt; wee hem! Men moet maar eenigen omgang met jonge lieden hebben en eenig vertrouwen hebben gewonnen, om dingen te vernemen, die het hart doen bloeden. En uit den grond des harten wordt men gedrongen zuchtend uit te roepen: „Waar moet dat heen? Heere, hoe lange?"

Veel zou ik hier nog kunnen bijvoegen. Ik geloof echter dat ik voor het tegenwoordige genoeg heb gezegd. Alleen kan ik den wensch niet onderdrukken dat de Commissiën voor gevallenen meerder openbaarheid aan hare ervaringen gaven. Zij vooral hebben gelegenheid om kwalen aan te wijzen en welligt ook middelen aan de hand te geven wat daartegen te doen. Zeker ben ik er van, dat indien meer zulke feiten — en gewis zijn er vele, indien niet nog gruwelijker! — aan het licht worden gebragt als in het December-nummer der Vereeniging is geschied dat tot het doen der vraag heeft aanleiding gegeven: „Is daar nu niets aan te doen?" een iegelijk die het met de natie wel meent,

zeggen zal: „Daar moet iets, daar moet veel aan gedaan worden?"

Bidden wij God om wijsheid, om licht en genade. Verootmoedigen wij ons voor den Heer, en wat onze hand ook in dezen zal vinden om te doen, doen wij dit met al onze magt. De belofte des Heeren is daar: „Ik zal raad geven; mijn oog zal op u zijn."

T. M. Looman.

Zoo zij het. Het eene rust op het andere. Aan het eind is de publieke opinie het geweten of de gewetenloosheid van het volk. In onzen tijd geldt het, het ingeslapen, het verdoofde geweten weder te doen ontwaken. Dit kan niet anders dan door getuigenis.

Hoe menigwerf is mij de spreuk: „deze dingen zullen onder u niet genoemd worden" op de lippen gekomen, als ik tegelijk tegen het spreken van zondige taal moest getuigen, en toch al sprekende wenschte het zwijgen op te leggen. Die spreuk is een der heiligste en meest heiligende woorden der Heilige Schrift.

O. G. Heldring.

DE TENTOONSTELLING TE LONDEN.

DE DIAMANT, DE BIJBEL, DE MARTELARES.

De tentoonstelling! Alles toog derwaarts; zouden wij er ook niet heengaan? Op zoo vele omnibussen stond *Exhibition;* wij behoefden slechts op te stappen en voort te rijden. Wij spraken dan ook af in een kring van vrienden derwaarts te gaan. Ik ben geen enthusiast voor wereld-tentoonstellingen. Het vele en velerlei vermoeit mij. Ik zocht al spoedig de stilte, de eenzame wandeling. Te denken valt er overal, voorzeker ook hier. Ik had ook tijd genoeg. Om één uur traden wij het gebouw binnen. Klok zes zouden wij ons aan de groote fontein wedervinden. Vijftig-, zestig duizend menschen waren er dien dag met ons. Elkander weder te vinden, is onmogelijk, als men eens uit elkander geraakt. Ieder gaat dan zijnen weg, en komt aan het eind daar, waar hij zich verheugt weder een bevriend aangezigt te zien. Allen zeggen dan: Wat is dat schoon! Ieder heeft wat gezien dat zijne gansche ziel vervulde. Welnu, ook ik had drie zaken gezien, die mij magtig interesseerden.

Een diamant, een bijbel, eene schilderij. Een diamant. De Kohinoor. Het is de grootste diamant, die de aarde kent. Wie haar bezit is de rijkste man der wereld. Hij heeft iets, wat niemand hem betalen kan. Wat was er een gedrang rondom dien diamant, van den morgen tot den avond. Men moest zich voort laten dragen, om er bij te komen. Dan ging het nog zeer langzaam. Eindelijk staat men er voor en zegt vol verbazing: „Is dat

nu die ontzettende diamant, waarover zooveel oorlogen, zooveel moorden van vorsten en koningen hebben plaats gevonden? Eens de sieraad van de vorsten van Hindostan, nu het edelgesteente der tentoonstelling."

Men staat er toch bij stil en zegt: „Wat is dat toch wonderlijk, dat de geheele aarde zich vereenigt om dezen steen te noemen, de parel der steenen?" Uiterlijk zoudt gij hem voor een stuk schitterend kristal aangezien hebben. Meer is hij ook niet. Zoo groot als een langwerpig duiven-ei.

De lezer zal het mij toestemmen, dat er al heel wat toe behoort om te kunnen zeggen: „Dit is nu de rijkste schat van de geheele tentoonstelling." Zie slechts rondom u.

Zeg mij nu toch eens, als gij alleen overgebleven waart uit den zondvloed, en een engel voerde u in de Exhibitie en zeide: „Gij kunt nu van alle deze dingen u eene zaak kiezen," en gij hadt een ganschen dag tijd, en eindelijk stond gij daar stil bij eene tafel, waarop alleen Bijbels lagen, zeg mij wat zoudt gij kiezen, den Kohinoor of een Bijbel?

Gij staat eenigzins verlegen. Ontveins het u zelven niet. Allen hebben wij van nature eene neiging tot den diamant. Of het nu effecten, of landerijen, of goud is, het is altijd de Kohinoor. Maar de Bijbel. Mij dunkt, die man daar in de gevangenis in Frankrijk, o! hij zat daar zijn leven lang, hij had niets dan een Bijbel. Hij had hem in den muur in een kastje, dat hij gemaakt had door een uitgebroken steen, verborgen. Hij zat daar om zijns geloofs wille. Hij troostte zich dag aan dag met dat Woord Gods. Zoudt gij denken dat hij, zoo gij hem den Kohinoor in ruiling aanboodt, een oogenblik zich zoude bedacht hebben om zijnen Bijbel er voor te geven? O neen!

Maar ik zag nog eene schilderij. Het was eene jonkvrouw, drijvende op de baren, alsof de engelen Gods haar droegen. Een lichtkrans omgaf haar. Het was eene martelares. Zij werd gedood om haars geloofs wil. Heerlijk was de rust, die op haar gelaat lag. Iets hemelsch, iets goddelijks was er in deze jonkvrouw.

Zij was mij het liefste, wat ik daar zag.

Om dien Kohinoor zijn bloed en tranen vergoten.

Om dien Bijbel zijn bloed en tranen vergoten.

Ook die jonkvrouw werd gedood om haar geloof in dat Woord Gods.

In Holland, in Engeland hebben duizenden, tienduizenden de martelaarskroon verworven om dien Bijbel.

Goddank! het is zoo. De aarde kent een volk, dat alle dagen bereid is te sterven, voor dat Woord Gods. Tot dat volk te behooren is groot, is heerlijk.

Toen ik daar zat, tegenover het prachtige schilderstuk der martelares — toen dacht ik aan dien Kohinoor, aan dien Bijbel, en zag rondom mij die schare van 50,000 menschen; toen vroeg ik mij af hoe velen van die duizenden mogen wel de goede keuze reeds gedaan hebben. Ik dacht aan den grooten dag van Gods toekomst; aan de stad Gods, wier straten zijn diamanten. Wat heeft de mensch op aarde veel te winnen. Wat is een diamant tegen eene stad van diamanten?

Toen dacht ik aan het rijk zijn in God en gij ook, lezer, niet waar? Gij ziet het wel, een ieder heeft zijne eigene droomen en gedachten, ook op de tentoonstelling. Doch wie zegt ons wat de mensch al omdraagt in dat zwijgend hart?

Ik ben andermaal niet naar de Exhibitie gegaan. Ik had er genoeg gezien.

BOEKAANKONDIGING.

Schelling's *Wijsbegeerte der Openbaring*, door Dr. A. van der Linde. Amsterdam, P. M. van der Made, 1862.

> Ob ich eine Schule will? — Ja, aber wie es Dichterschulen gab. So mögen gemeinschaftlich Begeisterte in gleichem Sinn fortdichten an diesem ewigen Gedicht. Gebt mir einige der Art, wie ich sie gefunden habe, und sorgt, dass auch der Zukunft Begeisterte nicht fehlen, und ich verspreche euch einst noch den Ὅμηρος (das einigende Princip) auch für die Wissenschaft. Hierzu bedarf es keiner Schüler, so wie keines Hauptes noch Meisters. Keiner lehret den andern, oder ist dem andern verpflichtet, sondern jeder dem Gott, der aus allen redet.
>
> Schelling.

Wie in de eerste jaren dezer eeuw des namiddags te Jena over de markt ging, kon daar eene menigte studenten zien zamenstroomen, zoo talrijk, als op geen ander uur van den dag het geval was. Een feestmaal van jongelieden uit dezelfde landstreek, of eene bijeenkomst der studenten van eene der faculteiten kon de reden van dien toeloop niet zijn, want men zag daar jongelingen uit de verschillendste streken bijeen, studenten in de theologie, de regten en de medicijnen, en zelfs mannen van rijperen leeftijd, die de akademische loopbaan reeds lang hadden afgelegd, of van een anderen stand waren, dan dien der geleerden.

Alleen de vreemdeling kon vragen: „Wat is hier te doen?" Ieder die zich maar weinige dagen aan de universiteit had opgehouden, wist, dit is het uur waarop Schelling zijne lezingen over natuur-philosophie houdt.

Wat was het toch, dat jongelingen en mannen, van nabij en van verre, naar Schellings lezingen trok? Was het slechts de persoonlijkheid van den man, of de oorspronkelijke bevalligheid zijner voordragt; lag daarin die aantrekkingskracht? Zeer zeker; als ik uit eigene ervaring mag spreken, was de indruk, dien deze persoonlijkheid maakte, zoo ongemeen, als ik bij geen anderen der leeraren van mijn tijd heb aangetroffen. Schelling was, toen ik hem hoorde, naar zijn leeftijd een jongeling gelijk wij; de eerbied, dien wij allen voor hem hadden, gold eene in geheel zijn wezen liggende waardigheid, een andere dan die, welke de rijpere leeftijd, eene veeljarige ondervinding aan een vergrijsd hoofd verleenen. In zijne levende woorden lag eene innemende kracht, waaraan geene jeugdige ziel, zoo zij slechts eenigzins ontvankelijk was, weerstand kon bieden. Iemand, die niet zoo als ik belangstellend toehoorder was, zal het misschien niet begrijpen, wanneer ik hem zeg, dat het mij, wanneer Schelling tot ons sprak, dikwijls te moede werd, alsof ik Dante, den ziener eener voor het geheiligde oog geopende wereld, las en hoorde.

Maar noch de persoonlijkheid, noch de levendmakende kracht zijner mondelijke voordragt konden alleen de redenen zijn, die ten aanzien der Schellingsche philosophie, zoodra zij door geschriften bekend werd, eene belangstelling en geestdrift opwekten, zoo als te voren en daarna sedert langen tijd aan geene litterarische verschijning te beurt viel. Dit moest alleen aan den inhoud worden toegeschreven.

Men zal het daar, waar het zinnelijk waarneembare dingen of natuurlijke verschijnselen geldt, een leeraar of schrijver terstond kunnen aanzien, of hij uit eigene aanschouwing en ervaring spreekt, dan blootelijk van datgene, wat hij van anderen gehoord of zelf uitgedacht heeft. Slechts dat, wat ik zelf gezien en ervaren heb, heeft zekerheid voor mij; daarvan kan ik met overtuiging

spreken, welke zich dan ook aan anderen mededeelt. Evenzoo gaat het met de inwendige ervaring. Er bestaat eene hoogere werkelijkheid, welker aanzijn de kennende geest in ons met dezelfde zekerheid en zuiverheid kan ervaren, als ons ligchaam door zijne zinnen het zijn der uitwendige, zigtbare natuur. Deze, de werkelijkheid der stoffelijke dingen, stelt zich voor onze waarnemende zinnen daar als eene daad van dezelfde scheppende kracht, door welke ook onze ligchamelijke natuur is geworden. Het bestaan der zigtbare wereld is evenzeer eene daadzaak, als het bestaan van het kenvermogen. Ook voor den kennenden geest in ons is die hoogere werkelijkheid nabijgekomen als een geestelijk, beligchaamd feit; hij zal haar gewaar worden, als zijne kennis zich verheft tot het erkennen van Hem, van wien hij gekend wordt, en uit wien volgens eene gelijkmatige orde de werkelijkheid van het stoffelijk en geestelijk worden voortkomt. En dit gewaar worden eener geestelijke, goddelijke werkelijkheid, in wien wij leven, ons bewegen en zijn, is het hoogste gewin van het aardsche leven en van ons vorschen naar wijsheid. Dat Schelling een geloovig Christen was en is, dat heeft hij bij iedere gelegenheid waar het noodig was, openlijk bekend. Reeds in dien tijd waren er onder de jongelieden, die hem hoorden, die het „ahnden" wat hij met intellectuële aanschouwing bedoelde, door welke onze geest den oneindigen grond van alle zijn en worden moet vatten. Zij hadden daarvoor het woord gelooven gehoord. Meer dan veertig jaar later verklaarde eene vereeniging van mannen, rijp in kennis en ondervinding, aan welker hoofd August Neander en Twesten, als Schellings toehoorders te Berlijn, in hunnen brief van dankbetuiging aan den hoog geachten leermeester, dat „seine Vorlesüngen ihnen den Weg zu einer positiven, Begriff und Leben, Glauben und Wissen in Einklang bringenden Philosophie gezeigt haben."

Ja, zoo als ik reeds zeide, niet in de persoonlijkheid, niet in zijne rede lag de magt, door welke Schelling met zijne philosophie de algemeene aandacht trok, maar in haar innerlijke waarheid. Schelling sprak met overtui-

ging uit, wat hij zelf intellectueel geschouwd en ervaren had, en deze overtuiging van een iets, dat werkelijk zoo is, deelde zich aan anderen met onweerstaanbare kracht mede.

Schellings voorlezingen waren het middelpunt van een wetenschappelijk verkeer, dat voor allen, welke daaraan deelnamen, een zeer weldadigen en leerrijken invloed uitoefende. Men gevoelde de behoefte, even als bij de oplossing van een moeijelijk vraagstuk, om elkander de gevolgtrekkingen mede te deelen, die men bij het bepeinzen van de denkbeelden des meesters gemaakt had, en te vernemen wat anderen daarin hadden gevonden, Bij zulke gelegenheden ontmoetten zich dikwijls dezulken, die elkander zonder dat, uithoofde van hunne verschillende studiën en beroepsbezigheden naauwelijks zouden hebben opgemerkt. De wetenschappelijke zin, dien alle ernstige toehoorders van Schelling met elkander gemeen hadden, vormde een verbond van geesten, dat na het uiteengaan der leden in de meest verschillende rigtingen van het maatschappelijk leven niets van zijne innigheid verloor, maar integendeel door het zamenwerken in gelijken zin met de jaren steeds krachtiger werd.

Zoo sprak Schubert van zijn ouden leermeester in het jaar van zijn overlijden, 1854. En toen nu in 1859 de Philosophie der Openbaring in het licht verscheen, las men in de Neue Evangelische Kirchenzeitung van den 19 Maart:

Wanneer de „Neue Evangelische Kirchenzeitung" wijst op de zoo even uitgekomene Philosophie der Openbaring, die uit Schellings nalatenschap in het licht kwam, zoo kan het natuurlijk niet bij haar opkomen dit reusachtige werk, de rijpe vrucht van een langdurig, geniaal leven in een paar bladzijden te beoordeelen. Deze taak zal de philosophische en theologische wetenschap op menigvuldige wijzen en gedurende langen tijd bezighouden. Maar verwijzen naar dit boek en er de studie van aanbevelen, dat moest ook door dit blad geschieden. Het kan niet dan heilzaam zijn, wanneer men zich uit het gedwarrel der kerkelijke en politieke quæstien eens

terugtrekt, om zich aan zulk eene studie te wijden, en de aandacht te vestigen op de hoogste vraagstukken, die voor het oppervlakkige geloof naauwelijks bestaan, maar voor de bewuste kennis van dat geloof gedurig nieuwe vragen doen oprijzen, of voor de oude nieuwe en grondiger antwoorden verlangen.

De lezer zal dadelijk opmerken, hoe Schelling overal de feitelijkheid en oorspronkelijkheid der openbaring vasthoudt. Hij wil niet weten van eene openbaring, die niets openbaart, en die niet werkelijk hooger is dan de menschelijke rede; maar juist in hare werkelijkheid wil hij haar opvatten, en daarin staat hij lijnregt tegenover alle spiritualistische „vervlugtigingen," den gevaarlijksten vijand der ware theologie. In dat opzigt kan onze tegenwoordige theologie, ofschoon zij zich nooit in de philosophie mag verliezen, toch veel van deze wijsbegeerte der openbaring leeren. Het is eene providentiele leiding, dat juist in dit oogenblik, waarin wij op het gebied der speculatieve wijsbegeerte zoo weinig werkzaamheid in de theologie zien ontwikkelen, waarin eene zekere vrees daarvoor heerscht en eene neiging bestaat, zich door het beroep op verjaring van alle grondiger studie der theologische vraagstukken af te maken, dat juist in dezen tijd in Schelling's nagelaten werken een krachtige stoot en de beste opwekking tot eene levende en grondiger theologische studie is gegeven; een oordeel, zeer onlangs door den heer Chantepie de la Saussaye bevestigd.

Het is dat werk, waarvan wij de vertaling aankondigen, eene onderneming, die door menigeen met belangstelling wordt gadeslagen. Ieder die de werken van onze naburen eenigzins kent, weet hoe moeijelijk hunne taal en vooral dergelijke bespiegelingen zijn weder te geven, zonder dat men het stof van den vlinder in de hand houdt. In hoever de vertaler deze moeijelijkheid te boven kwam kunnen wij nog niet beoordeelen, of liever dat oordeel laten wij aan eene meer bevoegde kritiek over. Wij vergenoegen ons liever met de aankondiging en aanbeveling van zijn werk, omdat wij bij ervaring weten hoeveel men aan Schelling verschuldigd zijn kan.

Er zijn weinig philosophen, die zoo onjuist beoordeeld zijn geworden als hij, hetgeen misschien hoofdzakelijk is toe te schrijven aan de geschriften zijner leerlingen, of om een woord van Tieck te gebruiken, aan de werken zijner „verdunners," eene soort van geleerden, die zich altijd om eene dergelijke verschijning vormt en dikwijls gedurende langen tijd de licht en leven gevende kern onzigtbaar maakt of verduistert.

Wie doch ein einziger Reicher so viele Bettler in Nahrung
Setzt! Wenn die Könige baun, haben die Kärrner zu thun.

schreef Schiller van Kant en zijne uitleggers.

Het eerste volk, dat op die indirecte wijze met Schelling bekend werd, was het Engelsche, in een tijd, dat men in Nederland eerst regt Kantiaansch begon te worden. — Coleridge en zijne school hadden veel van Schelling geleerd, en door deze oefent hij nog heden op de zoogenaamde intuitionalisten, de naam voor eene moderne rigting in Engeland, een magtigen invloed uit.

In Frankrijk werd Schelling verfranscht door Victor Cousin; hoe weinig en onjuist hij daar bekend is, kan o. a. blijken uit het volgend oordeel van den heer de Pressensé, in zijne Conférences sur le Christianisme dans son application aux questions sociales, blz. 311.

Le spinozisme, lazen wij daar, comme on l' a souvent dit, n' était que la première édition de la philosophie de l' identité, et Schelling n' a fait que l' illustrer de son brillant langage." Ieder die Schelling eenigzins heeft leeren kennen, weet dat hij juist met alle magt tegen die beschouwing heeft gestreden, ja misschien is er tot nog toe niemand geweest, die Spinoza beter begrepen en krachtiger bestreden heeft dan juist Schelling, zoodat de ware wetenschap hem met regt als Spinoza's tegenbeeld aanmerkt. (Men zie o. a. zijne philosophische Briefe über Dogmatismus und Kriticismus. VIII brief). De phrase „illustrer de son brillant langage" is onverantwoordelijk.

Bij ons is het, geloof ik, de heer Groen van Prinsterer, die, in zijne Beschouwingen over staats- en volkerenregt in 1834, de studie van Schelling het eerst

heeft aanbevolen, als van een wijgeer, dien men hier te lande meer veroordeeld dan verstaan schijnt te hebben, blz. 37. In hetzelfde werk nam de heer Groen ook zijne definitie van wijsbegeerte, als „die Wissenschaft des Wissens" over, blz. 77, die Schelling echter zelf weder aan Fichte had ontleend. En zeker was het geen toeval, dat die stem moest uitgaan van den schrijver der „Platonica prosopographia," die in meer dan een opzigt aan den grooten wijsgeer verwant is; want indien men Hegel dikwijls den Aristoteles onzer eeuw heeft genoemd, Schelling is zeker haar Plato. Intusschen geloof ik niet, dat velen door die woorden zijn opgewekt om Schellings werken uit Duitschland te ontbieden, Daar toch hielden Hegel, ofschoon hij zelf reeds in 1831 was overleden, en zijne destruerende jongeren alle gemoederen bezig. Schelling, die Hegel reeds lang had wederlegd en veroordeeld, had zich eenigzins van het wetenschappelijk tooneel teruggetrokken en bewaarde een standvastig stilzwijgen, hetgeen niet zonder wantrouwen werd aangezien.

Rustig doceerde hij aan de hoogeschool te Munchen zijne philosophie en schreef in die tijden aan Perthes, die hem een der eerste werken van Tholuck had toegezonden:

„Ik dank u voor de nadere kennismaking met den jongen ijveraar, van wien ik tot hiertoe nog maar in de verte gehoord had. Dat ik hem niet als tegenstander beschouw, daarin hebt gij volkomen gelijk. Het onderscheid tusschen mij en deze heeren bestaat alleen hierin, dat zij spreken van hetgeen zij zelven bekennen niet te kunnen uitvoeren, terwijl ik tot hiertoe heb gezwegen van hetgeen ik werkelijk verrigten kan. Bescheidener zou het zeker van de jongelieden zijn, indien zij de mogelijkheid onderstelden, dat de schrijver van het opstel tegen Jacobi en van de Verhandeling over de Vrijheid, door wien zij zelven eerst tot de vorderingen, welke zij thans maken in staat gesteld zijn, toch nog verder zien kon dan hij tot hiertoe heeft goedgevonden te doen blijken."

En thans is ook Schelling weggenomen, doch niet, voordat hij geleverd had, wat hij verrigten kon. Hij

wist het woord en hij heeft het verkondigd, mag ik antwoorden op de onregtvaardige dichtregelen van een edelen afgestorvene *) en nog onlangs hoorde ik van een hooggeachten vriend, aan wien de hofprediker Strauss, (niet te verwarren met den schrijver van het Leben Jezu), die zelf zeer met Schelling bevriend was, medegedeelde, dat deze hem eens gezegd had: het eenig onderscheid tusschen mijn geloof en dat van den eenvoudigsten Christen bestaat daarin, dat ik geloof eenigzins te kunnen verklaren, hetgeen de ander slechts heeft aangenomen.

Gaarne had ik met die woorden besloten, indien de voorrede van de aangekondigde vertaling mij niet drong om nog even mij zelven te verdedigen. Naar aanleiding van een weinig beteekenend woord van den heer Renan, dat de heer van der Linde in zijn citaat had moeten overnemen en niet weglaten, schreef ik aan mevrouw Bosboom Toussaint, dat het voor mij een belangrijk verschijnsel is in de ontwikkeling der menschheid, dat het denken in dichten, de philosophie in poësie moest eindigen.

Dat kon er bij den heer van der Linde niet door; ik gaf daar eene apologie, die oneindig meer kwaad dan goed sticht, enz. enz., want ik ga al de vraagteekens van den vertaler over, om eindelijk op de laatste vraag: waar ter waereld die poësie-philosophie bij Schelling te vinden is, eenvoudig met deze wedervraag te antwoorden.

Weet Dr. van der Linde dan niet, dat Schelling zelf zijn systeem, System des *transcendentalen* Idealismus heeft genoemd en daarvan op deze wijze heeft getuigd? 1 Abth. III. blz. 628:

„Ein System ist vollendet, wenn es in seinen Anfangspunkt zurückgeführt ist. Aber eben diess ist der Fall mit unserem System. Denn eben jener ursprüngliche Grund aller Harmonie des Subjektiven und Objektiven, welcher in seiner ursprünglichen Identität nur durch die intellektuelle Anschauung dargestellt werden konnte, ist es, welche durch das Kunstwerk aus dem Subjektiven völlig

*) Abrm. des Amorie van der Hoeven Jr. Herinneringen van mijne Academiereis in 1843 9e brief. Aan Schelling, den wijsgeer.

herausgebracht und ganz objektiv geworden ist, dergestalt, dass wir unser Objekt, das Ich selbst, allmählich bis auf den Punkt geführt, auf welchem wir selbst standen, als wir anfingen zu philosophiren.

Wenn es nun aber die Kunst allein ist, welcher das, was der Philosoph nur subjektiv darzustellen vermag, mit allgemeiner Gültigkeit objektiv zu machen gelingen kann, so ist, um noch diesen Schluss daraus zu ziehen, zu erwarten, dass die Philosophie, so wie sie in der Kindheit der Wissenschaft von der Poesie geboren und genährt worden ist, und mit ihr alle diejenigen Wissenschaften, welche durch sie der Vollkommenheit entgegen geführt werden, nach ihrer Vollendung als ebenso viel einzelne Ströme in den allgemeinen Ocean der Poesie zurückfliessen, von welchem sie ausgegangen waren."

Doch genoeg, want ik nam mij voor de aandacht te vestigen op het belangrijke werk, waarmede Dr. van der Linde onze letterkunde heeft verrijkt, eene verlaling, waartoe mij de moed zou hebben ontbroken.

Januarij 1863. W. van der Jagt.

BUITENLANDSCHE BERIGTEN.

Denemarken. — *Uit- en inwendige zending.* — Uit Denemarken worden ons verblijdende berigten van toenemend godsdienstig ontwaken medegedeeld. De zaak der Evangelische zending wekt meer en meer belangstellende deelneming. De derde algemeene vergadering van het Deensche zendelinggenootschap, die dit jaar aan een der uiteinden van het rijk is gehouden in de kleine stad Ribe, had derwaarts niet minder dan bij de 2000 personen gelokt, van welke vele van de verst verwijderde provinciën waren gekomen; en de berigten, die men er van het zendingswerk, vooral van Groenland, mededeelde, schenen op de aanwezigen heilzame indrukken te weeg te brengen. Verleden jaar is er te Koppenhagen een zendelingshuis opgerigt, met vijf kweekelingen, die alle tot den boerenstand behooren. — Ook zijn er vele kleine genootschappen voor inwendige zending in het leven geroepen, die op onderscheidene punten van het land verspreid zijn. Vaak worden hunne vergaderingen in de open lucht door één- of tweeduizend personen bijgewoond. De Bijbel en Traktaatgenootschappen nemen van jaar tot jaar in uitgebreidheid van werkzaamheden toe; vooral het laatste, dat nog maar omstreeks vier jaren bestaat.

Groot-Brittanje. — *De zondagscholen.* — In de laatste groote zamenkomst van de zondagscholen te Londen zijn merkwaardige resultaten van deze inrigtingen aan het licht gekomen. De zedelijke toestand van Londen is in zekere opzigten tegenwoordig schrikwekkend; maar die was het blijk-

baar nog erger, toen Raikes de eerste zondagschool oprigtte. Volgens de bekentenis van bevoegde beoordeelaars bestaat er vooruitgang in het godsdienstige, en deze wordt door hen aan de vermeerdering der zondagscholen toegeschreven. Bij de 3 millioen kinderen bezoeken deze scholen in het vereenigd Rijk van de Brittannische eilanden. In Ierland werd de eerste dezer scholen opgerigt in 1770; tegenwoordig telt men er meer dan 2700, met 21,302 onderwijzers en 233,390 kinderen. Schotland bezit 40,000 onderwijzers en 400,000 leerlingen op deze scholen, om niet te spreken van bijna 800,000 jongelieden, die de bijbelklassen onder leiding van predikanten bezoeken.

— *Essays and Reviews.* — Dr. Lushing heeft zijn vonnis over twee van de zeven schrijvers van dit boek uitgesproken, dat zoo veel opschudding in Engeland veroorzaakt heeft. Dr. Williams en Wilson zijn veroordeeld tot een jaar schorsing in hun ambt en honorarium, en tot betaling van de proceskosten. De veroordeelden hebben geapelleerd op het Comitté van den bijzonderen raad.

— *Anglikaansche geestelijkheid.* — Er zijn in Engeland 28 bisschoppen, 30 dekens, 72 aarts-diakenen en omtrent 17,000 clergymen. In Ierland zijn 12 bisschoppen, 32 dekens, 1536 kerspelen. In Schotland 7 bisschoppen, 161 clergymen. In de koloniën 44 bisschoppen en 1781 clergymen. Totaal: 91 bisschoppen, 62 dekens, 72 aartsdiakenen, 20,478 clergymen.

FRANKRIJK. — *De Hervormde kerk te Lyon.* — De Kerkeraad der Hervormde gemeente te Lyon berigt in zijn laatste jaarverslag, dat zij goed vooruit gaat. De zon- en feestdag-godsdienstoefeningen worden talrijker bezocht; het zingen gaat beter, op twee plaatsen buiten de stad heeft men godsdienstoefening aangevangen en die blijft stand houden. Zeven bloeijende scholen, van welke twee voor kleine kinderen, bevatten zamen meer dan 600 leerlingen, waarbij, ter vorming van de twee zondagscholen een honderdtal volwassenen van beiderlei sekse komen. Bij deze inrigtingen voor de jeugd moeten wij nog twee genootschappen ter bescherming en een genootschap van meisjes voegen, alsmede voor allen eene volksbibliotheek uit omtrent 2000 boekdeelen bestaande. De aan haar verbonden gemeente van Ferney heeft dit jaar een

schoolgebouw kunnen voltooijen, dat zij reeds sints lang zeer noodig had. De gemeente te Lyon munt uit in liefdewerken, die allen met ijver door de gemeenteleden worden voorgestaan.

— *Toenemende liefdadigheid der Hervormde gemeente te Parijs.* — De Hervormde gemeente te Parijs is in de laatste tien jaren op eene verblijdende wijze in liefdadigheid en in ontvangsten voor de armen vooruit gegaan. In plaats van 48 diakens die zij toen telde, bezit zij er thans 90, en de som die zij voor liefdewerken besteedde, is bijna verdubbeld; van 58,000 francs is zij tot nagenoeg 80,000 gestegen. Het aantal harer scholen is verviervoudigd; het is van 4 tot 16 vermeerderd.

— *De nakomelingen van een Franschen vlugteling.* — Iedereen weet, dat de koningin van Engeland uit het huis van Brunswijk afstamt, en onder hare lijnregte voorouderen Eleonora, hertogin van Zell, telt; ook weet men, dat deze princes eene Fransche en Protestantsche was, die ter zake van godsdienst naar Duitschland was geweken, zijnde de dochter van een edelman uit Poitou, Alexander Dexmiers, heer van Olbreuse, die van de dragonnaden geleden had en om der wille van de godsdienst te Rochelle was gevangen geweest. Maar niet even algemeen weet men, dat de direkte nakomelingen van den heer Dexmiers, ten gevolge van de veelvuldige huwelijksverbindtenissen van de in Europa regerende vorstelijke familiën met het huis van Brunswijk, tegenwoordig niet alleen den troon van Engeland bezitten, maar ook dien van Rusland, van Pruissen, van Wurtemberg, van Nederland en Denemarken. Bij al die vorsten moet men voegen de souvereinen van Hessen, van Weimar en eindelijk van Brunswijk; zoodat het aantal kroonen, die door de nakomelingen van den Poitouschen Hugenoot tegenwoordig gedragen worden, negen bedraagt. Voegen wij hier per memorie eene Duitsche vorstin bij, de eerste vrouw van den Franschen keizer. Onder de talrijke vorsten, die aan de eene of andere dezer gekroonde familiën verbonden zijn, komt ook nog voor prins Napoleon, kleinzoon van den koning van Wurtemberg. (Men zie »Ersch und Gruber, All. Encyclopedie," en de »Revue Germanique" van 1 September l. l. blz. 58).

Duitschland. — *Godsdienstige statistiek.* — Blijkens eene te Frankfort opgemaakte statistiek, tellen al de Staten die tot het Duitsche Verbond behooren, te zamen 45 millioen inwoners, van welke 23,000,700 Roomsch-Katholieken, 20,348,000 Protestanten, 476,000 Israëliten zijn, terwijl de overige tot onderscheidene niet bijzonder vermelde sekten behooren.

— *Der Protestanten minderheid in getalsterkte: hunne meerderheid in het verstandelijke.* — Een Engelsch blad heeft in een artikel handelende over Duitschland doen opmerken, dat dit land omtrent 23 millioen Roomsch-Katholieken en 20 millioen Protestanten telt. Nogtans heeft de ontzaggelijke groote meerderheid boeken, die daar jaarlijks worden uitgegeven, Protestanten tot schrijvers. Van tien tijdschriften zijn er negen Protestantsch. Het aantal Protestantsche universiteiten is grooter dan dat der Roomsche, en in deze laatste is de meerderheid der professoren Protestantsch. Van zes kandidaten, die zich voor een leerstoel, welke ook, aanbieden, zijn er door elkander gerekend, vijf Protestantsch.

Pruissen. — *De gevangenissen en Dr. Wichern.* — De beroemde Wichern, direkteur van het bekende Rauhe Haus bij Hamburg, dat tot model voor andere dergelijke inrigtingen heeft gediend, was voor eenige jaren door wijlen Frederik Wilhelm IV tot inspekteur-generaal van de gevangenissen in het koningrijk benoemd. Zijne eerste zorg was om oppassers te vormen, die op de gevangenen eenen Christelijken invloed konden uitoefenen. Hij heeft zich daarmede bezig gehouden zoowel in het Rauhe Haus als in het St. Jansgesticht te Berlijn. Het werk van Wichern heeft in de Pruissische kamers heftige aanvallen te verduren gehad. Die door hem gevormde geëmploijeerden om de gevangenen te *katechizeren;* die Bijbels in elke cel geplaatst — dit alles is door zekere partij als zoovele grove verkeerdheden voorgedragen. In de daaruit gevolgde deliberatie, zijn merkwaardige en hoogstbelangrijke bijzonderheden medegedeeld, aangaande de gevangenis »Moabit" geheeten, alwaar alles reeds sedert twee of drie jaren naar den wensch van Wichern te werk gaat, en alwaar de op de meest verharde gevangenen verkregen

uitwerkingen tot eer van God en van den invloed des evangelies verstrekken. Onmiddelijk is er eene gelukkige vrucht van de openbaarmaking dezer debatten gezien. Op eene nieuwe aanvraag van Wichern, hebben zich in minder dan drie maanden 98 jongelieden in een geest van Christelijke zelfopoffering aangeboden om tot deze niet aanzienlijke posten te worden bekwaam gemaakt.

— *Het Martha-gesticht te Berlijn.* — Op twintig mijlen rondom Berlijn, overal waar men gewoon is biljetten aan te plakken, kan men eene belangrijke aankondiging lezen, bekend makende dat in de Schwedter-straat van deze groote stad het »Martha-gesticht" wordt gevonden (de nieuwe naam van het vrouwen-logement, Mägdeherberg), en dat dit gesticht bijzonder bestemd is om jonge dochters te verplegen, die uit de provinciën komen om eene dienst te zoeken. Van tijd tot tijd ontvangen al de predikanten in geheel het rijk eene circulaire, die hun evenzoo het bestaan van deze inrigting herinnert.

BOHEMEN EN MORAVIE. — *Duizendjarige gedenkdag.* — De Evangelische Christenen van Bohemen en Moravië zijn voornemens om op 23 Augustus aanstaande in de open lucht godsdienstig te gedenken de invoering van het Christendom, welke in deze streken ten jare 863 plaats had.

ZWITSERLAND. — *Zondagscholen.* — Het kanton Neuchâtel bezit op eene bevolking van bijna 75,000 zielen 90 zondagscholen, die door bijna 5000 kinderen worden bezocht.

— *Consequente rationalisten.* — Op voorstel van den predikant Wagner, die weleer te Glarus was afgezet, heeft de Hoogduitsch-Hervormde Gemeente te Genève bij meerderheid van stemmen besloten, de apostolische geloofsbelijdenis af te schaffen en eene gemeente te stichten, gegrond op de rede en vrij van alle vroegere dogmatische formules. Ziedaar dus ook in Zwitserland, wat men elders noemt eene gemeente van vrijdenkers! Met andere woorden hebben zij formeel afstand gedaan van de belijdenis des Christendoms.

— *Bijbelvrouwen in Lausanne.* — Ook in Lausanne is op aansporing van mevrouw Roingard de proef met eene bijbelvrouw genomen, om de Heilige Schrift onder de verwaar-

loosde vrouwen te brengen. In weinige maanden heeft deze 32 Bijbels en 66 Nieuwe Testamenten tegen eene ontvangst van 100 francs onder de armste familiën gebragt. Later verkocht zij ook kleedingstukken en andere levensbehoeften, en stichtte een werkgezelschap voor arme huismoeders, die nu onder leiding van eene Christelijke dame zamen arbeiden, bidden, zingen en ook Gods Woord en andere stichtelijke boeken hooren voorlezen. Reeds is nu eene tweede Bijbelvrouw werkzaam. — Ook denkt men er aan, een asyl voor gevallen meisjes op te rigten, op het voorbeeld van Genève, alwaar men met de oprigting van zulk een gesticht reeds werkelijk bezig is.

ITALIË. — *Een standvastig minister.* — Vreemde dingen gebeuren er tegenwoordig in Italië. Lucca is, gelijk bekend is, eene zeer Katholieke stad, en wel dweepziek. De vorige minister van openbaar onderwijs, de heer Matteuci, had eene Protestantsche Schotsche dame, mevr. Burbidge, benoemd om er de meisjes-normaalschool te besturen, nadat zij eenigen tijd aan het hoofd had gestaan van die te Bologna. Daar ontstond groote beweging in de stad. De gonfalonier (burgemeester) schreef dat hij voor niets instond, dat de ernstigste dingen te vreezen waren, indien deze benoeming niet onmiddellijk werd ingetrokken, en, dat wat hem betrof, zijn ontslag gereed lag. De heer Matteuci moet daarop geantwoord hebben, dat wie wilde zijn ontslag kon nemen, maar dat mevr. Burbidge directrice zou blijven van de normaalschool. De burgemeester is nog in zijn post; mevr. Burbidge evenzoo in den hare, en, wat meer is, de eerw. Burbidge, weleer Engelsch leeraar te Triëst, is tot professor in de moderne talen aan de hoogeschool van Pisa benoemd.

— *Aantal Jezuïten.* — Volgens eene door den generaal der Jezuïten opgemaakte officiële lijst, bedraagt het aantal van alle leden dezer orde tegenwoordig 37,929, en is aldus verdeeld: Italië 8350, Frankrijk 7420, Oostenrijk 5621, Groot-Brittanje 5219, Rusland 3432, België 1711, Duitschland 1412, Zwitserland 652, in de overige landen der wereld 4112. Daaronder zijn niet slechts de *professi*, maar ook de *coadjutores*, en wel *spirituales* en *temporales* begrepen.

— *Excommunicatie van priesters.* — De paus heeft de 10,000 priesters, onderteekenaars van het adres, waarbij zij hem, in het belang van het katholicisme, smeeken, om van zijn wereldlijk gezag afstand te doen, in massa in den ban gedaan.

CHINA. — *Bescherming van het Christendom.* — In China waar het Christendom zoo lang is vervolgd, neemt de partij die het Europesche element is toegedaan, dagelijks meer toe. In het officiële blad van het hof, de King-Pao, is een dekreet tegen de vervolging verschenen, welke de Christenen van een generaal, Tien-Ching-Choe genaamd, hebben ondervonden. Dit is de eerste maal dat de eenigermate verdraagzame maatregelen, die laatstelijk door den keizer van het Hemelsche Rijk zijn uitgevaardigd, een begin van uitvoering erlangen.

VEREENIGDE-STATEN. — *Uitwerking van de proclamatie van den president.* — De proclamatie van den president Lincoln, die wij laatst mededeelden, schijnt met algemeene geestdrift te zijn ontvangen. Door den telegraaf naar de verste deelen van het land overgebragt, is deze edele verklaring door al de dagbladen opgenomen en allerwege begroet als eene uitstekende hulde, aan de godsdienstige gevoelens der natie toegebragt. Zij moet voor al de regementen van het leger en aan boord van al de staatsschepen zijn voorgelezen, en reeds zijn er eenige feiten bekend van de goede uitwerking, welke zij heeft gehad of nog hebben zal. Er zijn brigadiers die zich op haar beroepen hebben, om in de korpsen die onder hunne bevelen staan, het kaartspelen en elk ander spel waarmede de rustdag wordt ontheiligd, te verbieden. Maar het treffendste voorbeeld is dat, hetwelk een oud kolonel, van Hongaarsche afkomst, heeft gegeven die meer dan dertig jaren dienst telt. Nadat hij, na de godsdienstoefening welke hij bij afwezigheid van den leeraar zelf geleid had, de proklamatie had voorgelezen, heeft hij zich beschuldigd zelf menigmaal de heiligheid van den rustdag te hebben geschonden, hetzij door vloeken ten gevolge van zijne natuurlijke driftigheid, hetzij door andere daden; vervolgens heeft hij zijne soldaten met kracht vermaand om tegen zulke handelwijzen op te komen, indien die weêr mogten plaats grijpen, en zich

zelven met de grootste zorgvuldigheid te onthouden van elk woord of elke daad, die met den heiligen pligt strijdt, welke hun weêr was voorgehouden.

— *Giften voor Lancashire.* — Ook in de Noordelijke Staten van Noord-Amerika wil men door eene inschrijving de noodlijdenden van Lancashire te hulp komen. Zij heeft reeds meer dan 100,000 dollars opgebragt, behalve eene groote hoeveelheid graan, meel, enz. Een persoon gaf daartoe behalve 1000 ton meel nog 7000 dollars, een ander handelshuis stelde een schip van 1800 ton ter beschikking om hulp naar Engeland over te brengen, en nam daarenboven de vracht voor zijne rekening; deze gift alleen wordt op 20,000 dollars geschat. Een oorlogschip zal dit vaartuig vergezellen.

22 Jan. 1862. T. M. LOOMAN.

CORRESPONDENTIE EN BERIGTEN.

Het Dames-Comitté ter bevordering van de Evangelieverkondiging en de afschaffing der slavernij in Suriname, heeft tot eerstgemeld doel in hartelijken dank ontvangen: door Ds. van Marken, van X. X. ƒ 60; Mejufvr. B. ƒ 5; de Heer E. T. W. ƒ 5; door Mevr. Capadose te 's Hage ƒ 45; Mevr. O. M. ƒ 2.50; de Wed. J. W. ƒ 5; Mejufvrouwen B. ƒ 5; Mev. S. ƒ 2; N. N. ƒ 2.50. Mev. de Wed. V. J. B. en haren broeder te Amersfoort ƒ 29.70; Mev. P. ƒ 2; Mev. S. ƒ 2; Mejonkvrouw Mollerus te Arnhem ƒ 60; door Ds. Witteveen uit de gemeente te Ermelo ƒ 25; van het Leidsche Hulpgenootschap ter uitbreiding van Gods Koningrijk toezegging eener bijdrage van ƒ 100 gedurende drie jaren. De ondergeteekende werd onlangs op nieuw door Ds. Roentgen, Predikant bij de Hernhuttersche Gemeente te Zeyst, persoonlijk aangezocht, om krachtdadig mede te werken ter opwekking van aller belangstelling en milde ondersteuning van de Zendingzaak te Suriname, met het oog op de aanstaande vrijverklaring der Slaven.

Zal die geurtenis waarlijk ten zegen worden, dan moeten de handen der Broeders aldaar krachtig gesterkt worden. Geene gewone, maar buitengewone, ja nationale hulp is daartoe noodig.

Volgens een uitvoerig schrijven van 3 Sept. van de Zendelingen in Suriname, zal hunne behoefte aan ondersteuning na de emancipatie grootelijks vermeerderen, zoo tot onderhoud van onderwijzers op de scholen, de Zending in het algemeen en inzonderheid hunne Armenkas tot ondersteuning van behoeftige Negers, ouden en zwakken, die geene verzorgers bezitten. Dringend werd ons dit laatste aanbevolen. Het geldt niet slechts eene Christelijke zaak, maar ook eene Nationale zaak. De Slavernij toch is als het ware door de Nederlandsche natie tot nu toe aangehouden. Wordt zij nu door Gods goedheid opgeheven, o! dat dan de Ne-

derlandsche natie een mild offer brenge, om bij de emancipatie nog eene ware vreugd te bereiden, door aan hen, die dan wel *vrij*, maar *verarmd* daar staan, uit handen der Zendelingen eenige ondersteuning te doen ontvangen. Het Comité zond meermalen eene kist met kleederen ter uitdeeling. Deze werden met de grootste dankbaarheid ontvangen. O, mogten wij op nieuw daartoe worden in staat gesteld. Nog is het tijd om bij spoedige ontvangst van milde bijdragen eene bezending te doen in geld en goed, dat nog vóór de intreding der emancipatie in Suriname kan aankomen, en door de Zendelingen beschikt worden tot doelmatige uitdeeling.

Vrienden der slaven! Christenen in Nederland! Weldenkende landgenooten! gelooft ons, deze zaak eischt uwe ernstige overweging en uwe milde ondersteuning.

Tot mededeeling van nadere bijzonderheden is de ondergeteekende volgaarne bereid.

Het Dames-comité te Amsterdam, ter bevordering van de Evangelie-verkondiging in Suriname, is op nieuw door een zeer geachten Lord uit Suriname en nader door Ds. Heldring aangevraagd geworden, om zoo mogelijk alhier geschikte boeken en geschriften te verzamelen en gelden te verkrijgen, om daarvoor deze aan te koopen, tot het daarstellen van eene godsdienstige leesinrigting te Suriname, zoowel voor de vrije bevolking als voor de negers. Voor de eerste zullen hoogst welkom zijn: geschenken van Hollandsche ook wel Engelsche boeken, brochures en traktaten, terwijl voor de kleurlingen voornamelijk die in het Neger-Engelsch benoodigd zijn, en tot het aankoopen daarvan de gelden, welke men ons tot dit doel zoude willen toezenden, aangewend zullen worden.

Ofschoon nu reeds aan het Comité zoo vele als veelzijdige aanvragen zijn gedaan, om de zedelijke en stoffelijke nooden der Negers en anderen te Suriname te ondersteunen en ter hulpe te komen, zoo heeft het zich toch ook niet aan deze aanvrage willen onttrekken, en zoowel zelve reeds een aantal Boeken beschikbaar gesteld, als ook belangrijke toezegging van anderen verkregen. Intusschen is er nog veel benoodigd om ééne ruime kist (mogt 't zijn meerderen!) te vullen! O, dat dan alle weldenkenden, die zich alhier verheugen in het bezit eener zoowel *goede* als in ruime *verscheidenheid* verkrijgbare lectuur, in deze van hunnen overvloed iets mededeelen. Inzonderheid HH. schrijvers, dichters en Boekhandelaren zouden krachtdadig kunnen bijdragen tot verwezenlijking van genoemd doel, en elke bijdrage in *geld* zoude

bijzonder voor de Negess, door het voor hen verkrijgbaar stellen van genoemde werkjes, hoogst weldadig kunnen worden.

Tevens berigt het Comité, dat mede ten voordeele der Evangelieverkondiging in Suriname verschenen en verkrijgbaar is, het jaarboekje »*Christelijke weldadigheid*," 5de Jaargang, en voor ditmaal bestaande alleen in bijdragen en teekeningen van de ondergeteekende, naar aanleiding van een door haar aan H. M. de Koningin aangeboden Album in poëzij en teekeningen, en thans met vereerende goedkeuring van H. M. in dit jaarboekje uitgegeven en à ƒ 3.— verkrijgbaar, adres N. Z. Voorburgwal, L. 506.

Namens het Comité:
A. A. BERGENDAHL.
Presidente.

Amsterdam,
19 Januarij 1863.

ONTVANGST VAN GELDEN.

VEREENIGING VOOR CHRISTELIJK NATIONAAL SCHOOLONDERWIJS.

(*Vervolg*).

Giften in ééns.

P. C. Graaf van Bijlandt	's Hage.	ƒ 1.—
Uit het busje der Jongelings-Vereeniging.	Heeg.	〃 7.25
D. J. Boschma	Idsiga.	〃 2.50
P. G. van Tuinen.	Oudega.	〃 5.—
J. A. van der Goot	〃	〃 2.—
H. W. Veldhuis.	〃	〃 2.—
T. H. IJkema	Sandfirden.	〃 1.—
L. Ponstein	Doornspijk.	〃 4.—
H. Porstein	〃	〃 2.—
H. Fikse	〃	〃 1.—
J. Fikse	〃	〃 2.—
H. Stomodam	Oldebroek.	〃 2.50
A. S. Pleite	〃	〃 1.—
E. Visch	〃	〃 4.—
Wed. A. G. Niezen	〃	〃 1.—
E. Stomodam	〃	〃 5.—
B. Stange	〃	〃 2.—
Wed. J. Blaauw	〃	〃 3.—
G. Stomodam	〃	〃 5.—
F. Berghuis.	〃	〃 10.—
K. Berghuis.	〃	〃 5.—
J. van Loo Az.	〃	〃 2.—

W. S. de Vries qq., van het Zond.-Gezelsch.	Gorredijk.	f 5.—
L. de Geer, V. D. M. qq.	Doesborgh.	" 40.—
Mev. van Teylingen, van Kamerik.	Utrecht.	" 2.50
N. N.	"	" 2.—
Mev. Hooft Graafland, van Eys	"	" 3.—
" van Tuijll van Serooskerken	"	" 2.50
C. Kramer Hartman	"	" 1.—
Mr. W. G. Alewijn.	"	" 10.—
Een Broederkring.	Franeker.	" 5.—
Jhr. W. C. Singendonck van Dieden	Nijmegen.	" 90.—

Jaarlijksche Giften.

J. D. Winia	Oudega.	f 10.—
A. D. Wijnija.	"	" 2.—
J. Feenstra	"	" 1.—
H. F. van Hes	Woudsend.	" 0.50
H. Blaauw.	Doornspijk.	" 2.—
W. den Besten	"	" 1.—
D. van Norel	"	" 2.—
H. van de Brake Jzn.	"	" 2.—
J. Schutte.	"	" 1.—
Jakob Vinke, Jz.	"	" 1.—
Wed. J. van 't Hul.	"	" 2.—
D. van Beek	"	" 2.—
M. Wijnbergen	"	" 1.50
L. W. Hooghordel.	"	" 1.—
Wed. J. van den Bosch.	"	" 1.—
R. Liewerink	"	" 4.—
R. Rozeboom	"	" 1.—
H. Dijkhuizen.	"	" 2.—
G. Koster	"	" 1.—
E. van der Maaten.	"	" 2.—
B. van den Berg	"	" 1.50
H. van den Rozenburg.	"	" 2.—
Wed. L. Hoeve.	"	" 2.—
J. van den Bosch.	"	" 2.—
L. K. Rozeboom	"	" 1.—
A. Samuels.	"	" 2.—
G. J. Westerink.	Elburg.	" 2.—
E. van Doesburg	"	" 3.—
H. van der Wolde.	"	" 3.—
R. Sneller	"	" 2.—
Gebrs. Doornwaard.	"	" 2.—
G. J. Wiggers	"	" 3.—
B. Knoops.	"	" 2.—

Wed. H. Veldkamp.	Oosterwolde.	f 6.—
H. van de Weg	″	″ 2.—
E. Heimans	″	″ 2.—
D. Kroon	″	″ 1.—
Zuster-Vereeniging	Ermelo.	″ 1.50
G. Morre.	Oldebroek.	″ 3.—
H. Beijeman.	″	″ 2.—
L. Spijkerboer	″	″ 2.50
G. Stouwdam Dzn.	″	″ 2.—
J. Juiste.	″	″ 2.—
R. Vierhuis	″	″ 1.—
J. Stuivezand	″	″ 2.—
J. J. Brandse.	″	″ 1.—
L. G. Remmelink.	″	″ 1.—
E. R. van de Brink	″	″ 1.—
E. van de Werfhorst	″	″ 2.—
H. van de Werfhorst	″	″ 3.—
Wed. E. Sneller.	″	″ 3.—
J. de Heer	″	″ 2.—
G. Stouwdam Fz.	″	″ 3.—
B. Spijkerboer.	″	″ 2.—
J. Pleiter.	″	″ 1.50
J. van Olst	″	″ 1.—
J. A. E. Simon Thomas (vermeerderd met) . .	Amsterdam.	″ 10.—
P. van Eik (vermeerderd met)	″	″ 10.—
Mev. van Teylingen, van Kamerik.	Utrecht.	″ 2.50
Jonkvr. C. H. W. Six	″	″ 2.50
W. Twiss	″	″ 25.—
Mr. J. des Tombe	″	″ 10.—
Mr. S. J. van Geuns.	″	″ 10.—
W. Backer.	″	″ 1.—
H. A. Visser	″	″ 0.50

Jaarlijksche Giften à f 5.

G. Landweer V.D.M.	Oudega.
H. T. van der Meer.	″
K. W. Hylkema.	″
P. A. van Asperen.	″
S. M. Kramer.	″
J. T. Nijdam.	″
M. D. de Boer.	Sandfirden.
Jelle Reijenga.	Heeg.
Eelke R. de Jong.	Idskenhuizen.
Mej. J. H. Kamstra.	Oosthem.
H. Slothouber, V. D. M.	Doornspijk.
A. van Zeeburg.	″
R. van Zeeburg.	″
J. den Besten.	″
J. Prins.	″
J. van der Pol.	″
W. Prins.	″
J. Vink Hz.	″
A. Zoet.	″

R. van Zeeburg Wz. Doornspijk.
J. Schuurman. "
D. Vinke. "
J. B. Plaat. "
J. W. Spijkerboer. "
W. van Norel. "
J. Spronk. "
C. C. Callenbach V.D.M. Elburg.
H. R. Balk Dz. "
J. Wijnne. "
H. E. E. Hoefhamer van Griethuijsen. "
Mev. Wed. Koopman. "
" " Joh. Wijnne. "
" " H. van Doesburg. "
Van Houten V. D. M. "
Mev. Wed. R. Spijkerboer. "
D. Bredenoort. "
W. van den Rozenberg. "
Mev. Wed. G. van der Flier. Oosterwolde.
Mev. Wed. C. Spijkerboer. "
Gez. van de Brink. "
K. Heijmans. "
J. Spijkerboer. "
L. Veldkamp. "
K. Spijkerboer Wz. "
H. W. Witteveen, V. D. M. Ermelo.
C. J. Krafft V.D.M. Oldebroek.
C. Stanz. "
L. Vos. "
H. Spijkerboer Kz. "
H. Spronk. "
E. van der Kamp. "
B. Bouwmeester. "
R. Spronk. "
B. Achter de Molen. "
K. Blaauw Wz. "
A. van de Weg. "
Jakob van de Weg. "
J. van Olst. "
F. van de Brink. "

Mev. Wed. H. Blaauw. Oldebr.
" " H. Nagelhorst. "
Mev. de Wed. W. Spijkerboer. "
G. van de Werfhorst Ez. "
E. van de Werfhorst Jz. "
R. van de Werfhorst. "
J. van de Werfhorst Bz. "
W. van Engelen. "
W. Achter de Molen. "
F. Fikse c. s. "
J. W. Blaauw. "
K. Blaauw. "
W. van de Brink. "
F. van Dijk. "
W. van der Maten Az. "
D. J. Palland. "
H. de Heer. "
E. Sneller Rz. "
H. Olthuis. "
E. Dengerink. Doesborgh.
Mev. de Wed. J. C. Swijghuizen Groenewoud, geb. Bergsma. Utrecht.
Mev. de Wed. S. M. Royaards, geb. Swellengrebel. "
Mev. de Wed. S. J. C. Munniks van Cleeff, geb. van der Meulen. "
Jonkvrouwen C. en L. Gravinnen van Limburg Stirum. "
Jonkv. de Muzalt. "
" Lauta van Aysma "
F. R. Crommelin. "
J. Leppink. "
Mr. J. Ph. Verloren. "
Mev. de Wed. Hemmingson, geb. van Beeck Vollenhoven. "
S. van der Wal. Tjeun.
S. Brouwer. "
Kerkeraad der Christ.

Afg. Ger. Gemeente. Tiel.
P. J. Moeton. Amsterdam.
Mr. J. S. Gerrets. Raalte.
J. W. Musschenbroek. Bennekom.

Amsterdam,
24 Januarij 1863.

P. van Eik,
Bestuurder-Penningm.

NORMAALSCHOOL TE NIJMEGEN.

Behalve de gewone Contributiën uit Nijmegen, Groningen, Zwolle, s' Hage zijn door de directie sedert hare laatste opgave de volgende giften met dankzegging ontvangen:

Van het Bestuur der algemeene Zendingvereeniging te Zeist door Ds. Creutzberg	ƒ 50.—
Door Mej. de Meester-Tromp te Steenwijk.	
Van M. F	〃 4.—
〃 S. T. M	〃 4.—
〃 H. M	〃 2.—
Door den Heer J. M. Weenink, Zwolle.	
Van Jonkvrouw C. W. van Ittersum Zwolle	〃 3.—
〃 〃 Sandberg	〃 2.50
Door den Heer J. A. van Alphen.	
Van de Stuiversvereeniging Lisse	〃 15.60
〃 den Heer W. Grave v. Bijlandt Delft	〃 10.—
〃 〃 〃 Mr. J. B. Tulleken Nijmegen	〃 25.—
Door Dr. A. Capadose.	
Van den Heer v. Dijk	〃 10.—
〃 Mr. L. Gefken Paramaribo	〃 20.—
	ƒ 146.10

Daarenboven heeft de directie, door tusschenkomst van den Heer J. J. Teding van Berkhout te Amsterdam, ontvangen:
Van N. N. uit Leiden, een bloedkoralen ketting met gouden slootje.

Na al die gaven en gelden spreekt zij haren opregten dank uit, en vindt daarin een grond van bemoediging, om steunende op de trouw des Heeren, die haar bij voortduring zegent, dien weg te vervolgen, in de hoop dat hare pogingen ter bevordering van het Christelijke onderwijs vruchten mogen voortbrengen.

Nijmegen,
24 Jan. 1863.

Namens de Directie:
J. A. Stoop.

In dank ontvangen voor het tiental gratis opgenomenen op Steenbeek:

Van S. te s' H.	ƒ 100.—
〃 G. 〃 U	〃 60.—
〃 D. 〃 U	〃 85.—
〃 S. 〃 N	〃 180.—
〃 N. 〃 A	〃 160.—
	ƒ 585.—

Zoo is ook deze zorg voor een tijd mij ontnomen. De liefde verandert niet, die eenmaal geboren is uit de genade Gods. De liefde verarmt niet, die eenmaal door het kruis op Golgotha verwarmd werd. Daarom zoo lang het waar blijft, dat een arm zondaarshart er toe behoort, om gebruik te maken van hetgeen ons op Golgotha van Gods wege geschonken is, zoo lang zal er ook mededogen bestaan met arme tollenaars en zondaressen.

Niet toch vormt de overweging of de overdenking, neen alleen de gebruikmaking van het kruis van Golgotha den Christen. Daar gaf God der aarde het Nieuwe Verbond in het bloed van Christus — daar te zijn met ons hart is de grootste overwinning op onze eigene geregtigheid, is de eerste maar ook de laatste zegepraal op onzen hoogmoed.

Wie zoude men daar eerder verwachten dan degenen die verloren zijn.

Stil en liefelijk is het op Steenbeek. Het is alsof er iets overgebleven ware van den Engelenzang.

Hij die mij zoo ver hielp zal ook verder Zijnen zegen uitstrekken.

Ontvangen voor Voerde. *f* 25.—

Hemmen,
26 Jan. 1863.

O. G. Heldring.

JAVA-COMITÉ.

Met vriendelijke dankzegging ontvangen:

Van Br. Groenewegen Java-busje	*f*	3.50.
" Mej. Suringar	"	5.30.
" de Vereeniging tot bevordering van het Christendom onder de Chinezen voor Gangkwee	"	500.—
Door Br. Looman uit eene boekbinderij voor de Zendelingen	"	3.—
Gecollecteerd op den bidstond.	"	6.56
Van V. H. te Utrecht	"	10.—
Door den Heer J. P. van der Weyden van den Heer G.	"	25.—
Collecte op den bidstond	"	5.71
Van de kinderen der bewaarscholen der Vereeniging, opgespaarde Centen	"	25.05
" Ds. van den Bijtel uit de zendingkas te Nunspeet .	"	5.—
Door Br. Höveker van den Heer C. C. van den Bosch te Goes.		
Uit een bus ten zijnen huize	"	15.49⁵
Id. id. in de bijzondere school	"	15.40
Van J. W. V.	"	9.70⁵

Van diversen M. B.	*f*	6.07
G. C.	"	4.81
G. J.	"	4.85

Van Diversen J. C. *f* 4.69
W. B. . . . . „ 4.31

„ 24.73

f 654.47

De gelden voor Gangkwee werden onmiddelijk naar hunne bestemming overgemaakt; moge op deze en de overige gaven een rijken zegen des Heeren rusten.

Amsterdam, 14 Jan. 1863. *Voor het Java-Comité*,
J. H. van der Linden,
Penningmeester.

Voor het Parijsche Zendeling Genootschap is ontvangen:
door den Heer Groen van Prinsterer.

1863 Van Prof. Valeton. . . . . *f* 10.—
„ Mej. W . . . . „ 10.—
„ Ds. van den Bijtel Zend. Vereenig. te Nunspeet. „ 10.—
„ den Heer v D . . . . „ 20.—
„ het Gezelschap jonge dames te W. voor de zending van Sénégal . . . . „ 15.—

Verder ontvangen voor de Société Centrale:

1862 Nov. Van den Heer v. d. B. . . . . *f* 25.—
1863 „ „ „ v. D . . . . „ 20.—

Met dankzegging ontvangen voor het Vrouwen Logement „Te Huis" van D. te 's Hage . . . . *f* 100.—
Door den Penningmeester bij H. Höveker per postmerk Amsterdam 12 Januarij . . . . „ 10.—

Amsterdam, Jan. 1863. E. H. Lampen,
Penningmeester.

De Redactie verheugd zich over bovenstaande gaven aan het „Te Huis." Deze hoogstbelangrijke in het leven der natie ingrijpende inrigting kan zij niet te zeer aan hare lezers aanbevelen. Nog veel te weinig beseft men het hoog gewigt daarvan voor den dienstbaren stand.

Bij den Uitgever ontvangen van Ds. van den Bijtel uit de Zendingskas te Nunspeet.

Voor de Gerefomeerde Zendingsvereeniging . . . . *f* 25.—
„ de Normaalschool te Nijmegen . . . . „ 5.—
„ het Belgisch Evang. genootschap . . . . „ 5.—
„ het Barmer genootschap . . . . „ 5.—
„ het Java-Comité . . . . „ 5.—
„ Nederl. Vereeniging voor Israël . . . . „ 5.—

te zamen *f* 50.—

EENE SCHETS DER GESCHIEDENIS VAN HET LEVEN OP ONZEN AARDBOL.

Het leven! Wie heeft het begrepen? Wie heeft het gezien? Het leven is de godin Isis, wier sluijer geen sterveling opligt. Men neemt het leven op de daad waar; men staaft er het begin, de ontwikkeling, het einde van; maar men verklaart het niet. Zoodra er van leven sprake is, moet men *geschiedenis*, geene theorie geven.

Maar welk eene geschiedenis is die des levens! Het leven te vertellen is dat niet het oneindige peilen? Er is leven in de sterren, hooger dan de sterren; al de hoofdstoffen, de lucht, het water, de aarde zijn er van verzadigd. Werp een dieplood uit in den Oceaan, het zal nog niet tot eene diepte van 230 vademen gedaald zijn, of het heeft reeds acht verschillende *fauna's* doorkruist. Beklim de bergen van Java, en in weinige uren zal de *flora* zich voor uwe oogen, als bij betoovering, zes maal vernieuwen. Verbrijzel een stuk wit krijt van een pond zwaar, en het stof dat gij in de holte van uwe hand houdt, bevat de overblijfselen van tien millioen levende wezens. Plaats onder uw mikroscoop eenige droppelen van een stilstaand water; weldra zult gij eene bevolking ontdekken, in getal gelijkstaande met dat der menschelijke wezens, die den aardbol bewonen. Maar bestudeer vooral den mensch; welke afwisselende systema's, welk eene dooreenstrengeling van levens van allerlei soort in een en denzelfden eenling: leven der gewaarwordingen, leven van het denkvermo-

gen, leven der genegenheden en van den wil! Ga van den eenling tot het huisgezin, de maatschappij over, en er stijgen nieuwe vlammen op uit het brandpunt des levens: industriëel, commerciëel, politiek, artistiek, wetenschappelijk, zedelijk, religieus leven! Hoe zal men orde in deze oneindige menigvuldigheid der vormen des levens brengen; hoe zal men datgene meten, wat alle maat schijnt te tarten?

Ik zou er aan wanhopen, indien ik mij dit woord niet te binnen bragt van den Griekschen wijsgeer: „de mensch is de maat van alle dingen." Is het niet alsof *Protagoras* tot ons zeide: „O mensch! bestudeer u zelven, en gij zult het leven meten. Er is in het universele leven niets dat niet *in u* terug gevonden wordt."

I.

Wat vind ik in mij?

Een wezen dat anderen zien: *het ligchaam;* een wezen dat de anderen ziet. Dit wezen is niet enkel het ligchaam; want het doet meer dan zien; het beschouwt, en denkt na over hetgeen het gezien heeft; het oog des ligchaams is slechts het venster, uit hetwelk de onzigtbare beschouwer kijkt, en achter hetwelk hij overpeinst; — laat ons dit *ziel* noemen. Eindelijk vind ik in mij iets hoogers dan hetgeen gezien wordt en dan hetgeen ziet; een zintuig dat door een sluijer van alle geziene of ziende wezens heendringt, een leven dat er naar streeft, om door aanbidding in aanraking te komen met den Formeerder van al die wonderen; dat is *de geest.*

De mensch is ligchaam, ziel en geest, en toch een eenig persoon. Ieder mensch gelijkt eenen koetsier, die drie paarden op ééne rij moet mennen; een eenling, die drie levens in zich vereenigt. Hoe komt het dat dit meervoud het, enkelvoud, de eenheid van den persoon niet wegneemt? Dit is niet anders mogelijk, dan doordien een dezer levens een centraal punt tusschen de beide andere inneemt. De zetel van het *ik*, de zetel van de menschelijke persoonlijkheid, is de ziel. Maar de menschelijke ziel leeft als zwevende tusschen twee werelden: de eene onder haar, de sfeer der

stoffelijke dingen; de andere boven haar, de sfeer der Goddelijke dingen; en om met deze twee werelden in gemeenschap te kunnen komen, is zij begiftigd geworden met twee organen: het ligchaam, om op de aarde te leven en te werken; de geest, om hare vlugt hemelwaarts te rigten. Zoodanig is de inwendige organisatie van den menschelijken eenling. Men zou van den mensch deze bepaling kunnen geven: eene levenskracht, zwevende tusschen den hemel en de aarde, met de roeping om den hemel op de aarde en de eeuwigheid in den tijd te doen nederdalen; of wat op het zelfde uitkomt, om de aarde in hemel te herscheppen, en de wereld te verheerlijken, door haar te vergeestelijken en Gode toe te wijden.

Wij brengen bij onze geboorte de kiem of de virtualiteit dezer drie levens met ons mede, maar zij verschijnen slechts *achtervolgelijk*. Eerst komt het physisch leven: het eten, drinken en slapen der kleine kinderen. Maar na eenige weken van dit louter physisch en bijna dierlijk leven, bespeurt gij op zekeren dag dien eersten glimlach vol hemelsche zoetheid, met welken het kind den glimlach, de kussen zijner moeder beantwoordt; dat is de ziel die de ziel beantwoord heeft, dat is het zedelijk of physisch leven dat ontluikt.

Jaren gaan voorbij; op zekeren avond, op het oogenblik dat het zich aan den slaap gaat overgeven, na eenen dag van geluk en een uur van gemoedsuitstorting, gevoelt het kind in zijn hart eene liefde ontluiken, welke den gezigteinder der aardsche voorwerpen overschrijdt. Hooger dan den vader, die hem zoo even in zijne armen had, dan de moeder die den laatsten kus op zijn voorhoofd drukte, zoekt zijn blik den Vader van zijnen vader, den steun zijner moeder. Alvorens de oogleden te sluiten, spreekt hij: „Ik dank U, goede God!" Dit is de hoogere orde van dingen, welke zich aan zijnen inwendigen zin komt openbaren; dit is het ontluikende geestelijke leven. O! mogt het van dit oogenblik af beginnen met dat der ziel te heiligen, terwijl dit het leven des ligchaams begon te beheerschen! Dit zoude de ware *hierarchie* zijn. In deze normale onder-

geschiktheid der drie levens bestaan werkelijk de gezondheid, de rijkdom, het geluk, de kracht, de volheid, de glans van het menschelijk leven.

Laat ons den eigentlijken aard van elk der drie levens nader bepalen.

Het eerste *is;* het ontstaat, neemt toe, neemt af, zonder dat de wil eigentlijk aan deze beweging deel neemt; het beschikt niet over zich zelf; het verteert zich zonder zich zelven te bezitten; deszelfs twee meesters zijn, van den eenen kant de ingeschapene hartstogten; van den anderen kant de voorwerpen, welke geschikt zijn om daaraan te voldoen. Het leven des ligchaams is een kapitaal, dat nog op zijnen eigenaar wacht. Die verwachte eigenaar is de ziel, wier leven den zich zelven bewusten wil tot onderscheidend kenmerk heeft. Men kan reeds de eerste schemeringen van die soort van bestaan bij de dieren opmerken; maar het vertoont zich enkel bij den mensch in al zijnen luister. De ziel wordt niet, even als het ligchaam, door een blind instinct geleid; zij wordt gedreven door beweegredenen, waaraan zij enkel toegeeft omdat zij zulks wil; zij kan des noods de natuurlijke genegenheden en aandriften wederstaan, en zelfs het ligchaam overwinnen en onderwerpen. Zij *is* niet enkel; zij wil zijn, en zij heeft het vermogen te worden wat zij wil wezen. De ziel *bezit zich selve.*

Zou er iets grooters zijn dan zich zelven te bezitten? Ja; en dat is zich zelven te geven, in den echten zin des woords. En ziedaar het karakter van den geest onder de aandrift (*impulsie*) van den Geest. De mensch stelt zich voor Dengene, die hem gemaakt heeft, en zegt tot Hem: „Gij hebt mij vrij geschapen; ik bezit mij zelven; ik zou mij voor mij zelven kunnen bewaren, maar ik geef mij aan U, door de toewijding der heiligheid, en in U aan mijne broederen, door de opoffering der liefde."

Bestaan, vrijheid, liefde, ziedaar dan de volmaaktelijk onderscheidende kenmerken der drie levens, welke wij allen in wezentlijkheid of althans in vermogen bezitten. Laat ons, om hunne karakter-schets te vol-

tooijen, er nog bijvoegen, dat het wel degelijk drie van elkander onafhankelijke levens zijn, en geenszins de trapswijze ontwikkelingen van een en hetzelfde leven. De ziel vloeit niet voort (emaneert niet) uit het ligchaam; want anders zou zij er, in elken staat van zaken, de dienares van zijn, terwijl het eene stellige daadzaak is, dat zij het ligchaam kan bestrijden, besturen, onderwerpen, ja opofferen. De ziel is dus, in den boezem van het ligchamelijk leven, de verschijning van eene wereld, welke hooger is dan die des ligchaams.

Hetzelfde moet gezegd worden van het leven des geestes met betrekking tot dat der ziel. Is het naar den aard en natuur van de menschelijke ziel, als zoodanig, te trachten zich zelve te bezitten, zoo is toch de krachtige wil om zich te geven geenszins eene haar van nature aanklevende (*inhaerente*) geneigdheid. Men is wel genoodzaakt te erkennen, dat de menschelijke ziel, als zij zich zelve zoekt, dit doet om zich voor zich zelve te bewaren, nadat zij zich gevonden heeft. Zij is veel meer geneigd in alle dingen zich zelve te beoogen, dan zich zelve, met al het overige, aan een Wezen boven haar toe te wijden. De heilige liefde vloeit evenmin voort uit het feit der vrijheid, als de vrijheid voortvloeit uit het feit van het bestaan. Het nieuwe beginsel, dat de ziel aan zich zelve ontrukt en haar aan God geeft, de geest doet wel zijne intrede in de ziel, maar behoort tot eene orde, die hooger is dan die der ziel.

Is het mogelijk zich iets verhevener te denken dan de geest? Boven het loutere bestaan staat het vrije bestaan; boven het vrije bestaan heeft men de opoffering van zich zelven, de liefde. Boven de liefde kunnen wij ons niets voorstellen, niets bevatten; boven de liefde is er niets: *God is liefde.*

Thans bezitten wij den draad van Ariadne, welke ons den weg kan wijzen door den doolhof van het universele leven.

II.

Wanneer wij met eenen blik de onmetelijke ontwikkeling van het leven op onze planeet omvatten, zien

wij hetzelve zijne werking in drie graden openbaren, welke overeenstemmen met die drie levens, in welke ons menschelijk bestaan, wanneer het althans volledig is, zich ontwikkelt.

En vooreerst het physisch of dierlijk leven in die reeks van tijdperken vóór de schepping van den mensch, waarvan de geologie de studie ondernomen heeft.

Het leven is niet eeuwig op onze planeet. Men kan in zekeren zin den datum van deszelfs begin bepalen. Na lagen, welke geen het minste spoor van plantaardige of dierlijke bewerktuigingen vertoonen, ontwaren wij eensklaps de eerste verschijning van het leven in zekere gronden, die in sommige streken van Engeland en van Amerika uitsteken.

Deze intrede van het leven op het tooneel der wereld heeft, gelijk men reeds heeft doen opmerken, op de bescheidenste wijze plaats gegrepen; het zijn zeewieren, weekdieren en schelpdieren, waarvan sommige door hunnen vorm aan onze pissebedden doen denken. Tot hoogere verdiepingen van lateren oorsprong opklimmende, bevinden wij ons eensklaps tegenover de meest grootsche losbarsting van het leven onder plantaardigen vorm. Dit is de flora van het steenkolentijdperk. Dan volgt er eene verzwakking; het leven schijnt, als tijdelijk uitgeput, zijne krachten te vergaren, om met buitengewone kracht op nieuws in twee opvolgende scheppingen uit te schieten, onder den vorm van dierlijke bewerktuiging. Vooreerst heeft men de monsterachtige amphibiën van het Jura-tijdperk, de plésiosauren, de ichthyosauren, de plérodactylen, enz. en later reusachtige aarddieren, de krachtige zoogdieren van het opvolgend tijdperk, dat het *tertiaire* genaamd wordt, de mammouths, de mastodonten, enz. Aan het einde van dit laatste tijdperk vertoonen zich eindelijk de eerste sporen van het menschelijk bestaan, van een leven dat bepaaldelijk verheven is boven het louter physisch of dierlijk leven. Sinds dien tijd en tot op dit oogenblik heeft elke nieuwe verschijning van organisch leven opgehouden. De komst van den mensch is dus

de sluiting geweest van den eersten toestand des levens op onze planeet.

De aard, het karakter van het leven in dit eerste tijdperk is in het oogspringend. Wat vinden wij in die duizendmaal duizenden eeuwen, welke dit tijdperk omvat? Niets dan den zich zelven onbewusten groei van de plant en de blinde lusten van het dier. Niets dan physische geboorte, leven en dood. Niet een enkel wezen, dat zich rekenschap geeft van zijn bestaan, en dat in eenige mate hoegenaamd verantwoordelijk is voor zijne daden. Iedere eenling is niets dan de voortzetter der soort; elke soort dan een schakel in de kringvormige zich ontrollende keten, welke zich, van het eerste tweeschelpige dier af ontwikkelt, om op den mensch uit te loopen. Het is de ten toonspreiding van het ligchamelijk leven, onder de meest afwisselende en zonderlingste vormen; het is de blinde en teugellooze verheffing der zinnelijkheid. Intusschen beheerscht eene hoogere wet van den aanvang af dezen ontzaggelijken arbeid. Er valt een vooruitgang op te merken in de opvolging dezer vormen van het dierlijk leven. Zij naderen steeds meer en meer tot het leven van het tegenwoordig dierenrijk, en nemen tegelijker tijd, als men zoo spreken mag, een al meer en meer menschelijk karakter aan.

Dit lange dichtstuk volgt dus een plan, en deszelfs bestendig gronddenkbeeld is eene strekking naar den mensch. Niet ééne dezer scheppingen, niet een dezer vreemde wezens, die niet eene schrede is naar het doel, dat van den beginne af onderscheidenlijk in het oog gehouden is, t. w. den mensch, de vrije persoonlijkheid.

Dit tijdperk der opeenvolgende gedaante-verwisselingen van het physisch en dierlijk leven op onzen aardbol is in de algemeene geschiedenis van het leven datgene geweest, wat in ons individueel leven het tijdperk is van ons verblijf in den moederschoot, dat half donker van 's menschen *vruchtleven*, gedurende hetwelk hij achtereenvolgend weekdier, tweeslachtig gewerveld, den eindvorm zoekt, onder welken hij tot het licht van het vrij en denkend bestaan moet komen.

De mensch verschijnt, en deze verschijning opent het tweede tijdperk in de geschiedenis van het leven.

De mensch is die godheid met twee aangezigten, de ware Janus. Van den eenen kant is hij de vrucht van die lange en moeijelijke baring, waarvan wij de voornaamste trappen hebben herdacht. Door zijn ligchamelijk organisme behoort de mensch tot het dierenrijk; hij is het meesterstuk van de physische schepping; hij maakt den sluitsteen uit des gewelfs. Zijn al de evenredigheden van het menschelijk ligchaam niet volmaakt? Bereiken al zijne zintuigen, in de schoonste overeenstemming ontwikkeld, niet tegelijk de rijkste en meest gepaste mate? De schoonheid der vormen betwist de eerepalm aan de wonderbare geschiktheid der organen. Elk nieuw dierlijk verschijnsel na den mensch zou slechts een terugtred kunnen wezen.

Maar, sluit de mensch een tijdperk des levens, hij opent ook een nieuw. Met hem eindigen die hevige crises, welke de natuur tot op zijne komst had doorgeworsteld; maar te zelfder tijd opent hij een nieuw arbeidsveld, dat der geschiedenis, hetwelk even ver verheven is boven dat der natuur, als de vrijheid hooger staat dan het loutere bestaan. Dit komt, doordien er in dit volmaakte organisme, niet slechts, gelijk bij het dier, een streven naar eene ziel, maar eene wezentlijke ziel huist. „God blies" aldus spreekt de oudste oorkonde, welke het menschdom bezit, „na 's menschen ligchaam uit de aarde gevormd te hebben, in zijne neusgaten eenen adem des levens," en vijftien honderd jaren later voegt een andere gewijde schrijver, Mozes commentarieerende, er bij: „De eerste mensch werd gemaakt tot eene levende ziel." Dit was echter nog geenszins het Goddelijk leven, de Geest van God. De ziel was nog slechts de tempel, in welken God zich voorstelde eens neder te dalen; maar deze bestemming sluit noodwendig in de menschelijke ziel althans een haken, een trachten in naar den geest, en dit was reeds voldoende om het woord van den Griekschen dichter, door den Apostel der Heidenen aangehaald, te regtvaardigen: „Wij zijn van Gods geslachte."

De komst van den mensch schijnt tot eerste uitwerksel te hebben den vrede aan te brengen op het tooneel, waarop hij verschijnt. Nog slechts eenige gedeeltelijke beroeringen, als aardbevingen, vulkanische uitbarstingen, en eene groote crisis, eenig in hare soort, van welke ieder volk de herinnering heeft bewaard, en waarvan elk het tooneel met zich heeft overgeplaatst in de landstreek, die later aan hetzelve tot woonplaats verstrekte: — de zondvloed; ziedaar de eenige overblijfselen van die geweldige beroeringen, welke de natuur, als tot inleiding en als het ware als een voorspel vóór de komst van haren koning had doen voorafgaan. In den schoot van die tot rust gekomene natuur, gelijkt het paradijs op het nest, waarin de jonge, pas uit het ei gekropen vogel de proef van zijne vlerken begint te nemen. De mensch schouwt rondom zich, en denkt vervolgens na; hij onderscheidt zich zelven van de wereld; hij wil zich daarvan rekenschap geven; hij neemt bezit van die wereld, in de eerste plaats door het denkvermogen en door de taal; hij verovert ieder voorwerp door er een naam aan te geven. Maar hij doet meer; hij staat er naar om de dingen te wijzigen; hij stelt zich een doel voor, zoekt naar middelen, verblijdt zich over verkregene uitkomsten. Blijkbaar zijn wij de sfeer van het loutere instinct te boven. Wij bespeuren hier eene wilskracht, welke in staat is de dierlijke lusten in bedwang te houden. Er is eene bladzijde omgekeerd in het boek van het leven. De natuur rust uit; de geschiedenis begint.

De geschiedenis! Dat is de ontwikkeling van het zedelijk leven; of indien men deze noodwendige uitdrukking mag bezigen, die van den *psysischen mensch.* Het doel waar hij naar streeft is een menschelijk bestaan, dat volkomene bewustheid van en heerschappij heeft over zich zelven, en tevens gebied voert over de omringende wereld. Welnu, de onmisbare voorwaarde om zich zelven te bezitten is zich zelven te veroveren; en de voorwaarde om zich te veroveren, is zich te overwinnen. Het vijandige tegen de vrijheid ligt niet, gelijk men gemeenlijk denkt, in het aanwezig zijn en het gezag

van een boven ons verheven wezen; maar veeleer in de blinde magt van die natuur, wier telgen wij tot op zekere hoogte zijn, die ons haar juk doet ondervinden in het instinct, de neiging, den hartstogt, en die onophoudelijk dreigt den persoonlijken wil, den waren zetel der vrijheid, te vernietigen.

's Menschen verovering van zich zelven zal dus bestaan in de zegepraal van den welberaden wil over de natuurlijke lusten. Gedoog dat de natuur u den wil ontroove, en gij wordt weder hetzij een zacht schaap, of een vraatzuchtig hagedisachtig monster, te uwer keuze; maar gij zult nooit een mensch zijn.

Indien er dus eene Goddelijke opvoeding van het menschelijk geslacht bestaat, zal hare eerste zorg wezen aanleiding te geven tot eenen strijd tusschen den redemagtigen wil en den blinden lust. Ik zeg daar aanleiding toe te geven; want die strijd zou niet als uit zich zelven ontstaan, juist omdat de nieuwelings geschapen mensch, volstrekt niet bedacht zijnde op het gevaar dat hem dreigt indien hij zich eenvoudig aan zijne natuurlijke neiging overgeeft, daar onfeilbaar de slaaf van worden moet. Vandaar die wet, die de grondslag van alle volgende openbaringen uitmaakt: *Gij zult niet eten.* In dit verbod gaf de Goddelijke Opvoeder aan den menschelijken wil het onmisbaar steunpunt tegen de overweldiging der natuur. Het stellig gebod was de vorstelijke beschermer (*sauvegarde*) der menschelijke vrijheid. Plegtig oogenblik! beslissende strijd! Zegepraalde de wil, dan trad hij voortaan los en vrij uit de banden van het instinct, en opende zich voor denzelven een tijdperk van roemrijke zegepraal. Behield de neiging de overhand, dan was de wil voortaan aan haar verkocht; dan had de menschheid het kostelijkste harer goederen, de vrijheid, vervreemd; dan ging zij onvermijdelijk voort van den eenen val tot den anderen.

Deze groote zedelijke crisis heeft zich *noodzakelijk* moeten voordoen bij den aanvang van de geschiedenis der menschheid; het is de onvermijdelijke overgang van het drama der natuur tot dat der geschiedenis.

Al leerde de bijbelsche oorkonde, welke ons alleen de

gedachtenis van deze eerste en beslissende beproeving bewaard heeft, ons tevens niet hoe die is afgeloopen, zoo zou eene dagelijksche, smartelijke ondervinding ons dit weldra doen inzien. Wie onzer leest en herleest niet in zijn eigen hart deze bekentenis, door de pen van den Apostel Paulus aldus uitgedrukt: „Ik ben vleeselijk verkocht onder de zonde; ik doe het goede niet dat ik wilde doen." Wie onzer heeft niet meermalen dien zucht geslaakt, met welken dezelfde Apostel deze klagelijke beschrijving van zijn inwendig leven vóór zijne bekeering besluit: „Wie zal mij verlossen van het ligchaam dezes doods?" (Rom. 7.) De toestand van het gansche geslacht staat daar als een sprekend gedenkteeken van den uitslag, welke de eerste crisis der historie gehad heeft.

Heeft God echter, na de nederlaag der vrijheid, het menschdom vernietigd? Neen; dit ware zoo veel geweest als voor den vijand terug te deinzen. In tegendeel, God ondernam eenen dubbel verheven arbeid. De gevallene menschheid weder op te heffen, louter om haar weder te plaatsen op het punt van waar zij uitgevallen was, dit zou veel geweest zijn voor ons; maar het was te weinig voor God. God keert nimmer op zijne schreden terug, zelfs wanneer Hij onze afwijkingen geneest. Hij herstelt en schrijdt voort tegelijk. Door eene en dezelfde daad wilde God de menschheid herstellen en tevens verheffen tot het punt van volmaaktheid, hetwelk zij bereiken moest zonder de zonde. De voorwaarde tot het bereiken van dit dubbele doel was, even als vóór den val, om de menschheid te brengen tot de volle bewustheid en het vrije bezit van zich zelve; want de eindtaak van een vrij wezen is zich te geven; zijne eerste taak zal altijd zijn zich zelven te bezitten. Vraagt men dus naar de formule van de geschiedenis der menschheid van den eersten mensch af tot op Jezus Christus, dan is die, als wij ons niet bedriegen, deze: „de menschheid aan het zoeken van zich zelve." De cynische philosoof met zijne lantaarn is enkel het grove zinnebeeld van de verhevenste werkelijkheid.

Men ziet en toont vaak in de oude geschiedenis niet anders dan eene opvolging van monarchiën, welke

elkander onderling omverwerpen; dan eene reeks van bloedige oorlogen, welke niets achterlaten dan verwoeste steden en uitgemoorde of naar andere landen overgebragte bevolkingen. Men onderkent, te midden van die groote staatkundige beroeringen der oude wereld, niet genoegzaam de ware geschiedenis, welke in niets anders bestaat dan de beschouwing der menschheid, die beweert te weten en te kennen, en er naar haakt om volstrektelijk meesteresse te worden, zoowel van zich zelve als van de natuur; in één woord: de menschheid zoekende naar den waren mensch. Even als er in de vroeger gemelde scheppingen, vóór den mensch, onder die kolossale varens, die monsterachtige amphibiën en die reusachtige zoogdieren, in den grond slechts ééne zaak opgesloten lag, t. w. de natuur aan het zoeken van den mensch, evenzoo ziet de ware geschiedvorscher in die kolossale monarchiën, welke de eene voor, de andere na, het tooneel der geschiedenis, vóór Jezus Christus, betreden, in die Babylonische en Assyrische wereld, met hare militaire magt, in die Medo-Perzische eeuw met hare administrative organisatie, in die Helleensche wereld met haar genie voor kunst en wetenschap, in dien Romeinschen *Orbis* met zijne alomvattende magt en staatkundige centralisatie, slechts eene enkele grondgedachte: de menschheid bezig om den mensch te baren, die zich zelven bezittende, in staat zal zijn zich zelven te geven, en daardoor alle dingen te bezitten in God, aan wien hij zich geven zal.

Voorzeker zijn vierduizend jaren niets te veel geweest voor zoodanigen arbeid. De menschheid is een diepe put; er is tijd toe noodig om dien tot op den bodem te peilen. Het lezen der werken van eenen Plato, van eenen Sophocles, toont met welke kracht en nadruk de menschelijke zelfbewustheid aan deze taak gearbeid heeft; en als men alles wèl beschouwt, zal men zich, reeds enkel uit dien hoofde, en zonder nog eens de zonde in aanmerking te nemen, niet verwonderen over die tijdruimte van vierduizend jaren, aan de menschheid toegestaan, om die taak te vervullen. Maar de zonde heeft deze lange voorbereiding dubbel noodig ge-

maakt. De gevallen mensch moest, terwijl hij zich met hart en ziel toelegde op het zoeken naar den idealen mensch, gedurende die lange oefenschool, de verootmoedigende ervaring opdoen van den wezentlijk bestaanden mensch zoo als hij is. De zonde heeft dus, wel verre van de natuurlijke orde der historie te verstoren, veeleer eene aan de natuur van het vrije wezen *inhaerente* noodzakelijkheid nog sterker gemaakt: „Eerst de natuurlijke staat, daarna eerst de geestelijke." (1 Cor. XV: 46).

Het leven der oude menschheid, de tijd der ontwikkeling van den natuurlijken mensch in alle rigtingen, stemt overeen met dien tijd der jeugd en der kracht in den enkelen mensch, gedurende welken hij arbeidt om zich zelven te kennen, en alles te kennen, en zich door zelfbeheersching voorbereidt om alles te beheerschen.

Maar gelijk er in de ziel van den eenling een beginsel, of liever een *geestelijke* zin aanwezig is, die naar een Goddelijk licht en eene Goddelijke kracht streeft, zoo bestond er in de oude wereld een volk, dat, terwijl al de andere volken de verschillende vermogens der ziel uitoefenden, meer bijzonderlijk de vertegenwoordiger was van dat haken naar het Goddelijke, het volk des geestes te midden van de natuurlijke menschheid. Dit volk onderscheidt zich van al de andere volken door zijne gelaatstrekken; het heeft, met het oog op de toekomst gerigt, tot voorwerp van aanbidding dien God, wiens naam *Hij zal zijn* beteekent, zijne wijzen, zijne profeten, zijne groote mannen: zieners, van boven verwekt om een streven wakker te houden, dat weldra bij dit volk, even als bij de andere volken, zou kwijnen en verdwijnen, treden zij aan de spits van dit volk voorop, om Jehovah, den God *die komt,* te gemoet te treden.

Te gelijkertijd brengt God, door de wet, bij dit volk het vleesch weder onder het juk van den wil, voor zoo veel zulks onder de oude bedeeling der zonde geschieden kan. De profetie is de spoorslag, die het edele ros als in den draf naar de toekomst drijft. De wet is de breidel, door welken het leert zich ten aanzien van het

tegenwoordige in te toomen. Ongetwijfeld bezaten de Heidensche volken iets dergelijks; het geweten is *eene wet, geschreven in het hart, en er is in de gansche schepping iets*, dat op profetische wijze zucht naar den staat der volmaakte vrijheid (Rom. II en VIII). Maar wat bij de andere volken enkel eene van zelve voortkomende en krachtelooze terugwerking is der zedelijke natuur, doet zich in Israël voor als Goddelijke, stellige opvoeding, en die ook hare uitwerking geenszins mist. Het is ongeveer hetzelfde onderscheid als tusschen eenen kranke, die wel, en eenen die niet onder behandeling van eenen geneesmeester verkeert.

Laat ons den mensch als zondeloos gebleven onderstellen; dan zou het eindresultaat van dezen arbeid bestaan hebben in eene menschheid, die zich zelve begreep en bezat, en gereed stond om de kroon der verworvene vrijheid aan de voeten van zijnen God neder te werpen en zich aan Hem over te geven; en God zou dit beantwoord hebben door de hoogste gave: den Goddelijken Geest. Dit zou de intrede geweest zijn van het derde tijdperk des levens. De mensch zou het als ware het door eenen zegeboog zijn ingetreden. De zonde heeft dit resultaat niet verhinderd, maar er den vorm van gewijzigd. Na eene zoo langdurige ondervinding, begrijpt de menschheid zich zelve eindelijk genoegzaam, om te gevoelen dat zij verloren is; zij heeft bewustheid genoeg verkregen van hetgeen hare ideale vrijheid zou zijn, om zich ook bewust te worden van hare wezentlijke slavernij, en om daaronder te zuchten. Zij geeft zich niet, maar zij begrijpt althans dat zij dit behoorde te doen, en zij vraagt, als het ware knielende, om de hemelsche tusschenkomst, die haar de daartoe noodige kracht kan geven. Zij verklaart zich bereid zich aan de werking van den Allerhoogste over te geven; zij roept door den mond van Jesaja uit: „Och! dat Gij de hemelen scheurdet en nederkwaamt," en zij antwoordt door dien van Maria: „Zie de dienstmaagd des Heeren; mij geschiede naar uw Woord."

God verhoort deze hemelsche verzuchting, bekroont deze heldhaftige overgave. Het eindtijdperk, het leven

des geestes opent zich voor de menschheid. Maar in plaats van een triomf-boog is de poort een graf.

Paulus heeft Christus den *tweeden*, den *laatsten Adam* genoemd; men zou geheele bladzijden moeten vol schrijven om de schatten, in deze uitdrukking opgesloten, te ontvouwen. De eerste Adam was de bekrooning geweest van de ontwikkeling des physischen levens; en met hem was het psysisch, het zedelijk leven aangevangen; de tweede sluit den staat van het denkend en zedelijk leven, en opent het rijk des geestelijken levens op dit benedenrond. De eerste was eene ziel, door de hand Gods te midden der beroeringen der natuur geworpen, om in de physische wereld maat, harmonie en vrede te brengen; de tweede is *de levendmakende Geest*, van den hemel nedergedaald, om te midden der stormen van de menschelijke ziel, en van de scheuringen in de maatschappij, de inwendige liefelijke kalmte, den Goddelijken vrede aan te brengen. Adam *emaneerde*, als levende ziel, niet van de natuur. Hij droeg in zich een hooger beginsel om, dat bekwaam was om de natuur te beheerschen en te vervormen. Jezus Christus spruit, als levendmakende Geest, niet uit de menschheid; Hij is een Wezen van Goddelijke orde, in de menschheid *nedergedaald*: „het eeuwige leven, dat bij den Vader was is geopenbaard," zegt Johannes, „en wij hebben het aanschouwd... Het Woord is vleesch geworden."

Maar, gelijk zich in Adam de ziel met een ligchaam omkleedt, dat de slotsom en de vrucht van de geheele voorafgaande bearbeiding van het physisch leven is, alzoo komt in Jezus Christus de levendmakende Geest, de *Heer uit den hemel*, in eene ziel wonen, die den geheelen zedelijken arbeid der voorafgegane menschheid in zich *concentreert* en *resumeert*.

Aldus klimt de menschheid, bij elken trap, van leven tot leven, in éénen uitverkorene alles *recapituleerende* wat zij op den naastvorigen trap verworven heeft, en door de hoogere zelfstandigheid (*essentie*) van dezen Aanvanger de nieuwe *phase* van het leven openende.

De natuur loopt door Adam uit op de *geschiedenis;*

de geschiedenis loopt door Christus uit op *de Kerk*. Jezus Christus is voor de geschiedenis van de natuurlijke menschheid wat Adam geweest was voor die der natuur *).

Gedurende een ontelbaar aantal duizenden van eeuwen had de natuur tot tooneel gestrekt voor de ontwikkeling van het physisch leven. Gedurende veertig eeuwen had de ontwikkeling van het *morele* leven hare werking op het tooneel der geschiedenis uitgeoefend; en sedert bijkans twee duizend jaar is de Kerk het brandpunt, van waar het vuur van het geestelijk leven uitgaat. Laat ons trachten ons te verdiepen in de oorsprongen van dat leven. De vroeger aangehaalde wet, dat men, om zich te kunnen geven, zich eerst zelven bezitten moet, en dat men om zich te bezitten, eerst zich zelven veroveren moet, is op Jezus van toepassing zoowel als op iederen afzonderlijken mensch. Voorzeker bezat Hij zich zelven, als God, toen Hij zich overgaf bij zijne menschwording; maar, eenmaal een mensch geworden zijnde, moest Hij zich zelven veroveren, even als ieder mensch. Dit was het werk, waartoe Hij geroepen was gedurende de dertig jaren, die Hij in vergeten stand te Nazareth doorbragt; Hij zocht en vond zich zelven. De schriften boden Hem het beeld aan van zijn wezen en van zijn werk. Zij schreven Hem het *programma* voor van zijne zending: het was een vergezelde brief, eene te voren voor Hem opgemaakte *instructie*, welke Hij eerst in volle zee opende, en eerst in de stormen des levens las. Het gebed was de *commentarie*, welke Hem dit gewijde, geheel van Hem vervulde, Boek uitlegde.

Aldus verhief Hij zich trapsgewijze tot de klare bewustheid en het volkomen bezit van zijn Wezen. Het oogenblik van zijne volkomene morele voleinding viel ongetwijfeld in met dat van zijne volle ligchamelijke en intellectueele rijpheid. Toen voltooid physisch mensch geworden, en wel als Jood, dat is onder den vorm

*) Niemand heeft dit denkbeeld zoo heerlijk ontwikkeld als *Steffens*, in zijne *Anthropologie* en in zijne cursussen.

van het krachtigste streven naar het Goddelijke leven, beantwoordde Hij aan de oproeping van Johannes den Dooper, die op dat zelfde oogenblik weêrklonk; en Hij kon in zich eenen volmaakten tempel aanbieden aan den Geest, die slechts op deze, Hem waardige, woning wachtte, om er in neêr te dalen. Aanstonds gaf Hij zich, door den Geest, in de eerste plaats aan Israël door zijne bediening; vervolgens aan de wereld, door zijne zelfofferande; eindelijk aan de geloovigen op het Pinksterfeest; aldus de edelmoedigste en meest volledige overgifte van zich zelven verwezentlijkende, welke ooit door een menschelijk wezen is volbragt; wat zeg ik, welke het zelfs voor een mensch onmogelijk is te bevatten. God volmaaktelijk lief te hebben, zich van ganscher ziele aan Hem toe te wijden, enkel zijne eere te zoeken, in God iederen naaste lief te hebben als een tweede ik, en zijn heil als dat van zich zelven te beoogen. Ziedaar het menschelijk leven zoo als wij het in Jezus Christus verwezentlijkt zien. En dat is wel dat geestelijke leven, waarvan ieder mensch het ideaal in zich omdraagt, en er zoo al niet de wezentlijkheid, althans het vermogen, het voorgevoel en de behoefte van bezit.

Het physische leven was, gelijk wij gezien hebben, begonnen met zich in den bescheidensten vorm op de aarde te vertoonen. Is dit niet een type van de diepe nederigheid, welke de komst van het leven des Geestes in den persoon van Jezus Christus hier beneden gekenmerkt heeft? De kribbe, waarin Hij, die dat leven ontvangen moet, nederligt als een kindeken; dien doop, dat zinnebeeld van smet en dood, in welken Hij het ontvangt; die opperzaal, door de vrees gekozen, waarin het uitgestort werd, welk eene tegenstelling met de rijke ontwikkeling, die zich voorbereidt.

De kerk is de sfeer van het geestelijk leven; zij maakt het derde tijdperk uit van de geschiedenis des levens. Maar is het doel niet reeds in Jezus Christus bereikt geworden? Waartoe dan dit nieuwe tijdperk? Omdat het niet voldoende is dat het geestelijk leven in Eenen enkelen verwezentlijkt zij geworden; God wil

dat ieder menschelijk wezen er deel aan hebbe: „Dat hij die dorst tot Mij kome," heeft de eerste Bezitter gezegd, „stroomen van levend water zullen uit zijnen buik vloeijen." De schulduitdelging (expiatie), welke Christus voor allen te weeg gebragt heeft, heeft aan allen regt gegeven op het bezit van dezen schat. Alleenlijk wordt het geestelijk leven aan niemand opgedrongen; het physische leven kan opgelegd worden; want het is de roeping tot het grootste goed. Maar het leven des Geestes, de heilige toewijding der liefde is een te innig en te persoonlijk feit, om niet volkomen vrij te zijn. En ziedaar waarom er eene Kerk bestaat, namelijk opdat dit hooge goed aan allen aangeboden worde, zonder aan iemand te worden opgedrongen. Ziedaar ook waarom ieder van ons leeft; namelijk om dat Leven te ontvangen, hetwelk alleen dien naam waardig is. Wij hebben allen enkel en alleen eene redemagtige en vrije ziel ontvangen, om die tot een tempel des Geestes te maken; enkel een menschelijk leven, opdat dit het vat worde van het Goddelijk leven. Deze allen te boven gaande gifte te verwerpen, om zich voor zich zelven te bewaren, dat is de wreedste vorm van den zelfmoord; dat is zich opsluiten in den kerker van het physisch leven, of zich te wentelen in het slijk van het beestelijk leven, terwijl zich de poorten van het paleis des geestelijken levens voor ons ontsluiten! Zich voor zich zelven te bewaren is zich zelven te verliezen. Jezus heeft het gezegd: „Zoo wie zijn leven zal willen behouden, zal hetzelve verliezen; maar zoo wie zijn leven zal willen verliezen om mijnent wil, die zal hetzelve vinden."

Den drempel der Kerk, maar van de Kerk geestelijk opgevat, overstappende, hebben wij dus het tooneel betreden van het leven in deszelfs verhevensten vorm. De kring der mogelijke wisselingen is gesloten. De mensch, wij hebben dit in ons zelven erkend, is niet vatbaar voor eenen vierden levensvorm. Het leven van Jezus Christus moet zich op onze aarde ontwikkelen, voortplanten, voltooijen; het kan niet overtroffen worden; want het is het geestelijk leven.

En evenwel, indien wij niet nog eenen tred voorwaarts deden, zou er eene bekrooning aan de geschiedenis des levens ontbreken. Eene ontwikkeling, van welken aard ook, is niet volledig, dan wanneer zij, aan haar einde gekomen, haar uitgangspunt weder aangrijpt, terwijl het daaraan eene andere gedaante geeft. Zoudt gij, ô mensch! tot het geestelijk leven, als den hoogsten levensvorm, geraakt zijnde, eenen blik van minachting kunnen werpen op dat physisch leven, dat den grondslag der ontwikkeling van het eerste uitmaakte? zoudt gij dat ligchaam in het graf kunnen vergeten, dat de wieg was van uw geestelijk leven? Geenszins. Om de bekrooning te zijn van de geschiedenis des levens, moet het geestelijk leven de magt hebben om den geheelen mensch te redden, en elk der *elementen* te verheerlijken, die hebben bijgedragen tot deszelfs ontwikkeling. Reeds hier beneden oefent het eenen weldadigen invloed uit op de ziel; het wederbaart en heiligt haar. Er is nog noodig — en de profetische openbaring kondigt ons aan dat het zoo wezen zal — dat het zijne heerschappij uitstrekke tot over het ligchaam, door het op te wekken en te verheerlijken. Alsdan zal deze physische schepping, welke den mensch vooraf ging, en met welke het leven op onze planeet onder den grofsten vorm aanving, nog eens op nieuws bewerkt worden door het Leven tot deszelfs hoogste magt verheven. In den schoot eener natuur, van de wet der ijdelheid en des verderfs vrij gemaakt, onder welke thans alle wezens zuchten, zal het menschelijk ligchaam, een *geestelijk ligchaam* geworden, als zuiver orgaan van den geest, uitblinken als het meesterstuk der organiserende wijsheid, en zal de staat van zaken, welke de geschiedenis des levens op onze planeet zal besluiten, de volle regtvaardiging zijn van het verstand en de liefde, welke vóór alle eeuwen, het plan van deze heerlijke ontwikkeling ontwierpen.

Zoodanig is, indien wij de ondervinding raadplegen, en ons laten voorlichten door de Heilige Schrift, de vlugge schets van de geschiedenis des levens. De apostel Paulus heeft er eene schets van gegeven in deze be-

wonderingswaardige woorden: „God zelf heilige u *geheel en al*, en uw geheel opregte *geest* en *ziel* en *ligchaam* worden onberispelijk bewaard tot op den dag van onzen Heer Jezus Christus.

Dit uitmuntend opstel is van den Heer *F. Godet*, Hoogleeraar in de Godgeleerdheid te Neuchatel, en overgenomen uit de *Revue chrétienne*, N°. 10. 15 October 1862.

Breda,
27 October 1862.

L. G. James.

INDRUKKEN OP EENE REIS NAAR LONDEN.

VI.

Onder de vriendelijke uitnoodigingen, die ik in Londen ontving, was die van het Syrische Genootschap van Sir Culling Eardley, op zijn buiten Bedwell Park. Ik schreef deze uitnoodiging en vele anderen toe aan mijn bezoek in de Freemasons hall, waar ik doorgaans des morgens kwam en vele Engelsche, Fransche en Duitsche vrienden vond. Dr. Overbeck was ook uitgenoodigd, en wij begaven ons vroegtijdig naar het spoor, om van daar de reis te maken naar het prachtige Park. Het was de eerste maal dat ik Londen verliet. Ik verheugde mij, het land te kunnen overzien en zag met groot genoegen de vele afwisselingen, die ons het golvend terrein aanboden. Een snelschrijver van eene der meest gelezene Couranten voegde zich bij ons gezelschap; ook hij was uitgenoodigd, om verslag te doen van de mededeelingen, die er zouden plaats hebben.

Wat hebben die Engelschen toch eene liefhebberij voor hagen. Alle velden zijn afgescheiden door heggen. Ik wenschte hun toe, dat zij de geestgronden in Noord-Holland en op de eilanden, vooral Wieringen, bezochten. Zij zouden zien hoeveel beter door heiningen de landen afgescheiden kunnen worden, hoe weinig grondverlies, hoe veel schooner in uitzigt dit is.

Vaak wordt voor den wandelaar, en zelfs voor dengene die in een rijtuig zit, menig schoon landgezigt op verre afstanden afgesloten door zulke hagen.

Die parken aan den weg hebben iets schoons. Het rijke wijdgetakte eiken-geboomte geeft iets statigs aan het geheel. Ik vond echter nergens, ook op verdere kleine en groote uitstappen, die uitnemende boerderijen weder, die ons Vaderland kenmerken. Het bedrijf is klein, de erven zijn luttel tegenover de Nederlandsche. Mogelijk nemen de ontzettende groote parks een goed deel weg van den vruchtbaren grond.

De bedestond was reeds afgeloopen toen wij kwamen; de vergadering zou beginnen, de leden wandelden rondom het schoone gebouw, over de grasperken. Wij werden aan den Huisheer en den Bisschop van Rochester gepresenteerd en aan andere hooge leden van de Kerk en den Staat. Ik vond er vele mijner vrienden van de Freemasons hall weder.

Dat ik er niet over treurde dat de bedestond reeds afgeloopen was, wil ik niet ontveinzen. Er volgde nog een gebed; en bedestonden zijn voor mij niet, of ik niet voor bedestonden, een van beide is zeker waar. Ik houd van een krachtig gebed. Het kan ook lang zijn, mits het een gebed is. Maar doorgaans zijn de bedestonden aan elkander geregene parelen van Bijbelteksten uit Psalmen en Profeten, waarbij ik meer verbaasd sta over het schoone snoer van parelen, dan dat ik mij in een eenvoudig uitgedrukten wensch des harten zoude kunnen wedervinden. Het is mij, alsof men er eene kunst van gemaakt heeft, die allengskens gebruik geworden is, en waarvan men valschelijk denkt, dat men aan het goede niet te veel kan doen. Het is zeer zeker geheel tegen de ordeningen des Heeren. Ik heb er nooit vreugde in gehad en zal er nooit vreugde in vinden. Al wat lang is en hetzelfde telkens weer met andere woorden zegt, vermoeit en pijnigt mij. Ik heb dit reeds lang willen zeggen. Maar waar kon ik het beter zeggen dan in Engeland, van waar deze methode zich uitbreidt over het vaste land heen. Zij begint Nederlandsch te worden. Ik zal het prijzen, als ik zal zien dat gelijk het

gebed moest zijn de uitdrukking der hoogste gedachten der zich tot God verheffende ziel, alzoo ook dit gebed die kracht werd, waardoor de daad zelve te voorschijn geroepen wordt. Onze Christelijk sentimentele tijd hoede zich hierin tot dweepzucht te vervallen. Wij hebben er geen winst van, het sentimentele vervangt slechts en vernietigt het ware en innige gevoel, dat den wil des menschen krachtig verheft tot al wat goed is.

Bewonderingswaardig vind ik de lange gebeden, niet navolgingswaardig. Wat uit de ziel als een noodkreet opwaarts stijgt, dat daalt neder in de rijkste en schoonste verhooring. De bange noodkreet is kort, is krachtig. Hij is de geboorte des oogenbliks. Hij zegt niet meer dan een: „o God, wees mij zondaar genadig!" Hij zegt daarin alles *).

De Engelschen zijn ook slechte zangers. Wat is dat alles verlegen, om de stem te doen hooren. Zijn wij te luide soms, te onwelluidend, de stem der Engelschen bezwijkt vaak in het schoonste lied. Zoo ging het ook hier.

Hoe gaarne had ik van eene goede Nederlandsche gemeente daar dat schoone gezang hooren zingen:

Hail to the Lord's anointed!
Great Davids greater Son.

Ten half een ure vereenigde zich het talrijke gezelschap vóór het kasteel, om de toespraken, welke gehouden werden met betrekking tot Syrië en het Heilige Land, aan te hooren. Het tooneel, dat zich voordeed, was zeer belangwekkend. Het weder was buitengemeen schoon; geen wolkje liet zich aan den blaauwen hemel zien, terwijl de zon hare warme stralen nederschoot. Op den achtergrond verhief zich het huis, dat sedert kort vergroot en gerestaureerd was, de roode steenen werden schilderachtig door de zon beschenen, terwijl het Park zich naar alle zijden uitstrekte. Dit Park, bestaande uit rijzende en dalende grasvelden, hier en daar met statige en digt begroeide boomen beplant, vormt

*) Een Zweedsch predikant zegt zeer juist: „gebeden zijn diepe verzuchtingen der ziel, die somtijds in woorden gebragt worden."

vóór het kasteel eene zachte glooijing, die naar eene bevallige waterpartij leidt, welke vooral op dien dag eenen verfrisschenden indruk maakte. Het geheele gezigt werd ingesloten door de met hout begroeide hoogten, van welke het oog des aanschouwers een uitgestrekt amphitheater kon waarnemen, waar boven het gedenkteeken van Little Berkhamstead zich verhief, met eene vrolijk wapperende vlag versierd. Op deze aangename plek bevonden zich de afgevaardigden van verschillende vreemde natiën, de Bisschop van het kerspel, twee der parlementsleden van het graafschap, de geestelijken en de adel uit de omstreken, predikanten en leden van afgescheidene gemeenten, dorpelingen en de schooljeugd; een belangwekkender aanblik kan men zich moeijelijk voorstellen. Het terras vóór het kasteel vormde een ruime plate-forme, waarop voor den Voorzitter en de voornaamste buitenlandsche en Engelsche gasten stoelen waren geplaatst, terwijl iets lager in de laan het overige gezelschap plaats had genomen.

Het presidentschap werd bekleed door Sir Culling E. Eardley, bijgestaan door den Bisschop van Rochester.

Het gold de nuttige besteding van eene groote som gelds nog in kas, en van de verdere hulp aan Syrië en Palestina te brengen.

Dr. Capadose heeft de mededeelingen, die op deze vergadering plaats vonden en zeer rijk waren, [door snelschrijvers opgeteekend], in een klein geschrift ten voordeele van het Comité der vrienden Israëls te 's Gravenhage uitgegeven, wel waard om gelezen te worden. Ik kan dus kort zijn. Ik mag daarop wijzen en tevens op den trouwen arbeid van onzen vriend, in deze de oudste tak van evangelisatie onder de Joden. Maar ik zal toch eene enkele toespraak overnemen, die van den Heer Jules Ferrette, een Franschman van geboorte en vroeger Dominikaner monnik, doch nu door Gods genade Protestant en in dienst van de Iersch-Presbyteriaansche zending.

De heer Jules Ferrette zeide, dat hij voornemens was

zoo kort mogelijk te spreken, omdat het onderwerp, dat hij behandelen zoude, niet zonder de innigste deelneming door hem kon worden besproken. Hij wenschte namelijk te spreken over de moordtooneelen in Syrië en in Damaskus gepleegd. Gij kunt u voorstellen, welke de gevoelens waren van den zendeling, die zich kort vóór het uitbreken der onlusten te Damaskus had bevonden en in dienst stond eener zending, die invloedrijk en gezegend was geweest, welke op volmaakt goeden voet stond met al de overige Protestantsche zendingen des lands, en welke de meeste voorkomenheid betoonde jegens al de leden der overige Christelijke gemeenten in Syrië, en die eensklaps zijne zending in duigen zag vallen, één zijner medebroeders wreedelijk vermoord, zijn bedehuis vernield en het werk van vele jaren òf vernietigd, òf benadeeld zag. En dit was hier het geval geweest. De vergadering wist, dat deze moord aangevangen was met eene veete tusschen de Maroniten en de Drusen. Deze veete was in dit land niets nieuws, want reeds sedert eeuwen was er nu en dan oorlog tusschen hen geweest, doch nimmer had dezelve zulk een ernstig karakter gehad. Het vreeselijk bloedbad was, naar zijne overtuiging, alleen veroorzaakt geworden door de tusschenkomst van het Turksche bestuur. Toen de opstand uitbrak, was de Libanon binnen weinige dagen het tooneel van moord en brandstichting. Men zag van af Beiruth eene onafgebrokene rij dorpen in brand staan. De Maroniten waren door schrik bevangen en dachten zich aan de Drusen over te geven; hadden zij dit gedaan, zoo waren naar alle waarschijnlijkheid de vreeselijke moordtooneelen vermeden geworden, want zoo dikwijls een of ander verdrag tusschen beide partijen gesloten werd, is dit steeds getrouw geëerbiedigd geworden. Doch de Turksche soldaten, die den loop der gebeurtenissen in het gebergte werkeloos hadden aangezien, begonnen zich nu met de zaken te bemoeijen, en haalden de Christenen over, zich niet aan de Drusen, maar aan de Turken over te geven. Daarom zochten zij bescherming onder de Turksche vlag, en werden genoodzaakt de wapenen neder te leggen, daar een klein deta-

chement Turken niet aan zulk een aanzienlijk getal gewapende lieden den toegang tot hunne vesting kon veroorloven. Zij legden daarop, ingevolge hun bevel, de wapenen neder; dan, eenige dagen later werd door de Turken de toegang hunner sterkte zonder eenigen tegenstand den Drusen vrijgelaten, en hun toegestaan al de mannen onder de oogen der Turken in koelen bloede te vermoorden. De Turksche bevelhebber werd door eenigen zijner eigene soldaten onderrigt van hetgeen er plaats had, en zij vroegen hem wat hun te doen stond, daar zij geene bevelen hadden; doch hij antwoordde: „Redt de vrouwen maar; wat de mannen aangaat, behoeft gijlieden u niet te bemoeijen met hetgeen de Drusen aanvangen," en rookte bedaard zijne pijp uit. Bij die gelegenheid werden 1200 personen door de Drusen omgebragt. Eenigen tijd later begaf hij zich naar die plaats, en vond hij eenen ontzettend grooten kuil, waarin die 1200 Christenen begraven waren. Zij waren met eene laag kalk bedekt geworden, om daardoor de sporen van den moord te doen verdwijnen; maar van sommigen der slagtoffers stak eene hand of een been uit deze schaarsch gedekte grafstede. Daarboven bevonden zich de lijken van 250 Christenen, die eene wijkplaats hadden gezocht in een hooger gelegen vertrek, terwijl de moord gepleegd werd, doch die, naderhand ontdekt, geslagen en uit de vensters werden geworpen, op het graf, waarin de overigen reeds rustten. Op andere plaatsen vonden gelijke tooneelen plaats, daar de Turken de Christenen eerst overhaalden zich aan hen over te geven, om vervolgens door de Drusen te worden vermoord. Zelfs de stad Damaskus, welke altijd tot wijkplaats gestrekt had, wanneer het omliggende land zich in opstand bevond, werd door een schrikkelijk bloedblad geteisterd. De vlugtelingen uit het gebergte begonnen in die stad eene wijkplaats te zoeken, en werden aldaar met de grootste edelmoedigheid ontvangen. Ieder Christelijk huis opende zich voor de vlugtelingen, welke met de uiterste zorg werden verpleegd. Dit was de laatste Christelijke daad, door de Christenen van Damaskus bewezen. Eenige dagen later werd hem (den

heer Ferrette) berigt, dat er in de stad een moord op handen was. Hij besloot te vlugten, en dit werd door vele zijner medebroeders uit de stad nagevolgd. Reeds hadden zij hunne toebereidselen gemaakt, toen zijn waarde vriend, de eerwaarde William Graham, die, gelijk de overigen, in reisgewaad en gewapend was, van besluit veranderde en bleef. De zaak droeg zich alzoo toe; hunne muilezel-drijvers, welke hunne goederen moesten vervoeren, stelden hun vertrek van uur tot uur uit, in de hoop, dat zij vóór hun vertrek zouden vermoord worden, en gedurende deze vertraging had de heer Graham den tijd, van plan te veranderen.

Hij (de heer Ferrette) zocht hem tot de vlugt te bewegen, doch hij bleef bij zijn besluit. Hij bleef in de stad en werd eenige dagen later gedood. In Damaskus werden omtrent 6000 personen vermoord. De ontberingen en het lijden van degenen die ontsnapt waren, waren vreeselijk, vooral in de gevolgen. Een weinig later werd hem door den Britschen zaakgelastigde, Lord Dufferin, verzocht om nasporingen te doen omtrent het getal lijdenden; hij ontving daarop van de hoofden der verschillende kerkgenootschappen opgaven van den ouderdom der mannen, vrouwen en kinderen, en hij was zeer verwonderd, dat het getal der mannen slechts weinig dat der vrouwen overtrof. De reden daarvan bestond daarin, dat het lijden en de ontberingen onder die lieden na den moord zulk eene ongeloofelijke sterfte aanrigtten, welke hoofdzakelijk de zwakkere sekse aantastte. Deze schrikkelijke gebeurtenissen kunnen uit twee oogpunten beschouwd worden, in betrekking tot hare staatkundige en hare Godsdienstige gevolgen. Vóór den moord bevond zich in Syrië een aantal Christenen, die talrijk, vermogend en invloedrijk waren, en reeds de Schrift begonnen te onderzoeken; die de opvoeding op prijs stelden, onder den invloed eener sinds den oorlog in de Krim toegenomen vrijheid; ook vingen zij aan zich met meer lust en goed gevolg op den handel toe te leggen. Dit alles was nu vernield. De vooruitgang der natie had nu geheel opgehouden en was twee eeuwen achteruit gezet. De Christenen zouden nu vree-

zen zich in het binnenland op te houden; zij zouden nimmer gelijk weleer hun vermogen aanwenden; en van de andere zijde bevonden zich de Drusen in eenen zeer moeijelijken toestand, ten gevolge der vergelding welke de Turken hun wilden doen ondergaan. De invloed der Syrische Christenen was vernietigd, alsmede die der Consuls. Er bleef dus niets over dan Turksche invloed. Die alleen had nu de overhand. Dit was de staatkundige uitwerking; doch het Godsdienstig vooruitzigt was verschillend. Degenen, welke vroeger door hun bijgeloof geheel onder de magt der geestelijkheid hadden gestaan, begonnen nu de oogen te openen. De ondersteuning hun door Engeland, Amerika en andere landen toegezonden, wekte in hen het bewustzijn op, dat de Kerk, welke met zoo veel vrijgevigheid verwijderde broeders bijstond, inderdaad een levend Christendom moet bezitten. De Protestantsche zendelingen in Syrië waren de kanalen geweest, waardoor de hulp hun was toegevloeid. Al de gelden, door Engeland tot ondersteuning der ongelukkigen gezonden, gingen door hunne handen, en in het oog der inboorlingen waren de uitdeeler en de gever evenveel liefde waardig. Dien ten gevolge zouden zij steeds met dankbaarheid worden bejegend, en gunstig ontvangen worden, wanneer zij den volke het Evangelie kwamen prediken. Alom werd hunne tegenwoordigheid gezocht, en overal waar zij heen gingen om scholen op te rigten en het Woord Gods te prediken, of eenig Christelijk werk der liefde te ondernemen, waren zij verzekerd met open armen te worden ontvangen. Zelfs de geestelijkheid, die zoo vijandig tegenover de Protestantsche zendelingen had gestaan, was nu geneigd onderwijs te ontvangen en de ontwikkeling der jeugd te helpen ondersteunen. Hij wilde dus de oogen der Engelsche Christenen op dezen toestand van Syrië zoeken te vestigen. Uit een staatkundig oogpunt beschouwd, was het vooruitzigt zeer treurig, doch uit een Godsdienstig oogpunt zoo aanmoedigend mogelijk. Indien in het eene land meer gelegenheid bestond tot weldoen dan in het andere, zou hij op dit land hunne aandacht zoeken te vestigen; en te dien

opzigte, meende hij, had geen land meer regt op de sympathie der Protestantsche Christenen, dan Syrië. Daar zouden de middelen, welke men in het werk zoude stellen, zeker hun doel bereiken. Hij juichte van ganscher harte de gedane voorstellen, door Sir Culling medegedeeld, toe, en hoewel de zending, waaraan hij verbonden was, zich hoofdzakelijk tot Damaskus bepaalde, vroeg hij verlof zich te mogen beschikbaar stellen om de plannen, door de vergadering voorgesteld, te helpen verwezenlijken, en dankte hij den Voorzitter voor het genoegen dat hij hem verschaft had, zoo vele belangstellende burgers te hebben mogen toespreken.

Ik heb deze redevoering overgenomen, omdat zij nagenoeg hetzelfde zegt, wat ons later op de voortreffelijkste wijze door onzen van der Velde is medegedeeld. Ik was bij eene zijner lezingen. Maar waarlijk drong hij wel uit ons hart een noodkreet, of perste ze veeleer tegen de Turksche Regering, en ik wenschte niets liever, dan dat de publieke opinie in Engeland, ja in gansch Europa alzoo ontwaakte, dat het de groote Mogendheden onmogelijk werd, langer dat schrikkelijke Turksche bewind te dulden. Het is een ontzettend kwaad in onze oogen. O! dat de duizende biddende stemmen, ook de diepste verontwaardiging lieten hooren, over zulk eene politiek als de Europesche Christenheid zoo lang reeds volgde. — Tot hoe lange o Heer!? —

Ook mijn naam werd opgeroepen. Ik had eene ernstige grieve. — Ik zag niet den naam van Nederland op het uitnoodigings-billet. Ik was ook de eenigste Nederlander. Ik zeide hun, dat ik met vreugde en smart deze vergadering had bijgewoond. Vreugde, om de goede besluiten. Ik stemde in dit alles met een volkomen hart. — Maar met smart werd ik vervuld, toen ik zag, dat op de lijst der uitnoodigingen de naam van Nederland niet stond naast dien van Zweden en Frankrijk. Omdat het scheen alsof Nederland geene gave gebragt had. Wat het individu betrof, ware het regt, dat de regterhand niet wist wat de linker deed, maar wat eene natie be-

trof, was het een slecht teeken, zoo haar naam zich niet onder de eerste gevers in zulk een ramp bevond. De natie, welke bij zulke gelegenheid werd voorbijgegaan, moest als dood beschouwd worden. Nederland had zijne giften niet naar Engeland, maar aan onze Consuls en vooral ook onmiddellijk aan Ds. Fliedner te Kaiserswerth gezonden. Deze was mij een waarde vriend en broeder, en ik had hem gedurende dit jaar reeds tweemaal ook in deze aangelegenheid bezocht. Niemand had meer behoefte aan geld dan hij, en voorzeker zou niemand het beter aanwenden. Voorts zeide ik, dat ik verheugd was te zien dat Engeland, Frankrijk, Duitschland en alle overige Protestantsche landen met Nederland zich vereenigden om de banier des kruises op te heffen in het land, alwaar het kruis des Verlossers was opgerigt geworden, en dat ik hoopte dat in dat land, waar des Christens naam het eerst genoemd werd, hij ook voortaan zijne ware beteekenis het meest zoude verkrijgen.

Dat ik met veel welsprekendheid en kracht gesproken heb, stond in alle nieuwspapieren. Of mijn medereiziger, de snelschrijver, de goedheid gehad heeft dit woord er bij te plaatsen, weet ik niet. Om het even. In Engeland houdt men van toejuichingen en ook deze hebben het eigenaardige, dat zij telken reize weder komen, als de spreker een veelbeteekenenden volzin met klem uitspreekt. Edoch, het geeft ook kracht aan de zaak, verwarmt de sprekers en hoorders.

Na de vergadering kwamen er vele Engelschen tot mij, die gaarne eenige vriendelijke woorden met mij wisselden. Toen volgde het rijke diner. De toon was er goed: vrij en edel. Wij bleven nog lang in het prachtige park rondwandelen. Telken reize verzamelden zich groepen, die in levendige discussiën traden.

Ik hoorde den Dominikaner monnik, nu zendeling der Presbyteriaansche kerk, met veel warmte spreken met mijnen vriend Dr. Overbeck, thans Professor te Oxford. Ook lieten de Italianen zich hooren; onder deze was mij Malan van de valleijen van Piemont het liefste.

Wij verlieten het schoone park noode — maar de

laatste trein riep ons. — Heil en dank den edelen Sir Culling E. Eardley. Ook ik had nu een Engelsch Park gezien. Ook mij was het wel geweest in deze kringen.

Dat er een Europeesch ontwaken kome tegen den Turk! De gansche Christenheid deele daarin. Het is de aloude strijd. Wie onzer ziet niet gaarne de Zon der geregtigtigheid zegevieren over de halve maan en hare duistere gestalte.

Dat deze eene bede, zij en blijve onze bede! Tot hoe lange Heer!

DE CHRISTELIJKE EDELEN IN ENGELAND.

Het zij mij vergund hier een oogenblik stil te staan en te bekennen, dat mij niets zoo zeer in Engeland getroffen heeft, als het ontmoeten van een aantal Edellieden, die even als Sir Culling E. Eardley, niet slechts hun tijd, hun arbeid, hun huis, hun geld over hebben voor Christus, onzen Heer, en zijne zaak, maar wat meer is, onder dewelke men de voortreffelijkste kruispredikers vindt, die met een innig geloof en met een overgegeven hart dat woord weten te verkondigen, dat nooit ledig wederkeert; ik meen het woord des kruises, den Heiden eene dwaasheid, den Jood eene ergernis, allen die het gelooven eene kracht Gods tot zaligheid.

Zoo was mij de dagelijksche ontmoeting op de vergadering der Evangelische Alliance van den Heer Taylor, van zoo menigen hoofd-officier en andere vrienden, die met ons en soms ook voor ons baden. God dank, deze gebeden waren kort. — Zoo waren wij ook bij den Heer Taylor uitgenoodigd in zijn prachtig park met vele stadmissionarissen, om aldaar een feestdag te vieren. Ik moest reeds vroeger heen, maar mijne vrienden deelden mij later mede, welk een liefelijk feest dat geweest was. De Heeren Taylor en Radcliffe waren de voortreffelijke sprekers geweest. De Engelschman is geboren om op de platvorm te spreken; het vloeit bij hem zoo

ligt, steeds naar het onderwerp, waarvan zijn hart vervuld is.

Onder alle deze edelen is misschien de Heer Brownlow North een der voortreffelijksten. Men is bezig van zijne traktaatjes een aantal in het Hollandsch te vertalen. Zij zijn uitnemend. Over hem en zijnen arbeid dezen zomer te Langen Schwalbach ontving ik van eene mij bevriende hand de navolgende bijdrage, die ik gaarne opneem, omdat zij ten eenenmale kenschetst de wijze, hoe de Engelsche Christelijke Edelen mede arbeiden aan den arbeid van het Rijk Gods. Voor ons zeker bij uitnemendheid navolgingswaardig.

De Heer Brownlow North te Schwalbach.

De geneesheeren hadden hem ten tweeden male daar heen gezonden tot herstel zijner gezondheid, zijnde dit naar hunne meening het eenige middel, om hem te doen rusten van zijnen onverpoosden arbeid. Met uitzondering van achttien maanden, gedurende welke hij door overspanning onbekwaam was tot voortzetting van zijn werk, had hij vijf jaren achtereen in Engeland en Schotland het Evangelie verkondigd, onder de aanzienlijksten des lands zoowel als onder de geringsten, voor geleerden en ongeleerden. In den laatsten tijd was hij menigwerf 9 maal in ééne week opgetreden, vaak voor eene schare van één à twee duizend hoorders. Hij was afgemat. Zoo kwam hij te Schwalbach.

Hij vond er eenige zijner vrienden: den graaf en de gravin Kintare van Keitle Hall bij Aberdeen, den eerwaarden Heer J. Jenkinson van Battersea, London, de Hamilton Lindsay's enz. — Ook Richard Mahony, een jong edelman uit Ierland, die zich even als vier edellieden uit het graafschap Tipperary, terstond na zijne bekeering aan den evangeliearbeid gewijd had, was daar. Dringend verzocht men beide, Brownlow North en Mahony, de schoone gelegenheid aan te grijpen tot verkondiging van het Woord Gods aan de talrijke badgasten, opdat dezen niet slechts herstel hunner gezondheid mogten vinden in dit liefelijk oord, maar ook genezing der krankheden hunner ziel. De heer North

meende eerst er zich van te moeten onthouden, doch de aandrang werd hem te sterk. Hij begeerde zoo vurig, gelijk hij zelf zich uitdrukte, het van God gezegende middel te wezen tot redding van vele zielen, en een plan werd beraamd, een besluit genomen. Den 3den Julij zag men des morgens vroeg alom, aan de bron en op de wandelwegen, in de eetzalen der hôtels, met groote letters aangekondigd:

Heden en den 7en dezer te 4 ure 's namiddags zal er eene bijeenkomst worden gehouden in de vertrekken van graaf van Kintare.

Zij zal met gebed worden geopend door den Eerw. J. Jenkinson, en als sprekers zullen optreden Brownlow North Esq. en Richard Mahony Esq.

Zalvend was het gebed des eerwaardigen grijzen Evangeliedienaars; krachtig en roerend het eenvoudige maar indrukwekkende trouwe woord van den vrijmoedigen getuige van Christus. Zonder aanzien des persoons verkondigde de edele man vergeving van zonden in het bloed van Jezus, als den eenigen weg tot zaligheid. Geene menschelijke wijsheid vernietigde hier de kracht des kruises.

Zoo was deze, zoo waren de volgende toespraken. En de geest des Heeren werkte mede, en bewoog er verscheidenen tot geloof en bekeering. Velen dergenen, welke den indruk dier tweemaal 's weeks herhaalde evangelieverkondiging niet weêrstaan hadden, kwamen tot den heer North, om over hunne zielsbelangen met hem te spreken. Zij lieten hem weinig *rust*, maar de liefde was zijne kracht. God zegende zijnen arbeid, en ook in weêrwil dier aanhoudende vermoeijenis miste de badkuur, door zijne goedheid, haar doel niet.

Doch niet slechts de bekeering der onbekeerden, ook de opbouwing der geloovigen ging deze mannen ter harte. Voor zoo ver zij zich bekend maakten, werden zij allen uitgenoodigd om zich des Zondags avonds te 8 ure te vereenigen bij den graaf van Kintare, waar alsdan gemeenschappelijk gebeden en de Bijbel gelezen, verklaard of ook besproken werd.

Merkwaardig en toch eenvoudig is de wijze, waarop de heer Brownlow North tot het evangeliseren gebragt werd. Het was ongeveer drie jaren, nadat hij voor zich zelven Christus door het geloof had aangenomen. Eene arme vrouw, wier dochter krank was, vernomen hebbende, dat de heer North gewoon was met zijne bedienden den Bijbel te lezen en te bidden, liet zich bij hem aanmelden, en verzocht hem dringend, haar kind te bezoeken. Hij aarzelde een oogenblik, maar ging, en vond een meisje van 18 à 20 jaren, dat den dood nabij scheen. Het bleek hem al spoedig, dat zij met een helder en blijmoedig geloof haar heengaan te gemoet zag. Verwonderd vroeg hij, waarom zij hem toch had laten roepen. Zij zeide: „Het is eigenlijk niet voor mij zelve, dat ik verlangde, dat u met mij lezen en bidden zoudt, mijnheer! maar voor mijn' lieven vader. Hij wil van den Heiland niets weten, en wandelt op een verkeerden weg," voegde zij er fluisterend bij, „en o! ik heb den Heer zoo gebeden uwe woorden voor hem te zegenen." Nog twee malen bezocht hij haar, en toen hij voor de derde maal kwam, vond hij de bedroefde ouders alleen. De vader kwam naar hem toe, en sprak diep bewogen: „*Zij* is heengegaan; zij heeft u niet meer noodig; maar ik, ik heb u noodig. Wilt u voor mij blijven komen? Ik ben een groot zondaar, mijnheer!"

De heer North sprak hem ernstig toe, las en bad met hem, en beloofde aan zijn verzoek te voldoen. Toen hij wederkwam vond hij hem niet alleen; de man had twee zijner vrienden weten over te halen, om mede toe te luisteren. Allen verzochten hem den volgenden Zondag nogmaals de Schrift met hem te lezen. Hij kwam weder en vond het gansche vertrek vol mannen en vrouwen, die met klimmenden ernst en belangstelling hem aanhoorden. Bij het heengaan moest hij beloven, den aanstaanden Zondag weder te komen. Doch zie, daar vond hij den schoenmaker alleen. „Er waren er zooveel, die wilden komen," sprak hij, „dat mijne woning ze niet kon bevatten. Wij hebben nu ons best gedaan om zamen een lokaal te huren, mijn-

heer! mag ik er u heen brengen?" — „Maar, mijn goede man, ik ben geen predikant," hernam North. „O, dat doet er niets toe, mijnheer!" zei de man. „Wij verstaan u zoo goed, *u* is het om onze redding te doen, en *wij* hebben u noodig." Hij ging en vond in eene schuur ongeveer 3 à 400 menschen verzameld. Het getal nam allengs toe, en weldra kwamen er van verschillende kanten dringende roepstemmen tot hem. Hij vernam in haar de stem van zijnen God, — en hij gehoorzaamde.

Mogt ook in ons land op Nederlandsche wijze, die trouwe moed ontwaken, om ongekunsteld, warm en overtuigd dat woord te spreken, dat juist hier zoo noodig is. — Men gaat in Nederland gedurig van wegens alle stelsels van orthodoxie of heterodoxie de ware kruisprediking voorbij. Dat eene woord: Christus gestorven voor u, bevat alles in zich! Het zijn nu de dagen, waarin wij bij de lijdenspredikatie stilstaan. Wie breekt de doodende vormen, om slechts een naam, een kruis — om Gethsémané, Gabbatha en Golgotha alzoo te verkondigen, dat het eene kracht Gods wordt ter zaligheid. Dat geheim is diep — die waarheid is troostrijk; maar de ervaring is eenvoudig, en het woord, dat uit een opregt hart vloeit, het allermeest het woord van een Edelman, dringt diep door. Waar wij dit het minst verwachten, omdat de mensch zeggen moest: die man moest genoeg hebben aan dat aardsche, daar is de prediking van het kruis van Christus het meest heerlijk.

NB. De uitmuntende tractaatjes van den Heer Brownlow North, vertaald in het Hollandsch, zijn getiteld: 1. Gij moet sterven. 2. Gij zijt onsterfelijk. 3. Waarom zijt gij ontroerd? 4. Wilt gij verlost worden? 5. Het getrouwe woord. 6. De weg en het woord. — 's Gravenhage, bij Gerritsen. Te zamen 16 cents.

O. G. HELDRING.

BINNENLANDSCHE BERIGTEN.

Vereeniging ter verbreiding der waarheid aan den Helder.

Uit een schrijven van deze Vereeniging nemen wij hier het volgende over. Ons hart is verkwikt. —

Dat met dit nieuwe jaar bij voortduring de genade des Heeren JEZUS, de liefde Gods en de gemeenschap des Heiligen Geestes op uwe betrekkingen en uwen arbeid in zijnen wijngaard geschonken worde, is de innige bede van de bestuurderen der Vereeniging ter verbreiding der Waarheid aan den Helder, die, tot roem van Gods gezag, over zegen op en uitbreiding van hunne werkzaamheden getuigen mogen.

Deze vooruitgang, geachte broeders! bestaat niet alleen in onze werkzaamheden, maar niet minder in die van anderen te dezer plaatse; dewijl sedert de oprigting onzer Vereeniging, eerstens HH. Bestuurderen der Maatschappij tot Nut van het Algemeen eene Bibliotheek hebben opgerigt, waarin zich waarlijk goede Christelijke lectuur bevindt; ten andere is één der heeren predikanten ook begonnen met 's wekelijks Bijbellezing te houden; voorts heeft de katechizeermeester alhier, die tevens voorzanger in de Hervormde Kerk is, eene zondagschool opgerigt, en leidt die zelf, terwijl onze afgescheidene broeders desgelijks ons voorbeeld hebben opgevolgd, door eene zondagschool en Jongelings-Vereeniging op te rigten.

En ofschoon wij nu op verre na niet zullen zeggen, dat dit alles in één en denzelfden geest met ons medewerkt, zoo noemen wij het toch vooruitgang, omdat er juist door dezen wedijver reeds eene merkbare wrijving

is teweeg gebragt, en daaruit van lieverlede leven in de doodsbeenderen begint te ontstaan; in één woord: onze arbeid gaat boven bidden en denken.

a. De Bibliotheek wordt drukker bezocht dan ooit! Wij gaven in de laatste vier maanden, gedurende welke wij haar weder geopend hadden, ruim 1000 boeken uit, en dit is reeds bijna zoo veel als het vorige jaar, gedurende de geheele negen maanden.

b. Hetzelfde was het geval met de Jongelings- en Kinder-bibliotheek; ruim 100 boekjes worden er 's wekelijks aan de jeugd afgegeven.

c. Ook neemt de Zondagschool zoo sterk toe in quantiteit, dat wij veelal verlegen staan, waar de kindertjes te zullen plaatsen, en te dien einde reeds eene tweede vergaderplaats moeten inruimen; het meest van allen wat ons verheugt, is, dat wij duidelijk zien, dát Gods Geest in de harten van sommige kinderen in bijzondere mate werkzaam is.

d. Evenzoo is het met de Bijbellezingen. Onze Evangelist, die hier een moeijelijken post, een ruim veld te bearbeiden heeft, wordt door hen, die gaarne de eenvoudige waarheid hooren, geacht en bemind; terwijl dezulken zich ook bestendig onder zijn gehoor scharen, met de bekentenis, dat zij hier andere dingen dan in de kerk hooren, hetgeen zulk eene drukke opkomst ten gevolge heeft, dat wij dan ook dikwijls verlegen stonden om die allen eene plaats aan te wijzen, hetwelk eenmaal zoo slim was, dat, nadat het vertrek bezijden het vereenigings-lokaal reeds was gevuld, bovendien de toehoorders nog, zoowel in den gang als in den ingang der buitendeur moesten blijven, waaruit duidelijk bleek, dat ons lokaal te klein en daardoor geheel en al ongeschikt wordt, dewijl ook ondervonden is dat de warmte en benaauwde damp, die door die volte veroorzaakt wordt, het den spreker zeer moeijelijk maakt.

En op deze wijze gaan wij reeds een geruimen tijd onder biddend opzien tot den Heer der Gemeente in stilte voort; maar wat ons raadselachtig voorkwam, was, dat, terwijl de kinderschool werd opgevuld, de bibliotheek en bijbellezingen druk bezocht, er nogtans geene nieuwe le-

den bij de Vereeniging toetraden, hoewel wij hierom toch even zoo goed baden, als om vele kinderen, lezers en toehoorders, hetwelk ook onophoudelijk met den biddenden wensch gepaard ging, om toch spoedig een geschikter gebouw voor onze werkzaamheden te verkrijgen; en ziet! op eenmaal, dat Br. Wilkens het op de Bijbellezing bekend maakte, dat wij gaarne zagen, dat er nieuwe leden tot onze Vereeniging toetraden, om mede de schouders onder het juk te plaatsen, waaronder wij bijna gebukt gingen, zoo vloeiden er spoedig velen toe, die daaraan gehoor gaven en lid werden, zoodat ons getal leden, dat in het vorige jaar een weinig aan het verminderen was, thans weder grooter is dan voorheen.

En zou nu het toetreden van nieuwe leden op die eerste roepstem, niet als een wenk voor ons kunnen aangemerkt worden, alsof de Heer daardoor tot ons zegt: „Als gij een ander gebouw hebben wilt, doet dan uwen mond slechts open en eischt van Mij vrijmoedig, want gij zult gehoord worden, even als toen gij leden noodigdet."

Wij merken het ten minste zoo aan, en rekenen daarop dat het ons in dezen strijdenden tijd geoorloofd is, vrij uit tot u te mogen en te moeten spreken, en toe te roepen: „Broeders! komt over en helpt ons!" want wij herinneren ons uwe belofte, gedaan op de bondsvergadering van Junij l.l., „om ons te helpen tot het verkrijgen van een grooter lokaal."

Van onze zijde hebben wij, zoo als ook op die bondsvergadering is afgesproken, iets tot dat doel bij elkander, door middel van een paar aparte fondsen aan te leggen, en kunnen u tot onze verwondering en blijdschap melden, dat wij thans een sommetje van ƒ 100 daartoe bijeen hebben.

Dit is waarlijk eene groote som, Broeders! gerekend naar de geringe volksklasse en het getal, waaruit de Vereeniging bestaat: doch wat is ƒ 100, tot aankoop van een gebouw? en toch... wij hebben niet meer!

En zouden wij het daarom moeten laten varen? en de heilbegeerigen die naar waarheid zoeken ongetroost buiten de deur moeten laten? en tegen de jeugd zeggen: „wij hebben geene plaats meer voor u!"

Niet alzoo, broeders! Wij vertrouwen vastelijk dat Hij, die deze behoefte deed geboren worden, ook door middel

van uwe medewerking in die behoefte zal voorzien, in welk vertrouwen wij ons dan ook reeds op alle middelen bedacht houden, tot den aankoop van een gebouw of een plekje grond om een gebouw op te zetten.

Geld om terug te geven hebben wij niet, ook al worden onze inkomsten meerder, dewijl wij daarvan 's jaarlijks ƒ 300 moeten zenden, als eene tegemoetkoming aan de Ned. Evang. Prot. Ver. te 's Hage, omdat wij haren Evangelist hebben.

Wat blijft ons in deze over?

Wij hebben JEZUS tot onzen Kassier en Bouwmeester, en verwachten daarom dat zijne vrienden en vriendinnen ons het geld zenden zullen, zonder hetzelve weder terug te eischen, zich overtuigd houdende; dat het niet ons maar Hem, wiens het goud en zilver is, geleend wordt.

Voorts bevelen wij ons in uwe broederlijke liefde en vriendschap aan, maakt ook staat op de onze, die u in Gods genade aanbevelen door mij haren Secretaris, uwen vriend en broeder in onzen Heer JEZUS CHRISTUS,

P. G. VAN DER PAUW.

Sedert schreef het bestuur dier zelfde Vereeniging in dato 11 Februarij o. a. nog: »Wij zijn genoodzaakt den meesten spoed te maken, dewijl de behoefte groot is. Wij zijn niet eens in staat goed te kunnen zien, omreden ons gas zijn volkomen licht weigert te geven door de stikkende warmte; terwijl om dezelfde reden het waarlijk moeijelijk ja bijna onmogelijk wordt, het op die wijze langer uit te houden. Alle kamers van het huis, waarin ons lokaal zich bevindt, zijn met menschen gevuld, behalve degenen nog, die in het geheel niet in huis kunnen komen.

De Broeders zouden zich hiervan het beste kunnen overtuigen, indien zij eens op den een of anderen Donderdagavond bij ons kwamen: zij zouden alsdan genoodzaakt zijn, ten einde eene geschikte plaats te krijgen, om, (tewijl onze bijbellezing ten 7 uur aanvangt) reeds ten 6 uur te komen, want anders zouden zij, door het dak moeten gelaten worden.

Ook zoo met de Zondagschool: buiten het Vereenigingslokaal is er nog eene kamer van het woonhuis opgepropt vol met kinderen.

Daar wij nu in de gelegenheid waren een stuk grond aan het Nieuwediep groot 15 bij 18 Nederlandsche ellen voor ƒ400 te koopen, hetwelk hier zeer goedkoop heet, zoo hebben wij dien koop toegeslagen, in het vaste vertrouwen, ge-

holpen te zullen worden, en zullen nu ook over den aanbouw beginnen te spreken.

Binnen de plaats onzer inwoning zullen wij inschrijvings-biljetten verspreiden, en zien voorts uwe letteren te gemoet."

De commissie van den Bond neemt de vrijheid deze letteren publiek te maken, opdat de broeders aan *den Helder* door de milddadigheid der gegoede Christenen mogen geholpen worden. De Evangelisatie in Noord-Holland gaat eene schoone toekomst te gemoet: de Geest blaast daar krachtig in de doodsbeenderen. Reeds zien wij daar allerwege ontwaking. Het schijnt dat de Heer daartoe vooral de Vereeniging ter Verbreiding der Waarheid wil gebruiken. Getuige wat in *Amsterdam*, *Haarlem* en *Alkmaar* reeds is gedaan; wat tegenwoordig door die Vereenigingen in *Enkhuizen*, *Medemblik*, *Hoorn*, *Purmerende* en *Zaandam* geschiedt: waarlijk, eene schoone, veelbelovende opwekking, die zich van het noorden tot het zuiden dier provincie uitstrekt. De ondergeteekende en de uitgever van dit tijdschrift zijn bereid de gaven der liefde voor dit werk te ontvangen. Mag men niet de hoop koesteren, dat terwijl de *buitenlanders roemen*, altijd open harten en open beurzen in Nederland te vinden, de *landgenooten niet te klagen* zullen hebben?

24 Februarij 1862. T. M. LOOMAN.

BUITENLANDSCHE BERIGTEN.

ZWEDEN. — *Geloof en ongeloof.* — Eene dubbele beweging heeft er thans in Zweden plaats; de eene gaat in het godsdienstige vóór–, de andere blijkbaar achteruit. Het kleine aantal kandidaten voor de helige bediening trekt bijzondere aandacht; doch van een anderen kant komen verscheidene leden der gemeente de predikanten te hulp. Een rijk landeigenaar, graaf Stackelberg, predikt elken Zondag in eene groote kapel, die op zijn landgoed gebouwd is. In vele adelijke landhuizen wordt het Woord Gods welwillend ontvangen, en ook de pachters verheugen zich over den heilzamen invloed van het Evangelie. Maar de vijand zit niet stil, en de geest des ongeloofs komt met hoe langer hoe meer stoutmoedigheid voor den dag.

ENGELAND. — *Evangelisatie.* — De arbeid der bijbelvrouwen gaat gezegend voort. In Londen gebruikt men nu ook eene bekeerde Jodin om den Bijbel aan hare voormalige geloofsgenooten te verkoopen. Een Deensche marktschreeuwer, die lang de wereld heeft doorgezworven, is met zijne vrouw door de dienst dezer bijbelvrouwen tot de kennis van het Evangelie gebragt, en thans naar zijn vaderland terug gekeerd om er in 's Heeren dienst werkzaam te zijn. Met dat oogmerk heeft men hem dertig groote schilderijen op linnen medegegeven, welke bijbelsche tafereelen voorstellen, die hij te Kopenhagen in eene tent zal ten toon stellen, en die hem de gelegenheid zullen geven om tot de volksmenigte over Christus te spreken.

— *Havenloozen-scholen.* — Londen bezit tegenwoordig 175 havenloozen-scholen binnen den omtrek van vijf mijlen rondom de St. Pauluskerk. Zij tellen op hare lijsten ongeveer 34000 leerlingen, en het aantal die haar dagelijks bezoeken, beloopt 27000. Velen zijn weezen; anderen waren door hunnen ouders onderwezen in ondeugden en misdaden; thans zijn die ongelukkigen aan de ellende onttrokken. Er zijn ook 84 kapellen voor havenloozen, of godsdienstige vergaderplaatsen voor zulke ongelukkige ouders en kinderen. Zij bevatten elken zondag meer dan 5000 bezoekers. Daarenboven heeft men in het laatste jaar 92 vergaderingen gehouden, waarin vaders of moeders dezer ongelukkigen ten getale van 2600 tot een beter leven vermaand zijn. Vele honderden dezer havenloozen van beide seksen zijn na eene goede opleiding te hebben ontvangen naar de koloniën gezonden. Ook dáár zijn zij onder een vaderlijk opzigt geplaatst, en worden goede arbeiders. De Koloniale autoriteiten schrijven dikwerf: »zend ons vele jongens van Lord Shaftesbury," den stichter en voorstander der inrigting. Anderen ten getale van 362, worden in hun rood, geel of blaauw kostuum in de straten van Londen gevonden als schoenpoetsers. Zij hebben verleden jaar 4600 p. st. (*f* 55,000) verdiend. In de scholen worden 2794 vrijwillige onderwijzers van alle Protestantsche belijdenissen gevonden; eenige dezer behooren tot den adel, 153 hunner waren eertijds zelve leerlingen in de havenloozen-scholen.

— *De Bijbel voor de blinden.* — Er bestaat te Londen een genootschap, dat ten doel heeft om Bijbelkennis onder de blinden te bevorderen, door hun de middelen te verschaffen om boeken met reliefletters gedrukt te leeren lezen. Door den arbeid van dit genootschap vooral, waarvan lord Shaftesbury voorzitter is, zijn tegenwoordig ten minste 700 van de 2300 blinden die in Engelands hoofdstad zijn, in staat om den Bijbel te lezen. Twintig hulpcomité's in de provinciën verspreid, hebben sedert 6 jaren hetzelfde voorregt bezorgd aan 2000 personen, die hetzelfde ongeluk hebben. Deze beweging heeft zelfs de grenzen van Groot-Brittanje overschreden; zij heeft zich uitgestrekt over Zweden, Duitschland, Frankrijk, Nederland, en Hindostan en in Egypte. Een in Engeland opgevoed Chineesch meisje, is thans te Ningpo

werkzaam om hare ongelukkige landgenooten te onderwijzen door middel van het Evangelie van Lukas, dat in den tongval dier stad met reliefletters is gedrukt, en sedert zij aan het werk is, hebben reeds twee harer leerlingen den doop kunnen ontvangen.

— *Ondernemende uitgevers.* — Een litterarisch tijdschrift van Londen verzekert, dat de heeren Strahan en Co., boekhandelaren, ƒ 60,000 ter beschikking hebben gesteld van den Eerw. Dr. Guthrie van Edenburg voor de kosten eener reis door het Heilige Land, die deze ondernemen zal met het doel om eene verklaring van den Bijbel te schrijven.

SCHOTLAND. — *Nut der havenloozen-scholen.* — De havenloozen-school te Edinburg werd in 1847 opgerigt. De lord-provoost poogde onlangs in eene algemeene vergadering het nut dezer scholen te doen uitkomen. »In 1847 (zeide hij) waren er in de gevangenissen 812 jongens van beneden de 16 jaar. Dit getal is allengs kleiner geworden: in 1862 waren er slechts 141."

FRANKRIJK. — *Evangelisatie van Parijs.* — Sints twaalf jaren bestaat er te Parijs een Comité van evangelisatie, dat voor twee jaren geleden op nieuwe grondslagen is gevestigd, zich met de moeijelijke taak der evangelisatie van Parijs bezighoudt en uitsluitend uit leden der gemeente bestaat, maar met de hulp van predikanten arbeidt, welke even als de leden zelve tot onderscheidene Protestantsche kerkgenootschappen behooren. Het twaalfde verslag vermeldt, dat het werk op lange na nog niet die uitgebreidheid heeft verkregen, welke het in het midden eener bevolking van twee millioen zielen hebben moest. Het Comité kan niet meer dan vijf evangelisten bezoldigen; maar de rapporten van deze agenten toonen dat de zegen van God op hunne nederige pogingen rust. Zij hebben in den loop des jaars vele gezinnen bezocht, de onwetendheid, het ongeloof, het praktische materialisme, die midden onder de massa van de Parijsche bevolking zoo algemeen heerschten, bestreden en zelfs vaak met vrucht. In meer dan één geval heeft God zich van hen bediend, om zielen tot het geloof te brengen, die de eerste aanzoeken schamper en bitter hadden afgewezen. Het rapport vermeldt

daarvan vele voorbeelden. Een der evangelisten heeft bij het opmaken van zijn vijfjarigen arbeid bevonden, dat in dit tijdsverloop door zijne dienst 57 personen tot het geloof in Christus gebragt zijn, zoodat zij door de leeraren in de eene of andere gemeente zijn kunnen worden opgenomen. Van deze 57 personen waren 42 Roomsch-Katholieken, de andere Protestanten. De evangelisten hebben ook met goed gevolg gearbeid onder de invaliden, de huurkoetsiers, de beambten bij de spoorwegen, de vischvrouwen en fruitverkoopsters, enz.

— *Protestantsche eeredienst.* — Het jongste rapport van den minister van openbaar onderwijs en der eerediensten, behoorende tot het »Vertoog over den toestand van het keizerrijk, aangeboden aan den senaat en het wetgevend ligchaam," behelst de volgende zinsnede: »De niet-Katholieke eerediensten zullen, wat haar betreft, een blijk ontvangen van de welwillendheid van den Staat, waaraan zij zich verbonden hebben door wetten of speciale konkordaten. De Protestantsche predikanten, die met een gezin zijn bezwaard, leven slechts met moeite van het hun toegestane traktement. Ook te hunnen behoeve wordt eene verhooging van honderd francs voorgesteld. De administratie is niet in gebreke gebleven, noch in de zorg voor hunne godsdienstige gebouwen, noch in het voldoen aan wettige vorderingen."

— *Eene ministeriële circulaire.* — Verleden jaar heeft de minister der eerediensten bij eene circulaire aan elke inrigting van opvoeding of liefdadigheid (en hierbij is vóór alles op kloosters gedoeld) verboden om daarin, zonder formele toestemming van de ouders, minderjarige kinderen op te nemen. Al de Protestanten zoowel als de verlichte Roomschen van Frankrijk hebben met reden in deze ministeriele circulaire een schitterend bewijs opgemerkt van de verdraagzame bezorgdheid van het gouvernement.

PRUISSEN. — *Een gedachtenisfeest.* — Men stelt zich voor, den 22sten Maart te Halle den tweehonderdjarigen gedenkdag der geboorte van Francke, den vromen en beroemden stichter van het Frankensche weeshuis aldaar, te vieren.

ZWITSERLAND. — *Bijbelkolportage.* — De Zwitsersche

spoorweg-maatschappijen hebben aan de Bijbelkolporteurs kaarten afgegeven, welke aan deze menschen het regt geeft om op alle lijnen gratis te reizen. Zij hebben hun daarenboven verlof gegeven om over de banen te loopen en hunne boeken aan de wachters aan te bieden. Hierdoor zijn vele Roomsche kantons, die de Bijbelkolportage geweerd hadden, voor het Woord van God geopend. In het kanton Glarus alleen heeft men in het laatste jaar 170 Bijbels, 220 Nieuwe Testamenten en 9000 godsdienstige traktaatjes geplaatst.

— *Asyl voor gevallen meisjes te Genève.* — Het eerst voor drie maanden te Genève geopend asyl voor boetvaardige gevallen meisjes heeft reeds aan de verwachting beantwoord. Het heeft 8 personen opgenomen, van welke ééne er slechts 24 uren in gebleven is; eene andere is in den schoot harer familie teruggekeerd, en 6 leggen gezindheden aan den dag, die haar onder Gods zegen tot een nieuw leven kunnen leiden.

— *Leven van Kalvijn.* — Het leven van Kalvijn door Bungener vond in het oorspronkelijke zulk een goeden aftrek, dat de eerste druk van 2000 exemplaren reeds is uitverkocht, en de tweede druk weldra zal verschijnen. Ook is het in het Hollandsch, Engelsch en Hoogduitsch vertaald. Met blijdschap vermelden wij dit algemeene blijk van belangstelling in en bewondering voor dezen grooten Hervormer.

SPANJE. — *Evangelieprediking.* — Den 10^{den} Februarij heeft er eene zeer belangrijke bijeenkomst te Parijs plaats gehad, waarin verslag gegeven is van den vooruitgang der Evangelieverkondiging in Spanje, waarvan wel geene bijzonderheden kunnen publiek gemaakt worden, maar waaruit men wel kan verzekeren dat het Evangelie al meer en meer in Spanje doordringt, en hoe langer hoe meer de gemoederen geneigd vindt om het aan te nemen, naarmate de vervolgingen er meer de aandacht trekken. Werkelijk wordt de Bijbel in groote getallen het land ingevoerd. In eene der voornaamste Fransche havens heeft een enkel agent binnen twee jaren tijds aan meer dan vijfhonderd Spanjaarden, tot 114 verschillende equipages behoorende, 600 Bijbels, 2200 Nieuwe Testamenten en omstreeks 180,000 godsdienstige boeken en traktaatjes ter hand gesteld.

ITALIË. — *De bidweek te Napels.* — Ingevolge de uitnoodiging uit Engeland heeft men in het begin van Januarij ook te Napels eene bidweek gehouden. In het lokaal van den markies Cresi hebben er bidstonden plaats gehad in het Engelsch en in het Italiaansch, die de Napolitanen dermate hebben bevallen, dat men ze in een grooter lokaal en uitsluitend in het Italiaansch heeft moeten houden. Iederen avond stelde men een ander onderwerp tot gebed en toespraak voor. Meer dan 300 personen vulden het lokaal; een grooter aantal sprekers dan gewoonlijk nam het woord. Deze zamenkomsten hebben dan ook een goeden indruk achtergelaten. Ziedaar het verblijdend verschijnsel, dat de nieuwe Napelsche kerk in innige gemeenschap getreden is met de evangelische genootschappen die over de oppervlakte der aarde verspreid zijn.

DONAU-VORSTENDOMMEN. — *Verspreide Protestanten.* — In de Beneden-Donau-Vorstendommen worden 9000 Protestanten geteld; van welke 700 in Servië, 500 in Klein-Wallachijë, 5200 in Groot-Wallachijë, 2000 in Moldavië, 500 in de Dobrutscha en 100 in de Bulgaarsche steden van de Donau. Van al deze in gemelde provinciën gevormde gemeenten, is de oudste en belangrijkste de Duitsche evangelische kerk te Bucharest die omtrent 3000 zielen telt, met twee leeraren en eene door 200 kinderen bezochte school. In deze stad bestaat ook eene Hongaarsche Hervormde kerk, die ruim 1000 leden telt en hare kerk heeft in eene straat welke de Kavinistische straat heet. De andere merkwaardige gemeenten zijn: die van Rajesti met 500 leden, van Jassy met 800, van Galatz met 300, van Belgrado met 4- à 500, van Turnu-Severin met 200, van Crajova met 240 leden, enz.

SYRIË. — *Zendingarbeid onder de Armeniërs.* — Bisschop Gobat in Jeruzalem heeft een nieuw arbeidsveld onder de Armeniërs in Diabekir en omstreken gevonden. Aldaar arbeiden eenige Amerikaansche zendelingen en hebben bereids vier talrijke gemeenten verzameld. Maar niet alle Armeniërs, die zich van de misbruiken hunner eigene kerk willen losmaken, zijn geneigd de independente, deels Baptisti-

sche grondstellingen der Amerikanen aan te nemen. Zij willen eene bisschoppelijke kerk, waarin het zuivere Woord van God gepredikt wordt, en schijnen dus wel geneigd zich aan Gobat en de Anglikaansche kerk aan te sluiten. Na lang wikken en wegen heeft Gobat hun een bekeerden en door hem zelven geordenden Armeniër als leeraar gezonden.

HINDOSTAN. — *Vooruitgang van het Evangelisch Christendom.* — De wetgevende raad van Britsch-Indië heeft eene wet aangenomen, wier noodzakelijkheid alleen bewijst dat het Evangelie in dit land veld wint. Het doel is om aan de Christen geworden Hindoes de middelen te vergemakkelijken om hunne huwelijken te sluiten en de geldigheid daarvan te verzekeren, zonder die voor Heidensche magistraten te behoeven te voltrekken. — Naar eene statistiek, door een der beroemdste Engelsche zendelingen met zorg onlangs opgemaakt, den eerw. Mullens, schoonzoon van wijlen Lacroix, bedraagt het aantal Protestantsche zendelingen welke thans in Hindostan werkzaam zijn, 499, van welke 418 Europeanen en 81 inlanders zijn. Men telt daarenboven in het zelfde land 1079 katechizeermeesters, 890 gemeenten, 118,893 Christenen, en in de scholen omstreeks 70,000 leerlingen, en onder deze meer dan 15000 meisjes.

— *Eene jammerlijke vrucht der moderne theologie.* — Een te Bombay gevestigd Engelsch zendeling meldt dat het beruchte boek »Essays and Reviews" tot onder de geleerde Parsis en Hindoes dier stad is doorgedrongen, en dat velen daaruit tegenwerpingen putten tegen het Christendom dat de zendelingen hun verkondigen. Dit zal gewis den vrienden der nieuwe theologie verblijden: dit is dan nu verbreiding van kennis en licht; dit mag vooruitgang der wetenschap heeten! Welk geloovig Christen treurt er niet over?

— *De Bijbel in Hindostan.* — De dagbladen van de inlanders verzetteden zich tot hiertoe steeds met kracht tegen de invoering van den Bijbel als leesboek in de scholen voor de Hindoe-kinderen. Het schijnt dat men anders begint te denken. Een Hindoesch dagblad van Bengalen heeft onlangs eene lofrede op den Bijbel gehouden, die te merkwaardiger is, als men bedenkt dat de schrijver een Heiden is. »De Bijbel," leest men daar, »is het beste, het

voortreffelijkste van al de Engelsche boeken; men kan in die taal zijne wederga niet vinden. Even als in het suikerriet iedere ring, van de wortels af tot aan het uiterst punt van de plant, vol zoetheid is, is ook iedere bladzijde van den Bijbel vol kostelijke leeringen. Uit een gedeelte slechts van dit boek zal men meer gezonde zedekunde leeren dan uit duizenden andere geschriften die over dit onderwerp handelen. Voor hen, die de Engelsche taal leeren, met de begeerte om wijsheid te vergaderen, verdient geen boek beter, gelezen te worden dan den Bijbel."

— *De zendelingen en de scholen.* — Een Engelsch blad, dat zonder godsdienstig te zijn, het goede erkent hetwelk de zendelingen in Hindostan hebben gedaan, noodigt de regering sterk uit om hunne scholen aan te moedigen, en sprekende van geldelijke uitgaven zegt het: »De regering laat van de 30 millioen kinderen aldaar aan 127,000 onderwijs geven, en geeft daarvoor jaarlijks uit 250,000 p. st. (drie millioen gulden); de zendelingen tellen er 100,000 kinderen in hunne scholen, en daarvoor ontvangen zij maar 16,000 p. st. (nog geen tweemaal honderdduizend gulden).

— *De bergbewoners.* — Men vindt in de bergen en diep in de bosschen van Hindostan vele volksstammen, wier uiterlijk voorkomen en zeden zich geheel en al van de vlaktebewoners onderscheiden, waardoor zij hunne oorspronkelijke gewoonten en godsdienstige begrippen behouden hebben. Deze oorspronkelijke bergbewoners dragen onderscheidene namen: in het hart van Hindostan heeten zij *Poeharies* en *Kholes*; in het noorden *Khonds*; in het zuiden, *Kothurs* of *Kathars*, *Mullavellénen* of *Arriénen*, en elders nog, in Birma b. v., *Karénen*. Deze Hindoes hebben tot hoofdvoorwerpen hunner godsdienstige veréering de geesten hunner voorvaders en zekere booze geesten. Zij zijn veel minder geneigd tot veinzen en liegen dan de andere Hindoes. Sints eenige jaren heeft het evangelie grooten vooruitgang gemaakt onder de Khonds, de Kholes en vooral onder de Karénen van Birma, en de Arriénen van Travankore, van welke laatsten reeds meer dan duizend ijverige Christenen zijn.

AFGHANISTAN. — *Zendingarbeid.* — Tot hiertoe had men nog geene zending in Kabul zelf beproefd; maar de Evan-

gelieboden die reeds in vrij grooten getale zich in de aangrenzende Engelsche provinciën, en wel in Punjaub en Scinde, zijn gaan vestigen, beschouwen het als een der belangrijkste gedeelten van hunne taak, zich met de Afghanen bezig te houden, en zich alzoo voor te bereiden om dezen in hun eigen land het Evangelie te gaan prediken. Zij vooral die in de belangrijke stad Peschawur, niet verre van Kabul op de zelfde instrooming van den Indus als deze hoofdstad van Afghanistan, gevestigd zijn, hebben reeds veel gedaan met het uitzigt op deze uitbreiding van hun arbeidsveld. Zij verkondigen geregeld het Evangelie aan de vele Afghanen welke handelsbelang naar deze stad trekt. Reeds hebben zij den Bijbel in de Poeschtoe-taal, welke in Kabul gesproken wordt, vertaald. In den zelfden tongval hebben zij vele godsdienstige traktaatjes geschreven en bemoedigende vruchten van hunnen vromen arbeid geplukt. In 1858 zag Peschawur den doop aan den eersten bekeerden Afghan toedienen. Deze man Dilawar Khan geheeten, had eertijds even als een groot aantal van zijne landgenooten van plundering geleefd; maar daarna in het leger van de Oost-Indische kompagnie getreden, had hij door zijn goed gedrag den rang van subadar of kapitein verkregen. Zoo had hij gelegenheid om de prediking van het Evangelie te hooren en zijn hart werd er door getroffen. Op het gevaar af van aan zijne militaire opperhoofden te mishagen, die de verbreiding van het Evangelie niet zeer genegen waren, wilde hij zijn geloof opentlijk belijden; en van dezen tijd af heeft zijn wandel bewezen dat die bekeering wat anders was dan een voorbijgaande indruk. Sedert hebben vele andere Afghanen van verschillende standen mede de blijde boodschap der zaligheid aangenomen, en tegenwoordig is er reeds een zeker aantal, die het reeds in onderscheidene deelen van hun land hebben overgebragt. Een andere zendingpost van het Anglikaansche Zendelinggenootschap, onlangs op de zuidgrens van Afghanistan gevestigd, uit een stad Dera Ishmaïl Khan geheeten, kan thans als een voorpost van de in Kabul aan te vangen zendingwerkzaamheden beschouwd worden.

ABESSYNIË. — *De zendingbroeders.* — De Crischonabroeders in Abessynië, die bij den aanvang zich over eene zoo buiten-

gemeen vriendelijke ontvangst bij den koning Theodoros konden verblijden, hebben in de twee laatste jaren van de priesters en de monniken en de geheele het Evangelie vijandige partij veel te lijden gehad; ja zelfs de koning is tegen hen geworden, en het stond te vreezen, dat zij uit het land gejaagd zouden worden. Desniettemin bleef hun arbeid onder de Abessynische Christenen en onder de zwarte Joden niet zonder vrucht, en daar zij vooral in het zuiden aan de grenzen van de Galla's werkzaam waren, is daardoor de hoop weêr verlevendigd, dat ook op dit wilde Heidenvolk eenige stralen van het Goddelijk licht zullen vallen.

MADAGASKAR. — *Onthaal van den zendeling Ellis.* — Werd de zendeling Ellis door de Christenen te Tamatave met groote blijdschap ontvangen, met niet minder geestdrift werd bij te Tananarivo, de hoofdstad van het rijk der Howaas, welke 100 mijlen van Tamatave afligt, onthaald. Reeds des daags na zijne aankomst werd hij in de tegenwoordigheid van den koning en de koningin gebragt, die zich gelukkig noemden, dat andere zendelingen hem zouden volgen. De heer Ellis heeft de plaatsen, waar de evangelische godsdienstoefening gehouden worden, bezocht: in eene derzelve heeft hij meer dan 1500 personen bijeen gevonden, en in eene andere bijna even veel. De diensten worden er twee uren lang achtereenvolgens tot aan den avond gehouden. De zendeling neemt zooveel hij kan aan de godsdienstoefening deel, leest uit de Heilige Schrift voor, houdt korte toespraken en bidt in de landtaal. De hoorders zijn zeer ernstig en aandachtig. Alle dagen leest de heer Ellis gedurende twee uren met den koning Engelsch in een grooten kwarto-Bijbel, op welks band men in gouden letteren dit opschrift leest: »Aangeboden aan Radama, koning van Madagaskar, door het Londensche Zendelinggenootschap, 1821." Eenige officieren nemen aan die oefening deel. Iederen morgen ontvangt de heer Ellis een twaalftal jongelieden bij zich, zonen van edelen of hooge ambtenaren, wien hij onderwijs in het Engelsch geeft. Deze jongelieden vergezellen hem somwijlen naar de kerk. Reeds heeft hij eenmaal, op een zondagnamiddag, de godsdienstoefening in het paleis van den koning zelven gehouden. Men

schat het getal inlandsche Christenen op 7000, en voorzeker is een groot aantal van dezen waarlijk bekeerd. Radama II heeft den heer Ellis voor de vestiging van den nieuwen zendingspost de plaatsen zelve aangewezen alwaar eertijds de gebouwen der zending stonden die door de inlandsche Heidenen verbrand waren. Binnen kort zal men er kerken en scholen oprigten.

— De Roomsche bladen beweren dat Radama hunne zending die zij te Tananarivo gesticht hebben zeer genegen is, en dat hij zelf een brief van onderwerping aan den paus zou geschreven hebben. Het eerste kan zijn, en verklaard worden uit 's konings verlangen dat zijn volk toch maar in het Christendom worde onderwezen. Maar aangaande het tweede doet het tijdschrift van het Londensche Zendeling-Genootschap, welks mededeelingen alle vertrouwen verdienen, opmerken dat die brief aan den paus niet geteekend is, en het komt dit blad onmogelijk voor dat de koning dien geschreven hebbe.

— De zes evangelische zendelingen uit Londen naar Madagaskar gezonden, om den heer Ellis te helpen, zijn den 30en Augustus ll. te Tananarivo aangekomen en hartelijk ontvangen, zoowel door den koning en de hooge ambtenaren, als door de inboorlingen. Zij hebben de krooning van den koning, die op den 23en September heeft plaats gehad, bijgewoond. Bij die gelegenheid hadden de Christenen eene afzonderlijke plaats nabij de verhevenheid, waarop zich de monarch bevond, die, toen de koning zelf de kroon op zijn hoofd en op dat der koningen plaatste, een krachtig gebed opzonden, om den zegen van God over den vorst en het land af te smeeken. — Voor het bouwen van kerken op Madagaskar heeft men in Engeland reeds ook eene som ƒ60,000 ingeschreven. — Aangemoedigd door de goede ontvangst staan vier nieuwe zendelingen de vorige te volgen. Ook het kerkelijk zendeling-Genootschap zal zendelingen op andere punten langs de kust van het eiland vestigen. Het Parijsche zendeling-genootschap is in zijdelingsche betrekking met koning Radama gesteld. — Het Schotsche genootschap voor geneeskundige zendelingen heeft Dr. Burns Thomson naar dit eiland gezonden, die onmiddelijk tot 's konings lijfarts en van het hof is benoemd. Reeds heeft hij in de hoofdstad

Tananarivo een seminarie voor geneeskundige zendelingen opgerigt, naar het model van dat van Cowgate in Edinburg.

NOORD-AMERIKA. — *Stremming in de werkzaamheden van het Presbyteriaansche Zendeling-Genootschap.* — Het Presbyteriaansche Zendeling-Genootschap heeft zijnen arbeid onder de Indianen van Noord-Amerika, en in Nieuw-Grenada in Zuid-Amerika ter oorzake der staatkundige woelingen opgegeven; er bestaat eene gelijke storing ook te Ningpo in China, nadat de insurgenten dezer plaatse bemagtigd hadden. Een weinig meer verblijdend is zijn arbeid in de Indische provinciën Assam en op Korisko in West-Afrika. Het telt 68 zendelingen, die door eene groote schare inlandsche helpers ondersteund worden, en 5000 Heidensche kinderen in zijne zendingscholen.

— *Evangelisatie onder de zeelieden.* — Sedert 1856 bestaat er te Nieuw York een genootschap van vrienden der zeelieden, dat, hoe zeer ook thans door den oorlog in zijne werkzaamheden belemmerd, niet in ijver verflaauwt. In al de zeehavens en zelfs aan de boorden der binnenlandsche wateren, meren en rivieren, die voor hetzelve toegankelijk zijn, heeft het Evangeliesatieposten gevestigd, bethels of kerkschepen gevestigd, en bezit posten op een groot aantal punten van den aardbol. Tevens verspreidt het nuttige boekwerken en geeft tijdschriften en traktaatjes uit, die in grooten getale gedrukt en verspreid worden. Andere min of meer belangrijke vereenigingen zijn met hetzelve in betrekking of beoogen hetzelfde doel. Men telt er niet minder dan 30, welke te zamen meer dan honderd predikers onder de varenslieden onderhouden, en wier inkomsten tot *ƒ* 250,000 jaarlijks klimmen.

DAHOMI EN ABBEOKOETA. — *Jongste belangrijke berigten.* — Uit Afrika zijn zeer belangrijke tijdingen betreffende eene, naar het schijnt, plotselinge wending in de gezindheid van den koning van Dahomi, die het Christendom hoogst vijandig was, ontvangen. Sedert twee jaren had deze vorst alle moeite aangewend, om met behulp van zijn magtig en in den krijg geoefend leger, dat grootendeels uit vrouwen bestaat, zijn rijk uit te breiden en de groote negerstad Abbeokoeta

stormenderhand in te nemen. De verblijdende in- en voortgang van het Evangelie in Abbeokoeta, onder welks bevolking zich 3000 christelijke negers en 1000 ten avondmaal geregtigde leden van onderscheidene Evangelische kerken bevinden, vervulde alle vrienden van het Godsrijk met de billijkste bezorgdheid ten aanzien van de bedoelingen van den Heidenschen, door zijne woestheid en wreedheid beruchten koning; en ernstige voorbeden voor de bedreigde Gemeente werden inzonderheid in vier bidstonden in Engeland voor den troon der genade gebragt. Of nu de heldhaftige tegenstand van het twee jaren lang belegerde Abbeokoeta en de moeijelijkheid om een talrijk leger in het veld te houden, den koning van Dahomi in zijn voornemen heeft doen wankelen, — dan of de door Engelschen gedane bedreiging om de zeehavens van zijn gebied, Whida en Godomi, van waaruit de levendigste slavenhandel naar het Spaansche eiland Cuba gedreven wordt, te bezetten, den koning ter ooren gekomen is — plotseling althans toonde hij zich genegen met een Engelsch gevolmagtigde in vredelievende onderhandelingen te treden, brak het beleg van Abbeokoeta op en drukte zelfs den wensch uit, dat de Wesleyaansche zendeling Freeman, die onder de regering van den overleden koning der Ashantijnen, vader van den tegenwoordigen, twee malen in Dahomi geweest is, den gezant van Engeland bij de gevraagde zamenkomst zou vergezellen. Dit verzoek spreekt thans dezelfde vorst uit, die nog verleden voorjaar de Christenen welke hem bij de inneming van de stad Isjagga in handen gevallen waren, had doen kruisigen, en die aan zijn roofziek leger de plundering van Abbeokoeta voor dezen winter beloofd had. De kommodore Wilmot, kommandant der West-Afrikaansche vloot, is nu tegen het einde van December ll. naar het binnenland gegaan, om met den koning van Dahomi in de stad Abomi eene bijeenkomst te houden. De bisschop van Sierra Leone en de zendeling Freeman zijn van Cape Coast vertrokken, om zoodra zulks raadzaam zal geoordeeld worden, zich bij den kommodore te voegen. Geve God dat de thans gevoerd wordende onderhandelingen aan de zware beproevingen der Christenen van Abbeokoeta een einde maken, en het land Dahomi voor het Evangelie openen!

25 Febr. 1863. T. M. LOOMAN.

CORRESPONDENTIE EN BERIGTEN.

Het Dames-Comité ter bevordering van de Evangelieverkondiging ook na de afschaffing der slavernij in Suriname, heeft in hartelijken dank ontvangen na de vorige opgave van 19 Januarij: door Jonkvrouw Mollerus te Arnhem *f* 15; onder letter D. 300 zeer geschikte Boekjes; van den Heer Kruseman 16 Christelijke Volks-Almanakken; onder letters C. en L. S. te Utrecht een pak Boeken en *f* 10; Jonkvr. S. v. N. *f* 10, en *f* 3 voor 1 Jaarboekje; van eene dame, die geheel onbekend wenscht te blijven *f* 150; door Jonkvrouw C. B. Sandberg te Zwolle grootendeels aan jaarlijksche contributiën à *f* 2.60, *f* 40; door Mevrouw Capadose te 's Hage van de Dames B. *f* 12.37½ en voor Jaarboeken *f* 77.50.

De ondergeteekende werd onlangs op nieuw door Ds. Roentgen, Predikant bij de Hernhuttersche Gemeente te Zeyst, persoonlijk aangezocht, om krachtdadig mede te werken ter opwekking van aller belangstelling en milde ondersteuning van de Zendingzaak te Suriname, met het oog op de aanstaande vrijverklaring der Slaven.

Zal die gebeurtenis waarlijk ten zegen worden, dan moeten de handen der Broeders aldaar krachtig gesterkt worden. Geene gewone, maar buitengewone, ja nationale hulp is daartoe noodig.

Volgens een uitvoerig schrijven van 3 Sept. van de Zendelingen in Suriname, zal hunne behoefte aan ondersteuning na de emancipatie grootelijks vermeerderen, zoo tot onderhoud van onderwijzers op de scholen, de Zending in het algemeen en inzonderheid hunne Armenkas tot ondersteuning

van behoeftige Negers, ouden en zwakken, die geene verzorgers bezitten. Dringend werd ons dit laatste aanbevolen. Het geldt niet slechts eene Christelijke, maar ook eene Nationale zaak. De Slavernij toch is als het ware door de Nederlandsche natie tot nu toe aangehouden. Wordt zij nu door Gods goedheid opgeheven, o! dat dan de Nederlandsche natie een mild offer brenge, om bij de emancipatie nog eene ware vreugd te bereiden, door aan hen, die dan wel *vrij*, maar *verarmd* daar staan, uit handen der Zendelingen eenige ondersteuning te doen ontvangen. Het Comité zond meermalen eene kist met kleederen ter uitdeeling. Deze werden met de grootste dankbaarheid ontvangen. O, mogten wij op nieuw daartoe worden in staat gesteld. Nog is het tijd om bij spoedige ontvangst van milde bijdragen eene bezending te doen in geld en goed, dat nog vóór de intreding der emancipatie in Suriname kan aankomen, en door de Zendelingen beschikt worden tot doelmatige uitdeeling.

Vrienden der slaven! Christenen in Nederland! Weldenkende landgenooten! gelooft ons, deze zaak eischt uwe ernstige overweging en uwe milde ondersteuning.

Tot mededeeling van nadere bijzonderheden is de ondergeteekende volgaarne bereid.

Het Comité is op nieuw door eene zeer geachte hand uit Suriname en nader door Ds. Heldring aangevraagd geworden, om zoo mogelijk alhier geschikte boeken en geschriften te verzamelen en gelden te verkrijgen, om daarvoor deze aan te koopen, tot het daarstellen van eene godsdienstige leesinrigting te Suriname, zoowel voor de vrije bevolking als voor de negers. Voor de eerste zullen hoogst welkom zijn: geschenken van Hollandsche ook wel Engelsche boeken, brochures en traktaten, terwijl voor de kleurlingen voornamelijk die in het Neger-Engelsch benoodigd zijn, en tot het aankoopen daarvan de gelden, welke men ons tot dit doel zoude willen toezenden, aangewend zullen worden.

Ofschoon nu reeds aan het Comité zoo vele als veelzijdige aanvragen zijn gedaan, om de zedelijke en stoffelijke nooden der Negers en anderen te Suriname te ondersteunen en ter

hulpe te komen, zoo heeft het zich toch ook niet aan deze aanvrage willen onttrekken, en zoowel zelve reeds een aantal Boeken beschikbaar gesteld, als ook belangrijke toezegging van anderen verkregen. Intusschen is er nog veel benoodigd om ééne ruime kist (mogt 't zijn meerderen!) te vullen! O, dat dan alle weldenkenden, die zich alhier verheugen in het bezit eener zoowel *goede* als in ruime *verscheidenheid* verkrijgbare lectuur, in deze van hunnen overvloed iets mededeelen. Inzonderheid HH. schrijvers, dichters en boekhandelaren zouden krachtdadig kunnen bijdragen tot verwezenlijking van genoemd doel, en elke bijdrage in *geld* zoude bijzonder voor de Negers, door het voor hen verkrijgbaar stellen van genoemde werkjes, hoogst weldadig kunnen worden.

Tevens berigt het Comité, dat mede ten voordeele der Evangelieverkondiging in Suriname verschenen en verkrijgbaar is, het jaarboekje »*Christelijke weldadigheid*," 5de Jaargang, en voor ditmaal bestaande alleen in bijdragen en teekeningen van de ondergeteekende, naar aanleiding van een door haar aan H. M. de Koningin aangeboden Album in poëzij en teekeningen, en thans met vereerende goedkeuring van H. M. in dit jaarboekje uitgegeven en à ƒ 3.— verkrijgbaar, adres N. Z. Voorburgwal, L. 506.

Namens het Comité:

Amsterdam,
20 Februarij 1863.

A. A. BERGENDAHL.
Presidente.

NB. *Daar men* weldra *een en ander naar Suriname wenscht over te maken*, **zoo** *zal eene* spoedige *ontvangst van gelden en boeken hoogst welkom zijn.*

ONTVANGST VAN GELDEN.

VEREENIGING VOOR CHRISTELIJK NATIONAAL SCHOOLONDERWIJS.

(*Vervolg*).

Giften in ééns.

Jongelings-Vereeniging	Heeg.	ƒ	7.50
L. Kijlstra, V. D. M. qq. van ZEw. Catech.	Scharnegoutum.	»	5.—
Idem van de Vrienden der waarheid.	»	»	3.15

W. Mollema qq.	Heerenveen.	*f*	10.60
Kinderen der Bijz. scholen op de Boommarkt, Rapenburg en Lindengracht	Amsterdam.	„	19.—
H. H. Mulder	Wijckel.	„	3.—
F. Gijsen	Balk.	„	—.50
A. van der Flier, V. D. M. qq	Bunschoten.	„	5.—
R. Crommelin	Renkum.	„	10.—
J. A. Buddingh	Herveld.	„	2.—
J. O. van Olst Jr.	„	„	2.—
J. Frentz	„	„	1.—
P. Gruip	Schoonhoven.	„	2.50
J. Dekker Wilschut	„	„	2.50
J. C. van Sonsbeek	„	„	2.—
B. van Sonsbeek	„	„	2.—
J. H. Littel	„	„	1.—
N. N.	„	„	2.50
J. van de Geer	Linschoten.	„	3.—
R. Slegt	Gouderak.	„	2.—
H. Rietveld Creyghton, V. D. M.	Polsbroek.	„	2.—
W. Tuin	Alkmaar.	„	1.—
J. C. Bergman qq. gecollect. op eene boerderij.	Amsterdam.	„	3.41
J. J. Scholten	„	„	100.—
V. E. B.	„	„	10.—
Collecte in de kerk	Oosterbierum.	„	7.—
F. Bakker	Sexbierum.	„	1.—

Jaarlijksche Giften.

J. W. Schuld	Dordrecht.	„	2.50
T. van Rijn	„	„	1.—
P. de Groot	„	„	1.—
B. van Suilichem	„	„	1.—
H. K. van der Wijk	Slooten.	„	1.—
Mr. C. A. Chais van Buren (vermeerderd met)	Amsterdam.	„	5.—
J. Koevoet	„	„	1.—
M. W. D. Middelhoven (vermeerderd met)	„	„	2.—
Mej. C. Crommelin	Renkum.	„	2.50
„ E. Brand	„	„	2.50
W. van Boeijen	Herveld	„	2.—
N. van Beek	„	„	2.50
R. W. Bröllmann	„	„	2.—
J. H. Swijnen	„	„	2.—
J. D. Hofman	„	„	1.—
D. J. van Alphen	„	„	1.—
J. Schnitzler	„	„	1.—
H. Wissing	Loenen.	„	2.50

M. Fischer	Loenen.	*f*	1.—
L. W. Jansen	Welie.	"	1.—
Mej. Wed. J. L. Jansen-Romein	"	"	2.—
J. Jansen	Andelst.	"	1.—
A. J. van Lutterveld	Zetten.	"	1.—
J. Kok	"	"	1.—
H. van Gelder	"	"	2.—
D. van Hattum	"	"	—.50
W. F. J. den Uijl	Schoonhoven.	"	2.50
J. de Gidts	"	"	1.—
W. Littel	"	"	1.—
Mej. Wed. van der Kolm	Kamerik.	"	2.50
J. J. du Sart, V. D. M.	"	"	1.—
J. Schulenburg	"	"	1.—
H. van Druten	Hemmen.	"	2.—
W. Sprang	Alkmaar.	"	1.—
Mev. Wed. J. W. Doublet Posthumus (vermeerderd met)	Amsterdam.	"	2.—
Mej. Wed. S. van Slooten	Harlingen.	"	3.—

Jaarlijksche Giften à f 5.

D. Chantepie de la Saussaye, V. D. M.	Rotterdam.
Jan de Putter.	Axel.
Adriaan Verstrate.	"
Adriaan Sterk.	Goes.
H. v. Aardeune Wz.	Dordrecht.
A. Degens Hz.	"
C. A. Behrends.	"
A. Kemp.	"
A. Verhoeven.	"
W. Verhoeven.	"
Mr. S. le Poole.	Leiden.
J. J. Bredius.	Amsterdam.
E. D. J. de Jongh.	Tiel.
L. van Andel.	"
M. T. Hofmar.	Slooten.
G. L. Tjalsma.	"
A. Kooistra.	"
A. T. Hofman.	"
P. T. Hofman.	"
G. T. van der Wal.	"
G. W. van Dijk.	"
J. S. Fokkens.	"
P. D. van der Gaast.	Slooten.
S. S. Boersma.	"
F. J. Klijnstra.	Tjerkgaast.
W. B. Jonkmans.	Heeg.
J. C. Kemp.	Amsterdam.
Mev. A. A. de Vos van Steenwijk, geb. de Vos van Steenwijk.	Zwolle.
Mev. A. C. Baronesse Bentinck tot Schoonbete.	Raalte.
W. van Aardeune Hz.	Dordrecht
G. van Rekum.	"
G. Sillevis.	"
J. Morks.	"
L. J. van den Bergh.	"
A. van der Linden.	"
H. Schouten.	"
J. H. Uhlhorn.	"
P. van der Linden.	"
J. Degens.	"
A. Vreeburg.	"

T. de Bruin.	Leijerdorp.
W. Bos.	"
S. Geijsbeek Molenaar.	Hazerswonde.
G. van Leeuwen.	Soeterwoude.
Jhr. J. Roëll.	Utrecht.
C. Hartwigsen.	"
J. Buddingh.	Renkum.
J. Hulshuizen.	"
Baron de Constant Rebecque.	Wageningen.
H. van de Westering.	Herveld.
H. J. van Olst.	"
A. van de Pol.	"
Mej. Wed. Engelen.	"
" " D. G. Derksen.	"
" J. Evertse.	"
G. van Beijnum.	Loenen.
J. W. Verburgt.	Oosterhout.
G. Bloem.	"
Arie Costerman.	"
Vereen. van Christel. vrienden te	Welie.
D. van Olst.	Andelst.
W. D. Sipman.	Zetten.
H. Wijkhuijsen.	"
E. A. den Hartog.	"
W. J. van Doorn.	"
D. Fap.	"
C. vanGelderenPz.	Schoonhoven
P. van Gelderen.	"
Mej. Wed. H. van Erk.	"
G. van Ewijk.	"
W. Littel Wz.	Schoonhoven.
N. Wilschut.	"
W. J. Eger.	"
A. Plunt.	"
C. v. Willenswaard CLz.	"
T. H. Uitterdijk, V.D.M.	"
H. A. Laan, V.D.M.	Zegveld.
E. van Kampen.	Kamerik.
D. Smit.	"
B. W. Monnik.	Polsbroek.
G. B. Rooken.	Bergambacht.
P. Verkerk.	"
C. van 't Hart.	Rotterdam.
Christelijke Jongelingsvereeniging.	Alkmaar.
G. J. Sypkens, V. D. M.	Sexbierum.
J. T. Bruinsma.	"
K. R. Wiersma.	"
F. Tolsma.	"
Mej. Wed. J. Bakker.	"
F. R. Kooistra.	"
G. D. Siegersma.	"
J. Versloot.	Amstelveen.
A. Brouwer.	"
G. van 't Riet.	"
D. de Rooij.	"
M. Splinter.	"
E. Wientjes.	"
D. Hendriks.	"
H. van Elve.	"
H. Stolk.	"

Amsterdam, 23 Februarij 1863.

P. van Eik, *Bestuurder-Penningm.*

NORMAALSCHOOL TE NIJMEGEN.

Sedert hare laatste opgave zijn door de Directie de navolgende gelden met dankzegging ontvangen.

Door Ds. Bryce te IJlst:

Van de Stuiversvereeniging te Lemmer.	ƒ 14.25
" Workum	" 10.—
Aan contributiën, door tusschenkomst van den Heer Bokma te Heeg.	" 25.30

Door tusschenkomst van denzelfden, van den Heer B. Visser te Heeg . . . . . f 5.—
Van den Heer G. A. Visser . . . . . ″ 5.—
″ Erven van Loon . . . . . ″ 7.90
″ Vriendenkring te Franeker, door den Heer de Wit. ″ 5.—
″ Ds. Westrik te Oosterbierum, uit de Zendingsbus. ″ 5.—

Door Ds. Witteveen te Ermelo:
Van Mev. Douairière Iddekinge — Bousquet . . . . . ″ 5.—
″ den Heer Bousquet . . . . . ″ 2.50
″ ″ ″ Berends te Harderwijk . . . . . ″ 2.50
″ ″ ″ Visser . . . . . ″ 3.50
″ Ds. Eijkma te Bruchem en Kerkwijk . . . . . ″ 2.50
″ Ds. ten Bokkel Huinink te O. Alblas . . . . . ″ 2.50
″ Ds. van Rijn te Zwolle . . . . . ″ 2.50
″ Ds. Witteveen . . . . . ″ 4.—

Door den Heer J. Westrik te Zutphen:
Van ZEd. . . . . . ″ 2.50
″ den Heer W. A. Baron van Schimmelpenninck van der Oye te Voorst . . . . . ″ 5.—
″ den Heer T. Zadelhof te Zutphen . . . . . ″ 2.50
″ ″ ″ Baron van Heekeren . . . . . ″ 5.—
″ de Wed. Heytink . . . . . ″ 2.50
″ den Heer L. van der Worp . . . . . ″ 2.50
″ Ds. Bervoets te Hengelo . . . . . ″ 10.—
″ den Heer Barmentlo Fondre . . . . . ″ 1.—
″ de Wed. Clausen te Doesburg . . . . . ″ 2.50
″ Mej. de Wed. de Wildt — Noordberg . . . . . ″ 1.—
″ ″ M. de Wildt . . . . . ″ 1.—
″ ″ H. de Wildt . . . . . ″ 1.—
″ Mev. de Wed. Besier . . . . . ″ 1.—

Door den Heer J. J. van den Berg te 's Gravenhage:
Van het Binnen- en Buitenlandsch Hulp-Zendeling-Genootschap . . . . . ″ 25.—

Door den Heer Jonkheer C. J. van Holthe te Dwingelo:
Van ZHWGeb. over 1861 en 1862 . . . . . ″ 20.—
″ den Heer Mr. Gratama te Assen . . . . . ″ 5.—
″ ″ ″ Mr. Haak over 1861 en 1862 . . . . . ″ 5.—
″ ″ ″ Mr. J. H. Heman over 1861 en 1862 . . ″ 10.—

Door Ds. van Rhijn te Wassenaar:
Van N. N. . . . . . ″ 5.—
″ L. J. v. R. . . . . . ″ 5.—
″ Mev. de Douair. van Lijnden van Hemmen te Hemmen ″ 20.—
″ V., openbaar onderwijzer . . . . . ″ 2.50
″ den Heer P. Neelmeijer te Ede . . . . . ″ 2.47^5

f 242.92^5

In den loop van de volgende maand zal de Directie de gewone jaarlijksche verslagen aan de vrienden en begunstigers der school toezenden. Mogten er gevonden worden, die ze na afloop van dezelve nog niet hebben ontvangen, dan gelieven zij zich te wenden aan den ondergeteekende.

Nijmegen, 24 Feb. 1863. — *Namens de Directie:* J. A. STOOP.

Nog ontvangen voor de Evangelische school te Pisa:

Door Jonkvrouw van Weede uit Amsterdam:

Van Mevr. v. L.	*in eens*	"	ƒ 20.—
" " V. v. L.	"	"	" 20.—
" " v. T. W.	"	"	" 20.—
" " B. B.	"	"	" 10.—
" N. N.	"	"	" 10.—
" den Heer H. M. L.	"	"	" 20.—
" " " H. v. W.	"	"	" 10.—
" Jonkvr. C. v. L.	"	"	" 5.—
Door Mevr. J. geb. H. S. uit Groningen			" 42.50
Van Jonkvr. W. v. S. uit Kampen			" 5.—
Door Jonkvr. H. uit Zeyst			" 20.—
Van Mev. v. B. C. te Utrecht			" 1.23[5]
Door Mevrouw Nonhebel te Middelburg, opbrengst eener collecte op den bidstond in de gebedenweek			" 15.—

Jaarlijksche Giften.

Van de kleine Zendings-Vereeniging te Haarlem		ƒ 10.—
" den Heer J. v. E. te Amsterdam		" 10.—
" Mevr. L. d. S.	"	" 10.—
" " v. E. A.	"	" 10.—
" " v. W.	"	" 10.—
" Jonkvr. v. W.	"	" 10.—
" Mej. B.	"	" 5.—

Door Jonkvrouw v. B. uit Utrecht:

Van Mevr. v. B.	te Utrecht	" 10.—
" Jonkvr. v. B.	"	" 8.—
" " v. G.	"	" 5.—
" Mevr. v. D.	"	" 4.—
" " v. L.	"	" 8.—
" " B. geb. S.	"	" 4.—
" " V. geb. S.	"	" 3.—
" " v. H. geb. v. N.	"	" 3.—
" " H. geb. v. d. H.	"	" 5.—
" " H. geb. v. S.	"	" 5.—
" " H. geb. Z.	"	" 2.50

Van den Heer de H. 〃 . . . . ƒ 5.—
〃 Mev. v. T. geb. M. 〃 . . . . 〃 2.50
〃 Jonkvr. M. C. te 's Graveland . . . . 〃 2.50
〃 Mevr. H. te Zwolle . . . . 〃 3.—
〃 Jonkvr. A. W. 〃 . . . . 〃 5.—
〃 Freule S. v. H. 〃 . . . . 〃 3.—
〃 〃 L. v. H. 〃 . . . . 〃 3.—
〃 〃 W. v. J. 〃 . . . . 〃 5.—
〃 〃 E. v. J. 〃 . . . . 〃 2.50

Onder de prediking van den Heer Demichelis, opvolger van den Heer Tecchi, breidt zich de gemeente steeds uit en neemt het aantal kinderen, voor wie onderwijs in Evangelischen zin verlangd wordt, dagelijks toe. De in Nederland tot hiertoe voor die school verzamelde gelden, worden thans gebruikt tot derzelver oprigting, waarmede Graaf Guicciardini, de bekende voorstander van al wat Evangelisatie is in Italië, zich wel heeft willen belasten; hij vond de noodige elementen daartoe in een lid der gemeente, die de leiding der jongens op zich nemen zal, terwijl Mevr. Demichelis de meisjes zal onderwijzen, en de Evangelist zelf het oppertoezigt en het godsdienstig onderwijs voor zijne rekening neemt. Graaf G. schrijft: Mij dunkt, met zulke elementen te beginnen, mag wel een goed begin heeten; want wij hebben het onschatbare voorregt, met vrome, ijverige en geschikte Christenen te doen te hebben, hetgeen vooral voor Italië eene bijzonderheid is. Voor de op deze wijze gesplitste school zal jaarlijks ƒ1200 noodig zijn. Mogten er nog velen gevonden worden in ons land, die aan deze verblijdende zaak wenschen bij te dragen door giften of jaarlijksche contributiën, tot voortdurende ondersteuning daarvan.

Eene Engelsche dame heeft te Pisa een kerkje gebouwd, dat kort geleden werd ingewijd, en liet thans een aanvang maken met het bouwen eener school, zoodat wij slechts tijdelijk voor een lokaal te zorgen hebben.

C. P. J. Witsen Elias.

Ontvangen door Ds. Heldring voor gevallenen:
Van den Heer H. te H. . . . . ƒ 100.—
〃 Br. v. W. . . . . 〃 40.—
〃 een onbekende . . . . 〃 10.—

Voor den Zendeling-werkman:
Van de Een-cents-zendeling-vereeniging te Lemmer. . . 〃 25.—

Door den Heer Groen van Prinsterer is voor het Parijsche Zendelinggenootschap met dankzegging ontvangen:
Van de Vereeniging ter bevordering der Zendingzaak onder alle Heidenen te Amsterdam. . . . . ƒ 20.—

JAVA-COMITÉ.

Met dankzegging werd ontvangen:

Door Br. LOOMAN, van G. POTT te *Deventer*	*f*	12.—
Van J. V. T., voor de zending op *Sumatra*	"	10.—
" de Vereeniging van jeugdige Amsterdamsche vrienden ten behoeve der Evangelisatie op *Java*	"	15.—
Van de Vereeniging ter bevordering der zendingzaak onder alle Heidenen	"	40.—
Door Br. LOOMAN, van het Bestuur der Kinder-Vereeniging ter bevordering der zendingzaak te *Haarlem*	"	5.10
Van Br. HÖVEKER door K., van een vriendenkring	"	9.10
" Ds. B. GEWIN, van het Hulp-Genootschap te *IJsselstein*.	"	50.—
" J. VAN SCHOUWEN te *Wissekerke*, contributie van 5 leden.	"	5.—
Bijdrage der Stuiversvereeniging	"	5.—
Kollekte op den bidstond	"	5.03
Van Gezusters JANSEN te *Sluis*	"	42.77^{5}
" L. PALING, Hulp-Comité te *Woerden*	"	31.80
Door Ds. J. P. HATTINK, van de Hulp-Zendelings-Vereeniging te *Rhenen*	"	40.—
Door Br. EBINK, van Mej. H	"	2.—
Bij Br. GROENEWEGEN, van Mej. H. K	"	2.50
" K. B. te *N.*	"	2.50
	f	277.80^{5}

Wij erkennen in deze gaven de goede hand onzes Gods, en worden daardoor versterkt in de hope, dat Hij naar zijne barmhartigheid ons het noodige niet zal onthouden, om de uitbreiding van zijn dierbaar Koningrijk te bevorderen.

De Heere zie met welgevallen op de gevers, en zegene rijkelijk de gaven!

Voor het Java-Comité:

Amst. 17 Febr. 1863. J. H. VAN DER LINDEN,

Penningmeester.

EENE VREESELIJKE KWAAL — HET EENIGE GENEESMIDDEL,

DOOR

J. G. VERHOEFF,

Predikant te Vaassen.

Ziet, Ik maak alle dingen nieuw.
(Openb. 21: 5.)

Toen ik eenigen tijd geleden, te Arnhem op verzoek van het Bestuur der inwendige Zending aldaar, een bidstond voor de Zendingzaak hield, sprak ik tot voorbereiding voor het gebed gedurende eenige oogenblikken over de bede „Uw koningrijk kome!"

Melding makende ook van de noodzakelijkheid dezer beide, zeide ik het volgende:

Bij eene gelegenheid als deze, is het mij onmogelijk te zwijgen over den ontzettenden kanker, die zich door het ligchaam onzer *christelijke* maatschappij in ontelbare vertakkingen verspreid hebbende, de edelste ligchaams- en zielskrachten ondermijnt, dat schoon geheel verpest en met volkomen vernieling bedreigt. Hoe velen zijn er, die onder een christelijken naam eene onchristelijke belijdenis, menigmaal met tergende vermetelheid uitspreken en verdedigen, een onchristelijk leven leiden. Vrienden der Zending! ook der binnenlandsche Zending, wordt gij niet ook door hetgeen gij ontdekt in uwe naaste omgeving, tot het gebed om

de komst van dat rijk gedrongen, dat als een rijk van genade niet alleen de zonde ontdekt, maar ook uitdelgt? — Het is die ontmoedigende ervaring, welke de Christenen in Engeland, Duitschland, Frankrijk en Nederland gedrongen heeft, om in opzettelijk daartoe gehouden bijeenkomsten de komst van dat genaderijk in die verduisterde en zondelievende harten te begeeren van den Vader der lichten? Wat is het Christendom der hoogere en lagere standen, althans voor het meerderdeel: is niet alles vormelijk en voor den schijn? Die goede werken der christelijke maatschappij, wat zijn zij anders dan blinkende zonden? — gelijk een Kerkvader gezegd heeft? — Het is die treurige toestand der maatschappij: de bedroevende onkunde, het alles-loochenend ongeloof, het bijna opgeloste familieleven; het zijn de volgende nationale zonden: weelderigheid, uithuizigheid, ligtzinnigheid, brooddronkenheid, dronkenschap en ontucht, die de vrienden van den Verlosser, gekomen om de boeijen der zonde te verbreken en alles nieuw te maken, dringen tot het gebed *Uw koningrijk kome*, dat genaderijk, dat de zonde ontdekt maar ook uitdelgt.

Waarlijk! men behoeft Londen, Parijs, Weenen, Hamburg en andere buitenlandsche steden niet aan te halen, om te bewijzen hoe hoog noodig het werk der inwendige Zending moet geacht worden. Wij hebben slechts het oog op ons door God beweldadigd, maar van God afgevallen Nederland te vestigen; wij hebben slechts te vragen: hoe is het in onze schoone hofstad 's Gravenhage, in onze wereldberoemde hoofdstad Amsterdam *), in die aanzienlijke koopstad Rotterdam, ja! overal in steden en op het platte land gesteld met de heiliging van den naam en den dag des Heeren, met een leven van zedelijkheid en eerbaarheid, met de opvoeding der Vaderlandsche jeugd, om te komen tot de

*) In de Vereeniging van December 1862 wordt over het fatsoenlijk uitziende huis in de Enge Kapelsteeg, bij de Kalverstraat, te Amsterdam gesproken. Ik zou nog kunnen spreken van het huis, staande aldaar op den Nieuwendijk, bij de St. Nikolaasstraat.

treurigste ontdekkingen en gedrongen te worden tot de broederlijke vermaning: „Laat ons goed doende, toch niet vertragen." — Welk gebied is er, dat niet het gebed van de vrienden der inwendige Zending vordert? De onkunde, de weelderigheid, de loszinnigheid van hoogere en lagere standen, zij wekt dringend tot het gebed op! — In de hoogere standen is alles nog meer met een sluijer bedekt; het kwaad, onder fijne en beschaafde vormen verborgen, treedt daar niet in die afzigtelijke gedaante te voorschijn; maar die den moed heeft om dien sluijer op te ligten, vindt daar veel stof tot weenen, veel drang des gebeds. En wat de lagere standen aangaat, vooral met betrekking tot de zonde der onkuischheid, is het gelijk Ds. Heldring schreef in de Vereeniging van Februarij 1863: „Ik reis meest derde klasse, maar sta soms verbaasd in gesprekken niets anders te hooren dan dubbelzinnigheden, die van dien aard zijn, dat de gansche ziel niet slechts er van vervuld zijn moet, maar wat meer is, jaren er zich op geoefend hebben, om zulk eene vaardigheid en hebbelijkheid in dit kwaad te bezitten." In alle standen en klassen der maatschappij is met dien kanker iedere andere zonde slechts de vrucht, van den verboden boom der kennis geplukt, doorgedrongen. Welk eene verbastering in leer en leven merken wij alom op; en dan kan zoo menigeen, die dat ziet en daarover klaagt, nog traag en nalatig zijn in het gebed: „Heer! uw koningrijk kome toch," dat rijk der genade, dat de zonde niet alleen ontdekt, maar ook uitdelgt. Waarlijk! de zedelijke ellende van Nederland moet om ontdekking, verzoening en verlossing doen zuchten.

Ik breng deze herinnering in verband tot hetgeen ik in de Vereeniging van December 1862 en Februarij 1863 gelezen heb, met betrekking tot de ontzettende zonde der onkuischheid. Ook mij heeft hetgeen daar gezegd wordt, levendig getroffen. Ook ik vraag met heiligen ernst: Is daaraan nu niets te doen?

Wien jammert het niet, wanneer hij overal waar hij maar rondziet, de ontroerendste teekenen opmerkt van de vreeselijke zonde, die menigmaal zoo schaamteloos

40*

gepleegd, duizenden naar ligchaam en ziel verderft. Zoo is het in de hoogere en in de lagere standen. Slechts van deze laatste kan ik vooral uit eigen ervaring spreken, daar ik tot heden inzonderheid onder deze arbeidde; maar — naar ik gehoord heb — ook in de hoogere standen moet deze kanker, die knaagt aan het maatschappelijk en zedelijk heil van ons volk, op eene ontzettende wijze voortwoeden, ofschoon het kwaad hier niet zoo in al zijne naaktheid aan het licht komt; maar daarom ook zoo veel moeijelijker te ontdekken en te genezen is. Ds. Heldring spreekt in het Februarijnummer der Vereeniging van de schandelijke dubbelzinnigheden, welke men, met de derde klasse reizende, gewoonlijk hooren moet, en ook ik kan bij ervaring daarvan spreken; niet ligt zal ik vergeten de schandelijke taal, eenmaal door drie jonge soldaten, met den spoorwagen van Rotterdam naar Utrecht rijdende, uitgesproken; maar van dubbelzinnige uitdrukkingen geslagen. Wie wordt niet menigmaal geërgerd door den onreinen toon in de gesprekken van hen, die, in aanmerking genomen den stand, waarin zij leven, de beschaafde kringen, waarin zij zich bewegen, dit wel het allerminst moesten doen verwachten. Men moet als leeraar eerst meer van nabij met zijne gemeente bekend zijn, om te kunnen ontdekken, hoeveel uitbreiding deze zonde der onkuischheid verkregen heeft. Men onderzoeke, hoe het op het platte land met den omgang der jongelieden van beiderlei kunne onderling gesteld is. Tot uwe ontroering zult gij ontdekken, dat zelfs het schaamtegevoel bij de groote meerderheid verdwenen is; met een stalen voorhoofd, zonder eenig spoor van een schaamteblos, worden u dingen medegedeeld, te schandelijk ook om te zeggen.

Ik laat het aan beter bevoegden over, zoo zij dit noodig achten, den sluijer verder op te ligten, die deze volkszonde nog verborgen houdt. Slechts uit mijne ervaring kan ik spreken. Ik weet hoe het met die zonde der onkuischheid op scholen, gymnasiën en academiën gesteld is. Daar worden de brandstoffen met volle armen bijeen geraapt, die de onreine vlam in het menschelijk

hart moeten voeden. — Een ieder, die met het academie-leven bekend is, weet hoe treurig het daar met de zedelijkheid gesteld is, welke gevaarlijke strikken daar worden gespannen, hoevelen aldaar voor hun geheele leven worden verdorven. — Waar gaat menig kantoorbediende heen, menig commis-voyageur, wanneer het eentoonige dagwerk volbragt is? Naar koffijhuis, schouwburg of danszaal, waar slechts nieuwe brandstof geworpen wordt in de verterende vlam der onreine verbeelding. Helaas! velen beschouwen dit niet eenmaal als zonde, maar komen er vrijmoedig voor uit dat zij in zulke wegen hunnen lust vinden, die „wegen des grafs, dalende naar de binnenkameren des doods," (Spr. 7:27); gelijk mij onlangs iemand verhaalde, dat te Arnhem in een logement een zeker handelsreiziger in zijne tegenwoordigheid op de onbeschaamdste wijze zich daarover had uitgelaten. Het zijn deze lieden inzonderheid, de enkele goeden uitgezonderd, die zich schuldig maken aan deze zonde en haar tot de geoorloofde amusementen rekenen, zeggende dat men toch éénmaal jong is en dus de wereld genieten moet.

Een der Amsterdamsche predikanten, de Heer C. S. Adama van Scheltema, heeft een goed werk met mannenmoed aanvaard.

Het is, gelijk uit zijn „Open brief aan mijne Hervormde Medechristenen" blijkt, om de hem toevertrouwde wijk met 's Heeren hulpe op te heffen uit den toestand van zedeloosheid en ongodsdienstigheid, waarover de rustigste bewoners van die wijk zoo luide klagen. „Een ieder, zoo lezen wij daar bl. 11, 12, die onderzoeken wil hoe in groote steden de Zaturdagnachten en Zondagen worden doorgebragt, behoeft geen nader betoog, dat duizenden Christen-Heidenen nog in den doodsnacht der zonde gezeten zijn en het brood des levens eerder dan dagelijksch brood behoeven." En het zijn wederom niet alleen de lagere standen, die hier bedoeld worden. Ik voeg tot bevestiging hierbij, wat zekere koppelaarster in Amsterdam tot een meisje zeide: „Ik zal u in een fijn huis te Rotterdam bezorgen, waar niets dan fatsoenlijke heeren komen." En tot hare moeder: „Gij

moest eens weten wie hier al zoo komen, het zijn van onze eerste lui van de Heeren- en Keizersgrachten," (Vereeniging 1862, bl. 264). — Men heeft mij verhaald, dat er onder die dusgenaamde „eerste lui" meer dan één is, die zich onbeschaamd met zijn rijtuig laat brengen voor het huis door zijne bijzit bewoond. Zoo ziet men, dat de schending van het 6de gebod niet meer als zonde beschouwd, dat die zonde schaamteloos gepleegd wordt.

En wat is nu daaraan te doen? Want dat de toestand allertreurigst, dat krachtige hulp noodig is, wie ziet het niet in? De kwaal bestaat, zij verergert met iederen dag, zij breidt zich heinde en ver uit; maar waar is het geneesmiddel? — Op deze vraag geeft de heer Looman een antwoord, dat mijne volle sympathie heeft; *van de zonde der ontucht geene redding dan door Christus* (Vereeniging 1863, bl. 510). Dit staat ook bij *mij* vast. Christus alleen kan die banden verbreken. Ook ben ik het met den heer Looman daarin eens, dat die Christus moet gepredikt worden door woorden en werken. — Al te lang is zulk eene Christus-prediking als een heilige last uitsluitend op de schouders der leeraars gelegd. Het is zoo, dezen zullen, hun hart stellende op hunne wegen, moeten belijden dat zij het zoo belangrijk en gezegend deel hunner bediening, het *huisbezoek*, te veel op den achtergrond hebben gesteld. En wel verre van een mijner medebroeders te willen beschuldigen, wensch ik voor te gaan in de belijdenis, dat ook ik op dit gebied niet deed wat ik doen kon. En nu heb ik nog maar eene gemeente van ongeveer 1300 zielen! Wat moet er bij de eigenaardige drukten, aan het ambt verbonden, dan worden van huisbezoek, waar gemeenteleden niet bij honderden, maar bij *duisenden* geteld worden. Een iegelijk onzer moge voor God dit verzuim verantwoorden, maar ook de goedgezinde gemeenteleden bedenken, wat zij ook in dit opzigt verzuimden te doen, liever dan den eersten steen op hunnen leeraar te werpen. Het is, gelijk de heer Adama van Scheltema zegt (Open Brief, bl. 7): „Menigmaal is het mij gebleken, dat zij die klaagden, op

die wijze eene afkeuring van eigen verkeerd gedrag of ongodsdienstigheid zochten te voorkomen." Ofschoon de opregte medebroeder daarbij voegt: „Deze herinnering bedoelt echter geenszins eenige eigene verontschuldiging. Teregt zeide Calvijn: „Les sacs mouillés, dont nous avons coutume de nous couvrir devant les hommes, ne pourront pas porter la chaleur du jugement de Dieu." Ds. Heldring heeft dit gevoeld, toen hij, klagende over den onreinen toon in de gesprekken van het volk — en hoe verderfelijk is de invloed, daardoor teweeg gebragt! (zie 1 Cor. 15: 33) — de volgende woorden schreef: *Tegen deze gesprekken kunnen de predikanten het meest getuigen.* Hoeveel gelegenheid ontvangen wij daartoe op onze catechisatiën. Bij ondervinding weet ik welk een indruk dit maakt, wanneer men met de opregtheid, die in deze zaak vooral zoo noodig is, daarover begint te spreken. — Ik was nog onlangs in de gelegenheid dit op te merken, toen ik met mijne leerlingen over 1 Cor. 6: 18 en 19 sprak. Men beproeve dit maar, en zal ontdekken hoe goed dit werkt. De heer Looman schrijft met het volste regt: „Te zeer heeft men gemeend, door valsche schaamte gedreven, die zonde niet te mogen noemen, of met open visier te bestrijden." Dit is echter niet alleen de roeping der leeraars. Ouders en onderwijzers moeten met onvermoeiden ijver hunne kinderen en leerlingen voor die zonde waarschuwen. Later hooren zij het toch, en dan is het menigmaal te laat.

Evangelisatie dus, evangelisatie door allen, die het geloof in Christus leerden kennen, als het eenig middel om de hartsvernieuwing deelachtig te worden, die met een heiligen afkeer ook van deze zonde vervult. — Men wijze toch vooral op de *schandelijkheid* van deze zonde; men toone met kracht van redenen aan, dat zij is eene vertreding van dat heilige bloed, dat eenmaal aan een kruis werd vergoten, en dat *Jesus* willig stroomen liet om den toegang tot een God te banen, die geene andere zaligheid schenken kan, dan welke in zedelijke reinheid en vrijheid van de zonde bestaat. Wekt op tot bekeering en geloof, gij allen, die met droefheid de ontzettende verwoestingen, door deze volkszonde teweeg gebragt,

gadeslaat; doet toch wat uwe hand vindt om te doen; bidt om den Heiligen Geest, opdat die tot ware bekeering brenge; dat is de eenige weg, dat het ware geneesmiddel! Alle pogingen, tot zedelijke verbetering aangewend, zullen zonder de prediking van het Evangelie en het gebed om den Heiligen Geest ijdel zijn. De kwaal blijft bestaan, de kanker blijft voortwoeden, en wat heden als zonde beschreid wordt, wordt morgen weder met wellust gepleegd. Groote, gevaarlijke krankheden eischen krachtige geneesmiddelen, toegediend met eene vaste hand en met een biddend hart. Alle vereenigingen, die niet uitgaan van deze groote waarheid: „*het binnenste van den beker moet worden gereinigd, dan volgt de uitwendige reiniging van self,*" zullen vruchteloos arbeiden. Zoolang de booze zonde nog blijft wonen en heerschen met ongetemde kracht, zullen alle beloften en schriftelijke verzekeringen niets baten (ik heb eenmaal daarvan een aandoenlijk bewijs gezien); maar wanneer het eerste geschiedt, zal ook het andere niet ontbreken. Waar de zaligmakende genade Gods, met kracht gepredikt, in opregtheid omhelsd wordt, daar vloeit een matig, regtvaardig en godzalig levensgedrag daaruit voort.

Dit is mijne overtuiging over de eenige wijze, waarop naar het mij voorkomt, die vreeselijke kwaal moet aangetast worden. *Die in Christus is, is een nieuw schepsel; het oude is voorbijgegaan, zie, het is alles nieuw geworden!* Welnu, gij die zelf tot Christus geleid zijt, wees voor anderen zulk een leidsman, en gij zult daarvan de gezegende vruchten aanschouwen. Heer! sta ons bij, opdat uwe discipelen in deze dienst getrouw worden bevonden!

Wat een mijner vrienden, een geneeskundige, daarover schreef, acht ik in het belang van nadere gedachtenwisseling over deze zaak der vermelding waardig te zijn.

„Van de verschillende doeleinden, die de Christelijke philantropie zich ten allen tijde voorstelde, werd er misschien geen enkel met meer ijver nagejaagd dan juist de beteugeling der prostitutie en dronkenschap:

twee ondeugden, die gewoonlijk in elkanders onmiddelijk gevolg zijn aan te treffen en die elkander de hand reiken, om den ongelukkige, die in hare strikken valt, zoo voor dezen tijd als voor de eeuwigheid ongelukkig te maken! Geene enkele zonde, die de mensch bedrijft, wordt reeds op deze wereld zoo streng en vreeselijk gestraft, als de uitspattingen op genetisch gebied, en zonder in wetenschappelijke discussies te willen treden, liggen reeds de oudste oorkonden van eenen Mozes daar, om het ons te prediken dat deze zonde in het vleesch ook op vreeselijke wijze in het vleesch wordt bezocht! Geene zonde is ook zoo algemeen verbreid en tot alle standen en leeftijden doorgedrongen; want wanneer wij de statistieken nagaan van die ongelukkige wezens, die zich aan den eerste den beste overgeven, dan hebben wij naauwelijks een duizendste gedeelte van het kwaad overzien. En als het ons mogelijk was en vrij stond den sluijer op te ligten, die over zoo menig leven en huisgezin gespreid is, dan zouden wij sidderend terugdeinzen! Maar waar, waar ligt de oorzaak van dat kwaad? Want eerst toch moeten wij de oorzaak van dien kanker kennen, voor wij trachten kunnen dezen te genezen! Ligt die oorzaak buiten ons of in ons? Is zij aan sommige leeftijden verbonden, of kan zij ten allen tijde met haar giftigen adem ligchaam en ziel vernietigen? Reeds menigmaal werd dit punt besproken, maar tot eene onpartijdige oordeelvelling is het voor alles noodig, dat wij ons op een geheel onzijdig standpunt stellen, en van daar met bedaardheid de zaak overwegen, zonder ter regter- of linkerzijde, in eene streng piëtistische of materialistische rigting te vervallen! Het is zeer te bejammeren, dat de onderhavige zaak zoo zelden van genoemd standpunt is behandeld; want al mogen wij niet geheel instemmen met hen, die de prostitutie als een „noodzakelijk" kwaad beschouwen, evenmin kunnen wij ons ten volle vereenigen met de stelling, dat prostitutie eene onbekende zaak moest zijn in een land als het onze; want de oorzaak ligt zoo diep in ons allen zonder onderscheid verborgen, dat alleen een toestand van oorspronkelijke rein-

heid tevens onbekendheid met die zaak zou kunnen medebrengen. Hoewel ons volgaarne vereenigende met de waarheid, dat zoowel deze als iedere andere zonde haren oorspronkelijken grond vindt in de natuurlijke bedorvenheid van het menschelijk hart, zoo noodzaakt toch rede en overtuiging ons, toe te stemmen, dat in deze de ligchaamsgesteldheid en het ingeschapen instinct tot onderhouding der soort eene groote rol spelen. De streng piëtistische rigting zal dit voorzeker niet toegeven en ons toevoegen: „zonde is zonde!" Het zij zoo, van harte stemmen wij dit toe, maar nu eenmaal aannemende dat de mensch verdorven is, moet er toch eene oorzaak bestaan, dat juist in deze zooveel wordt gestruikeld! Een dier wordt door het instinct geleid, en het voldoet aan zijne driften! Maar de mensch, met rede begaafd, en met een geweten, dat hem leeren moet wat goed en kwaad is, hij toch moet zijne driften breidelen. Dat roept gij, Christen! die geleerd hebt dat te doen, die getracht hebt uwe driften en hartstogten te onderdrukken, die door opvoeding, tucht en voorbeeld — voorregten die men door gewoonte bijna niet meer opmerkt — er aan gewoon zijt om, zoo gij al niet door hoogere en meer edele drijfveren geleid wordt, dan ten minste om der wille uwer medemenschen uwen van nature boozen aanleg te verloochenen; maar daal met mij af in de holen der ontucht, werp een blik in uw eigen hart en zie of gij niet moet uitroepen: „Het was genade, die mij staande hield!"

Men zoekt de oorzaak gewoonlijk te ver. Reeds het kind op den schoot zijner minne krijgt somtijds de eerste les in hetgeen later „prostitutie" wordt! Op eenigzins meer gevorderden leeftijd maakt dat onbestemd gevoel het kind tot zelfbevlekker, en wanneer eenmaal van de verboden vrucht is geproefd, dan is er meer dan menschelijke kracht noodig om de gevolgen te stuiten. Geslachtsdrift toch is eene even natuurlijke uiting van ons organisme als honger en dorst; en wanneer niet eene verandering van het hart ons de overwinning op ons zelven doet verkrijgen, dan wijken rede en verstand, wanneer die drift spreekt. Ja, ik aarzel niet om als

mijn gevoelen uit te spreken: „Sluit de bordeelen, en binnen een jaar tijds is de halve bevolking van ons land *vergiftigd*, en hebben de regtbanken geen oogenblik rust, om vonnis te vellen in zake van verkrachting en kindermoord!" Feiten zijn voor de hand, om dit te bevestigen, en al kunnen zij, die eene kalme ligchaamsgesteldheid en niet al te veel bloed hebben, of door het huwelijk tot den normalen toestand van den mensch gekomen zijn, zich dit niet begrijpen, zoo blijft het desniettemin waarheid. Onze ligchaamsgesteldheid is de oorzaak, en zoo lang de Geest ons niet doet heerschen over de stof, is al ons pogen vruchteloos. *Prostitutie is slechts een ziekte-verschijnsel*, en dit zal niet wijken, zoo lang er nog van beider kunne één onbekeerde is! Daarom, evangeliseert! tracht met Gods hulp die arme menschen tot Christus te leiden; en hoewel het zeker is, dat tot op den jongsten dag de prostitutie zal blijven bestaan en misschien toenemen, zoo zal toch menigeen behouden worden, die reddeloos verloren scheen! Geene rede, geene overtuiging, geen dwang zal ons ééne schrede voorthelpen, maar alleen de uitbreiding van het Godsrijk, dat overal waar het verschijnt, wonderen doet en den nacht in den dag verkeert!

INDRUKKEN OP EENE REIS NAAR LONDEN.

VIII.

BRISTOL EN ZIJNE ASYLEN EN WEESHUIZEN.

De Heer GEORGE MULLER.

Ik ontving eene vriendelijke uitnoodiging van eene Engelsche Lady, van Nederlandsche afkomst, om Bristol te bezoeken, en aldaar kennis te maken met den Heer George Muller. Niets was mij aangenamer. Ik wenschte iets van het land te zien, en daar toch mijn hoofddoel de Asylen was, zoo verheugde ik mij, hier door eene Edele Dame in geleid te zullen worden, die onder de getrouwste volgelingen van Miss Frey behoort, en nog steeds met groote naauwgezetheid de gevangenissen bezoekt, en jeugdige ontslagene gevangene meisjes een verblijf weet te verleenen, waar zij opgenomen en Christelijk voorbereid worden, om in het leven terug te keeren.

Het doorgaans golvend landschap tusschen Londen en Bristol levert den spoorwegreiziger zulk eene rijke afwisseling van allerlei prachtige gezigten, dat de dag, dien men aan deze reis gaarne toewijdt, inderdaad alleraangenaamst wordt doorgebragt.

Wij stapten hier en daar er uit, om een volgenden trein af te wachten, en dien tijd ons ten nutte te maken. Zoo herinner ik mij de schoone stad Bath met zijne

heerlijke omgevingen gezien te hebben, terwijl mij zelden een liefelijker, rijker beeld van natuurschoon toelachte, dan deze zoo eenig schoon in een dal gelegene stad, waar alle heuvels heinde en verre met de schoonste villa's bedekt, uitnoodigen om langer te blijven. Onze tijd was daartoe te kort. — Hier en daar stond er langs den weg eene prachtige Gothische kerk; een liefelijk dorp lag er om heen, bedekt door de schaduw van zware eiken. Telkens vlogen wij rijke Parken voorbij, waarvan de prachtige villa's op den heuvel lagen, en het geheele terrein beheerschten. Overal zag men, en hoe nader bij Bristol hoe meer, eene menigte van fabrieken of nog liever fabrieksteden, terwijl enkele malen het oog de wilde natuur van een nog niet ontgonnen heideveld met genoegen aanschouwde. Het is misschien nog het laatste overblijfsel van oude marktregten, die nog niet opgeheven zijn; ik kan mij anders niet begrijpen, hoe zulke rijke heidevelden nog niet herschapen zijn in digte dennen bosschen. Ik ben het eens met een grijzen Edelman op de Veluwe, die meer heeft toegebragt tot de cultuur onzer heidevelden, dan iemand van ons land, de districts-commissaris van de Veluwe, Baron Sloet van de Bele, die de verloren schatten van de onverdeelde markten zoo treffend heeft aangewezen, en steeds zeide: Mijn oog rust ook duizendmaal liever op een statig woud, dan op eene vale heide.

Bosschen zag ik weinig in Engeland. — Wel een bijzonder respect voor iederen ouden boom, en eene begeerte om dien boom ongedeerd in zijnen natuurlijken wasdom te laten opgroeijen.

In vele stations-gebouwen zag men een boekverkooper met eene rijke Schillings-bibliotheek, meest romans, zoo als die van Bulwer, Cooper, Dickens en anderen. Zeer gemakkelijk voor den reiziger, die gaarne zich al reizende in lectuur verdiept. Allerlei goedkoope tijdschriften en couranten lagen er bij. — Meer dan dit interesseerde het mij hier en daar in de wachtkamer een Bijbel op tafel te vinden liggen, ten geschenke gegeven door eene afdeeling van het Bijbelgenootschap, en naar het uiterlijke te zien, ook wel gebruikt. Het gaf mij een

goeden indruk van dat volk, dat nog leeft bij het Woord Gods, en de aarde wenscht vervuld te zien van de kennisse des Heeren.

Op eene wandeling over de bergen van Klinton, in de nabijheid van Bristol, trof mij de heerlijke natuur in dit gedeelte van Engeland boven mate. — Maar ik kwam niet om de natuur te aanschouwen. Mijn hart trok mij naar de Asylen, vooral naar de weeshuizen van den heer Muller.

Ik konde geene betere introductie vinden dan door de Engelsche Lady, die overal bekend, altoos welkom was.

Wij bezochten eerst de weeshuizen van den heer Muller. Een enkel woord zal ik vooraf zeggen van dezen merkwaardigen Duitscher. Uit de streken van Halberstad, is hij theologant en zendeling geweest, in eene wijze door hem zelven beschreven, die ons doet zien, hoe weinig men zeggen kan van degenen, die eertijds onnut waren, en later in eene waarachtige bekeering toonen wat de Heer er mede zeggen wil: veel vergeving te ontvangen is veel liefde te bezitten. Zoo getuigt Muller van zich zelven met de gulste belijdenis, wat dwaas, wat zondig schepsel hij vroeger was *). Zijn geheel volgend leven is echter eene wording uit de Christelijke ervaringen zijner kindschheid en die zijner jongelingschap. Hij is een dergenen, die het bruiloftskleed van zijnen Heer en Heiland met zulk een volkomen hart aangenomen heeft, dat het overal zigtbaar is: slechts dát en niets anders dan dát bekleedt hèm. Hij leeft bij de regtvaardigmaking door het geloof.

Ziet men in de levensgeschiedenis van dien man de wonderbare leidingen Gods, zoo staat men niet slechts hierover verbaasd, maar nog meer over de eenheid van zijne beginsels met het daaruit voortvloeijende leven. Hij werd vroeger een- en andermaal uit groote materiële moeijelijkheden toen hij nog jongeling was gered, zoo kennelijk door de hand Gods, dat hij van dien tijd af het waagde op het geloof gesteund: „God zal mij hel-

*) In zijne levensgeschiedenis, door hem zelven uitgegeven.

pen" de grootste werken te ondernemen, werken waarbij men niet minder verbaasd staat over de groote gedachten van dien man dan over zijn geloof en zijn gebed. Ik behoef immers slechts te zeggen, dat ik vier prachtige weeshuizen met meer dan duizend kinderen te Bristol bezocht, alle door Muller gebouwd — en voortreffelijk bestierd, en dat het overschot der laatste rekening nog was ƒ500,000, om een vijfde weeshuis te bouwen.

Van dit geld is niets gevraagd; het is van den vromen geloofsman in het gebed van God afgesmeekt. Als men zijne levensgeschiedenis leest, dan ziet men reeksen van jaren aangewezen met opgaven, hoe telken reize, als de nood ten toppunt rees, ook de redding daar was. Het zoude ieder weldenkende onmogelijk zijn, dit te betwijfelen. Gij ziet hem alles verloochenen tot zelfs zijne vaste inkomsten als predikant, en gij ziet hoe het alles wederkeert langs andere wegen, en de gaven nooit ontbreken, ja zelfs overvloediger worden naar de mate Muller stouter grepen in het geloof doet.

Het zij mij geoorloofd hier een weinig stil te staan; er is in dien man iets, dat overwaard is, dat men bij hem stil staat en zijnen ganschen weg overdenkt. Mij was het duidelijk, dat G. Muller, die nooit verbergt welk een zondig mensch hij weleer was, ook meer dan iemand erkent, hoe hij vergeving zocht en vond bij zijnen Heer en God, juist daarom ook zijn vertrouwen op Gods hulp en zegen stelt. Het komt mij voor, dat dit de hoeksteen is van het gansche gebouw, dat aan G. Muller gegeven is op te bouwen. — Ik bedoel de persoonlijke vergeving, de toegepaste regtvaardigmaking, die overtuiging, in onzen tijd zoo jammerlijk verworpen, vooral bij degenen, die bijna een Christen begeeren te worden. Immers toch het nabij het koningrijke Gods staan verderft in onzen tijd zoo ontzaggelijk veel. Het is daardoor dat alom nevenzaken hoofdzaken worden, en men zich aangaande de groote Bijbelsche en Reformatorische waarheid der regtvaardigmaking door het geloof zeer weinig bekommert. — Ik kan mij begrijpen, dat aan enkele mannen, die in onzen tijd deze leer handhaven en haar diep in het hart be-

waren, groote gaven en krachtige bewijzen verleend worden, dat de Heer met hen is. — Ik zie die reeks van wonderen, die G. Muller omringen, als het bewijs aan, dat de Heer met hem is. — Hij zegent hem in alles. Hij omringt hem met Zijne goedertierenheden.

De persoonlijke vergeving, dat heilige woord onzer belijdenisschriften, dat niet alleen anderen, maar ook mij vergeving van zonden, eeuwige geregtigheid en volkomene zaligheid door God uit louter genade geschonken zij, alleen om de heilverdiensten van Christus, waardoor de regtvaardigmaking en heiligmaking een vasten bodem vindt, is zulk eene behoefte in onzen tijd, dat wordt deze leer rein en uit eigene ervaring verkondigd, ook de harten van duizenden geopend worden, om dankzeggende mede te erkennen de waarheid van dat groote woord: Uit genade en als goddelooze zijt gij geregtvaardigd. Zoo is het te begrijpen, dat de honderd duizenden George Muller toestroomen van de zoodanigen, die met hem den parel en schat vonden, en gelukkig zijn omdat zij hem vonden. Die man die hem vond, verkocht immers alles! — Die inderdaad vergeving vindt, heeft immers veel lief. Die veel vergeving ontvangt, heeft veel lief. Ik heb Muller niet gesproken; hij was ziekelijk en van huis. Maar dit, geloof ik, zoude hij mij gezegd hebben. Ik heb het uit zijne eigene levensgeschiedenis opgemaakt. Dat hij daarom alles van boven afsmeekt, en van zoodanige vrienden zijne gaven verwacht en ontvangt, is mij duidelijk.

De tijd is daar, dat de terugkeer tot dit standpunt behoefte wordt. Den strijd naar buiten moede, laat ons den strijd naar binnen volstrijden. Hij is voor ons. Wat rust gij, terwijl gij nog niet weet vergeving ontvangen te hebben, en wat is veel vergeving anders dan veel liefde?

De weeskinderen van de gestichten van Muller worden gratis opgenomen. Zij worden uit de hand Gods gespijzigd en gekleed. Niemand weet hoe hij den volgenden dag leven zal, en toch is hier meer dan elders de vraag met een volkomen hart te beantwoorden: Heeft het u ooit aan iets ontbroken? Neen, Heer! nimmermeer!

De soliditeit en doelmatigheid der gebouwen valt in

het oog. — Men ziet, Muller bouwt niet voor eenige jaren, hij bouwt voor eeuwen. Het is alsof de gedachte in alles is uitgesproken: Zoo lang gij op dezen hoeksteen voortbouwt, zal het u nooit aan iets ontbreken. Een diepen toon tegen allen zandgrond ligt in de werken van George Muller. De jeugd in deze weeshuizen ziet er goed uit, en is zeer aan orde en netheid gewoon. De kleeding was eenvoudig, maar goed. Hier en daar een enkelen trek van Engelsche weelde, die in alles wat ik in Engeland zag in het oog valt, — maar hier voor den Nederlander iets pijnlijks had. Waartoe toch die prachtige piqué spreijen op die kinderbedjes? Was dat voor den vreemdeling, die slechts een uur in de week deze gestichten mag beschouwen? Ik vond dat overtollig, te meer omdat men mij zeide, dat zij weggenomen werden, wanneer de bezoekers vertrokken waren. Ik teeken dit op, niet anders dan om te doen zien, dat hoe hoog ik Muller ook schat, ik toch ook in hem niet begeer te zien wat men helaas zoo gestreng gedurig in den Filantroop zoekt, dat hij in alles volmaakt zij. Hij leeft immers bij de vergeving der zonde?

De kinderen zagen er gezond, krachtig en vrolijk uit. Maar er heerschte tevens overal rust en orde.

Ik geloof, dat Muller zeer stipt staat op datgene, dat ook Harms en andere Duitschers vasthouden: de Christelijke huisorde moet men met alle levensregelen met vastheid handhaven. Ik zag dit in alles. Tot in de bewegingen der kinderen. Het had iets dat mij wel beviel. Nogtans is het eene plant uit Duitschland op Engelschen bodem overgeplant. Of hij in Nederland zoude tieren, is bij mij de vraag.

Dr. CHRISTIAN GOTTLOB BARTH.

Op 12 November l.l. is die getrouwe dienstknecht van Christus, wiens naam bij de Christenen in alle landen bekend is, in den Heer ontslapen. Hij werd geboren 31 Julij 1799 te Stuttgart, waar zijn vader als huisschilder van wege zijne bekwaamheid in dit vak zeer geacht was; deze stierf in de kracht zijns levens en liet eene weduwe na met twee zoons en eene dochter, waarvan Christian de oudste was. In de vreeze des Heeren opgevoed en reeds vroegtijdig in aanraking gebragt met getrouwe predikanten, die in het ouderlijk huis verkeerden, gevoelde de jonge Christian weldra de liefde des Zaligmakers in zijn hart ontwaken. Hij onderscheidde zich overigens door een juist en gepast oordeel, en door buitengewone gaven voor de schoone kunsten, de poëzy, de muzijk, enz., waardoor hij reeds in zijne vroegste jeugd boven zijne medeleerlingen uitstak. Als student aan het Evangelisch instituut te Tubingen schreef hij reeds een verstandig werkje over de gemeente, die toen te Kornthal ontstond, onder den naam van: *Hoffmann's druppels tegen de onmagt des geloofs* *) waarin hij die semi-rationalist van de clericale bureaucratie van Wurtemberg aanviel. Als vicaris kwam hij later in aanraking met de verschillende vrije Evangelische gemeenten in Wurtemberg, en werd hij door allen geacht.

*) De stichter dier gemeente heette Hoffmann.

In 1824 deed hij eene reis door Duitschland en maakte kennis met de uitstekendste mannen in de Protestantsche kerk. Hij kwam terug rijk aan ervaring, en van dat oogenblik af wijdde hij zich aan het zendingswerk. Hij was van harte gehecht aan het Bazelsche zendelinggenootschap, en tot aan het einde zijns levens woonde hij jaarlijks de algemeene vergadering van dat genootschap bij. Op dit oogenblik gaf hij een geschrift uit, getiteld: *Oorspronkelijkheden van zuidelijk Duitschland*, bevattende karaktertrekken van de heeren Bengel, Oetinger, Flattich, Machtolf, enz.; vervolgens een ander, getiteld: *De eenheid der geloovigen*, waarin hij het rijk Gods plaatste boven de ondergeschikte verdeeldheden der Christenen. Eindelijk nam hij deel aan de redactie van het *Homiletisch-liturgischen Correspondenzblatt* en aan den *Bijbel der onderwijzers* van den heer Brand.

Tot predikant te Moettlingen benoemd zijnde, onderscheidde hij zich weldra door zijn levend geloof en door zijne ijverige werkzaamheid voor de zending. Hij trad in briefwisseling met de zendelingen in de verst verwijderde landen, en gaf in zijn *Calwer Missionsblatt*, dat ruim dertig jaren bestaan heeft, zeer belangrijke opstellen, die voor velen ten zegen zijn geweest. Daarenboven stichtte hij met vele vrienden het Calwer godsdienstig traktaatgenootschap, waarvan de uitgaven bekend zijn zeer ver over de grenzen van Duitschland. Hij schreef zelf het werkje *de arme Hendrik*, om een Evangelischen tegenhanger te geven tegen *de Paascheijeren*, eene zeer oppervlakkige geschiedenis uit het oogpunt der godsdienst. Bij dit eerste geschiedenisje kwamen jaarlijks nieuwe, waardoor Dr. Barth de geliefde schrijver voor de Duitsche jeugd werd. De geschriftjes van den kanunnik Schmidt maakten plaats voor die van den predikant van Moettlingen, die later vervangen werden door de werken van de heeren Horn, Wildenhahn, Mw. Nathusius, O. Wildermuth, enz. De heer Barth verheugde zich, toen hij andere pennen werkzaam zag aan de populaire letterkunde, en ondernam een arbeid, die eene gunstige uitwerking had,

namelijk *de gewijde geschiedenis* met platen. Die „tweemaal twee en vijftig geschiedenissen met platen in den tekst," werden in de scholen ingevoerd en in drie en vijftig talen vertaald. Elf honderd duizend exemplaren zijn daarvan verschenen in meer dan honderd vijftig uitgaven. Later nam hij deel aan de uitgave van vele andere werken, waaronder: *Het zendingsblad voor kinderen*, de *Jugendblätter* (de *vriend der jeugd en der huisgezinnen* in Duitschland) eene *kerkgeschiedenis*, *geschiedenis van Wurtemberg*, en eindelijk een *Bijbelwerk*, waarin de profetische boeken en de psalmen geplaatst zijn in hunne tijdrekenkundige orde, waaraan hij een werkzaam aandeel had.

Daar al deze arbeid, alsmede de talrijke bezoeken, die hem gebragt werden door Christenen uit alle landen, hem niet den noodigen tijd lieten, om aan zijne gemeente de zorg te wijden, waartoe hij verpligt was, nam hij zijn ontslag en ging te Calw wonen. Hij wijdde zich voortaan geheel en al aan den arbeid der godsdienstige traktaten en der zending. Daarvoor deed hij vele reizen in Zwitserland, in Frankrijk, in Engeland, in Holland, alsmede naar vele steden van Duitschland, waar men zijne tegenwoordigheid als onmisbaar beschouwde in de bijeenkomsten der zendinggenootschappen.

De moeder en zuster van Dr. Barth overleden zijnde, bewoonde hij alleen zijn huis, waar hij eene verzameling had van volksbeschrijvingen en natuurlijke wetenschap, en dat weldra eene belangrijke plaats werd in de stad Calw voor de reizigers uit alle landen. Eene Duitsche prinses, de beschermster van den geleerde man, vereerde hem ook met een bezoek, en gaf hare tevredenheid te kennen over *de goede inrigting van zijn huisgezin als vrijgezel.* Duizende Christenen zullen zich nog lang dat huis herinneren, waarvan zij zullen kunnen zeggen: „Het is ons goed geweest daar gekomen te zijn." Zijn geloof was gegrond op de zaligheid door Jezus Christus; de wederkomst des Zaligmakers en het laatste oordeel, zoo als de Bijbel ons die verkondigt, waren voor hem waarheden, waaraan hij tot

de laatste oogenblikken vasthield. Zijne meening over de profetie was die van zijn vriend Osiander, doch hierover sprak hij zelden. Wanneer de gelegenheid zich voordeed om over dit punt te spreken, drukte hij zich met veel juistheid uit, maar bleef getrouw aan het Duitsche beginsel: „Laat ons niemand lastig vallen met onze eigene inzigten over ondergeschikte punten."

Hij stelde een levendig belang in alles wat betrekking had op de kerk en de godgeleerdheid, en had niet afgezien van de bediening des Woords. Zelden ging er een Zondag voorbij zonder dat hij predikte, hetzij in zijne oude gemeente, hetzij te Calw of elders. Het asyl van Stammheim, de modelschool van Beuggen, en in het algemeen al de Christelijke werkzaamheden vonden in hem een warmen vriend. Veertig jaren achtereen zag men hem elke lente en elken herfst de pastorale conferentiën van Stuttgart bijwonen. Van de bijbelgenootschappen te Bazel en te Stuttgart was hij een der werkzaamste leden. Door zijne *Christelijke poësy*, zijne compositiën over de zending, die jaarlijks in de vergaderingen gezongen werden, door zijne natuurlijke opregtheid en zachtheid had hij aller harten gewonnen.

Zijne verdiensten in het onderwijs der jeugd en in de kunsten en wetenschappen werden niet alleen erkend door de Protestantsche vorsten van Duitschland, maar ook door den keizer van Rusland en den koning van Beijeren. Zij zonden hem decoratiën van verschillende ordens, die deze nederige werkzame Christen eenvoudig wegbergde in eene lade van zijne secretaire. Hij werd benoemd tot lid van de akademie van Munchen, en de hoogeschool van Greifswald gaf hem den titel van doctor in de godgeleerdheid; maar boven al die eerbewijzen zal steeds zijn geloof, zijne liefde en zijne Christelijke werkzaamheid in herinnering blijven bij allen, die het voorregt gehad hebben hem te kennen, en zij zullen met de gemeente van Moettlingen uitroepen: „Hij geeft zijn geloof getoond uit zijne werken."

BOEKAANKONDIGING.

De Evangelische Gezangen in de Gereformeerde Kerk gebruikelijk, voor en tegen onpartijdig en gemoedelijk beoordeeld door D. Molenaar, emer. v. d. m. te 's Gravenhage. Amsterdam, H. Höveker 1861.

In het jaar 1853 stierf te Elspeet op de Veluwe eene arbeidersvrouw. Zij ontsliep in den Heer Jezus, nadat zij in mijne tegenwoordigheid aan hare betrekkingen en eenige christelijke vrienden gezegd had dat zij naar den hemel ging. Daar was met die vrouw weinige uren vóór haar sterven eene zeer merkwaardige, zeer verblijdende verandering voorgevallen. Zij was lang krank geweest. Tijdens die langdurige krankheid had ik haar dikwijls bezocht en bij haar eene zeer sterke begeerte naar het heil, dat in Christus is, mogen opmerken. Zij was bekommerd van wege hare zonden, begeerde vrede door het bloed des kruises, maar had geene vrijmoedigheid om zich eene in Christus begenadigde te noemen.

In dezen toestand van wel willen maar niet durven gelooven verkeerde zij nog zelfs op haar sterfdag. Des namiddags om 5 uur was ik voor de tweede maal op dien dag bij haar, en daar ik zag dat haar einde snel naderde, vermenigvuldigde ik mijne ernstige pogingen, om onder Gods zegen door toespraak en gebed haar tot een vast geloofsvertrouwen te doen komen. Ik beloofde nog dien zelfden avond terug te komen. Vóór ik wegging, zeide ik langzaam en plegtig het schoone 6de vers van Gez. 130: *Jezus! Uw verzoenend sterven*

blijft het rustpunt van mijn hart! voor haar op. En zie! naauwelijks was ik een half uur te huis, of daar werd ik dringend gebeden om tot haar te komen, daar zij op sterven lag. Nooit zal ik den indruk vergeten, dien ik ondervond, toen ik aan haar sterfbed stond. Daar lag zij voor mij, met gesloten oogen, met naar den hemel uitgebreide handen, met eene heldere stem sprekende over hare geloofsverwachting voor de eeuwigheid. Zoo was dan in den weg van Gods voorzienigheid, dat 6de vers van Gez. 130 voor haar in Gods hand een middel geweest tot eene zeer treffende en voor de omstanders zeer gezegende *gemoedsverruiming*.

Dit eenvoudig verhaal uit mijne Evangelie-bediening te Elspeet kan alzoo bijdragen tot bevestiging van eene uitspraak, te vinden op blz. 51 van dit aangekondigde werkje: „Er zijn er, die onder het zingen van de gezangen tot geloofslicht en verruiming van hunne harten gekomen zijn, en die er menigmaal een voorsmaak van den hemel onder genoten hebben."

Het boekje van Ds. Molenaar zag in 1847 voor het eerst het licht. In 1861 bezorgde de heer Höveker daarvan eene nieuwe uitgave, nu voorzien van den naam des schrijvers. Mij werd deze 2de uitgave ter aankondiging toegezonden, aan welk verlangen ik gaarne voldoe, omdat naar het mij voorkomt niets onredelijker is dan de door velen ook in onzen tijd voortgezette strijd tegen de evangelische gezangen.

Wij vinden hier eene vermelding en wederlegging van de voornaamste bedenkingen, ingebragt tegen de evangelische gezangen, bedenkingen in den vorm van vragen, van vragen die de tegenstanders der gezangen gewoon zijn te doen, en die ook ik menigmaal moest aanhooren en beantwoorden.

Wilt gij eenige van die bedenkingen vernemen?

Waarom alles niet gelaten als vóór 1807. Toen waren er geene gezangen?

Heeft men aan de psalmen niet genoeg?

Immers zijn de gezangen menschenwerk!

Zijn zij wel gereformeerd?

Hoeveel dubbelzinnige en vreemde leerstelsels treft men daarin aan!

De evangelische gezangen zijn te algemeen.

Allen kunnen de gezangen niet zingen; enz.

In het kort, schier alle bedenkingen, vroeger en later tegen de gezangen ingebragt, van de gewigtigste af tot de onredelijkste en flaauwste toe, kunt gij hier vermeld, ontwikkeld en wederlegd vinden.

Intusschen spijt het mij, dat eene tweede uitgave van dit werkje nog geacht moest worden noodig te zijn.

Nog altijd worden door velen allerlei onhoudbare bedenkingen tegen de evangelische gezangen ingebragt, en wordt een dorre en geestdoodende strijd daartegen voorgesteld, bijna als het kriterium van regtzinnigheid en vroomheid.

Het is helaas! bij velen zóó vèr gekomen, dat zij bij de beoordeeling van anderen, hetzij gemeente-leden, hetzij leeraren, deze vraag tot uitgangspunt stellen: „hoe denkt hij over de evangelische gezangen? Zingt hij ze mede? Laat hij ze nog zingen door de gemeente?"

Nu ik toch aan het spreken over de gezangen ben, wil ik een enkel staaltje mededeelen van verregaande vooringenomenheid.

Eene vrome maar zeer bekrompen dienstmaagd klaagde eens aan een leeraar haren geestelijken nood. Deze wees haar op het kruis van Christus en drukte den wensch uit dat zij toch bij toeneming acht zoude geven op de begeerte van haar hart. Deze was om in leven en sterven alleen op Gods genade in Christus te bouwen. „Mij dunkt," sprak de leeraar, „deze woorden moeten u wel bijzonder treffend en vertroostend voorkomen." Hij zeide haar Gez. 130: 6 voor: *Jezus! Uw verzoenend sterven*, enz. Met aandoening luisterde zij naar deze woorden en drong er bij den leeraar op aan, dat hij ze voor haar mogt *uitschrijven*. „Ik wil dit wel doen," hernam hij, „maar eigenlijk gezegd, is dit niet noodig. Gij hebt immers een gezangboek; die woorden staan in Gez. 130: 6." Op bitteren toon antwoordde zij: „*Dominé, spreek mij niet over de gezangen, die zijn voor de hel gemaakt!*"

Zoover kan het vooroordeel den mensch wegvoeren. Ik hoorde eens van een ander deze opmerking: „De gemeente mag wel zingen Ps. 116: 1: *God heb ik lief*, maar niet Gez. 56: 1: *'k heb Jezus lief*. Waarom? Het psalmvers begint met God, het gezangvers met den mensch!

Dikwijls heb ik mij geërgerd over hen, die er aanmerking op maakten, dat de geheele gemeente zong: b. v. *Wij zijn verlost*, (Gez. 49) of: *Mij ook heeft Hij aangenomen*, (Gez. 39); maar die er niets in vonden dat de geheele gemeente aanhief: b. v. *Wij steken 't hoofd omhoog en zullen d' eerkroon dragen*, (Ps. 89) of eene andere dergelijke geloofsbetuiging.

Daar zijn gemoedelijke gemeenteleden, die in opregtheid twijfelen aan de regtzinnigheid van de gezangen en zich ergeren aan enkele vreemde en dubbelzinnige uitdrukkingen; — hun raad ik welmeenend aan dit boekje te koopen en eens met aandacht te lezen blz. 24—41.

Ik heb hier, om een enkel woord over mij zelven te spreken, in deze zaak altijd op een ruim standpunt gestaan *). Wetende dat de bezwaren tegen de gezangen voor een groot deel uit onkunde of bekrompenheid voortkomen, heb ik getracht onkunde weg te nemen, bezwaren uit den weg te ruimen en door eene heldere en degelijke prediking de gemeente op een ruimer standpunt te plaatsen. Dit is mij wel eens gelukt. Zondedienst beneemt de vrijmoedigheid voor God en ook de vrijmoedigheid om in een blijden lofzang zijne genade te bezingen. Ik breng deze opmerking in verband tot het feit, dat sommige tegenstanders van de evangelische gezangen als bezwaar opgeven, dat de gezangen over het algemeen op veel te hoogen toon gestemd zijn. Het is daar alles — gelijk zij zeggen — maar juichen en loven. Men moest ook op dit punt eerlijk zijn en zeggen: „De oorzaak van mijne weigering om in die blijde lof-

*) Eenmaal heb ik in eene mijner vroegere gemeenten mijne volle adhaesie gegeven aan de benoeming van een ouderling, *ofschoon hij geen gezangen zong!* Hij was een godvreezend man.

zangen mede in te stemmen, ligt bij mij. Stond ik meer *tegenover* de zonde, ik zou meer vrijmoedigheid hebben om ook met de evangelische gezangen te juichen en te loven.

Hier gedenk ik aan een waar woord, eenmaal door een bejaard leeraar, wiens regtzinnigheid wel boven allen twijfel verheven is, gezegd: „De gezangen zullen nog in den middelijken weg bewaarders worden van de gewigtigste waarheden, in tijden van bestrijding en ontkenning van deze, als zeker zullen komen." — Deze woorden worden nu letterlijk vervuld. De gewigtigste waarheden, als daar zijn: Godheid van Jezus Christus en van den Heiligen Geest, verkiezing, verzoening, erfzonde, bekeering en andere worden als verouderd en der verdwijning nabij aan vele gemeenten voorgesteld. Maar hoe ongereformeerd en onbijbelsch daar ook gepredikt worde, nog heft de gemeente aan Gez. 38: 1; Gez. 130: 6; Gez. 35: 1 en andere!

De tegenstand van vele gemeenteleden tegen de evangelische gezangen werd reeds lang vermeerderd door de ongunstige wijze, waarop leeraren zich tegenover de gezangen hebben uitgelaten (Molenaar blz. 18) en de vijandige houding door hen tegenover de gezangen ingenomen. — Bij voorbeeld, door altijd maar een enkel vers op te geven, somtijds hetzelfde, het niet mede te zingen, na het opgeven het gezangboek te sluiten en dergelijke onedele gedragingen. — Werden zij over dat laten zingen van een enkel vers aangevallen, dan verdedigden zij zich door te zeggen dat de Synode het bevolen had, dat zij anders afgezet werden enz. — Ik heb dit altijd oneerlijk gevonden, onzedelijk, een bewijs van verkrachting des gewetens om der wille van tijdelijk voordeel, of van misdadige vreeze voor sommige vromen, (het werkelijk zijnde, maar bekrompen, of daarvoor te boek staande) om niet door hen uit de synagoge te worden geworpen. Is eene zaak mij tot zonde geworden, dan moet ik gehoorzaamheid aan de stem der conscientie tot elken prijs betoonen. Daarom heb ik eerbied voor dien predikant in Friesland, die zich om der wille

der conscientie in deze zaak aan eene smadelijke censuur van zes weken onderwierp. *Smadelijk* noem ik haar, met het oog op de vreeselijkste dwalingen die men verbreiden mag, op de schandelijkste ontkenningen in het openbaar uitgesproken, zonder dat men daarover voor het kerkelijk regt geroepen wordt.

Het is nu eenmaal zoo ver gekomen, dat vele kerkeraden van vacante gemeenten met angstvalligheid onderzoeken of deze of gene leeraar ook bekend is als een ruim Evangelieprediker, of een voorstander van de gezangen. Is hij dit, dan treft hem niet zelden het oordeel der verwerping. Zoo wordt de aandacht van de *hoofdzaak* afgetrokken en op *bijzaken* gerigt. En de zaak der gezangen is in zekeren zin bijzaak. Ik zeg met iemand: „In den hemel zullen ook komen, die op aarde voorstanders waren der evangelische gezangen; buiten den hemel zullen ook van de tegenstanders der gezangen worden gevonden." Het is niet de vraag: „psalmen en gezangen of psalmen alleen? — maar bekeerd of onbekeerd, wedergeboren of niet?"

Het voortduren van dezen strijd, vooral in sommige streken van ons vaderland, niet het minst op het platte land, is een zeer bedroevend verschijnsel. — De krachten, die, innig vereenigd, zoo gezegend konden werken tot wering van den gemeenschappelijken vijand der ware gereformeerde religie, worden nu verspreid en verlamd. De strijd over de gezangen maakt heete hoofden en koude harten. Men laat Christus door het ongeloof onteeren en onttroonen, terwijl men er over twist of men Hem eeren zal door een psalm of door een vangelisch gezang.

De Christenen in Nederland lijden aan een zeker onbehagelijk gevoel (*malaise*). — Men klaagt — en te regt — over een algemeen gebrek aan geestelijk leven. — Velen zien met zorg de toekomst te gemoet, en niet zonder grond! Waarom is men niet zoo eerlijk om te belijden dat het ook is, omdat men elkander ook om de zaak der gezangen bijt en vereet?

Wanneer zal dat eindigen? Zal het lijden nog zwaar-

der moeten worden, eer dat broeders eindigen om elkander zulke wonden toe te brengen?

Ik wensch het boekje van Ds. Molenaar in veler handen. De Heere zegene het, opdat althans die ban worde opgeheven!

Vaassen, 1863. J. G. Verhoeff.

Zoekt God en leeft (Amos 5: 4[b]) door E. F. H. Wolf, te Zwolle bij J. P. van Dijk.

Verkondigt den dood des Heeren. Eenvoudige leiddraad bij de voorbereiding tot het H. Avondmaal. Volgens het Formulier, dat de Nederlandsche Hervormde Kerk bij deze plegtigheid gebruikt, door E. F. H. Wolff. Evangelie-dienaar te Klundert. Te Apeldoorn, bij T. D. H. Pull.

Wij voegen deze beide werkjes van Ds. Wolff te Klundert bijeen. Het eerste werd ons reeds lang geleden ter aankondiging gezonden, maar bleef tot heden op de schrijftafel liggen. — Zoo komt dan deze aankondiging wel wat laat, maar is daardoor niet overbodig; want — zoo ik mij niet bedrieg — is het eerste werkje door den schrijver vervaardigd inzonderheid met het oog op hen, die niet lang geleden belijdenis des geloofs hadden afgelegd. Is dit zoo, welnu! dan kan deze aankondiging ook nu nog haar nut hebben. — Het onderwerp hier behandeld, is noch van lokaal, noch van temporair belang. De zaak hier besproken is ten allen tijde biddende overdenking waardig.

Over eene uitgestrektheid van 134 bladzijden worden de volgende onderwerpen in even zoo vele hoofdstukken verdeeld. Na eene inleiding worden de volgende *elf* vragen behandeld: 1. Wien moeten wij zoeken? 2. God zoeken, wat is dit? 3. Wie moeten God zoeken? 4. Langs welken weg moet God door ons gezocht worden? 5. Hoe moeten wij God zoeken? 6. Wat baat het ons God te zoeken? 7. Wat schaadt het God niet te zoeken? 8. Waarom moeten wij God zoeken? 9. Wanneer moeten wij God zoeken? 10. Wat is onbestaanbaar met het zoeken van God? 11. Wat is,

tot het zoeken van God, vereischte in ons? En dan *drie* slotvragen.

Gij bemerkt het reeds, de schrijver heeft met groote naauwkeurigheid gepeinsd op de verschillende vragen, die over dit onderwerp kunnen gedaan worden. Die naauwkeurigheid is een hoofdkenmerk van al wat Ds. Wolff schrijft. Ja, zoo mij ééne opmerking vergund is, dan is het deze: mijn vriend is, schrijvende wel eens wat al te uitvoerig, al te gerekt. Een ieder, die het genoegen heeft mijn vriend persoonlijk te kennen en te hooren spreken, zal het gewaar worden dat hij al wat hij spreekt en doet, spreekt en doet met eene bijzondere bedaardheid; zijne gedachten ontwikkelende, gaat hij daarbij met verstandig overleg te werk: hij haalt de zaak van den grond op, zet haar zeer helder en klaar uit elkander, gaat in geleidelijke orde voort, en eindigt niet, voordat hij zijn onderwerp, gelijk men zegt, *uitgeput* heeft. Zulk eene wijze van handelen heeft hare onmiskenbare verdiensten; wanneer men eene verdediging geeft van zijne godsdienstige overtuiging, of anderen tot die overtuiging zoekt over te halen. Maar waar men zich op uitsluitend stichtelijk terrein beweegt, dan is het „kort en krachtig" zeker in ieder opzigt aan te raden.

Dit is dan de hoofdaanmerking welke ik met erkenning van het vele goede, vermanende, besturende, vertroostende hier te vinden, der vermelding waardig keur. Te groote uitvoerigheid, en wel wat gebrek aan oorspronkelijkheid van vorm en levendigheid van stijl. Zulke werkjes zijn toch voor degenen bestemd, die het ware leven aan het zoeken en vinden van God verbonden, nog niet kennen. Ik weet bij ondervinding met welk een afkeer door den werelddienaar die zoogenaamde stichtelijke lectuur beschouwd wordt. Die zich geroepen gevoelt om anderen dat voedzame brood voor te zetten, make hun het genot daarvan zoo uitlokkend mogelijk. In dezen tijd vooral heeft men behoefte aan korte en kernachtige beschouwingen, aangedrongen door de mededeeling van belangrijke voorvallen op het gebied des menschelijken levens, bewijzende hoe zalig het zoeken, hoe

schadelijk het verwerpen van God is. Moge mijn vriend lust gevoelen, om aan zulk eene studie naar het leven zijne krachten te wijden! Ik weet dat het hem, wat aangaat de zaligheid aan het zoeken van God verbonden, niet aan persoonlijke levenservaring ontbreekt. De algemeen heerschende voorliefde voor het ervaringsbewijs wijst ons — dunkt mij — den weg dien wij moeten inslaan, om met de hoop op ruimen zegen te bewegen tot het zoeken van God.

Geheel naar ons schoon Avondmaals-formulier behandelt Ds. Wolff het zoo belangrijke onderwerp der Nachtmaalsviering in drie hoofdstukken, als 1, van bl. 1—14: *geschiedenis der instelling van het H. Avondmaal*, 2. bl. 15—67: *zelfbeproeving, die noodig is om tot onzen troost des Heeren Nachtmaal te houden*, 3. bl. 68—104: *Het doel, waartoe ons de Heer zijn Avondmaal heeft ingesteld.*

Ik zeg met mijn vriend: „het Avondmaals-formulier is een korte, duidelijke en volledige leiddraad tot overdenking en overpeinzing van dat alles, wat een Christen ter voorbereiding tot des Heeren H. Avondmaal te onderzoeken en te betrachten heeft enz." (Inl. IX).

Daarom was het eene goede gedachte, om naar de behoefte des tegenwoordigen tijds eene handleiding te geven tot gezegende voorbereiding, vóórdat men nadert tot den heiligen disch.

Moge dit Avondmaals-boekje onder den zegen van God medewerken tot bevordering van eene waardige viering des Avondmaals! En voor hen vooral, die in opregtheid niet weten wat te doen, zoo menigmaal zij genoodigd worden ten Avondmaal; die wel begeeren te komen, maar de vrijmoedigheid missen, moge de ontwikkeling van ons regt evangelisch formulier den weg banen tot eene vrijmoedige en gezegende Nachtmaals-viering met de gemeente!

En hiermede wordt mijn vriend met zijn Evangeliearbeid in de gemeente Klundert, waar ik aangename en gezegende uren heb doorgebragt, der genade van God bevolen.

Vaassen, 1863. J. G. Verhoeff.

Op de Bergen. Herinneringen en indrukken van eenen Reiziger door Noordelijk Italië en Zwitserland, door J. P. Hasebroek. Te Amsterdam, bij H. Höveker, 1862. Met platen *f* 4.25; groot papier in prachtband *f* 6.50.

Zonder twijfel zal het velen onder ons als mij gegaan zijn, toen zij andermaal een boek van den dichterlijken Hasebroek onder de oogen bekwamen, dat weder *Op de Bergen* ten opschrift droeg. Immers zijn eerste deel, dat ons zooveel van Italië te aanschouwen had gegeven, lag nog versch in het geheugen, en die herinnering was juist de oorzaak der vreugd, waarmede wij ook dit deel begroetten, dat ons hetzelfde genot, ja! meer nog welligt beloofde, dan wij onder het lezen van het eerste hadden gesmaakt. Meer nog zeg ik, want had ik mogen kiezen, of ik Zwitserland of Italië in breede trekken mij voor den geest gemaald had wenschen te zien door Hasebroeks hand; ik had het eerste gekozen. Hij is de man om veel in één regel, ja in één woord te leggen, dat ons oog rigt en onzen blik verheldert, om ons eene juiste voorstelling, tot op eene zekere hoogte ten minste, te geven van hetgeen wij onbeschrijfelijk hadden gewaand. En waarlijk zoo er sprake is van „onbeschrijfelijk," dan denke men aan Zwitserland. Over het algemeen beantwoordt veel, waarvan de reiziger zich, ten gevolge van verhalen of voorstellingen, te huis een denkbeeld gemaakt had, niet aan zijne verwachting op den togt; bij het aanschouwen in Zwitserland overtreft het meeste van wat hij aanschouwt, verre de grenzen daarvan. De oceaan moge ons treffen en verbazen door zijne onmetelijkheid en oneindigheid, bij de bergen zinken wij neder in aanbidding voor den God, die hen formeerde in hunne alle menschelijke verhoudingen te boven gaande grootte en vastheid en pracht en rijkdom en heerlijkheid. Bij de bergen gevoelt men zijne kleinheid, maar tevens de kracht en de majesteit Gods. Is het wonder, dat de heilige poëzij in hare Godverheerlijkende uitingen vol is van beelden en vergelijkingen aan de bergen ontleend? Uwe geregtigheid is

als de bergen, o Heer! Eer de bergen geboren waren, zijt Gij God; God is ons eene hulp, wij zullen niet vreezen al werden de bergen verzet in het hart van de zeeën! Ja! het grootsche van de berg-natuur en het frissche, vrije en reine van de berglucht wekte vaak eene heilige geestdrift bij mannen, wien de daar aangegeven psalm-toonen welligt minder goddelijk klonken, dan men van hun dichterlijken aanleg zou hebben verwacht. Op de bergen, zei Rousseau, gevoelt men zich nader bij den hemel; op de bergen, zong Schiller, is vrijheid, daarheen stijgen de onreine dampen van het aardsche levensdal niet op. Daarom blijft het steeds welkom voor den Christen, wanneer de reiziger, die van Italië of Zwitserland thuiswaarts keert en zich dan ter neder zet, om zijne indrukken en ontmoetingen, zijne beschouwingen en overdenkingen daar ontvangen en gedaan, aan zijne landgenooten mede te deelen — ons in zijn voorberigt (gelijk Hasebroek voor het deel over Italië deed) meldt, in welken geest hij zijne reis beschreef: „Er zijn nu eenmaal „menschen, wien zelfs de blaauwste hemel boven het „groenste landschap niet geheel voldoet, als zij daarboven „niet den hemel der hemelen zien blaauwen." Ofschoon wij verzekerd waren van des schrijvers gezindheid in deze, en hij ons dus in den toon van zijn schrijven daaromtrent niet verrassen kon, benam het ons toch niets van ons genoegen, op zijne bladen te vinden wat wij hadden verwacht, daar wij voor het overige ten volle overtuigd waren van niet minder aangenaam onderhouden te worden door onzen gids op de bergen en over de meeren van Zwitserland, dan hij het ons te midden der schoone natuur en van de prachtige steden van Italië was geweest.

In zeven hoofdstukken is dit deel verdeeld, die ten opschrift hebben: 1. Bij den Montblanc, 2. Genève, 3. Op den Leman, 4. Bij de Jungfrau, 5. Op den Grimsel, 6. Bij den Giessbach, 7. Afscheid aan de Alpen. Wanneer wij uit al die hoofdstukken op rijke voorstellingen of prachtige schilderingen of smaakvol gestoffeerde tafereelen of heerlijke beschouwingen of treffende historische herinneringen wilden wijzen, zouden

wij spoedig, ja, in weinige regelen vervallen, tot hetgeen Hasebroek zoo kunstig heeft gemeden, namelijk verveling. Men moet toch de onophoudelijke kleurwisseling van zijn palet bezitten, om met zijne manier niet in dat gebrek te vervallen. Er is iets in, dat blinkt, dat schittert, dat verblindt, op zijne bladen, wat vermoeijen zou en afmatten, zoo hij niet weder zachte toonen en tinten, kalme partijen en stille groepen aanvoerde, om te dempen en te bekoelen. Hij is een echt romantisch kunstenaar in den vorm, bij wien de jaren niets schijnen te verduisteren of te verdooven; alles blijft voor en in hem helder en luchtig. Hij levert in zijne werken een bewijs, dat naast het leven des geloofs, ook de gave der kunst, een glans van jeugd en frischheid blijft schenken aan onze gevoelens en gedachten, en dat een geniale aanleg, zoo lang onze levenskrachten het maar eenigzins gedoogen, den geest niet alleen vruchtbaar, maar ook jeugdig en weelderig blijven doet.

Al de hoofdstukken met den lezer te doorloopen, zou hem daarom niets opleveren, omdat veel wat Hasebroek geeft, hem bekend is, en dat wij op zeer gebrekkige wijs slechts zouden wedergeven, wat in het oorspronkelijke zeer schoon is. Want het was trouwens uit het bovenstaande reeds op te maken: de waarde van het boek is in den sierlijken en bevalligen vorm gelegen, waaraan, gelijk aan ieder kunststuk niets mag worden toegevoegd, veel minder ontnomen. Het zou moeijelijk zijn eene keus te doen bij het bekorten en eene noodelooze kwelling voor den referent, die niet door twee, maar dikwijls door drie of vier en meer voorstellingen, of schilderingen, of aardige bijzonderheden, of merkwaardige ontmoetingen, of schoone geloofsbetuigingen als om strijd zou getrokken en gelokt worden, die hij alle gaarne zou overschrijven, waarvan hij noode er eene zou voorbijgaan — en toch het zou moeten, men kan in eene korte aankondiging geene lange hoofdstukken inlasschen, en een lang hoofdstuk van Hasebroek te bekorten, zou daarom, hoe raadselachtig het ook moge klinken, juist eene verlenging worden onder onze handen, en wel eene verlenging in den zin van aanlenging, ver-

dunning of verwatering, omdat wij er de bekoring en het streelende der schoonheid aan zouden ontnemen, de fijne wendingen en zachte overgangen er van zouden overslaan, en zoo doende van iets zeer schoons iets zeer leelijks maken; want ook in het rijk der schoonheid geldt het bekende: *il n'y a qu' un pas* van Napoleon. Ja! voorwaar, slechts eene schrede, een trek, eene vlek, scheidt het schoone van het afzigtelijke, het reine van het besmette, het volmaakte van het zondige, il n'y a qu' un pas du sublime au ridicule, du beau au laid; met eene lijnbuiging is het gelaat van den verheven schoonen Apollo te bederven, en het vuilste slijk, zei da Costa, komt juist van het witste, het zuiverste, het blankste wat zich denken laat, zelfs door eene dichterlijke fantaisie, — van vertreden en vermorste sneeuw.

Derhalve geene ontsieringen van Hasebroeks werk door versnipperingen of bekortingen of uitgeschreven bladzijden of halve bladzijden van zijn boek over Zwitserland. Men sla het zelf op, en dan zal het lezen volgen, het lezen van al de hoofdstukken van den ingang in de Alpenwereld bij Chamounix af tot den uitgang bij Bazel. Eene uitzondering slechts ten gunste van het derde hoofdstuk. Dit sloeg ik, als bij toeval, het eerste op, toen ik het boek in handen kreeg, omdat het opschrift mij het meest trok; want ook ik had eenmaal mogen zien, wat dat opschrift beloofde mij thans voor het oog der ziel weder te doen aanschouwen, en te levendig stonden mij, nog na een vierde van eene eeuw, de indrukken, toen ontvangen, voor den geest, dan dat ik niet gretig met Hasebroek andermaal afgestoken zou zijn op dien blaauwen waterspiegel, te midden dier heerlijke en daar boven andere plekken in het Zwitsersch bergland, indrukwekkende en majestueuse Alpennatuur; ik bedoel het hoofdstuk: „Op den Leman." Dit hoofdstuk komt mij voor de schoonste lichtstralen te bevatten, door Hasebroek in dat land van licht en kleuren als opgevangen in den spiegel zijns geestes, en getrouw weêrgegeven door de kunstverwen van zijn palet. Daar is iets van de schoonheid in dier natuur en veel van den rijkdom der herinneringen, waarmede

de dampkring daar voor den beschaafden reiziger is bezwangerd. Het meer Leman, of het meer van Genève, is zoo betooverend schoon voor een ontwikkeld mensch, dat één blik daarop genoeg zou wezen, om het onuitwischbaar diep in ons wezen te prenten. Ik zeg: een ontwikkeld mensch; want juist dit wordt dringend vereischt bij het zoeken van eene plek als het meer van Genève. Juist de historische herinneringen zijn daar op zulk eene treffende wijze vereenzelvigd met het natuurschoon, en met de overblijfselen der menschen uit vroegere eeuwen, dat dit alles te zamen geweldig maar tevens hoogst weldadig, onbeschrijfelijk, heerlijk en liefelijk ons aangrijpt en beroert. Maar hooren wij Hasebroek; wat hij zegt is treffend, is schoon en is waar.

„Er zijn plekken op aarde, waar het ons is als zagen wij werkelijk het verloren Paradijs weer. Zulk eene plek is de Leman. Als wij hem zien, het is of wij hem reeds eenmaal hebben aanschouwd; waar? Ik weet het niet; hoe? Ik kan het niet zeggen; wanneer? Ik durf den tijd niet te bepalen. Maar dit gevoel ik; hetgeen ik zie, beantwoordt aan een beeld, dat ik reeds vroeger met mij omdroeg; het is de verwezentlijking van een ideaal! Bij het streelende van die gewaarwording verkeert het hart, als het door geene indrukken van buiten ontrust wordt, in eene aangename stemming zonder voorbeeld; wij zweven in eene soort van verrukking en voelen ons omsloten als door een toovercirkel, dien de genius van dit oord rondom ons trekt; wij geven ons over aan den stroom onzer gedachten en gewaarwordingen, die door onze ziel heenstroomen, helder en klaar, zacht en mild, vrolijk en lagchend als de wateren van de Rhône door dit schoone meir. Wij worden voor een oogenblik dweepers als Rousseau, dichters als Byron; gelukkig als wij te gelijk bidders worden als Theremin, die in zijn leesboek zulke schoone uitboezemingen bij den oever van dit meir hemelwaarts zond. Wij bevinden ons in een toestand der ziele, eenigzins gelijk aan die, waarin het ligchaam verkeert, wanneer men na een vermoeijenden togt onder de hitte der zon, een verfrisschend, reinigend bad neemt.

De fantasie doopt hare vleugels in den stroom, en straks, als verjongd en herboren, neemt zij hare vlugt naar Boven!

„En dit is niet alles. Wat het meir van Genève zoo ongemeen aantrekkelijk maakt, is niet alleen het bekoorlijke van zijn vorm; eene wassende maan, die hare beide hoornen schilderachtig naar het Zuiden uitbreidt; niet alleen de kleur van zijn water; dat wonderklare, diepe, eenige blaauw, waarvoor de natuurkundigen nog altijd de regte oorzaak niet weten; niet alleen de afwisseling van zijne oevers; hier, aan de zijde van Waadland, een bloemhof en een voorraadschuur, waarin men bijna de geheele Zwitsersche Flora bijeen vindt, en daar, aan den kant van Savoije, eene sombere donkere rotsenketen, waarboven de Montblanc de witte kruin majestueus verheft; het is ook en vooral de menigte van herinneringen, die het voor den geest roept, en die een Dichter onzes tijds zeggen deed: de naam van dit schoone meir is reeds op zich zelf een gedicht. Het roept de levende, aanschouwelijke gestalten op van hen, die grooter zijn geweest dan hunne naasten. Even als de naam van Troje ons terstond den blinkenden Scamander voor den geest roept, de torens door de magt des hemels beschermd, het gedruisch van het groote kamp der Grieken met de eenzame tent van Achilles, vertoornd over het door hem geleden verlies en de laatste ontmoeting van Hector met haar, voor wie hij vader, moeder en broeder was; evenzoo doet de naam van den Leman voor ons oprijzen, zoowel de rotsen van Meillerie als de witte muren van Chillon; wij zien de boot van Byron en het onweder losbarsten boven den Jura, de wandelplaats met acacia's beplant, van waar in het midden des nachts de geschiedschrijver van Rome zijnen blik op de wateren sloeg, na de laatste bladzijde van zijn onsterfelijk werk te hebben voltooid. Voor u verheffen zich de gedaanten van Voltaire, Rousseau, Calvijn, die mannen, die ieder op zich zelf eene omwenteling waren. Ja, de Leman is een episch gedicht; door zich zelven reeds zoo dichterlijk, verbindt zijn naam zich aan alles, wat de poëzy

kenmerkendst heeft, en het schoonste, dat de natuur bevat, is vereenigd met het welsprekendste, dat ooit het genie heeft voortgebragt."

Ziedaar eene proeve, waarnaar men het overige van dit hoofdstuk en verder het geheele boek beoordeelen kan. Het is eene doorgaande schildering; wij bewegen ons steeds, bij het lezen daarvan, onder eene wisseling van schoon gekleurde tafereelen; wij wenden en keeren ons onafgebroken te midden van een schitterend panorama, leven en gloed omringt ons, natuur en geschiedenis spreken tot ons, woorden van geloof en stemmen van liefde omruischen ons. In één woord, ook deze beide boeken van Hasebroek over Italië en Zwitserland zijn weder zeer kenmerkende vruchten van zijn wezen. Wat wonder zoo ze sterker van toon en hooger van kleur zijn, dan andere van zijne hand, zij zijn onder reizen gewassen en reizen verhoogt, vernieuwt, verfrischt onze krachten. Gelukkig de reiziger, wien ook aardsche reizen niet van de hemelsche aftrekken, en driewerf gelukkig, zoo hij ons als Hasebroek, bij zijne t' huiskomst, door zijne reisverhalen vermaken, veredelen en stichten kan.

's Gravenhage,
Maart 1863.

Dr. Beijnen.

Het kruis van Christus. 10 Lessen met platen; uit het Hoogduitsch. Kemink en Zoon, te Utrecht.

Dit stichtelijk boekje is het werk van eene vereeniging van Christelijke mannen in Wurtemberg. Het boekje is kort maar duidelijk en zaakrijk, bestemd om tot Christelijke overdenkingen en gebeden op te wekken. Het bestaat uit 10 zoogenaamde lessen; iedere les bevat eene toespraak aan de geloovige ziel en haar antwoord op dezelve. Daarbij staat aan het hoofd van iedere les eene zinnebeeldige plaat, op den inhoud van hetzelve doelende en keurig geteekend. Tot kenschetsing van den geest dezer overdenkingen, laten wij het antwoord op de eerste toespraak hier volgen.

„Hier ben ik, mijn Verlosser, maak het met mij zoo als het U behaagt; neem mijn wil en neig hem zoo,

dat hij zich aan uwen wil blijmoedig onderwerpe en leere hem gaarne te volgen. Ja, ik wil willen wat Gij wilt, en zoo als Gij het wilt en zoo lang als Gij het wilt.

Hoogepriester, die Uw leven
Willig hebt voor mij gegeven,
Dat ik reeds op aarde U wij!
Doe aan eigen zin mij sterven,
Mijnen wil gewillig derven,
Dood al 't eigen, hoe 't ook smart'
Ruk dien afgod uit mijn hart.

Beelden-galerij van Christelijke vrouwen, bijeengebragt voor allen, die dezen naam wenschen te dragen. Zutphen, A. E. C. van Someren. 1862.

De schrijver, ons van naam en persoon onbekend, maar door zijn geloof in en zijne liefde voor den Heer, zich als een echt discipel van Jezus hier kenbaar makende, biedt ons in dit schoone boek eene beelden-galerij, of eene keur van levensschetsen aan van Christelijke vrouwen, welke, in den eersten bloeitijd der Kerk, in de middeneeuwen, in het veel bewogen tijdstip der gezegende Hervorming tot op onze dagen toe, geleefd hebben. Maria, de moeder des Heeren, opent die reeks van geloofsheldinnen, die met Harriët Beecher Stowe besloten wordt. De levensbeschrijver heeft de heilige en achtbare vrouwen, welke hij, als in een prachtig panorama, voor onze oogen doet voorbij trekken, met oordeel, smaak en eene gelukkige verscheidenheid gekozen. Het penseel, waarmede hij hare bekoorlijke beeldtenis teekent, wordt door eene vaste hand en eenen juisten blik bestuurd; zijne tafereelen worden door de frischheid en levendigheid der kleuren als bezield, en dienen hem tot voertuig van hoogst nuttige lessen. Het Christendom wordt hier in zijne diepte, realiteit en æstetische schoonheid, vooral van zijne praktische zijde opgevat; en inderdaad is en blijft de beoefening der godzaligheid zich in een weldadig, vruchtbaar en bedrijvend leven vertoonende, altijd de hoofdzaak en het kenmerk van het echt en zaligmakend geloof. Uw gevoel wordt hier gestreeld door een welriekend waas van

godsvrucht, en uw verstand schept behagen in de eenheid van geest, doorschijnende in de verscheidenheid van vormen en levensrigtingen. De schrijver behandelt zijn onderwerp con amore, met ingenomenheid en wijst u door treffende voorbeelden de hooge en heilige roeping der Christelijke vrouw, als maagd, echtgenoot, moeder en weduwe. Zijn hoofddoel is de groote weldaden in het licht te stellen, welke het Evangelie aan de vrouw geschonken, alsmede den heilzamen werkkring, welken hetzelve haar aangewezen heeft en waartoe het haar bekwaam maakt. Met wijsheid heeft de schrijver zijne beelden-galerij van Christelijke vrouwen laten voorafgaan door eene treffende beschrijving van het rampzalig lot der vrouw bij al de Heidensche volken van den ouden en nieuwen tijd, en leert hij ons erkennen en bewonderen wat Jezus, de Goddelijke menschenvriend, tot verzachting van het leven der vrouw, hare vertroosting en bevrijding gedaan heeft; en hoe Hij reeds daardoor alleen de menschheid grootelijks heeft beweldadigd. Wij hebben die beelden-galerij van Christelijke vrouwen met uitstekend genoegen gelezen, en gevoelen volle vrijheid om dezelve, als een nuttig, onderhoudend en stichtelijk boek, aan te bevelen.

Ik besluit deze aankondiging met het slotwoord van het boek na te schrijven.

„En nu reik ik u, vriendinnen des Heeren! edele vrouwen! de hand tot vaarwel. Onder de beelden, die ik schetste is (hoop ik) ook uw beeld te vinden: òf in liefde, òf in zachtmoedigheid, òf in geloof, òf in godskracht."

„Mogt iemand uwer te vergeefs hebben gebeden, dat uit deze bladen uw geweten getuigde: die ben ik! Ei, haast u, om Jezus Christus aan te doen! Laat Hem en Hem alleen gestalte in u verkrijgen. Zoekt bij Hem licht voor uw verstand, rust voor uw hart, blijmoedigheid bij de graven uwer geliefden. Komt allen tot Hem, hoe vermoeid ook en beladen. Hij roept ook vrouwen!

Maria's en Martha's! Catharina's en Elizabeth's! Aanzienlijken en geringen, rijk of minder rijk door de natuur bedeeld! streeft naar deze kroon, dat eens de

engel op uw graf kunne schrijven, 't zij het de maagd, of de echtgenoot, of moeder heeft toegedekt:

Deze was eene dienstmaagd des Heeren."

De Hemel ons huis. „*Wij hebben geen Zaligmaker dan Jezus en geen huis dan den Hemel.*" Naar de vier en dertigste Engelsche uitgave. Amsterdam, H. Höveker, 1862.

Vier en dertig Engelsche uitgaven van dit geschrift zijn reeds op zich zelven eene hoogst vereerende aanbeveling, want de Engelsche Christenen bezitten een goeden smaak in 't vak van stichtelijke lectuur. Vooraf kan men besluiten, dat een werk, hetwelk zoo vele uitgaven beleefd en zoo vele lezers gevonden heeft, een voortreffelijk, een stichtelijk boek zijn moet, en de lezing van hetzelve bevestigt volkomen dit gunstig vermoeden. Daarbij heeft een zeer bevoegde kenner, de Heer *G. J. Vinke*, Theol. Dr. en Predikant te Amsterdam, dit geschrift met lof aangekondigd en aangeprezen. Na zulk eene aanbeveling past het ons niet er veel bij te voegen. Wij beamen volkomen zijne gunstige beoordeeling. Dit boek komt ons voor schoon, nuttig en stichtelijk, in eene sierlijke en boeijende taal geschreven.

Wij zouden vele schoone plaatsen uit dit keurig boek kunnen aanhalen, maar willen liever deszelfs hoofddenkbeeld met de woorden van onzen hooggeschatten, begaafden en geliefden Dr. J. J. van Oosterzee, aldus wedergeven: „Hoe duizende malen wordt gezegd en herhaald, dat wij den hemel niet als plaats, maar als toestand te denken hebben, het is niet minder waar, dat wij ons het genot van den toestand niet anders kunnen voorstellen, dan *ergens* gesmaakt, waar men uit den kring dezer stoffelijke wereld verwijderd is. Een overdreven spiritualisme komt hier openlijk of onwillekeurig met het *Theisme* in strijd. Dezelfde schrift, die beter dan menig wijsgeer onzer eeuw de volstrekte oneindigheid, alomtegenwoordigheid en geestelijkheid Gods heeft vastgehouden, heeft ons niet minder vergund aan

een *huis des Vaders* te denken. Wij belijden, dat het blijven staan op haar standpunt ons bedachtzamer voorkomt, dan het streven, om zich geheel van een' voorstelling te ontslaan, bij wier gemis men zoo spoedig gevaar loopt, zich in een ledig niet te verbergen."

L. G. James.

L' Enfant Prodigue. De verloren zoon. Van Ds. Chantepie de la Saussaye.

Zoo er eene maatschappij bestond, die de taak had op zich genomen, het uitnemendste theologische werk in elk jaar, met goud te bekroonen, wij twijfelen niet, zoo haar karakter echt Bijbelsch Christelijk ware, of zij zoude dit boek, boven al de anderen, zulks waardig achten. — Die maatschappij is er. Haar getal is niet groot; er zijn niet velen, die door de enge poorte gaan, maar voor hen zal dit meesterstuk een woord bevatten van troost, van opwekking, vooral van opbouwing tot het koningrijke Gods.

Ook bevelen wij aan:

— Album van Anna A. Bergendahl.

— Christelijke weldadigheid van Anna A. Bergendahl.

De emancipatie is veranderd in evangelisatie. Dit laatste is meer dan het eerste. Een geëmancipeerde heeft slechts aardsche vrijheid, het Evangelie brengt tot de ware vrijheid. Zonder het laatste is het eerste helaas vaak tot schade. Zijn er millioenen van staatswege uitbetaald, die Java ons bragt, zoo zij het ons een heilige pligt om een weinigje bij te dragen tot betaling der schuld. Een zendeling-werkman ging naar West-Indië, om daar het Evangelie der genade Gods te brengen. De Leidsche zendelings-vereeniging zond hem. De vrouwenkring uit Amsterdam ondersteunde hem. Het komt er in West-Indië echter op aan om een of meer zendelingen te hebben van hier bezoldigd, om daar het Evangelie wijd uit te breiden. Zoo schrijft ons onze vriend Gefken. Vooral zag hij hem gaarne voorzien van Christelijke lectuur, geschikt voor de Hollandsch lezende maatschappij, om eenig Christelijk leven op te wekken.

De Dames Bergendahl, die wederom tot de beste doeleinden twee prachtige werken hebben uitgegeven, die wij om den rijken inhoud zeer aanbevelen, zullen gaarne de boeken, tot dit doel gegeven, aannemen, om ze te verzenden. Ook het Leidsche Comité, adres den Heer de Mare. Wie een Christelijk boek te veel heeft, wie een fondsartikel over heeft, zende het derwaarts. Er zijn ook in West-Indië wel bewegingen ten goede, en hoe heerlijk, wanneer dan tegelijk met de emancipatie ook daar eene opwekking plaats vond. Ons zij het gedurig een heilige pligt, te gedenken het groote werk, dat er thans in onze West-Indische koloniën plaats vindt, hoe het ten goede te leiden. Gelukkig zijn onze vrienden van de Broedergemeente aldaar met de hoogste trouw arbeidende. Hun weg en onze weg is een.

Wij bevelen zeer de beide kostelijke boeken den lezer aan.

BUITENLANDSCHE BERIGTEN.

ENGELAND. — *Een huwelijksgift.* — Bij gelegenheid van het huwelijk van den prins van Wallis met prinses Alexandra van Denemarken, heeft het Comité van het Britsch en Buitenlandsch Bijbelgenootschap door den voorzitter, graaf van Shaftesbury, den prins een Bijbel in prachtband doen aanbieden. De twee oudste dochters van de koningin, de tegenwoordige kroonprinses van Pruissen en prinses Alice, hebben bij gelegenheid van haar huwelijk op de welwillendste wijze het heilige boek uit dezelfde hand aangenomen.

— *Godsdienstig besluit van de wereldtentoonstelling.* — Hoewel wat laat, maar als minder algemeen bekend, deelen wij mede, dat men de tentoonstelling met een godsdienstig feest gesloten heeft, hetwelk aan de onderscheidene beambten is gegeven. In eene der zalen van dit ruime gebouw heeft men 7 à 800 personen vereenigd, dien men thee heeft aangeboden. Daarna heeft de Eerw. Baynes eene dankzegging uitgesproken. Vervolgens heeft lord Shaftesbury al de geëmploijeerden van den hoogsten tot den laagsten rang, dank betuigd voor hunne eerlijkheid, trouw, geduld en ijver. Hij dankte God dat er van de 1500 personen, die in dienst waren geweest, geen enkele had moeten worden weggezonden, en dat de beginselen van eergevoel en eerlijkheid de massaas meer en meer doordrongen, hetgeen hij aan de wederbarende kracht van Gods Woord toeschreef, waarvan vele der uitgenoodigden levende en treffende toonbeelden waren. Aan de jongedochters gaf hij wijze raadgevingen. — Na den voorzitter hielden de

heeren Ds. Molineux, lord Radstok en Ds. Baptiste Noël ernstige toespraken tot de aanwezigen, die ter gedachtenis aan dezen avond een fraai ingebonden boekske ontvingen, getiteld: »Onderzoeking naar den weg der zaligheid," en dat een lieven en ernstigen brief bevatte van jufvrouw Skinner, die het feest bekostigd had.

Denemarken. — *Zendingsijver.* — In Denemarken begint de belangstelling voor de Groenlandsche zending weder krachtig te ontwaken. De geheele bevolking van Groenland, zoo ver zij tot hiertoe bereikbaar was, is gedoopt en maakt rassche vorderingen in de beschaving. De Groenlanders hebben eene eigene pers, en gedrukte boeken zijn bij hen geene zeldzaamheid meer. Twee seminariën zijn er opgerigt, om inlandsche Groenlandsche predikers te vormen, wier dienst te meer merkwaardig is, wijl zij alleen het Evangelie in die streken van hun land kunnen brengen, welke, voor de Europeërs althans, tot hiertoe geheel ontoegankelijk zijn gebleven. De Deensche regering zal een kommissaris tot onderzoek van den godsdienstigen en maatschappelijken toestand naar Groenland zenden, om daarnaar af te meten, wat ter bevordering van de zending gedaan kan worden. Moge zij den regten man daarvoor vinden!

Pruissen. — *Arbeid onder gevallen vrouwen in Berlijn.* — In Berlijn, alwaar de zedeloosheid zorgbarend toeneemt, heeft men een asyl voor boetvaardige gevallen meisjes opgerigt. Dit gesticht heeft reeds 86 personen opgenomen: alleen uit plaatsgebrek is dit getal nog niet grooter. Deze Christelijke pogingen hebben een zekeren indruk op de ongeloovigen teweeg gebragt; en een demokratisch dagblad van Berlijn bevatte onlangs een artikel waarin dit werk hoogelijk wordt goedgekeurd en hun die zich daaraan toewijden, lof toegezwaaid. Niets spreekt krachtiger tot het geweten van het publiek dan de Christelijke liefde; in de oogen der wereld verheerlijkt niets zoo zeer den Zaligmaker als het wandelen in zijne voetstappen.

— *Een nieuwe Mortara.* — De courant van Elberfeld verhaalt dat Roomsche priesters te Herford, eene stad in Rijn–

Pruissen, een meisje van twaalf jaren hebben opgeligt, wier ouders verleden jaar van de Roomsch-Katholieke kerk tot de Protestantsche waren overgegaan. Men weet nog niet wat van dit kind geworden is.

FRANKRIJK. — *Genootschap van de vrienden der armen.* — Deze nederige maar volhardende vereeniging zet gedurende dertig jaren onder het voorzitterschap van haren stichter, Ds. Meijer, het werk der liefde voort, dat zij zich tot taak heeft gesteld. De volgende regelen uit haar verslag zijn voldoende om een denkbeeld te geven van hare werkzaamheden: »Op het einde van 1861 bleven er 69 huisgezinnen onder onze verpleging, waarbij wij 61 nieuwe gevoegd hebben; zoodat het aantal gezinnen en bijzondere personen, die door het Genootschap ondersteund worden, 130 bedraagt; 60 van deze gezinnen komen niet meer op de algemeene lijst voor, en wij kunnen er 45 tellen, die door uwe giften en vooral door den goddelijken zegen in staat gebragt zijn, om zelve in hunne behoeften te voorzien." Het verslag doet opmerken, dat de behoeften vermeerderen en het Comité menigmaal in de treurige noodzakelijkheid is geweest, armen die hulpe waardig waren, te moeten afwijzen. De ontvangsten hadden in het laatste jaar bedragen, 2316 frs., terwijl de uitgaven tot 2375 geklommen waren.

— *Jaarfeesten der godsdienstige genootschappen.* — Deze zullen dit jaar te Parijs gehouden worden van 9 tot 21 April.

ZWITSERLAND. — *Eene goede inrigting.* — Te *Genève* bestaat onder den naam van *Inrigting voor jeugdige arbeidsters* een huis of logement, dat de christelijke bezorgdheid van deszelfs stichters en onderhouders eer aan doet. Daarin worden, tegen den geringen prijs van 4 frs. per maand, jeugdige handwerksters beneden de 21 jaren, die geene familie hebben, opgenomen. Aangezien deze meisjes maar heel weinig verdienen, gelukt het haar niet dan met moeite of wel in het geheel niet, een goed onderkomen te vinden. Haar zedelijke toestand is dientengevolge niet minder treurig, dan haar stoffelijke. Ontbloot van een tehuis welks weldadige invloed haar tegen de menigerlei verzoekingen beschermt,

die de wereld rondom haar vermenigvuldigt, worden zij niet dan bezwaarlijk voor vallen bewaard. Deze inrigting, die in 1852 door mevr. Munier-Romilly is geopend, is noch een asyl, noch een tuchthuis, maar bleotelijk een voorbehoedmiddel: het staat alleen voor oppassende meisjes open, welke het eene veilige schuilplaats tegen vele smarten en gevaren aanbiedt.

— *Een doctoraat in de theologie.* — De hoogeschool van St. Andrew in Schotland heeft aan den heer F. Coulin, predikant bij de nationale kerk te Genève, den titel van Doctor in de Godgeleerdheid eershalve toegekend. Hiermede heeft zij niet slechts een in Schotland gekend en gewaardeerd uitstekend kanselredenaar willen eeren, maar tevens aan de kerk van Genève in den persoon van een harer leeraren, een blijk willen geven van Christelijke achting en toegenegenheid.

— *Dood en legaten van den heer Eynard.* — Op het einde van het vorige jaar overleed te Genève de heer Gabriël Eynard, die gedurende zijn leven eerst de Grieken, later de Christenen vooral in Zwitserland buitengemeen wel deed. Na zijnen dood heeft hij zijne weldadigheid voortgezet. Aan niet minder dan 67 genootschappen en inrigtingen heeft hij giften gelegateerd, — van af ééne van 60,000 francs (voor het Bazelsche Zendeling genootschap) en vier van 40,000 frs, tot op eenige van 1000 frs., — tot een gezamentlijk bedrag van 680,000 frs. Deze legaten die met de regten tot op bijna 800,000 frs. stijgen, en waarvan omtrent 500,000 frs. alleen binnen het kanton Genève blijven (ook de Fransche Bijbel-, zendeling- en traktaatgenootschappen hebben giften van 25,000 tot 4000 frs. bekomen) worden in het eigenhandig geschreven testament van den legataris beschreven als » legaten aan werkzaamheden ter steeds meerdere uitbreiding van de kennis van ons heilig Evangelie, aan de inrigtingen, die nuttig zijn voor het welzijn der menschheid en voor de armen, en in het algemeen aan goede dingen waarvoor men nimmer genoeg doet als men het kan."

— *Asyl voor Kretijnen* — Dr. Guggenbuhl, stichter en voornaamste, zoo niet eenige steun van een asyl voor Kretijnen, is onlangs te Montreux overleden. Zijne inrigting zal evenwel blijven bastaan. De doctor heeft haar aan de Moravische Broeders van Herrnhut overgedragen en daarvoor

hun zijn geheele vermogen, dat, naar men zegt, 600,000 frs. bedraagt, vermaakt. Het onderhoud van het gesticht beloopt jaarlijks 36,000 frs.

— *Eene Protestantsche gemeente in het kanton Zug.* — De in het kanton Zug gevestigde Protestanten ten getale van omtrent 550 hebben aan het gouvernement autorisatie gevraagd om zich tot eene gemeente te vereenigen en hunne eeredienst te mogen vieren. De uitvoerende raad heeft dit verzoek toegestaan en den petitionarissen vergund om voor het oogenblik eene hervormde eeredienst in te stellen te Zug of te Baar, en een godsdienstig onderwijs voor de kinderen in de andere gemeenten, waar de behoefte zich daaraan mogt openbaren. De statuten der nieuwe gemeente zijn bekrachtigd, behoudens noodige schikkingen voor de uitoefening van het staatstoezigt. Dit is te meer belangrijk, daar het kanton Zug in de zestiende eeuw een dergenen was die zich het heftigst tegen de Hervorming aankantten. In Januarij 1558 besloot de Groote Raad ten gevolge van eenige predikatiën die met Lutheranisme besmet waren, en welke een pastoor uit de stad had durven houden en met aanhalingen uit de Heilige Schrift bekrachtigen, dat al de Duitsche Bijbels die men in de stad en in het kanton mogt vinden, verbrand zouden worden, opdat het land er niet langer door »besmet" zou worden. Die men vinden kon, werden dien ten gevolge naar het stadhuis te Zug gebragt, en op den 28sten Januarij, door den scherpregter van Lucern opentlijk aan de vlammen overgeleverd.

ITALIË. — *De godsdienstvrijheid door de Ultramontanen beoordeeld.* — Zie hier hoe een Ultramontaansch blad »de Correspondentie van Rome," over de verdraagzaamheid denkt, welke de Protestanten tegenwoordig in de Italiaansche staten genieten. »De grondwet van het dusgenaamd Koningrijk van Italië heeft tot eerste artikel dat de katholieke, apostolische, Roomsche godsdienst de alleen heerschende is. De andere eerediensten worden slechts geduld. Nu, dulden beteekent niet de openbare uitoefening van eene eeredienst toelaten, die met de heerschende godsdienst strijdt. De grondwet wordt dus te Napels geschonden: want het gouvernement veroorlooft en keurt goed de oprigting van een Protestantsch kerkgebouw te Chiaja, bij de Heilige Theresia-kerk."

— *Een nieuw Protestantsch tijdschrift.* — Sedert het einde des vorigen jaars is de *Buona Novella* opgehouden te verschijnen. Dat is zeker eene schade voor de zaak der Evangeliesatie in Italië. Om, althans gedeeltelijk, de daardoor veroorzaakte leemte aan te vullen, heeft de heer Revel, een der professoren aan de theologische school te Florence en president van het comité van Evangelisatie, het plan opgevat om onder den titel van *il Messagiere Evangelico d'Italia* (de Evangeliebode van Italië) eene driemaandelijksche verzameling uit te geven van uittreksels uit de brieven der Evangelisten welke de Waldenzische kerk in Italië bezigt. Hij zal daardoor zijne lezers op de hoogte houden van den loop en voortgang van het rijk van Christus in dat land. De eerste aflevering van dit tijdschrift is verschenen en bevat veel belangrijks.

— *Evangelisatie.* — Behalve de reeds door ons vermelde evangelisatie-werkzaamheden, is er nog eene, die van de Engelsche en Fransche Methodistische kerk. Zij onderhoudt te Milaan een zeer ijverigen agent, den heer Piggott, die zich kortelings eene welgelegene en ruime kapel heeft weten te verschaffen; hij wil nu ook eene normaalschool voor meisjes oprigten, welke onder de leiding staan zal van eene Italiaansche dame en van eene Engelsche die uit de school van Westminster komt. Vele andere Italiaansche evangelisten zijn onder het bestier van dezelfde kerk werkzaam. De heer Lissolo, die zich voorbereidde om priester te worden, toen hij onder de leiding der Goddelijke voorzienigheid het Evangelie leerde kennen, predikt met vrucht in de valleijen der Alpen, vooral te Ivrée en omstreken. De heer del Mondo, voormalig advokaat, heeft een talrijk gehoor te Parma. De heer Ravioli, gewezen priester, kolporteert in de bergen van het meer Maggiore. De heer Gualtieri, ook een bekeerd priester, predikt sinds eenige jaren het Evangelie te Florence en de heer Ferretti bestuurt met vrucht in dezelfde stad Evangelische scholen. »De Evangelist," het orgaan van het Fransche Methodisme, vermeldt nog vele andere personen, die met ijver in het veld van Evangelisatie werkzaam zijn.

PIËMONT. — *Een mild offer.* — De Waldenzische kerken van Piëmont hebben een nieuw blijk ontvangen van de sym-

pathie welke zij in Engeland hebben verworven. Eene Engelsche dame heeft aan het kollegie van la Tour eene gift van ƒ 24,000 geschonken, waarvan de rente gebruikt moet worden, om de intrede in die inrigting voor vrome jonge lieden, maar die geene fortuin hebben, gemakkelijk te maken.

MADAGASKAR. — *Godsdienstvrijheid bij een traktaat gewaarborgd.* — Een tusschen den koning van Madagaskar en Frankrijk gesloten traktaat bevat de volgende bepaling: »De Fransche onderdanen zullen hunne godsdienst opentlijk mogen uitoefenen; de zendelingen zullen vrijelijk mogen prediken, onderwijzen, kerken, seminariën, hospitalen en andere godsdienstige inrigtingen bouwen, waar zij dit geschikt zullen oordeelen, mits zij zich gedragen naar de wetten van het land. Zij zullen regt hebben op alle privilegiën, voorregten en gunsten, aan zendelingen van de natie of van eene verschillende sekte toegekend. Geen inlander zal ter oorzake van de godsdienst, welke hij belijdt, zoo lang hij zich naar de wetten van het land gedraagt, mogen bemoeijelijkt worden." Men ziet hieruit, dat dit artikel duidelijk het aanwezen op Madagaskar van andere zendelingen dan die der Roomsche Kerk erkent, en tevens bekrachtigt, dat zij er algeheele godsdienst-vrijheid genieten. Ongetwijfeld doelt dit op de Engelsche zendelingen. Men kan zich verzekerd houden, dat Engeland in zijne onderhandeling met Radama II op gelijke wijze de regten zijner onderdanen zal verzekeren.

— *Gevaren voor den voortgang van het Evangelie.* — Alhoewel een Madagas getuigd heeft: „het is gemakkelijker een steen met een mes door te snijden dan een Madagassischen Evangelischen Christen Roomsch te maken," wordt toch de voortgang van het Evangelie op dit eiland door de Jezuïten-zending bedreigd, die haren invloed op de koningin laat gelden. Zij toch heeft haren zoon, den vermoedelijken troonsopvolger die tot hiertoe door den zendeling Ellis werd opgevoed, korteling aan de Jezuïten overgegeven, en men vreest dat 's konings gehechtheid aan het evangelie meer op welwillendheid en toegekeerdheid, dan op vaste overtuiging is gegrond.

HINDOSTAN. — *Bijbelvrouwen.* — Ook in Calcutta, Bom-

bay en Poenok worden krachtige pogingen aangewend om het aantal Bijbelverkoopsters te vermeerderen, die belast zijn met Gods Woord in de armoedige huisgezinnen te brengen. In eene gevangenis te Calcutta, alwaar de veroordeelden voor een langen tijd opgesloten blijven hebben twee van deze dienstmaagden des Heeren door hare herhaalde bezoeken en voorlezingen uit de Heilige Schrift verblijdende uitkomsten verkregen, die den wensch verlevendigen dat iets dergelijks meer en meer aldus geschiede. — (Wij vernemen dat ook in de hoofdstad van ons rijk eene proeve met eene Bijbelvrouw genomen wordt, die aanvankelijk uitnemend gelukt).

— *Nieuwe Heidensche sekte.* — Uit de Heidensche scholen der Engelsche gouvernementsscholen is eene bijzondere sekte ontstaan, welke zich Brahmisten noemt, en haren oorsprong heeft te danken aan wijlen Ram Mohoen Roy. Deze Hindoesche wijsgeer, die langen tijd in Engeland had geleefd, verklaarde dat de oorspronkelijke godsdienst der Hindoes niets anders dan een zuiver monotheïsme geweest was, waar toe men weder terugkeeren en de goden verlaten moest. Van lieverlede heeft zich daaruit een dor en koud deïsme gevormd, eene godsdienst zoo als omtrent bij de rationalisten in de Christenheid, die eenen God den Vader belijden welke de wereld in gang houdt, en wiens voorschriften men nakomen moet, maar niet God den Zoon en Verlosser, nog veel minder God den Heiligen Geest. De Hindoesche Bramisten staan dus even als de rationalisten lijnregt tegenover het Christendom en de Bijbelsche openbaring. Zij willen enkel eene godsdienst der natuur en der rede, of gelijk zij zeggen, van den zich zelf bewusten menschelijken geest.

Zending onder de Shans. — Het talrijke volk der Shans in Achter-Indië, dat even als het volk der Karenen onder de heerschappij der Birmans in eene beklagenswaardige en gedrukten toestand verkeert, is thans, nadat verscheidene provinciën van het Birmeesche rijk aan Engeland zijn verbonden, voor het grootste gedeelte tot het Engelsche gebied overgegaan, niet alleen om onder de zachte en regtvaardige Engelsche regering te wonen, maar ook om beter onder den invloed der zendelingen te komen. Immers ook bij de Shans merkt men eene gelijke ontvankelijkheid voor het Woord Gods op als bij de Karenen. De Amerikaansche Baptisten,

die in Birma arbeiden, hebben nu ook onder de Shans zendelingen gezonden.

— *De zendingarbeid sedert den opstand verdubbeld.* — Sedert den opstand in 1857 heeft zich de werkzaamheid van de onderscheidene zendelinggenootschappen in de streken alwaar het oproer inzonderheid gewoed had, bijna verdubbeld. De Baptisten hebben sedert 1857 reeds 12 nieuwe zendelingen daarheen gezonden, en 20 nieuwe inlandsche helpers in hunne dienst genomen. Even veel zijn er door het Londensche zendelinggenootschap aangesteld, en meer dan 2200 p. st. aan deze Indische zending besteed. Ook het Kerkelijk zendelinggenootschap heeft een afzonderlijk fonds voor Hindostan verzameld, dat reeds in het eerste jaar bijna 25,000 p. st. beliep. De Vereenigde Presbyterianen hadden vóór den opstand geene zending in Hindostan; thans arbeiden zij daar met 6 zendelingen en 2 inlandsche katechizeermeesters. De Schotsche vrije kerk alleen vermeldt eenigzins kleinere getallen dan in 1857. Destijds had zij 24 zendelingen in Hindostan, tegenwoordig slechts 22; destijds eene uitgave van 16000, thans maar van 15000 p. st.

CHINA. — *Bazelsche zendelingen.* — Uit het Bazelsche zendinghuis zijn twee nieuwe broeders, Eitel en Bender, naar China gezonden, en de lijdende zendeling Martig van daar terug geroepen. De twee oudere zendelingen Lechler en Winnes werken met gezegende krachten; de eene op Honkong alwaar hij onlangs een nieuw zendingshuis gebouwd heeft, de andere op Silong van waar hij korteling eene veel belovende zendingsreize naar Tschonglok, aan den noordwestelijken hoek van de provincie Quantung, gemaakt heeft. Zijn helper Tschonghin had daar reeds voorbereidend gearbeid en de zendeling vond er 220 personen, die het Christendom toegenegen waren geworden. Omtrent 50 dezer zijn later, door dreigementen bevreesd geworden, terug getreden; maar honderd hebben zich doen doopen.

VRUCHTEN VAN ZESTIG JAREN EVANGELISCHEN ZENDINGSARBEID IN DE HEIDENWERELD.

— Een Engelsch dagblad deelt aangaande de uitkomsten

welke de Evangelische zendingsarbeid sedert het begin van deze eeuw heeft verkregen, de navolgende getalsopgaven mede, voor wier juistheid wij dat blad verantwoordelijk laten, maar die den lezer toch niet onbelangrijk zullen voorkomen. Het woord Christenen beteekent natuurlijk zulken die het Christendom belijden.

In Hindostan.	119,000	Christenen.
In Birman	100,000	〃
In Afrika	250,000	〃
In West-Indië en Amerika . .	340,000	Neger Christenen.
Op de Sandwichs-eilanden . .	80,000	Christenen.
Op Nieuw-Zeeland	100,000	〃
Op de andere Zuidzee-eilanden .	270,000	〃
In China	3,000	〃
In Mesopotamië	6,000	〃
te zamen	1,268,000	〃

onder welke de gestorvenen niet gerekend zijn. Het geheele aantal kan op 2,250,000 zielen worden geschat.

Er zijn tegenwoordig 1600 zendelingen werkzaam, die door 16,000 inlandsche predikers, katechizeermeesters en onderwijzers worden bijgestaan.

De Bijbel is in meer dan 160 talen of tongvallen vertaald. Meer dan 40 millioen exemplaren der H. Schrift zijn in den loop dezer eeuw verspreid. Men schat het aantal exemplaren die vóór 60 jaren op de geheele wereld werden gevonden, op naauwelijks vier millioen.

25 Maart 1863. T. M. Looman.

CORRESPONDENTIE EN BERIGTEN.

Het Dames-Comité ter bevordering van de Evangelieverkondiging ook na de Afschaffing der Slavernij in Suriname, heeft sedert de vorige opgave in dit Tijdschrift in hartelijken dank ontvangen van Mevr. V. J. B. te Amersfoort *f* 27,25 en een koffertje met boeken; later nog een dito mede van Mevr. M. G. geb. B.; Jonkvr. V. J. te Zwolle *f* 4.95. Contributie te Amsterdam *f* 36. Door Mevr. F. de Talma uit Utrecht v. d. H. *f* 5. Volgens beschikking van den overleden predikant G. v. d. Flier te Oosterwolde bij Elburg, na het overlijden zijner weduwe uit te betalen, doch door HEd. bij voorkeur nog bij haar leven gegeven *f* 500. Mejufvr. V. te Lisse *f* 4.95. Aan circulaires van de Heeren v. Tijen en Zoon, waarde *f* 18. Van A. B. B. te B. in W. *f* 4; N. N. te Scherpenzeel *f* 5. Door den Heer J. J. van den Bergh te 's Hage, van wege het Binnen- en Buitenlandsch Hulp-zendelinggenootschap toezegging van *f* 50.

Onder hartelijke dankbetuiging voor een en ander, berigt het Comité, dat het de gelden naar Suriname wenscht te verzenden per mail van den 29sten dezer, en de kisten met boeken en kleederen eenige dagen later, zoodat na de lezing van dit berigt nog gelegenheid bestaat om bijdragen in te sluiten. Dat de Heer nog veler liefderijke harten en handen daartoe mildelijk ontsluite is onze hartelijke wensch.

Amsterdam, 18 Maart 1863.

Namens het Comité:
A. A. Bergendahl.
N. Z. Voorburgwal, L. 506.

Syrië. De ondergeteekende ontving dezer dagen een zeer vriendelijk schrijven, in dato 21 Februarij dezes jaars, van de Diakonesse Luisa van Trotha te Beijruth, inhoudende hartelijke dankbetuiging voor de wel ontvangene kisten met zeer nuttige kleederen, voornamelijk ten behoeve van het weeshuis

aldaar, en zoo ver noodig voor nog overgeblevene vlugtelingen. Deze, schrijft zij, zijn meestal weder naar hunne voormalige woonplaatsen teruggetrokken. Daardoor is ook de naaischool voor weduwen en meisjes, onder directie van Mejufvr. Elisabeth Steinwerden opgeheven; doch heeft gedurende haar bestaan belangrijke diensten bewezen.

Aangaande de nu weder ontvangene kleederen zegt Luisa von Trotha: dat zij zeer doelmatig en welkom waren, en zij alzoo met het oog op de duurte van het katoen alles met naaijen en stoppen zoo lang mogelijk in goeden staat tracht te bewaren; zoodat zij voor het eerst minder behoefte heeft aan hemden, lakens, sloopen en mutsen. Daarentegen door het spoedig opwassen der meisjes, zich ten zeerste aanbeveelt tot de ontvangst van jurken, met gelijksoortige broeken en overjakjes, hooge boezelaars, schoenen, naaigereedschap en breikatoen. Thans zijn in het weeshuis 120 kinderen, en meer werden er verwacht.

Het Kersfeest was weder liefelijk gevierd; onderscheidene kinderen volwassen zijnde, zouden de school verlaten, en ontvingen een Arabischen Bijbel mede, die echter zeer schaars en kostbaar zijn.

Verder betuigt genoemde diaconesse den hartelijksten dank aan alle weldoeners in Nederland, voor hunne blijken van milde ondersteuning. A. A. BERGENDAHL.

VEREENIGING VOOR CHRISTELIJK NATIONAAL SCHOOLONDERWIJS.

Algemeene Vergadering te 's Gravenhage, op Dingsdag den 21sten April 1863, des voormiddags ten 11 ure, in de zaal op den Fluweelenburgwal.

Agenda:

a. Verslag en finantieële verantwoording;
b. Rapporten van de reizende agenten;
c. Benoeming van een lid der Hoofd-Commissie;
d. Behandeling van ingekomen voorstellen;
e. Bespreking van hetgeen voor de Christelijke Volkschool belang heeft.

Tot bijwoning dezer Vergadering worden de leden en de begunstigers der Vereeniging uitgenoodigd.

Ter zamenspreking wordt enkel het lidmaatschap, niet het stemregt, vereischt.

Amsterdam, 17 Maart 1863.

De Hoofd-Commissie der Vereeniging voornoemd:

J. DE NEUFVILLE, *Voorzitter.*
N. M. FERINGA, *Lid Secretaris.*

Geliefden in onzen Heer Jezus Christus!

»De oogst is wel groot, maar de arbeiders zijn weinig." Dat woord des Heeren is nog waar, achttien eeuwen nadat het gesproken werd; het is ook waar in de Nederlandsche Hervormde Kerk, al heeft zij ook meer dan 1500 leeraars en 150 candidaten. Evangelisten, die brave arbeiders zijn, zijn zeer wenschelijk daar, waar het Christelijk leven ontbreekt; waar dit echter ontstaan is, is behoefte aan leeraars. Gode zij dank! wij behoeven niet meer een jongen op eene hoogte te zenden om uit te zien. Wolkjes, als eens mans hand, zien wij op honderde plaatsen. »De oogst is groot, maar de arbeiders zijn weinig. Bidt dan den Heer des oogstes, dat Hij arbeiders in zijnen oogst uitstoote."

Nog kort geleden gevoelde de Vereeniging van Vrienden der Waarheid te Amsterdam, dat zij moest beproeven, godvreezende jongelingen tot het leeraarsambt te doen opleiden. Reeds een tweetal heeft ons hart; wij mogen gelooven, dat de Heer ze ons gegeven heeft. Om huns zelfs wil spreken wij niet van de hun geschonken gaven.

Ik waag het nu, geliefden! uwe hulp tot deze heerlijke zaak in te roepen. Ondersteunt ons, hetzij door uwe giften voor éénmaal, of door jaarlijksche bijdragen, of, hetgeen het meest gewenschte is, door toe te treden tot het lidmaatschap der vereeniging.

Omtrent het bestuur der afdeeling Amsterdam zij u bekend, dat het zich niet aan het hoofd der gansche vereeniging heeft willen stellen, maar zoodra de geschikte tijd gekomen is, door de afdeelingen een hoofdbestuur zal gekozen worden.

Des Heeren genade zij met u!

Zetten,
24 Maart 1863. F. P. L. C. van Lingen.

Wie zoude niet gaarne medearbeiden in dezen zoo onontbeerlijk noodigen weg! Ook mij is een dezer twee jongelingen niet slechts bekend, maar bijzonder bevriend. Bij groote gaven een stil en vroom gemoed. — Zoo zij dan ook uwe trouwe hulp in dezen tot eene vaste aanwijzing, dat de weg, door Ds. van Lingen ingeslagen, waarlijk bij alle weldenkenden welkom is.

O. G. Heldring.

VEREENIGING TER VERBREIDING DER WAARHEID A/D HELDER.

Aan de Vrienden en Vriendinnen van Jezus!

Inderdaad wij zijn beschaamd van wege de gunst Gods, ons zoo zigtbaar betoond in de zegeningen der door ons

aangewende pogingen, tot het verkrijgen van de benoodigde middelen voor ons nieuwe gebouw.

Waarlijk, wij zouden den moed niet gehad hebben de hulp onzer broeders en zusters in te roepen, ware het niet, dat wij daarmede door genade alleen de eere Gods en de zaligheid onzer plaatsgenooten bedoelden. Hoe blijde zijn wij!

Als eersteling gewerd ons, den 25e Februarij jl. uit Arnhem een muntbillet groot *f* 10, onder het motto: »Voor het gebouw tot Evangelisatie a/d Helder, om het vertrouwen op hun kassier en bouwmeester te bevestigen en te versterken."

Vervolgens ontvingen wij op 6 Maart, van den heer H. Höveker te Amsterdam, het bijna ongeloofelijke berigt, dat bij ZEd. onder de letters E. M. de aanzienlijke som van *f* 200 voor ons bezorgd was.

Bevreemdt het u, dat wij verrukt van vreugde elkander toeriepen« »Dit is van den Heer geschied, en het is wonderlijk in onze oogen."

Wij hielden dank- en bidstond, en ontvingen als antwoord den volgenden dag, door middel van den heer T. M. Looman, van den WelEd. geb. heer Mr. Groen van Prinsterer, twee muntbilletten ieder van *f* 10.

Dit geeft ons moed en doet ons kinderlijk vertrouwen, dat Hij nog veler harten zal neigen om onze zaak, die eigenlijk niet de onze maar de zijne is, te helpen bevorderen.

Grootelijks zouden wij zondigen, indien wij hieraan twijfelden, en betuigen nevens Hem inmiddels onzen innigen dank aan de milde gevers.

Het Bestuur der Vereeniging:

Helder, J. Sweeris, *President.*
13 Maart 1863. P. G. van der Pauw, *Secretaris.*

Bij den uitgever werd 8 dagen later op nieuw voor de Evangelisatie aan den Helder *f* 300 ontvangen; er werd onmiddelijk daarvan mededeeling gedaan; daarop werd het volgende antwoord ontvangen:

Zeer waarde Broeder!

Nu begrijpen wij, dat de Apostelen des Heeren van blijdschap niet konden gelooven, dat Hij waarlijk was opgestaan; zoo ging het ons op het heden morgen van u ontvangen berigt, dat er voor onze Vereeniging eerst *f* 200, en nu *f* 300, het laatste onder postmerk Rotterdam, was ingekomen.

Toen wij het berigt van u ontvingen van de *f* 200, hebben wij onmiddelijk eene vergadering belegd om gemeenschappelijk onze harten tot Hem te verheffen, en Psalmen te zin-

gen tot lof van 's Heeren nooit volprezen naam. Dit laatste berigt verplet ons en doet ons uitroepen: Hij doet ons niet naar onze zonden. Wat is het zalig broeder! iets in zijnen wijngaard te mogen doen, bovenal omdat wij zelven er door geheiligd worden, wanneer wij 's Heeren daden zien en het geloof in aanschouwen wordt verwisseld; dat geeft kracht in den strijd tegen het ongeloof in en buiten ons.

Wij verzoeken vriendelijk, broeder! noodigt de broeders uit in hunne vergadering ons te gedenken in hunne Lofzangen en gebeden, opdat ons de wijsheid mag geschonken worden, om zielen te vangen en verwaardigd om 's Heeren dierbaar koningrijk meer en meer uit te breiden. Looft zijnen naam!

Namens het Bestuur der Vereeniging:
J. C. DE BUISONJÉ.

ONTVANGST VAN GELDEN.

VEREENIGING VOOR CHRISTELIJK NATIONAAL SCHOOLONDERWIJS.

(*Vervolg*).

Giften in ééns.

N. Stikkel	Alkmaar.	*f*	4.—
N. N.	Amsterdam.	"	5.—
Vereeniging van voorstanders van Christ. Nationaal Schoolonderwijs	"	"	20.—
W. B.	"	"	1.48^{5}
Collecte in de kerk	Welsrijp.	"	10.—
J. Landweer	Groningen.	"	10.—
J. Koelewijn Wz.	Bunschoten.	"	1.—
Mev. Wed. G. van der Flier, geb. Vennik.	Oosterwolde.	"	1000.—
M.	Amsterdam.	"	80.—
W. Mense V. D. M., uit ZWE. Catechisatie-Bus	Voorthuizen.	"	20.—
Van den Ham, V. D. M.	Lunteren.	"	5.—
N. N.	Barneveld.	"	1.48^{5}
N. N.	's Hage.	"	100.—
N. N.	Amsterdam.	"	3.—
Kinderen van de breischool No. 5 der Vereen. ter Verbr. der Waarheid . . .	Amsterdam.	"	3.17^{5}
A. M. Rooda	"	"	1.—
N. N.	"	"	5.50
Mr. J. F. van Lennep	"	"	100.—

L. de Geer, V. D. M. qq.	Doesborgh.	ƒ	3.—
G. Pijnsen ter Aa.	Kamerik.	"	1.—
C. Nap	"	"	2.—
C. Baas.	Stolwijk.	"	0.50
P. F. van Lit	Bergambacht.	"	2.—
A. van Lit.	"	"	1.50
M. Brak	Zegveld.	"	5.—
A. D. Hertog	Vianen.	"	0.25
P. Verheul	Linschoten.	"	2.—
A. Pelgrim.	"	"	2.50
G. J. Vos Adriaansz. V. D. M., uit ZWE. Catechisatie-Bus	Oostermeer.	"	10.—
IJ. X.	's Hage.	"	1000.—

Jaarlijksche Giften.

Hk. van Loon, Lz.	Dordrecht.	ƒ	2.—
H. C. Bervoets, V. D. M. (vermeerderd met)	Ridderkerk.	"	5.—
Mev. A H. Voombergh, van Loon id.	Amsterdam.	"	25.—
J. van Beek	Zegwaart.	"	2.50
C. Schuller	Zwijndrecht.	"	2.—
J. van Eeuwen.	Kamerik.	"	1.—

Jaarlijksche Giften à ƒ 5.

J. van Tengbergen.	Doesborgh.
H. C. van Maaren.	Dordrecht.
C. Ridderhof.	"
E. Maassen van de Kamp.	Putten.
H. de Looper.	Amsterdam.
S. P. Anema.	Oosterbierum.
Joh. J. Zijlstra.	"
M. Hiemstra.	"
A. J. Jukema.	Sexbierum.
H. S. Meersma.	Minnertsga.
Mej. T. S. Meersma.	"
Oepke Monsma.	Franeker.
S. Ph. Roorda.	"
Jan Visser c. s.	Tjum.
M. Tijmersma.	"
S. W. Hylarides.	"
J. J. de Boer.	Scharnegoutum.
D. Eerdmans.	Bolsward.
J. F. Dijk.	Dokkum.
H. S. Bontekoe.	"
H. W. de Jong.	"
B. de Jong Gz.	Dokkum.
Joh. de Vries.	"
W. van der Gang.	"
J. M. Kroon.	"
L. C. Liezenberg.	"
H. J. Boorsma.	"
D. T. Ronnes.	"
P. N. Osinga.	"
J. Landweer.	Groningen.
G. J. Koudenburg.	Sexbierum.
C. W. Westenhoff Jr.	Amsterd.
L. C. Lentz, V. D. M.	"
J. H. L. Roozemeijer, V. D. M.	Vleuten.
F. Davelaar.	"
H. Barten.	"
Dk. Verhoef.	Zegveld.
W. de Kruijff.	"
C. P. Sylvinius.	"
J. Veen Cz.	Vianen.
D. de Vos Cz.	"
L. Hamaker.	Bruchem en Kerkw.

W. A. den Treffer. Bruchem en Kerkwijk.
J. van Duijvendijk Tz. Lekkerkerk.
W. Bruijn Jz. Amsterdam.

Amsterdam,
24 Maart 1863.

P. VAN EIK,
Bestuurder-Penningm.

Met hartelijke dankzegging ontvangen, door tusschenkomst van den Heer H. van der Flier, van Mevr. de Wed. G. van der Flier geb. Vennik, te Oosterwolde (mede op verlangen van haar ontslapen echtgenoot) *f* 1000 voor de Haveloozen School.

Amsterdam, 11 Maart 1863. P. VAN EIK.

NORMAALSCHOOL TE NIJMEGEN.

Sedert hare laatste opgave zijn door de Directie met dankzegging ontvangen, behalve de gewone contributiën uit Amsterdam, alsmede van de Stuiversvereeniging, onder directie van den Heer Joh. Grevers, de navolgende gelden.

Van de Stuiversvereeniging te Haarlem, onder directie van den Heer H. M. Japikse, over 1861 en 1862.	*f* 35.—
Van de *Amsterdam and Utrecht Ladies Association*	» 25.—
» Mev. Ketjen geb. Hearsma te Doesborgh	» 20.—
» Ds. Sanders	» 50.—
» de kinderen, bezoekende de Christelijke scholen . . .	» 25.—
Uit de zendingsbus te Nunspeet, door Ds. van den Bijtel.	» 5.—
Van het Vrouwen-Genootschap te Makkum	» 2.50
» N. N. door den Heer Höveker.	» 2.50

Al deze gelden zijn ons toegezonden door tusschenkomst van den Heer Mr. J. J. Teding van Berkhout, welke ons bij gelegenheid ook overzendt de aan ZEd. uitbetaalde gift van *f* 500.— van de Vereeniging voor Christelijk nationaal onderwijs.

De jaarlijksche verslagen zijn of zullen eerstdaags verzonden worden.

Nijmegen,
24 Maart 1863.

Namens de Directie:
J. A. STOOP.

BIJZONDERE SCHOOL TE NIJKERKER VEEN.

Aangenaam werd de Directie verblijd door een berigt van den eerst ondergeteekende, dat namelijk door ZWEd. behuwdzuster, Mev. de Wed. den WelEw. Zeer Gel. Heer G. van der Flier, in leven predikant te Oosterwolde bij Elburg, (ook op verlangen van haren echtgenoot) de som van *twee duizend gulden* ten behoeve dezer school was geschonken.

De Heer zij geprezen! want de behoeften onzer inrigting voor Christelijk onderwijs deden zich eenigermate gevoelen, uithoofde de

liefdegiften en jaarlijksche contributiën niet vermeerderden, terwijl er zich nu op zulk eene verrassende wijze uitkomst opdeed.

Zij beveelt de weldoende weduwe den Heere aan, en wenscht vurig, dat zij getroost worde met de vertroostingen des *Heiligen Geestes*, en in hare beproeving ondervinde zij, dat God ook voor haar zijn wil een Man der weduwen tot in lengte van dagen.

De Directie:
H. VAN DER FLIER.
C. C. CALLENBACH.
G. F. CALLENBACH.

Nijkerk,
Maart 1863.

Nog is sedert de laatste opgave in dank ontvangen:

Van Fr. v. S. te Utrecht . . . . *f* 10.—
" Mevr. v. P. te Arnhem . . . . " 10.—

UTRECHTSCHE ZENDINGS-VEREENIGING.

Ontvangen door den Heer H. van der Flier te Nijkerk, van Mev. de Wed. G. van der Flier geb. Vennik, ter voldoening aan het verlangen van haren overleden echtgenoot, in leven predikant te Oosterwolde, *f* 1000.— (duizend gulden).

Utrecht,
11 Maart 1863.

J. A. GROTHE,
Algem. Penningm.

Bij den Ondergeteekende in dank ontvangen:

Voor de *Vereeniging ter Verbreiding der Waarheid aan den Helder:* Van G. v. P. *f* 20.—; van G. *f* 40.—, en van F. P. te Utrecht *f* 5.—. Benevens *f* 5.— onder letters M. E. te Utrecht voor de *Evangelisatie te Enkhuizen*, enz. enz.

Amsterdam, Maart 1863. T. M. LOOMAN.

ORTHODOXIE EN ORTHODOXISME

OF

WARE EN VALSCHE REGTZINNIGHEID. *)

Onder de woorden, die in onzen tijd van Babylonische spraakverwarring op kerkelijk gebied, veelvuldig worden gebezigd en veelvuldig worden misverstaan, behoort ook zeker het woord *orthodox*. Dit ééne woord, in hoeveel verschillende beteekenissen hoort men het dagelijks gebruiken! Dan eens geeft het iets gunstigs te kennen en bedoelt men er mede: *ernstig*, *diepzinnig*, *gemoedelijk;* straks weder iets ongunstigs en zegt het in den mond van A. of B. zooveel als: *stijf*, *onwetenschappelijk*, *bekrompen*. Toch hebben beide, noch de gunstige, noch de ongunstige der daar genoemde meeningen, de juiste en naauwkeurige beteekenis van het woord *orthodox* gevat. Veel, zeer veel gaat voor orthodox en orthodoxie door, wat het inderdaad niet is, en omgekeerd, niet weinig klinkt min of meer kettersch in sommiger kittelachtige ooren, wat het inderdaad wel is. †). Nu pleegt men de verschillende elkander bestrijdende meeningen en theoriën in de vaderlandsche kerk

---

*) Deze verhandeling is het ligchaam eener redevoering voor Christelijke toehoorders uitgesproken. Op hun herhaald verzoek geef ik ze hiermede in druk, na zorgvuldige overwerking en aanvulling.

†) B. v. als men de kerk *zijne moeder* noemt; waar men zeker niet bedenkt, dat ook Calvijn dit evenzeer heeft gedaan.

te verdeelen in twee groote legerkampen, die der *orthodoxen* en der *liberalen.* Het zijn beide inderdaad schoone woorden van oorspronkelijk schoone en goede beteekenis. Maar zoo min als men op Napoleon's woord: „het keizerrijk is de vrede," onwrikbaar kan staat maken, zoo min kan men op deze leuzen of woorden eigenlijk bouwen. In de legerkamp der zich noemende orthodoxen zijn er inderdaad velen, die het *niet* zijn, gelijk evenzeer onder de *liberalen* velen worden gevonden, die ten hoogste *illiberaal* zijn. De leugen, die booze grondtrek der zonde, mengt zich onder alles. Maar behalve de leugen, komt hier ook bij welgezinden, bij opregten van hart, veel *misverstand.* Dit misverstand, dit verkeerd spraakgebruik bij opregten is door duidelijke uiteenzetting weg te nemen. Daarom reken ik bij de zoodanigen een goed, althans geen ijdel werk te ondernemen, wanneer ik naar mijn vermogen tracht, om de vraag duidelijk en naauwkeurig te beantwoorden: *Wat is orthodoxie?* wat is hare ontaarding: *orthodoxisme?* Daarbij zullen van zelfs vele verschijnselen en vraagstukken van den dag op kerkelijk en christelijk gebied ter sprake komen, die ons uit de afgetrokken sfeer in de werkelijke wereld verplaatsen en mijne woorden genoegzaam zullen ophelderen. Ik reken er echter niet op om mijn onderwerp volledig af te handelen, veel min het uit te putten; ik wil slechts wenken en gedachten wedergeven, die de Heer mij onder velerlei levenservaring en onderzoek gegeven heeft, en die de opmerkzame lezer zelf zal moeten aanvullen en uitwerken.

Wat is *orthodoxie?*... Beginnen wij bij het begin, bij den wortel, bij de oorspronkelijke beteekenis van het woord. Het is eigenlijk een *Grieksch* woord. Gij weet, de Grieksche taal is die, waarin de boeken des Nieuwen Testaments zijn geschreven. De apostelen, Paulus inzonderheid, verkondigden het Evangelie meest onder Grieksch sprekende volken. En onder de benaming: Joden en Grieken, worden in het N. T. wel eens alle hoofdvolken der wereld zamengevat. De Grieken nu hadden eene schoone rijke taal, als uitdrukking van hun levendig schoonheidsgevoel en scherpzinnig genie.

Toen het Christelijk geloof door de Grieken was aangenomen, werden de hoogste en verhevenste waarheden van onze godsdienst door dat Grieksche genie met voorliefde onderzocht en doordacht tot aan, ja tot over de grens van het menschelijk vermogen. Daarom stelden de Grieken bijzonder prijs op juiste en naauwkeurige begripsbepalingen. En wanneer zij het dan na lang wikken en wegen over het eene of andere diepzinnige vraagstuk waren eens geworden, stelden zij de slotsommen vast en noemden dit de *regte meening*, het *juiste begrip*. Dit nu is de Hollandsche beteekenis van het woord *Orthodoxie*, zamengesteld uit twee deelen: *orthos*, regt, juist, naauwkeurig, en *doxie*, meening, begrip. Gelijk het Christendom van de *Grieksche* tot de *Latijnsche* volken voortging, en van daar onder Gods bestel, tot de *Germaansche*, onze stamouders is gekomen, zoo is datzelfde Grieksche woord door Latijnen en Germanen overgenomen en beteekent het *de regte meening, het juiste begrip in zake onze allerheiligste godsdienst.* Die regte meening is door de oudsten en hoofdleeraars der gemeente vastgesteld en nedergelegd in de gemeenschappelijke belijdenis, d. i. de belijdenis der Christenkerk. Aldus, om dit ter loops aan te merken, wijst ons woord *orthodoxie* terug op de Nieuw-Testamentische Grieksche taal; gelijk het door alle Christen-volken overgenomen Hebreeuwsche woord: *amen*, waarmede wij onze heiligste godsdienstige handeling besluiten, terugwijst op de taal des Ouden Testaments. In die beide woorden ligt de geheele geschiedenis der Christenkerk. Zij roepen ons toe: onze zaligheid is uit de Joden door de Grieken!

Vóór de Reformatie kende men eigenlijk maar ééne Christenkerk. Wel had men sedert de middeleeuwen eene Oostersche en Westersche, eene Grieksche en Latijnsche Kerk; maar het verschil bestond hoofdzakelijk in taal en vorm van bestuur, niet in het wezen der belijdenis: beide noemden zich dan ook en noemen zich nog: de *orthodoxe Christenkerk.* Na de Hervorming werd dit anders. De ingedrongen *Joodsche werkheiligheid* en *Heidensche schepselvergoding* werden bij het licht van

Gods Woord en Gods Geest door de edelste en diepste geesten doorzien. Er ontstond eene lange, hevige en bloedige worsteling — en het gevolg was, dat de ééne Christenkerk in verschillende landskerken met verschillende belijdenissen uiteenviel. Twee hoofdtakken der Reformatie staken boven de anderen uit: de *Luthersche* in Duitschland, Denemarken, Zweden en Noorwegen; de *Gereformeerde* in Frankrijk, Zwitserland, de Nederlanden, Engeland en Schotland en hunne volkplantingen in Amerika, Afrika en Azië. De eerste meer *conservatief* (behoudend) en meer *kerkelijk;* de laatste meer *radikaal* (tot op den wortel veranderend) en *streng-bijbelsch.* Maar al die verschillende en zelfstandige belijdenissen, waarin de onderscheiden aanhangers der Kerkhervorming hun geloof uitspraken, kwamen daarin overeen, dat zij zich aansloten aan de aloude Grieksche en Latijnsche kerkbelijdenissen, en daarop voortbouwden. Zij wilden eenpariglijk niet *iets nieuws*, maar het oude, echte *Christengeloof* naar de nieuwe behoeften en verschijnselen des tijds in de nieuwe taal des levens uitgedrukt. Ook was de diepste en heiligste grond der geheele Reformatorische beweging niet, zoo als door oppervlakkige geesten wordt geleerd, uitwendige vrijheidszucht, vrijheid van onderzoek, vrijheid van Rome; maar verlangen naar inwendige vrijheid, vrijheid van zondebanden, smachtend verlangen naar verlossing. De geheele kerkhervorming wortelt ontegenzeggelijk in dieper *opvatting der zonde*, waaruit hooger waardering *der genade* van zelf voortvloeit. Luther en Calvijn waren om zoo te spreken de Duitsche en Fransche Paulus, en gingen uit van die verzuchting: „Ach, mij ellendig mensch! wie zal mij verlossen van het ligchaam dezes doods!" waarop zij door Gods genade dóórdrongen tot dien juichtoon: „Gode zij dank, die ons de overwinning geeft door Jezus Christus, onzen Heer!" — Van daar, dat een zeker instinkt onzer Christenheid zegt: dat een diep gevoel van zonde, dat diepe ernst, die in levendig gevoel van Gods heiligheid en innig schuldbesef wortelt, een eerste vereischte is bij elken leeraar des Evangeliums. Van daar, dat het woord *orthodox* bij zoo

velen niets anders beteekent dan *ernstig*, *diepzinnig*, *gemoedelijk*. En alhoewel dit taalkundig onjuist is, alhoewel er ten allen tijde ernstige en gemoedelijke Christenen zijn geweest, die geenszins kerkelijk-orthodox of regtzinnig waren — zooveel is zeker, dat zonder ernst en diepte niemand in waarheid orthodox, regtzinnig wezen kan. Hoe diep ootmoedig en ernstig klinkt die Waalsche kerkformule, iederen Zondag bij den aanvang der zamenkomst herhaald *): *Wij bekennen voor uwe Goddelijke Majesteit, dat wij arme, ellendige zondaren zijn, onbekwaam van ons zelven tot eenig waarachtig goed.* En gelijken grondtoon vindt men in al de voorgeschreven oude liturgie-gebeden bij H. Doop en Avondmaal, bij bepaalde kerkplegtigheden of bijzondere omstandigheden des levens. Dezelfde grondtoon klinkt ons toe uit het referein der nog gebruikelijke oud-Duitsche en Engelsche litanie: „O Heere! erbarm U over ons, arme zondaars!" Zij zijn al te gader slechts kleine wijzigingen en uitbreidingen van die diep-ootmoedige tollenaarsbede: *O God! wees mij zondaar genadig!* — Daarom staat het bij ons vast: tot de ware evangelische orthodoxie, tot de juiste meening en het regte begrip der heilige godsdienst-waarheid is een allereerst vereischte: *diep, ootmoedig zondaarsgevoel.* Daarom ook kan het liberalisme en zijne uiterste consequentie, de zoogenaamde moderne theologie, die dit gevoel missen, uit den aard der zaak onmogelijk orthodox zijn in den goeden, waren zin des woords.

In den vorigen herfst is een waar Christen, die veel over Christenkerk en Christengeloof had nagedacht, in zalige welgegronde hope ontslapen. Deze, de heer Wormser te Amsterdam, schreef voor vele jaren een opstel, dat mij aantrok en trof: over *de onkerkelijke rigting veler geloovigen in onze dagen.* Hij klaagt en bezwaart er zich over, dat zoo vele opregte Christenen gansch geen prijs stellen op de *kerk* en al wat daartoe behoort: kerkelijke instellingen, belijdenis, zamenkomsten enz. Die klank

*) Immers opgenomen in onze Liturgie-gebeden onder het opschrift: „Gebed vóór de predikatie in de week."

vond weerklank in mijn hart. Ik erken, tot een waarachtig Christendom behoort gezonde waardering van *kerk* en *kerkelijkheid*. Er zijn in dezen twee klippen, eene ter linker en eene ter regter. Ter regter, dat men de zigtbare kerk te hoog schat en haar stelt in de plaats van den eenigen Zaligmaker, dat is de fout van de Roomschen, die daarom ook spreken van de *zaligmakende kerk*. Ter linker, dat men de zigtbare kerk te laag schat, haar het Babel der verwarring noemt en zich vijandig tegen haar overstelt. Men snijdt daarmede den historischen band, die ons naar Gods ordening met de geloovige voorgeslachten, en al opklimmende met de apostolische kerk verbindt, zonder piëteit af, en wil die apostolische kerk van nieuws oprigten. Daar hebt gij de *sekte*. In dagen als die wij beleven, waarin de ware geestelijke tucht ten aanzien van leer en leven grootendeels uit het ligchaam der kerk geweken is, heeft de sekte een betrekkelijk en tijdelijk regt van bestaan. Zij openbaart de innerlijke krankheid van het groote ligchaam; zij werkt als de spaansche vlieg op den borstzieke en moet eene heilzame afleiding en reaktie te weeg brengen. Maar even zoo min als in een gezond ligchaam spaansche vliegen behooren, even zoo min behoort sektewezen tot een welgeordenden toestand der Christelijke gemeente. Onze groote kerkhervormers Luther, Zwingli, Calvijn, waren bij uitnemendheid *kerkelijke* mannen en bestreden het sektewezen, dat ook in hunnen tijd van gisting en verwarring het hoofd opstak, met al hunne kracht. Zoo kom ik tot eene andere hoofdeigenschap van ware orthodoxie; deze is *kerkelijk* van aard. Laat mij u dit duidelijk zoeken te maken. Ik begin weder met de grondbeteekenis van de woorden *kerk* en *sekte* zelve. Ons woord *kerk* komt ook van het Grieksch. Het is zamengetrokken uit kuriakê, d. i. *wat des Heeren is*: men denkt er dan *huis* of *gemeente* bij; dus kerk beteekent: *huis des Heeren*, *gemeente des Heeren*. Gelijk nu in oud-Israël allen, die door besnijdenis ingelijfd waren in Jehova's verbond, tot deze Gods-gemeente, dit Gods-volk behoorden, en zij door die besnijdenis waren onderscheiden van de Heidensche volken, gelijk

alle besnedenen werden toegelaten tot des Heeren huis; zoo is het in het Nieuw-Testamentische Israël met den H. Doop. Allen, die in den naam van den Drievuldigen God, Vader, Zoon en H. Geest zijn gedoopt, zijn daardoor opgenomen in Gods genaverbond, worden daardoor van de Heidenen onderscheiden en hebben toegang tot zijn huis. Als gij het oude Gereformeerde doopformulier om de kinderen der geloovigen te doopen, aandachtig naleest, zult gij bevinden, dat dit ook de ware meening onzer vaderen is geweest. Dezelfde genoemde heer Wormser, de kerkelijk-geloovige man, wees daarom ook in eene doorwrochte verhandeling op de grootelijks miskende beteekenis van den *kinderdoop*. Doch dit begrip van *kerk* en *volk Gods* was den wederdooperen veel te ruim, en hierdoor ontstond in ons vaderland veel strijd. Zij verwierpen daarom den kinderdoop. Het was hun en hunnen gezuiverden volgelingen, de Mennonieten of Doopsgezinden, minder om dien Doop te doen. Het grondverschil lag dieper, en wel daarin, dat zij wilden aanschouwen, reeds hier in deze tijdsbedeeling zien en tasten eene volkomen heilige gemeente. De Engelsche en Amerikaansche Baptisten zijn daarbij consequent, als zij uitsluitend *wedergeborenen* door den H. Doop in hunne gemeenschap opnemen. Dit nu is het eigenaardige, het kenmerkende van alle Christelijke sekten. Zij willen reeds hier de waarlijk bekeerden en wedergeborenen scherpelijk afscheiden en uit de groote massa verzamelen en afzonderen. Is dus het begrip van *kerk* wijd, dat van *sekte* is eng. Sekte komt van het Latijnsche woord *secare*, afsnijden; sekte is: een van den grooten stamboom afgesneden loot. Ik herhaal het: de sekte heeft in tijden van kerkverwarring, als waarin wij leven, een betrekkelijk regt. Ik voeg er bij, dat ik onder hare aanhangers vele vrome, achtingswaardige menschen ken; maar desniettemin moet ik *sektewezen* voor iets niet gezonds houden. Er kleeft daaraan groote eenzijdigheid. De sekte heeft uit haren aard geen oog en geen hart voor de natuurlijke, van God gewilde levenssferen, voor staat en staatsbeleid, voor kunst en wetenschap, voor volksaard en volkshistorie, voor familieband

en bloedverwantschap. Niet, dat deze op zich zelven reeds goed en heilig zijn — o neen! maar dit moeten en kunnen zij worden; geenszins mogen zij worden gering geschat; dit is in strijd met des grooten Scheppers ordening. Al die natuurlijke levenskringen zijn juist bestemd om te worden doortrokken, gelouterd, geheiligd door den H. Geest onzes Gods tot zijne verheerlijking. Zij zijn de drie maten meels uit de bekende gelijkenis, die door den zuurdeesem des hemelschen koningrijks moeten worden doorzuurd. De roeping hiertoe gevoelt en erkent de kerk; daarom ook heet zij algemeen, *Katholiek*; de sekte daarentegen wil alleen zuurdeeg en laat de maten meels varen, alsof dezen tot verdelging waren bestemd. Zij ziet alleen op bekeerd en onbekeerd, wedergeboren of niet wedergeboren, verliest den historischen zamenhang uit het oog, en vergeet dat ook de bekeerde nog een groot deel onbekeerds, de wedergeborene nog een groot stuk wereld in zijn binnenste omdraagt. Daarom nu kan een sektaris nooit in den vollen, waren zin des woords *orthodox* heeten. Het denkbeeld van orthodoxie sluit in, dat men *kerkelijk* gezind zij, dat men de kerk en al wat tot haar behoort, belijdenis, eeredienst, gemeenschappelijke inrigtingen en verpligtingen behoorlijk waardeert.

Twee hoofddenkbeelden hebben wij tot heden verkregen, als behoorende tot het begrip van Evangelisch-Protestantsche-Orthodoxie, 1°. *diepe erkentenis van zonde en schuld*, 2°. *waardering van de kerk en instemming met de kerkelijke belijdenis.*

Maar nu doet zich het verschijnsel op van meer dan ééne, bepaaldelijk van twee kerken; de *Luthersche* en de *Gereformeerde.* Bij ons te lande echter is onder 's Heeren beschikking, de Gereformeerde de *volkskerk* geworden. De Luthersche is in Nederland door deze jongere tweelingszuster bijna geheel verdrongen, niet alleen door het getal en den invloed harer aanhangers, maar ook in kenmerkende eigenaardigheid wat betreft de beschouwing van wereld en Christendom. De Luthersche kerk zelve is in Nederland niet zuiver Luthersch gebleven; zij heeft meer dan zij zich zelve be-

wust is van de Gereformeerde overgenomen, even als uitheemsch zaad allengs zijnen oorspronkelijken aard wijzigt en verliest door de natuur van den inheemschen grond, waarin het gezaaid is. Onze Nederlandsche volksaard en eigenaardige volkshistorie hangen met dit feitelijk verschijnsel ten naauwste te zamen. Daarom denkt men bij het woord orthodoxie of regtzinnigheid ten onzent bij voorkeur aan de *Gereformeerde kerk*, aan de Gereformeerde eigenaardigheid. De overige afzonderlijke genootschappen, die in Nederland inheemsch zijn, als die der *Remonstranten* en *Doopsgezinden*, zijn of slechts bijzondere loten van den Gereformeerden stamboom, waarom b. v. de Remonstranten zich *Remonstrantsch-Gereformeerden* noemen, of zij vormen slechts kleinere, schoon dan ook invloedrijke broederschappen, zijn nooit *volkskerk* geworden en maken ook, wat zij voortreffelijks hebben of niet hebben, geene aanspraak op dien veelomvattenden naam.

Het geestelijk karakter der Hervorming drukt zich in de *Gereformeerde* kerk vollediger uit dan in hare oudere zuster, de *Luthersche*. Deze heeft hare eigenaardige gave en roeping voorzeker *). Maar de Gereformeerde is bij uitnemendheid de kerk des vooruitgangs, des *strijds*, der toekomst, zoo als onze geachte broeder Chantepie de la Saussaye, naar het mij toeschijnt, teregt beweert.

Haar eigenaardig kenmerkende karaktertrek ligt in

*) B. v. de Luthersche kerk bewaart het levendig bewustzijn van hare eenheid met de apostolische, langs den geleidelijken historischen weg; zij laat beter gelden de ware, onloochenbare overlevering, terwijl zij met ons de valsche verwerpt; zij laat meer ruimte voor het diepe, stille, gemoedsleven; zij gevoelt levendig het onderscheid van Wet en Evangelie; zij heeft meer gevoel voor eeredienst, aanbidding der geloovigen dan de Gereformeerde; zij heeft een schat van 30,000 gemeenschappelijke kerkliederen, door leden uit alle standen bijeengebragt, terwijl de Gereformeerde maar zeer enkele heeft voortgebragt, die nog niet zonder hevige tegenspraak zijn opgenomen. De grondtrekken van het verschil tusschen de Luthersche en Gereformeerde kerk vind ik zeer duidelijk in de verschillende karakters van Luther en Calvijn afgeteekend. Ik voor mij vind de volle Evangelie-waarheid niet bij de Gereformeerde of de Luthersche kerk alleen; maar veeleer in beiden te zamen.

het bijzonder gewigt, den nadruk, dien zij legt op *de uitverkiezing Gods*, d. i. der dadelijke inwerking Gods, der persoonlijk-bewuste, onmiddellijke, althans regtstreeksche genade. Hieruit laten zich beide, de licht- en de schaduwzijden onzer kerk genoegzaam verklaren, en ook hieruit alleen. Hare lichtzijden, als daar zijn: *a*) haar *gemeenteleven;* terwijl de Luthersche Kerk het ambt harer voorgangers te zeer verhief, alsof dezen de geestelijken en priesters waren bij uitnemendheid, bijna bij uitsluiting, en zij alzoo meer de kerk der *godgeleerden* werd, bleek de onze, die de voorgangers steeds op ééne lijn stelde met alle levend-geloovige leden, meer de Kerk der *gemeente* te zijn en vermeed zij zorgvuldiger allen zweem van Heidensche priesterkaste of Roomsche onderscheiding van geestelijken en leeken *). *b*) Hare *kloekheid* en *aangrijpend, wereld-veroverend karakter:* deze zijn blijkbaar in haar beslist breken met de wereld, met onheilige en onbijbelsche leeringen en praktijken, hoe diep ook geworteld, hoe krachtig ook door den arm des vleesches beschermd, blijkbaar vooral ook in haar zendingsijver, bij haar veel meer dan in de Luthersche Kerk te huis. *c*) Haar *beslist en krachtig geloof.* „Ik ben niet mijn; maar met lijf en ziel, in leven en in sterven mijns getrouwen Zaligmakers Jezus Christus eigen," is het eerste woord van onzen Katechismus. „Ik ben van mijne zaligheid zeer zeker," sprak Olivianus met stervende lippen, en het was de profetenstem onzer Gereformeerde Kerk. *d*) Eindelijk haar *martelaarsmoed.* Hare oppositie tegen het Pausdom was ten allen tijde veel beslister en krachtiger dan die der Luthersche Kerk. *Martelaar* beteekent *getuige, belijder.* De *belijder* wordt een *lijder* in eene wereld, die in het booze ligt. De Gereformeerde Kerk is bij uitnemendheid de kerk der martelaren, zoo in Frankrijk 150 jaren lang, zoo in Engeland en Schotland, zoo vooral

*) De Roomsche kerk is meer eene kerk van *priesters*, de Luthersche van *Godgeleerden*, de Gereformeerde die der *gemeente*. Het zal overbodig zijn, om te herinneren, dat zulke algemeene uitdrukkingen cum grano salis (met een korrel zout) moet worden opgevat.

in ons eigen dierbaar vaderland, welks bodem van 1523 tot 1584 toe met heilig martelaarsbloed werd gedrenkt. O! is het waar, dat een Christen een martyr, een lijder worden moet, dat hij om en met Christus moet sterven; dan is dit eene onvergankelijke, eeuwige eerekroon onzer Gereformeerde Kerk, dat zij is *de kerk der martelaren* bij uitnemendheid.

Maar ook de *schaduwzijden* onzer kerk laten zich uit dit grondkarakter afleiden en tot op zekere hoogte verklaren *). Als daar zijn: *a.*) hare al te sombere wereldbeschouwing, zoodat de ernst in zwaarmoedige somberheid ontaardt: *b.*) hare minachting van natuur en geschiedenis; *c.*) hare verwerping van de *ware*, tegelijk met de *valsche* overlevering; *d.*) haar voorbijzien van de *algemeene* genade, ter wille van de *bijzondere* en *persoonlijke; e.*) hare overdrevene, min of meer ziekelijke geestelijkheid, blijkbaar in de miskenning van

*) Ik mag immers wel op die schaduwzijden en eenzijdigheden wijzen? De liefde voor mijne Gereformeerde kerk, mijne moeder, heb ik nooit verloochend. Het is uit liefde tot mijne Kerk, waarvan bij mij de bewustheid eerst door langdurig verblijf in Noord-Duitschland ontwaakte, dat ik de Remonstrantsche Broederschap, die mij tot dus verre veel goeds bewezen had, na mijne terugkomst uit Indië weder verliet; dat ik eene aangename en schoone positie opgaf, om heel wat moeite, wantrouwen en miskenning tegen te gaan, (die echter nu reeds lange voorbij zijn). Daarom heb ik ook zedelijk regt, om de eigenaardige schaduwzijden mijner kerk aan te wijzen, zoo als ik die zie en helaas! meer en meer zie. Meer en meer zie — ach! ik erken sints lange, ik heb in den vreemde mijne eigene kerk geïdealiseerd, onwillens en onwetens, zoo als de Zwitser zijne Heimath idealiseert, als hij in den vreemde is; ik heb haar mij schooner en beter gedacht dan zij werkelijk is, dan zij in het heden bestaat. En wanneer ik dan bij mijn vriend Gunning lees: „Deze kerk der instelling acht ik dat meer en meer ontbonden wordt. Immers zij heeft geen enkel levensbeginsel, dat haar bezielt en zamenhoudt: geene tucht, geene belijdenis, geen algemeen aangenomen grondregel van geestelijk leven. En allerlei ontbindende werkingen in de maatschappij en de wetenschap nevens haar en in den eigen boezem tasten hare altijd nog eerwaardige overleveringen aan, en ondermijnen hare inrigtingen door die hoe langer hoe meer tot eene doode letter te maken," — dan snijdt mij dat door de ziel. Ik gevoel en ondervind er de waarheid van; Gunning heeft gelijk; maar mijn hart weent er over. (Zie van J. H. Gunning, opmerkingen naar aanleiding van eene Avondmaalsviering op Palmzondag 1863 te 's Gravenhage).

het ligchamelijke en stoffelijke, b. v. bij de begrafenissen; *f*) hare neiging tot het *wettische* en *eenzijdig-verstandelijke*, blijkbaar in het niet behoorlijk onderscheiden van *Wet* en *Evangelie*, in het overgroot gewigt leggen op verstandelijke bepalingen van hetgeen ons verstand te boven gaat, in het minachten van het zuiver-evangelisch gezang, in haar miskennen van liturgie en eeredienst; (aanbidding, culte) zoodat deze laatste bijna niets dan *leerdienst* geworden is. Ik geef maar wenken. Voor elk dezer schaduwzijden zijn de bewijzen niet verre te zoeken in geschiedenis en dagelijksche ervaring. Beide: licht- en schaduwzijden ziet gij het krachtigst uitkomen in de Engelsche en Schotsche Puriteinen.

Ik zeide, en ik geloof niet, dat iemand het mij met grond zal weerspreken, de kenmerkende en onderscheidende familietrek der Gereformeerden ligt in hare opvatting van de Bijbelsche leer der *uitverkiezing* met al den aankleve van dien, de *leer der onmagt* en van den *niet-afval der heiligen*. Wanneer een schilder den fijnen familietrek in het gelaat te sterk, buiten mate in zijn portret doet uitkomen, dan herkent men wel de gelijkenis, men denkt wel aan het origneel, maar toch dat origneel is min of meer misvormd; hij heeft het geheel min of meer wanstaltig gemaakt; hij geeft niet het zuiver karakter weder, maar eene *karikatuur*. Die karikatuur, die misvorming van het echte origineele karakter, die onmatige touchering van den eigenlijken familietrek buiten harmonie met het geheel, d. i. het *orthodoxisme*. De overdrijving, de misvorming, de ontaarding van de *zuivere orthodoxie*.

Deze ontstaat wanneer men de diepe, Bijbelsche, Godverheerlijkende leer *der uitverkiezing* op den voorgrond stelt, haar buiten verband met de geheele heilswaarheid, waarvan Christus grond en middelpunt is en blijft, beschouwt, en hare heilige en heiligende eindstrekking voorbijziet. De apostel Paulus drukt alles, wat ik daar bedoel, onnavolgbaar kort en treffend uit, wanneer hij aan de Ephesische Christenen schrijft: God heeft ons, die gelooven, uitverkoren van voor de grondlegging der wereld *in Christus*, om *heilig en onberis-*

pelijk te zijn in de liefde. Dus: let wel! hij spreekt tot geloovigen; hij stelt eene uitverkiezing *in Christus*, den uitverkorene Gods bij uitnemendheid; hij bepaalt de eindstrekking nadrukkelijk: *om heilig en onberispelijk te zijn in de liefde.* Alzoo, bij ongeloovigen, zelfs bij aanvankelijk toegebragten, komt deze verhevene leer niet te pas, zoo min als vaste, ja de meest vaste spijze bij zuigelingen. Alzoo: gij moogt de uitverkiezing niet afscheiden, zelfs in uwe voorstelling, van Christus en uwe innige vereeniging met Hem. Alzoo: gij moogt het reine, heilige en heiligende einddoel daarbij nooit uit het oog verliezen. Gij moogt er geene drooge, koele, afgetrokkene verstandsredenering, geen wiskunstig reken-exempel van maken, zoo als helaas! zoo zeer veel geschiedt. — Een meisje in eene mijner gemeenten begon ernstig naar hare zaligheid te zoeken; een schoenmaker zeide tot haar: „Wanneer gij niet uitverkoren zijt, zal u al uw zoeken en bidden niets baten; wanneer gij het wel zijt, wordt gij toch gewisselijk zalig." Dat was *orthodoxisme*, ziekelijk-ontaarde orthodoxie.

Evenzoo is het met den aankleve van dien: *onze zedelijke onmagt.* Deze is waarachtig, wordt door Bijbel en ervaring, mijne eigene ervaring nadrukkelijk geleerd. Maar zij geldt van onze onmagt, om uit eigene kracht die geregtigheid te verwerven, welke voor den heiligen God kan bestaan — geenszins van de burgerlijke geregtigheid voor de menschen, die de natuurlijke mensch door krachtsinspanning wel degelijk kan verwerven. Geestelooze, letterlijke opvatting van enkele sterke uitdrukkingen der Schrift, buiten zin en zamenhang, geeft tot verwarring en misbruik dezer leer al te veel aanleiding. Wanneer b. v. de heilige Paulus aan de Ephesiërs schrijft: „Gij waart dood door de misdaden en zonden," mogen wij dat *dood zijn* niet naar de letter pressen. Immers er volgt: „maar nu zijt gij levend gemaakt met Christus, en mede in den hemel gezet in Christus Jezus." Kan dit laatste dan bij mogelijkheid naar de letter in volstrekten zin worden opgevat? Waren de Ephesiërs dan niet meer op deze aarde? (Eph. 2: 1, 6) In gelijken zin liet de verheerlijkte Zaligmaker aan de

gemeente van Sardes schrijven: (Openb. 3: 1, 2) „Gij hebt den naam, dat gij leeft en gij zijt dood;" en daarop volgt onmiddelijk: „wees wakende en versterk het overige dat sterven zoude." Hoe kan iemand, die dood is, wakende zijn en het nog niet verstorvene versterken? .... Ach, die zoo spreken dwalen grootelijks, niet kennende de Schriften, noch de kracht Gods *).

Even hetzelfde geldt van de leer *van den niet-afval der heiligen.* Wanneer men daarmede bedoelt, dat iemand, die min of meer diepe bevinding van zonde en van genade, van het goede, zalige Woord Gods gehad heeft, niet meer kan afvallen of verloren gaan — dan is het eene onbijbelsche en hoogst gevaarlijke leer. Wanneer men daarentegen meent, dat de geloovige, die inderdaad met de zonde, met de wereld, met zijn eigen ik gebroken heeft, en in bijbelschen zin een *heilige*, een Godgewijde, een met Christus Geest gezalfde geworden is, alzoo met innigen lust aan heiligheid op den weg der heiligmaking zich bevindt; dat zoo iemand, in weerwil zijner struikelingen zal behouden worden, omdat de goede Herder zijn gevonden schaap niet meer zal laten varen — dan is het eene troostvolle, moedgevende, bijbelsche, Godverheerlijkende leer. Dan juich ik blijmoedig: of ik ook struikel in velen, ik zal den eindpaal bereiken; want Hij die het goede werk in mij begonnen heeft, zal het voleindigen tot op den dag van Jezus Christus.

Al deze leerstukken wortelen in de diepte, in den diepen, zedelijken, Godgewijden grond der levende erkentenis en bevinding van zonde en genade; zij zijn te vergelijken bij de schoone waterbloemen, die op de

*) Dat *dood zijn* geeft dus aldaar duidelijk te kennen een hoogen graad van ongevoeligheid voor God en Goddelijke dingen — niets meer en niets minder. De Heilige Geest zegt tot den zondaar: „Heden, daar gij Gods stemme hoort, verhard uw harte niet;" alzoo, hij *kan* hooren, alzoo, er is in zijn hart nog eene gevoelige plaats overgebleven, die hij door moedwillige onbekeerlijkheid verharden kan. Het belangrijke onderscheid tusschen *natuurlijke zondigheid* en *verstoktheid* wordt door de geestelooze onmagtdrijvers voorbijgezien, en daarmede vaak het geweten vermoord.

oppervlakte drijven, maar die door lange stengels met den bodem van het verborgen stroombed verbonden zijn, waarin zij wortelen, waaruit zij sap en voedsel ontleenen. Snijdt gij die stengels af — de bloemen behouden een tijd lang vorm en kleur, maar allengs verdorren en verflensen zij; eindelijk verliezen zij al haar schoon. Zoo is het met deze diepe dogma's van heilige strekking. Zij wortelen in een diep, heilig leven en persoonlijke levenservaring; buiten deze verliezen zij kracht en geur, worden het dorre stellingen, waarover de kamergeleerden en theologasters redeneren, disputeren en spiegelgevechten houden tot in het oneindige. Alzoo ontaart de levenlooze verstands-regtzinnigheid, de juiste leer zonder het regte leven, allengs in *orthodoxisme*. Het zout wordt smakeloos en dient nergens meer toe. De ware orthodoxie wordt ijdel, ziekelijk, verwerpelijk orthodoxisme.

Mijne vrienden! De fijnste planten, wanneer zij in bederf overgaan, leveren juist het scherpste vergif. De ontaarding van het beste is inderdaad het allergevaarlijkst, (corruptio optimi pessima). Het spelen met hooge woorden en klanken zonder waarheid des levens is walgelijk. Daarom, terwijl wij gezonde, levende orthodoxie hoog waarderen, laat ons te meer op de hoede zijn tegen *orthodoxisme*. Alle leer, die niet in het leven wortelt en door het leven wordt gevoed, is eene bloem zonder stengel, zonder geur en zonder kracht. Het Christendom is eenvoudig ja, maar tegelijk onpeilbaar diep en oneindig hoog. Zonder diepte van schuldgevoel, zonder bestendig streven naar den top van Gods heiligen berg bestaat geen waarachtig Christendom, dus ook geene waarachtige Christelijke orthodoxie. Het beste behoedmiddel om voor orthodoxisme bewaard te blijven, is daarin gelegen, dat wij den levenden Christus, het verheerlijkt Hoofd der gemeente, gedurig beter leeren kennen. In Hem, zegt de apostel, zijn alle schatten der wijsheid en der kennisse verborgen. En de eenige weg, om Christus gedurig beter te kennen, is deze, dat wij dagelijks meer in zijne gemeenschap leven, met Hem sterven, met Hem opstaan, ééne plant met Hem

worden, Hem eigen zijn met lijf en ziel, met verstand en hart. De zalige, diepzinnige orthodoxe *le Roy* van Oude Tonge heeft ergens geschreven: de unio mystica, de onuitsprekelijke geloofsvereeniging met Christus is de kern der Gereformeerde kerk, dus der ware orthodoxie. Een geacht Luthersch regtzinnig predikant zeide mij eens, na een gesprek over de Avondmaals-theorie: „Het is ons Lutheranen daarbij eenig en alleen om de unio mystica te doen." O heerlijk zamentreffen van Luther en Calvijn, van Menno en Ter Steegen, van alle ware kinderen Gods! — Onze la Saussaye heeft gezegd: De Gereformeerde kerk is de kerk des *vooruitgangs* en der *toekomst*. Des vooruitgangs — zoo moeten wij niet blijven staan bij de oude schrijvers, bij Brakel en Hellebroek, bij Ursinus en Calvijn, maar op de door hen gewezen baan, lijdende en strijdende in de kracht Gods verder doordringen *). Jezus Christus, de eenige

*) In het voorlaatste nummer zijner Bijbelstudiën zegt de la Saussaye blz. 76 v.v. — — „Het spreekt van zelfs, dat als wij het ethisch-irenisch karakter van Calvijns werkzaamheid hoog verheffen — het *ethische*, daarin bestaande, dat hij het werk des Heiligen Geestes en de persoonlijke bekeering op den voorgrond stelde; het *irenische* daarvan het gevolg, dat hij de vereeniging zoekt van alle Christenen — dat wij hiermede niet bedoelen, dat Calvijn geen kind was van zijnen tijd, dat wij zijne dogmatische en kerkelijke beschouwingen slechts zonden hebben over te nemen en toe te passen. Integendeel de miskenning van het ethisch beginsel zijner theologie heeft aanleiding gegeven, in de Gereformeerde kerk, tot eene nog scherper dialectisch uitgesproken scholastiek dan die, welke in de Luthersche kerk wordt waargenomen. Niets toch is moordender voor verstand en hart dan de leer van predestinatie en electie, zoo als die bij velen, die het leven Gods niet kennen, met name in Nederland, bestaat; waarmede namelijk alle waarheid des gewetens, alle frischheid des levens, alle ernst der godsvrucht, alle vertrouwen op menschen, ja de waarachtigheid Gods zelve te loor gaat. Nu hebben wel dezulken geen regt zich op Calvijn te beroepen, die voorzeker hen feller en krachtiger zou bestreden hebben dan de Arminiaansch-orthodoxen van den tegenwoordigen tijd het doen; maar toch kunnen zij zich wel op enkele zijner stellingen beroepen, die geïsoleerd van het geheel en buiten verband met den tijd en met de persoonlijkheid van Calvijn beschouwd, eene volkomene leer der fataliteit (noodlotsleer) zouden kunnen vormen. Wij moeten ons dus niet onderwerpen aan Calvijn, maar uit het middenpunt van het levende woord, dat in hem zulke schitterende stralen heeft verspreid, hem zelven begrijpen, gebruiken, die stralen opvangen, kritiek

Meester, heeft zelf gezegd: Ik ben het licht der wereld, die Mij navolgt zal in de duisternis niet wandelen, maar het licht des levens hebben. De stoute en roekelooze ontkenningen onzer dagen, de gisting en de verwarring, die de zoogenaamde moderne Theologie in onze dagen aanrigt, zal haars ondanks er toe medewerken, om Gods uitverkoren gemeente verder en verder te brengen. De Christelijke waardering der natuur, de juistere kennis van ons menschelijk wezen, in zijn

---

oefenende over de duisternis, die nog in hem was. Dat is de taak der 19de eeuw, die niet maar eenvoudig tot de 16de mag terugkeeren, die het althans niet anders mag doen, dan zoo als de man van rijper leeftijd de idealen zijner jeugd weder opneemt, namelijk niet in de onmiddelijkheid des geloofs, maar met een door kritiek en twijfel gestaalden geest. De kritische periode van het Protestantisme is de 18de eeuw. Die het rationalisme niet inwendig heeft doorleefd, kan ja zich aan het gezag der Hervormers onderwerpen, maar voorzeker het geloofsbeginsel der Hervormers niet in zich opnemen."

Terwijl ik mijne instemming met het bovenstaande betuig (alleen de allerlaatste zinsnede durf ik niet volmondig beamen; liever zou ik zeggen: die het rationalisme niet inwendig heeft doorleefd, kan het niet doeltreffend in den geloove bestrijden; doch dit blijft voor rekening des auteurs) zij het mij hier veroorloofd een woord van dankbare hulde te brengen aan Dr. *E. Stähelin* voor zijn uitmuntend en uitvoerig Leben von J. Calvijn, makende het 4e deel uit van het groote werk: „Leben und ausgewählte Schriften der Väter und Begründer der Reformirten Kirche: eingeleitet von Dr. Hagenbach." Daaruit heb ik op nieuw dien eerbiedwaardigen man, den vader onzer kerk, leeren achten en liefhebben. Als de sceptische Ern. Renan Calvijn noemt: „Den Christelijksten man van allen, den Christelijksten man der Christenheid," dan mogen wij, die geene sceptikers willen zijn, hem dit wel gerust nazeggen. Maar ook de eenzijdigheid en het min of meer Oud-Testamentische van Calvijns karakter wordt ons door Stähelin duidelijk in het licht gesteld. Hier zou men door bloot overnemen zekerlijk falen. Hier komt geheiligde kritiek te pas. Door deze te willen keeren geeft men den liberalen een magtig wapen in de hand.

Wat mij bijzonder aantrok is de klare uiteenzetting door Stähelin van Calvijn's geheele theologie. Zij bestaat, zegt hij, uit een dubbel moment: een *mystisch* en een *logisch* (verstandelijk). Naast de logische openbaring Gods in zijn woord, die tot het verstand zich rigt, gaat volgens Calvijn eene inwendige, mystische, die op hart en geweten werkt en der andere eerst de regte waarde geeft. — „Een werkelijk vertrouwen op de goddelijkheid der Schrift moet van hooger komen dan van menschelijke gronden, besluiten en conjecturen, namelijk door *het geheime inwendige getuigenis des H. Geestes.* Eerst dan verkrijgen die gronden gewigt, beteekenis en waardij." — Wanneer alzoo de heldere logische denker Cal-

oorsprong, val, verlossing, bestemming zullen daarvan bij Gods kinderen worden de schoone vruchten. Door den eenigen Middelaar Gods bij de menschen zullen wij Gods eigen wezen, zoover het ons kenbaar is; door denzelfden Middelaar der menschen bij God zullen wij ons eigen menschelijk wezen beter leeren kennen in des Geestes licht. Hij zal ons worden alles in alle dingen: alles in de donkere wegen van het Godsbestuur, alles bij ons gevoel van schuld, alles bij ons strijden en lijden, alles in de kerk, alles in de wereld, alles in de schepping, alles in het leven, alles in het sterven. Met Christus, ons Hoofd, gaan wij, o geloovigen! eene heerlijke toekomst tegen, al is het door strijd en moeite. Hier blijft ons beste weten, onze zuiverste orthodoxie toch nog maar stukwerk; maar als de groote scheiding van licht en duisternis door zijne verschijning zal hebben plaats gevonden en alle nevelen door den vollen glans van die zonne der geregtigheid zullen zijn weggevaagd; dan zal het verhelderd zielsoog der zijnen Hem zien gelijk Hij is; dan zullen wij kennen, gelijk wij thans door Hem worden gekend — dan zal het diepzinnige Johanneïsche woord in de volste en zaligste mate waarheid worden bevonden: „In Hem is het leven en het leven is het licht der menschen." Zij Hij dan ons leven, Hij zal ons licht zijn bij toeneming in alle eeuwigheid!

---

vijn *de heilige mystiek* als noodzakelijke hoofdwaarde bij zijne theologie in bescherming neemt, dan behoef ik mij waarlijk niet te schamen, dat ik het verwaarloozen en minachten dier heilige mystiek bij onze geleerden sedert lang openlijk betreur: „de vrees voor de mystiek doet ons alle godsdienst verliezen," roep ik herhaaldelijk met Curtmann uit. Het Liberalisme en Orthodoxisme groeit in de koude verstandelijkheid. Daarbij blijven hart en geweten, de kern van het Ik, buiten schoot en behaagt zich de oude Adam. Wanneer onze Synode in haar laatste verslag een zeker deel der orthodoxen als *ethisch-mystisch* betitelt, laat ik mij zulks gaarne welgevallen en belijd openlijk, dat ik het mij tot eere reken, daartoe te behooren; maar bij de daarop gevolgde waarschuwing tegen mysticisme komt mij onwillekeurig de uitroep van Curtmann voor den geest. (Zie de bekroonde prijsverhandeling van dezen ervaren Hessischen schoolopziener over het vervliegen van het in de school door de jeugd geleerde).

W. April 1863. L. J. VAN RHIJN.

DE JODEN IN EUROPA.

Waarde Vriend!

Ik zend u hiernevens de brochure van B. Bauer *) terug, welke gij mij bij uw laatst bezoek medebragt, mij verzoekende u daarover mijn gevoelen te zeggen, hetgeen welligt aanleiding zoude kunnen geven tot een artikeltje voor de *Vereeniging*. Zonder mij daartoe te verbinden, zeide ik, dat ik dat stuk wel eens wilde inzien, te meer omdat gij, eene vorige keer in de stad zijnde, mij verhaald hadt, dat er veel gesproken werd over de bekeering van den schrijver, den meest geavanceerden onder de Tubinger theologen, die eensklaps van gedachte veranderd en als een vriend der meest positieve christelijke rigting in Pruissen opgetreden zoude zijn. — Dit had mijne nieuwsgierigheid natuurlijk opgewekt, en ik nam daarom met belangstelling het blaauwe boekje in handen. Maar ik heb spijt van den tijd dien ik aan het lezen daarvan verloren heb, en mijn gevoelen daarover, waarnaar gij mij vroegt, is eenvoudig, dat gij te Hemmen vrij wat beter en aangenamer dingen kunt doen, dan u daarmede bezig te houden. Ik beken, dat ik niet veel sympathie gevoel voor de Joodsche volks-eigenaardigheid, noch voor hunne dagbladen-politiek, noch voor hunne regtsgeleerdheid, en dat ik den grooten invloed betreur welken zij daardoor op ons

---

*) „Das Judenthum in der Fremde von B. Bauer. Separat. Abdruck aus dem Wagenerschen Staats- und Gesellschafts-Lexicon. Berlin 1863."

volk en in onze raadzalen uitoefenen. Veel heeft het volk der letter, waarvan de ziel dáárdoor zoozeer aan het stof kleeft en zoo weinig vatbaarheid bezit voor de „dingen die des geestes zijn," in geheel ons maatschappelijk en staats-leven bedorven, sedert het onvoorwaardelijk aan alle zijne lusten en lasten deel neemt: — schoon, dat dit alles alzoo zijn kon, minder hunne schuld is, dan die van alle degenen die, het beter kunnende weten, onder christelijken naam, even als zij, in staatsbestuur, wetenschap en kunst, volk der letter, der dienst van de stof geworden zijn, en daardoor onder hunnen invloed staan; ja, krachtens de suprematie van alles wat in een beginsel het meest consequent is over hetgeen met dat beginsel in homogeneïteit staat, door hen worden omgeleid en beheerscht.

Maar dat nu een professor der christelijke theologie, de modernste onder de modernen, alle zijne verbazende geleerdheid en belezenheid te hulp roept, om zeven en zeventig groote bladzijden te vullen met de heftigste, de giftigste smaadredenen tegen de kinderen Israëls: dat kan geen genoegen doen aan een man, die als christen toch een hart heeft voor het volk, waaruit „het Heil is:" welke zijn „Israëlieten, welker is de aanneming tot kinderen, en de heerlijkheid en de verbonden en de wetgeving en de dienst Gods en de beloften:" — en daarom kan ik u de lezing van het smaadschrift van Bruno Bauer niet aanraden.

Maar, vraagt gij, hoe komt men er dan aan, om zulk een boek uit te venten als een bewijs van Bruno Bauers bekeering?

Dit zal voor u geen raadsel meer zijn, wanneer gij opmerkt, dat het de afzonderlijke afdruk is van een artikel uit den „Staats- und Gesellschafts-Lexicon" van Wagener: welke Wagener is of was de Redacteur der Kreuzzeitung, en dat het derhalve kennelijk wordt gepatroniseerd door de feodale of antirevolutionaire partij in Pruissen, die van Stahl, Hengstenberg en hunne geestverwanten.

Niet dat die partij een grimmigen haat heeft tegen het Jodendom, gelijk aan dien van Bruno Bauer. Daar-

toe is b. v. professor Hengstenberg een veel te goed, innig, vroom en dapper Christen; en Stahl, zelf een Jood, was de man niet om geene hartelijke sympathie te gevoelen met de aandoenlijke weeklagt van Paulus over het ongeluk zijner broederen, zijner stamgenooten naar het vleesch.

Maar zoo gaat het in de wereld, mijn vriend! en helaas! ook maar al te dikwijls met degenen, die wel in de wereld, maar niet der wereld moesten zijn. Het utile van hun partijbelang, dat zij met het christendom vereenzelvigen, verleidt hen ligt om het honestum over het hoofd te zien. Hetgeen voor iemand water op zijn molen is, gaat hij niet scheikundig onderzoeken, om te zien of het wel krystalhelder is: — als het zijn molen maar drijft! — En water is het op den molen van de partij waarvan ik sprak, wanneer men met de geschiedenis in de hand aantoont, zij het dan ook niet zeer naar den aart der liefde, dat de Joden eigenlijk altijd geweest zijn „horzelen aan de zijden" der christelijke maatschappij en het nog zijn; waarvan de conclusie dan is, niet dat men ze moet wegjagen, gelijk volgens Bruno Bauer de Spanjaarden in de 15de eeuw met het grootste regt der wereld gedaan hebben: — want, dit kan men niet meer doen; — maar dat men ze van de uitoefening van politieke regten, althans van sommige ambten, gelijk het regters-ambt en het professoraat aan de akademiën moet uitsluiten. Die conclusie maken eerlijke, gemoedelijke mannen, b. v. Stahl en Hengstenberg in Duitschland; en ook bij ons te lande vindt men er, b. v. in de nieuwe „Nederlandsche gedachten," die het daarin met hen eens zijn.

Maar waarom? Omdat zij in de politiek alles in de war brengen? — Maar indien men alle warhoofden van de politieke regten wilde uitsluiten, waar zou het einde zijn? — Omdat hun eed niet betrouwbaar, eigenlijk geen eed is? Dat wordt wel eens gezegd, en, tot mijn leedwezen, heb ik zelf welligt vroeger wel aanleiding gegeven tot dat misverstand; ten minste, ik heb het niet krachtig genoeg bestreden. Maar het is een misverstand, dat zijnen eigenlijken wortel heeft in de misken-

ning der zedelijke natuur van den mensch, ook van den Jood en den heiden.

Neen, dat alles is de eigenlijke reden niet; maar dit is de reden, dat de Joden niet passen in hetgeen het „cheval de bataille" is der partij, de „christelijke Staat." Want die wordt, waar de Joden in alles met de overige staatsburgers gelijk staan, in haren, der partij zin, zóó, dat het Evangelie, of, wijl daaromtrent te veel oneenigheid bestaat, de eene of andere christelijke geloofsbelijdenis hoogste staatswet zij, ten eenemale onmogelijk. — Overal staan zij in den weg!

Ik nu, mijn waarde vriend, verheug mij hartelijk, dat de Heer der kerk ook hier wederom door zijn wereldbestuur dingen tot stand brengt of onmogelijk maakt, tot het inzigt in de noodzakelijkheid waarvan ook zijne beste Christenen, en juist zij, omdat zij het zoo goed meenen, niet goed komen kunnen. Zij zouden zoo gaarne reeds bij voorraad, hier op aarde, van den staat eene civitas Dei maken. — Ik verheug mij zeer, dat de Joden voortaan alle pogingen tot realisatie van dit droombeeld, dat meer dan iets aan den voortgang van het Koningrijk der waarheid in den weg staat, onmogelijk maken. Men zoude ze naar den ghetto terug moeten wijzen, en dat gaat niet meer.

De geheele vraag is eenvoudig, of het regt is, aan Joden, op Pruissischen of Nederlandschen grond geboren, even als alle andere landskinderen, aan te zeggen: „Gij zult, ten aanzien van dit of van dat regt, geene Pruissen, geene Nederlanders zijn?"

Ja, zegt de partij: dat is regt! want de Joden zijn vreemdelingen; zij behooren in Palestina te huis.

Goed; maar indien de Joden nu zeggen: wij willen in Pruissen, in Nederland geene vreemdelingen, maar Pruissen, Nederlanders, landskinderen zijn?

Dan verloochenen zij hunne afkomst!

Het zij zoo, schoon ik het niet toegeef. Maar, indien zij nu die afkomst willen verloochenen, kunt gij, moogt gij het hun dan beletten? Wat geeft u daartoe het regt? Is het, indien het voor hen godsdienstpligt is zich overal op de wereld als vreemdelingen te beschou-

wen, is het dan uwe roeping hen daaraan te houden? Zoude dat geen gewetensdwang zijn? En indien het voor hen geen godsdienstpligt, alleen een regt is, nergens anders dan te Jeruzalem t' huis te zijn, mogen zij dan van dat regt geen afstand doen? Is het regt, hun dit regt van afstand te betwisten?

Het hoofdargument, waarop men zich altijd beroept, om te betoogen, dat men aan de Joden geen onregt doet, door hen niet optimo jure in ons staats-verband op te nemen, wijl zij eigenlijk vreemdelingen zijn en blijven, dat argument gaat niet op, zelfs indien men grond had om te beweren, dat zij zich op hun standpunt als zoodanig moeten beschouwen.

Maar dien grond heeft men niet. Want op het Israëlitische standpunt biedt hun tegenwoordige toestand van verstrooijing onder de volken wel gewis de meeste analogie aan met dien van de Babylonische gevangenschap. En welke was de gedragslijn die hun, in dien toestand, door de schriften hunner Godsmannen werd aangewezen? „Zoekt," liet God hun door Jeremia aanzeggen „zoekt den vrede der stad, daarhenen Ik u gevankelijk heb doen wegvoeren en bidt voor haar tot den Heer: want in haren vrede zult gij vrede hebben." (Jer. 29: 4—8). God wilde dus, dat zij hun belang geheel zouden vereenzelvigen met dat van het land, waar zij geroepen waren tijdelijk als vreemdelingen te verkeeren. Dat land moest hun vaderland zijn. En zoo handelden zij ook. Daniël bad tot den God zijner vaderen met het aangezigt naar Jeruzalem gekeerd, en toch was hij de magtige en getrouwe dienaar van den Koning van Babel.

Dat de Joden zich ook tegenwoordig werkelijk als zoodanig beschouwen, bleek mij uit een merkwaardig uittreksel uit eenen bij de Engelsche Joden zeer geachten katechismus van Rabbin Asscher, dat ik in een Engelsch tijdschrift aantrof. (Once a week. Saturday, August. 9. 1862. No. 163. p. 195). Daar wordt gevraagd:

„Heeft de Israëliet een vaderland buiten Jeruzalem?" en het antwoord luidt:

„Ja; het land waarin hij is geboren en groot gebragt,

en waarin hij vrijheid heeft om zijne godsdienst uit te oefenen, waarin het hem is vergund handel en nering te drijven, en alle voorregten en bescherming der wet te genieten op gelijken voet met de burgers van eene andere geloofsbelijdenis; dit land is de Israëliet verpligt te erkennen als zijn vaderland, tot het welzijn waarvan hij zijn best moet doen mede te werken. De souverein, die over dat land regeert, is (naast God) zijn souverein; zijne wetten zijn, — zoo lang zij niet in tegenspraak zijn met de goddelijke wet, — evenzeer wetten voor den Israëliet; en de pligten zijner medeburgers zijn ook zijne pligten."

Ik ben verzekerd, al kan ik dat op het oogenblik niet bewijzen, dat bij de Joden in ons vaderland niet anders wordt geleerd.

Indien nu een stelsel niet kan worden gerealiseerd, zonder dit standpunt der Joden te miskennen en hun onregt aan te doen, dan vraag ik, of dit niet reeds bewijs genoeg is, dat zoodanig stelsel niet deugt? Of zal dan een „christelijke Staat", tot zijne conditio sine quâ non het plegen van een onregt moeten hebben?

Ik sluit mijne oogen geenszins voor het treurige feit, dat de Joden, tegenwoordig vooral, nu zij geheel in ons staats-verband zijn opgenomen, inderdaad zijn, gelijk ik straks zeide, horzelen aan onze zijden. Veel bederven zij, schoon niet alles. Het is, b. v. ongerijmd te beweren dat de Joden oorzaak zijn, dat het christelijk element op de gemengde staatsschool niet wezen kan, wat het op de volksschool zijn moest. Want hetgeen dat element daarvan weert, is eigenlijk veel meer de onvereenigbaarheid van Roomsch en Protestantsch leerbegrip; die zoude blijven, al wierd niet langer, gelijk de phrase luidt, het christendom op de school aan de Joden ten offer gebragt.

Maar nog eens, ik erken het ten volle, de Joden zijn in onze tegenwoordige christelijke maatschappij een hors d'oeuvre, een last, een struikelblok.

Maar wat daaraan te doen? Ik weet op die vraag maar één antwoord: het woord des Heeren: „niet door kracht of geweld, maar door mijnen Geest." Het volk

der letter kan alleen door een „leven dóór," door een „wandelen naar den Geest" onschadelijk worden gemaakt. Zóó wordt, ook in het staatsleven, het kwade der letterdienst, van den schijn, van het onregt, van de zelfzucht, door het goede der vrijheid, der waarheid, des regts, der liefde die in Christus is, overwonnen.

Vindt gij dezen brief geschikt voor een artikeltje in de Vereeniging, waarde vriend! het is mij wel.

Nijmegen,
21 Maart 1863.

J. J. L. van der Brugghen.

INDRUKKEN OP EENE REIS NAAR LONDEN.

IX.

Ik acht het voor onze weeshuisbestuurders hoogst wenschelijk, dat zij èn van het leven, èn van de weeshuizen van den heer G. Muller kennis nemen, vooral voor ons vaderland. Nergens toch zijn de weeshuizen rijker en doelmatiger ingerigt dan in Nederland. Slechts is er veel, dat voor dezen tijd niet past, in overgebleven. Overal ziet men het voorvaderlijke; en ofschoon ik het moderne niet ligt boven het oude zal stellen, zoo geloof ik toch, dat door het vasthouden aan het wegstervend oude, vaak schade geleden wordt, terwijl het opkomende nieuwe soms meer in den geest des tijds, ook doelmatiger werkt. Maar ik meen, ook hier de gelijkenis van den ouden wijn in de oude lederen zakken, en den nieuwen wijn in de nieuwe lederen zakken, wel geheel te mogen toepassen. Waar men begint door te tasten, daar dringe men tot het einde toe door, zoo in het innerlijke als in het uiterlijke.

Zoo ver ik de inrigtingen van Muller heb kunnen nagaan, zijn zijne helpers en medehelpsters allen onbezoldigd. Ik moet hier terstond bijvoegen, dat dit, bezoldigd of niet bezoldigd, zich beter laat uitdrukken door het woord: zij ontvangen hetgeen hun noodig is gelijk de overigen. Die zelf middelen heeft, zorgt voor zich zelven. Het geheel komt door deze wijziging meer

in dien vorm, dat ook hoogere standen zich onder zijne helpers en medehelpsters scharen. Hierin is een groot voordeel gelegen.

Het tweede, wat mij interesseerde, was de kleeding, zeer net, eenvoudig, maar geheel naar den smaak van onzen tijd. Men acht het geheel overbodig te zijn, onderscheidene kleeding te geven. Zoo was ook de geheele inrigting zóó, dat alle arbeid door de kinderen geschiedde, dat alle kinderen geoefend werden in allen arbeid, en die waarnamen.

Geheel naar de vaste gewoonte der Duitschers, waren alle jongens van 14 jaren en daarboven bij hunne bazen. Algemeen is het aangenomen in Duitschland, dat gestichten wel jonge dochters kunnen opleiden, mits zij in alle vakken van het huiswerk geoefend en onderwezen worden, om ze naderhand als geschikte dienstboden te verhuren, maar dat de jongen het leven in moet. Één baas heeft één jongen. Te veel jongens op ééne werkplaats is steeds schade. Overvloed van werk, bestendig toezigt, vast onderwijs ontvangt de knaap alsdan, en wordt van leerjongen knecht, om later zelf baas te worden. — Zoo zag men ook in de gestichten van Muller slechts de kleinere jongens. De grootere waren des daags op hun ambacht, des nachts en 's Zondags te huis.

Dat het stille, diepe, ernstige geloof en geloofsleven van G. Muller het alles bezielde, daaraan is wel geen twijfel; maar dat deze man ook uitnemende gaven tot het organiseren van opvoedings-gestichten bezit, ziet men uit alles. Wat hij doet is goed, doelmatig en naar vaste beginselen. Wat hem omringt is uit het hoofd en hart ontstaan van een karakter, dat met vasten wil alle zwarigheden te boven komt. Hij bestiert, regeert het geheel, maar vele vrienden omringen hem, die met hem trouw arbeiden. Het is de eenheid der gedachten, (laat mij liever zeggen van den weg en het doeleinde beide) der opvoeding, die hem krachtig maakt. — Hier heerscht geen reglementaire geest, hier heerscht de Geest van Christus. Hier is het alles praktijk, en rijke schatten van ervaring liggen ten grondslag. Men bouwt

voort, omdat er zoo vele weeskinderen zijn zonder te huis. Men weet, ook hier zijn rijken genoeg, die kunnen en willen helpen. En zij zijn er in Nederland, zoowel als in Engeland. De groote zaak, waar het op aankomt, is het mosterdzaadje des geloofs, waarvan Christus getuigt, dat het bergen verzet.

Ik bezocht in Bristol nog drie Asylen. — Het waren alle drie Asylen voor meisjes. — Geheel in den geest van Talitha, of Bethel. — Bepaald voor verwaarloosde kinderen of voor ontslagene gevangenen.

De eerste had iets liefelijk huisselijks. Een klein getal en groote eenvoudigheid. — Dat kleine getal heeft bij rijke middelen wel iets voor. Het is gemakkelijker zestien dan zestig te leiden. Maar de vraag blijft bij mij: zullen, bij eene echt Christelijke leiding, de resultaten van de zestien waarlijk meer zijn dan van de zestig? — Er zijn onder de ons toevertrouwden steeds karakters, die den geestelijken dood omdragen, waar zij ook komen, die hem voortplanten, bij wie zij ook zitten. Zet hen onder zestien of zestig, zij sterven, omdat zij willen sterven. Er zijn er, die voor goede en kwade indrukken vatbaar zijn. — Plaats ze tusschen boozen en goeden, en waarschuw ze telkens. Gij zult zien, dat zij winnen of verliezen al naar mate hun wil zich neigt ten goede of ten kwade. Er zijn er, die ten goede willen, zet hen waar gij wilt, altijd zult gij ze zien triumpheeren. De wil des menschen en zijn geweten, — deze twee, zij blijven steeds de grondslagen, waar alles op aan komt. Wij denken steeds zoo: welkom is in ons midden wie er ook komt. Want wij weten: die heeft hem zal gegeven worden, die niet heeft, van hem zal genomen worden, ook wat hij heeft.

De tweede inrigting was groot. Ik vond haar in een oud gebouw, nog geheel ingerigt als in de dagen van koningin Elisabeth. Zonderling was het mij in dat chaos van oud en nieuw. Ik kon er mij niet in vinden. De oogen der kinderen spraken te luide om niet te zeggen: mijn hart heeft hier geen te huis. — Het kinderoog zegt zoo veel!

Daarbij ontbrak het overal aan orde en netheid, die zoo diep heerscht in de weeshuizen van Muller.

De derde inrigting dankt wat zij is het meest aan de edele Nederlandsche dame die mij rondleidde. Alzoo in Bristol een Duitsch man en eene Nederlandsche dame, wier stichtingen verre al het andere overtrof. — O zeker! De Engelschen gebruiken gaarne de continentale geniën.

De inrigting, die ik het laatst bezocht, had voor mij iets zeer aangenaams.

Toen wij binnen traden, door het portaal heen, kwamen wij in eene groote zaal, waar de verzamelplaats was van het zestiental ontslagene gevangenen, aldaar opgenomen. Aan het einde van die zaal lag eene kleine kapel, met alle episcopale heerlijkheid opgesierd. Niet overladen, eenvoudig maar indrukwekkend. Geschilderde glazen, kruis en altaar. — Het vormde één geheel, met de werkzaal van het huis. Maar het drukte zeer zinrijk uit, wat de wensch was der stichtster: „Godsdienst en leven één!"

Aan wederzijde beneden waren de werkinrigtingen, en het verblijf der directrice; daar boven de slaapvertrekken.

Er heerschte eene groote, maar liefelijke stilte. Veel arbeid en trouwe arbeid. De vriendin van mistress Fry heeft alles gedaan wat zij konde, om het woord der stervende Christin: „bezoekt de gevangenen," blijvend te vervullen. Zij is veel in de gevangenis, nog meer in dit haar Asyl.

Bristol en vooral Clinton, en alles, wat daar ligt aan de Noordzee, heeft veel bekoorlijks. Hoe gaarne had ik dat alles ook eens gezien, maar mijn tijd was kort. Zeventien dagen uit en te huis is te weinig. — Ik wenschte echter nog eenen dag op het eiland Wight door te brengen. Een dag de rust in de natuur te genieten. Dat was mij een stille droom, al zoo lang geweest. Ieder heeft zoo gaarne een dag in het jaar van vrijheid, mij dacht, dat zoude mij ook wel passen. — Een dag in de natuur. — Een dag der kindsche jaren. En dat, een dag op het eiland Wight.

EEN DAG OP HET EILAND WIGHT.

Daar spoorden wij weder voort, in den vroegen morgenstond, van Bristol naar Portsmouth. Altijd dezelfde heuvel klinken. Oneindig in afwisseling. Ik zocht echter op al die heuvels te vergeefs naar eene enkele, flinke pacht- of bouwhoeve, zoo als zij door Nederland bij duizenden liggen. Huis, schuur, bergen, te zamen volkomen berekend voor een dertig bunders bouwland, groot genoeg voor even zoo veel weiland of liever voor het vee dat daarop rondweidt. — Het was mij alles zoo klein. — Of de landbouw in dit gedeelte van Engelland meer eene studie is om volmaakte paarden, rundvee en schapen te fokken, dan wel eene echte winstgevende boerderij, is mij onbekend. — Het uiterlijke had niets van dat ruime, flinke, dat eene echte Groningsche, Friesche, Hollandsche of Geldersche boerderij bezit.

Die vestingen van Portsmouth, die menigte van groote en kleine schepen — die heldere zee op een der schoonste herfstdagen — alles was heden voor mij slechts als voor een die voorbij snelt, en geen tijd neemt om een oogenblik er bij stil te staan. — De stoomboot nam ons op, en spoedig zagen wij het eiland al rijker en schooner zich aan onze oogen vertoonen. — Het heeft iets liefelijks, dit zoo eenig bevallige eiland. Wij kwamen over eene lange brug in de stad — gingen bij een boekhandelaar, namen eene korte beschrijving van het eiland, vroegen naar den weg, en haastten ons, om na zoo veel dagen sporens en rijdens, eindelijk in de vrije natuur ons te kunnen bewegen.

Wij hadden ons voorgenomen, eene groote wandeling te maken. — De boekhandelaar had ons de juiste rigting aangewezen. Midden over het eiland heen, tot de krijtbergen, en aan regterzijde de zeekust langs. — Zelden zag ik zulk eene liefelijke natuur. In alle tinten, waarschijnlijk door een ligten nevel en de telkenreize doorbrekende zon veroorzaakt, lag iets rozenverwigs. Dit gaf aan de vergezigten iets zeer eigenaardigs. Overal lagen oude en nieuwe gebouwen, soms die eeuwen geheugden, soms die nog den tijd kenmerkten, dien wij

beleven. Rondom de oude ridderlijke verblijven, of abtdijen, zwaar geboomte, door slingerplanten liefelijk aan elkander verbonden. De pachthoeven, de kleinere woningen van árbeiders, hadden vaak òf druiven-, òf vijgenboomen, die ze bedekten alsof men de spreuk der Heilige Schrift zich wilde herinneren, hoe liefelijk het is te wonen onder den eigen vijgenboom en druivenstok. De geheele landouwe blijft steeds heuvelachtig; van daar, dat wij uit de valeijen opwaarts klommen om spoedig weder af te dalen. Hier en daar kwamen wij door eenig dorp, gewoonlijk stadsgewijze gebouwd. — Soms kozen wij een bevallig plekje, om wat uit te rusten, en ons in een der schoonste vergezigten te verlustigen. Zoo zullen wij een paar uur gewandeld hebben, toen wij aan de overzijde de zee naderden. Ik ontveins niet, dat ik zelden meer getroffen ben door eenig heerlijk gezigt, op eene kalme zee als op deze zee, terwijl zich de prachtige krijtbergen aan onze voeten uitbreidden. Een rijk dorp, met villas omringd, lag hier aan het strand, naar de linkerzijde vormde de zee een, door witte krijtbergen afgesneden boezem. Naar de regter zijde stapelden zich donkere rotsen op elkander. Wij volgden een voetpad langs zee, dat door weilanden heenliep — een concert liet zich hooren uit een der villas, strijk- en blaasinstrumenten, heerlijk in de vrije natuur klinkende, over al de heuvels heen. Nog lang volgde ons de wegstervende muzijk. — De zee bespoelde nu aan onze voeten de zwarte rotsbergen, die hare woede eeuw in eeuw uit verduurden.

De avondzon bescheen haar. De weg ging over rots en klip steeds voorwaarts. — Altijd schoone groepen van, met eiloof omgeven boomen, of van rotsen door slingerplanten omkransd. Soms eene eenzame villa, alsof zij uit de ruïnen van vroegere gebouwen, of door de zee gesloopte rotsen was daargesteld. Het werd al duisterder, maar de lucht was zoo zacht, dat wij wel den nacht onder eene rots, die ver uitstak, hadden willen doorbrengen. Ik had het zoo gaarne gedaan. — Maar wij moesten nog door het avondlicht voort tot Ventnor. Daar was voor ons eerst de rust.

In het half duister kwamen wij nog door een dorpje heen, eenig, sierlijk onder hoog geboomte gelegen. Het was niet ver van Ventnor. Daar nam ons de eerste herberg, in het kleine stadje, vriendelijk op.

Moede wandelaars zoo als wij waren. Onze togt had omstreeks zes uren lang geduurd.

BOEKAANKONDIGING.

Handboek der geschiedenis van het vaderland, door Mr. G. Groen van Prinsterer. *Derde druk. Eerste gedeelte. Amsterdam*, H. Höveker. 1863. Prijs *f* 2.10.

> Hat die Kirche Christi in dem Volksgeiste feste Wurzeln, so ist das Volk ein Christliches, mag auch das rechtliche Verhältniss zwischen Staat und Kirche ein so loses und lockeres sein, als es will.
>
> Fabri.

Het doel van den geschiedschrijver moet in de eerste plaats zijn, den lezer door een getrouw verhaal van het verleden te oriënteren in het tegenwoordige, en ik geloof niet, dat iemand onder ons zal durven beweren, dat de schrijver van het aangekondigde werk dit doel heeft gemist. Is het niet de heer Groen van Prinsterer, die ons het eerst een naauwkeurig verhaal gaf van die onbekende 18de eeuw, een tijdvak, dat in onzen schooltijd tamelijk luchtig werd behandeld. Het was of de historische kennis van den onderwijzer ophield bij het jaar 1713, den vrede van Utrecht, en eerst na 1795 kreeg hij weêr moed. En geen wonder! het tijdvak, dat het Handboek aanduidt als dat van den tachtigjarigen afval, heeft eene drukkende atmospheer, waarin zich de geschiedschrijver vóór hem liever niet had bewogen. Er is iets materialistisch in dien tijd, iets stoffigs, dat ons onwillekeurig aan de platen van Hogarth herinnert. De menschen uit den grafelijken tijd en den

tachtigjarigen oorlog leven, maar de platen van den pruikentijd doen ons altijd glimlagchen; en het is moeijelijk om niet te gaan twijfelen, of er onder die verbazende pruiken waarlijk vrome Christenen konden wonen.

Er behoorde dus moed toe, om eene getrouwe geschiedenis van dien tijd te geven, en de jaren 1713 en 1795 met elkander in verband te brengen. Daarvoor zijn wij den schrijver dus in de eerste plaats onzen dank schuldig; doch de heer Groen heeft zich een hooger doel gesteld, dan hetgeen wij hierboven vermeldden. „Indien ik," zoo lezen wij in de voorrede van den tweeden druk, „bij de voltooijing van dit Handboek der geschiedenis van het Vaderland, in bijzonderheden trad over het ideaal, dat ik mij voorgesteld, over den arbeid dien ik aan de verwezentlijking besteed heb, over het gevoel van onvoldaanheid, nu ik wat ik lever met hetgeen ik zou wenschen geleverd te hebben, vergelijk: dan zou deze voorrede eene breedvoerigheid verkrijgen, die ik, om meer dan ééne reden, als ongeraden en overtollig beschouw. Ik bepaal mij dus bij de opmerking, dat ik eene levensschets van het Nederlandsche volk, in de grondtrekken zijner menigvuldige lotwisselingen, bedoeld heb." In die woorden geeft de schrijver ons dus zelf de maatstaf in handen, waarmede hij verlangt dat zijn werk zal worden beoordeeld. Zijn ideaal was eene levensschets van het Nederlandsche volk te geven, den Nederlander zijn volk tot voorbeeld te stellen.

Heeft de heer Groen dat ideaal verwezentlijkt? Dat is de groote vraag, waarop de hooggeachte schrijver misschien ook wel ons antwoord zal willen vernemen. Wij zeggen van ganscher harte: ja. Hiermede bedoelen wij echter niet, dat wij het in alle opzigten met de historische beschouwingen van het Handboek eens zijn, ofschoon wij op den voorgrond stellen, dat wij ons niet bevoegd rekenen die zienswijzen te bestrijden. Maar het ideaal, dat zich de heer Groen voorstelde, is een levensbeeld van ons volk, in groote trekken geteekend, en dat ideaal heeft hij geleverd. Van dien tijd af, dat Nederland in de Christelijke Kerk werd opgenomen, dat

het door Willebrord gedoopt onder het toezigt kwam van den Bisschop van Rome, den servus servorum Dei, zoo als Gregorius I zich had genoemd in tegenstelling van den patriarch van Constantinopel, van dien tijd af dat Nederland een Christelijk volk werd, leidt ons de schrijver door zijne geschiedenis heen, en houdt steeds zijn belangrijk motto in het oog.

Misschien had het eerste gedeelte, het tijdperk der middeleeuwen, iets uitvoeriger kunnen zijn; die bedenking hebben wij ten minste wel eens hooren maken; doch van het standpunt van den schrijver kan zij volkomen worden opgelost. In de eerste plaats moet men niet uit het oog verliezen, dat de heer Groen in zijn leermeester Bilderdijk ook op het historisch gebied een voorganger had, en dat juist dit tijdperk, zoo belangrijk met betrekking tot onze taal en letterkunde, door Bilderdijk was behandeld; maar in de tweede plaats is de heer Groen een staatsman, die zich natuurlijk meer de beschrijving der ontwikkeling van den Nederlandschen Staat ten doel moest stellen, waarvan vóór het jaar 1428 niet zeer veel kan worden gezegd.

Wanneer wij dus betreuren, dat het eerste gedeelte van het Handboek zoo veel korter is dan de volgende, dan kunnen wij hierin geene fout zien van het werk, maar niet meer dan een gemis, eene beknoptheid, die ons niet mag bevreemden.

Zoodra het kind man is geworden, zijne belijdenis heeft uitgesproken en zijn intreê gedaan in het politieke leven, wordt hij door den heer Groen met de grootste zorg gevolgd.

In de opdragt zijner Nederlandsche historiën aan Prins Frederik Hendrik zegt Hooft: „Voorwaar, de Poëzij, wijd afweidende dikwijls, niet alleenlijk van de waarheit, maar ook van haaren schijn, vermeet zich de menschelijke gemoeden met lust tot lof t' ontfonken, en hunne gedachten uit het slijk ten heemel te voeren. Jaa, de slordigh (doorgaands) gedichte deunen, Romans geheeten, hebben (naar dat men leest) den Markgraaf van Pescara, Fernando d' Avolos, in zijn jonkheit zoo dorstigh naar de vermaartheit gemaakt, die hij in 't groen-

ste zijner manlijke jaaren bejoegh. Wat vuur, wat vlam van ijver naa gloory gelooven wij dan, dat in een' rechtschaape borst een stemmighe History zal stooken? booven al, zoo zij de zaaken onzer eeuwe, de vroomheit onzer eighene Landsluiden, meedeburgheren, bloedtverwanten ter baane brengt? Want de luister van de dappere daaden der geenen, die eenen yghelijke naast bestaan, ontsteekt een ziel, waarin slechts van eedelzinnigheit een geinster glimt, met een gloedt van graatigheit, om hen in weldoen t' achterhaalen oft verbij te streeven."

Die woorden kwamen mij voor den geest, toen ik het Handboek opnam, om deze aankondiging te schrijven. De heldentijd van ons volk trekt zelfs de aandacht van den vreemdeling.

Doch laat ons niet vergeten wat aan dat tijdvak voorafging. Er is een feit in onze geschiedenis, een heerlijk feit, dat onze geschiedenis in twee deelen scheidt en dikwijls onjuist is beoordeeld; ik bedoel den beeldenstorm. Dat feit moet zich in het leven van een iegelijk onzer individualiseren. Voor hem, die dat feit heeft doorleefd, wiens hart werd gereinigd van al zijne doode idealen, en wiens blik gerigt werd op het Beeld van den Onzienlijke, m. a. w. voor hem, die door Gods genade een Nederlander werd, is het Handboek van de Vaderlandsche geschiedenis een onmisbaar boek.

April 1863. W. van der Jagt.

Die Verhandlungen des zwölften deutschen evangelischen Kirchentages zu Brandenburg a. d. H. in September 1862. *Berlin* 1862. 8o. 174 *bls. Prijs f* 1.55.

Professor van Oosterzee zond mij onlangs dit boek ter aankondiging in dit tijdschrift toe, waarschijnlijk omdat hij zelf door bezigheden over bezet was, en omdat ik het voorregt heb gehad zelf in persoon deze vrije zamenkomst van christelijke mannen Duitschland's bij te wonen. Ik kan het in gemoede zeer aanbevelen aan elken christelijken landgenoot, die Duitsch leest. De

dáár door de edelste geesten besproken onderwerpen zijn met geringe wijziging, ook van volle toepassing op onze Nederlandsche toestanden. Op drie uitvoerig behandelde themata vestig ik inzonderheid de aandacht.

1°. *De* VOLKSCHOOL *in haren levendigen samenhang met de geheele Christelijke gemeente.* Prof. Flashar, zelf een ervaren schoolman, leidde de gedachtewisseling door een grondig, mannelijk stuk in. Vele schoolmannen en predikanten lieten zich hooren. Daar was voor ons Nederlanders groote stof tot leering, tot beschaming, tot verootmoediging. Eene groote blindheid en bevangenheid heeft de toongevende magten ten onzent in dit allergewigtigst punt het regte spoor sints lange doen missen. Het wordt voor ieder, die land en volk lief heeft, hoog, hoog tijd, dat wij het dwaalspoor verlaten. Bijbel en Christendom zijn van onze volkschool zooveel doenlijk, verbannen — de gevolgen van zulke nationale verloochening van den Heiland der wereld zullen niet uitblijven. Geene stem werd er onder die vele honderde Duitsche mannen gehoord, die ook maar uit de verte met ons Staats-school-systeem sympathiseerde, die het niet strengelijk zou afkeuren.

2°. *Over de verpligting der Kerk tot strijd tegen de hedendaagsche tegenstanders des geloofs in hare beteekenis voor de eigene opbouwing der gemeente.* Hierover sprak met bezielende voordragt de beroemde Dr. Wichern. Hij schilderde het toegenomen ongeloof in alle standen met levendige kleuren. Hij wees op de daarmede hand in hand gaande toenemende onzedelijkheid, inzonderheid de onkuischheid. Hij verdeelde de geloovigen in twee groote groepen, die der *vreesachtigen* en der *moedigen.* Gelijk de middeleeuwsche Christenen den strijd in de kloosters ontweken, zoo doen het zeer vele hedendaagsche op andere wijs. Zij vlugten in eene soort van Protestantsche kloosters, als daar zijn: het *Piëtismus*, het *Chiliasmus*, het *Baptismus*, het *Methodismus.* Teregtwijzing van dezen. Opwekking ten heiligen moedigen strijde. Middelen en voorslagen daartoe. Mij drong het door merg en been. Eene interessante discussie volgde, die men hier kan nalezen.

3°. *Over de onwetendheid in Christelijke dingen in hare beteekenis voor de tegenwoordige ongodsdienstigheid.* Dr. Kögel uit 's Hage had hier het inleidend woord. Zijne woorden waren hamerslagen en pijlen met diep-indringende weerhaken. Hij beschouwde met verwonderlijke kennis van Duitschlands literatuur, pers, zeden, achtereenvolgens het Christelijk geloof ten aanzien der *beschaving*, der *wetenschap*, der *sedelijkheid;* schilderde geleerde, industriële en landbouwende standen in karakteristieke typen, verspreidde een heilig licht over alles, en gaf de middelen tot herstel aan de hand. Ruim twee uren lang hing de gansche vergadering aan zijne lippen. Menig puntig, humoristisch woord verwekte een glimlach; maar diep in de conscientie drongen zijne wekstemmen tot erkentenis van deze treurige toestanden, tot hooger trouw in belijdenis en wandel. En toen na eenige sprekers Kögel andermaal het woord kreeg, stond op zijn voorslag geheel de vergadering op, en sprak hem luide de oude apostolische geloofsbelijdenis na. Dit was het hoogste punt van den Brandenburger Kerkedag, en zal bij velen als bij mij een onuitwischbaren indruk hebben nagelaten.

Voorts kan de lezer zien, wat mannen als Hoffmann, Nitsch, Schmieder, Herrmann, ook buitenlandsche, Fransche, Engelsche, Noord-Amerikaansche en Nederlandsche stemmen (Is. Capadose en L. J. van Rhijn) hier gesproken hebben. Niemand zal vertrouw ik het boek onvoldaan uit de hand leggen en velen zullen den wensch uiten: mogten wij ook in Nederland zulk een kerkedag, overeenkomstig onze toestanden en behoeften, eens aanschouwen!

L. J. van Rhijn.

BUITENLANDSCHE BERIGTEN.

Engeland. — *De zaak van Dr. Colenso.* — De beweging, die door het werk van bisschop Colenso tegen de boeken van Mozes en Jozua is teweeg gebragt, blijft nog even levendig. De boeken en brochures die dit werk wederleggen, worden bij tien-, misschien wel bij honderdtallen vermenigvuldigd; ook de kerkelijke ligchamen waarmede de rationalistische bisschop in betrekking stond, zijn niet werkeloos gebleven. Een der groote genootschappen van het land, dat »voor de verbreiding van het evangelie in het buitenland," waarvan Dr. Colenso als bisschop een der vice-presidenten was, heeft hem formeel zijn ontslag gegeven en besloten dat de fondsen, die het jaarlijks in zijn diocese van Natal besteedt, voortaan door eene speciale commissie zullen beheerd worden. De convocatie of synode der Anglikaansche kerk heeft met algemeene stemmen zijne gevoelens veroordeeld; de geestelijken van de meeste kerspellen doen in massa hetzelfde, en ook de bisschoppen en aartsbisschoppen hebben het stilzwijgen gebroken. In een gemeenschappelijk schrijven hebben zij hunnen kollega voorgesteld, dat, aangezien hij naar zijne eigene verklaring gewetenshalve niet meer sommige artikelen van de Geloofsbelijdenis en tucht der kerk kon onderschrijven, daaruit voor hem de zedelijke pligt geboren was om zijn ontslag te nemen. Dit verzoek, dat zoo liefderijk is, dat het zwak zou kunnen schijnen, zelfs in de oogen van de wereldlingen, was door al de prelaten der drie vereenigden rijken, slechts twee of drie uitgezonderd,

onderteekend. Dr. Colenso heeft echter daarop een formeel weigerend antwoord gegeven, hetwelk hij hierop grondt, dat zoo hij voor zijne betrekking bedankte, hij dan daarmede zou erkennen dat hij verkeerd gehandeld had, terwijl hij integendeel meent de kerk eene dienst te hebben bewezen. Thans gelooft men, dat zijn superieur, de koloniale bisschop van de Kaap, hem bij een der geregtshoven van de koningin zal aanklagen; er schijnt echter veel onzekerheid te bestaan aangaande den weg dien men in deze beklagenswaardige zaak te volgen heeft.

FRANKRIJK. — *Voorbereidende Theologische school.* — In de eerste maanden van dit jaar is te Montpellier eene voorbereidende theologische school ter opleiding van kweekelingen voor de protestantsche fakulteit op echt evangelische grondslagen opgerigt.

— *Jaarfeesten van Godsdienstige Genootschappen.* — De jaarfeesten zijn dit jaar in Parijs op zondag 12 April met een bidstond geopend, waarbij onderscheidene predikanten het woord hebben gevoerd.

Genootschap voor de Zondagscholen, (13 April). — Frankrijk telt tegenwoordig omtrent 660 Zondagscholen met 33,000 kinderen. Het Genootschap geeft geregeld boeken uit, die veel aftrek hebben. Het heeft 22.565 frs. uitgegeven en 21.524 ontvangen. Te kort frs. 12.000.

Fransch en Buitenlandsch Bijbelgenootschap, (30 jaar, 13 April). — Na eene treffelijke rede over den triomf des Bijbels op al zijne aanvallers, door Ds. G. Monod, bragt de secretaris het verslag uit. Het Genootschap heeft in het laatste jaar gedrukt 25.342 Bijbels en 62.861 Nieuwe Testamenten; en verspreid 16.749 Bijbels en 70.260 Nieuwe Testamenten. Daarenboven heeft het Engelsch Bijbelgenootschap in Frankrijk verspreid 76.500 Bijbels en Nieuwe Testamenten. Het Fransche genootschap bezit slechts 2 kolporteurs. In 30 jaren zijn verspreid ruim *twee millioen* Bijbels en Nieuwe Testamenten. Inkomsten frs. 67.680, uitgaven frs. 71.213 Te kort frs. 179.

Genootschap voor de geschiedenis van het Fransch Protestantisme, (11e jaar, 14 April). — In eene belangrijke rede

onderhield de heer Read de vergadering over de uitgaven der werken van Kalvijn, en over de onderneming van Bauer, Reuss en Cunitz om eene komplete uitgave te bezorgen van al de schriften van Kalvijn. Van deze uitgaaf zal in iedere konsistoriale bibliotheek een exemplaar worden geplaatst.

Godsdienstig Traktaatgenootschap, (41e jaar, 14 April). — Het heeft in het laatste jaar verkocht 541.392 traktaatjes. Van den Almanach des bons conseils wordt eene oplage gedrukt van 200.000. De »Ami de la Jeunesse" telt 11.000 inteekenaars. De *Bibliothèque des familles* bestaat reeds uit 10 deelen. »Rosa" is vijf malen herdrukt. Inkomsten frs. 111.800. Uitgaven frs. 99.400. Totaal te kort frs. 36.500.

Protestantsch Bijbelgenootschap van Parijs, (43e jaar, 15 April). — Deze heeft in het laatste jaar verspreid 14.285 Bijbels en Nieuwe Testamenten. Inkomsten frs. 78.245. Uitgaven frs. 52.846. — Batig saldo frs. 25.399. De schuld is echter grooter. — Het *Vrouwen-hulpgenootschap* heeft 741 bezoeken gedaan in 77 gezinnen, en heeft frs. 828 in de algemeene kas kunnen storten.

Protestantsch Stuivergenootschap, (15e jaar, 15 April). — De heer G. Eynard was er de stichter en lang voorzitter van. Hij legateerde het 10.000 frs. Het Genootschap heeft in het laatste jaar gekollekteerd frs. 20.683, die alle onder verschillende Genootschappen verdeeld zijn.

Evangelisch Genootschap van Frankrijk, (30e jaar, 15 April). — Het Genootschap heeft in dienst gehad 16 Evangeliedienaren, 9 evangelisten en bijbellezers en 36 onderwijzers en onderwijzeressen. Het heeft gedurende zijn bestaan gesticht 9 gemeenten, 6 van de belangrijkste Evangeliesch posten, die nu door het Centraalgenootschap zijn bezet; meer dan 20 gemeenten ondersteund, vele jaren lang 2 Normaalscholen onderhouden, het Evangelie in vele departementen gebragt waar het onbekend was, in Parijs twee voorsteden geëvangeliseerd en vele thans bestaande gemeenten doen ontstaan, eene menigte kerken en kapellen gebouwd, en voor de Evangeliesatie van Frankrijk frs. 3.580.000 besteed; het geloof verbreid, en eindelijk vele zielen tot Christus gebragt. Inkomsten frs. 142.331. Uitgaven frs. 139.328. Nog een te kort van frs. 15.000. (*Word vervolgd.*)

ZWITSERLAND. — *Onverdraagzaamheid jegens de Joden.* — Hoewel drie vierde gedeelten van het Helvetisch grondgebied voor de Joden toegankelijk zijn, bestaan er toch nog kantons die hen uitsluiten, en alzoo hardnekkig blijven vasthouden aan verjaarde wetten, welke slechts barbaarsche tijden waardig zijn. Deze wetten hebben het sluiten van een traktaat met Perzië doen mislukken, zij bemoeijelijken ook dat met België en Frankrijk. Te meer verblijdend is het daarom te vernemen, dat nu korteling de groote Raad van het kanton St. Gallen met overgroote meerderheid gestemd heeft voor de vrije vestiging van Israeliten en de onbelemmerde uitoefening hunner eeredienst.

ITALIË. — *Bijbelkolportage.* — Het is niet onbelangrijk te weten dat het Britsch- en Buitenlandsch Bijbelgenootschap verleden jaar 30, en het Schotsche 13 kolporteurs met Bijbels, Nieuwe Testamenten en traktaatjes naar Italië hebben gezonden en aldaar hebben laten arbeiden. De laatste alleen hebben 5000 Bijbels en Nieuwe Testamenten verkocht en 50,000 brochures en traktaatjes verspreid.

— *Tegen de wereldlijke magt van den paus.* — Pater Passaglia geeft te Turijn onder den titel van »La Pace" een tijdschrift uit, dat tot hoofdorgaan moet dienen van de bestrijding der wereldlijke magt van den pauselijken Stoel door de Katholieke geestelijkheid.

WEIMAR. — *Christelijke werkzaamheden.* — Weimar, de hoofdstad van het Groothertogdom van dien naam, dat in de vorige eeuw het Duitsch Athene werd geheeten, ter oorzake van zijn groot aantal beroemde letterkundigen, welke de vorsten van dit land naar hun hof hadden gelokt, onderscheidt zich op dit oogenblik door eenige Christelijke werkzaamheden, welke wij te liever vermelden, omdat de beroemde schrijvers die binnen hare muren woonden, niet altijd het evangelie zochten te verbreiden. Met dat doel is er een genootschap tot stand gebragt om de Protestanten van Salzburg te hulp te komen in het aanbouwen van kerken. Het heeft een adres aan alle kunstenaars in Duitschland gerigt, met verzoek om eenige voorwerpen, ten einde daarvan eene ver-

loting ten voordeele van die zaak te maken. Uit alle deelen van Duitschland worden vele bijdragen ingezonden, en zelfs eenige Roomsche kunstenaars schijnen door hunne milddadigheid de misslag van den aartsbisschop Firmian te willen uitwisschen die, nu 130 jaren geleden, 22000 Protestanten uit Salzburg verdreef. — Een ander werk is het genootschap voor de kinderen, dat bewaar- en andere scholen oprigt en zich het lot van weezen, van verlaten en verwaarloosde kinderen aantrekt.

Saksen. — *Zending onder de Joden.* — Het zendeling-genootschap van dit land, dat geen zendeling voor zijnen arbeid onder de Joden heeft kunnen vinden, begunstigt nu de pogingen van Ds. Becker van Koningsbergen, die zich alle jaren naar de Leipziger mis begeeft, alwaar hij zonder veel gerucht te maken onder de Israëliten het evangelie verkondigt, die om handelszaken in deze stad komen. Op aanvraag van het zendelinggenootschap heeft het gouvernement den heer Becker gemagtigd om elk jaar drie openbare lezingen te Dresden te houden.

Oostenrijk. — *Stichting eener Protestantsche gemeente te Salzburg.* — Den 29en Maart ll. heeft er eene belangrijke plegtigheid in Salzburg plaats gehad. De Protestantsche inwoners hebben zich tot eene gemeente gekonstitueerd. Zij zijn in eene zaal van het stadhuis bijeengekomen, alwaar eerst de godsdienstoefening werd gehouden, onder de leiding van Ds. Schricker van Ortenburg; vervolgens hebben zij een presbyterie gekozen. Dit hebben nu de in 1731 tegen de Protestanten van dit land genomen maatregelen uitgewerkt. Bij den eersten straal van godsdienstvrijheid vereenigen zij zich tot eene gemeente en bewijzen dat het Woord van God sterker is dan de menschen.

Moravië. — *Overgangen tot de Evangelische kerk.* — In Bordowitz, eene gemeente in Moravië, hebben 14 gezinnen zich bij den pastoor der gemeente begeven om voor hem, volgens het gebruik in dergelijk geval en overeenkomstig de wet van het land, de verklaring af te leggen dat zij vaste-

lijk besloten waren de Roomsche kerk te verlaten en tot de Protestantsche kerk over te gaan.

BOHEMEN. — *Gedenkteeken voor Huss en Hieronymus van Praag.* — De Protestanten van Praag en met hen vele liberale Katholieken zijn van voornemen een gedenkteeken op te rigten, die te gelijkertijd aan eene Christelijke heldhaftige standvastigheid en aan eene daad van schrikbarende onverdraagzaamheid doet gedenken. Een zeer groot blok granietsteen dat men onlangs digt bij Constantz, bij het maken van een spoorweg, aan het licht heeft gebragt, zal gewijd worden aan de nagedachtenis van Johannes Huss, ter plaatse zelve alwaar die beroemde belijder der waarheid op bevel van het Concilie den 6en Julij 1415 werd verbrand. Dit monument zal geen ander sieraad dragen dan aan de eene zijde den naam van den martelaar met de dagteekening van zijn dood en aan de andere zijde den even onvergankelijken naam van zijn discipel en medemartelaar Hieronymus van Praag.

SYRIË. — *De Protestantsch-Armenische Gemeenten.* — De Protestantsch-Armenische Gemeenten hebben op onderscheidene plaatsen onlangs aangevangen de kosten voor hare godsdienst en het traktement der leeraren uit eigene middelen bijeen te brengen. Dit is eene des te belangrijker schrede vooruit, naardien de gedrukte toestand van den Amerikaanschen Raad voor zendingen, die jaarlijke eene som van 450,000 dollars voor zijne zendelingen moet bijeenbrengen, gedurende den tegenwoordigen Amerikaanschen krisis niet toelaat, zoo veel voor de Armenische zending te doen, als hij vroeger kon doen. Natuurlijk zijn de door de arme gemeenten gegeven bezoldingen slechts zeer gering. Zoo ontvangt de nieuwe geordende en door den ouden zendeling Hamlin ingezegende Protestantsche Armenische leeraar te Adabazar van zijne gemeente eene jaarwedde van nog geen *f* 200 en het inkomen van den nieuwen Protestantsch-Armenischen leeraar van Broessa is niet veel hooger. — Blijkens de laatste mededeelingen van den Missionary Herald onderhoudt de Amerikaansche Raad tegenwoordig onder de Armeniërs 22 zendingsposten, waarvan 4 in Europa, 5 in het noorden van Syrië en de overige in Klein-Azië en Armenië zelf. Op

deze 22 posten arbeiden 35 zendelingen, die meest alle gehuwd zijn, inlandsche leeraars en predikers 27; inlandsche helpers (diakenen en kolporteurs) mede 27; onderwijzers 61. Van georganiseerde gemeenten zijn er 43 aan de zending verbonden, waarin 2027 mannen en vrouwen als gemeenteleden in alle kerkelijke regten deelen. Te Kharpoet in Armenië bestaat een theologisch seminarie met 24 kweekelingen. Nog zijn er 117 elementaire scholen met 3473 leerlingen in vollen gang. Behalve in deze ontvangen nog op vele plaatsen de volwassenen in avondscholen onderrigt. De zendingsdrukpersen in Konstantinopel en Smyrna hebben in het laatste jaar ruim 8,300,000 bladzijden druks uitgegeven, waarvan 2,840,000 bladzijden der Heilige Schrift in onderscheidene talen. De vorming van gemeenten gaat op de meest verblijdende wijze voort in Aintab, Marasch en Oerfa, en derhalve in eenige der distrikten van Syrië, die onder de leiding van den reeds lang beproefd bevonden zendeling Schneider staan.

CHINA. — *De Fransche zending opgeheven.* — De Fransche zending in Noordelijk China is tengevolge der woedende cholera opgegeven moeten worden. Onder de zendelingen en hunne gemeenten heeft deze ziekte vele slagtoffers gemaakt. In Peking, alwaar het den eenigen evangelischen zendeling Lockhardt (niet als zendeling, maar als geneesheer) gelukt is zich te vestigen, woedt deze ziekte vreeselijk onder hooge en lage standen.

LIBERIA. — *Vooruitgang der zending.* — Deze zending, die in 1832 door den Amerikaanschen zendeling Cox gesticht is, omvat eene uitgestrektheid van omtrent 200 mijlen, verre buiten de grenzen van het Gemeenebest van Liberia. Het werk is er zeer goed gevestigd; het is een kerspel dat zijn bijzonderen Protestantschen bisschop heeft, benevens zijne distrikten, in posten en onderhoorigheden verdeeld. Het zendelingshuis te Monrovia bloeit voortdurend. Men telt op dit arbeidsveld 1 bisschop, 26 herders en leeraars, 1392 gemeenteleden en bijna 100 doopkandidaten. De werkscholen ten getale van 19, worden door ongeveer 600 leerlingen bezocht, en de Zondagsscholen door omstreeks 1000 kinderen of volwassenen. In een bijzonder seminarie bereiden zich

9 jeugdige negers tot het predikambt onder hunne landgenooten voor.

ZUID-AFRIKA. — *Nieuwe zendingspoging bij de Shiré.* — Na den dood van bisschop Mackenzie en zijn begeleider aan den Shiré in de door Livingstone jongst ontdekte streken aan het zuideinde van het meer Nyassa, hebben de universiteiten van Oxford en Cambridge besloten aldaar eene nieuwe proef te nemen. Zij hebben bereids een anderen bisschop met twee broeders uitgezonden om de opengevallen plaats in te nemen en de zoo ongelukkig begonnen zending aan den Shiré te hernieuwen.

NOORD-AMERIKA. — *Jubelfeest van den Heidelbergschen katechismus.* — Van 17 tot 23 Januarij heeft men te Philadelphia in Noord-Amerika het driehonderdjarig feest van den Heidelbergschen katechismus gevierd. Daartoe hadden zich omtrent vijfhonderd leeraars uit de Vereenigde Staten, onder welke vele van Hollandsche en Duitsche afkomst, vereenigd. Bidstonden, predikatiën, op het onderwerp van het feest betrekking hebbende, en gemeenschappelijke avondmaalsviering, hadden op 17 en 18 Januarij, een Zaturdag en een Zondag, plaats. Op Maandag den 19den vingen de kerkelijke wetenschappelijke verhandelingen aan, waarbij Dr. Nevin, professor aan het theologisch seminarie te Mercersburg, presideerde. In den loop dezer verhandelingen werden niet minder dan 20 grootere en kleinere geschriften, die op dit feest betrekking hadden, overgelegd, onder welke „Herzog, der Schweizerische Reformator;" Ullmann, der Heidelberger Katechismus in den Pfalz;" „Kieffer, das theologische System vom Heidelberger Katechismus;" „de Witt, de Heidelbergsche katechismus in de Hollandsch Gereformeerde Kerk." — Van Alphens »Geschiedenis en letterkunde van den Heidelbergschen katechismus en zijne invoering in de Nederlanden" is door Prof. Berg in Nieuw-Brunswijk in het Engelsch overgezet.

Dood van Dr. Lyman Beecher. — Den 10den Januarij l. l. is te New-York een man overleden, welke de Vereenigde Staten lang voor een hunner welsprekendste predikers hadden gehouden, Dr. Lyman Beecher, vader van Mevr. Beecher Stowe, schrijfster der Negerhut, en van den

Eerw. Henry Ward Beecher, predikant te Brooklijn, die van de redenaarsgaven van zijn vader schijnt geërfd te hebben. Sedert jaren geroepen om eene der Presbyteriaansche kerken van Boston te bedienen, heeft hij daar het unitarisme, dat destijds in die stad de overhand had, zware slagen toegebragt. Zes leerredenen tegen de onmatigheid, die door hem op onderscheidene plaatsen zijn uitgesproken, worden in zijn land nog voor meesterstukken van welsprekendheid gehouden. Sedert een tiental jaren was hij rustend, en hij had bij zijn overlijden den ouderdom van 87 jaren bereikt. Hij heeft elf kinderen gehad, zeven zonen en vier dochters. De eersten zijn alle Evangelie-dienaren geworden en op één na nog alle in leven.

— *Dood van Prof. Robinson.* — Den 27sten Januarij is mede te New-York overleden Dr. Edward Robinson, professor in gewijde letterkunde aan een theologisch seminarie in deze stad, en schrijver van een der geleerdste en beroemdste werken over de gewijde aardrijkskunde. Om dit boek te vervaardigen, dat nu twintig jaren geleden, tegelijk in Duitschland, in Engeland en in de Vereenigde Staten onder den titel van Bijbelsche Navorschingen in het licht kwam, had hij twee reizen gedaan en een vrij lang verblijf gehouden op het Europeesch vasteland, en vooral in Palestina. Sedert hield hij zich zorgvuldig op de hoogte der wetenschappelijke navorschingen van dit zelfde onderwerp, en was voornemens ook den uitslag daarvan in een nieuw werk uit te geven. Hij heeft nog vele andere werken geschreven, die allen ten doel hebben om de Bijbelstudie te vergemakkelijken. Aan zijne groote geleerdheid paarde hij eene levende godsvrucht, groote zedigheid en eene zeldzame onbaatzuchtigheid. Sedert lang aan de redaktie verbonden van een der belangrijkste godsdienstige tijdschriften van zijn land, de New-York Observer, heeft hij nimmer het honorarium willen ontvangen, waarop hij aanspraak had, maar stond dat edelmoediglijk af voor behoeftige studenten, die hij geschikt achtte om de zaak des Evangelies te dienen.

— *Dood van Dr. Robert Baird.* — Den 15den Maart is te Yonkers, aan de boorden van den Hudson, in het 66ste jaar zijns levens overleden de Eerw. Dr. Robert Baird. Na de eerste jaren van zijne Christelijke werkzaamheid aan zijn land

te hebben gewijd en daarna in 1835 in Europa gekomen te zijn, waar hij onderscheidene jaren heeft doorgebragt, keerde hij naar Amerika terug, alwaar hij benoemd werd tot secretaris van een der grootste genootschappen van Evangelisatie, „de Christelijke Amerikaansche en Buitenlandsche vereeniging,” waaraan hij zijne krachten en gaven heeft toegewijd. Hij heeft onderscheidene belangrijke werken geschreven.

SANDWICHS-EILANDEN. — *Teruggang.* — Men berigt van deze eilanden, dat aldaar de vroeger vermelde opwekking weder voor eene grootere laauwheid onder de gemeenteleden schijnt plaats te maken. Wel maken de Roomschen daar nog geene groote vorderingen. De Fransche Bisschop, die onlangs met een tiental geestelijken op Hilo was en daar veel kerkelijke praal met muziek, wedspelen en maaltijden aan den dag legde, heeft slechts het gepeupel der inlandsche bevolking kunnen tot zich trekken. Deze bevolking zelve neemt echter hoe langer hoe meer af. Chinezen, die daar in nog grooter aantal zijn dan Europeanen en Amerikanen, nemen bezit van de landerijen en huizen der Kanakken, en een basterd geslacht groeit er op, dat meestal slechts de ondeugden, maar niet de deugden der vaderen schijnt geërfd te hebben. De inlandsche geestelijkheid blijkt onbekwaam te zijn om de kerkelijke verdorvenheid te keer te gaan, en de regering waakt er zorgvuldig voor, dat geene vreemde zendelingen en geestelijken de invloedrijkste plaatsen innemen.

MARKIEZEN-EILANDEN. — *Zendingsarbeid door Zuidzee-eilanders.* — Op deze groep arbeiden thans bruine zendelingen van het Hawaïsche zendelinggenootschap, zonder leiding van een Europeschen zendeling. Men ontmoet aldaar den naam van een Eerw. Kekela, Kauwealoha, Kaiwi, enz. Zij hebben echter nog weinig uitgerigt. Ook schijnen groote hongersnooden en gedurige oorlogen hunnen arbeid daar grootelijks te belemmeren. Een Engelsch geestelijke, die de zendelingen op de Markiezen-eilanden heeft bezocht, geeft hun overigens wel een goed getuigenis, maar is toch van gevoelen, dat de opperleiding van een Europeesch zendeling zeer wenschelijk zou zijn.

25 April 1863. T. M. LOOMAN.

CORRESPONDENTIE EN BERIGTEN.

AAN ALLE VRIENDEN DER UITBREIDING VAN GODS KONINGRIJK.

Sints eenigen tijd heeft zich ook te Zaandam eene Vereeniging ter Verbreiding der Waarheid gevestigd; zij heeft zich door den goddelijken zegen in het bezit gesteld van een gebouw, ten einde aldaar hare bijeenkomsten te houden, en door eene milde gift van Christelijke vrienden is zij tevens in staat gesteld, de kosten van overdragt en inrigting tot het beoogde doel te bestrijden. Thans gevoelt zij behoefte aan eene bibliotheek, maar is daartoe door eigene middelen niet in staat; zij wendt zich daarom tot allen die belang stellen in de uitbreiding der waarheid, ten einde haar door het toezenden van Christelijke geschriften tot bevordering van dit doel behulpzaam te zijn.

Mogen velen zich daartoe opgewekt gevoelen, alles, ook het geringste zal in dank ontvangen worden door

R. Kramer, *Voorzitter.*
Adres: Heerengracht, te Zaandam.

Eenige leden van de Nederlandsche Hervormde Kerk te Leyden, die naar aanleiding der questie, aldaar tusschen twee Kerkelijke Collegiën gerezen, met vele anderen op nieuw levendig gevoelen van hoeveel belang het is, dat onze Kerk, volgens art. 23 van het Algemeen Kerkelijk Reglement, tot haar regt van zelfstandigheid kome, en ook, hoe noodzakelijk het is, dat er een einde kome aan den halfslachtigen toestand in welken onze Kerk verkeert, zoo lang de scheiding van Kerk en Staat niet op eene wettige wijze, zonder reserves, ook op haar wordt toegepast, — hebben zich in deze aangelegenheid gewend tot de Synode en tot den Koning, op de wijze als in bijgaande copie-adressen is uitgedrukt. Beide adressen

worden, als van gemeenschappelijk belang, der Redactie verzocht te plaatsen, met de broederlijke uitnoodiging, om in deze hoogstgewigtige zaak met de adressanten mede te werken, hetzij door van uwe zijde dergelijke verzoekschriften, of des verkiezende adhaesie aan de onze, in te dienen, hetzij door uwe welwillende pogingen om vele anderen daartoe op te wekken.

AAN DE SYNODE DER NEDERLANDSCHE HERVORMDE KERK.

De ondergeteekenden, leden der Nederlandsche hervormde kerk te Leyden, wenden zich met gepasten eerbied tot uwe vergadering, in eene aangelegenheid, die met het welzijn der gemeente naauw zamenhangt.

Die aangelegenheid is in uwe vergadering reeds het onderwerp van belangstellende overweging geweest, en heeft haar zelfs een geruimen tijd lang, tot zeer onlangs toe, ernstig bezig gehouden.

Die aangelegenheid is de ten uitvoerlegging van art. 23 van het Algemeen Reglement der Ned. herv. kerk, van dezen inhoud: „Het regt tot benoeming van ouderlingen en diakenen en tot beroeping van predikanten berust bij de gemeente."

Uwe vergadering heeft in deze gewigtige aangelegenheid, waarin zij het op eigen oordeel niet geheel wilde laten aankomen, ook dat der lagere kerkbesturen ingewonnen. Wel is het te betreuren, dat na zoo vele inspanning en na zooveel tijd, dat art. 23 niet tot zijn regt is kunnen komen.

Nu zal dan toch de gemeente hare stem niet onafhankelijk en vrij kunnen uitbrengen ter verkiezing der leden van den kerkeraad en ter beroeping van hare predikanten, in zulk een zin namelijk, dat de benoemde leden en beroepen predikanten in waarheid kunnen gezegd worden door de gemeente zelve gekozen te zijn.

Met leedwezen ontwaarden de ondergeteekenden, hoe in tijdschrift en weekblad die treurige afloop werd ruchtbaar gemaakt.

Met leedwezen hebben de ondergeteekenden den gang uwer bemoeijingen ten deze gadegeslagen. Vooreerst zagen zij in uwe vergadering alleen mannen, die geheel onafhankelijk van de gemeente gekozen zijn. Vervolgens zagen zij uwe vergadering zich wenden tot de lagere kerkbesturen, wederom allen mannen die onafhankelijk van de gemeente gekozen zijn. Maar de gemeente zelve, om wier wille alle kerkbesturen zijn en ook uwe vergadering is, werd in deze aangelegenheid niet gekend.

Zoo wordt dan de gemeente beschouwd en behandeld als onmondige kinderen, onder voogden en verzorgers, tot op den tijd, ja tot op welken tijd? want — als een onmondig kind verlangt naar zijne meerderjarigheid, dan weet hij den eindpaal zijner on-

mondigheid nog aan te wijzen, maar als de meerderjarige als een onmondige behandeld wordt en het voorschrift, dat hem de meerderjarigheid verzekert, eene doode letter blijft, waarmede zal hij zich troosten?

Is dan de Hervormde gemeente van Nederland nog zoo weinig eene levende gemeente van Christus te noemen, dat zij uit haar midden noch ouderling en diaken, noch predikant mag kiezen? Waarin bestaat toch heden ten dage onze zoo geprezene vrijheid, die gezegende vrucht der kerkhervorming van voor 3 eeuwen? Eigenlijk alleen hierin, dat wij van alle kerkelijke tucht ontslagen zijn, daar, waar het de leer geldt, maar gebonden, waar het de kerkelijke reglementen geldt.

Uwe vergadering, of wel uwe commissie, heeft zelve erkend, dat het eenerzijds te betreuren is, dat vele rigtingen in onze vaderlandsche kerk zich kruisen, als daar zijn de orthodoxe, de ethisch-irenische, de zoogenaamde Groninger en de moderne rigting. Zij heeft daarmede toch minstens het verlangen uitgesproken, dat er meer eenigheid des Geestes door den band des vredes mogte komen! en dit verlangen spreken ook de ondergeteekenden met geestdrift uit; ja, uwe vergadering wijte het aan die geestdrift, als de ondergeteekenden het wagen, daarbij een weg aan te wijzen, die naar hunne bescheiden meening tot de gewenschte eenigheid belangrijk kan bijdragen.

Die weg is deze: Laat de gemeente tot haar regt komen. Laat zij, ingevolge opgemeld art. 23, vrij en zelfstandig hare ouderlingen en diakenen kiezen, hare predikanten beroepen, om vervolgens van de vrijheid, die ten opzigte der Roomsch-Catholijke kerk in Nederland erkend is, gebruik te maken in hèt regelen van hare eigene kerk.

Zie hier de motiven: uwe vergadering klaagt zelve, dat van de vrijheid in het prediken misbruik gemaakt wordt en men daarin te ver gaat. Dat groote euvel zal merkelijk genezen, indien de gemeente als meerderjarig kan optreden dan zullen vele, vooral jeugdige predikanten de gemeente meer ontzien en haar niet langer als schoolkinderen, die stilzwijgend alles moeten aanhooren en verdragen, behandelen. Als de gemeente zelfstandig en vrij kiest, op zoodanige wijze, dat elk lid onbevreesd zijne stem kan uitbrengen, dan zullen de verborgen gedachten des harten der gemeente van Christus kenbaar worden, en die geopenbaarde gedachten zullen indruk maken, omdat zij den stempel zullen dragen van eerbied en liefde voor de godsdienst en verlangen tot heilige stichting, die den predikers in de oogen zal stralen en de ligtvaardigen tot nadenken zal brengen. Dan zullen er herders gevonden worden, die door de schapen zelven, welke de stem van den oppersten Herder kennen en volgen, tot beschaming gebragt worden, en,

omdat de stem der schapen zedig en zacht is en zich eerder in stille gedragingen dan wel in wijdluftige redeneringen uit, zal zij te krachtiger werken op het gemoed, vooral van jeugdige voorgangers. Laat de gemeente als eene levende gemeente tot haar regt komen en zich met hare kerkelijke belangen bezig houden, en men zal niet meer te klagen hebben over eene onverschilligheid, in zaken, waarin de gemeente slechts lijdelijk had te volgen, zonder te mogen spreken of handelen.

De ondergeteekenden hebben het dezer dagen in de stad hunner inwoning nog met leedwezen ondervonden, tot welke ergernis de miskenning van dat regt tot kiezen leiden kan. Twee collegiën, wier leden elkander, onafhankelijk van de gemeente, kiezen — de kerkeraad en de gemeente-commissie — voeren sedert jaren te zamen een strijd, die eindelijk met een proces bekroond is geworden. Staande dat proces, neemt de kerkeraad den stouten maatregel, om van den kansel te verbieden de collecte, die sedert 50 jaren van wege de gemeente-commissie in de kerk gedurende de godsdienstoefening plaats had, en daarentegen eene andere collecte aan te bevelen, die van wege den kerkeraad zou geschieden. De gemeente, die niet op de hoogte van het gerezen geschil is, en slechts weet dat het geschil een proces is geworden, hoort met bevreemding en ergernis dat aan, en vraagt zich zelve af: waarom wordt de uitslag van het proces niet afgewacht, en waarom moeten wij tot in onze aandacht, tot in het offeren op den altaar, door de geruchten van onmin en twist gestoord worden? De gemeente spreekt niet, maar brengt in hare gedragingen haren geest uit. Zij offert in de verboden zakjes der collectanten rijkelijk, en weigert om des vredes wille ook niet aan de nieuwe!

Zoo toont dan ook hier de gemeente, dat zij zedelijk boven den kerkeraad verheven is, gelijk zij trouwens ook boven alle kerk-collegiën staat; want alle kerkbesturen zijn hare dienaren, die zich aan hare belangen behooren te wijden. Zoolang echter de gemeente niet tot haar regt komt en, volgens art. 23 van meergemeld reglement, niet vrij en zelfstandig hare kerkbesturen kiezen en hare predikanten beroepen mag, zoo lang verkeert zij in den slaafschen toestand, onder heerschappij voerende voogden en verzorgers, op wier benoeming en zamenstelling zij geen den minsten invloed kan uitoefenen.

Uwe vergadering heeft in deze gewigtige aangelegenheid van meergemeld art. 23 de kerkbesturen geraadpleegd, doch niet de gemeente.

Nu komen uit de gemeente stemmen tot uwe vergadering, welke roepen: Geef ons wat ons toekomt; laat de gemeente tot haar regt komen, en verhinder haar niet langer, om als eene levende gemeente van Christus hare kerkelijke belangen te behartigen, — dan zal zij belang stellen in haren kerkeraad, die door haar ge-

kozen, liefhebben den predikant, die door haar beroepen is; dan zal zij aan alle hoogere en lagere kerkbesturen, zamengesteld uit *hare* mannen, door een naauwen band van vereeniging verbonden zijn, en het kerkelijk leven in de vaderlandsche gemeente zal weder opluiken en zich verheffen, zal zich krachtig naar buiten vertoonen, om achting en eerbied in te boezemen aan alle zustergemeenten.

De ondergeteekenden vertrouwen, dat deze stemmen uit de gemeente niet te vergeefs tot uwe vergadering zullen gerigt zijn. Zij hebben gelijktijdig zich laten hooren bij Z. M. den Koning, opdat onze kerk, ingevolge de grondwet, gelijkelijk met andere kerken in ons vaderland, moge losgemaakt worden van alle banden, die de bij de grondwet geproclameerde scheiding van kerk en staat nu tot onwettige banden gemaakt heeft.

Een afschrift van hun adres aan Z. M. den Koning voegen de ondergeteekenden hierbij, met het instandelijke verzoek, dat uwe vergadering daarin met de ondergeteekenden moge medewerken.

AAN DEN KONING.

Met eerbied en vertrouwen wenden de ondergeteekenden, uwe onderdanen en leden der Nederl. Hervormde kerk, zich tot Uwe Majesteit, in eene aangelegenheid, die met het welzijn hunner vaderlandsche kerk, die ook Uwer Majesteits en Uwer doorluchtige vaderen kerk is, op het naauwst zamenhangt.

De bloei dier kerk, die eeuwen lang met het doorluchtig huis van Oranje één lot en éene geschiedenis had, in die mate zelfs, dat de antagonisten van het huis van Oranje steeds de antagonisten waren van onze kerk en hare geloofsbelijdenis, de bloei dier kerk, wij hebben er nooit aan getwijfeld, hij gaat ook Uwe Majesteit innig ter harte.

Eenmaal was die kerk in ons vaderland de heerschende of staatskerk. Dat zij dit niet meer is, betreuren de ondergeteekenden niet, hoezeer zij erkennen, dat die voormalige verhouding van de kerk tot den staat zoowel hare goede als hare kwade zijde had.

Zij betreuren echter diep — en hier ontspruit hunne voorname beweegreden, om tot Uwe Majesteit te naderen — zij betreuren diep, dat, in weerwil van de bij de grondwet geproclameerde en gewaarborgde scheiding van kerk en staat, ten gevolge waarvan de regering aan andere kerkgenootschappen in ons land met zoovele woorden verklaarde: nu kunt gij uwe kerk vrij en zelfstandig organiseren, — de voormalige heerschende kerk in een halfslachtigen toestand gehouden wordt, die noch den naam van met den staat vereenigd, noch dien van gescheiden van den staat mag dragen; maar ontegenzeggelijk een toestand, die voor hare teedere en ware belangen hoogst verderfelijk is.

Reeds van het oogenblik, dat onze kerk ophield eene zuivere

staatskerk te zijn, zonder gelijktijdig in eene zuiver vrije en zelfstandige kerk over te gaan, kwam zij in eenen onnatuurlijken toestand. Van het jaar 1816 tot op heden heeft onze kerk door dien toestand in hare ware belangen geleden. Hoe wijs en voorzigtig ook de bedoeling van ieder koninklijk besluit moge geweest zijn, dat van dien tijd, bij hare organisatie, haar moest te hulp komen, toch altijd bleef haar toestand onnatuurlijk en daarom ab–normaal, en het is niet mogelijk dat eenige kerk, onder zulke omstandigheden, in waarheid bloeije.

De ervaring komt dat trouwens op eene treurige wijze bevestigen. Hoe langmoedig ook onze landaard is, en hoe noode zij komt tot groote kerkelijke bewegingen, zoo ontstond tot groote droefenis der Hervormden, voor ongeveer 25 jaren, in den boezem hunner kerk eene afscheiding, die zich tot over het geheele vaderland, tot op het geringste dorp, uitstrekte, eene afscheiding, die, daar zij vrij was van alle staatkundige of andere vreemde inmengselen, tot eenig motief had vrijheid en zelfstandigheid om zich als kerk te kunnen organiseren, volgens zuiver kerkelijke ingeving.

Dat deze afscheiding niet is geweest het product van eene zieke prikkelbaarheid, maar in waarheid uit den onnatuurlijken toestand onzer kerk sedert 1816 natuurlijk voortvloeit, komt de ervaring van den laatsten tijd bevestigen in de grenzenlooze verwarring, die allerwege ondervonden wordt in de Hervormde kerk. Van waar die verwarring, ook nadat de afscheiding heeft plaats gehad, nadat *zij* heengegaan zijn, die door hunne vijanden heethoofden genaamd worden? Zij is de veeljarige en krachtige vrucht van den meergenoemden onnatuurlijken toestand, waarin onze kerk na 1816, en ook thans nog, verkeert.

Die verwarring laat zich allerwege opmerken, doch wel het allerminste daar, waar kerkelijke collegiën en predikanten in den geest der gemeente werken, doch wederom het allermeeste dáár, waar dit in een omgekeerden zin plaats vindt, dáár gevoelen collegiën en predikanten zich door koninklijke en ministeriële besluiten vrij en onafhankelijk van de gemeente, waardoor de eerste voorwaarde van eenigheid en zamenwerking ontbreekt, namelijk de wederzijdsche behoefte aan elkanders hulp en ondersteuning.

Die verwarring, dat natuurlijk gevolg van den onnatuurlijken toestand onzer kerk, strekt zich reeds zoover uit, dat de gemeente ook zelfs niet tot haar regt kan komen daar, waar het Algemeen Kerkelijk Reglement haar dat regt gewaarborgd heeft. Immers art. 23 van dat Reglement zegt: „Het regt tot benoeming van ouderlingen en diakenen, en tot beroeping van predikanten, berust bij de gemeente." Voorzeker een wijs voorschrift, waarbij de eenigheid des geestes, gegrond op de wederzijdsche behoefte en wederzijdsche afhankelijkheid, het hoofddoel is geweest, maar ook dat laatste

bolwerk voor de vrijheid en onafhankelijkheid, der zelfstandigheid van de gemeente is, — na veelvuldige bemoeijingen der zamenwerking van hoogere en lagere kerkbesturen, allen georganiseerd niet met overleg en goedvinden der gemeenten, maar naar koninklijke of regeringsbesluiten, — zeer onlangs voor goed krachteloos gemaakt bij synodale beschikkingen.

Die verwarring gaat steeds voort om al verder en verder verdeeldheid te kweeken, en de geloovigen zelfs tot in het heiligdom te vervolgen. Op aanschouwelijke wijze wordt dat dezer dagen in Leyden bevestigd: Twee kerkelijke collegiën voeren strijd, — de gemeente-commissie, erkend en bevestigd bij koninklijk besluit, wordt aangevallen door den kerkeraad, een collegie, wier leden elkander kiezen, onafhankelijk van de gemeente, — en deze twee voeren strijd, over zijn of niet te zijn, in het aangezigt van de gemeente, die, geheel onmagtig, van dien strijd eene droevige getuige is; ja, door eenen stouten greep van den kerkeraad om de gemeente-commissie in de uitoefening harer functiën midden onder de godsdienstoefening te keer te gaan, wordt de gemeente tot midden in hare aandacht, bij iedere godsdienstoefening door de teekenen van dien strijd hinderlijk gestoord. Zoo ver strekt zich reeds de verwarring, geboren uit den meergenoemden halfslachtigen en onnatuurlijken toestand onzer kerk, uit.

De requestranten hebben zich veroorloofd, de aandacht Uwer Majesteit eenigzins wijdloopig bezig te houden, ten einde in het licht te stellen, hoe wenschelijk, ja, hoe noodzakelijk het is geworden, dat de Nederl. Herv. kerk, daar zij opgehouden heeft eene staatskerk te zijn, nu ook tot haar regt kome, dat is, dat zij losgemaakt worde van die staatsbemoeijingen, die, sedert de scheiding van kerk en staat door de grondwet is gewaarborgd, nu slechts kluisters zijn geworden, — onder de benaming van reglementen en kerkelijke collegiën, die buiten de gemeente door het staatsgezag zijn daargesteld, en op wier regeling of benoeming zij geen den minsten invloed kan uitoefenen, — kluisters, die haar binden om niet, als eene levende gemeente van Christus, zich in hare kracht, tot stichting en opbouwing, te openbaren.

Dat zal zij echter doen, zoodra hare hoogleeraren, hare predikanten, hare opzieners en armverzorgers, al hare kerkelijke personen, in naauwer betrekking tot haar zullen gebragt zijn, zoodra zij hun mandaat niet op eene van de gemeente onafhankelijke wijze zullen verkregen hebben, zoodra zij, bij iedere werkzaamheid ten behoeve der gemeente, door hunne teedere verhouding tot die gemeenten zullen geïnspireerd worden; dan zal de verwarring in onze vaderlandsche kerk, met al hare noodlottige gevolgen, een einde nemen en plaats maken voor een toestand, die wedergeboren zal mogen heeten en zich zal openbaren in eene gewenschte eenig-

heid des Geestes door den band des vredes, eerbied inboezemende aan degenen, die buiten zijn, en krachtig werkende op degenen, die binnen zijn tot geloof en godzaligheid.

Dat geve God! daartoe werke Uwe Majesteit, wiens huis zoo innig verbonden is aan de kerk, goedgunstiglijk mede.

Dat vragen wij vrijmoedig, omdat de grondwet met art. 23 van het algemeen kerkelijk reglement dáár zijn, om de requestranten hoop en uitzigt te geven dat hun wensch kan verhoord worden

Van Uwe Majesteit de gehoorzame en getrouwe onderdanen. —

ONTVANGST VAN GELDEN.

VEREENIGING VOOR CHRISTELIJK NATIONAAL SCHOOLONDERWIJS.

(*Vervolg*).

Giften in ééns.

Dames H. v. V.	Amsterdam.	ƒ 5.—
P. van Vaasen.	Alkmaar.	„ 2.50
H. J. Akkerman qq. van N. N. . .	Oosterzee.	„ 50.—
P. Brandt.	Zwolle.	„ 1.—
L. H. Olsman	„	„ 1.—
Mejufvrouwen C. en J. Wijgmans. .	„	„ 1.—
P. H. van der Velde	„	„ 2.50
Mev. O.	„	„ 1.—
N. N.	„	„ 1.—
Mev. de Wed. W. C. van Braam — de Gijzelaar	Hattem.	„ 2.50
Mej. A. E. R. Daendels	„	„ 2.—
J. Jonker Az.	„	„ 2.50
K. Blom	„	„ 1.—
H. Hoogers Ez.	„	„ 1.—
H. Nagelhout	„	„ 1.—
H. Pannekoek	Beekbergen.	„ 1.—
J. van Houten.	„	„ 1.—
H. van Gerrevink	„	„ 1.—
J. Scheidemans.	Vaassen.	„ 2.50
H. Mouthaan.	Epe.	„ 1.—
N. N.	's Hage.	„ 20.—
J. G. Blaauw, V. D. M. qq. van eene Vereeniging	Steenderen.	„ 10.—
J. Reidel	Roermond.	„ 2.50

Jaarlijksche Giften.

Mev. de Wed. Hoek — Bent	Alkmaar.	ƒ 2.50
S. de Vries (vermeerderd met). . . .	Bodegraven	„ 4.—
T. van Dolder	Aarlanderveen.	„ 2.50
J. J. 't Hart	Zutphen.	„ 2.—
J. H. Hing.	Alkmaar.	„ 2.—
R. van den Brink	„	„ 2.—
H. W. Brandsma	Lemmer.	„ 10.—

B. Fijnebuik, V. D. M.	Zwolle.	ƒ 3.—
H. Botterweg.	"	" 2.—
Mej. W. E. Neuteboom.	"	" 2.50
D. ter Moolen	"	" 2.—
F. Ridder	"	" 1.—
W. Dijkhuis Visscher	"	" 1.—
Mev. de Wed. Ovink	"	" 1.—
Mej. J. Meijerink	"	" 1.—
N. Weijns } leden der Jong.-Vereen.	"	" 1.—
G. Tengnagel } leden der Jong.-Vereen.	"	" 0.50
E. Roelofs	"	" 1.—
Mej. J. G. Hellendoorn.	"	" 1.—
L. Pessink	"	" 1.—
Mevr. Wed. Ds. Nauwman van der Roest, van Dijk.	Hattem.	" 3.—
F. J. Gewaltig	"	" 2.—
J. van den Hoorn.	"	" 1.50
A. van Weeghel	"	" 1.—
D. Sanders	"	" 2 50
G. Eijlander	"	" 2.—
M. van de Kamp	Beekbergen.	" 1.—
T. Stufken	"	" 2.—
B. Stufken	"	" 2.—
W. Beekman.	"	" 2.—
T. Pluim	"	" 2.50
M. van 't Loo	"	" 1.—
J. van der Hel.	"	" 1.—
A. van Amersfoord	"	" 2.—
R. Stufken	"	" 1.—
J. Muller	"	" 3.—
L. Voorhorst.	Vaassen.	" 2.—
J. Voorhorst	"	" 2.—
G. Palm.	"	" 2.—
Mej. de Wed. J. Roes	"	" 2.—
C. Wijnbergen	"	" 1.—
H. Huls.	"	" 1.—
J. Kers	"	" 1.—
J. P. van Zuuk.	Epe	" 1.—
J. Rozendal.	"	" 2.—
Mej. Wed. W. Dijk	Heerde	" 1.—
J. Scholten	Wezep	" 1.—
G. W. Scholten.	"	" 1.—
J. G. Haverkamp.	"	" 1.—
W. Haverkamp.	"	" 1.50
R. Immeker.	"	" 2.—
H. Disbergen	Beemte	" 2.—
H. A. Visser (vermeerderd met)	Utrecht	" —.50
Anthn. Rodenburg	Berkel en Rodenrijs	" 1.—
C. Rodenburg	"	" 1.—
S. H. de Wildt	Doesborgh	" 2.50
M. de Wildt	"	" 2.50

Jaarlijksche Giften à f 5.

D. F. Molenaar. Aarlanderv.
D. van Donk. "
Joh. van Leeuwen. "
P. van Leeuwen Dz. "
D. van Leeuwen Dz. "
J. H. van Linschoten. Zutphen.
B. F. de With. Oosterzee.
W. Middelveld, v. D. M. Lemmer.
W. M. Kleinhouwer. "
H. Luiking, "
F. Sleeswijk Visser. "
H. L. van Noord. "
T. T. Ysbrandij. "
J. Hesta. Amsterdam.
G. van Leeuwen. Alkmaar.
P. A. Jongema. Winsum.
Joh. Staal. Kattendijke.
C. V. de Kraan. Aarlanderveen.
G. B. de Bruine. "
C. van der Bijl. "
D. van Leeuwen, Lz. "
C. Treur. "
C. H. van der Lee. "
J. Rave. Zwolle.
Jonkh. C. B. Sandberg. "
Geuzema Bakker. "
J. Moll M. Dr. "
D. H. Thorbecke. "
J. H. Leusmann. "
Jongelings-Vereeniging. "
G. van den Bos. "
T. ter Molen. "
J. van der Kolk, Bz. "
R. de Bruin. "
D. Klinkert, v. D. M. "
W. G. Knap. "
Mej. Wed. W. W. Smit. "
J. Winkelman. "
O. Bosch. "
H. van Tongeren. "
J. J. Hardon. "
G.A. Rademaker, v.D.M. Hattem.
J. W. R. Versteeg. "
J. van Zwolle. "
Mej. Wed. G. van 't Ende. "
G. Jonker. "
J. Bosch.
Jongelings-Vereeniging. "
A. Weyenberg. Beekbergen.
H. Bitters. "
J. H. Stufken. "
H. Koldewijn. "
J. van Delden, Mzn. "
D. S. A. Hagenbeek. Arnhem.
H. Buurkes. "
J. W. Swaan. "
J. E. Westerborg. "
C. Bremer. "
G. J. de Graaff. Vaassen.
H. Witteveen. Epe.
W. J. Jonker. "
G. Scholten, Lz. "
L. Scholten. "
E. Teunis, v. D. M. Heerde.
K. Breken. "
D. Jansen, Gz. "
A. Ridderbroek. "
G. Putterstein. Weesp.
W. Postmus, v. D. M. "
M. Cohen Stuart, v. D. M. Rott.
A. in 't Hout. Berkel en Rodenrijs.
Mevr. P. E. de Geer-Beckeringh. Doesborg.
J. C. W. Quack, v. D. M. Bemme.
K. W. Brands. Sauwerd.
M. Brouwer, v. D. M. Ennumatil.
H. Blok. "
C. Hus. Aarlanderveen.
J. W. van Hamersvelt. "
D. Vergunst. "
L. Rodenburg. "

Amsterdam,
24 April 1863.

P. VAN EIK,
Bestuurder-Penningm.

GIFTEN VOOR DE PROTESTANTSCHE CHRISTENEN IN BOHEMEN.

Ingekomen bij den Heer J. J. Bredius

Van N. N.	f	40.—
" V.	"	50.—
" B.	"	10.—
" B.	"	10.—
" Y.	"	15.—
per Transp.	f	125.—

Transp.	ƒ 125.—	
„ B.	„ 5.—	
„ H.	„ 10.—	
„ L.	„ 10.—	
Uit Zeyst	„ 150.—	
Van Jufvr. N.	„ 5.—	
„ T. G.	„ 25.—	
„ Jufvr. W. W.	„ 140.—	
„ V. O.	„ 10.—	
„ W. K.	„ 4.95	
„ G. W. J. qq.	„ 5.—	
„ idem	„ 10.—	
„ idem	„ 1.48^{5}	
„ N. N.	„ 39.60	ƒ 541.03^{5}
Aan Ds. Kleinschmidt ter hand gesteld th. 40.— of	„ 68.20	ƒ 472.83^{5}
Ingekomen bij den Heer J. van Eeghen		
Van N. N.	ƒ 200.—	
„ M. O.	„ 50.—	
„ V. E.	„ 10.—	
„ N. N.	„ 24.75	
„ Ds. L.	„ 2.50	
„ A. V.	„ 10.—	
„ J. T.	„ 2.50	
„ F. K.	„ 1.50	
„ N. N.	„ 10.—	
„ C.	„ 100.—	
„ R. A. Z.	„ 10.—	
„ J. J. B.	„ 50.—	
„ F. E. W.	„ 25.—	
„ N. N.	„ 5.—	
„ L. O.	„ 50.—	
„ A. L. B.	„ 10.—	
„ H. M. L.	„ 25.—	
„ N. N.	„ 10.—	
„ v. E. en H.	„ 100.—	
„ V.	„ 5.—	
„ G. B.	„ 20.—	
„ N. N.	„ 25.—	
„ L. L.	„ 25.—	
„ V. L.	„ 100.—	
„ v. E.	„ 20.—	
„ N. N.	„ 25.—	
„ S. P. L.	„ 10.—	
„ M. door Prof. Domela Nieuwenhuis.	„ 25.—	
„ N.	„ 25.—	
„ IJ. IJ.	„ 25.—	
„ Z. Z.	„ 10.—	
„ T. S	„ 10.—	
„ B.	„ 3.09	
„ H. M. door de Am-	„	
per Transp.	ƒ 1024.34	ƒ 472.83^{5}

Transp.	ƒ 1024.34		ƒ 472.83^{5}
sterdams. Afd. der Gust. Ad. Vereenig.	„ 159.50		
Door Ds. Kögel te 's Hage.			
Van B. v. L	„ 25.—		
„ X.	„ 10.—		
„ S.	„ 10.—		
„ M	„ 10.—		
Door den Heer B. J. L. Baron de Geer van Jutphaas te Utrecht.			
Collecte in de kerk.	„ 20.78		
Van B. v. Z. v. N.	„ 100.—		
„ Ds. B	„ 1.—		
„ B. v. B. v. D.	„ 60.—		
„ N N.	„ 12.37^{5}		
„ Idem.	„ 5.94		
„ „	„ 16.—		
„ R. S.	„ 15.—		
„ T. a	„ 10.—		
„ N. N.	„ 25.—		
„ Idem.	„ 20.—		
„ d. S	„ 100.—		
„ N. N.	„ 10.—		
„ Idem.	„ 5.—		
„ L	„ 2.50		
„ Mevr. K. B.	„ 2.50		
„ de Utrechtsche Jongel. Vereeniging.	„ 5.50		
„ M	„ 2.50		
„ W	„ 2.50		
„ J	„ 2.50		
„ N. N.	„ —.20		
	ƒ 1658.13^{5}		
Af onk. in de kerk Utrecht.	„ 7.—	1651.13^{5}	
Door den heer de Geer te Utrecht van H. . ƒ 1.—			
N. N . . . . . . „ 500.—	ƒ 501	1001.—	
N. N.	„ 500		ƒ 2652.13^{5}
	Totaal.		ƒ 3124.97.

Welke gelden zijn geremitteerd in overleg met den heer F. C. Kleinschmidt, aan het Missions Comité te Bazel, voorzitter Rathsherr Christ, dat zich belast heeft met de besteding der giften tot het aangewezen doel.

Amsterdam, 21 April 1863.

Van N. N. bij den heer J. van Eeghen ontvangen ƒ 10.— voor de Evangelisatie te Turijn.

Nog ontvangen bij Ds. Heldring ƒ 100, voor de predikantsweduwen in Boheme. Derwaarts verzonden ƒ 20 van de Arnhemsche Gustaaf Adolph Vereeniging, voor de Protestantsche Christenen in Boheme.

Ontvangen door de Ned. Zending-Vereeniging van Mevr. de Wed. van der Flier, geb. Vennik te Oosterwolde bij Elburg, eene gift van ƒ 1000, voldoende aan de begeerte van haar overleden echtgenoot, door middel van den Heer H. van der Flier te Nijkerk.

HET ONVERGELIJKELIJK KARAKTER VAN JEZUS, EEN OP ZICH ZELF AFDOEND BEWIJS DER GODDELIJKE WAARHEID VAN HET EVANGELIE.

„*Die Mij gezien heeft, die heeft den Vader gezien.*"
Joh. 14: 9.

Onze Heilige Schriften onderscheiden zich van andere geschriften vooral daardoor, dat zij ons gebeurtenissen en feiten verhalen, welke den gewonen loop der natuur overschrijden. Zij stellen zich voornamelijk ten doel, om ons met eene hemelsche instelling, die op aarde gegrondvest is geworden, bekend te maken. Deze inrigting wordt zeer juist en eigenaardig het Koningrijk Gods genoemd, daar zij ons God vertoont, heerschende te midden der menschheid, als de weldoende hersteller der wanorden en jammeren, door de boosheid en misdaden van ons bedorven en afvallig geslacht in de wereld voortgebragt. Uit dit oogpunt beschouwd, is het Christendom iets geheel anders, ja oneindig meer, dan een nieuw stelsel van godsdienst, leer en zedekunde; het is een bepaald wonder, eene herscheppende magt buiten en boven de natuur, een Goddelijke faktor, die in het raderwerk van de geschiedenis der menschheid is ingetreden, en in den persoon van Jezus Christus eene heils-inrigting tot stand gebragt heeft, waarvan het bestaan en de resultaten door eene reeks van onloochenbare daadzaken en onwraakbare getuigenissen gestaafd zijn. Jezus is de zon, het centraal brandpunt van licht

en leven voor het rijk der hemelen, de grondslag en het kroonwerk van dien reusachtigen en ontzagwekkenden tempel, waar Gods heerlijkheid schittert. Gelijk het licht alleen der zon voldoende is om te bewijzen, dat de zon een lichtende bol is, alzoo betuigt Jezus zich zelven door de boven alles uitstekende en onnabootsbare grootheid van zijnen persoon. Eene aandachtige en onpartijdige beschouwing van zijn karakter, leven en daden overreedt ons met eene onwederstaanbare klaarheid, dat Hij een hemelsche telg, eene Goddelijke spruit was, die nimmer uit den bedorven en verbasterden stam der menschheid hadde kunnen ontkiemen. De geest, die uit zijnen mond sprak, en in al zijne werken doorstraalde, de bovennatuurlijke en zedelijke schepping, welke Hij op aarde in het leven geroepen heeft, en wier gevolgen van eeuw tot eeuw zich uitbreiden, staven voldingend de hooge aanspraken, waarmede Hij zich aan de menschen heeft bekend gemaakt: „Ik ben," zeide Hij, „het licht der wereld." „Gijlieden zijt van beneden, Ik ben van boven; gij zijt uit deze wereld, Ik ben niet van deze wereld." „Ik ben de weg, de waarheid en het leven; niemand komt tot den Vader dan door Mij!"

Ik wensch de bewijsgronden voor die stelling te ontdekken, vooreerst in eene opzettelijke beschouwing van enkele uitstekende grondtrekken van het ondenkbaar en bovenmenschelijk karakter van Jezus, daarna in de schetsing van het groote werk, dat Hij ondernomen en volbragt heeft, in de wereld in stand houdt en gedurig trots allen tegenstand uitbreidt. Ik ben volkomen bewust, dat ik slechts eenige gulden aren uit dezen rijken oogst zal kunnen lezen; mogt het mij slechts gegeven worden eene eerekroon uit dezelve voor mijnen allerdierbaarsten en eeuwig geprezen Zaligmaker te vlechten!

1°. Jezus vangt zijn leven aan door eene reine en onbesmette jeugd. Zijne kindschheid zonder vlekken, gebreken en ondeugden, is als eene bloem uit het hemelsch Paradijs ontsproten, zoodanig als men er nimmer eene op aarde zag. Reeds vóór zijne geboorte was Hij aan zijne moeder als een *heilig* wezen, een heilig

kind, toegezegd. Een iegelijk die Hem zag, beminde en bewonderde Hem. Hij wies op in genade bij God en menschen, alsof de hemel en de aarde Hem toelachten. Hij nam in geest, in wijsheid en gestalte toe, aan alle oogen, die Hem aanschouwden, de aanminnigheid van eene Goddelijke schoonheid vertoonende. Op twaalfjarigen leeftijd bevindt Hij zich te Jeruzalem in den tempel, zittende in het midden der leeraren, hen hoorende en hen ondervragende. En allen die Hem hoorden, ontzetteden zich over zijn verstand en antwoorden. Hij sprak en loste zwaarwigtige vragen op met eene zoo ongemaakte waardigheid, en tevens zoo liefelijke zedigheid, dat de argwaan der scherpziende leeraren van Israël geen zweem van verwaandheid in Hem bespeurde. Toen zijne moeder, daarover verslagen, Hem met eene zachte berisping zeide: „Kind! waarom hebt Gij ons zoo gedaan? zie, uw vader en ik hebben u met angst gezocht!" gaf Hij haar dit verrassend en geheimzinnig antwoord, waardoor Hij duidelijk toonde van zijne hooge roeping volkomen bewust te zijn: „Wist gij niet dat Ik moet zijn in de dingen mijns Vaders?" Welk een roman- of legende-schrijver hadde het tafereel van zulk eene kindschheid kunnen uitdenken en teekenen? Welk vernuft hadde zulk eene jeugd kunnen verzinnen, en waar zou hij er het oorspronkelijk beeld van gevonden hebben? De bouwkundige, die het ontwerp en de grondteekening van het heelal, met al zijne afmetingen, evenredigheden en lijnen vooraf hadde kunnen schetsen, hadde geen grooter wonder gewrocht *).

---

*) De onopgesmukte eenvoudigheid en schoonheid van het verhaal der kindschheid van Jezus valt te meer in het oog, wanneer wij de beschrijving van onze Evangelisten met de apocryphe evangeliën vergelijken. Deze, digt bij den tijd van Jezus verschijning geschreven, vertoonen door hunne potsierlijke verfraaijingen, wat soort van kindschheid van Jezus de mannen van dien tijd konden maken. Terwijl onze Evangelisten nadrukkelijk berigten, dat Jezus vóór de aanvaarding van zijne openbare bediening geene wonderen deed, en dat Hij daarmede begon op de bruiloft te Kana, verhalen ons de apocryphe evangeliën allerlei wonderen, door Jezus in zijne kindschheid gewrocht. Zoo vervolgt Hij, eenmaal in toorn ontstoken, andere kinderen, die weigerden met Hem te spelen, en

2°. Tot de gestalte van een volwassen mensch gekomen, onderscheidt zich Jezus door eenen lichtkrans van onschuld en heiligheid, die nimmer bewolkt wordt en helder blijft als het azuur van eenen altijd blaauwen hemel. Nimmer vertoont Hij zich beheerscht door booze hartstogten, nooit beleedigt Hij iemand; welwillend jegens allen, bejegent Hij nooit de geringeren en de armen met bitsheid en trotschheid, Hij vertoornt zich niet over het onregt en den onverdienden smaad, die Hem worden aangedaan. Het zinnebeeld van een lam, dat op geen man van groot karakter immer was toegepast, noch konde toegepast worden, zonder de gedachte van zwakheid, welke aan de achting en den eerbied afbreuk doet, te verwekken, brengt bij Jezus niets dergelijks te weeg, maar vereenigt zich integendeel onmiddelijk in onzen geest met het denkbeeld van moed en sterkte; wij zien, om zoo te spreken, den leeuw en het lam in één persoon vertegenwoordigd. Inderdaad vereenigt Christus alleen in zijn karakter de schijnbaar meest tegenstrijdige hoedanigheden; Hij verschijnt in onze oogen blinkende met den vollen luister der onschuld, en zonder iets van zijne statige majesteit te verliezen slingert Hij, als zoo vele donderslagen, zijne ontzaggelijke weeuitspraken tegen de trotsche Farizeërs. Dit is bij Hem geene uitbarsting van drift en toornigheid, maar de heilige en regtvaardige verontwaardiging van de onschuld tegen de snoodheid, de huichelarij en de onbarmhartigheid; het is de toorn Gods tegen de goddeloozen; Christus is beslissend, doorzettend, vol veerkracht in zijne handelingen, en dit op eene des te verhevener wijze, daar zijn doorgaand gedrag op ons

veranderde dezelve in kleine geitjes; een andermaal doodt Hij in zijne gramschap een kind, hetwelk toevallig tegen Hem aanliep. Bij eene andere gelegenheid voert Hij met zijnen schoolmeester eenen redetwist over het alphabet, en toen deze hem sloeg, sprong Jezus tegen zijn onderwijzer op, rukte hem eenen arm af en wierp hem dood op den grond. Eens beval Hij eenen palmboom zijne takken voor hem neder te buigen, om er vrucht van te plukken, en de boom gehoorzaamde Hem. Maar waartoe meer van die onnoozele fabelen te berde te brengen? Deze voorbeelden zijn voldoende tot staving van onze aanmerking.

den diepen indruk van de volmaaktste en beminnenswaardigste reinheid nalaat. Hij vertoont zich sterk te midden van zijne schijnbare zwakheid. De trotsche Romein, Pilatus, beeft voor zijnen gevangene, wanneer deze met eene verhevene en indrukwekkende waardigheid tot hem zegt: „Gij zoudt geene magt tegen Mij hebben, indien het u niet van boven gegeven ware; daarom, die Mij aan u heeft overgeleverd, heeft grooter zonde."

3°. Het godsdienstig karakter van Jezus vooral verschilt hemelsbreed van de godsdienstigheid der andere menschen. De waarachtige godvruchtigheid begint doorgaans met een gevoel van schuld en eene meer of minder bewuste zucht naar verlossing. Het is de smartelijke worsteling van eene ziel, die er naar streeft om de banden der zonde los te breken, ten einde tot God te naderen. Zelfs de meest deugdzame en in zijn gedrag ingetogen mensch doet zich zelven menigwerf verwijtingen, gevoelt leedwezen over vele dingen, welke hij zou gewenscht hebben niet gedaan of gezegd te hebben; hij heeft behoefte aan Gods vergiffenis en wenscht Hem in het vervolg beter te gehoorzamen. Dit is de algemeene en bestendige ervaring van alle menschen, die niet tot de diepste zedeloosheid en dierlijkheid vervallen zijn. Maar Christus heeft nimmer de allerminste bewustheid van eenige zonde, belijdt nimmer leedwezen over een begaan feit of misslag, wenscht nimmer iets anders gedaan te hebben dan Hij gedaan heeft, toont zich nimmer gedrukt door gevoel van onwaardigheid, verslagenheid en naberouw. Hij heeft zich zelven niets te verwijten; verre van daar, Hij daagt vrijmoedig zijne vijanden uit, zeggende: „Wie van u zal Mij van zonde overtuigen?" En hun mond is gesloten. Wat meer is, aan het einde van zijne aardsche loopbaan genaderd, roept Hij plegtig God tot getuige aan, dat Hij aan zijne discipelen de heerlijkheid, welke de Vader Hem gegeven had, zuiver, onbevlekt en ongeschonden gegeven had, en voegt er met nadruk bij: „Opdat zij één zijn, gelijk *wij* één zijn." Een zondig mensch, die zulk eene stoute houding hadde durven aannemen, en

zich zulk een bovenmenschelijk karakter aanmatigen, hadde zich zelven weldra ontmaskerd, zijne trotsche aanmatigingen tot eene leugen gemaakt door misgrijpen, misslagen of grove zonden, welke hem met schande beladen, en hem den afkeer en de verachting van zijne eigene vrienden op den hals gehaald zouden hebben.

4°. Jezus bezit in eene harmonische verhouding en met een volmaakt evenwigt gezindheden, die met elkander onbestaanbaar schijnen, en welke de uitstekendste onder de menschen zich zeer bezwaarlijk eigen kunnen maken, en dan nog altijd op eene zeer gebrekkige en onvolmaakte wijze. Naar de beschrijving van onze Evangelisten heeft Jezus nimmer gelagchen, en toch maakt Hij nergens op ons den indruk van een gestreng, somber en zwaarmoedig mensch, die zich niet regt gelukkig gevoelt; integendeel, wij zien Hem van eene heilige vreugde, eenen zoeten vrede, eene onverstoorbare opgeruimdheid vervuld; Hij verheugt zich in zijnen geest, en een der kostbaarste kleinooden, welke Hij aan zijne discipelen overlaat, bestaat daarin, „dat zijn vrede bij hen blijve en dat hunne blijdschap vervuld of volmaakt zij." Wij zouden niet lang op eene innige en gemeenzame wijze kunnen verkeeren met iemand, wiens voorhoofd en gelaat nimmer door eenen glimlach ontfronsd werden, en wiens statige deftigheid nimmer door eene flikkering van humor en blijgeestigheid vervrolijkt werd; een dergelijk man zou ons terugstooten, in plaats van ons medegevoel en vertrouwen te winnen. Maar Jezus daarentegen boezemt ons eene innige liefde, eene onwillekeurige bewondering in, en boeit ons aan zijn persoon door eene aantrekkelijke aanminnigheid. Zou het niet zijn omdat wij als instinktmatig gewaar worden, dat eene onuitputtelijke fontein van blijdschap in Hem opwelt? Zien wij een mensch aan de hardste ontberingen blootgesteld, zwoegende onder den last van eene nijpende armoede, teruggestooten en met minachting door zijnen evenmensch bejegend, wij beklagen zijn deerlijk lot en worden over zijne wederwaardigheden met ontferming bewogen. Welnu! het leven van Jezus is, in vollen nadruk, een leven van allerlei ontberingen,

van gedurige opofferingen en smartelijk lijden. Hij wordt miskend in zijne waardigheid, gelasterd aangaande zijne beste daden, voor een Beëlzebub uitgemaakt en door boosaardige en listige vijanden vervolgd; Hij heeft geen aandeel aan de goederen der wereld, mist al de gemakken en geriefelijkheden des levens, zwerft het land door, geene eigene woning bezittende, zelfs niet eene plaats hebbende om zijn afgemat hoofd neder te leggen, terwijl de vogelen des hemels, het meest zwervend geslacht der aarde, nesten, en de listige vossen holen in den grond hebben, om zich tegen koude en guur weder te beveiligen. En toch met dat alles, wie is er, die onder het lezen van zijne levensbeschrijving, iets gevoelt dat naar deernis of mededoogen gelijkt? In wiens gemoed rijst ooit de gedachte op, om Hem te beklagen? Verre van daar; wij staan verwonderd, dat Hij zelf over de tallooze rampen, die Hem treffen, nimmer de minste klagt uit. Zucht Hij in zich zelven, is Hij smartelijk aangedaan, stort Hij tranen, het is slechts over de rampen van de ongelukkigen, die zijne hulp inroepen. Zou dit niet een zedelijk verschijnsel zijn, dat nimmer is waargenomen dan alleen in Hem, dien de profeet Jezaia den aandoenlijken naam van „man der smarten" gegeven heeft?

5°. Maar er is iets oneindig meer zonderlings en verwonderlijks in Christus op te merken, ik bedoel de ontzaggelijke en buitensporige aanspraken, welke Jezus zich aanmatigt, en die Hij tot zijnen dood toe manhaftig handhaaft, aanspraken zoo buitengewoon en hoogdravend dat, waren zij niet op waarheid gegrond geweest, zij slechts in de hersenen van een ijlhoofdigen, of door onzinnigen hoogmoed verblinden mensch hadden kunnen opkomen. Stelt u een mensch voor die, zich boven en buiten de menschheid plaatsende, tot de wereld zoude hebben durven zeggen: „Ik ben van den Vader gekomen." „Gijlieden zijt van beneden, ik ben van boven;" die, al de wijzen en philosofen uitdagende, van zich zelven met volle verzekerdheid zou getuigen: „Meer dan Salomo is hier." „Ik ben het licht der wereld." „Ik ben de weg, de waarheid en het leven." Hij zegt tot

Joden en Heidenen: „Niemand komt tot den Vader dan door Mij." „Voorwaar, voorwaar zeg Ik u, die in Mij gelooft, heeft het eeuwige leven." Hij profeteert met volkomen zekerheid: „Wanneer Ik van de aarde zal verhoogd zijn, zal Ik allen tot Mij trekken." Hij roept tot zich menschen uit allen geslachte, en tale en volk, en natie, zeggende met Goddelijk gezag: „Komt tot Mij." „Gelooft in Mij;" „Volgt Mij." Ik heb aanspraak op al uwe liefde. „Die vader of moeder liefheeft boven Mij, is mijns niet waardig; en die zoon of dochter liefheeft boven mij, is mijns niet waardig." Maar wat oneindig meer zegt, Hij stelt zich Gode gelijk op de meest onbewimpelde wijze, zeggende: „Ik en de Vader zijn één." „Al wat de Vader heeft is mijn." Zich op den voet van de volkomenste gelijkheid met de hoogste majesteit stellende, antwoordt Hij aan Judas: „Zoo iemand Mij liefheeft, die zal mijn woord bewaren, en mijn Vader zal hem liefhebben, en *wij zullen* tot hem komen en woning bij hem maken (Joh. XIV: 23)." Welk mensch, al ware hij de uitstekendste en heiligste der stervelingen, welk profeet, welk apostel hadde immer van zich zelven en van Jehova in éénen adem durven zeggen: *Wij?* En niettegenstaande dat deze bovenmatige aanspraken goddeloos en lasterlijk zouden zijn, indien zij niet regtmatig waren geweest, neemt Hij, kort voor zijnen dood, zijnen Vader tot getuige, „dat Hij Hem op aarde had verheerlijkt." En merkt wel op, dat in weêrwil van deze verbazende beweringen, de persoon van Christus bij de menschheid de innige en onweêrstaanbare overtuiging van de opregtste nederigheid en meest ongeveinsde zedigheid heeft achtergelaten. De waardigheid van Christus is zoo uitstekend, zijn gezag zoo verheven, zijn geest zoo hemelsch, dat zijne hooge aanspraken, wel verre van onze verbazing te wekken of ons tegen het gemoed te stuiten, zich aan ons opdringen als iets even zoo natuurlijks, als het licht dat op onze oogen valt, of de lucht die wij van zelve inademen. Niet alleen de discipelen en vrienden van Jezus, maar de ongeloovigen zelven hebben dien onwillekeurigen indruk ontvangen. Als verwonnen door

den heerlijken glans van zijne alles te bovengaande majesteit, hebben zij zich nimmer verstout om Christus van eene trotsche laatdunkendheid te beschuldigen.

6°. Eindelijk verwekt het karakter van Christus niet minder onze verwondering door de lijdelijke of passieve deugden, welke Hij ten toon spreidt. Hij bezit dezelfde kalmte van geest, dezelfde zachtmoedigheid en zelfbeheersching onder de dagelijksche verdrietelijkheden en kwellingen, welke Hij van zijne vrienden of vijanden ondervindt, als onder de zwaarste verdrukkingen en hevigste smarten. Nimmer wordt Hij overvallen door eene vlaag van toorn of verbittering, nimmer vertoont Hij het minste blijk van ongeduld, nimmer ontsnapt uit zijn mond een scheldwoord of eene uitdrukking van ontevredenheid. Hij trotseert de smart niet met eene stoïsche en hoogmoedige ongevoeligheid. Hij schaamt zich niet tranen te storten; Hij ontveinst zijn inwendigen strijd niet; Hij verklaart onbewimpeld aan zijne drie apostelen in Gethsemané: „Mijne ziel is geheel bedroefd tot den dood toe." Hij wordt diep aangedaan door de ontrouw en de lafhartigheid van zijne vrienden, de laagheid, onregtvaardigheid en wreedheid van zijne vijanden, maar vaart niet met verontwaardiging tegen hen uit, doet hun geene beleedigende verwijtingen. Hij zegt alleen met aandoening en zachtmoedigheid tot den afvalligen apostel, die hem met de snoodste trouweloosheid verraadt: „Judas! verraadt gij den Zoon des menschen met eenen kus?" Met Goddelijken takt, indien ik mij aldus mag uitdrukken, en met eene teedere ontferming, herinnert Hij aan Petrus zijne drievoudige en hatelijke verloochening, enkel door hem tot driemaal toe te vragen: „Simon Jona's zoon, hebt gij Mij lief?" Welke kieschheid en langmoedigheid! Wanneer Kajaphas Hem op de honendste wijze voor het Sanhedrin als een Godslasteraar aanklaagt, zegt Jezus niet met eene hevige drift en levendige verontwaardiging tot hem, gelijk Paulus tot den hoogepriester Ananias: „God zal u slaan, gij gewitte wand!" Wanneer Pilatus, na gedurig zijne onschuld erkend en uitgeroepen te hebben, Hem aan de Joden overlevert om gekruist te worden,

verwijt Hij hem niet, met anders hoogst billijken toorn, zijn schreeuwend onregt; zegt hem niet: trouweloos regter! gij zult de straf van God, den wreker der onschuld, niet ontkomen. Gedurende den loop van dit snoode regtsgeding, vergenoegt Hij zich hem slechts eenmaal met eene kalme en zedige waardigheid te zeggen: „Gij zoudt geene magt hebben tegen Mij, indien het u niet van boven gegeven ware; daarom, die Mij aan u heeft overgeleverd, heeft grooter zonde." Kortom, Hij lijdt met eene zachtmoedigheid, die zich nimmer verloochent, met een geduld, dat door niets overwonnen kon worden, met eene grootmoedige onverschrokkenheid. Het is de zachtmoedigheid van het onnoozel lam, vereenigd met de fiere houding van den leeuw.

Maar laat ons de zaak uit een ander gezigtspunt beschouwen, en de onmetelijke en bovenmenschelijke grootheid van Christus zal ons nog heerlijker tegenblinken, zoo wij naauwkeurig de reusachtige onderneming gadeslaan, welke Hij ontwierp en volkomen tot stand gebragt heeft, de grootsche werken welke Hij uitgevoerd, en de verhevene leeringen, waarmede Hij de wereld begiftigd heeft. In tegenspraak met de vooroordeelen van zijn volk en van de eeuw, waarin Hij optrad, en hetgeen niet minder opmerkelijk is, in weerwil van den uitsluitenden aard der godsdienst van Mozes, onderneemt Jezus een rijk Gods op aarde te stichten en te organiseren; Hij stelt zich de wedergeboorte van het geheele menschdom ten doel; Hij omvat in zijn grootsch plan al de volken en al de geslachten. Hij verklaart, dat het oogmerk van zijne komst op aarde is de wereld met God te verzoenen. Hij kondigt aan, wat in geen menschenhart immer zou opgekomen zijn: dat „God de wereld alzoo lief heeft gehad, dat Hij zijnen eeniggeboren Zoon gegeven heeft, opdat een iegelijk, die in Hem gelooft, niet verderve, maar het eeuwige leven hebbe." Het alles te boven gaande denkbeeld van zijne zending is het geheele, gevallen menschelijk geslacht weder tot God te brengen,

tot een nieuw Gode gewijd leven te herscheppen en in eene geestelijk maatschappij door de banden van een en hetzelfde geloof, van eene innige liefde en heilige broederschap te hereenigen. En om deze verovering zonder wedergâ ten uitvoer te brengen, wil Hij geen ander middel dan de waarheid en de alvermogende kracht van zijn Geest bezigen. Ga de geschiedenis na der grondleggers van de magtigste rijken, welke immer op aarde hebben bestaan, van de beroemdste wetgevers, van de doorluchtigste veroveraars, van de uitstekendste wijsgeeren of stichters van godsdiensten, en gij zult bij geen enkelen van hen een denkbeeld, dat zelfs van verre het omvattend ontwerp van Christus nabij komt, terugvinden. Het zoo uitgebreide Romeinsche rijk, gedurende zoo vele eeuwen van oorlogen en veroveringen zamengesteld, was slechts eene kleinigheid bij dat rijk, even zoo wijd in omvang als voortdurend in bestaan, hetwelk Christus zich voorgesteld heeft. Merkt daarbij op, dat Jezus zich geene illusie maakt, en niet verwacht dat zijn doel gedurende zijn leven of eenige eeuwen daarna zal verwezenlijkt worden. Hij telt duizend jaren als waren zij een dag. Hij vergelijkt het koningrijk der hemelen, dat Hij in de wereld komt stichten, met een mostaardzaad, dat ontkiemt, en steeds opwast totdat het een boom wordt, die de geheele aarde zal overschaduwen. Maar wat meer verwonderlijk is, Hij voorzegt, dat zijn smadelijke dood de grondslag van dit onvergankelijk rijk zal worden, zich zelven gelijk stellende met het tarwegraan, waar Hij zegt: „Indien het tarwegraan in de aarde niet valt en sterft, zoo blijft het alleen; maar indien het sterft, zoo brengt het veel vrucht voort." Hij verkondigt, dat zijn Evangelie in de geheele wereld zal gepredikt worden, en beveelt zijnen apostelen al de natiën tot zijne discipelen te maken. De uitkomst moest hier de toetsteen en de bedenkelijke proef zijn, die beslissen zou, of die uitspraak het droombeeld van een dwazen dweeper, of het onfeilbaar vooruitzigt van den Zone Gods was. Stel nu het ontwerp van Jezus tegen de onwraakbare getuigenis der historie over, en deze zal u onwederlegbaar

aantoonen dat, in weerwil van alle bedenkelijke hinderpalen, tegenkantingen en hevige vervolgingen, het Koningrijk der hemelen, door Christus gesticht, zich onophoudelijk op de gansche aarde uitgebreid, de magtigste en beschaafdste volken aan zijnen invloed onderworpen heeft; dat de Geest van Christus de menschheid beheerscht en zijn Evangelie, in alle talen vertolkt, thans tot de uiterste grenzen der bewoonbare wereld gebragt wordt. Hebben wij hier niet, gelijk men pleegt te zeggen, de proef op de som?

Jezus betoonde zijne diepe wijsheid en tevens zijne teedere menschenliefde bijzonder hierin, dat Hij de hervorming van het menschdom aanvaardde door het godsdienstig onderwijs en de zedelijke verbetering van de behoeftige klassen der maatschappij, door de weederoprigting van het vrouwelijke geslacht en zijne aandoenlijke kindermin. Als een eigenaardig merkteeken van zijn werk van Zaligmaker, draagt Hij er roem op: „Dat het Evangelie aan de armen wordt gepredikt." Bij al de Heidenen der oude wereld werden de armen als geene wezenlijke leden der burgerlijke maatschappij beschouwd en behandeld, die op al hare voordeelen eene regtmatige aanspraak hadden, maar werden zij slechts als slaven, werklieden en soldaten gebruikt. Nimmer was het in de gedachte van eenen staatsman of wijsgeer opgekomen, dat alle doeltreffende, weldadige en duurzame verbetering der maatschappij uit de godsdienstige opvoeding der geringen en proletariërs en uit de zedelijke vorming, veredeling en verstandelijke ontwikkeling der vrouw moest uitgaan.

Zich grootmoedig stellende boven de verdrietelijkheden en onmisbare teleurstellingen, welke men in een gemeenzaam verkeer met lieden van de heffe des volks ondervindt, beweegt zich Jezus doorgaans, als bij voorkeur, onder de armen, om hen te leeren, te stichten en te troosten; Hij geneest hunne kranken, neemt deel aan hunnen schralen maaltijd; ja, men kan in waarheid zeggen, dat Hij de armen der wereld heeft uitverkoren, om de pilaren van zijne kerk te zijn; en leert de geschiedenis niet, dat in den regel alle krachtige verle-

vendiging der godsdienst met de burgerklasse haren aanvang neemt? Zijn niet de uitstekendste leeraars, hervormers en zendelingen, mannen van het volk geweest? Jezus kiest ook tot zijne apostelen visschers en tollenaren. Bij alle gelegenheden betoont die lieve menschenweldoener eene mededoogende sympathie voor het lijden der vrouwen, en eert eene sekse, die overal in de Heidensche wereld en niet minder in de Mahomedaansche landen verdrukt en vertrapt wordt. De heldinnen des geloofs zijn ook niet in gebreke gebleven Hem door wederliefde te vereeren, en hebben te allen tijde de uitnemendste diensten aan de uitbreiding van het Christendom bewezen. En wie zou in staat zijn de weldaden op te sommen, welke Jezus aan de menschheid verschaft heeft door het huwelijk te heiligen, en tot zijne oorspronkelijke instelling terug te brengen. Negentien eeuwen zijn verloopen eer men de verhevene wijsheid van Jezus' plan regt gevat heeft. Heden ten dage erkennen de ware philanthropen en de praktische staatsmannen volmondig, dat men eenen bijna onherstelbaren misslag begaan heeft, door de godsdienstige, zedelijke en stoffelijke belangen der armen niet genoeg ter harte te nemen en krachtdadig te bevorderen. Helaas! de nood is reeds zoo hoog geklommen, dat, zoo men niet de middelen weet op te sporen en te baat te nemen, om de zedelijke verbastering en de uitwendige ellende der armen te keer te gaan, de geheele maatschappij met eene schrikbare omkeering bedreigd wordt. De hoogmoed, de zelfzucht, de kasten-geest, het gebrek aan doeltreffende weldadigheid hebben de liefderijke bedoelingen van Christus grootendeels verijdeld; en toch, wij mogen het niet miskennen, in weerwil van hare veelvuldige ellenden en wanorden, verschilt de Christelijke maatschappij zoo zeer van ieder Heidensch volksbestaan, als de dag van den nacht.

De leerwijze van Jezus is ook in alle opzigten volkomen oorspronkelijk en behoort Hem geheel toe. Nergens maakt Hij gebruik van de dialektiek, van wijsgeerige redeneringen of schoolsche geleerdheid; Hij geeft aan zijne discipelen geene hoogdravende bespiegelingen en afge-

trokkene denkbeelden over God, de godsdienstige waarheid of de zedekunde; nimmer staaft Hij zijne gezegden door voorbeelden uit of uitspraken van beroemde schrijvers; zijn onderwijs is vol spontaneïteit, welt uit zijn hart op; altijd eenvoudig en verheven. Zijn Woord is geest en leven. Hij spreekt van God en de hemelsche dingen als een kind van de dingen, welke Hij in zijns vaders huis gezien en gehoord heeft. Hij redeneert niet, maar verhaalt alleen, en zijne treffende verhalen storten stroomen van licht en klaarheid in het gemoed, spreken onmiddellijk tot het geweten, en doen de teederste snaren des harten trillen. Het zijn als de stralen der zon, die in de oogen vallen en er van zelve de gekleurde beelden der voorwerpen in afteekenen. Niets is koud, gekunsteld, afgetrokken in zijne leerwijze. De tooneelen der natuur, de vogelen des hemels, de leliën der velden, de werkzaamheden van den landbouw, de verschillende toestanden en betrekkingen der menschelijke maatschappij, bieden Hem de stoffe aan tot eene aanschouwelijke beeldspraak, om de geestelijke dingen te beligchamen. Niets evenaart de oorspronkelijkheid, de schoonheid, de volheid van zijne parabelen en gelijkenissen, die, na negentien eeuwen, niets van hare levendigheid en indrukmakende waarheid verloren hebben. Hij, de Meester bij uitnemendheid, is de licht- en levengevende zon van het koningrijk Gods op aarde. Hij is de Wonderlijke in zijne woorden niet minder dan in zijne daden.

Zijne zedekunde overtreft zeer verre de moraal van al de zedeleeraars der menschheid, door hare innigheid, eenvoudigheid, praktische doelmatigheid; zij berust op de eeuwige grondbeginselen der regtvaardigheid en menschlievendheid, en hare voorschriften worden door de krachtigste beweegredenen aangedrongen. Het is geen gekunsteld stelsel, maar bevat voorschriften, doorschijnende van helderheid, van algemeene toepassing, die zich zelve aan elk geheiligd geweten aanbevelen, en de toestemming van elk opregt en eerlijk hart wegdragen. Jezus komt in deze, door de zonde verduisterde wereld, als stralende van den hemelschen glans der heiligheid.

Hij doet zijnen mond open, en, gelijk het heldere en frissche water uit de bronwel van den berg ontspringt, stort zich zijn scheppende Geest uit in lessen van Goddelijke wijsheid, die al de roerselen van een gevoelig hart in beweging brengen. Hoort van den top des Galileschen heuvels, als eene muziek uit hoogere sferen, den nagalm van zijne welluidende en zielroerende zaligsprekingen: „Zalig de armen van geest, de zachtmoedigen, de barmhartigen, de reinen van hart, de vreedzamen, die om der geregtigheid wil vervolgd worden." „Gelijk gij wilt dat u de menschen doen zullen, doet gij hun ook desgelijks." „Hebt uwe vijanden lief, doet wel die u haten; zegent degenen die u vervloeken, en bidt voor degenen die u geweld doen." „Volgt de menigte niet na om kwaad te doen." „Laat uw woord zijn: ja, ja; neen, neen." „Zoekt eerst het koningrijk Gods en zijne geregtigheid, en al deze dingen zullen u toegeworpen worden; zijt dan niet bezorgd tegen den morgen, want de morgen zal voor het zijne zorgen; elke dag heeft genoeg aan zijn eigen kwaad." „Weest gijlieden volmaakt, gelijk uw Vader, die in den hemel is, volmaakt is." Wie die geestelijke ooren heeft om te hooren, zegt niet ja en amen op die hemelsche spreuken? Alhoewel Jezus wist, dat Hij het voorwerp van de vijandschap der wereld was, dat Hij alleen stond om zijne zaak te handhaven, en dat zijne discipelen noch aanzien, noch gezag of staatkundigen invloed bezaten, twijfelt Hij niet een oogenblik aan de zegepraal van zijne leer; Hij zegt aan Pilatus met de volle verzekerdheid van zijne overwinning: „Een iegelijk, die uit de waarheid is, zal mijne stem hooren." Welk een leeraar is Jezus Christus! Zag de wereld immer zoodanig zedelijk verschijnsel? Een jongeling, op geene school of akademie onderwezen, die zich door geen uitwendigen luister aanbeveelt en, uit de dikke zedelijke duisternis van Galilea opkomende, veel meer van zijne tijd- en landgenooten en van zijne gansche omgeving verschilt, dan wanneer Sokrates en Plato uit het midden van een wilden volksstam uit de Zuidzee waren opgerezen, roept zich zelven als Koning en Zaligmaker der wereld uit,

en sedert negentien eeuwen buigt zich de keur der menschheid, beheerscht door de alles te bovengaande verhevenheid van zijn karakter, de vlekkelooze heiligheid van zijn leven en de onnabootsbare voortreffelijkheid van zijne leer en voorschriften, met liefde aanbiddend voor Hem neder, en werpt hare schoonste kroonen voor zijne voeten. Zou dit niet inderdaad het grootste wonder zijn? Maar al hadde Jezus enkel alle gaven van verstand en vernuft, de uitstekendste hoedanigheden van gemoed en alle menschelijke deugden zonder wedergâ in zich vereenigd, zou de zegepraal van zijne godsdienst mogelijk geweest zijn, wanneer Hij niet tevens als de Vorst des levens uit den dood ware verrezen, en niet voortleefde, werkte en heerschte te midden der menschheid, door de alles overwinnende kracht van zijnen Geest? Mij dunkt dat men zoo blind als eene mol of vleêrmuis moet zijn, om zich op te dringen en stout te beweren, dat Jezus niets meer geweest is dan een boven alles uitstekend genie, de heerlijkste bloem uit den wilden en verbasterden stam der menschheid ontsproten. Met evenveel regt zou men kunnen beweren, dat zoet water uit eene zoute bron kan vloeijen, of dat druiven van doornen kunnen geplukt worden. En, wanneer men door de onwraakbare getuigenis van negentien eeuwen, tegen wil en dank, het hoogste zedelijke wonder van Jezus zegepraal over de wereld gedwongen wordt te erkennen, hoe kan, hoe durft men de veel mindere wonderen, aan Jezus door het Evangelie toegeschreven, redelijker wijze ontkennen? Stel u eene voortreffelijke forte piano, een pronkstuk van kunst voor; laat nu een onbeschaafd en in de muziek onervaren mensch het schoone instrument trachten te bespelen, hij zal er niets dan het oor kwetsende wanklanken uit halen; of laat een wild dier over de toetsen loopen, wie zou het woest en verdoovend geraas kunnen uitstaan? Maar nu komt een uitnemend toonkunstenaar en geniaal komponist, hij raakt de toetsen met zijne vlugge vingers aan, en doet de lucht weêrgalmen van klanken, die u in verrukking brengen. Is dat nu niet een wonder der kunst? Eveneens

komt Christus, de Meester der natuur, en bespeelt met zijne magtige handen het groote klavier van oorzaken en uitwerkingen, en brengt er uitwerkselen uit voort, die ons wonderen toeschijnen, maar voor Hem natuurlijke daden waren.

En nu, ernstige en welmeenende lezer! laat ik u zelf beslissen, of gij den natuurlijken, verdichten Christus der zoogenaamde moderne rigting tegen den Christus, den Zone Gods van het Evangelie zoudt willen verruilen. Maar erkentenis van mond en verstand is hier niet voldoende, er moet oneindig meer bij u geschieden. Zijt gij ontwaakt uit den diepen slaap der zonde, en hebt gij uit innig besef van den grooten nood uwer ziel Jezus erkend, en door een levend geloof aangenomen als uwen eenigen en onmisbaren Zaligmaker? Is Christus gekruist voor u de wijsheid en de kracht Gods tot zaligheid geworden? Zijt gij, met ontbloot aangezigt, in den spiegel van het Evangelie het heerlijk beeld des Heeren aanschouwende, door zijnen Geest naar zijne gelijkenis hervormd? Volgt gij, bezield door eene vurige liefde en levendige dankbaarheid voor dien allerdierbaarsten Verlosser, zijne voetstappen, zijn volmaakt voorbeeld na, uw kruis dagelijks Hem na dragende? Is Hij de alvermogende magneet, die gedurig uw hart en uwe wenschen boven de aarde, naar den hemel trekt? Kortom is Hij uw alles, uwe wijsheid, uwe geregtigheid, uwe heiligmaking, de schat van uwe ziel? Roemt gij alleen in zijn kruis? Zoo ja, dank dan God op uwe knieën, want genade is u geschied, gij zijt erfgenaam van het koningrijk der hemelen, en Christus wacht u op, om uw voorhoofd met de kroon der eeuwige heerlijkheid te versieren.

L. G. James.

HET NAJAGEN VAN HET HEMELSCHE DOEL.

FRAGMENT EENER BESCHOUWING OVER Philip. III.

Zoo gewigtig des menschen bestemming is, zoo gewigtig is ook zijne loopbaan, om deze bestemming te bereiken. Vrome beschouwingen geven op zich zelve geene nuttigheid; het is ten hoogste noodig, om met ijver het doel aan te grijpen; het toekomstige behoort ons onophoudelijk bezig te houden, daar het tegenwoordige ons gedurig daarvan zoekt af te trekken.

Paulus sprak van een heerschen over de booze geesten, waartoe de geloovige eens met Christus geroepen zal worden. Om dit te kunnen doen, is het noodig dat wij daartoe voorbereid worden. Om heerschappij te kunnen uitoefenen en een oordeel te kunnen uitbrengen, zal het noodig zijn dat dit eerst over ons zelven geschiede, anders kan het niet over anderen gaan; ons oordeel zoude dan op ons zelven terugkeeren. Dat wij ons in deze niet bedriegen. Het komt slechts daarop aan, of de Geest van Christus ons zoodanig beheerscht heeft, dat wij over alles in ons de heerschappij hebben verkregen, en de prikkel des doods is weggenomen geworden, en of er in ons zelven ook nog aanknoopingspunten zijn, welke met het rijk der duisternis in betrekking staan, gelijk mede of hier of daar onze wil nog ergens aan vasthoudt; zoodat wij zonder bezwaar van aantrekkingskracht aan eenig zinnelijk en stoffelijk voorwerp de toekomstige wereld durven in het aangezigt zien. Dit is eene zaak van veel belang; wanneer onze wil zich aan iets vast-

hecht en niet geheel in den wille Gods is opgelost geworden; dan zijn wij niet vrij, maar nog dienaren van het vergankelijke, en nemen het mede naar de eeuwigheid.

Wij zullen een onbewegelijk koningrijk ontvangen, maar om dit te kunnen genieten, is een vast en onbewegelijk gemoed noodig. Om dit te verkrijgen, is ons de loopbaan van Christus voorgesteld, opdat wij in zijne voetstappen zouden wandelen. De loopbaan van Christus nam van zijne eerste kindschheid af in belangrijkheid toe, en breidde zich tot in het oneindige uit.

Zie hier een wijd veld ter onzer beschouwing niet alleen, maar van onmiddelijke toepassing. Laat ons slechts met zijne kindschheid beginnen, en vervolgens van Hem leeren, dat Hij zachtmoedig en nederig is van harte; de rust der ziele zullen wij weldra ondervinden. Indien wij niet begeeren, ons in de loopbaan van Christus te begeven en ons zelven nog eigen zijn, dan *moet* er angst voor dood en eeuwigheid zijn. Men gevoelt dan, dat de reispas nog niet gereed is. Johannes zegt: die vreest is niet volmaakt in de liefde, want deze sluit de vrees buiten. Wat is de oorzaak van uw vrees? Het is een overblijfsel van uwen afval van God; dit moet u aansporen om het doel na te jagen en er naar te grijpen, waartoe gij van Christus geroepen zijt.

Een gezette ernst om dit doel te bereiken is eene hooge noodzakelijkheid. Door in het geloof op Jezus te zien, verkrijgen wij dien ernst, verkrijgen wij die heilige blijdschap, om met volstandigheid in Jezus voetstappen te treden.

Onze loopbaan is kort tegenover eene eindelooze eeuwigheid, die ons wachtende is, en zij staat in het naauwste verband met hetgeen ons zal worden geopenbaard. *Kinderkens, zegt Johannes, nu zijn wij kinderen Gods, en het is nog niet geopenbaard wat wij zijn zullen; wij weten echter dat wij Hem zullen gelijk zijn; want wij zullen Hem zien gelijk Hij is. Een iegelijk die deze hoop op Hem heeft, die reinigt zich zelven gelijk Hij rein is.*

Alzoo de overwinningsgenade, die Christus voor ons

verworven heeft, zullen wij niet ongebruikt laten, maar aanwenden, om al die bedekte bewindselen, waarin zich onze eigenliefde verschuilt, te verscheuren, en de ongeregelde gedachten en eigenzinnigheden te erkennen, ze onder de heerschappij van Christus te brengen en alzoo te overwinnen.

Er zijn onderscheidene toestanden in het Koningrijk Gods, en ook bij geringe ontwikkeling zal er zaligheid zijn. Maar de ontwikkeling tot hoogere zaligheid is afhankelijk van eene getrouwe behartiging van erkende waarheden. Iedere waarheid behoort, na erkend te zijn, ons ook te verlichten en te bezielen, anders gaat de kracht dier waarheid voor ons verloren en schaadt zij ons zeer, daarvan kan men verzekerd zijn. Elke onbehartigde genade wordt voor ons een struikelblok; daarentegen iedere erkende waarheid, wanneer wij haar onmiddelijk in beoefening brengen, sterkt ons en wordt Goddelijk leven in ons, en de ervaring, dat wij door het bloed van Jezus gereinigd worden van alle zonden, en vatbaar worden gemaakt tot volkomene vereeniging met God, ontvangt daardoor eene aanmerkelijke versterking.

Het is een hooge noodzakelijkheid, dat wij in de gemeenschap van het lijden van Christus intreden, en zijnen dood gelijkvormig worden; daardoor ontvangen wij opstandingsgenade. Het eene is aan het andere verbonden, het laatste wordt niet verkregen, zoo wij ons niet tot het eerste begeven. Moet daardoor welligt de uitwendige mensch verderven: laat het zijn, indien slechts de inwendige van dag tot dag vernieuwd wordt.

Heerlijk is het loon der getrouwe, der volhardende strijders!

HOE WORDT HET ONBEGREPENE BEGREPEN?

IETS UIT EEN SCHRIJVEN OVER DE MODERNE THEOLOGIE.

.... UEd. erkent de geestesrigting des tijds te volgen; zal ik het ontveinzen, dat mij dit zeer smart? Iemand als u te zien medegaan in de hoogst bedenkelijke rigting des tijds, doet mij innig aan. Maar ik geef de hoop op een beteren tijd niet verloren. Immers als ik mij herinner, hoe ik een geruimen tijd geleden in dezelfde banden der twijfelzucht bange dagen heb gesleten, en eene verdubbelde vastigheid des gemoeds daarna mijn deel werd, mag ik dan niet hopen? O voorzeker; een ernstig zoeker zal niet te vergeefs zoeken: hij die waarheid begeert, zal waarheid vinden.

Maar niet redeloos; gij begeert dit ook niet, want ook gij bezwaart u, met de moderne rigting, over het redelooze dat de conservatieve rigting wil. En toch beschuldig ik de moderne rigting, dat zij het is, die ondanks zich zelve, het redelooze begeert.

Wat wil zij? Zij wil het bovenzinnelijke onderwerpen aan de beoordeeling van het verstand, alvorens dat verstand in staat is gesteld, het bovenzinnelijke te kunnen bevatten. In geene zaak, van welken aard het ook zijn moge, zal men ongeëvenredigde middelen ter verkrijging van eenig gewenscht doel aanwenden, men is aanhoudend bezig, om iedere wetenschap door geëvenredigde middelen tot de uiterste volkomenheid te

brengen; tot iedere kunst zullen de doelmatigste werktuigen worden gebezigd, en slechts in het allerhoogste, in het allergewigtigste niet? Is er iets onredelijkers te denken? Zoo er iets tegen de eischen van het gezond verstand strijdig is, dan mag dit voorwaar genoemd worden.

Neen, mijn waarde heer! ons verschil bestaat niet in het verschillend denken over eene zaak, maar in het al of niet gebruik maken van het middel, door den Heer daargesteld, ten einde ons verstand in die geestesrigting te brengen, dat het met de volle bewustheid van een redelijk wezen, zich *kan* verlustigen in het bezien, en doorzien en genieten van het bovenzinnelijke, van het Goddelijke, van hetgeen waarheid is. Wat is de geheele inhoud, wat is het doel der openbaring Gods anders dan de aanwijzing tot het verkrijgen van de magt der terugkeering tot de orde van de uit hun verband gerukte dingen, waardoor de edele geest des menschen zich weder vrij en onbelemmerd kan gevoelen, om zich uit te breiden tot de oneindigheid van Goddelijke dingen, hetgeen hare bestemming is.

Daartoe heeft God ons den Heer Jezus geschonken, opdat wij door Hem LEVEN zouden; dat is, niet van God vervreemd zouden blijven. In Hem was het LEVEN en het LEVEN is het LICHT der menschen; zonder dit licht is er duisternis van onkennis en onwaarheid. Ik vraag u dan nogmaals: is het niet onredelijk, indien men zonder dit leven, dat alleen het waarachtige licht van den mensch is, het bovenzinnelijke wil beschouwen? Indien men met Christus één is geworden, door gedurige gemeenschap met Hem, dan eerst worden er door het vrijgemaakt verstand onophoudelijke ontdekkingen gedaan, even als voor een ingewijde in eene Oostersche taal deze voor hem niet langer een verward mengelmoes van omtrekken en stippen blijft, zoo als het hem vroeger toescheen.

Mijn waarde heer, ik verzoek u zeer op dit aangelegen punt te letten, daar dit inderdaad alles beslist. De nieuwere rigting erkent den Heer Jezus als Heer en Leidsman, als Voorganger en Meester; maar als dit nu zoo is, kan er dan iets redelijker zijn

dan om naar zijne beslissende verklaringen te hooren, op welke voorwaarden Hij ons tot zijne discipelen erkent. Wij lezen dit in Joh. 8: 31, 32: *Indien gij* IN MIJN WOORD *blijft, zoo zijt gij waarlijk Mijne discipelen,* EN GIJ ZULT DE WAARHEID VERSTAAN, *en de waarheid zal u vrijmaken.* Jezus als Heer en Meester te erkennen en eigene inzigten te volgen, gevoelt men het dan niet, dat dit het onedelste woordenspel is? Juist omdat wij onverstandig zijn geworden door de zonde, wil Hij ons het verstand geven om den Waarachtige te kennen, en dit Goddelijk geneesmiddel zoude door eigen wijsheid ter zijde gesteld kunnen worden, en in plaats van den eenigen weg ter redding eigen gekozen middelen tot kennis van Goddelijke dingen kunnen gebezigd worden. Welk eene ongerijmdheid! Leest men dan niet, dat de Heer aan *Nicodemus*, Joh. 3, onmiddelijk de gelegenheid afsneed om bij wijze van verstandelijke overreding Hem als den Messias aan te nemen? wordt het niet duidelijk door den Heer geleerd, dat het de vernieuwing des gemoeds is, welke de mensch behoeft, zal hij eenige bevatting kunnen hebben van geestelijke dingen, of daarvan deelgenoot kunnen zijn?

Al de woorden van Christus hebben allen dezelfde beteekenis; zij wijzen allen op die nieuwe gezindheid des harten, die zijne discipelen moeten bezitten, zullen zij kinderen des Koningrijks, ware onderdanen daarvan kunnen heeten. De geheele openbaring Gods is een ondeelbaar geheel, eene voortgezette steeds zich ontwikkelende linie. Christus is niet gekomen om eene enkele der instellingen en wetten Gods, in het Oude Verbond vermeld, krachteloos te maken, maar om die te vervullen. — En opdat zich niemand vergisse, betrekkelijk de beteekenis zijner woorden, verklaart Hij duidelijk, dat zoo iemand zijn discipel wil zijn, hij zijne eigene denkbeelden moet opgeven; zich zelven moet verloochenen, Zijn kruis op zich nemen en Hem navolgen.

Wanneer deze woorden van Christus waarheid worden in iemands hart, zal dit eene merkwaardige kracht in hem uitoefenen: HIJ ZAL DE WAARHEID VERSTAAN. Geen mensch is er, zoo hij een begin maakt om met opregt-

heid in niets meer zijn eigen wil te doen, maar met ernst en gezetheid Christus wil tot zijne wet maakt, en Christus in alles navolgen wil, of Hij zal de WAARHEID verstaan. De beteekenis der Goddelijke dingen zal hem ontdekt worden; de sluijer der onwetendheid zal worden weggenomen. Hij zal beginnen te begrijpen, wat *waarheid* IN GODS OOGEN IS. Niet toch wat den mensch schijnt waarheid te zijn, maar hetgeen werkelijk waarheid is heeft eenige waarde. God lief te hebben boven alles en onze naasten als ons zelven, dat de grondslag der Wet Gods is, zal niet langer een eigen gevormd denkbeeld blijven, maar het zal ons duidelijk worden, dat wij dezen grondslag van alle wezenlijk geluk, — dit kenmerk van een *waar mensch* te zijn — missen en toch *moeten* bezitten als een attribuut, als een kenteeken van een discipel van Christus, waaraan een Christen van anderen is te onderscheiden. Deze waarheid zal hij verstaan, en de *waarheid zal hem vrij maken* van bedrog en zelfverblinding. Niemand, wie hij ook zijn moge, die niet zich zelven wil bedriegen, tenzij hij een geloovig discipel van Christus is geworden, kan het *een dag* uithouden om zich zelven te verloochenen, zijn kruis op te nemen, en Christus na te volgen. Wie wil beproeve het slechts één dag, en de WAARHEID ZAL VERSTAAN WORDEN, dat wij een nieuwe geboorte, eene geestelijke herschepping behoeven, en de erkentenis dezer behoefte is weder aanvankelijk het vrijworden van eigen denkbeelden en een overgaan tot de waarheid Gods.

Wie worden door den Heer in zijne bergpredikatie zalig gesproken: het zijn de armen van geest, zij die tot bewustheid van hun waren toestand zijn gekomen. Het zijn zij, die over dien deerniswaardigen toestand treuren. Het zijn zij, die door het treuren over die grenzelooze armoede, ootmoedig, zachtmoedig, vatbaar voor Goddelijke dingen zijn geworden. En wat is nu het middenpunt der zeven zaligsprekingen? Het is: het hongeren en dorsten naar de geregtigheid, naar waarheid, welker gemis juist de oorzaak van het gevoel dezer armoede is, en het treuren daarover, hetgeen de ootmoed in het hart des menschen heeft verwekt. *Eerst dan* is er plaats voor de

vijfde zaligspreking der ware barmhartigheid, die de gebreken en ellende des menschen met geduld en lijdzaamheid draagt, en uit liefde blijmoedig anderen kan dienen. Eerst dan wordt de ware reinheid des harten geboren, waardoor een mensch weder in de gemeenschap met God wordt hersteld, en van harte reinheid wil, en dus van zelven tot God terugkeert gelijk het gewrocht tot zijn oorsprong. Dan eerst, en dan eerst alleen komt de ware vrede terug in het hart, en de mensch is weder mensch, een beelddrager Gods geworden.

Niemand heeft dus het regt, zich een discipel van Christus te noemen, die eenen anderen weg, dan dien, welken Hij zelf heeft voorgeschreven, volgt. Neen, het is niet in het verschil van denkbeelden gelegen, maar in het terugkeeren van magteloosheid tot kracht; het is de innerlijke bewustheid van krank, van ellendig te zijn, en eene vurige begeerte om den weg der genezing te kennen, die genezing ten gevolge heeft. Niet voor de gezonden, maar voor hen die krank zijn, verklaart Christus te zijn gezonden, en de genezing van die krankte is zijn doel. Wij zijn onbewust van onze zielekrankte, en daarom zijn wij niet te helpen, indien eigene inzigten den raad van Christus vervangen. Eerst genezing van onze blindheid: eerst dan zullen wij het koningrijk Gods kunnen zien en er kunnen ingaan. Wanneer wij ons daarin kunnen bewegen en met Goddelijke gedachten vervuld zijn geworden, alsdan blijven de onbegrijpelijke dingen niet meer onbegrepen, maar worden in het vereischte licht bezien, bewonderd en genoten.

O mijn waarde Heer! *moet* dan niet het Goddelijke het kenmerk der Godheid dragen? Is dan niet juist dit het meest hart verheffende, dat een mensch tot die grootheid is geroepen, dat hij ook het onbegrepene begrijpt, omdat God zich aan hem openbaart naar de heerlijke belofte: „De verborgenheden des Heeren zijn voor degenen, die Hem vreezen, en zijn Verbond om hun die bekend te maken." Niemand der opregt geloovigen, die in waarheid met Christus in gemeenschap leeft, of hij heeft op eene hem eigene wijze het wonderbare van deze vernieuwing des harten ondervonden, en

geniet daarvan eene onuitsprekelijk heerlijke vreugde. Niet in het vasthouden aan eigene inzigten bestaat zijne blijdschap, maar in de ERVARING, in de ERKENTENIS van de waarheid, van de woorden van Christus is zijn geluk gelegen, hiermede staat de geheele Openbaring Gods in den Bijbel in het naauwst verband. Alles wordt nu harmonie; alles wordt leven en waarheid.

Waaraan heb ik als mensch meer behoefte dan aan vrijheid? Welnu, hij, die Christus woorden hoort en betracht, komt tot het licht, tot de vrijheid; niet meer eigene inzigten volgende, maar die van zijnen Meester, leert hij de dingen kennen in hare wezenlijke waarde, en kiest vrijwillig zijne dienst, neemt zijn juk op zich, en gevoelt zich nu VRIJ.

Mijn aanzijn is tot vreugde geneigd. Ik bemin vrolijkheid des harten, maar wat zegt weder de Heer: „Ik heb deze woorden tot u gesproken *opdat Mijne* blijdschap in u blijve, en *uwe* blijdschap vervuld worde. O laat ons eens deze belofte nagaan! Christus blijdschap, zijne vreugde wordt aan zijne discipelen beloofd. Maar dit niet alleen, maar ik zelf, mijn eigen wezen, mijn menschelijk IK zal eene bron van blijdschap worden.

Waaraan heb ik meer behoefte dan aan kracht, om hetgeen ik wil ook te kunnen ten uitvoer brengen? Het is al weder de Heer die zegt: „Indien gij in Mij blijft en Mijne woorden in u blijven; zoo WAT GIJ WILT zult gij begeeren en HET ZAL u geschieden," Joh. 15: 7.

Kunnen er uitgestrekter, verbazingwekkender woorden zijn? En ziet deze wonderbare woorden zijn WAARHEID.

Hij die in verbindtenis staat met den Heer der natuur, aan dien zijn ook de wetten der natuur onderworpen.

Meent gij dat de wonderen in den Bijbel vermeld, thans niet meer worden gezien, en daarom niet betrouwbaar zijn. In geenen deele! Zij vernieuwen zich dagelijks op duizendvoudige wijzen, en ieder opregt geloovige heeft in zijne levensgeschiedenis iets daarvan ondervonden, waardoor voor hem de magt en majesteit van zijn God en Heer op eene treffende wijze wordt voor oogen ge-

steld. Wilt gij echter een meer in het oog vallend bewijs? Welnu gij bezoekt welligt het naburige *Dusseldorf*, en wilt de beroemde inrigting voor verwaarloosde knapen in het *Dusselthal* leeren kennen. Gij spreekt met de directie van deze merkwaardige inrigting, en welligt deelt men u hetgeen men aan mij heeft gedaan, een feit mede dat wereldkundig, dat voor geen tegenspreken vatbaar is. Voor eenige jaren geleden was de bekende Dr. Fliedner, de directeur van het wereldberoemde Diakonessenhuis te Kaizerswerth, in een stervenden toestand. Er was geene hoop meer op beterschap. Eenige geloovigen te Dusseldorf vereenigen zich met de directie van den Anstalt in het Dusselthal en smeeken gemeenschappelijk om het behoud van het leven van Dr. Fliedner, zij mogen gemeenschappelijk hunne begeerte voor Gods aangezigt nederleggen. De nood dat zulk een man zal worden weggenomen, die zoo vele heerlijke instellingen door zijne ijverige werkzaamheden in het leven heeft geroepen en staande gehouden, dringt hen. Hun gebed groeit tot de magt des geloofs, zij besluiten met elkander in den Naam des Heeren, dat hij niet sterven zal. En ziet, op dat zelfde oogenblik dat hun gebed tot een geloovig besluit is aangegroeid, op datzelfde oogenblik wordt Dr. Fliedner gezond, en hij leeft nog tot een uitgebreiden zegen, niet alleen voor Duitschland, maar ook voor Jeruzalem, waar gelijk bekend is, op den berg Sions door hem een Diakonessenhuis is opgerigt.

Met hoeveel voorbeelden zoude dit eene voorbeeld kunnen worden vermenigvuldigd.

Maar immer is er een redelijk INDIEN aan verbonden, alles begint met indien: *Indien gij de gave Gods kendet. Indien gij in Mij gelooft.*

Immer en eerst de genezing van blindheid en dan zien; eerst moet de gevoelloosheid van hart en leven worden weggenomen, zal er vatbaarheid kunnen zijn voor geestelijk kennen, voor geestelijk genot.

Het niet erkennen van deze onze hulpeloosheid, en daarom niet gebruik maken van Christus, in den door Hem voorschreven weg is te noodlottiger, omdat er

geen andere naam onder den hemel is, waardoor wij kunnen zalig worden, dat is met Goddelijk leven vervuld, dat is, der Goddelijke natuur te kunnen deelachtig worden. Uwe denkbeelden, dat er verschillende wegen zijn, die tot één doel leiden, en het om het even zou zijn welke denkbeelden men omtrent den Zone Gods koestert, zijn onwaar, uit de orde der dingen zelve. Indien toch een zieke wel een geneesmiddel, maar niet het hem voorgeschrevene innam, zoude hij dan regt hebben om te kunnen klagen dat hij niet genas. Indien daarentegen duizenden verklaren, dat zij zich bij een volgen van de voorschriften des geneesmeesters wel hebben bevonden en al de beloofde uitwerkselen hebben ervaren, mag er dan nog onverschilligheid bestaan en een vragen naar andere geneesmiddelen zijn, dan de eeuwen lang beproefde?

Waar twijfeling en onzekerheid bestaat: waar geene vreugd in God wordt genoten; waar een her- en derwaarts zoeken is, zonder een volgen van de Goddelijke aanwijzing, daar is men niet op den weg der genezing, maar is men met alle gemoedelijkheid dood krank, daar is men nog niet tot Christus gekomen, daar gelooft men niet in Hem, maar in zich zelven; daar is men wijzer dan Hij, en wie wijzer is dan zijn Meester, kan zijn discipel niet zijn.

INDRUKKEN OP EENE REIS NAAR LONDEN.

X.

De prachtigste morgenzon bescheen de zee te *Ventnor*, en spoedig waren wij in de rotsduinen, die aan de woede der zee hier paal en perk stellen. Soms lagen die afgebrokkelde rotssteenen, omrankt van eiloof, zoo sierlijk op elkander alsof zij ons uitnoodigden om eenige rust te nemen, en ons in het aanschouwen van den effen waterspiegel te verlustigen. Soms voerde ons het pad langs eene eeuwen heugende villa, zoo sierlijk omringd van aloude eikenstammen. — Zoo wandelden wij voort langs het strand, toen ons een landman mededeelde, dat wij juist zeer ter goeder uur kwamen, om een wagen aan te treffen, die omstreeks dezen tijd van het naburige dorp, midden over het eiland ons naar Cowes zoude brengen. — Wij vonden het alzoo. — Op een ligt en open rijtuig vlogen wij snel voort, en bleven ons altijd evenzeer verheugen in de duizendvoudig afwisselende gezigten van het eiland. Altijd klimmend of dalend; want even als het eiland Wieringen, is ook Wight van een golvend terrein, — slechts wat hooger en grooter, — en toch zouden wij gelooven dat zoo de Nederlanders aan het eiland Wieringen gedaan hadden, wat de Engelschen aan Wight deden, het niet minder schoon zoude zijn. Thans munt het uit door rijke boerenerven, niet door oude of nieuwe vil-

la's; en waren de Wieringers slechts als de Zuidbevelandsche of Walchersche inwoners, vrienden van zwaar geboomte, zij zouden ook hun eiland nog herscheppen in een der lievelingsoorden van het vaderland. Wight wordt rijk door zijne duizende bezoekers, en toch vond ik er niet zoo veel meer dat mij aantrok dan op het eiland Walcheren. Dezelfde zee, hetzelfde strand, rijk in duinen, bezaaid met dorpen en steden, maar de Hollandsche veel rijker, veel schooner. — Overvloed van geboomte op beide, maar op Walcheren nog meer door de weelderigste bouw- en weilanden afgewisseld. Ik verheug mij, dat eerlang spoorwegen ons ook naar die oorden zullen voeren. Mogt dan de vreemdeling onze eilanden bezoeken, hij zoude gaarne erkennen, dat Walcheren en Wight naast elkander mogen genoemd worden.

Toen wij Cowes rondwandelden, eene stad als Vlissingen, zagen wij in de verte Osborne leggen; wij voeren nog in een schuitje derwaarts. — Maar onze tijd was te kort. — Dat vorstelijk paleis trekt zeker veel vreemdelingen. — Het is, als alle Engelsche parks, wijd en rijk en aanvallig door het gras, dat hier slechts voor het oog en den voet dient; want het is altijd volmaakt effen, groen en laag. Het nut van het gras voor het vee wordt ten eenenmale opgeofferd aan het genot van zulk een sierlijk gezigt. — De Nederlander begeert dat niet. — Hij wil steeds het nut op den voorgrond plaatsen. — Ik geloof ook dat wij daaraan onze welvaart te danken hebben. — Van Cowes voerde ons de snelle stoomboot nog eens door eene rijke zee naar Portsmouth. Spoedig nam ons het spoor op, en na eenige uren met verbazende snelheid gespoord te hebben, waren wij in Londen.

NOG TWEE AVONDEN TE LONDEN.

Weemoedig stemden mij de straattooneelen, die wij op dien avond doorwandelden, gaande van het station door het woest gewemel van eene diep gezonken bevolking naar de meer stille gedeelten van Londen, om onze woning op te zoeken. — Het was ons in tegenstelling

van de schoone natuur, die wij verlaten hadden, dubbel treurig den mensch hier te moeten aanschouwen in zijne diepste vernedering. — Wat baten die nachtelijke roepstemmen, wat helpen die weinige strijders, die deze zondige toestanden bestrijden. — En toch was het ons eene vreugde, te weten, dat ook geen dezer schepselen, zoo zij redding begeerden, daarvan verstoken behoefde te blijven.

Dat is onze pligt. — Redt er sommigen als een brandhout uit het vuur. Weigert niemand de reddende hand, die zich tot u wendt. Vooral het laatste. Al reddende wordt het duidelijker, dat niets dan de eigen wil den mensch tot de zonde verlaagt. — Dat op elke diepte of hoogte der zonde het steeds dezelfde eigen wil blijft, waardoor de mensch de stem des gewetens blijft verdooven. Niets is gemakkelijker, dan dat het verstand zich er toe gewendt, om schijngronden op te zoeken tot al wat kwaad is; de gewoonte wordt heerschappij, en de strijd komt tegen het goede in plaats van tegen het kwade. En toch plaatste de Allerhoogste van den val af eene vijandschap tusschen den mensch en den satan, die niet eindigen zal zoo lang de aarde duurt. — Niemand gaat verloren dan door eigen wil, want de diepste val is nabij de heerlijkste opstanding, door dien eenen volkomen Heiland, die het bruiloftskleed om niet schenkt.

Zoo voortwandelende, drukte mij een onbekende een billet in de hand. Het was eene stem der waarschuwing, eene vriendelijke uitnoodiging met een bijbeltekst tot opwekking. Die colporteur doorwandelde jaar in jaar uit de woelige straten, en gaf die kleine billetten met kwistige hand uit. Een uit de duizend treffe slechts het geweten. — Voor den Engelschman is alles praktijk. Alles wat Hij denkt treedt in het leven. Hij strijdt en arbeidt steeds voort.

Ook hierin zijn wij Nederlanders niet achterlijk. — Slechts verschillen wij in de wijze van uitvoering. Wat de Nederlander doet, is meer in den geest van de gelijkenis, die van het mostaardzaadje getuigt, dat allengskens een boom wordt. Wat de Engelschman doet, is

ten eenemale gelijk aan dengene, die denkt: de boom zal in eens daar staan. — Het woord „allengskens" is in het Engelsche Lexicon niet te vinden. Het moet ons niet ontmoedigen, de langzame wording te aanschouwen van het groote doel dat wij najagen. Over elken goeden boom gaat de zomerwarmte, de winterkoude; — de herfst brengt er zijne stormen, de lente zijne onweersvlagen. Het is toch wassend en toenemend — en wordt van lieverlede wat het worden moet. Zelfs een Spurgeon met de meeste talenten, bereikt niet meer dan ééne opwekking, die vervliegt, wanneer de eigen wil van den mensch zich niet aansluit aan hetgeen het geloof als waarheid heeft leeren kennen. Het is alles zoo rijk in Engeland aan opwekking, zoo arm in opvoeding. — De mensch waakt op bij opwekking, maar leeft bij de opvoeding. Als Spurgeon hard over Nederland oordeelt, dan spreekt hij de taal van anderen, niet de taal der ervaring. Om Nederland te kennen, moet men geboren Nederlander zijn. Hier, waar alle dingen langzaam gaan, verliest de vreemdeling het hoofd, en heeft slechts te klagen. Toch blijft hij in de hoop, dat eene plotselijke opwekking de toestand zal veranderen. Het zal nooit geschieden. Wat hier te wachten is, is eene zachte voortgaande ontwikkeling. Die aanschouwen wij, daarover verheugen wij ons. Steeds zal Spurgeon en zoo menige andere ons welkom zijn — maar de Engelschman bedenke, dat wij niet de Prayerboekslezers zijn, even als de Duitschers, dat wij niet de Gezangboeksvrienden zijn, maar wel Bijbellezers. De Bijbel is ons opvoedingsboek. Daarom ontwaakt de Vereeniging voor Christelijk Nationaal Onderwijs langzaam, maar haar wasdom is uitnemend, hare wording is echt vaderlandsch, haar eind zal zijn, de heerlijkste overwinning.

Een echt Nederlander stemt het ons toe, dat een Christen zonder Bijbel is:

1. Een kind, dat zijn vader niet kent.
2. Een vreemdeling, die zijn te huis vergeten heeft.
3. Een reiziger, die op s' levens woeste zee zijn stuurman verloor.
4. Een strijder, die zijn zwaard verbrak, waarmede hij alleen strijden kon.

5. Een erfgenaam, die het testament waarbij hij zijne erfenis aanvaarden konde, verscheurde.
6. Een schuldenaar, die den kwijtbrief vernietigde, waarbij hem zijne schuld werd kwijtgescholden.

Zoo denken wij er over. — Nergens zoo als in ons vaderland kan de strijd over den Bijbel met zoo veel kracht gestreden worden, maar nergens zoo als in Nederland zal het blijken, dat Gods Woord één is met ons volk. — Het is het boek der Vaderen, de kracht der kinderen.

Den laatsten avond bragt ik door in een kransje van Duitsche predikanten, in Londen geplaatst aan Duitsche gemeenten. Mijn waarde vriend Dr. Overbeck introduceerde mij aldaar. — Het was mij hoogst aangenaam hier mannen aan te treffen, die geheel te huis in hetgeen men de Christelijke wetenschap noemt, dit kransje toewijden aan bijbelstudie. De geloovige Christen heeft de diepste behoefte, ook de rijkdommen der Heilige Schrift uit het oog der wetenschap te beschouwen, en verheugt zich ook door al dieper en dieper delvende meer Goddelijke wijsheid te vinden. Ds. Christlieb, een voortreffelijk Wurtemberger, hield eene redevoering over „den engel des Heeren." Ik had hem met het grootste genoegen hooren prediken. — Hij vereenigde het aangenaamste uiterlijke met de diepste ontwikkeling der heiligste waarheden. — Ook Ds. Schöll leerde ik daar kennen en hoogachten.

Zoo geheel anders ziet de Duitscher de toestanden aan in Engeland, als de Anglomaan in ons midden.

Doch hier zwijg ik. Het Engelsche volk, is een groot, een magtig volk. Het weet met de gebrekkelijkste wetten, inrigtingen, kortom in het midden van zoo veel dat waarlijk slecht en dwaas is, zich te verheffen tot de grootste en uitnemendste natie der aarde. Het gezond verstand en de flinke praktijk voert dat volk door alles heen, en maakt het tot een voorbeeld ook voor ons. Het is ons daarom nuttig veel met de Engelschen te verkeeren.

Naar huis heette het. De reis was liefelijk. De te huiskomst als altijd, blijder dan het heengaan.

Ik deelde den lezer gaarne mijne ervaringen mede. Zij zijn die van iemand, die slechts begeerde met een praktisch oog te zien wat den Engelschman zoo zeer aanbeveelt. Mij is mijn vaderland liever. Ik woon in het midden mijns volks.

OPENBARE LEZINGEN OVER ONDERWIJS EN OPVOEDKUNDE IN DUITSCHLAND.

Dr. Hauschild, direkteur van eene lagere school in Leipzig, heeft in deze stad eene reeks van Volks-voorlezingen gehouden, ten behoeve van de ouders en zijne kweekelingen. In zijne circulaire zeide hij: „dat de onderwijzer en de ouders elkander de hand moeten geven en in overeenstemming moeten handelen, om het doel, hetwelk zij zich voorstellen, te bereiken en om deel te hebben aan den zegen, die uit de Christelijke opvoeding voortspruit. Er zijn twijfelingen uit den weg te ruimen, beginselen vast te stellen, misverstanden op te lossen. De direkteur eener school, in zijne hoedanigheid als vriend en hulp der ouders, wat de opvoeding hunner kinderen betreft, moet hen bekend maken met zijne beginselen en de daaruit voortvloeijende toepassingen." Te dien einde heeft de heer Hauschild de ouders uitgenoodigd om eene openbare lezing, die hij sedert 13 Januarij elken dingsdag heeft gehouden, te komen bijwonen. De onderwerpen welke hij in zijne tien eerste lezingen heeft behandeld, zijn: 1e. het opnemen der kinderen in de klassen; 2e. het werk en de spelen der leerlingen te huis; 3e. de straffen; 4e. de berispingen; 5e. gebrek aan ijver op de school; 6e. de meisjes-handwerken; 7e. de godsdienstoefening; 8e. de boeken die de leerlingen in hun vrijen tijd lezen; 9e. de examens en hoe daarover te oordeelen; 10e. het verlaten der school en de eerste aanneming. Deze lezingen zijn druk bezocht en bij den ingang van het lokaal hing eene brievenbus ten behoeve van ouders, die den onderwijzer omtrent een of ander punt betreffende de opvoeding hunner kinderen iets te vragen hadden.

Deze onderneming komt ons zoo gewigtig en nuttig voor, dat wij gaarne zouden zien dat deze mededeeling aanleiding gaf dat ook eenmaal dergelijke openbare lezingen in ons vaderland gehouden werden. Het is eene zaak, welke de Vereeniging voor Christelijk nationaal schoolonderwijs, hopen wij, ter harte zal nemen, en zoo mogelijk bewerkstelligen. Aan daartoe bevoegde en geschikte personen zou het haar gewis niet ontbreken. Wij vestigen hierop zeer bescheiden, maar nadrukkelijk hare aandacht, en zouden het een groot voorregt achten, indien maatregelen konden worden genomen, dat met den aanstaanden winter eene reeks van dergelijke lezingen wierd tot stand gebragt. Vele Christelijk gezinde ouders, vooral zij, die hunne kinderen op Christelijke scholen geplaatst hebben, zouden voorzeker zulke lezingen met belangstelling bijwonen. De zoo gewenschte band tusschen ouders en onderwijzers, tusschen huis en school, die nu nog maar al te veel ontbreekt, zou duurzaam gelegd worden, en het Christelijk nationaal schoolonderwijs daardoor meer bekend, gewaardeerd en ondersteund worden. En zou men niet meer wezentlijke vruchten van het in de Christelijke scholen gegeven onderwijs en van de daar in praktijk gebragte, maar in huis niet overal genoeg gevolgde opvoedkunde, mogen verwachten?

T. M. Looman.

BUITENLANDSCHE BERIGTEN.

GROOT-BRITTANJE. — *Het zendingswerk onder de Israëliten.* In eene onlangs te Manchester gehouden vergadering van het hulpgenootschap voor de verbreiding van het Christendom onder de Joden, werd het volgende medegedeeld: — Tijdens de oprigting van dit hulpgenootschap bestonden er in geheel Groot-Brittanje slechts 35 bekeerde Israëliten. Tegenwoordig zijn er, te Londen alleen, 2000; en 8 hunner bekleeden het ambt van evangeliedienaar.

Bij gelegenheid van de algemeene tentoonstelling in 1862 was er bij het door het Engelsche Bijbelgenootschap opgerigte depôt eene afdeeling, die aan de zorg van een jeugdigen bekeerden Israëliet was toevertrouwd, en waarin Psalmboeken en Nieuwe Testamenten zoo in hun geheel als bij gedeelten in het Hebreeuwsch gevonden werden. Op den 1 September had hij daarvan uitgereikt 300 Nieuwe Testamenten, 200 psalmboeken en meer dan 2000 afzonderlijke gedeelten van het Nieuwe Testament. Onder de 1100 Joden die dit depôt bezochten, hebben slechts 20 de hun aangeboden boeken geweigerd.

— *Jongelings-Vereeniging te Londen.* — De Christelijke Jongelings-Vereeniging te Londen heeft in 1862 twee honderd en zes nieuwe leden ontvangen.

DUITSCHLAND. — *Moravische zendelingen.* — De Moravische Broeders hebben sedert den aanvang van hunne zendingen,

in het midden der vorige eeuw 2000 zendelingen onder de Heidenen gezonden. Van dit aantal zijn er 700 onder hunnen arbeid gestorven.

SILEZIË. — *De bisschop van Breslau tot het Protestantisme bekeerd.* — De oude vorst-bisschop van Breslau, Fedlintzky, die sedert langen tijd te Berlijn woont, is voor weinige weken tot het Protestantisme overgegaan. Hij heeft deel genomen aan het Avondmaal in de evangelische kerk, alwaar Ds. Stahl predikte. Sedert lang reeds was de heer Fedlintzky in oneenigheid met de R. Kerk over eenige leerstellige punten. Hij had voor zijn ambt te Breslau bedankt, omdat hij de apostolische breve aangaande de gemengde huwelijken verwierp. Later had hij zich opentlijk tegen de leer van de onbevlekte ontvangenis van Maria verklaard.

OOSTENRIJK. — *Protestantsche tijdschriften.* — Behalve het nieuwe blad, *die Protestantischen Blätter*, dat onlangs te Weenen is in het licht gekomen, kondigt nu *der Evangelische Sontagsbote*, een voortreffelijk Evangelisch tijdschrift, dat sedert drie jaren in die zelfde hoofdstad uitkomt, de aanstaande uitgave aan van een ander godsdienstig tijdschrift, dat zich vooral ten doel stelt de Roomsch-Katholieken en Israëliten aangaande de leerstellingen van het Evangelie in te lichten. Behalve deze drie tijdschriften bezitten de Oostenrijksche Protestanten er nog twee andere, *das Evangelische Wochenblatt*, hetwelk te Pesth verschijnt, en *die Familienblätter*. Blijkbaar is dus hierin vooruitgang op te merken.

ZWITSERLAND. — *Openbare jaarlijksche vergaderingen der godsdienstige genootschappen.* — Deze zullen te Genève in de maand Junij gehouden worden. Die van de evangelische societeit zal op den 24en en 25en, die van het Bijbelgenootschap waarschijnlijk op den 22en, en die van het Zendelinggenootschap op den 23en plaats hebben.

SPANJE. — *Vrucht van de deputatie naar Madrid ten behoeve van de Protestantsche veroordeelden.* — Deelden twee geachte Fransche Evangelische bladen eerst mede dat de koningin van Spanje, op de stelligste wijze het verzoek der 30,000 Fransche vrouwen ten behoeve van Matamoros en zijne medever-

oordeelden had verworpen, te verblijdender is thans het berigt, dat zij de 9 jaren galeistraf voor Matamoros en Alhama en de 7 jaren gelijke straf voor Trigo, veranderd heeft in even zoo vele jaren verbanning uit Spanje. Blijven wij voor hen en voor de andere vervolgde en nog in kerkers zuchtende geloofsgenooten bidden! Immers daar zijn nog meerderen gevangen. Matamoros schreef zelf den 2en Mei uit Grenada: „Te Malaga zijn er drie gevangen, wier zaak den 30en April bepleit is, en wier vonnis binnen kort moet worden uitgesproken. Deze drie lieve broeders zijn D. Antonio Marin, D. Antonio Carrasco en D. José Gonzalès."

ITALIË. — *Eerbied voor de godsdienstvrijheid.* — De Fransche Zwitsers en de Engelschen houden te Genua hunne godsdienstoefeningen in een zelfde lokaal. Het is eene ruime zaal in een huis, dat door verschillende huurders bewoond wordt. Vlak boven de zaal woonde een Franschman. Deze had zich van eenige kanonkogels voorzien, die hij uit vermaak over zijne kamer liet rollen, zoodra de godsdienstoefening aanving. Daar dit spel hernieuwd werd, deed de Engelsche konsul hem in der minne verzoeken dat te staken. Den volgenden zondag was het wederom hetzelfde. Toen werd deswege eene aanklagt ingeleverd bij de korrektionele regtbank te Genua, die den heer Marcel tot 300 fr. boete en acht dagen gevangenisstraf veroordeeld heeft.

— *Vrucht der kolportage.* — Jaren achtereen hebben Bijbelkolporteurs de onderscheidene distrikten van Toskanen doorkruist, en veel verkocht. Thans komt eene opmerkelijke vrucht van die verkoop aan den dag. Uit verschillende plaatsen, van welke eenige digter bij Rome zijn dan bij Florence, komen verzoekschriften in, geteekend door zes tot twintig personen, waarbij zij smeeken dat men hun iemand zende, die hen in de evangelische waarheid kan onderrigten. Deze verzoekschriften worden aan de jeugdige Italiaansche kerken of ook wel aan de Waldenzen gezonden.

ABESSINIË. — *Bekeeringen.* — Met toestemming van den koning van dit land zijn 22 Fellahs (dit zijn Joden), den 21en Julij van het vorige jaar opentlijk aan het Heilig Avondmaal toegelaten, en 29 anderen in Augustus en September, nadat

zij daar zorgvuldig op voorbereid waren en degelijke blijken hadden gegeven van bekeering en gehechtheid aan het Evangelie. Van deze 41 nieuwe leden der Evangelische kerk, waren er 19 mannen, 11 vrouwen, 8 jongelingen en 3 meisjes; 3 der bekeerden zijn tusschen de 50 en 60 jaren oud.

ALGIERS. — *Kolportage.* — Tijdens de laatste herfst–jaarmarkt te Algiers heeft een kolporteur, die er eene bank gehuurd had, verkocht: 61 Bijbels, 43 Nieuwe Testamenten, 92 Psalmboeken en 505 exemplaren van den Pentateuchus.

ABBEOKOETA. — *Gevaren voor den zendingspost.* — De konferentiën welke de Engelsche kommodore Wilmot met den koning van Dahomi heeft gehouden, waarvan wij eene gelukkige uitkomst hoopten, hebben ongelukkigerwijze tot niets geleid. De koning had, naar het schijnt, geenszins het voornemen ook maar het allerminste toe te geven: hij heeft slechts tijd willen winnen en met de Europeanen spelen. De kommodore heeft eene van die bloedige menschelijke offeranden moeten aanschouwen, waarmede deze bloeddorstige vorst zich van tijd tot tijd vermaakt. Het zendingswerk in Abbeokoeta is voortdurend in groot gevaar; al de Engelsche onderdanen, behalve de zendelingen, hebben zich verwijderd. Moge de Heer deze kostbare evangelisatie beschermen en het werk aldaar voor de dreigende uitroeijing bewaren!

LIBERIA. — Een inlandsch leeraar, de eerw. Crummel, die na zijne studie aan de hoogeschool van Cambridge te hebben volbragt, thans de betrekking vervult van professor in de hedendaagsche wetenschappen aan het kollegie te Monrovia, hoofdstad van Liberia, deelde onlangs te Londen belangrijke bijzonderheden mede over den invloed, welken deze kolonie bestemd schijnt in de evangelisatie te moeten uitoefenen. Van daar dringt men het binnenland langs vier groote rivieren binnen. Deze wegen voeren telken jare in de koloniën een groot aantal Negers in, vooral van den stam der Mandringo's, die zich over het geheel vrij toegankelijk voor de prediking van het evangelie betoonen.

CHINA. — *Overzigt van den stoffelijken en geestelijken toestand op Hongkong.* — Uit een uitvoerigen brief van den bisschop van Victoria op het eiland Hongkong aan den aartsbisschop van Canterbury gerigt, zijn de volgende bijzonderheden ontleend: De bisschop die voor 20 jaren op het destijds door China aan Engeland afgestane eiland aankwam, en van de eerste Evangelische kerkelijke inrigtingen aldaar den grond legde, maakt op de binnen dit tijdverloop geheel veranderde beteekenis van Hongkong opmerkzaam. Deze aanvankelijk tamelijk geïsoleerde en onbeteekenend schijnende post is door de sints deels tusschen China en Engeland, deels tusschen de keizerlijken en de Taipings gevoerde oorlogen, alsmede door de ontwikkeling welke de Engelsch-Chineesche handel en het verkeer tusschen China en Australië genomen heeft, een centraal-post geworden. Het eiland heeft zijne Chineesche bevolking met meer dan honderdduizend zielen zien vermeerderen; de stad Victoria is eene bloeijende handelsplaats geworden, waarin vele firma's van onderscheidene Europesche natiën vertegenwoordigd worden. De bisschop, die in het eerst zelf Victoria voor geen geschikt middelpunt van zendingswerkzaamheden hield, heeft van de zendingsvereenigingen van Engeland, die hare boden meest in de konsulaire steden aan de kusten van het Chinesche vasteland zonden, voor Hongkong zelf slechts weinig ondersteuning ontvangen. Evenwel is hij niet zonder vrucht zoo onder de Chinesche als Europesche bevolking werkzaam geweest. Dagscholen voor beide geslachten en eene kostschool voor meisjes zijn tot stand gebragt; zij worden gedeeltelijk door bijdragen van Chinezen onderhouden. In het laatste jaar werden in de hoofdkerk van Victoria 50 personen, onder welke 18 Chinezen waren, bevestigd. In de laatste negen maanden werden 21 Chinezen te zamen door den bisschop gedoopt. Voor het onderhoud van de scholen draagt de Engelsche regering jaarlijks 1500 p. st. bij. Als prediker en katechizeermeester is een bekeerde Chinees, die vroeger op de goudvelden van Australië werkzaam was, Lo-Sam-yuen geheeten, zeer nuttig. De gouverneur van Hongkong neemt aan den bloei van het jongens-instituut een warm aandeel. De bisschop heeft in het afgeloopen jaar al de tot de Engelsche kerk behoorende posten aan de kust van China tot aan de golf Petscheli geinspekteerd: als Forschow, Ningpo,

Schanghai, Tientsin; ja hij is zelfs in Peking geweest en heeft aldaar den eersten zendeling in de Engelsche kerk, den eerw. J. S. Burdon van het Kerkelijk zendeling-genootschap, in diens ambt ingezegend. Zijn brief eindigt met de uitdrukking van goede verwachtingen voor de toekomst van het Evangelie in China.

— *Bijbelvertaling.* — De vertaling van den geheelen Bijbel in het Chineesch is thans te Shanghaï voltooid. Dit belangrijke werk, hetwelk in 1851 is aangevangen door een comité, waartoe de eerw. Bridgeman behoorde, is in Maart 1862 door den heer Culbertson ten einde gebragt. Dit is een gezegend werk voor de 400 millioen inwoners van China. „Moge God," zeggen wij den godvruchtigen vertaler na, „dit zijn heilig Woord van zijnen Heiligen Geest doen vergezeld gaan, nu het onder deze menigte staat verspreid te worden, en deze vertaling tot heil doen strekken van vele zielen!" De zendeling vertrouwt dat de kerk nu ook de noodige fondsen niet weigeren zal om haar te drukken.

NOORD-AMERIKA. — *Staat van het volk.* — In de Vereenigde-Staten en wel zoo in de Noordelijke als in de Zuidelijke is, in weerwil van de voorbeeldelooze offers aan geld en menschen, nog geen afneming in stoffelijke welvaart merkbaar. Het handelsverkeer en de bedrijvigheid in Nieuw-York moeten nimmer zoo groot zijn geweest als tegenwoordig. In grootere en kleinere steden vooral van het Noorden is het gezamentlijke bedrag van de in het laatst verloopen jaar in de spaarkassen ingebragte sommen aanmerkelijk grooter, dan het ooit in eenig vroeger jaar was. Minder goed staat het in een verstandelijk en geestelijk opzigt. Niet slechts dat in de opwekkingen eene merkbare eb is ingetreden, de oorlog heeft over het algemeen op de bedrijvigheid der Christelijke vereenigingen en vooral op het schoolwezen een stremmenden invloed. Menig theologisch seminarium, vooral in de Zuidelijke Staten heeft den nieuwen curcus met een luttel tal studenten moeten aanvangen. De Zondagscholen blijven op vele plaatsen slechts met moeite in stand. De deelneming aan het zendingswerk is in de Zuidelijke Staten bijna opgehouden. Doch dit kan van de zendingsgenootschappen in het Noorden geenszins worden gezegd. De American Missionary Association,

die geenszins het rijkste zendelinggenootschap van Noord-Amerika is, heeft in het verloopen jaar weer een inkomen van over de 51000 dollars gehad. Het Amerikaansch Bijbelgenootschap bevindt zich in zulke een goeden finantieelen staat, dat het voor de door het Engelsche Bijbelgenootschap aangebodene leening heeft kunnen bedanken. Daarentegen heeft het hoofdbijbelgenootschap der Zuidelijke Staten een dergelijk aanbod van het Britsche en Buitenlandsche Bijbelgenootschap aangenomen.

SAMOAANSCHE EILANDEN. — *Katechetenschool.* — Het op deze eilanden gestichte instituut voor katechizeermeesters heeft reeds 300 inlandsche predikers voor de naburige eilanden geleverd. Het is zoo min kostbaar dat de kinderen van de zondagschool te Hobarttown al het daar toe benoodigde geld leveren. Ieder leerling heeft zijn tuin alwaar hij zijne groenten kweekt. De kokosnoot en de andere vruchten zijn overvloedig en de zee levert vele visschen op. De kleeding der inboorlingen kost zeer weinig, en zij hebben slechts boeken en schoolbehoeften te bekostigen. De kweekelingen kunnen tevens door handenarbeid hunne huisgezinnen onderhouden.

27 Mei 1863. T. M. LOOMAN.

CORRESPONDENTIE EN BERIGTEN.

BRIEVEN UIT BOHEMEN AAN DEN EERW. HEER KLEINSCHMIDT.

Hooggeachte Medebroeder!

Uwe waarde letteren van 7 Januarij dezes verrasten mij op eene zeer aangename wijze; zij bevestigden mij in het vertrouwen, dat de indruk van onze korte en dikwijls afgebroken ontmoeting geene onaangename geweest is, en verstrekken mij tot een voldoend en krachtig bewijs, dat — hoe ook bergen en dalen ons scheiden — een onzigtbare band der gemeenschap in Christus ons vereenigt.

Alvorens tot de beantwoording der door u gevraagde inlichtingen over te gaan, moet ik u verschooning verzoeken daaraan niet vroeger voldaan te hebben. De last van tallooze ambtsbezigheden, die mij in mijne drievoudige betrekking als Predikant-, Senior en Superintendent plaatsvervanger bijna doet bezwijken, maakte het mij waarlijk onmogelijk, om aan den drang van mijn hart, uwen brief dadelijk te beantwoorden, te voldoen. Een oud spreekwoord toch zegt: Publica privatis esse anteferenda. Hierom dan nogmaals verschooning.

Met genoegen vernam ik uit uw geliefd blad, dat gij door tusschenkomst van uwen vriend voor de armsten van onze gemeenten eene collecte in Holland wilt bewerkstelligen. God loone u duizendvoud dit liefderijk voornemen en make

het tot eene bronwel van overvloedigen zegen voor zijne kerk. Ja, wij hebben wel oorzaak den Heer te loven en Hem dagelijks vurig te danken, voor de gave zijner genade in Christus Jezus onzen Heer, dat Hij ons onwaardigen niet slechts uit de duisternis getrokken heeft en overgezet in het rijk zijns geliefden Zoons, maar dat Hij voor ons weinige overgeblevenen, die aan de handen der koningen Assurs ontkomen zijn, na eeuwen lange vervolging en verdrukking de dageraad eens beteren tijds naar zijne eindelooze barmhartigheid heeft laten aanbreken, opdat wij Hem thans ongehinderd en vrij zouden kunnen aanbidden in geest en waarheid. Zoo als echter bijna alle gemeenten in de diaspora, drukt ook in het bijzonder onze Boheemsche gemeenten een zware last ter neder, die de ontwikkeling en het tieren van dezelve belet en belemmert; en dat is hare armoede, behoeftigheid, onbemiddeldheid, die als eene onbewegelijke rots op hen ligt en hun niet vergunt de tot een geregeld kerkelijk leven allernoodzakelijkste gebouwen op te rigten, en hunne dienaren des Woords betamelijk te onderhouden.

Ik kan hier geene statistiek der Gereformeerde kerk van Boheme geven, de laatste telling, die een getal van 61,378 zielen in 40 kerspelen, in 8 kreitzen over Boheme verstrooid, opgeeft, zal u reeds bekend zijn. Ook veroorlooft mij mijn tijd niet, hier in bijzonderheden afdalende opgaven van den toestand en de behoeften der afzonderlijke gemeenten te geven; want *allen*, zonder uitzondering, *allen* hebben meer dan ééne behoefte. Maar wat allen gemeenschappelijk dringend behoeven is eene eigene onderwijzerskweekschool. De dringende noodzakelijkheid eener dusdanige inrigting zal iedereen hieruit kunnen opmaken, dat de kweekelingen bij ons nog altijd tot uitsluitend katholieke voorstudiën (praeparandiën) beperkt zijn.

Onder de behoeftige gemeenten zijn de volgende wel de meest onbemiddelden:

1. De filialgemeente *Machau* in het kerspel Kloosterer, welke op eenen afstand van 4 à 5 Duitsche mijlen van de hoofdplaats (Mutterorte) omtrent 300 zielen telt, en dringend behoefte aan een godshuis heeft (in het gebergte van den Königgrätzer kreits).

2. De filialgemeenten *Opatan* en *Strméch*, welke 5 tot 7 uren van de hoofdplaats Morawec verwijderd zijn, en ieder met een zielental van 600 zich tot zelfstandige gemeenten met eigen predikanten wenschen te vormen (in het gebergte van den Taborer kreits).

3. De filialgemeente *Chotzen* in het kerspel Haupnitz en *Krupa* (Ober-Kraupen) in het kerspel Sasau, die insgelijks 7 à 8 uren van hare hoofdplaats verwijderd, alle krachten inspannen zich tot zelfstandige gemeenten te vormen.

Behalve aan deze ontbreken nog aan de gemeenten *Prag*, *Lissa*, *Krakoran*, *Buzowka*, *Bosin*, *Cerniloo*, *Libenic*, *Dwazacovic*, *Liebstadt*, *Mocovic*, *Losic* en *Wlelno* eigene scholen. De gemeente *Praag* en *Böhmisch Rothwasser* zijn nog daarenboven door zware schulden gedrukt.

Alle deze gemeenten behoeven, even dringend als zij dezelve waardig zijn, eene krachtige handreiking, en kunnen met de meeste naauwgezetheid aan de Christelijke broedermilddadigheid aanbevolen worden.

De Heer geleide u op al uwe wegen en zegene en behoede u. Gedenk ook nu en dan in het verre land, aan uwen in Christus bevrienden

Ksel in *Bohemen*, 18²/₂63. (Pro. Böhm. Brod).

J. KUBES,
Spt-Plaatsvervanger-Senior.

Hooggeachte medebroeder in den Heer!

Door dringende beroepsbezigheden met arbeid overstelpt, is het mij eerst thans mogelijk mijnen pligt te vervullen, om u en den gel. broeder Reichel voor de nieuwe toezending van liefdegaven, welke gij mij en aan mijne geliefde ambtsgenooten en onderwijzers van Bohemen zoo broederlijk hebt willen vereeren, mijnen meest innigen warmen dank te zeggen en de verzekering te geven, dat dit vernieuwd blijk uwer Christelijke broederliefde hoog door ons wordt gewaardeerd. Gij hebt op nieuw onze harten, die voor u dankbaar kloppen, verpligt om u en de geliefde geloofsgenooten in Duitschland aan de vergeldende genade onzes Heeren in ons gebed op te dragen.

Gij wenscht eenige opgaven over onze kerkelijke aangele-

genheden van mijne hand te ontvangen. Wat zal ik u melden? De kerkelijke geschiedenis van Bohemen is u immers beter bekend, dan dat ik hieraan nog iets zoude weten toe te voegen, en met den tegenwoordigen toestand van onze duurgekochte Evangelische Kerk hebt gij u in het voorleden jaar persoonlijk bekend gemaakt. Wat zal ik u schrijven? Gij kent de groote en droevige lotgevallen van 8 November 1620, toen het den Heere behaagde zijne gemeente in Boheme te ziften, gelijk een goudsmid het goud door vuur beproeft en loutert. Gij kent den wereldberoemden veldslag bij den Wittenberg, sedert welken ons hart nog bloedt; de wonden, die hij ons in zijne verschrikkelijke woede geslagen heeft, branden nog en geheel onze kerkelijke levenskracht is verlamd. — Boheme, vroeger met geringe uitzondering geheel Evangelisch, moest door de woedende tegenreformatie onder Ferdinand II door list en bedrog der Jezuïten weder Roomsch worden, moest onder den bijl des beuls op het zwarte voor het raadhuis van Praag opgeslagen schavot, of op den brandstapel, of in de verbanning zijn geloof aan Jezus Christus, het geloof der vaderen, hard en smartelijk boeten, moest zich laten welgevallen zijne bekentenis tot het Evangelie met zware kerkerstraf of wel met den dood gestraft te zien. Deze betreurenswaardige toestand duurde langer dan 160 jaren, namelijk tot 13 October 1781, op welken dag keizer Joseph, roemrijker gedachtenis, zijn Toleranz edict afkondigde, krachtens hetwelk het evangelisch geloof geduld zoude worden. Maar het Toleranz Tijdperk — ik zoude dit het tijdperk van nieuw lijden kunnen noemen. Onze vijanden hebben niet verzuimd ons te laten gevoelen, dat wij slechts geduld werden en afhankelijk waren van de genade onzer tegenstanders, die ons niet al te vriendelijk behandeld hebben. Ik mag echter niet verzwijgen, dat deze tijd zich gekenmerkt heeft als een tijdperk van levendig geloof in de evangelisch Boheemsche kerk. Want hadden zich onze geliefde geloofsgenooten niet aan de belofte des Heeren gehouden: »Zalig zijt gij als u de menschen om mijnent wille smaden en vervolgen;" hadden zij zich niet om hunnen met doornen gekroonden Heiland geschaard gelijk de kiekens onder de vleugelen der hennen, hadden zij niet den vloek der zonde in hunne harten gedragen en de regt-

vaardigmaking door het geloof aan Jezus Christus; waarlijk er zouden geene evangelische broeders in Bohemen gevonden worden; er zouden geene kerkelijke gemeenten en predikanten meer aanwezig zijn. De ijzeren hand van den bitteren toleranztijd zoude den naam der Evangelische kerk in Bohemen uit de lijst der geschiedenis geschrapt hebben. Maar love den Heere mijne ziel, en al wat in mij is zijnen Heiligen Naam; wij zijn er nog, hoewel een klein hoopje; wij leven nog; wij bekennen nog met hart en mond, wij bekennen met Petrus vrijmoedig en openlijk: » De zaligheid is in geenen anderen, want daar is ook onder den hemel geen andere naam, die onder de menschen gegeven is, door welken wij moeten zalig worden, dan de naam Jezus Christus." Zijn Evangelie is eene kracht Gods, tot zaligheid een iegelijk die gelooft. God is getrouw, die ons niet laat verzocht worden boven hetgeen wij vermogen, maar Hij zal met de verzoeking ook de uitkomst geven, opdat wij ze kunnen verdragen. De Heer, in wiens hand de harten der koningen gelijk zijn aan de waterbeeken, neigt ze waarheen Hij wil. Hij heeft ons het hart van den hoogverheven monarch keizer Ferdinand den Goede, en van zijnen doorluchtigen opvolger den thans regerenden keizer Franz Joseph I toegekeerd, zoodat wij genade gevonden hebben zonder onze verdienste, en daarom willen wij ons verblijden en God prijzen voor hetgeen op 31 Januarij 1849 begonnen, en op 8 April 1861 voltooid is. De kerk van Bohemen is verlost van de keten der Toleranz; zij kan zich vrij bewegen, zij kan zich op eigen kerkelijken bodem vrij ontwikkelen. — Blijft ons ook nog veel te wenschen over, wij willen hopen en bidden, dat de Heer het groote werk, dat Hij begonnen heeft, ook voleindigen zal, en zijne kerk in Bohemen, die eens zoo groot en heerlijk daar stond, als eene stad op den berg, tot hare voormalige grootheid en zaligmaking der daarin wonenden, door zijne hemelsche kracht genadig verheffe. En dat de Heer reeds zijn aangezigt op dit met martelaarsbloed bevochtigd land in zijne ontferming gerigt heeft en hetzelve wil genadig zijn, dat hopen, dat vertrouwen wij vast, want wij hebben reeds zigtbare bewijzen van zijn nabijzijn. Wij gevoelen levendig zijne leidende hand, Want het is toch de Heer, *die* aan de boorden van den Rhijn, de stranden van

van het graf der assche van Huss; die in Westphalen en andere Duitsche landen den geliefden geloofsgenooten het hart geopend heeft, dat zij in hunnen geloofsijver de zending in Boheme ter harte nemen, en der gemeente ook daarin te hulp snellen, door zich het lot der arme kinderen van predikanten en onderwijzers van Bohemen en Moravië in liefde aan te trekken, hen op vaderlijke wijze te verplegen en er naar te streven, hen tot degelijke dienaren der gemeente des Heeren en vlijtige arbeiders in zijnen wijngaard in Boheme op te leiden. Op zoodanige wijze zijn, voor zoo verre mij bekend is, van 34 jongens en meisjes, 15 in Kaiserswerth, 3 in Duisburg, 1 in Essen, 2 in Güttersloh, 3 in Bielefeld, 2 in Schildasche, 2 in Herford, 2 in Soëst, 1 in Keulen, 1 in Wernigeroda, 1 in Halle en 1 in Holland, en op het oogenblik, dat ik dit ter nederschrijf, ontvang ik eenen zeer vriendelijken brief van den prediker Winkler van Neuengsell bij Soëst in Westphalen, die voor eene predikantsdochter, met name Anna Oporensky, Whetin in Moravië, eene plaats bij een vroom gezin in Soëst in den naam des Heeren afgebeden heeft. Deze kinderen nu in het land der Evangelische vrijheid en in het vaste geloof opgevoed, kunnen ter zijner tijd voor den met bloed bevochtigden Boheemschen grond, krachtige loten worden. — En uw bij ons voorleden jaar in den naam des Heeren afgelegd bezoek, gel. Broeder, is het niet een bewijs, dat de Heer te dezer tijd niet zonder doel de broederharten der Duitsche geloofsgenooten tot ons keert. Ach, wij behoeven immers uwe broederlijke hulp, thans in het bijzonder, daar wij ons in een tijdperk van overgang bevinden, daar wij uit de Egyptische slavernij na eenen 240 jarigen pelgrimstogt in de woestijn, tot de liefelijke streken der godsdienstvrijheid terugkeeren. Uit den tijd der vervolging konden wij van de aardsche goederen der Evangelische kerk niets redden. Wij hebben geene stichtingen, geene kerkenfondsen, geene kerkelijke goederen, onze gemeenten moeten uit eigene, van ieder der meestal zeer verstrooid wonende gemeenteleden gegaarde penningen, soms met de meeste krachtinspanning hare kerk, predikants- en schoolgebouwen oprigten en onderhouden, en hare predikanten en onderwijzers bezoldigen. Over het bedrag der bezolding en de wijze, hoe dezelve bijeengebragt wordt, ver-

oorloof mij geliefde broeder liever te zwijgen; want ik wil hier geen berigt pro domo sua, maar eenig alleen ten beste van onze geliefde kerk hier te lande geven. En zoo moet ik dan klagen dat wij kerkelijke behoeften, ja zeer velen hebben.

Maar om iets op te noemen, wij hebben geene onderwijzerskweekschool, onze schoolonderwijzers moeten op Roomsche scholen gevormd worden; wij hebben geene meisjesscholen, wij hebben niet eens de noodige volksscholen. Onze kinderen moeten grootendeels Roomsche scholen bezoeken. Dat dit ten nadeele van de Evangelische kerk werkt, blijkt daaruit, dat de op de scholen gebruikt wordende boeken zonder onderscheid van Roomschen inhoud zijn; daarbij komt nog, dat de onderwijzers, waarschijnlijk ten gevolge van hooger aanwijzing, zich in de gemengde scholen alleenlijk met het godsdienstig onderwijs op Roomsche wijze onledig houden. Het is daarom naar mijn inzien tot opbeuring en opwekking der Evangelische kerk van Boheme zeer te wenschen, dat er zooveel als maar doenlijk is Evangelische volksscholen opgerigt worden. In gevolge van deze overtuiging tracht ik in de mij door den Heer aanvertrouwde gemeente, en in het Podibrader Senioratskerspel, zooveel mogelijk Evangelische scholen, onder den bijstand des Heeren op te rigten. In het Chleberkerspel hopen wij in het aanstaande voorjaar met des Heeren hulp twee nieuwe scholen te openen, namelijk eene te Netrebitz, eene te Bobnitz. De vergunning en het van regeringswege goedgekeurde bouwplan voor die te Netrebitz heb ik bereids in handen, en voor de andere hebben wij de aanvraag om oprigting reeds ingezonden, en verwachten zeker, dat ons aanzoek, om voor 66 scholieren in Bobnitz eene eigene school op te rigten, vergund zal worden. De Heer geve het.

Ik zend u hierbij ter inzage en ten gebruike bij gelegenheid de landkaart der Evangelische kerk in Boheme en Moravië met aanteekening van het zielental. Mijn ambtgenoot van Horater zal u dezer dagen ook schrijven.

Op uwe aanstaande reis behoede en zegene u God. Wilt gij aan de geliefde broeders, welke gij hier en daar zult ontmoeten, en wanneer gij hen over den toestand der ons zoo dierbare kerk in Boheme spreekt, hoewel persoonlijk

onbekend, mijne hartelijke broedergroeten overbrengen; naar het ligchaam zal ik hen wel nimmer aanschouwen, maar ginds voor den troon van het Lam Gods hoop ik hen te zien en met de triompherende kerk voor het aangezigt des Heeren vereend met hen den grooten Psalm te zingen: »Het Lam, dat geslagt is, is waardig te ontvangen de kracht en rijkdom, en wijsheid, en sterkte, en eer, en heerlijkheid, en dankzegging." Dat geve God in zijne genade, door den zoendood onzes Heeren Jezus Christus!

En nu geliefde heer en broeder, nog mijnen groet ten afscheid, vaarwel en schrijf mij zoo spoedig mogelijk.

Chleb, Post Nymburg,
in Boheme, 31 Jan. 1863.

Uw broeder in den Heer:
JOHAAN JANATA,
Evang. Pred. en Senior te Chleb.

Evangelisatie in Paramaribo.

Broeder Th. van Calker, Bestuurder der zending van de Broedergemeente in Suriname, drukt in een schrijven van den 18e Maart het verzoek uit, om hulp in het bijeenzamelen eener Hollandsche schoolbibliotheek, daar deze toch eene behoefte is niet slechts voor de Centraalschool in Beekhuizen, maar ook voor de stadsschool in Paramaribo. Over de invoering der Hollandsche taal onder de gekleurde bevolking van Suriname schrijft hij het volgende:

Gij verlangt te vernemen, hoe ik aangaande de invoering der Hollandsche taal denk. Wij zullen hierin doen, wat we kunnen, doch het is eene moeijelijke taak; vooreerst, omdat de taal voor de Negers werkelijk moeijelijk is, veel moeijelijker dan het Engelsch, en ten tweede, omdat het Neger-Engelsch hier volstrekt niet alleen de taal der Negers of slaven is, maar onder de vrije bevolking in den volsten zin des woords volkstaal geworden is, vooral onder de vrouwen. Vrouwen, ja zelfs dames, die zijden mantels dragen, spreken onder elkander Neger-Engelsch. Het volk heeft de taal lief, hoe arm die ook zij; zij is juist voldoende voor den kleinen gedachtenkring, voor den lagen trap van ontwikkeling, dien men hier aantreft. Evenwel moet er op gewerkt worden, om de Hollandsche taal te verbreiden. Wij zullen op de plantages met de kinderen die lezen kunnen begin-

nen; of ons nageslacht de vruchten reeds daarvan plukken zal, namelijk of zij reeds de Hollandsche taal in de kerk zullen kunnen invoeren, — dit is mij nog niet duidelijk. In de Centraalschool zullen wij het Hollandsch krachtig bevorderen; of het evenwel dadelijk als taal van het onderwijs zal kunnen gebruikt worden, hangt van het vermogen der leerlingen af, die wij daar hopen te krijgen, bij de leerlingen, die wij thans hebben, waarvan wij wel eenige zullen wegzenden, kan dit nog niet geschieden; bij hen kan ze slechts als vak van onderwijs worden opgenomen. Het godsdienstig onderwijs blijft vooreerst in elk geval nog in het Neger-Engelsch.

Zoover de zendeling. — Hoe hoogst belangrijk is het de broeders in hunne pogingen te ondersteunen.

VERSLAG VAN DE WERKZAAMHEDEN DER VEREENIGING TOT BEHOUD VAN BOETVAARDIGE GEVALLENE VROUWEN TE UTRECHT.

In het afgeloopen jaar kwamen wij tot U met een kort Verslag. Thans rekenen wij ons verpligt, het U uitvoeriger te geven. Er is op het gebied onzer Vereeniging veel gebeurd, dat uwer aandacht niet mag ontgaan. Wij hebben U rekenschap te geven, hoe wij de ons toevertrouwde gelden hebben besteed. De tegenwoordige toestand der zaak dringt ons tot een vernieuwd, en ditmaal zeer ernstig beroep op uwe belangstelling en liefdadigheid.

Gedurende den jaarkring 1862 ontbrak het ons niet aan bedroevende ervaringen. Meer dan ééne vrouw, die met de betuiging van berouw en verlangen tot het verlaten van den weg harer zonde tot ons kwam, en liefderijk werd opgenomen en verpleegd, misleidde en verliet ons schandelijk, om het breede pad des verderfs weder op te gaan. Bij herhaling stuitten wij op dubbelhartigheid, verharding, ijdele voorwendselen. Maar wij werden voor ontmoediging bewaard onder de vele teleurstellingen, waaraan deze arbeid, meer dan eenige andere, is blootgesteld. Het werd ons vergund, moed en troost te scheppen uit het Apostolisch woord: „Laat ons goed doende niet vertragen, te zijner tijd zullen wij maaijen, zoo wij niet verslappen."

Het waren echter niet louter teleurstellingen, die wij ontmoetten. Bij enkele ongelukkigen vonden wij een' afkeer van het vroegere zedelooze leven, eene ernstige begeerte om een eerlijk brood te verdienen, en na hare in-dienst-treding een voordtdurend goed gedrag.

Van beide ervaringen geven wij u, — ter aanwijzing tevens hoe wij uwe gaven besteed hebben, — eenig overzigt in de opgave van de meest sprekende bijzonderheden.

In 1862 werd door ons ondersteuning verleend aan:

C. H., voor kleeding en ondersteuning . . . . *f* 21.40.
(Tot 3 maal van een onecht kind bevallen, gedraagt zij zich voortdurend goed in hare dienst.)

M. v. d. B., voor kleeding, om te dienen. . . . . . 〃 8.09.
(Wij vernamen van haar ongunstige berigten.)

G. v. IJ., besteding- en kleeding-kosten . . . . . . 〃 77.50.
(Buiten de stad dienende, voor een' tijd tot den weg der zonde teruggekeerd, en andermaal opgenomen op dringende bede, heeft zij zich in hare dienst goed gedragen.)

M. L., voor kleeding, om te dienen. . . . . 〃 13.64.
(Is na langen tijd goed gediend te hebben, weder afgedwaald.)

M. R., besteding-kosten . . . . 〃 12.80.
(Is de weg der zonde moedwillig weder opgegaan.)

P. P., verpleeg-gelden en kleeding. . . . . 〃 65.43.
(Is na schandelijk bedrog weder tot het vroegere leven teruggekeerd.)

Wed. R., aan ondersteuning en kleederen. . . . . . 〃 37.15.
(Gedraagt zich thans voortdurend goed.)

A. v. d. M., kleeding en onderstand. . . . . 〃 21.25.
(Geeft veel reden tot blijdschap om haar stil en boetvaardig bestaan.)

L. B., voor kleeding en besteding-kosten. . . . . . 〃 37.—.
(Gedraagt zich wel in eene dienst buiten de stad.)

C. E., kleeding en verpleeg-gelden . . . . 〃 65.40.
(Heeft zich bij voortduring zedelijk gedragen, doch door onopregtheid veel reden tot droefenis gegeven.)

M. v. D., besteding-kosten. . . . . 〃 21.55.
(Is uit het huis harer verpleging spoorloos verdwenen.)

G. M., voor kleeding en onderstand. . . . . 〃 17.50.
(Na vele aan haar besteedde moeite den weg der zonde weder gegaan.)

W. E., voor besteed-geld. . . . . *f* 19.—.
(Slagtoffer der verleiding in een aanzienlijk huis, thans buiten de stad dienende; gedraagt zich goed.)
S. S., besteed-geld . . . . „ 56.—.
(De toestand van deze, thans dienstbaar, is nog twijfelachtig.)

Aan kleedingstukken en beddegoed voor verschillende personen werd voorts in 1862 betaald *f* 82.65; aan kleine ondersteuningen, advertentie-kosten, briefport en onkosten voor het incasseren der contributiën *f* 48.85. — In dat jaar bedroeg de totale ontvangst, met inbegrip van een batig saldo over 1861, ad *f* 200.43, de som van *f* 592.43; de totale uitgaaf *f* 613.05; zoodat onze rekening ultimo December een schadelijk slot opleverde van *f* 20.62.

Met deze aanmerkelijk verhoogde uitgaven staat het verhoogde cijfer der door ons ondersteunde ongelukkigen in verband, hetwelk in het afgeloopen jaar tot 31 klom. Dat dit getal toenemen zal, is te voorzien bij de door ons genomene maatregelen tot uitbreiding van onzen arbeid, waartoe wij ons, met het oog op de verkregene ervaringen, en onder den indruk van het treurig lot der publieke vrouw, gedrongen gevoelden. Op het voetspoor der Rotterdamsche Commissie, rekenden wij het onder Gods zegen ten hoogste bevorderlijk aan de bereiking van het doel onzer Vereeniging, indien ons, als in genoemde stad, de gelegenheid geopend kon worden, om bij gelegenheid der wekelijksche visitatie, de gevallene vrouwen toe te spreken, haar tot het verlaten van haren zondigen weg te vermanen, en zoo zij dit mogten begeeren, haar onzen raad en onze hulp aan te bieden. Een in dien geest gedaan verzoek ontmoette tot ons leedwezen bezwaren, die tot eene afwijzende beslissing hebben geleid. Wij meenden daardoor echter niet van onze verpligting ontslagen te zijn, en kwamen tot het besluit, waaraan reeds begin en uitvoering gegeven is, om aan elke dezer ongelukkigen eene kaart uit te reiken, waarop het volgende vermeld staat:

„De te Utrecht gevestigde Commissie *tot behoud van boet-* „*vaardige gevallene vrouwen* komt langs dezen weg met een „liefderijk en ernstig woord tot uw hart en geweten. Geef „aan dat woord een oogenblik gehoor. Gij bewandelt een weg

„der ongeregtigheid, die u ten verderve brengt. Wij willen „u zoo gaarne dien weg der zonde zien verlaten, om waar„lijk gelukkig te zijn. Gij zijt het nu niet. Het is nog tijd, „om het te worden. Ga als eene arme zondares tot den Heer „Jezus, die geen boetvaardige verstoot. Belijd Hem al uwe „zonden, en bedrieg u zelve niet langer. *Wilt gij raad en „hulp, kom tot ons zonder aarzelen, en wij zullen u gaarne „ontvangen.*"

„Gij kunt u vervoegen bij eenen der ondergeteekenden: „Ds. J. H. Bösken, achter St. Pieter, des Maandags, voorm. „9 ure; — Ds. J. C. Verhoeff, Breedstraat, des Zaturdags, „voorm. 9 ure; — Dr. P. M. Adèr, Kromme Nieuwe Gracht, „des Dingsdag, voorm. tusschen 12 en 1 ure; — J. Hulse„bos, Zuilenstraat, des Woensdags, voorm. 9 ure."

Daarenboven ligt het in ons voornemen, zoo door persoonlijk bezoek, als op andere wijze de meest geschikte middelen in het werk te stellen, opdat in die buurten, welke in onze stad als het brandpunt van de zedeloosheid kunnen worden aangemerkt, zij, die nimmer onder de prediking van het Evangelie komen, in den kring, waarin zij leven, eene gelegenheid mogen hebben tot het vernemen van een woord, naar hare behoeften berekend.

Wij behoeven U naauwelijks te doen opmerken, dat de uitbreiding van onzen arbeid op deze schaal niet alleen de gemeenschap uwer gebeden, maar ook ruime geldelijke bijdragen noodzakelijk maken zal. Gij zult gevoelen, hoe smartelijk het ons zou zijn, indien wij de ongelukkigen, die tot ons kwamen met de bede om hulp tot het kunnen opgeven van het schrikkelijk middel tot haar levensonderhoud, moesten afwijzen met de betuiging: „wij zouden u gaarne helpen, u ontrukken aan dat ellendig leven, maar het ontbreekt ons aan middelen."

Bedroeg het cijfer onzer jaarlijksche inkomsten in de laatste jaren gemiddeld *ƒ* 400, bij den ons voorgenomen maatregel zal er veel meer dan het dubbele, ongeveer *ƒ* 1000, noodig zijn. Ten bewijze strekke, dat onze uitgaven in de drie eerste maanden van dit loopende jaar reeds de aanzienlijke som van *ƒ* 330 bedragen hebben. Indien wij niet krachtig door u gesteund worden, zullen wij dus eerlang genoodzaakt zijn, met alle

hulpbetooning op te houden. Om des werks wil zou het ons smarten, en zult gij het niet begeeren.

Terwijl wij dus uwe milde giften vragen, om daardoor, als door uwe gebeden, met ons te strijden voor eene heilrijke zaak, die wij met vertrouwen de zaak des Heeren noemen, gevoelen wij ons gedrongen, u nog eenige inlichting te geven omtrent onze administratie. Het was de beschouwing van vroegere leden der Vereeniging, dat uwe jaarlijksche contributiën niet moesten ingezameld worden, voordat er dadelijke behoefte aan die gelden was. Daardoor is het geschied, dat in de laatste jaren, bij minder talrijk zich voordoende aanvragen om hulp, uwe bijdragen niet geregeld zijn opgevraagd, zoodat b. v. in 1862 de contributie over 1859 nog moest ontvangen worden. In het begin van het vorige jaar noodigden wij u uit, deze contributie te voldoen, en herhaalden, opdat onze kas langzamerhand tot haren normalen staat zou terugkeeren, aan het eind van dat jaar die uitnoodiging voor de contributie van 1860. Met het begin van 1863 bleven derhalve de bijdragen over 1861 en 1862 nog onbetaald. Deze schade door inkrimping der gewone termijnen van betaling te vergoeden, kwam ons voor, u niet aangenaam te kunnen zijn en ook voor onze administratie bezwaren op te leveren. Wij zijn daarom te rade geworden, u den volgenden voorslag te doen: de achterstalllge contributiën tot op ultimo December 1862 als vervallen, ja zelfs, alle verbindtenissen als vernietigd te beschouwen, en voor het ingetreden jaar 1863 nieuwe inschrijvingen van u te vragen, die voortaan telken jare omstreeks het midden des jaars zullen worden ingevorderd.

Wanneer wij met dezen voorslag tot u komen, dan is het met een ernstig verzoek aan onze vroegere gevers en begunstigers, om niet alleen bij deze nieuwe verbindtenis hunne vroegere gestand te doen, maar ook hunne bijdragen te verhoogen. Tot hen onzer stadgenooten, die tot heden zich niet aan ons aangesloten hebben, of zelfs vroegere bijdragen ons hebben opgezegd, rigten wij de dringende vraag, om onzen arbeid ook met hunne gaven onbekrompen te steunen. Er is veel noodig, — gij zult het opmaken uit de bijzonderheden u medegedeeld, — daarom durven wij in den naam des Heeren veel van u vragen, van u bovenal, die in onze stad in grooten getale rijkelijk met aardsche middelen zijt gezegend.

Er wordt onder ons veel gedaan voor de toebrenging der Heidenen, met niet minder aandrang mogen wij tot u komen, waar het de belangen dezer inwendige zending geldt. Op ons rust eene zware taak, dat dan allen, ieder naar vermogen, ook de minder vermogenden door kleinere, tot ieder bedrag ons welkome bijdragen, onze handen sterken en door eene gewenschte uitkomst ons die blijdschap schenken, dat wij niet ééne ongelukkige zondares, die berouwhebbend tot ons komt, behoeven af te wijzen. Moge de liefde tot dien Heer, die gekomen is, om het verlorene op te zoeken en zalig te maken, de liefde, die uit den Heiligen Geest is, er uwe harten toe bewegen. De almagtige en ontfermende God, wiens kracht in zwakheid volbragt wordt, gebiede er zijnen onmisbaren zegen over!

De Vereeniging tot behoud van boetvaardige gevallene vrouwen.

Ds. J. H. Bösken, *Voorzitter.*
Mr. C. W. J. Baron van Boetzelaer van Dubbeldam.
Ds. L. Merens.
Dr. F. C. van den Ham.
Ds. J. F. van Hoogstraten.
Ds. S. G. Jorissen.
Ds. W. J. Jorissen, Mz.
Dr. P. M. Adèr.
Ds. D. Gildemeester.
J. Hulsebos.
Ds. J. C. Verhoeff, *Secretaris* en *Penningm.*

Utrecht,
Mei 1863.

Merkwaardig is de reeks van bijzondere verslagen uit onderscheidene steden van ons Vaderland, behoorende tot het gebied der werkzaamheden der Vereeniging tot behoud van boetvaardige gevallene vrouwen. Wij zien daaruit hoe overal op onderscheidene wijze gearbeid wordt. De redding van arme verlorene schepsels is tevens het krachtigste getuigenis tegen de zonde. Zoolang er geene zich bekeeren, zoolang heeft het geweten rust. Ontwaakt dat bij de eene, — dan wordt het ook binnen in het hart bij anderen onrustig.

Dit zagen wij dikwerf. Soms was het getuigenis van Steenbeek, dat eene teruggevallene zondares onder zulke schepsels aflegde: „daar zijn er toch velen die zich bekeeren, ik had

er geen zin in, maar u zoude ik het raden," het middel dat deze of gene ontwaakte en tot ons kwam, en zeide: „Red ook mij." Gedurig vragen wij dan: wie was het, die u op ons wees? en dan staan wij verbaasd over den naam van de persoon, die, hoe diep ook weggezonken, toch nog in haar harte het getuigenis der waarheid „daar worden er bekeerd" bewaarde.

De voortgaande strijd tegen de zonde der prostitutie is niet te keeren als daar alleen waar het geloof in Jezus Christus ophoudt, het geloof in Hem die het harte vernieuwt.

Zoo ruste er ook een zegen op dit verslag.

Het belangrijke nevensgaande adres zal den lezer zeker aangenaam verrassen.

Copy.

Aan den Raad der Gemeente Rotterdam.

MIJNE HEEREN!

De ondergeteekenden, leden der *Vereeniging tot behoud van boetvaardige gevallen vrouwen te Rotterdam*, zich hunne roeping bewust om niet slechts te redden waar gered kan worden, maar ook alle middelen te zoeken om het kwaad te voorkomen, wenden zich tot U met het eerbiedig en bescheiden, maar tevens vrijmoedig en dringend verzoek, dat het U behage een besluit te nemen tot opheffing eener instelling, meer dan eenige andere welligt gevaarlijk en verdervend voor de goede zeden — een besluit tot afschaffing der kermis binnen deze stad.

Zij achten het overbodig alle gegronde redenen in het breede te ontwikkelen, die kunnen worden aangevoerd en bij herhaling aangevoerd zijn tegen het langer in stand houden van een oud gebruik, dat langzamerhand een *verouderd misbruik* is geworden, eene gewoonte, die — niet meer gelijk vroeger door handelsbehoeften gewettigd of maatschappelijke belangen gevorderd — thans ontaard is in een kwaad, hetwelk strijdt met de eischen van godsdienst en beschaving, nadeelig werkt op de ware, welbegrepen belangen der burgerij en een smet doet kleven op haar naam en karakter.

Zonder zich in te laten met algemeene beschouwingen, en uitgaande van haar bijzonder standpunt in deze, vestigen zij Uwe aandacht op deze onmiskenbare waarheid, dat de groote zedelijke kwaal, door hen bestreden, krachtig in de hand wordt gewerkt door het jaarlijks terugkeeren van een toestand, die

de verzoeking tot ontucht, op in het oog vallende wijze, bevordert en tooneelen van woeste brooddronkenheid en bandelooze uitgelatenheid in het leven roept, kwetsend voor de openbare zeden en hoogst verderfelijk voor velen.

De Commissie ontveinst zich geenszins de moeijelijkheden voor den Gemeenteraad verbonden aan het vaststellen en uitvoeren van zoodanig besluit, aan het terugkomen wederom op een maatregel vroeger genomen, maar zij mag van het verlicht en zelfstandig Stadsbestuur, van het Bestuur dezer gemeente niet verwachten, dat het zich door zulke bezwaren zal laten terughouden van eene daad, die geheel binnen den kring ligt van zijne magtsbevoegdheid en geacht mag worden te behooren tot zijne hoogere, zedelijke pligten, eene daad, die hoezeer misschien door velen gewraakt, de goedkeuring en toejuiching zou verwerven van allen onpartijdig van zin en onafhankelijk van geest.

Het is in dit vertrouwen, dat de ondergeteekenden het verzoek door hen ingebragt, dringend aanbevelen aan Uwe ernstige behartiging.

Met verschuldigden eerbied,

De Commissie voornoemd:

J. VOORHOEVE H.Cz., *Voorzitter.*
H. J. R. G. THEESING.
M. COHEN STUART.
W. G. HERKLOTS.
J. A. C. VOORHOEVE.
G. P. KRUYFF.
L. J. LUYKS.
Dr. J. C. BURKENS, *Secretaris.*

ROTTERDAM,
29 Mei 1863.

Evangelieverkondiging te Suriname.

Het Dames-Comité te Amsterdam, ter Bevordering van de Evangelie-verkondiging ook na de Afschaffing der Slavernij in Suriname heeft in hartelijken dank nog ontvangen, een pak boeken door Ds. Heldring; dito uit Utrecht van Mevr. H. G.; uit 's Hage van de Heeren Belinfante — van Mvr. S. *f* 25; mede tot aankoop van een *Arabischen Bijbel* voor Syrië, van Mevr. v. J. B. *f* 14.85.

Tevens wordt berigt, dat de gelden en kisten met kleederen en boeken allen naar Suriname zijn verzonden, bedragende in geld en kleederen *f* 2000.

Daardoor is echter de kas van het Comité geheel geleegd, zoodat voor eene te Suriname zeer nuttige zaak, waarvan door zeer geachte vrienden ons nog eene bijdrage van *honderd* gulden gevraagd wordt, en waaraan wij zeer gaarne zouden beantwoorden, echter *geene* gelden aanwezig zijn. — Mogten deze regelen den een of anderen liefderijken vriend of

vriendin der slaven tot verleening daarvan opwekken; hij kan zich verzekerd houden, dat zijne bijdrage met de *eerstvolgende* Mail naar Suriname wordt overgezonden, en grootelijks zal medewerken tot bevordering van de Evangelie-verkondiging aldaar.

DANK- EN BIDSTOND OP 1 JULIJ 1863.

Het Comité, steeds bedacht, om waar het kan de belangen der negers te bevorderen, brengt het volgende voorstel bescheidelijk aan alle predikanten en verdere vrienden der slaven, n.l.: *om op den heugelijken dag hunner vrijverklaring*, *zijnde Woensdag den* 1 *Julij a. s. een* DANK- *en* BIDSTOND *te houden*, ten einde in alle plaatsen allen belangstellenden gelegenheid te geven zich te vereenigen, zoo tot *dankzegging* voor de intreding der emancipatie, als tot vurige *gebeden*, dat zulks strekke ten zegen en geenszins tot overgave van losbandigheid dergenen, die na langdurige slavernij eindelijk in de vrije regten van mensch en burger zullen treden. Immers Gods onfeilbaar Woord zegt tot ons: »Het gebed des regtvaardigen vermag veel, als het ernstig is," — ook »bidt voor elkander," alsmede »alles wat gij in mijnen naam bidt, dat zal Ik u geven. O, dat zulk een *Dank-* en *Bidstond* dan niet alleen voor de *leuze*, maar met hartelijken *ernst* geschiede! Dat de gebeden hunne kracht dan ook betoonen in het verleenen van eene milde *gave*, die geheel zal strekken tot eene ligchamelijke en geestelijke verblijding der *bestgezinde* onder de negers, en aan hen uit te reiken door de in Nederland zoo hoog geachte zendelingen der Broedergemeente te Suriname.

Tot het houden van een alzoo beschreven *Dank-* en *Bidstond* op den 1e Julij 1863, noodigt het Comité vriendelijk uit, inzonderheid die predikanten, welke zich steeds belangstellend hebben getoond in onze werkzaamheden. Maar ook anderen en van naam nog geheel onbekend, zij zulks van harte aanbevolen. Dat een ieder in deze doe in zijne kerk en gemeente wat zijne hand vindt om te doen. De bijzondere regeling wordt aan eens ieders eigene behandeling overgelaten; alleenlijk vermeent het Comité eene bescheidene aanspraak te mogen maken, op de daarbij te houdene *collectens*. Immers sedert vele jaren heeft dit Comité getracht naar vermogen de algemeene belangstelling voor de slaven door *woord* en *werk* op te wekken. Ook thans (zoo verre ons bekend is), is nog geene bepaalde aanvraag tot een *Dank-* en *Bidstond* als boven beschreven, van eenig genootschap uitgegaan, — en zoo zulks dan bij velen of weinigen beantwoord wordt, dan vertrouwen wij dat men ook

geen bezwaar zal maken, om het bedrag der collecte aan ons toe te vertrouwen. En zoo ja; dan zal men in eene gedrukte opgave, met den naam van den predikant of voorganger, ook de stad of dorp en het ontvangen bedrag, dankbaar vermelden. Mogt te eeniger plaatse de gevestigde predikant niet genegen zijn aan dit ons voorstel te beantwoorden, dan hopen wij dat er toch wel een geschikte spreker zich daartoe zal opgewekt gevoelen. De voorkeur geven wij wel aan eene gevestigde kerkordening, doch denken ook aan het spreekwoord: „*Beter een half ei, dan een ledige dop.*"

Zeer aangenaam ware het ons, vooraf berigt te ontvangen, wie en waar men genegen is tot inwilliging van ons verzoek, opdat de vermelding daarvan ook bij anderen tot navolging moge opwekken. Tot het geven van nadere inlichting en toezending van Circulaires, zoo aan ons bekende of onbekende vrienden der Negers en der Broedergemeente te Suriname, is de ondergeteekende op persoonlijke of schriftelijke aanvrage volgaarne bereid.

Met opregte heilbede en inroeping van den Goddelijke zegen.

Amsterdam,
18 Mei 1863.

Namens het Comité:
A. A. Bergendahl, *Presidente.*
N. Z. Voorburgwal, L. 506.

Ten behoeve van het »Kleeding Comité, *bijzonder voor behoeftige kraamvrouwen*," in hartelijken dank ontvangen, als jaarlijksche inteekening: de heeren J. v. E. *f* 10. G. d. l. Z. *f* 15. Mevr. S. v. W. *f* 15. V. L. V. *f* 2.50. Mejv. d. C. *f* 1. Giften voor eens G. v. B. *f* 14.85. Mevr. S. *f* 5. In een busje ontvangen *f* 40, alsmede onderscheidene inschrijvingen op het jaarboekje à *f* 1. Dank zij den Heer voor deze aanvankelijke bewijzen van ondersteuning in eene zaak, die door de ondergeteekende en hare mede Bestuurderessen ten vurigste gewenscht wordt, om weldra eenen vasten grondslag te zien verkrijgen. Eere zij hun toegebragt, wier bijdragen als de *eerstelingen* eene verhoogde waarde bezitten. O, mogten zij door velen gevolgd worden!

Men spreekt dezer dagen zooveel van Nationale ondernemingen zoo voor handel als scheepvaart. Museums en standbeelden, waarvoor millioenen of minstens honderd duizende guldens vereischt, en eere zij den milden zin in Nederland ook — *gegeven* worden, o dat dan ook eene bescheidene aanvrage tot een liefdadig doel, dat met een paar duizend gulden al zeer veel doen kan, niet vruchteloos zij, maar mogt het zijn als eene *nieuwe* Inrigting in het jaar 1863, zijnde het 50e der Nederlandsche gewaardeerde onafhanke-

lijkheid van vreemde overheersching, mede deelen in de mildheid, waarmede in dat jaar liefdeoffers worden gegeven, en alzoo aan deze onderneming door Gods zegen een voortdurend bestaan worden vergund, en de herinnering aan deszelfs wording steeds verbonden blijve aan het jubeljaar van voor Nederland zoo gezegende gebeurtenissen.

Met meer dan gewonen aandrang veroorlooft zich de ondergeteekende deze zaak der Christelijke liefde aan te bevelen. Mogt hare bede en vertrouwen op den zegen Gods en den goeden wil van weldenkenden meermalen boven verwachting worden beantwoord, o dat zij dan ook in deze eene nieuwe bemoediging vinde in hare nederige pogingen ter verheerlijking van den Heer, door *hulpbetooning* aan lijdenden en armen.

Amsterdam, 18 Mei 1863.

Namens het Comité:
A. A. Bergendahl, *Bestuurderesse.*
N. Z. Voorburgwal, L. 506.

ONTVANGST VAN GELDEN.

VEREENIGING VOOR CHRISTELIJK NATIONAAL SCHOOLONDERWIJS.

In dank ontvangen:

Van N. N. . . . . *ƒ* 400.—

Utrecht, 21 Mei 1863.

M. M. van Asch van Wijck.

Van de Vereeniging Genemuiden en omstreken voor in- en uitwendige zending . . . . „ 10.—

Amsterdam, 27 Mei 1863.

P. van Eik,
Bestuurder-Penningm.

NORMAALSCHOOL TE NIJMEGEN.

Sedert hare laatste opgave zijn door de Directie de navolgende gelden met dankzegging ontvangen.

Van Mej. D. te Nijmegen. . . . . *ƒ* 2.50
„ Jonkh. W. E. Singendonck van Dieden . . . . „ 60.—
„ de Zendingsvereeniging te Oude Wetering, door den Heer W. F. K. Verhoeff . . . . „ 20.—
Van Ds. J. A. Ruijs te Putten. . . . . „ 7.—
ƒ 89.50

Met ware dankbaarheid zijn deze giften door ons ontvangen, doch dit belet ons niet om te vragen: Zal onze volgende opgave geen grooter bedrag mogen bekend maken? — Van harte hopen wij dit, daar uit de gedane oproeping blijkt, dat wij het aantal kweekelingen niet wenschen te verminderen, ja zelfs zoo mogelijk wenschen te vermeerderen, en er reeds zeer vele aanvragen tot toelating van het vergelijkend examen ons zijn toegezonden. Verlaat ons alzoo niet, gij allen die in het Christelijk onderwijs belang stelt.

Nijmegen, 23 Mei 1863.

Namens de Directie:
J. A. Stoop.

Ontvangen voor het Synodaal Comité van Evangelisatie sedert de laatste opgaaf in de Vereeniging:

1862.			
27 Dec.	Brussel.		fr. 2.—
	Gustaaf-Adolf-Vereenig. te Middelburg, voor Seraing.	*f* 10.—	〃 21.16
31 〃	Ds. Mense te Voorthuijzen.	〃 20.—	〃 42.32
1863.			
17 Jan.	Collecte de Heer Borcharen	〃 350.—	〃 740.75
	Ds. Merens te Vlissingen, 2 coup. .	〃 4.95	〃 10.47
24 〃	Collecte de Heer Borcharen	〃 300.—	〃 634.92
	Ds. E. Vent te Brussel		〃 400.—
	Ds. G. Pradez te Luik		〃 50.—
	D. v. Maasdijk te Brussel.		〃 20.—
29 〃	Ds. W. Westrik te Mechelen		〃 12.—
9 Febr.	Collecte de Heer Borcharen.	〃 300.—	〃 534.92
28 〃	〃 〃 〃 〃	〃 200.—	〃 423.28
Maart.	Ds. Stoop te Nijmegen.		
	Waalsche kerk	〃 53.—	
	Gereformeerde Hollandsche kerk . . .	〃 33.05	
	Luthersche kerk	〃 18.50	
	Doopsgezinde kerk	〃 12.50	
			〃 247.72
	Collecte de heer Borcharen.		〃 921.78
	Brussel.		〃 30.—
	De Heer O. Weickert te Leipzig. . .		〃 7.40
	Collecte de Heer A. v. d. W. Pieterszen van Sluis, Oostburg, Breskens, Groede, Schoondijke, Zuidzande, Biesselinge, Kappelle, Neuzen en Zaamslag		〃 543.03
	De Heer C. C. v. d. Bosch te Goes	〃 20.—	〃 42.32
	Jonkheer W. van Ellemeet te Oostkappelle		〃 45.—
	De N. te Goes	〃 3.—	〃 6.33
	Eene gift uit de schoolbus te N. . .		〃 8.20
	Ds. Wagener te Mechelen		〃 10.—
	De Heer Neviandt van Mettman . .		〃 20.—
April	De Heer Schröder, jaarlijksche gift .		〃 20.—
	De Heer D. J. M. te Rotterdam . .	〃 25.—	〃 52.90
	Collecte te Verviers		〃 75.11
	id. te Dour		〃 75.35
	Dr. Becker te Brussel.		〃 250.—

Ontvangen voor het kerkgebouw te La Bouverie:

1862.			
29 Aug.	Anonyme P. M. te Brussel		fr. 20.—
30 Sept.	Ds. Stoop Gustaaf-Adolf-Vereeniging te Nijmegen	*f* 10.—	〃 21.16
11 Oct.	Ds. Peaux te Etten, 2 coupons à. .	〃 1.98	〃 8.37
11 Nov.	Sylvanus.		〃 21.16

27 Nov.	Ontvangen van Ds. Gunning te 's Gravenhage.	*f* 45.68	fr. 96.66
1863.			
25 Jan.	Ontvangen door Ds. Gunning, van Mej. A. Frieswijk	" 2.50	" 5.28
4 Febr.	Vrouwen Gustaaf-Adolf-Vereeniging 's Gravenhage, Mev. A.P.Vaillant .	" 25.—	" 52.91
Maart.	W. Maiselly in Spa		" 5.—
27 April.	Ds. J. E. van Toorenenbergen te Lienden, ontvangen door ZEw. .	" 100.—	" 211.64

Brussel,
1 Mei 1863.

A. v. d. W. Pieterszen,
Secretaris.

BIJZONDERE SCHOOL TE NIJKERKER VEEN.

Sedert hare laatste opgave zijn door de Directie de navolgende gelden met dankzegging aan de edele gevers ontvangen:

Van den Heer J. te Amersfoort	*f* 2.50
" N. N. te Nijkerk	" 25.—
" Fr. v. L. v. o. te Nijkerk.	" 10.—
" M. te Blokzijl.	" 2.—
" Mevr. J. te Breda	" 4.50
" Mej. C. te 's Hage	" 5.—
" J. D. B. v. Y. te Rotterdam	" 25.—
" Mev. C. geb. L. "	" 5.—
" Mev. L. "	" 5.—
" Jonkvr. B. v. Y. "	" 10.—
Totaal	*f* 94.—

Nijkerk, Mei 1863.

Namens de Directie:
H. van der Flier.

GEBOUW VAN EVANGELISATIE AAN DEN HELDER.

Ontvangen door den Heer T. M. Looman.

Van G. uit Utrecht	*f* 40.—
" F. P. "	" 5.—
" K.	" 2.50
" N. N. postmerk Utrecht	" 100.—

Namens de Vereeniging ter Verbreiding der Waarheid aan den Helder:

P. G. van der Pauw,
Secretaris.

DE ELLENDEN IN LONDEN EN HAAR GENEESMIDDEL.

II.

VORDERINGEN EN GOEDE UITSLAG VAN HET GENOOTSCHAP VOOR HUISMOEDERS IN DE WIJK DER POTTEBAKKERIJEN.

(*Vervolg van No.* 10, *bladz.* 160).

„Het is zeer moeijelijk, Mevrouw!" zeide zij mij, „om weder op vasten bodem te geraken, als alles zoo lang in slechten staat geweest is; maar met Gods zegen hoop ik, dat wij er weldra weder bovenop zullen zijn. Mijn man gedraagt zich voortdurend goed, Gode zij dank! De kinderen gaan naar school, en ik geloof niet, dat iets mijne jongens zou kunnen overhalen te drinken. Mijne twee oudste zoons doen dikwijls boodschappen voor anderen, maar men kan ze nimmer overhalen een glas wijn aan te nemen. Ik bid God dagelijks, dat zij niet mogen leeren wat het is te lijden, en te zondigen zoo als wij zulks gedaan hebben."

Men heeft gezegd, dat er meer punten zijn, waarin eene koningin en hare waschvrouw overeenkomen, dan waarin zij verschillen; en indien eene dame zich met de armen wil bezig houden, dan is het noodig dat zij, om hun nuttig te zijn, zich toelegge, om die punten te vinden, waarin zij met hen overeenkomt. De genootschappen voor huismoeders maken deze taak vooral zeer gemakkelijk. Het lijden en de genoegens, aan den moederlijken staat eigen, zijn haar allen gemeen, en geene andere levensbetrekking doet ons beter gevoelen, dat wij tot hetzelfde groote

huisgezin behooren. Het beste onderrigt, dat wij aan onze arme zusters geven kunnen, moet uit de ondervinding van ons eigen hart en ons dagelijksch leven geput zijn. Somwijlen heb ik in de bijeenkomst een gedeelte van de Schrift behandeld, dat ik te voren met mijne kinderen gelezen had, terwijl ik mijne opmerkingen en die der kinderen aan haar verhaalde. Op die wijze, door hare belangstelling op te wekken, onderwees ik haar beter dan door raadgevingen, hoe zij hare kinderen moeten onderwijzen.

Dikwijls doen de meest goed gezinde en liefdadigste menschen minder goed, dan zij zouden kunnen doen, omdat het voorschrift, om aan anderen te doen zoo als wij wenschen dat men ons doet, ook in onzen omgang met onzen behoeftige broeders zijne toepassing vindt. Eene onzer huismoeders bragt sedert eenige maanden op onze bijeenkomsten een kindje mede, welks zachtheid en schoonheid de algemeene bewondering opwekte. Zij was er zoo trotsch op, dat zij door duizend kleine kunstgrepen onze aandacht op hetzelve wist te vestigen, maar toen de tijd van het tanden krijgen aankwam, had er bij dien armen kleine de droevigste verandering plaats; het werd bleek en mager, en liet dan zijne moeder des nachts geen oogenblik rust; eindelijk werd zijn hoofdje met afschuwelijken uitslag bedekt. Van dien tijd af verborg zijne moeder hem zoo goed zij konde onder haar doek, en zette zich altijd in den afgelegensten hoek van de zaal neder.

Op zekeren avond kwam eene vreemde dame in de bijeenkomst en bleef een uur bij ons. Het bleek duidelijk, dat zij niet gewoon was zich onder arme menschen te bevinden, en zich in die omgeving niet op haar gemak gevoelde. Terwijl ik de stuivers voor de betaling der koffij inzamelde, poogde zij met eenige vrouwen in gesprek te komen. Weldra trok een zacht geschreeuw hare aandacht tot den kleinen zieke, en met een blik van grooten afschuw zeide zij tot de moeder: „Wat hebt gij toch gedaan, om het hoofd van dat kind in dien staat te brengen?" De moeder scheen vertoornd en antwoordde: „Ik heb er niets aan gedaan, maar ik geloof, dat de kinderen van rijke menschen somtijds even goed uitslag kunnen krijgen als die van arme." De meeste vrouwen betuigden haar medegevoel, en toen ik mijne oogen van

mijn kasboek ophief, zag ik dat een kwade geest de vergadering beheerschte; ieders blik vertoonde eene meer of minder groote verbittering. Zoodanig is de verwonderlijke invloed van eenige woorden; wanneer toch zullen wij er de beteekenis van leeren verstaan? Toen ik met mijne rekening gereed was, begaf ik mij naar het andere einde der zaal, onder voorwendsel er iets te moeten halen, en het kind voorbijgaande, streelde ik zijn bleek gezigtje, zeggende: „Arme kleine! wat is het toch droevig, zoo jong reeds te moeten lijden, en uwe arme moeder zoo veel zorg te geven!" Het kind lachte mij toe, en op mijne plaats teruggekeerd, zag ik de moeder over hetzelve nedergebogen, terwijl tranen langs hare wangen vloeiden. Deze eenvoudige woorden hadden al de gemoederen doen bedaren.

Die dame was evenwel zeer goed; zij zoude gaarne hulp verleend hebben, en niet gaarne, aan wien het ook zijn moge, moeite willen doen. Maar menigmaal veroorzaakt men even veel kwaad door gebrek aan nadenken, als door een ongevoelig hart.

In het leven van onzen Zaligmaker vinden wij de schoonste en aandoenlijkste lessen over de wijze, waarop wij ons ten opzigte van de armen en de zieken te gedragen hebben. Een enkel woord, eene enkele boodschap van Jezus kon genezing teweeg brengen, maar in de meeste gevallen wilde Hij de oogen der blinden aanraken, den vinger in het oor der dooven steken, en de dooden bij de hand grijpen. Hij raakte zelfs den armen melaatsche aan, dien elk van verre ontweek, en die sedert vele jaren afzonderlijk leefde, van alle menschelijk medelijden verstoken. Jezus wist, dat hij aan eene dubbele genezing behoefte had: die van het met wonden bedekte ligchaam, en die van de door de onverschilligheid der menschen en eene lange afzondering gekwetste en gefolterde ziel. Een woord zoude slechts het ligchaam, de aanraking van den Heiland konde alleen de ziel genezen.

Eene vriendin van Mevrouw Bagly, die eene dergelijke vereeniging wilde oprigten, woonde eenige bijeenkomsten van de Vrouwen-vereeniging in de Pottebakkerswijk bij. Op zekeren avond bij het heengaan zeide zij tot hare vriendin: „Ik begrijp waarom het u zoo wel gelukt; dat is aan uwen takt toe te

schrijven." Het zou wel te verwonderen zijn, als ik er geen bezat," antwoordde Mevrouw Bagly, „want nimmer begeef ik mij naar die bijeenkomsten, dan na vooraf den Gever van alle goede gaven en volmaakte giften gesmeekt te hebben mij te onderrigten. Hij, die gezegd heeft: „Bidt en gij zult ontvangen!" vervult slechts zijne belofte, door mij de wijsheid te verleenen, om welke ik Hem vraag. Welke ook de bezwaren mogen zijn, die ik ontmoet, zoo herinner ik mij, dat de God van Eliza, van Salomo en van David mijn God is, en dat Hij even geneigd is mij de noodige wijsheid te geven, om die bijeenkomsten te leiden, als aan hen, wat zij behoefden om een koningrijk te besturen."

Men heeft dikwijls de aanmerking gemaakt, dat het gevaarlijk was de arme vrouwen over te halen hare huisgezinnen, ter bijwoning dier bijeenkomsten, te verlaten, en eene dame vroeg eens aan een werkman, of hij het niet verkeerd vond, dat zijne vrouw ze bijwoonde. „Waar dient het toch voor, dat eene vrouw te huis blijft, als zij daar van geen nut kan zijn, en niets doen kan?" antwoordde hij; „zij leert ten minste nog iets op die bijeenkomsten, en wij ondervinden de geheele week het goede, dat zij er voor zich zelve geniet." Eene andere dame, die een arm huisgezin bezocht, vroeg ook aan den man, of het hem niet verveelde op de kinderen te moeten passen, gedurende den avond, dien zijne vrouw in het moederlijke Genootschap doorbragt? „Ach, Mevrouw! dat heeft niets te beteekenen," antwoordde hij, „bij al het goede dat zij er voor zich zelve ondervindt; zij brengt dikwerf kleedingstukken mede, en bovendien levert het ons genoegzame stof op, om de geheele week eens te spreken."

Eene arme vrouw, wier hart door de Goddelijke genade wedergeboren was, zeide tot Mevrouw Bagly: „Eertijds scheen het mij toe, dat ik het armste en ellendigste schepsel was, dat er op de wereld bestond. Ik werkte als een slaaf voor mijne kinderen, maar thans doet de Heer mij mijne taak uit een geheel ander oogpunt beschouwen, en ik zoude met den predikant niet ruilen willen."

Maar Mevrouw Bagly is de eenige Christin niet, die zich met de verbetering van den toestand der armen te Londen bezig gehouden heeft; in de laagste klasse houden bewonderenswaardige

vrouwen zich ijverig met het welzijn van hare ongelukkige natuurgenooten bezig. In volgende opstellen zullen wij onzen lezers aantoonen, hoe Marianne zich aan het werk der Bijbelverspreiding toegewijd heeft.

III.

MARIANNE.

Het is omstreeks zeventien jaren geleden, dat zeer vroeg in den morgen, op een zolder-kamertje van de armoedige wijk van St. Giles, eene arme door nachtwaken uitgeputte moeder bij het lijk van haar jonge kindje weende, welks ziel naar die wereld gevloden was, waaruit de smart gebannen is. Dit jongetje, twee en half jaar oud, was het derde dat die arme vrouw verloor; hij was altijd zwak geweest, zijne moeder had hem noch zorgen noch teederheid bespaard, maar zij konde hem het eenige wat hem nog had kunnen redden niet geven, namelijk de frissche zuivere buitenlucht.

Zij was diep te beklagen; terwijl zij haar ontslapen kind aan haar hart drukte, hief zij hare oogen naar boven, zeggende, dat als er een God was, Hij haar wel hard behandelde. De dronkenschap van haren vader was oorzaak, dat haar moeder van verdriet gestorven was, en hen van eene zekere mate van welstand tot de laagste trappen der armoede gebragt had. Op vijftienjarigen leeftijd wees, met een klein zusje, dat spoedig daarna stierf, woonde Marianne alleen te midden van al die zedeloosheid. Geene andere schuilplaats hebbende dan de openbare slaapplaatsen, waar de eerstkomende voor eenige stuivers een ellendig bed vond, bragt zij dikwijls de nachten op de trappen door, of bij den ingang der huizen, om aan de morsigheid en onzindelijkheid der slaapzalen te ontsnappen, en zij bleef als door een wonder onbesmet. Eindelijk nam een liefdadige grijsaard, die evenwel godloochenaar was, haar bij zich in huis, en leerde haar lezen, haar echter ernstig aanbevelende, nimmer eenen Bijbel in handen te nemen, omdat dit boek vervuld was met leugens. Hij verhaalde haar ook, dat zij slechts acht te slaan had op de ellende, die in St. Giles heerschte, om zich te overtuigen, dat er geen

God bestond. Zij leerde naaijen en breijen alleen door naar den arbeid te zien door de ramen der winkels; zij huwde op den leeftijd van achttien jaren, en leerde voor het eerst kennen wat de huiselijke haard was; slechts ééne kamer bewonende, konde zij niet anders dan op eene schamele wijze haar kost verdienen, door het maken van zakken en andere kleine werkzaamheden.

Maar de God van liefde, die door deze rouwdragende moeder bij het bittere van hare smart van hardheid werd beschuldigd, had Marianne bestemd om een uitverkoren vat te worden. Op zekeren avond door eenen zwaren regen overvallen, schuilde zij in eenen gang, die naar eene der zalen van godsdienstige bijeenkomsten leidde, welke door de bestuurders der stedelijke zending geopend waren. Eenige woorden maakten indruk op haar, en bij het eindigen, kondigde de zendeling aan, dat hij den volgenden dag kosteloos eene rondgaande volks-bibliotheek zoude openen. Marianne kwam den volgenden morgen op het bepaalde uur terug, voornemens zijnde de Negerhut te vragen. Maar eene plotselinge opwelling bewoog haar eenen Bijbel te vragen. — „Eenen Bijbel, goede vrouw?" antwoordde haar de zendeling, „onze bedoeling is juist niet bijbels te leenen, het doet er echter niet toe, het is een goed teeken, dat het eerste boek, dat van hier uitgaat het Woord Gods is, het boek der boeken." Hij stelde haar dus eenen Bijbel ter hand, en vroeg haar, of zij ook verlangde, dat hij bij haar aan huis kwam, om er haar eenige hoofdstukken uit voor te lezen." „Neen, Mijnheer, ik dank u," antwoordde zij met eerbied, „wij leven zeer afgezonderd, en welligt zou uw bezoek mijnen man geen genoegen doen."

De dag des Heeren was eindelijk aangebroken. Zijn Woord, dat voor de eerste maal in die woning kwam, vond dadelijk ingang in het hart van Marianne. Vervolgens versterkten nieuwe kommer en lijden haar gevoel van zonde, haar ontkiemend geloof en de liefde, die de Heilige Geest in haar hart begon uit te storten. Eene inwendige kwaal, die zeer hevig was, moest haar al de ellende doen ondervinden, die ziekte met armoede vereenigd vergezelt. Een jaar nadat zij den Bijbel ter leen gevraagd had, moest zij den zendeling, den heer Maccree, verzoeken haar eene plaats in het gasthuis te verschaffen. Daar bezocht hij haar voor

het eerst, en bewonderde hij tevens het werk, dat God in haar alleen door zijn Woord gedaan had.

Gedurende twee jaren van lijden werd zij of aan haar bed of aan hare kamer gekluisterd; zij onderging eene gevaarlijke kunstbewerking en verliet het gasthuis geheel hersteld, maar gedurende dien tijd, was ook haar man ziek geweest, en het een na het andere verdwenen de geringe meubelen, kleederen en huisraad, die zij ten gevolge van spaarzaamheid en matigheid in staat geweest waren te koopen. Echter op eenen zekeren avond, toen zij over haren droevigen toestand nadacht, besloot zij, om wat er ook gebeuren mogt, zich niet meer uit den nood te helpen door het te pand geven van hare bezittingen zoo als hare buren deden. Zij hadden juist genoeg om niet van honger te sterven. Van tijd tot tijd kwamen Christelijke vrienden hen te hulp, en de bezoeken van den zendeling werden met het grootste genoegen ontvangen, niet uit hoofde van hetgeen hij hun gaf, maar uit hoofde van hetgeen hij hun zeide. De lessen, die ziekte en armoede geven, zijn wel hard, maar Marianne erkende zelve, dat zij deze strenge tucht behoefde, om haar van nature hoogmoedig hart te vernederen.

Naauwelijks was zij dien tijd van harde beproeving te boven, of de zendeling ontving van haar den volgenden brief, dien wij woordelijk afschrijven:

„Zeer geëerde Heer! Vermits mij menigvuldige gelegenheden opengesteld zijn, om mij met u mondeling te onderhouden, zult gij zonder twijfel verwonderd zijn, dat ik dezen brief tot u rigt, maar vreezende van uwen tijd misbruik te maken, heb ik de voorkeur gegeven aan deze wijze om mij tot u te wenden. Het is onnoodig te dezer plaatse te verhalen, door welke omstandigheden ik uwe pogingen om de kennis van het evangelie van Christus te verspreiden, heb leeren kennen; maar gij zult u voorzeker de eerste vraag, die ik u deed, wel herinneren: ik vroeg u mij eenen Bijbel te leenen; gij kendet zoo min mijnen naam als mijne woonplaats; nogtans hebt gij mijn verzoek met goedheid bewilligd, en voor de eerste maal kwam een Bijbel in mijne hand. Zulks had den 11den Februarij 1853 plaats. Dien Bijbel bezit ik nog, en God alleen kan weten wat zijn invloed op mij uitgewerkt

heeft, en door welke langzame maar niettemin zekere middelen, zijne dierbare waarheden zich aan mijn gemoed, dat tot dus verre nog in duisternis lag, geopenbaard hebben.

„Gij weet grootendeels hoedanig mijn ligchaamslijden sedert dat tijdstip geweest is; twee maal verpligt in het gasthuis mijn intrek te nemen, ten einde kunstbewerkingen te ondergaan, heb ik gevoeld, dat mijn einde welligt nabij was, maar mijn God heeft in zijne barmhartigheid zijne oogen op mij geslagen, en mij weder laten leven.

„Gij weet echter niets van de wonden, die de Goddelijke genade mij geslagen had, en die de goedheid van God alleen genezen konde. Ik durf ootmoedig hopen, barmhartigheid gevonden te hebben en met Goddelijke hulp, wil ik Hem mijn geheele leven toewijden om Hem daarvoor mijnen dank te bewijzen. Ik gevoel dat, om Hem dank te wijten voor de kostbare vergiffenis, die Hij mij geschonken heeft, er iets anders dan woorden noodig is, en na lang nagedacht te hebben over hetgeen ik zou doen om Hem te dienen, heb ik een plan opgevat, dat mij zeer uitvoerbaar voorkomt. Het is, opdat gij mij behulpzaam zoudt zijn in de uitvoering van dat plan, dat ik zoo vrij ben, mij tot u te wenden.

„Gedurende den tijd, dien ik in het gasthuis doorgebragt heb, ben ik dikwijls in de gelegenheid geweest op te merken, in welk eenen staat van verlating en eenzaamheid een groot aantal van arme schepsels, die daar hulp kwamen zoeken, zich bevonden; de morsigheid van hun ligchaam en van hunne kleederen gaf blijk van de behoefte, die zij zouden hebben aan de hulp eener vrouw, om haar aan dien toestand te onttrekken.

„Ik weet, Mijnheer, dat in de zendingsbezoeken, die gij in al de verblijven der ondeugd aflegt, gij vele arme vrouwen ontmoet, die door niemand geholpen worden, en ik wil den tijd, waarover ik beschikken kan, dat is twee of drie uren per dag, toewijden om van dienst te zijn, niet zoozeer aan de brave armen, die natuurlijk medelijden opwekken, maar ook aan die gevallene en verlorene vrouwen, wier misdadige gewoonten iedere vrouw, die in onbekrompene omstandigheden opgevoed is, verwijderd houdt. Maar mij, die God in zijne barmhartigheid voor zulk een lot in

mijne jeugd bewaard heeft, verschrikt de aanblik van de ondeugd en de ellende niet, en ik zal mij zeer verpligt jegens u gevoelen, indien gij mij telkens wilt waarschuwen, wanneer gij iemand ontdekt, die mijne hulp van noode zoude kunnen hebben. Ik schroom niet al is die vrouw ook nog zoo diep gevallen, indien ik haar slechts eenige dienst bewijzen kan, als om haar te wasschen, hare kamer schoon te maken, hare kleederen te herstellen. En indien het u gelukken mogt, de kranken in het gasthuis te doen komen, zal ik haar dikwijls bezoeken, en mijn best doen die afgedwaalde zusters op den weg der deugd en des vredes terug te brengen. Maar hoewel ik voornamelijk verlang mijne zorgen te wijden aan haar, die door ieder geschuwd worden, zal ik het mij tot pligt stellen, alle zieken en bedroefden van dienst te zijn, aan wie gij zoudt denken dat mijne oppassing van nut zou kunnen zijn.

„Ontvang, zeer geëerde Heer, de uitdrukking mijner erkentelijkheid voor het medegevoel, dat gij voor mij aan den dag gelegd hebt, en waaraan ik grootendeels de herkrijging mijner gezondheid verschuldigd ben, en sta mij toe, mij te noemen,

Uwe zeer ootmoedige en gehoorzame Dienares,

MARIANNE D.

Kort nadat Marianne dien brief geschreven had, bezocht eene dame, die zich met de bijbelverspreiding bezig hield, met eenen vriend de wijk St. Giles, ten einde zich een denkbeeld van de armen van Londen te kunnen maken. Zij vroeg zich zelve af, op welke wijze het mogelijk zijn zoude, den Bijbel tot de menigte menschen te doen komen, die in de binnenste pleinen en ontelbare steegjes verborgen zijn. De gedachte werd bij haar levendig, daartoe eene vrouw uit het volk te gebruiken, die men daarvoor beloonen zoude. Door eene beschikking der Voorzienigheid, deelde zij dit denkbeeld aan den heer Maccree mede, die juist den brief van Marianne in den zak had. Hij konde met die dame over hare wezenlijke bekeering spreken, en over den Christelijken wandel, dien zij sedert eenige jaren zoo getrouw leidde. Eene bevredigende ontmoeting van de twee vrouwen had plaats, en Marianne begreep, dat terwijl zij Gods Woord van huis tot huis bragt, zij altijd eene geschikte gelegenheid vinden zoude,

om zich op de wijze, die zij verlangd had, nuttig te maken, en vijftig francs per maand, die men haar aanbood, veroorloofden haar aan de dienst van God zes uren, in plaats van twee of drie per dag te wijden.

VI.

DE BIJBELVERSPREIDSTERS.

Daar wij thans gezien hebben, door welke wonderbare leiding der Voorzienigheid Marianne tot de taak, die zij volbrengen moest, voorbereid werd, zullen wij tot de nadere bijzonderheden van dit zoo noodzakelijk, zoo moeijelijk en zoo rijk gezegend werk overgaan. Wij moeten al aanstonds zeggen, dat indien ook deze vrome vrouw de eerste was, om dat arbeidsveld te ontdekken, en hetzelve te betreden, zij weldra door een groot aantal lieden van hare klasse gevolgd werd, die door denzelfden geest als zij bezield waren. De vereeniging van die nederige dienstmaagden des Heeren vermeerdert dagelijks en de bijzonderheden, die wij hier mededeelen zullen aan de ervaringen van de verschillende Bijbelverspreidsters ontleend zijn. Laat ons echter niet vergeten, dat zoolang hare gezondheid het haar veroorloofd heeft, Marianne, wier verstandelijke gaven en vroomheid zoo uitstekend zijn, tegelijk met het voorbeeld van eene groote ingenomenheid ook den praktischen invloed heeft bevorderd, die dit werk verkregen heeft, en die het zeer geschikt maakte voor de behoeften van de bevolking, die men evangeliseren wilde.

Men hoort menigmaal zeggen, dat men nergens den hoogsten trap van rijkdom met de laagste diepte van armoede zoozeer vereenigd vindt, als in Londen, en men is doorgaans gereed de vermogende klasse een verwijt te doen over dat contrast; daarbij vergeet men echter, dat in geen land der wereld zij, die vermogen bezitten, een groot deel daarvan afstaan, de aristocratische kringen geene aanhoudende pogingen ter bevordering van het welzijn, de zedelijkheid en de verbetering van den stoffelijken toestand van het volk aanwenden, en ook, dat de armoede minder dikwijls aanleiding tot misdaad geeft, dan de misdaad armoede veroorzaakt. Dit erkennen allen, die de bewustheid van

hunnen zondigen toestand gevoelen, en een arm man zeide eens: „Ach! indien er geene zonde ware, dan zou er geen lijden zijn." Ten einde een zoo groot deel der bevolking van Londen aan die ellende te onttrekken, heeft men minder geld, dan wel het licht des Evangelies noodig. In zijne pogingen om den Bijbel te verspreiden, heeft Engeland geenszins de onkunde en de verlaging, waarin een groot deel zijner bewoners zijn vervallen, vergeten, maar het was vrij wat moeijelijker dan men denkt, om den bodem van die schande en ellende te bereiken, die zich zoo zorgvuldig verscholen houdt, dat de policie moeite heeft er door te dringen. Het zou aan meer gegoeden geheel onmogelijk zijn, om die schuilhoeken te bereiken. Al bezaten zij ook menschlievendheid genoeg om den tegenzin te overwinnen, die de stank, de morsigheid en de ondeugd onder de afschuwelijkste gedaanten verwekken, zoo zouden zij nogtans geen toegang verkrijgen; de deuren zouden hun gesloten blijven, en de harten nog meer dan de deuren; de aalmoezen, die zij niet zouden kunnen nalaten uit te deelen, zouden slechts nadeelig zijn; naar de door hen gesprokene woorden zoude men niet luisteren. Zelfs de stedelijke zendeling kan niet overal doordringen; vele vrouwen bezitten in den armoedigen staat, waarin zij verkeeren, nog te veel schaamte om hem toe te laten in hare woningen; als hij aanklopt zijn zij menigmaal bezig haar eenig kleedingstuk te wasschen. Maar zoowel de deuren als de harten openen zich bij het zien van eene vrouw, wier stand met den haren meer gelijk staat, van eene vrouw, die even als zij den kommer van de armoede ondervonden heeft, en die te midden der bevolking woont, waar zij het Evangelie brengt. In de Bijbelverspreidster heeft men de schakel gevonden, die de onderscheidene standen aan elkander verbinden moet. Gelijk wij in een vorig opstel zeiden, bestaat de taak van de Bijbelverspreidster daarin, om in de wijk die zij bewoont van huis tot huis te gaan, in ieder der kamers, krotten of kelders door te dringen, om de Bijbels en Nieuwe Testamenten van onderscheidene prijzen te vertoonen, om bij geschikte gelegenheden eenige zinsneden er uit voor te lezen, en de huisgezinnen over te halen een stuiver in de week bij te dragen, indien zij niet meer kunnen missen. Iedere week keert

zij bij de inteekenaars terug, om hunnen stuiver te innen, totdat zij den ganschen Bijbel of Testament betaald hebben, die hun dan eerst uitgereikt wordt; het is onnoodig te zeggen, dat de H. Schrift zeer beneden de waarde verkocht wordt.

De Bijbelverspreidsters staan niet onder het toezigt van een Comité, maar ieder van haar doet van hare werkzaamheden rekenschap aan de dame, die haar gekozen heeft, die het toezigt over haar heeft, en hare beschermelingen somwijlen bezoekt. Op deze wijze verliest men minder tijd, heeft het werk een meer persoonlijk karakter, en boezemt ook meer belang in aan haar, die er zich mede belasten.

De Bijbelverspreidster moet raad en bijstand kunnen vinden bij haar, die over haar gesteld is; deze daarentegen kan vele dingen van de Bijbelverspreidster leeren, en zij zou tot de vervulling van die taak ongeschikt zijn, indien zij hare denkbeelden niet door de ervaringen harer helpster wijzigde. Vele vereischten zijn voor eene Bijbelverspreidster noodig. Zij moet reeds lang bij een predikant, of bij diegene welke haar gebruikt, als eene opregte en beproefde Christin bekend staan. De wetenschappelijke ontwikkeling is van veel minder gewigt dan de godsdienstige en zedelijke ontwikkeling; zachtheid, de gave om harten te winnen, en vooral ootmoed zijn onmisbaar; want, geroepen om de huizen binnen te treden en goeden raad te geven, moet men haar niet ten laste kunnen leggen, van zich onbescheiden in de zaken van anderen in te dringen. Men kiest ook slechts vrouwen van rijperen leeftijd, en wier betamelijk voorkomen en huisselijke deugden vertrouwen inboezemen, en tot voorbeeld verstrekken. Ook moeten zij geene jonge kinderen hebben, die zij kwalijk alleen zouden kunnen laten, en die door haar verkeer met zieken zouden kunnen lijden.

De moed van de Bijbelverspreidsters heeft niet zoo zeer te kampen tegen vervolgingen, hoewel een paar malen een ondeugend mensch haar bedreigd heeft ze te verjagen, en men haar somwijlen op straat voorwerpen naar het hoofd wierp; maar om gestadig met de afschuwelijkste onreinheid in aanraking te komen en getuigen te zijn van zonde en ontaarding, daartoe is eene zelfverloochening noodig, die men nooit genoeg kan waarderen. De

straten, die zij genoodzaakt zijn door te gaan, worden door een ieder zooveel mogelijk vermeden. Aan beide zijden treft men winkels aan, waar vodden, oude kleêren enz., groenten, afval, vleesch, visch, gevogelte verkocht wordt; eene menigte straten, waar water en versche lucht ontbreken, zijn opgepropt met eene ongezonde bevolking van dronken mannen en vrouwen, en van jongelieden, die niet het minste denkbeeld van welvoegelijkheid hebben. Bij de kroegen ziet men geheele benden schelmen en dieven. Het zien is niet genoeg; men moet in die schuilhoeken binnendringen, die met eene laag onreinheid bedekt zijn, en waar een hoop lompen tot bed verstrekt. Treedt die vochtige keuken binnen, die slechts acht vierkante voeten beslaat, waarvan het raam gebroken is en waar de beschonken huismoeder op een ouden ketel gezeten is; haar gewaad is geheel gescheurd; haar zuigeling is bijna naakt; een kind van drie jaren, dat ook genoegzaam naakt is, is ten gevolge van een val verminkt; treedt andermaal in dat vertrek, waarvan iedere hoek een afzonderlijk gezin tot verblijfplaats verstrekt; een dier huisgezinnen komt van honger om, in een ander heerschen de pokken; pasgeborenen, zieken, stervenden en dooden zijn er op eene akelige wijze vereenigd. Hier wordt de Bijbelverspreidster in eene kamer ontvangen, die in geen zestien jaren is schoongemaakt; ginds bezoekt zij eene stervende oude vrouw, met ongedierte bedekt, door twee beschonkene dochters omringd. Zij vindt dikwijls slechts een steen, een houten bankje of een stuk hout om op te zitten, en geene plaats om een Bijbeltje neêr te leggen. Het spreekt van zelve, dat onreinheid en stank vele ziekten veroorzaakt. Eens dat Marianne een dezer holen binnentrad, kreeg zij door de besmette lucht eene duizeling, en toen zij naar buiten ging, viel zij in bezwijming; weldra zwol haar ligchaam op, en verkeerde zij eenige dagen in gevaar. Des zomers zijn deze woningen door de ongedierten zoodanig onbewoonbaar, dat fatsoenlijke menschen genoodzaakt zijn ze te verlaten, om den nacht in de straat door te brengen. Een stedelijk zendeling is tot de overtuiging gekomen, dat twee derde van de ellende, misdaden en ziekten in deze wijken het gevolg der dronkenschap zijn. Men vindt in Londen vele lieden, die van het eene geslacht op het andere er niet aan denken hunne kinderen

te laten doopen, en aan wie de godsdienst even onbekend is als een onbekrompen toestand.

Aan de policie is die toestand bekend, de dagbladen, de geestelijken en de Christenen houden er zich mede bezig, maar mogt het ooit gelukken deze wanhopige wonden te genezen, dan zal men zulks aan de Bijbelverspreidsters verschuldigd zijn. Het is de vrouw, die het huisselijke zoet, of ook bitter maakt. Na verloop van eenige weken opent de tegenwoordigheid van de Bijbelverspreidster nieuwe gezigtspunten voor die lieden; hare houding, haar gelaat, hare kleeding, hare manieren zijn hun geheel vreemd. Zij brengt hun een boek en zegt dat het van God is; zij leest hun eenige woorden voor, die God aan de zondaren rigt, en die in die arme harten als een tweesnijdend zwaard doordringen.

Deze vrouw is in hun midden geboren, zij is arm en heeft hunne ellende en ontberingen gekend, hun toestand verwondert haar niet, zij toont geen afschuw van hunne onreinheid, noch van hunne onwetendheid, maar zij vermaant, bemoedigt en onderwijst hen, hoe zij hunne krotten netjes en bewoonbaar kunnen maken. De Bijbelverspreidsters gaan overal, en trachten overal te evangeliseren, maar de ondervinding leert haar aldra, dat men eerst de arme ontmoedigde huismoeder moet trachten op te heffen, die geneigd is zich te laten leiden. Zonder dat zij het gissen, oefent de godsdienstige en maatschappelijke vooruitgang invloed uit op hen, die haar omringen, en bereidt den weg voor de Bijbelverspreidster, die langzamerhand tot de grootste ellende afdaalt.

„Als ik een Bijbel aanbied," verhaalt eene Bijbelverspreidster, „en men mij antwoordt: „Ik heb er niets meê te doen, wij hebben er meer dan wij behoeven, ik heb geen tijd tot lezen," antwoord ik dikwijls: „Luister slechts naar één vers, dit neemt niet veel tijd weg, en de woorden uit dit boek zijn even noodig voor uwe ziel als het brood voor uw ligchaam." Dikwijls weigert men een Bijbel te koopen, maar veroorlooft men mij terug te komen; zij nemen het niet altijd kwalijk, dat men met zachtheid tot hen zegt: „Arme zondaar, denk aan het lot dat gij u toebereidt." Menigmalen zeggen zij mij, dat ik de eerste ben, die hen over hunne zaligheid spreekt, en dat zij mij gaarne eenige jaren vroe-

ger gekend zouden hebben." Al de Bijbelverspreidsters komen daarin overeen, want het aantal arme broeders en zusters, die nooit een woord van opbeuring en vermaning hoorden, is groot.

Als de armen niet lezen kunnen, tracht de Bijbelverspreidster iemand te vinden om hen te onderwijzen of wel zij doet het zelve. Scholen voor aankomende jongens en meisjes worden opgerigt, en de havelooze scholen nemen een aantal kinderen op.

Soms moet men lang aanhouden om den Bijbel te plaatsen; dit ontmoedigt de Bijbelverspreidsters niet, maar zij keeren wekelijks terug, om te zien of zij niet eenige stuivers veil hebben voor den schat, dien men hun aanbiedt. „Een onbeschaafd man, een schoorsteenveger," schrijft eene Bijbelverspreidster, „gaf mij dikwijls zijn verlangen te kennen, dat ik weg zou blijven." Ik ga nooit naar de kerk, en een boek verveelt mij. Gij ziet, dat ik mijne pijp en mijne kruik bier heb, dit is al wat ik behoef, ik heb geen tijd om in den Bijbel te lezen." Ik vroeg hem of hij niet eens tijd zou moeten vinden om te sterven, waarvan hij het oogenblik niet kende, dat de grafkuil hem misschien reeds wachtte, en dat zijne ziel alsdan rampzalig was. Gij zoudt beter doen, om mij wekelijks een stuiver te geven om dit boek te koopen, dat u den weg der zaligheid leeren zal. „Als gij niet weggaat, zal ik je wegschoppen," antwoordde hij. Ik verliet hem, hem zeggende, dat ik God zou bidden zijn hart te veranderen. Eenigen tijd daarna klopte ik weêr bij den schoorsteenveger aan, die mij toeriep: „Kom binnen vrouw, ik wilde u gaarne zien, ik ben wat lomp, maar gij kunt eigenlijk wel gelijk hebben. Wat mij zelven betreft, ik geef niets om den Bijbel, maar ik wou er een voor mijn jongen hebben. Hier zijn 60 cents, gij kunt alle weken terug komen, misschien zal een praatje met u mij geen kwaad doen."

Dikwijls hoort men arme lieden de hoop uiten, dat de Bijbel hunnen toestand zal verbeteren, en soms leggen zij, die hem niet begeeren, nogtans getuigenis af van de weldaden, die hij bewijst. Zoo zeide eens eene vrouw tot hare geburen: „Als ik in uwe plaats was, zou ik mijn man niet toestaan dit boek te lezen, sints mijn man er een heeft, hebben wij geen feest of danspartij meer, geloof mij, koop het niet, als gij niet wilt dat uw man geheel verandert." "

Eene andere Bijbelverspreidster geeft op de volgende wijze verslag van hare bezoeken: „De man rookte zijne pijp bij het vuur, de vrouw waschte. Toen ik over den Bijbel sprak, begon hij te vloeken, en toen de vrouw meêsprak, stond hij op, en was op het punt haar eenen houten bak naar het hoofd te werpen, waarop ik zeide: „Leg dien bak op den grond, H.!" Terstond ging hij bedaard weêr zitten. Zijne vrouw zeide mij vroeger, dat zij dikwijls wenschte dat hij maar wegbleef. Ik antwoordde haar dat dit niet goed was, en zij liever voor hem bidden moest. Kort daarop werd die man ziek; ik bezocht hem dikwijls, las hem uit den Bijbel voor en bad met hem; weldra werd zijn hart ondanks zijnen tegenzin in het Woord Gods, getroffen; hij hoorde mij gaarne aan, en wachtte met ongeduld naar het oogenblik, dat ik hem over den Verlosser kwam toespreken. Ik was bij hem even vóór zijnen dood; hij beleed een groot zondaar te zijn, maar gevoelde dat er voor hem vergiffenis bij God was. Hij smeekte zijne vrouw en kinderen den Heer te zoeken. Toen ik hem zoude verlaten, reikte hij mij de hand, en zeide mij zoo goed hij kon: „God zegene u! gij leerdet mij mijnen Verlosser kennen." De predikant van die wijk heeft hem bezocht, en is van meening, dat mijne gebeden ten zijnen behoeve verhoord zijn." Het is welligt gepast hierbij te voegen, dat de Bijbelverspreidsters de zieken opdragen aan den meest nabijzijnden predikant.

(*Wordt vervolgd*).

DE ELLENDEN IN LONDEN EN HAAR GENEESMIDDEL.

IV.

DE BIJBELVERSPREIDSTERS.

(*Vervolg van No.* 13, *bladz.* 192).

Marianne kende in hare straat een man, die aan den drank was verslaafd. Eens dat zijne vrouw, die ook meest beschonken is, op de straat liep met haar kind in de armen, liet zij het vallen onder de wielen van een huurrijtuig, en het werd gedood. Dit veroorzaakte groote droefheid aan beide echtgenooten. Marianne bezocht hen dikwijls, en las hun ter vertroosting eenige verzen uit den Bijbel voor. Nimmer hadden zij dusdanige woorden gehoord, en zeiden wel te gelooven, dat de godsdienst alleen gelukkig maakt. Zij vroegen haar dit boek ter leen, en sints dien tijd is alles in hun gezin veranderd. Zij zijn leden van het matigheidsgenootschap geworden, hunne kamer is zindelijk en gemakkelijk. De man zegt, dat de Bijbel hen in alles onderwezen heeft, en de lezing van dat boek oorzaak is der verandering bij hem en zijne vrouw; thans poogt hij alle zijne bekenden over te halen zich dit boek te verschaffen, dat hij altijd bij zich draagt. Hij legt veel geloof en vertrouwen in God aan den dag, en kent de waarde van het gebed.

Een arme man zeide eens tot eene bijbelverspreidster: „Gij godsdienstige menschen wilt ons altijd uwe Bijbels en tractaatjes opdringen, alsof men zich daarmede voeden kon; ik heb eene vrouw, vijf kinderen en geen werk." „Goede man, antwoordde

zij, gij denkt ten onregte, dat ik meen, dat de Bijbel genoeg is om van te leven. Al wat ik verlang is, dat gij u door zijne voorschriften laat leiden, en Hem leert aanbidden, die zorg wil dragen voor al wat u betreft, en u door zijne striemen genezing aanbrengen wil." „Wel nu, antwoordde de man, schrijf mij op uwe lijst, ik wil eenen Bijbel hebben."

Zij die meenen zouden, dat de ijver van deze Christinnen voor het heil der zielen, het gevoel van medelijden uitdooft, bedriegen zich. Gedurende eenen strengen winter heeft eene van haar, Sara genaamd, zich zelve van haren deken beroofd, ten behoeve van armeren dan zij; dikwijls deelen deze nederige dienstmaagden des Heeren haar brood met de behoeftigen, en onthouden zich van hare beste spijze. Zij, die de Bijbelverspreidsters in het werk stellen, verlangen te gelijker tijd de verbetering van den toestand der armen en het heil hunner zielen, hetgeen dan ook niet van elkander te scheiden is. Het zou onmogelijk zijn deze wijken te bezoeken met het doel om het Evangelie te verkondigen, wanneer men tot de overtuiging kwam, dat men alleen op hunne zielen werken kan door hen aan hunne ellende te onttrekken. Niets is ongeschikter om de armoede uit te roeijen dan het geven van aalmoezen. In de Kersdagen van 1858 werden zeer aanzienlijke giften in deze wijken uitgedeeld; eenige der oudste bewoners kregen tot 75 francs toe, maar de tooneelen van dronkenschap, die daarop volgden, zijn niet te beschrijven. Kinderen werden door hunne ouders gezonden om brandewijn in de kroegen te halen; de jongens en meisjes dronken dien onder weg op. Men ontmoette jonge lieden van 10 à 14 jaren, met een kort pijpje in den mond, in iederen zak eene flesch brandewijn en eene groote kan bier in de hand. Eene aan overmatigheid overgegevene vrouw, en die van deur tot deur onderstand vroeg, smeekte de dames, hare ellendige woning en verhongerde kinderen te komen bezoeken. Eene der dames, die zich derwaarts begeven had, werd door de groote ellende, die zij er zag, zoo ontroerd, dat zij haar eene overvloedige aalmoes gaf; naauwelijks echter was zij vertrokken, of die ongelukkige liet een grooten voorraad bier halen, en gedurende twee dagen en twee nachten gaf zij zich met eene buurvrouw aan dronken-

schap over. Dit is een voorbeeld onder duizend. Ook is eene der voornaamste voorschriften aan de Bijbelverspreidster, om de armen te leeren zichzelven te helpen. Eene vrouw, die zelve arm en slechts in staat is een stukje van haar brood, of de helft van haar middagmaal af te staan, is dus het best gekozen werktuig om de boodschap des heils aan behoeftigen te brengen. Beter dan iemand anders, kan zij de ellende, die zij rondom zich ziet, medegevoelen, en terwijl rijken slechts eene voorbijgaande hulp aan armen kunnen geven, die dikwijls nadeelig werkt, hebben knappe, zorgvuldige, zuinige lieden, genoegzaam van denzelfden stand als zij, en die te midden der schaarste door ondervinding leerden, dat „de Godzaligheid heeft de belofte des tegenwoordigen en toekomenden levens" al wat noodig is, om de blijde boodschap in hunne harten te doen doordringen, en te leeren door welke middelen en zelfstandige pogingen men welvaart en vrede in de armoedigste woning doet terugkeeren. Weldra geven wij die middelen aan de hand.

Men zal ons welligt beschuldigen, dat wij door afschuwwekkende tafereelen, de belangstelling in de ellende van de groote steden eerder verzwakt dan opgewekt hebben. — Maar alvorens onze blikken met afgrijzen er van af te wenden, laten wij ons herinneren, dat „Hij die in Engelen zelfs vlekken ontdekt" een helderder inzigt dan wij in die diepte der ellende heeft, zonder dat zijne liefde immer te kort schiet. Begrepen wij beter hoe nijpend gebrek tot zonde aanspoort, dan zouden wij welligt voor die diep gevallene wezens meer medelijden dan afschuw gevoelen. De mensch heeft behoefte aan genot; en als smart of armoede alle geluk verbant, grijpt hij kortstondige en grof zinnelijke vermaken gretig aan. De dronkenschap bij voorbeeld door opwinding te weeg te brengen, dat doet hem de droevige werkelijkheid niet alleen vergeten, maar brengt hem in eene denkbeeldige wereld over, waar hij dat genot meent te vinden, waarvan hij verstoken is. Ook kende de wijze het hart des menschen en zijne kwellingen goed, die zeide: „Geeft sterken drank dengenen die verloren gaan, en wijn dengenen die bitterlijk bedroefd van ziel zijn;" en de wijsheid, die God aan zijne volgelingen geeft, heeft van den beginne aan doen gevoelen, dat de verbe-

tering van den huisselijken toestand gepaard moet gaan met de verbreiding van het Evangelie. „Dezen morgen," zoo verhaalt eene Bijbelverspreidster, „ontmoette ik eene arme oude vrouw, die zwavelstokken verkocht. Daar zij verschrikkelijke verwenschingen uitte, hield ik haar staande, zeggende: „Arme, goede vrouw! begrijpt gij, hoe leelijk de woorden zijn, die gij uit?" Zij bleef stilstaan, verwonderd dat een welgekleed persoon haar aansprak. „Ik dank u, dat gij mij hebt doen zwijgen," zeide zij, „ik ben zoo ongelukkig, dat ik niet weet wat ik doe." Ik vroeg haar, of zij nooit van Gods Zoon, die de zonde der wereld, en dus ook de hare, wegneemt, had hooren spreken. „Niemand heeft zich ooit over mij bekommerd," antwoordde zij; „ik heb geen man; ik heb vijf kinderen in het graf, en ik vloek omdat ik zoo ongelukkig ben. Ik zou wel naar u willen hooren als ik in de gelegenheid kwam u terug te zien." Veroordeelt zulk eene zaak niet alle Christenen? Want hoe weinigen vermogen aan armen één dier goede woorden, waaraan zij zooveel behoefte hebben, te zeggen?" Eene andere Bijbelverspreidster verhaalt: „Ik heb menigmaal gezien, dat, als men hen met liefde en zachtheid aanspreekt, zonder zelfs hun hulp te verleenen, men hen aan die werkeloosheid onttrekt, die de wanhoop te weeg brengt. Zij zijn dikwijls onzindelijk, slordig en lui, vermits zij van meening zijn, dat al hunne pogingen toch geene verandering zouden veroorzaken. Zij zeggen: „Wat baat het om anders te handelen; niemand toch ziet naar ons om, en wij zijn gewoon zóó te leven. Hadden wij geweten dat gij komen zoudt, dan zouden wij de boel wat opgeknapt hebben." Die ongelukkige schepsels hebben zulk eene behoefte aan deelneming, dat zij dikwijls voor een stuiver in de week teekenen, niet zoo zeer om zich een Bijbel te verschaffen, als wel om geregeld de bezoeken der Bijbelverspreidsters te ontvangen; en gewoonlijk als zij het Heilige Boek betaald hebben, smeeken zij haar, hare bezoeken toch niet na te laten.

Wij zullen in een volgend gedeelte over de middelen, om de armoede te verminderen, spreken, en tevens over de goede gevolgen van het tweeledig werk van Evangelisatie en Philanthropie.

V.

HUISHOUDELIJKE VERBETERINGEN.

Gedurende de drie eerste maanden, dat Priscilla eene der Bijbelverspreidsters, in de haar aangewezen wijk werkzaam geweest is, heeft zij meer dan 1300 bezoeken afgelegd, en 200 inteekenaars voor Bijbels en N. Testamenten verkregen. In dit kort tijdsbestek hebben reeds 120 personen den Bijbel ontvangen en betaald. Terwijl zij hare taak volbragt, werd zij door deze verwaarloosde schepselen als eene vriendin ontvangen. Zij verhaalden haar haren levensloop, en vroegen om raad, maar nimmer om onderstand. Eene vrouw, die niet misdadig, maar door het ongeluk zeer ontmoedigd was, zoodat Priscilla haar met ongedierte bedekt aantrof, was door de herhaalde bezoeken en de in haar betoonde belangstelling zoozeer getroffen, dat zij voor eenen Bijbel van 3 francs inteekende, en veel meer zorg voor haar ligchaam droeg. Zij liet de gebroken glasruiten herstellen, maakte haar kamertje schoon, en hing een neteldoeksch gordijn op, om haar verblijf een beter aanzien te geven. Thans naait zij voor een genootschap, dat werk verschaft, en gebruikt dit geld om zich zelve en hare kinderen te kleeden.

Hare buren merkten de verandering op, en zeiden tot Priscilla: „Wat is vrouw T. tegenwoordig netjes, dit is zeker uw werk." Zij zelve zeide met weenende oogen: „Ik wist niet hoe ik uit mijnen toestand zou geraken, totdat uwe herhaalde bezoeken mij beschaamden, en mij deden besluiten, om voortaan voor de zindelijkheid van mij zelve en mijne kinderen te zorgen." Langs haar ellendig verblijf loopt de goot van een slagthuis, hetgeen zulk eene afschuwelijke stank veroorzaakt, dat men er onpasselijk van wordt; daarenboven wemelt die woning van ratten.

Een andere inteekenaar zeide tot Priscilla: „Dit boek is het eerste, dat ik ooit bezeten heb, en omdat gij zegt dat het goed is, zal het mij van nut zijn."

Eene vrouw zeide tot eene andere Bijbelverspreidster, Henriette genaamd: „Alles gaat voorspoedig, sints ik den Bijbel heb." In een ander huis werd Henriette aangenaam verrast toen zij

eene keuken, die vroeger vuil en slordig was, nu knap en geschikt vond. »Ik zegen den dag, waarop gij ons huis betradt," zeide de man, en wees haar het vuur, dat aan den haard knapte. Deze menschen hebben nooit eenen bijbel bezeten, en nu gaan de meisjes des avonds op de havelooze school, en eene buur leert de ouders lezen.

Men ziet hoe de Bijbel en het zien der Bijbelverspreidsters reeds wonderen verrigt; deze bepalen zich dan ook niet bij den verkoop van Bijbels, maar geven ook onderrigt in huishoudelijke zaken. Eene vrouw, aan wie Rachel den raad gaf om hare kamer schoon te maken, antwoordde: „Ik weet niet hoe ik dat moet doen, en ik zou even verlegen zijn omtrent de wijze, waarop ik mijne kamer zou moeten schoonmaken, als gij om kunstbloemen te maken, waarmede ik mij bezig houd." Bij eene andere vrouw vond zij vuil goed op de tafel liggen, en deze zeide haar: „Ik wist niet hoe ik dit wasschen zou, daarom kocht ik een paar nieuwe kousen voor mijn zoon." Rachel ging zelve aan het werk om het haar begrijpelijk te maken. Niets stelt ons beter op de hoogte van hetgeen de Bijbelverspreidsters verrigten, dan het volgende gesprek, dat twee jaren geleden tusschen Marianne en haar, die het oppertoezigt voert, plaats had, en door deze laatste medegedeeld wordt.

„Wel Marianne! het is nu reeds vijf jaren, dat gij met dit werk bezig zijt, en gij schijnt het nog altijd te behartigen." „Inderdaad Mevrouw, het schijnt dat ik er iedere week meer smaak in heb, want het maakt mij gelukkig. Ik heb 250 Bijbels verkocht, en de meeste menschen zouden ze van niemand anders gekocht hebben. Waar ik een inteekenaar heb, behoud ik mij het regt voor, bezoeken af te leggen, zoodat ik nu reeds in 250 huizen goed ontvangen word, en het getal vermeerdert dagelijks." „Uwe gezondheid schijnt ook verbeterd te zijn, sints gij eene krachtige soep in plaats van thee gebruikt. Hebt gij uwe buren kunnen bewegen soep te koken, en haar de ketels en soepkommen, die ik u gaf, geleend?" „Ik heb dit aan 16 huisgezinnen in verschillende straten gedaan; zij kochten allen het gedrukte voorschrift ter soepbereiding voor 5 cents, en leenden elkander den soepketel, zoodat hij nu door 40 menschen wordt gebruikt.

In St. Giles leent men alles, van de blaasbalg tot de waschtobbe toe. Er bestaat een voorwerp van iedere soort voor een geheel hofje. Ik was voornemens aan vrouw A. den soepketel te leenen, maar daar ik slechte geruchten van haar hoorde, en zag dat zij dronk, wilde ik het niet doen, alvorens het u te vragen." „Ik geloof dat zij door soep, het gebruik van brandewijn zal ontwennen, doch welke is volgens uwe meening de oorzaak, dat zij drinkt?" „Dikwijls het verdriet, ten minste bij vrouw A. Haar man drinkt, en verleden week heeft hij voor 2 frs. 50 cts. hunne eenige matras beleend, en dit geld voor brandewijn gebruikt. Hare buren hadden medelijden met haar en zeiden: „Kom wij zullen u op een slokje trakteren, dan vergeet gij uw verdriet." Ik vrees, dat als ik haar den soepketel leen, haar man dien ook verpanden zal. Gesteld dat gij den man een kommetje soep liet proeven, met de belofte zijne vrouw te onderrigten om dezelve te bereiden?" — „Goed, ik geloof dat zij drinken om zich te verwarmen, en hun verdriet te vergeten; hunne ouders deden dit ook en hebben hun niets beters geleerd. Als zij een goed gebruik van hun geld wisten te maken, zouden zij niet zoo ellendig zijn, want met den verkoop van hunne waren op straat, verdienen zij 3 à 5 francs per dag." „En waaraan besteden zij dat geld?" — „Als zij te huis komen, halen zij een versch brood, een half pond kaas en eene kruik bier, hetgeen hun 1 frs. 70 cent kost. De vrouw en de kinderen nemen slechts een druppel, de man genoeg om den lust te doen ontstaan, om wat meer te drinken; zoodat hij het overige geld in den kroeg gaat verteren. Hetgeen dit huisgezin voor hun avondeten verteerd heeft, zou genoeg geweest zijn zich eene halve week soep te verschaffen."

Ik geloof, dat de gewoonte om voedzame soepen te bereiden, op zich zelve reeds eene verbetering in den toestand der bevolking van St. Giles zou daarstellen. Zij zou niet die gedurige behoefte naar opwekkendde middelen gevoelen, door slecht voedsel veroorzaakt, en gij kunt de hoop niet koesteren veel nut aan hunne zielen te doen, zoo lang zij aan eene ondeugd zijn overgegeven, die beiden ligchaam en ziel verwoest. Het verwondert mij, dat de soep, die men in sommige winkels verkoopt, het

niet op het denkbeeld heeft gebragt, dit na te volgen. — „Zij denken niet veel na; menigmaal als ik hun zeg wat zij moesten doen, en ik hun aantoon de wijze waarop, zeggen zij mij: „Wel Mevr. D.! daar had ik nooit aan gedacht. Wij willen gaarne leeren, indien gij ons onderrigten wilt." „Het schijnt mij toe, dat God haar eenen wil geeft om naar mij te luisteren, want als zij met mij spreken, spreken zij niet als tot menschen van uwen stand, die zij bedriegen kunnen. Zij weten, dat ik met al hare streken bekend ben, dat zij hare soep–, brood- en kolenkaartjes, die ik geef, verkoopen om brandewijn te verkrijgen. Ik ben hoe langer hoe meer overtuigd, dat de verleende onderstand haar dan eerst te stade komt wanneer zij genoodzaakt zijn zich zelven te helpen."

Marianne en de overige Bijbelverspreidsters, hebben ook naaivereenigingen gesticht op de wijze van Mevrouw de Bailly in de pottebakkerswijk. Eens of tweemaal per week vereenigen zij een zeker aantal vrouwen, door wie zij de kleederen laten naaijen, die zij geknipt en gereed gemaakt hebben. De arme vrouwen vinden daar garen, vingerhoeden, naalden en scharen en zijn zeer verblijd met de goederen, die zij zelven maken, en die men haar veroorlooft langzamerhand te betalen, maar dezelve dan eerst levert wanneer zij afbetaald zijn. Het geld, dat zij op het voedsel besparen, door middel van de soep, maakt haar dien inkoop gemakkelijk. Maar hier, even als in het overige, gaan deze pogingen tot verbetering der tijdelijke behoeften gepaard met evangelisatie, gebed, lezen van den Bijbel of van een ander boek, dat haar belang inboezemt. Verhalen uit den Bijbel zijn haar even onbekend, als aan jonge kinderen, en de opmerkingen der meest ontwikkelden toonen hare groote onwetendheid; maar dikwijls treft het haar dieper dan men denkt, en brengt het eene goede verandering te weeg. Dikwijls gelukt het, deze vereenigingen door eenige berouw hebbende Magdalena's te doen bijwonen. Een ongelukkig meisje van 19 jaren, tot nu toe in alles onkundig behalve in de ondeugd, is begonnen kleederen voor zich te vervaardigen, ten einde naar de zondagschool te kunnen gaan; reeds bezocht zij de avondschool; en toen de bestuurderesse met gebed eindigde, zag men dat het haar vreemd was om te knielen. Vele vrouwen

zeiden: „Dit is de schoonste avond van de week; nooit zijn wij zoo gelukkig geweest.” Men heeft door wekelijksche inteekeningen van 70 cts. de armen in staat gesteld, zich matrassen, lakens en dekens te bezorgen, en wel haren matrassen die slechts 1 frs. kosten. Velen hadden nooit op eene matras geslapen; als de armsten die betaald hebben, krijgen zij gemerkte dekens voor 3 of 4 maanden, op voorwaarde, dat zij geld ter zijde zullen leggen om die langzamerhand te betalen. Een bed, waarop men goed kan uitrusten, eene hoeveelheid warme soep, een vreedzaam en zindelijk te huis, zijn het best geschikt om eenen aan den drank verslaafden man te regt te brengen, en men ziet gewoonlijk, dat de eene verbetering door de andere gevolgd wordt. Bij voorbeeld, als eene Bijbelverspreidster eene zieke of kraamvrouw bezoekt, wascht zij de kinderen, en toont hoe de kleine gezigtjes er veel beter uitzien als zij schoon zijn; daarna wascht zij de lompen, en haalt de moeder over een katoenen jurk te koopen; gewoonlijk tracht zij zich daarna ook goede hemden en rokken voor de kinderen te verschaffen. De inkoop van een enkel kleedingstuk heeft veelal ten gevolge, dat de kamer schoon gemaakt, een bed aangekocht wordt, en alles er veel beter uitziet. Hetgeen men haar het meeste leent, zijn borstels of kwasten om de muren met leem, kalk of verw te bestrijken, en terstond geeft een heldere met zand bestrooide vloer en gewitte muren een veel beter aanzien. Het gezigt van het kamertje van de Bijbelverspreidster, en de zaal waarin zij ze ontvangt, maken eenen goeden indruk op deze vrouwen. Eene van haar zeide tot Priscilla, dat nu zij haar bezocht had, hare eigene woning haar zoo vuil toescheen, dat zij dit veranderen wilde. Soms verzocht eene Bijbelverspreidster eenige vrouwen op de thee, om haar te toonen, hoe een huishouden ingerigt moet worden; dan krijgen zij thee, brood en boter, en zij spreekt met haar over hare tijdelijke en eeuwige belangen. Gedurende de zes eerste maanden, dat de bedden en kleederen onder hun bereik waren, hebben alleen de armen uit de wijk van Marianne 1200 frs. bijeen gebragt, die zij anders aan sterken drank zouden besteed hebben. Men was eerst beducht, dat de geestelijke roeping van deze vrouwen door hare philantropische rigting zoude lijden; doch de

uitkomst heeft bewezen, dat de stoffelijke verbetering de evangelisatie slechts bevorderd heeft.

De Bijbelverspreidsters verzekeren eenstemmig, dat in de meeste gevallen de verkoop van matrassen en kleederen gunstig geweest is voor den verkoop van Bijbels. De zedelijke en godsdienstige verbetering zijn met de huisselijke altijd hand aan hand gegaan. Een man ontmoette eens eene Bijbelverspreidster en zeide: „zie hier vier stuivers, die ik u geef voor een hemd in plaats van ze naar den kroeg te brengen, maar uw boek heb ik niet noodig." Evenwel, na het koopen van een kleedingstuk vraagt men meestal om een boek. Daarentegen als het Evangelie op de harten begint te werken, maken ellende en wanhoop voor welvaart plaats. „Wat hebt gij toch met mijne vrouw gedaan op uwe bijeenkomsten," vroeg eens een man, „zij is geheel veranderd, want zij scheldt mij nooit meer uit; zie deze tafel heb ik voor het geld gekocht, dat ik anders in den kroeg zou hebben besteed als zij dezelfde gebleven was."

„Naar mijne meening, zeide eene der Bijbelverspreidsters, zal God mij geven voor vele ongelukkige en moedelooze moeders tot zegen te zijn, en haar aan te sporen haar huishouden en hare kinderen rein te houden. Bovenal, hoop ik in Gods hand een werktuig te zijn, om ze tot Jezus te brengen. Heden bezocht ik de moeder van een groot huisgezin. Zoodra zij mij zag, liep zij naar mij toe, en omhelsde mij. „God zegene u," zeide zij, ik gevoel mij zoo gelukkig, en gij zijt er de oorzaak van. Ik was in de eerste dagen, dat gij mij bezocht, zeer ongelukkig, want gij hebt bij mij het gevoel opgewekt, dat ik eene groote zondares ben. Zoo dikwijls ik mij naar uwe bijeenkomsten begaf, vermeerderde mijne droefheid; maar toen gij ons gisteren avond over de bron van levend water spraakt, waaruit wij putten moeten, om er ons zelven en onze mannen en kinderen aan te laven, gevoelde ik mij zoo gelukkig, dat ik den geheelen nacht naar u had willen luisteren. Ik scheen op eens van al mijn leed verlost te zijn, en, te huis gekomen scheen mijn huis en gezin geheel veranderd. Hoewel mijn zoon een ondeugende jongen is, bleef hij te huis. Mijn man was veel vriendelijker, en wij zongen te zamen. De vreugde verhinderde mij te slapen, en ik stond,

ɔd te l
ene goe
'en, en
gij bezc
ıieren c
en roı
hen,
are arn
:n fatsc
en har(
ts wis
e haar
die mc

nnen z
ır van
ers eeı
van d
:t gees
;ten c
oort.
vele l
oorbra
ne eeı
'n gaa
wec ol
en va
elen v
ıeer w
geloc
nne zc
inslaa
ıed oı
, die
te m
r met
:rder

vroeger zoo verwaarloosde wezens vertoont zich de vroomheid van hare teederste zijde. Eens nadat de bestuurderesse haar een hoofdstuk uit den Bijbel voorgelezen had, sprak zij haar van de liefde en zorg des Heeren. Eene dier arme vrouwen zeide daarop: „Ik geloof dikwijls, Mevrouw, dat de rijken niet zoozeer de goedheid van God kunnen gevoelen als wij. Als men overvloed heeft denkt men niet zooveel aan Hem, die ons die weldaden schenkt, maar als de spijskast ledig is, als men niet weet van waar het volgende middagmaal komen zal, en de hulp komt opdagen, dan ziet men dadelijk vanwaar die komt, niet waar? En altijd is God voor mij geweest."

Eene vrouw dacht reeds eene voordeelige plaatsing voor een van hare zoons gevonden te hebben; ongelukkig mislukte zulks. „Ik heb het mij eerst zeer aangetrokken," zeide zij tot de persoon, die haar bezocht. „En thuis gekomen zijnde, heb ik lang geweend, maar ik heb mij weldra getroost, want sedert ik geleerd heb, om God in alles wat mij aangaat te kennen, blijf ik nooit lang bezorgd, en heb ik gedacht, dat hij waarschijnlijk die plaats niet bekomen heeft omdat God iets beters voorbehield. Ik ben met mijne zorgen tot Hem gegaan, en van dat oogenblik ben ik er van ontlast geworden. Ik herinner mij den tijd zeer goed, dat die zaken mij vreesselijk wanhopig maakten, maar dit heeft thans geene plaats meer, want ik doe al mijn werk met gebed, en dit is de beste wijze van werken."

Een bekwaam schoenmaker, die in zijne jeugd zeer ongeloovig was geweest en den Bijbel slechts gelezen had, om er mede te spotten, werd bekeerd bij de ontdekking hoevele zaken hij bevat, die aan zijne behoeften voldoen. Hij kreeg er zeer volledige kennis van, en pastte de H. Schrift op zeer merkwaardige wijze toe. Beproevingen ontbraken hem niet; hij had acht kinderen, eene ziekelijke vrouw, en moest alleen voor hen allen het brood verdienen, toen hij zelf krank werd. De persoon, die hen bezocht, was door hunne ellende zoo zeer aangedaan, dat hij begon te weenen. „O!" zeide hij: „ik ben rijker dan vele groote heeren; wij hebben bijna niets noodig, een glas koud water is het eenige dat ik behoef. Maar uwe medelijdende tranen en uwe deelneming zijn mij zeer aangenaam, en dikwijls worden deze

aan diegenen onthouden, die zich alles kunnen verschaffen." — Hij sprak nog over de magt, waarmede God zijne kinderen ondersteunt en troost, en sprekende over eene vrouw, die men op een hoop lompen in plaats van eene matras dood gevonden had, voegde hij er bij, dat God zelfs in zulke droevige omstandigheden zich op zulk eene liefelijke wijze aan de ziel kon openbaren, dat men zijne ellende niet meer gevoelde; zijne laatste woorden waren: „Ik zal weldra bij Jezus mijn Heer en mijn God zijn." „Bij het aanschouwen van dit onbezield overschot," zeide de bezoekster, „gevoelde ik levendig, dat de geest, die dat ligchaam verlaten had, de zaligheid verworven had, en dat de dood van de gunstgenooten des Heeren dierbaar in zijne oogen is.

Eens bezocht de Bijbelverspreidster Esther in een ellendig vertrek eenen ouden man, voormaals een bakker, en sedert 15 jaar verlamd; sints 8 jaar verlaat hij zijn bed niet meer, en het is hem onmogelijk de hand op te heffen. De dronkenschap van zijne vrouw, die alles verkoopt, wat men tot onderstand van haren man geeft, om zich brandewijn te verschaffen, vermeerdert nog zijn ongeluk. De arme man van liefde en alle mogelijke gemakken verstoken, is slechts met een dunnen deken bedekt, en menigmaal hoort hij zijne vrouw zijnen dood wenschen; doch hij is onder degenen, die de engelen eenmaal in den schoot Abrahams zullen dragen. Hij was reeds vóór zijne ziekte vroom, en gedurende dien langen tijd van kommer en verdriet had zijn geloof en zijn geduld nimmer gefaald, hoewel hij gedurig behoefte had zulks God te vragen. Het grootste genoegen dat hij smaakt, zijn de bezoeken van de Bijbelverspreidster, die hem bijna dagelijks komt bezoeken, en hem dan twee of drie hoofdstukken uit den Bijbel voorleest. Hij luistert met een blijden glimlach, en zegt dikwijls: „Jezus Christus is dierbaar! ach, hoe goed is Hij voor mij!"

Eene vrouw, die aan de tering op sterven lag, in de nabijheid van een beschonken man, zeide, dat zij zich gelukkig gevoelde, en voegde daarbij: „Hoewel ik Jezus Christus weinig ken, gevoel ik dat ik alleen door zijn bloed en zijne verdiensten zalig kan worden."

Er is nog een tak van werkzaamheid van de Bijbelverspreid-

ster, dien wij niet stilzwijgend kunnen voorbijgaan: het zijn de slaapplaatsen van jonge meisjes tusschen 12 à 18 jaren, die door het venten van kers, bloemen, en Chinaas appelen, of door de uitoefening van een beroep haar brood verdienen. Men is aan Marianne het goede denkbeeld verschuldigd, om deze van de ondeugd te bewaren, door haar aan orde, eerlijkheid en welvoegelijkheid te gewennen, daar waar eene geheele familie slechts eene kamer bewoont. Vele moeders verlangen dit nachtverblijf voor hare dochters, zoodat de aanvragen talrijk zijn. Hetgeen deze meisjes het meest terughoudt, om hiervan gebruik te maken, is het verbod om des Zondags te werken en te verkoopen. Twee huizen zijn reeds tot dit doel ingerigt, en worden bewoond door eene Bijbelverspreidster, die met het toezigt daarover belast is, en er zedelijken en godsdienstigen invloed uitoefent.

Zij hopen dat eenige meisjes hare roeping zullen volgen, en willen allen tot goede huismoeders opleiden. Ieder meisje, dat zich aan de regels van het huis wil onderwerpen, wordt tegen betaling van twee francs per week toegelaten, opdat deze inrigting met den tijd in haar eigen onderhoud zou kunnen voorzien. Dit is de prijs, dien men in de gemeenste slaapzalen betaalt, en zij geven dikwijls veel meer geld uit om tot de publieke bals te worden toegelaten, waar zij haar verderf te gemoet gaan. Aan deze slaapplaatsen is eene keuken verbonden, waar zij haren eigen kost kunnen toebereiden en gebruiken; en een winkel, waar men tegen contante betaling onvervalschte levensmiddelen verkoopt. De weldaden van dusdanige inrigting worden reeds op prijs gesteld, en de welgezinde Christenen, die aan de verbetering van den ellendigen toestand van Londen werkzaam zijn, wanhopen niet, eenmaal alle kroegen in slaapplaatsen en fatsoenlijke woningen herschapen te zien.

De groote belangstelling en vreugde, die het deel uitmaken van allen, die dit werk bevorderlijk zijn, zijn eene aanmoediging voor hen, die een dusdanig werk zouden willen beginnen. „Mijn hart vloeit over van lof en dank jegens mijnen Verlosser," zeide eene der Bijbelverspreidsters, „dat Hij mij waardig gekeurd heeft, iets voor Hem te lijden, en aan verlorene zielen de blijde boodschap te brengen."

„Als ik van het eene naar het andere huis ga," zeide eene andere, „zou ik van vreugde en dankbaarheid wel willen zingen." Iedere dag wordt het meer de bezigheid van dames, de Bijbelverspreidsters te leiden en haar behulpzaam te zijn. Dit vrije arbeidsveld, dat niet door de vervelende beraadslagingen van Comités wordt verdoofd, en deze zelfstandige werkkring, die zoo veel vrucht oplevert, geven haar eene belangrijkheid in het leven, die alleen door hen, welke zich aan de dienst des Heeren overgegeven hebben, kan begrepen worden.

De Heer, die zijne werktuigen heeft gevonden, heeft het nooit aan geld laten ontbreken, zoodat men nooit tot openbare vereenigingen of inschrijvingen de toevlugt heeft behoeven te nemen, en evenwel hebben zich in twee jaren 60 à 70 stedelijke zendingsposten gevormd. In ieder van deze werken 3 of 4 personen van onderscheiden bediening, om de laagst gezonkenen van Londen te redden.

Welk een voorregt, om eenige van deze ongelukkigen van den rand des verderfs te bewaren; maar terwijl God het werk zijner kinderen ondersteunt, zit de duivel niet stil, en velen vallen herhaalde malen voor zij geheel opgerigt zijn; dit kan geene verwondering baren als men de kracht der gewoonte in aanmerking neemt.

Wij zijn in de kleinste bijzonderheden getreden, omdat dit werk naar ons inzien eene proeve is van evangelisatie naar het voorbeeld van onzen Verlosser. Wij zien onzen Goddelijken Meester van het begin tot het einde van zijne loopbaan zich aan de genezing der kwalen van het ligchaam zoowel als van de ziel wijdende, deelende in alle smarten, heelende alle wonden, en omgaande met hen, aan wie Hij verlossing schenkt. Zegt het welslagen der Bijbelverspreidsters, hetwelk onze verwachting zoo zeer overtreft, ons niet, dat als wij allen aan wie wij het Evangelie brengen met liefde omvatten, en ons zooveel mogelijk naar het voorbeeld van Jezus gedragen, wij het best het heil onzer medemenschen zullen bevorderen?

EENE MERKWAARDIGE REIS.

Onlangs zijn te Londen twee leden aangekomen der gemeenten, die door de Amerikaansche zendelingen gesticht zijn onder de Nestorianen aan de oevers van het meer Oroumiah in Perzië. Die twee mannen hebben die verre reis ondernomen, met het bepaalde doel, om de liefdadigheid der Engelsche Christenen in te roepen ten behoeve van hunne zeer arme geloofsgenooten. Zij begaven zich op reis, en trokken te voet, zonder geld of reisbenoodigdheden door Perzië, Rusland en Duitschland, en met geene andere aanbeveling dan een brief, in het Engelsch geschreven door hunnen bisschop Mar Yohanan, die sedert hun vertrek overleden is.

De eene is een priester, Yohanan of Johannes genaamd; de andere Yiskhak of Izak geheeten, is diaken. De eerste, die twee en zestig jaren oud is, had zijne geboortestad nooit anders verlaten dan alleen tot het doen van eenige korte togten.

Die beide moedige reizigers hadden meer dan vijf maanden noodig, om door Perzie, het Kaukasische gebergte en de onmetelijke steppen van Oostelijk Rusland te trekken. Na vele vermoeijenissen en veel lijden kwamen zij te Moskou, waar zij eenige dagen uitrustten, waarna zij hunne reis weder aanvaardden, en vijf maanden later te Koningsbergen aankwamen, alwaar een zendeling onder de Joden hun de middelen verschafte, om zich per spoortrein naar Hamburg te begeven. Daar ontmoetten zij eenige Christelijke vrienden, die hunnen overtogt betaalden op een schip, dat naar Londen ging. Alzoo hadden zij een geheel jaar voor die reis noodig gehad.

Bij hunne aankomst te Londen werden zij door tusschenkomst van andere Christenen geplaatst in eene inrigting voor Oostersche volken, en het belangrijke doel van hunne reis, en de treffende omstandigheden, die daarmede gepaard zijn gegaan, openbaar gemaakt. Dien ten gevolge hebben zij vele bezoeken ontvangen, zijn aan vele aanzienlijke Christenen voorgesteld geworden, en aanvankelijk mag men zich verblijden over eene ruime inschrijving, die het bewijs oplevert, dat zij niet te vergeefs gerekend hebben op de milddadigheid van hunne Engelsche broeders. Met eene treffende eenvoudigheid des geloofs verhaalt de priester Johannes de redenen, die hem tot het afleggen van die reis genoopt hebben, en de wijze, waarop God hen bewaard heeft. Uit al zijne redenen blijkt, dat hij eene diepe en levende kennis heeft van de Heilige Schrift.

INWIJDING VAN DE CHRISTELIJKE SCHOOL TE HETEREN.

De taak, aan mij opgedragen, om een verslag te geven van de inwijding der school voor Christelijk nationaal onderwijs te Heteren, kan ik niet beter volbrengen dan door de redevoeringen aldaar gehouden, mede te deelen.

Met gebed werd de vergadering geopend en gesloten. Telken reize werden de toespraken opgevolgd en voorafgegaan door het gezang der opgekomene gemeente.

De eerste spreker was de Heer van de Westering, lid der Schoolcommissie. De openingsredevoering was aan mij. Ik heb de hoofdtrekken er van opgeteekend. De volgende toespraak was van den Heer Bichon van IJsselmonde, lid van het Hoofdbestuur der Vereeniging voor Christelijk nationaal onderwijs. Een diep ernstig woord sprak Ds. Gann Dun; terwijl de Oud-onderwijzer van Rennes in bezielde taal een gedicht ons mededeelde, bij deze gelegenheid in zijn hart opgekomen. De Onderwijzer dezer school Mr. Veenendaal besloot de rei der sprekenden.

Mogten de woorden hier gesproken ook voor anderen tot een zegen zijn.

INLEIDEND WOORD.

Het bestuur heet u allen welkom aan deze plaats. Wat het doel is dezer zamenkomst, is u bekend. In hoofdtrekken wenschen wij *vooraf* de wording dezer inrigting mede te deelen. Reeds langer was alhier de behoefte aan Christelijk onderwijs gevoeld en de noodzakelijkheid daarvan erkend. Het was reeds getoond door betrekkelijk velen, die zich als leden aan de vereeniging voor Christelijk nationaal schoolonderwijs hadden aangesloten, ook zonder te denken, dat wij ooit persoonlijk, in de ondersteuning dier vereeniging zouden deelen.

Het werd getoond door anderen, die naar gelegenheid uitzagen, om hunnen kinderen Christelijk onderwijs te verschaffen, zonder dat nog eenigzins de veronderstelling werd opgevat, dat de oprigting eener school voor Christelijk onderwijs alhier mogelijk ware.

Aangemoedigd door onzen vriend G. van Rennes, die uit ondervinding, voorbeelden van oprigting eener Christelijke school, met goed gevolg, aantoonde ook op plaatsen waar meer bezwaren waren dan hier; die ook te gelijk, ons bezwaar, om een geschikten onderwijzer te vinden, wegnam, door ons te wijzen op *hem*, die thans hier die betrekking zal vervullen, werden de handen aan het werk geslagen om het ook hier te beproeven.

Een groot bezwaar werd al spoedig uit den weg geruimd, en wel door dat er voor de kosten tot het bouwen van Onderwijzerswoning en Schoollokaal niet meer behoefde gezorgd te worden.

Deze zaak is mij te na om daarvan verder iets te zeggen, en het zal haar, die er voor gezorgd heeft, aangenaam zijn, indien de sprekers dit soms mogten aanhalen, zij dit zonder loftuitingen op haar bespreken. Vervolgens werd er eene inteekening opengesteld voor jaarlijksche bijdragen, die zoo ruim en mild waren, dat wij na eene toegezegde ondersteuning van de Vereeniging, van *f* 200 jaarlijks, een tamelijk salaris voor een onderwijzer bijeen hadden.

Verder zijn de noodige voorbereidselen bewerkstelligd, en thans hebben wij het voorregt en genoegen, dat de zaak zijn beslag gekregen heeft; bij en onder alles zij het onze ootmoedige betuiging: „tot hiertoe heeft de Heer geholpen.”

Het bestuur erkent met dankbaarheid den raad en ondersteuning door het bestuur der vereeniging voor Christelijk Nationaal Schoolonderwijs ontvangen.

Het dankt den Agent, die ten allen tijde bereid was met goeden raad hen bij te staan.

En de leden *onzer* vereeniging voor het vertrouwen hun geschonken. Zij bevelen zichzelven met de belangen van het Christelijk onderwijs verder vertrouwend in hunnen raad en ondersteuning aan.

v. D. W.

REDEVOERING (Verkort).

Geroepen tot de voor mij vereerende taak, om eene Christelijke School met eene openings-redevoering in te wijden, kwam natuurlijk de gedachte bij mij op: wat is dan toch de eerste oorzaak en oorsprong van het schoolonderwijs? Het antwoord was eenvoudig: *het letterschrift*. Om dit te leeren moest de mensch onderwezen worden. Hij moest de kunst leeren van het letterschrift, om het geschrevene te kunnen lezen en verstaan. Van hier het onderwijs, de onderwijzer, de school.

De tweede vraag was natuurlijk: waar is het eerste letterschrift gebruikt? Wat is de inhoud van het eerste letterschrift geweest? Langen tijd heeft men op de Feniciers en de Egyptenaren gewezen; maar beide deze volken, deze eer bescheiden van zich afwerpende, wijzen op een der afstammelingen van de wieg en bakermat van het menschelijk geslacht in de schoone landouwe, gelegen tusschen den Tiger en den Euphraat. Wie denkt nu niet als hij tot hiertoe gekomen is aan de verspreiding der volken, bij den val van den toren van Babel? Immers alle Semitische volksstammen hebben een zeer gelijkvormig letterschrift. Wie denkt hier niet aan Noach, aan de eerste oorkonden van de geschiedenissen der aarde? Zoo stijgt dan de uitvinding der schriftteekenen, en met haar de vorming der taal, tot dien tijd waar de Allerhoogste den mensch zelven onderwees in hetgeen hij te weten noodig had. De eerste geschiedverhalen der Heilige Schrift zijn alzoo het oudste dat er geschreven is, uit Zijne eigene hand tot ons gekomen, zij zijn van Hem wien wij alles schuldig zijn.

Het is de Heilige Schrift, die ik hier voor mij zie op deze Christelijke School, aan dewelke wij dus het letterschrift, het onderwijs, de school schuldig zijn, en wij, is het te denken, dat wij op onze scholen ooit dat boek, aan hetwelk wij door den Allerhoogste de eerste kunde van het letterschrift met de heilige geschiedenissen van den oorsprong der aarde en de wording van het menschelijk geslacht verschuldigd zijn, zouden vergeten, zouden verbannen?

Als wij dien Bijbel naslaan, dan wordt het ons duidelijk uit eene reeks van opmerkingen, dat er geen volk in de oudheid zoo geheel door hunne geschiedenis, door de wet

van God geschreven, door de wijze van Godsdienstoefening in hunne synagogen, maar vooral door de afzondering van eenen stam tot tempel- en schooldienst, opgeleid werd, om van het letterschrift gebruik te maken en bij de Heilige boeken te leven, als het Joodsche volk. Het merkwaardigste bewijs is wel, dat ten tijde van David alleen 4000 Levieten de gewijde Zangerchoren vormden, bestemd tot de heilige dienst. Tot welk eene hoogte moet dus toen reeds de zangkunst, het hoogste van alle schoolonderwijs gestegen zijn.

Naast de Levitische dienst ontstonden de Profetenscholen. Alsof, toen de kerkedienst in verval raakte, te meer van eene vrije zijde de taak moest opgenomen worden, de school als Godsdienstige school voor het volk te handhaven.

Maar zoo vinden wij het in de dagen van het Nieuwe Verbond. Het is alles het Woord, het Woord Gods, en Hij die gekomen is, is dat Woord Gods.

Gaat men nu de eeuwen door, die de wording van het Christendom, zijne uitbreiding op aarde op de heerlijkste wijze ten toon spreiden, het is altijd de Christelijke School, die hare uitbreiding, ontwikkeling, heerlijkheid dankt aan dat Woord Gods, hetwelk het heilig Evangelie bevatte. Dit te leeren kennen was de hoofdzaak. Dit woord werd voorgelezen in de huizen, in de kerken werd er uit gepredikt, in de scholen werd er in onderwezen. Zoo ging het de eeuwen door die verloopen zijn. Het Christendom, in ons vaderland ingetreden, bragt bij de eerste ontwikkeling ook terstond mede de school, die den Bijbel tot haar hoofddoel zette. Alle schoolonderwijs toch ging uit van de kerk. Terwijl het ambt van den koster der kerk, te gelijkertijd verbonden aan de betrekking van onderwijzer, genoeg aanwijst, hoe onafscheidbaar in de gedachte onzer voorvaderen kerk en school waren. Alle tijden der Hervorming hebben ditzelfde bewezen. Het was een heilige wensch der vaderen, om alle lager, alle Gymnasiaal, alle hooger onderwijs zoo aan het Woord van God te verbinden, dat dit op alle plaatsen moest geacht worden het hoofdbeginsel te zijn waaruit alles vloeide, de eerste regel waarnaar alles zich rigtte, en het einddoel waartoe alles terug moest keeren.

Zoo was het. Het is anders geworden. Er is een tijd ge-

komen, dat men de school niet slechts van de kerk, maar ook van den Bijbel heeft losgescheurd.

Vergun mij hierover te zwijgen. Maar ik zal in weinige trekken u mededeelen, wat de Bijbel is en moest zijn op school.

I. Wat grooter behoefte kan er zijn voor het kind dan in een boek ingeleid te worden, waar alles van een hooger Wezen getuigt. Niet een enkel woord, daad, of gevoel opgeteekend, staat daar Zijner onwaardig. Integendeel alles is het heilig Woord van God, voor wien de Choren der Engelen het heilig, heilig zingen, en die de kinderkens tot zich roept, want hunne engelen zien Zijn aangezigt.

II. Dit boek bevat de sleutel tot alle geschiedenis, zoo der vorsten als der volken, zoo der armen als der rijken. Daar liggen de wegen van den heiligen, alle ongeregtigheid wrekenden Schepper aller dingen open; maar daar ziet men ook zijne waarschuwende, opwekkende, langmoedige vergevingsgezinde liefde. Het is alles geschiedenis, maar overal om uit te roepen: O! diepte des rijkdoms beide der kennis en wijsheid Gods.

III. Het is in dien Bijbel, dat de hoogste en heiligste zedeleer verkondigd wordt. Steeds voor den tijd waarin zij gegeven werd, hoe eenvoudig ook, volkomen berekend, maar tegelijk zoo volmaakt, dat de hoogste heiligheid op aarde verkregen, nog heerlijker in dat boek beschreven staat; ja uit het leven genomen, ons verkondigt, wat het ware leven is.

IV. Het is dat boek, dat ons in de diepten voert van het eigen hart, en voortgaande den mensch aan zich zelven ontdekt, om tevens ook aan zijn hart den heiligsten en liefelijksten troost te verleenen. Het is overal òf eene schaduwe van de toekomstige dingen, die tot verlossing van den mensch bij God gedacht zijn, óf eene algeheele vervulling van dien heiligen en liefdevollen weg, ons in Jezus Christus, Gods eeniggeboren Zoon geopenbaard, die ons tot wijsheid, regtvaardigmaking, heiligmaking, ja tot volkomene verlossing gegeven is.

V. Het is daarom ook het boek, waarvan alle vromen der aarde hebben getuigd, dat zij alles er in vonden, wat zij tot den eenigen troost beide in leven en in sterven noodig hadden; maar ook door hunnen wandel bevestigd heb-

ben, dat zij volkomen het getuigenis in zich droegen, dat hij die den wille Gods volbrengt, in dit boek voorgeschreven, ook den vrede geniet, die alleen dit boek verleenen kan.

En wij, zouden wij dit boek van onze scholen verdrijven? Neen, het is onmogelijk. — Getuige dit schoolgebouw; getuige de kringen van vaders en moeders, die het stichtten. — Maar bovenal getuige het de deelneming, die deze school zoo algemeen gevonden heeft.

Gij ouders zaagt het teregt in, dat gij uwe kinderen op eene dubbele wijze moest voorthelpen. — Een onderwijs, dat goed en echt bijbelsch genaamd mogt worden, maar te gelijker tijd een onderwijs, dat ook andere en hoogere vakken omvat, dan die van het lager onderwijs. Want uwe kinderen in een tijd geboren, waarin veelzijdige wetenschappen en velerlei talen noodig zijn, hebt gij in onderwijs niet ten achteren willen staan bij de scholen, die onder de beste gerekend worden, maar hebt u een onderwijzer gezocht, van welken ik weet dat hij behoort tot de uitnemendsten in zijn vak. — Dit verheugt mij. Aldus betaamde het u. Hebt gij het Christelijk onderwijs op den voorgrond gesteld, gij hebt de overtuiging gehad, dat dit onderwijs ook den hoogsten kring der wetenschappen, uwe kinderen noodig, moest omvatten.

Waarom, zoo vragen wij, terwijl de landman in dezen tijd alom zoo veel welvaart geniet, waarom volgt hij uw voorbeeld niet? Kan hij een beteren schat zijne kinderen nalaten, dan een grondig onderwijs in alle vakken en talen, hem voor het dagelijksche leven noodig, en dat onderwijs, uitgaande uit het Woord Gods, en geheiligd door den Geest, die daarin tot het harte spreekt. Geld en goed vergaat, of wordt verdeeld, maar eene door het Woord geheiligde kennis blijft tot in der eeuwigheid zijne vruchten dragen.

Daarbij, zijn ook uwe kinderen niet geroepen om te worden, ouderlingen, diakenen en kerkvoogden der Gemeente? Zijn zij niet degenen, die eenmaal tot leden van den Raad kunnen benoemd worden? Deelen zij niet mede in de keuze der leden van onze hoogste raadsvergaderingen? Zoudt gij ze laten zonder wetenschap, zonder de door het Christendom geheiligde wetenschap?

Dat kondt gij niet!

Vergun mij, mijne rede te besluiten.

Ik achtte de Christelijke school een onontbeerlijk vereischte, ja een zegen voor het huisgezin, voor de Kerk, voor de Gemeente, voor den Staat.

1. *Voor het huisgezin.* Ik zal slechts enkele trekken noemen. Uw kind, de lieveling van allen, komt op dien leeftijd, dat het de school moet bezoeken. Maar welk eene vreugde, als gij van die lieve eenvoudige lippen, de eerste geschiedenissen van de heilige oorkonden met zoo veel ernst en liefde hoort verhalen; of als hij met zijne zusjes en broêrtjes de liederen Sions in uw huis aanheft, en gij ze tot uwen troost mede zingt en mede bidt! Wat al opwekking in zoo velerlei mededeelingen van verkregene kennis; wat al toenemende rijkdom, als gij ziet dat uw zoon, uwe dochter aan uwe zijde zich schaart, om u te zijn naar het Woord Gods, een steun des ouderdoms, kinderen die u gehoorzamen in den Heer!

2. *De Kerk.* Kan die kerk, die de kinderen door den heiligen doop in haren schoot opnam, die de ouders de gelofte afnam, om hunne kinderen te doen of te helpen onderwijzen in de heiligste waarheden, ons in het Woord Gods geboden, en in onze Kerk beleden, kan die Kerk onverschillig zijn, of het onderwijs harer kinderen zal zijn uit het Woord Gods, volgende onzen Catechismus. Wij vragen niet! want wij schamen ons deze vraag te moeten doen. Kan die Kerk tevreden zijn met één uur Christelijk onderwijs in de week gedurende een groot gedeelte van het jaar?

Weemoedig weeklagende gaan wij dit gebied voorbij met de diep ernstige bede tot God, dat Hij het licht niet van den kandelaar neme van onze kerk.

3. Maar de *Gemeente.* Zoo veel zij ontwaakt, doet zij wat de kerk doen moest, al is het niet dóór, dan toch vóór haar. De Gemeente heeft in dezen tijd eene heilige roeping, dat zij doet, wat de kerk niet doet. Wij verwachten van haar, dat zij opwake en overal Christelijke scholen oprigte. Deze zijn de sieraden der Gemeente. Zij bewijzen volkomen, dat de Gemeente haren pligt erkende, hare roeping volgde. — Gezegend dan die arbeid overal; gezegend de Gemeente alhier, die de anderen met een goed voorbeeld voorging.

4. Ten laatste *de Staat.* In den staat als Christelijk

staatsburger te verkeeren, is een heilige pligt. Het bewijs te leveren, dat de Christen de meest gestrouwe onderdaan en de meest vrije en waarlijk vrijzinnige staatsburger is, dit is onze roeping. De staat worde overtuigd, dat de Christelijke school ook voor hem eene behoefte is, dat de neutrale mannen òf stomp zijn van onwetendheid, òf de bitterste vijanden van het Evangelie. Dat het negatieve onderwijs geene positieve Christenen vormt. — Dat de laatste zijn de kracht en de steun des volks. Zoo is onze hoop! De Heere geve het.

O. G. Heldring.

Eerste Toespraak.

Bij gelegenheid der opening van de Bijzondere School te *Heteren*, op 4 Nov. 1862, is door mij ongeveer het volgende gezegd:

„Mijne vrienden, broeders en zusters in onzen Heer! Het is mij hoogst aangenaam, als lid der Hoofd-commissie van de Vereeniging voor Christelijk nationaal schoolonderwijs, hier in Uw midden tegenwoordig te zijn. Door de Hoofdcommissie is mij het even vereerend als verblijdend verzoek gedaan, u hare groeten over te brengen. Ik behoef u naauwelijks de verzekering te geven, — gij houdt er u van overtuigd, — dat door het bestuur en de leden dier Vereeniging een levendig belang wordt gesteld in de gewigtige zaak, bij deze liefelijke en verheugende gelegenheid; dat zij als in den geest hier mede aanwezig zijn. Wat zal ik nog toevoegen aan de goede woorden, die thans reeds gesproken zijn? De zegen des Heeren ruste in ruime mate op deze instelling! Zij groeije en bloeije! Zij worde gesteld tot een toonbeeld in deze streken van het schoone en dierbare Gelderland, van wat de Christelijke school vermag door de genade en de ontfermingen en de getrouwheid van onzen God! Zegen ruste op hare tegenwoordige en toekomstige leerlingen, dat zij worden bekwaam gemaakt voor het burgerschap in den Nederlandschen Staat, ja maar bovenal worden opgeleid in de kennis en vreeze des Heeren, tot het deelgenootschap aan de goederen die niet vergaan! Zegen ruste op het hoofd van haren onderwijzer bij zijne gewigtige, veelomvattende en

vaak zoo moeijelijke werkzaamheden! Zegen ruste op de ouders der leerlingen, in deze school reeds opgenomen en daaraan nog toe te brengen! Het zij mij vergund hier ook tot u de woorden te rigten, die ik in eenvoudigheid getracht heb in ruimer kring, aan het slot van een viertal stukjes, Christenouders op het hart te leggen: Laat het uw bestendig streven zijn, vaders en moeders! uwe kinderen op te leiden tot gehoorzaamheid aan hunne leermeesters, als betooning van dankbaarheid en wederliefde voor de moeite en zorg van het schoolonderrigt. Geeft gij hun het voorbeeld van arbeidzaamheid, orde, welvoegelijkheid, opregtheid en beminnelijkheid in den omgang, onderdanigheid en eerbied jegens hunne meerderen. Leert en gewent ze den tijd wèl te besteden, en tracht alle neigingen tot traagheid bij hen te overwinnen met betamende gestrengheid en gereede hulpvaardigheid. Prent hun liefde in tot het Vaderland, uit het hooger beginsel van erkentelijkheid aan den God van Nederland voor al zijne gunstbewijzen in vroegere en latere dagen aan het land hunner geboorte en het volk, waarvan zij afstammen, zoo uitnemend geschonken. Daarbij zij het u te doen om uwen kinderen eene echt Nederlandsche opvoeding te geven, naar voorvaderlijke degelijkheid in deugden en zeden, die immers te bewaren zijn en wier verzaking tot velerlei verbastering van het volkskarakter geleid heeft. Vóór alles en om dat al bij uwe kinderen te verkrijgen, Christenouders! wone de vreeze des Heeren in uwe huizen. Zoo zal van uwe zijde het meest zijn gezorgd voor de bewaring der eenheid van Christelijke school- en huisopvoeding. Zoo zullen huis en school daarin zamenwerken en over en weder op elkander kracht uitoefenen. Gelukkig het huisgezin, waar de ouders hunne kinderen voorgaan in geloof, hoop en liefde, in ootmoedigheid en zelfverloochening, in het vlieden van de ijdelheid en wereldsche begeerlijkheden, in het zoeken en bedenken van de dingen die boven zijn! Gelukkig het huisgezin, waar men Gods Woord kiest tot eene lamp voor zijnen voet en een licht voor zijnen pad, waar aller en ieders behoeften door bidden en smeeken met dankzegging aan den Heer worden opgedragen! Gelukkig het huisgezin, waar ouderen en jongeren als discipelen van

Christus in zijne school geleerd hebben elkander hartelijk lief te hebben! Dáár gebiedt de Heer den zegen en het leven tot in eeuwigheid. B. v. IJ.

TWEEDE TOESPRAAK.

Waarde Vrienden!

Ofschoon, na zoo vele treffende woorden reeds ons toegesproken, het wel niet noodig is, dat ik daar nog iets bijvoeg, is het echter de indruk, welken mijn verblijf op deze plaats op mij maakt, dien ik u wil mededeelen. Het is de aanschouwing van al het nieuwe, dat zich aan mijn oog hier voordoet. Eene school toch te zien staan op deze plek gronds, zoude dat niet een zeer verblijdend verschijnsel zijn. Wie onzer toch had dit kunnen denken? Eene kweekplaats zou hier oprijzen, niet alleen bestemd tot noodige vorming en oefening der jeugd in nuttige kennis en wetenschap, maar daarbij vooral tot onderwijs van het Woord Gods, in aanwijzing van den weg der zaligheid, en aanprijzing tot vroegtijdige ingenomenheid met, en geloof en liefde in den dierbaren Verlosser, ook de Vriend van kinderen. En is die goede gelegenheid ontstaan, welke rijke stof tot vermenigvuldiging van gedachten geeft mij dat; en zoo ik vertrouw niet alleen mij, maar ook u, mijne vrienden. Zonder dan nu te willen uitwijden over den welverdienden lof, welken de edelmoedige stichteresse dezer school toekomt, waarvan mij hare nederigheid terughoudt, welke dat geenszins verlangt, is het God, in zijne liefderijke voorzorg, God aan Wiens invloed en tusschenkomst wij elke goede daad des menschen alleen te danken hebben, op Wien mijn gevoel mij alzoo dringt u bovenal te wijzen. Door Gods gunstige beschikking voor Heterens jeugd, door Hem van wien het al is op deze plaats, ik mag het niet betwijfelen, of ook gij ziet met mij den vinger des Allerhoogste duidelijk doorstralende in alles wat ons omringt, zoo vreugdevol dit ons hart dan te regt mag aandoen, zoo zeer doet het ons elkander toeroepen: Dit is een dag, die ons de Heer gemaakt heeft, laat ons ons op denzelven verheugen. Die blijdschap intusschen, zal zij door ons waarlijk van binnen omgedragen worden;

hoe zal zij zich beter en meer openbaren, dan door volstandige belangstelling en duurzame deelneming in het waarachtig welzijn der jeugd, en wel vooral daarin, dat gij steeds de hand wilt uitreiken tot instandhouding dezer school. En zoo gij dan, gelijk de meer vergevorderden in leeftijd onder u zijn aangevangen, wanneer de ouders zullen rusten in het stof des doods, hun loffelijk voorbeeld zult willen volgen, o, dat gij dan ook al wat in uw vermogen is, te zamen bragt, om het goede, onder u eenmaal opgerigt, te doen blijven. Ja dat alzoo blijve en bloeije, hetngee Gods hand in uw midden heeft doen komen; immers aan krachtige drangredenen ontbreekt het daartoe wel niet, welke tot de meest ijverige en bestendige medewerking mogen aandringen, als dit vooral ook de rijke vergunning is, door den staat geschonken tot het oprigten van bijzondere, van Christelijke scholen; hetgeen mij dan ook vervrijmoedigt om met het oog daarop, wat de hooge regering des lands ons verleent, u de opwekkende vermaning des apostels, wel in geheel anderen zin gedaan, nogtans toe te voegen: *Staat dan in de vrijheid*, waardeert haar hoog, gebruikt dezelve, zij verdient dat, de jeugd heeft zulks noodig, want door die verleende vrijheid werd er eene rijke vergoeding geschonken tegenover hetgeen de jeugd verloor, bij de thans ingevoerde wet op het lager onderwijs. De gedachte toch is liefelijk, hier keert de bijbel weder tot de school terug; en vrijuit mag van den eenigen naam, welke tot zaligheid geschonken is, door den onderwijzer gesproken worden. Waarlijk, hoogst behartigingswaardig is dit, en verslapping in deze zoude eene groote schuld op ons brengen. Het heil der jeugd, hare opleiding tot nuttige leden der maatschappij en toekomstige huisvaders en huismoeders, kan niet beter geschieden, dan door bekendheid met den inhoud des bijbels, vroegste aanprijzing van de vreeze des Heeren, en de dagelijksche indachtigmaking van de vele rijke voordeelen, verbonden aan het geloof en de liefde tot God in Christus. En wie onzer geen onverschillige is omtrent het opkomend geslacht, wenscht met mij dan ook niet vurig, dat Gods hooge goedkeuring kenbaar op deze school ruste; dat de stichteresse daarvan nog vele jaren de blijde getuige zij, en menig ge-

bed door den onderwijzer opgezonden te dezer plaats, ook om de vroege bekeering der jeugd, genadige verhooring vinde. Het ga den leermeester wel, wel naar ligchaam en ziel. De Allerhoogste bewijze zich de kracht van zijne kracht. En bij het aangenaam bewustzijn, dat de vrede Gods, zijn vroeger genomen besluit om van standpunt te veranderen bekroone, zoo dale daarbij het goede en de weldadigheid Gods ook mild in zijn huisgezin af. Zoo ontvangt de onderwijzer, in vereeniging met de bestuurders dezer inrigting, voortdurend rijke aanleiding tot dankbare en verblijdende waarneming: dat God met hen is.

Dat zij zoo. H. Gann Dun.

Derde Toespraak.

Het is mij behoefte eenige woorden toe te voegen aan de vele goede die gehoord werden.

Is het toch voor u allen een belangrijke dag, niet het minst is hij zulks voor mij. Het is waar, ik ontveins het niet, ik ben aangedaan door de wenschen en zegenbeden over deze school en over mijnen persoon ontboezemd, (en ik hoop zeer, dat de Heer ze vervulle!) doch mijne aandoening wordt ook gaande gemaakt door de thans levendige herinnering aan de lieve gemeente, aan de lieve kinderen, die ik verliet. Bragt ik bijna drie jaren door aan het stille dorpje *de Vuursche*, zij zullen mij onvergetelijk blijven, door de vriendschap, die ik er ondervond, onvergetelijk bovenal door de beslissende keuze, waartoe ik aldaar mogt komen. Want genoot ik uitwendig rust, inwendig genoot ik ze niet. Onrust en strijd ontwaakten er meer en meer, een strijd die op de knieën werd gevoerd, en die mij allengs tot de besliste overtuiging bragt, dat ik, werd mij de weg geopend, mij aan het bijzonder christelijk onderwijs moest wijden. Die beslissing gaf kalmte. Niet lang daarna gewerd mij de roeping der Heterensche broeders. En ik volgde haar met blijdschap op?..... Wat ik niet verwachtte, geschiedde: nieuwe strijd ontstond, doch die voorloopig eindigde door amen te zeggen op de woorden van den grooten Godsman Luther, op den

rijksdag te Worms uitgesproken: *Hier sta ik, ik kan niet anders, God helpe mij!*

En nu sta ik dan hier, gereed om mijn werk onder u te beginnen.

Hier sta ik in ons dierbaar Vaderland, in de heerlijke Betuwe, in het gulle Heteren!

Hier sta ik in Heterens nette en doelmatig ingerigte christelijke school!

Waartoe sta ik hier, of liever, *waartoe riept gij mij hier?*

Om de school tot eene catechisatie te maken? Geenszins.

Om de school in eene kerk te hervormen? In geenen deele.

Om de kinderen een theologisch systeem in het hoofd te prenten? Volstrekt niet.

Wie dit van mij zou verwachten — doch ik weet dat niemand uwer aldus denkt — zou zich zeer in mij bedrogen vinden.

Waartoe sta ik hier?

De geachte sprekers, die mij voorgingen toonden reeds aan wat het doel dezer school is. Het zal echter niet ongepast geacht worden, te herhalen: ik sta hier om te onderwijzen; ik sta hier om kinderen, *uwe* kinderen te onderwijzen; ik sta hier om uwe kinderen te onderwijzen overeenkomstig hunnen aard en hunne vatbaarheid; ik sta hier om hen te onderwijzen in alles wat hen als mensch en burger noodig is te weten.

Doch dit is slechts een stukske der zake. Ware dit alles, deze school had men niet behoeven te bouwen. In dit onderwijs voorziet de burgerlijke gemeente naar behooren. —

Waartoe sta ik dan hier? Om onderwijzende tevens op te voeden „in de leer en vermaning des Heeren."

Hier in *mijnen*, in *onzen* bijbel staat geschreven: „Laat de kinderen tot Mij komen en verhindert ze niet."

Verhindert ze niet! Dat staat er als blijvende roepstem tot 's Heeren discipelen.

Verhindert ze niet! Dat staat er, en al zoude het ongeloof dezer eeuw ook slagen, deze woorden met de voorafgaande uit den bijbel te scheuren, dàn nog zoude de hand des Heeren ze met vurige letteren op den wand dezer school schrijven. Juist dat „verhindert ze niet!" verhinderde mij in de openbare school, met waren vrede werkzaam te blij-

ven. Het is waar, ik zweeg niet geheel en al van den Heere Jezus, maar ik moest dien dierbaren naam, dien dierbaren persoon er toch zoo ietwat in smokkelen, en als smokkelwaar laat de Heer zich liefst niet gebruiken. Daarom verheug ik mij aan het hoofd eener school te staan, waar ik vrij ben. Daarom was het mij straks zoo goed het woord te hooren: *Staat dan in de vrijheid!* Daartoe dan sta ik hier: ik kan niet anders.

Ik kan niet anders! De tijd roept mij er toe; mijn geweten noopt mij er toe: Heteren dringt mij er toe; Christus dwingt mij er toe.

·Wij kunnen niet nalaten te spreken van den dierbaren Heiland. De school blijve school; want hoe zouden wij anders verstaan wat er staat geschreven: „Leer den jongen de eerste *beginselen* zijns wegs? Wij wenschen de kinderharten te voeden, maar met goed en waar voedsel, de redelijke en onvervalschte *melk* van het Woord Gods. Wij kunnen niet anders!

Wij wenschen de banier der waarheid omhoog te steken en niet te zwijgen van Gods groote daden. De geschiedrollen van Gods Koningrijk en van ons vaderland wenschen wij open te slaan, opdat de kinderen leeren: God is groot van raad en magtig van daad. Wij wenschen op het huis van Oranje te wijzen, dat in zulk eene naauwe betrekking staat met onze geschiedenis, en vooral op den grooten „Zwijger" wiens testament een gebed was. Arm vaderland, dat dien bijnaam zóó vertolkt, alsof juist alles wat wij hier opnoemden, moest verzwegen worden voor de kinderen onzes volks.

Wij kunnen niet anders tegenover den staat. Deze moge als een andere Goliath van het hoofd tot de voeten gewapend tegenover ons staan: wij wenschen als David met herderskiel en slingersteen gewapend, den strijd te voeren in den naam des Heeren! Sauls wapenrusting past ons niet. Wij wenschen in de vrijheid te staan en de bevelen onzes Konings op te volgen.

Wij kunnen niet anders, hoe men buiten af ook over ons oordeele. Landlieden! wanneer gij uw zaad in de aarde werpt en een ander komt er bij en voegt u toe: „wel,

goede vriend! gij deedt beter, dat kostelijke graan uwen beesten tot voeder te geven, dan het daar noodeloos neder te werpen." Zult gij den dwaas niet naar zijne dwaasheid antwoorden? Gij weet wel beter: gij zaait op hope. Laat ons dan ook voortgaan met onzen arbeid, trots het schouderophalen der onkundige menigte. Zaaijen wij op hope naar het bevel onzes grooten Meesters. Vergeten wij de beloften niet, die ons straks in het gedicht onzes ouden vriends werden herinnerd: *„Werpt uw brood uit op het water, en gij zult het vinden na vele dagen" „Gelijk de regen en de sneeuw van den hemel nederdaalt, en derwaarts niet wederkeert; maar doorvochtigt de aarde, en maakt, dat zij voortbrenge en uitspruite, en zaad geve den zaaijer, en brood den eter; alzoo zal mijn Woord, dat uit mijnen mond uitgaat, ook zijn, het zal niet ledig tot Mij wederkeeren; maar het zal doen hetgeen Mij behaagt, en het zal voorspoedig zijn in hetgeen waartoe ik het zende."*

DAARTOE HELPE ONS GOD! Hij doe zijn Geest, den Geest der heerlijkheid op ons rusten, zoo zal het werk voorspoedig gaan.

Kinderen! ik heb nog een woord voor u. Morgen hopen wij, als de Heer ons het leven spaart, aan het leeren te gaan. Ik ben er regt blijde om, gij ook, niet waar? En daar valt wat te leeren. Het is niet zonder reden, dat zulk eene groote en mooije school voor u gebouwd is. Behalve lezen, schrijven en rekenen is er nog zooveel, waar gij u in zult moeten oefenen. Ik wensch u daarin te helpen. Vergeet echter nooit het woord, dat ik zoo even zeide: daartoe helpe ons God! Het is een oud hollandsch spreekwoord: aan Godes zegen is 't al gelegen! Ik hoop zeer, dat gij Gods hulp steeds inroept over alles wat gij doet. Wij durfden deze school niet openen zonder om des Heeren zegen te bidden; bidt gij ook veel om dien zegen: dan zal het leeren goed gaan. Dagelijks hopen wij den bijbel met elkander te lezen. Weet gij wel waarom? Om te weten wat er in staat? Ja daarom ook, maar vooral om te weten, hoe wij zalig kunnen worden. Tot dit alles helpe ons God!

Ouders, die vertrouwen in mij hebt gesteld, door uwe kinderen reeds herwaarts te zenden, weet gij wel, wat gij hebt gedaan? Ik hoop niet, dat op eenigerlei wijze bij u de gedachte zal zijn opgekomen, of zal opkomen, dat nu uwe verantwoording ophoudt. 't Is waar, gij wilt naar de behoefte uws harten, zoo ik vertrouw, uwe kinderen Christelijk onderwijs doen geven: vergeet echter niet, dat ik in mij zelven „een riet ben, door den wind ginds en weder bewogen." Uwe handen moeten de mijne sterken, door vertrouwen en gebed! Draagt zorg, dat de kinderen, wanneer zij te huis werk moeten afmaken, dit vóór alles doen. — Bidt niet alleen voor hen, maar bid ook met hen. — Houdt ze niet onnoodig te huis! — Ik had nog meer wenken, doch de voornaamste werden u reeds door een der voorgaande geachte sprekers medegedeeld. Mogen zij opgevolgd worden! Tot het groote en gewigtige werk van de Christelijke opvoeding in school in huis helpe *God* ONS.

Zijn er hier ouders tegenwoordig, die tot dusverre besluiteloos bleven omtrent het zenden hunner kinderen naar deze school, vergunt mij u eene vraag voor te leggen. Zij is deze, eenmaal door Pilatus den Joden gedaan: „Wat zal ik met Jezus doen?" Gaat met deze vraag in uwe binnenkamer, vraagt God om antwoord, en handelt dienovereenkomstig!

Geachte Leden des Bestuurs dezer school! Ik dank u voor het vertrouwen en de vriendschap mij geschonken! De Heer zegene uwe pogingen tot welzijn van het opkomend geslacht, tot uitbreiding Zijns rijks. Zij deze school de eersteling van een groot getal christelijke scholen, die weldra in de Betuwe en elders verrijzen! — Ik dank u en al de Heterensche vrienden voor de veelvuldige blijken van liefde, die mijne echtgenoote en ik gedurende den korten tijd onzer kennismaking ondervonden. Ons begin zij in den naam des Heeren, onze voortgang in Zijne vreeze, ons einde tot Zijne verheerlijking! DAARTOE HELPE ONS GOD!

MR. VEENENDAAL.

DE VRIJHEID VAN ONDERWIJS EN DE TWEEDE KAMER.

Eene politieke beschouwing.

De wederoptreding van den heer Groen van Prinsterer in de Tweede Kamer heeft voorzeker velen met ons verblijd; — althans van meer dan eene zijde heeft men daarover onbewimpeld zijne tevredenheid te kennen gegeven. Dit is echter niet genoeg. Zal toch het weder bezetten van de plaats, in 1857 door den heer Groen zoo te regt en zoo waardiglijk verlaten, doel treffen, zal het eenige merkbare vrucht dragen voor de handhaving der vrijheid, voor het regt der belijdenis van het Christendom, in één woord, voor de vrijheid van godsdienst en onderwijs, — waarlijk, dan moet hetgeen de waardige man verlangt, weerklank vinden in het Christelijk bewustzijn der Natie, dan moet hij kunnen rekenen op de sympathie, op de ondersteuning van alles wat in Nederland voor Kerk en Vaderland eenig en alleen heil verwacht van het vasthouden aan, — en het beleven van geopenbaarde en historische waarheden. Maar zal dit weder met kennis van zaken geschieden, dan is het voor alles noodig, dat hetgeen er in de Kamer wordt verhandeld, als er van hooogere dan van stoffelijke belangen sprake is, niet in het stof van het Bijblad begraven blijve; de Natie moet er meer van weten dan de dagbladen, ieder op zijne wijze, gewoonlijk mededeelen. Van daar juichen wij het toe, dat de HERAUT

begonnen is van de Zittingen, waar dit plaats heeft, een volledig verslag te geven. Het brengt hen, wier couranten-lektuur tot de Opregte Haarlemmer, of tot het Handelsblad beperkt is, wat beter op de hoogte der zaak, dan dit door die bladen wordt gedaan. Nogtans valt er meer te doen, dat zijn nut kan hebben. Uit den aard der zaak is er immers in de gehoudene redevoeringen veel dat nu en dan moet herhaald en herinnerd worden, dat eenige toelichting noodig heeft of stof levert tot opmerkingen en wenken, die voor de praktijk geenszins nutteloos kunnen geacht worden. We vertrouwen dan ook een aan velen niet ongevallig werk te verrigten, nu we met inachtneming van het bovenstaande ook hier eenig verslag wenschen te geven van de Zitting der Tweede kamer; wij vangen aan met die van 22 September l.l.

In die Zitting was de behandeling van het ontwerp van antwoord op de troonrede aan de orde. De Commissie had voorgesteld om op de paragraaf, het onderwijs betreffende, te antwoorden, dat ook de kamer, den vooruitgang van het volksonderwijs, waarvan de troonrede gewaagde, erkende.

De Heer Groen van Prinsterer zag hierin bezwaar, en stelde dus een amendement voor, waarbij het al of niet vooruitgaan van dat onderwijs in het midden gelaten, maar daarentegen werd aangedrongen op een onpartijdig ten uitvoerleggen der wet. Het voorstellen van dit amendement ging gepaard met eene allezins merkwaardige rede, eene rede, die evenzeer getuigt van zedelijken moed als van een warm hart voor hetgeen de natie het dierbaarst moest zijn, voor hare godsdienstige vrijheden.

De heer Groen van Prinsterer vangt aan met te zeggen, dat hij op gevorderden ouderdom in de Kamer is teruggekeerd uit pligtbesef. Niet om een nu nutteloos geworden strijd over beginselen van regering te hervatten, of zich met de moderne volkshistorie bezig te houden; neen, dat geenszins; hij wenscht bovenal aan te dringen op eene eerlijke handhaving, op eene onpartijdige toepassing van de wet op het lager onderwijs; hij vraagt voor den Christen, die in den nu FEITELIJK godsdienstloozen Nederland-

schen Staat leeft „DE UITOEFENING VAN DE VRIJHEID TER CHRISTELIJKE PLIGTSBETRACHTING.

Deze uitdrukking vereischt eenige toelichting. Ook door den heer Groen gebezigd in zijn geschrift: „Ter nagedachtenis van Stalh," — heeft zij vooral de verontwaardiging gaande gemaakt van den Groninger hoogleeraar Tellegen, die kort daarop in eene toespraak aan de studerende jongelingschap, uit dit gezegde aanleiding nam tot de verklaring, dat het den heer Groen ten eenenmale aan vrijheidszin ontbreekt, daar hij, door bovenal de vrijheid ter pligtsbetrachting te begeeren, niets meer verlangt dan ook den slaaf wordt vergund. De hoogleeraar schijnt, — vreemd genoeg, den zin, de kracht der uitdrukking niet goed gevat te hebben; had hij dit, — waarlijk, hij zou niet gesproken hebben van „den slaaf, die vrij is, mits hij slechts doe, wat zijn meester hem als pligt voorschrijft; die vrijheid heeft voor hetgeen, volgens de magt over hem gesteld, tot pligtsbetrachting behoort." Neen, zoodanige slaafsche pligtsbetrachting wordt door den heer Groen bedoeld noch begeerd, wel eene pligtsbetrachting, die haar grond heeft in hooger beginsel, de pligtsbetrachting n.l., die in gehoorzaamheid aan het hoogste Wezen haar wortel heeft. God te dienen naar de overtuiging des harten, dat is immers de ware vrijheid. Dit was ook te allen tijde de Nationaal-Christelijke volksleus, en met haar verwierven onze vaderen eene vrijheid, zoo als geen ander volk die verwierf, voor alles verlangden zij steeds vrijheid ter pligtsbetrachting. „Voor den Christen," ook deze woorden van Ds. Gunning mogen hier wel herhaald worden, „voor den Christen is de vrijheid niet zoo zeer een regt als een heilige pligt, hij maakt eigenlijk tusschen regt en pligt geen onderscheid. Zijn regt weegt hem zwaar op het geweten; naar het regt der vrijheid haakt hij alleen om zijn pligt te kunnen vervullen."

En, wordt nu aan de uitoefening dezer vrijheid hier te lande aan den Christen in kerk en school geen onoverkomelijk bezwaar in den weg gelegd? Wie waagt het deze vraag ontkennend te beantwoorden? IN DE KERK. Pligt en

geweten dringen u het beloofde te houden, dat uw ja, ja; uw neen, neen zij. Maar zie, — daar wordt u een kind geboren, gij wilt het door den Doop der gemeente van Christus laten inlijven. De leeraar van uwe gemeente is echter in geloof en wandel een zeer modern man; hij verzwakt of ontkent elk kenmerkend leerstuk van het u zoo dierbare Christelijke geloof, en bij den doop van uw kind zijt ge genoodzaakt plegtig te beloven van dat kind te doen of te helpen onderwijzen in de leer, die ALHIER, op uwe woonplaats dus, door den modernen man, in de Christelijke kerk geleerd wordt. Legt ge deze belofte af, gij moet, gij wilt ze houden. Maar pligt en geweten verbieden u dit, — zij dringen u om den doop van uw kind elders te doen plaats hebben; doch nu treedt het synodaal reglement tusschenbeide, het reglement dat geen doop gedoogt buiten de plaatselijke gemeente. Wat dunkt u, bezitten we althans in de Hervormde kerk vrijheid ter pligtsbetrachting? Hetzelfde kon gevraagd worden ten aanzien van katechisatiën, aanneming tot lidmaat, beroeping van predikanten enz., enz., maar we hebben ons hier meer met de school dan met de kerk bezig te houden. IN DE SCHOOL DAN. Op voor u allezins voldoende gronden acht ge de inenting zoo noodeloos als gevaarlijk; voor u is ze niet anders dan een middel om uwe kinderen met gevaarlijke, ongeneeslijke klierziekten te besmetten; ge huivert dus om ze aan die kunstbewerking te onderwerpen. Maar de tijd is daar, dat die kinderen ter school moeten gaan. — Huisonderwijs, acht ge om meer dan eene reden voor uwe kinderen niet geschikt, ook kunt gij het niet bekostigen; pligt en geweten dringen u nogtans om hen te laten onderwijzen, doch gij kunt geen bewijs van inenting vertoonen, en zelfs op eene school, door u en anderen uit eigen middelen bekostigd, mogen die kinderen niet worden toegelaten. Wat dunkt u, is er wat de school betreft in Nederland vrijheid ter pligtsbetrachting? Klemmender nog wordt deze vraag, bedenken wij hoe velen er zijn, die de vaccine in strijd achten met hunne godsdienstige overtuigingen, die in het stellige geloof staan, dat zij door hunne

kinderen daaraan te onderwerpen, zich zwaarlijk bezondigen. Ook hier op het gebied der school was meer te vermelden; maar, zonder het telkens opzettelijk aan te wijzen, zullen we in den loop van dit opstel gelegenheid vinden, om het ieder in het oog te doen vallen.

De heer Groen dan eischt vrijheid ter pligtsbetrachting, of wil men het duidelijker, ter Christelijke pligtsbetrachting. Immers, nu de openbare instellingen haar Christelijk karakter verloren hebben, is het voor alles noodig, dat er volkomene vrijheid besta ter ontwikkeling van *individuele veerkracht.* Maar zullen we ons eenmaal in het bezit dezer in den godsdienstloozen Staat voor den Christen onmisbare vrijheid mogen verheugen, dan moeten noodwendig alle opregt geloovige Christenen, hoe zij ook in dit of dat punt mogen verschillen, de handen in een slaan en gemeenschappelijk blijven aandringen op verwijdering van alles, wat de vrije werking van zoodanig *Christelijk individualisme* in den weg staat. Dit, waarlijk, het is het eenige middel om Nederland te behoeden „tegen de volkomen verwezenlijking van een toestand, die in de negentiende eeuw, de rijpe vrucht wordt der ongeloofskiem, in de achttiende eeuw gelegd;" om Nederland, onder de zoo dikwijls op dien grond gebleken ontfermingen Gods, te vrijwaren voor het gevaar, hetwelk door den heer Groen elders op volgende wijze wordt gekarakteriseerd: „Men meent den Staat te *neutraliseren:* men geeft den Staat aan gansch niet *neutrale* invloeden prijs. Als in den Staat het Christelijk beginsel niet meer den boventoon heeft, zal het anti-Christelijk beginsel, in den staatsvorm genesteld, tegen al wat aan eene Christelijke natie nog heilig en dierbaar is, worden gekeerd."

Berust de heer Groen in de wet op het onderwijs, hij verlangt eerlijke, naauwgezette, onpartijdige ten uitvoerlegging dier wet. „De *neutraliteit* van den Staat moet niet straks *vijandschap* zijn. De wet van 1857 is geene wet van vrijheid, maar van *indirecten dwang.* Zij heeft echter eenige vrijheid van onderwijs gewild, en ook die zeer geringe vrijheid wordt betwist en ontroofd. Eene wet van indirec-

ten dwang. Reeds door art. 194 der Grondwet, dat overal van overheidswege onderwijs verlangt. Maar ook in art. 3 der wet, waarbij geene subsidie aan eenige school mag verleend worden, die niet in het weren van de godsdienst met het openbare schoolwezen homogeen is." Om nu de beschuldiging te voorkomen, dat hij te sterke uitdrukkingen bezigt, doet de heer Groen hier een beroep op hetgeen tijdens de behandeling van de schoolwet dienaangaande is gezegd door den heer Baud, „een onzer uitnemendste staatslieden, een man van groote bezadigdheid." Deze sprak toen: „Die *eendragt*, waardoor ons kleine land alleen *magt* kan verkrijgen, kan de vrucht niet zijn van dwang, al is die dwang ook gekleed in een wettelijk gewaad. Meent gij, dat de burger, die in zijne eenvoudigheid prijs stelt op het gebruik des Bijbels op de openbare school... niet zal zeggen: Het is hard voor mij, die ook *mijne* bijdragen lever tot instandhouding van de staatsschool, al zijn die bijdragen slechts het penningske der weduwe, dat de staatsschool onbruikbaar is voor mijne kinderen. Meent gij, dat de eendragt zal bevorderd worden, wanneer degenen die, hetzij over het niet genoegzaam Christelijke, hetzij over het al te Christelijke karakter der openbare volksschool klagen, verwezen worden naar bijzondere scholen, aan welke gij, als een indirect dwangmiddel, alle hulp ontzegt, en die, terwijl gij hen daarheen wijst, door u tevens worden uitgekreten als goddelooze broeinesten van kerkelijke en wereldlijke twisten?.... Dat de meerderheid aan de minderheid opdringt eene gewone administratieve wet, eene belastingwet bij voorbeeld, het kan niet anders; maar in gewetenszaken behoort geen dwang, zelfs geen indirecten dwang plaats te hebben. Naar mijne beschouwing moet in eene zaak als deze, de éénige overheerschende overtuiging zijn, dat dwang, middelijk of onmiddelijk, ongeoorloofd is, omdat het hier godsdienstige bezwaren geldt; dat dwang onstaatkundig is, als leidende tot scheuring en tweedragt."

Zoo sprak de heer Baud. En waarlijk, door de wet is de mededinging der bijzondere school *bijna* onmogelijk

geworden. Maar dat *bijna*, zegt de heer Groen, behoort te blijven; dit heeft in 1857 iedereen verlangd, want door de praktijk hoopte men de gebreken der theorie en van het wettige voorschrift te lenigen. Maar hoedanig is nu die praktijk?

„Ik stel," zoo antwoordde de heer Groen op deze vraag, „ik stel op den voorgrond het misbruik van de woorden: „opleiding tot *Christelijke* deugden." Halsstarrig zet men het jammerlijk woordenspel voort. Het is een voortdurend *ontduiken en braveren van de wet.* Ik weet het: volkomen neutraliteit is onbereikbaar; de openbare school, quasi neutraal, zal steeds de zetel van allerlei proselitenmakerij zijn. Doch het doel en voorschrift der wet is *neutraliteit;* den zin der wet keert men om. Niet alleen door eene welbekende rigting in ons vaderland, ook door de Regering, door menigeen althans, die in het schoolwezen gezag en invloed heeft, geschiedt dit. Men kan natuurlijk het *braveren* niet dulden; maar het ontduiken laat men toe en ziet men niet ongaarne. Van overheidswege fluistert men in: de wet is zoo fel niet; *il est des accommodements;* de groote Protestantsche partij blijft beweren: de wet is eene allezins Christelijke wet, maar het woord *Christelijke* wordt in zijne verbindende kracht niet erkend; maakt dus, lieve vrienden! met eigen scholen geen haast; wij zullen de wet laten herzien; eerstdaags komt er een adres bij de Tweede Kamer, om voor de Israëliten weder eigen staatsscholen te doen oprigten, terwijl zij dan bovendien op de Christelijke school kunnen rekenen op gastvrije ontvangst. Aldus wordt door tweeërlei voorspiegeling de indruk verzwakt van eene niet Christelijke wet op een nog Christelijk volk."

„De verdere middelen van indirecten dwang wil ik slechts even opnoemen: uitbreiding van het openbaar onderwijs buiten alle verhouding tot de werkelijke behoefte en met ongekenden luister; *kosteloos* onderwijs; het besteden der *kosterij*-goederen aan de openbare school; het opdragen van kerkelijke bedieningen aan den openbaren onderwijzer; de verpligting, ook op de bijzondere school, tot

vaccinatie. Menigwerf is dit alles hier ter sprake gebragt. Desniettemin is het alsof men er weinig mede bekend is. Men kon het weten. Wij zijn, het is zoo, eene stille partij. Evenwel we zorgen voor openbaarheid. Verlangt men inlichting en opgaaf, daar is het *Maandschrift voor opvoeding in school en huis* *), *de Berigten der Vereeniging voor Christelijk-nationaal schoolonderwijs*, de merkwaardige rede van den Amsterdamschen predikant Vinke en andere geschriften, waaruit men overvloedige gelegenheid heeft, om zich van het onregt, dat ons geschiedt, te overtuigen. Ook in de verslagen dezer Kamer omtrent het onderwijs, vindt men gewigtige bijdragen; vooral ten blijke van de vooringenomenheid tegen de bijzondere scholen bij hen, die met het toezigt op het onderwijs belast zijn. Ik wijs u op de naïve mededeeling, dat de verhouding van openbaar en bijzonder onderwijs het gunstigste is in Friesland, waar bijna geene bijzondere scholen bestaan" †).

Eene opmerking mogen we hier niet achterhouden, en wel, dat deze klagten, of liever deze geheele reeks van bewijzen, dat het *ontduiken* der wet oogluikend door de regering wordt toegelaten, om zoo te zeggen, geen tegenspraak heeft gevonden. Ongerijmd nogtans zou het zijn, daaruit te willen afleiden, dat de overgroote meerderheid der Kamer, het in dezen met den heer Groen eens was. Och, neen! de verwerping van het voorgestelde amendement met 50 tegen 11 stemmen, getuigt van het tegendeel. De Kamer zweeg, omdat zij weinig of geene sympathie gevoelt voor alles wat de hoogere belangen der Natie betreft, zoo als dat de vrijheid van onderwijs immers ook doet; met dusdanige splinterige kwestiën houdt

---

*) Dit Maandschrift, waarin behalve het hier bedoelde, menig belangrijk opstel voorkomt, de huiselijke en de schoolopvoeding betreffende, wordt ook den lezers van de VEREENIGING ten sterkste aanbevolen. De prijs van 12 Nommers, elke maand verschijnende en 2¼ vel groot is *f* 2,70.

†) Zie hierover een belangrijk artikel in den *Heraut* van 6 November ll.

zij zich liefst niet bezig, en, worden ze al door dezen of genen opgeworpen, welnu, dan doe ieder er slechts het zwijgen toe, zooveel te eer komt het tot stemming, en wat wel het meeste zegt, tot verwijdering van een lastig punt. Alleen de heer van Heemstra, als lid van de Commissie van redactie, heeft een en ander tegen het door den heer Groen beweerde, in het midden gebragt, echter niet om de feiten, hier in het algemeen aangewezen, te ontzenuwen of tegen te spreken. Hij laat de verdediging van de uitvoering der wet aan den Minister over; hem komt het voor, dat men verlangt dat het Staatsonderwijs zoo slecht mogelijk worde gegeven, „opdat de minder goede toestand van het openbaar onderwijs zou dringen tot het in leven roepen van bijzondere scholen." Dat beginsel moet hij bestrijden. Hij gelooft, „dat de regering moet zorgen, dat het openbaar onderwijs zoo goed en volledig mogelijk zij, en dat ze daarnevens de meest mogelijke vrijheid moet toekennen aan de ontwikkeling van het bijzonder onderwijs."

Ook de Minister laat al het door den heer Groen aangevoerde, in het midden; hij gaat het met stilzwijgen voorbij, ofschoon hij gelooft met volkomen waarheid te kunnen zeggen, „dat velen met het openbaar onderwijs, dat zij nu bestrijden, volkomen vrede zouden hebben, wanneer dat onderwijs in hun geest gegeven werd, wanneer in dat onderwijs werd gebragt, hetgeen de wet van 1857 heeft geweerd." Aan gemeentebesturen en schoolcommissiën wordt nogtans herinnerd, dat het hun in geen geval vrijstaat, het bijzonder onderwijs tegen te werken. „Het is niet lang geleden," zeide de Minister, „dat ik in deze Kamer aanleiding had om te verklaren, dat wanneer ik bij ambtenaren, afhankelijk van het Gouvernement, een streven vond om het bijzonder onderwijs tegen te gaan, zoodanig ambtenaar in strijd handelende met den zin van het Gouvernement, maatregelen verwachten moest, om dergelijke houding voor het vervolg te keeren." En later: Voor zooveel van mij afhangt, zal ik het bijzonder onderwijs veeleer aanmoedigen dan tegenwerken. En ik ver-

lang, dat allen op wie mijne stem, mijn bevel van eenigen invloed kan zijn, in dien geest handelen."

Merkwaardige woorden, maar die zin noch beteekenis hebben, worden ze niet door daden achtervolgd. Voor en aleer tot deze te kunnen overgaan, vraagt de Minister feiten, „opdat hij een onderzoek zou kunnen instellen." Welnu, die feiten zijn aan te geven, en waarlijk, voor alles wat de heer Groen heeft aangevoerd, zijn deugdelijke bewijzen bij te brengen. Ons opstel zou nogtans te uitvoerig worden, wilden wij bij elk punt afzonderlijk stilstaan, we doen dit slechts bij een tweetal.

Het ontduiken der Wet, die stricte neutraliteit en verwijdering eischt van alles, wat tot het begrip van het Christendom, van zijne waarheden, van zijne feiten, van zijne geschiedenis behoort. Het openbaart zich in het voortduren hier en daar van het onderwijs in de Bijbelsche geschiedenis; zelfs in het geregeld gebruik van den Bijbel. In overwegend Protestantsche streken heeft de school eene bepaald Protestantsche, in overwegend Roomsche een min of meer sterk uitkomende Roomsche kleur. Zoodanige praktijk nogtans is in strijd met de Grondwet. Dienaangaande werd reeds bij de voorbereidende discussiën over de schoolwet door een der Roomsch-katholieke leden, den heer Meeusen gezegd: „De Grondwet kan niet gedoogen, dat het volksonderwijs verschillend zij naar tijd, plaats en omstandigheden. Ik weet het, op die wijze zou men, bijvoorbeeld in het noorden van het land, aan eene school eene Protestantsch-christelijke tint kunnen geven, in het zuiden eene flaauw Katholiek-christelijke tint; op die wijze zou men misschien sommigen bevredigen, maar men zou handelen tegen den wil en de letter der Grondwet, en de minderheden opofferen aan de meerderheid, naar gelang van de localiteit. Zulk een stelsel is volkomen onaannemelijk." En toch is dit stelsel het vigerende. In Noord-Brabant en Limburg, in het land van Maas en Waal en het gebied van Nijmegen wordt, — dit is geene onderstelling maar een feit, — ook het openbaar onderwijs aan de Roomsche kerk dienstbaar gemaakt. Uit Friesland wordt ons in de Heraut van 6 November, in het straks vermelde artikel, het volgende medegedeeld: „Eigenlijk wordt er in dit gewest, ten minste op vele dorpen, nog geen *staatsonderwijs* volgens de wet van 1857 gegeven; ik verblijd mij in het verschijnsel, maar de onwettigheid en het doel keur ik af. Om iets te noemen, welks waarheid kan onderzocht worden: de dorpen A en B, hebben elk eene openbare school, en op deze leeren de kinderen wekelijks geregeld een psalmvers van buiten; op de dorpen C en D gebruiken de leerlingen de bijbelsche geschiedenis en de noodigste waarheden der christelijke godsdienst van den

beroemden schoolopziener Wester, zelfs lezen op het dorp E, meergevorderde leerlingen uit het NIEUWE TESTAMENT, en dat wel met toestemming van den schoolopziener, die beweerde, dat, als er geene andersdenkenden ter schole gaan, dit op eene staatsschool wel geoorloofd is." Dit alles het kan niet anders dan de oprigting van bijzondere scholen bemoeijelijken, het moet met een slechts hier en daar, in enkele streken, inderdaad Christelijk onderwijs zeer veel in stand houden, dat dien naam geenszins verdient. Het moest niet gedoogd worden; want waarlijk door dusdanige ongeoorloofde praktijken wordt de verderfelijkheid van het beginsel en de eigenlijke strekking der wet verbloemd. En, welke illusiën men zich ook make, — wordt de tegenwoordige toestand bestendigd, het aangenomen neutraliteits-beginsel zal, in weerwil van alle accommodatie, in weerwil van alle schikken en plooijen naar plaatselijke toestanden, zich zijn weg wel banen, het zal zich meer en meer ontwikkelen, en eer men het vermoedt in al zijne onverbiddelijkheid op den voorgrond treden. En dan, — ja dan zal het nog geringe overblijfsel van Christelijkheid in het openbaar onderwijs van lieverlede verstorven, en de veerkracht en de ijver, noodig ter oprigting van bijzondere scholen, verlamd zijn.

De overmatige uitbreiding van het openbaar onderwijs even als de kosteloosheid daarvan, — hoe nadeelig ook voor de bijzondere school, — moeten we nu kortheidshalve stilzwijgend voorbijgaan: ook omdat we nog al een en ander in het midden te brengen hebben, over het besteden der KOSTERIJ GOEDEREN aan de openbare school en het opdragen van kerkelijke bedieningen aan den openbaren onderwijzer. Het is waar, de wet laat het onder goedkeuring van Gedeputeerde Staten toe, dat de kerkelijke bedieningen door den openbaren onderwijzer worden bekleed; doch in plaats van deze vergunning alleen uit te strekken tot de in functie zijnde onderwijzers, (die door hunne vroegere aanstelling, zou de wet geene terugwerkende kracht hebben, een verkregen regt hadden op het bekleeden dier bedieningen), heeft men haar ook bij het ontstaan van vakatures, bij aanstellingen onder deze wet in praktijk gebragt. Nu is het wel bepaald en duidelijk, zelfs bij herhaling, in de gewisselde stukken gezegd, dat de inkomsten van de kerkelijke bedieningen in geen geval in rekening mogen komen bij het vaststellen van des onderwijzers inkomsten. En toch is dit op meer dan eene plaats gebeurd, ja het gebeurt nog. Meer dan men vermoedt, werkt dit vooral ten platte lande de oprigting der bijzondere school tegen; want met een weinig oogluiking ten aanzien van Bijbelgebruik en onderwijs in de Bijbelsche geschiedenis, valt het nu elk gemeentebestuur gemakkelijk de oprigting dier

scholen te verhinderen. „Vadzig en gierig," is elders gezegd, „berust men in de openbare scholen, uit gehechtheid minder aan de openbare school dan aan de openbare kas;" vooral, voegen wij er bij, als die openbare kas een mild vloeijend kerkefonds naast zich vindt. Men moet weten hoe er ten platte lande wordt geredeneerd, hoe daar veelal gemeente en kerkbestuur uit een en hetzelfde personeel bestaan, om zich van den gewonen gang der zaken een denkbeeld te maken. Er ontstaat eene vacature; de voordeelen aan het kosterambt verbonden, bedragen om slechts iets te noemen, 3 à 400 gulden 's jaars, boven en behalve vrije woning en tuin. Hier en daar verheffen zich stemmen, om van deze inkomsten gebruik te maken ter oprigting van eene bijzondere school. Maar pas hebben zij dit gevoelen geuit, of al de leden van den gemeenteraad, meestal ook kerkvoogden of leden des kerkeraads, zijn druk in de weer om te betuigen, dat het niet geven der kosterij aan den toekomstigen openbaren onderwijzer, noodwendig tot eene aanzienlijke verhooging der gemeentelasten moet leiden. Men moet dan immers beginnen met een huis te bouwen voor den nieuwen meester; en, waar is daarvoor een stuk grond te krijgen, het kost met een en ander der gemeente duizende van guldens, want er moet immers ook een tuin zijn. En dan nog moet het tractement zooveel hooger gesteld worden; met de 400 gulden van de kosterij kan men volstaan met er evenveel bij te voegen; zonder deze moet er het dubbele van die som zijn; waarlijk, de gemeentelasten zullen ondragelijk worden, ten minste eens zoo hoog. En dit, niemand verlangt het, zelfs niet vele der voorstanders van de bijzondere school. Aan deze wordt nu niet meer gedacht, de openbare onderwijzer wordt koster, en de gemeentekas van eene aanzienlijke uitgave ontlast.

De Minister vraagt naar feiten, waardoor het belemmeren van de uitbreiding van het bijzonder onderwijs wordt bewezen, welnu, de „Nieuwe Bijdragen voor Onderwijs en Opvoeding" van elke maand, kan hem die feiten leveren in elke oproeping van sollicitanten, waarbij de voordeelen aan kerkelijke bedieningen verbonden, den openbaren onderwijzer worden toegezegd.

Weinig uitzigt nogtans bestaat er, dat hierin van staatswege verandering kome; zij is alleen van de kerk te wachten, en kan alleen door deze tot stand gebragt worden. De weg om er toe te geraken is bereids aangewezen in het nu vastgestelde „Reglement op het Godsdienstig onderwijs in de Nederlandsche Hervormde kerk." Dit immers bepaalt in art. 22 het volgende:

„Bij de vervulling der posten van voorlezers,

voorzangers, kosters en andere personen, die onder dergelijke namen in het genot treden van inkomsten, uit kerkelijke goederen der Hervormden voortspruitende, zoeken de Kerkeraden het daar henen te rigten, dat, bij gelijke bekwaamheid tot de bedieningen, waarvoor zij in aanmerking komen, zij in den regel verkozen worden, die een bewijs overleggen van bij een klassikaal bestuur als Godsdienstonderwijzer te zijn geëxamineerd en toegelaten."

Ontstaat er nu hier of daar eene vacature, dan hebben de kerkeraden slechts te zorgen, dat er iemand worde aangesteld, die bij het radicaal, door de Synode geëischt, de bevoegdheid bezit om aan het hoofd eener school te staan, en met eenige opoffering is de kerkelijke gemeenteschool daar. Niet te ernstig kan het inslaan van den hier aangewezen weg worden aanbevolen; het is een der meest afdoende middelen, om aan een groot deel van ons opgroeijend geslacht eene waarlijk Christelijke schoolopleiding te verzekeren.

Maar, zegt hier welligt de een of andere, we weten het dat de openbare school door haar neutraal karakter geenszins in de godsdienstige behoeften onzer kinderen kan voorzien; — doch dit gebrek is te verhelpen zonder nog zoo dadelijk tot de oprigting van bijzondere scholen over te gaan, er kan in voorzien worden door huiselijk onderwijs, door catechisatiën, zondags- en bijbelscholen. Maar gij, die zoo spreekt, och, wat wij u bidden mogen, neem de treffende rede ter hand door Ds. Vinke uitgesproken bij gelegenheid van de tweede algemeene vergadering der Vereeniging voor Christelijk-nationaal schoolonderwijs, en waarlijk ge zult zien, hoe ge dwaalt door te willen scheiden wat onscheidbaar is, door te beweren dat het maatschappelijk onderwijs niet innig met het godsdienstig onderwijs moet verbonden zijn, en daaraan zijne kracht ten leven ontleenen. „Met die meening," zoo lezen we in dat met zooveel warmte en zoo innige overtuiging gestelde stuk," met die meening beweegt gij u op het gebied der phantasie, niet der werkelijkheid, en hebt de ervaring ten eenenmale tegen u. Het is zoo; en hoe ware het BOVEN ALLES te wenschen, dat alle Christen ouders en opvoeders het erkenden en ter harte namen! *het huis* moet de leerschool zijn der Christelijke kennis. De huisvader, die zelf gelooft, zal het best zijne kinderen van JEZUS spreken en tot Hem heen leiden. Maar hoe nu? Wanneer wij hier de eerste roeping van *huis* en *huisvader* ten volle erken-

nen, mag daarom miskend en veronachtzaamd worden die van *school* en *onderwijzer?* En, zoo nu, hetgeen helaas! te veel geschiedt, over het geheel aan de eerste maar al te weinig wordt beantwoord, is het voor het opkomend geslacht niet des te noodzakelijker, dat, althans ook op de school en door den onderwijzer, onder wiens leiding de meeste kinderen verre weg het grootste deel van den dag doorbrengen, ik zeg niet *godsdienst*-onderwijs, maar *godsdienstig*-onderwijs worde gegeven? Daar is meer. Begrijpt gij niet wat onnatuurlijke gaping in den gang der *Christelijke* opvoeding moet ontstaan, wanneer van het gewoon onderwijs in de eerste beginselen van menschelijke wetenschap, dag aan dag, de bezielende adem des Christendoms blijft afgesloten?... Begrijpt gij niet wat jammerlijken indruk, die onnatuurlijke scheuring van huis- en schoolonderwijs op het dikwerf schrander en fijn gevoelend kind moet maken en achterlaten? Begrijpt gij niet tot wat wondere gevolgtrekkingen gij, ondanks u zelven, het kind brengt, zoodra het alsnu de soms scherpe tegenstelling ontwaart tusschen hetgeen het *in* de school en *buiten* de school leert? Verbeeldt u: van zijne ouders en godsdienstonderwijzers hoort het kind JEZUS van Nazareth noemen en roemen als den hemelschen Kindervriend, als den Zaligmaker der wereld; op de school hoort het van Hem spreken als van een merkwaardig persoon in de geschiedenis, een merkwaardig, een' uitmuntend mensch, van wien de groote menschen veel kunnen leeren, en de kleine hoe zij lief, stil en zoet moeten zijn!"...

Nu is het wel waar, dat hier en daar de inkomsten, aan de kerkelijke bedieningen verbonden, op verre na niet genoegzaam zijn om in een eenigzins voldoend vast inkomen van den onderwijzer te voorzien. Het is een wezenlijk bezwaar, een bezwaar, dat echter minder zou wegen, liet de schoolwet het toe, dat ook in weinig talrijke bijzondere scholen een hulponderwijzer met de leiding van het onderwijs kon belast worden. Maar dit voorregt is alleen der openbare school gegund; — waarlijk een bewijs te meer, dat de strekking der wet wel degelijk is, om het openbaar onderwijs boven het bijzonder te bevoordeelen, dat zij dit niet, zoo als de Minister zegt te verlangen, aanmoedigt, maar veeleer zoekt tegen te gaan.

„Die partijdigheid" (in de praktijk nog sterker dan de wet wil) zoo vervolgt de heer Groen, wiens rede wij met onze tusschenredenen over kosterij-goederen en kerkelijke gemeente-scholen, wel geheel uit het oog zouden verliezen, — „die partijdigheid moet ophouden".... (Onverklaarbaar is zij trouwens niet.) „Men spreekt veel van individuele vrijheid in onze dagen, evenwel worden wij door

den stroom des tijds gevoerd in eene gansch andere rigting, de socialistische, het alvermogen van den Staat. Men vindt het zeer hinderlijk, dat de eenheid, de eenvormigheid van de openbare instellingen door individuele luimen en eigenzinnigheid zoo onvolkomen is en blijft. De openbare school is *Staats*-school, de *Gouvernements*-school, de *officiële* school, de *algemeene* school, de *nationale* school, misschien wel, om de niet genoeg gewaardeerde opleiding tot *Christelijke* deugden de *Christelijk-nationale* school. Wat is daarnevens de bijzondere school een lastig ding!"

„Laat ons niet vergeten, dat dergelijke beschouwing met toenemende hartstogtelijkheid gepaard gaat. Het ijveren tegen de bijzondere school wordt een punt van eer. Zoo dikwerf eene bijzondere school òf niet tot stand komt òf te niet gaat, hoort men een triomfkreet. En inderdaad, wanneer men zich de kwalifikatie van *goddeloose broeinesten* herinnert, is het zoo vreemd niet, dat men op de bijzondere scholen, als op schadelijk gedierte, dat uitgeroeid moet worden, jagt maakt. Deze vijandschap is ongeoorloofd, onedelmoedig, met de loffelijke hoedanigheden van den Nederlandschen volksaard in strijd."

„Omdat de vrijheid, die de wet geeft, reeds zoo gering is."

„Omdat wij, die toch ook schatpligtigen zijn, met ons eigen geld worden vervolgd en vernield."

„Omdat de schatkist en het administratief gezag aldus dienstbaar gemaakt worden aan *gewetensdwang;* het woord is welligt onjuist en te zwak. Immers hoedanig is deze zonderlinge concurrentie? Van de bijzondere school maken die ouders gebruik, die het een heiligen pligt rekenen aan de kinderen zoodanige opvoeding te geven, als zij daar alleen kunnen ontvangen. Nu is de tegenstelling deze: pligtsbetrachting met opoffering; pligtsverzaking met winst."

„Ook dit is opmerkenswaard. Hoe uitnemender eene bijzondere school is, hoe meer zij aan de behoefte en aan den wensch van vele ingezetenen voldoet, des te erger, des te gevaarlijker is zij. Immers wat is het gevaar? Het ledig staan der openbare school; te grievender, naarmate men daaraan meer kosten besteed heeft. De prachtige, maar ledige school maakt eene belagchelijke figuur; de bijzondere school moet dus *coûte que coûte*, in den eigenaardigen zin der spreuk, zwichten in dezen wedstrijd. Straks wordt zelfs het fabelachtige realiteit. Misschien is het een sprookje, dat men bij concurrentie van meer materiëlen aard, na kosteloos vervoer, nog *gratis* onthaald werd. Maar wanneer het volksonderwijs in die rigting vooruitgaat, dan zal men inderdaad in Nederland niet slechts van schoolgeld vrij zijn, maar er zal van overheidswege schoolgeld betaald worden voor de leverantie van ieder kind."

„En al die toeleg en taktiek is gerigt niet tegen de vrijheid van onderwijs, maar tegen de *godsdienstvrijheid*. Niet tegen de bijzondere scholen in het algemeen heeft men bezwaar, o neen! men waardeert ze, wat meer is, men subsidiëert ze; maar men is afkeerig van „de goddelooze broeinesten," of, in meer deftigen stijl, van die sectarische inrigtingen, door waanwijsheid tot stand gekomen. En waarom? Omdat ze van een *Christendom boven geloofs-verdeeldheid*, dat Christendom en Jodendom en Heidendom en alle denkbare godsdiensten en oude en vooral *moderne* theologie omvat, nog niet genoeg heeft."

„Nu vraag ik: waar moet dat heen? Zal dit nog verder door deze Kamer met stilzwijgen geduld worden? Ik wensch, dat eindelijk haar *votum*, ten behoeve van godsdienstvrijheid worde gehoord."....

Dat *votum* echter is niet gehoord; zoo als reeds gezegd is, heeft de Kamer het voorgestelde amendement met eene groote meerderheid verworpen. Om niet al te uitvoerig te worden, moeten we hier echter een punt zetten; we doen het in het vertrouwen dat het door den heer Groen gesprokene, bij zeer velen weerklank vinde, en hen opwekke om onvermoeid mede te arbeiden aan de oprigting en uitbreiding van bijzondere, vooral van Kerkelijke gemeentescholen. Heeft de vertegenwoordiging weinig of geen sympathie voor de *vrijheid van onderwijs*, de aanvulling, het onmisbare bestanddeel van *de vrijheid van godsdienst*, welnu, de Natie toone dat het haar daarmede ernst is: zij sluite zich aan bij de Vereeniging voor Christelijk-Nationaal onderwijs, als het middelpunt van zedelijke en financiële kracht; of ieder doe in eigen kring wat zijne hand daarin te doen vindt. Meer en meer zullen we zoo een beteren toestand naderen, en gaandeweg vele, — moge het zijn zeer vele, — scholen zien verrijzen, waar het vrije gebruik des Bijbels, de onverminkte volkshistorie en onverdeelde lof des Zaligmakers, naar gelang van de vatbaarheid en de behoefte der jeugd, aan alle onderwijs klem en wijding geeft.

K.

ROEPSTEM TER INZAMELING VAN GIFTEN VOOR DE EVANGELISCHE CHRISTENEN IN BOHEME.

Dewijl de ondergeteekende de krachtige medewerking der Evangelische Christenen in Nederland wenscht op te wekken ten voordeele der Evangelische Christenen in Boheme, zal hij met dit doel hunnen toestand geschiedkundig ontwikkelen.

Het is bekend, dat de prediking van Gods Woord aan de Heidensche Moraviërs en Bohemers in 863 gedaan is door Cyrillus en Methodius, die tot de Grieksche kerk behoorden, en dit in Boheme altoos eenen zekeren tegenstand tegen de Roomsche kerk veroorzaakt heeft. Deze strijd werd bijzonder levendig door de predikingen van Johannes Huss en eenigen zijner voorgangers. De goddelooze veroordeeling om levend verbrand te worden, door de kerkvergadering van Constans, tegen dezen ootmoedigen en waarheidminnenden discipel van Christus uitgesproken, en den 6e Julij 1415 ten uitvoer gebragt, was de oorzaak van den vreeselijken Hussiter oorlog: na diens einde werd door de kerkvergadering van Bazel, in 1433, eindelijk den Bohemers het gebruik des kelks toegestaan. De kelkgebruikers, gewoonlijk Calixtiners of Utraquisten genaamd, mishaagden nogtans de ernstige aanhangers van Huss door de onvolledigheid hunner leerstelsels; deze voelden zich dien ten gevolge gedrongen om zich van de kelkgebruikers af te scheiden. Dit geschiedde eerst in 1457; de broeders, zoo noemden zich deze ernstige Christenen, stichtten de eerste gemeente onder het geleide van Gregor, neef van Rakijama, te Kunwald, nabij de stad Senftenberg, in het Zuid-Oosten van Boheme: de predikant van Senftenberg, Michaël bediende hun het Heilig Avondmaal. De grondbe-

ginselen, die zij volgden, ontleenden zij bijzonderlijk aan de werken van Petrus Chelizicky, wiens hoofdwerk: „Netz des Glaubens" eerlang verschijnen zal. De hoofdzaak dezer grondbeginselen is: strenge volbrenging van al wat de Heiland leert van lijden en zelfverloochening. Te zamen geroepen door Gregor, hielden 70 broeders uit Boheme en Moravië eene vergadering in het dorp Lotka of Lotha, niet verre van Reichenau, in het jaar 1467, en vestigden zij de Bruder Unität (Gednotabratiska). In deze zamenkomst kozen zij door het lot drie leeraars, wein door een Roomschen priester en een Waldenzer de handen op het hoofd werden gelegd, om hen tot het ambt te bevestigen. De Broedervereeniging breidde zich spoedig uit in Boheme en Moravië, en telde met het optreden van Luther als Hervormer reeds 200 gemeenten. Een nieuwe wasdom in de genade en in de erkentenis van Jezus Christus viel hun ten deel, toen God Martin Luther in Duitschland opwekte. Vervolgens drong het Lutheranisme ook in Boheme door. In Moravië verspreidden zich ook de Wederdoopers, en telden weldra zelfs 70 gemeentens, in Boheme echter waren er slechts enkelen. In 1548 dreef de vervolging vele Bohemers uit hun vaderland naar Polen, waar zij zich zoozeer uitbreidden, dat zij in korten tijd in het hedendaagsch hertogdom Polen 70 Broedergemeenten telden; eenige overgeblevenen, Uniteitsgemeenten genaamd, zijn er nog te vinden. Ook in Polen was het, dat in het jaar 1570 de broeders te Sendomir eene broederlijke vereeniging tot stand bragten, tusschen de Lutheranen, de Hervormden en de Boheemsche broeders. Na langen tijd bestaan te hebben, werd, door het langzamerhand ophouden van de uitwendige verdrukking, het verval der broederen van de eenheid duidelijker; totdat het zoo ver kwam, dat vele broeders uit Boheme de wapenen opnamen tegen keizer Ferdinand II, in vereeniging met de Lutheranen en de Utraquisten.

In den slag aan de Wittenberg te Praag, den 5e November 1620, werden de Evangelische troepen door Maximiliaan van Beijeren, den bondgenoot van Ferdinand, verslagen, en toen begon de onderdrukking der Evangelischen in Boheme en Moravië. Teregtstellingen en verbanningen beroofden de gemeenten van hunne adelijke beschermers en van hunne

leeraars. Den overgeblevenen leeken liet men den keus tusschen terugkeer tot de Roomsche kerk of landverhuizing; de bereidwilligheid, om alles te verlaten om Christus wil, was echter reeds zoo verflaauwd, dat onder anderen te Czaslau van 5000 Evangelischen slechts een derde ballingschap verkozen. Bij de meesten toch was die terugkeer slechts schijn. Zoo gebeurde het in een dorp waar de Roomsch Katholieke godsdienst verrigt werd, maar gedurende eene geheele eeuw door niemand bijgewoond was. Op een ander dorp, heeft, om het niet op het uiterste te laten komen, de gemeente in het Avondmaal, benevens het brood, ook den kelk laten bedienen; in het begin geschiedde het door eenen priester, daarna door den koster, dan na de godsdienstoefening, dan buiten de kerk; naderhand bragt men in plaats van den kelk eenen gewonen pot, totdat de zaak ten laatste hare beteekenis verloor en men ze eindelijk kon laten varen zonder dat dit veel bemerkt werd. Ondertusschen stichtten de Evangelischen zich gedurig in het geheim, terwijl zij hunne boeken in uitgehouwen blokken verborgen. Er gingen ook van tijd tot tijd uitgewekenen naar de naburige landen, maar bijzonder in Lausitz, waar schier aan alle grensoorden kerken voor de uitgewekenen ontstonden. Toen later onder de Pruisische regering, de gewetensvrijheid in Silezië gewaarborgd werd, vormden zich ook aldaar volksplantingen van Bohemers.

In het begin der 18de eeuw, ontstond ten jare 1720 eene groote opwekking in de Leertomische en de Landskronische streek, die later ook de broeders uit Hernhut bezocht; van dezen stierf Melchior Nitchman in 1729 in de gevangenis. Hierom verlieten vele Bohemers hun vaderland, zoo als vroeger de Duitschers uit Moravië, en het grootste getal verzamelde zich ten laatste in Berlijn en het naburige dorp Rixdorf, waar zij zich vestigden. Een deel hunner, de stichters der beide aldaar gevormde broedergemeenten, hadden den moed op te treden als behoorende tot de oude Boheemsch Moravische broeders, voor eene Commissie door Frederik den Grooten ten jare 1747. Wat hun vaderland betrof, alhoewel er ook nog Boheemsch sprekende Slaven naar Berlijn en Rixdorf kwamen, verkregen echter hunne landgenooten eene zekere mate van gewetensvrijheid, door het

edikt van Tolerantie van keizer Jozef II in 1781. Toen verklaarden zich in Boheme en Moravië talrijke gemeenten als niet Katholiek. De geschiedenis dezer gemeenten, die als een vonk onder de asch, gedurende 160 volle jaren voortglimden, moet nog geschreven worden; zij wordt nu door een Roomsch Katholiek priester behandeld, het wordt dan welligt duidelijk tot welken stam elke gemeente vroeger behoorde, hetzij tot de Boheemsche broeders, hetzij tot de Utraquisten, hetzij tot de Lutheranen. Welligt wordt het dan ook duidelijk wat er van de talrijke Mystieken geworden is, waarvan, ofschoon alle spoor verdwenen is, er zich zuidwaarts van Koenigsgraetz naar Hohemauth vele bevinden. Hunne geschiedenis is zeer duister; volgens hunne bekentenissen voor het geregt, schijnen zij voort te spruiten uit eene overdrijving der grondbeginselen van Petrus Chelczicky en verwachten zij als hunnen toekomenden redder eenen keizer van Marocco. Wat echter de Evangelischen eigenlijk betreft, zoo zeide mij een leeraar der Augsburgsche Confessie, P. Molnar, uit Kreusburg, dat volgens zijne overtuiging de hedendaagsche Lutheranen oorspronkelijk Utraquisten waren, terwijl de Hervormde gemeenten van Thaborieten afstammen. Is het waar, hetgeen hij zegt, dat de tegenwoordige Roomsch Katholieke gemeente in Kreusburg vroeger Utraquist was, zoo kan het vroeger met zijne Luthersche gemeente ook zoo geweest zijn. Dat de Boheemsche broeders grootendeels van de Thaborieten afstammen, die de verzachte beginsels van Chelczicky aannamen, is even zoo juist; ook blijkt het dat de oude Boheemsche broeders meer naar de Hervormde leer dan naar het Lutheranisme overhellen; hetgeen bijzonder bleek uit hunne laatste Synode in deze landen, te Zierawitz (Moravië), den 26 September 1604. Zoo blijkt het dan, dat de tegenwoordige Hervormden afstammelingen zijn der oude Boheemsche broeders, en aldus beschouwen zij zich ten gevolge der mondelinge overlevering, die zelfs onder de leeken bestaat. Hiertoe geldt ook, dat in Oostenrijk in het algemeen de gemeenten der Augsburgsche Confessie tegen die der Heidelbergsche Confessie staan als 2 tot 1; in Boheme en Moravië, integendeel, waaruit de oude Broedergemeenten gesproten zijn, is het geheel omgekeerd.

De gemeenschap met de Boheemsche broedergemeenten sneed Joseph II ten eenenmale af, dewijl hij uit vrees voor eene nationale Boheemsche kerk te zien ontstaan, de gemeenten liet kiezen tusschen de Augsburgsche en de Heidelbergsche confessie. Daar nu de nieuw opgekomene gemeenten geene leeraars hadden, zoo zond men hun Luthersche, van de Slowaken in Hongarijë, de Boheemsche taal magtig. Dezen hadden door de Hongaarsche constitutie altoos meer vrijheid genoten. Daar zij echter met een wit overkleed (stola) predikten, zoo waren vele der Evangelischen zoozeer vertoornd over deze schijnbare invoering van het gehate Katholicismus, dat zij zich aan deze leeraars onttrokken. Een Hervormde leeraar bevestigde mij van den anderen kant, dat sommige gemeenten, die den moed niet hadden zich aan zulke leeraars te onttrekken, toen Luthersch geworden waren. Een Luthersch predikant beweert, dat Hervormde gemeenten ook ontstaan zijn door oneenigheden, die van de Hervormde zijde in de Luthersche gemeenten geslopen waren; het schijnt zeker, dat de Hervormde gemeente te Krabschitz op die wijze tot stand kwam. Als oorzaak dezer oneenigheden wordt bijzonder aangeduid Elsner, toenmalige leeraar der Boheemsche Hervormde gemeente te Berlijn. Bij de scheiding der Bohemen te Berlijn en Rixdorf, door bovengemelde commissie van Frederik den Grooten in 1714, waren er uit de Boheemsch-Moravische gemeente nog twee andere ontstaan, eene Luthersche en eene Hervormde, die nog tot op dezen huidigen dag, te Berlijn in de Bethlehemkerk hare godsdienst viert. Bij de Boheemsche Hervormde gemeente was nu, ten tijde van het Edict van Tolerantie van Joseph II deze Elsner leeraar; dat zijn invloed in Boheme groot was, blijkt hieruit, dat zijn kathechismus tot op heden nog onder de Hervormden in gebruik is.

Om nu tot de geschiedenis terug te keeren, hadden de Hervormde gemeenten wederom gebrek aan leeraars. Een professor aan het Hongaarsch Hervormde Seminarium te Presburg wekte de studenten op, om als zendelingen naar Boheme te trekken. In geestdrift vervoerd, boden er zich velen aan. De oude pastoor Sam Tardy, in Bôzin (Boschin), wiens vader onder deze studenten was, heeft mij dit verhaald. De

taal onkundig, want zij waren Madgijaren, leerden zij Boheemsch; een, onder anderen, begon reeds bij den koetsier, die hem op zijne bestemming bragt, en werkten onder armoede en bespottingen aan de gemeenten hun toevertrouwd. Eenige keerden terug; anderen echter volhardden en werden de redders hunner gemeenten, door welke zij ook gewillig aangenomen werden. Het Edikt van Joseph II, dat aan de toen verborgene gemeenten de vrijheid schonk, leidde hun nogtans menigvuldige beperkingen op; deze zijn eerst opgeheven geworden door het keizerlijk en koninklijk patent van 1 April 1861, hetwelk den Evangelischen Christenen in Oostenrijk wettiglijk volle vrijheid waarborgt, en te gelijker tijd eene nieuwe regeling van staatswege daarstelt, die echter nog tot vrijere ontwikkeling plaats laat.

Dit is een kort begrip der geschiedenis dezer gemeenten, voor dewelke ik gaarne de krachtige medewerking der Evangelische Christenen in Europa wenschte op te wekken, namelijk voor de Slowaksche en ook eenige Duitsche gemeenten, die na het Edikt van Tolerantie van Joseph II in 1781 te voorschijn kwamen, ofschoon zij toch vroeger bestonden. Zij, die de ingezamelde gelden besturen zullen, kunnen dan zien, of na het voorzien in de dringendste behoefte dezer gemeenten, het doelmatig is, nog andere Evangelische gemeenten in Boheme in geldelijke ondersteuningen te doen deelen. De bedoelde gemeenten bevinden zich in de superintendentie der Helvetische confessie, superintendent Matthias Kubesch, te Kschell, post-station Bömisch Brod, en de superintendentie der Augsburgsche confessie, superintendent Trocop Kristufeck, post-station Czaslaw.

De behoeften zijn de volgende:

1°. Verhooging van de traktementen der predikanten, die meestendeels zeer arm zijn. Eene gemeente van Soratouck, bij Tolitschka, ten zuid-oosten van Boheme, heeft tegenwoordig hoegenaamd geen leeraar, daar er geen genoegzaam traktement te bekomen is.

2°. Verhooging der traktementen der nog armere schoolmeesters, als ook middelen tot het stichten eener kweekschool voor onderwijzers.

3°. Oprigten van scholen, daar meer dan 12 gemeenten

geene scholen hebben, en genoodzaakt zijn de kinderen naar Roomsche scholen te zenden.

4°. Verhooging van het weduwenfonds; ik heb eene weduwe gekend, die uit dit geringe fonds slechts 40 gulden jaarlijks trok, zonder verder bemiddeld te zijn.

Een naauwkeuriger onderzoek zoude nog andere behoeften ontdekken, want een zeer achtingswaardige geestelijke verzekerde mij, dat armoede op de geheele Evangelische zaak in Boheme drukt. Het getal gemeenten, waarvan hier gesproken is, beloopt ongeveer 40 gemeenten der Hervormde en 18 der Augsburgsche confessie.

Als men nu bedenkt hoe in vroegere tijden het Woord Gods uit Boheme zich verspreidde onder de Slowakken, bijzonder in Moravië en Polen en Lithuanië; hoe het gebed is verhoord geworden van Amos Komenius, toen hij, in ballingschap verkeerende, op de grensgebergten van Boheme en Silezië nederknielende sprak: God onttrekke Zijnen zegen niet ten eenenmale aan de Moraven en Bohemers; hoe deze groote deugdminnende man, vervaardiger van den bekenden Orbispictus en laatste bisschop der oude broeders voor Boheme en Moravië na lange reizen in Holland rust vond, en van daar zoo veel werkte ten voordeele van zijn volk, dat verstrooid en verdrukt werd, totdat hij eindelijk in hoop op betere tijden vreedzaam in den Heer ontsliep: zoo zal men voorzeker niet te vergeefs in Nederland voor het werk Gods in Boheme aankloppen.

Mogten tot dit werk zulke overvloedige giften geschonken worden, als vroeger voor Moravië!

Neusaltz a/o,
31 December 1862.

J. E. KLEINSCHMIDT,
Predikant der Evang. Broedergem.

Het moedig optreden van Ds. Kleinschmidt ten behoeve van de Boheemsche Hervormde en Luthersche kerk, zoo geheel een glimmende vonk onder de asch, verheugt ons. — Iets nieuws onder de Roomschen daar te stellen is zwaar, maar waar het aloude opwaakt en slechts wacht op versterking, daar kunnen groote dingen geschieden. Het blijkt uit de reizen door Boheme van Ds. Kleinschmidt mij overgezon-

den, dat er overal een opwaken in dat land kenbaar is. — De druk der vroegere dwingelandij blijft nu nog slechts de druk der tegenwoordige armoede. Verwarmd zal het harte worden, wanneer de Boheemsche broeders zien zullen, dat de Protestanten hun lijden met weemoed hebben aanschouwd en zich verheugen, dat de morgen gekomen is van een beteren dag. Maar het blijft nog nacht.

Als de wachter op de bergen is broeder Kleinschmidt in het midden dezer broeders verschenen. Hij zag daar het opkomende licht en verheugde zich, hij wenscht ook ons deelgenooten zijner vreugde te maken. Eerlang zal hij zelf komen en menigeen zijner oude vrienden bezoeken. Zeg mij, waar zal de edele man geene gastvrije woning, waar geene hartelijke vrienden vinden, die naar zijne roepstem hooren zullen?

O. G. Heldring.

ZEGEN VAN HET WOORD GODS OVER EEN JODEN- EN EEN CHRISTENHART.

(*Uit het Hoogduitsch*).

Onder dezen titel verhaalt de waarde predikant Seijbold, een warme Jodenvriend, die thans in de nabijheid van Evansville in Noord-Amerika staat, de navolgende, diep ingrijpende geschiedenis:

Ik leid u in een huisje in het zuidelijke gedeelte van Duitschland. Het is wonder schoon gelegen op eenen heuvel, omgeven van grasrijke weiden. Alles rondom dat huisje is schoon en liefelijk; maar ach! daar binnen, daar is het zoo droevig en duister; want daar wonen zonde en zorg, honger en kommer, gramschap en nood! Eene weduwe met drie nog jonge kinderen woont daarin. Haar man is voor eenige weken gestorven. En nu doen zich vele menschen op, om de vrouw tot betaling van de schulden van haren thans overleden man aan te manen; schulden die de ongelukkige weduwe ten eenenmale onbekend waren. En toen zij ontwaarde, dat die schulden haar klein vermogen verre overtroffen, toen verloor zij allen moed. Handenwringend stond zij daar te jammeren, en wenschte zich en hare kinderen luide dood. Vrouw Linner, zoo heette de weduwe, was wel is waar, eene gedoopte Christin en was reeds van kindsbeen af in de Heilige Schrift opgevoed; maar zij kende toch nog niet dien grooten Vriend en Helper, die alle vermoeiden en beladenen tot zich roept en hun ruste belooft.

De kinderen waren naar bed gebragt. — Stom van smart zat de moeder aan de tafel en zag naar buiten, waar de donkere nacht reeds zijn sluijer had uitgespreid; het was

daar buiten even zoo donker als in hare arme ziel. En ach! tranen had zij niet. Zij twistte met haren God, met haren man, met hare verharde schuldeischers, ja met de geheele wereld, en omdat haar hart omgeven was van een ijskorst van boosheid, zoo was het ook niet mogelijk, dat een woord van troost van het Woord van God hare troostelooze ziel konde treffen. Daar hoort zij voetstappen; en de gedachte: „zoude daar wederom iemand zijn, die komt om te eischen van mij, van mij, die de armste onder de zon ben," wekt haar uit hare mijmeringen. Het was echter anders. — De binnentredende was haar buurman, een oude Israëliet, met name Izaäk. „Wat is het vrouw Linner? waarom zoo treurig? ik hoorde uw gejammer en uw klagen! wees bedaard en troost u! gaarne wil ik u helpen als gij zulks namelijk begeert. — Verpand mij uw huisraad tot op betere dagen en betaal dan den lastigsten uwer schuldeischers de schulden. Hoe denkt vrouw Linner hierover?" Maar de bedroefde weduwe konde niet spreken! Kommer en verdriet knaagden aan hare ziele. Eindelijk stemde zij toe, omdat zij geen anderen raad wist. Immers een hart, dat geen Heiland bezit noch een verzoenden Vader in den hemel, zulk een hart is en blijft in zulke omstandigheden radeloos en troosteloos. Reeds denzelfden avond bragt de oude Izaäk het huisraad naar zijne woning; want de vrouw wilde liever, dat zulks in den donker gebeurde; omdat zij meende die schande anders niet te zullen overleven.

„Hebt gij nu niets meer van waarde, buurvrouw?" vroeg Izaäk, nadat hij bijna al de tafels, stoelen, kasten en keukengereedschappen had weggebragt. De weduwe zuchtte en doorzag met verdubbelde smart haar ledig geworden huisje. Ach! toen dacht zij er aan, hoe zij als eene jonge, trotsche bruid aan den morgen van haren trouwdag, de rijke ouderlijke woning had verlaten, om voortaan aan de zijde van haren statigen en gegoeden bruidegom te zitten — en ach! thans was hij — in het graf en zij — in ellende! Daar valt het weenende oog op haren bijbel, die sedert den trouwdag op de plank lag boven de kamerdeur. Die bijbel is een geschenk van hare vrome, zalige peettante, en nog geheel nieuw; want hij was nog nimmer gebruikt.

Spoedig neemt vrouw Linner het boek, reikt het den Israëliet over en zegt: „Neem dat ook mede Izaäk, het is mij tot niets nut; misschien heeft het goud voor u eenige waarde." Izaäk nam het heilige boek onder den arm, en op dat echt Joodsche gezigt was gemengde spot en weemoed te lezen. Zwijgend betaalde hij het blanke zilvergeld, wenschte haar „goeden nacht" en ging zwijgend huiswaarts. — Maar de weduwe bleef als vastgenageld op de plaats staan, waar zij den Jood haren bijbel had overgegeven; zij dacht na over de wonderlijke trekken in het gezigt, waarmede hij dat boek had aangenomen. Even als de vrouw van Loth stond zij daar, en dacht — en dacht, ... maar plotseling werd het haar duidelijk en barstte zij in een ontzettend gejammer uit.

„Wee u! wat hebt gij gedaan?" zoo riep eene stem in het binnenste harer ziele, „gij hebt uw peetgeschenk, uwe hoogtijdsgave, uw heiligdom weggegeven; en uw geloof verkocht! — verkocht en aan een Jood; wat zal hij daarmeê uitvoeren? Zal hij den bijbel verder verkoopen? Is dat niet een Judasstreek? Is dat niet paarlen voor de zwijnen werpen?" „Maar wat heeft mij dan die bijbel geholpen?" sprak zij dan weder tot dien inwendigen aanklager. „Niets — niet het minste; hij kan nog niet eens mijne schulden betalen." — Maar weder verhief zich de vorige stem: „Dat hij u niets geholpen heeft, is uwe eigene schuld; waarom hebt gij hem nimmer gebruikt? O hadt gij zulks gedaan, het zoude heden zoo geheel anders, zooveel heerlijker met u gesteld wezen!"

Een gevoel van diepe schuld, van schreeuwend weê, zoo als zij dat nimmer had ondervonden, tastte haar aan, en drong al dieper en dieper in hare bekommerde ziel. Daar staat zij als vastgenageld bij de tafel, nevens het geld, en het is haar alsof de grond onder hare voeten wegzinkt. Eindelijk komt zij tot bezinning. Zij werpt een blik op de kinderen, die daar zacht, en zonder zorgen slapen. Het wordt haar te bang; zij gaat naar buiten; sluit de deur, en eilt den heuvel af. Zij wil tot Izaäk gaan, om haren bijbel terug te eischen.

Ademloos komt zij aan zijne woning, onder aan den voet des heuvels. Het is Vrijdag avond, en de Sabbat reeds begonnen. De zevenarmige lamp werpt hare heldere lichtstralen ver over den weg; vrouw Linner begint zich eenig-

zins te schamen. — Zij aarzelt om binnen te treden, gaat op een steen onder het venster staan en ziet zoo in de kamer. Maar wat moest zij daar zien? Daar zitten vier mannen om de tafel onder de lamp, en hooren met zigtbare belangstelling en verbazing naar Izaäk, die hen voorleest uit het Nieuwe Verbond, uit den bijbel van vrouw Linner!

Zij wilden zich eens vrolijk maken met dat fabelboek, daarom had Izaäk zijne vrienden uitgenoodigd! Zij waren begonnen met de geboorte van Jezus; de spot over het geslachtsregister was nog in hunne oogen te lezen. Grooter was echter hun hoon over de profetie, dat de Zone Gods in een koestal zoude geboren worden en in eene kribbe zoude liggen. Maar hoe verder zij de geschiedenis lazen, hoe ernstiger de vier mannen werden. Spoedig hield hun lagchen en spotten op; zij lazen het Evangelie al verder en verder, en een heilige eerbied en levendige begeerte, om altijd meer te hooren, maakte zich van hunne zielen meester. Menigmaal zweeg Izaäk. Het was alsof de levende kracht van het Woord Gods hem overweldigde. Hij kon zich niet losrukken van de woorden: „De steen, dien de bouwlieden verworpen hebben, is tot een hoofd des hoeks geworden. Wie op dezen steen valt, die zal verpletterd worden, en op wien hij valt dien zal hij vermorzelen.” — Het was hem wonderbaar te moede, toen hij uit den mond des Nazareners de woorden hoorde: „Voorwaar, voorwaar! ik zeg u, dit geslacht zal niet voorbijgaan, totdat dit alles zal geschied zijn. Hemel en aarde zullen voorbijgaan maar Mijne woorden zullen geenszins voorbijgaan.” — Toen zij aan den strijd in Gethsemané kwamen, en als zij daar lazen, hoe het stille Lam Gods onder den zwaren last van smarten en aanvechting op den grond lag, met het aangezigt in het stof juist zoo als Jesaja het beschrijft: „als een Lam werd Hij ter slagting geleid, als een schaap, dat stom is voor het aangezigt zijner scheerders alzoo deed hij zijnen mond niet open,” — „hoe dit Lam in het gebed strijdt en smeekt, zoodat het bloed uit de aderen dringt en op de aarde nedervalt” — toen konde Izaäk niet verder lezen. De stemme des profeten klonk in zijn hart: „Voorwaar! om onze misdaden is Hij gewond en om onzer zonden wille verslagen;

de straf ligt op Hem, opdat wij vrede zouden hebben." — Izaäk is bedroefd; zijne oogen kunnen bijkans zijne tranen niet weerhouden; naauwelijks kan hij zijn gemoed bedwingen. Hij sluit het boek toe.

De mannen staan op. Het is middernacht; zij gaan huiswaarts. En vrouw Linner? Zij was reeds lang naar huis teruggekeerd. Naauwelijks had zij haren bijbel gezien, rondom welken de Israëlieten zich verzameld hadden, of de ijskorst, die om hare ziel lag, was verbroken. Een oogenblik hoorde zij mede en zag door het venster, hoe die vreemden zich laafden aan dat heiligdom, dat zij verworpen had, en toen konde zij niet meer. Zij barstte in tranen los en ijlde huiswaarts. Daar viel zij neder. — Het was haar, alsof haar hart moest breken van smart en rouwe! Haar geweten klaagde haar aan, verdoemde haar, en sprak het schuldig over haar uit! „Gij zijt een kind der helle, zoo klonk het daar binnen in hare ziele. Angst en droefheid deden haar krommen als een worm in het stof voor het aangezigt des Heeren, die met een vlammenden blik haar geheele leven met al hare handelingen doorzien had.

Vrouw Linner lag op haar aangezigt totdat de dag aanbrak. Hare ziel was verslagen; er woedde een vreeselijke storm in haar binnenste. Eindelijk schemerde het in haar hart. Zij vatte moed; zij waagde het en kroop met hare centenaars zwaren last en gewetensangst naar Golgotha! Daar trof haar de genadeblik van haren Heer, die ook hare straf droeg; daar weerklonk in hare gewonde ziel zijne stem: „Mij hebt gij door uwe zonden bedroefd, en door uwe misdaden smarten veroorzaakt. Maar Ik, Ik delg uwe overtredingen uit, om Mijnentwille en gedenk uwer zonden niet, wend u tot Mij en Ik zal u verlossen." Als balsem uit Gilead vielen deze woorden in hare wonden en genas ze allen. Toen de zon opging kon zij met Jakob roemen: „Ik heb den Heer van aangezigt tot aangezigt gezien en mijne ziel is genezen.

De kinderen sliepen nog. Nog eens verliet de weduwe hare hut. Zij ging weder naar Izaäk om haren bijbel te halen, en het zoude haar gelukken. Toen zij binnen kwam, vond zij den Israëliet nog altijd op dezelfde plaats zitten, waar zij hem den verloopen nacht gezien had, met den bij-

bel voor zich, beide handen voor de oogen en bitterlijk weenende. Toen omstreeks middernacht zijne vrienden hem verlaten hadden, kon hij niet van dat heilige boek scheiden. — Hij had zich weder neêrgezet en ijverig was hij voortgegaan. En als hij las, hoe dat stille Lam onschuldig en geduldig spot en smaad verdroeg van den hoogepriester, hoe het naar buiten geleid werd, beladen met den last des kruises, met de zonden Israëls en der geheele wereld; hoe vervolgens Jezus van Nazareth, de Koning der Joden, op Golgotha gekruisigd werd, en hoe Hij onder smaad en brandende smarten bad: „Vader, vergeef het hun, want zij weten niet, wat zij doen," toen was het den zone Abrahams, als vielen er schellen van van voor zijne oogen; hij sloeg op zijnen borst, verscheurde zijn kleed, verhief zijne stemme en weende en klaagde over Hem, die zijne vaders doorstoken hadden; dien hij zelf zijn geheele leven door miskend en verworpen had, zoo als men weeklaagt over den dood van een eenigen zoon, van een eerstgeboren kind.

„O, Gij Jezus van Nazareth!" zoo riep hij uit, „Gij zijt, zoo waarachtig God leeft, onze Messias, Gij zijt waarlijk het heil der zondaren, de Zoon des menschen. En de Geest des Heeren neigde zich tot hem, en even als Jozef herkende hij ook zijnen broeder, en hij weende lang aan zijnen hals en kuste hem. Hij had hem zijn leven, ja alles willen schenken, zoo zalig gevoelde hij zich in zijne omarming. Slechts over eene zaak had hij veel leed, en dat was namelijk, dat hij zijnen Messias zoo laat had gevonden; dat hem eerst nu de oogen waren opengegaan; dat hij Hem zoolang miskend, gesmaad en beleedigd had!

Zoo trof hem vrouw Linner aan, die weduwe, die ook barmhartigheid geschied was. Toen zij Izaäk in zulk eene spanning vond en met tranen in de oogen, bleef zij getroffen aan de deur staan. Maar zoodra hij haar zag sprong hij op, vat hare hand en zeide: „O vrouw Linner! ik moet u mijn leven lang danken! In uw boek heb ik een' schat gevonden, schooner dan goud; ik heb mijnen Messias gevonden, den Vertrooster van Israël. Mijn oog weent vreugdetranen; mijn hart is zalig; mijne tong vol van roem, de God Jakobs heeft groote dingen aan mij gedaan! — Meer

konde hij niet zeggen; zijne stem werd verstikt door de tranen. — Toen echter de weduwe bemerkte hoe onbeschrijfelijk genadig de Heer in zegen veranderd had, wat zij uit ongeregtigheid en ontrouw gedaan had, klopte op nieuw haar hart van schaamte en weemoed! Immers zij had even als de Israëliet, Jezus tot hiertoe ook niet gekend en bemind, ofschoon zij sedert haren doop zijn eigendom was. Zij moest zich nederzetten. Beiden weenden. Het was een genade- en vreugdedag in den hemel en op aarde.

„Ach, Izaäk," zeide eindelijk de weduwe, ik heb groote, groote ongeregtigheid gedaan, toen ik mijn beste goed, mijnen bijbel verkocht, toen ik mijnen Heiland jaren lang vergat, maar ik hoop, dat Hij mij vergeven heeft. — En uwe ziel heeft Hij gered door mijne zonde. Voorwaar Hij is een verborgen God, maar onze getrouwe Heiland. „Geloofd zij Hij." En nu begon er een gesprek tusschen deze beide zoo even uit de duisternis tot het licht gebragte zielen; een gesprek waarin de engelen in den hemel een welbehagen hadden. — Ach hoe zullen zij dat Lam daar geprezen hebben, en de belofte afgelegd, om dat Lam na te volgen waarheen het gaat; hoe zullen zij met geloovig toevoorzigt zich de heilbeloften toegeëigend hebben en het woord van de vrije genade Gods in Christus in ootmoed hebben aangenomen! Ja! daar stond immers geschreven: „Is niet Ephraïm mijnen dierbaren zoon en mijn troetelkind? Want Ik gedenk er nog aan, wat Ik hem beloofd heb, daarom breekt Mijn hart over hem, zoodat ik mij zijner erbarmen moet; spreekt de Heer." „Ik wil de vermoeiden verkwikken en de bekommerde zielen verzadigen." Dat waren regte woorden van vertroosting en verkwikking voor den ouden Israëliet. Hij hief de handen opwaarts en sprak: „Ik zal U hartelijk liefhebben Heer, mijne sterkte, Heer, mijne steenrots en mijn burg, mijn God op welken ik betrouw."

Vrouw Linner bekwam haren bijbel weder, en met den bijbel keerde ook nieuwe zegen in haar huis terug. De trouwe Helper en Heiland in wiens hand zij van nu aan zich zelve en alles overgaf, zorgde dagelijks voor haar en hare kinderen. — Zij was wel is waar arm, maar in haren Heiland was zij rijk, gelukkig en tevreden. Onder bidden en

smeeken arbeidde zij, en 's Heeren zegen hielp haar zoo, dat zij langzamerhand hare schulden betalen kon; zij leidde een stil, godzalig leven, hare kinderen opvoedende in de tucht en vermaning des Heeren.

En Izaäk? Deze schafte zich dadelijk eenen anderen bijbel aan, en las ijverig dag en nacht in het Oude en Nieuwe Testament, met zijne familie en vrienden, en hetgeen hij uit dien schat putte, was hem kostelijker dan goud; het was hem zoeter dan honig. Het volgende Pinksterfeest na de predikatie werd Izaäk met zijne huisgenooten gedoopt. Daar legde hij uit den grond zijns harten eene voortreffelijke belijdenis af ten aanhoore van vele getuigen, die mede baden en mede weenden. Hij beleed dat Jezus van Nazareth, de waarachtige Zoon van God, zijn Messias, zijn Heiland, zijne Geregtigheid en Sterkte zoude zijn en blijven, zijn eenige troost in leven en sterven. En toen de geestelijke de handen op het grijze hoofd nederleide en een lichtstraal van onuitsprekelijke hemelvreugde over Izaäks aangezigt lichtte, toen heeft menig hart met hem gejuicht en gebeden: „Heer, laat nu Uw dienstknecht gaan in vrede, want zijne oogen hebben Uwe zaligheid gezien.

VOORWOORD.

Menig woord is reeds gesproken over en ten behoeve van de Evangelisatie op Java en in Ned. Indië in het algemeen. Van meer dan eene zijde is die reeds beschouwd, en meermalen ook werd een of ander gebrek of hinderpaal aangewezen, dat nog haar' gang belemmert. Doch uit den aard der zaak ontbreekt nog veel aan vele dier woorden, dat toch noodzakelijk diende gezegd te worden. Bij den eene is dit misschien door mindere bekendheid en ervaring in die zaak, en vooral ten opzigte van den aard dier belemmeringen, — bij den andere welligt door onwillekeurige of gedwongene eenzijdigheid ten gevolge van gebondenheid aan instructiën of andere bepalingen.

Bij elke belangrijke kwaal is het ter genezing onmisbaar, dat men de grondoorzaak opspore en de middelen, welke die kunnen wegnemen. Lapzalven en verzachtingen alléén doen niets dan kwaad. De Evangelische zending op Java lijdt aan eene gewigtige kwaal. Wordt ook het Evangelie nog hier en daar door Javanen aangenomen; zijn er in deze vijftien jaren enkele duizenden tot de gemeente gebragt; is er ook waar geloof onder de Javaansche Christenen te vinden en te bekennen; wordt er ook met ijver aan hunne opleiding en de uitbreiding der gemeente gearbeid, — de vooruitgang, meer nog die in werkzaam geestelijk leven dan die in getal, is op verre na niet zoo als de vriend van Gods Rijk wel zou wenschen. Ik geloof niet dat één der zendelingen op Java mij hierin zal tegenspreken. Bij den Javaanschen Christen blijft nog altijd een slaperige, werkelooze geest, laat mij liever zeggen: eene onderdruktheid en verlammend gevan-

gen zijn in banden, die zoowel de uitbreiding der gemeente naar buiten als hare inwendige ontwikkeling en toeneming in kennis en heiligmaking bijzonder in den weg staan. Vooral in het midden van Java schijnt de voortplanting tot nieuwe plaatsen maar niet dan *zeer* langzaam te kunnen gaan. Of de oorzaak hiervan ook in den aard van het volk zelf, of in de wijze van werken der zendelingen te zoeken zij, zal ik hier niet breedvoerig ontwikkelen. Alleen zou ik hier even kunnen aanstippen, de noodzakelijkheid van grondig en wetenschappelijk opgeleide, verstandelijk goed ontwikkelde, bekwame en in waarheid bekeerde Javaansche helpers, evangelisten en schoolonderwijzers, alsmede die van goede, eenvoudige en hoogere, stichtelijke, wetenschappelijke (naar hunne vatbaarheid) en andere onderhoudende en nuttige leesstof, vooral onderwijsboeken: van het begin af is dáár veel te weinig voor gezorgd, en zoo ook al met prijselijken ijver voor het eerste, — de noodigste middelen ontbraken en ontbreken nog, om wat degelijks tot stand te brengen. De Javaansche Christenen moeten allengs tot zelfstandigheid in hun aanhangen van den Heiland opgevoerd worden. Behalve deze enkele opmerking wil ik in dit opstel liever dieper gaan tot eene der eerste oorzaken van het bovengenoemde gebrek: den staatkundigen en maatschappelijken toestand, waarin het volk verkeert, en wat daarop nadeeligen invloed uitoefent; en ook dit maar in zoover het meer dadelijk de godsdienstige opwekking en ontwikkeling terughoudt of bemoeijelijkt. Bepaaldelijk wil ik dit beschouwen in verband met de verpligting van Nederland en zijne Regering ten opzigte van deze nog onmondige volken, aan onze voogdijschap toevertrouwd, en de gevolgen voor ons Vaderland van het niet vervullen daarvan. Met dien verstande geef ik ook wenken omtrent hetgeen voor de zoogenaamde Inlandskinderen moet gedaan worden, dewijl het bestaan en leven van dezen van gewigtigen invloed is op de denkwijze van den Inlander over onze natie en onze godsdienst.

Bij het zwijgen van velen en het gebrekkig spreken van anderen, op een punt dat zoo noodzakelijk in het regte licht gesteld en met klem behandeld moet worden, was het mij al sedert lang eene dringende behoefte des harten en eene gewetenszaak, mijne zwakke stem daarover te laten hooren, en alzoo een klein steentje aan te brengen voor het dierbare gebouw der vrije evangelisatie op Java. Meer dan één opstel, behalve het tegenwoordige, stond dan ook reeds op het papier; maar het was een teeder punt ter behandeling. Om onderscheidene redenen moest ik ze weder wegleggen. Ik moest ook den schijn van partijdigheid en van weêrwraak vermijden, vooral bij hetgeen ten opzigte van mij en de zending in Japara in 1859 gebeurd is, en aan de andere zijde aantoonen, welke de voornaamste redenen zijn waarom ik, ook bij de halve, en altijd nog zonder bewijs of grond mij beschuldigende, tegemoettreding van het Gouvernement, geene vrijheid gevoel om eene toelating tot het verrigten van mijn dienstwerk aan de Regering te verzoeken, evenmin als de Apostelen onzes Heeren zich stoorden aan verboden en bedreigingen van Joodsche of Romeinsche Overheid. Der Regering het regt toekennen, om te vorderen dat de dienaren van Christus Evangelie eene toelating *vragen* om hun dienstwerk te mogen verrigten, is toestemmen, dat zij ook het regt heeft *die toelating hun te weigeren*. En bij alle bereidwilligheid om haar te gehoorzamen in alle bevelen en wetten omtrent stoffelijke en aardsche zaken, is mijne volle en vaste overtuiging, dat wij haar geene magt *mogen* toekennen in en over geestelijke en hemelsche, en dat wij, — bovenal bij zulk een stellig en algemeen bevel onzes Heeren, den Heer der gansche aarde, — *Hem* MEER *moeten gehoorzamen dan de menschen*. Waar de wet mij vergunt te wonen of te komen als particulier, daar heb ik ook, *voor de wet en voor het geweten*, het regt om mijn' medemenschen al datgene mede te deelen wat Christus mij schenkt voor hun eeuwig heil. Dat regt *mag* ik niet uit mijne handen geven. Dit is

bij mij — de Regering en iedereen moge het weten! — geene hoofdigheid of doordrijven: het is mijne heilige overtuiging, en ik meen, Evangelische waarheid. Dwaal ik daarin, dat men mij UIT GODS WOORD den regten weg wijze! — Neemt de Regering het aan, wanneer wij om die toelating verzoeken *in Christus Naam*, als om iets *waarop we van Hem regt hebben*, en dat ons dus niet geweigerd kan worden, tenzij dan om *wettige* redenen, *in onze eigene persoonlijkheid en antecedenten liggende*, welnu, dan ben ik ten volle bereid mij te buigen, en alzóó het verlangde verzoek te doen. Ook wanneer de Regering, op *enkele kennisgave* van onze zijde omtrent ons voornemen en den te kiezen werkkring, ons ongevraagd eene toelating wil uitreiken, ten einde aan de wet te voldoen, ook al is het onder voorwaarde van naauwkeurige verslagen en opgaven in te dienen óver alles, waarover zij *toezigt* wil houden of laten houden, dat zal ik met erkentelijkheid aannemen; maar *ik* kan en mag de verbreiding van het eenig, zielenreddend Evangelie Gods door woord en geschrift te eeniger plaatse, niet afhankelijk stellen van het al of niet verkrijgen van zulk eene toelating.

Overigens, ik meen niet dat het mij gelukt is, zelfs maar op verre na, in dezen mijn' geringen arbeid alle gebreken te vermijden, die het werk mijner voorgangers op dit punt aankleven. Ik geef mijn geschrijf voor hetgeen het is, en hoop gedaan te hebben wat in mijn vermogen was. Gods genadigen zegen smeek ik er over af, eerstens dien, dat anderen die meer bekwaam zijn dan ik, er zich door opgewekt mogen gevoelen een beter woord over deze zoo gewigtige zaak in het openbaar te brengen, en vervolgens dat door hun en mijn woord de oogen van velen in Regering en Natie mogen opengaan tot heil van Nederland en zijne Koloniën.

Dat geve God!

Japara, 7 Dec. 1861.

P. JANSZ,
Evangelie-Zendeling.

DE KOLONIËN NEDERLAND TEN VLOEK OF TEN ZEGEN?

EENE STEM UIT JAVA.

Moeten de koloniën Nederland ten vloek of ten zegen zijn? — Die vraag is niet moeijelijk te beantwoorden, namelijk: wat verlangt Nederland er van te genieten? Wie verlangt niet voor zich zegen, geluk en voorspoed! En hoezeer is Nederland bezorgd en werkzaam, om dat voor een goed deel uit zijne koloniën te erlangen, wakende en wroetende om het batig saldo: want „geld is immers zegen!" Maar wat *zijn* de koloniën werkelijk, en wat zullen ze worden voor ons geliefd vaderland?

Het zijn niet alleen de vromen, — ook velen die maar de aardsche dingen bedenken, en daaronder ook ambtenaren van het Indische Gouvernement, — die rondweg betuigen, dat Nederland met de wijze waarop het zijne koloniën heeft verkregen en zich behouden, waarlijk niet veel zegen verdiend heeft. Zoo blijkt dan genoegzaam, dat ik vrij ben van partijdigheid, wanneer ook ik zulks beweer, en er nog bijvoeg, dat zeker Nederland, door de genadige bewaring Gods, zich minder aan zijne koloniën bezondigd heeft, dan welligt menige andere staat. Maar o! Nederland taste in zijn boezem, en zij opregt voor zijnen God, die het onregt onderzoekt,

en den vreemdeling beschermt! Het schijnt, helaas! dat men bij die erkenning, ten einde eene verantwoording bij den Albestuurder te ontwijken, nu maar voor goed afziet van zegen van God te verwachten, en zich dien maar op eigen wegen zoekt te verschaffen. Maar zal de heilige God het daarbij laten berusten? En wat zal dat voor zegen zijn? Wat gebeurd is, kan geen mensch ongedaan maken; maar hebben wij dan te vergeefs het voorbeeld van den overste der tollenaren te Jericho? Ach, mogt Nederland ook eens een Zacheus besluit opvatten en ten uitvoer brengen!

„Onregtvaardig goed gedijt niet," is eene spreuk, die, vroeger zoo algemeen, thans niet meer zooveel schijnt gebruikt te worden, ten minste hier in Indië niet, maar waarvan niemand toch zal durven beweren, dat ze niet de zuivere waarheid is, en de uitdrukking der werkelijkheid. Heeft Nederland in de laatste eeuw wezenlijk zijne koloniën tot zijn geluk mogen zien gedijen? Dat men dit toch eens wel naga, en vrage: WAT hebben de koloniën Nederland in dien tijd aangebragt? Is het waar, dat Nederland *door zijne koloniën* tot meerdere en blijvende welvaart, tot een gevestigd geluk gekomen is of staat te komen? Verbazende sommen gelds heeft Nederland reeds van zijne koloniën genoten en trekt het er nog jaar aan jaar van. Maar is alzoo het volk gelukkiger geworden? Wilt ge het weten, bezoek dan de achterbuurten en sloppen der groote steden, onderzoek naar den oorsprong van zoo vele „toevlugtsoorden," lees de wetten op de armoede en de bedelarij, — en zie of er MINDER ellende geleden wordt, of er MINDER holen des verderfs zijn dan toen wij onze koloniën kregen. Ga dan met den nijveren middelstand om, en vraag of daar MINDER en MET MINDER REGT geklaagd en gezucht wordt, dan toen de schatten uit Java begonnen te vloeijen. Begeef u dan onder de grooten en rijken, werkenden en rustenden, ook bij hen die hunne schatten *uit Indië* hebben getrokken of medegebragt, en zie of daar MEER tevredenheid, MEER geluk heerscht dan

tijdens de Nederlanders het eerst op Java voet aan wal zetten. Neem dan plaats onder het gehoor in 's Lands vergaderzaal, en verneem daar of men al *genoeg* uit de koloniën trekt, of men het al eens is of inderdaad zoekt te worden over de wijze van beheer en gebruik van het batig saldo, — kortom of de goederen en schatten, die van hier aanhoudend Nederlands markt en schatkist zoo mild voorzien, dáár, bij de kern des volks, tevredenheid en geluk aanbrengen, de eendragt en liefde vestigen, en bovenal hen zoo tot dankbaarheid stemmen, dat de vergadering zich voor den troon des Hemelvaders nederbuigt, om Hem de hulde te bieden voor zijne overvloeijende en verbeurde weldaden, over welker aanwending men zal gaan beraadslagen. Nog meer, doorreis dan de koloniën zelf, en zie of dáár Gods zegen op ons bestuur en verblijf rust, — of er geene ellende door gebrek geleden wordt door Nederlanders voor het aanzien der Javanen, — of beschaving en welvaart verspreid is over de Nederlandsche afstammelingen, — of deugd en reinheid van zeden en trouw daar heerschende zijn onder Nederlanders, — of de door velen verzamelde schatten gemoedsrust en huisselijk geluk nevens zich aanschouwen, en het oog dankbaar doen opzien tot Hem, van wien alle goede gaven afdalen, en het hart met blijdschap zijne geboden doen liefhebben en gehoorzamen, en ze stemmen tot zachtmoedigheid en wezenlijk heil bedoelende weldadigheid, — of de inlanders, of onze eigen onderhoorigen ons vertrouwen en liefhebben, ons als „hunne weldoeners" erkennen, zich in eenig wezenlijk opzigt door ons „tot hun geluk laten leiden," — of onze wapenen hier gezegend zijn, — en zoo gij misschien omtrent dit laatste punt nog niet beslissen kunt, vraag dan waarom wel, eer de Javasche oorlog *vijf jaren* heeft moeten duren, waarom, de eerste Bonische expeditie zoo ongelukkig afliep, waarom de krijg op Borneo, nu reeds in het derde jaar, nog weinig of geene wezenlijke vorderingen heeft gemaakt, en integendeel zooveel smartelijke en vernederende verliezen voor Nederland

heeft moeten aanschouwen, — vraag dan ook of de door eindelijke overwinning onderworpen vorsten daarmede ook werkelijk tot onze vrienden zijn gemaakt, of ons werkelijk het regt toekennen over hen te heerschen of hun wetten voor te schrijven, of ook maar het zich rustig en tevreden laten welgevallen, — of zelfs de van Regeringswege in de Gouvernementslanden *aangestelde* inlandsche hoofden over het algemeen het wel met de Regering en de Nederlanders meenen. Schrijft men veel van dat alles toe aan verkeerde maatregelen en te weinig magtsontwikkeling, ik verzet er mij niet tegen, maar vraag: die vele gebreken en verkeerde maatregelen, zijn ze dan blijken dat ons bestuur hier gezegend is, of bewijzen ze het tegendeel? Want waarlijk, niet alleen Gods Woord, ook de geschiedenis is daar om overvloedig te betoogen, dat „een koning niet behouden wordt door een groot heir," noch door de geoefendheid zijner krijgers, maar dat „de overwinning is des Heeren," en dat Hij die schenkt aan wien Hij wil, hetzij om eigen regtvaardige zaak, hetzij om andere afwijkers te tuchtigen.

Doch laat ons naauwer en dieper onderzoeken. Waar is in Indië de gehechtheid, de broederlijke, hartelijke, vreedzame aaneensluiting van de Nederlanders aan elkander, zoo verre van vaderland en vrienden, te midden van vreemde volken? Is het niet schrikbarend, de algemeenheid van het eigenbelang en de zorg voor eigen grootheid, die van een scheiden wie door gemeen belang en verwantschap verbonden moesten zijn? Waar is de zorg voor den Nederlandschen naam, om dien in achting te bewaren voor den inlander, anders dan door ijdel vertoon en vaak voor dezen zeer drukkende plegtigheden en omslag? Waar is de oud-Nederlandsche eerbied voor de godsdienst en voor Gods heilig Woord? Ziet men niet overal allerlei zedeloosheid, hoererij, overspel, verlating van de (niet erkende) huisvrouw der jeugd, om een „eerlijk" (!) huwelijk met eene andere aan te gaan; bij velen verlating van eigen kinderen, bij inland-

schen verwekt, die dan als Heidenen in de kampoengs opgroeijen, — en dat alles zonder schaamte en bij „algemeen geachte" personen? Heerscht niet onder de Nederlanders, oorspronkelijke en van gemengd bloed, in Indië algemeen, aan de eene zijde de grofste onkunde aangaande den Bijbel en den weg der zaligheid, gepaard met een erbarmelijk bijgeloof en eene menigte van Heidensche gewoonten en gebruiken, en aan de andere zijde het zinnelijkste ongeloof, de gruwelijkste spotternij en de hardnekkigste onverschilligheid omtrent Gods Woord, of de ingekankerdste vijandschap tegen de zuivere en hartontdekkende waarheid? Want wil men het verdraagzaamheid noemen, wat men in Indië koestert jegens andersdenkenden, dan is het de verdraagzaamheid van het graf; en die heeft men er voor allerlei godsdienstige meeningen, behalve alleen voor het zuivere en onvervalschte Woord Gods en de getrouwe betrachting er van. — Zijn het niet zelfs rangbekleedende ambtenaren, dus lieden uit de beschaafde klasse, die betuigen: „Ja, in Holland leefden we godsdienstiger," maar die, alsof de godsdienst hier ook niet noodig ware, op hun ouden, ongodsdienstigen weg blijven voortgaan? Zijn het niet „welopgevoede" personen, en niet enkelen, maar zeer velen, die, van jongs af, in Nederland zelfs, in het Evangelie onderwezen, hier rondweg verklaren dat het Christendom niets beter is dan het Islamisme, ja zelfs dat het laatste in vele opzigten er boven te verheffen is, wanneer men namelijk aan die „kleingeestige zoogenaamde" hoofdpunten van het Evangelie wil vasthouden? Zijn het niet ook dezulken, — en is hunne taal hier niet bijna mode geworden? — die het Evangelie met zijne wonderen en verzoeningsleer voor eene dwaasheid, en den Christus, Gods Zoon, voor eene verdichting uitkrijten?

Hier is het vooral de regte plaats om te vragen: wat ontvangt Nederland voortdurend uit Indië? Hoe ontzettend veel zedebederf en ongeloof, hier zoo algemeen, en zoo ligt geacht, moet zich met de uit Indië huiswaarts keerenden

telkens meer in het vaderland ophoopen! Maar ook heeft niet wie men den voorlooper en wegbereider noemen kan *) van den godslasterlijken „Dageraad," (ja uit den nacht geboren om tot eeuwigen nacht gedoemd te zijn)! zijn gif, gelijk de wesp, uit de bloemen *van Java* gezogen, te midden van Gods heerlijke schepping op dat eiland, waarmede God Nederland zegenen wilde, maar waar Nederland elken zegen in vloek verkeert, en der weldadigheid Gods schier niets dan ondank en laster vergeldt! Gaat niet zijn opvolger met gestolen en leugenachtigen naam, en onder eene schoone gedaante gelijk de slang, maar met verraderlijker en doodelijker giftand voorzien, zijne kronkelgangen ook door geheel Nederland, verleidende en wordende verleid, echter met dat alles slechts vervullende de stemmen der profeten, in dat zelfde Evangelie vermeld, dat hij voor leugen uitmaakt, waar zij (de Profeten) zeggen, dat het alzóó geschieden moet, zoodat daarin juist voor iederen opregte van zin te meer nog de waarachtigheid des Evangelies bevestigd wordt. Nederland! wees op uwe hoede! tegelijk met de schatten, die op onderscheidene wijzen van Indië u toevloeijen, waait een doodelijke pestwalm van daar tot u over: het erbarmelijke ongeloof en de verleidelijke leugenleer van zoo velen uwer kinderen, die, uw weinigje godsdienst, dat ge hun medegegeven hebt, in de wulpsche atmosfeer der keerkringslanden gansch verloren hebbende, grijs geworden in brooddronkenheid of duivelsche wijsheid, tot u wederkeeren, om ook uwe overige kinderen ten verderve te leiden! Een land zonder godsdienst, is het niet eene massa vleesch zonder zout, aan het afschuwelijk verderf overgegeven? God zij geloofd, die thans genadiglijk weder aanvangt, de Indische maatschappij van zout te voorzien, om nog zooveel te behouden als mogelijk is; o, dat ze dat zout niet van zich were, maar gedenke aan Sodom en Gomorrha! Ik herhaal de vraag, aan het begin gedaan: Moeten de koloniën Nederland ten vloek of ten zegen zijn?

*) Het welbekende geschrift van „de gebroeders Dag en Nacht."

Rust er zegen op ons zijn in Indië? *Geeft* God zijn welgevallen te kennen over de wijze van ons bestuur en onze leefwijze en omgang alhier? Wat wil de Heilige dan zeggen, behalve met al het bovenvermelde, ook met de ontzettende overstrooming, die in den aanvang dezes jaars vijf belangrijke residentiën van Java geteisterd heeft? Wat dan met zoovele andere kleinere overstroomingen over geheel Java en het te loor gaan van zoo vele oogsten? Wat dan met het door dit alles ontstane uitzigt op groote duurte van de eerste levensbehoeften alhier, terwijl in de eerste maanden van 1861 de gansche oogst van het geheele eiland bijna mislukt was door de buitengewone droogte? Wat dan met den ijselijken hongersnood van 1848? Wat dan met die zoo veelvuldige, vaak zoo verwoestende en noodlottige aard- en zeebevingen ter westkust van Sumatra en op verscheidene andere plaatsen? Is niet door al deze rampen, met het onbeslist voortduren van den ongelukkigen krijg op Borneo, dit jaar 1861 een eenig in de geschiedenis van Neêrlands Indië? — Natuurlijke werkingen van den aardbodem en van het weder? Ja — maar is daar geen *almagtige* Bestuurder van het heelal? En is dat geen *barmhartige* God, die *vol ontferming* is over zijne schepselen, en die dit zoo menigmaal overtuigend toont in wonderlijke en opmerkelijke bewaringen en uitreddingen? En wist Hij, die almagtige en albarmhartige God niet, dat het zoo veel akeligheid, angst en verschrikking, gebrek en armoede zou of kon veroorzaken, — dat het het dierbaar leven zou kosten van duizenden zijner redelijke schepselen en van het onnoozele vee, aan welke *Hij* in zijne goedheid het leven geschonken had, zeker niet om hen rampzalig te doen omkomen? — Vaderlijke kastijdingen en liefderijke tuchtigingen tot ons heil? Juist, voor wie zijne tucht en bestraffing aannemen, in zijne heilige en heiligende genade gelooven, en zijn Woord ootmoedig en opregt gehoorzamen. Maar niet voor wie eigenwillig te werk gaan, aardsche dingen bedenken, en zich, in hoo-

ger of lager kring, niet in dienst willen stellen van den Koning aller koningen, — wie *geene kinderen*, — geene *gehoorzame* kinderen Gods *wezen willen*. Wordt niet om hunnentwille — en is dit niet ten volle regtvaardig? — te midden van veel, zeer veel langmoedigheid en weldadigheden, aanhoudend „de toorn Gods geopenbaard van den hemel over hunne goddeloosheid en ongeregtigheden, als die de waarheid in ongeregtigheid te onder houden?" En die openbaring geschiedt zoowel door algemeene als door bijzondere rampen, door groote zoowel als door kleine smarten, zoowel door de algemeenheid des doods als door zeldzame en ontzettende ellenden. Van waar ook op deze aarde, u en mij en onzen gelijken, allen zondige menschen, het berigt van een droevig voorval ter oore komt, of waar ook onze oogen zoo iets aanschouwen, — het is een blijk, dat Gods toorn over het menschdom nog niet bevredigd is, die niet bevredigd kan worden dan daarmede, dat de zondaren zich tot Hem bekeeren en zijne genade in Christus aannemen, en alzoo, van de straf en ook van de zonde verlost, geregtigheid en waarheid oefenen, hun tot heil en Gode tot heerlijkheid. Het is eene roepstem van Gods geregtigheid aan allen, die nog van God afwijken en alzoo nog op den weg des verderfs zijn, om zich onverwijld met God te laten verzoenen in het bloed van Christus, zijnen Zoon, opdat ze van het verderf der zonde verlost, Gods eeuwige heerlijkheid mogen smaken; en uit elk doodelijk onheil luidt het waarschuwend, heilbedoelend woord van den zachtmoedigen, maar heiligen Jezus: „Indien gij u niet bekeert, zult gij allen desgelijks vergaan!" Waar die roepstem van Gods genade niet gehoorzaamd, waar „de welaangename tijd, de dag der zaligheid" niet geacht, niet waargenomen wordt, daar zijn en blijven die rampen — geene eigenlijke vergeldingen van de zonden en goddeloosheid der wereld, maar wel *aanvankelijke* gevolgen der zonde van het geheele menschdom, en alzoo ernstige waarschuwingen, voorbeeldingen en bewijzen

voor de allervreeselijkste ellende en verschrikking, die de onbekeerlijken in de eeuwigheid onvermijdelijk wacht, als natuurlijk gevolg *en* als volle vergelding, wanneer daar geene langmoedigheid Gods meer is om nog vele smarten af te keeren of te verzachten, en geene aarde met hare genietingen om zich te bedwelmen. Want „Gód laat zich niet bespotten: *zoo wat de mensch zaait, dat* ZAL *hij ook maaijen.*"

Welnu, wat zouden die rampen zeggen willen, die Indië in dit jaar getroffen hebben? Reeds noemden wij, onder de blijken dat Gods welgevallen niet over Nederl. Indië is, verscheidene punten, die evenzeer onder de *redenen* geteld moeten worden van Gods heilig ongenoegen over onze natie, zoo ver ze in dit land vertegenwoordigd is. Doch er is meer! Ach! zoovéél is er op te sommen, waarmede ons volk in Indië zoowel den naam van Christus als dien van Nederlander voor deze Heidenen onteert! Gedrag en wandel van het algemeen, verleiding van inlandsche meisjes door Nederlanders, door Christenen! — Nederlanders, hoog- en laaggeplaatsten, hoererende en in het openbaar dansende met Javaansche publieke deerns, — de Bijbel van de Nederlandsche scholen geweerd, — de huiselijke godsdienst overal jammerlijk verwaarloosd, de openbare een doode vorm, — de Naam Gods misbruikt in bijna ieders mond, — het Evangelie openlijk en algemeen eene fabel genoemd, — godloochening en vrijgeesterij zelfs aan de inlanders onderwezen, — de inlanders en bijwonende volken op eisch van de Nederlandsche Regering, tegen Gods Woord (Joz. 23: 7), eeden zwerende bij hunne afgoderij en dwalingen, — het maar al te blijkbare aardsgezinde doel, waarmede de Nederlanders hier komen, — de wijze van bestuur volgens het regt van den sterkste en de regelen van het eigenbelang, — de alle ontwikkeling tegengaande druk der heerendiensten en des verpligten arbeids, — het schreeuwende onregt, dat de geringe Javanen onder het Nederlandsch bestuur van eigen hoofden moeten lijden, — deze dingen zijn genoegzaam om

te verklaren, waarom de inlandsche volken door woorden en gedragingen toonen, gelijk ze het ook soms rondweg durven uitspreken, dat ze „het Christendom vooral dáárom niet willen, *omdat het hun* DOOR DE NEDERLANDERS *wordt aangeboden!*" Is het niet ijselijk? Hebben wij daarvoor in ons dierbaar Vaderland den zegen des Evangelies ontvangen, om dien hier onder de Heidenen te doen verguizen en zelf te verachten! Heeft daarvoor de almagtige Ontfermer ons, door stroomen bloeds onzer voorvaderen, uit de dwingelandij van pausdom en bijgeloof verlost, — heeft daarvoor de Oneindige zijn' geliefden Zoon gegeven, — gegeven voor ons en voor de gansche wereld, EN VOOR DE JAVANEN OOK, — opdat wij nu, in plaats van hun het zaligmakende Woord Gods te brengen, hun dood en verderf, en armoede, en ellende aanbrengenden OPIUM zouden verkoopen? Ach, kan er ware zegen rusten op Nederlands schatkist, zoo lang er één penning van *zulk* een' handel in vloeit, — zoo lang die handel wordt gedreven door of van wege de Regering, of ook maar met hare toestemming, om er de voordeelen van te trekken? Nederlanders! kleeft er geen vloek aan het batig saldo van Indië? — Heeft dáárvoor God ons zooveel ligchamelijke en zedelijke voorregten boven al deze volkeren gegeven, opdat wij die gebruiken zouden om, alleen volgens het regt van den sterkste, hen van de dierbare en heilige vrijheid te berooven, hen te dwingen voor ons te werken, om ons te onderhouden, ons rijk en magtig te maken met de opbrengst van hun land, waarvan hun niets meer overgelaten wordt dan hetgeen voor een sober ligchamelijk onderhoud volstrekt noodig is? Hen tot onze voetbank te stellen, waarop wij omhoog zoeken te stijgen, en die wij alleen in zooverre stevigen als haar noodig is om onze zwaarte te dragen? Nederlanders! kleeft er geen vloek aan het batig saldo van Indië? — Heeft dáárvoor God onzen Nederlandschen Staat, door het moedig geloof van den eersten Willem van Oranje en van zoo velen onzer vaderen, *op de grondslagen van Chris-*

tendom en Protestantisme gevestigd, opdat thans de Regering zou verklaren: „De bewering dat de Nederlandsche Staat is een *Christelijke* Staat, en daarom de verspreiding van het Christendom *moet* bevorderen, IS NIET AANNEMELIJK *)!" Hoe! Nederland geen Christelijke Staat! De Nederlandsche Staat *niet verpligt* de verspreiding van het Christendom te bevorderen! Wèl „zijn het de barmhartigheden des Heeren dat wij nog niet vernield zijn;" „wel is het zijne zeer groote langmoedigheid, dat Nederland ook nog zegen mag genieten, en zijne koloniën zich nog behouden ziet! Maar zal nu Nederland en zijne Regering met die langmoedigheid spotten, en onderwijl „met onbekeerlijk hart zich toorn vergaderen als een schat tegen den dag des toorns en der openbaring van het regtvaardig oordeel Gods, die EEN' IEGELIJK," ook den regeerders, „ZAL VERGELDEN NAAR ZIJNE WERKEN!"

Nederland! zoo er één staat ter wereld is, die uit zijne grondvesting en lotgevallen, uit bijzondere weldaden en bewaringen Gods, de verpligting ontleent, Gods Woord alom te verbreiden naar Gods bevel, — dan is het Nederland! Nederland, weleer een bolwerk van het gezegend Protestantisme, — Nederland, weleer gebiedende overal waar het landen der Heidenen in bezit nam, daar ook het Evangelie te verbreiden (en *toen* bloeide ons vaderland!) doch waaraan helaas! zoo weinig met verstand, en met zoo spoedig voorbijgaanden ijver is voldaan geworden, — Nederland heeft nooit beweerd geen Christelijke Staat te zijn, dan nu het begint te vreezen, dat zijn batig saldo uit Indië zal schade lijden, wanneer *misschien* de inlanders zich tegen de Evangelieverkondiging onder hen mogten willen verzetten!

Nederland „niet verpligt de weldaad des Christendoms

---

*) Memorie van Toelichting bij het Ontwerp van Wet tot vaststelling van het Reglement op het beleid der regering in Nederl. Indië.

aan zijne koloniën mede te deelen *)!" En wie heeft ons dan die koloniën geschonken en waartoe? Ons eigen zwaard en overleg, ten einde ons zelf te bevoordeelen ten koste van anderen? Wee ons dan, wanneer God gerigt zal houden over alle volken en enkelingen, en ook reeds hier op aarde wee ons, wanneer het onze beurt wordt om de voorboden van dat verschrikkelijk laatste oordeel te ondervinden! — Of is het de Heere God, die ze ons heeft toegedeeld, die *alles* bestuurt, zonder wiens wil niets geschieden kan in het gansche heelal, die ook de plaats der woning beschikt van natiën en personen, die ook voor vier en een half duizend jaren door zijnen profeet gesproken heeft, dat „Jafet in Sems tenten wonen zoude †)," die *alles* ook dienstbaar maakt aan zijn heerlijk en genaderijk plan met het menschdom, en goddelijk beloont allen, die gewillig daaraan medewerken, maar verdelgt allen, die er zich tegen verzetten, wanneer ze ellendig, beschaamd zullen aanschouwen, dat al *hun* werk tot niet en ijdelheid is geworden, gelijk Babel en zijn toren, en dat *Gods* werk door alles heen tot voltooijing is gebragt, hoewel *zij* er geen deel aan hebben. Hoe het zij, voor *Hem* zullen we rekenschap moeten afleggen van hetgeen wij met onze koloniën gedaan hebben; want ze zijn *zijn eigendom*, en *het is zijne beschikking*, dat ze in onze handen zijn, en daarmede heeft Hij een veel hooger doel dan enkel aan Nederland een, altoos vrij onzeker, middel van tijdelijk bestaan te verleenen.

---

*) In boven aangehaalde Memorie.

†) Gen. IX : 27.

(*Slot in een volgend nommer*).

DE KOLONIËN NEDERLAND TEN VLOEK OF TEN ZEGEN?

EENE STEM UIT JAVA.

(*Vervolg en slot van No.* 18.)

Toen Christus de blijde boodschap van genade en heil voor zondaren op aarde gebragt, en met zijn eigen bloed bezegeld, en met dat bloed die zondaren zich ten eigendom gekocht had, om zelf hun dat eeuwig heil te schenken, was zijn laatst bevel aan allen, die in Hem gelooven: „Gaat heen *in de geheele wereld*, predikt deze blijde boodschap *aan alle creaturen*;" maakt *alle volken* tot mijne discipelen, opdat Ik ze zalig make door het geloof in Mij. Dit is een hoofdartikel in de grondwet van het koningrijk van Christus, uit de liefde tot God en den evenmensch afgeleid, — „een staatsmaxime in het Rijk van waarheid en deugd *)." Wee dien, die het Evangelie belijdt, en dáár niet aan gehoorzaamt! De aardsche magten zijn te allen tijde, willens of onwillens, Gods dienaressen, van Hem het zwaard ontvangen hebbende †), en zullen ook aan Christus rekenschap moeten geven van hare daden. Is nu inderdaad de Nederlandsche Staat als Staat zóó jammerlijk verbasterd, dat hij geen *Christelijke* Staat meer heeten mag, dan kunnen wij zeker niet van den Staat eischen dat hij, — het zou dan immers zijn op huichelachtige en niet voordeelige wijze, — de verbreiding van het Christendom zoeke te *bevorderen*, evenmin als hij dan of ooit het regt

---

*) Van Alphen. †) Rom. XIII.

heeft, om magt uit te oefenen in kerkelijke zaken, gelijk hier in Indië geschiedt. Waarlijk het is ook onze wensch of begeerte niet, dat *de Staat* als zoodanig het Christendom verbreide, in eenig geval! Maar dit vragen en smeeken we met volle regt in den naam van Christus en van het waarachtig heil der menschheid, en in naam van Nederlands geluk, zoowel als van Nederlands *grondwet*, laat de Evangelieverkondiging vrij, ook onder de Javanen, overal! Bindt ze niet aan banden en grenzen en wetsbepalingen tegen de wet van Christus, die noodzakelijk hare ontwikkeling moeten schaden: verhinder, bemoeijelijk ze nergens. Sluit den Javanen de gelegenheid niet af, om overal het Woord Gods te kunnen vernemen, en niet alleen het geschrevene Woord: — zonder goede leiding verstaan ze dat nog zoo bitter slecht, weten ze er zoo weinig den weg in te vinden, en hebben ze geen' steun tegen hunne priesters, die het hun scheef zullen uitleggen of voor vervalscht verklaren; en — zelf den stap te wagen, om tot een' evangeliedienaar te gaan om inlichting! het gouvernement is er immers tegen: in die plaats mag zelfs geen zendeling komen!.... Vernietigt daarom in de wet de bepaling, dat „ieder Christelijk godsdienst-leeraar of zendeling van eene toelating van wege de Regering *moet voorzien zijn*, om zijn dienstwerk in eenig bepaald gedeelte van Nederlandsch Indië *te mogen uitoefenen*" *), — of verpligt hem ten minste niet, *te verzoeken* aan de aardsche magt *om vergunning* tot het volbrengen van den last des Konings van hemel en aarde; maar *geeft* dan *ongevraagd* aan ieder, die *zich* als zoodanig *bekend stelt*, en een' reinen en voorzigtigen wandel leidt, de door u noodig geachte toelating, — beschouwende, zoo ge wilt, degenen die zich *dan* niet bekend *willen* stellen, en evenwel als openbare bedienaars des Woords optreden, als in verzet tegen de Regering. Om het heil uwer zielen bid ik u, Regenten van Nederland en van de koloniën! dat gij niet moogt bevonden worden tegen God te strijden! Zal de dienaar het bevel zijns konings beperken! Zal de stadhouder den gezant zijns konings niet op zijn' enkelen last- en geloofsbrief erkennen, en hem niet on-

*) Regl. o. h. Bel. d. Reg. in N. I., art. 123.

gehinderd zijne zending laten uitvoeren, — of moet die gezant daartoe eerst, boven zijne koninklijke volmagt, nog eene toelating aan den stadhouder verzoeken? Tenzij hij buiten zijn' last ga: dáár doe de magt des Stadhouders zich tegen hem gelden. Laat de Regering zoo naauw ze kan, den last– en geloofsbrief van wie zich Christus gezanten noemen, onderzoeken, en toezien dat ze zich dááraan houden. En wat is hun last– en geloofsbrief, dan het algemeen bevel des Heeren, het gansche Evangelie en hun evangelische wandel en omgang? Waar of wanneer hebt gij, aardsche Regenten! van den Heer des hemels en der aarde de magt en het regt gekregen, om ook over zijn Woord te heerschen, en de invoering daarvan in eenige plaats te weren of te belemmeren? Sedert wanneer is uit Gods eeuwig onveranderlijk Woord het bevel gewischt: „Laat u tuchtigen, gij regters der aarde! Kust den Zoon, opdat Hij niet toorne, en gij op weg zoudt vergaan, als zijn toorn maar een weinig zou ontbranden"? — „Welzalig allen", ook de magtigen en grooten, „die op Hem betrouwen", en dus Hem in alles gehoorzamen!

In naam van Nederlands grondwet — zeide ik — vragen wij eene vrije Evangelieverkondiging aan de Javanen. Immers die grondwet, en evenzeer het Regerings–reglement voor Nederlandsch Indië, waarborgt ons en ieder „VOLKOMENE *vrijheid* om onze godsdienstige meeningen te belijden," alleen „behoudens de bescherming der maatschappij tegen de OVERTREDING *der strafwet*", terwijl „ALLE openbare godsdienstoefening binnen gebouwen en besloten plaatsen wordt toegelaten," alleen onder voorwaarde, dat die „geene STOORNIS *aan de openbare orde* toebrengt." Wie dus met hetgeen hij zijne godsdienstige belijdenis noemt, de strafwet niet overtreedt en de openbare orde niet verstoort, heeft en behoudt dus grondwettig vrijheid, om overal waar hij zich bevindt, met die belijdenis voor den dag te komen. Het voornaamste deel van de belijdenis des Christens, of liever het innerlijke wezen er van, is de liefde tot den naaste, uit liefde tot God, waardoor hij zooveel mogelijk tracht, zijne mede–zondaren naar ziel en ligchaam gelukkig te maken; en daarvan weder het voornaamste deel, het hoofddoel, is hunne zielen door de kennis der waarheid te brengen tot Christus, aller Heer en

Zaligmaker. Zonder dat is zijne belijdenis niets waardig, een ijdele klank; en evenzeer is het dus een ijdele klank, die „vrijheid van belijdenis," wanneer (volgens de toepassing die van bovengenoemd wetsartikel gemaakt wordt) de Christenleeraars en zendelingen hun dienstwerk *niet mogen* verrigten tenzij voorzien van eene toelating van het gouvernement, en nog wel degenen, die niet als zoodanig eene aanstelling van de Regering hebben, zelf om die toelating *moeten vragen*, en hun die geweigerd of weder ontnomen kan worden en wordt, om redenen buiten hunne persoonlijkheid en hun toedoen liggende? Wanneer ze „gevaarlijk wordt geacht," luidt de bepaling; en die wordt nog bovendien verklaard, „niet alleen repressief, maar ook *præventief* te moeten beschouwd worden!" Opent deze verklaring niet eene wijde deur voor allerlei willekeur en onregt? En dat terwijl de Regering ten opzigte van de Mohammedanen toont, dat ze eigenlijk een gansch ander begrip heeft van „vrijheid van godsdienstige belijdenis!" Den gevaarlijken en schadelijken Islam wordt de grondwettige vrijheid verleend uit vrees voor de Mohammedanen, en uit vrees voor de Mohammedanen wordt het zaligmakende Evangelie Gods aan banden gelegd!

De Regering zegt: *) „elke poging om de eene godsdienstige overtuiging boven de andere te begunstigen, zou eene afwijking zijn van het in de grondwet gehuldigde beginsel van gewetensvrijheid en gelijkstelling der gezindheden." Een waar woord! Jammer dat de toepassing zoo scheef gemaakt wordt! Is dat dan geene *begunstiging van den Islam boven het Christendom*, als gene zich vrijelijk en op allerlei wijze mag ontwikkelen, vestigen en uitbreiden, terwijl het Evangelie beperkt en belemmerd wordt door wetsbepalingen en grenzen? Immers de predikers en verbreiders van den Islam (wiens uitbreiding *volgens de wet* †) wel naauw beperkt mag zijn) kunnen naar eigen goedvinden overal rondreizen, en *zonder zich* zelfs als zoodanig bij het Europeesch bestuur *bekend te stellen*, vaak alleen in het karakter van handelaars, hunne praktijken, hoe bedriegelijk doorgaans, in het geheim

*) In boven aang. Mem. v. Toelicht.

†) Regl. o. h. Bel. d. Reg. in N. I., art. 123, al. 2.

en in het openbaar uitvoeren, en ontrooven ons alzoo menigen Heidenschen stam, onder of voor welken door onze traagheid en vleeschelijke bedenkingen nog geene Evangelieboden arbeiden. En van de bedienaars van het Evangelie wordt geëischt, niet alleen dat ze zich als zoodanig bekend stellen, niet alleen dat ze voorzien zijn van eene toelating van wege het gouvernement, maar zelfs dat ze, ook tegen hun geweten, en zonder dat dit door de wet uitdrukkelijk is voorgeschreven, om zulk eene toelating vragen, er op wachten, en — zich onderwerpen aan de beschikking der Regering, dat in deze of gene plaats het Woord Gods niet mag verkondigd worden! — Verder zegt de Regering *): „Het beschermen van personen, regten en eigendommen, opdat de maatschappij in haar eigenaardig voorwaarts streven niet worde belemmerd, ziedaar de bestemming van den Staat." Zeer waar: maar het *voornaamste* regt van den Christen is de *vrije* Evangelieverbreiding; dit moet dan *vooral* door den Staat beschermd worden. En *tegen het Evangelie* behoeft waarlijk niemands persoon, regt of eigendom beschermd te worden, want het Evangelie is de zuivere liefde, en schenkt iederen mensch juist zijne ware persoonlijkheid, zijne heiligste en eeuwige regten, zijn waarachtig eigendom hier beneden en tot in eeuwigheid; nog meer: het Evangelie maakt den mensch tot den getrouwsten en rustigsten burger van den Staat. Het „voorwaarts streven" der maatschappij, — wat belemmert het meer dan juist de afwezigheid van het Evangelie of het ongeloof daaraan? Waar anders heeft de maatschappij zich vrij en voordeelig kunnen ontwikkelen en beschaven, dan waar het Evangelie zich vast heeft kunnen gronden en van alle banden en omwindselen ontdoen? — Nog zegt de Regering: †) „Al wat dat streven kan verstoren of verhinderen, moet door den Staat worden opgeheven, en daarom moet hij in de eerste plaats zorgen voor rust en orde, als de eerste voorwaarde van beschaving en ontwikkeling." Zeker toch wel niet voor eene *schijnrust* als van een' slapende boven een mijn, die maar op het aanste-

*) In boven aang. Mem. v. Toelicht.

†) In dezelfde Mem. v. Toel.

ken wacht! Welnu dan, alzoo moet de Staat in de eerste plaats ook opheffen, zooveel hij kan, de belemmeringen, die het Evangelie op Java in den weg staan, en zorgen dat er eene vrije en algemeene evangelisatie moge kunnen plaats hebben; want zonder aanneming en beleving van het Evangelie is geene ware en blijvende rust en orde in de maatschappij te denken, en vooral niet zoolang overheerschers en beheerschten zóó zeer in godsdienst verschillen als Christenen en Mohammedanen. Men wil den vrijen arbeid en de afschaffing der heerendiensten, en met kracht voeg ik mijne stem bij hen, die dat verlangen; maar ik waarschuw: de emancipatie van den Javaan zal vroeg of laat ons de doodslag zijn, wanneer hij niet tevens met de redelijke en wettelijke vrijheid des Evangelies wordt bekend gemaakt. — Moet de Staat „zorgen voor rust en orde," dan moet niet wie vrede zoekt te stichten en te bevorderen, maar al wie daar onrust tegen stookt, worden tegengegaan en gestraft. Het is bekend — onze Heer zelf heeft het vooruit gezegd, en hierin ook zien wij de waarachtigheid der Christelijke leer bewezen, — dat het Evangelie des vredes, waar het komt, onrust en zelfs „het zwaard brengt," *door de tegenwerking der ongehoorzamen.* Maar is dan nu de Staat om die onrust tegen het Evangelie te *vermeerderen*, door zelf *ook* tegen te werken, of is hij om die onruststokers, zoo er zijn, aan banden te leggen, en *alzoo* den vrede en de welvaart van het algemeen te bevorderen?

Beweert welligt iemand, dat het met die bepaling bij de Regering toch zoo erg niet gemeend is, dat het haar maar te doen is om regt toezigt te kunnen houden over allen, die aan de Evangelieverbreiding in de koloniën arbeiden, ook ten opzigte van de plaatsen, waar ze zich vestigen, ten einde te kunnen waken tegen mogelijke ongeregeldheden onder de inlanders, als zij zich tegên de evangelisatie zouden willen verzetten, — denzulken geef ik toe, dat dit de uitgedrukte bedoeling der Regering is; maar hij moge dan ook weten dat, hoe prijselijk, noodzakelijk en pligtmatig het is, in *alles*, ook in deze zaak, tegen misbruiken en verkeerde praktijken te waken, de Regering evenwel in de maatregelen dáártegen veel te ver gaat. Vooreerst moge hij weten, dat (Engelsch Indië kan er mede krachtig van getuigen) in lan-

den, waar de magt in de handen der Christenen is, inderdaad niet veel gevaar is van dadelijke ongeregeldheden *tegen de evangelisatie*, zoo lang namelijk de bevolkingen er niet TOE WORDEN AANGEZET of UITGELOKT, hetzij door verkeerde handelingen van ontrouwe of onbekwame zendelingen, (hetwelk dan ook nog maar plaatselijk zijn moet, indien er werkelijk voorbeelden van bestaan); hetzij door weifeling, slapheid, aarzeling, vrees, onopregtheid van de Regering jegens de inlanders; door partijdigheid ten gunste der Heidenen en andere gezindheden, of wel maatregelen, die hen overmoedig of argwanend maken tegen het Evangelie; hetwelk alles, helaas! bij het Nederlandsch Indische gouvernement maar al te veel plaats heeft. En wat de weigering betreft van de noodzakelijk geachte toelating aan wie er om verzoeken, dat is geen ijdel schrikbeeld: in zes jaren tijds, toen er ten hoogste zeven zendelingen op eigenlijk Java werkzaam waren, is tot ACHTMAAL toe aan het Evangelie der genade Gods, ook voor dit volk het eenige redmiddel voor de eeuwigheid, van regeringswege eene plaats of residentie ontzegd geworden *). En wat neemt de Regering in aanmerking, om tot eene beslissing te komen ter zake van zulk een verzoek? Zij VRAAGT HET ADVIES VAN DEN MOHAMMEDAANSCHEN REGENT, in het gewest waar zich een zendeling wil vestigen of gevestigd heeft, of benoemt commissiën, voor de meerderheid UIT MOHAMMEDANEN BESTAANDE, en verder uit een enkelen Nederlandschen ambtenaar (zou *die* het Evangelie genegen zijn?) om de zaak te onderzoeken. Dan wordt er misschien nog over gecorrespondeerd met den Minister van Koloniën; en zoo is het niet te verwonderen, dat de requestrant doorgaans

---

*) 1°. de afdeel. Djoewana, 2°. de residentie Banjoemaas, 3°. de resid. Kedoe, 4°. en 5°. tweemaal (eens aan een' Jav. helper, die er gevankelijk uit weggevoerd is, en eens aan een' zendeling) de desa Tembalang en omstreken, onder Samarang, 6°. de resid. Samarang, alzoo op een request dáárvoor enkel de *hoofdplaats* Samarang werd toegestaan, 7°. en 8°. tweemaal de afdeel. Japara, waarvoor tot tweemaal toe de toelating werd ingetrokken: eens aan mij, en eens aan een anderen zendeling bij verplaatsing naar het *naburige* Samarang. Van deze acht weigeringen vielen *zes* ten deel aan ons, ondersteunden van de Doopsgezinde Vereeniging ter bevord. der Evangelieverbreiding enz. — Juist dezer dagen verneem ik, dat kort geleden op een nieuw request de toelating voor Banjoemaas verleend is.

zes maanden op eene beslissing moet wachten, en dan nog het antwoord vaak ongunstig is. Hoe uiterst belemmerend en verlammend voor den Evangelie-arbeid en zijne uitbreiding, — die gebondenheid aan enge grenzen, dat wachten, die onzekerheid en die veelvuldige weigeringen! Immers, spreekt het advies van dien regent of die commissie van „gevaarlijk," „niet raadzaam," dan volgt eene weigering aan den dienaar van Christus, en die plaats WORDT voor het Evangelie GESLOTEN *door een besluit van de Nederlandsche Regering*, die van Christus de magt ontving in deze landen, ook om het Christendom en zijne uitbreiding hier te beschermen! En moge ook de zendeling, die zulk eene weigering ontvangen heeft, evenwel stilzwijgende, zonder eenig openlijk protest, zijne Javaansche helpers naar die verbodene plaats zenden, en moge ook de Regering dit weten en oogluikend toelaten, het tegenbesluit ligt dáár, de vijandelijke vesting is versterkt, de overmoed der tegenstanders is aangevuurd, het Evangelie is verkocht aan den vijand, — en elke oogluikend toegelatene poging, om het alzoo toch daar te verbreiden, moet door de inlanders worden aangezien als een bedrog en verraad van de Regering jegens hunne godsdienst, en zal vroeg of laat dezelfde noodlottige gevolgen hebben als voor weinige jaren eene dergelijke staatkunde in Engelsch Indië, — hetwelk God genadiglijk verhoede! Maar nu, Regering van Nederlandsch Indië! zijt *gij* niet daar om het te verhoeden, door uwe verderfelijke staatkunde van vreeze der menschen en niet vreeze Gods te verlaten, en door, gelijk eenmaal onze eerste WILLEM, de Vader des Vaderlands, „met den oppersten Potentaat der potentaten zulk een vast verbond te maken, dat gij geheel verzekerd kunt zijn, dat gij en allen die daarop vastelijk vertrouwen, door zijne geweldige en magtige hand bevrijd zult worden van al zijne en uwe vijanden?" Zoo een onderdaan tegenover een stellig bevel zijns konings, overleggingen houdt met des konings vijanden, in hoeverre het zal gehoorzaamd worden, en hun concessiën doet uit de magt, die hij van zijn koning ontvangen heeft, ja hun middelen en wapenen verleent, waardoor ze te hunnen opzigte dat bevel kunnen verijdelen, — wordt zoo iemand niet met het volste regt als l a n d v e r r a d e r ge-

straft? Gij noemt u Christenen; gij zijt ook als regenten, onderdanen van Christus. Als Mohammedanen zijn de inlanders vijanden van uwen Hemelschen Koning, afvalligen, opstandelingen tegen zijn regtmatig gebied, en moeten tot zijne onderdanen gemaakt worden. Met *hen* houdt gij overleggingen, in hoeverre het stellig bevel uws Konings zal opgevolgd worden; *hun* geeft gij concessiën *tegen* den uitgedrukten wil uws Konings; *hun* geeft gij de magt te adviseren tegen de uitvoering er van, en zijn woord uit hun land te weren. Regering van Nederlandsch Indië! hoe moet uw Hemelsche Koning over u oordeelen? Ei! verhoed dan het onheil, dat u en ons over het hoofd hangt, door van nu af uwe staatkunde in alles te onderwerpen aan Gods Woord, en door in Nederland en hier *gewillig* Gods dienares te zijn. En laat toe dat het Evangelie, zoo ruim — immers voor allen — door God geschonken, ook ruim en vrij, op alle plaatsen, aan de Javanen wordt verkondigd. *Verhinder*, bemoeijelijk hen niet, zich mede te leeren verheugen in den „wel aangenamen tijd, den dag der zaligheid," die thans nog licht, en weldra voorbij zal zijn. Tracht alzoo dit arme volk te vergoeden de vele smart en druk, die het al om ons en door ons geleden heeft.

Op Java zijn twee residentiën, de zoogenaamde Vorstenlanden, zorgvuldig en angstvallig gesloten, ook voor het Evangelie. Ook hierbij denkt men onwillekeurig en met bezorgdheid aan de afsluiting van de Sepoy's in Engelsch Indië, en wat daar het gevolg van geweest is. Twee andere residentiën, Kedoe en Banjoemaas, wij zagen het boven, zijn niet lang geleden door gouvernements beschikkingen afgesloten van het „dienstwerk" der Evangelie-zendelingen. Met hoeveel zorg wordt dat „batig saldo" op allerlei wijze bewaakt: de schade der onsterfelijke zielen, wat wordt die daarbij geteld! Merk nu op, dat het *juist deze vier residentiën* zijn die, met Bagelen, door den vreeselijken watervloed in het begin dezes jaars getroffen werden, — een gevoelige slag aan die zoo begeerde opbrengsten der kolonie toegebragt! Eenmaal, wie weet hoe spoedig, zal ook dit gouden kalf tot stof vermalen en verstrooid zijn. Ellendig dan wie er hun vertrouwen op stelden! — Herinner u daarbij, dat bijna gelijktijdig ook in

Nederland zelf eene geweldige overstrooming schrik en ellende verspreidde. En dan vraag ik: zijn deze rampen niet eene oproeping van den Heer der gansche aarde, behalve aan een iegelijk tot bekeering van zijne eigene zonden, ook aan regering en volk van Nederland, om thans dien inbreuk op de regten van Christus Rijk te herstellen, en te erkennen dat God het is, die Nederland en Java aan elkander verbonden heeft, OPDAT Nederland Java tot Christus, beider regtmatigen Koning, beider Zaligmaker, zou brengen, en Nederlanders en Javanen zouden leeren, in Christus elkander als broeders liefhebben en wederkeerig elkander helpen en gelukkig maken tot eere van beider God? Ja, mogten weldra Nederlands regering en natie tot een Zacheus besluit komen, en — kan men ook het gebeurde niet ongebeurd maken — thans afkondigen en bewijzen dat, volgens heilig regt en pligt van nu af *geene streek of plek, afhankelijk van het Nederlandsch bestuur, door regeringsbepalingen van het Nederlandsch gouvernement gesloten is voor het Evangelie, maar ieder Christen vrijheid heeft, om overal vrij en openlijk het Woord van Christus te brengen!* Mogt de Regering ten spoedigste besluiten tot de afschaffing van de heillooze en vloek aanbrengende opiumpacht, — en vindt ze dan misschien geene magt om den invoer van dat ziel- en ligchaamdoodend vergif te beletten of te beperken, dan ten minste hare handen en Nederlands schatkist niet langer te besmetten, met de voordeelen daaruit spruitende, en niet langer den verkoop er van door regeringsbepalingen en — verpachtingen te wettigen voor de oogen dezer volken! Mogt de Regering alzoo door een krachtig voorbeeld van vreeze Gods ook de natie alhier opwekken, om haar' zondigen en verderfelijken weg te verlaten, opdat ook de Javaan eens uit de liefde en den heiligen wandel van *vele* Nederlanders het Evangelie van Christus leere kennen, achten en aannemen! En dat Evangelie, die „kracht Gods tot zaligheid voor een' iegelijk die gelooft”' vrijelijk alom verkondigd en beleefd, zal oneindig magtiger, zekerder en heilzamer werken tot wering der heulsapvergiftiging en van alle andere verderfelijke zaken, tot winning van de harten der inlanders, tot bevordering van vrede en welvaart, in Indië en in Ne-

derland, dan al de voorzigtigste en best berekende maatregelen en instellingen van de wijsste en geoefendste staatslieden. Moge Nederland alzoo ten minste trachten, maar met allen ernst en opregtheid, een Christelijke Staat te zijn, waartoe Gods Woord en de historie het oproepen en verpligten, — en den zegen des Christendoms, ons ook ten behoeve dezer volkeren geschonken, niet langer zelf verachten, maar als den kostelijksten schat voor tijd en eeuwigheid waarderen, en in de mogendheid Gods met allen ijver ook aan deze ongelukkige volkeren mededeelen! Alzoo, maar ook alzoo *alleen*, ZAL JAVA AAN NEDERLAND niet ten vloek, maar TEN ONWAARDEERBAREN ZEGEN ZIJN door Gods genade om Christus wille. *Voor Christus en zijn Evangelie*, worde Nederlands leus! Welke godsdienst ook, buiten de Christelijke, door een Staat als Staat wordt beleden en voorgestaan, altijd zal hij partijdig en onregtvaardig worden — dit bewijst de geschiedenis van alle tijden en plaatsen: in zooverre heeft de Regering gelijk dat zij „kleurloos" moet zijn. Doch zij moge ook bedenken, dat het zelfs der zon niet mogelijk is, voor deze aarde een *kleurloos* licht te geven. Zoo blijft haar dan niets over dan het zwart, d. i. de volslagene duisternis, te kiezen, om zonder kleur te zijn. Alleen de godsdienst der zuivere, onbaatzuchtige, hemelschgezinde liefde, het Evangelisch Christendom, kan — en *zal* eenmaal — tot staatsgodsdienst verheven worden, en alzoo ook gansch onpartijdig, het geluk van alle gehoorzame onderdanen gelijkelijk bevorderen. Het is de pligt van alle Staten, daar ten minste naar te streven met allen ernst, in het vertrouwen op den grooten Voleinder. Moge dit ook het streven worden van den Nederlandschen Staat!

Het zij mij vergund nog eenige opmerkingen over bijzonderheden uit mijne ondervinding op Java hierbij te voegen, tot bevordering van het boven voorgestelde heilige doel.

Voor de zoogenaamde Inlandskinderen worde beter gezorgd, wat verstandelijke en godsdienstige opleiding betreft, en zoo mede voor de geheele Nederlandsch Indische jeugd. Ook zij behooren tot de vertegenwoordigers van het Christendom onder de inlanders, en zij zijn het meest in getal.

En hoe ellendig is het met de meesten hunner gesteld, zoowel ten opzigte van het Nederlandsch karakter als in verstandelijk en zedelijk opzigt! — Een aantal van 20 schoolpligtige kinderen, tegelijk op eene plaats aanwezig, is het minimum, waarop men voor die plaats eene gouvernements-school kan vragen. Hoevele plaatsen waar 19 en minder zulke kinderen zijn, blijven dus tot in lengte van tijd van eene school verstoken, en massa's van kinderen, die bij het opwassen zich ook Nederlanders en Christenen gaan noemen, door geheel Nederlandsch Indië verspreid, groeijen zonder eenig onderrigt in het wild op. Zelfs plaatsen waar het vereischte getal schoolpligtige kinderen, en meer, gevonden wordt, zijn vaak zonder school *), doordien vele ouders niet weten dat ze er om vragen kunnen, andere te onverschillig zijn, en de ambtenaren er geen werk van maakten. Het gouvernement vermindere het gestelde minimum, al is het tot op het derde gedeelte, en eische zelf naauwkeurige opgave van het aantal kinderen en hun ouderdom, op elke plaats waar nog geene school bestaat.

De meeste dier kinderen kennen weinig meer dan Maleisch en Javaansch spreken. Het Nederlandsch is hun eene vreemde taal, waarvan velen maar enkele woorden zeer gebrekkig uitspreken kunnen. Voor dezulken worden Nederlandsche scholen gehouden, waar niets dan Nederlandsch mag geleerd en gesproken worden, terwijl zij buiten de *vier* schooluren daags weder niets anders dan Maleisch en Javaansch spreken en hooren. Worden deze kinderen door zulk onderwijs verstandelijk ontwikkeld? Leeren zij denken? Verre van dien! Zij leeren wat napraten waarvan zij nagenoeg niets verstaan; en het is wel te begrijpen, dat het gouvernement hen later niet gebruiken kan als ambtenaren of officieren van eenigen rang. Noch het Maleisch, noch het Nederlandsch leeren zij goed, het laatste wel het minste; zoodat men verlegen staat welke taal men gebruiken moet om hun den Bijbel verstaanbaar te maken! Laat voor deze kinderen en voor allen, wier ouders geen zuiver Nederlandsch spreken of hunne kinderen leeren, eene afzonderlijke *Maleische voorbereidende* school ingerigt worden, waar hun (behalve Nederlandsche lees en spreekoefeningen tot vorming der spraakorganen) het eerste onderrigt, bovenal de opleiding in het denken, *in hunne eigene taal* d. i. *in het Maleisch*, en *niet in eene vreemde* wordt medegedeeld. Zoo zullen zij menschen beginnen te

*) Te Japara telden wij er sedert lang tusschen de 40 en 50, en hoeveel moeite heeft het gekost, er eene school te krijgen!

worden, verkrijgen tegelijk ook bekendheid met het Nederlansch en zijne uitspraak, en wanneer hun denkvermogen genoegzaam daartoe gevormd is, kunnen zij deze taal tot verdere bekwaming er bij leeren. Wanneer men zoo te werk gaat, zou ik niet weten waarom ook niet Inlandskinderen voor hooge betrekkingen zouden kunnen opgeleid worden, en Nederland eere aandoen: voornamelijk wanneer men voor die eerste opleiding van de Maleische taal wat meer zocht te maken dan er in het spreken tot nu toe van geworden is. Door te weinig oefening op hoogere onderwerpen heeft de spreektaal overal groot gebrek aan woorden; maar wanneer alle gesprokene Maleische woorden uit den Archipel vereenigd werden, en de spreektaal meer in overeenstemming gebragt met de schrijftaal, zouden er weinig of geene woorden of vormen te kort komen voor zulk een voorbereidend onderrigt. In die taal moest dan een stel goede, het denkvermogen aanwakkerende schoolboekjes vervaardigd worden, welke dan tevens voor de andere Maleisch sprekende bevolkingen van groot nut kunnen zijn; en het moet een vereischte wezen in een onderwijzer in Ned. Indië, dat hij in die taal goed te huis zij. En dat er bij de kweekelingen uit de Nederlandsche afstammelingen krachtig gewerkt worde ter vorming van het Nederlandsch *), en bovenal van het echt Christelijk karakter. Aldus zal de massa hunner uit hunne diepe en schandelijke vernedering opgeheven worden, waarin zij nu, met te trotscher gemoed, verzonken ligt, en waarin zij ons, in Europa geborenen, vaak al even weinig vertrouwen als de Javaan. Daartoe moet echter ook door de Subcommissiën beter gelet worden vooral op het zedelijk karakter en gedrag der onderwijzers, dan thans vaak geschiedt, volgens ondervinding, niet van mij alleen, — en de ongeschikten worden ontslagen en vervangen. Ook bij het Nederlandsch onderwijs is groot gebrek aan goede schoolboeken, vooral voor de eerstbeginnenden: daar moet in voorzien worden. Overal moet ook middagschool gehouden worden, b.v. van half drie tot half zes: vier uren daags is te weinig; — en het traktement van de meeste schoolonderwijzers behoort aanmerkelijk verhoogd te worden: thans is het veel te gering. De vormelijke openbare pronk-examens moeten afgeschaft worden, en daarvoor in de plaats moeten de commissiën zich meer voortdurend met de methode van den onderwijzer en

---

*) Dat men dus niet van jongs af hen leere zingen: „Van alle landen op deze aard, Is *Java* mij het meeste waard!"

met de vorderingen der kinderen vertrouwd maken *). De uitdeeling van belooningen worde iets degelijks en leerzaams, en besta niet (gelijk ten minste hier te Japara telkens het geval was) voor het grootste gedeelte in eenige onnutte, soms zelfs onzedelijke zotternijen, carricaturen en leelijke centsprenten †)! Men beginne toch eens wezenlijk belang te stellen in de opvoeding der Indische jeugd, en behandele ze niet meer zoo stiefmoederlijk!

Ook voor hunne godsdienstige opleiding worde beter gezorgd dan tot nu toe het geval was. Een groot aantal plaatsen is er in Ned. Indië, waar slechts *drie of viermaal in het jaar* een predikant *weinige dagen* (vaak slechts één of twee) komt doorbrengen, — en die overigens gansch van alle openbare godsdienst en godsdienstig onderwijs, zelfs van alle opwekking daartoe, ontbloot zijn. Het is hoog noodzakelijk, dat dit anders worde. Er moeten *meer predikanten* aangesteld worden, ten minste *viermaal zooveel als er thans zijn*, opdat ieder hunner een kleiner veld te bereizen hebbe, en elke zijner gemeenten naar hare behoeften moge kunnen verzorgen. Of dat er anders, bij maar een dubbel aantal predikanten, in *iedere* gemeente waar geen leeraar woont, een vaste *plaatsvervanger* zij, die godsdienstoefening houdt, en de leden bezoekt.

Bijna overal wordt het onderwijs in de godsdienst gegeven enkel in het Nederlandsch (de prêken zelfs niet eens afdalende tot de geringe vatbaarheid van een groot aantal der hoorders), welke taal door velen, op kleine plaatsen vaak door het grootste deel, geheel of bijna niet verstaan wordt (op de groote hoofdplaatsen is ook eene Maleische kerk, waar echter doorgaans maar half verstane taal wordt gesproken). De formulieren, zelfs de vragen daarin voorkomende, worden aan allen zonder onderscheid in het Nederlandsch voorgelezen, zonder eenige vertolking, en het „Ja" wordt ook van die er geen letter van begrijpen, voetstoots aangenomen. Van kerkelijke tucht of uitsluiting van het Heilig Avondmaal (om dit punt hier even aan te roeren) wordt nooit het allerminst vernomen, en dat in een land, waar zoo geleefd wordt als hier! Zoo is het immers niet te verwonderen, dat het H. Avondmaal velen der hier geborenen niets meer is dan een Heidensch offermaal, en de H. Doop een toover-

---

*) Wij hopen, dat de te verwachten nieuwe bepalingen op het schoolonderwijs in Ned. Indië in dat alles eene gunstige verandering zullen maken.

†) Als men ook niet veel besteden kan (!) zijn dan de prenten van Sandwijk niet geschikt?

middel tot afwering van booze geesten, die ziekten enz. veroorzaken. Er zijn predikanten, die zich er zelfs tegen verklaren, wanneer de Maleisch sprekende katechisanten in hunne eigene taal onderwezen worden, „dewijl ze in het Nederlandsch zullen worden onderzocht!" Is het te verwonderen, dat de meesten hunne toevlugt nemen tot de bijgeloovigheden der inlanders, of tot de goddeloosheid der vrijdenkers? — Ook dat alles moet veranderen! Het Woord Gods worde overal in de eigene taal der hoorders gepredikt of besproken, en dan niet in te hooge of te geleerde bewoordingen.

Thans is de kerk in handen van het gouvernement, en wel van een gouvernement, dat zelfs den naam van Christelijk van zich afweert! Kan het dan anders dan groote verwarring geven, en de kerk tot een kerkhof maken, gelijk zij hier in Indië is? Kan dat anders dan teweeg brengen, dat zelfs openbare overspelers, spotters met het heilige en andere goddeloozen voordurend met kerkelijke bedieningen bekleed zijn, gelijk hier in Indië plaats heeft? Kan dat anders dan de dienaren van Christus, de leeraars des Evangelies, tot dienaars van den Staat verlagen, hen verleiden tot de poging om de dienst van twee zulke tegenstrijdige heeren te vereenigen, en daardoor tot grove afdwalingen? Is er wel een land waar de predikanten, over het algemeen (eere de uitzonderingen!) zóó weinig zorgen voor de armen en kranken der gemeente, zóó onverschillig zijn in het aanzien zelfs van openbaar ergerlijk leven, ongeloof en godloochening, of althans zóó vreezen om er openlijk tegen te getuigen en te waarschuwen, — maar integendeel zoo weinig schromen om openlijk de wereld te dienen, ook met dans en kaartspel, — zóó weinig hun onderrigt verstaanbaar maken voor hunne hoorders, als in Nederlandsch Indië? Ook dat moet nog anders worden, zal het wel gaan.

Bij al deze eischen hoor ik mij tegenwerpen: „Om dat alles te doen, schiet onze magt verre te kort. Het veld is zoo uitgebreid, en de middelen zijn weinig; daarom moet het maar gaan zoo als het kan." — Wie heeft ons dan gedwongen, zooveel te nemen? Is het veld ook uitgebreid, evenwel moet het gaan zoo als God ons beveelt. En heeft dan niet die almagtige en getrouwe God beloofd, zijne kracht in zwakheid te volbrengen? En waartoe zijn dan de vele millioenen schats, die tot heden zijne langmoedigheid ons nog jaarlijks van hier trekken laat? Om ons Nederland te onderhouden? „Heb uwen naaste lief gelijk u zelf!" Zouden wij willen dat b. v. Frankrijk met de opbrengsten van ons vaderland

zich zelf verrijkte? Laat de kolonie eerst behoorlijk verzorgd worden! De opbrengsten van veld en arbeid dezer landen behooren ook aan deze landen toe. Laat Nederland zich onderhouden van de opbrengsten van een vrijen, eerlijken en reinen handel hier en in het vaderland, en van de opbrengsten van zijn eigen grond; en laat den Javaan de zoo begeerlijke en regtmatige vrijheid, ook in het godsdienstige, zoodat hij ook niet meer uit vrees noch voor het Europeesch bestuur, noch voor inlandsche ambtenaren van het Nederlandsch gouvernement (die overmoedig genoeg zijn om den kleinen man daaromtrent vrees aan te jagen) het Evangelie van zich afstoote. Op zulk een bestuur kan Nederland zegen verwachten, maar niet wanneer het als voogd de middelen, voor de opvoeding zijner pleegkinderen bestemd, voor zich zelf gebruikt, en hunne onsterfelijke zielen verwaarloost. — Dat de zendelingen met bedaardheid, zachtmoedigheid, liefde en medelijden, maar ook met den ernst, de waardigheid en den ijver, die de heilige zaak vereischt, in de Evangelisatie te werk gaan. En zijn er die dáártegen onrust verwekken, laat dan niet een onschuldige zendeling of het Goddelijk Evangelie er om lijden, maar laat die onruststokers gevoelen, dat ze met een volk te doen hebben, dat Oranje's en de Ruiters en Koen's heeft voortgebragt, maar dat ook Christelijk kan vergeven, omdat het het Evangelie der genade van Christus heeft ontvangen. Die oude, waardige en bedaarde Nederlandsche moed zal ook de Nederlandsch Indische Regering weder bezielen, wanneer zij leert in alles alleen op God vertrouwen; dat wil zeggen: doen wat Hij gebiedt, altijd „regt door zee" gaan, en de uitkomst aan God overlaten. Daarom, allen, wie wij zijn, niet ons zelf of de aardsche dingen gezocht, maar altijd het koningrijk Gods en zijne geregtigheid — dan zal de milde en getrouwe God ons toewerpen wat voor ons en het vaderland goed is. Hij zal het ons aan niets laten ontbreken, en in zijne mogendheid zullen wij *alles* volvoeren, en Java en geheel Indië zal Nederland ten zegen zijn, gelijk dan Nederland hun ten zegen is, en zij zullen ons zegenen en ons dankbaar zijn tot voor den troon onzes Gods, die daartoe beiden verbonden had, en wien van alles de eere toekomt. Dat zij zoo.

